

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Dhammapada-aṭṭhakathā

(Paṭhamo bhāgo)

Ganthārambhakathā

1. Mahāmohatamonaddhe, loke lokantadassinā;
Yena saddhammapajjoto, jālito jalitiddhinā.
2. Tassa pāde namassitvā, sambuddhassa sirīmato;
Saddhammañcassa pūjetvā, katvā saṅghassa cañjaliṃ.
3. Taṃ taṃ kāraṇamāgamma, dhammādhamesu kovido;
Sampattasaddhammapado, satthā **dhammapadaṃ** subhaṃ.
4. Desesi karuṇāvega-samussāhitamānaso;
Yaṃ ve devamanussānaṃ, pītipāmojjavaḍḍhanaṃ.
5. Paramparābhatā tassa, nipuṇā **atthavaṇṇanā**;
Yā tambapaṇṇidīpamhi, dīpabhāsāya saṅṅhitā.
6. Na sādhayati sesānaṃ, sattānaṃ hitasampadaṃ;
Appeva nāma sādheyya, sabbalokassa sā hitaṃ.
7. Iti āsīsamānena, dantena samacārinā;
Kumārakassapenāhaṃ, therena thiracetasā.
8. Saddhammaṭṭhitikāmena, sakkaccaṃ abhiyācito;
Taṃ bhāsaṃ ativitthāra-gatañca vacanakkamaṃ.
9. Pahāyāropayitvāna, tantibhāsaṃ manoramamaṃ;
Gāthānaṃ byañjanapadaṃ, yaṃ tattha na vibhāvitamaṃ.
10. Kevalamaṃ taṃ vibhāvetvā, sesamaṃ tameva atthato;
Bhāsantarena bhāsissamaṃ, āvahanto vibhāvinamaṃ;
Manaso pītipāmojjaṃ, atthadhammūpanissitanti.

1. Yamakavaggo

1. Cakkhupālattheravatthu

1.

**“Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā;
Manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti vā;
Tato naṃ dukkhamanveti, cakkamva vahato pada”nti. –**

Ayaṃ dhammadesanā kattha bhāsītā? Sāvattiyam. Kaṃ ārabbhāti? Cakkhupālattheram.

Sāvattiyam kira mahāsuvaṇṇo nāma kuṭumbiko ahosi adḍho mahaddhano mahābhogo aputtako. So ekadivasam nhānatittham nhatvā natvā āgacchanto antarāmagge sampannapattasākham ekam vanappatiṃ disvā “ayaṃ mahesakkhāya devatāya pariggahito bhavissatī”ti tassa heṭṭhābhāgam sodhāpetvā pākāraparikkhepaṃ kārāpetvā vālukam okirāpetvā dhajapaṭākam ussāpetvā vanappatiṃ alaṅkaritvā añjalim karitvā “sace puttam vā dhītaram vā labheyyam, tumhākam mahāsakkāram karissāmī”ti patthanam katvā pakkāmi.

Athassa na cirasseva bhariyāya kucchiyam gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvam ñatvā tassa ārocesi. So tassā gabbhassa parihāramadāsi. Sā dasamāsaccayena puttam vijāyi. Tam nāmaggaṇadivase seṭṭhi attanā pālitaṃ vanappatiṃ nissāya laddhattā tassa **pāloti** nāmam akāsi. Sā aparabhāge aññampi puttam labhi. Tassa **cūlapāloti** nāmam katvā itarassa **mahāpāloti** nāmam akāsi. Te vayappatte gharabandhanena bandhimsu. Aparabhāge mātāpitaro kālamakamsu. Sabbampi vibhavam itareyeva vicāriṃsu.

Tasmim samaye satthā pavattitavaradhammacakko anupubbenāgantvā anāthapiṇḍikena mahāseṭṭhinā catupañṇāsakoṭidhanam vissajjetvā kārīte jetavanamahāvihāre viharati mahājanam saggamagge ca mokkhamagge ca patiṭṭhāpayamāno. Tathāgato hi mātīpakkhato asītiyā, pitīpakkhato asītiyāti dveasītiñātikulasahashehi kārīte nigrodhamahāvihāre ekameva vassāvāsam vasi, anāthapiṇḍikena kārīte jetavanamahāvihāre ekūnavīsativassāni, visākhāya sattavīsatiakoṭidhanapariccāgena kārīte pubbārāme chabbassānīti dvinnam kulānam guṇamahattatam paṭicca sāvattim nissāya pañcavīsativassāni vassāvāsam vasi. Anāthapiṇḍikopi visākhāpi mahāupāsikā nibaddham divasassa dve vāre tathāgatassa upaṭṭhānam gacchanti, gacchantā ca “daharasāmaṇerā no hatthe olokessantī”ti tucchahatthā na gatapubbā. Purebhattam gacchantā khādanīyabhojanīyādīni gahetvāva gacchanti, pacchābhattam gacchantā pañca bhesajjāni atṭha ca pānāni. Nivesanesu pana tesam dvinnam dvinnam bhikkhusahassānam niccam paññattāsanāneva honti. Annapānabhesajjesu yo yam icchati, tassa tam yathicchitameva sampajjati. Tesu anāthapiṇḍikena ekadivasampi satthā pañham na pucchitapubbo. So kira “tathāgato buddhasukhumālo khattiyasukhumālo, ‘bahūpakāro me, gahapati’ti mayham dhammam desento kilameyyā”ti satthari adhimattasinehena pañham na pucchati. Satthā pana tasmim nisinnamatteyeva “ayaṃ seṭṭhi maṃ arakkhitabbaṭṭhāne rakkhati. Ahañhi kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni alaṅkatapaṭiyattam attano sīsam chinditvā akkhīni uppāṭetvā hadayamaṃsam uppāṭetvā pānasamaṃ puttadāram pariccajitvā pāramiyo pūrento paresam dhammadesanattameva pūresim. Esa maṃ arakkhitabbaṭṭhāne rakkhatī”ti ekam dhammadesanam kathetiyeva.

Tadā sāvattiyam satta manussakoṭiyo vasanti. Tesu satthu dhammakatham sutvā pañcakoṭimattā manussā ariyasāvakā jātā, dvekoṭimattā manussā puthujjanā. Tesu ariyasāvakanam dveyeva kiccāni ahesum – purebhattam dānam denti, pacchābhattam gandhamālādihattā vatthabhesajjapānakādīni gāhāpetvā dhammassavanattāya gacchanti. Atheskadivasam mahāpālo ariyasāvake gandhamālādihattā viharānam gacchante disvā “ayaṃ mahājano kuhiṃ gacchatī”ti pucchitvā “dhammassavanāyā”ti sutvā “ahampi gamissāmī”ti gantvā satthāram vanditvā parisapariyante nisīdi.

Buddhā ca nāma dhammam desentā saraṇasīlapabbajjādīnam upanissayam oloketvā ajjhāsayavasena dhammam desenti, tasmā tam divasam satthā tassa upanissayam oloketvā dhammam desento anupubbikatham kathesi. Seyyathidaṃ – dānakatham, sīlakatham, saggakatham, kāmānam ādīnavam, okāram samkilesam, nekkhamme ānisaṃsam pakāsesi. Tam sutvā mahāpālo kuṭumbiko cintesi – “paralam gacchantam puttadhītaro vā bhītaro vā bhogā vā nānugacchanti, sarīrampi attanā saddhim na gacchati, kiṃ me gharāvāsena pabbajissāmī”ti. So desanāpariyosāne satthāram upasaṅkamitvā pabbajjam yāci. Atha nam satthā – “atthi te koci āpucchitabbayuttako ñātī”ti āha. “Kaniṭṭhabhātā me atthi, bhante”ti. “Tena hi tam āpucchāhi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā satthāram vanditvā geham gantvā kaniṭṭham pakkosāpetvā – “tāta, yam mayham imasmim gehe saviññānakampi aviññānakampi dhanam kiñci atthi, sabbam tam tava bhāro, paṭipajjāhi na”nti.

“Tumhe pana kiṃ karissathā”ti āha. “Ahaṃ satthu santike pabbajissāmi”ti. “Kiṃ kathesi bhātika, tvam me mātari matāya mātā viya, pitari mate pitā viya laddho, gehe te mahāvibhavo, sakkā gehaṃ ajjhāvasanteheva puññāni kātum, mā evaṃ karitthā”ti. “Tāta, ahaṃ satthu dhammadesanaṃ sutvā gharāvāse vasitum na sakkomi. Satthārā hi atisaṇhasukhumaṃ tilakkhaṇaṃ āropetvā ādimajjhapariyosānakalyāṇo dhammo desito, na sakkā so agāramajjhe vasantena pūretum, pabbajissāmi, tātā”ti. “Bhātika, taruṇāyeva tāvattha, mahallakakāle pabbajissathā”ti. “Tāta, mahallakassa hi attano hatthapādāpi anassavā honti, na attano vase vattanti, kimaṅgaṃ pana ñātakā, svāhaṃ tava kathaṃ na karomi, samaṇapaṭipattimyeva pūressāmi”.

“Jarājajjaritā honti, hatthapādā anassavā;
Yassa so vihatatthāmo, kathaṃ dhammaṃ carissati”. –

Pabbajissāmevāhaṃ, tātāti tassa viravantasessa satthu santikaṃ gantvā pabbajjaṃ yācitvā laddhapabbajjūpasampado ācariyupajjhāyānaṃ santike pañca vassāni vasitvā vutthavasso pavāretvā satthāramupasaṅkamtivā vanditvā pucchi – “bhante, imasmim sāsane kati dhurāni”ti?
“Ganthadhuraṃ, vipassanādhuranti dveyeva dhurāni bhikkhū”ti. “Katamaṃ pana, bhante, ganthadhuraṃ, katamaṃ vipassanādhura”nti? “Attano paññānurūpena ekaṃ vā dve vā nikāye sakalaṃ vā pana tepitakaṃ buddhavacanaṃ uggaṇhitvā tassa dhāraṇaṃ, kathaṇaṃ, vācananti idaṃ **ganthadhuraṃ** nāma, sallahukavuttino pana pantasenāsanābhiraṭṭassa atabhāve khayavayaṃ paṭṭhapetvā sātaccakiriyavasena vipassanaṃ vadhetvā arahattaggahaṇanti idaṃ **vipassanādhuraṃ** nāmā”ti. “Bhante, ahaṃ mahallakakāle pabbajito ganthadhuraṃ pūretum na sakkhissāmi, vipassanādhuraṃ pana pūressāmi, kammaṭṭhānaṃ me kathethā”ti. Athassa satthā yāva arahattaṃ kammaṭṭhānaṃ kathesi.

So satthāraṃ vanditvā attanā sahaḡāmino bhikkhū pariyesanto satthi bhikkhū labhitvā tehi saddhiṃ nikkhamitvā vīsayojanasatamaggaṃ gantvā ekaṃ mahantaṃ paccantagāmaṃ patvā tattha saparivāro piṇḍāya pāvīsi. Manussā vattasampanne bhikkhū disvāva pasannacittā āsanāni paññāpetvā nisīdāpetvā pañītenāhārena parivisitvā, “bhante, kuhiṃ ayyā gacchanti”ti pucchitvā “yathāphāsukaṭṭhānaṃ upāsakā”ti vutte paṇḍitā manussā “vassāvāsaṃ senāsaṇaṃ pariyesanti bhadantā”ti ñātvā, “bhante, sace ayyā imaṃ temāsaṃ idha vaseyyum, mayaṃ saraṇesu paṭiṭṭhāya sīlāni gaṇheyyāmā”ti āhaṃsu. Tepi “mayaṃ imāni kulāni nissāya bhavanissaraṇaṃ karissāmā”ti adhivāsesum.

Manussā tesam paṭiññaṃ gahetvā vihāraṃ paṭijaggitvā rattitṭhānadivāṭṭhānāni sampādetvā adamsu. Te nibaddhaṃ tameva gāmaṃ piṇḍāya pavisanti. Atha ne eko vejjo upasaṅkamtivā, “bhante, bahūnaṃ vasanaṭṭhāne aphāsukampi nāma hoti, tasmim uppanne mayhaṃ katheyyātha, bhesajjaṃ karissāmi”ti pavāresi. Thero vassūpanāyikadivase te bhikkhū āmantetvā pucchi, “āvuso, imaṃ temāsaṃ katihi iriyāpathehi vītināmessathā”ti? “Catūhi, bhante”ti. “Kiṃ panetaṃ, āvuso, patirūpaṃ, nanu appamattehi bhavitabbaṃ”? “Mayaṇhi dharamānakassa buddhassa santikā kammaṭṭhānaṃ gahetvā āgatā, buddhā ca nāma na sakkā pamādena ārādetum, kalyāṇajjhāsayena te vo ārādetabbā. Pamattassa ca nāma cattāro apāyā sakagehasadisā, appamattā hothāvuso”ti. “Kiṃ tumhe pana, bhante”ti? “Ahaṃ tīhi iriyāpathehi vītināmessāmi, piṭṭhiṃ na pasāressāmi, āvuso”ti. “Sādhu, bhante, appamattā hothā”ti.

Atha therassa niddaṃ anokkamantassa paṭhamamāse atikkante majjhimaṃ sampatte akkhirogo uppajji. Chiddaghaṭato udakadhārā viya akkhīhi assudhārā paggharanti. So sabbarattim samaṇadhammaṃ katvā aruṇuggamane gabbhaṃ pavisitvā nisīdi. Bhikkhū bhikkhācāraṇelāya therassa santikaṃ gantvā, “bhikkhācāraṇelā, bhante”ti āhaṃsu. “Tena hi, āvuso, gaṇhatha pattacīvara”nti. Attano pattacīvaraṃ gāhāpetvā nikkhami. Bhikkhū tassa akkhīhi assūni paggharante disvā, “kimetaṃ, bhante”ti pucchiṃsu. “Akkhīni me, āvuso, vātā vijjhanti”ti. “Nanu, bhante, vejjena pavāritamhā, tassa kathamā”ti. “Sādāvuso”ti te vejjassa kathayimṃsu. So telam pacitvā pesesi. Thero nāsāya telam āsiṅcanto nisinnakova āsiṅcivā antogāmaṃ pāvīsi. Vejjo tam disvā āha – “bhante, ayyassa kira akkhīni vāto vijjhanti”ti? “Āma, upāsakā”ti. “Bhante, mayā telam pacitvā pesitaṃ, nāsāya vo telam āsitta”nti? “Āma, upāsakā”ti. “Idāni kīdisa”nti? “Rujjateva upāsakā”ti. Vejjo “mayā ekavāreṇeva vūpasamanasamatthaṃ telam pahitaṃ, kiṃ nu kho rogo na vūpasanto”ti cintetvā, “bhante, nisīditvā vo telam āsittaṃ, nipajjitvā”ti pucchi. Thero tuṇhī ahoṣi, punappunaṃ pucchiyamānopi na kathesi. So “vihāraṃ gantvā therassa vasanaṭṭhānaṃ olokessāmi”ti cintetvā – “tena hi, bhante, gacchathā”ti theram vissajetvā vihāraṃ gantvā therassa vasanaṭṭhānaṃ olokento caṅkamananisīdanāṭṭhānameva

disvā sayanaṭṭhānaṃ adisvā, “bhante, nisinnehi vo āsittaṃ, nipannehi”ti pucchi. Thero tuṅhī ahosi. “Mā, bhante, evaṃ karittha, samaṇadhammo nāma sarīraṃ yāpentena sakkā kātuṃ, nipajjitvā āsiṅcathā”ti punappunaṃ yāci. “Gaccha tvaṃ tāvāvuso, mantetvā jānissāmi”ti vejjaṃ uyyojesi. Therassa ca tattha neva ñātī, na sālohitā atthi, tena saddhiṃ manteyya? Karajakāyena pana saddhiṃ mantento “vadehi tāva, āvuso pālita, tvaṃ kiṃ akkhīni olokessasi, udāhu buddhasānaṃ? Anamataggasmīhi saṃsāravatṭe tava akkhikāṇassa gaṇanā nāma natthi, anekāni pana buddhasatāni buddhasahassāni atītāni. Tesu te ekabuddhopi na paricīṇo, idāni imaṃ antovassaṃ tayo māse na nipajjissāmi temāsaṃ nibaddhavīriyaṃ karissāmi. Tasmā te cakkhūni nassantu vā bhijjantu vā, buddhasānameva dhārehi, mā cakkhūni”ti bhūtakāyaṃ ovaḍanto imā gāthāyo abhāsī –

“Cakkhūni hāyantu mamāyitāni,
Sotāni hāyantu tatheva kāyo;
Sabbampidaṃ hāyatu dehanissitaṃ,
Kiṃ kāraṇā pālita tvaṃ pamajjasi.

“Cakkhūni jīrantu mamāyitāni,
Sotāni jīrantu tatheva kāyo;
Sabbampidaṃ jīratu dehanissitaṃ,
Kiṃ kāraṇā pālita tvaṃ pamajjasi.

“Cakkhūni bhijjantu mamāyitāni,
Sotāni bhijjantu tatheva kāyo;
Sabbampidaṃ bhijjatu dehanissitaṃ,
Kiṃ kāraṇā pālita tvaṃ pamajjasi”ti.

Evaṃ tīhi gāthāhi attano ovādaṃ datvā nisinnakova natthukammaṃ katvā gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Vejjo taṃ disvā “kiṃ, bhante, natthukammaṃ kata”nti pucchi. “Āma, upāsakā”ti. “Kīdisaṃ, bhante”ti? “Rujjateva upāsakā”ti. “Nisīditvā vo, bhante, natthukammaṃ kataṃ, nipajjitvā”ti. Thero tuṅhī ahosi, punappunaṃ pucchiyamānopi na kiñci katesi. Atha naṃ vejjo, “bhante, tumhe sappāyaṃ na karoṭha, ajjato paṭṭhāya ‘asukena me telaṃ pakka’nti mā vadittha, ahampi ‘mayā vo telaṃ pakka’nti na vakkhāmi”ti āha. So vejjena paccakkhāto vihāraṃ gantvā tvaṃ vejjenāpi paccakkhātosī, iriyāpathaṃ mā vissajji samaṇāti.

“Paṭikkhitto tikicchāya, vejjenāpi vivajjito;
Niyato maccurājassa, kiṃ pālita pamajjasi”ti. –

Imāya gāthāya attānaṃ ovaditvā samaṇadhammaṃ akāsi. Athassa majjhimayāme atikkante apubbaṃ acarimaṃ akkhīni ceva kilesā ca bhijjimsu. So sukkhavi-passako arahā hutvā gabbhaṃ pavisitvā nisīdi.

Bhikkhū bhikkhācāraṇelāya āgantvā “bhikkhācāraṇakālo, bhante”ti āhaṃsu. “Kālo, āvuso”ti? “Āma, bhante”ti. “Tena hi gacchathā”ti. “Kiṃ tumhe pana, bhante”ti? “Akkhīni me, āvuso, parihīnāni”ti. Te tassa akkhīni oloketvā assupunṇanettā hutvā, “bhante, mā cintayittha, mayaṃ vo paṭijaggissāma”ti therāṃ samassāsetvā kattabbayuttakaṃ vattapaṭivattaṃ katvā gāmaṃ piṇḍāya pavisimsu. Manussā therāṃ adisvā, “bhante, amhākaṃ ayyo kuhi”nti pucchitvā taṃ pavattimṃ sutvā yāgum pesetvā sayāṃ piṇḍapātamaḍāya gantvā therāṃ vanditvā pādamūle parivattamānā roditvā, “bhante, mayaṃ vo paṭijaggissāma, tumhe mā cintayitthā”ti samassāsetvā pakkamimsu.

Tato paṭṭhāya nibaddhaṃ yāgubhattaṃ vihārameva pesenti. Theropi itare saṭṭhi bhikkhū nirantaraṃ ovaḍati. Te tassovāde thatvā upakaṭṭhāya pavāraṇāya sabbeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇimsu. Te vuṭṭhavassā ca pana sathāraṃ daṭṭhukāmā hutvā theramāhaṃsu, “bhante, sathāraṃ daṭṭhukāmamaḥ”ti. Thero tesāṃ vacanaṃ sutvā cintesi – “ahaṃ dubbalo, antarāmagge ca amanussapariggahitā aṭavī atthi, mayi etehi saddhiṃ gacchante sabbe kilamissanti, bhikkhampi labhituṃ na sakkhissanti, ime puretameva pesessāmi”ti. Atha ne āha – “āvuso, tumhe purato gacchathā”ti. “Tumhe pana bhante”ti? “Ahaṃ dubbalo, antarāmagge ca amanussapariggahitā aṭavī atthi, mayi tumhehi saddhiṃ gacchante sabbe kilamissatha, tumhe purato gacchathā”ti. “Mā, bhante, evaṃ karittha, mayaṃ tumhehi saddhiṃyeva gamissāma”ti. “Mā vo, āvuso, evaṃ rucittha, evaṃ sante mayhaṃ aphāsukaṃ bhavissati, mayhaṃ kaniṭṭho pana tumhe disvā pucchissati, athassa mama

cakkhūnaṃ parihīnabhāvaṃ āroceyyātha, so mayhaṃ santikaṃ kañcīdeva paṇiṇissati, tena saddhiṃ āgacchissāmi, tumhe mama vacanena dasabalañca asītimahāthere ca vandathā”ti te uyyojesi.

Te therāṃ khamāpetvā antogāmaṃ pavisiṃsu. Manussā te disvā nisīdāpetvā bhikkhaṃ datvā “kiṃ, bhante, ayyānaṃ gamanākāro paññāyatī”ti? “Āma, upāsakā, satthāraṃ daṭṭhukāmaṃhā”ti. Te punappunaṃ yācitvā tesāṃ gamanachandameva ñatvā anugantvā paridevitvā nivattiṃsu. Tepi anupubbena jetavanaṃ gantvā satthārañca asītimahāthere ca therassa vacanena vanditvā punadvise yattha therassa kaniṭṭho vasati, taṃ vīthiṃ piṇḍāya pavisiṃsu. Kuṭumbiko te sañjānitvā nisīdāpetvā katapaṭisanthāro “bhātikatthero me, bhante, kuhi”nti pucchi. Athassa te taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. So taṃ sutvāva tesāṃ pādāmūle parivattento roditvā pucchi – “idāni, bhante, kiṃ kātappa”nti? “Thero ito kassaci āgamaṃ paccāsīsati, tassa gatakāle tena saddhiṃ āgamissati”ti. “Ayaṃ me, bhante, bhāgineyyo pālito nāma, etaṃ pesethā”ti. “Evaṃ pesetuṃ na sakkā, magge paripantho atthi, taṃ pabbājetvā pesetuṃ vaṭṭatī”ti. “Evaṃ katvā pesetha, bhante”ti. Atha naṃ pabbājetvā aḍḍhamāsamattaṃ pattacīvaraggahaṇādāni sikkhāpetvā maggaṃ ācikkhitvā paṇiṇiṃsu.

So anupubbena taṃ gāmaṃ patvā gāmadvāre ekaṃ mahallakaṃ disvā, “imaṃ gāmaṃ nissāya koci āraññako vihāro atthi”ti pucchi. “Atthi, bhante”ti. “Ko nāma tattha vasatī”ti? “Pālitatthero nāma, bhante”ti. “Maggāṃ me ācikkhathā”ti. “Kosi tvāṃ, bhante”ti? “Therassa bhāgineyyomhī”ti. Atha naṃ gahetvā vihāraṃ nesi. So therāṃ vanditvā aḍḍhamāsamattaṃ vattapaṭivattaṃ katvā therāṃ sammā paṭijaggitvā, “bhante, mātulakuṭumbiko me tumhākaṃ āgamaṃ paccāsīsati, etha, gacchāmā”ti āha. “Tena hi imaṃ me yaṭṭhikoṭiṃ gaṇhāhī”ti. So yaṭṭhikoṭiṃ gahetvā therena saddhiṃ antogāmaṃ pāvīsi. Manussā therāṃ nisīdāpetvā “kiṃ, bhante, gamanākāro vo paññāyatī”ti pucchiṃsu. “Āma, upāsakā, gantvā satthāraṃ vandissāmi”ti. Te nānappaḍḍhāna yācitvā alabhantā therāṃ uyyojetvā upaḍḍhapaṭṭhaṃ gantvā roditvā nivattiṃsu. Sāmaṇero therāṃ yaṭṭhikoṭiyā ādāya gacchanto antarāmagge aṭaviyaṃ kaṭṭhanagaraṃ nāma therena upanissāya vuṭṭhapubbaṃ gāmaṃ sampāpuṇi, so gāmato nikkhamitvā araṇṇe gītaṃ gāyitvā dārūni uddharantiyā ekissā itthiyā gītasaddaṃ sutvā sare nimittaṃ gaṇhi. Itthisaddo viya hi añño saddo purisānaṃ sakalasarīraṃ pharivā ṭhātumuṃ samattho nāma natthi. Tenāha bhagavā –

“Nāhaṃ, bhikkhave, aññaṃ ekasaddampi samanupassāmi, yaṃ evaṃ purisassa cittaṃ pariyaḍāya tiṭṭhati, yathayidaṃ, bhikkhave, itthisaddo”ti (a. ni. 1.2).

Sāmaṇero tattha nimittaṃ gahetvā yaṭṭhikoṭiṃ vissajjetvā “tiṭṭhatha tāva, bhante, kiccaṃ me atthī”ti tassā santikaṃ gato. Sā taṃ disvā tuṇhī ahoṣi. So tāya saddhiṃ sīlavipattiṃ pāpuṇi. Thero cintesi – “idāneva eko gītasaddo suyyittha. So ca kho itthiyā saddo chijji, sāmaṇeropi cirāyati, so tāya saddhiṃ sīlavipattiṃ patto bhavissatī”ti. Sopi attano kiccaṃ niṭṭhāpetvā āgantvā “gacchāma, bhante”ti āha. Atha naṃ thero pucchi – “pāpoḷḷatōsi sāmaṇerā”ti. So tuṇhī hutvā therena punappunaṃ puṭṭhōpi na kiñci kathesi. Atha naṃ thero āha – “tādisena pāpena mama yaṭṭhikoṭiggahaṇakiccaṃ natthī”ti. So saṃvegappatto kāsāyāni apanetvā gihiniyāmena paridahitvā, “bhante, ahaṃ pubbe sāmaṇero, idāni panamhi gihī jāto, pabbajantopi ca svāhaṃ na saddhāya pabbajito, maggaparipanthabhayaena pabbajito, etha gacchāmā”ti āha. “Āvuso, gihipāpopi sāmaṇapāpopi pāpoyeva, tvāṃ sāmaṇabhāve ṭhatvāpi sīlamattaṃ pūretuṃ nāsakkhi, gihī hutvā kiṃ nāma kalyāṇaṃ karissasi, tādisena pāpena mama yaṭṭhikoṭiggahaṇakiccaṃ natthī”ti āha. “Bhante, amanussupaddavo maggo, tumhe ca andhā aparīṇāyakā, kathaṃ idha vasissathā”ti? Atha naṃ thero, “āvuso, tvāṃ mā evaṃ cintayi, idheva me nipajjitvā marantassāpi aparāparaṃ parivattantassāpi tayā saddhiṃ gamaṃ nāma natthī”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

“Handāhaṃ hatacakkhusmi, kantāraddhānamāgato;
Seyyamāno na gacchāmi, natthi bāle sahāyatā.

“Handāhaṃ hatacakkhusmi, kantāraddhānamāgato;
Marissāmi no gamissāmi, natthi bāle sahāyatā”ti.

Taṃ sutvā itaro saṃvegajāto “bhāriyaṃ vata me sāhasikaṃ ananucchavikaṃ kammaṃ kata”nti bāhā paggayha kandanto vanasaṇḍaṃ pakkhanditvā tathā pakkantova ahoṣi. Therassāpi sīlatejena saṭṭhiyojanāyāmaṃ paññāsāyojanavittathaṃ pannarasāyojanabalaṃ jayasumanapupphavaṇṇaṃ nisīdanuṭṭhahanakālesu onamanunnamanapakatikaṃ sakkassa devarañño paṇḍukambalasilāsaṃ

uñhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti olokento dibbena cakkhunā theram addasa. Tenāhu porāṇā –

“Sahassanetto devindo, dibbacakkhum visodhayi;
Pāpagarahī ayaṃ pālo, ājīvaṃ parisodhayi.

“Sahassanetto devindo, dibbacakkhum visodhayi;
Dhammagaruko ayaṃ pālo, nisinno sāsane rato”ti.

Athassa etadahosi – “sacāhaṃ evarūpassa pāpagarahino dhammagarukassa ayyassa santikaṃ na gamissāmi, muddhā me sattadhā phaleyya, gamissāmi tassa santika”nti. Tato –

“Sahassanetto devindo, devarajjasirindharo;
Taṅkhaṇena āgantvāna, cakkhupālamupāgami” –

Upagantvā ca pana therassa avidūre padasaddamakāsi. Atha naṃ thero pucchi – “ko eso”ti? “Ahaṃ, bhante, addhiko”ti. “Kuhim yāsi upāsakā”ti? “Sāvattiyam, bhante”ti. “Yāhi, āvuso”ti. “Ayyo pana, bhante, kuhim gamissatī”ti? “Ahampi tattheva gamissāmī”ti. “Tena hi ekatova gacchāma, bhante”ti. “Ahaṃ, āvuso, dubbalo, mayā saddhim gacchantassa tava papañco bhavissatī”ti. “Mayhaṃ accāyikaṃ natthi, ahampi ayyena saddhim gacchanto dasasu puññakiriyavattḥūsu ekaṃ labhissāmi, ekatova gacchāma, bhante”ti. Thero “eso sappuriso bhavissatī”ti cintetvā – “tena hi saddhim gamissāmi, yaṭṭhikoṭim gaṇha upāsakā”ti āha. Sakko tathā katvā pathaviṃ saṅkhipanto sāyanhasamaye jetavanaṃ sampāpesi. Thero saṅkhaṇavādisaddaṃ sutvā “kattheso saddo”ti pucchi. “Sāvattiyam, bhante”ti? “Pubbe mayaṃ gamanakāle cirena gamimhā”ti. “Ahaṃ ujumaggam jānāmi, bhante”ti. Tasmim khaṇe thero “nāyaṃ manusso, devatā bhavissatī”ti sallakkhesi.

“Sahassanetto devindo, devarajjasirindharo;
Saṅkhipitvāna taṃ maggaṃ, khippaṃ sāvattimāgamī”ti.

So theram netvā therassevatthāya kaniṭṭhakuṭumbikena kāritaṃ paṇṇasālaṃ netvā phalake nisīdāpetvā piyasahāyakavaṇṇena tassa santikaṃ gantvā, “samma, cūlapālā”ti pakkosi. “Kiṃ, sammā”ti? “Therassāgatabhāvaṃ jānāsi”ti? “Na jānāmi, kiṃ pana thero āgato”ti? “Āma, samma, idāni ahaṃ vihāraṃ gantvā theram tayā kāritapaṇṇasālāya nisinnakaṃ disvā āgatomhī”ti vatvā pakkāmi. Kuṭumbikopi vihāraṃ gantvā theram disvā pādāmūle parivattanto roditvā “idaṃ disvā ahaṃ, bhante, tumhākaṃ pabbajitum nādāsi”ntiādāni vatvā dve dāsadarake bhujisse katvā therassa santike pabbājetvā “antogāmato yāgubhattādāni āharitvā theram upaṭṭhahathā”ti paṭiyādesi. Sāmaṇerā vattapaṭivattaṃ katvā theram upaṭṭhahiṃsu.

Athekadivasam disāvāsino bhikkhū “sathāraṃ passissāmā”ti jetavanaṃ āgantvā tathāgataṃ vanditvā asītimahāthere ca, vanditvā vihāracārikaṃ carantā cakkhupālattherassa vasanaṭṭhānaṃ patvā “idampi passissāmā”ti sāyaṃ tadabhimukhā ahesum. Tasmim khaṇe mahāmegho uṭṭhahi. Te “idāni atisāyanho, megho ca uṭṭhito, pātova gantvā passissāmā”ti nivattiṃsu. Devo paṭhamayāmaṃ vassitvā majjhimayāme vigato. Thero āradhaviṃyā āciṇṇacaṅkamaṇo, tasmā pacchimayāme caṅkamaṇaṃ otari. Tadā ca pana navavuttāya bhūmiyā bahū indagopakā uṭṭhahiṃsu. Te there caṅkamante yebhuyyena vipajjiṃsu. Antevāsikā therassa caṅkamaṇaṭṭhānaṃ kālasseva na sammajjiṃsu. Itare bhikkhū “therassa vasanaṭṭhānaṃ passissāmā”ti āgantvā caṅkamane matapaṇake disvā “ko imasmim caṅkamati”ti pucchiṃsu. “Amhākaṃ upajjhāyo, bhante”ti. Te ujjhāyiṃsu “passathāvuso, samaṇassa kammaṃ, sacakkhukakāle nipajjitvā niddāyanto kiñci akatvā idāni cakkhuvikalakāle ‘caṅkamāmī’ti ettake paṇake māresi ‘atthaṃ karissāmī’ti anattaṃ karotī”ti.

Atha kho te gantvā tathāgatassa ārocesum, “bhante, cakkhupālatthero ‘caṅkamāmī’ti bahū paṇake māresi”ti. “Kiṃ pana so tumhehi mārento diṭṭho”ti? “Na diṭṭho, bhante”ti. “Yatheva tumhe taṃ na passatha, tatheva sopi te paṇe na passati. Khīṇāsavānaṃ maraṇacetanā nāma natthi, bhikkhave”ti. “Bhante, arahattassa upanissaye sati kasmā andho jāto”ti? “Attano katakammavasena, bhikkhave”ti. “Kiṃ pana, bhante, tena kata”nti? Tena hi, bhikkhave, suṇātha –

Atīte bārāṇasiyaṃ kāsiraññe rajjaṃ kārente eko vejjo gāmanigamesu caritvā vejjakammaṃ karonto ekaṃ cakkhudubbalam itthim disvā pucchi – “kiṃ te aphāsuka”nti? “Akkhīhi na passāmī”ti.

“Bhesajjam te karissāmi”ti? “Karoḥi, sāmī”ti. “Kiṃ me dassasi”ti? “Sace me akkhīni pākatikāni kātuṃ sakkhissasi, ahaṃ te saddhiṃ puttadhītāhi dāsī bhavissāmi”ti. So “sādhū”ti bhesajjam samvidahi, ekabhesajjeneva akkhīni pākatikāni ahesuṃ. Sā cintesi – “ahametassa saputtadhītā dāsī bhavissāmi”ti paṭijāniṃ, “na kho pana maṃ saṅghena sammācārena samudācarissati, vañcessāmi na”nti. Sā vejjenāgantvā “kīdisaṃ, bhadde”ti puṭṭhā “pubbe me akkhīni thokaṃ rujjimsu, idāni pana atirekataraṃ rujjantī”ti āha. Vejjo “ayaṃ maṃ vañcetaṃ kiñci adātukāmā, na me etāya dinnāya bhatiyā attho, idāneva naṃ andhaṃ karissāmi”ti cintetvā gehaṃ gantvā bhariyāya etamatthaṃ ācikkhi. Sā tuṅhī ahosi. So ekaṃ bhesajjam yojetvā tassā santikaṃ gantvā “bhadde, imaṃ bhesajjam añjehī”ti añjāpesi. Athassā dve akkhīni dīpasikhā viya vijjhāyimsu. So vejjo cakkhupālo ahosi.

Bhikkhave, tadā mama puttena katakammaṃ pacchato pacchato anubandhi. Pāpakammañhi nāmetam dhuraṃ vahato balibaddassa padaṃ cakkaṃ viya anugacchatīti idaṃ vatthuṃ kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā paṭiṭṭhāpitamattikaṃ sāsanaṃ rājamuddāya lañchanto viya dhammarājā imaṃ gāthamāha –

1.

“Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā;
Manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti vā;
Tato naṃ dukkhamanveti, cakkaṃva vahato pada”nti.

Tattha **manoti** kāmāvacarakusalādibhedam sabbampi catubhūmikacittam. Imasmiṃ pana pade tadā tassa vejjassa uppannacittavasena niyamiamānaṃ vavathāpiyamānaṃ paricchijjyamānaṃ domanassasahagataṃ paṭighasampayuttacittameva labbhati. **Pubbaṅgamāti** tena paṭhamagāminā hutvā samannāgatā. **Dhammāti** guṇadesanāpariyattinissattanijjīvavasena cattāro dhammā nāma. Tesu

“Na hi dhammo adhammo ca, ubho samavipākino;
Adhammo nirayaṃ neti, dhammo pāpeti suggati”nti. (theragā. 304; jā. 1.15.386) –

Ayaṃ guṇadhammo nāma. “Dhammaṃ vo, bhikkhave, desessāmi ādikalyāṇa”nti (ma. ni. 3.420) ayaṃ desanādhhammo nāma. “Idha pana, bhikkhave, ekacce kulaputtā dhammaṃ pariyaṇanti suttaṃ geyya”nti (ma. ni. 1.239) ayaṃ pariyattidhammo nāma. “Tasmiṃ kho pana samaye dhammā honti, khandhā hontī”ti (dha. sa. 121) ayaṃ nissattadhammo nāma, nijjīvadhammotipi eso eva. Tesu imasmiṃ thāne nissattanijjīvadhammo adhippeto. So atthato tayo arūpino khandhā vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandhoti. Ete hi mano pubbaṅgamo etesanti **manopubbaṅgamā** nāma.

Kathaṃ paneteḥi saddhiṃ ekavatthuko ekārammaṇo apubbaṃ acarimaṃ ekakkhaṇe uppajjamāno mano pubbaṅgamo nāma hotīti? Uppādapaccayaṭṭhena. Yathā hi bahūsu ekato gāmaghātādīni kammāni karontesu “ko etesaṃ pubbaṅgamo”ti vutte yo nesaṃ paccayo hoti, yaṃ nissāya te taṃ kammaṃ karonti, so datto vā mitto vā tesam pubbaṅgamoti vuccati, evaṃsamppadamidaṃ veditabbaṃ. Iti uppādapaccayaṭṭhena mano pubbaṅgamo etesanti manopubbaṅgamā. Na hi te mane anuppajjante uppajjituṃ sakkonti, mano pana ekacesu cetasikesu anupajjantesupī uppajjatiyeva. Adhipativasena pana mano seṭṭho etesanti **manoseṭṭho**. Yathā hi corādīnaṃ corajetṭhakādayo adhipatino seṭṭhā. Tathā tesampi mano adhipati manova seṭṭhā. Yathā pana dāruādīhi nipphannāni tāni tāni bhaṇḍāni dārumayādīni nāma honti, tathā tepi manato nipphannattā **manomayā** nāma.

Paduṭṭhenāti āgantukehi abhijjhādīhi dosehi paduṭṭhena. Pakatimano hi bhavaṅgacittam, taṃ apaduṭṭham. Yathā hi pasannaṃ udakaṃ āgantukehi nīlādīhi upakkiliṭṭham nīlodakādibhedam hoti, na ca navaṃ udakaṃ, nāpi purimaṃ pasannaudakameva, tathā tampi āgantukehi abhijjhādīhi dosehi paduṭṭham hoti, na ca navaṃ cittaṃ, nāpi purimaṃ bhavaṅgacittameva, tenāha bhagavā – “pabhassaramidaṃ, bhikkhave, cittaṃ, tañca kho āgantukehi upakkilesehi upakkiliṭṭha”nti (a. ni. 1.49). Evaṃ **manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti vā** so bhāsamāno catubbidham vacīduccaritameva bhāsati, karonto tividham kāyaduccaritameva karoti, abhāsanto akaronto tāya abhijjhādīhi paduṭṭhamānasatāya tividham manoduccaritaṃ pūreti. Evamassa dasa akusalakammamāpathā pāripūriṃ gacchanti.

Tato naṃ dukkhamanvetīti tato tividhaduccaritato taṃ puggalaṃ dukkham anveti, duccaritānubhāvena catūsu apāyesu, manussesu vā tamattabhāvaṃ gacchantam kāyavatthukampi

itarampīti iminā pariyāyena kāyikacetāsikam vipākadukkham anugacchati. Yathā kim? **Cakkaṃva vahato padanti** dhure yuttassa dhuraṃ vahato balibaddassa padaṃ cakkaṃ viya. Yathā hi so ekampi divasaṃ dvepi pañcapi dasapi addhamāsampi māsampi vahanto cakkaṃ nivattetuṃ jahituṃ na sakkoti, atha khvassa purato abhikkamantassa yugaṃ gīvaṃ bādhati, pacchato paṭikkamantassa cakkaṃ ūrumaṃsaṃ paṭihanati. Imehi dvīhi ākārehi bādhanṭam cakkaṃ tassa padānupadikaṃ hoti; tatheva manasā paduṭṭhena tīṇi duccharitāni pūretvā thitaṃ puggalaṃ nirayādīsu tattha tattha gatagataṭṭhāne duccharitamūlakaṃ kāyikampi cetāsikampi dukkhamanubandhatīti.

Gāthāpariyosāne tiṃsasahassā bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇṇiṃsu. Sampattaparibhāyapi desanā sātthikā saphalā ahoṣīti.

Cakkhupālattheravatthu paṭhamam

2. Maṭṭhakuṇḍalivatthu

2. Manopubbaṅgamā dhammāti dutiyaḡāthāpi sāvatthiyaṃyeva maṭṭhakuṇḍaliṃ ārabha bhāsītā.

Sāvatthiyaṃ kira adinnapubbako nāma brāhmaṇo ahoṣi. Tena kassaci kiñci na dinnapubbaṃ, tena taṃ “adinnapubbako” tveva sañjāniṃsu. Tassa ekaputtako ahoṣi piyo manāpo. Athassa pilandhanaṃ kāretukāmo “sace suvaṇṇakāre kāressāmi, bhattavetaṇaṃ dātabbaṃ bhavissati” ti sayameva suvaṇṇaṃ koṭṭetvā maṭṭhāni kuṇḍalāni katvā adāsi. Tenassa putto **maṭṭhakuṇḍali** tveva paññāyittha. Tassa soḷasavassikakāle paṇḍurogo udapādi. Tassa mātā puttaṃ oloketvā, “brāhmaṇa, puttassa te rogo uppanno, tikicchāpehi na” nti āha. “Bhoti sace vejjam ānessāmi, bhattavetaṇaṃ dātabbaṃ bhavissati; kim tvaṃ mama dhanacchedaṃ na olokessasi” ti? “Atha naṃ kim karissasi, brāhmaṇā” ti? “Yathā me dhanacchedo na hoti, tathā karissāmi” ti. So vejjānaṃ santikaṃ gantvā “asukarogassa nāma tumhe kim bhesajjaṃ karoṭhā” ti pucchi. Athassa te yaṃ vā taṃ vā rukkhatacādiṃ ācikkhanti. So tamāharitvā puttassa bhesajjaṃ karoti. Taṃ karontassevassa rogo balavā ahoṣi, atekicchabhāvaṃ upāgami. Brāhmaṇo tassa dubbalabhāvaṃ ñatvā ekaṃ vejjam pakkosi. So taṃ oloketvā “amhākaṃ ekaṃ kiccaṃ atthi, aññaṃ vejjam pakkosivā tikicchāpehi” ti taṃ pahāya nikkhami. Brāhmaṇo tassa maraṇasamayaṃ ñatvā “imassa dassanattāya āgatā antogehe sāpateyyaṃ passissanti, bahi naṃ karissāmi” ti puttaṃ nīharitvā bahiāḷinde nipajjāpesi.

Taṃ divasaṃ bhagavā balavapaccūsasamaye mahākaraṇāsamaṇāpattito vuṭṭhāya pubbabuddhesu katādhikārānaṃ ussannakusalamūlānaṃ veneyyabandhavānaṃ dassanattānaṃ buddhacakkhūnaṃ lokam volokento dasasahassacakkavāḷesu ñāṇajālaṃ patthari. Maṭṭhakuṇḍalī bahiāḷinde nipannākāreneva tassa anto paññāyi. Sattā taṃ disvā tassa antogehā nīharitvā tattha nipajjāpitabhāvaṃ ñatvā “atthi nu kho mayhaṃ ettha gatapaccayena attho” ti upadhārento idaṃ addasa – ayaṃ māṇavo mayi cittaṃ pasādetvā kālaṃ katvā tāvatimsadevaloke tiṃsajojanike kanakavimāne nibbattissati, accharāsahassaparivāro bhavissati, brāhmaṇopi taṃ jhāpetvā rodanto āḷāhane vicarissati. Devaputto tigāvutappamānaṃ satṭhisakatabhārālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ accharāsahassaparivāraṃ attabhāvaṃ oloketvā “kena nu kho kammena mayā ayaṃ sirisampatti laddhā” ti oloketvā mayi cittappasādena laddhabhāvaṃ ñatvā “ayaṃ brāhmaṇo dhanacchedabhayena mama bhesajjamakatvā idāni āḷāhanaṃ gantvā rodanti, vippakārappattaṃ naṃ karissāmi” ti pitari rodante maṭṭhakuṇḍalivaṇṇena āgantvā āḷāhanassāvidūre nipajjitvā rodissati. Atha naṃ brāhmaṇo “kosi tva” nti pucchissati. “Ahaṃ te putto maṭṭhakuṇḍalī” ti ācikkhissati. “Kuhim nibbattosi” ti? “Tāvasimsabhavane” ti. “Kim kammaṃ katvā” ti vutte mayi cittappasādena nibbattabhāvaṃ ācikkhissati. Brāhmaṇo “tumhesu cittaṃ pasādetvā sagge nibbato nāma atthi” ti maṃ pucchissati. Athassāhaṃ “ettakāni satāni vā sahasāni vā satahasāni vāti na sakkā gaṇanā paricchinditu” nti vatvā dhammapade gāthaṃ bhāsissāmi. Gāthāpariyosāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, maṭṭha kuṇḍalī sotāpanno bhavissati. Tathā adinnapubbako brāhmaṇo. Iti imaṃ kulaputtaṃ nissāya mahādhammābhisamayo bhavissatīti disvā punadivase katasarīrapaṭijjagano mahābhikkhusaṅghaparivuto sāvattim piṇḍāya pavisitvā anupubbena brāhmaṇassa gehadvāraṃ gato.

Tasmim khāṇe maṭṭhakuṇḍalī antogehābhimukho nipanno hoti. Athassa sattā attano apassanabhāvaṃ ñatvā ekaṃ rasmim vissajjesi. Māṇavo “kim obhāso nāmeso” ti parivattetvā nipannova sātthāraṃ disvā, “andhabālapitaraṃ nissāya evarūpaṃ buddhaṃ upasaṅkamitvā kāyaveyyāvaṭikaṃ vā kātuṃ dānaṃ vā dātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ nālatthaṃ, idāni me hatthāpi

anadhipateyyā, aññaṃ kattabbaṃ natthī”ti manameva pasādesi. Sathā “alam ettakena cittappasādena imassā”ti pakkāmi. So tathāgate cakkhupathaṃ vijahanteyeva pasannamano kālaṃ katvā suttappabuddho viya devaloke tiṃsayojanike kanakavimāne nibbatti.

Brāhmaṇopissa sarīraṃ jhāpetvā ālāhane rodanaparāyaṇo ahosi, devasikaṃ ālāhanaṃ gantvā rodati – “kaḥaṃ ekaputtaka, kaḥaṃ ekaputtakā”ti. Devaputtiyo attano sampattiṃ oloketvā, “kena me kammena laddhā”ti upadhārento “satthari manopasādenā”ti ñatvā “ayaṃ brāhmaṇo mama aphāsukakāle bhesajjamakāretvā idāni ālāhanaṃ gantvā rodati, vipparappattameva naṃ kātum vaṭṭati”ti maṭṭhakuṇḍalivaṇṇena āgantvā ālāhanassāvidūre bāhā paggayha rodanto aṭṭhāsi. Brāhmaṇo taṃ disvā “ahaṃ tāva puttasaṅgāna rodāmi, esa kimatthaṃ rodati, pucchissāmi na”nti pucchanto imaṃ gāthamāha –

“Alaṅkato maṭṭhakuṇḍalī,
Māladhārī haricandanussado;
Bāhā paggayha kandasi,
Vanamajjhe kiṃ dukkhito tuva”nti. (vi. va. 1207; pe. va. 186);

So māṇavo āha –

“Sovaṇṇamayo pabhassaro,
Uppanno rathapañjaro mama;
Tassa cakkayugaṃ na vindāmi,
Tena dukkhena jahāmi jīvita”nti. (va. 1208; pe. va. 187);

Atha naṃ brāhmaṇo āha –

“Sovaṇṇamayam maṇimayam,
Lohitakamayam atha rūpiyamam;
Ācikkha me bhadda māṇava,
Cakkayugaṃ paṭipādayāmi te”ti. (vi. va. 1209; pe. va. 188);

Taṃ sutvā māṇavo “ayaṃ brāhmaṇo puttassa bhesajjamakatvā puttapatirūpakaṃ maṃ disvā rodanto ‘sovaṇṇādīmayam rathacakkaṃ karomī’ti vadati, hotu niggaṇhissāmi na”nti cintetvā “kīva mahantaṃ me cakkayugaṃ karissasī”ti vatvā “yāva mahantaṃ ākaṅkhasi, tāva mahantaṃ karissāmi”ti vutte “candimasūriyehi me attho, te me dehī”ti yācanto āha –

“So māṇavo tassa pāvadi,
Candasūriyā ubhayattha dissare;
Sovaṇṇamayo ratho mama,
Tena cakkayugena sobhatī”ti. (vi. va. 1210; pe. va. 189);

Atha naṃ brāhmaṇo āha –

“Bālo kho tvaṃ asi māṇava,
Yo tvaṃ patthayase apatthiyam;
Maññāmi tvaṃ marissasi,
Na hi tvaṃ lacchasi candasūriye”ti. (vi. va. 1211; pe. va. 190);

Atha naṃ māṇavo āha –

“Kiṃ pana paññāyamānassatthāya rodanto bālo hoti, udāhu apaññāyamānassatthāyā”ti vatvā –

“Gamaṇāgamaṇampi dissati,
Vaṇṇadhātu ubhayattha vīthiyā;
Peto kālakato na dissati,
Ko nidha kandaṃ bālyataro”ti. (vi. va. 1212; pe. va. 191);

Taṃ sutvā brāhmaṇo “yuttaṃ esa vadatī”ti sallakkhetvā –

“Saccam kho vadesi māṇava,
Ahameva kandatam bālyataro;
Candam viya dāraako rudam,
Petam kālakatābhipatthayi”nti. (vi. va. 1213; pe. va. 192) –

Vatvā tassa kathāya nissoko hutvā māṇavassa thutiṃ karonto imā gāthā abhāsi –

“Ādittam vata mam santam, ghatasittamva pāvakaṃ;
Vārinā viya osiṅcam, sabbam nibbāpaye daram.

“Abbahī vata me sallam, sokam hadayanissitam;
Yo me sokaparetassa, puttasokam apānudi.

“Svāham abbūlhasallosmi, sītibhūtosmi nibbuto;
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā”ti. (vi. va. 1214-1216; pe. va. 193-195);

Atha nam “ko nāma tva”nti pucchanto –

“Devatānusi gandhabbo, adu sakko purindado;
Ko vā tvam kassa vā putto, katham jānemu tam maya”nti. (vi. va. 1217; pe. va. 196) –

Āha. Athassa māṇavo –

“Yaṅca kandasī yaṅca rodasī,
Puttam ālāhane sayam dahitvā;
Svāham kusalam karitvā kammaṃ,
Tidasānam saḥabyatam gato”ti. (vi. va. 1218; pe. va. 197) –

Ācikkhī. Atha nam brāhmaṇo āha –

“Appam vā bahum vā nāddasāma,
Dānam dadantassa sake agāre;
Uposathakammaṃ vā tādisam,
Kena kammena gatosi devaloka”nti. (vi. va. 1219; pe. va. 198);

Māṇavo āha –

“Ābādhikohaṃ dukkhito gilāno,
Ātūrarūpomhi sake nivesane;
Buddham vigatarajaṃ vitinṇakaṅkham,
Addakkhiṃ sugatam anomapaññaṃ.

“Svāham muditadhano pasannacitto,
Añjalim akarim tathāgatassa;
Tāham kusalam karitvāna kammaṃ,
Tidasānam saḥabyatam gato”ti. (vi. va. 1220-1221; pe. va. 199-200);

Tasmim kathenteyeva brāhmaṇassa sakalasarīram pītiyā paripūri. So tam pītim pavedento –

“Acchariyam vata abbhutam vata,
Añjalikammassa ayamīdiso vipāko;
Ahampi pamuditamano pasannacitto,
Ajjeva buddham saraṇam vajāmī”ti. (vi. va. 1222; pe. va. 201) –

Āha. Atha nam māṇavo –

“Ajjeva buddham saraṇam vajāhi,
Dhammaṅca saṅghaṅca pasannacitto;

Tatheva sikkhāpadāni pañca,
Akhaṇḍaphullāni samādiyassu.

Pāṇātipātā viramassu khippaṃ,
Loke adinnaṃ parivajjayassu;
Amajjapo mā ca musā bhaṇāhi,
Sakena dārena ca hohi tuṭṭho’’ti. (vi. va. 1223-1224; pe. va. 202-203) –

Āha. So ‘‘sādhū’’ti sampaticchitvā imā gāthā abhāsi –

‘‘Atthakāmosi me yakkha, hitakāmosi devate;
Karomi tuyhaṃ vacanaṃ, tvamsi ācariyo mama.

‘‘Upemi saraṇaṃ buddhaṃ, dhammañcāpi anuttaraṃ;
Saṅghaṅca naradevassa, gacchāmi saraṇaṃ ahaṃ.

‘‘Pāṇātipātā viramāmi khippaṃ,
Loke adinnaṃ parivajjayāmi;
Amajjapo no ca musā bhaṇāmi,
Sakena dārena ca homi tuṭṭho’’ti. (vi. va. 1225-1227; pe. va. 204-206);

Atha naṃ devaputto, ‘‘brāhmaṇa, te gehe bahuṃ dhanaṃ atthi, sathhāraṃ upasaṅkamitvā dānaṃ dehi, dhammaṃ suṇāhi, pañhaṃ pucchāhi’’ti vatvā tattheva antaradhāyi.

Brāhmaṇopi gehaṃ gantvā brāhmaṇiṃ āmantetvā, ‘‘bhadde, ahaṃ ajja samaṇaṃ gotamaṃ nimantetvā pañhaṃ pucchissāmi, sakkāraṃ karohi’’ti vatvā vihāraṃ gantvā sathhāraṃ neva abhivādetvā na paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhito, ‘‘bho gotama, adhivāsehi ajjatanāya bhattaṃ saddhiṃ bhikkhusaṅghena’’ti āha. Sathhā adhivāsesi. So sathu adhivāsaṇaṃ viditvā vegenāgantvā sake nivesane paṇītaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṅca paṭiyādāpesi. Sathhā bhikkhusaṅghaparivuto tassa gehaṃ gantvā paññattāsane nisīdi. Brāhmaṇo sakkaccaṃ parivisi, mahājano sannipati. Micchādītṭhikena kira tathāgate nimantite dve janakāyā sannipatanti micchādītṭhikā ‘‘ajja samaṇaṃ gotamaṃ pañhaṃ pucchānāya vihethiyamānaṃ passissāmā’’ti sannipatanti, sammādītṭhikā ‘‘ajja buddhavisayaṃ buddhalīlaṃ passissāmā’’ti sannipatanti. Atha kho brāhmaṇo katabhattakiccaṃ tathāgatamupasaṅkamitvā nīcāsane nisinno pañhaṃ pucchi – ‘‘bho gotama, tumhākaṃ dānaṃ adatvā pūjāṃ akatvā dhammaṃ asutvā uposathavāsaṃ avasitvā kevalaṃ manopasādamatteneva sagge nibbattā nāma hontī’’ti? ‘‘Brāhmaṇa, kasmā maṃ pucchasi, nanu te puttena maṭṭhakuṇḍalinā mayi manāṃ pasādetvā attano sagge nibbattabhāvo kathito’’ti? ‘‘Kadā, bho gotamā’’ti? Nanu tvaṃ ajja susānaṃ gantvā kandanto avidūre bāhā paggayha kandantaṃ ekaṃ māṇavaṃ disvā ‘‘alaṅkato maṭṭhakuṇḍalī, māladhārī haricandanussado’’ti dvīhi janehi kathitakathaṃ pakāsento sabbaṃ maṭṭhakuṇḍalivatthūṃ kathesi. Tenevetāṃ buddhabhāsitaṃ nāma jātaṃ.

Taṃ kathetvā ca pana ‘‘na kho, brāhmaṇa, ekasataṃ vā na dvesataṃ, atha kho mayi manāṃ pasādetvā sagge nibbattānaṃ gaṇanā nāma natthī’’ti āha. Atha mahājano na nibbematiko hoti, athassa anibbematikabhāvaṃ viditvā sathhā ‘‘maṭṭhakuṇḍalidevaputto vimāneneva saddhiṃ āgacchatū’’ti adhiṭṭhāsi. So tigāvutappamaṇeneva dibbābharanaṇapaṭimaṇḍitena attabhāvena āgantvā vimānato oruyha sathhāraṃ vanditvā ekamantaṃ atṭhāsi. Atha naṃ sathhā ‘‘tvaṃ imaṃ sampattim kiṃ kammaṃ katvā paṭilabhī’’ti pucchanto –

‘‘Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṃ tiṭṭhasi devate;
Obhāsenti disā sabbā, osadhī viya tārakā;
Pucchāmi taṃ deva mahānubhāva, manussabhūto kimakāsi puñña’’nti. –

Gāthamāha. ‘‘Devaputto ayaṃ me, bhante, sampatti tumhesu cittaṃ pasādetvā laddhā’’ti. ‘‘Mayi cittaṃ pasādetvā laddhā te’’ti? ‘‘Āma, bhante’’ti. Mahājano devaputtaṃ oloketvā ‘‘acchariyā vata, bho, buddhaguṇā, adinnapubbakabrāhmaṇassa nāma putto aññaṃ kiñci puññaṃ akatvā sathhari cittaṃ pasādetvā evarūpaṃ sampattim paṭilabhī’’ti tuṭṭhiṃ pavedesi.

Atha nesam kusalakusalakammakarane manova pubbaṅgamo, manova seṭṭho. Pasannena hi manena kataṃ kammaṃ devalokaṃ manussalokaṃ gacchantaṃ puggalaṃ chāyāva na vijahatīti idaṃ vatthuṃ kathetvā anusandhiṃ ghaṭetvā patiṭṭhāpitamattikaṃ sāsanaṃ rājamuddāya lañchanto viya dhammarājā imaṃ gāthamāha –

2. ‘Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.

Manasā ce pasannena, bhāsati vā karoti vā;
Tato naṃ sukhamanveti, chāyāva anapāyini’”ti.

Tattha kiñcāpi **manoti** avisesena sabbampi catubhūmikacittaṃ vuccati, imasmim̐ pana pade niyamiyamānaṃ vavatthāpiyamānaṃ paricchijjiyamānaṃ aṭṭhavidhaṃ kāmāvacarakusalacittaṃ labbhati. Vatthuvaseṇa panāhariyamānaṃ tatopi somanassasahagataṃ ñāṇasampayuttacittameva labbhati. **Pubbaṅgamā**ti tena paṭhamagāminā hutvā samannāgatā. **Dhammā**ti vedanādayo tayo khandhā. Ete hi uppādapaccayaṭṭhena somanassasampayuttamano pubbaṅgamo etesanti **manopubbaṅgamā** nāma. Yathā hi bahūso ekato hutvā mahābhikkhusaṅghassa cīvaradānādīni vā ulārapūjādhammassavanādīni vā mālāgandhasakkāraṇādīni vā puññāni karontesu ‘ko etesaṃ pubbaṅgamo’”ti vutte yo tesam paccayo hoti, yaṃ nissāya te tāni puññāni karonti, so tisso vā phusso vā tesam pubbaṅgamoti vuccati, evaṃsāmpadamidaṃ veditabbaṃ. Iti uppādapaccayaṭṭhena mano pubbaṅgamo etesanti manopubbaṅgamā. Na hi te mane anuppajjante uppajjituṃ sakkonti, mano pana ekaccesu cetasikesu anuppajjantesupi uppajjatiyeva. Evaṃ adhipativaseṇa pana mano seṭṭho etesanti **manoseṭṭhā**. Yathā hi gaṇādīnaṃ adhipati puriso gaṇaseṭṭho seṇiseṭṭhoti vuccati, tathā tesampi manova seṭṭho. Yathā pana suvaṇṇādīhi nipphādītāni bhaṇḍāni suvaṇṇamayādīni nāma honti, tathā etepi manato nipphannattā **manomayā** nāma.

Pasannenāti anabhijjhādīhi guṇehi pasannena. **Bhāsati vā karoti vā**ti evarūpena manena bhāsanto catubbidhaṃ vacīsucaritameva bhāsati, karonto tividhaṃ kāyasucaritameva karoti, abhāsanto akaronto tāya anabhijjhādīhi pasannamānasatāya tividhaṃ manosucaritaṃ pūreti. Evamassa dasa kusalakammapathā pāripūriṃ gacchanti.

Tato naṃ sukhamanvetiti tato tividhasucaritato naṃ puggalaṃ sukha manveti. Idha tebhūmikampi kusalaṃ adhippetam̐, tasmā tebhūmikasucaritānubhāvena sugatibhave nibbattaṃ puggalaṃ, duggatiyaṃ vā sukhānubhavanaṭṭhāne ṭhitaṃ kāyavatthukampi itaravatthukampi avatthukampīti kāyikacetasiṃ vipākasukhaṃ anugacchati, na vijahatīti attho veditabbo. Yathā kiṃ? **Chāyāva anapāyini**ti yathā hi chāyā nāma sarīrappaṭibaddhā sarīre gacchante gacchati, tiṭṭhante tiṭṭhati, nisīdante nisīdati, na sakkoti, ‘saṅghena vā pharusena vā nivattāhi’”ti vatvā vā pothetvā vā nivattāpetuṃ. Kasmā? Sarīrappaṭibaddhattā. Evameva imesaṃ dasannaṃ kusalakammapathānaṃ āciṇṇasamāciṇṇakusalamūlikaṃ kāmāvacarādibhedam̐ kāyikacetasiṃsukhaṃ gatagataṭṭhāne anapāyini chāyā viya hutvā na vijahatīti.

Gāthāpariyosāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi, maṭṭhakuṇḍalidevaputto sotāpattiphale patiṭṭhahi, tathā adinnapubbako brāhmaṇo. So tāvamahantaṃ vibhavaṃ buddhasāsane vippakirīti.

Maṭṭhakuṇḍalivatthu dutiyaṃ.

3. Tissattheravatthu

Akkocchi manti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto tissattheraṃ ārabba kathesi.

So kirāyasmā tissatthero bhagavato pitucchāputto ahosi, mahallakakāle pabbajitvā buddhānaṃ uppānalābhasakkāraṃ paribhuñjanto thūlasarīro ākoṭitapaccākoṭitehi cīvarehi nivāsetvā yebhuyyena vihāramajjhe upaṭṭhānasālāyaṃ nisīdati. Tathāgataṃ dassanattāya āgatā āgantukabhikkhū taṃ disvā ‘eko mahāthero bhavissati’”ti saññāya tassa santikaṃ gantvā vattaṃ āpucchanti, pādasambāhanādīni āpucchanti. So tuṇhī ahosi. Atha naṃ eko daharabhikkhu ‘kativassā tumhe’”ti pucchitvā ‘vassaṃ natthi, mahallakakāle pabbajitā maya’”nti vutte, ‘āvuso, dubbiniṭa, mahallaka, attano pamānaṃ na jānāsi, ettake mahāthere disvā sāmīcikammamattampi na karosi, vatte āpucchiyamāne tuṇhī hosi, kukkucamattampi te natthi’”ti accharaṃ pahari. So khattiyamānaṃ janetvā ‘tumhe kassa santikaṃ

āgatā”ti pucchitvā “satthu santika”nti vutte “maṃ pana ‘ko eso’ti sallakkhetha, mūlameva vo chindissāmī”ti vatvā rudanto dukkhī dummano satthu santikaṃ agamāsi. Atha maṃ satthā “kiṃ nu tvaṃ tissa dukkhī dummano assumukho rodamāno āgatosī”ti pucchi. Tepi bhikkhū “esa gantvā kiñci āloḷaṃ kareyyā”ti teneva saddhiṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. So satthāraṃ pucchito “ime maṃ, bhante, bhikkhū akkosantī”ti āha. “Kahaṃ pana tvaṃ nisinnostī”ti? “Vihāramajjhe upatthānasālāyaṃ, bhante”ti. “Ime te bhikkhū āgacchantā ditthā”ti? “Āma, ditthā, bhante”ti. “Kiṃ utthāya te paccuggamaṃ kata”nti? “Na kataṃ, bhante”ti. “Parikkhāraggahaṇaṃ āpucchita”nti? “Nāpucchitaṃ, bhante”ti. “Vattaṃ vā pānīyaṃ vā āpucchita”nti. “Nāpucchitaṃ bhante”ti? “Āsanaṃ nīharitvā abhivādetvā pādasambāhanaṃ kata”nti? “Na kataṃ, bhante”ti. “Tissa mahallakabhikkhūnaṃ sabbaṃ etaṃ vattaṃ kātappaṃ, etaṃ vattaṃ akarontena vihāramajjhe nisīdituṃ na vaṭṭati, taveva doso, ete bhikkhū khamāpehī”ti? “Ete maṃ, bhante, akkosimsu, nāhaṃ ete khamāpemi”ti. “Tissa mā evaṃ kari, taveva doso, khamāpehi ne”ti? “Na khamāpemi, bhante”ti. Atha satthā “dubbaco esa, bhante”ti bhikkhūhi vutte “na, bhikkhave, idāneva dubbaco esa, pubbepi esa dubbacoyevā”ti vatvā “idāni tāvassa, bhante, dubbacabhāvo amhehi nāto, atīte esa kiṃ akāsī”ti vutte “tena hi, bhikkhave, suṇāthā”ti vatvā atītamāhari.

Atīte bārānasiyaṃ bārānasiraññe rajjaṃ kārente devilo nāma tāpaso aṭṭha māse himavante vasitvā loṇambilasevanatthāya cattāro māse nagaramupanissāya vasitukāmo himavantato āgantvā nagaradvāre dārake disvā pucchi – “imaṃ nagaraṃ sampattapabbajitā kattha vasantī”ti? “Kumbhakārasālāyaṃ, bhante”ti. Tāpaso kumbhakārasālaṃ gantvā dvāre thatvā “sace te bhaggava agaru, vaseyyāma ekarattim sālāya”nti āha. Kumbhakāro “mayhaṃ rattim sālāyaṃ kiccaṃ natthi, mahatī sālā, yathāsukhaṃ vasatha, bhante”ti sālāyaṃ niyyādesi. Tasmim pavisitvā nisinne aparopi nārado nāma tāpaso himavantato āgantvā kumbhakāraṃ ekarattivāsaṃ yāci. Kumbhakāro “paṭhamāṃ āgato iminā saddhiṃ ekato vasitukāmo bhaveyya vā no vā, attānaṃ parimocessāmī”ti cintetvā “sace, bhante, paṭhamāṃ upagato rocessati, tassa ruciyā vasathā”ti āha. So tamupasaṅkamitvā “sace te, ācariya agaru, mayañcetha ekarattim vaseyyāmā”ti yāci. “Mahatī sālā, pavisitvā ekamante vasāhī”ti vutte pavisitvā puretaraṃ pavitthassa devilassa aparabhāge nisīdi. Ubhopi sāraṇīyakathaṃ kathetvā nipajjimsu.

Sayanakāle nārado devilassa nipajjanaṭṭhānañca dvārañca sallakkhetvā nipajji. So pana devilo nipajjamāno attano nipajjanaṭṭhāne anipajjitvā dvāramajjhe tiriyaṃ nipajji. Nārado rattim nikkhamanto tassa jaṭāsu akkami. “Ko maṃ akkami”ti ca vutte, “ācariya, aha”nti āha. “Kūṭajaṭila, araññato āgantvā mama jaṭāsu akkamasi”ti. “Ācariya, tumhākaṃ idha nipannabhāvaṃ na jānāmi, khamatha me”ti vatvā tassa kandantasseva bahi nikkhami. Itaro “ayaṃ pavisantopi maṃ akkameyyā”ti parivattetvā pādattthāne sīsaṃ katvā nipajji. Nārado pavisanto “paṭhamāṃpāhaṃ ācariye aparajjhim, idāni pādapassena pavisissāmī”ti cintetvā āgacchanto gīvāya akkami. “Ko eso”ti ca vutte “ahaṃ, ācariyā”ti vatvā “kūṭajaṭila, paṭhamāṃ mama jaṭāsu akkamitvā idāni gīvāya akkamasi, abhisapissāmī ta”nti vutte, “ācariya, mayhaṃ doso natthi, ahaṃ tumhākaṃ evaṃ nipannabhāvaṃ na jānāmi, ‘paṭhamāṃpāhaṃ me aparaddhaṃ, idāni pādapassena pavisissāmī’ti pavitthomhi, khamatha me”ti āha. “Kūṭajaṭila, abhisapissāmī ta”nti. “Mā evaṃ karittha ācariyā”ti. So tassa vacanaṃ anādiyitvā –

“Sahassaraṃsī satatejo, sūriyo tamavinodano;
Pātodayante sūriye, muddhā te phalatu sattadhā”ti. –

Taṃ abhisapi eva. Nārado, “ācariya, mayhaṃ doso natthīti mama vadantasseva tumhe abhisapatha, yassa doso atthi, tassa muddhā phalatu, mā niddosassā”ti vatvā –

“Sahassaraṃsī satatejo, sūriyo tamavinodano;
Pātodayante sūriye, muddhā te phalatu sattadhā”ti. –

Abhisapi. So pana mahānubhāvo atīte cattālīsa, anāgate cattālīsāti asītikappe anussarati. Tasmā “kassa nu kho upari abhisapo patissati”ti upadhārento “ācariyassā”ti nātva tasmim anukampaṃ paṭicca iddhibalena aruṇuggamaṃ nivāreti.

Nāgarā aruṇe anuggacchante rājadvāraṃ gantvā, “deva, tayi rajjaṃ kārente aruṇo na utthahati, aruṇaṃ no utthāpehī”ti kandimsu. Rājā attano kāyakammādīni olokento kiñci ayuttaṃ adisvā “kiṃ nu kho kāraṇa”nti cintetvā “pabbajitānaṃ vivādēna bhavitabba”nti parisāṅkamāno “kacci imasmim

nagare pabbajitā atthi”ti pucchi. “Hiyyo sāyaṃ kumbhakārasālāyaṃ āgatā atthi devā”ti vutte taṃkhaṇaṇṇeva rājā ukkāhi dhāriyamānāhi tattha gantvā nāradaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno āha –

“Kammantā nappavattanti, jambudīpassa nārada;
Kena loko tamobhūto, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Nārado sabbam taṃ pavattim ācikkhitvā iminā kāraṇena ahaṃ iminā abhisapito, athāhaṃ “mayhaṃ doso natthi, yassa doso atthi, tasseva upari abhisapo patatū”ti vatvā abhisapiṃ. Abhisapitvā ca pana “kassa nu kho upari abhisapo patissatī”ti upadhārento “sūriyuggamanavelāya ācariyassa muddhā sattadhā phalissatī”ti disvā etasmiṃ anukampaṃ paṭicca aruṇassa uggamaṃ na demīti. “Kathaṃ pana assa, bhante, antarāyo na bhaveyyā”ti. “Sace maṃ khamāpeyya, na bhaveyyā”ti. “Tena hi khamāpehī”ti vutte “eso, mahārāja, maṃ jaṭāsu ca gīvāya ca akkami, nāhaṃ etaṃ kūṭajaṭilaṃ khamāpemi”ti. “Khamāpehi, bhante, mā evaṃ karitthā”ti. “Na khamāpemi”ti. “Muddhā te sattadhā phalissatī”ti vuttepi na khamāpetiyeva. Atha maṃ rājā “na tvaṃ attano ruciyā khamāpessasi”ti hatthapādakucchigīvāsu gāhāpetvā nāradaṃ pādāmūle onamāpesi. Nārado pi “uṭṭhehi, ācariya, khamāmi te”ti vatvā, “mahārāja, nāyaṃ yathāmana khamāpeti, nagarassa avidūre eko saro atthi, tattha maṃ sīse mattikāpiṇḍaṃ katvā galappamāṇe uduke ṭhapāpehī”ti āha. Rājā tathā kāresi. Nārado devilaṃ āmantetvā, “ācariya, mayā iddhiyā viṣṭāya sūriyasantāpe uṭṭahante uduke nimujjitvā añṇena ṭhānena uttaritvā gaccheyyāsī”ti āha. “Tassa sūriyaraṃsīhi saṃphuṭṭhamattova mattikāpiṇḍo sattadhā phali, so nimujjitvā añṇena ṭhānena palāyī”ti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “tadā, bhikkhave, rājā ānando ahoṣi, devilo tisso, nārado ahavevāti evaṃ tadāpesa dubbacoyevā”ti vatvā tissattheraṃ āmantetvā, “tissa, bhikkhuno nāma ‘asukenāhaṃ akkuṭṭho, asukena paḥaṭo, asukena jito, asuko kho me bhaṇḍaṃ ahāsi”ti cintentassa veraṃ nāma na vūpasammati, evaṃ pana anupanayhantasseva upasammati”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

3.

“Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me;
Ye ca taṃ upanayhanti, veraṃ tesam na sammati.

4.

“Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me;
Ye ca taṃ nupanayhanti, veraṃ tesūpasammati”ti.

Tattha **akkocchīti** akkosi. **Avadhīti** pahari. **Ajinīti** kūṭasakkhiotāraṇena vā vādapativādena vā karaṇuttariyakaraṇena vā ajesi. **Ahāsi meti** mama santakaṃ pattādīsu kiñcīdeva avahari. **Ye ca tanti** ye keci devatā vā manussā vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā taṃ “akkocchi ma”ntiādivatthukaṃ kodhaṃ sakaṭadhuraṃ viya naddhinā pūtimacchādīni viya ca kusādīhi punappunaṃ veḥetvā upanayhanti, tesam sakim uppannaṃ veraṃ **na sammatīti** vūpasammati. **Ye ca taṃ nupanayhantīti** asatiyā amanasikāravasena vā kammaṃpaccavekkhaṇādivasena vā ye taṃ akkosādivatthukaṃ kodhaṃ tayāpi koci niddoso purimabhava akkuṭṭho bhavissati, paḥaṭo bhavissati, kūṭasakkhim otāretvā jito bhavissati, kassaci te pasayha kiñci acchinnaṃ bhavissati, tasmā niddoso hutvāpi akkosādīni pāpuṇāsīti evaṃ na upanayhanti. Tesu pamādena uppannampi veraṃ iminā anupanayhanena nirindhano viya jātavedo vūpasammatīti.

Desanāpariyosāne satahassabhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Dhammadesanā mahājanassa sātthikā ahoṣi. Dubbacopi subbacoyeva jātoti.

Tissattheravatthu tatiyaṃ.

4. Kāḷayakkhinivatthu

Na hi verenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto añṇataraṃ vañjhittim ārabha kathesi.

Eko kira kuṭumbikaputto pitari kālakate khette ca ghare ca sabbakammāni attanāva karonto mātaraṃ paṭijaggi. Athassa mātā “kumārikaṃ te, tāta, ānessāmī”ti āha. “Amma, mā evaṃ vadetha, ahaṃ yāvajivaṃ tumhe paṭijaggissāmī”ti. “Tāta, khette ca ghare ca kiccaṃ tvameva karosi, tena

mayhaṃ cittasukhaṃ nāma na hoti, ānessāmi”ti. So punappunaṃ paṭikkhipitvā tuṅhī ahoṣi. Sā ekaṃ kulaṃ gantukāmaṃ gehā nikkhami. Atha naṃ putto “kataraṃ kulaṃ gacchathā”ti pucchitvā “asukakulaṃ nāma”ti vutte tattha gamaṇaṃ paṭisedhetvā attano abhirucitaṃ kulaṃ ācikkhi. Sā tattha gantvā kumārikaṃ vāretvā divasaṃ vavatthapetvā taṃ ānetvā tassa ghare akāsi. Sā vañjhā ahoṣi. Atha naṃ mātā, putta, tvaṃ attano ruciyaṃ kumārikaṃ āṇāpesi, sā idāni vañjhā jātā, aputtakañca nāma kulaṃ vinassati, pavenī na ghaṭṭiyati, tena aññaṃ te kumārikaṃ ānemīti. Tena “alaṃ, amma”ti vuccamānāpi punappunaṃ kathesi. Vañjhithī taṃ kathaṃ sutvā “puttā nāma mātāpitūnaṃ vacanaṃ atikkamituṃ na sakkonti, idāni aññaṃ vijāyiniṃ itthiṃ ānetvā maṃ dāsibhogena bhuñjissati. Yaṃnūnāhaṃ sayameva ekaṃ kumārikaṃ āneyya”nti cintetvā ekaṃ kulaṃ gantvā tassatthāya kumārikaṃ vāretvā “kiṃ nāmetam, amma, vadesī”ti tehi paṭikkhittā “ahaṃ vañjhā, aputtakaṃ nāma kulaṃ vinassati, tumhākaṃ pana dhītā puttam vā dhītaraṃ vā labhitvā kuṭumbikassa sāmīnī bhavissati, mayhaṃ sāmīkassa naṃ dethā”ti yācitvā sampatichāpetvā ānetvā sāmīkassa ghare akāsi.

Athassā etadahosi – “sacāyaṃ puttam vā dhītaraṃ vā labhissati, ayameva kuṭumbassa sāmīnī bhavissati. Yathā dāraṃ na labhati, tatheva naṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. Atha naṃ sā āha – “amma, yadā te kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāti, atha me āroceyyāsi”ti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā gabbhe paṭiṭṭhite tassā ārocesi. Itarissā pana sā sayameva niccaṃ yāgubhattaṃ deti, athassā āhāreṇeva saddhiṃ gabbhapātanabhesajjamadāsi, gabbho pati. Dutiyampi gabbhe paṭiṭṭhite ārocesi, itarā dutiyampi tatheva pātesi. Atha naṃ paṭivissakittiyo pucchimsu – “kacci te sapatti antarāyaṃ karotī”ti? Sā tamatthaṃ ārocetvā “andhabāle, kasmā evamakāsi, ayaṃ tava issariyabhayena gabbhassa pātanabhesajjam yojetvā deti, tena te gabbho patati, mā puna evamakathā”ti vuttā tatiyavāre na kathesi. Atha sā itarissā udaraṃ disvā “kasmā mayhaṃ gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ na kathesi”ti vatvā “tvaṃ maṃ ānetvā vañcetvā dve vāre gabbhaṃ pātesi, kimatthaṃ tuyhaṃ kathamī”ti vutte “naṭṭhā dānimhī”ti cintetvā tassā pamādaṃ oloketi pariṇate gabbhe okāsaṃ labhitvā bhesajjam yojetvā adāsi. Gabbho pariṇatattā patituṃ asakkonto tiriyaṃ nipati, kharā vedanā uppajji, jīvitasamsayaṃ pāpuṇi. Sā “nāsitamhi tayā, tvameva maṃ ānetvā tvameva tayopi vāre dāraṃ nāsesi, idāni ahampi nassāmi, ito dāni cutā yakkhinī hutvā tava dāraṃ khādituṃ samatthā hutvā nibbatteyya”nti patthanam paṭṭhapetvā kālam katvā tasmimyeva gehe majjārī hutvā nibbatti. Itarampi sāmīko gahetvā “tayā me kulūpacchedo kato”ti kapparaṇṇakādīhi supothitaṃ pothesi. Sā tenevābādhena kālam katvā tattheva kukkuṭī hutvā nibbattā.

Kukkuṭī na cirasseva aṇḍāni vijāyi, majjārī āgantvā tāni aṇḍāni khādi. Dutiyampi tatiyampi khādiyeva. Kukkuṭī cintesi – “tayo vāre mama aṇḍāni khādītva idāni mampi khādītukāmāsi”ti. “Ito cutā saputtakaṃ taṃ khādītuṃ labheyya”nti patthanam katvā tato cutā araṇṇe dīpinī hutvā nibbatti. Itarā migī hutvā nibbatti. Tassā vijātakāle dīpinī āgantvā tayo vāre puttake khādi. Migī maraṇakāle “ayaṃ me tikkhattuṃ puttake khādītva idāni mampi khādissati, ito dāni cutā etaṃ saputtakaṃ khādītuṃ labheyya”nti patthanam katvā ito cutā yakkhinī hutvā nibbatti. Dīpinīpi tatheva tato cutā sāvattthiyaṃ kuladhītā hutvā nibbatti, sā vuddhipattā dvāragāmake patikulaṃ agamāsi, aparabhāge ca puttam vijāyi. Yakkhinīpi tassā piyasahāyikāvaṇṇena āgantvā “kuhiṃ me sahāyikā”ti “antogabbhe vijātā”ti vutte “puttam nu kho vijātā, udāhu dhītaraṃti passissāmi na”nti gabbhaṃ pavisitvā passantī viya dāraṃ gahetvā khādītva gatā. Puna dutiyavārepi tatheva khādi. Tatiyavāre itarā garubhārā hutvā sāmīkaṃ āmantetvā, “sāmī, imasmim thāne ekā yakkhinī mama dve putte khādītva gatā, idāni mama kulagehaṃ gantvā vijāyissāmi”ti kulagehaṃ gantvā vijāyi.

Tadā sā yakkhinī udakavāraṃ gatā hoti. Vessavaṇassa hi yakkhiniyo vārena anotattadahato sīsaparamparāya udakamāharanti. Tā catumāsaccayenapi pañcamāsaccayenapi muccanti. Aparā yakkhiniyo kilantakāyā jīvitakkhayampi pāpuṇanti. Sā pana udakavārato muttamattāva vegena taṃ gharaṃ gantvā “kuhiṃ me sahāyikā”ti pucchi. “Kuhiṃ naṃ passissasi, tassā imasmim thāne jātājātadāraṃ yakkhinī āgantvā khādīti, tasmā kulagehaṃ gatā”ti. Sā “yattha vā tattha vā gacchatu, na me muccissati”ti veravegasamussāhitamānasā nagarābhimukhī pakkhandi. Itarāpi nāmaggaṇadivase naṃ dāraṃ nhāpetvā nāmaṃ katvā, “sāmī, idāni sakagharaṃ gacchāma”ti puttamādāya sāmīkena saddhiṃ vihāramajje gatamaggena gacchantī puttam sāmīkassa datvā vihārapokkharāṇiyā nhātvā sāmīke nhāyante uttaritvā puttassa thaññaṃ pāyamānā thitā yakkhinim āgacchantim disvā sañjānitvā, “sāmī, vegena ehi, ayaṃ sā yakkhinī, vegena ehi, ayaṃ sā yakkhinī”ti uccāsaddam katvā yāva tassa āgamaṇaṃ sañṭhātuṃ asakkontī nivattetvā antovihārabhimukhī pakkhandi.

Tasmim samaye satthā parisamajjhe dhammaṃ desesi. Sā puttāṃ tathāgatassa pādapiṭṭhe nipajjāpetvā “tumhākaṃ mayā esa dinno, puttassa me jīvitāṃ dethā”ti āha. Dvārakoṭṭhake adhivattho sumanadevo nāma yakkhiniyā anto pavisitum nādāsi. Satthā ānandattheraṃ āmantetvā “gaccha, ānanda, taṃ yakkhiniṃ pakkosāhī”ti āha. Thero pakkosi. Itarā “ayaṃ, bhante, āgacchatī”ti āha. Satthā “etu, mā saddamakāsi”ti vatvā taṃ āgantvā ʃhitāṃ “kasmā evaṃ karosi, sace tumhe mādisassa buddhassa sammukhībhāvaṃ nāgamissatha, ahinakulānaṃ viya acchaphandanānaṃ viya kākolūkānaṃ viya ca kappatṭhitikaṃ vo veraṃ abhavissa, kasmā veraṃ paṭiveraṃ karotha. Verañhi averena upasammati, no verena”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

5.

“Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṃ;
Averena ca sammanti, esa dhammo sanantano”ti.

Tattha **na hi verena**ti yathā hi kheḷasinghāṇikādīhi asucīhi makkhitāṃ ʃhānaṃ teheva asucīhi dhovantā suddhaṃ niggandhaṃ kātuṃ na sakkonti, atha kho taṃ ʃhānaṃ bhiyyosomattāya asuddhatarāñceva duggandhatarāñca hoti; evameva akkosantaṃ paccakkosanto paharantaṃ paṭipaharanto verena veraṃ vūpasametum na sakkoti, atha kho bhiyyo bhiyyo verameva karoti. Iti verāni nāma verena kismiñci kāle na sammanti, atha kho vaḍḍhantiyeva. **Averena ca sammantīti** yathā pana tāni kheḷādīni asucīni vippasannena udakena dhoviyamānāni nassanti, taṃ ʃhānaṃ suddhaṃ hoti sugandhaṃ; evameva averena khantimetodakena yoniso manasikārena paccavekkhānena verāni vūpasammanti paṭippassambhanti abhāvaṃ gacchanti. **Esa dhammo sanantano**ti esa averena verūpasamanasañkhāto porāṇako dhammo; sabbesaṃ buddhaccekabuddhakhīṇāsavānaṃ gatamaggoti.

Gāthāpariyosāne yakkhinī sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Sampattaparisāyapi dhammadesanā sātthikā ahoṣi.

Satthā taṃ itthim āha – “etissā tava puttāṃ dehī”ti. “Bhāyāmi, bhante”ti. “Mā bhāyi, natthi te etaṃ nissāya paripantho”ti āha. Sā tassā puttamadāsi. Sā taṃ cumbitvā ālingetvā puna mātuyeva datvā roditum ārabhi. Atha naṃ satthā “kimeta”nti pucchi. “Bhante, ahaṃ pubbe yathā vā tathā vā jīvikaṃ kappentīpi kucchipūraṃ nālatthaṃ, idāni kathaṃ jīvissāmi”ti. Atha naṃ satthā “mā cintayī”ti samassāsetvā taṃ itthimāha – “imaṃ netvā attano gehe nivāsāpetvā aggayāgubhattehi paṭijaggāhī”ti. Sā taṃ netvā piṭṭhivaṃse paṭiṭṭhāpetvā aggayāgubhattehi paṭijaggi, tassā vīhipaharaṇakāle musalaggena muddhaṃ paharantaṃ viya upaṭṭhāsi. Sā sahāyikaṃ āmantetvā “imasmiṃ ʃhāne vasitum na sakkomi, aññattha maṃ paṭiṭṭhāpehī”ti vatvā musalasālāya udakacāṭiyaṃ uddhane nibbakose sañkarakūṭe gāmadvāre cāti etesu ʃhānesu paṭiṭṭhāpitāpi idha me musalena sīsāṃ bhindantaṃ viya upaṭṭhāti, idha dārakā ucchiṭṭhodakaṃ otārenti, idha sunakhā nipajjanti, idha dārakā asuciṃ karonti, idha kacavaraṃ chaḍḍenti, idha gāmadārakā lakkhayoggaṃ karontīti sabbāni tāni paṭikkhipi. Atha naṃ bahigāme vivittokāse paṭiṭṭhāpetvā tattha tassā aggayāgubhattādīni haritvā paṭijaggi. Sā yakkhinī evaṃ cintesi – “ayaṃ me sahāyikā idāni bahūpakārā, handāhaṃ kiñci paṭiguṇaṃ karomī”ti. Sā “imasmiṃ saṃvacchare subbuṭṭhikā bhavissati, thalaṭṭhāne sassaṃ karohi, imasmiṃ saṃvacchare dubbuṭṭhikā bhavissati, ninnatṭhāneyeva sassaṃ karohī”ti sahāyikāya āroceti. Sesajanehi katasassaṃ atiudakena vā anodakena vā nassati, tassā ativiya sampajjati. Atha naṃ sesajanā, “amma, tayā katasassaṃ neva accodakena, na anudakena nassati, subbuṭṭhidubbuṭṭhibhāvaṃ ñatvā kammaṃ karosi, kiṃ nu kho eta”nti pucchiṃsu. “Amhākaṃ sahāyikā yakkhinī subbuṭṭhidubbuṭṭhibhāvaṃ ācikkhati, mayaṃ tassā vacanena thalesu ninnesu sassāni karoma, tena no sampajjati. Kiṃ na passatha? Nibaddhaṃ amhākaṃ gehato yāgubhattādīni hariyamānāni, tāni etissā hariyanti, tumhepi etissā aggayāgubhattādīni haratha, tumhākampi kammante olokessati”ti. Athassā sakalanagaravāsino sakkāraṃ kariṃsu. Sāpi tato paṭṭhāya sabbesaṃ kammante oloketī lābhaggappattā ahoṣi mahāparivārā. Sā aparabhāge aṭṭha salākabhattāni paṭṭhapesi. Tāni yāvajjakālā dīyantiyevāti.

Kāḷayakkhinīvatthu catutthaṃ.

5. Kosambakavatthu

Pare ca na vijānantīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kosambake bhikkhū ārabha kathesi.

Kosambiyañhi ghoṣitārāme pañcasatapañcasataparivārā dve bhikkhū vihariṃsu vinayadharo ca dhammakathiko ca. Tesu dhammakathiko ekadivasam sarīvalaṅṅaṃ katvā udakakoṭṭhake ācamanaudakāvasesam bhājane ṭhapetvāva nikkhami. Pacchā vinayadharo tattha pavittṭho taṃ udakam disvā nikkhamitvā itaram pucchi, “āvuso, tayā udakam ṭhapita”nti? “Āma, āvuso”ti. “Kiṃ panettha āpattibhāvaṃ na jānāsī”ti? “Āma, na jānāmī”ti. “Hoti, āvuso, ettha āpatti”ti. “Tena hi paṭikarissāmi na”nti. “Sace pana te, āvuso, asaṅcicca assatiyā katam, natthi āpatti”ti. So tassā āpattiyā anāpattidittṭhi ahoṣi. Vinayadharopi attano nissitakānam “ayaṃ dhammakathiko āpattim āpajjamānopi na jānātī”ti ārocesi. Te tassa nissitake disvā “tumahākaṃ upajjhāyo āpattim āpajjitvāpi āpattibhāvaṃ na jānātī”ti āhaṃsu. Te gantvā attano upajjhāyassa ārocesum. So evamāha – “ayaṃ vinayadharo pubbe anāpattīti vatvā idāni āpattīti vadati, musāvādī eso”ti. Te gantvā “tumahākaṃ upajjhāyo musāvādī”ti āhaṃsu. Te evaṃ aññamaññaṃ kalahaṃ vaddhayiṃsu. Kato vinayadharo okāsam labhitvā dhammakathikassa āpattiyā adassane ukkhepanīyakammamakāsi. Tato paṭṭhāya tesam paccayadāyakā upaṭṭhākāpi dve koṭṭhāsā ahesum, ovādapaṭiggāhakā bhikkhuniyopi ārakkhadevatāpi tāsam sandiṭṭhasambhattā ākāsatṭhadevatāpīti yāva brahmalokā sabbepi puthujjanā dve pakkhā ahesum. Cātumahārājikaṃ ādim katvā yāva akanitṭhabhāvanā pana ekaninnādam kolāhalaṃ agamāsi.

Atheko aññataro bhikkhu tathāgatamupasaṅkamitvā ukkhepakānam vinayadharaantevāsikānam “dhammikenevāyaṃ vinayakamma ukkhitto”ti laddhiṅca, ukkhittānuvattakānam dhammakathikaantevāsikānam pana “adhammikeneva kamma ukkhitto”ti laddhiṅca, ukkhepakehi vāriyamānānampi ca tesam taṃ anuparivāretvā vicaraṇabhāvaṅca ārocesi bhagavā “samaggā kira hontū”ti dve vāre pesetvā “na icchanti, bhante, samaggā bhavitu”nti sutvā tatiyavāre “bhinno bhikkhusaṅgho, bhinno bhikkhusaṅgho”ti tesam santikaṃ gantvā ukkhepakānam ukkhepane, itaresaṅca āpattiyā adassane ādīnavaṃ kathetvā puna tesam tattheva ekasīmāyaṃ uposathādīni anujānitvā bhattachagādīsū bhaṇḍanaajātānam “āsanantarikāya nisīditabba”nti (mahāva. 456) bhattachagge vattam paññāpetvā “idānīpi bhaṇḍanaajātāva viharanti”ti sutvā tattha gantvā “alam, bhikkhave, mā bhaṇḍana”ntiādīni vatvā, “bhikkhave, bhaṇḍanakalahaviggahavivādā nāmete anattakāraḥ. Kalahaṃ nissāya hi laṭukikāpi sakunīkā hatthināgam jīvitakkhayaṃ pāpesī”ti **laṭukikajātakam** (jā. 1.5.39 ādayo) kathetvā, “bhikkhave, samaggā hotha, mā vivadatha. Vivadam nissāya hi anekasatasahassā vaṭṭakāpi jīvitakkhayaṃ pattā”ti **vaṭṭakajātakam** (jā. 1.1.118) kathesi. Evampi tesu bhagavato vacanam anādiyantesu aññatarena dhammavādinā tathāgatassa vihesam anicchantena “āgametu, bhante bhagavā, dhammasāmi, apposukko, bhante bhagavā, diṭṭhadhammasukhavihāraṃ manuyutto viharatu, mayameva tena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā”ti (mahāva. 457; ma. ni. 3.236) vutte atītam āhari –

Bhūtapubbaṃ, bhikkhave, bārāṇasiyaṃ brahmadatto nāma kāsirājā ahoṣi. Brahmaddattena dīghītissa kosalarāṅṅo rajjaṃ acchinditvā aññātakavesena vasantassa pituno māritabhāvaṅceva dīghāvukumārena attano jīvite dinne tato paṭṭhāya tesam samaggabhāvaṅca kathetvā “tesaṅhi nāma, bhikkhave, rājūnaṃ ādinnadaṇḍānaṃ ādinnasatthānaṃ evarūpaṃ khantisoraccaṃ bhavissati. Idha kho taṃ, bhikkhave, sobhetha, yaṃ tumhe evaṃ svākhāte dhammavinaye pabbajitā samānā khamā ca bhaveyyātha soratā cā”ti ovaditvāpi neva te samagge kātuṃ asakki. So tāya ākiṅṇavihāratāya ukkaṅṭhito “ahaṃ kho idāni ākiṅṇo dukkhaṃ viharāmi, ime ca bhikkhū mama vacanam na karonti. Yaṃnūnāhaṃ ekakova gaṇamhā vūpakatṭho vihareyya”nti cintetvā kosambiyaṃ piṇḍāya caritvā anapaloketvā bhikkhusaṅghaṃ ekakova attano pattacīvaramādāya bālakaloṇakagāmaṃ gantvā tattha bhaguttherassa ekacārikavattam kathetvā pācinavaṃsamigadāye tiṇṇam kulaputtānam sāmaggīyaṇisaṃsam kathetvā yena pālīleyyakam atthi, tadavasari. Tatra sudam bhagavā pālīleyyakam upanissāya rakkhitavanasaṅḍe bhaddasālamūle pālīleyyakena hatthinā upaṭṭhiyamāno phāsukam vassāvāsam vasi.

Kosambivāsīnopi kho upāsakā vihāraṃ gantvā satthāraṃ apassantā “kuhiṃ, bhante, satthā”ti pucchitvā “pālīleyyakavanasāṇam gato”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Amhe samagge kātuṃ vāyami, mayaṃ pana na samaggā ahumhā”ti. “Kiṃ, bhante, tumhe satthu santike pabbajitvā tasmim sāmaggim karonte samaggā nāhuvatthā”ti? “Evamāvuso”ti. “Manussā ime satthu santike pabbajitvā tasmim sāmaggim karontepi samaggā na jātā, mayaṃ ime nissāya satthāraṃ datṭhum na labhimhā, imesaṃ neva āsanam dassāma, na abhivādanādīni karissāmā”ti tato paṭṭhāya tesam sāmīcimattampi na kariṃsu. Te appāhāratāya sussamānā katipāheneva ujukā hutvā aññamaññaṃ accayaṃ desetvā khamāpetvā “upāsakā mayaṃ samaggā jātā, tumhepi no purimasadisā hothā”ti āhaṃsu. “Khamāpito pana vo, bhante, satthā”ti. “Na khamāpito, āvuso”ti. “Tena hi satthāraṃ khamāpetha, satthu khamāpitakāle mayampi tumhākaṃ purimasadisā bhavissāmā”ti. Te antovassabhāvena satthu

santikam gantum avisahantā dukkhena tam antovassam vītināmesum. Sathā pana tena hatthinā upatthiyamāno sukham vasi. Sopi hi hatthināgo gaṇam pahāya phāsuvihāratthāyeva tam vanasaṇḍam pāvīsi.

Yathāha – “aham kho ākiṇṇo viharāmi hatthihi hatthinīhi hatthikalabhehi hatthicchāpehi, chinnaggāni ceva tiṇāni khādāmi, obhaggobhaggaṇca me sākhaḥhaṅgam khādanti, āvilāni ca pānīyāni pivāmi, ogāhā cassa me uttinṇassa hatthinīyo kāyam upanighamsantiyo gacchanti, yaṃnūnāham ekova gaṇamhā vūpakaṭṭho vihareyya”nti (mahāva. 467; udā. 35). Atha kho so hatthināgo yūthā apakkamma yena pālīyeyyakam rakkhitavanasaṇḍam bhaddasālamūlam, yena bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā pana bhagavantam vanditvā olokeno aññam kiñci adisvā bhaddasālamūlam pādeneva paharanto tacchetvā soṇḍāya sākham gahetvā sammajji. Tato patthāya soṇḍāya ghaṭam gahetvā pānīyam paribhojanīyam upatthāpeti, uṇhodakena atthe sati uṇhodakam paṭiyādeti. Katham? Hatthena kaṭṭhāni ghaṃsitvā aggim sampādeti, tattha dārūni pakkhipanto aggim jāletvā tattha pāsāne pakkhipitvā pacitvā dārudaṇḍakena pavatṭetvā paricchinnāya khuddakasoṇḍikāya khipati, tato hattham otāretvā udakassa tattabhāvam jānitvā gantvā sathhāram vandati. Sathā “udakam te tāpitam pālīyeykā”ti vatvā tattha gantvā nhāyati. Athassa nānāvīdhāni phalāni āharitvā deti. Yadā pana sathā gāmam piṇḍāya pavisati, tadā satthu pattacīvaramādāya kumbhe patitthapetvā sathhārā saddhiṃyeva gacchati. Sathā gāmūpacāram patvā “pālīyeyyaka ito patthāya tayā gantum na sakkā, āhāra me pattacīvara”nti āharāpetvā gāmam piṇḍāya pāvīsi. Sopi yāva satthu nikkhamanā tattheva thatvā āgamanakāle paccuggamanam katvā purimanayeneva pattacīvaram gahetvā vasanaṭṭhāne otāretvā vattam dassetvā sākhaḥhaṅgaṃ bījati, rattim vālamigaparipanthanivāraṇattham mahantam daṇḍam soṇḍāya gahetvā “sathhāram rakkhissāmi”ti yāva aruṇuggamanā vanasaṇḍassa antarantarena vicarati, tato patthāyayeva kira so vanasaṇḍo pālīyeyyakarakkhitavanasaṇḍo nāma jāto. Aruṇe uggate mukhodakadānam ādim katvā tenevūpāyena sabbavattāni karoti.

Atheko makkaṭo tam hatthim utthāya samuṭthāya divase divase tathāgatassa ābhisamācārikam karontam disvā “ahampi kiñcīdeva karissāmi”ti vicaranto ekadivasam nimmakkhikam daṇḍakamadhum disvā daṇḍakam bhañjitvā daṇḍakeneva saddhim madhupaṭalam satthu santikam āharitvā kadalipattam chinditvā tattha ṭhapetvā adāsi. Sathā gaṇhi. Makkaṭo “karissati nu kho paribhogam na karissati”ti olokeno gahetvā nisinnam disvā “kiṃ nu kho”ti cintetvā daṇḍakoṭiyam gahetvā parivattetvā upadhārento aṇḍakāni disvā tāni saṅkham apanetvā puna adāsi. Sathā paribhogamakāsi. So tuṭṭhamānaso tam tam sākham gahetvā naccantova atthāsi. Athassa gahitasākhhāpi akkantasākhhāpi bhijjimsu. So ekasmim khāṇumatthake patitvā nivitthagatto sathhari pasanneneva cittena kālam katvā tāvatimsabhavane tiṃsayojanike kanakavimāne nibbatti, accharāsahassaparivāro makkaṭadevaputto nāma ahosi.

Tathāgatassa tattha hatthināgena upatthiyamānassa vasanabhāvo sakalajambudīpe pakaṭo ahosi. Sāvattinagarato “anāthapiṇḍiko visākhā ca mahāupāsikā”tievamādīni mahākulāni ānandattherassa sāsanaṃ pahīṇimsu “sathhāram no, bhante, dassethā”ti. Disāvāsīnopi pañcasatā bhikkhū vuṭṭhavassā ānandattheram upasaṅkamitvā “cirassutā no, āvuso ānanda, bhagavato sammukhā dhammī kathā, sādhu mayam, āvuso ānanda, labheyyāma bhagavato sammukhā dhammim katham savanāyā”ti yācimsu. Thero te bhikkhū ādāya tattha gantvā “temāsam ekavīhārino tathāgatassa santikam ettakehi bhikkhūhi saddhim upasaṅkamtum ayutta”nti cintetvā te bhikkhū bahi ṭhapetvā ekakova sathhāram upasaṅkami. Pālīyeyyako tam disvā daṇḍamādāya pakkhandi. Sathā oloketvā apehi “apehi pālīyeyyaka, mā nivārayi, buddhupaṭṭhāko eso”ti āha. So tattheva daṇḍam chaḍḍetvā pattacīvarapaṭiggahaṇam āpucchi. Thero nādāsi. Nāgo “sace uggahitavatto bhavissati, satthu nisīdanapāsāṇaphalake attano parikkhāram na ṭhapessati”ti cintesi. Thero pattacīvaram bhūmiyam ṭhapesi. Vattasampannā hi garūnam āsane vā sayane vā attano parikkhāram na ṭhapenti.

Thero sathhāram upasaṅkamitvā vanditvā ekamantam nisīdi. Sathā “ānanda, ekova āgatosī”ti pucchitvā pañcasatehi bhikkhūhi saddhim āgatabhāvam sutvā “kham panete”ti vatvā “tumhākam cittam ajānanto bahi ṭhapetvā āgatomhī”ti vutte “pakkosāhi ne”ti āha. Thero tathā akāsi. Te bhikkhū āgantvā sathhāram vanditvā ekamantam nisīdīmsu. Sathā tehi saddhim paṭisanthāram katvā tehi bhikkhūhi, “bhante bhagavā, hi buddhasukhumālo ceva khattiyasukhumālo ca, tumhehi temāsam ekakehi tiṭṭhantehi nisīdantehi ca dukkaram katam, vattapaṭivattakārakopi mukhodakādīdayakopi nāhosi maññe”ti vutte, “bhikkhave, pālīyeyyakahatthinā mama sabbakiccāni katāni. Evarūpañhi sahāyam labhantena ekatova vasitum yuttam, alabhantassa ekacārikabhāvova seyyo”ti vatvā imā nāgavagge tisso gāthā abhāsi –

“Sace labhetha nipakaṃ saḥāyaṃ,
Saddhimcaram sādhuviḥāri dhīraṃ;
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamano satīmā.

“No ce labhetha nipakaṃ saḥāyaṃ,
Saddhimcaram sādhuviḥāri dhīraṃ;
Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya,
Eko care mātaṅgaraññeva nāgo.

“Ekassa caritaṃ seyyo,
Natthi bāle saḥāyatā;
Eko care na ca pāpāni kayirā,
Appossukko mātaṅgaraññeva nāgo”ti. (mahāva. 464; ma. ni. 3.237; dha. pa. 328-330; su. ni. 45-46);

Gāthāpariyosāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patitṭhahimsu. Ānandattheropi anāthapiṇḍikādīhi pesitasāsanam ārocetvā, “bhante, anāthapiṇḍikappamukhā te pañca ariyasāvakaṭṭhiyo tumhākaṃ āgamanam paccāsīsanti”ti āha. Satthā “tena hi gaṇhāhi pattacīvara”nti pattacīvaram gāhāpetvā nikkhami. Nāgo gantvā gatamagge tiriyaṃ aṭṭhāsi. “Kiṃ karoti, bhante, nāgo”ti? “Tumhākaṃ, bhikkhave, bhikkham dātuṃ paccāsīsati, dīgharattaṃ kho panāyaṃ mayham upakārako, nāssa cittaṃ kopetuṃ vaṭṭati, nivattatha, bhikkhave”ti satthā bhikkhū gahetvā nivatti. Hatthīpi vanasaṇḍam pavisitvā panasakadaliphalādīni nānāphalāni saṃharitvā rāsimaṃ katvā punadivase bhikkhūnam adāsi. Pañcasatā bhikkhū sabbāni khetuṃ nāsakkhimsu. Bhattakiccapariyosāne satthā pattacīvaram gāhāpetvā nikkhami. Nāgo bhikkhūnam antarantarena gantvā satthu purato tiriyaṃ aṭṭhāsi. “Kiṃ karoti, bhante, nāgo”ti? “Ayañhi bhikkhave, tumhe pesetvā maṃ nivattetukāmo”ti. Atha naṃ satthā “pālileyyaka, idaṃ pana mama anivattagamanam, tava iminā attabhāvena jhānam vā vipassanam vā maggaphalam vā natthi, tiṭṭha tva”nti āha. Tam sutvā nāgo mukhe soṇḍam pakkhipitvā rodanto pacchato pacchato agamāsi. So hi satthāram nivattetuṃ labhanto teneva niyāmena yāvajivaṃ paṭijaggeyya, satthā pana tam gāmūpacāram patvā “pālileyyaka ito paṭṭhāya tava abhūmi, manussāvāso saparipantho, tiṭṭha tva”nti āha. So rodamāno tattheva ṭhatvā satthari cakkhupatham vijahante hadayena phalitena kālam katvā satthari pasādena tāvatimsabhavane tiṃsayojanike kanakavimāne accharāsahassamajjhe nibbatti, pālileyyakadevaputttoyevassa nāmam ahoṣi.

Satthāpi anupubbena jetavanam agamāsi. Kosambakā bhikkhū “satthā kira sāvatthim āgato”ti sutvā satthāram khamāpetuṃ tattha agamaṃsu. Kosalarājā “te kira kosambakā bhaṇḍanakārakā bhikkhū āgacchanti”ti sutvā satthāram upasaṅkamitvā “ahaṃ, bhante, tesam mama vijitaṃ pavisitum na dassāmi”ti āha. “Mahārāja, sīlavantā ete bhikkhū, kevalam aññamaññaṃ vivādena mama vacanam na gaṇhimsu, idāni maṃ khamāpetuṃ āgacchanti, āgacchantu mahārājā”ti. Anāthapiṇḍikopi “ahaṃ, bhante, tesam viḥāram pavisitum na dassāmi”ti vatvā tattheva bhagavatā paṭikkhitto tuṅhī ahoṣi. Sāvatthiyam anuppattānam pana tesam bhagavā ekamante vivittam kārapetvā senāsanam dāpesi. Aññe bhikkhū tehi saddhim neva ekato nisīdanti, na tiṭṭhanti, āgatāgatā satthāram pucchanti – “katamete, bhante, bhaṇḍanakārakā kosambakā bhikkhū”ti? Satthā “ete”ti dasseti. “Ete kira te, ete kira te”ti āgatāgatehi aṅgulikā dassiyamānā lajjāya sīsam ukkhipitum asakkontā bhagavato pādāmule nipajjitvā bhagavantam khamāpesum. Satthā “bhāriyam vo, bhikkhave, katham, tumhe hi nāma mādisassa buddhassa santike pabbajitvā mayi sāmaggim karonte mama vacanam na karittha, porānakapaṇḍitāpi vajjhappattānam mātāpitūnam ovādam sutvā tesu jīvitā voropiyamānesupi tam anatikkamitvā pacchā dvīsu raṭṭhesu rajjam kārayimsū”ti vatvā punadeva **kosambikajātakaṃ** (jā. 1.9.10 ādayo) kathetvā “evam, bhikkhave, dīghāvukumāro mātāpitūsu jīvitā voropiyamānesupi tesam ovādam anatikkamitvā pacchā brahmadattassa dhītarāṃ labhitvā dvīsu kāsikosalaratṭhesu rajjam kāresi, tumhehi pana mama vacanam akarontehi bhāriyam kata”nti vatvā imam gāthamāha –

6.

“Pare ca na vijānanti, mayamettha yamāmase;
Ye ca tattha vijānanti, tato sammanti medhagā”ti.

Tattha **pareti** paṇḍite ṭhapetvā tato aññe bhaṇḍanakārakā pare nāma. Te tattha saṅghamajjhe kolāhalam karontā “mayam yamāmase uparamāma vinassāma satatam samitam maccusantikam

gacchāmā”ti na vijānanti. **Ye ca tattha vijānantī**ti ye tattha paṇḍitā “mayam maccusantikam gacchāmā”ti vijānanti. **Tato sammanti medhagā**ti evaṅhi te jānantā yonisomanasikāram uppādetvā medhagānam kalahānam vūpasamāya paṭipajjanti. Atha nesam taya paṭipattiyā te medhagā sammantīti. Atha vā **pare cāti** pubbe mayā “mā, bhikkhave, bhaṇḍana”ntiādīni vatvā ovadiyamānāpi mama ovādassa apaṭiggahaṇena atikkamanena amāmakā pare nāma. “Mayam chandādivasena micchāgāham gahetvā ettha saṅghamajjhe yamāmase bhaṇḍanādīnam vuddhiyā vāyamāmā”ti na vijānanti. Idāni pana yoniso paccavekkhamānā tattha tumhākam antare ye ca paṇḍitapurisā “pubbe mayam chandādivasena vāyamantā ayoniso paṭipannā”ti vijānanti, tato tesam santikā te paṇḍitapurise nissāya ime dāni kalahasaṅkhātā medhagā sammantīti ayamettha atthoti.

Gāthāpariyosāne sampattabhikkhū sotāpattiṭṭhalādīsu paṭiṭṭhahimsūti.

Kosambakavatthu pañcamam.

6. Mahākāḷattheravatthu

Subhānupassinti imam dhammadesanam sathā setabyanagaram upanissāya siṃsapāvane viharanto cūlakāḷamahākāḷe ārabha kathesi.

Setabyanagaravāsino hi cūlakāḷo, majjhimakāḷo, mahākāḷoti tayo bhātaro kuṭumbikā. Tesu jeṭṭhakaniṭṭhā disāsu vicarivā pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍam āharanti, majjhimakāḷo ābhatam vikkiṇāti. Athekasmim samaye te ubhopi bhātaro pañcahi sakaṭasatehi nānābhaṇḍam gahetvā sāvattim gantvā sāvattiyā ca jetavanassa ca antare sakaṭāni mocayimsu. Tesu mahākāḷo sāyanhasamaye mālāgandhādihatthe sāvattivāsino ariyasāvake dhammassavanāya gacchante disvā “kuhim ime gacchantī”ti pucchitvā tamattham sutvā “ahampi gamissāmī”ti cintetvā kaniṭṭham āmantetvā, “tāta, tesu sakaṭesu appamatto hohi, aham dhammam sotum gacchāmī”ti vatvā gantvā tathāgataṃ vanditvā parisapariyante nisīdi. Sathā tam disvā tassa ajjhāsaya vasena anupubbim katham kathento **dukkhakkhandhasuttā**divasena (ma. ni. 1.163 ādayo) anekapariyāyena kāmānam ādīnavam okāram saṃkilesaṅca kathesi. Tam sutvā mahākāḷo “sabbam kira pahāya gantabbam, paralokam gacchantam neva bhogā, na nītakā ca anugacchanti, kim me gharāvāsena pabbajissāmī”ti cintetvā mahājane sathāram vanditvā pakkante sathāram pabbajjam yācitvā sathārā “natthi te koci apaloketabbo”ti vutte, “kaniṭṭho me, bhante, atthī”ti vatvā tena hi “apalokehi na”nti vutte, “sādhu, bhante”ti vatvā gantvā kaniṭṭham pakkosāpetvā, “tāta, imam sabbam sapatteyyam paṭipajjāhī”ti āha. “Tumhe pana kim karissatha bhātikā”ti? “Aham satthu santike pabbajissāmī”ti. So tam nānappakārehi yācitvā nivattetum asakkonto “sādhu, sāmi, yathā ajjhāsayaṃ karoṭhā”ti āha. Mahākāḷo gantvā satthu santike pabbaji. “Aham bhātikam gahetvāva uppabbajissāmī”ti cūlakāḷopi pabbaji. Aparabhāge mahākāḷo upasampadam labhitvā sathāram upasaṅkamitvā sāsane dhurāni pucchitvā sathārā dvīsu dhuresu kathitesu “aham, bhante, mahallakakāle pabbajitattā ganthadhuraṃ pūretum na sakkhissāmi, vipassanādhuraṃ pana pūressāmī”ti yāva arahattā kammaṭṭhānam kathāpetvā sosānikadhutaṅgam samādāya paṭhamayāmātikante sabbesu niddam okkantesu susānam gantvā paccūsakāle sabbesu anuṭṭhitesuyeva vihāram āgacchati.

Athekā susānagopikā kālī nāma chavaḍāhikā therassa ṭhitaṭṭhānam nisinnatṭhānam caṅkamitattṭhānaṅca disvā “ko nu kho idhāgacchati, pariggaṅghissāmi na”nti pariggaṅghitum asakkonti ekadivasam susānakuṭikāyameva dīpaṃ jāletvā puttadhītarō ādāya gantvā ekamante niliyamānā majjhimayāme theram āgacchantam disvā gantvā vanditvā, “ayyo, no, bhante, imasmim ṭhāne viharatī”ti āha. “Āma, upāsike”ti. “Bhante, susāne viharantehi nāma vattam uggaṅghitum vaṭṭatī”ti. Thero “kim pana mayam tayā kathitavatte vattissāmā”ti avatvā “kim katum vaṭṭati upāsike”ti āha. “Bhante, sosānikehi nāma susāne vasanabhāvo susānagopakānaṅca vihāre mahātherassa ca gāmabhojakassa ca kathetum vaṭṭatī”ti. “Thero kim kāraṇā”ti? “Katakammā corā dhanasāmikehi padānupadam anubaddhā susāne bhaṇḍakam chaḍḍetvā palāyanti, atha manussā sosānikānam paripantham karonti, etesam pana kathite ‘mayam imassa bhaddantassa ettakam nāma kālam ettha vasanabhāvam jānāma, acoro eso’ti upaddavam nivārenti. Tasmā etesam kathetum vaṭṭatī”ti.

“Thero aññaṃ kim kātabba”nti? “Bhante, susāne vasantena nāma ayyena macchamamsatilapiṭṭhatelaguḷādīni vajjetabbāni, divā na niddāyitabbam, kusītena na bhavitabbam, āradhaviṛiyena bhavitabbam, asaṭhena amāyāvinā hutvā kalyāṇajjhāsayaena bhavitabbam, sāyam sabbesu suttesu vihārato āgantabbam, paccūsakāle sabbesu anuṭṭhitesuyeva vihāram gantabbam. Sace,

bhante, ayyo imasmim̄ ṭhāne evaṃ viharanto pabbajitakiccaṃ matthakaṃ pāpetuṃ sakkhissati, sace matasarīraṃ ānetvā chaḍḍenti, ahaṃ kambalakūṭāgāraṃ āropetvā gandhamālādīhi sakkāraṃ katvā sarīrakiccaṃ karissāmi. No ce sakkhissati, citakaṃ āropetvā aggim̄ jāletvā saṅkunā ākaḍḍhitvā bahi khipitvā pharasunā koṭṭetvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā aggim̄hi pakkhipitvā jhāpessāmi”ti āha. Atha naṃ thero “sādhū bhaddo, ekaṃ pana rūpārammaṇaṃ disvā mayhaṃ katheyyāsi”ti āha. Sā “sādhū”ti paccassosi. Thero yathājjhāsayena susāne samaṇadhammaṃ karoti. Cūlakālatthero pana uṭṭhāya samuṭṭhāya gharāvāsaṃ cinteti, puttadāraṃ anussarati. “Bhātiko me atibhāriyaṃ kammaṃ karotī”ti cinteti.

Athekā kuladhītā taṃmuhuttasamuṭṭhitena byādhinā sāyanhasamaye amilātā akilantā kālamakāsi. Tameṇaṃ nītakādayo dārutelādīhi saddhim̄ sāyaṃ susānaṃ netvā susānagopikāya “imaṃ jhāpehi”ti bhatim̄ datvā niyyādetvā pakkamimsu. Sā tassā pārutavatthaṃ apānetvā taṃmuhuttamatāṃ pīṇitapīṇitaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ disvā, “imaṃ ayyassa dassetuṃ patirūpaṃ ārammaṇa”nti cintetvā gantvā therāṃ vanditvā, “bhante, evarūpaṃ nāma ārammaṇaṃ atthi, oloketha ayyā”ti āha. Thero “sādhū”ti vatvā pārūpanaṃ nīharāpetvā pādatalato yāva kesaggā oloketvā “atipīṇitametaṃ rūpaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ aggim̄hi naṃ pakkhipitvā mahājālāhi gahitamattakāle mayhaṃ āroceyyāsi”ti vatvā sakatṭhānameva gantvā nisīdī. Sā tathā katvā therassa ārocesi. Thero gantvā olokesi. Jālāya pahaṭapahaṭatṭhānaṃ kabaraḡāviyā viya sarīravaṇṇaṃ ahoṣi, pādā namitvā olambimsu, hatthā paṭikuṭimsu, ūrunalāṭaṃ niccamaṃ ahoṣi. Thero “idaṃ sarīraṃ idāneva oloketānaṃ apariyantakaraṃ hutvā idāneva khayāṃ pattaṃ vayaṃ patta”nti rattiṭṭhānaṃ gantvā nisīditvā khayavayaṃ sampassamāno –

“Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino;

Uppajjitvā nirujjhanti, tesāṃ vūpasamo sukho”ti. (dī. ni. 2.221, 272; sam. ni. 1.186; 2.143; jā. 1.1.95) –

Gāthaṃ vatvā vipassanaṃ vadḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Tasmim̄ arahattaṃ patte satthā bhikkhusaṅghaparivuto cārikaṃ caramāno setabyaṃ gantvā siṃsapāvanaṃ pāvisi. Cūlakālassa bhariyāyo “satthā kira anupatto siṃsapāvana”nti sutvā “amhākaṃ sāmikaṃ gaṇhissāmā”ti pesetvā satthāraṃ nimantāpesuṃ. Buddhānaṃ pana aparicīṇṇatṭhāne āsanapaṇṇattim̄ ācikkhantena ekena bhikkhunā paṭhamataraṃ gantuṃ vaṭṭati. Buddhānaṃhi majjhimaṭṭhāne āsanaṃ paṇṇāpetvā tassa dakkhiṇato sārīputtattherassa, vāmato mahāmogallānattherassa, tato paṭṭhāya ubhosu passesu bhikkhusaṅghassa āsanaṃ paṇṇāpetabbaṃ hoti. Tasmā mahākālatthero cīvarapārūpanaṭṭhāne ṭhatvā, “cūlakāla, tvaṃ purato gantvā āsanapaṇṇattim̄ ācikkhā”ti cūlakālaṃ pesesi. Tassa diṭṭhakālatto paṭṭhāya gehajānaṃ tena saddhim̄ parihāsaṃ karontā nīcāsānāni saṅghattherassa koṭiyaṃ attharanti, uccāsānāni saṅghanavakassa koṭiyaṃ. Itaro “mā evaṃ karoṭha, nīcāsānāni upari mā paṇṇāpetha, uccāsānāni upari paṇṇāpetha, nīcāsānāni heṭṭhā”ti āha. Itthiyo tassa vacanaṃ asuṇantiyo viya “tvaṃ kiṃ karonto vicarasi, kiṃ tava āsānāni paṇṇāpetuṃ na vaṭṭati, tvaṃ kaṃ āpucchitvā pabbajito, kena pabbajitosi, kasmā idhāgatosī”ti vatvā nivāsanapārūpanaṃ acchinditvā setakāni nivāsetvā sīse ca mālācumbutaṃ ṭhapetvā, “gaccha satthāraṃ ānehi, mayā āsānāni paṇṇāpessāmā”ti paṇṇimsu. Na ciraṃ bhikkhubhāve ṭhatvā avassikova uppabbajitattā lajjitūṃ na jānāti, tasmā so tena ākappena nirāsānkova gantvā satthāraṃ vanditvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ ādāya āgato. Bhikkhusaṅghassa pana bhattakiccāvasāne mahākālassa bhariyāyo “imāhi attano sāmiko gahito, mayampi amhākaṃ sāmikaṃ gaṇhissāmā”ti cintetvā punadivase satthāraṃ nimantayimsu. Tadā pana āsanapaṇṇāpanatthaṃ añño bhikkhu agamāsi. Tā tasmim̄ khaṇe okāsaṃ alabhivā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā bhikkhaṃ adamsu. Cūlakālassa pana dve bhariyāyo, majjhimakālassa catasso, mahākālassa pana atṭha. Bhikkhūpi bhattakiccaṃ kātukāmā nisīditvā bhattakiccamaṃsu, bahi gantukāmā uṭṭhāya agamaṃsu. Satthā pana nisīditvā bhattakiccaṃ kari. Tassa bhattakiccapariyosāne tā itthiyo, “bhante, mahākālo amhākaṃ anumodanaṃ katvā āgacchissati, tumhe purato gacchathā”ti vadimsu. Satthā “sādhū”ti vatvā purato agamāsi. Gāmadvāraṃ patvā bhikkhū ujjhāyimsu “kiṃ nāmetāṃ satthārā kataṃ, nātva nu kho kataṃ, udāhu ajānitvā. Hiyyo cūlakālassa purato gatattā pabbajjantarāyo jāto, ajja aññassa purato gatattā antarāyo nāhoṣi. Idāni mahākālaṃ ṭhapetvā āgato, sīlavā kho pana bhikkhu ācārasampanno, karissati nu kho tassa pabbajjantarāya”nti. Satthā tesāṃ vacanaṃ sutvā nivattitvā ṭhito “kiṃ kathetha, bhikkhave”ti pucchi. Te tamatthaṃ ārocesuṃ. “Kiṃ pana tumhe, bhikkhave, cūlakālaṃ viya mahākālaṃ sallakkhethā”ti? “Āma, bhante”. Tassa hi dve pajāpatiyo, imassa atṭha. “Atṭhahi parikkhipitvā gahito kiṃ karissati, bhante”ti? Satthā “mā, bhikkhave, evaṃ avacuttha, cūlakālo

uṭṭhāya samuṭṭhāya subhārammaṇabahulo viharati, papāte ṭhito dubbalarukkhasadiso. Mayhaṃ pana putto mahākāḷo asubhānupassī viharati, ghanaselapabbato viya acalo”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

7.

“Subhānupassim viharantaṃ, indriyesu asaṃvutaṃ;
Bhojanamhi cāmatāññuṃ, kusītaṃ hīnavīriyaṃ;
Taṃ ve pasahati māro, vāto rukkhaṃva dubbalaṃ.

8.

“Asubhānupassim viharantaṃ, indriyesu susaṃvutaṃ;
Bhojanamhi ca mattaññuṃ, saddhaṃ āradhaviīriyaṃ;
Taṃ ve nappasahatī māro, vāto selamva pabbata”nti.

Tattha **subhānupassim viharantanti** sutam anupassantaṃ, iṭṭhārammaṇe mānasam vissajjetvā viharantanti attho. Yo hi puggalo nimittaggāhaṃ anubyañjanaggāhaṃ gaṇhanto “nakhā sobhanā”ti gaṇhāti, “aṅguliyo sobhanā”ti gaṇhāti, “hatthapādā, jaṅghā, ūru, kaṭi, udaram, thanā, gīvā, oṭṭhā, dantā, mukhaṃ, nāsā, akkhīni, kaṇṇā, bhamukā, nalātaṃ, kesā, sobhanā”ti gaṇhāti, “kesā, lomā, nakhā, dantā, taco, sobhanā”ti gaṇhāti, vaṇṇo subho, saṅṭhānaṃ subhanti, ayaṃ subhānupassī nāma. Evaṃ taṃ subhānupassim viharantaṃ. **Indriyesūti** cakkhādīsū chasu indriyesu. **Asaṃvutanti** cakkhudvārādīni arakkhantaṃ. Pariyesanamattā paṭiggahaṇamattā paribhogamattāti imissā mattāya ajānanto **bhojanamhi cāmatāññuṃ**. Apica paccavekkhaṇamattā vissajjanamattāti imissāpi mattāya ajānanto amattaññuṃ, idaṃ bhojanaṃ dhammikaṃ, idaṃ adhammikantipi ajānantaṃ. Kāmacchandabyāpādavihimsāvitakkavasitāya **kusītaṃ**. **Hīnavīriyanti** nibbīriyaṃ catūsū iriyāpathesu vīriyakaraṇarahitaṃ. **Pasahatīti** abhibhavati ajjhottharati. **Vāto rukkhaṃva dubbalanti** balavavāto chinnaṃ papāte jātaṃ dubbalarukkhaṃ viya. Yathā hi so vāto tassa dubbalarukkhasa pupphaphalapallavādīnīpi pāteṭi, khuddakasākhāpi bhañjati, mahāsākhāpi bhañjati, samūlakampi taṃ rukkhaṃ uppāteṭvā uddhammūlaṃ adhosākhāṃ katvā gacchati, evameva evarūpaṃ puggalaṃ anto uppanno kilesamāro pasahati, balavavāto dubbalarukkhasa pupphaphalapallavādīpātanaṃ viya khuddānukhuddakāpattīpajjanampi karoti, khuddakasākhābhañjanaṃ viya nissaggiyādīpattīpajjanampi karoti, mahāsākhābhañjanaṃ viya terasasaṅghādisesāpattīpajjanampi karoti, uppāteṭvā uddhaṃ, mūlakaṃ heṭṭhāsākhāṃ katvā pātanaṃ viya pārājikāpattīpajjanampi karoti, svākkhātasāsanā nīharitvā katipāheneva gihibhāvaṃ pāpetīti evaṃ evarūpaṃ puggalaṃ kilesamāro attano vase vatteṭīti attho.

Asubhānupassinti dasasu asubhesu aññataraṃ asubhaṃ passantaṃ paṭikūlamanasikāre yuttaṃ kese asubhato passantaṃ lome nakhe dante taṃ vaṇṇaṃ saṅṭhānaṃ asubhato passantaṃ. **Indriyesūti** chasu indriyesu. **Susaṃvutanti** nimittādiggaṇharahitaṃ pihitadvāraṃ. Amattaññūṭapaṭikkhepena **bhojanamhi ca mattaññuṃ**. **Saddhanti** kammassa ceva phalassa ca saddahanaṃ lokikāya saddhāya ceva tīsu vatthūsū aveccappasādasākhātāya lokuttarasaddhāya ca samannāgataṃ. **Āradhaviīriyanti** paggaḥitaviīriyaṃ paripuṇṇaviīriyaṃ. **Taṃ veti** evarūpaṃ taṃ puggalaṃ yathā dubbalaṃ vāto saṅhikaṃ paharanto ekaggaṇaṃ selam cāletuṃ na sakkoti, tathā abbhantare uppajjamānopi dubbalakilesamāro nappasahati, khobhetuṃ vā cāletuṃ vā na sakkotīti attho.

Tāpi kho tassa purānadutiyaikāyo theram parivāretvā “tvam kaṃ āpucchitvā pabbajito, idāni gihī bhavissasi na bhavissasi”tiādīni vatvā kāsāvaṃ nīharitukāmā ahesuṃ. Thero tāsam ākāraṃ sallakkhetvā nisinnāsanaṃ vuṭṭhāya iddhiyā uppattitvā kūṭāgāraṇṇikaṃ dvidhā bhinditvā ākāsenāgantvā satthari gāthā pariyosāpenteyeva satthu suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ abhitthavanto ākāsatō otaritvā tathāgatassa pāde vandi.

Gāthāpariyosāne sampattabhikkhū sotāpattīphalādīsū patiṭṭhahimsūti.

Mahākāḷattheravatthu chaṭṭhaṃ.

7. Devadattavatthu

Anikkasāvoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto rājagahe devadattassa kāsāvalābhaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye dve aggasāvaka pañcasate pañcasate attano attano parivāre ādāya satthāraṃ āpucchitvā vanditvā jetavanato rājagahaṃ agamaṃsu. Rājagahavāsino dvepi tayopi bahūpi ekato hutvā āgantukadānaṃ adamsu. Athekadivasam āyasmā sārīputto anumodanaṃ karonto “upāsakā eko sayam dānaṃ deti, paraṃ na samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṃ labhati, no parivārasampadaṃ. Eko sayam na deti, paraṃ samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṃ labhati, no bhogasampadaṃ. Eko sayampi na deti, parampi na samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne kañjikamattampi kucchipūraṃ na labhati, anātho hoti nippaccayo. Eko sayampi deti, parampi samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne attabhāvasatepi attabhāvasahassepī attabhāvasatasahassepī bhogasampadañceva parivārasampadañca labhatī”ti evaṃ dhammaṃ desesi.

Tameko paṇḍitapuriso dhammaṃ sutvā “acchariyā vata bho, abbhutā vata bho dhammadesanā, sukāraṇaṃ kathitaṃ, mayā imāsaṃ dvinnaṃ sampattīnaṃ nipphādaṃ kammaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā – “bhante, sve mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti theram nimantesi. “Kittakehi te bhikkhūhi attho upāsakā”ti. “Kittakā pana vo, bhante, parivārā”ti? “Sahassamattā upāsakā”ti. “Sabbehi saddhiṃyeva sve bhikkhaṃ gaṇhatha, bhante”ti. “Thero adhivāsesi”. Upāsako nagaravīthiyaṃ caranto – “ammā, tātā, mayā bhikkhusahassaṃ nimantitaṃ, tumhe kittakānaṃ bhikkhūnaṃ bhikkhaṃ dātuṃ sakkhissatha, tumhe kittakāna”nti samādapesi. Manussā attano attano pahonakaniyāmena – “mayam dasannaṃ dassāma, mayam vīsatiyā, mayam satassā”ti āhaṃsu. Upāsako – “tena hi ekasmiṃ ṭhāne samāgamaṃ katvā ekatova parivissāma, sabbe tilaṇḍulasappimadhuphāṇitādīni samāharathā”ti ekasmiṃ ṭhāne samāharāpesi.

Athassa eko kuṭumbiko satahassagghanikaṃ gandhakāsāvavattam datvā – “sace te dānavattam nappahoti, idaṃ vissajjetvā yaṃ unam, taṃ pūreyyāsi. Sace pahoti, yassicchasi, tassa bhikkhuno dadeyyāsi”ti āha. Tadā tassa sabbam dānavattam pahosi, kiñci unam nāma nāhosi. So manusse pucchi – “idaṃ, ayyā, kāsāvaṃ ekena kuṭumbikena evaṃ nāma vatvā dinnam atirekam jātam, kassa naṃ demā”ti. Ekacce “sārīputtattherassā”ti āhaṃsu. Ekacce “thero sassapākasamaye āgantvā gamanasīlo, devadatto amhākaṃ maṅgalāmaṅgalesu sahāyo udakamaṇiko viya niccam patiṭṭhito, tassa taṃ demā”ti āhaṃsu. Sambahulikāya kathāyapi “devadattassa dātabba”nti vattāro bahutarā ahesum, atha naṃ devadattassa adamsu. So taṃ chinditvā sibbitvā rajitvā nivāsetvā pārupitvā vicarati. Taṃ disvā manussā “nayidaṃ devadattassa anucchavikaṃ, sārīputtattherassa anucchavikaṃ. Devadatto attano ananucchavikaṃ nivāsetvā pārupitvā vicarati”ti vadiṃsu. Atheko disāvāsiko bhikkhu rājagahā sāvatthiṃ gantvā satthāraṃ vanditvā katapaṭisanthāro satthārā dvinnaṃ aggasāvakānaṃ phāsuvihāraṃ pucchito ādito paṭṭhāya sabbam taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā “na kho bhikkhu idāneveso attano ananucchavikaṃ vattham dhāreti, pubbepi dhāresiyevā”ti vatvā atītam āhari

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bārānasivāsī eko hatthimārako hatthiṃ māretvā māretvā dante ca nakhe ca antāni ca ghanamaṃsañca āharitvā vikkiṇanto jīvitam kappeti. Athekasmiṃ araññe anekasahassā hatthino gocaraṃ gahetvā gacchantā paccekabuddhe disvā tato paṭṭhāya gacchamānā gamanāgamanakāle jaṇṇukehi nipatitvā vanditvā pakkamanti. Ekadivasañhi hatthimārako taṃ kiriyam disvā – “ahaṃ ime kicchena māremi, ime ca gamanāgamanakāle paccekabuddhe vandanti, kiṃ nu kho disvā vandanti”ti cintento – “kāsāva”nti sallakkhetvā, “mayāpi idāni kāsāvaṃ laddhum vaṭṭatī”ti cintetvā ekassa paccekabuddhassa jātassaraṃ oruyha nhāyantassa tīre ṭhapitesu kāsāvesu cīvaraṃ thenetvā tesam hatthīnaṃ gamanāgamanamagge sattiṃ gahetvā sasīsam pārupitvā nisīdati. Hatthino taṃ disvā – “paccekabuddho”ti saññāya vanditvā pakkamanti. So tesam sabbapacchato gacchantam sattiyaṃ paharitvā māretvā dantādīni gahetvā sesam bhūmiyaṃ nikhaṇitvā gacchati. Aparabhāge bodhisatto hatthiyoniyam paṭisandhiṃ gahetvā hatthijetṭhako yūthapati ahoṣi. Tadāpi so tatheva karoti. Mahāpuriso attano parisāya parihāniṃ ṇatvā, “kuhiṃ ime hatthī gatā, mandā jātā”ti pucchitvā, “na jānāma, sāmī”ti vutte, “kuhiñci gacchantā maṃ anāpucchitvā na gamissanti, paripanthena bhavitabba”nti vatvā, “ekasmiṃ ṭhāne kāsāvaṃ pārupitvā nisinnassa santikā pariapanthena bhavitabba”nti parisāṅkitvā, “taṃ pariggaṇhitum vaṭṭatī”ti sabbe hatthī purato pesetvā sayam pacchato vilambamāno āgacchati. So sesahatthīsu vanditvā gatesu mahāpurisaṃ āgacchantam disvā cīvaraṃ samharitvā sattiṃ vissajji. Mahāpuriso satim uppaṭṭhapetvā āgacchanto pacchato paṭikkamitvā sattiṃ vivajjesi. Atha naṃ “iminā ime hatthī nāsitā”ti gaṇhitum pakkhandi. Itaro ekam rukkham purato katvā nilīyi. Atha “naṃ rukkheṇa saddhiṃ soṇḍāya parikkhipitvā gahetvā bhūmiyaṃ pothessāmī”ti tena nīharitvā dassitam kāsāvaṃ disvā – “sacāham imasmiṃ dubbhissāmī, anekasahassesu me buddhapaccekabuddhakhīṇāsavesu lajjā nāma bhinnā bhavissatī”ti adhivāsetvā – “tayā me ettakā ṇātakā nāsitā”ti pucchi. “Āma, sāmī”ti. “Kasmā evaṃ bhāriyakammamakāsi, attano

ananucchavikaṃ vītarāgānaṃ anucchavikaṃ vatthaṃ paridahitvā evarūpaṃ kammaṃ karontena bhāriyaṃ tayā kata”nti. Evañca pana vatvā uttaripi naṃ niggaṇhanto “anikkasāvo kāsāvaṃ...pe... sa ve kāsāvamarahatī”ti gāthaṃ vatvā – “ayuttaṃ te kata”nti vatvā taṃ vissajjesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “tadā hatthimārako devadatto ahoṣi, tassa niggāhako hatthināgo ahamevā”ti jātaṃ samodhānetvā, “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto attano ananucchavikaṃ vatthaṃ dhāresiyevā”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

9.

“Anikkasāvo kāsāvaṃ, yo vatthaṃ paridahissati;
Apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

10.

“Yo ca vantakasāvassa, sīlesu susamāhito;
Upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahatī”ti.

Chaddantajātakenāpi (jā. 1.16.122-123) ca ayamatto dīpetabbo.

Tattha **anikkasāvoti** rāgādīhi kasāvehi sakasāvo. **Paridahissatīti** nivāsanapārūpanaatharaṇavasena paribhuñjissati. Paridhassatītipi pāṭho. **Apeto damasaccenāti** indriyadāmena ceva paramatthasaccapakkhikena vacīsaccena ca apeto, viyutto pariccatthoti attho. **Na soṭi** so evarūpo puggalo kāsāvaṃ paridahitūṃ nārahati. **Vantakasāvassāti** catūhi maggehi vantakasāvo chaḍḍitakasāvo pahīnakasāvo assa. **Sīlesūti** catupārisuddhisīlesu. **Susamāhitoti** suṭṭhu samāhito suṭṭhito. **Upetoti** indriyadāmena ceva vuttappakārena ca saccena upagato. **Sa veti** so evarūpo puggalo taṃ gandhakāsāvavattaṃ arahatīti.

Gāthāpariyosāne so disāvāsiko bhikkhu soṭāpanno ahoṣi, aññepi bahū soṭāpattiphalādīni pāpuṇṇiṃsu. Desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Devadattavatthu sattamaṃ.

8. Sāriputtattheravatthu

Asāre saramatinoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto aggasāvakehi niveditaṃ sañcayassa anāgamaṃ ārabba kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbikathā – amhākañhi satthā ito kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ matthake amaravatiyā nāma nagare sumedho nāma brāhmaṇakumāro hutvā sabbasippesu nipphattiṃ patvā mātāpitūnaṃ accayena anekakoṭisaṅkhyāṃ dhanāṃ pariccajivā isipabbajjaṃ pabbajivā himavante vasanto jhānābhīññā nibbattetvā ākāseṇa gacchanto dīpaṅkaradasabalassa sudassanavihārato rammavatīnagaraṃ pavisanatthāya maggaṃ sodhayamānaṃ janaṃ disvā sayampi ekaṃ padesaṃ gahetvā maggaṃ sodheti. Tasmīṃ asodhiteyeva āgatassa satthuno attānaṃ setuṃ katvā kalale ajinacammaṃ attharivā “satthā sasāvakaṅgho kalalaṃ anakkamitvā maṃ akkamanto gacchatū”ti nipanno. Satthārā taṃ disvāva “buddhaṅkuro esa, anāgate kappasatasahassādhikānaṃ catunnaṃ asaṅkhyeyyānaṃ pariyosāne gotamo nāma buddho bhavissatī”ti byākato. Tassa satthuno aparabhāge “koṇḍañño maṅgalo sumano revato sobhito anomadassī padumo nārado padumuttaro sumedho sujāto piyadassī atthadassī dhammadassī siddhattho tisso phusso vipassī sikhī vessabhū kakusandho koṇāgamano kassapo”ti lokaṃ obhāsetvā uppannānaṃ imesampi tevāsatiyā buddhānaṃ santike laddhabyākaraṇo, “dasa pāramiyo, dasa upapāramiyo, dasa paramatthapāramiyo”ti samattiṃsa pāramiyo pūretvā vessantarattabhāve ṭhito pathavikampanāni mahādānāni datvā puttadāraṃ pariccajivā āyupariyosāne tusitapure nibbattitvā tattha yāvātāyukaṃ ṭhatvā dasa sahasacakkavāḷadevatāhi sannipatitvā –

“Kālo deva mahāvīra, uppajja mātukucchiyaṃ;
Sadevakaṃ tārayanto, bujjhassu amataṃ pada”nti. (bu. vaṃ. 1.67) –

Vutte –

‘‘Kālaṃ desaṅca dīpaṅca, kulaṃ mātarameva ca;
Ime paṅca viloketvā, uppajjati mahāyaso’’ti. –

Paṅca mahāvilokanāni viloketvā tato cuto sakyarājakule paṭisandhiṃ gahetvā dasamāsaccayena mātukucchito vijāyi. Soḷasavassakāle tattha mahāsampattiyā parihariyamāno anukkamena bhadravobbanam patvā tiṇṇam utūnam anucchavikesu tīsu pāsādesu devalokasiriṃ viya rajjasiriṃ anubhavanto uyyānakīlāya gamanasamaye anukkamena jīṇṇabyādhimatasāṅkhāte tayo devadūte disvā sañjātasamvego nivattitvā catutthavāre pabbajitam disvā, ‘‘sādhu pabbajjā’’ti pabbajjāya ruciṃ uppādetvā uyyānam gantvā tattha divasaṃ khepetvā maṅgalapokkharāṅgīre nisinno kappakavesaṃ gahetvā āgatena vissakammena devaputtana alaṅkatapaṭiyatto rāhulakumārassa jātasāsanam sutvā puttasiṅhassa balavabhāvaṃ ṇatvā, ‘‘yāva idaṃ bandhanaṃ na vaḍḍhati, tāvadeva naṃ chindissāmi’’ti cintetvā sāyaṃ nagaraṃ pavisanto –

‘‘Nibbutā nūna sā mātā, nibbuto nūna so pitā;
Nibbutā nūna sā nārī, yassāyaṃ īdiso patī’’ti. –

Kisāgotamiyā nāma pitucchādhītāya bhāsitaṃ imaṃ gātham sutvā, ‘‘ahaṃ imāya nibbutapadaṃ sāvito’’ti muttāhāraṃ omuñcitvā tassā pesetvā attano bhavanaṃ pavisitvā sirisayane nisinno niddopagatānaṃ nāṭakithīnaṃ vipakāraṃ disvā nibbinahadayo channaṃ utthāpetvā kaṇḍakaṃ āharāpetvā taṃ āruya channasahāyo dasasahassacakkavāḷadevatāhi parivuto mahābhikkhamaṇaṃ nikkhamitvā anomānadīte pabbajitvā anukkamena rājagahaṃ gantvā tattha piṇḍāya caritvā paṇḍavapabbatapabbhāre nisinno magadharaṅgīrā rajjena nimantiyamāno taṃ paṭikkhipitvā sabbaññutaṃ patvā attano vijitaṃ āgamanatthāya tena gahitapaṭiṅṅo ālāraṅca udakaṅca upasaṅkamitvā tesam santike adhigatavisesaṃ analaṅkaritvā chabbassāni mahāpadhānaṃ padahitvā visākhapunṇamadivase pātova sujātāya dinnapāyasam paribhuñjitvā neraṅjarāya nadiyā suvaṇṇapātiṃ pavāhetvā neraṅjarāya nadiyā tīre mahāvanasaṅde nānāsamāpattīhi divasabhāgaṃ vītināmetvā sāyanhasamaye sotthiyena dinnam tiṇṇam gahetvā kālena nāgarājena abhitthutagaṇo bodhimaṇḍam āruya tiṇṇāni santharitvā ‘‘na tāvimaṃ pallaṅkaṃ bhindissāmi, yāva me anupādāya āsavehi cittaṃ na muccissatī’’ti paṭiṅṅam katvā puratthābhimukho nisīditvā sūriye anattaṅgamiteyeva mārabalaṃ vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsāṅgaṃ, majjhimayāme cutūpapātaṅgaṃ patvā pacchimayāmasāne paccayākāre ṇāṅgaṃ otāretvā aruṇuggamane dasabalacatuvesārājādisabbagunaṇapaṭimaṇḍitaṃ sabbaññutaṅgaṃ paṭivijjhitvā sattasattāhaṃ bodhimaṇḍe vītināmetvā atthame sattāhe ajapālanigrodhamūle nisinno dhammagambhīratāpaccavekkhaṇena apposukkataṃ āpajjamāno dasasahassacakkavāḷamahābrahmaparivārena sahapatibrahmunā āyācitadhammadesano buddhacakkhunā lokaṃ viloketvā brahmuno ajjhesanaṃ adhivāsetvā, ‘‘kassa nu kho ahaṃ paṭhamam dhammaṃ deseyya’’nti olovento ālārudakānaṃ kālakatabhāvaṃ ṇatvā paṅcavaggiyānaṃ bhikkhūnaṃ bahūpakārataṃ anussaritvā utthāyāsanaṃ kāsipuraṃ gacchanto antarāmagge upakena saddhiṃ mantetvā āsāḷhipuṇṇamadivase isipatane migadāye paṅcavaggiyānaṃ vasanaṭṭhānaṃ patvā te ananucchavikena samudācārena samudācarante saññāpetvā aññātakonḍaṅgaṇappamukhe atthārasa brahmakoṭiyo amatapānaṃ pāyento dhammacakkaṃ pavattetvā pavattitavaradhammacakko paṅcamiyam pakkhassa sabbepe te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhāpetvā taṃ divasameva yasakulaputtassa upanissayasampattiṃ disvā taṃ rattibhāge nibbinditvā gehaṃ pahāya nikkhantaṃ disvā, ‘‘ehi yasā’’ti pakkositvā tasmimyeva rattibhāge sotāpattiphalam pāpetvā punadivase arahattaṃ pāpetvā aparepe tassa sahāyake catupañña jane ehibhikkhupabbajjāya pabbājetvā arahattaṃ pāpesi.

Evam loke ekasatthiyā arahantesu jātesu vuṭṭhavasso pavāretvā, ‘‘caratha, bhikkhave, cārika’’nti satthi bhikkhū disāsu pesetvā sayam uruvelam gacchanto antarāmagge kappāsikavanasāṅde tiṃsa jane bhaddavaggiyakumāre vinesi. Tesu sabbapacchimako sotāpanno sabbuttamo anāgāmī ahoṣi. Te sabbepe ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā disāsu pesetvā sayam uruvelam gantvā aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā uruvelakassapādāyo sahasajāṭilaparivāre tebhātikajaṭile vinetvā ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā gayāsīse nisīdāpetvā **ādittapariyāyadesanāya** (mahāva. 54; sam. ni. 4.28) arahatte paṭiṭṭhāpetvā tena arahantasahassena parivuto ‘‘bimbisāraraṅgīrā dinnam paṭiṅṅam mocessāmi’’ti rājagahanagarūpacāre laṭṭhivanuyyānaṃ gantvā, ‘‘satthā kira āgato’’ti sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi saddhiṃ āgatassa raṅgīrā madhuradhammakathaṃ kathento rājānaṃ ekādasahi nahutehi saddhiṃ sotāpattiphale paṭiṭṭhāpetvā ekanahutaṃ saraṇesu paṭiṭṭhāpetvā punadivase sakkena devarājena māṇavakavaṇṇam gahetvā abhitthutagaṇo rājagahanagaraṃ pavisitvā

rājanivesane katabhattakicco veļuvanārāmaṃ paṭiggahetvā tattheva vāsaṃ kappesi. Tattha naṃ sārīputtamoggallānā upasaṅkamimsu.

Tatrāyaṃ anupubbikathā – anuppanneyeva hi buddhe rājagahato avidūre upatissagāmo kolitagāmoti dve brāhmaṇagāmā ahesuṃ. Tesu upatissagāme sārīyā nāma brāhmaṇiyā gabbhassa paṭiṭṭhitadivaseyeva kolitagāme moggaliyā nāma brāhmaṇiyāpi gabbho paṭiṭṭhāsi. Tāni kira dvepi kulāni yāva sattamā kulaparivaṭṭā ābaddhapaṭibaddhasahāyakāneva ahesuṃ, tāsam dvinnampi ekadivasameva gabbhaparihāraṃ adamsu. Tā ubhopi dasamāsacceyena putte vijāyimsu. Nāmaggaṇadivase sārīyā brāhmaṇiyā puttassa upatissagāmake jeṭṭhakulassa puttattā **upatissoti** nāmaṃ karimsu, itarassa kolitagāme jeṭṭhakulassa puttattā **kolitoti** nāmaṃ karimsu. Te ubhopi vuḍḍhimanvāya sabbasippānaṃ pāraṃ agamaṃsu. Upatissamāṇavassa kīlanatthāya nadiṃ vā uyyānaṃ vā gamanakāle pañca suvaṇṇasivikasatāni parivārāni honti, kolitamāṇavassa pañca ājaññayuttarathasatāni. Dvepi janā pañcapañcamāṇavakasataparivārā honti. Rājagahe ca anusamvaccharam giraggasamajjo nāma ahosi. Tesam dvinnampi ekaṭṭhāneyeva mañcam bandhanti. Dvepi ekato nisīditvā samajjam passantā hasitabbaṭṭhāne hasanti, samvegaṭṭhāne samvejenti, dāyaṃ dātum yuttaṭṭhāne dāyaṃ denti. Tesam imināva niyāmena ekadivasaṃ samajjam passantānaṃ paripākagatattā nāṇassa purimadivasesu viya hasitabbaṭṭhāne hāso vā samvegaṭṭhāne samvego vā dātum yuttaṭṭhāne dānaṃ vā nāhosi. Dvepi pana janā evaṃ cintayimsu – “kimettha oloketabbaṃ atthi, sabbepime appatte vassasate appaṇṇattikabhāvaṃ gamissanti, amhehi pana ekaṃ mokkhadhammaṃ pariyesitum vaṭṭatī”ti ārammaṇaṃ gahetvā nisīdimsu. Tato kolito upatissaṃ āha – “samma upatissa, na tvaṃ aññesu divasesu viya haṭṭhapahaṭṭho, idāni anattamanadhātukosi, kiṃ te sallakkhita”nti? “Samma kolita, etesaṃ volokane sāro natthi, niratthakametam, attano mokkhadhammaṃ gavesitum vaṭṭatī”ti idaṃ cintayanto nisinnomhi. Tvaṃ pana kasmā anattamanosīti? Sopi tattheva āha. Athassa attanā saddhiṃ ekajjhāsayaṃ nātva upatissa āha – “amhākaṃ ubhinnampi sucintikaṃ, mokkhadhammaṃ pana gavesantehi ekā pabbajjā laddhum vaṭṭati. Kassa santike pabbajāmā”ti?

Tena kho pana samayena sañcayo nāma paribbājako rājagahe paṭivasati mahatiyā paribbājakaparisāya saddhiṃ. Te “tassa santike pabbajissāmā”ti pañcamāṇavakasatāni “sivikāyo ca rathe ca gahetvā gacchathā”ti uyyojetvā ekāya sivikāya ekena rathena gantvā sañcayassa santike pabbajimsu. Tesam pabbajitakālato paṭṭhāya sañcayo atirekalābhaggayasaggappatto ahosi. Te katipāheneva sabbam sañcayassa samayaṃ parimadditvā, “ācariya, tumhākaṃ jānanaṃ samayo ettakova, udāhu uttarimpi atthi”ti pucchimsu. “Ettakova sabbam tumhehi nāta”nti vutte cintayimsu – “evaṃ sati imassa santike brahmacariyavāso niratthako, mayaṃ yaṃ mokkhadhammaṃ gavesitum nikkhantā, so imassa santike uppādetum na sakkā, mahā kho pana jambudīpo, gāmanigamarājadhāniyo carantā addhā mokkhadhammadesakaṃ kañci ācariyaṃ labhissāmā”ti. Tato paṭṭhāya, “yattha yattha paṇḍitā samaṇabrāhmaṇā atthi”ti vadanti, tattha tattha gantvā sākacchaṃ karonti. Tehi puṭṭhaṃ pañhaṃ aññe kathetum na sakkonti, te pana tesam pañhaṃ vissajjenti. Evaṃ sakalajambudīpaṃ pariggaṇhitvā nivattitvā sakaṭṭhānameva āgantvā, “samma kolita, amhesu yo paṭṭhamam amatam adhigacchati, so itarassa ārocetū”ti katikaṃ akaṃsum.

Evaṃ tesu katikaṃ katvā viharantesu satthā vuttānukkamena rājagahaṃ patvā veļuvanaṃ paṭiggahetvā veļuvane viharati. Tadā “caratha, bhikkhave, cārikaṃ bahujanahitāyā”ti ratanattayagunaṇapakāsanattham uyyojitānaṃ ekasaṭṭhiyā arahantānaṃ antare pañcavaggiyānaṃ abhantaro assajitthero paṭinivattitvā rājagahaṃ āgato, punadivase pātova pattacīvaramādāya rājagahaṃ piṇḍāya pāvīsi. Tasmim samaye upatissaparibbājakopi pātova bhattakiccaṃ katvā paribbājakārāmaṃ gacchanto theram disvā cintesi – “mayā evarūpo pabbajito nāma na diṭṭhapubboyeva, ye loke arahanto vā arahattamaggaṃ vā samāpannā, ayaṃ tesam bhikkhūnaṃ aññataro, yaṃnūnāhaṃ imaṃ bhikkhum upasaṅkamitvā puccheyyaṃ – ‘kaṃsi tvaṃ, āvuso, uddissa pabbajito, ko vā te satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesī’”ti? Athassa etadahosi – “akālo kho imaṃ bhikkhum pañhaṃ pucchitum, antaragharaṃ pavitṭho piṇḍāya carati, yaṃnūnāhaṃ imaṃ bhikkhum piṭṭhito piṭṭhito anubandheyyaṃ, atthikehi upaññātaṃ magga”nti. So theram laddhapiṇḍapātaṃ aññataram okāsam gacchantam disvā nisīditukāmatañcassa nātva attano paribbājakapīṭhakaṃ paññāpetvā adāsi, so bhattakiccapariyosānepissa attano kuṇḍikāya udakaṃ adāsi.

Evaṃ ācariyavattam katvā katabhattakiccena therena saddhiṃ madhuraṇapaṭisanthāraṃ katvā evamāha – “vipasannāni kho pana te, āvuso, indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṃsi tvaṃ, āvuso, uddissa pabbajito, ko vā te satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesī”ti pucchi. Thero cintesi – “ime paribbājakā nāma sāsanaṃ paṭipakkhabhūtā, imassa sāsanaṃ gambhīratam

dassessāmi”ti. Attano navakabhāvaṃ dassento āha – “ahaṃ kho, āvuso, navo acirapabbajito, adhunāgato imaṃ dhammavinayaṃ, na tāvāhaṃ sakkhissāmi vitthārena dhammaṃ desetu”nti. Paribbājako – “ahaṃ upatisso nāma, tvaṃ yathāsattiyā appaṃ vā bahuṃ vā vada, etaṃ nayasatena nayasahassena paṭivijjhitaṃ mayhaṃ bhāro”ti cintetvā āha –

“Appaṃ vā bahuṃ vā bhāsassu, atthaṃyeva me brūhi;
Attheneva me attho, kiṃ kāhasi byañjanaṃ bahu”nti. (mahāva. 60);

Evaṃ vutte thero – “ye dhammā hetuppabhavā”ti (mahāva. 60; apa. thera 1.1.286) gāthamāha. Paribbājako paṭhamapadadvayameva sutvā saḥassanayapaṭimaṇḍite sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, itaraṃ padadvayaṃ sotāpannakāle niṭṭhāpesi. So sotāpanno hutvā uparivise appavattante “bhavissati ettha kāraṇa”nti sallakkhetvā therā āha – “bhante, mā upari dhammadesanaṃ vaḍḍhayittha, ettakameva hotu, kuhiṃ amhākaṃ satthā vasatī”ti? “Veḷuvane, āvuso”ti. “Tena hi, bhante, tumhe purato yātha, mayhaṃ eko sahāyako atthi, amhehi ca aññamaññaṃ katikā katā ‘amhesu yo amataṃ paṭhamam adhigacchati, so itarassa ārocetū”ti. Ahaṃ taṃ paṭiññaṃ mocetvā sahāyakaṃ gahetvā tumhākaṃ gatamaggeneva satthu santikaṃ āgamissāmīti pañcapaṭiṭṭhitena therassa pādesu nipatitvā tikkhattum padakkhiṇaṃ katvā therā uyyojetvā paribbājakārāmābhimukho āgamāsī”.

Atha kho kolutariparibbājako taṃ dūratova āgacchantaṃ disvā, “ajja mayhaṃ sahāyakassa mukhavaṇṇo na aññadivasesu viya, addhā tena amataṃ adhigataṃ bhavissatī”ti amatādhigamaṃ pucchi. Sopissa “āmāvuso, amataṃ adhigata”nti paṭijānitvā tameva gāthaṃ abhāsī. Gāthāpariyosāne kolito sotāpattiphale paṭiṭṭhahitvā āha – “kuhiṃ kira, samma, amhākaṃ satthā vasatī”ti? “Veḷuvane kira, samma, evaṃ no ācariyena assajittherena kathita”nti. “Tena hi, samma, āyāma, satthāraṃ passissāmā”ti. Sāriputtatthero ca nāmesa sadāpi ācariyapūjakova, tasmā sahāyaṃ evamāha – “samma, amhehi adhigataṃ amataṃ amhākaṃ ācariyassa sañcayaparibbājakassāpi kathessāma, bujjhamāno paṭivijjhissati, appaṭivijjhanto amhākaṃ saddahitvā satthu, santikaṃ gamissati, buddhānaṃ desanaṃ sutvā maggaphalapaṭivedhaṃ karissatī”ti. Tato dvepi janā sañcayassa santikaṃ āgamamsu.

Sañcayo te disvāva – “kiṃ, tātā, koci vo amataṃaggadesako laddho”ti pucchi. “Āma, ācariya, laddho, buddho loke uppanno, dhammo loke uppanno, saṅgho loke uppanno, tumhe tucche asāre vicaratha, tasmā etha, satthu santikaṃ gamissāmā”ti. “Gacchatha tumhe, nāhaṃ sakkhissāmī”ti. “Kiṃ kāraṇāhi”? “Ahaṃ mahājanassa ācariyo hutvā vicariṃ, vicarantassa me antevāsikavāso cāṭiyā udañcanabhāvappatti viya hoti, na sakkhissāmahaṃ antevāsikavāsaṃ vasitu”nti. “Mā evaṃ karittha, ācariyā”ti. “Hotu, tātā, gacchatha tumhe, nāhaṃ sakkhissāmī”ti. Ācariya, loke buddhassa uppannakālato paṭṭhāya mahājano gandhamālādihattho gantvā tameva pūjessati, mayampi tattheva gamissāma. “Tumhe kiṃ karissathā”ti? “Tātā, kiṃ nu kho imasmim loke dandhā bahū, udāhu paṇḍitā”ti. “Dandhā, ācariya, bahū, paṇḍitā ca nāma katipayā eva hontī”ti. “Tena hi, tātā, paṇḍitā paṇḍitassa samaṇassa gotamassa santikaṃ gamissanti, dandhā dandhassa mama santikaṃ āgamissanti, gacchatha tumhe, nāhaṃ gamissāmī”ti. Te “paññāyissatha tumhe, ācariyā”ti pakkamimsu. Tesu gacchantesu sañcayassa parisā bhijji, tasmim khaṇe āramo tuccho ahosi. So tucchaṃ āramaṃ disvā uṇhaṃ lohitaṃ chaḍḍesi. Tehipi saddhim gacchantesu pañcasu paribbājakasatesu sañcayassa aḍḍhateyyasatāni nivattiṃsu, atha kho te attano antevāsikehi aḍḍhateyyehi paribbājakasatehi saddhim veḷuvanaṃ āgamamsu.

Satthā catuparisamajjhe nisinno dhammaṃ desento te dūratova disvā bhikkhū āmantesi – “ete, bhikkhave, dve sahāyakā āgacchanti kolito ca upatisso ca, etaṃ me sāvakaṃyugaṃ bhavissati aggaṃ bhaddayuga”nti. Te satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu, nisīditvā ca pana bhagavantaṃ etadavocum – “labheyyāma mayhaṃ, bhante, bhagavato santike pabbajjaṃ, labheyyāma upasampada”nti. “Etha, bhikkhavo”ti bhagavā avoca – “svākkhāto dhammo, caratha brahmacariyaṃ sammā dukkhassa antakiriyaṃ”ti. Sabbepi iddhimayapattacīvaradharā satthivassikattherā viya ahesum.

Atha nesaṃ parisāya caritavasena satthā dhammadesanaṃ vaḍḍhesi. Thapetvā dve aggasāvake avasesā arahattaṃ pāpuṇimsu, aggasāvakaṇaṃ pana uparimaggattayakiccaṃ na niṭṭhāsī. Kiṃ kāraṇā? Sāvakaṃpāramiññaṃ mahantatāya. Athāyasmā mahāmogallāno pabbajitadivāsato sattame divase magadharatthe kallavālagāmakam upanissāya viharanto thinamiddhe okkamante satthārā samvejito thinamiddhaṃ vinodetvā tathāgatena dinnam dhātukammaṭṭhānaṃ suṇantova uparimaggattayakiccaṃ niṭṭhāpetvā sāvakaṃpāramiññaṃ matthakam patto. Sāriputtattheropi pabbajitadivāsato aḍḍhamāsaṃ

atikkamitvā satthārā saddhiṃ tameva rājagahaṃ upanissāya sūkarakhatalene viharanto attano bhāgineyyassa dīghanakhaparibbājakassa vedanāpariggahasuttante desiyamāne sutānusārena ñāṇaṃ pesetvā parassa vaḍḍhitabhattaṃ paribhuñjanto viya sāvakaṃpāramiñāṇassa matthakaṃ patto. Nanu cāyasmā mahāpañño, atha kasmā mahāmogallānato ciratarena sāvakaṃpāramiñāṇaṃ pāpuṇṭi? Parikammamahantatāya. Yathā hi duggatamanussā yattha katthaci gantukāmā khippameva nikkhamanti, rājūnaṃ pana hatthivāhanakappanādiṃ mahantaṃ parikammaṃ laddhuṃ vaṭṭati, evaṃsampadamidaṃ veditabbaṃ.

Taṃ divasaññeva pana satthā vaḍḍhamānakacchāyāya veḷuvane sāvakasannipātaṃ katvā dvinnaṃ therānaṃ aggasāvakaṭṭhānaṃ datvā pātīmokkhaṃ uddisi. Bhikkhū ujjhāyimsu – “satthā mukholokanena bhikkhaṃ deti, aggasāvakaṭṭhānaṃ dadantena nāma paṭhamaṃ pabbajitānaṃ pañcavaggiyānaṃ dātuṃ vaṭṭati, ete anolokentena yasatherappamukhānaṃ pañcapanṇāsabhikkhūnaṃ dātuṃ vaṭṭati, ete anolokentena bhaddavaggiyānaṃ tiṃsajanānaṃ, ete anolokentena uruvelakassapādīnaṃ tebhātikānaṃ, ete pana ettake mahāthere pahāya sabbapacchā pabbajitānaṃ aggasāvakaṭṭhānaṃ dadantena mukhaṃ oloketvā dinna’nti. Satthā, “kiṃ kathetha, bhikkhave”ti pucchitvā, “idaṃ nāmā”ti vutte “nāhaṃ, bhikkhave, mukhaṃ oloketvā bhikkhaṃ demi, etesaṃ pana attanā attanā patthitapatthitameva demi. Aññātaḥkoṇḍaṇṇo hi ekasmiṃ sasse nava vāre aggasassadānaṃ dadanto aggasāvakaṭṭhānaṃ patthetvā nādāsi, aggadhammaṃ pana arahattaṃ sabbapaṭhamaṃ paṭivijjhitaṃ patthetvā adāsi”ti. “Kadā pana bhagavā”ti? “Suñissatha, bhikkhave”ti. “Āma, bhante”ti, bhagavā atītaṃ āhari –

Bhikkhave, ito ekanavutikappe vipassī nāma bhagavā loke udapādi. Tadā mahākālo cūlakāloti dvebhātikā kuṭumbikā mahantaṃ sālikkhettaṃ vapāpesuṃ. Athekadivasam cūlakālo sālikkhettaṃ gantvā ekaṃ sāligabbhaṃ phāletvā khādi, taṃ atimadhuraṃ ahoṣi. So buddhappamukhassa saṅghassa sāligabbhadānaṃ dātukāmo hutvā jeṭṭhabhātikam upasaṅkamitvā, “bhātika, sāligabbhaṃ phāletvā buddhānaṃ anucchavikam katvā pacāpetvā dānaṃ demā”ti āha. “Kiṃ vadesi, tāta, sāligabbhaṃ phāletvā dānaṃ nāma neva atīte bhūtapubbaṃ, na anāgatepi bhavissati, mā sassaṃ nāsayi”ti; vuttopi so punappunaṃ yāciyeva. Atha naṃ bhātā, “tena hi sālikkhettaṃ dve koṭṭhāse katvā mama koṭṭhāsaṃ anāmasitvā attano koṭṭhāse khettaṃ yaṃ icchasi, taṃ karohi”ti āha. So “sādhū”ti khettaṃ vibhajitvā bahū manusse hatthakammaṃ yācitvā sāligabbhaṃ phāletvā nirudakena khīrena pacāpetvā sappimadhusakkharādīhi yojetvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā bhattakiccapariyosāne – “idaṃ, bhante, mama aggadānaṃ aggadhammassa sabbapaṭhamaṃ paṭivedhāya saṃvattatū”ti āha. Satthā “evaṃ hotū”ti anumodanamakāsi.

So khettaṃ gantvā olokeno sakalakkhettaṃ kaṇṇikabaddhehi viya sālīsīsehi sañchannaṃ disvā pañcavidhapītiṃ paṭilabhitvā, “lābhā vata me”ti cintetvā puthukakāle puthukaggaṃ nāma adāsi, gāmaṃvāsīhi saddhiṃ aggasassadānaṃ nāma adāsi, lāyane lāyanaggaṃ, veṇikaraṇe veṇaggaṃ, kalāpādīsū kalāpaggaṃ, khalaggaṃ, khalabhaṇḍaggaṃ, koṭṭhaggaṃ. Evaṃ ekasasse nava vāre aggadānaṃ adāsi. Tassa sabbavāresu gahitagahitaṭṭhānaṃ paripūri, sassaṃ atirekaṃ uṭṭhānasampannaṃ ahoṣi. Dhammo hi nāmesa attānaṃ rakkhantaṃ rakkhati. Tenāha bhagavā –

“Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ,
Dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti;
Esānisamso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṃ gacchati dhammacārī”ti. (theragā. 303; jā. 1.10.102) –

“Evamesa vipassīsammāsambuddhakāle aggadhammaṃ paṭhamaṃ paṭivijjhitaṃ patthento nava vāre aggadānāni adāsi. Ito satahassakappamatthake pana haṃsavatīnagare padumuttarasambuddhakālepi sattāhaṃ mahādānaṃ datvā tassa bhagavato pādamaṃle nipajjitvā aggadhammassa paṭhamaṃ paṭivijjhanatthameva patthanaṃ ṭhapesi. Iti iminā patthitameva mayā dinnaṃ, nāhaṃ, bhikkhave, mukhaṃ oloketvā demi”ti.

“Yasakulaputtappamukhā pañcapanṇāsa janā kiṃ kammaṃ kariṃsu, bhante”ti? “Etepi ekassa buddhassa santike arahattaṃ patthentā bahuṃ puññakammaṃ katvā aparabhāge anuppanne buddhe saḥāyakā hutvā vaggabandhanena puññāni karontā anāthamatasarīrāni paṭijaggantā vicariṃsu. Te ekadivasam sagabbhaṃ itthiṃ kālakataṃ disvā, ‘jhāpessāmā’ti susānaṃ hariṃsu. Tesu pañca jane ‘tumhe jhāpethā’ti susāne ṭhapetvā sesā gāmaṃ pavīṭṭhā. Yasadārako taṃ matasarīraṃ sūlehi vijjhitaṃ parivattetvā parivattetvā jhāpento asubhasaññaṃ paṭilabhi, itaresampi catunnaṃ janānaṃ – ‘passatha,

bho, imaṃ sarīraṃ tattha tattha viddhaṃsitacammaṃ, kabaragorūpaṃ viya asuciṃ duggandhaṃ paṭikūla'nti dassesi. Tepi tattha asubhasaññaṃ paṭilabhiṃsu. Te pañcapi janā gāmaṃ gantvā sesasahāyakānaṃ kathayiṃsu. Yaso pana dārako gehaṃ gantvā mātāpitūnañca bhariyāya ca kathesi. Te sabbepe asubhaṃ bhāvayiṃsu. Idametesam pubbakammaṃ. Teneva yasassa itthāgāre susānasaññaṃ uppajji, tāya ca upanissayasampattiyā sabbesampi visesādhiḡamo nibbatti. Evaṃ imepi attanā patthitameva labhiṃsu. Nāhaṃ mukhaṃ oloketvā dammi'ti.

“Bhaddavaggiyasahāyakā pana kiṃ kammaṃ kariṃsu, bhante'ti? “Etepi pubbabuddhānaṃ santike arahattaṃ patthetvā puññaṇi katvā aparabhāge anuppanne buddhe tiṃsa dhuttā hutvā tuṇḍilovādaṃ sutvā saṭṭhivassasahassāni pañca sīlāni rakkhiṃsu. Evaṃ imepi attanā patthitameva labhiṃsu. Nāhaṃ mukhaṃ oloketvā dammi'ti.

“Uruvelakassapādayo pana kiṃ kammaṃ kariṃsu, bhante'ti? “Tepi arahattameva patthetvā puññaṇi kariṃsu. Ito hi dvenavutikappe tisso phussoti dve buddhā uppajjiṃsu. Phussabuddhassa mahindo nāma rājā pitā ahoṣi. Tasmim̄ pana sambodhiṃ patte raññaṇi kaniṭṭhaputto paṭhamaaggasāvako purohitaputto dutiyaaggasāvako ahoṣi. Rājā satthu santikaṃ gantvā – ‘jeṭṭhaputto me buddho, kaniṭṭhaputto paṭhamaaggasāvako, purohitaputto dutiyaaggasāvako'ti te oloketvā, ‘mameva buddho, mameva dhammo, mameva saṅgho, namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa'ti tikkhattuṃ udānaṃ udānetvā satthu pādamaṇḍale nipajjitvā, ‘bhante, idāni me navutivassasahassaparimāṇassa āyuno koṭṭiyam̄ nisīditvā niddāyanakālo viya aññaṇesaṃ gehadvāraṃ agantvā yāvāhaṃ jīvāmi, tāva me cattāro paccaye adhiṃvāsethā'ti paṭiññaṃ gahetvā nibaddhaṃ buddhupaṭṭhānaṃ karoti. Raññaṇi pana aparepi tato puttā ahesuṃ. Tesu jeṭṭhassa pañca yodhasatāni parivārāni, majjhimassa tīṇi, kaniṭṭhassa dve. Te ‘mayampi bhātikaṃ bhojessāma'ti pitarāṃ okāsaṃ yācitvā alabhamānā punappunaṃ yācantāpi alabhitvā paccante kupite tassa vūpasamanatthāya pesitā paccantaṃ vūpasametvā pitu santikaṃ āgamīṃsu. Atha ne pitā āliṅgitvā sīse cumbitvā, ‘varam̄ vo, tātā, dammi'ti āha.

“Te ‘sādhu devā'ti varam̄ gahitakaṃ katvā puna katipāhaccayena pitarā ‘gaṇhatha, tātā, vara'nti vuttā, “deva, amhākaṃ aññaṇa kenaci attho natthi, ito paṭṭhāya mayam̄ bhātikaṃ bhojessāma, imaṃ no varam̄ dehi'ti āhaṃsu. ‘Na demi, tātā'ti. ‘Niccakālaṃ adento satta saṃvaccharāni detha, devā'ti. ‘Na demi, tātā'ti. ‘Tena hi cha pañca cattāri tīṇi dve ekaṃ saṃvaccharaṃ detha, devā'ti. ‘Na demi, tātā'ti. ‘Tena hi, deva, satta māse dethā'ti. ‘Cha māse pañca māse cattāro māse tayo māse detha, devā'ti. ‘Na demi, tātā'ti. ‘Hotu, deva, ekekassa no ekekaṃ māsaṃ katvā tayo māse dethā'ti. ‘Sādhu, tātā, tena hi tayo māse bhojethā'ti āha. Te tuṭṭhā rājānaṃ vanditvā sakaṭṭhānameva gatā. Tesam̄ pana tiṇṇampi ekova koṭṭhāgāriko, ekova āyuttako, tassa dvādasanahutā purisaparivārā. Te te pakkosāpetvā, ‘mayam̄ imaṃ temāsaṃ dasa sīlāni gahetvā dve kāsāvāni nivāsetvā satthārā saṃvāsaṃ vasissāma, tumhe ettakaṃ nāma dānavattaṃ gahetvā devasikaṃ navutisahassānaṃ bhikkhūnaṃ yodhasahassassa ca sabbaṃ khādanīyabhojanīyaṃ pavatteyyātha. Mayañhi ito paṭṭhāya na kiñci vakkhāma'ti vadīṃsu.

“Te tayopi janā parivārasahassaṃ gahetvā dasa sīlāni samādāya kāsāyavatthāni nivāsetvā vihāreyeva vasīṃsu. Koṭṭhāgāriko ca āyuttako ca ekato hutvā tiṇṇam̄ bhātikānaṃ koṭṭhāgārehi vārena vārena dānavattaṃ gahetvā dānaṃ denti, kammakārānaṃ pana puttā yāgubhattādīnaṃ atthāya rodanti. Te tesam̄ bhikkhusaṅghe anāgateyeva yāgubhattādīni denti. Bhikkhusaṅghassa bhattakiccāvasāne kiñci atirekaṃ na bhūtapubbaṃ. Te ‘aparabhāge dārakānaṃ demā'ti attanāpi gahetvā khādiṃsu. Manuññaṃ āhāraṃ disvā adhiṃvāsetuṃ nāsakkhiṃsu. Te pana caturāsītisahassā ahesuṃ. Te saṅghassa dinnadānavattaṃ khāditvā kāyassa bhedaṃ paraṃ maraṇā pettivisaye nibbattiṃsu. Tebhātikaṃ pana purisahasassa saddhiṃ kālaṃ katvā devaloke nibbattitvā devalokā manussalokaṃ, manussalokā devalokaṃ saṃsarantā dvenavutikappe khesuṃ. ‘Evaṃ te tayo bhātaro arahattaṃ patthentā tadā kalyāṇakammaṃ kariṃsu. Te attanā patthitameva labhiṃsu. Nāhaṃ mukhaṃ oloketvā dammi'ti.

Tadā pana tesam̄ āyuttako bimbisāro rājā ahoṣi, koṭṭhāgāriko visākho upāsako. Tayo rājakumārā tayo jaṭilā ahesuṃ. Tesam̄ kammakārā tadā petesu nibbattitvā sugatiduggativasena saṃsarantā imasmim̄ kappe cattāri buddhantarāni petalokeyeva nibbattiṃsu. Te imasmim̄ kappe sabbapaṭṭhamam̄ uppannaṃ cattālīsavassasahassāyukaṃ kakusandhaṃ bhagavantaṃ upasaṅkamitvā, “amhākaṃ āhāraṃ labhanakālaṃ ācikkhathā'ti pucchiṃsu. So “mama tāva kāle na labhissatha, mama pacchato mahāpathaviyā yojanamattaṃ abhiruḷhāya koṇāgamaṇo nāma buddho uppajjissati, taṃ puccheyyāthā'ti āha. Te tattakaṃ kālaṃ khetvā tasmim̄ uppanne taṃ pucchiṃsu. Sopi “mama kāle na labhissatha, mama pacchato mahāpathaviyā yojanamattaṃ abhiruḷhāya kassapo nāma buddho uppajjissati, taṃ puccheyyāthā'ti āha. Te tattakaṃ kālaṃ khetvā tasmim̄ uppanne taṃ pucchiṃsu.

Sopi “mama kāle na labhissatha, mama pana pacchato mahāpathaviyā yojanamattam abhiruḷhāya gotamo nāma buddho uppajjissati, tadā tumhākaṃ nātako bimbisāro nāma rājā bhavissati, so satthu dānaṃ datvā tumhākaṃ pattim pāpessati, tadā labhissathā”ti āha. Tesam ekam buddhantaram svedivasasadisam ahosi. Te tathāgate uppanne bimbisārarañña paṭhamadivasam dāne dinne pattim alabhitvā rattibhāge bheravasaddam katvā rañño attānaṃ dassayimsu. So punadivase veḷuvanam gantvā tathāgatassa tam pavattim ārocesi.

Satthā, “mahārāja, ito dvenavutikappamatthake phussabuddhakāle ete tava nātakā, bhikkhusaṅghassa dinnadānavattam khāditvā petaloke nibbattivā saṃsarantā kakuśandhādayo buddhe pucchitvā tehi idañcīdañca vuttā ettakam kālam tava dānaṃ paccāsīsamānā hiyyo tayā dāne dinne pattim alabhamānā evamakamsū”ti āha. “Kiṃ pana, bhante, idānipi dinne labhissanti”ti? “Āma, mahārājā”ti. Rājā buddhappamukham bhikkhusaṅgham nimantevā punadivase mahādānaṃ datvā, “bhante, ito tesam peṭānaṃ dibbaannapānaṃ sampajjatū”ti pattim adāsi, tesam tatheva nibbatti. Punadivase naggā hutvā attānaṃ dassesum. Rājā “ajja, bhante, naggā hutvā attānaṃ dassesu”nti ārocesi. “Vatthāni te na dinnāni, mahārājā”ti. Rājāpi punadivase buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa cīvaradānaṃ datvā, “ito tesam peṭānaṃ dibbavatthāni hontū”ti pāpesi. Taṅkhaṇaṅñeva tesam dibbavatthāni uppajjimsu. Te petattabhāvaṃ vijahitvā dibbattabhāve saṅghahimsu. Satthā anumodanaṃ karonto “tirokuṭtesu tiṭṭhanti”tiādinā (khu. pā. 7.1; pe. va. 14) tirokuṭṭānumodanaṃ akāsi. Anumodanāvasāne caturāsītiyā paṇasahasānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Iti satthā tebhātikajaṭilānaṃ vatthum kathetvā imampi dhammadesanaṃ āhari.

Aggasāvakaṃ pana, “bhante, kiṃ kariṃsū”ti? “Aggasāvakabhāvāya patthanaṃ kariṃsu”. Ito kappasatasahasādhikassa hi kappānaṃ asaṅkhyeyyassa matthake sārīputto brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, nāmena saradamāṇavo nāma ahosi. Moggallāno gahapatimahāsālakule nibbatti, nāmena sirivaḍḍhanakuṭumbiko nāma ahosi. Te ubhopi sahapamsukīḷakā sahāyakā ahesum. Tesu saradamāṇavo pitu accayena kusalantakam mahādānaṃ paṭipajjitvā ekadivasam rahogato cintesi – “ahaṃ idhalokattabhāvameva jānāmi, no paralokattabhāvaṃ. Jātasattānañca maraṇam nāma dhuvam, mayā ekam pabbajjam pabbajitvā mokkhadhammagavesanaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. So sahāyakam upasaṅkamitvā āha – “samma sirivaḍḍhana, aham pabbajitvā mokkhadhammam gavesissāmi, tvam mayā saddhim pabbajitum sakkhissasi, na sakkhissasi”ti? “Na sakkhissāmi, samma, tvamyeva pabbajāhi”ti. So cintesi – “paralokam gacchanto sahāye vā nātimitte vā gahetvā gato nāma natthi, attanā kataṃ attanova hoti”ti. Tato ratanakoṭṭhāgāram vivarāpetvā kapaṇaddhikavanibbakayācakānaṃ mahādānaṃ datvā pabbatāpādam pavisitvā isipabbajjam pabbaji. Tassa eko dve tayoti evam anupabbajjam pabbajitā catusattatisahasamattā jaṭilā ahesum. So pañca abhiññā, aṭṭha ca samāpattiyo nibbattetvā tesam jaṭilānaṃ kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Tepi sabbe pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattesum.

Tena samayena anomadassī nāma sammāsambuddho loke udapādi. Nagaram candavatī nāma ahosi, pitā yasavā nāma khattiyo, mātā yasodharā nāma devī, bodhi ajjunarukkho, nisabho ca anomo ca dve aggasāvakaṃ, varuṇo nāma upaṭṭhāko, sundarā ca sumanā ca dve aggasāvikaṃ ahesum. Āyu vassasatasahasam ahosi, sarīram aṭṭhapaññāsahatthubbedham, sarīrapabhā dvādasayojanam phari, bhikkhusatasahasaparivāro ahosi. So ekadivasam paccūsakāle mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokam volokento saradatāpasam disvā, “ajja mayham saradatāpasassam santikam gatapaccayena dhammadesanā ca mahatī bhavissati, so ca aggasāvakaṭṭhānaṃ pathessati, tassa sahāyako sirivaḍḍhanakuṭumbiko dutiyasāvakaṭṭhānaṃ, desanāpariyosāne cassa parivārā catusattatisahasamattā jaṭilā arahattam pāpuṇissanti, mayā tattha gantum vaṭṭati”ti attano pattacīvaramādāya aññaṃ kañci anāmantevā siho viya ekacaro hutvā saradatāpasassa antevāsikesu phalāphalattāya gatesu “buddhabhāvaṃ me jānātū”ti adhiṭṭhahitvā passantasseva saradatāpasassa ākāsato otarivā pathaviyam paṭiṭṭhāsi. Saradatāpaso buddhānubhāvañceva sarīranipphattiñcassa disvā lakkhaṇamante sammāsivā “imehi lakkhaṇehi samannāgato nāma agāramajjhe vasanto rājā hoti cakkavattī, pabbajanto loke vivaṭṭacchado sabbaññubuddho hoti. Ayam puriso nissamsayam buddho”ti jānitvā paccuggamaṃ katvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā aggāsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi bhagavā paññatte aggāsane. Saradatāpasopi attano anucchavikam āsanaṃ gahetvā ekamantaṃ nisīdi.

Tasmim samaye catusattatisahasajaṭilā paṇitapaṇitāni ojavantāni phalāphalāni gahetvā ācariyassa santikam sampattā buddhānañceva ācariyassa ca nisinnāsanam oloketvā āhamsu – “ācariya, mayam imasmim loke tumhehi mahantataro natthi”ti vicarāma, ayam pana puriso tumhehi mahantataro mañña”ti? “Tātā, kiṃ vadetha, sāsapena saddhim aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahasubbedham sinerum

samaṃ kātuṃ icchatha, sabbaññubuddhena saddhiṃ mamaṃ upamaṃ mā karittha puttakā”ti. Atha te tāpasā, “sacāyaṃ ittarasatto abhaviṣṣa, amhākaṃ ācariyo na evarūpaṃ upamaṃ āharissa, yāva mahā vatāyaṃ puriso”ti sabbeva pādesu nipatitvā sirasā vandimṣu. Atha ne ācariyo āha – “tātā, amhākaṃ buddhānaṃ anucchaviko deyyadhammo natthi, satthā ca bhikkhācāraṇelāyaṃ idhāgato, mayaṃ yathāsatti yathābalaṃ deyyadhammaṃ dassāma, tumhe yaṃ yaṃ pañītaṃ phalāphalaṃ, taṃ taṃ āharathā”ti āharāpetvā hatthe dhovitvā sayāṃ tathāgatassa patte patiṭṭhāpesi. Satthārā phalāphale paṭiggahitamatte devatā dibbojaṃ pakkhipimṣu. So tāpaso udakampi sayameva parissāvetvā adāsi. Tato bhattakiccaṃ katvā nisinne satthari sabbe antevāsike pakkosivā satthu santike sārāṇiyakatham kathento nisīdi. Satthā “dve aggasāvakaṃ bhikkhusaṅghena saddhiṃ āgacchantū”ti cintesi. Te satthu cittaṃ ñatvā satahassakhīṇāsavaparivārā āgantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu.

Tato saradatāpaso antevāsike āmantesi – “tātā, buddhānaṃ nisinnāsanampi nīcaṃ, samaṇasatasahassānampi āsanaṃ natthi, ajja tumhehi ulāraṃ buddhasakkāraṃ kātuṃ vaṭṭati, pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharathā”ti. Kathanakālo papañco viya hoti, iddhimato pana iddhivisayo acinteyyoti muhuttamatteneva te tāpasā vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharitvā buddhānaṃ yojanappamaṇaṃ pupphāsaṃ paññāpesuṃ. Ubhinnaṃ aggasāvakaṇaṃ tigāvutaṃ, sesabhikkhūnaṃ aḍḍhayaṃjanikādibhedam, saṅghanavakassa usabhamattaṃ ahoṣi. “Kathaṃ ekasmiṃ assamapade tāva mahantāni āsanāni paññattāni”ti na cintetabbaṃ. Iddhivisayo hesa. Evaṃ paññattesu āsanesu saradatāpaso tathāgatassa purato añjaliṃ paggayha ṭhito, “bhante, mayhaṃ dīgharattaṃ hitāya sukhāya imaṃ pupphāsaṃ abhiruhathā”ti āha. Tena vuttaṃ –

“Nānāpupphañca gandhañca, sampādetvāna ekato;
Pupphāsaṃ paññāpetvā, idaṃ vacanamabravi.

“Idaṃ me āsanaṃ vīra, paññattaṃ tavanucchaviṃ;
Mama cittaṃ pasādetto, nisīda pupphamāsane.

“Sattarattindivaṃ buddho, nisīdi pupphamāsane;
Mama cittaṃ pasādetvā, hāsavitvā sadevake”ti.

Evaṃ nisinne satthari dve aggasāvakaṃ sesabhikkhū ca attano attano pattāsane nisīdimṣu. Saradatāpaso mahantaṃ pupphacchattaṃ gahetvā tathāgatassa matthake dhārento aṭṭhāsi. Satthā “jaṭilānaṃ ayaṃ sakkāro mahapphalo hotū”ti nirodhasamāpattiṃ samāpajji. Satthu samāpattiṃ samāpannabhāvaṃ ñatvā dve aggasāvakaṃ sesabhikkhūpi samāpattiṃ samāpajjimṣu. Tathāgate sattāhaṃ nirodhasamāpattiṃ samāpajjitvā nisinne antevāsikā bhikkhācāraṇelāyaṃ sampatte vanamūlaphalāphalaṃ paribhuñjitvā sesakāle buddhānaṃ añjaliṃ paggayha tiṭṭhanti. Saradatāpaso pana bhikkhācāraṇepi āgantvā pupphacchattaṃ dhārayamānova sattāhaṃ pītisukhena vītināmesi. Satthā nirodhato vuttāya dakkhiṇapasse nisinnaṃ paṭhamaaggasāvakaṃ nisabhattheraṃ āmantesi – “nisabha, sakkārakārakānaṃ tāpasānaṃ pupphāsanānumodanaṃ karohi”ti. Thero cakkavattirañño santikā paṭiladdhamahālābho mahāyodho viya tuṭṭhamānaso sāvakaṃpāramiñāṇe ṭhatvā pupphāsanānumodanaṃ ārabhi. Tassa desanāvasāne dutiyasāvakaṃ āmantesi – “tvampi bhikkhu dhammaṃ desehi”ti. Anomatthero tepitakaṃ buddhavacanaṃ sammāsivā dhammaṃ kathesi. Dvinnāṃ aggasāvakaṇaṃ desanāya ekassāpi abhisamayo nāhoṣi. Atha satthā aparimāṇe buddhavisaye ṭhatvā dhammadesanaṃ ārabhi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā saradatāpasam sabbepe catusattisahassajaṭilā arahattaṃ pāpuṇimṣu, satthā “etha, bhikkhavo”ti hatthaṃ pasāresi. Tesam tāvadeva kesamassūni antaradhāyimṣu, aṭṭhaparikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṃ.

Saradatāpaso “kasmā arahattaṃ na patto”ti? Vikkhittacittatā. So kira buddhānaṃ dutiyāsane nisīditvā sāvakaṃpāramiñāṇe ṭhatvā dhammaṃ desayato aggasāvakaṃ dhammadesanaṃ sotuṃ āradhakālato paṭṭhāya, “aho vatāhampi anāgate uppajjanakabuddhassa sāsane iminā sāvakena paṭiladdhadhuraṃ labheyya”nti cittaṃ uppādesi. So tena parivitakkena maggaphalapaṭivedhaṃ kātuṃ nāsakki. Tathāgataṃ pana vanditvā sammukhe ṭhatvā āha – “bhante, tumhākaṃ anantarāsane nisinno bhikkhu tumhākaṃ sāsane ko nāma hoti”ti? “Mayā pavattitaṃ dhammacakkaṃ anupavattento sāvakaṃpāramiñāṇassa koṭīppatto soḷasa paññā paṭivijjhivā ṭhito mayhaṃ sāsane aggasāvako nisabho nāma eso”ti. “Bhante, yvāyaṃ mayā sattāhaṃ pupphacchattaṃ dhārentena sakkāro kato, ahaṃ imassa phalena aññaṃ sakkattaṃ vā brahmattaṃ vā na patthemī, anāgate pana ayaṃ nisabhatthero viya ekassa buddhassa aggasāvako bhavēyya”nti patthanaṃ akāsinti. Satthā “samajjhissati nu kho imassa purisassa patthanaṃ”ti anāgataṃsaññaṃ pesetvā olokento kappasatasahassādhikaṃ ekaṃ

asañkhyeyyaṃ atikkamitvā samijjhanabhāvaṃ addasa. Disvāna saradatāpasam āha – “na te ayaṃ patthanā moghā bhavissati, anāgate pana kappasatasahassādhikaṃ ekaṃ asañkhyeyyaṃ atikkamitvā gotamo nāma buddho uppajjissati, tassa mātā mahāmāyā nāma devī bhavissati, pitā suddhodano nāma mahārājā, putto rāhulo nāma, upatthāko ānando nāma, dutiyaaggasāvako moggallāno nāma, tvam panassa paṭhamaaggasāvako dhammasenāpati sārīputto nāma bhavissasi”ti. Evaṃ tāpasam byākaritvā dhammakatham kathetvā bhikkhusaṅghaparivuto ākāsam pakkhandi.

Saradatāpasopi antevāsikattherānaṃ santikaṃ gantvā sahāyakassa sirivaḍḍhanakuṭumbikassa sāsanaṃ pesesi, “bhante, mama sahāyakassa vadetha, sahāyakena te saradatāpasena anomadassībuddhassa pādamūle anāgate uppajjanakassa gotamabuddhassa sāsane paṭhamaaggasāvakaṭṭhānaṃ patthitaṃ, tvam dutiyaaggasāvakaṭṭhānaṃ patthehi”ti. Evañca pana vatvā therehi puretameva ekapassena gantvā sirivaḍḍhanassa nivesanadvāre aṭṭhāsi. Sirivaḍḍhano “cirassam vata me ayyo āgato”ti āsane nisīdāpetvā attanā nīcāsane nisinno, “antevāsikaparisā pana vo, bhante, na paññāyatī”ti pucchi. “Āma, samma, amhākaṃ assamaṃ anomadassī buddho āgato, mayaṃ tassa attano balena sakkāraṃ akarimhā, satthā sabbesaṃ dhammaṃ desesi, desanāpariyosāne ṭhapetvā maṃ sesā arahattaṃ patvā pabbajimsu. Ahaṃ satthu paṭhamaaggasāvakaṃ nisabhattheraṃ disvā anāgate uppajjanakassa gotamabuddhassa nāma sāsane paṭhamaaggasāvakaṭṭhānaṃ patthesiṃ, tvampi tassa sāsane dutiyaaggasāvakaṭṭhānaṃ patthehi”ti. “Mayhaṃ buddhehi saddhiṃ paricayo natthi, bhante”ti. “Buddhehi saddhiṃ kathanam mayhaṃ bhāro hotu, tvam mahantaṃ sakkāraṃ sajjehī”ti.

Sirivaḍḍhano tassa vacanaṃ sutvā attano nivesanadvāre rājamānena aṭṭhakarīsamattaṃ ṭhānaṃ samatalaṃ kāretvā vālukaṃ okirāpetvā lājapañcamānipupphāni vikirāpetvā nīluppalacchadanam maṇḍapaṃ kāretvā buddhāsanaṃ paññāpetvā sesabhikkhūnampi āsanāni paṭiyādetvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ sajjetvā buddhānaṃ nimantanatthāya saradatāpasassa saññaṃ adāsi. Tāpaso buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ gahetvā tassa nivesanaṃ agamāsi. Sirivaḍḍhanopi paccuggamaṇaṃ katvā tathāgatassa hatthato pattaṃ gahetvā maṇḍapaṃ pavesetvā paññattāsanesu nisinnassa buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dakkhiṇodakaṃ datvā paṇītena bhojanena parivisitvā bhattakiccapariyosāne buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ mahārahehi vatthehi acchādetvā, “bhante, nāyaṃ ārabbho appamattakaṭṭhānatthāya, imināva niyāmena sattāhaṃ anukampaṃ karoṭhā”ti āha. Satthā adhiyāsesi. So teneva niyāmena sattāhaṃ mahādānaṃ pavattetvā bhagavantaṃ vanditvā añjaliṃ paggayha ṭhito āha – “bhante, mama sahāyo saradatāpaso yassa satthussa paṭhamaaggasāvako bhaveyya”nti patthesi, ahampi “tasseva dutiyaaggasāvako bhaveyya”nti patthemīti.

Satthā anāgataṃ oloketvā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ disvā byākāsi – “tvam ito kappasatasahassādhikaṃ asañkhyeyyaṃ atikkamitvā gotamabuddhassa dutiyaaggasāvako bhavissasi”ti. Buddhānaṃ byākaraṇaṃ sutvā sirivaḍḍhano haṭṭhapahaṭṭho ahoṣi. Satthāpi bhattānumodanaṃ katvā saparivāro vihārameva gato. “Ayaṃ, bhikkhave, mama puttehi tadā patthitapatthanā. Te yathāpatthitameva labhimsu. Nāhaṃ mukhaṃ oloketvā demī”ti.

Evaṃ vutte dve aggasāvakā bhagavantaṃ vanditvā, “bhante, mayaṃ agāriyabhūtā samānā giraggasamajjaṃ dassanāya gatā”ti yāva assajittherassa santikā sotāpattiphalapaṭivedhā sabbam paccuppannavatthum kathetvā, “te mayaṃ, bhante, ācariyassa sañcayassa santikaṃ gantvā taṃ tumhākaṃ pādamūle ānetukāmā tassa laddhiyā nissārabhāvaṃ kathetvā idhāgamane ānisaṃsaṃ kathayimhā. So idāni mayhaṃ antevāsikavāso nāma cāṭiyā udañcanabhāvappattisadisso, na sakkhissāmi antevāsivāsaṃ vasitu”nti vatvā, “ācariya, idāni mahājano gandhamālādihattho gantvā satthārameva pūjessati, tumhe kathaṃ bhavissathā”ti vutte “kiṃ pana imasmiṃ loke paṇḍitā bahū, udāhu dandhā”ti? “Dandhā”ti kathite “tena hi paṇḍitā paṇḍitassa samañassa gotamassa santikaṃ gamissanti, dandhā dandhassa mama santikaṃ āgamissanti, gacchatha tumhe”ti vatvā “āgantum na icchi, bhante”ti. Taṃ sutvā satthā, “bhikkhave, sañcayo attano micchādīṭṭhitāya asāraṃ sārōti, sārañca asārōti gaṇhi. Tumhe pana attano paṇḍitāya sārañca sārato, asārañca asārato ñatvā asāraṃ pahāya sārameva gaṇhitthā”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

11.

“Asāre sāramatino, sāre cāsāradassino;
Te sāraṃ nādhigacchanti, micchāsānkappagocarā.

12.

“Sārañca sārato ñatvā, asārañca asārato;
Te sāraṃ adhigacchanti, sammāsaṅkappagocarā”ti.

Tattha **asāre sāramatinoti** cattāro paccayā, dasavatthukā micchādiṭṭhi, tassā upanissayabhūtā dhammadesanāti ayaṃ asāro nāma, tasmim sāradiṭṭhinoti attho. **Sāre cāsāradassinoti** dasavatthukā sammādiṭṭhi, tassā upanissayabhūtā dhammadesanāti ayaṃ sāro nāma, tasmim “nāyaṃ sāro”ti asāradassino. **Te sāranti** te pana taṃ micchādiṭṭhiggahaṇaṃ gahetvā t̥hitā kāmavitakkādīnaṃ vasena micchāsaṅkappagocarā hutvā sīlasāraṃ, samādhisāraṃ, paññāsāraṃ, vimuttisāraṃ, vimuttiñānadassanasāraṃ, “paramatthasāraṃ, nibbānañca nādhigaccha”nti. **Sārañcāti** tameva sīlasārādisāraṃ “sāro nāmāya”nti, vuttappakārañca asāraṃ “asāro aya”nti ñatvā. **Te sāranti** te paṇḍitā evaṃ sammādassanaṃ gahetvā t̥hitā nekkhammasaṅkappādīnaṃ vasena sammāsaṅkappagocarā hutvā taṃ vuttappakāraṃ sāraṃ adhigacchantīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphālādīni pāpuṇṇimsu. Sannipatitānaṃ sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sāriputtattheravatthu aṭṭhamaṃ.

9. Nandattheravatthu

Yathā agāranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto āyasmantaṃ nandaṃ ārabba kathesi.

Satthā hi pavattitavaradhammacakko rājagahaṃ gantvā veḷuvane viharanto – “puttaṃ me ānetvā dassethā”ti suddhodanamahārājena pesitānaṃ sahasasahasaparivārānaṃ dasannaṃ dūtānaṃ sabbapacchato gantvā arahattappattena kāḷudāyittherena gamanakālaṃ ñatvā maggavaṇṇaṃ vaṇṇetvā vīsatisahasakhīṇāsavaparivuto kapilapuraṃ nīto ñātisamāgame pokkharavassaṃ atthuppattim katvā **vessantarajātakaṃ** (jā. 2.22.1655 ādayo) kathetvā punadivase piṇḍāya pavitṭho, “uttitṭhe nappamajjeyyā”ti (dha. pa. 168) gāthāya pitaraṃ sotāpattiphale patitṭhāpetvā, “dhammañcare”ti (dha. pa. 169) gāthāya mahāpajāpatiṃ sotāpattiphale, rājānañca sakadāgāmiphale patitṭhāpesi. Bhattakiccavasāne pana rāhulamātugunaṅkathaṃ nissāya **candakinnarijātakaṃ** (jā. 1.14.18 ādayo) kathetvā tato tatiyadivase nandakumārassa abhisekagehappavesanavivāhamaṅgalesu pavattamānesu piṇḍāya pavisitvā nandakumārassa hatthe pattam datvā maṅgalaṃ vatvā utṭhāyāsanaṃ pakkamanto nandakumārassa hatthato pattam na gaṇhi. Sopi tathāgatagāravena “pattam vo, bhante, gaṇhathā”ti vattum nāsakkhi. Evaṃ pana cintesi – “sopānasīse pattam gaṇhissatī”ti. Satthā tasmimpi thāne na gaṇhi. Itaro “sopānapādamūle gaṇhissatī”ti cintesi. Satthā tatthāpi na gaṇhi. Itaro “rājāṅgaṇe gaṇhissatī”ti cintesi. Satthā tatthāpi na gaṇhi. Kumāro nivattitukāmo aruciyaṃ gacchanto satthugāravena “pattam gaṇhathā”ti vattum na sakkoti. “Idha gaṇhissatī, ettha gaṇhissatī”ti cintento gacchati.

Tasmim khāṇe aññā itthiyo taṃ disvā janapadakalyāṇiyā ācikkhiṃsu – “ayye, bhagavā nandakumāraṃ gahetvā gato, tumhehi taṃ vinā karissatī”ti. Sā udakabindūhi paggharanteheva aḍḍhullikhitehi kesehi vegena gantvā, “tuvaṭaṃ kho, ayyaputta, āgaccheyyāsi”ti āha. Taṃ tassā vacanaṃ tassa hadaye tiriyam pativā viya t̥hitam. Satthāpissa hatthato pattam aggaṇhitvāva taṃ vihāraṃ netvā, “pabbajissasi nandā”tiāha. So buddhagāravena “na pabbajissāmī”ti avatvā, “āma, pabbajissāmī”ti āha. Satthā “tena hi nandaṃ pabbājethā”ti āha. Satthā kapilapuraṃ gantvā tatiyadivase nandaṃ pabbājesi.

Sattame divase rāhulamātā kumāraṃ alaṅkaritvā bhagavato santikaṃ pesesi – “passa, tāta, etaṃ vīsatisahasasamaṇaparivutaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ brahmarūpivaṇṇaṃ samaṇaṃ, ayaṃ te pitā, etassa mahantā nidhikumbhiyo ahesuṃ. Tyāssa nikkhamanato paṭṭhāya na passāma, gaccha naṃ dāyajjaṃ yācassu – ‘ahaṃ, tāta, kumāro, abhisekaṃ patvā cakkavattī bhavissāmi, dhanena me attho, dhanam me dehi. Sāmiko hi putto pitusantakassā”ti. Kumāro bhagavato santikaṃ gantvāva pitusinehaṃ paṭilabhitvā haṭṭhacitto “sukhā te, samaṇa, chāyā”ti vatvā aññampi bahuṃ attano anurūpaṃ vadanto aṭṭhāsi. Bhagavā katabhattakicco anumodanaṃ katvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Kumāropi “dāyajjaṃ me, samaṇa, dehi, dāyajjaṃ me, samaṇa, dehī”ti bhagavantaṃ anubandhi. Bhagavāpi kumāraṃ na nivattāpesi. Parijanopi bhagavatā saddhim gacchantaṃ nivattetuṃ nāsakkhi. Iti so bhagavatā saddhim āramameva agamāsi.

Tato bhagavā cintesi – “yaṃ ayaṃ pitusantakaṃ dhaṇaṃ icchati, taṃ vaṭṭānugataṃ savighātaṃ, handassa bodhitale paṭiladdhaṃ sattavidhaṃ ariyadhaṇaṃ demī, lokuttaradāyajjassa naṃ sāmikaṃ karomī”ti. Atha kho bhagavā āyasmantaṃ sārīputtaṃ āmantesi – “tena hi tvam, sārīputta, rāhulakumāraṃ pabbājehī”ti. Thero kumāraṃ pabbājesi. Pabbajite ca pana kumāre rañño adhimattaṃ dukkhaṃ uppajji. Taṃ adhvāsetuṃ asakkonto bhagavato nivedetvā, “sādhu, bhante, ayyā, māṭāpitūhi ananuññātaṃ puttaṃ na pabbājeyyu”nti varam yāci. Bhagavā tassa taṃ varam datvā punekadivasam rājanivesane katapātarāso ekamantaṃ nisinnena rañña, “bhante, tumhākaṃ dukkarakārikakāle ekā devatā maṃ upasaṅkamitvā, ‘putto te kālakato’ti āha. Ahaṃ tassā vacanaṃ asaddahanto ‘na mayhaṃ putto bodhiṃ appatvā kālaṃ karotī’ti paṭikkhipi”nti vutte – “idāni kiṃ saddahissatha, pubbepi aṭṭhikāni dassetvā, ‘putto te mato’ti vutte na saddahitvā”ti imissā atthuppattiyā **mahādhammapālajātakaṃ** (jā. 1.10.92 ādayo) kathesi. Gāthāpariyosāne rājā anāgāmiṃphale patiṭṭhahi. Iti bhagavā pitaraṃ tīsu phalesu patiṭṭhāpetvā bhikkhusaṅghaparivuto punadeva rājagahaṃ gantvā tato anāthapiṇḍikena sāvattihim āgamanatthāya gahitapaṭiñño niṭṭhite jetavane vihāre tattha gantvā vāsaṃ kappesi.

Evam satthari jetavane viharante āyasmā nando ukkaṅṭṭhitvā bhikkhūnaṃ etamatthaṃ ārocesi – “anabhirato ahaṃ, āvuso, brahmacariyaṃ carāmi, na sakkomi brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī”ti. Bhagavā taṃ pavattiṃ sutvā āyasmantaṃ nandaṃ pakkosāpetvā etadavoca – “saccaṃ kira tvam, nanda, sambahulānaṃ bhikkhūnaṃ evam ārocesi – ‘anabhirato, āvuso, brahmacariyaṃ carāmi, na sakkomi brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī’”ti? “Evam, bhante”ti. “Kissa pana tvam, nanda, anabhirato brahmacariyaṃ carasi, na sakkosi brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattissasi”ti? “Sākiyānī maṃ, bhante, janapadakalyāṇī gharā nikkhamantassa aḍḍhullikhitehi kesehi apaloketvā maṃ etadavoca – ‘tuvaṭaṃ kho, ayyaputta, āgaccheyyāsī’ti, so kho ahaṃ, bhante, taṃ anussaramāno anabhirato brahmacariyaṃ carāmi, na sakkomi brahmacariyaṃ sandhāretuṃ, sikkhaṃ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī”ti.

Atha kho bhagavā āyasmantaṃ nandaṃ bāhāyaṃ gahetvā iddhibalena tāvatimsadevalokaṃ ānento antarāmagge ekasmiṃ jhāmakkhette jhāmakhānūke nisinnaṃ chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhaṃ ekaṃ paluṭṭhamakkaṭṭiṃ dassetvā tāvatimsabhavane sakkassa devarañño upaṭṭhānaṃ āgatāni kakuṭapādāni pañca accharāsātāni dassesi. **Kakuṭapādāni**ti rattavaṇṇatāya pārevatapādasadisapādāni. Dassetvā ca panāha – “taṃ kiṃ maññasi, nanda, katamā nu kho abhirūpatarā vā dassanīyatarā vā pāsādikatarā vā sākiyānī vā janapadakalyāṇī, imāni vā pañca accharāsātāni kakuṭapādāni”ti? Taṃ sutvā āha – “seyyathāpi sā, bhante, chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhā paluṭṭhamakkaṭṭi, evameva kho, bhante, sākiyānī janapadakalyāṇī, imesaṃ pañcannaṃ accharāsātānaṃ upanidhāya saṅkhyampi na upeti, kalampi na upeti, kalabhāgampi na upeti. Atha kho imāneva pañca accharāsātāni abhirūpatarāni ceva dassanīyatarāni ca pāsādikatarāni cā”ti. “Abhirama, nanda, abhirama, nanda, ahaṃ te pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādāna”nti. “Sace me, bhante bhagavā, pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādānaṃ, abhiramissāmaṃ, bhante, bhagavati brahmacariye”ti.

Atha kho bhagavā āyasmantaṃ nandaṃ gahetvā tattha antarahito jetavaneyeva pāturahosi. Assosum kho bhikkhū, “āyasmā kira nando bhagavato bhātā mātucchāputto accharānaṃ hetu brahmacariyaṃ carati. Bhagavā kirassa pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādāna”nti. Atha kho āyasmato nandassa sahāyakā bhikkhū āyasmantaṃ nandaṃ bhatakavādena ca upakkitaṃ bhatakavādena ca samudācaranti, “bhatako kirāyasmā nando, upakkitako kirāyasmā nando, accharānaṃ hetu brahmacariyaṃ carati. Bhagavā kirassa pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādāna”nti. Atha kho āyasmā nando sahāyakānaṃ bhikkhūnaṃ bhatakavādena ca upakkitaṃ bhatakavādena ca aṭṭiyamāno harāyamāno jigucchamāno eko vūpakatṭho appamatto ātāpī pahitatto viharanto na cirasseva yassatthāya kulaputtā sammadeva agārasmā anagāriyaṃ pabbajanti, tadanuttaraṃ brahmacariyapariyosānaṃ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja vihāsi, “khīṇā jāti, vusitaṃ brahmacariyaṃ, kataṃ karaṇīyaṃ, nāparaṃ itthattāyā”ti abbhaññāsi. Aññataro ca kho panāyasmā nando arahataṃ ahoṣi.

Athekā devatā rattibhāge sakalaṃ jetavanaṃ obhāsetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ārocesi – “āyasmā, bhante, nando bhagavato bhātā mātucchāputto āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharati”ti. Bhagavatopi kho ñānaṃ udapādi “nando āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttiṃ paññāvimuttiṃ diṭṭheva dhamme

sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti. Sopāyasmā nando tassā rattiyā accayena bhagavantam upasaṅkamitvā vanditvā etadavoca – “yaṃ me, bhante, bhagavā pāṭibhogo pañcannaṃ accharāsātānaṃ paṭilābhāya kakuṭapādānaṃ, muñcāmaṃ, bhante, bhagavantam etasmā paṭissavā”ti. “Mayāpi kho te, nanda, cetasā ceto paricca vidito ‘nando āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttim paññāvimuttim diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti. Devatāpi me etamatthaṃ ārocesi – ‘āyasmā, bhante, nando āsavānaṃ khayā anāsavaṃ cetovimuttim paññāvimuttim diṭṭheva dhamme sayam abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī”ti. Yadeva kho te, nanda, anupādāya āsavehi cittaṃ vimuttaṃ, athāhaṃ mutto etasmā paṭissavā”ti. Atha kho bhagavā etamatthaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imaṃ udānaṃ udānesi –

“Yassa nittiṇṇo paṅko, maddito kāmakaṅṭako;
Mohakkhayaṃ anuppatto, sukhadukkhesu na vedhatī sa bhikkhū”ti. (udā. 22);

Athekadivasam bhikkhū taṃ āyasmantaṃ nandaṃ pucchimsu – “āvuso nanda, pubbe tvam ‘ukkaṅṭhitomī”ti vadesi, idāni te katha”nti? “Natthi me, āvuso, gihibhāvāya ālayo”ti. Taṃ sutvā bhikkhū – “abhūtaṃ āyasmā nando katheti, aññaṃ byākaroti, atītadivasesu ‘ukkaṅṭhitomhī”ti vatvā idāni ‘natthi me gihibhāvāya ālayo”ti katheti”ti gantvā bhagavato etamatthaṃ ārocesuṃ. Bhagavā “bhikkhave, atītadivasesu nandassa attabhāvo ducchannagehasadiso ahosi, idāni succhannagehasadiso jāto. Ayañhi dibbaccharānaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya pabbajitakiccassa matthakaṃ pāpetuṃ vāyamanto taṃ kiccaṃ patto”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

13.

“Yathā agāraṃ ducchannaṃ, vuṭṭhī samativijjhati;
Evaṃ abhāvitaṃ cittaṃ, rāgo samativijjhati.

14.

“Yathā agāraṃ succhannaṃ, vuṭṭhī na samativijjhati;
Evaṃ subhāvitaṃ cittaṃ, rāgo na samativijjhatī”ti.

Tattha **agāraṃ** yaṃkiñci gehaṃ. **Ducchannaṃ** virāḷacchannaṃ chiddāvachiddaṃ. **Samativijjhatī**ti vassavuṭṭhi vinivijjhati. **Abhāvitaṃ** taṃ agāraṃ vuṭṭhi viya bhāvanāya rahitattā abhāvitaṃ cittaṃ rāgo samati vijjhati. Na kevalaṃ rāgo, dosamohamānādayo sabbakilesā tathārūpaṃ cittaṃ ativiya vijjhantiyeva. **Subhāvitaṃ**ti samathavipassanābhāvanāhi subhāvitaṃ. Evarūpaṃ cittaṃ succhannaṃ gehaṃ vuṭṭhi viya rāgādayo kilesā ativijjhituṃ na sakkontīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇimsu. Mahājanassa desanā sātthikā ahosi.

Atha kho bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, buddhā nāma acchariyā, janapadakalyāṇiṃ nissāya ukkaṅṭhito nāmāyasmā nando satthārā devaccharā āmiṣaṃ katvā vinīto”ti. Satthā āgantvā – “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “imāya nāmā”ti vutte, “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa mayā mātugāmena palobhetvā vinītoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari –

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasivāsī kappāto nāma vāṇijo ahosi. Tasseko gadrabho kumbhabhāraṃ vahati, ekadivasena satta yojanāni gacchati. So ekasmiṃ samaye gadrabhabhārakehi saddhiṃ takkasiṃ gantvā yāva bhaṇḍassa vissajjanaṃ, tāva gadrabhaṃ carituṃ vissajjesi. Athassa so gadrabho parikhāpiṭṭhe caramāno ekaṃ gadrabhiṃ disvā upasaṅkami. Sā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karontī āha – “kuto āgatosī”ti? “Bārāṇasito”ti. “Kena kammenā”ti? “Vāṇijjakammenā”ti. “Kittakaṃ bhāraṃ vahasī”ti? “Kumbhabhāra”nti? “Ettakaṃ bhāraṃ vahanto kati yojanāni gacchasi”ti? “Satta yojanāni”ti. “Gatagataṭṭhāne te kāci pādaparikkammaṃ piṭṭhiparikkammaṃ karā atthī”ti? “Natthī”ti. “Evaṃ sante mahādukkhaṃ nāma anubhosī”ti? “Kiñcāpi hi tiracchānagatānaṃ pādaparikkammādikārakā nāma natthi, kāmasaṃyojanaghaṭṭanathāya pana evarūpaṃ kathaṃ kathesi”? So tassā kathāya ukkaṅṭhi. Kappātopi bhaṇḍaṃ vissajjetvā tassa santikaṃ āgantvā – “ehi, tāta, gamissāmā”ti āha. “Gacchatha tumhe, nāhaṃ gamissāmī”ti. Atha naṃ punappunaṃ yācitvā, “anicchantam paribhāsetvā naṃ nessāmī”ti cintetvā gāthamāha –

“Patodaṃ te karissāmi, sālāsāṅgulikaṅṭakaṃ;

Sañchindissāmi te kāyaṃ, evaṃ jānāhi gadrabhā’’ti.

Taṃ sutvā gadrabho ‘‘evaṃ sante ahampi te kattabbaṃ jānissāmī’’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

‘‘Patodaṃ me karissasi, soḷasaṅgulikaṅṭakaṃ;
Purato patiṭṭhahitvāna, uddharitvāna pacchato;
Dantaṃ te pātayissāmi, evaṃ jānāhi kappāṭa’’ti.

Taṃ sutvā vāṇijo – ‘‘kena nu kho kāraṇena esa evaṃ vadatī’’ti cintetvā, ito cito ca olokento taṃ gadrabhiṃ disvā, ‘‘imāyesa evaṃ sikkhāpito bhavissati, ‘evarūpiṃ nāma te gadrabhiṃ ānessāmī’’ti mātugāmena naṃ palobhetvā nessāmī’’ti imaṃ gāthamāha –

‘‘Catuppadim saṅkhamukhiṃ, nāriṃ sabbaṅgasobhiniṃ;
Bhariyaṃ te ānayissāmi, evaṃ jānāhi gadrabhā’’ti.

Taṃ sutvā tuṭṭhacitto gadrabho imaṃ gāthamāha –

‘‘Catuppadim saṅkhamukhiṃ, nāriṃ sabbaṅgasobhiniṃ;
Bhariyaṃ me ānayissasi, evaṃ jānāhi kappāṭa;
Kappāṭa bhiyyo gamissāmi, yojanāni catuddasā’’ti.

Atha naṃ kappāṭo, ‘‘tena hi ehī’’ti gahetvā sakaṭṭhānaṃ agamāsi. So katipāhaccayena naṃ āha – ‘‘nanu maṃ tumhe ‘bhariyaṃ te ānayissāmī’’ti avocutthā’’ti? ‘‘Āma, vuttaṃ, nāhaṃ attano kathaṃ bhindissāmi, bhariyaṃ te ānessāmi, vetanaṃ pana tuyhaṃ ekakasseva dassāmi, tuyhaṃ vetanaṃ dutiyassa pahotu vā mā vā, tvameva jāneyyāsi. Ubhinnaṃ pana vo saṃvāsamanvāya puttā vijāyissanti, tehipi bahūhi saddhiṃ tuyhaṃ taṃ pahotu vā mā vā, tvameva jāneyyāsi’’ti. Gadrabho tasmim kathenteyeva anapekkho ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, ‘‘tadā, bhikkhave, gadrabhī janapadakalyāṇī ahoṣi, gadrabho nando, vāṇijo ahameva. Evaṃ pubbepeṣa mayā mātugāmena palobhetvā vinīto’’ti jātakam niṭṭhāpesīti.

Nandattheravatthu navamaṃ.

10. Cundasūkarikavatthu

Idha socetīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto cundasūkarikaṃ nāma purisaṃ ārabha kathesi.

So kira pañcapanṇāsa vassāni sūkare vadhitvā khādanto ca vikkiṇanto ca jīvikaṃ kappesi. Chātakāle sakaṭena vīhiṃ ādāya janapadaṃ gantvā ekaṇālidvenālimattena gāmasūkarapotake kiṇitvā sakaṭaṃ pūretvā āgantvā pacchānivesane vajaṃ viya ekaṃ ṭhānaṃ parikkhipitvā tattheva tesam nivāpaṃ ropetvā, tesu nānāgacche ca sarīramalaṅca khādītva vaḍḍhitesu yaṃ yaṃ māretukāmo hoti, taṃ taṃ ālāne niccalaṃ bandhitvā sarīramaṃsassa uddhumāyitvā bahalabhāvattaṃ caturassamuggarena pothetvā, ‘‘bahalamāṃso jāto’’ti ṇatvā mukhaṃ vivaritvā antare daṇḍakaṃ datvā lohathāliyā pakkuthitaṃ uṇhodakaṃ mukhe āsiṅcati. Taṃ kucchim pavisitvā pakkuthitaṃ karīsaṃ ādāya adhobhāgena nikkhamati, yāva thokampi karīsaṃ atthi, tāva āvilam hutvā nikkhamati, suddhe udare acchaṃ anāvilam hutvā nikkhamati. Athassa avasesam udakaṃ piṭṭhiyaṃ āsiṅcati. Taṃ kālacammaṃ uppāṭetvā gacchati. Tato tiṇukkāya lomāni jhāpetvā tikhiṇena asinā sīsaṃ chindati. Paggharaṇataṃ lohitaṃ bhājanena paṭiggahetvā maṃsam lohiteṇa madditvā pacitvā puttadāramajjhe nisinno khādītva sesam vikkiṇāti. Tassa imināva niyāmena jīvikaṃ kappentassa pañcapanṇāsa vassāni atikkantāni. Tathāgate dhuravihāre vasante ekadivasampi pupphamuṭṭhimattena pūjā vā kaṭacchumattaṃ bhikkhadānaṃ vā aññaṃ vā kiṅci puññaṃ nāma nāhoṣi. Athassa sarīre rogo uppajji, jīvantasseva avīcimahānirayasantāpo upaṭṭhahi. Avīcisantāpo nāma yojanasate ṭhatvā olokentassa akkhīnaṃ bhijjanasamattho pariḷāho hoti. Vuttampi cetam –

‘‘Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasāyutā;
Samantā yojanasataṃ, pharitvā tiṭṭhati sabbadā’’ti. (ma. ni. 3.267; a. ni. 3.36);

Nāgasenattherena panassa pākatikaggisantāpato adhimattatāya ayaṃ upamā vuttā – “yathā, mahārāja, kūtāgāramatto pāsānopi nerayikaggimhi pakkhitto khaṇena vilayaṃ gacchati, nibbattasattā panettha kammabalena mātukucchigatā viya na vilīyanti”ti (mi. pa. 2.4.6). Tassa tasmim̃ santāpe upaṭṭhite kammasarikkhako ākāro uppajji. Gehamajjheyeva sūkararavaṃ ravitvā jaṇṇukehi vicaranto puratthimavatthumpi pacchimavatthumpi gacchati. Athassa gehamānusakā taṃ daḷhaṃ gahetvā mukhaṃ pidahanti. Kammavipāko nāma na sakkā kenaci paṭibāhituṃ. So viravantova ito cito ca vicarati. Samantā sattasu gharesu manussā niddaṃ na labhanti. Maraṇabhayena tajjitassa pana bahinikkhamaṇaṃ nivāretuṃ asakkonto sabbo gehajano yathā antoṭhito bahi vicarituṃ na sakkoti, tathā gehadvārāni thaketvā bahigeḥaṃ parivāretvā rakkhanto acchati. Itaro antogeheyeva nirayasantāpena viravanto ito cito ca vicarati. Evaṃ sattadivasāni vicarivā aṭṭhame divase kālaṃ katvā avīcimahāniraye nibbatti. Avīcimahānirayo **devadūtasuttēna** (ma. ni. 3.261 ādayo; a. ni. 3.36) vaṇṇetabboti.

Bhikkhū tassa gharadvārena gacchantā taṃ saddaṃ sutvā, “sūkarasaddo”ti saññino hutvā vihāraṃ gantvā satthu santike nisinnā evamāhamsu – “bhante, cundasūkaritassa gehadvāraṃ pidahitvā sūkarānaṃ māriyamānānaṃ ajja sattamo divaso, gehe kāci maṅgalakiriya bhavissati maññe. Ettake nāma, bhante, sūkare mārentassa ekampi mettacittaṃ vā kāruṇṇaṃ vā natthi, na vata no evarūpo kakkhaḷo pharusso satto ditṭhapubbo”ti. Satthā – “na, bhikkhave, so ime sattadivase sūkare māreti, kammasarikkhakaṃ panassa vipākaṃ udapādi, jīvantasseva avīcimahānirayasantāpo upaṭṭhāsi. So tena santāpena satta divasāni sūkararavaṃ ravanto antonivesane vicarivā ajja kālaṃ katvā avīcimhi nibbatto”ti vatvā, “bhante, idha loke evaṃ socitvā puna gantvā socanaṭṭhāneyeva nibbatto”ti vutte, “āma, bhikkhave, pamattā nāma gahaṭṭhā vā hontu pabbajitā vā, ubhayattha socantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

15.

“Idha socati pecca socati,
Pāpakārī ubhayattha socati;
So socati so vihaññati;
Disvā kammakiliṭṭhamattano”ti.

Tattha **pāpakārī**ti nānappakārassa pāpakammaṃ kāraṃ puggalo “akataṃ vata me kalyāṇaṃ, kataṃ pāpa”nti ekaṃseneva maraṇasamaye idha **socati**, idamassa kammāsocanaṃ. Vipākaṃ anubhavanto pana **pecca socati**. Idamassa paraloke vipākasocanaṃ. Evaṃ so **ubhayattha socati**yeva. Teneva kāraṇena jīvamānoyeva **so** cundasūkarikopi **socati**. **Disvā kammakiliṭṭhanti** attano kiliṭṭhakammaṃ passivā nānappakāraṃ vilapanto vihaññatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Cundasūkarikavatthu dasamaṃ.

11. Dhammikaupāsakavatthu

Idha modatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dhammikaupāsakaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyāṃ kira pañcasatā dhammikaupāsakā nāma ahesuṃ. Tesu ekekassa pañca pañca upāsakasatāni parivārā. Yo tesuṃ jeṭṭhako, tassa satta puttā satta dhītaro. Tesu ekekassa ekekā salākayāgu salākabhataṃ pakkhikabhataṃ nimantanabhataṃ uposathikabhataṃ āgantukabhataṃ saṅghabhataṃ vassāvāsikaṃ ahoṣi. Tepi sabbeva anujātaputtā nāma ahesuṃ. Iti cuddasannaṃ puttānaṃ bhariyāya upāsakassāti soḷasa salākayāguādīni pavattanti. Iti so saputtadāro sīlavā kalyāṇadhammo dānaṃ vibhāgarato ahoṣi. Athassa aparabhāge rogo uppajji, āyusaṅkhāro parihāyi. So dhammaṃ sotukāmo “aṭṭha vā me soḷasa vā bhikkhū pesethā”ti satthu santikaṃ paṇiṇi. Satthā pesesi. Te gantvā tassa mañcaṃ parivāretvā paññattesu āsanesu nisinnā. “Bhante, ayyānaṃ me dassanaṃ dullabhaṃ bhavissati, dubbalomhi, ekaṃ me suttaṃ sajjhāyathā”ti vutte “kataraṃ suttaṃ sotukāmo upāsakā”ti? “Sabbabuddhānaṃ avijahitaṃ satipaṭṭhānasutta”nti vutte – “ekāyano ayaṃ, bhikkhave, maggo sattānaṃ visuddhiyā”ti (dī. ni. 2.373; ma. ni. 1.106) suttantaṃ paṭṭhapesuṃ. Tasmim̃ khaṇe chahi devalokehi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā sahasasindhavayuttā diyaḍḍhayaḷjanasatikā cha rathā āgamimsu. Tesu ṭhitā devatā “amhākaṃ devalokaṃ nessāma, amhākaṃ devalokaṃ nessāma,

ambho mattikabhājanam bhindivā suvaṇṇabhājanam gaṇhanto viya amhākaṃ devaloke abhiramituṃ idha nibbattāhi, amhākaṃ devaloke abhiramituṃ idha nibbattāhi”ti vadimsu. Upāsako dhammassavanantarāyaṃ anicchanto – “āgametha āgamethā”ti āha. Bhikkhū “amhe vāretī”ti saññāya tuṅhī ahesuṃ.

Athassa puttadhītarō “amhākaṃ pitā pubbe dhammassavanena atitto ahosi, idāni pana bhikkhū pakkosāpetvā sajjhāyaṃ kāretvā sayameva vāreti, maraṇassa abhāyanakasatto nāma natthī”ti viravimsu. Bhikkhū “idāni anokāso”ti utthāyāsanaṃ pakkamimsu. Upāsako thokaṃ vītināmetvā satim paṭilabhivā putte pucchi – “kasmā kandathā”ti? “Tāta, tumhe bhikkhū pakkosāpetvā dhammaṃ suṇantā sayameva vārayittha, atha mayaṃ ‘maraṇassa abhāyanakasatto nāma natthī’ti kandimhā”ti. “Ayyā pana kuhi”nti? “Anokāso”ti utthāyāsanaṃ pakkantā, tātā”ti. “Nāhaṃ, ayyehi saddhim kathemī”ti vutte “atha kena saddhim kathethā”ti. “Chahi devalokehi devatā cha rathe alaṅkaritvā ādāya ākāse thatvā ‘amhāhi devaloke abhirama, amhākaṃ devaloke abhiramā’ti saddaṃ karonti, tāhi saddhim kathemī”ti. “Kuhim, tāta, rathā, na mayaṃ passāmā”ti? “Atthi pana mayhaṃ ganthitāni pupphāni”ti? “Atthi, tātā”ti. “Kataro devaloko ramaṇīyo”ti? “Sabbabodhisattānaṃ buddhamātipitūnaṃca vasitaṭṭhānaṃ tusitabhavanaṃ ramaṇīyaṃ, tātā”ti. “Tena hi ‘tusitabhavanato āgatarathe laggatū’ti pupphadāmaṃ khipathā”ti. Te khipimsu. Taṃ rathadhure laggitvā ākāse olambi. Mahājano tadeva passati, rathaṃ na passati. Upāsako “passathetaṃ pupphadāma”nti vatvā, “āma, passāmā”ti vutte – “etaṃ tusitabhavanato āgatarathe olambati, ahaṃ tusitabhavanaṃ gacchāmi, tumhe mā cintayittha, mama santike nibbattitukāmā hutvā mayā kataniyāmeneva puññāni karoṭhā”ti vatvā kālaṃ katvā rathe patiṭṭhāsi.

Tāvadevassa tigāvutappamāṇo saṭṭhisakaṭabhārālaṅkārapaṭimaṇḍito atabhāvo nibbatti, accharāsahassaṃ parivāresi, pañcavīsatiyojanikaṃ kanakavimānaṃ pāturaḥosi. Tepi bhikkhū vihāraṃ anuppatte satthā pucchi – “sutā, bhikkhave, upāsakena dhammadesanā”ti? “Āma, bhante, antarāyeva pana ‘āgamethā’ti vāresi. Athassa puttadhītarō kandimsu. Mayaṃ ‘idāni anokāso’ti utthāyāsanaṃ nikkhantā”ti. “Na so, bhikkhave, tumhehi saddhim kathesi, chahi devalokehi devatā cha rathe alaṅkaritvā āharitvā taṃ upāsakaṃ pakkosimsu. So dhammadesanāya antarāyaṃ anicchanto tāhi saddhim kathesi”ti. “Evaṃ, bhante”ti. “Evaṃ, bhikkhave”ti. “Idāni kuhim nibbatto”ti? “Tusitabhavane, bhikkhave”ti. “Bhante, idāni idha ñātimajjhe modamāno vicarivā idāneva gantvā puna modanaṭṭhāneyeva nibbatto”ti. “Āma, bhikkhave, appamattā hi gahaṭṭhā vā pabbajitā vā sabbattha modantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

16.

“Idha modati pecca modati,
Katapuñño ubhayattha modati;
So modati so pamodati,
Disvā kammavisuddhimattano”ti.

Tattha **katapuñño**ti nānappakārassa kusalassa kāraṅko puggalo “akataṃ vata me pāpaṃ, kataṃ me kalyāṇa”nti idha kammamodanena, pecca vipākamodanena modati. Evaṃ **ubhayattha modati** nāma. **Kammavisuddhi**ti dhammikaupāsakopi attano kammavisuddhim puññakammasampattiṃ disvā kālakiriyato pubbe idhalokepi modati, kālaṃ katvā idāni paralokepi atimodatiyevāti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Dhammikaupāsakavatthu ekādasamaṃ.

12. Devadattavatthu

Idha tappatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto devadattaṃ ārabba kathesi.

Devadattassa vatthu pabbajitakālatō paṭṭhāya yāva pathavippavesanā devadattaṃ ārabba bhāsītāni sabbāni jātakāni vitthāretvā kathitaṃ. Ayaṃ panettha saṅkhepo – satthari anupiyaṃ nāma mallānaṃ nigamo atthi. Taṃ nissāya anupiyambavane viharanteyeva tathāgatassa lakkhaṇapaṭiggahaṇadivaseyeva asītisahassehi ñātikulehi “rājā vā hotu, buddho vā, khattiyaparivārova vicarissatī”ti asītisahassaṃ puttā paṭiññātā. Tesu yebhuyyena pabbajitesu bhaddiyaṃ nāma rājānaṃ, anuruddhaṃ, ānandaṃ, bhaguṃ, kimilaṃ, devadattanti ime cha sakyē apabbajante disvā, “mayaṃ

attano putte pabbājema, ime cha sakyā na ñātakā maññe, kasmā na pabbajanti”ti? Kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Atha kho mahānāmo sakyō anuruddhaṃ upasaṅkamtivā, “tāta, amhākaṃ kulā pabbajito natthi, tvam vā pabbaja, ahaṃ vā pabbajissāmi”ti āha. So pana sukhumālo hoti sampannabhogo, “natthi”ti vacanampi tena na sutapubbaṃ. Ekadivasañhi tesu chasu khattiyesu guḷakīlaṃ kīlantesu anuruddho pūvena parājito pūvatthāya paṇiṇi, athassa mātā pūve sajjetvā paṇiṇi. Te khādītva puna kīlīṃsu. Punappunaṃ tasseva parājayo hoti. Mātā panassa pahite pahite tikkhattuṃ pūve paṇiṇitvā catutthavāre “pūvā natthi”ti paṇiṇi. So “natthi”ti vacanassa asukapubbattā “esāpekā pūvavikati bhavissati”ti maññamāno “natthipūvaṃ me āharathā”ti pesesi. Mātā panassa “natthipūvaṃ kira, ayye, dethā”ti vutte, “mama puttana ‘natthi’ti padaṃ na sutapubbaṃ, iminā pana upāyena naṃ etamatthaṃ jānāpessāmi”ti tuccham suvaṇṇapātiṃ aññāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjivā pesesi. Nagarapariggāhikā devatā cintesuṃ – “anuruddhasakyena annabhārakāle attano bhāgabhattaṃ upariṭṭhapaccekaḥ buddhassa datvā “‘natthi’ti me vacanassa savanaṃ mā hotu, bhojanuppattiṭṭhānājananaṃ mā ‘hotū’ti patthanā katā, sacāyaṃ tucchapātiṃ passissati, devasamāgamaṃ pavisitūṃ na labhissāma, sīsampi no sattadhā phaleyyā”ti. Atha naṃ pātiṃ dibbapūvehi puṇṇaṃ akāmsu. Kassā guḷamaṇḍale ṭhapetvā ugghāṭitamattāya pūvagandho sakalanagare chādetvā ṭhito. Pūvakhaṇḍaṃ mukhe ṭhapitamattameva sattarasaharaṇīsahassāni anuphari.

So cintesi – “nāhaṃ mātu piyo, ettakaṃ me kālaṃ imaṃ natthipūvaṃ nāma na paci, ito paṭṭhāya aññaṃ pūvaṃ nāma na khādissāmi”ti, so gehaṃ gantvāva mātaraṃ pucchi – “amma, tumhākaṃ ahaṃ piyo, appiyo”ti? “Tāta, ekakkhino akkhi viya ca hadayaṃ viya ca ativiya piyo me aho”ti. “Atha kasmā ettakaṃ kālaṃ mayhaṃ natthi pūvaṃ na pacittha, amma”ti? Sā cūḷupaṭṭhākaṃ pucchi – “atthi kiñci pātiyaṃ, tāta”ti? “Paripuṇṇā, ayye, pāti pūvehi, evarūpā pūvā nāma me na diṭṭhapubbā”ti ārocesi. Sā cintesi – “mayhaṃ putto puññavā katābhinihāro bhavissati, devatāhi pātiṃ pūretvā pūvā pahitā bhavissanti”ti. “Atha naṃ putto, amma, ito paṭṭhāyaṃ aññaṃ pūvaṃ nāma na khādissāmi, natthipūvameva paceyyāsi”ti. Sāpissa tato paṭṭhāya “pūvaṃ khādītukāmomhi”ti vutte tucchapātimeva aññāya pātiyā paṭikucchitvā pesesi. Yāva agāramajjhe vasi, tāvassa devatāva pūve paṇiṇiṃsu.

So ettakampi ajānanto pabbajjaṃ nāma kiṃ jānissati? Tasmā “kā esā pabbajjā nāmā”ti bhātaraṃ pucchitvā “ohāritakesamassunā kāsāyanivatthena katṭhattharake vā bidalamañcake vā nipajjitvā piṇḍāya carantena viharitabbaṃ. Esā pabbajjā nāmā”ti vutte, “bhātika, ahaṃ sukhumālo. Nāhaṃ sakkhissāmi pabbajitu”nti āha. “Tena hi, tāta, kammantaṃ uggahetvā gharāvāsaṃ vasa. Na hi sakkā amhesu ekena apabbajitu”nti. Atha naṃ “ko esa kammanto nāmā”ti pucchi. “Bhattuṭṭhānaṭṭhānampi ajānanto kulaputto kammantaṃ nāma kiṃ jānissati”ti? Ekadivasañhi tiṇṇaṃ khattiyānaṃ kathā udapādi – “bhattaṃ nāma kuhiṃ uṭṭhahatī”ti? Kimilo āha – “koṭṭhe uṭṭhahatī”ti. Atha naṃ bhaddiyo “tvam bhattassa uṭṭhānaṭṭhānaṃ na jānāsi, bhattaṃ nāma ukkhaliyaṃ uṭṭhahatī”ti āha. Anuruddho “tumhe dvepi na jānātha, bhattaṃ nāma ratanamakuḷāya suvaṇṇapātiyaṃ uṭṭhahatī”ti āha.

Tesu kira ekadivasaṃ kimilo koṭṭhato vīhī otāriyamāne disvā, “ete koṭṭheyeva jātā”ti saññī aho. Bhaddiyo ekadivasaṃ ukkhalito bhattaṃ vaḍḍhiyamānaṃ disvā “ukkhaliyaññeva uppanna”nti saññī aho. Anuruddhena pana neva vīhī koṭṭentā, na bhattaṃ pacantā, na vaḍḍhentā diṭṭhapubbā, vaḍḍhetvā pana purato ṭhapitameva passati. So bhuñjitukāmakāle “bhattaṃ pātiyaṃ uṭṭhahatī”ti saññāmakāsi. Evaṃ tayopi te bhattuṭṭhānaṭṭhānaṃ na jānanti. Tenāyaṃ “ko esa kammanto nāmā”ti pucchitvā, “paṭhamam khettaṃ kasāpetabba”ntiādikaṃ saṃvacchare saṃvacchare kattabbaṃ kiccaṃ sutvā, “kadā kammantānaṃ anto paññāyissati, kadā mayaṃ appossukkā bhoge bhuñjissāmā”ti vatvā kammantānaṃ apariyantatāya akkhātāya “tena hi tvaññeva gharāvāsaṃ vasa, na mayhaṃ etenattho”ti mātaraṃ upasaṅkamtivā, “anujānāhi maṃ, amma, pabbajissāmi”ti vatvā tāya nānappakārehi tikkhattuṃ paṭikkhipitvā, “sace te sahāyako bhaddiyarājā pabbajissati, tena saddhiṃ pabbajāhi”ti vutte taṃ upasaṅkamtivā, “mama kho, samma, pabbajjā tava paṭibaddhā”ti vatvā taṃ nānappakārehi saññāpetvā sattame divase attanā saddhiṃ pabbajanatthāya paṭiññaṃ gaṇhi.

Tato bhaddiyo sakyarājā anuruddho ānando bhagu kimilo devadattoti ime cha khattiyā upālikappakasattamā devā viya dibbasampattiṃ sattāhaṃ sampattiṃ anubhavitvā uyyānaṃ gacchantā viya caturāṅginiyā senāya nikkhamitvā paravisayaṃ patvā rājāṇāya senaṃ nivattāpetvā paravisayaṃ okkamīṃsu. Tattha cha khattiyā attano attano ābharaṇāni omuñcitvā bhaṇḍikaṃ katvā, “handā bhaṇe, upāli, nivattassu, alaṃ te ettakaṃ jīvikāyā”ti tassa adāmsu. So tesam pādāmūle parivattitvā paridevitvā tesam ānaṃ atikkamituṃ asakkonto uṭṭhāya taṃ gahetvā nivatti. Tesam dvidhā jātakāle, vanaṃ ārodanappattaṃ viya pathavīkampamānākārappattā viya aho. Upāli kappakopi thokaṃ gantvā

nivattitvā “caṇḍā kho sākiyā, ‘iminā kumārā nippātītā’ ti ghāteyyumpi maṃ. Ime hi nāma sakyakumārā evarūpaṃ sampattiṃ pahāya imāni anagghāni ābharaṇāni khelapiṇḍaṃ viya chaḍḍetvā pabbajissanti, kimaṅgaṃ panāha’nti bhaṇḍikaṃ omuñcitvā tāni ābharaṇāni rukkhe laggetvā “atthikā gaṇhantū”ti vatvā tesam̐ santikaṃ gantvā tehi “kasmā nivattosi”ti puṭṭho tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ te ādāya satthu santikaṃ gantvā, “mayam̐, bhante, sākiyā nāma mānanissitā, ayam̐ amhākaṃ dīgharattaṃ paricārako, imam̐ paṭhamataram̐ pabbājetha, mayamassa abhivādanādīni karissāma, evam̐ no māno nimmānāyissatī”ti vatvā taṃ paṭhamataram̐ pabbājetvā pacchā sayam̐ pabbajimsu. Tesu āyasmā bhaddiyo teneva antaravassena tevijjo ahosi. Āyasmā anuruddho dibbacakkhuko hutvā pacchā **mahāvītakkasuttaṃ** (a. ni. 8.30) sutvā arahattaṃ pāpuṇi. Āyasmā ānando sotāpatti-phale patiṭṭhahi. Bhagutthero ca kimilatthero ca aparabhāge vipassanaṃ vadḍhetvā arahattaṃ pāpuṇimsu. Devadatto pothujjanikaṃ iddhiṃ patto.

Aparabhāge satthari kosambiyam̐ viharante sasāvaka-saṅghassa tathāgatassa mahanto lābhasakkāro nibbatti. Vatthabhesajjādihatthā manussā vihāraṃ pavisitvā “kuhiṃ satthā, kuhiṃ sārīputtatthero, kuhiṃ mahāmoggallānatthero, kuhiṃ mahākassapatthero, kuhiṃ bhaddiyatthero, kuhiṃ anuruddhatthero, kuhiṃ ānandatthero, kuhiṃ bhagutthero, kuhiṃ kimilatthero”ti asītimahāsāvakaṇaṃ nisinnaṭṭhānaṃ oloketā vicaranti. “Devadattatthero kuhiṃ nisinno vā, ṭhito vā”ti pucchanto nāma natthi. So cintesi – “ahampi etehi saddhiññeva pabbajito, etepi khattiyapabbajitā, ahampi khattiyapabbajito, lābhasakkārāhatthā manussā eteyeva pariyesanti, mama nāmaṃ gahetāpi natthi. Kena nu kho saddhiṃ ekato hutvā kaṃ pasādetvā mama lābhasakkāraṃ nibbatteyya”nti. Athassa etadahosi – “ayam̐ kho rājā bimbisāro paṭhamadassaneneva ekādasahi nahutehi saddhiṃ sotāpatti-phale patiṭṭhito, na sakkā etena saddhiṃ ekato bhavitum̐, kosalaraññāpi saddhiṃ na sakkā bhavitum̐. Ayam̐ kho pana rañño putto ajātasattu kumāro kassaci guṇadose na jānāti, etena saddhiṃ ekato bhavissāmī”ti. So kosambito rājagahaṃ gantvā kumārakavaṇṇaṃ abhinimminivā cattāro āsīvise catūsu hatthapādesu ekaṃ gīvāya pilandhitvā ekaṃ sīse cumbaṭakaṃ katvā ekaṃ ekaṃsaṃ karitvā imāya ahimekhalāya ākāsaṭo oruyha ajātasattussa ucchaṅge nisīditvā tena bhītena “kosi tva”nti vutte “aham̐ devadatto”ti vatvā tassa bhayavinodanattaṃ taṃ attabhāvaṃ paṭisaṃharitvā saṅghātipattacīvaradharo purato ṭhatvā taṃ pasādetvā lābhasakkāraṃ nibbatesi. So lābhasakkārābhībhuṭo “aham̐ bhikkhusaṅghaṃ pariharissāmī”ti pāpakaṃ cittaṃ uppādetvā saha cittuppādena iddhitto parihāyitvā satthāraṃ veḷuvanavihāre sarājikāya parisāya dhammaṃ desentaṃ vanditvā utṭhāyāsanaṃ añjaliṃ paggayha – “bhagavā, bhante, etarahi jinno vuddho mahallako, apposukko diṭṭhadhammasukhavihāraṃ anuyuñjatu, aham̐ bhikkhusaṅghaṃ pariharissāmi, niyyādettha me bhikkhusaṅgha”nti vatvā satthārā khelāsakavādena apasādetvā paṭikkhitto anattamano imam̐ paṭhamam̐ tathāgate āghātaṃ bandhitvā pakkāmi.

Athassa bhagavā rājagahe pakāsānīyakammaṃ kāresi. So “pariccatto dāni aham̐ samaṇena gotamena, idānissa anattaṃ karissāmī”ti ajātasattum̐ upasaṅkamtivā, “pubbe kho, kumāra, manussā dīghāyukā, etarahi appāyukā. Ṭhānaṃ kho panetaṃ vijjati, yaṃ tvam̐ kumārova samāno kālaṃ kareyyāsi, tena hi tvam̐, kumāra, pitaraṃ hantvā rājā hohi, aham̐ bhagavantaṃ hantvā buddho bhavissāmī”ti vatvā tasmim̐ rajje patiṭṭhite tathāgatassa vadhāya purise payojetvā tesu sotāpatti-phalaṃ patvā nivattesu sayam̐ gijjhakūṭapabbataṃ abhiruhitvā, “ahameva samaṇaṃ gotamaṃ jīvitā voropessāmī”ti silam̐ pavijjhivā ruhiruppādakakammaṃ katvā imināpi upāyena māretum̐ asakkonto puna nālāgiriṃ vissajjāpesi. Tasmim̐ āgacchante ānandatthero attano jīvitam̐ satthu pariccajitvā purato atṭhāsi. Satthā nāgaṃ dametvā nagarā nikkhamitvā vihāraṃ gantvā anekasahashehi upāsakehi abhihaṭaṃ mahādānaṃ paribhuñjitvā tasmim̐ divase sannipatitānaṃ atṭhārasakoṭisaṅkhātānaṃ rājagahavāsīnaṃ anupubbim̐ kathaṃ kathetvā caturāsītiyā pāṇasahassānaṃ dhammābhisamaye jāte “aho āyasmā ānando mahāguṇo, tathārūpe nāma hatthināge āgacchante attano jīvitam̐ pariccajitvā satthu puratova atṭhāsi”ti therassa guṇakathaṃ sutvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa mamatthāya jīvitam̐ pariccajiyevā”ti vatvā bhikkhūhi yācito **cūḷahaṃsa** (jā. 1.15.133 ādayo; 2.21.1 ādayo) – **mahāhaṃsa** (jā. 2.21.89 ādayo) – **kakkaṭakajātakāni** (jā. 1.3.49 ādayo) kathesi. Devadattassāpi kammaṃ neva pākaṭaṃ, tathā rañño mārāpitattā, na vadhakānaṃ payojitattā na silāya paviddhattā pākaṭaṃ ahosi, yathā nālāgiri-hatthino vissajjitattā. Tadā hi mahājano “rājāpi devadatteneva mārāpito, vadhakopi payojito, silāpi apaviddhā. Idāni pana tena nālāgiri vissajjāpito, evarūpaṃ nāma pāpakaṃ gahetvā rājā vicarati”ti kolāhālamakāsi.

Rājā mahājanassa kathaṃ sutvā pañca thālipākasatāni nīharāpetvā na puna tassūpaṭṭhānaṃ agamāsi, nāgarāpissa kulaṃ upagatassa bhikkhāmattampi na adamsu. So parihīnalābhasakkāro kohaññena jīvitukāmo satthāraṃ upasaṅkamtivā pañca vatthūni yācitvā bhagavato “alam̐, devadatta,

yo icchati, so āraññako hotū”ti paṭikkhitto kassāvuso, vacanaṃ sobhanaṃ, kiṃ tathāgatassa udāhu mama, ahañhi ukkaṭṭhavasena evaṃ vadāmi, “sādhu, bhante, bhikkhū yāvajīvaṃ āraññakā assu, piṇḍapātikā, paṃsukūlikā, rukkhāmūlikā, macchamaṃsaṃ na khādeyyu”nti. “Yo dukkhā mucchitukāmo, so mayā saddhiṃ āgacchatū”ti vatvā pakkāmi. Tassa vacanaṃ sutvā ekacce navakapabbajitā mandabuddhino “kalyāṇaṃ devadatto āha, etena saddhiṃ vicarissāmā”ti tena saddhiṃ ekato ahesuṃ. Iti so pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṃ tehi pañcahi vatthūhi lūkhappasannaṃ janaṃ saññāpentō kulesu viññāpetvā viññāpetvā bhuñjanto saṅghabhedāya parakkami. So bhagavatā, “saccaṃ kira tvamaṃ, devadatta, saṅghabhedāya parakkamasi cakkabhedāyā”ti puṭṭho “saccaṃ bhagavā”ti vatvā, “garuko kho, devadatta, saṅghabhedo”tiādīhi ovaditopi satthu vacanaṃ anādiyitvā pakkanto āyasmantaṃ ānandaṃ rājagahe piṇḍāya carantaṃ disvā, “ajjatagge dānāhaṃ, āvuso ānanda, aññatreva bhagavatā, aññatra, bhikkhusaṅghā uposathaṃ karissāmi, saṅghakammaṃ karissāmi”ti āha. Thero tamatthaṃ bhagavato ārocesi. Taṃ viditvā satthā uppannadhammasaṃvego hutvā, “devadatto sadevakassa lokassa anattanissitaṃ attano avīcimhi paccanakakammaṃ karotī”ti vitakketvā –

“Sukarāni asādhūni, attano ahitāni ca;
Yaṃ ve hitaṅca sādhuṅca, taṃ ve paramadukkara”nti. (dha. pa. 163) –

Imaṃ gāthaṃ vatvā puna imaṃ udānaṃ udānesi –

“Sukaraṃ sādhuṇā sādhu, sādhu pāpena dukkaraṃ;
Pāpaṃ pāpena sukaraṃ, pāpamariyehi dukkara”nti. (udā. 48; cūlava. 343);

Atha kho devadatto uposathadivase attano parisāya saddhiṃ ekamantaṃ nisīditvā, “yassimāni pañca vatthūni khamanti, so salākaṃ gaṇhatū”ti vatvā pañcasatehi vajjiputtakehi navakehi appakataññūhi salākāya gahitāya saṅghaṃ bhinditvā te bhikkhū ādāya gayāsisaṃ agamāsi. Tassa tattha gatabhāvaṃ sutvā satthā tesāṃ bhikkhūnaṃ ānayanatthāya dve aggasāvake pesesi. Te tattha gantvā ādesanāpātihāriyānusāsaniyā ceva iddhipātihāriyānusāsaniyā ca anusāsantā te amataṃ pāyevā ādāya ākāseṇa āgamimsu. Kokālikopi kho “uṭṭhehi, āvuso devadatta, nītā te bhikkhū sārīputtamoggallānehi, nanu tvamaṃ mayā vutto ‘mā, āvuso, sārīputtamoggallāne vissāsī’ti. Pāpicchā sārīputtamoggallānā, pāpikānaṃ icchānaṃ vasaṃ gatā”ti vatvā jaṇṇukena hadayamajjhe pahari, tassa tattheva uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggañchi. Āyasmantaṃ pana sārīputtaṃ bhikkhusaṅghaparivutaṃ ākāseṇa āgacchantaṃ disvā bhikkhū āhaṃsu – “bhante, āyasmā sārīputto gamanakāle attadutiyo gato, idāni mahāparivāro āgacchanto sobhati”ti. Satthā “na, bhikkhave, idāneva sārīputto sobhati, pubbe tiracchānayanīyaṃ nibbattakālepi mayhaṃ putto mama santikaṃ āgacchanto sobhiyevā”ti vatvā –

“Hoti sīlavataṃ attho, paṭisanthāravuttinaṃ;
Lakkhaṇaṃ passa āyantaṃ, ñātisaṅghapurakkhataṃ;
Atha passasimaṃ kāḷaṃ, suvihīnaṃva ñātibhī”ti. (jā. 1.1.11) –

Idaṃ jātaṃ katesi. Puna bhikkhūhi, “bhante, devadatto kira dve aggasāvake ubhosu passesu nisīdāpetvā ‘buddhalīlāya dhammaṃ desessāmī’ti tumhākaṃ anukiriyaṃ karotī”ti vutte, “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa mama anukiriyaṃ kātuṃ vāyami, na pana sakkhī”ti vatvā –

“Api vīraka passesi, sakuṇaṃ mañjubhāṇakaṃ;
Mayūragīvasaṅkāsaṃ, paṭiṃ mayhaṃ saviṭṭhakaṃ.

“Udakathalacarassa pakkhino,
Niccaṃ āmakamacchabhajino;
Tassānukaraṃ saviṭṭhako,
Sevāle paliguṇṭhito mato”ti. (jā. 1.2.107-108) –

Ādinā jātaṃ vatvā aparāparesupi divasesu tathānurūpameva kathaṃ ārabha –

“Acāri vatāyaṃ vitudaṃ vanāni,
Kaṭṭhaṅgarukkhesu asārakesu;
Athāsadā khadiraṃ jātasāraṃ,
Yatthabbhidā garuḷo uttamaṅga”nti. (jā. 1.2.120);

“Lasī ca te nipphalikā, matthako ca padālito;
Sabbā te phāsukā bhaggā, ajja kho tvam virocasi”ti. (jā. 1.1.143) –

Evamādīni jātakāni kathesi. Puna “akataññū devadatto”ti katham ārabha –

“Akaramhasa te kiccaṃ, yaṃ balaṃ ahuvamhase;
Migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase.

“Mama lohitabhakkhassa, niccaṃ luddāni kubbato;
Dantantaragato santo, taṃ bahuṃ yampi jīvasī”ti. (jā. 1.4.29-30) –

Ādīni jātakāni kathesi. Puna vadhāya parisakkanamassa ārabha –

“Ñātameṭaṃ kuruṅgassa, yaṃ tvam sepaṇṇi siyyasi;
Aññaṃ sepaṇṇi gacchāmi, na me te ruccate phala”nti. (jā. 1.1.21) –

Ādīni jātakāni kathesi. Punadivase “ubhato parihīno devadatto lābhasakkārato ca sāmāññato cā”ti kathāsu pavattamānaṃsu “na, bhikkhave, idāneva devadatto parihīno, pubbepesa parihīnoyevā”ti vatvā –

“Akkhī bhinnā paṭo nattho, sakhigehe ca bhaṇḍanaṃ;
Ubhato paduṭṭhā kammantā, udakamhi thalamhi cā”ti. (jā. 1.1.139) –

Ādīni jātakāni kathesi. Evaṃ rājagahe viharantova devadattaṃ ārabha bahūni jātakāni kathetvā rājagahato sāvatthiṃ gantvā jetavane vihāre vāsaṃ kappesi. Devadattopi kho nava māse gilāno pacchime kāle satthāraṃ daṭṭhukāmo hutvā attano sāvake āha – “ahaṃ satthāraṃ daṭṭhukāmo, taṃ me dassethā”ti. “Tvam samatthakāle satthārā saddhiṃ verī hutvā acari, na mayaṃ tattha nessāmā”ti vutte, “mā maṃ nāsetha, mayā satthari āghāto kato, satthu pana mayi kesaggamattopi āghāto natthi”. So hi bhagavā –

“Vadhake devadattamhi, core aṅgulimālake;
Dhanapāle rāhule ca, sabbattha samamānaso”ti. (apa. thera 1.1.585; mi. pa. 6.6.5) –

“Dassettha me bhagavanta”nti punappunaṃ yāci. Atha naṃ te mañcakenādāya nikkhamiṃsu. Tassa āgamaṃ sutvā bhikkhū satthu ārocesuṃ – “bhante, devadatto kira tumhākaṃ dassanathāya āgacchatī”ti. “Na, bhikkhave, so tenattabhāvena maṃ passituṃ labhissatī”ti. Devadatto kira pañcannaṃ vatthūnaṃ āyācitakālato paṭṭhāya puna buddhaṃ daṭṭhuṃ na labhati, ayaṃ dhammatā. “Asukaṭṭhānañca asukaṭṭhānañca āgato, bhante”ti. “Yaṃ icchatī, taṃ karotu, na so maṃ passituṃ labhissatī”ti. “Bhante, ito yojanamattaṃ āgato, aḍḍhayaṃ, gāvutaṃ, jetavanapokkharāṇisaṃpāma āgato, bhante”ti. “Sacepi antojetavanaṃ pavisati, neva maṃ passituṃ labhissatī”ti. Devadattaṃ gahetvā āgatā jetavanapokkharāṇīre mañcaṃ otāretvā pokkharāṇiṃ nhāyituṃ otariṃsu. Devadattopi kho mañcato vuṭṭhāya ubho pāde bhūmiyaṃ ṭhapetvā nisīdi. Pādā pathaviṃ pavisīṃsu. So anukkamena yāva gopphakā, yāva jaṇṇukā, yāva kaṭito, yāva thanato, yāva gīvato pavisitvā hanukaṭṭhikassa bhūmiyaṃ pavitṭhakāle –

“Imehi aṭṭhīhi tamaggapuggalaṃ,
Devātidevaṃ naradammasārathīṃ;
Samantacakkhuṃ satapuññalakkhaṇaṃ,
Pāṇehi buddhaṃ saraṇaṃ upemī”ti. (mi. pa. 4.1.3) –

Imaṃ gāthamāha. Idaṃ kira ṭhānaṃ disvā tathāgato devadattaṃ pabbājesi. Sace hi na so pabbajissa, gihī hutvā kammañca bhāriyaṃ akarissa, āyatiṃ bhavanissaraṇapaccayaṃ kātuṃ na sakkhissa, pabbajitvā ca pana kiñcāpi kammaṃ bhāriyaṃ karissati, āyatiṃ bhavanissaraṇapaccayaṃ kātuṃ sakkhissatīti taṃ satthā pabbājesi. So hi ito satasahassakappamatthake aṭṭhissaro nāma paccekabuddho bhavissati, so pathaviṃ pavisitvā avīcimhi nibbatti. Niccale buddhe aparajjhabhāvena pana niccalova hutvā paccatūti yojanasatike anto avīcimhi yojanasatubbedhamevassa sarīraṃ nibbatti. Sīsaṃ yāva kaṇṇasakkhalito upari ayakapallaṃ pāvisi, pādā yāva gopphakā heṭṭhā ayapathaviyaṃ pavitṭhā, mahātālakkhandhaparimāṇaṃ ayasūlaṃ pacchimabhittito nikkhamitvā piṭṭhimajjhaṃ bhinditvā urena

nikkhamitvā purimabhittim pāvisi, aparaṃ dakkhiṇabhittito nikkhamitvā dakkhiṇapassaṃ bhinditvā vāmapassena nikkhamitvā uttarabhittim pāvisi, aparaṃ upari kapallato nikkhamitvā matthakaṃ bhinditvā adhobhāgena nikkhamitvā ayapathaviṃ pāvisi. Evaṃ so tattha niccalova pacci.

Bhikkhū “‘ettakaṃ ṭhānaṃ devadatto āgacchanto satthāraṃ daṭṭhuṃ alabhivāva pathaviṃ pavitṭho”’ti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā “‘na, bhikkhave, devadatto idāneva mayi aparajjhivā pathaviṃ pāvisi, pubbepi pavitṭhoyevā”’ti vatvā hatthirājakāle maggamūlhaṃ purisaṃ samassāsetvā attano piṭṭhiṃ āropetvā khemantaṃ pāpitassa puna tikkhattuṃ āgantvā aggaṭṭhāne majjhimaṭṭhāne mūlehi evaṃ dante chinditvā tatiyavāre mahāpurisassa cakkhupathaṃ atikkamantassa tassa pathaviṃ pavitṭhabhāvaṃ dīpetuṃ –

“Akataññussa posassa, niccaṃ vivaradassino;
Sabbam ce pathaviṃ dajjā, neva naṃ abhirādhaye”’ti. (jā. 1.1.72; 1.9.107) –

Idaṃ jātakaṃ kathetvā punapi tatheva kathāya samuṭṭhitāya khantivādibhūte attani aparajjhivā kalāburājabhūtassa tassa pathaviṃ pavitṭhabhāvaṃ dīpetuṃ **khantivādi jātakaṇca** (jā. 1.4.49 ādayo), cūḷadhammapālabhūte attani aparajjhivā mahāpatāparājabhūtassa tassa pathaviṃ pavitṭhabhāvaṃ dīpetuṃ **cūḷadhammapāla jātakaṇca** (jā. 1.5.44 ādayo) kathesi.

Pathaviṃ pavitṭhe pana devadatte mahājano hatṭhatuṭṭho dhajapaṭākakadaliyo ussāpetvā punṇaghaṭe ṭhapetvā “lābhā vata no”’ti mahantaṃ chaṇaṃ anubhoti. Tamatthaṃ bhagavato ārocesuṃ. Bhagavā “‘na, bhikkhave, idāneva devadatte mate mahājano tussati, pubbepi tussiyevā”’ti vatvā sabbajanassa appiye caṇḍe pharuse bārāṇasiyaṃ piṅgalarañṇe nāma mate mahājanassa tuṭṭhabhāvaṃ dīpetuṃ –

“Sabbo jano hiṃsito piṅgalena,
Tasmim mate paccayā vedayanti;
Piyo nu te āsi akaṇhanetto,
Kasmā tuvaṃ rodasi dvārapāla.

“Na me piyo āsi akaṇhanetto,
Bhāyāmi paccāgamanāya tassa;
Ito gato hiṃseyya maccurājaṃ,
So hiṃsito āneyya puna idhā”’ti. (jā. 1.2.179-180) –

Idaṃ **piṅgalajātakam** kathesi. Bhikkhū satthāraṃ pucchimsu – “idāni, bhante, devadatto kuhiṃ nibbatto”’ti? “Avīcimahāniraye, bhikkhave”’ti. “Bhante, idha tappanto vicarivā puna gantvā tappanaṭṭhāneyeva nibbatto”’ti. “Āma, bhikkhave, pabbajitā vā hontu gahaṭṭhā vā, pamādavihārino ubhayattha tappantiyevā”’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

17.

“Idha tappati pecca tappati, pāpakārī ubhayattha tappati;
Pāpaṃ me katanti tappati, bhiyyo tappati duggatiṃ gato”’ti.

Tattha **idha tappatī**ti idha kammaṭṭappanena domanassamattena tappati. **Peccā**ti paraloke pana vipākatappanena atidāruṇena apāyadukkhena tappati. **Pāpakārī**ti nānappakārassa pāpassa kattā. **Ubhayatthā**ti iminā vuttappakārena tappanena ubhayattha tappati nāma. **Pāpaṃ** meti so hi kammaṭṭappanena kappanto “pāpaṃ me kata”’nti tappati. Taṃ appamattakaṃ tappanaṃ, vipākatappanena pana tappanto **bhiyyo tappati duggatiṃ gato** atipharusena tappanena ativiya tappatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Devadattavattu dvādasamaṃ.

13. Sumanādevīvattu

Idha nandatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sumanādeviṃ ārabha kathesi.

Sāvattthiyañhi devasikaṃ anāthapiṇḍikassa gehe dve bhikkhūsahassāni bhujjanti, tathā visākhāya mahāupāsikāya. Sāvattthiyaṃ yo yo dānaṃ dātukāmo hoti, so so tesam ubhinnaṃ okāsaṃ labhitvāva karoti. Kiṃ kārāṇā? “Tumhākaṃ dānaggaṃ anāthapiṇḍiko vā visākhā vā āgatā”ti pucchitvā, “nāgatā”ti vutte satasahassaṃ vissajjetvā katadānampi “kiṃ dānaṃ nāmeta”nti garahanti. Ubhopi hi te bhikkhusaṅghassa ruciṇca anucchavikakiccāni ca ativiya jānanti, tesu vicārentesu bhikkhū cittarūpaṃ bhujjanti. Tasmā sabbe dānaṃ dātukāmā te gahetvāva gacchanti. Iti te attano attano ghare bhikkhū parivisitum na labhanti. Tato visākhā, “ko nu kho mama ṭhāne ṭhatvā bhikkhusaṅghaṃ parivissati”ti upadhārentī puttassa dhītaraṃ disvā taṃ attano ṭhāne ṭhapesi. Sā tassā nivesane bhikkhusaṅghaṃ parivisati. Anāthapiṇḍikopi mahāsubhaddaṃ nāma jeṭṭhadhītaraṃ ṭhapesi. Sā bhikkhūnaṃ veyyāvaccam karontī dhammaṃ suṇantī sotāpannā hutvā patikulaṃ agamāsī. Tato cūlasubhaddaṃ ṭhapesi. Sāpi tatheva karontī sotāpannā hutvā patikulaṃ gatā. Atha sumanadeviṃ nāma kaniṭṭhadhītaraṃ ṭhapesi. Sā pana dhammaṃ sutvā sakadāgāmiphalaṃ patvā kumārīkāva hutvā tathārūpena aphāsukena āturā āhārupacchedaṃ katvā pitaraṃ daṭṭhukāmā hutvā pakkosāpesi. So ekasmiṃ dānagge tassā sāsanaṃ sutvāva āgantvā, “kiṃ, amma sumane”ti āha. Sāpi naṃ āha – “kiṃ, tāta kaniṭṭhabhātīkā”ti? “Vilapasi amma”ti? “Na vilapāmi, kaniṭṭhabhātīkā”ti. “Bhāyasi, amma”ti? “Na bhāyāmi, kaniṭṭhabhātīkā”ti. Ettakaṃ vatvāyeva pana sā kālamakāsī. So sotāpannopi samāno seṭṭhidhītari uppannasokaṃ adhivāsetum asakkonto dhītu sarīrakiccaṃ kāretvā rodanto satthu santikaṃ gantvā, “kiṃ, gahapati, dukkhī dummano assumukho rodamāno āgatosī”ti vutte, “dhītā me, bhante, sumanadevī kālakatā”ti āha. “Atha kasmā socasi, nanu sabbesaṃ ekamsikaṃ maraṇa”nti? “Jānāmetaṃ, bhante, evarūpā nāma me hiriottappasampannā dhītā, sā maraṇakāle satim paccupaṭṭhāpetum asakkontī vilapamānā matā, tena me anappakaṃ domanassaṃ uppajjati”ti. “Kiṃ pana tāya kathitaṃ mahāseṭṭhī”ti? “Ahaṃ taṃ, bhante, ‘amma, sumane’ti āmantesiṃ. Atha maṃ āha – ‘kiṃ, tāta, kaniṭṭhabhātīkā’ti? ‘Vilapasi, amma’ti? ‘Na vilapāmi, kaniṭṭhabhātīkā’ti. ‘Bhāyasi, amma’ti? ‘Na bhāyāmi kaniṭṭhabhātīkā’ti. Ettakaṃ vatvā kālamakāsī”ti. Atha naṃ bhagavā āha – “na te mahāseṭṭhī dhītā vilapati”ti. “Atha kasmā bhante evamāhā”ti? “Kaniṭṭhattāyeva. Dhītā hi te, gahapati, maggaphalehi tayā mahallikā. Tvañhi sotāpanno, dhītā pana te sakadāgāminī. Sā maggaphalehi tayā mahallikattā taṃ evamāhā”ti. “Evaṃ, bhante”ti? “Evaṃ, gahapati”ti. “Idāni kuhiṃ nibbattā, bhante”ti? “Tusitabhavane, gahapati”ti. “Bhante, mama dhītā idha nītakānaṃ antare nandamānā vicarivā ito gantvāpi nandanaṭṭhāneyeva nibbattā”ti. Atha naṃ satthā “āma, gahapati, appamattā nāma gahaṭṭhā vā pabbajitā vā idha loke ca paraloke ca nandantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

18.

“Idha nandati pecca nandati, katapuñño ubhayattha nandati;
Puññaṃ me katanti nandati, bhiiyo nandati suggatiṃ gato”ti.

Tattha **idhāti** idha loke kammanandanena nandati. **Peccāti** paraloke vipākanandanena nandati. **Katapuññoti** nānappakārassa puññassa kattā. **Ubhayatthāti** idha “kataṃ me kusalaṃ, akataṃ me pāpa”nti nandati, parattha vipākaṃ anubhavanto nandati. **Puññaṃ meti** idha nandanto pana “puññaṃ me kata”nti somanassamatteneva kammanandanaṃ upādāya nandati. **Bhiiyoti** vipākanandanena pana sugatiṃ gato sattapaññāsavassakoṭiyo saṭṭhivassasatasahassāni dibbasampattiṃ anubhavanto tusitapure ativiya nandatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesum. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Sumanādevīvatthu terasamaṃ.

14. Dvesahāyakabhikkhuvatthu

Bahumpi ceti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dve sahāyake ārabha kathesi.

Sāvattthivāsino hi dve kulaputtā sahāyakā vihāraṃ gantvā satthu dhammadesanaṃ sutvā kāme pahāya sāsane uraṃ datvā pabbajitvā pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā satthāraṃ upasaṅkamitvā sāsane dhuraṃ pucchitvā vipassanādhuraṇca ganthadhuraṇca vitthārato sutvā eko tāva “ahaṃ, bhante, mahallakakāle pabbajito na sakkhissāmi ganthadhuraṃ pūretum, vipassanādhuraṃ pana pūressāmī”ti yāva arahattā vipassanādhuraṃ kathāpetvā ghaṭento vāyamanto saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Itaro pana “ahaṃ ganthadhuraṃ pūressāmī”ti anukkamena tepiṭakaṃ buddhavacanaṃ uggaṇhitvā gatagataṭṭhāne dhammaṃ katheti, sarabhaññaṃ bhaṇati,

pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ dhammaṃ vācento vicarati. Aṭṭhārasannaṃ mahāgaṇānaṃ ācariyo ahosi. Bhikkhū satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā itarassa therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā tassa ovāde ṭhatvā arahattaṃ patvā theram vanditvā, “sathhāraṃ daṭṭhukāmaṃhā”ti vadanti. Thero “gacchatha, āvuso, mama vacanena sathhāraṃ vanditvā asīti mahāthere vandatha, sahāyakattherampi me ‘amhākaṃ ācariyo tumhe vandatī’ti vadathā”ti peseti. Te bhikkhū vihāraṃ gantvā sathhārañceva asīti mahāthere ca vanditvā ganthikattherassa santikaṃ gantvā, “bhante, amhākaṃ ācariyo tumhe vandatī”ti vadanti. Itarena ca “ko nāma so”ti vutte, “tumhākaṃ sahāyakabhikkhu, bhante”ti vadanti. Evaṃ there punappunaṃ sāsanaṃ pahinante so bhikkhu thokaṃ kālaṃ sahitvā aparabhāge sahituṃ asakkonto “amhākaṃ ācariyo tumhe vandatī”ti vutte, “ko eso”ti vatvā “tumhākaṃ sahāyakabhikkhū”ti vutte, “kiṃ pana tumhehi tassa santike ugghaṭṭitaṃ, kiṃ dīghanikāyādīsu aññataro nikāyo, kiṃ tīsu piṭakesu ekaṃ piṭaka”nti vatvā “catuppadikampi gāthaṃ na jānāti, paṃsukūlaṃ gahetvā pabbajitakāleyeva araññaṃ pavittṭho, bahū vata antevāsike labhi, tassa āgatakāle mayā pañhaṃ pucchituṃ vaṭṭatī”ti cintesi.

Atha aparabhāge thero sathhāraṃ daṭṭhuṃ āgato. Sahāyakassa therassa santike pattacīvaram ṭhapetvā gantvā sathhārañceva asīti mahāthere ca vanditvā sahāyakassa vasanaṭṭhānaṃ paccāgami. Athassa so vattaṃ kāretvā samappamaṇaṃ āsanaṃ gahetvā, “pañhaṃ pucchissāmi”ti nisīdi. Tasmim khāṇe sathhā “esa evarūpaṃ mama puttaṃ vihetṭevā niraye nibbatteyyā”ti tasmim anukampāya vihāracārikaṃ caranto viya tesam nisinnaṭṭhānaṃ gantvā paññattavarabuddhāsane nisīdi. Tattha tattha nisīdantaṃ hi bhikkhū buddhāsanaṃ paññāpetvāva nisīdanti. Tena sathhā pakatipaññatteyeva āsane nisīdi. Nisajja kho pana ganthikabhikkhuṃ paṭhamajjhāne pañhaṃ pucchitvā tasmim akathite dutiyajjhānaṃ ādiṃ katvā aṭṭhasupi samāpattīsu rūpārūpesu ca pañhaṃ pucchi. Ganthikatthero ekampi kathetuṃ nāsakkhi. Itaro taṃ sabbam kathesi. Atha naṃ sotāpattimagge pañhaṃ pucchi. Ganthikatthero kathetuṃ nāsakkhi. Tato khīṇāsavattaraṃ pucchi. Thero kathesi. Sathhā “sādhu sādhu, bhikkhū”ti abhinanditvā sesamaggesupi paṭipāṭiyā pañhaṃ pucchi. Ganthiko ekampi kathetuṃ nāsakkhi, khīṇāsavo pucchitaṃ pucchitaṃ kathesi. Sathhā catūsupi ṭhānesu tassa sādhuṃkāraṃ adāsi. Taṃ sutvā bhummadeve ādiṃ katvā yāva brahmalokā sabbā devatā ceva nāgasupaṇṇā ca sādhuṃkāraṃ adamsu. Taṃ sādhuṃkāraṃ sutvā tassa antevāsikā ceva saddhivihārino ca sathhāraṃ ujjhāyimsu – “kiṃ nāmetam sathhārā kataṃ, kiñci ajānantassa mahallakattherassa catūsu ṭhānesu sādhuṃkāraṃ adāsi, amhākaṃ pañcariyassa sabbapariyattidharassa pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ pāmokkhassa pasamsāmatampi na karī”ti. Atha ne sathhā “kiṃ nāmetam, bhikkhave, kathethā”ti pucchitvā tasmim atthe ārocite, “bhikkhave, tumhākaṃ ācariyo mama sāsane bhatiyā gāvo rakkhaṇasadiṣo, mayham pana putto yathāruciyā pañca gorase paribhuñjanakasāmisadiṣo”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

19.

“Bahumpi ce saṃhita bhāsamāno,
Na takkaro hoti naro pamatto;
Gopova gāvo gaṇayaṃ paresaṃ,
Na bhāgavā sāmāññaṃ hoti.

20.

“Appampi ce saṃhita bhāsamāno,
Dhammassa hoti anudhammacārī;
Rāgañca dosañca pahāya moham,
Sammappajāno suvimuttacitto.
“Anupādiyāno idha vā huram vā,
Sa bhāgavā sāmāññaṃ hotī”ti.

Tattha **saṃhitanti** tepitakassa buddhavacanassetam nāmaṃ. Taṃ ācariye upasaṅkamitvā uggaṇhitvā bahumpi paresaṃ **bhāsamāno** vācento taṃ dhammaṃ sutvā yaṃ kāraṇena puggalena kattabbaṃ, takkaro na hoti. Kukkuṭassa pakkhapaharaṇamattampi aniccādivasena yonisomanasikāraṃ nappavatteti. Eso yathā nāma divasaṃ bhatiyā gāvo rakkhanto gopo pātova niravasesaṃ sampaṭicchitvā sāyaṃ gahetvā sāmikānaṃ niyyādetvā divasabhatimattam gaṇhāti, yathāruciyā pana pañca gorase paribhuñjituṃ na labhati, evameva kevalam antevāsikānaṃ santikā vattapaṭivattakaraṇamattassa bhāgī hoti, sāmāññaṃ pana bhāgī na hoti. Yathā pana gopālakena niyyāditānaṃ gunnaṃ gorasaṃ sāmikāva paribhuñjanti, tathā tena kathitaṃ dhammaṃ sutvā kārapuggalā yathānusitṭhaṃ paṭipajjitvā keci paṭhamajjhānādīni pāpuṇanti, keci vipassanaṃ vadḍhetvā maggaphalāni pāpuṇanti, goṇasāmikā gorasasseva sāmāññaṃ bhāgino honti.

Iti satthā sīlasampanassa bahussutassa pamādavihārino aniccādivasena yonisomanasikāre pamattassa bhikkhuno vasena paṭhamam gātham kathesi, na dussīlassa. Dutiyagāthā pana appassutassapi yonisomanasikāre kammam karontassa kārapuggalassa vasena kathitā.

Tattha **appampī ceti** thokam ekavaggadvivaggamattampi. **Dhammassa hoti anudhammacārī** atthamaññāya dhammamaññāya navalokuttaradhammassa anurūpam dhammam pubbhāgapaṭipadāsankhātam catupārisuddhisīladhutaṅgaasubhakammaṭṭhānādibhedam caranto anudhammacārī hoti. So “ajja ajjevā”ti paṭivedham ākaṅkhanto vicarati. So imāya sammāpaṭipattiyā rāgañca dosañca pahāya moham sammā hetunā nayena pariṇānitabbe dhamme pariṇānanto tadaṅgavikkhambhanasamucchedapaṭippassaddhinissaraṇavimuttīnam vasena suvimuttacitto, **anupādiyāno idha vā huram vāti** idhalokaparalokapariyāpannā vā ajjhattikabāhirā vā khandhāyatanadhātuyo catūhi upādānehi anupādiyanto mahākhīṇāsavo maggasaṅkhātassa sāmāññassa vasena āgatassa phalasaṅgāhassa ceva pañcaasekkhadhammakhandhassa ca bhāgavā hotīti ratanakūṭena viya agārassa arahattena desanāya kūṭam gaṇhīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesum. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Dvesahāyakabhikkhuvatthu cuddasamaṃ.

Yamakavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamo vaggo.

2. Appamādavaggo

1. Sāmāvatīvattu

Appamādo amatapadanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā kosambim upanissāya ghoṣitārāme viharanto sāmāvatippamukhānaṃ pañcannaṃ itthisatānaṃ, māgaṇḍiyappamukhānañca etissā pañcannaṃ ñātisatānaṃ maraṇabyasanaṃ ārabba kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbikathā – atīte allakappaṭṭhe allakappaṭṭhā nāma, veṭhadīpakaratthe veṭhadīpakarājā nāmāti ime dve daharakālato paṭṭhāya sahāyakā hutvā ekācariyakule sippam uggaṇhitvā attano attano pitūnaṃ accayena chattam ussāpetvā āyāmena dasadasayojanike raṭṭhe rājāno ahesum. Te kālena kālam samāgantvā ekato tiṭṭhantā nisīdantā nipajjantā mahājanaṃ jāyamānañca jīyamānañca mīyamānañca disvā “paralokam gacchantaṃ anugacchanta nāma natthi, antamaso attano sarīrampi nānugacchati, sabbam pahāya gantabbam, kiṃ no gharāvāsena, pabbajissāmā”ti mantevā rajjāni puttadārānaṃ niyyādetvā isipabbajjam pabbajitvā himavantappadesa vasantā mantayimso – “mayam rajjam pahāya pabbajitā, na jīvitum asakkontā. Te mayam ekatṭhāne vasantā apabbajitasadisāyeva homa, tasmā visum vasissāma. Tvam etasmim pabbate vasa, aham imasmim pabbate vasissāmi. Anvaḍḍhamāsam pana uposathadivase ekato bhavissāmā”ti. Atha kho nesam etadahosi – “evampi no gaṇasaṅgaṇikāva bhavissati, tvam pana tava pabbate aggim jāleyyāsi, aham mama pabbate aggim jālessāmi, tāya saññāya atthibhāvaṃ jānissāmā”ti. Te tathā karimso.

Atha aparabhāge veṭhadīpakatāpaso kālam katvā mahesakkho devarājā hutvā nibbatto. Tato aḍḍhamāse sampatte aggim adisvāva itaro “sahāyako me kālakato”ti aññāsi. Itaropi nibbattakkhaṇeyeva attano devasirim oloketvā kammam upadhārento nikkhamanto paṭṭhāya attano tapacariyam disvā “gantvā mama sahāyakam passissāmī”ti tam attabhāvaṃ vijahitvā maggikapuriso viya tassa santikam gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha nam so āha – “kuto āgatosī”ti? “Maggikapuriso aham, bhante, dūratova āgatomhi. Kiṃ pana, bhante, ayyo imasmim ṭhāne ekakova vasati, aññopi koci atthī”ti? “Atthi me eko sahāyako”ti. “Kuhim so”ti? “Etasmim pabbate vasati, uposathadivase pana aggim na jāleti, mato nūna bhavissatī”ti. “Evam, bhante”ti? “Evamāvuso”ti. “Aham so, bhante”ti. “Kuhim nibbattosī”ti? “Devaloke mahesakkho devarājā hutvā nibbattosmi, bhante, ‘ayyam passissāmī’ti puna āgatomhi. Api nu kho ayyānam imasmim ṭhāne vasantānaṃ koci upaddavo atthī”ti? “Āma, āvuso, hatthī nissāya kilamāmī”ti. “Kiṃ vo, bhante, hatthī karontī”ti? “Sammajjanatṭhāne laṇḍam pātentī, pādehi bhūmiyam paharivā paṃsum uddharanti, svāham laṇḍam chaḍḍento paṃsum samam karonto kilamāmī”ti. “Kiṃ pana tesam anāgamaṇam icchathā”ti?

“Āmāvuso”ti. “Tena hi tesam anāgamanam karissāmī”ti tāpasassa hatthikantavīnañceva hatthikantamantañca adāsi. Dadanto ca pana vīṇāya tisso tantiyo dassetvā tayo mante uggaṇhāpetvā “imaṃ tantim paharivā imasmim mante vutte nivattivā oloketumpi asakkontā hatthī palāyanti, imaṃ tantim paharivā imasmim mante vutte nivattivā pacchato oloketā oloketā palāyanti, imaṃ tantim paharivā imasmim mante vutte hatthiyūthapati piṭṭhim upanāmento āgacchatī”ti ācikkhitvā, “yam vo rucati, taṃ kareyyāthā”ti vatvā tāpasam vanditvā pakkāmi. Tāpaso palāyanamantaṃ vatvā palāyanatantim paharivā hatthī palāpetvā vasi.

Tasmim samaye kosambiyam pūrantappo nāma rājā hoti. So ekadivasam gabbhiniyā deviyā saddhim bālasūriyatapam tappamāno abbhokāsatale nisīdi. Devī rañño pārupanam satahassagghanikam rattakambalam pārupitvā nisinnā raññā saddhim samullapamānā rañño aṅgulito satahassagghanikam rājamuddikam nīharitvā attano aṅguliyaṃ pilandhi. Tasmim samaye hatthiliṅgasakuṇo ākāsenā gacchanto dūrato rattakambalapārupanam devim disvā “maṃsapesī”ti saññāya pakkhe vissajetvā otari. Rājā tassa otaraṇasaddena bhīto utthāya antonivesanam pāvisi. Devī garugabbhatāya ceva bhīrukajātikatāya ca vegena gantum nāsakkhi. Atha naṃ so sakuṇo ajjhappatto nakhapañjare nisīdāpetvā ākāsam pakkhandi. Te kira sakuṇā pañcannaṃ hatthīnaṃ balaṃ dhārenti. Tasmā ākāsenā netvā yathāruccitāṭṭhāne nisīditvā maṃsam khādanti. Sāpi tena nīyamānā maraṇabhayabhītā cintesi – “sacāham viravissāmi, manussasaddo nāma tiracchānagatānam ubbejanīyo, taṃ sutvā maṃ chaḍḍessati. Evaṃ sante saha gabbhena jīvitakkhayaṃ pāpuṇissāmi, yasmim pana ṭhāne nisīditvā maṃ khādituṃ ārabhissati, tatra naṃ saddam katvā palāpessāmi”ti. Sā attano paṇḍitatāya adhvāsesi.

Tadā ca himavantapadese thokam vaḍḍhitvā maṇḍapākārena thito eko mahānigrodho hoti. So sakuṇo migarūpādīni tattha netvā khādanti, tasmā tampi tattheva netvā viṭapabbhantare thapetvā āgatamaggam olokesi. Āgatamaggolokanam kira tesam dhammatā. Tasmim khāne devī, “idāni imaṃ palāpetum vaṭṭati”ti cintetvā ubho hatthe ukkhipitvā pañisaddañceva mukhasaddañca katvā taṃ palāpesi. Athassā sūriyatthaṅgamanakāle gabbhe kammajavātā calimsu. Sabbadisāsu gajjanto mahāmegho utthahi. Sukhedhitāya rājamahesiyā “mā bhāyi, ayye”ti vacanamattampi alabhamānāya dukkhaparetāya sabbarattim niddā nāma nāhosi. Vibhātāya pana rattiyā valāhakavigamo ca aruṇuggamanañca tassā gabbhavutthānañca ekakkhaṇeyeva ahoṣi. Sā meghautuñca pabbatautuñca aruṇautuñca gahetvā jātattā puttassa utenoti nāmaṃ akāsi.

Allakappatāpasassapi kho tato avidūre vasanaṭṭhānam hoti. So pakatiyāva vassadivase sītabhayena phalāphalattāya vanam na pavisati, taṃ rukkhamaṇḍalam gantvā sakuṇehi khāditamamsānam atthim āharitvā koṭṭetvā rasam katvā pivati. Tasmā taṃ divasam “atthim āharissāmī”ti tattha gantvā rukkhamaṇḍale atthim pariyesento upari dāraśaddam sutvā ulloketo devim disvā “kāsi tva”nti vatvā “mānusiṭṭhimhī”ti. “Katham āgatāsī”ti? “Hatthiliṅgasakuṇenānītāmhī”ti vutte “otarāhī”ti āha. “Jāṭisambhedato bhāyāmi, ayyā”ti. “Kāsi tva”nti? “Khattiyāmhī”ti. “Ahampi khattiyoyevā”ti. “Tena hi khattiyamāyaṃ kathehī”ti. So khattiyamāyaṃ katthesi. “Tena hi āruya puttam me otārehī”ti. So ekena passena abhiruhanamaggam katvā abhiruhitvā dāraśaddam gaṇhi. “Mā maṃ hatthena chupī”ti ca vutte taṃ achupitvāva dāraśaddam otāresi. Devīpi otari. Atha naṃ assamapadam netvā sīlabhedam akatvāva anukampāya paṭijaggi, nimmakkhikamadhum āharitvā sayamjātasālim āharitvā yāgum pacitvā adāsi. Evaṃ tasmim paṭijaggante sā aparabhāge cintesi – “aham neva āgatamaggam jānāmi, na gamanamaggam jānāmi, imināpi me saddhim vissāsamattampi natthi. Sace paṇāyaṃ amhe pahāya katthaci gamissati, ubhopi idheva maraṇam pāpuṇissāma, yamkiñci katvā imassa sīlam bhinditvā yathā maṃ na muñcati, tathā taṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. Atha naṃ dunnivatthaduppārutadassanena palobhetvā sīlavināsam pāpesi. Tato paṭṭhāya dvepi samaggavāsam vasiṃsu.

Athekadivasam tāpaso nakkhattayogaṃ ulloketo pūrantappassa nakkhattamilāyanam disvā “bhadde kosambiyam pūrantapparājā mato”ti āha. “Kasmā, ayya, evam vadesi? Kim te tena saddhim āghāto atthī”ti? “Natthi, bhadde, nakkhattamilāyanamassa disvā evam vadāmī”ti, sā parodi. Atha naṃ “kasmā rodasi”ti pucchitvā tāya tassa attano sāmikabhāve akkhāte āha – “mā, bhadde, rodi, jāṭassa nāma niyato maccū”ti. “Jānāmi, ayyā”ti vutte “atha kasmā rodasi”ti? “Putto me kulasantakassa rajjassa anucchaviko, sace tatra abhavissa, setacchattam ussāpayissa. Idāni mahājāniko vata jāto”ti sokena rodāmi, ayyā”ti. “Hotu, bhadde, mā cintayī, sacassa rajjam patthesi, ahamassa rajjalabhanākāram karissāmī”ti. Athassa hatthikantavīnañceva hatthikantamante ca adāsi. Tadā anekāni hatthisahassāni āgantvā vaṭarukkhamaṇḍale nisīdanti. Atha naṃ āha – “hatthīsu anāgatesuyeva

rukkaṃ abhiruhitvā tesu āgatesu imaṃ mantam vatvā imaṃ tantim pahara, sabbe nivattitvā oloketumpi asakkontā palāyissanti, atha otaritvā āgaccheyyāsi”ti. So tathā katvā āgantvā taṃ pavattim ārocesi. Atha naṃ dutiyadivase āha – “ajja imaṃ mantam vatvā imaṃ tantim pahareyyāsi, sabbe nivattitvā oloketā palāyissanti”ti. Tadāpi tathā katvā āgantvā ārocesi. Atha naṃ tatiyadivase āha – “ajja imaṃ mantam vatvā imaṃ tantim pahareyyāsi, yūthapati piṭṭhim upanāmento āgamissati”ti. Tadāpi tathā katvā ārocesi.

Athassa mātaram āmantetvā, “bhadde, puttassa te sāsanaṃ vadehi, ettova gantvā rājā bhavissati”ti āha. Sā puttaṃ āmantetvā, “tāta, tvaṃ kosambiyam pūrantapparañño putto, maṃ sagabbhaṃ hatthilingasakuṇo ānesī”ti vatvā senāpatiādīnaṃ nāmāni ācikkhitvā “asaddahantānaṃ imaṃ pitu pārupanakambalañceva pilandhanamuddikañca dasseyyāsi”ti vatvā uyyojesi. Kumāro tāpasam “idāni kiṃ karomī”ti āha. “Rukkassa heṭṭhimasākhāya nisīditvā imaṃ mantam vatvā imaṃ tantim pahara, jeṭṭhakahatthī te piṭṭhim upanāpetvā upasaṅkamissati, tassa piṭṭhiyam nisinnova raṭṭham gantvā rajjam gaṇhāhi”ti. So mātāpitaro vanditvā tathā katvā āgatassa hatthino piṭṭhiyam nisīditvā kaṇṇe mantayi – “ahaṃ kosambiyam pūrantapparañño putto, pettikaṃ me rajjam gaṇhitvā dehi sāmī”ti. So taṃ sutvā “anekāni hatthisahassāni sannipatantū”ti hatthiravaṃ ravi, anekāni hatthisahassāni sannipatimsu. Puna “jiṇṇā hatthī paṭikkamantū”ti hatthiravaṃ ravi, jiṇṇā hatthī paṭikkamimsu. Puna “atitaruṇā hatthī nivattantū”ti hatthiravaṃ ravi, tepi nivattimsu. So anekehi yūthahatthisahasseheva parivuto paccantagāmaṃ patvā “ahaṃ rañño putto, sampattim patthayamānā mayā saddhim āgacchantū”ti āha. “Tato paṭṭhāya manussānaṃ saṅghaṃ karonto gantvā nagaram parivāretvā ‘yuddham vā me detu, rajjam vā’”ti sāsanaṃ pesesi. Nāgarā āhamsu – “mayam dvepi na dassāma. Amhākañhi devī garugabbhā hatthilingasakuṇena nītā, tassā atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā mayam na jānāma. Yāva tassā pavattim na suṇāma. Tāva neva yuddham dassāma, na rajja”nti. Tadā kira taṃ pavenirajjam ahoṣi. Tato kumāro “ahaṃ tassā putto”ti vatvā senāpatiādīnaṃ nāmāni kathetvā tathāpi asaddahantānaṃ kambalañca muddikañca dassesi. Te kambalañca muddikañca sañjānitvā nikkākhā hutvā dvāraṃ vivaritvā taṃ rajje abhisinçimsu. Ayam tāva utenassa uppatti.

Allakapparatthe pana dubbhikkhe jīvitum asakkonto eko kotuhaliko nāma manusso kāpiṃ nāma taruṇaputtañca kāliṃ nāma bhariyañca ādāya “kosambim gantvā jīvissāmī”ti pātheyyam gahetvā nikkhami. “Ahivātarogena mahājane marante disvā nikkhamī”tipi vadantiyeva. Te gacchantā pātheyye parikkhīṇe khudābhīhūtā dārakaṃ vahitum nāsakkhimsu. Atha sāmiko pajāpatim āha – “bhadde, mayam jīvantā puna puttaṃ labhissāma, chaḍḍetvā naṃ gacchāmā”ti. Mātu hadayaṃ nāma mudukaṃ hoti. Tasmā sā āha – “nāham jīvantameva puttaṃ chaḍḍetum sakkhissāmī”ti. “Atha kiṃ karomā”ti? “Vārena naṃ vahāmā”ti. Mātā attano vāre pupphadāmaṃ viya naṃ ukkhipitvā ure nipajjāpetvā ankena vahitvā pituno deti. Tassa taṃ gahetvā gamanakāle chātakatopi balavatarā vedanā uppajji. So punappunaṃ āha – “bhadde, mayam jīvantā puttaṃ labhissāma, chaḍḍema na”nti. Sāpi punappunaṃ paṭikkhipitvā paṭivacanaṃ nādāsi. Dārako vārena parivattiyamāno kilanto pitu hatthe niddāyi. So tassa niddāyanabhāvaṃ ñatvā mātaram purato katvā ekassa gacchassa heṭṭhā paṇṇasanthare taṃ nipajjāpetvā pāyāsi. Mātā nivattitvā oloketū puttaṃ adisvā, “sāmī, kuhiṃ me putto”ti pucchi. “Ekassa me gacchassa heṭṭhā nipajjāpito”ti. “Sāmī, mā maṃ nāsayi, puttaṃ vinā jīvitum na sakkhissāmī, ānehi me putta”nti uraṃ paharitvā paridevi. Atha naṃ nivattitvā ānesi. Puttopi antarāmagge mato hoti. Iti so ettake thāne puttaṃ chaḍḍetvā tassa nissandena bhavantare satta vāre chaḍḍito. “Pāpakammaṃ nāmetam appaka”nti na avamaññitabbaṃ.

Te gacchantā ekam gopālakulaṃ pāpuṇimsu. Taṃ divasañca gopālakassa dhenumaṅgalaṃ hoti. Gopālakassa gehe nibaddham eko paccekabuddho bhuñjati. So taṃ bhojetvā maṅgalamakāsi. Bahu pāyāso paṭiyatto hoti. Gopālako te āgate disvā, “kuto āgatathā”ti pucchitvā sabbaṃ pavattim sutvā mudujātiko kulaputto tesu anukampaṃ katvā bahukena sappinā pāyāsam dāpesi. Bhariyā “sāmī, tayi jīvante ahampi jīvāmi nāma, dīgharattaṃ ūnodarosi, yāvadattham bhuñjāhi”ti sappiñca dadhiñca tadabhimukhaññeva katvā attanā mandasappinā thokameva bhuñji. Itaro bahuṃ bhuñjitvā sattaṭṭhadivase chātātāya āhāraṇhaṃ chinditum nāsakki. Gopālako tesam pāyāsam dāpetvā sayam bhuñjitum ārabhi. Kotuhaliko taṃ oloketo nisīditvā heṭṭhāpīthe nipannāya sunakhiyā gopālakena vaḍḍhetvā diyyamānaṃ pāyāsapinḍaṃ disvā “puññā vatāyam sunakhī, nibaddham evarūpaṃ bhojanaṃ labhati”ti cintesi. So rattibhāge taṃ pāyāsam jīrāpetum asakkonto kālam katvā tassā sunakhiyā kucchimhi nibbatti.

Athassa bhariyā sarīrakiccaṃ katvā tasmimyeva gehe bhatim katvā taṇḍulanāliṃ labhitvā pacitvā paccekabuddhassa patte patiṭṭhāpetvā, “dāsassa vo pāpuṇātū”ti vatvā cintesi – “mayā idheva vasitum

vaṭṭati, nibaddhaṃ, ayyo, idhāgacchati, deyyadhammo hotu vā, mā vā, devasikaṃ vandantī veyyāvaccam karontī cittaṃ pasādentī bahum puññaṃ pasavissāmi”ti. Sā tattheva bhatim karontī vasi. Sāpi sunakhī chaṭṭhe vā sattame vā māse ekameva kukkuraṃ vijāyi. Gopālako tassa ekadhenuyā khīraṃ dāpesi. So na cirasseva vaḍḍhi. Athassa paccekabuddho bhujjanto nibaddhaṃ ekam bhattapiṇḍaṃ deti. So bhattapiṇḍaṃ nissāya paccekabuddhe sinehamakāsi. Gopālakopi nibaddhaṃ dve vāre paccekabuddhassupaṭṭhānaṃ yāti. Gacchantopi antarāmagge vālamigaṭṭhāne daḍḍena gacche ca bhūmiṇca paharivā “susū”ti tikkhattuṃ saddaṃ katvā vālamige palāpeti. Sunakhopi tena sadhim gacchati.

So ekadivasam paccekabuddham āha – “bhante, yadā me okāso na bhavissati, tadā imaṃ sunakhaṃ pesessāmi, tena saññānena āgaccheyyāthā”ti. Tato paṭṭhāya anokāsadivase, “gaccha, tāta, ayyam ānehī”ti sunakhaṃ pesesi. So ekavacaneneva pakkhandivā sāmikassa gacchapoṭhanabhūmiphoṭhanatṭhāne tikkhattuṃ bhussivā tena saddena vālamigānaṃ palātabhāvaṃ ṇivā pātova sarīrapaṭijagganaṃ katvā paṇṇasālam pavisivā nisinnassa paccekabuddhassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā paṇṇasāladvāre tikkhattuṃ bhussivā attano āgatabhāvaṃ jānāpetvā ekamante nipajjati, paccekabuddhe velaṃ sallakkhetvā nikkhante bhussanto purato gacchati. Antarantarā paccekabuddho taṃ vīmaṃsanto aññaṃ maggaṃ paṭipajjati. Athassa purato tiriyam ṭhatvā bhussivā itaramaggameva naṃ āropeti. Athekadivasam aññaṃ maggaṃ paṭipajjivā tena purato tiriyam ṭhatvā vāriyamānopi anivattivā sunakhaṃ pādena paharivā pāyāsi. Sunakho tassa anivattanabhāvaṃ ṇivā nivāsanakaṇṇe daṃsivā ākaḍḍhanto itaramaggameva naṃ āropesi. Evaṃ so tasmim balavasinehaṃ uppādesi.

Tato aparabhāge paccekabuddhassa cīvaram jīri. Athassa gopālako cīvaravatthāni adāsi. Tamenam paccekabuddho āha – “āvuso, cīvaram nāma ekakena kātuṃ dukkaram, phāsukattānaṃ gantvā kāressāmi”ti. “Idheva, bhante, karothā”ti. “Na sakkā, āvuso”ti. “Tena hi, bhante, mā ciram bahi vasitthā”ti. Sunakho tesam katham suṇantova aṭṭhāsi, paccekabuddhopi “tiṭṭha, upāsakā”ti gopālakaṃ nivattāpetvā vehāsam abbhuggantvā gandhamādanābhimukho pāyāsi. Sunakhassa taṃ ākāsenā gacchantam disvā bhukkarivā ṭhitassa tasmim cakkhupatham vijahante hadayam phalivā mato. Tiracchānā kira nāmete ujujātikā honti akuṭilā. Manussā pana aññaṃ hadayena cintenti, aññaṃ mukhena kathenti. Tenevāha – “gahanañhetam, bhante, yadidaṃ manussā, uttānakañhetam, bhante, yadidaṃ pasavo”ti (ma. ni. 2.3).

Iti so tāya ujucittatāya akuṭilatāya kālam katvā tāvatimsabhavane nibbatto accharāsahassaparivuto mahāsampattim anubhosi. Tassa kaṇṇamūle mantayantassa saddo soḷasayojanatṭhānaṃ pharati, pakatikathāsaddo pana sakalam dasayojanasahassam devanagaraṃ chādeti. Tenevassa “ghosakadevaputto”ti nāmam ahosi. “Kissa panesa nissando”ti. Paccekabuddhe pemena bhukkaraṇassa nissando. So tattha na ciram ṭhatvā cavi. Devalokato hi devaputtā āyukkhayena puññakkhayena āhārakkhayena kopenāti catūhi kāraṇehi cavanti.

Tattha yena bahum puññakammaṃ kataṃ hoti, so devaloke uppajjivā yāvatāyukam ṭhatvā uparūpari nibbattati. Evaṃ **āyukkhayena** cavati nāma. Yena parittam puññaṃ kataṃ hoti, tassa rājakoṭṭhāgāre pakkhattam ticatunālimattam dhaññaṃ viya antarāva taṃ puññaṃkhīyati, antarāva kālam karoti. Evaṃ **puññakkhayena** cavati nāma. Aparopi kāmaguṇe paribhuñjamāno satisammosena āharam aparibhuñjivā kilantakāyo kālam karoti. Evaṃ **āhārakkhayena** cavati nāma. Aparopi parassa sampattim asahanto kujjhivā kālam karoti. Evaṃ **kopena** cavati nāma.

Ayam pana kāmaguṇe paribhuñjanto mutṭhassati hutvā āhārakkhayena cavi, cavitvā ca pana kosambiyam nagarasobhiniyā kucchimhi paṭisandhim gaṇhi. Sāpi jātadivase “kiṃ eta”nti dāsim pucchivā, “putto, ayye”ti vutte – “handā, je, imaṃ dāraṃ kattarasuppe āropetvā saṅkarakūṭe chaḍḍehī”ti chaḍḍāpesi. Nagarasobhiniyo hi dhītaram paṭijagganti, na puttam. Dhītarā hi tāsam pavenī ghaṭīyati. Dāraṃ kākāpi sunakhāpi parivāretvā nisīdīmsu. Paccekabuddhe sinehappabhavassa bhukkaraṇassa nissandena ekopi upagantum na visahi. Tasmim khane eko manusso bahi nikkhanto taṃ kākasunakhasannipātam disvā, “kiṃ nu kho eta”nti gantvā dāraṃ disvā puttāsineham paṭilabhivā “putto me laddho”ti geham nesi. Tadā kosambakasetṭhi rājakulam gacchanto rājanivesanato āgacchantam purohitam disvā, “kiṃ, ācariya, ajja te tithikaraṇanakkhattayogo olokito”ti pucchi. “Āma, mahāsetṭhi, amhākam kiṃ aññaṃ kiccanti? Janapadassa kiṃ bhavissati”ti? “Aññaṃ natthi, imasmim pana nagare ajja jātadārako jeṭṭhakasetṭhi bhavissati”ti. Tadā setṭhino bhariyā garugabbhā hoti. Tasmā so sīgham geham purisam pesesi – “gaccha bhāne, jānāhi naṃ vijātā

vā, no vā”ti. “Na vijāyati”ti sutvā rājānaṃ disvāva vegena gehaṃ gantvā kāḷiṃ nāma dāsiṃ pakkosivā sahaṃsaṃ datvā, “gaccha je, imasmiṃ nagare upadhāretvā sahaṃsaṃ datvā ajja jātaḍāraḁaṃ gaṇhitvā ehi”ti. Sā upadhārentī taṃ gehaṃ gantvā dāraḁaṃ disvā, “ayaṃ dāraḁo kadā jāto”ti gahapatāniṃ pucchitvā “ajja jāto”ti vutte, “imaṃ mayhaṃ dehi”ti ekakahāpaṇaṃ ādiṃ katvā mūlaṃ vaḍḍhentī sahaṃsaṃ datvā taṃ ānetvā seṭṭhino dassesi. Seṭṭhi “sace me dhīṭā vijāyissati, tāya naṃ saddhiṃ nivesetvā seṭṭhiṭṭhānassa sāmikaṃ karissāmi. Sace me putto vijāyissati, māressāmi na”nti cintetvā taṃ gehe kāresi.

Athassa bhariyā katipāhaccayena puttaṃ vijāyi. Seṭṭhi “imasmiṃ asati mama puttova seṭṭhiṭṭhānaṃ labhissati, idāneva taṃ māretuṃ vaṭṭati”ti cintetvā kāḷiṃ āmantetvā, “gaccha, je, vajato gunnaṃ nikkhamaṇavelāya vajadvāramajjhe imaṃ tiriyaṃ nipajjāpehi, gāviyo naṃ madditvā māressanti, madditā madditabhāvaṃ paṇassa ṇatvā ehi”ti āha. Sā gantvā gopālakena vajadvāre vivaṭamattēyeva taṃ tathā nipajjāpesi. Gogaṇajetṭhako usabho añṇasmiṃ kāle sabbapacchā nikkhamantopi taṃ divasaṃ sabbapaṭṭhamaṃ nikkhamitvā dāraḁaṃ catunnaṃ pādānaṃ antare katvā aṭṭhāsi. Anekaṣaṭṭhāviyo usabhassa dve passāni ghaṃsantiyo nikkhamiṃsu. Gopālakopi “ayaṃ usabho pubbe sabbapacchā nikkhamati, ajja pana sabbapaṭṭhamaṃ nikkhamitvā vajadvāramajjhe niccalova ṭhito, kiṃ nu kho eta”nti cintetvā gantvā tassa heṭṭhā nipannaṃ dāraḁaṃ disvā puttasiṇhaṃ paṭilabhitvā, “putto me laddho”ti gehaṃ nesi.

Kāḷi gantvā seṭṭhinā pucchitā tamatthaṃ ārocetvā, “gaccha, naṃ puna sahaṃsaṃ datvā ānehī”ti vuttā sahaṃsaṃ datvā puna ānetvā adāsi. Atha naṃ āha – “amma, kāḷi imasmiṃ nagare paṇca sakaṭasatāni paccūsakāle utṭhāya vāṇijjāya gacchanti, tvam imaṃ netvā cakkamaḁge nipajjāpehi, goṇā vā naṃ maddissanti, cakkā vā chindissanti, pavattiṃ cassa ṇatvāva āgaccheyyāsī”ti. Sā taṃ netvā cakkamaḁge nipajjāpesi. Tadā sākaṭikaṇjetṭhako purato ahoṣi. Athassa goṇā taṃ ṭhānaṃ patvā dhuraṃ chaddesaṃ, punappunaṃ āropetvā pājiyamānāpi purato na gacchimsu. Evaṃ tassa tehi saddhiṃ vāyamantasseva aruṇaṃ utṭhahi. So “kiṃ nāmetaṃ goṇā karimsū”ti maggaṃ olokeno dāraḁaṃ disvā, “bhāriyaṃ vata me kamma”nti cintetvā, “putto me laddho”ti tuṭṭhamānaso taṃ gehaṃ nesi.

Kāḷi gantvā seṭṭhinā pucchitā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā, “gaccha, naṃ puna sahaṃsaṃ datvā ānehī”ti vuttā tathā akāsi. Atha naṃ so āha – “idāni naṃ āmakasusānaṃ netvā gacchantare nipajjāpehi, tattha sunakhādīhi vā khādito, amanussehi vā pahaṭo marissati, mātā matabhāvaṇcassa jānitvāva āgaccheyyāsī”ti. Sā taṃ netvā tattha nipajjāpetvā ekamante aṭṭhāsi. Taṃ sunakho vā kāko vā amanusso vā upasaṅkamituṃ nāsakkhi. “Nanu cassa neva mātā na pitā na bhātikādīsu koci rakkhitā nāma atthi, ko taṃ rakkhati”ti? Sunakhakāle paccekabuddhe sinehena pavattitabhukkaṇaṃamattameva taṃ rakkhati. Atheko ajapālako anekasaḁassā ajā gocaraṃ nento susānapassena gacchati. Ekā ajā paṇṇāni khādamānā gacchantaraṃ pavitṭhā dāraḁaṃ disvā jaṇṇukehi ṭhatvā dāraḁassa thanaṃ adāsi, ajapālakena “he he”ti sadde katepi na nikkhami. So “yaṭṭhiyā naṃ paharivā nīharissāmī”ti gacchantaraṃ pavitṭho jaṇṇukehi ṭhatvā dāraḁaṃ khīraṃ pāyantiṃ ajim disvā dāraḁe puttasiṇhaṃ paṭilabhitvā, “putto me laddho”ti ādāya pakkāmi.

Kāḷi gantvā seṭṭhinā pucchitā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā, “gaccha, taṃ puna sahaṃsaṃ datvā ānehī”ti vuttā tathā akāsi. Atha naṃ āha – “amma kāḷi, imaṃ ādāya corapapāṭapabbataṃ abhiruhitvā papāte khipa, pabbatakucchiyaṃ paṭihaṇṇamāno khaṇḍākhaṇḍiko hutvā bhūmiyaṃ patissati, matā matabhāvaṇcassa ṇatvāva āgaccheyyāsī”ti. Sā taṃ tattha netvā pabbatamatthake ṭhatvā khipi. Taṃ kho pana pabbatakucchiṃ nissāya mahāvelugumbo pabbatānusāreneva vaḍḍhi, tassa matthakaṃ ghanajāto jiṇṇukagumbo avatthari. Dāraḁo patanto kojavake viya tasmim pati. Taṃ divasaṇca naḁakāraṇjetṭhakassa veḁubali patto hoti. So puttena saddhiṃ gantvā taṃ veḁugumbaṃ chindituṃ ārabhi. Tasmim calante dāraḁo saddamakāsi. So “dāraḁasaddo viyā”ti ekena passena abhiruhitvā taṃ disvā, “putto me laddho”ti tuṭṭhacitto ādāya gato.

Kāḷi seṭṭhissa santikaṃ gantvā tena pucchitā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā, “gaccha, naṃ puna sahaṃsaṃ datvā ānehī”ti vuttā tathā akāsi. Seṭṭhino idaṇcīdaṇca karontasseva dāraḁo vaḍḍhito “ghosako”tevessa nāmaṃ ahoṣi. So seṭṭhino akkhiṃhi kaṇṭako viya khāyi, ujukaṃ taṃ oloketumpi na visati. Athassa māraṇūpāyaṃ cintoṇo attano saḁāyakassa kumbhakāraṇsa santikaṃ gantvā, “kadā tvam āvāpaṃ ālimpessasī”ti pucchitvā – “sve”ti vutte, “tena hi idaṃ sahaṃsaṃ gahetvā mama ekaṃ kammaṃ karohī”ti āha. “Kiṃ, sāmī”ti? “Eko me avajāṭaputto atthi, taṃ tava santikaṃ pesessāmi, atha naṃ gahetvā gabbhaṃ pavesetvā tikhiṇāya vāsiyā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā cāṭiyaṃ pakkhipitvā āvāpe paceyyāsī, idaṃ te sahaṃsaṃ saccakārasadisam. Uttariṃ pana te kattabbayuttakaṃ

pacchā karissāmī”ti. Kumbhakāro “sādhū”ti sampaticchi. Setṭhi punadivase ghosakaṃ pakkositvā, “hiyyo mayā kumbhakāro ekaṃ kammaṃ āṇattaṃ, ehi, tvaṃ tassa santikaṃ gantvā evaṃ vadehi – ‘hiyyo kira me pitarā āṇattaṃ kammaṃ nipphādehī’”ti pahīni. So “sādhū”ti agamāsī. Taṃ tattha gacchantam itaro setṭhino putto dārahehi saddhiṃ guḷaṃ kīlanto disvā taṃ pakkositvā, “kuhiṃ gacchasi bhātikā”ti pucchitvā “pitu sāsanaṃ gahetvā kumbhakārassa santika”nti vutte “ahaṃ tattha gamissāmi. Ime maṃ dārakā bahuṃ lakkhaṃ jinimsu, taṃ me paṭijinitvā dehī”ti āha. “Ahaṃ pitu bhāyāmī”ti. “Mā bhāyi, bhātika, ahaṃ taṃ sāsanaṃ harissāmi. Bahūhi jito, yāvāhaṃ āgacchāmi, tāva me lakkhaṃ paṭijinā”ti.

Ghosako kira guḷakīlāya cheko, tena naṃ evaṃ nibandhi. Sopi taṃ “tena hi gantvā kumbhakāraṃ vadehi – ‘pitarā kira me hiyyo ekaṃ kammaṃ āṇattaṃ, taṃ nipphādehī’”ti vatvā uyyojesi. So tassa santikaṃ gantvā tathā avaca. Atha naṃ kumbhakāro setṭhinā vuttaniyāmeneva māretvā āvāpe khipi. Ghosakopi divasabhāgaṃ kīlītvā sāyanhasamaye gehaṃ gantvā “kiṃ, tāta, na gatosī”ti vutte attano agatakāraṇaṃca kaniṭṭhassa gatakāraṇaṃca ārocesi. Taṃ sutvā setṭhi “ahaṃ dhī”ti mahāviraṃ viravitvā sakalasarīre pakkuthitalohito viya hutvā, “ambho, kumbhakāra, mā maṃ nāsayi, mā maṃ nāsayi”ti bhā paggayha kandanto tassa santikaṃ agamāsī. Kumbhakāro taṃ tathā āgacchantam disvā, “sāmi, mā saddaṃ kari, kammaṃ te nipphanna”nti āha. So pabbatena viya mahantena sokena avatthaṭo hutvā anappakaṃ domanassaṃ paṭisaṃvedesi. Yathā taṃ appadutṭhassa padussamāno. Tenāha bhagavā –

“Yo daṇḍena adaṇḍesu, appadutṭhesu dussati;
Dasannamaññataraṃ ṭhānaṃ, khippameva nigacchati.

“Vedanaṃ pharusam jāniṃ, sarīrassa ca bhedanaṃ;
Garukaṃ vāpi ābādhaṃ, cittakkhepaṇca pāpuṇe.

“Rājato vā upasaggam, abbhakkhānaṃca dāruṇam;
Parikkhayaṇca ñātīnaṃ, bhogānaṃca pabhaṅguraṃ.

“Atha vāssa agārāni, aggi dahati pāvako;
Kāyassa bhedaṃ duppañño, nirayaṃ sopapajjati”ti. (dha. pa. 137-140);

Evaṃ santepi puna naṃ setṭhi ujukaṃ oloketuṃ na sakkoti. “Kinti naṃ māreyya”nti cinto, “mama gāmasate āyuttakassa santikaṃ pesetvā māressāmī”ti upāyaṃ disvā, “ayaṃ me avajātaputto, imaṃ māretvā vaccakūpe khipatu, evaṃ kate ahaṃ mātulassa kattabbayuttakaṃ pacchā jānissāmī”ti tassa paṇṇaṃ likhitvā, “tāta ghosaka, amhākaṃ gāmasate āyuttako atthi, imaṃ paṇṇaṃ haritvā tassa dehī”ti vatvā paṇṇaṃ tassa dussante bandhi. So pana akkharasamayaṃ na jānāti. Daharakālato paṭṭhāya hi naṃ mārapentova setṭhi māretuṃ nāsakkhi, kiṃ akkharasamayaṃ sikkhāpessati? Iti so attano mārapanapaṇṇameva dussante bandhitvā nikkhamanto āha – “pātheyyaṃ me, tāta, natthi”ti. “Pātheyyena te kammaṃ natthi, antarāmagge ‘asukagāme nāma mamasahāyako setṭhi atthi, tassa ghare pātarāsaṃ katvā purato gacchāhī”ti. So “sādhū”ti pitaraṃ vanditvā nikkhanto taṃ gāmaṃ patvā setṭhissa gharaṃ pucchitvā gantvā setṭhijāyaṃ passi. “Tvaṃ kuto āgatosī”ti ca vutte, “antonagarato”ti āha. “Kassa puttosī”ti? “Tumhākaṃ sahāyakasetṭhino, amma”ti. “Tvamsi ghosako nāmā”ti? “Āma, amma”ti. Tassā saha dassaneneva tasmim puttasiṃheho uppajji. Setṭhino panekā dhītā atthi pannarasasolaṃsavassuddesikā abhirūpā pāsādikā, taṃ rakkhituṃ ekameva pesanakārikaṃ dāsiṃ datvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe vasāpentī. Setṭhidhītā tasmim khaṇe taṃ dāsiṃ antarāpaṇaṃ pesesī. Atha naṃ setṭhijāyā disvā, “kuhiṃ gacchasi”ti pucchitvā, “ayyadhītāya pesanenā”ti vutte “ito tāva ehi, tiṭṭhatu pesanaṃ, puttassa me pīṭhakaṃ attharitvā pāde dhovitvā telam makkhitvā sayanaṃ attharitvā dehi, pacchā pesanaṃ karissasī”ti āha. Sā tathā akāsi.

Atha naṃ cirenāgataṃ setṭhidhītā santajjesi. Atha naṃ sā āha – “mā me kujjhi, setṭhiputto ghosako āgato, tassa idaṇḍidaṇḍaṃ katvā tattha gantvā āgatāmhī”ti. Setṭhidhītāya “setṭhiputto ghosako”ti nāmaṃ sutvāva pemaṃ chaviyādīni chinditvā aṭṭhimiṇjaṃ āhacca ṭhitam. Kotuhalakālasmiṇhi sā tassa pajāpatī hutvā nāḷikodanaṃ paccekabuddhassa adāsī, tassānubhāvenāgantvā imasmim setṭhikule nibbattā. Iti taṃ so pubbasineho avattharitvā gaṇhi. Tenāha bhagavā –

‘Pubbeva sannivāseṇa, paccuppannahitena vā;
Evaṃ taṃ jāyate peṃaṃ, uppalaṃva yathodake’ ti. (jā. 1.2.174);

Atha naṃ pucchi – ‘kuhiṃ so, ammā’ ti? ‘Sayane nipanno niddāyatī’ ti. ‘Atthi panassa hatthe kiñcī’ ti? ‘Dussante paṇṇaṃ atthī’ ti. Sā ‘kiṃ paṇṇaṃ nu kho eta’ nti tasmim niddāyante mātāpitūnaṃ aññavihitatāya apassantānaṃ otaritvā samīpaṃ gantvā taṃ paṇṇaṃ mocetvā ādāya attano gabbhaṃ pavisitvā dvāraṃ pidhāya vātapānaṃ vivaritvā akkharasamaye kusalatāya paṇṇaṃ vācetvā, ‘aho vata bālo, attano maraṇapaṇṇaṃ dussante bandhitvā vicarati, sace mayā na diṭṭhaṃ assa, natthissa jīvita’ nti taṃ paṇṇaṃ phāletvā seṭṭhissa vacanena aparaṃ paṇṇaṃ likhi – ‘ayaṃ mama putto ghosako nāma, gāmasatato paṇṇākāraṃ āharāpetvā imassa janapadaseṭṭhino dhītārā saddhiṃ maṅgalaṃ katvā attano vasanagāmassa majjhe dvibhūmakam gehaṃ kāretvā pākāraparikkhepena ceva purisaguttīyā ca susaṃvihitārakkhaṃ karotu, mayhañca ‘idañcidañca mayā kata’ nti sāsaṇaṃ pesetu, evaṃ kate ahaṃ mātulassa kattabbayuttakaṃ pacchā jānissāmī’ ti, likhitvā ca pana saṅgharivitvā otaritvā dussanteyevassa bandhi.

So divasabhāgaṃ niddāyitvā utthāya bhuñjitvā pakkāmi. Punadivase pātova taṃ gāmaṃ gantvā āyuttakaṃ gāmakiccaṃ karontaṃyeva passi. So taṃ disvā, ‘kiṃ, tātā’ ti pucchi. ‘Pitarā me tumhākaṃ paṇṇaṃ pesita’ nti. ‘Kiṃ paṇṇaṃ, tāta, āharā’ ti paṇṇaṃ gahetvā vācetvā tuṭṭhamānaso ‘passatha, bho, mama sāmīno mayi sinehaṃ katvā jeṭṭhaputtassa me maṅgalaṃ karotū’ ti mama santikaṃ paṇṇi. ‘Siḅhaṃ dāruādīni āharathā’ ti gahapatike vatvā gāmamajjhe vuttapakāraṃ gehaṃ kārapetvā gāmasatato paṇṇākāraṃ āharāpetvā janapadaseṭṭhino santikā dhītaraṃ ānetvā maṅgalaṃ katvā seṭṭhissa sāsaṇaṃ paṇṇi ‘idañcidañca mayā kata’ nti.

Taṃ sutvā seṭṭhino ‘yaṃ kāremi, taṃ na hoti; yaṃ na kāremi, tadeva hotī’ ti mahantaṃ domanassaṃ uppajji. Puttasokena saddhiṃ so soko ekato hutvā kucchiḍāhaṃ uppādetvā atisāraṃ janesi. Seṭṭhidhītāpi ‘sace koci seṭṭhino santikā āgacchati, mama akathetvā seṭṭhiputtassa paṭhamataraṃ mā kathayitthā’ ti jane āñāpesi. Seṭṭhipi kho ‘dāni taṃ duṭṭhaputtaṃ mama sāpateyyassa sāmīkaṃ na karissāmī’ ti cintetvā ekaṃ āyuttakaṃ āha – ‘mātula, puttaṃ me daṭṭhukāmomhi, ekaṃ pādāmūlikaṃ pesetvā mama puttaṃ pakkosāpehi’ ti. So ‘sādhū’ ti vatvā paṇṇaṃ datvā ekaṃ purisaṃ pesesi. Seṭṭhidhītāpi tassa āgantvā dvāre ṭhitabhāvaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā, ‘kiṃ, tātā’ ti pucchi. So āha – ‘seṭṭhi gilāno, puttaṃ passitum pakkosāpesi, ayye’ ti. ‘Kiṃ, tāta, balavā, dubbalo’ ti? ‘Balavā tāva, āhāraṃ bhuñjatiyeva, ayye’ ti. Sā seṭṭhiputtaṃ ajānāpetvā tassa nivesanañca paribbayañca dāpetvā ‘mayā pesitakāle gamissasi, acchassu tāvā’ ti āha. Seṭṭhi puna āyuttakaṃ avaca, ‘kiṃ, mātula, na te mama puttassa santikaṃ pahita’ nti? ‘Pahitaṃ, sāmī, gatapuriso na tāva eti’ ti. ‘Tena hi puna aparaṃ pesehi’ ti. So pesesi. Seṭṭhidhītā tasmimpi tatheva paṭipajji. Atha seṭṭhino rogo balavā jāto, ekaṃ bhājanaṃ pavisati, ekaṃ nikkhamati. Puna seṭṭhi āyuttakaṃ pucchi – ‘kiṃ, mātula, na te mama puttassa santikaṃ pahita’ nti? ‘Pahitaṃ, sāmī, gatapuriso na tāva eti’ ti. ‘Tena hi puna aparaṃ pesehi’ ti. So pesesi. Seṭṭhidhītā tatiyavāre āgatampi taṃ pavattim pucchi. So ‘bālḥagilāno, ayye, seṭṭhi āhāraṃ pacchinditvā maccuparāyaṇo jāto, ekaṃ bhājanaṃ nikkhamati, ekaṃ pavisati’ ti āha. Seṭṭhidhītā ‘idāni gantum kālo’ ti seṭṭhiputtassa ‘pitā te kira gilāno’ ti ārocetvā ‘kiṃ vadesi bhadda’ ti vutte ‘aphāsukamassa, sāmī’ ti āha. ‘Idāni kiṃ kātabba’ nti. Sāmī? ‘Gāmasatato vuttānakaṃ paṇṇākāraṃ ādāya gantvā passissāma na’ nti. So ‘sādhū’ ti paṇṇākāraṃ āharāpetvā sakaṭehi ādāya pakkāmi.

Atha naṃ sā ‘pitā te dubbalo, ettakaṃ paṇṇākāraṃ gahetvā gacchantānaṃ papañco bhavissati, etaṃ nivattāpehi’ ti vatvā taṃ sabbaṃ attano kulagehaṃ pesetvā puna taṃ āha – ‘sāmī, tvaṃ attano pitu pādapasse tiṭṭheyyāsi, ahaṃ ussāsakapasse ṭhassāmī’ ti. Gehaṃ pavisaṃānāyeva ca ‘gehassa purato ca pacchato ca ārakkhaṃ gaṇhathā’ ti attano purise āñāpesi. Paviṭṭhakāle pana seṭṭhiputto pitu pādapasse aṭṭhāsi, itarā ussāsakapasse.

Tasmim khāṇe seṭṭhi uttānako nipanno hoti. Āyuttako pana tassa pāde parimajjanto ‘putto te, sāmī, āgato’ ti āha. ‘Kuhiṃ so’ ti? ‘Esa pādāmūle ṭhito’ ti. Atha naṃ disvā āyakammīkaṃ pakkosāpetvā, ‘mama gehe kittakaṃ dhana’ nti pucchi. ‘Sāmī, dhanasseva cattālīsakoṭīyo, upabhogaparibhogabhaṇḍānaṃ pana vanagāmakkhettadvipadacatuppadayānavāhanānañca ayañca ayañca paricchedo’ ti vutte, ‘ahaṃ ettakaṃ dhanaṃ mama puttassa ghosakassa na demī’ ti vattukāmo ‘demī’ ti āha. Taṃ sutvā seṭṭhidhītā ‘ayaṃ puna kathento aññaṃ kiñcī katheyyā’ ti cintetvā sokāturā viya kese vikiritvā rodamānā ‘kiṃ nāmetam, tāta, vadetha, idampi nāma vo vacanaṃ suṇoma, alakkhikā vatamhā’ ti vatvā matthakena naṃ uramajjhe paharantī patitvā yathā puna vattum na

sakkoti, tathāssa uramajjhe matthakena ghaṃsentī ārodanaṃ dassesi. Setṭhi taṃkhaṇaññaeva kālamakāsi. “Setṭhi mato”ti gantvā utenassa rañño ārocayimṃsu. Rājā tassa sarīrakiccaṃ kārāpetvā, “atthi panassa putto vā dhītā vā”ti pucchi. “Atthi, deva, ghosako nāma tassa putto, sabbaṃ sāpateyyaṃ tassa niyyādetvāva mato, devā”ti.

Rājā aparabhāge setṭhiputtaṃ pakkosāpesi. Tasmiṃca divase devo vassi. Rājāṅgaṇe tattha tattha udakaṃ saṅghāti. Setṭhiputto “rājānaṃ passissāmī”ti pāyāsi. Rājā vātapānaṃ vivarivā taṃ āgacchantaṃ olokeno rājāṅgaṇe udakaṃ laṅghitvā āgacchantaṃ disvā āgantvā vanditvā ʘhitam “tvam ghosako nāma, tāta”ti pucchitvā “āma, devā”ti vutte “pitā me matoti mā soci, tava pettikaṃ setṭhiṭṭhānaṃ tuyhameva dassāmī”ti taṃ samassāsetvā “gaccha, tāta”ti uyyojesi. Rājā gacchantaṃca naṃ oloketova atṭhāsi. So āgamanakāle laṅghitaṃ udakaṃ gamanakāle otarivā saṅkamaṃ agamāsi. Atha naṃ rājā tatova pakkosāpetvā, “kiṃ nu kho, tāta, tvam mama santikaṃ āgacchantaṃ udakaṃ laṅghitvā āgamaṃ gacchantaṃ otarivā saṅkamaṃ gacchasi”ti pucchi. “Āma, deva, ahaṃ tasmimṃ khaṇe kumārako, kīḷanakālo nāma, so idāni pana me devena ʘhānantaraṃ paṭissutaṃ. Tasmā yathā pure acarivā idāni sannisinnena hutvā caritaṃ vaṭṭati”ti. Taṃ sutvā rājā “dhitimāyaṃ puriso, idānevassa ʘhānantaraṃ dassāmī”ti pitarā bhuttaṃ bhogaṃ datvā sabbasatena setṭhiṭṭhānaṃ adāsi.

So rathe ʘatvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ akāsi. Olokitolokitaṭṭhānaṃ kampaṭi. Setṭhidhītā kāḷidāsiyā saddhiṃ mantayamānā nisinnā “amma kāḷi, puttassa te ettikā sampatti maṃ nissāya uppannā”ti āha. “Kiṃ kāraṇā, amma”ti? “Ayañhi attano maraṇapaṇṇaṃ dussante bandhitvā amhākaṃ ghamaṃ āgato, athassa mayā taṃ paṇṇaṃ phāletvā mayā saddhiṃ maṅgalakaraṇatṭhāya aññaṃ paṇṇaṃ likhitvā ettakaṃ kālaṃ tattha ārakkho kato”ti. “Amma, tvam ettakaṃ passasi, imaṃ pana setṭhi daharakāḷato paṭṭhāya māretukāmo māretuṃ nāsakkhi, kevalaṃ imaṃ nissāya bahuṃ dhanam khīyī”ti. “Amma, atibhāriyaṃ vata setṭhinā kata”nti. Nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā gehaṃ pavisantaṃ pana naṃ disvā, “ayaṃ ettikā sampatti maṃ nissāya uppannā”ti hasitaṃ akāsi. Atha naṃ setṭhiputto disvā, “kiṃ kāraṇā hasi”ti pucchi. “Ekaṃ kāraṇaṃ nissāyā”ti. “Kathehi na”nti? “Sā na kathesi”. So “sace na kathessasi, dvidhā taṃ chindissāmī”ti tajjetvā asimṃ nikkaddhi. Sā “ayaṃ ettikā sampatti tayā maṃ nissāya laddhāti cintevā hasita”nti āha. “Yadi mama pitarā attano santakaṃ mayhaṃ niyyāditam, tvam ettha kiṃ hosi”ti? So kira ettakaṃ kālaṃ kiñci na jānāti, tenassā vacanaṃ na saddahi. Athassa sā “tumhākaṃ pitarā maraṇapaṇṇaṃ datvā pesitā, tumhe mayā idaṇcidaṇca katvā rakkhitā”ti sabbaṃ kathesi. “Tvam abhūtaṃ kathesi”ti asaddahanta “mātaraṃ kāḷim pucchissāmī”ti cintevā “evaṃ kira, amma”ti. “Āma, tāta, daharakāḷato paṭṭhāya taṃ māretukāmo māretuṃ asakkaṃtaṃ taṃ nissāya bahuṃ dhanam khīyi, sattu ʘhānesu tvam maraṇato mutto, idāni bhogagāmato āgamaṃ sabbasatena saddhiṃ setṭhiṭṭhānaṃ patto”ti. So taṃ sutvā “bhāriyaṃ vata kammaṃ, evarūpā kho pana maraṇā muttassa mama pamādaḷivitaṃ jīvitaṃ ayuttaṃ, appamatto bhavissāmī”ti cintevā devasikaṃ sahasaṃ vissajjetvā addhikakapaṇādīnaṃ dānaṃ paṭṭhapesi. Mitto nāmassa kuṭumbiko dānabyāvaṭo ahoṣi. Ayaṃ ghosakasetṭhino uppatti.

Tasmimṃ pana kāle bhaddavatīnagare bhaddavatiyasetṭhi nāma ghosakasetṭhino adiṭṭhapubbasahāyako ahoṣi. Bhaddavatīnagarato āgatānaṃ vāñjānaṃ santike ghosakasetṭhi bhaddavatiyasetṭhino sampattiṃca vayappadesaṇca sutvā tena saddhiṃ saḷāyakabhāvaṃ icchantaṃ paṇṇākāraṃ pesesi. Bhaddavatiyasetṭhipi kosambito āgatānaṃ vāñjānaṃ santike ghosakasetṭhino sampattiṃca vayappadesaṇca sutvā tena saddhiṃ saḷāyakabhāvaṃ icchantaṃ paṇṇākāraṃ pesesi. Evaṃ te aññaṃaññaṃ adiṭṭhapubbasahāyakā hutvā vasiṃsu. Aparabhāge bhaddavatiyasetṭhino gehe ahivātarogo patito. Tasmimṃ patite paṭṭhamaṃ makkhikā maranti, tato anukkameneva kīṭā mūsikā kukkuṭā sūkarā gāvo dāsī dāsā sabbapacchā ghamaṃanusakāpi maranti. Tesu ye bhittimṃ bhinditvā palāyanti, te jīvitaṃ labhanti, tadā pana setṭhi ca bhariyā ca dhītā cassa tathā palāyitvā ghosakasetṭhim passitaṃ patthentā kosambimaggam paṭipajjimsu. Te antarāmaggeyeva khīṇapātheyyā vātāpēna ceva khuppipāsāhi ca kilantasarīrā kicchena kosambim patvā udakaphāsukaṭṭhāne ʘatvā nhatvā nagaradvāre ekaṃ sālāṃ pavisimsu.

Tato setṭhi bhariyaṃ āha – “bhadde, iminā nīhārena gacchantaṃ vijātamātuyāpi amanāpā honti, saḷāyako kira me addhikakapaṇādīnaṃ devasikaṃ sahasaṃ vissajjetvā dānaṃ dāpesi. Tattha dhītaraṃ pesetvā āhāraṃ āharāpetvā ekāhaṃ dvīhaṃ idheva sarīraṃ santappetvā saḷāyakaṃ passissāmā”ti. Sā “sādhu, sāmī”ti. Te sālāyameva vasiṃsu. Punadivase kāle ārocite kapaṇaddhikādīsū āhāratṭhāya gacchantesu mātāpitaro, “amma, gantvā amhākaṃ āhāraṃ āharā”ti dhītaraṃ pesayimsu. Mahābhogakulassa dhītā vipattiyā acchinnalajjitāya alajjamānā pātim gahetvā

kapaṇajanena saddhiṃ āhāratthāya gantvā “kati paṭivīse gaṇhissasi, amma”ti puṭṭhā ca pana “tayo”ti āha. Athassā tayo paṭivīse adāsi. Tāya bhatte āhaṭe tayopi ekato bhuñjitum nisīdimsu.

Atha mātādhītarō seṭṭhiṃ āhamsu – “sāmi, vipatti nāma mahākulānampi uppajjati, mā amhe oloketvā bhuñja, mā cintayī”ti. Iti naṃ nānappakārehi yācitvā bhojesum. So bhuñjitvā āhāraṃ jīrāpetum asakkonto aruṇe uggacchante kālamakāsi. Mātādhītarō nānappakārehi paridevitvā rodimsu. Kumārikā punadivase rodamānā āhāratthāya gantvā, “kati paṭivīse gaṇhissasī”ti vuttā, “dve”ti vatvā āhāraṃ āharitvā mātaraṃ yācitvā bhojesi. Sāpi tāya yāciyamānā bhuñjitvā āhāraṃ jīrāpetum asakkontī taṃ divasameva kālamakāsi. Kumārikā ekikāva roditvā paridevitvā tāya dukkhuppattiyā ativiya sañjātachātakadukkhā punadivase yācakehi saddhiṃ rodantī āhāratthāya gantvā, “kati paṭivīse gaṇhissasi, amma”ti vuttā “eka”nti āha. Mittakuṭumbiko taṃ tayo divase bhattaṃ gaṇhantiṃ sañjānāti, tena taṃ “apehi nassa, vasali, ajja tava kucchippamāṇaṃ aññāsī”ti āha. Hirottappasampannā kuladhītā paccorasmimṃ sattipahāraṃ viya vaṇe khārodakasecanakaṃ viya ca patvā “kiṃ, sāmi”ti āha. “Tayā pure tayo koṭṭhāsā gahitā, hiyyo dve, ajja ekaṃ gaṇhāsī. Ajja te attano kucchippamāṇaṃ ñāta”nti. “Mā maṃ, sāmi, ‘attanova atthāya gaṇhī’ti maññitthā”ti. “Atha kasmā evaṃ gaṇhī”ti? “Pure tayo janā ahumha, sāmi, hiyyo dve, ajja ekikāva jātāmhī”ti. So “kena kāraṇenā”ti pucchitvā ādito paṭṭhāya tāya kathitaṃ sabbamṃ pavattiṃ sutvā assūni sandhāretum asakkonto sañjātabalavadomanasso hutvā, “amma, evaṃ sante mā cintayi, tvaṃ bhaddavatiyasetṭhino dhītā ajjakālato paṭṭhāya mama dhītāyeva nāmā”ti vatvā sīse cumbitvā gharaṃ netvā attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapesi.

Sā dānagge uccāsaddaṃ mahāsaddaṃ sutvā, “tāta, kasmā etaṃ janaṃ nissaddaṃ katvā dānaṃ na dethā”ti āha. “Na sakkā kātum, amma”ti. “Sakkā, tāta”ti. “Kathaṃ sakkā, amma”ti? “Tāta dānaggaṃ parikkhipitvā ekekasēva pavesanappamāṇena dve dvārāni yojetvā, ‘ekena dvārena pavisitvā ekena nikkhamathā’ti vadetha, evaṃ nissaddā hutvāva gaṇhissanti”ti. So taṃ sutvā, “bhaddakova, amma, upāyo”ti tathā kāresi. Sāpi pubbe sāmā nāma. Vatiyā pana kāritattā **sāmāvati** nāma jātā. Tato paṭṭhāya dānagge kolāhalaṃ pacchindī. Ghosakasetṭhi pubbe taṃ saddaṃ suṇanto “mayhaṃ dānagge saddo”ti tussati. Dvīhatīhaṃ pana saddaṃ asuṇanto mittakuṭumbikaṃ attano upaṭṭhānaṃ āgataṃ pucchi – “diyyati kapaṇaddhikādīnaṃ dāna”nti? “Āma, sāmi”ti. “Atha kiṃ dvīhatīhaṃ saddo na suyyatī”ti? “Yathā nissaddā hutvā gaṇhanti, tathā me upāyo kato”ti. “Atha pubbeva kasmā nākāsī”ti? “Ajānanatāya, sāmi”ti. “Idāni kathaṃ te ñāto”ti? “Dhītarā me akkhāto, sāmi”ti. Mayhaṃ aviditā “tava dhītā nāma atthī”ti. So ahivātaroguppattito paṭṭhāya sabbamṃ bhaddavatiyasetṭhino pavattiṃ ācikkhitvā tassā attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapitabhāvaṃ ārocesi. Atha naṃ seṭṭhi “evaṃ sante mama kasmā na kathesi, mama sahāyakassa dhītā mama dhītā nāmā”ti taṃ pakkosāpetvā pucchi – “amma, seṭṭhino dhītāsī”ti? “Āma, tāta”ti. “Tena hi mā cintayi, tvaṃ mama dhītāsī”ti taṃ sīse cumbitvā parivāratthāya tassā pañca itthisatāni datvā taṃ attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapesi.

Athekadivasamṃ tasmimṃ nagare nakkhattaṃ saṅghuṭṭhaṃ hoti. Tasmimṃ pana nakkhatte bahi anikkhamanakā kuladhītaropi attano parivārena saddhiṃ padasāva naḍimṃ gantvā nhāyanti. Tasmā taṃ divasaṃ sāmāvatiṃ pañcahi itthisatehi parivāritā rājaṅgaṇeneva nhāyitum agamāsi. Uteno sīhapañjare ṭhito taṃ disvā “kassimā nāṭakitthiyo”ti pucchi. “Na kassaci nāṭakitthiyo, devā”ti. “Atha kassa dhītarō”ti? “Ghosakasetṭhino dhītā deva, sāmāvati nāmesā”ti. So disvāva uppannasineho seṭṭhino sāsanaṃ pāhesi – “dhītaraṃ kira me pesetū”ti. “Na pesemi, devā”ti. “Mā kira evaṃ karotu, pesetuyevā”ti. “Mayaṃ gahapatikā nāma kumārikānaṃ pothetvā vihetṭevā kaḍḍhanabhayena na dema, devā”ti. Rājā kujjhivā gehaṃ lañchāpetvā seṭṭhiṃca bhariyañca hatthe gahetvā bahi kārāpesi. Sāmāvati, nhāyitvā āgantvā gehaṃ pavisitum okāsaṃ alabhanti, “kiṃ etaṃ, tāta”ti pucchi. “Amma, rājā tava kāraṇā pahīṇi. Atha ‘na mayaṃ dassamā’ti vutte gharaṃ lañchāpetvā amhe bahi kārāpesi”ti. “Tāta, bhāriyaṃ vo kammaṃ kataṃ, rañña nāma pahite ‘na, demā’ti avatvā ‘sace me dhītaraṃ saparivāraṃ gaṇhatha, demā’ti vattabbaṃ bhaveyya, tāta”ti. “Sādhu, amma, tava ruciyā sati evaṃ karissāmī”ti rañño tathā sāsanaṃ pāhesi. Rājā “sādhū”ti sampācchitvā taṃ saparivāraṃ ānetvā abhisiñcitvā aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Sesā tassāyeva parivāritthiyo ahesum. Ayaṃ sāmāvatiyā uppatti.

Utenassa pana aparāpi vāsuladattā nāma devī ahosi caṇḍapajjotassa dhītā. Ujjeniyañhi caṇḍapajjoto nāma rājā ahosi. So ekadivasamṃ uyyānato āgacchanto attano sampattiṃ oloketvā, “atthi nu kho aññassapi kassaci evarūpā sampatti”ti vatvā taṃ sutvā manussehi “kiṃ sampatti nāmesā, kosambiyamṃ utenassa rañño atimahaṭī sampati”ti vutte rājā āha – “tena hi gaṇhissāma na”nti? “Na

sakkā so gahetu’nti. “Kiñci katvā gaṇhissāmayevā”ti? “Na sakkā devā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “So hatthikantaṃ nāma sippaṃ jānāti, mantāṃ parivattetvā hatthikantavīṇaṃ vādentō nāge palāpetipi gaṇhātipi. Hatthivāhanasampanno tena sadiso nāma natthī”ti. “Na sakkā mayā so gahetu’nti. “Sace te, deva, ekantena ayaṃ nicchayo, tena hi dāruhatthiṃ kāretvā tassāsannaṭṭhānaṃ pesehi. So hatthivāhanaṃ vā assavāhanaṃ vā sutvā dūrampi gacchati. Tattha naṃ āgataṃ gahetuṃ sakkā bhavissatī”ti.

Rājā “attheso upāyo”ti dārumayaṃ yantahatthiṃ kārapetvā bahi pilotikāhi veṭhetvā katacittakammaṃ katvā tassa vijite āsannaṭṭhāne ekasmiṃ saratīre vissajjāpesi. Hatthino antokucchiyaṃ satthi purisā aparāparaṃ caṅkamanti, hatthilaṇḍaṃ āharitvā tattha tattha chaḍḍesum. Eko vanacarako hatthiṃ disvā, “amhākaṃ rañño anucchaviko”ti cintetvā, gantvā rañño ārocesi – “deva, mayā sabbaseto kelāsakūṭapaṭibhāgo tumhākaññeva anucchaviko varavāraṇo diṭṭho”ti. Uteno tameva maggadesakaṃ katvā hatthiṃ abhiruyha saporivāro nikkhami. Tassa āgamaṇaṃ ṇatvā carapurisā gantvā caṇḍapajjotassa ārocesum. So āgantvā majjhe tucchaṃ katvā ubhosu passesu balakāyaṃ payojesi. Uteno tassāgamaṇaṃ ajānanto hatthiṃ anubandhi. Anto ṭhitamanussā vegena palāpesum. Kaṭṭhahatthī rañño mantāṃ parivattetvā vīṇaṃ vādentassa tantisaddaṃ asuṇanto viya palāyatiyeva. Rājā hatthināgaṃ pāpuṇituṃ asakkonto assaṃ āruyha anubandhi. Tasmīṃ vegena anubandhante balakāyo ohīyi. Rājā ekakova ahoṣi. Atha naṃ ubhosu passesu payuttā caṇḍapajjotassa purisā gaṇhitvā attano rañño adamsu. Athassa balakāyo amittavasāṃ gatabhāvaṃ ṇatvā bahinagareva khandhāvāraṃ nivesetvā acchi.

Caṇḍapajjotopi utenaṃ jīvaggāhameva gāhāpetvā ekasmiṃ coragehe pakkhipitvā dvāraṃ pidahāpetvā tayo divase jayapānaṃ pivi. Uteno tatiyadivase ārakkhake pucchi – “kahaṃ vo, tāta, rājā”ti? “Paccāmitto me gahito”ti jayapānaṃ pivatī”ti. “Kā nāmesā mātugāmaṣṣa viya tumhākaṃ rañño kiriyā, nanu paṭirājūnaṃ gahetvā vissajjetuṃ vā māretuṃ vā vaṭṭati, amhe dukkhaṃ nisīdāpetvā jayapānaṃ kira pivatī”ti. Te gantvā tamatthaṃ rañño ārocesum. So āgantvā “saccaṃ kira tvaṃ evaṃ vadasi”ti pucchi. “Āma, mahārājā”ti. “Sādhu taṃ vissajjessāmi, evarūpo kira te manto atthi, taṃ mayhaṃ dassasi”ti. “Sādhu dassāmi, gahaṇasamaye maṃ vanditvā taṃ gaṇhāhi. Kiṃ pana tvaṃ vandissasi”ti? “Kyāhaṃ taṃ vandissāmi, na vandissāmi”ti? “Ahampi te na dassāmi”ti. “Evaṃ sante rājānaṃ te karissāmi”ti. “Karohi, sarīrassa me issaro, na pana cittassā”ti. Rājā tassa sūragajjitaṃ sutvā, “kathaṃ nu kho imaṃ mantāṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā, “imaṃ mantāṃ aññaṃ jānāpetuṃ na sakkā, mama dhītaraṃ etassa santike uggaṇhāpetvā ahaṃ tassā santike gaṇhissāmi”ti. Atha naṃ āha – “aññassa vanditvā gaṇhantassa dassasi”ti. “Āma, mahārājā”ti. “Tena hi amhākaṃ ghare ekā khujjā atthi tassā antosāṇiyaṃ vanditvā nisinnāya tvaṃ bahisāṇiyaṃ ṭhitova mantāṃ vācehi”ti. “Sādhu, mahārāja, khujjā vā hotu pīṭhasappi vā, vandantiyā dassāmi”ti. Tato rājā gantvā dhītaraṃ vāsuladattaṃ āha – “amma, eko saṅkhakuṭṭhī anagghamantaṃ jānāti, taṃ aññaṃ jānāpetuṃ na sakkā. Tvaṃ antosāṇiyaṃ nisīditvā taṃ vanditvā mantāṃ gaṇha, so bahisāṇiyaṃ ṭhatvā tuyhaṃ vācessati. Tava santikā ahaṃ taṃ gaṇhissāmi”ti.

Evaṃ so tesāṃ aññamaññaṃ santhavakaraṇabhayena dhītaraṃ khujjaṃ, itaraṃ saṅkhakuṭṭhiṃ katvā kathesi. So tassā antosāṇiyaṃ vanditvā nisinnāya bahi ṭhito mantāṃ vācesi. Atha naṃ ekadivasaṃ punappunaṃ vuccamānampi mantapadaṃ vattum asakkontiṃ “are khujje atibahalotṭhakapolaṃ te mukhaṃ, evaṃ nāma vadehi”ti āha. “Sā kujjhitvā are duṭṭhasaṅkhakuṭṭhi kiṃ vadesi, kiṃ mādisā khujjā nāma hotī”ti? Sāṅikaṇṇaṃ ukkhipitvā “kāsi tva”nti vutte, “rañño dhītā vāsuladattā nāmāha”nti āha. “Pitā te taṃ mayhaṃ kathento ‘khujjā’ti kathesi”ti. “Mayhampi kathento taṃ saṅkhakuṭṭhiṃ katvā kathesi”ti. Te ubhopi “tena hi amhākaṃ santhavakaraṇabhayena kathitaṃ bhavissatī”ti antosāṇiyaññeva santhavaṃ karīṃsu.

Tato paṭṭhāya mantaggahaṇaṃ vā sippaggahaṇaṃ vā natthi. Rājāpi dhītaraṃ niccaṃ pucchati – “sippaṃ gaṇhasi, amma”ti? “Gaṇhāmi, tāta”ti. Atha naṃ ekadivasaṃ uteno āha – “bhadde, sāmikena kattabbaṃ nāma neva mātāpitaro na bhātubhaginiyo kātuṃ sakkonti, sace mayhaṃ jīvitaṃ dassasi, pañca te itthisatāni parivāraṃ datvā aggamaheṣiṭṭhānaṃ dassāmi”ti. “Sace imasmiṃ vacane patiṭṭhātuṃ sakkhissatha, dassāmi vo jīvita”nti. “Sakkhissāmi, bhadde”ti. Sā “sādhu, sāmi”ti pitu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ so pucchi – “amma, niṭṭhitaṃ sippa”nti? “Na tāva niṭṭhitaṃ, tāta, sippa”nti. Atha naṃ so pucchi – “kiṃ, amma”ti? “Amhākaṃ ekaṃ dvārañca ekaṃ vāhanañca laddhuṃ vaṭṭati, tāta”ti. “Idaṃ kiṃ, amma”ti? “Tāta, rattiṃ kira tārakasaññāya mantassa upacāratthāya ekaṃ osadhaṃ gahetabbaṃ atthi. Tasmā amhākaṃ velāya vā avelāya vā nikkhamanakāle ekaṃ dvārañceva ekaṃ vāhanañca laddhuṃ vaṭṭatī”ti. Rājā “sādhu”ti sampatīcchi.

Te attano abhirucitaṃ ekaṃ dvāraṃ hatthagataṃ kariṃsu. Rañño pana pañca vāhanāni ahesuṃ. Bhaddavatī nāma kareṇukā ekadivasam paññāsa yojanāni gacchati, kāko nāma dāso satṭhi yojanāni gacchati, celakaṭṭhi ca muñcakesī cāti dve assā yojanasataṃ gacchanti, nālāgiri hatthī vīsati yojanasatanti.

So kira rājā anuppanne buddhe ekassa issarassa upatṭhāko ahoṣi. Athekadivasam issare bahinagaraṃ gantvā nhatvā āgacchante eko paccekabuddho nagaraṃ piṇḍāya pavisitvā sakalanagaravāsīnaṃ mārena āvaṭṭitattā ekaṃ bhikkhāmpi alabhitvā yathādhoteṇa pattena nikkhami. Atha naṃ nagaradvāraṃ pattakāle māro aññatakavesena upasaṅkamtivā, “api, bhante, vo kiñci laddha”nti pucchi. “Kiṃ pana me tvam alabhanākāraṃ karī”ti? “Tena hi nivattitvā puna pavisatha, idāni na karissāmī”ti. “Nāhaṃ puna nivattissāmī”ti. Sace hi nivatteyya, puna so sakalanagaravāsīnaṃ sarīre adhimuñcivā pañiṃ paharivā hasanakeḷiṃ kareyya. Paccekabuddhe anivattitvā gate māro tattheva antaradhāyi. Atha so issaro yathādhoteṇeva pattena āgacchantam paccekabuddham disvā vanditvā, “api, bhante, kiñci laddha”nti pucchi. “Caritvā nikkhantamhāvuso”ti. So cintesi – “ayyo, mayā pucchitam akathetvā aññaṃ vadati, na kiñci laddham bhavissati”ti. Athassa pattam olokeno tuccham disvā gehe bhattassa niṭṭhitāniṭṭhitabhāvaṃ aṇānātāya sūro hutvā pattam gahetum avisahanto “thokaṃ, bhante, adhivāsethā”ti vatvā vegena gharaṃ gantvā “amhākaṃ bhattam niṭṭhita”nti pucchitvā, “niṭṭhita”nti vutte tam upatṭhākaṃ āha – “tāta, añño tayā sampannavegatara nāma natthi, sīghena javena bhadantaṃ patvā ‘pattam me, bhante, dethā’ti vatvā pattam gahetvā vegena ehi”ti. So ekavacaneneva pakkhanditvā pattam gahetvā āhari. Issaropi attano bhojanassa pattam pūretvā “imaṃ sīgham gantvā ayyassa sampādehi, aham te ito pattim dammi”ti āha.

Sopi tam gahetvā javena gantvā paccekabuddhassa pattam datvā pañcapatitṭhitena vanditvā, “bhante, ‘velā upakaṭṭhā’ti aham atisīghena javena āgato ca gato ca, etassa me javassa phalena yojanānaṃ paññāsasatṭhisatavīsasatagamanasamatthāni pañca vāhanāni nibbattantu, āgacchantassa ca me gacchantassa ca sarīraṃ sūriyatejēna tattham, tassa me phalena nibbattanibbattaṭṭhāne aññā sūriyatejasadisā hotu, imasmim me piṇḍapāte sāmīnā patti dinnā, tassā me nissandena tumhehi ditṭhadhammassa bhāgī homī”ti āha. Paccekabuddho “evaṃ hotū”ti vatvā –

“Icchitam patthitam tuyham, sabbameva samijjhatu;
Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā. (dī. ni. aṭṭha. 2.95
pubbūpanissayasampattikathā; a. ni. aṭṭha. 1.1. 192);

“Icchitam patthitam tuyham, khippameva samijjhatu;
Sabbe pūrentu saṅkappā, mañijotiraso yathā”ti. –

Anumodanaṃ akāsi. Paccekabuddhānaṃ kira idhāva dve gāthā anumodanagāthā nāma honti. Tattha **jotirasoti** sabbakāmadadaṃ mañiratanam vuccati. Idam tassa pubbacaritam. So etarahi caṇḍapajjoto ahoṣi. Tassa ca kammassa nissandena imāni pañca vāhanāni nibbattiṃsu. Athekadivasam rājā uyyānakīlaya nikkhami. Uteno “ajja palāyitabba”nti mahantāmahante cammapasibbake hiraññasuvanṇassa pūretvā kareṇukāpiṭṭhe ṭhapetvā vāsuladattam ādāya palāyi. Antepurapālakā palāyantam tam disvā gantvā rañño ārocesuṃ. Rājā “sīgham gacchathā”ti balaṃ pahīni. Uteno balassa pakkhandabhāvaṃ ñatvā kahāpanapasibbakaṃ mocetvā pātesi, manussā kahāpaṇe uccinitvā puna pakkhandiṃsu. Itaro suvaṇṇapasibbakaṃ mocetvā pātetvā nesam suvaṇṇalobhena papañcentānaññeva bahi nivuttam attano khandhāvāraṃ pāpuṇi. Atha naṃ āgacchantam disvāva attano balakāyo parivāretvā nagaraṃ pavesesi. So patvāva vāsuladattam abhisiñcivā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesīti. Ayaṃ vāsuladattāya uppatti.

Aparā pana māgaṇḍiyā nāma rañño santikā aggamahesiṭṭhānaṃ labhi. Sā kira kururaṭṭhe māgaṇḍiyabrāhmaṇassa dhītā. Mātāpissā māgaṇḍiyāyeva nāmaṃ. Cūlapitāpissā māgaṇḍiyova, sā abhirūpā ahoṣi devaccharapaṭibhāgā. Pitā panassā anucchavikaṃ sāmikaṃ alabhanto mahantehi mahantehi kulehi yācitopi “na mayham dhītu tumhe anucchavikā”ti tajjetvā uyyojesi. Athekadivasam satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento māgaṇḍiyabrāhmaṇassa sapajāpatikassa anāgāmiphalūpanissayaṃ disvā attano pattacīvaramādāya tassa bahinīgame aggaparicaraanatṭhānaṃ agamāsi. So tathāgatassa rūpasobhaggappattam attabhāvaṃ oloketvā, “imasmim loke iminā purisena sadiso añño puriso nāma natthi, ayaṃ mayham dhītu anucchaviko, imassa posāpanatthāya dhītaram dassāmī”ti cintetvā, “samaṇa, ekā me dhītā atthi, aham ettakaṃ kālam tassā anucchavikaṃ purisam na passāmi, tumhe tassā anucchavikā, sā ca tumhākaññeva anucchavikā. Tumhākañhi pādapariṇāyikā,

tassā ca bhaddā laddhum vaṭṭati, taṃ vo ahaṃ dassāmi, yāva mamāgamanā idheva tiṭṭhathā”ti āha. Sathā kiñci avatvā tuṅhī ahoṣi. Brāhmaṇo vegena gharaṃ gantvā, “bhoti, bhoti dhītu me anucchaviko puriso diṭṭho, sīghaṃ sīghaṃ naṃ alaṅkarohī”ti taṃ alaṅkārapetvā saddhiṃ brāhmaṇiyā ādāya satthu santikaṃ pāyāsi. Sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Ayaṃ “ettakaṃ kālaṃ mayhaṃ dhītu anucchaviko natthī”ti kassaci adatvā “ajja me dhītu anucchaviko diṭṭho”ti kira vadeti, “kīdiso nu kho so puriso, passissāma na”nti mahājano teneva saddhiṃ nikkhami.

Tasmim dhītaraṃ gahetvā āgacchante sathā tena vuttatṭhāne aṭṭhatvā tatha padacetiyaṃ dassetvā gantvā aññasmim ṭhāne aṭṭhāsi. Buddhānañhi padacetiyaṃ adhiṭṭhahitvā akkantaṭṭhāneyeva paññāyati, na aññattha. Yesañcatthāya adhiṭṭhitam hoti, teyeva naṃ passanti. Tesam pana adassanakaraṇattham hatthiādayo vā akkamantu, mahāmegho vā pavassatu, verambhavātā vā paharantu, na taṃ koci makkhetum sakkoti. Atha brāhmaṇī brāhmaṇam āha – “kuhiṃ so puriso”ti. “Imasmim ṭhāne tiṭṭhāhī”ti naṃ avacaṃ, kuhiṃ nu kho so gato”ti ito cito olokeno padacetiyaṃ disvā “ayamassa padavalañjo”ti āha. Brāhmaṇī salakkhaṇamantānaṃ tiṇṇaṃ vedānaṃ paṇaṭāya lakkhaṇamante parivattetvā padalakkhaṇam upadhāretvā, “nayidaṃ, brāhmaṇa, pañcakāmaguṇasevino pada”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ bhava,
Duṭṭhassa hoti sahasānupīlitaṃ;
Mūlhaṃ hoti avakaḍḍhitaṃ padaṃ,
Vivaṭṭacchadassa idamīdisaṃ pada”nti. (a. ni. aṭṭha. 1.1.260-261; visuddhi. 1.45);

Atha naṃ brāhmaṇo evamāha – “bhoti tvaṃ udakapātiyaṃ kumbhīlaṃ, gehamajjhe ca pana coraṃ viya mante passanasīlā, tuṅhī hohī”ti. Brāhmaṇa, yaṃ icchasi, taṃ vadehi, nayidaṃ pañcakāmaguṇasevino padanti. Tato ito cito ca olokeno sathāraṃ disvā, “ayaṃ so puriso”ti vatvā brāhmaṇo gantvā, “samaṇa, dhītaraṃ me tava posāpanatthāya demī”ti āha. Sathā “dhītarā te mayhaṃ attho atthi vā natthi vā”ti avatvāva, “brāhmaṇa, ekaṃ te kāraṇaṃ kathemī”ti vatvā, “kathehi samaṇā”ti vutte mahābhinnikkhamaṇato paṭṭhāya yāva ajapālanigrodhamūlā mārena anubaddhabhāvaṃ ajapālanigrodhamūle ca pana “atīto dāni me esa visaya”nti tassa sokāturassa sokavūpasamanattham āgatāhi māradhītāhi kumārīkavaṇṇādivasena payojitaṃ palobhanaṃ ācikkhitvā, “tadāpi mayhaṃ chando nāhosī”ti vatvā –

“Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca,
Nāhosi chando api methunasmiṃ;
Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,
Pādāpi naṃ samphusituṃ na icche”ti. (a. ni. aṭṭha. 1.1.260-261; su. ni. 841) –

Imaṃ gāthamāha. Gāthāpariyosāne brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca anāgāmiphale patitṭhahimsu. Māgaṇḍiyāpi kho “sacassa mayā attho natthi, anattikabhāvova vattabbo, ayaṃ pana maṃ muttakarīsapuṇṇaṃ karoti, pādāpi naṃ samphusituṃ na icchati, hotu, attano jātikulapadesabhogayasavayasampattiṃ āgamma tathārūpaṃ bhaddāraṃ labhitvā samaṇassa gotamassa kattabbayuttakaṃ jānissāmī”ti sathari āghātaṃ bandhi. “Kiṃ pana sathā tāya attani āghātuppattiṃ jānāti, no”ti? “Jānātiyeva. Jānanto kasmā gāthamāhā”ti? Itaresaṃ dvinnaṃ vasena. Buddhā hi āghātaṃ agaṇetvā maggaphalādhigamārahānaṃ vasena dhammaṃ desentiyeva. Mātāpitāro taṃ netvā cūlamāgaṇḍiyam kaniṭṭhaṃ paṭicchāpetvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇṇimsu. Cūlamāgaṇḍiyopi cintesi – “mama dhīta omakasattassa na anucchavikā, ekassa rañño va anucchavikā”ti. Taṃ ādāya kosambim gantvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā, “imaṃ itthirataṇaṃ devassa anucchavika”nti utenassa rañño adāsi. So taṃ disvāva uppannabalavasineho abhisekaṃ katvā pañcasatamātugāmaparivāraṃ datvā aggamaheṣitṭhāne ṭhapesi. Ayaṃ māgaṇḍiyāya uppatti.

Evamassa diyaḍḍhasahassanātakitthiparivārā tisso aggamaheṣiyo ahesuṃ. Tasmim kho pana samaye ghosakasetṭhi kukkuṭasetṭhi pāvārikasetṭhīti kosambiyam tayo setṭhino honti. Te upakatṭhāya vassūpanāyikāya pañcasatatāpase himavantato āgantvā nagare bhikkhāya carante disvā pasīditvā nisīdāpetvā bhojetvā paṭiññaṃ gahetvā cattāro māse attano santike vasāpetvā puna vassāratte āgamanatthāya paṭijānāpetvā uyyojesuṃ. Tāpasāpi tato paṭṭhāya aṭṭha māse himavante vasitvā cattāro māse tesam santike vasimsu. Te aparabhāge himavantato āgacchantā araññāyatane ekaṃ mahānigrodham disvā tassa mūle nisīdimsu. Tesu jeṭṭhakatāpaso cintesi – “imasmim rukkhe adhivatthā devatā oramattikā na bhavissati, mahesakkhenevettha devarājena bhavitabbaṃ, sādhu vata

sacāyaṃ isigaṇassa pānīyaṃ dadeyyā”ti. Sopi pānīyaṃ adāsi. Tāpaso nhānodakaṃ cintesi, tampi adāsi. Tato bhojanaṃ cintesi, tampi adāsi. Athassa etadahosi – “ayaṃ devarājā amhehi cintitaṃ cintitaṃ sabbaṃ deti, aho vata naṃ passeyyāmā”ti. So rukkhakkhandhaṃ padāletvā attānaṃ dassesi. Atha naṃ tāpasā, “devarāja, mahatī te sampatti, kiṃ nu kho katvā ayaṃ te laddhā”ti pucchimsu. “Mā pucchatha, ayyā”ti. “Ācikkha, devarājā”ti. So attanā katakammaṃ parittakattā lajjamāno kathetuṃ na visahi. Tehi punappunaṃ nippīliyamāno pana “tena hi suṇāthā”ti vatvā kathesi.

So kireko duggatamanusso hutvā bhatim̄ pariyesanto anāthapiṇḍikassa santike bhatikammaṃ labhivā taṃ nissāya jīvikam̄ kappesi. Athekasmim̄ uposathadivase sampatte anāthapiṇḍiko vihārato āgantvā pucchi – “tassa bhatikassa ajjuposathadivasabhāvo kenaci kathito”ti? “Na kathito, sāmī”ti. “Tena hissa sāyamāsaṃ pacathā”ti. Athassa patthodanaṃ pacimsu. So divasaṃ araṇṇe kammaṃ katvā sāyaṃ āgantvā bhatte vaḍḍhetvā dinne “chātomhī”ti sahasā abhuñjitvāva “aṇṇesu divasesu imasmim̄ gehe ‘bhattam̄ detha, sūpaṃ detha, byañjanaṃ detha’ti mahākolāhalaṃ ahoṣi, ajja te sabbe nissaddā nipajjimsu, mayhameva ekassāhāraṃ vaḍḍhayimsu, kiṃ nu kho eta”nti cintetvā pucchi – “avasesā bhuñjimsu, na bhuñjimsū”ti? “Na bhuñjimsu, tātā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? Imasmim̄ gehe uposathadivasesu sāyamāsaṃ na bhuñjanti, sabbeva uposathikā honti. Antamaso thanapāyinopi dārake mukhaṃ vikkhāletvā catumadhuraṃ mukhe pakkhipāpetvā mahāseṭṭhi uposathike kāreti. Gandhatelappadīpe jālante khuddakamahallakadārakā sayanagatā dvattiṃsākāraṃ sajjhāyanti. Tuyhaṃ pana uposathadivasabhāvaṃ kathetuṃ satim̄ na karimhā. Tasmā taveva bhattam̄ pakkam̄, naṃ bhuñjassūti. Sace idāni uposathikena bhavituṃ vaṭṭati, ahampi bhavyanti. “Idaṃ seṭṭhi jānātī”ti. “Tena hi naṃ pucchathā”ti. Te gantvā seṭṭhim̄ pucchimsu. So evamāha – “idāni pana abhuñjitvā mukhaṃ vikkhāletvā uposathāṅgāni adhiṭṭhahanto upaḍḍham̄ uposathakammaṃ labhissatī”ti. Itaro taṃ sutvā tathā akāsi.

Tassa sakaladivasaṃ kammaṃ katvā chātassa sarīre vātā kuppimsu. So yottena uraṃ bandhitvā yottakoṭiyaṃ gahetvā parivattati. Seṭṭhi taṃ pavattim̄ sutvā ukkāhi dhāriyamānāhi catumadhuraṃ gāhāpetvā tassa santikaṃ āgantvā, “kiṃ, tātā”ti pucchi. “Sāmī, vātā me kuppitā”ti. “Tena hi utṭhāya idaṃ bhesajjaṃ khādāhī”ti. “Tumhepi khādatha, sāmī”ti. “Amhākaṃ aphāsukaṃ natthi, tvaṃ khādāhī”ti. “Sāmī, ahaṃ uposathakammaṃ karonto sakalaṃ kātuṃ nāsakkhim̄, upaḍḍhakammampi me vikalaṃ mā ahoṣī”ti na icchi. “Mā evaṃ kari, tātā”ti vuccamānopi anicchitvā aruṇe utṭhahante milātamālā viya kālaṃ katvā tasmim̄ nigrodharukkhe devatā hutvā nibbatti. Tasmā imamattaṃ kathetvā “so seṭṭhi buddhamāmakko, dhammamāmakko, saṅghamāmakko, taṃ nissāya katassa upaḍḍhuposathakammaṃ nissandenesā sampatti mayā laddhā”ti āha.

“Buddho”ti vacanaṃ sutvāva pañcasatā tāpasā utṭhāya devatāya añjalim̄ paggayha “buddhoti vadesi, buddhoti vadesi”ti pucchitvā, “buddhoti vadāmi, buddhoti vadāmi”ti tikkhattuṃ paṭijānāpetvā “ghosopi kho eso dullabho lokasmi”nti udānaṃ udānetvā “devate anekesu kappasatasahasu asutapubbaṃ saddaṃ tayā suṇāpitamhā”ti āhaṃsu. Atha antevāsino ācariyaṃ etadavocum̄ – “tena hi satthu santikaṃ gacchāmā”ti. “Tātā, tayo seṭṭhino amhākaṃ bahūpakārā, sve tesam̄ nivesane bhikkhaṃ gaṇhitvā tesampi ācikkhitvā gamissāma, adhvāsetha, tātā”ti. Te adhvāsayimsu. Punadivase seṭṭhino yāgubhattam̄ sampādetvā āsanāni paññāpetvā “ajja no ayyānaṃ āgamanadivaso”ti nātva paccuggamaṃ katvā te ādāya nivesanaṃ gantvā nisīdāpetvā bhikkhaṃ adamsu. Te katabhattakiccā mahāseṭṭhino “mayam̄ gamissāmā”ti vadimsu. “Nanu, bhante, tumhehi cattāro vassike māse amhākaṃ gahitāva paṭiññā, idāni kuhiṃ gacchathā”ti? “Loke kira buddho uppanno, dhammo uppanno, saṅgho uppanno, tasmā satthu santikaṃ gamissāmā”ti. “Kiṃ pana tassa satthuno santikaṃ tumhākaññeva gantuṃ vaṭṭatī”ti? “Aññesampi avāritaṃ, āvuso”ti. “Tena hi, bhante, āgametha, mayampi gamanaparivacchaṃ katvā gacchāmā”ti. “Tumhesu parivacchaṃ karontesu amhākaṃ papañco hoti, mayam̄ purato gacchāma, tumhe pacchā āgaccheyyāthā”ti vatvā te puretaraṃ gantvā sammāsambuddhaṃ disvā abhithavitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Atha nesam̄ satthā anupubbim̄ kathaṃ kathetvā dhammaṃ desesi. Desanāpariyosāne sabbepe saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā pabbajjaṃ yācitvā “etha, bhikkhavo”ti vacanasamanantaram̄yeva iddhi mayapattacīvaradharā ehibhikkhū ahesuṃ.

Tepi kho tayo seṭṭhino pañcahi pañcahi sakaṭasatehi bhattachādanasappimadhuphānitādīni dānūpakaraṇāni ādāya sāvattim̄ patvā satthāraṃ vanditvā dhammakathaṃ sutvā kathāpariyosāne sotāpatti phale paṭiṭṭhāya addhamāsamattampi dānaṃ dadamānā satthu santike vasitvā kosambim̄ āgamanatthāya satthāraṃ yācitvā satthārā paṭiññaṃ dadantena “suññāgāre kho gahapatayo tathāgatā abhiramantī”ti vutte, “aññātaṃ, bhante, amhehi pahitasāsanena āgantum̄ vaṭṭatī”ti vatvā kosambim̄

gantvā ghosakaseṭṭhi ghoṣitārāmaṃ, kukkuṭaseṭṭhi kukkuṭārāmaṃ, pāvārikaseṭṭhi pāvārikārāmaṃ tayo mahāvihāre kāretvā satthu āgamanatthāya sāsanaṃ paṇiṃsu. Satthā tesam sāsanaṃ sutvā tattha agamāsi. Te paccuggantvā satthāraṃ vihāraṃ pavesetvā varena varena paṭijagganti. Satthā devasikaṃ ekekasmim vihare vasati. Yassa vihare vuṭṭho hoti, tasseva gharadvāre piṇḍāya carati. Tesam pana tiṇṇaṃ seṭṭhinaṃ upaṭṭhāko sumano nāma mālākāro ahoṣi. So te seṭṭhino evamāha – “ahaṃ tumhākaṃ dīgharattaṃ upakārako, satthāraṃ bhojetukāmomhi, mayhampi ekadivasam satthāraṃ dethā”ti. “Tena hi bhāṇe sve bhojehī”ti. “Sādhu, sāmī”ti so satthāraṃ nimantevā sakkāraṃ paṭiyādesi.

Tadā rājā sāmāvatīyā devasikaṃ pupphamūle aṭṭha kahāpaṇe deti. Tassā khujjuttarā nāma dāsī sumanamālākārassa santikaṃ gantvā nibaddhaṃ pupphāni gaṇhāti. Atha naṃ tasmim divase āgataṃ mālākāro āha – “mayā satthā nimantito, ajja pupphehi satthāraṃ pūjessāmi, tiṭṭha tāva, tvam parivesanāya saḥāyikā hutvā dhammaṃ sutvā avasesāni pupphāni gahetvā gamissasī”ti. Sā “sādhu”ti adhivāsesi. Sumano buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā anumodanakaraṇatthāya pattaṃ aggahesi. Satthā anumodanadhammadesanaṃ ārabhi. Khujjuttarāpi satthu dhammakathaṃ suṇantīyeva sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā aññesu divasesu cattāro kahāpaṇe attano gahetvā catūhi pupphāni gahetvā gacchati, taṃ divasaṃ aṭṭhahipi pupphāni gahetvā gatā. Atha naṃ sāmāvatī āha – “kiṃ nu kho, amma, ajja amhākaṃ rañña dviguṇaṃ pupphamūlaṃ dinna”nti? “No, ayye”ti. “Atha kasmā bahūni pupphāni”ti? “Aññesu divasesu ahaṃ cattāro kahāpaṇe attano gahetvā catūhi pupphāni āharāmī”ti. “Ajja kasmā na gaṇhī”ti? “Sammāsambuddhassa dhammakathaṃ sutvā dhammassa adhigatattā”ti. Atha naṃ “are, duṭṭhadāsi ettakaṃ kālaṃ tayā gahitakahāpaṇe me dehī”ti atajjetvā, “amma, tayā pivitaṃ amataṃ amhepi pāyehī”ti vatvā “tena hi maṃ nhāpehī”ti vutte soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāpetvā dve maṭṭhasātake dāpesi. Sā ekaṃ nivāsetvā ekaṃ ekaṃsaṃ pārupitvā āsanaṃ paññāpetvā ekaṃ bījanaṃ āharāpetvā āsane nisīditvā citrabījanaṃ ādāya pañca mātugāmasatāni āmantetvā tāsam satthārā desitaniyāmeneva dhammaṃ desesi. Tassā dhammakathaṃ sutvā tā sabbāpi sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Tā sabbāpi khujjuttaram vanditvā, “amma, ajjato paṭṭhāya tvam kiliṭṭhakammaṃ mā kari, amhākaṃ mātuṭṭhāne ca ācariyaṭṭhāne ca ṭhatvā satthu santikaṃ gantvā satthārā desitaṃ dhammaṃ sutvā amhākaṃ kathehi”ti vadiṃsu. Sā tathā karontī aparabhāge tipitakadharā jātā. Atha naṃ satthā “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvikanāṃ upāsikanāṃ bahussutānaṃ dhammakathikānaṃ yadidaṃ khujjuttarā”ti etadagge ṭhapesi. Tāpi kho pañcasatā itthiyo taṃ evamāhaṃsu – “amma, satthāraṃ daṭṭhukāmāmhā, taṃ no dassehi, gandhamālādīhi taṃ pūjessāmā”ti. “Ayye, rājakulaṃ nāma bhāriyaṃ, tumhe gahetvā bahi gantuṃ na sakkā”ti. “Amma, no mā nāsehi, dasseheva amhākaṃ satthārā”nti. “Tena hi tumhākaṃ vasanagabbhānaṃ bhittīsu yattakena oloketuṃ sakkā hoti, tattakaṃ chiddaṃ katvā gandhamālādīni āharāpetvā satthāraṃ tiṇṇaṃ seṭṭhinaṃ gharadvāraṃ gacchantaṃ tumhe tesu tesu ṭhānesu ṭhatvā oloketha ceva, hatthe ca pasāretvā vandatha, pūjetha cā”ti. Tā tathā katvā satthāraṃ gacchantañca āgacchantañca oloketvā vadiṃsu ceva pūjesuñca.

Athekadivasam māgaṇḍiyā attano pāsādatalato nikkhamitvā caṅkamamānā tāsam vasanaṭṭhānaṃ gantvā gabbhesu chiddaṃ disvā, “idaṃ ki”nti pucchitvā, tāhi tassā satthari āghātabaddhabhāvaṃ ajānantīhi “satthā imaṃ nagaraṃ āgato, mayaṃ ettha ṭhatvā satthāraṃ vandāma ceva pūjema cā”ti vutte, “āgato nāma imaṃ nagaraṃ samaṇo gotamo, idānissa kattabbaṃ jānissāmi, imāpi tassa upaṭṭhāyikā, imāsaṃpi kattabbaṃ jānissāmi”ti cintevā gantvā rañño ārocesi – “mahārāja, sāmāvatimissikānaṃ bahiddhā patthanā atthi, katipāheneva te jīvitaṃ māressantī”ti. Rājā “na tā evarūpaṃ karissantī”ti na saddahi. Punappunaṃ vuttepi na saddahi eva. Atha naṃ evaṃ tikkhattuṃ vuttepi asaddahantaṃ “sace me na saddhasi, tāsam vasanaṭṭhānaṃ gantvā upacārehi, mahārājā”ti āha. Rājā gantvā gabbhesu chiddaṃ disvā, “idaṃ ki”nti pucchitvā, tasmim atthe ārocite tāsam akujjhivā, kiñci avatvāva chiddāni pidahāpetvā sabbagabbhesu uddhacchiddakavātapānāni kāresi. Uddhacchiddakavātapānāni kira tasmim kāle uppannāni. Māgaṇḍiyā tāsam kiñci kātuṃ asakkuṇitvā, “samaṇassa gotamasseva kattabbaṃ karissāmī”ti nāgarānaṃ lañjaṃ datvā, “samaṇaṃ gotamaṃ antonagaraṃ pavisitvā vicarantaṃ dāsakammakaraporisehi akkosetvā paribhāsetvā palāpethā”ti āṇāpesi. Micchādīṭṭhikā tīsu ratanesu appasannā antonagaraṃ pavitṭhaṃ satthāraṃ anubandhitvā, “corosi, bālosi, mūlhosī, oṭṭhosi, goṇosi, gadrabhosi, nerayikosi, tiracchānagatosi, natthi tuyhaṃ sugati, duggatiyeva tuyhaṃ paṭīkaṅkhā”ti dasahi akkosavatthūhi akkosanti paribhāsanti.

Taṃ sutvā āyasmā ānando satthāraṃ etadavoca – “bhante, ime nāgarā amhe akkosanti paribhāsanti, ito aññattha gacchāmā”ti. “Kuhim, ānandoti”? “Aññaṃ nagaraṃ, bhante”ti. “Tattha manussesu akkosantesu puna kattha gamissāma, ānando”ti? “Tatopi aññaṃ nagaraṃ, bhante”ti.

“Tatthāpi manussesu akkosantesu kuhiṃ gamissāmā”ti? “Tatopi aññaṃ nagaraṃ, bhante”ti.
 “Ānanda, evaṃ kātuṃ na vaṭṭati. Yattha adhikaraṇaṃ uppannaṃ, tattheva tasmim̐ vūpasante aññattha
 gantuṃ vaṭṭati. Ke pana te, ānanda, akkosantī”ti? “Bhante, dāsakammakare upādāya sabbe
 akkosantī”ti. “Ahaṃ, ānanda, saṅgāmaṃ otiṇṇahatthisadiso, saṅgāmaṃ otiṇṇahatthino hi catūhi
 disāhi āgate sare sahituṃ bhāro, tattheva bahūhi dussīlehi kathitakathānaṃ sahanaṃ nāma mayhaṃ
 bhāro”ti vatvā attānaṃ ārabba dhammaṃ desento imā nāgavagge tisso gāthā abhāsi –

“Ahaṃ nāgo va saṅgāme, cāpato patitaṃ saraṃ;
 Ativākyam̐ titikkhissaṃ, dussīlo hi bahujjano.

“Dantaṃ nayanti samitiṃ, dantaṃ rājābhīrūhati;
 Danto seṭṭho manussesu, yotivākyam̐ titikkhati.

“Varamassatarā dantā, ājānīyā ca sindhavā;
 Kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato vara”nti. (dha. pa. 320-322);

Dhammakathā sampattamahājanassa sātthikā ahoṣi. Evaṃ dhammaṃ desetvā mā cintayi, ānanda,
 ete sattāhamattameva akkosissanti, aṭṭhame divase tuṇhī bhavissanti, buddhānañhi uppannaṃ
 adhikaraṇaṃ sattāhato uttari na gacchati. Māgaṇḍiyā satthāraṃ akkosāpetvā palāpetuṃ asakkontī,
 “kiṃ nu kho karissāmī”ti cintetvā, “imā etassa upatthambhabhūtā, etāsampi byasanaṃ karissāmī”ti
 ekadivasaṃ rañño surāpānaṭṭhāne upatṭhānaṃ karontī cūlapitu sāsanaṃ paḥiṇi “attho me kira
 kukkuṭehi, aṭṭha matakukkuṭe, aṭṭha sajjivakukkuṭe ca gahetvā āgacchatu, āgantvā ca sopānamatthake
 ṭhatvā āgatabhāvaṃ nivedetvā ‘pavisatū’ti vuttepi apavisitvā paṭhamam̐ aṭṭha sajjivakukkuṭe paḥiṇatu,
 ‘pacchā itare’”ti. Cūlapatṭhākaṃ ca “mama vacanaṃ kareyyāsī”ti lañjaṃ adāsi. Māgaṇḍiyā āgantvā,
 rañño nivedāpetvā, “pavisatū”ti vutte, “rañño āpānabhūmiṃ na pavisissāmī”ti āha. Itarā
 cūlapatṭhākaṃ paḥiṇi – “gaccha, tāta, mama cūlapitu santika”nti. So gantvā tena dinne aṭṭha
 sajjivakukkuṭe ānetvā, “deva, purohitena paṇṇākāro pahito”ti āha. Rājā “bhaddako vata no
 uttaribhaṅgo uppanno, ko nu kho paccēyyā”ti āha. Māgaṇḍiyā, “mahārāja, sāmāvatippamukhā
 pañcasatā itthiyo nikkammikā vicaranti, tāsam̐ pesehi, tā pacitvā āharissanti”ti āha. Rājā “gaccha,
 tāsam̐ datvā aññaṃ kira hatthe adatvā sayameva māretvā pacantū”ti pesesi. Cūlapatṭhāko “sādhu
 devā”ti gantvā tathā vatvā tāhi “mayam̐ pānātipātaṃ na karomā”ti paṭikkhitto āgantvā tamatthaṃ
 rañño ārocesi. Māgaṇḍiyā “diṭṭhaṃ te, mahārāja, idāni tāsam̐ pānātipātassa karaṇaṃ vā akaraṇaṃ vā
 jānissasi, ‘samaṇassa gotamassa pacitvā pesentū’ti vadehi devā”ti āha. Rājā tathā vatvā pesesi. Itaro te
 gahetvā gacchanto viya hutvā gantvā te kukkuṭe purohitassa datvā matakukkuṭe tāsam̐ santikaṃ netvā,
 “ime kira kukkuṭe pacitvā satthu santikaṃ paḥiṇathā”ti āha. Tā, “sāmi, āhara, idaṃ nāma amhākaṃ
 kicca”nti paccuggantvā gaṇhiṃsu. So rañño santikaṃ gantvā, “kiṃ, tātā”ti puṭṭho, “samaṇassa
 gotamassa pacitvā pesethāti vuttamatteyeva paṭimaggam̐ āgantvā gaṇhiṃsū”ti ācikkhi. Māgaṇḍiyā
 “passa, mahārāja, na tā tumhādisānaṃ karonti, bahiddhā patthanaṃ tāsam̐ atthīti vutte na saddahasī”ti
 āha. Rājā taṃ sutvāpi adhivāsetvā tuṇhīyeva ahoṣi. Māgaṇḍiyā “kiṃ nu kho karissāmī”ti cintesi.

Tadā pana rājā “sāmāvatiyā vāsuladattāya māgaṇḍiyāya cā”ti tissannampi etāsam̐ pāsādāle
 vārena vārena sattāhaṃ sattāhaṃ vītināmeti. Atha naṃ “sve vā parasuve vā sāmāvatiyā pāsādālaṃ
 gamissatī”ti ṇatvā māgaṇḍiyā cūlapitu sāsanaṃ paḥiṇi – “agadena kira dāṭhā dhovitvā ekaṃ sappam̐
 pesetū”ti. So tathā katvā pesesi. Rājā attano gamanaṭṭhānaṃ hatthikantaviṇaṃ ādāyayeva gacchati,
 tassā pokkhare ekaṃ chiddam̐ atthi. Māgaṇḍiyā tena chiddena sappam̐ pavesetvā chiddam̐ mālaguḷena
 thakesi. Sappo dvīhatīhaṃ antovīṇāyameva ahoṣi. Māgaṇḍiyā rañño gamanadivase “ajja
 katarissitthiyā pāsādaṃ gamissasi devā”ti pucchitvā “sāmāvatiyā”ti vutte, “ajja mayā, mahārāja,
 amanāpo supino diṭṭho. Na sakkā tattha gantuṃ, devā”ti? “Gacchāmevā”ti. Sā yāva tatiyaṃ vāretvā,
 “evaṃ sante ahampi tumhehi saddhiṃ gamissāmi, devā”ti vatvā nivattiyamānāpi anivattitvā, “na
 jānāmi, kiṃ bhavissati devā”ti raññā saddhiṃyeva agamāsi.

Rājā sāmāvatimissikāhi dinnāni vatthapupphagandhābharaṇāni dhāretvā subhojanaṃ bhuñjitvā
 vīnaṃ ussīsake ṭhapetvā sayane nipajji. Māgaṇḍiyā aparāparaṃ vicarantī viya hutvā vīnāchiddato
 pupphaguḷam̐ apanesi. Sappo dvīhatīhaṃ nirāhāro tena chiddena nikkhamitvā passasanto phaṇam̐
 katvā sayanapiṭṭhe nipajji. Māgaṇḍiyā taṃ disvā, “dhī dhī, deva, sappo”ti mahāsaddam̐ katvā
 rājānañca tā ca akkosantī, “ayaṃ andhabālarājā alakkhiko mayhaṃ vacanaṃ na suṇāti, imāpi nissirikā
 dubbīnītā, kiṃ nāma rañño santikā na labhanti, kiṃ nu tumhe imasmim̐ mateyeva sukhaṃ jīvissatha,
 jīvante dukkhaṃ jīvatha, ‘ajja mayā pāpasupino diṭṭho, sāmāvatiyā pāsādaṃ gantuṃ na vaṭṭatī”ti

vārentiyāpi me vacanam na suṇasi, devā’ ti āha. Rājā sappam disvā maraṇabhayatajjito “evarūpampi nāma imā karissanti, aho pāpā, aham imāsaṃ pāpabhāvaṃ ācikkhantiyāpi imissā vacanam na saddahim, paṭhamam attano gabbhesu chiddāni katvā nisinnā, puna mayā pesite kukkuṭe paṭipahiṃsu, ajja sayane sappam vissajjimsū” ti kodhena sampajjalito viya aho.

Sāmāvatīpi pañcannam itthisatānam ovādam adāsi – “ammā, amhākam aññam paṭisaraṇam natthi, narinde ca deviyā ca attani ca samameva mettacittam pavattetha, mā kassaci kopam karitthā” ti. Rājā sahasathāmam siṅgadhanam ādāya jiyam pothetvā visapītam saram sannayhitvā sāmāvatim dhure katvā sabbā tā paṭipāṭiyā ṭhapētvā sāmāvatiyā ure saram vissajjesi. So tassā mettānubhāvena paṭinivattitvā āgatamaggābhimukhova hutvā rañño hadayam pavisanto viya aṭṭhāsi. Rājā cintesi – “mayā khitto saro silampi vinivijjhitvā gacchati, ākāse paṭihananakatṭhānam natthi, atha ca panesa nivattitvā mama hadayābhimukho jāto, ayañhi nāma nissatto nijjīvo saropi etissā guṇam jānāti, aham manussabhūtopi na jānāmī” ti, so dhanam chaḍḍetvā añjalim paggayha sāmāvatiyā pādamūle ukkuṭikam nisīditvā imam gāthamāha –

“Sammuyhāmi pamuyhāmi, sabbā muyhanti me disā;
Sāmāvatī maṃ tāyassu, tvañca me saraṇam bhavā” ti.

Sā tassa vacanam sutvā, “sādhu, deva, maṃ saraṇam gacchā” ti avatvā, “yamaham, mahārāja, saraṇam gatā, tameva tvampi saraṇam gacchāhī” ti idam vatvā sāmāvatī sammāsambuddhasāvika –

“Mā maṃ tvam saraṇam gaccha, yamaham saraṇam gatā;
Esa buddho mahārāja, esa buddho anuttaro;
Saraṇam gaccha taṃ buddham, tvañca me saraṇam bhavā” ti. –

Āha. Rājā tassa vacanam sutvā, “idānāham atirekataram bhāyāmī” ti vatvā imam gāthamāha –

“Esa bhīyyo pamuyhāmi, sabbā muyhanti me disā;
Sāmāvatī maṃ tāyassu, tvañca me saraṇam bhavā” ti.

Atha nam sā purimanayeneva puna paṭikkhipitvā, “tena hi tvañca saraṇam gacchāmi, sathhārañca saraṇam gacchāmi, varañca te dammī” ti vutte, “varo gahito hotu, mahārājā” ti āha. So sathhāram upasaṅkamitvā saraṇam gantvā nimantetvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sattāham mahādānam datvā sāmāvatim āmantetvā, “uṭṭhehi, varam gaṇhā” ti āha. “Mahārāja, mayham hiraññādīhi attho natthi, imam pana me varam dehi, tathā karohi, yathā sathhā nibaddham pañcahi bhikkhusatehi saddhim idhāgacchati, dhammam suṇissāmī” ti. Rājā sathhāram vanditvā, “bhante, pañcahi bhikkhusatehi saddhim nibaddham idhāgacchatha, sāmāvatimissikā ‘dhammam suṇissāmā’ ti vadantī” ti āha. “Mahārāja, buddhānam nāma ekasim ṭhāne nibaddham gantum na vaṭṭati, mahājano sathhāram āgamanatthāya paccāsīsatī” ti. “Tena hi, bhante, ekam bhikkhum āṇāpethā” ti. Sathhā ānandattheram āṇāpesi. So tato paṭṭhāya pañca bhikkhusatāni ādāya nibaddham rājakulam gacchati. Tāpi deviyo nibaddham theram saparivāram bhojenti, dhammam suṇanti. Tā ekadivasam therassa dhammakatham sutvā pasīditvā, pañcahi uttarāsaṅgasehi dhammapūjam akamsu. Ekeko uttarāsaṅgo pañca satāni pañca satāni agghati.

Tā ekavatthā disvā rājā pucchi – “kuhim vo uttarāsaṅgo” ti. “Ayyassa no dinnā” ti. “Tena sabbe gahitā” ti? “Āma, gahitā” ti. Rājā theram upasaṅkamitvā vanditvā tāhi uttarāsaṅgānam dinnabhāvam pucchitvā tāhi dinnabhāvañca therena gahitabhāvañca sutvā, “nanu, bhante, atibahūni vatthāni, ettakehi kiṃ karissathā” ti pucchi. “Amhākam pahonakāni vatthāni gaṇhitvā sesāni jīṇṇacīvarikānam bhikkhūnam dassāmi, mahārājā” ti. “Te attano jīṇṇacīvarāni kiṃ karissantī” ti? “Jīṇṇataracīvarikānam dassantī” ti. “Te attano jīṇṇataracīvarāni kiṃ karissantī” ti? “Paccattharaṇāni karissantī” ti. “Purāṇapaccattharaṇāni kiṃ karissantī” ti? “Bhūmattharaṇāni karissantī” ti. “Purāṇabhūmattharaṇāni kiṃ karissantī” ti? “Pādapuñchanāni karissanti, mahārājā” ti. “Purāṇapādapuñchanāni kiṃ karissantī” ti? “Khaṇḍākhaṇḍikam koṭṭetvā mattikāya madditvā bhittim limpissantī” ti. “Bhante, ettakāni katvāpi ayyānam dinnāni na nassantī” ti? “Āma, mahārājā” ti. Rājā pasanno aparānīpi pañca vatthasatāni āharāpetvā therassa pādamūle ṭhapēsi. Thero kira pañcasatagghanakāneva vatthāni pañcasatabhāgena pādamūle ṭhapetvā dinnāni pañcasatakkhattum labhi, sahasagghanakāni sahasabhāgena pādamūle ṭhapetvā dinnāni sahasakkhattum labhi, satasahasagghanakāni satasahasabhāgena pādamūle ṭhapetvā dinnāni satasahasakkhattum labhi. Ekam dve tīni cattāri pañca

dasātiadinā nayena laddhānaṃ pana gaṇanā nāma natthi. Tathāgate kira parinibbuta thero sakalajambudīpaṃ vicarivā sabbavihāresu bhikkhūnaṃ attano santakāneva pattacīvarāni adāsi.

Tadā māgaṇḍiyāpi “yamahaṃ karomi. Taṃ tathā ahutvā aññathāva hoti, idāni kiṃ nu kho karissāmi”ti cintetvā, “attheso upāyo”ti raññe uyyānakīlaṃ gacchante cūlapītu sāsanaṃ paṇiṇi – “sāmāvatīyā pāsādaṃ gantvā, dussakoṭṭhāgārāni ca telakoṭṭhāgārāni ca vivarāpetvā, dussāni telacāṭīsu temetvā temetvā thambhe veṭhetvā tā sabbāpi ekato katvā dvāraṃ pidahitvā bahi yantakaṃ datvā daṇḍadīpikāhi gehe aggim dadamāno otarivā gacchatū”ti. So pāsādaṃ abhiruyha koṭṭhāgārāni vivarivā vatthāni telacāṭīsu temetvā temetvā thambhe veṭhetuṃ ārabhi. Atha naṃ sāmāvatippamukhā itthiyo “kiṃ etaṃ cūlapitā”ti vadantiyo upasaṅkamimsu. “Ammā, rājā dalhikammaṭṭhāya ime thambhe telapilotikāhi veṭhāpeti, rājagehe nāma suyuttaṃ duyuttaṃ dujjānaṃ, mā me santike hotha, ammā”ti evaṃ vatvā tā āgatā gabbhe pavesetvā dvārāni pidahitvā bahi yantakaṃ datvā ādito paṭṭhāya aggim dento otari. Sāmāvatī tāsāṃ ovādaṃ adāsi – “amhākaṃ anamatagge saṃsāre vicarantīnaṃ evameva agginā jhāyamānānaṃ attabhāvānaṃ paricchedo buddhaññenapi na sukaro, appamattā hothā”ti. Tā gehe jhāyante vedanāpariggahakammaṭṭhānaṃ manasikarantiyo kāci dutiyaphalaṃ, kāci tatiyaphalaṃ pāpuṇimsu. Tena vuttaṃ – “atha kho sambahulā bhikkhū pacchābhattaṃ piṇḍapātaṭṭhikantā yena bhagavā tenupasaṅkamimsu, upasaṅkamitvā bhagavantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdimsu, ekamantaṃ nisinnā kho te bhikkhū bhagavantaṃ etadavocum – ‘idha, bhante, rañño utenassa uyyānagatassa antepuraṃ daḍḍhaṃ, pañca ca itthisatāni kālakatāni sāmāvatippamukhāni. Tāsāṃ, bhante, upāsikānaṃ kā gati, ko abhisamparāyo’ti? Santettha, bhikkhave, upāsikāyo sotāpannā, santi sakadāgāmiyo, santi anāgāmiyo, sabbā tā, bhikkhave, upāsikāyo anipphalā kālakatā”ti. Atha kho bhagavā etamatthaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imaṃ udānaṃ udānesi –

“Mohasābandhanaṃ loko, bhabbarūpova dissati;
Upadhībandhanaṃ bālo, tamasā parivārito;
Sassatoriva khāyati, passato natthi kiñcana”nti. (udā. 70);

Evañca pana vatvā, “bhikkhave, sattā nāma vaṭṭe vicarantā niccakālaṃ appamattā hutvā puññakammameva na karonti, pamādino hutvā pāpakammampi karonti. Tasmā vaṭṭe vicarantā sukhampi dukkhampi anubhavanti”ti dhammaṃ desesi.

Rājā “sāmāvatīyā gehaṃ kira jhāyati”ti sutvā vegenāgacchantopi adaḍḍhe sampāpuṇitum nāsakkhi. Āgantvā pana gehaṃ nibbāpento uppannabalavadomanasso amaccagaṇaparivuto nisīditvā sāmāvatīyā guṇe anussaranto, “kassa nu kho idaṃ kamma”nti cintetvā – “māgaṇḍiyāya kāritaṃ bhavissati”ti ṇatvā, “tāsetvā pucchiyamānā na kathessati, saṅkaṃ upāyena pucchissāmi”ti cintetvā amacce āha – “ambho, ahaṃ ito pubbe utṭhāya samuṭṭhāya āsaṅkitaparisaṅkitova homi, sāmāvatī me niccaṃ otārameva gavesati, idāni pana me cittaṃ nibbutaṃ bhavissati, sukhena ca vasitum labhissāmi”ti, te “kena nu kho, deva, idaṃ kata”nti āhaṃsu. “Mayi sinehena kenaci kataṃ bhavissati”ti. Māgaṇḍiyāpi samīpe ṭhitā taṃ sutvā, “nāñño koci kātuṃ sakkhissati, mayā kataṃ, deva, ahaṃ cūlapitaraṃ āṇāpetvā kāresi”nti āha. “Taṃ ṭhapetvā añño mayi sineho satto nāma natthi, pasannosmi, varaṃ te dammi, attano nātigaṇaṃ pakkosāpehi”ti. Sā nātākānaṃ sāsanaṃ paṇiṇi – “rājā me pasanno varaṃ deti, sīghaṃ āgacchantū”ti. Rājā āgatāgatānaṃ mahantaṃ sakkāraṃ kāresi. Taṃ disvā tassā aññātakāpi lañjaṃ datvā “mayaṃ māgaṇḍiyāya nātākā”ti āgacchimsu. Rājā te sabbe gāhāpetvā rājaṅgaṇe nābhīpamāṇe āvāte khaṇāpetvā te tattha nisīdāpetvā paṃsūhi pūretvā upari palāle vikirāpetvā aggim dāpesi. Cammassa daḍḍhakāle ayanaṅgalena kasāpetvā khaṇḍākhaṇḍaṃ hīrāhīraṃ kāresi. Māgaṇḍiyāya sarīratopi tikhīnena satthena ghanaghanatṭhānesu maṃsaṃ uppāṭetvā telakapālaṃ uddhanaṃ āropetvā pūve viya pacāpetvā tameva khādāpesi.

Dhammasabhāyampi bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesum, “ananucchavikaṃ vata, āvuso, evarūpāya saddhāya pasannāya upāsikāya evarūpaṃ maraṇa”nti. Satthā āgantvā, “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave, imasmim attabhāve sāmāvatippamukhānaṃ itthīnaṃ etaṃ ayuttaṃ sampattaṃ. Pubbe katakammaṃ pana yuttameva etāhi laddha”nti vatvā, “kiṃ, bhante, etāhi pubbe kataṃ, taṃ ācikkhathā”ti tehi yācito atītaṃ āhari –

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente rājagehe nibaddhaṃ atṭha paccekabuddhā bhūñjanti. Pañcasatā itthiyo te upatṭhahanti. Tesu satta paccekabuddhā himavantaṃ gacchanti, eko nadīre ekaṃ tiṇagahaṃ atthi, tattha jhānaṃ samāpajjitvā nisīdi. Athekadivasāṃ rājā paccekabuddhesu gatesu tā itthiyo ādāya nadiyaṃ udakakīlaṃ kīlitum gato. Tattha tā itthiyo

divasabhāgaṃ udake kīlitvā uttaritvā sītapīlitā aggim visibbetukāmā “amhākaṃ aggikaraṇaṭṭhānaṃ olokethā”ti aparāparaṃ vicarantiyo taṃ tiṇagahaṇaṃ disvā, “tiṇarāsī”ti saññāya taṃ parivāretvā thitā aggim adamsu. Tiṇesu jhāyitvā patantesu paccekabuddhaṃ disvā, “naṭṭhāmhā, amhākaṃ rañño paccekabuddho jhāyati, rājā ñatvā amhe nāsessati, sudaddhaṃ naṃ karissāmā”ti sabbā tā itthiyo ito cito ca dārūni āharitvā tassa upari dārurāsīm karimsu. Mahādārurāsī ahoṣi. Atha naṃ ālimpetvā, “idāni jhāyissatī”ti pakkamimsu. Tā paṭhamaṃ asaṅcetanikā hutvā kammunā na bajjihimsu, idāni pacchā saṅcetanāya kammunā bajjihimsu. Paccekabuddhaṃ pana antosamāpattiyāṃ sakaṭasahashehi dārūni āharitvā ālimpentāpi usmākāramattampi gahetuṃ na sakkonti. Tasmā so sattame divase utthāya yathāsukhaṃ agamāsi. Tā tassa kammaṃ katattā bahūni vassasatasahasāni niraye paccitvā tasseva kammaṃ vipākāvasesena attabhāvasate imināva niyāmena gehe jhāyamāne jhāyimsu. Idam etasam pubbakammanti.

Evaṃ vutte bhikkhū satthāraṃ paṭipucchimsu – “khujjuttarā pana, bhante, kena kammaṃ khujjā jātā, kena kammaṃ mahāpaññā, kena kammaṃ sotāpattiphalaṃ adhigatā, kena kammaṃ paresaṃ pesanakāritā jātā”ti? Bhikkhave, tasseva rañño bārāṇasiyaṃ rajjaṃ karaṇakāle sveva paccekabuddho thokaṃ khujjadhātuko ahoṣi. Athekā upaṭṭhāyikā itthī kambalaṃ pārūpitvā suvaṇṇasaraṇaṃ gahetvā, “amhākaṃ paccekabuddho evaṇca evaṇca vicarati”ti khujjā hutvā tassa vicaraṇākāraṃ dassesi. Tassa nissandena khujjā jātā. Te pana paccekabuddhe paṭhamadivase rājagehe nisīdāpetvā patte gāhāpetvā pāyāsassa pūretvā dāpesi. Uṇhapāyāsassa pūre patte paccekabuddhā parivattetvā parivattetvā gaṇhanti. Sā itthī te tathā karonte disvā attano santakāni aṭṭha dantavalayāni datvā, “idha thapetvā gaṇhathā”ti āha. Tesu tathā katvā taṃ oloketvā thitesu tesam adhippāyaṃ ñatvā, “natthi, bhante, amhākaṃ etehi attho. Tumhākaññeva etāni pariccattāni, gahetvā gacchathā”ti āha. Te gahetvā nandamūlakapabbhāraṃ agamaṃsu. Ajjatanāpi tāni valayāni arogāneva. Sā tassa kammaṃ nissandena idāni tipīṭakadharā mahāpaññā jātā. Paccekabuddhānaṃ kataupaṭṭhānaṃ nissandena pana sotāpattiphalaṃ pattā. Idamassā buddhantare pubbakammaṃ.

Kassapasammāsambuddhakāle pana ekā bārāṇasisetthino dhītā vaḍḍhamānakacchāyāya ādāsaṃ gahetvā attānaṃ alaṅkarontī nisīdi. Athassā vissāsikā ekā khīṇāsavā bhikkhunī taṃ daṭṭhuṃ agamāsi. Bhikkhuniyo hi khīṇāsavāpi sāyanhasamaye upaṭṭhākakulāni daṭṭhukāmā honti. Tasmim pana khāṇe setthidhītāya santike kaci pesanakārikā natthi, sā “vandāmi, ayye, etaṃ tāva me pasādhanapeḷakaṃ gahetvā dethā”ti āha. Therī cintesi – “sacassā imaṃ gaṇhitvā na dassāmi, mayi āghātaṃ katvā niraye nibbattissati. Sace pana dassāmi, parassa pesanakārikā hutvā nibbattissati. Nirayasantāpato kho pana parassa pesanabhāvova seyyo”ti. “Sā anudayaṃ paṭicca taṃ gahetvā tassā adāsi. Tassa kammaṃ nissandena paresaṃ pesanakārikā jātā”ti.

Atha punekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “sāmāvatippamukhā pañcasatā itthiyo gehe agginā jhāyimsu, māgaṇḍiyāya ñātakā upari palālaggim datvā ayaṇḅgalehi bhinnā, māgaṇḍiyā pakkuthitatele pakkā, ke nu kho ettha jīvanti nāma, ke matā nāmā”ti. Satthā āgantvā, “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, ye keci pamattā, te vassasataṃ jīvantāpi matāyeva nāma. Ye appamattā, te matāpi jīvantiyeva. Tasmā māgaṇḍiyā jīvantāpi matāyeva nāma, sāmāvatippamukhā pañcasatā itthiyo matāpi jīvantiyeva nāma. Na hi, bhikkhave, appamattā maranti nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

21.

“Appamādo amatapadaṃ, pamādo maccuno padaṃ;
Appamattā na mīyanti, ye pamattā yathā matā.

22.

“Evaṃ visesato ñatvā, appamādamhi paṇḍitā;
Appamāde pamodanti, ariyānaṃ gocare ratā.

23.

“Te jhāyino sātātikā, niccaṃ daḷhaparakkamā;
Phusanti dhīrā nibbānaṃ, yogakkhemaṃ anuttara”nti.

Tattha **appamādoti** padaṃ mahantaṃ atthaṃ dīpeti, mahantaṃ atthaṃ gahetvā tiṭṭhati. Sakalampi hi teṭṭhakaṃ buddhavacanaṃ āharitvā kathiyamānaṃ appamādapadameva otarati. Tena vuttaṃ –

“Seyyathāpi, bhikkhave, yāni kānici jaṅgalānaṃ pāṇānaṃ padajātāni, sabbāni tāni hatthipade samodhānaṃ gacchanti, hatthipadaṃ tesāṃ aggamakkhāyati yadidaṃ mahantattena. Evameva kho, bhikkhave, ye keci kusalā dhammā, sabbete appamādamūlakā appamādasamosaraṇā, appamādo tesāṃ dhammānaṃ aggamakkhāyatī” ti (sam. ni. 5.140).

So panesa atthato satiyā avippavāso nāma. Niccaṃ upaṭṭhitāya satiyā cetam nāmaṃ.

Amatapadanti amataṃ vuccati nibbānaṃ. Tañhi ajātattā nu jīyati na mīyati, tasmā amatanti vuccati. Pajjanti imināti padaṃ, amataṃ pāpuṇantīti attho. Amatassa padaṃ amatapadaṃ, amatassa adhigamūpāyoti vuttaṃ hoti, **pamādoti** pamajjanabhāvo, muṭṭhassatisaṅkhātassa satiyā vosaggasetam nāmaṃ. **Maccunoti** maraṇassa. **Padanti** upāyo maggo. Pamatto hi jātiṃ nātivattati, jāto jīyati ceva mīyati cāti pamādo maccuno padaṃ nāma hoti, maraṇaṃ upeti. **Appamattā na mīyantīti** satiyā samannāgatā hi appamattā na maranti. Ajarā amarā hontīti na sallakkhetabbaṃ. Na hi koci satto ajaro amaro nāma atthi, pamattassa pana vaṭṭam nāma aparicchinnaṃ, appamattassa paricchinnaṃ. Tasmā pamattā jātiādīhi aparimuttattā jīvantāpi matāyeva nāma. Appamattā pana appamādalakkaṇaṃ vaḍḍhetvā khippaṃ maggaphalāni sacchikatvā dutiyatatiyaattabhāvesu na nibbattanti. Tasmā te jīvantāpi matāpi na mīyantiyeva nāma. **Ye pamattā yathā matāti** ye pana sattā pamattā, te pamādamaraṇena matattā, yathā hi jīvitindriyupacchedena matā dārukkhandhasadisā apagataviññāṇā, tatheva honti. Tesampi hi matānaṃ viya gahaṭṭhānaṃ tāva “dānaṃ dassāma, sīlaṃ rakkhissāma, uposathakammaṃ karissāma” ti ekacittampi na uppajjati, pabbajitānampi “ācariyupajjhāyavattādīni pūressāma, dhutaṅgāni samādiyissāma, bhāvanaṃ vaḍḍhessāma” ti na uppajjatīti matena te kiṃ nānākaraṇāva honti. Tena vuttaṃ – “ye pamattā yathā matā” ti.

Evam visesato ñatvāti pamattassa vaṭṭato nissaraṇaṃ natthi, appamattassa atthīti evaṃ visesatova jānitvā. Ke panetaṃ visesaṃ jānantīti? **Appamādamhi paṇḍitāti** ye paṇḍitā medhāvino sappaññā attano appamāde ṭhatvā appamādaṃ vaḍḍhenti, te evaṃ visesakāraṇaṃ jānanti. **Appamāde pamodantīti** te evaṃ ñatvā tasmim attano appamāde pamodanti, pahaṃsītamukhā tuṭṭhapahaṭṭhā honti. **Ariyānaṃ gocare ratāti** te evaṃ appamāde pamodantā taṃ appamādaṃ vaḍḍhetvā ariyānaṃ buddhapaccekaḥbuddhabuddhasāvakaṇaṃ gocarasaṅkhāte catusatipaṭṭhānādibhede sattatimisa bodhipakkhiyadhamme navavidhalokuttaradhamme ca ratā niratā, abhiratā hontīti attho.

Te jhāyīnōti te appamattā paṇḍitā aṭṭhasamāpattisaṅkhātēna ārammaṇūpanijjhānena vipassanāmaggaḥphalasaṅkhātēna lakkaṇūpanijjhānena cāti duvidhenapi jhānena jhāyīno. **Sātatikāti** abhinikkhamaṇakālato paṭṭhāya yāva arahattamaggā satataṃ pavattakāyikacetasiḥkavīriyā. **Niccaṃ dalhaparakkamāti** yaṃ taṃ purisathāmena purisavīriyena purisaparakkamena pattaḥbbaṃ, na taṃ apāpuṇitvā vīriyassa saṅṭhānaṃ bhavissatīti evarūpena vīriyena antarā anosakkitvā niccappavattena dalhaparakkamena samannāgatā. **Phusantīti** ettha dve phusanā ñāṇaphusanā ca, vipākaphusanā ca. Tattha cattāro maggā ñāṇaphusanā nāma, cattāri phalāni vipākaphusanā nāma. Tesu idha vipākaphusanā adhippetā. Ariyaphalena nibbānaṃ sacchikaronto dhīrā paṇḍitā tāya vipākaphusanāya phusanti, nibbānaṃ sacchikaronti. **Yogakkhemaṃ anuttaranti** ye cattāro yogā mahājanaṃ vaṭṭe osīdāpenti, tehi khemaṃ nibbhayaṃ sabbehi lokiyalokuttaradhammehi seṭṭhattā anuttaranti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Desanā mahājanaṃ sātthikā jātāti.

Sāmāvatīvatthu paṭṭhamaṃ.

2. Kumbhaghosakasetṭhivatthu

Uṭṭhānavatoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto kumbhaghosakaṃ ārabba kathesi. Rājagahanagaraṃsmiñhi rājagahasetṭhino gehe ahivātarogo uppajji, tasmim uppanne makkhikā ādiṃ katvā yāva gāvā paṭṭhamaṃ tiracchānagatā maranti, tato dāsakammakaro, sabbapaccāḥ gehasāmikā, tasmā so rogo sabbapaccāḥ seṭṭhiñca jāyañca gaṇhi. Te rogena phuṭṭhā puttāṃ santike ṭhitāṃ oloketvā assupuṇṇehi nettehi taṃ āhaṃsu – “tāta, imasmim kira roge uppanne bhittim bhinditvā palāyantāva jīvitam labhanti, tvam amhe anoloketvā palāyitvā jīvanto punāgantvā amhākaṃ asukaṭṭhāne nāma cattālīsa dhanakoṭiyo nidahitvā ṭhapitā, tā uddharitvā jīvikaṃ kappeyyāsī” ti. So tesāṃ vacanaṃ sutvā rudamāno mātāpitaro vanditvā maraṇabhayaḥbhīto bhittim bhinditvā palāyitvā pabbatagahaṇaṃ gantvā dvādasa vassāni tattha vasitvā mātāpituvasanaṭṭhānaṃ paccāgañchi.

Atha naṃ daharakāle gantvā parūlhakesamassukāle āgatattā na koci sañjāni. So mātāpitūhi dinnasaññāvasena dhanatṭhānaṃ gantvā dhanassa arogabhāvaṃ ñatvā cintesi – “maṃ na koci sañjānāti, sacāhaṃ dhaṇaṃ uddharitvā valañjissāmi, ‘ekena duggatena nidhi uddhaṭo’ ti maṃ gahetvā vihettheyyūṃ, yaṃnūnāhaṃ bhatim katvā jīveyya’ nti. Athekaṃ pilotikaṃ nivāsetvā, ‘atthi koci bhatakena atthiko’ ti pucchanto bhatakavīthim pāpuṇi. Atha naṃ bhatakā disvā, ‘sace amhākaṃ ekaṃ kammaṃ karissasi, bhattavetaṇaṃ te dassāmā’ ti āhaṃsu. ‘Kiṃ kammaṃ nāmā’ ti? ‘Pabodhanacodanakammaṃ. Sace ussahasi, pātova uṭṭhāya ‘tātā, uṭṭhahatha, sakaṭāni sannayhatha, goṇe yojettha, hatthiassānaṃ tiṇatthāya gamanavelā; amṃā, tumhepi uṭṭhahatha, yāguṃ pacatha, bhattaṃ pacathā’ ti vicaritvā ārocehi’ ti. So ‘sādhū’ ti sampatiṇchi. Athassa vasanatthāya ekaṃ gharaṃ adāṃsu. So devasikaṃ taṃ kammaṃ akāsi.

Athassa ekadivasam rājā bimbisāro saddamassosi. So pana sabbaravaññū ahosi. Tasmā ‘mahādhanassa purisassesa saddo’ ti āha. Athassa santike tṭhitā ekā paricārikā ‘rājā yaṃ vā taṃ vā na kathessati, idaṃ mayā ñātum vaṭṭati’ ti cintetvā – ‘gaccha, tāta, etaṃ jānāhi’ ti ekaṃ purisaṃ paṇiṇi. So vegena gantvā taṃ disvā āgantvā, ‘eko bhatakānaṃ bhaticārako kapaṇamanusso eso’ ti ārocesi. Rājā tassa vacanaṃ sutvā tuṇhī hutvā dutiyadivasepi tatiyadivasepi taṃ tassa saddaṃ sutvā tatheva āha. Sāpi paricārikā tatheva cintetvā punappunaṃ pesetvā, ‘kapaṇamanusso eso’ ti vutte cintesi – ‘rājā ‘kapaṇamanusso eso’ ti vacanaṃ sutvāpi na saddahati, punappunaṃ ‘mahādhanassa purisassesa saddo’ ti vadati, bhavitabbamettha kāraṇena, yathāsabhāvato etaṃ ñātum vaṭṭati’ ti. Sā rājānaṃ āha, ‘deva, ahaṃ sahaṃsaṃ labhamānā dhītaraṃ ādāya gantvā etaṃ dhaṇaṃ rājakulaṃ pavesessāmi’ ti. Rājā tassā sahaṃsaṃ dāpesi.

Sā taṃ gahetvā dhītaraṃ ekaṃ malinadhātukaṃ vatthaṃ nivāsāpetvā tāya saddhim rājagehato nikkhamitvā maggapaṭipannā viya bhatakavīthim gantvā ekaṃ gharaṃ pavisitvā, ‘amma, mayam maggapaṭipannā, ekāhadvīhaṃ idha vissamitvā gamissāmā’ ti āha. ‘Amma, bahūni gharamānusakāni, na sakkā idha vasitum, etaṃ kumbhaghosakassa gehaṃ tucchaṃ, tattha gacchathā’ ti. Sā tattha gantvā, ‘sāmi, mayam maggapaṭipannakā, ekāhadvīhaṃ idha vasissāmā’ ti vatvā tena punappunaṃ paṭikkhittāpi, ‘sāmi, ajjekadivasamattaṃ vasitvā pātova gamissāmā’ ti nikkhamitum na icchi. Sā tattheva vasitvā punadivase tassa araṇṇagamanavelāya, ‘sāmi, tava nivāpaṃ datvā yāhi, āhāraṃ te pacissāmī’ ti vatvā, ‘alaṃ, amma, ahameva pacitvā bhujjissāmī’ ti vutte punappunaṃ nibandhitvā tena dinne gahitamattakeyeva katvā antarāpaṇato bhājanāni ceva parisuddhataṇḍulādīni ca āharāpetvā rājakule pacananiyāmena suparisuddhaṃ odanaṃ, sādhusāni ca dve tīṇi sūpabyañjanāni pacitvā tassa araṇṇato āgatassa adāsi. Atha naṃ bhujjivā muducittataṃ āpannaṃ ñatvā, ‘sāmi, kilantama, ekāhadvīhaṃ idheva homā’ ti āha. So ‘sādhū’ ti sampatiṇchi.

Athassa sāyampi punadivasepi madhurabhataṃ pacitvā adāsi. Atha muducittataṃ tassa ñatvā ‘sāmi, katipāhaṃ idheva vasissāmā’ ti. Tattha vasamānā tikhiṇena satthena tassa mañcavānaṃ heṭṭhāṭaniyaṃ taṃ taṃ chindī. Mañco tasmim āgantvā nisinnamatteyeva heṭṭhā olambi. So ‘kasmā ayaṃ mañco evaṃ chijjivā gato’ ti āha. ‘Sāmi, daharadārake vāretum na sakkomi, ettheva sannipatanti’ ti. ‘Amma, idaṃ me dukkhaṃ tumhe nissāya jātaṃ. Ahañhi pubbe katthaci gacchanto dvāraṃ pidahitvā gacchāmī’ ti. ‘Kiṃ karomi, tāta, vāretum na sakkomi’ ti. Sā imināva niyāmena dve tayo divase chinditvā tena ujjhāyitvā khīyitvā vuccamānāpi tatheva vatvā puna ekaṃ dve rajjuka ṭhapetvā sese chindī. Taṃ divasaṃ tasmim nisinnamatteyeva sabbaṃ vānaṃ bhūmiyaṃ patī, sīsaṃ jaṇṇukehi saddhim ekato ahosi, so uṭṭhāya, ‘kiṃ karomi, idāni kuhiṃ gamissāmi, nipajjanamañcassapi tumhehi asāmiko viya katomhi’ ti āha. ‘Tāta, kiṃ karomi, paṭivissakadārake vāretum na sakkomi, hotu, mā cintayi, imāya nāma velāya kuhiṃ gamissasi’ ti dhītaraṃ āmantetvā, ‘amma, tava bhātikassa nipajjanokāsaṃ karohī’ ti āha. Sā ekapasse sayitvā ‘idhāgaccha, sāmi’ ti āha. Itaropi naṃ ‘gaccha, tāta, bhaginiyā saddhim nipajjā’ ti vadesi. So tāya saddhim ekamañce nipajjivā taṃ divasaññeva santhavaṃ akāsi, kumārikā parodī. Atha naṃ mātā pucchi – ‘kiṃ, amma, rodasi’ ti? ‘Amma, idaṃ nāma jāta’ nti. ‘Hotu, amma, kiṃ sakkā katum, tayāpi ekaṃ bhattāraṃ imināpekaṃ pādapariṇāyikaṃ laddhum vaṭṭati’ ti taṃ jāmataraṃ akāsi. Te samaggavāsaṃ vasiṃsu.

Sā katipāhaccayena rañño sāsaṇaṃ pesesi – ‘bhatakavīthiyaṃ chaṇaṃ karontu. Yassa pana ghare chaṇo na karīyati, tassa ettako nāma daṇḍoti ghosanaṃ kāretu’ ti. Rājā tathā kāresi. Atha naṃ sassu āha – ‘tāta, bhatakavīthiyaṃ rājānāya chaṇo kattabbo jāto, kiṃ karomā’ ti? ‘Amma, ahaṃ bhatim karontopi jīvitum na sakkomi, kiṃ karissāmī’ ti? ‘Tāta, gharāvāsaṃ vasantā nāma iṇampi gaṇhanti, rañño āṇā akātum na labbhā. Iṇato nāma yena kenaci upāyena muccitum sakkā, gaccha, kutoci ekaṃ vā dve vā kahāpaṇe āharā’ ti āha. So ujjhāyanto khīyanto gantvā cattālīsakoṭidhanatṭhānato ekameva

kahāpaṇaṃ āhari. Sā taṃ kahāpaṇaṃ rañño pesetvā attano kahāpaṇena chaṇaṃ katvā puna katipāhaccayena tatheva sāsanaṃ paṇiṇi. Puna rājā tatheva “chaṇaṃ karontu, akarontānaṃ ettako daṇḍo”ti āṇāpesi. Punapi so tāya tatheva vatvā nippīliyamāno gantvā tayo kahāpaṇe āhari. Sā tepi kahāpaṇe rañño pesetvā puna katipāhaccayena tatheva sāsanaṃ paṇiṇi – “idāni purise pesetvā imaṃ pakkosāpetu”ti. Rājā pesesi. Purisā gantvā, “kumbhaghosako nāma kataro”ti pucchitvā pariyesantā taṃ disvā “ehi, bho rājā, taṃ pakkosati”ti āhaṃsu. So bhīto “na maṃ rājā jānātī”tiādīni vatvā gantuṃ na icchi. Atha naṃ balakkārena hatthādīsu gahetvā ākaḍḍhiṃsu. Sā itthī te disvā, “are, dubbinitā, tumhe mama jāmataraṃ hatthādīsu gahetuṃ ananucchavikā”ti tajjetvā, “ehi, tāta, mā bhāyi, rājānaṃ disvā tava hatthādigāhakānaṃ hattheyeva chindāpessāmī”ti dhītaraṃ ādāya purato hutvā rājagehaṃ patvā vesam parivattetvā sabbālankārapaṭimaṇḍitā ekamantaṃ atthāsi. Itarampi parikaḍḍhitvā ānaysiyeva.

Atha naṃ vanditvā ṭhitam rājā āha – “tvam kumbhaghosako nāmā”ti? “Āma, devā”ti. “Kiṃ kāraṇā mahādhanam vañcetvā khādasī”ti? “Kuto me, deva, dhanam bhatim katvā jīvantassā”ti? “Mā evam kari, kiṃ amhe vañcesi”ti? “Na vañcemi, deva, natthi me dhana”nti. Athassa rājā te kahāpaṇe dassetvā, “ime kassa kahāpaṇā”ti āha. So sañjānitvā, “aho bālomhi, katham nu kho ime rañño hattham pattā”ti ito cito ca olokeno tā dvepi paṭimaṇḍitapasādhanā gabbhadvāramūle ṭhitā disvā, “bhāriyam vatidaṃ kammaṃ, imāhi rañña payojitāhi bhavitabba”nti cintesi. Atha naṃ rājā “vadehi, bho, kasmā evam karosī”ti āha. “Nissayo me natthi, devā”ti. “Mādiso nissayo bhavitum na vaṭṭati”ti. “Kalyāṇam, deva, sace me devo avassayo hotī”ti. “Homi, bho, kittakam te dhana”nti? “Cattālīsakoṭiyo, devā”ti. “Kiṃ laddhum vaṭṭati”ti? “Sakaṭāni devā”ti? Rājā anekasatāni sakaṭāni yojāpetvā paṇitvā taṃ dhanam āharāpetvā rājanāgane rāsīm kārapetvā rājagahavāsino sannipātāpetvā, “atthi kassaci imasmim nagare “ettakam dhana”nti pucchitvā “natthi, devā”ti. “Kiṃ panassa katum vaṭṭati”ti? “Sakkāram, devā”ti vutte mahantena sakkārena taṃ seṭṭhiṭṭhāne ṭhapetvā dhītaraṃ tasseva datvā tena saddhim satthu santikam gantvā vanditvā “bhante, passathimam purisam, evarūpo dhitimā nāma natthi, cattālīsakoṭivibhavo hontopi uppilāvitākāram vā asmimānamattaṃ vā na karoti, kapaṇo viya pilotikam nivāsetvā bhatakavīthiyam bhatim katvā jīvanto mayā iminā nāma upāyena nāto. Jānitvā ca pana pakkosāpetvā sadhanabhāvam sampaṭicchāpetvā taṃ dhanam āharāpetvā seṭṭhiṭṭhāne ṭhapito, dhītā cassa mayā dinnā. Bhante, mayā ca evarūpo dhitimā na diṭṭhapubbo”ti āha.

Taṃ sutvā satthā “evam jīvantassa jīvikam dhammikajīvikam nāma, mahārāja, corikādikammaṃ pana idhaloke ceva pīleti himseti, paraloke ca, tatonidānam sukham nāma natthi. Purisassa hi dhanapārijuññakāle kasim vā bhatim vā katvā jīvikameva dhammikajīvikam nāma. Evarūpassa hi vīriyasampannassa satisampannassa kāyavācāhi parisuddhakammassa paññāya nisammakāriṇo kāyādīhi saññatassa dhammajīvikam jīvantassa sativippavāse ṭhitassa issariyam vaḍḍhatiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

24.

“Uṭṭhānavato satimato,
Sucikammassa nisammakāriṇo;
Saññatassa dhammajīvino,
Appamattassa yasobhivaḍḍhatī”ti.

Tattha **uṭṭhānavatoti** uṭṭhānavīriyavantassa. **Satimatoti** satisampannassa. **Sucikammassāti** niddosehi niraparādhehi kāyakammādīhi samannāgatassa. **Nisammakāriṇoti** evaṃ bhavissati, evam karissāmīti vā, imasmim kamme evam kate idam nāma bhavissatīti vā evam nidānam sallakkhetvā rogaticchanam viya sabbakammāni nisāmetvā upadhāretvā karontassa. **Saññatassāti** kāyādīhi saññatassa nicchiddassa. **Dhammajīvinoti** agārikassa tulākūṭādīni vajjetvā kasigorakkhādīhi, anagārikassa vejjakammadūtakammādīni vajjetvā dhammena samena bhikkhācariyāya jīvikam kappentassa. **Appamattassāti** avippavutthasatino. **Yasobhivaḍḍhatīti** issariyabhogasampannasānkhāto ceva kittivaṇṇabhaṇanasānkhāto ca yaso abhivaḍḍhatīti.

Gāthāpariyosāne kumbhaghosako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Aññepi bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇiṃsu. Evam mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Kumbhaghosakaseṭṭhivatthu dutiyam.

3. Cūḷapanthakatheravatthu

Uṭṭhānenappamādenāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veļuvane viharanto cūḷapanthakatheraṃ ārabha kathesi.

Rājagahe kira dhanaseṭṭhikulassa dhītā vayappattakāle mātāpitūhi sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale ativiya rakkhiyamānā yobbanamadammattāya purisalolā hutvā attano dāseneva saddhiṃ santhavaṃ katvā, “aññepi me idaṃ kammaṃ jāneyyu”nti bhītā evamāha – “amhehi imasmiṃ ṭhāne na sakkā vasitum. Sace me mātāpitāro imaṃ dosam jānissanti, khaṇḍākhāṇḍikaṃ maṃ karissanti. Videsaṃ gantvā vasissāmā”ti. Te hatthasāraṃ gahetvā aggadvārena nikkhamitvā, “yattha vā tattha vā aññehi ajānanaṭṭhānaṃ gantvā vasissāmā”ti ubhopi agamaṃsu. Tesam ekasmiṃ ṭhāne vasantānaṃ samvāsamanvāya tassā kucchismiṃ gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhāparipākaṃ āgamma tena saddhiṃ mantesi, “gabbho me paripākaṃ gato, nātibandhuvirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṃ nāma ubhinnampi amhākaṃ dukkhāvahaṃ, kulagehameva gacchāmā”ti. So “sacāhaṃ tattha gamissāmi, jīvitaṃ me natthī”ti bhayena “ajja gacchāma, sve gacchāmā”ti divase atikkāmesi. Sā cintesi – “ayaṃ bālo attano dosamahantatāya gantum na ussahati, mātāpitāro nāma ekantahitāva, ayaṃ gacchatu vā, mā vā, ahaṃ gamissāmi”ti. Sā tasmim gehā nikkhante gehaparikkhāraṃ paṭisāmetvā attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ anantaragehavāsīnaṃ ārocetvā maggaṃ paṭipajji.

Sopi gharaṃ āgantvā taṃ adisvā paṭivissake pucchitvā, “sā kulagharaṃ gatā”ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tattheva gabbhavuṭṭhānaṃ ahoṣi. So “kiṃ idaṃ, bhaddhe”ti pucchi. “Sāmi, me eko putto jāto”ti. “Idāni kiṃ karissāmā”ti? “Yassatthāya mayaṃ kulagharaṃ gaccheyyāma, taṃ kammaṃ antarāmaggeva nipphannaṃ, tattha gantvā kiṃ karissāma, nivattissāmā”ti dvepi ekacittā hutvā nivattiṃsu. Tassa ca dāraḥ panthe jātattā **panthakoti** nāmaṃ kariṃsu. Tassā nacirasseva aparopi gabbho patiṭṭhahi. Sabbhaṃ purimanayeneva vitthāretabbaṃ. Tassāpi dāraḥ panthe jātattā paṭhamajātassa **mahāpanthakoti** nāmaṃ katvā itarassa **cūḷapanthakoti** nāmaṃ kariṃsu. Te dvepi dāraḥ gahetvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Tesam tattha vasantānaṃ mahāpanthakadāraḥ aññe dāraḥ “cūḷapitā mahāpitāti, ayyako ayyikā”ti ca vadante sutvā mātaraṃ pucchi – “amma, aññe dāraḥ ‘ayyako ayyikā’tipi, ‘mahāpitā cūḷapitā’tipi vadanti, kacci amhākaññeva nātakā natthī”ti? “Āma, tāta, amhākaṃ ettha nātakā natthi. Rājagahanagare pana vo dhanaseṭṭhi nāma ayyako, tattha amhākaṃ bahū nātakā”ti. “Kasmā tattha na gacchatha, amma”ti? Sā attano agamanakāraṇaṃ puttassa akathetvā puttesu punappunaṃ kathentesu sāmikaṃ āha – “ime dāraḥ maṃ ativiya kilamenti, kiṃ no mātāpitāro disvā maṃsaṃ khādissanti, ehi, dāraḥ ayyakakulaṃ dassessāmā”ti? “Ahaṃ sammukhā bhavitum na sakkhissāmi, te pana nayissāmi”ti. “Sādhu yena kenaci upāyena dāraḥ ayyakakulameva daṭṭhum vaṭṭatī”ti. Dvepi janā dāraḥ ādāya anupubbena rājagahaṃ patvā nagaradvāre ekissā sālāya pavisitvā dāraḥ dāraḥ dāraḥ gahetvā attano āgatabhāvaṃ mātāpitūnaṃ ārocāpesi. Te taṃ sāsanaṃ sutvā, “samsāre vicarantānaṃ na putto na dhītā bhūtapubbā nāma natthi, te amhākaṃ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṃ cakkhupathe ṭhātum, ettakaṃ nāma dhanam gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṃ gantvā jīvantu, dāraḥ pana idha pesentū”ti dhanam datvā dūtaṃ pāhesum.

Tehi pesitaṃ dhanam gahetvā dāraḥ āgatadūtānaññeva hatthe datvā pahinimisu. Dāraḥ ayyakakule vadāhanti. Tesu cūḷapanthako atidaharo, mahāpanthako pana ayyakena saddhiṃ dasabalassa dhammakathaṃ sotum gacchati. Tassa niccaṃ satthu santikaṃ gacchantassa pabbajjāya cittaṃ nami. So ayyakaṃ āha – “sace maṃ anujāneyyātha, ahaṃ pabbajeyya”nti. “Kiṃ vadesi, tāta, sakalassa lokassāpi me pabbajjāto tava pabbajjā bhaddikā. Sace sakkosi pabbajjāhī”ti. Taṃ satthu santikaṃ netvā, “kiṃ, gahapati, dāraḥ te laddho”ti vutte, “āma, bhante, ayaṃ me nattā tumhākaṃ santike pabbajitukāmo”ti āha. Sathā aññataraṃ piṇḍapātaḥ bhikkhum “imaṃ dāraḥ pabbajjehī”ti aññāpesi. Thero tassa tacapañcakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbajesi. So bahuṃ buddhavacanaṃ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṃ labhitvā yonisomanasikārena kammaṭṭhānaṃ karonto arahattaṃ pāpuṇi. So jhānasukhena phalasukhena vītināmento cintesi – “sakkā nu kho idaṃ sukhaṃ cūḷapanthakassa dātu”nti! Tato ayyakaseṭṭhissa santikaṃ gantvā evamāha – “mahāseṭṭhi, sace anujāneyyātha, ahaṃ cūḷapanthakaṃ pabbajeyya”nti. “Pabbajjetha, bhante”ti. Seṭṭhi kira sāsane ca suppasanno, “kataradhītāya vo ete puttā”ti pucchiyamāno ca “palātadhītāyā”ti vattum lajjati, tasmā sukheva tesam pabbajjaṃ anujāni. Thero cūḷapanthakaṃ pabbajetvā sīlesu patiṭṭhāpesi. So pabbajitvāva dandho ahoṣi.

“Padmaṃ yathā kokanadaṃ sugandhaṃ,
Pāto siyā phullamavītagandhaṃ;
Aṅgīrasaṃ passa virocāmānaṃ,

Tapantamādiccamivantalikkhe’’ti. (sam. ni. 1.123; a. ni. 5.195) –

Imaṃ ekaṃ gāthaṃ catūhi māsehi uggaṇhituṃ nāsakkhi. So kira kassapasammāsambuddhakāle pabbajitvā paññavā hutvā aññatarassa dandhabhikkhuno uddeśaggahaṇakāle parihāsakeḷiṃ akāsi. So bhikkhu tena parihāseṇa lajjito neva uddeśaṃ gaṇhi, na sajjhāyamakāsi. Tena kammaṇa ayaṃ pabbajitvāva dandho jāto, gaḥitagahitaṃ padaṃ uparūparipadaṃ gaṇhantassa nassati. Tassa imameva gāthaṃ uggahetuṃ vāyamantassa cattāro māsā atikkantā. Atha naṃ mahāpanthako, “cūḷapanthaka, tvaṃ imasmiṃ sāsane abhabbo, catūhi māsehi ekaṃ gāthampi gaṇhituṃ na sakkosi, pabbajitakiccaṃ pana kathaṃ matthakaṃ pāpessasi, nikkhama ito’’ti viharā nikkadḍhi. Cūḷapanthako buddhasāsane sinehena gihibhāvaṃ na pattheti.

Tasmiṃkā kāle mahāpanthako bhattuddesako ahoṣi. Jīvako komārabhacco baḥuṃ māḷāgandhavilepanaṃ ādāya attano ambavanaṃ gantvā satthāraṃ pūjetvā dhammaṃ sutvā utthāyāsānā dasabalaṃ vanditvā mahāpanthakaṃ upasaṅkamtivā, “kittakā, bhante, satthu santike bhikkhū’’ti pucchi. “Pañcamattāni bhikkhusatāni’’ti. “Sve, bhante, buddhappamukhāni pañca bhikkhusatāni ādāya amhākaṃ nivesane bhikkhaṃ gaṇhathā’’ti. “Upāsaka, cūḷapanthako nāma bhikkhu dandho aviruḷhidhammo, taṃ tḥapetvā sesānaṃ nimantaṇaṃ sampaṭicchāmī’’ti thero āha. Taṃ sutvā cūḷapanthako cintesi – “thero ettakānaṃ bhikkhūnaṃ nimantaṇaṃ sampaṭicchantaṃ maṃ bāhiraṃ katvā sampaṭicchati, nissamsayaṃ mayhaṃ bhātikassa mayi cittaṃ bhinnaṃ bhavissati, kiṃ dāni mayhaṃ iminā sāsaneṇa, gihī hutvā dānādāni puññāni karonto jīvissāmī’’ti? So punadivase pātova vibbhamituṃ pāyāsi.

Satthā paccūsakāleyeva lokaṃ volokento imaṃ kāraṇaṃ disvā paṭhamataraṃ gantvā cūḷapanthakassa gamanaṃ magge dvārakoṭṭhake caṅkamaṇto aṭṭhāsi. Cūḷapanthako gacchanta satthāraṃ disvā upasaṅkamtivā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā “kuhiṃ pana tvaṃ, cūḷapanthaka, imāya velāya gacchasi’’ti āha. “Bhātā maṃ, bhante, nikkadḍhati, tenāhaṃ vibbhamituṃ gacchāmī’’ti. “Cūḷapanthaka, tava pabbajjā nāma mama santakā, bhātārā nikkadḍhito kasmā mama santikaṃ nāgañchi, ehi, kiṃ te gihibhāvena, mama santike bhavissasi’’ti cakkakaṅkitalena pañinā taṃ sirasi parāmasitvā ādāya gantvā gandhakuṭippamukhe nisīdāpetvā, “cūḷapanthaka, puratthābhimukho hutvā imaṃ pilotikaṃ ‘rajo haraṇaṃ rajo haraṇa’nti parimajjanto idheva hohī’’ti iddhiyā abhisāṅkhatāṃ parisuddhaṃ pilotikaṃ datvā kāle ārocite bhikkhusaṅghaparivuto jīvakaṃsa gehaṃ gantvā paññattāsane nisīdi. Cūḷapanthakopi sūriyaṃ olokento taṃ pilotikaṃ ‘rajo haraṇaṃ rajo haraṇa’nti parimajjanto nisīdi. Tassa taṃ pilotikakhaṇḍaṃ parimajjantassa kiliṭṭhaṃ ahoṣi. Tato cintesi – “idaṃ pilotikakhaṇḍaṃ ativiya parisuddhaṃ, imaṃ pana atabhāvaṃ nissāya purimapakatim vijahitvā evaṃ kiliṭṭhaṃ jātaṃ, aniccā vata saṅkhārā’’ti khayavayaṃ paṭṭhapento vipassanaṃ vaḍḍhesi. Satthā “cūḷapanthakassa cittaṃ vipassanaṃ āruḷha’’nti ṇatvā, “cūḷapanthaka, tvaṃ pilotikakhaṇḍameva saṃkiliṭṭhaṃ ‘rajaṃ raja’nti mā saññaṃ kari, abbhantare pana te rāgarajādāyo atthi, te harāhī’’ti vatvā obhāsaṃ vissajjetvā purato nisinna viya paññāyamānarūpo hutvā imā gāthā abhāsi –

“Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati,
Rāgassetam adhivacanaṃ rajoti;
Etaṃ rajaṃ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane.

“Doso rajo na ca pana reṇu vuccati,
Dosassetam adhivacanaṃ rajoti;
Etaṃ rajaṃ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane.

“Moho rajo na ca pana reṇu vuccati,
Mohassetam adhivacanaṃ rajoti;
Etaṃ rajaṃ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane’’ti. (mahāni. 209);

Gāthāpariyosāne cūḷapanthako saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Saha paṭisambhidāhiyevassa tīṇi piṭakāni āgamimsu.

So kira pubbe rājā hutvā nagaram padakkhiṇaṃ karonto nalāṭato sede muccante parisuddhena sātakena nalāṭantaṃ puñchi, sātako kiliṭṭho ahoṣi. So “imaṃ sarīraṃ nissāya evarūpo parisuddho sātako pakatiṃ jahitvā kiliṭṭho jāto, aniccā vata saṅkhārā”ti aniccasaññaṃ paṭilabhi. Te kāraṇeṇassa rajoharaṇameva paccayo jāto.

Jīvakopi kho komārabhacco dasabalassa dakkhiṇodakaṃ upanāmesi. Satthā “nanu, jīvaka, vihāre bhikkhū atthī”ti hatthena pattam pidahi. Mahāpanthako “nanu, bhante, vihāre bhikkhū natthī”ti āha. Satthā “atthi, jīvaka”ti āha. Jīvako “tena hi bhāṇe gaccha, vihāre bhikkhūnaṃ atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā tvaññaeva jānāhī”ti purisaṃ pesesi. Tasmīṃ khaṇe cūḷapanthako “mayhaṃ bhātiko ‘vihāre bhikkhū natthī’ti bhāṇati, vihāre bhikkhūnaṃ atthibhāvamassa pakāsessāmi”ti sakalam ambavanaṃ bhikkhūnaññaeva pūresi. Ekacce bhikkhū cīvarakammaṃ karonti, ekacce rajanakammaṃ karonti, ekacce sajjhāyaṃ karonti. Evaṃ aññaṃaññaasadiṣaṃ bhikkhusaṃsaṃ māpesi. So puriso vihāre bahū bhikkhū disvā nivattitvā, “ayya, sakalam ambavanaṃ bhikkhūhi paripuṇṇa”nti jīvakassa ārocesi. Theropi kho tattheva –

“Sahassakkhattumattānaṃ, nimminivāna panthako;
Nisīdambavane ramme, yāva kālappavedanā”ti.

Atha satthā taṃ purisaṃ āha – “vihāraṃ gantvā ‘satthā cūḷapanthakaṃ nāma pakkosati’ti vadehī”ti. Tena gantvā tathā vutte, “ahaṃ cūḷapanthako, ahaṃ cūḷapanthako”ti mukhasaṃsaṃ utṭhahi. So puriso puna gantvā, “sabbepi kira, bhante, cūḷapanthakāyeva nāmā”ti āha. “Tena hi gantvā yo ‘ahaṃ cūḷapanthako’ti paṭhamam vadati, taṃ hatthe gaṇha, avasesā antaradhāyissanti”ti. So tathā akāsi. Tāvadeva saṃsaṃsaṃsaṃ bhikkhū antaradhāyīṃsu. Theropi tena purisena saddhiṃ agamāsi. Satthā bhattakiccapariyosāne jīvakaṃ āmantesi – “jīvaka, cūḷapanthakassa pattam gaṇhāhi, ayaṃ te anumodanaṃ karissati”ti. Jīvako tathā akāsi. Thero sīhanādaṃ nadanto taruṇasīho viya tīhi piṭakehi saṅkhobhetvā anumodanamakāsi. Satthā utṭhāyāsanaṃ bhikkhusaṅghaparivuto vihāraṃ gantvā bhikkhūhi vatte dassite gandhakuṭippamukhe tathā bhikkhusaṅghassa sugatovādaṃ datvā kammaṭṭhānaṃ kathetvā bhikkhusaṅghaṃ uyyojetvā surabhigandhavāsitaṃ gandhakuṭiṃ pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyaṃ upagato. Atha sāyanhasamaye bhikkhū ito cito ca samosarivā rattakambalasāniyā parikkhittā viya nisīditvā satthu gaṇakathaṃ ārabhiṃsu, “āvuso, mahāpanthako cūḷapanthakassa ajjhāsayaṃ ajānanto catūhi māsehi ekam gāthaṃ uggaṇhāpetuṃ na sakkoti, ‘dandho aya’nti vihārā nikkadḍhi, sammāsambuddho pana attano anuttaradhammarājatāya ekasmiṃyevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi arahattaṃ adāsi, tīhi piṭakāni saha paṭisambhidāhiyeva āgatāni, aho buddhānaṃ balaṃ nāma mahanta”nti.

Atha bhagavā dhammasabhāyaṃ imaṃ kathāpavattiṃ ṇatvā, “ajja mayā gantuṃ vaṭṭati”ti buddhaseyyāya utṭhāya surattadupaṭṭam nivāsetvā vijjulataṃ viya kāyabandhanaṃ bandhitvā rattakambalasadisaṃ sugatamahācīvaraṃ pārupitvā surabhigandhakuṭito nikkamma mattavaravāraṇasīhaviyambhitavilāsena anantāya buddhalīlāya dhammasabhaṃ gantvā alaṅkatamaṇḍalamālamajjhe supaññaṭṭavarabuddhānaṃ abhiruyha chabbaṇṇabuddharaṃsiyo vissajjento aṇṇavakucchiṃ khobhayamāno yugandharamatthake bālasūriyo viya āsanamajjhe nisīdi. Sammāsambuddhe pana āgatamatte bhikkhusaṅgho kathaṃ pacchinditvā tuṇhī ahoṣi. Satthā mudukena mettacittena parisam oloketvā, “ayaṃ parisā ativiya sobhati, ekassapi hatthakukkucchaṃ vā pādakukkucchaṃ vā ukkāsitāsaddo vā khipitāsaddo vā natthi, sabbepi ime buddhagāravana sagāravā, buddhatejēna tajjita. Mayi āyukappampi akathetvā nisinne paṭhamam kathaṃ samuṭṭhāpetvā na kathessanti. Kathāsamuṭṭhāpanavattaṃ nāma mayāva jānitabbaṃ, ahameva paṭhamam kathessāmi”ti madhurena brahmassarena bhikkhū āmantetvā, “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā, kā ca pana vo antarākathā vipakatā”ti pucchitvā, “imāya nāmā”ti vutte, “na, bhikkhave, cūḷapanthako idāneva dandho, pubbepi dandhoyeva. Na kevalaṅcassāhaṃ idāneva avassayo jāto, pubbepi avassayo ahosimeva. Pubbe panāhaṃ imaṃ lokiyakuṭumbassa sāmikaṃ akāsim, idāni lokuttarakuṭumbassā”ti vatvā tamatthaṃ vitthārato sotukāmehi bhikkhūhi āyācito atītaṃ āhari –

“Atīte, bhikkhave, bārāṇasinagaravāsī eko māṇavo takkasiṃ gantvā sippuggahaṇatthāya disāpāmokkhasa ācariyassa dhammantevāsiko hutvā pañcannaṃ māṇavakasatānaṃ antare ativiya ācariyassa upakārako ahoṣi, pādaparikkammādīni sabbakiccāni karoti. Dandhatāya pana kiñci uggaṇhituṃ na sakkoti”ti. Ācariyo “ayaṃ mama bahūpakāro, sikkhāpessāmi na”nti vāyamantopi kiñci sikkhāpetuṃ na sakkoti. So ciram vasitvā ekagāthampi uggaṇhituṃ asakkonto ukkaṇṇhitvā “gamissāmi”ti ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo cintesi – “ayaṃ mayhaṃ upakārako, paṇḍitabhāvamassa

paccāsīsāmi, na naṃ kātuṃ sakkomi, avassaṃ mayā imassa paccupakāro kātabbo, ekamassa mantāṃ bandhitvā dassāmi”ti so taṃ araṇṇaṃ netvā “ghaṭṭesi ghaṭṭesi, kiṃ kāraṇā ghaṭṭesi? Ahampi taṃ jānāmi jānāmi”ti imaṃ mantāṃ bandhitvā uggaṇhāpento anekasatakhattuṃ parivattāpetvā, “paññāyati te”ti pucchitvā, “āma, paññāyati”ti vutte “dandhena nāma vāyāmaṃ katvā paṇaṃ kataṃ sippaṃ na palāyati”ti cintevā maggaparibbayaṃ datvā, “gaccha, imaṃ mantāṃ nissāya jīvissasi, apalāyanatthāya panassa niccaṃ sajjhāyaṃ kareyyāsī”ti vatvā taṃ uyyojesi. Athassa mātā bārānasiyaṃ sampattakāle “putto me sippaṃ sikkhitvā āgato”ti mahāsakkārasammānaṃ akāsi.

Tadā bārānasirājā “atthi nu kho me kāyakammādīsu koci doso”ti paccavekkhanto attano aruccanakaṃ kiñci kammaṃ adisvā “attano vajjaṃ nāma attano na paññāyati, paresaṃ paññāyati, nāgarānaṃ pariggaṇhissāmi”ti cintevā sāyaṃ aññātakavesena nikkhamitvā, “sāyamāsaṃ bhuñjitvā nisinnamanussānaṃ kathāsallāpo nāma nānappakārako hoti, ‘sacāhaṃ adhammena rajjaṃ kāremi, pāpena adhammikenā rañña daṇḍabaliādīhi hatamhā”ti vakkhanti. ‘Sace dhammena rajjaṃ kāremi, dīghāyuko hotu no rājā’tiādīni vatvā mama guṇaṃ kathessanti”ti tesāṃ tesāṃ gehānaṃ bhittianusāreṇeva vicarati.

Tasmim̐ khāṇe umaṅgacorā dvinnaṃ gehānaṃ antare umaṅgaṃ bhindanti ekaumaṅgeneva dve gehāni pavisanatthāya. Rājā te disvā gehacchāyāya atthāsi. Tesāṃ umaṅgaṃ bhinditvā gehaṃ pavisitvā bhaṇḍakaṃ olokitaḥkāle māṇavo pabujjhivā taṃ mantāṃ sajjhāyanto “ghaṭṭesi ghaṭṭesi, kiṃ kāraṇā ghaṭṭesi? Ahampi taṃ jānāmi jānāmi”ti āha. Te taṃ sutvā, “iminā kiramhā nātā, idāni no nāsessati”ti nivatthavatthānipi chaḍḍetvā bhītā sammukhasammukhatthānēṇeva palāyimsu. Rājā te palāyante disvā itarassa ca mantasajjhāyanasaddaṃ sutvā gehaṇṇeva vavatthapetvā nāgarānaṃ pariggaṇhitvā nivesanaṃ pāvisi. So vibhātāya pana rattiyā pātovekaṃ purisaṃ pakkosivā āha – “gaccha bhāṇe, asukavīthiyaṃ nāma yasmiṃ gehe umaṅgo bhinno, tattha takkasilato sippaṃ uggaṇhitvā āgatamāṇavo atthi, taṃ ānehi”ti. So gantvā “rājā taṃ pakkosati”ti vatvā māṇavaṃ ānesi. Atha naṃ rājā āha – “tvam, tāta, takkasilato sippaṃ uggaṇhitvā āgatamāṇavo”ti? “Āma, devā”ti. “Amhākampi taṃ sippaṃ dehi”ti. “Sādhu, deva, samānāsane nisīditvā gaṇhāhi”ti. Rājāpi tathā katvā mantāṃ gahetvā “ayaṃ te ācariyabhāgo”ti sahasaṃ adāsi.

Tadā senāpati rañño kappakaṃ āha – “kadā rañño massuṃ karissasī”ti? “Sve vā parasuve vā”ti. So tassa sahasaṃ datvā “kiccaṃ me atthi”ti vatvā, “kiṃ, sāmī”ti vutte “rañño massukammaṃ karonto viya hutvā khuraṃ ativiya pahamsivā galanāḷiṃ chinda, tvam senāpati bhavissasi, ahaṃ rājā”ti. So “sādhu”ti sampatichitvā rañño massukammakaraṇadivase gandhodakena massuṃ temetvā khuraṃ pahamsivā nalāṭante gahetvā, “khuro thokaṃ kuṇṭhadhāro, ekappahāreṇeva galanāḷiṃ chinditūṃ vaṭṭati”ti puna ekamantaṃ thatvā khuraṃ pahamsi. Tasmim̐ khāṇe rājā attano mantāṃ saritvā sajjhāyaṃ karonto “ghaṭṭesi ghaṭṭesi, kiṃ kāraṇā ghaṭṭesi? Ahampi taṃ jānāmi jānāmi”ti āha. Nhāpitassa nalāṭato sedā muccimsu. So “jānāti mama kāraṇaṃ rājā”ti bhīto khuraṃ bhūmiyaṃ khipitvā pādāmūle urena nipajji. Rājāno nāma chekā honti, tena taṃ evamāha – “are, duṭṭha, nhāpita, ‘na maṃ rājā jānāti’ti saññaṃ karosī”ti. “Abhayaṃ me dehi, devā”ti. “Hotu, mā bhāyi, kathehi”ti. Senāpati me, deva, sahasaṃ datvā, “rañño massuṃ karonto viya galanāḷiṃ chinda, ahaṃ rājā hutvā taṃ senāpatiṃ karissāmi”ti āhāti. Rājā taṃ sutvā “ācariyaṃ me nissāya jīvitam laddha”nti cintevā senāpatiṃ pakkosāpetvā, “ambho, senāpati, kiṃ nāma tayā mama santikā na laddhaṃ, idāni taṃ datthūṃ na sakkomi, mama raṭṭhā nikkhamāhi”ti taṃ raṭṭhā pabbājetvā ācariyaṃ pakkosāpetvā, “ācariya, taṃ nissāya mayā jīvitam laddha”nti vatvā mahantaṃ sakkāraṃ karitvā tassa senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. “So tadā cūḷapanthako ahosi, sathā disāpāmokkho ācariyo”ti.

Sathā imaṃ atītaṃ āharitvā, “evaṃ, bhikkhave, pubbepi cūḷapanthako dandhoyeva ahosi, tadāpissāhaṃ avassayo hutvā taṃ lokiyakuṭumbepi patiṭṭhāpesi”nti vatvā puna ekadivasaṃ “aho sathā cūḷapanthakassa avassayo jāto”ti kathāya samuṭṭhitāya **cūḷasetṭhi jātake** atītavatthūṃ kathetvā –

“Appakenāpi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo;
Samuṭṭhāpeti attānaṃ, aṇuṃ aggimva sandhama”nti. (jā. 1.1.4) –

Gāthaṃ vatvā, “na, bhikkhave, idānevāhaṃ imassa avassayo jāto, pubbepi avassayo ahosimeva. Pubbe panāhaṃ imaṃ lokiyakuṭumbassa sāmikaṃ akāsim̐, idāni lokuttarakuṭumbassa. Tadā hi cūḷantevāsiko cūḷapanthako ahosi, cūḷasetṭhi pana paṇḍito byatto nakkhattakovidō ahamevā”ti jātaṃ samodhānesi.

Punekadivasam dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum, “āvuso, cūlapanthako catūhi māsehi catuppadam gātham gahetum asakkontopi vīriyam anossajjitvāva arahatte patiṭṭhito, idāni lokuttaradhammakūmbassa sāmiko jāto”ti. Satthā āgantvā, “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, mama sāsane āradhaviṛiyo bhikkhu lokuttaradhammassa sāmiko hotiyevā”ti vatvā imam gāthamāha –

25.

“Uṭṭhānenappamādena, saṃyamena damena ca;
Dīpaṃ kayirātha medhāvī, yaṃ ogho nābhikīratī”ti.

Tattha **dīpaṃ kayirāthā**ti vīriyasāṅkhātena uṭṭhānena, satiyā avippavāsākārasāṅkhātena appamādena, catupārisuddhisīlasāṅkhātena saṃyamena, indriyadamena cāti imehi kāraṇabhūtehi catūhi dhammehi dhammojapaññāya samannāgato medhāvī imasmim ativiya dullabhpatiṭṭhatāya atigambhīre samsārasāgare attano patiṭṭhānabhūtam arahattaphalam dīpaṃ kayirātha kareyya, kātum sakkuṇeyyāti attho. Kīdisam? **Yaṃ ogho nābhikīratī**ti yaṃ catubbidhopi kilesogho abhikiritum viddhamsetum na sakkoti. Na hi sakkā arahattam oghena abhikiritunti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesum. Evaṃ desanā sampattaparīsāya sātthikā jātāti.

Cūlapanthakattheravatthu tatiyaṃ.

4. Bālanakkhattasaṅghuṭṭhavatthu

Pamādamanuyuñjantīti imam dhammadesanam satthā jetavane viharanto bālanakkhattam ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye sāvattiyam bālanakkhattam nāma saṅghuṭṭham. Tasmim nakkhatte bālā dummedhino janā chārikāya ceva gomayena ca sarīram makkhetvā sattāham asabbham bhaṇantā vicaranti. Kiñci ñāti suhajjam vā pabbajitam vā disvā lajjantā nāma natthi. Dvāre dvāre thatvā asabbham bhaṇanti. Manussā tesam asabbham sotum asakkontā yathābalaṃ aḍḍham vā pādam vā kahāpaṇam vā pesenti. Te tesam dvāre laddham laddham gahetvā pakkamanti. Tadā pana sāvattiyam pañca koṭimattā ariyasāvakā vasanti, te satthu santikam sasanam pesayimsu – “bhagavā, bhante, sattāham bhikkhusaṅghena saddhim nagaram appavisitvā vihāreyeva hotū”ti. Tañca pana sattāham bhikkhusaṅghassa vihāreyeva yāgubhattādīni sampādetvā pahinimsu, sayampi gehā na nikkhamimsu. Te nakkhatte pana pariyosite aṭṭhame divase buddhappamukham bhikkhusaṅgham nimantetvā nagaram pavesetvā mahādānam datvā ekamantaṃ nisinnā, “bhante, atidukkhena no satta divasāni atikkantāni, bālānam asabbhāni suñantānam kaṇṇā bhijjanākārappattā honti, koci kassaci na lajjati, tena mayam tumhākam antonagaram pavisitum nādamha, mayampi gehato na nikkhamimhā”ti āhamsu. Satthā tesam katham sutvā, “bālānam dummedhānam kiriyā nāma evarūpā hoti, medhāvino pana dhanasāram viya appamādam rakkhitvā amatamahānibbānasampattim pāpuṇanti”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

26.

“Pamādamanuyuñjanti, bālā dummedhino janā;
Appamādañca medhāvī, dhanam seṭṭhamva rakkhati.

27.

“Mā pamādamanuyuñjetha, mā kāmaratisanthavam;
Appamatto hi jhāyanto, pappoti vipulam sukha”nti.

Tattha **bālā**ti bālyena samannāgatā idhalokaparalokattham ajānantā. **Dummedhinoti** nippaññā. Te pamāde ādīnavam apassantā pamādam anuyuñjanti pavattenti, pamādena kālam vītināmenti. **Medhāvī**ti dhammojapaññāya samannāgato pana paṇḍito kulavaṃsāgataṃ seṭṭham uttamam sattaratanadhanam viya appamādam rakkhati. Yathā hi uttamam dhanam nissāya “kāmaguṇasampattim pāpuṇissāma, puttadāram possessāma, paralokagamanamaggam sodhessāmā”ti dhane ānisaṃsam passantā tam rakkhanti, evam paṇḍitopi appamatto “paṭhamajjhānādīni paṭilabhissāmi, maggaphalādīni pāpuṇissāmi, tisso vijjā, cha abhiññā sampādessāmi”ti appamāde ānisaṃsam passanto dhanam seṭṭhamva appamādam rakkhatīti attho. **Mā pamādanti** tasmā tumhe mā

pamādamanuyuñjetha mā pamādena kālaṃ vītināmayittha. **Mā kāmaratisanthavanti** vatthukāmakilesakāmesu ratisaṅkhātaṃ taṅhāsanthavampi mā anuyuñjetha mā cintayittha mā paṭilabhittha. **Appamatto hīti** upatṭhitassatitāya hi appamatto jhāyanto puggalo vipulaṃ ulāraṃ nibbānasukhaṃ pāpuṇātīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Bālanakkhattasaṅghuṭṭhavatthu catutthaṃ.

5. Mahākassapattheravatthu

Pamādaṃ appamādenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahākassapattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi divase thero pippaliguhāyaṃ viharanto rājagahe piṇḍāya caritvā pacchābhattaṃ piṇḍapātaṭṭhikānto ālokaṃ vaḍḍhetvā pamatte ca appamatte ca udakapathavīpabbatādīsu cavanake upapajjanake ca satte dibbena cakkhunā olokeno nisīdi. Satthā jetavane nisinnakova “kena nu kho vihārena ajja mama putto kassapo viharatī”ti dibbena cakkhunā upadhārento “sattānaṃ cutūpapātaṃ olokeno viharatī”ti ñatvā “sattānaṃ cutūpapāto nāma buddhañāṇenapi aparicchinnō, mātukucchiyaṃ paṭisandhiṃ gahetvā mātāpitaro ajānāpetvā cavanassattānaṃ paricchedo kātuṃ na sakkā, te jānituṃ tava avisayo, kassapa, appamattako tava visayo, sabbaso pana cavante ca upapajjante ca jānituṃ passituṃ buddhānameva visayo”ti vatvā obhāsaṃ pharitvā sammukhe nisinnō viya hutvā imaṃ gāthamāha –

28.

“Pamādaṃ appamādena, yadā nudati paṇḍito;
Paññāpāsādamāruya, asoko sokiniṃ pajam;
Pabbataṭṭhova bhūmatṭhe, dhīro bāle avekkhatī”ti.

Tattha **nudatī**ti yathā nāma pokkharāṇiṃ pavisaṇṭaṃ navodakaṃ purāṇodakaṃ khobhetvā tassokāsaṃ adatvā taṃ attano matthakamatthakena palāyantaṃ nudati nīharati, evameva paṇḍito appamādalakkhaṇaṃ brūhento pamādassokāsaṃ adatvā yadā appamādavegena taṃ nudati nīharati, atha so panunnapamādo accuggatathena parisuddhaṃ dibbacakkhusaṅkhātaṃ paññāpāsādaṃ tassa anucchavikaṃ paṭipadaṃ pūrento tāya paṭipadāya nissenīyā pāsādaṃ viya āruya pahīnasokasallatāya **asoko**, appahīnasokasallatāya **sokiniṃ pajam** sattanikāyaṃ cavamānañceva upapajjamānañca dibbacakkhunā **avekkhatī** passati. Yathā kiṃ? **Pabbataṭṭhova bhūmatṭheti** pabbatamuddhani ṭhito bhūmiyaṃ ṭhite, uparipāsāde vā pana ṭhito pāsādapariveṇe ṭhite akicchena avekkhatī, tathā sopi dhīro paṇḍito mahākhīṇāsavo asamucchinnavaṭṭabīje bāle cavante ca upapajjante ca akicchena avekkhatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni sacchikariṃsūti.

Mahākassapattheravatthu pañcamam.

6. Pamattāpamattadvesahāyakavatthu

Appamatto pamattesūti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dve sahāyake bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā āraññakavihāraṃ pavisiṃsu. Tesu eko kira kālasseva dārūni āharitvā aṅgārapallam sajjitvā daharasāmaṇerehi saddhiṃ sallapanto paṭhamayāmaṃ visibbamāno nisīdati. Eko appamatto samaṇadhammaṃ karonto itaraṃ ovadati, “āvuso, mā evaṃ kari, pamattassa hi cattāro apāyā sakagharasadisā. Buddhā nāma sāṭṭheyyena āradhetuṃ na sakkā”ti so tassovādaṃ na suṇāti. Itaro “nāyaṃ vacanakkhamo”ti taṃ avatvā appamattova samaṇadhammakāsi. Alasattheropi paṭhamayāme visibbetvā itarassa caṅkamtivā gabbhaṃ pavīṭṭhakāle pavisitvā, “mahākusīta, tvaṃ nipajjitvā sayanattāya araññaṃ pavīṭṭhosi, kiṃ buddhānaṃ santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā uṭṭhāya samaṇadhammaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā attano vasanaṭṭhānaṃ pavisitvā nipajjitvā supati. Itaropi majjhimayāme vissamitvā pacchimayāme paccuṭṭhāya samaṇadhammaṃ karoti. So evaṃ appamatto viharanto na cirasseva saha paṭisambhidāhi

arahattaṃ pāpuṇi. Itaro pamādeneva kālaṃ vītināmesi. Te vuṭṭhavassā satthu santikaṃ gantvā sathhāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Sathhā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā, “kacci, bhikkhave, appamattā samaṇadhammaṃ karittha, kacci vo pabbajitakiccaṃ matthakaṃ patta”nti pucchi. Paṭhamaṃ pamatto bhikkhu āha – “kuto, bhante, etassa appamādo, gatakālato paṭṭhāya nipajjitvā niddāyanto kālaṃ vītināmesi”ti. “Tvaṃ pana bhikkhū”ti. “Ahaṃ, bhante, kālasseva dārūni āharitvā aṅgārakapallaṃ sajjitvā paṭhamayāme visibbento nisīditvā aniddāyantova kālaṃ vītināmesi”nti. Atha naṃ sathhā “tvaṃ pamatto kālaṃ vītināmetvā ‘appamattomhī’ti vadasi, appamattaṃ pana pamattaṃ karosī”ti āha. Puna pamāde dose, appamāde ānisaṃse pakāsetuṃ, “tvaṃ mama puttassa santike javacchinno dubbalasso viya, esa pana tava santike sīghajavasso viyā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

29.

“Appamatto pamattesu, suttesu bahuajāgaro;
Abalassaṃva sīghasso, hitvā yāti sumedhaso”ti.

Tattha **appamattoti** sativepullappattatāya appamādasampanne khīṇāsavo. **Pamattesu**ti sativosagge ṭhitesu sattesu. **Suttesu**ti satijāgariyābhāvena sabbiriyāpathesu niddāyantesu. **Bahuajāgaroti** mahante sativepulle jāgariye ṭhito. **Abalassaṃvāti** kuṇṭhapādaṃ chinnajavaṃ dubbalassaṃ sīghajavo sindhavājānīyo viya. **Sumedhasoti** uttamapañño. Tathārūpaṃ puggalaṃ āgamenapi adhigamenapi **hitvā yāti**. Mandapaññasmiñhi ekaṃ suttaṃ gahetuṃ vāyamanteyeva sumedhaso ekaṃ vaggam gahāti, evaṃ tāva āgarena hitvā yāti. Mandapañṇe pana rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni kātuṃ vāyamanteyeva kammaṭṭhānaṃ uggahetvā sajjhāyanteyeva ca sumedhaso pubbabhāgepi parena kataṃ rattiṭṭhānaṃ vā divāṭṭhānaṃ vā pavisitvā kammaṭṭhānaṃ sammasanto sabbakilese khepetvā neva lokuttaradhamme hatthagate karoti, evaṃ adhigamenapi hitvā yāti. Vaṭṭe pana naṃ hitvā chaḍḍetvā vaṭṭato nissaranto yātiyevāti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pamattāpamattadvesahāyakavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Maghavatthu

Appamādena maghavāti imaṃ dhammadesanaṃ sathhā vesāliyaṃ upanissāya kūṭāgārasālāyaṃ viharanto sakkam devarājānaṃ ārabha kathesi.

Vesāliyañhi mahāli nāma licchavī vasati, so tathāgatassa **sakkapañhasuttantadesanaṃ** (dī. ni. 2.344 ādayo) sutvā “sammāsambuddho sakkasampattiṃ mahatiṃ katvā kathesi, ‘disvā nu kho kathesi, udāhu adisvā. Jānāti nu kho sakkam, udāhu no’ti pucchissāmi na”nti cintesi. Atha kho, mahāli, licchavī yena bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā bhagavantaṃ abhivādetvā ekamantaṃ nisīdi, ekamantaṃ nisinna kho, mahāli, licchavī bhagavantaṃ etadavoca – “diṭṭho kho, bhante, bhagavatā sakko devānamindo”ti? “Diṭṭho kho me, mahāli, sakko devānamindo”ti. “So hi nuna, bhante, sakkapatirūpako bhavissati. Duddaso hi, bhante, sakko devānamindo”ti. “Sakkañca khvāhaṃ, mahāli, pajānāmi sakkakaraṇe ca dhamme, yesaṃ dhammānaṃ samādinattā sakko sakkattaṃ ajjhaḡā, tañca pajānāmi”.

Sakko, mahāli, devānamindo pubbe manussabhūto samāno magho nāma māṇavo ahosi, tasmā “maghavā”ti vuccati.

Sakko, mahāli, devānamindo pubbe manussabhūto samāno pure dānaṃ adāsi, tasmā “purindado”ti vuccati.

Sakko, mahāli, devānamindo pubbe manussabhūto samāno sakkaccaṃ dānaṃ adāsi, tasmā “sakko”ti vuccati.

Sakko, mahāli, devānamindo pubbe manussabhūto samāno āvasathaṃ adāsi, tasmā “vāsavo”ti vuccati.

Sakko, mahāli, devānamindo sahasampi atthaṃ muhuttēna cinteti, tasmā “sahasakkho”ti vuccati.

Sakkassa, mahāli, devānamindassa sujā nāma asurakaññā, pajāpati, tasmā “sujampatī”ti vuccati.

Sakko, mahāli, devānamindo devānaṃ tāvatimsānaṃ issariyādhipaccaṃ rajjaṃ kāreti, tasmā “devānamindo”ti vuccati.

Sakkassa, mahāli, devānamindassa pubbe manussabhūtaṃ satta vatapadāni samattāni samādinnaṃ ahesuṃ, yesaṃ samādinnaṃ sakko sakkattaṃ ajjhagā. Katamāni satta vatapadāni? Yāvajīvaṃ mātipettibharo assaṃ, yāvajīvaṃ kule jeṭṭhāpacāyī assaṃ, yāvajīvaṃ saṅhavāco assaṃ, yāvajīvaṃ apisuṇavāco assaṃ, yāvajīvaṃ vigatamalamaccherena cetasā agāraṃ ajjhāvaseyyaṃ, muttacāgo payatapāni vosaggarato yācayogo dānasamvibhāgarato assaṃ. Yāvajīvaṃ saccavāco assaṃ, yāvajīvaṃ akkodhano assaṃ, “sacepi me kodho uppajjeyya, khippameva na paṭivineyya”nti. Sakkassa, mahāli, devānamindassa pubbe manussabhūtaṃ imāni satta vatapadāni samattāni samādinnaṃ ahesuṃ, yesaṃ samādinnaṃ sakko sakkattaṃ ajjhagāti.

“Mātipettibharaṃ jantaṃ, kule jeṭṭhāpacāyinaṃ;
Saṅhaṃ sakkhilambhāsaṃ, pesuṇeyyappahāyinaṃ.

“Maccheravinaye yuttaṃ, saccaṃ kodhābhībhūtaṃ naraṃ;
Taṃ ve devā tāvatimsā, āhu sappuriso itī”ti. (saṃ. ni. 1.257) –

Idaṃ, mahāli, sakkena maghamāṇavakāle katakammanti vatvā puna tena “kathaṃ, bhante, maghamāṇavo paṭipajjī”ti? Tassa paṭipattiṃ vitthāro sotukāmena puṭṭho “tena hi, mahāli, suṇāhī”ti vatvā atītaṃ āhari –

Atīte magadharaṭṭhe macalagāme magho nāma māṇavo gāmakammakaraṇaṭṭhānaṃ gantvā attano ṭhitaṭṭhānaṃ pādantena paṃsuṃ viyūhitvā ramaṇīyaṃ katvā aṭṭhāsi. Aparo taṃ bāhunā paharivā tato apanetvā sayāṃ tattha aṭṭhāsi. So tassa akujjhivāva aññaṃ ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ katvā ṭhito. Tatopi naṃ añño āgantvā bāhunā paharivā apanetvā sayāṃ aṭṭhāsi. So tassapi akujjhivāva aññaṃ ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ katvā ṭhito, iti taṃ gehato nikkhantā nikkhantā purisā bāhunā paharivā ṭhitaṭṭhānaṃ apanesū. So “sabbepe te maṃ nissāya sukhitaṃ jātā, iminā kammaṃ mayhaṃ sukhadāyakena puññakammaṃ bhavitabba”nti cintetvā, punadivase kudālaṃ ādāya khalamaṇḍalamattaṃ ṭhānaṃ ramaṇīyaṃ akāsi. Sabbe gantvā tattheva aṭṭhaṃsu. Atha nesaṃ sītasamaye aggim katvā adāsi, gimhakāle udakaṃ. Tato “ramaṇīyaṃ ṭhānaṃ nāma sabbesaṃ piyaṃ, kassaci appiyaṃ nāma natthi, ito paṭṭhāya mayā maggaṃ samaṃ karontena vicaritaṃ vaṭṭatī”ti cintetvā, pātova nikkhamitvā, maggaṃ samaṃ karonto chinditvā, haritabbayuttakā rukkhāsākhā haranto vicarati. Atha naṃ aparo disvā āha – “samma, kiṃ karosī”ti? “Mayhaṃ saggagāmināṃ maggaṃ karomi, sammā”ti. “Tena hi ahampi te sahāyo homī”ti. “Hohi, samma, saggo nāma bahūnampi manāpo sukhabahulo”ti. Tato paṭṭhāya dve janā ahesuṃ. Te disvā tattheva pucchitvā ca sutvā ca aparopi tesāṃ sahāyo jāto, evaṃ aparopi aparopīti sabbepi tettiṃsa janā jātā. Te sabbepi kudālādihatthā maggaṃ samaṃ karontā ekayojanadvijojanamattaṭṭhānaṃ gacchanti.

Te disvā gāmahojako cintesi – “ime manussā ayoge yuttā, sace ime araṇṇato macchamaṃsādīni vā āhareyyuṃ. Surāṃ vā katvā piveyyuṃ, aññaṃ vā tādisaṃ kammaṃ kareyyuṃ, ahampi kiñci kiñci labheyya”nti. Atha ne pakkosāpetvā pucchi – “kiṃ karontā vicarathā”ti? “Saggamaggaṃ, sammā”ti. “Gharāvāsaṃ vasantehi nāma evaṃ kātuṃ na vaṭṭati, araṇṇato macchamaṃsādīni āharitaṃ, surāṃ katvā pātuṃ, nānappakāre ca kammante kātuṃ vaṭṭati”ti. Te tassa vacanaṃ paṭikkhipiṃsu, evaṃ punappunaṃ vuccamānāpi paṭikkhipiṃsuyeva. So kujjhivā “nāsessāmi ne”ti raṇṇo santikaṃ gantvā, “core te, deva, vaggabandhanena vicarante passāmi”ti vatvā, “gaccha, te gahetvā ānehi”ti vutte tathā katvā sabbe te bandhitvā ānetvā raṇṇo dassesi. Rājā avīmaṃsitvā “hatthinā maddāpethā”ti āṇāpesi. Magho sesānaṃ ovādamadāsi – “sammā, ṭhapetvā mettaṃ añño amhākaṃ avassayo natthi, tumhe katthaci kopāṃ akatvā raṇṇe ca gāmahojake ca maddanahatthimhi ca attani ca mettacittena samacittāva hothā”ti. Te tathā karimṃsu. Atha nesaṃ mettānubhāvena hatthī uppasaṅkamtumpi na visahi. Rājā tamattaṃ sutvā bahū manusse disvā madditūṃ na visahissati? “Gacchatha, ne kilaṇjēna paṭicchādetvā maddāpethā”ti āha. Te kilaṇjēna paṭicchādetvā madditūṃ pesiyamānopi hatthī dūrato va paṭikkami.

Rājā taṃ pavattiṃ sutvā “kāraṇenettha bhavitabba”nti te pakkosāpetvā pucchi – “tātā, maṃ nissāya tumhe kiṃ na labhathā”ti? “Kiṃ nāmetam, devā”ti? “Tumhe kira vaggabandhanena corā hutvā araṇṇe vicarathā”ti? “Ko evamāha, devā”ti? “Gāmabhojako, tātā”ti. “Na mayam, deva, corā, mayam pana attano saggamaggam sodhentā idañcidañca karoma, gāmabhojako amhe akusalakiriyaṃ niyojetvā attano vacanam akaronte nāsetukāmo kujjhivā evamāhā”ti. Atha rājā tesam katham sutvā somanassappatto hutvā, “tātā, ayam tiracchāno tumhākaṃ guṇe jānāti, aham manussabhūto jānitum nāsakkhiṃ, khamatha me”ti. Evañca pana vatvā saputtadāram gāmabhojakam tesam dāsam, hatthim ārohaniyam, tañca gāmam yathāsukham paribhogam katvā adāsi. Te “idheva no katapuññassānisamsō dīṭṭho”ti bhīyosomattāya pasannamānasā hutvā taṃ hatthim vārena vārena abhiruyha gacchantā mantayimsu “idāni amhehi atirekataram puññam kātabbam, kiṃ karoma? Catumahāpathe thāvaram katvā mahājanassa vissamanasālam karissāmā”ti. Te vaḍḍhakim pakkosāpetvā sālam patthapesum. Mātugāmesu pana vigatacchandatāya tassā sālāya mātugāmānam pattim nādaṃsu.

Maghassa pana gehe nandā, cittā, sudhammā, sujāti catasso itthiyo honti. Tāsu **sudhammā** vaḍḍhakinā saddhim ekato hutvā, “bhātika, imissā sālāya maṃ jeṭṭhikam karohī”ti vatvā lañjam adāsi. So “sādhū”ti sampācchitvā paṭhamameva kaṇṇikatthāya rukkham sukkhāpetvā tacchetvā vijjhivā kaṇṇikam niṭṭhāpetvā, “sudhammā nāma ayam sālā”ti akkharāni chinditvā vatthēna palivethēva ṭhapesi. Atha ne vaḍḍhakī sālam niṭṭhāpetvā kaṇṇikāropanadivase “aho, ayyā, ekam karaṇīyam na sarimhā”ti āha. “Kiṃ nāma, bho”ti? “Kaṇṇika”nti. “Hotu taṃ āharissāmā”ti. “Idāni chinnarukkheṇa kātum na sakkā, pubbeyeva taṃ chinditvā tacchetvā vijjhivā ṭhapitakaṇṇikā laddhum vaṭṭati”ti. “Idāni kiṃ kātabba”nti? “Sace kassaci gehe niṭṭhāpetvā ṭhapitā vikkāyikakaṇṇikā atthi, sā pariyesitabbā”ti. Te pariyesantā sudhammāya gehe disvā sahasam datvāpi mūlena na labhimsu. “Sace maṃ sālāya pattim karoṭha, dassāmī”ti vutte pana “mayam mātugāmānam pattim na dammā”ti āhaṃsu.

Atha ne vaḍḍhakī āha – “ayyā, tumhe kiṃ kathetha, ṭhapetvā brahmalokam aññaṃ mātugāmarahitaṭṭhānam nāma natthi, gaṇhatha kaṇṇikam. Evaṃ sante amhākam kammam niṭṭham gamissati”ti. Te “sādhū”ti kaṇṇikam gahetvā sālam niṭṭhāpetvā tidhā vibhajimsu. Ekasmim koṭṭhāse issarānam vasanaṭṭhānam karimsu, ekasmim duggatānam, ekasmim gilānānam. Tettiṃsa janā tettiṃsa phalakāni paññāpetvā hatthissa saññaṃ adāṃsu – “āgantuko āgantvā yassa atthataphalake nisīdati, taṃ gahetvā phalakasāmikasseva gehe patiṭṭhapehi, tassa pādaparikkammaṭṭhiparikkammaṭṭhānīyakhādanīyabhojanīyasayanāni sabbāni phalakasāmikasseva bhāro bhavissati”ti. Hatthi āgatāgataṃ gahetvā phalakasāmikasseva gharam neti. So tassa taṃ divasaṃ kattabbam karoti. Magho sālāya avidūre koviḷārarukkham ropetvā tassa mūle pāsānaphalakaṃ atthari. Sālam pavaiṭṭhapavaiṭṭhā janā kaṇṇikam oloketvā akkharāni vācētvā, “sudhammā nāmesā sālā”ti vadanti. Tettiṃsajanānam nāmam na paññāyati. **Nandā** cintesi – “ime sālam karontā amhe apattikā karimsu, sudhammā pana attano byattatāya kaṇṇikam katvā pattikā jāta, mayāpi kiñci kātum vaṭṭati, kiṃ nu kho karissāmī”ti? Athassā etadahosi – “sālam āgatāgatānam pānīyañceva nhānodakañca laddhum vaṭṭati, pokkharānim khaṇāpessāmī”ti. Sā pokkharānim kāresi. **Cittā** cintesi – “sudhammāya kaṇṇikā dinnā, nandāya pokkharāni kāritā, mayāpi kiñci kātum vaṭṭati, kiṃ nu kho karissāmī”ti? Athassā etadahosi – “sālam āgatāgatehi pānīyam pivitvā nhatvā gamanakālepi mālam pilandhitvā gantum vaṭṭati, pupphārāmam kārapessāmī”ti. Sā ramaṇīyam pupphārāmam kāresi. Yebhuyyena tasmiṃ āraṃe “asuko nāma pupphūpagaphalūpagarukkho natthi”ti nāhosi.

Sujā pana “aham maghassa mātuladhītā ceva pādaparicārikā ca, etena kataṃ kammam mayhameva, mayā kataṃ etassevā”ti cintetvā, kiñci akatvā attabhāvameva maṇḍayamānā kālam vītināmesi. Maghopi mātāpituupattānam kule jeṭṭhāpacāyanakammam saccavācam aphaṇḍavācam api, suṇavācam maccheravinayam akkodhananti imāni satta vatapadāni pūretvā –

“Mātāpettibharam jantum, kule jeṭṭhāpacāyinaṃ;
Saṇham sakhilasambhāsam, pesuṇeyyappahāyinaṃ.

“Maccheravinaye yuttam, saccam kodhābhibhum naram;
Tam ve devā tāvatimsā, āhu ‘sappuriso’itī”ti. (sam. ni. 1.257) –

Evaṃ pasamsiyabhāvam āpajjitvā jīvitapariyosāne tāvatimsabhavane sakko devarājā hutvā nibbatti, tepissa sahāyakā tattheva nibbattimsu, vaḍḍhakī vissakammadevaputto hutvā nibbatti. Tadā tāvatimsabhavane asurā vasanti. Te “abhinavā devaputtā nibbattā”ti dibbapānam sajjayimsu. Sakko

attano parisāya kassaci apivanatthāya saññamadāsi. Asurā dibbapānaṃ pivitvā majjimsu. Sakko “kiṃ me imehi sādharmaṇena rajjena”ti attano parisāya saññaṃ datvā te pādesu gāhāpetvā mahāsamudde khipāpesi. Te avamsirā samudde paṭimsu. Atha nesam puññānubhāvena sineruno heṭṭhimatale asuravimānaṃ nāma nibbatti, cittapāṭali nāma nibbatti.

Devāsurasāṅgāme pana asuresu parājitesu dasayojanasahassaṃ tāvatimsadevanagaraṃ nāma nibbatti. Tassa pana nagarassa pācīnapacchimadvārānaṃ antarā dasayojanasahassaṃ hoti, tathā dakkhiṇuttaradvārānaṃ. Taṃ kho pana nagaraṃ dvārasahassayuttaṃ ahoṣi āramapokkharāṇipaṭimaṇḍitaṃ. Tassa majjhe sālāya nissandena tiyojanasatubbedhehi dhajehi paṭimaṇḍito sattaratanamayo sattayojanasatubbedho vejayanto nāma pāsādo uggañchi. Suvanṇayaṭṭhīsu maṇidhajā ahesuṃ, maṇiyaṭṭhīsu suvaṇṇadhajā; pavālayaṭṭhīsu muttadhajā, muttayayṭṭhīsu pavāladhajā; sattaratanamayāsu yaṭṭhīsu sattaratanadhajā, majjhe ṭhito dhajo tiyojanasatubbedho ahoṣi. Iti sālāya nissandena yojanasahassubbedho pāsādo sattaratanamayova hutvā nibbatti, kovīlārarukkhaṃ nissandena samantā tiyojanasataparimaṇḍalo pāricchattako nibbatti, pāsānaphalakassa nissandena pāricchattakamūle dīghato saṭṭhiyojanā puthulato paṇṇāsajojanā bahalato pañcadasajojanā jayasumanarattakambalavaṇṇā paṇḍukambalasilā nibbatti. Tattha nisinnakāle upaḍḍhakāyo pavasati, uṭṭhitakāle ūnaṃ paripūrati.

Hatthī pana erāvaṇo nāma devaputto hutvā nibbatti. Devalokasmiñhi tiracchānagatā na honti. Tasmā so uyyānakīlāya nikkhamanakāle attabhāvaṃ vijahitvā diyadḍhajojanasatiko erāvaṇo nāma hatthī ahoṣi. So tettiṃsajanānaṃ atthāya tettiṃsa kumbhe māpesi āvaṭṭena tigāvutaadḍhajojanappamāṇe, sabbesaṃ majjhe sakkassa atthāya sudassanaṃ nāma tiṃsajojanikaṃ kumbhaṃ māpesi. Tassa upari dvādasajojaniko ratanamaṇḍapo hoti. Tattha antarantarā sattaratanamayā yojanubbedhā dhajā uṭṭhahanti. Pariyante kiṅkiṇikajālaṃ olambati. Yassa mandavāteritassa pañcaṅgikatūriyasaddasaṃmisso dibbagītasaddo viya ravo niccharati. Maṇḍapamajjhe sakkasatthāya yojaniko maṇipallaṅko paññatto hoti, tattha sakko nisīdi. Tettiṃsa devaputtā attano kumbhe ratanapallaṅke nisīdimsu. Tettiṃsāya kumbhānaṃ ekekasmim kumbhe satta satta dante māpesi. Tesu ekeko paṇṇāsajojanāyāmo, ekekasmīncettha dante satta satta pokkharāṇiyo honti, ekekāya pokkharāṇiyā satta satta paduminīgacchāni, ekekasmim gacche satta satta pupphāni honti, ekekasmim pupphe satta satta pattāni, ekekasmim patte satta satta devadhītarō naccanti. Evaṃ samantā paṇṇāsajojanāṭṭhānesu hatthidantesuyeva naṭasamajjā honti. Evaṃ mahantaṃ yasaṃ anubhavanto sakko devarājā vicarati.

Sudhammāpi kālaṃ katvā gantvā tattheva nibbatti. Tassā sudhammā nāma nava yojanasatikā devasabhā nibbatti. Tato ramaṇīyataraṃ kira aññaṃ ṭhānaṃ nāma natthi, māsassa aṭṭha divase dhammassavanaṃ tattheva hoti. Yāvajjatanā aññataraṃ ramaṇīyaṃ ṭhānaṃ disvā, “sudhammā devasabhā viyā”ti vadanti. Nandāpi kālaṃ katvā gantvā tattheva nibbatti, tassā pañcayojanasatikā nandā nāma pokkharāṇī nibbatti. Cittāpi kālaṃ katvā gantvā tattheva nibbatti, tassāpi pañcayojanasatikaṃ cittalatāvanaṃ nāma nibbatti, tattha uppannapubbānimitte devaputte netvā mohayamānā vicaranti. Sujā pana kālaṃ katvā ekissā girikandarāya ekā bakasakuṇikā hutvā nibbatti. Sakko attano paricārikā olokento “sudhammā idheva nibbattā, tathā nandā ca cittā ca, sujā nu kho kuhiṃ nibbattā”ti cinto taṃ tattha nibbattaṃ disvā, “bālā kiñci puññaṃ akatvā idāni tiracchānayoṇiyaṃ nibbattā, idāni pana taṃ puññaṃ kāretvā idhānetuṃ vaṭṭati”ti attabhāvaṃ vijahitvā aññātakavesena tassā santikaṃ gantvā, “kiṃ karontī idha vicarasi”ti pucchi. “Ko pana tvaṃ, sāmī”ti? “Ahaṃ te sāmiko magho”ti. “Kuhiṃ nibbattosi, sāmī”ti? “Ahaṃ tāvatimsadevaloke nibbatto”. “Tava sahāyikānaṃ pana nibbattaṭṭhānaṃ jānāsī”ti? “Na jānāmi, sāmī”ti. “Tāpi mameva santike nibbattā, passissasi tā sahāyikā”ti. “Kathāhaṃ tattha gamissāmī”ti? Sakko “ahaṃ taṃ tattha nessāmī”ti vatvā hatthatale ṭhapetvā devalokaṃ netvā nandāya pokkharāṇiyā tīre vissajjetvā itarāsaṃ tissannaṃ ārocesi – “tumhākaṃ sahāyikaṃ sujaṃ passissathā”ti. “Kuhiṃ sā, devā”ti? “Nandāya pokkharāṇiyā tīre ṭhitā”ti āha. Tā tissopi gantvā, “aho ayyāya evarūpaṃ attabhāvamaṇḍanassa phalaṃ, idānisā tuṇḍaṃ passatha, pāde passatha, jaṅghā passatha, sobhati vatassā attabhāvo”ti keḷim katvā pakkamimsu.

Puna sakko tassā santikaṃ gantvā, “diṭṭhā te sahāyikā”ti vatvā “diṭṭhā maṃ uppaṇḍetvā gatā, tattheva maṃ nehī”ti vutte taṃ tattheva netvā udake vissajjetvā, “diṭṭhā te tāsāṃ sampattī”ti pucchi. “Diṭṭhā, devā”ti? “Tayāpi tattha nibbattanūpāyaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti. “Kiṃ karomi, devā”ti? “Mayā dinnāṃ ovādaṃ rakkhissasi”ti. “Rakkhissāmi, devā”ti. Athassā pañca sīlāni datvā, “appamattā rakkhāhī”ti vatvā pakkāmi. Sā tato paṭṭhāya sayammatamacchakeyeva pariyesitvā khādati. Sakko

katipāhaccayena tassā vīmaṃsanatthāya gantvā, vālukāpiṭṭhe matamacchako viya hutvā uttāno nipajji. Sā taṃ disvā “matamacchako”ti saññāya aggahesi. Maccho gilanakāle naṅguṭṭhaṃ cālesi. Sā “sajīvamacchako”ti udake vissajjesi. So thokaṃ vītināmetvā puna tassā purato uttāno hutvā nipajji. Puna sā “matamacchako”ti saññāya gahetvā gilanakāle agganāṅguṭṭhaṃ cālesi. Taṃ disvā “sajīvamaccho”ti vissajjesi. Evaṃ tikkhattuṃ vīmaṃsitvā “sādhukaṃ sīlaṃ rakkhati”ti attānaṃ jānāpetvā “ahaṃ tava vīmaṃsanatthāya āgato, sādhukaṃ sīlaṃ rakkhasi, evaṃ rakkhamānā na cirasseva mama santike nibbattissasi, appamattā hohī”ti vatvā pakkāmi.

Sā tato paṭṭhāya pana sayamaṃmatamacchaṃ labhati vā, na vā. Alabhamānā katipāhaccayeneva sussitvā kālaṃ katvā tassa sīlassa phalena bārānasiyaṃ kumbhakārassa dhītā hutvā nibbatti. Athassā pannarasasolasavassuddesikakāle sakko “kuhiṃ nu kho sā nibbattā”ti āvajjento disvā, “idāni mayā tattha gantuṃ vaṭṭatī”ti eḷālukavaṇṇena paññāyamānehi sattahi ratanehi yānakaṃ pūretvā taṃ pājento bārānasiṃ pavisitvā, “ammatātā, eḷālukāni gaṇhatha gaṇhathā”ti ugghosento vīthiṃ paṭipajji. Muggamāsādīni gahetvā āgate pana “mūlena na demī”ti vatvā, “kathaṃ desī”ti vutte, “sīlarakkhikāya itthiyā dammī”ti āha. “Sīlaṃ nāma, sāmi, kīdisaṃ, kiṃ kālaṃ, udāhu nīlādivaṇṇa”nti? “Tumhe ‘sīlaṃ kīdisa’ntipi na jānātha, kimeva naṃ rakkhissatha, sīlarakkhikāya pana dassāmi”ti. “Sāmi, esā kumbhakārassa dhītā ‘sīlaṃ rakkhāmī’ti vicarati, etissā dehi”ti. Sāpi naṃ “tena hi mayhaṃ dehi, sāmi”ti āha. “Kāsi tva”nti? “Ahaṃ avijahitapañcasīlā”ti. “Tuyhamevetāni mayā ānītāni”ti yānakaṃ pājento tassā gharaṃ gantvā aññehi anāhariyaṃ katvā eḷālukavaṇṇena devadattiyaṃ dhanam datvā attānaṃ jānāpetvā, “idaṃ te jīvitavuttiyā dhanam, pañcasīlāni akhaṇḍādīni katvā rakkhāhī”ti vatvā pakkāmi.

Sāpi tato cavitvā asurabhavane asurajetṭhakassa dhītā hutvā sakkassa verighare nibbatti. Dvīsu pana attabhāvesu sīlassa surakkhitattā abhirūpā ahosi suvaṇṇavaṇṇā asādhāraṇāya rūpasiriya samannāgatā. Vepacittiasurindo āgatāgatānaṃ asurānaṃ “tumhe mama dhītu anucchavikā na hothā”ti taṃ kassaci adatvā, “mama dhītā attanāva attano anucchavikaṃ sāmikaṃ gahessatī”ti asurabalaṃ sannipātāpetvā, “tuyhaṃ anucchavikaṃ sāmikaṃ gaṇhā”ti tassā, hatthe pupphadāmaṃ adāsi. Tasmim khāṇe sakko tassā nibbattaṭṭhānaṃ olovento taṃ pavattiṃ ṇatvā, “idāni mayā gantvā taṃ ānetuṃ vaṭṭatī”ti mahallakaasuravaṇṇaṃ nimminivā gantvā parisapariyante aṭṭhāsi. Sāpi ito cito ca oloventī taṃ diṭṭhamattāva pubbasannivāsavasena uppanna pemena mahogheneva ajjhotthatahadayā hutvā, “eso me sāmiko”ti tassa upari pupphadāmaṃ khiṇi. Asurā “amhākaṃ rājā ettakaṃ kālaṃ dhītu anucchavikaṃ alabhitvā idāni labhi, ayamevassa dhītu pitāmahato mahallako anucchaviko”ti lajjamānā apakkamiṃsu. Sakkopi taṃ hatthe gahetvā “sakkohamasmī”ti naditvā ākāse pakkhandi. Asurā “vañcitamhā jarasakkenā”ti taṃ anubandhiṃsu. Mātali, saṅgāhako vejayantarathaṃ āharitvā antarāmagge aṭṭhāsi. Sakko taṃ tattha āropetvā devanagarābhimukho pāyāsi. Athassa sippalivaṇṇaṃ sampattakāle rathasaddaṃ sutvā bhītā garuḷapotakā viraviṃsu. Tesam saddaṃ sutvā sakko mātaliṃ pucchi – “ke ete viravanti”ti? “Garuḷapotakā, devā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Rathasaddaṃ sutvā maraṇabhayenā”ti. “Maṃ ekam nissāya ettako diḷo rathavegena vicuṇṇito mā nassi, nivattehi ratha”nti. Sopi sindhavasahassassa daṇḍakasaññaṃ datvā rathaṃ nivattesi. Taṃ disvā asurā “jarasakko asurapurato paṭṭhāya palāyanto idāni rathaṃ nivattesi, addhā tena upatthambho laddho bhavissatī”ti nivattetvā āgamanamaggeneva asurapuram pavisitvā puna sīsaṃ na ukkhipiṃsu.

Sakkopi sujaṃ asurakaññaṃ devanagaraṃ netvā aḍḍhateyyānaṃ accharākoṭīnaṃ jetṭhikaṭṭhāne ṭhapesi. Sā sakkam varam yāci – “mahārāja, mama imasmim devaloke mātāpitaro vā bhātikabhaginiyo vā natthi, yattha yattha gacchasi, tattha tattha maṃ gahetvāva gaccheyyāsī”ti. So “sādhū”ti tassā paṭiññaṃ adāsi. Tato paṭṭhāya cittapāṭaliyā pupphitāya asurā “amhākaṃ nibbattaṭṭhāne dibbapāricchattakassa pupphanakālo”ti yuddhatthāya saggam abhiruhanti. Sakko heṭṭhāsamudde nāgānaṃ ārakkhaṃ adāsi, tato supaṇṇānaṃ, tato kumbhaṇḍānaṃ, tato yakkhānaṃ. Tato catunnaṃ mahārājānaṃ. Sabbūpari pana upaddavanivattanatthāya devanagaradvāresu vajirahatthā indapaṭimā ṭhapesi. Asurā nāgādayo jinitvā āgatāpi indapaṭimā dūrato disvā “sakko nikkhanto”ti palāyanti. Evaṃ, mahāli, magho māṇavo appamādapaṭipadaṃ paṭipajji. Evaṃ appamatto panesa evarūpaṃ issariyaṃ patvā dvīsu devalokesu rajjaṃ kāresi. Appamādo nāmesa buddhādīhi pasattho. Appamādañhi nissāya sabbesampi lokiyalokuttarānaṃ visesānaṃ adhigamo hotīti vatvā imaṃ gāthamāha –

30.

“Appamādena maghavā, devānaṃ seṭṭhataṃ gato;
Appamādaṃ pasamsanti, pamādo garahito sadā”ti.

Tattha **appamādenā**ti macalagāme bhūmippadesasodhanaṃ ādiṃ katvā katena appamādena. **Maghavā**ti idāni “maghavā”tipaññāto magho māṇavo dvinnāṃ devalokānaṃ rājabhāvena **devānaṃ seṭṭhataṃ gato**. **Pasamsantī**ti buddhādayo paṇḍitā appamādameva thomenti vaṇṇayanti. Kiṃ kāraṇā? Sabbesaṃ lokiyalokuttaraṇaṃ visesānaṃ paṭilābhakāraṇatā. **Pamādo garahito sadāti** pamādo pana tehi ariyehi niccaṃ garahito nindito. Kiṃ kāraṇā? Sabbavipattīnaṃ mūlabhāvato. Manussadobhaggam vā hi apāyupatti vā sabbā pamādamūlikāyevāti.

Gāthāpariyosāne mahāli licchavī sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparīsāyapi bahū sotāpannādayo jātāti.

Maghavatthu sattamaṃ.

8. Aññatarabhikkhuvatthu

Appamādarato bhikkhūti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhūṃ ārabha kathesi.

So kira satthu santike yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā araññaṃ pavisitvā ghaṭento vāyamanto arahattaṃ pattuṃ nāsakki. So “viseṭvā kammaṭṭhānaṃ kathāpessāmī”ti tato nikkhamitvā satthu santikaṃ āgacchanto antarāmagge mahantaṃ dāvaggiṃ uṭṭhitaṃ disvā vegena ekaṃ muṇḍapabbatamatthakaṃ abhiruyha nisinno araññaṃ ḍayhamānaṃ aggiṃ disvā ārammaṇaṃ gaṇhi – “yathā ayaṃ aggi mahantāni ca khuddakāni ca upādānāni ḍahanto gacchati, evaṃ ariyamaggañāggināpi mahantāni ca khuddakāni ca saṃyojanāni ḍahantena gantabbaṃ bhavissatī”ti. Satthā gandhakuṭiyāṃ nisinnova tassa cittācāraṃ ñatvā, “evameva, bhikkhu, mahantānipi khuddakānipi upādānāni viya imesaṃ sattānaṃ abbhantare uppajjamānāni aṇuṃthūlāni saṃyojanāni, tāni ñāgginā jhāpetvā abhabbuppattikāni kātuṃ vaṭṭatī”ti vatvā obhāsaṃ vissajjetvā tassa bhikkhuno abhimukhe nisinno viya paññāyamāno imaṃ obhāsaḍāthamāha –

31.

“Appamādarato bhikkhu, pamāde bhayadassi vā;
Saṃyojanaṃ aṇuṃ thūlaṃ, ḍahaṃ aggīva gacchatī”ti.

Tattha **appamādaratoti** appamāde rato abhirato, appamādena vītināmentoti attho. **Pamāde bhayadassi vāti** nirayupattiādikāṃ pamāde bhayaṃ bhayato passanto, tāsāṃ vā uppattīnaṃ mūlattā pamādaṃ bhayato passanto. **Saṃyojananti** vaṭṭadukkhena saddhiṃ yojanaṃ bandhanaṃ pajānaṃ vaṭṭe osīdāpanasamatthaṃ dasavidhaṃ saṃyojanaṃ. **Aṇuṃ thūlanti** mahantañca khuddakañca. **Ḍahaṃ aggīva gacchatī**ti yathā ayaṃ aggī etaṃ mahantañca khuddakañca upādānaṃ ḍahantova gacchati. Evameso appamādarato bhikkhu appamādādhigatena ñāgginā etaṃ saṃyojanaṃ ḍahanto abhabbuppattikaṃ karonto gacchatīti attho.

Gāthāpariyosāne so bhikkhu yathānisinnova sabbasaṃyojanāni jhāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā ākāsenāgantvā tathāgatassa suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ thometvā vaṇṇetvā vandamānova pakkāmīti.

Aññatarabhikkhuvatthu aṭṭhamaṃ.

9. Nigamavāsītissattheravatthu

Appamādaratoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto nigamavāsītissattheraṃ nāma ārabha kathesi.

Ekasmiñhi sāvattitho avidūre nigamaḍāme jātasamvaḍḍho eko kulaputto satthu sāsane pabbajitvā laddhūpasampado “nigamavāsītissatthero nāma appiccho santuṭṭho pavivitto āradhaviṛiyo”ti paññāyi. So nibaddhaṃ ñātigāmeveva piṇḍāya vicarati. Anāthapiṇḍikādīsu mahādānāni karontesu, pasenadikosale asadisadānaṃ karontepi sāvattiṃ nāgacchati. Bhikkhū “ayaṃ nigamavāsītissatthero uṭṭhāya samuṭṭhāya ñātisamsaṭṭho viharati, anāthapiṇḍikādīsu mahādānādīni karontesu, pasenadikosale asadisadānaṃ karontepi neva āgacchatī”ti kathaṃ samuṭṭhāpetvā satthu ārocayīmsu. Satthā taṃ pakkosāpetvā, “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, evaṃ karosī”ti pucchitvā, “natthi, bhante, mayhaṃ

ñātisamsaggo, ahaṃ ete manusse nissāya ajjhoharaṇīyamattaṃ āhāraṃ labhāmi lūkhe vā paṇīte vā. Yāpanamate laddhe puna kiṃ āhārapariyesanenāti na gacchāmi, ñātīhi pana me samsaggo nāma natthi, bhante”ti vutte satthā pakatiyāpi tassa ajjhāsayaṃ vijānanto – “sādhu sādhu, bhikkhū”ti tassa sādhu-kāraṃ datvā, “anacchariyaṃ kho panetaṃ bhikkhu, yaṃ tvaṃ mādisaṃ ācariyaṃ labhitvā appiccho ahoṣi. Ayañhi appicchatā nāma mama tanti, mama paveṇī”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari –

Atīte himavante gaṅgāfīre ekasmiṃ udumbaravane anekasahassā suvā vasimsu. Tatreko suvarājā attano nivāsaru-kkhasa phalesu khīṇesu yaṃ yadeva avasiṭṭhaṃ hoti aṅkuro vā pattaṃ vā taco vā, taṃ taṃ khāditvā gaṅgāyaṃ pānīyaṃ pivitvā paramappiccho santuṭṭho hutvā aññattha na gacchati. Tassa appicchasantuṭṭhabhāvaguṇena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjamaṇo taṃ disvā tassa vīmaṃsanatthaṃ attano ānubhāvena taṃ rukkhaṃ sukkhāpesi. Rukkho obhaggo khānumatto chiddāvachiddova hutvā vāte paharante ākoṭito viya saddaṃ nicchārento aṭṭhāsi. Tassa chiddehi cuṇṇāni nikkhamanti. Suvarājā tāni khāditvā gaṅgāyaṃ pānīyaṃ pivitvā aññattha agantvā vātātaṃ agantvā udumbarakhānumatthake nisīdati. Sakko tassa paramappicchabhāvaṃ ñatvā, “mittadhammaguṇaṃ kathāpetvā varamassa datvā udumbaraṃ amataphalaṃ katvā āgamissāmi”ti eko hamsarājā hutvā sujaṃ asurakaññaṃ purato katvā udumbaravanaṃ gantvā avidūre ekassa rukkhasa sākāya nisīditvā tena saddhiṃ kathento imaṃ gāthamāha –

“Santi rukkha haripattā, dumānekaphalā bahū;
Kasmā nu sukkhe koḷāpe, suvassa nirato mano”ti. (jā. 1.9.30);

Sabbaṃ suvajātaṃ navakanipāte āgatanayeneva vitthāretabbaṃ. Aṭṭhuppattiyeva hi tattha ca idha ca nānā, sesaṃ tādīsameva. Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “tadā sakko ānando ahoṣi, suvarājā ahamevā”ti vatvā, “evaṃ, bhikkhave, appicchatā nāmesā mama tanti, mama paveṇī, anacchariyā mama puttassa nigamavāsītissassa mādisaṃ ācariyaṃ labhitvā appicchatā, bhikkhunā nāma nigamavāsītissena viya appiccheneva bhavitabbaṃ. Evarūpo hi bhikkhu abhabbo samathavipassanādhammehi vā maggaphalehi vā parihānāya, aññadatthu nibbānasseva santike hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

32.

“Appamādarato bhikkhu, pamāde bhayadassi vā;
Abhabbo parihānāya, nibbānasseva santike”ti.

Tattha **abhabbo parihānāyāti** so evarūpo bhikkhu samathavipassanādhammehi vā maggaphalehi vā parihānāya abhabbo, nāpi pattehi parihāyati, na appattāni na pāpuṇāti. **Nibbānasseva santiketī** kilesaparinibbānassapi anupādāparinibbānassapi santikeyevāti.

Gāthāpariyosāne nigamavāsītissatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇī. Aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Nigamavāsītissattheravatthu navamaṃ.

Appamādavaggavaṇṇanā niṭṭhitā. Dutīyo vaggo.

3. Cittavaggo

1. Meghiyattheravatthu

Phandaṇaṃ capalaṃ cittanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā cālikāya pabbate viharanto āyasmantaṃ meghiyaṃ ārabba katesi.

Tassa vatthum vibhāvanatthaṃ sabbaṃ **meghiyasuttantaṃ** (udā. 31) vitthāretabbaṃ. Satthā pana tīhi vitakkehi anvāsattatāya tasmim ambavane padhānaṃ anuyuñjituṃ asakkuṇitvā āgataṃ meghiyattheraṃ āmantetvā, “atibhāriyaṃ te, meghiya, kataṃ ‘āgamehi tāva, meghiya, ekakomhi yāva aññopi koci bhikkhu āgacchatī”ti maṃ yācantaṃ ekakaṃ pahāya gacchantena bhikkhunā nāma evaṃ

cittavasikena bhavitum na vaṭṭati, cittaṃ nāmetam lahukam, tam attano vase vattetum vaṭṭati”ti vatvā imā dve gāthā abhāsi –

33.

“Phandanam capalam cittaṃ, dūrakkham dunnivārayam;
Ujum karoti medhāvī, usukārova tejanam.

34.

“Vārijova thale khitto, okamokataubbhato;
Paripphandatidam cittaṃ, mārādheyyam pahātave”ti.

Tattha **phandananti** rūpādīsu ārammaṇesu vipphandamānam. **Capalanti** ekairiyāpathena asaṅṭhahanto gāmadārako viya ekasmiṃ ārammaṇe asaṅṭhahanato capalam. **Cittanti** viññānam, bhūmivattuārammaṇakiriyādiviccittatāya panetaṃ “citta”nti vuttam. **Dūrakkhanti** kiṭṭhasambādhe ṭhāne kiṭṭhakhādakagoṇam viya eekasmiṃ sappāyārammaṇeyeva duṭṭhapanato dūrakkham. **Dunnivārayanti** visabhāgārammaṇam gacchantam paṭisedhetum dukkhattā dunnivārayam. **Usukārova tejananti** yathā nāma usukāro araññato ekam vaṅkadanakam āharitvā nittacam katvā kañjijyatelena makkhetvā aṅgārapalle tāpetvā rukkhālake uppīletvā nivāṅkam ujum vālavijjhanayoggaṃ karoti, katvā ca pana rājarājamahāmatānam sippam dassetvā mahantaṃ sakkārasammānam labhati, evameva medhāvī paṇḍito viññū puriso phandanādisabhāvametaṃ cittaṃ dhutaṅgāraññāvāsavasena, nittacam apagataolārikakilesam katvā saddhāsinehena temetvā kāyikacetāsikavīriyena tāpetvā samathavipassanālake uppīletvā ujum akuṭilam nibbisevanam karoti, katvā ca pana saṅkhāre sammāsivā mahantaṃ avijjakkhandham padāletvā, “tisso vijjā, cha abhiññā, nava lokuttaradhamme”ti imaṃ visesaṃ hatthagatameva katvā aggadakkhiṇeyabhāvam labhati.

Vārijovāti maccho viya, **thale khittoti** hatthena vā pādena vā jālādīnam vā aññatarena thale chaḍḍito. **Okamokataubbhatoti** “okapuññehi cīvarehī”ti ettha (mahāva. 306) udakam okam, “okam pahāya aniketasārī”ti ettha (su. ni. 850) ālayo, ettha ubhayampi labbhati. “Okamokataubbhato”ti hi ettha **okamatoti** udakasaṅkhātā ālayāti ayamatto. **Ubbhatoti** uddhaṭo. **Paripphandatidam cittanti** yathā so udakālayato ubbhato thale khitto maccho udakam alabhanto paripphandati, evamidam pañcakāmaguṇālayābhiraṭam cittaṃ tato uddharitvā mārādheyyasaṅkhātam vaṭṭam pahātum vipassanākammatṭhāne khittam kāyikacetāsikavīriyena santāpiyamānam paripphandati, saṅṭhātum na sakkoti. Evaṃ santepi dhuraṃ anikkhipitvā medhāvī puggalo tam vuttanayeneva ujum kammaniyaṃ karotīti attho. Aparo nayo – idam mārādheyyam kilesavaṭṭam avijahitvā ṭhitam cittaṃ so vārijo viya paripphandati, tasmā **mārādheyyam pahātave**, yena kilesavaṭṭasaṅkhātena mārādheyyeneva paripphandati, tam pahātābbanti.

Gāthāpariyosāne meghiyatthero sotāpattiphale patiṭṭhito, aññepi bahū sotāpannādayo jātāti.

Meghiyattheravatthu paṭhamam.

2. Aññatarabhikkhuvatthu

Dunnigghassa lahunoti imaṃ dhammadesanaṃ sathā sāvattiyaṃ jetavane viharanto aññataram bhikkhum ārabha kathesi.

Kosalarañño kira vijite pabbatapāde mātikagāmo nāma eko ghanavāso gāmo ahosi. Athekadivasam saṭṭhimattā bhikkhū satthu santike yāva arahattā kammatṭhānam kathāpetvā tam gāmam gantvā piṇḍāya pavisiṃsu. Atha ne yo tassa gāmassa sāmiko mātiko nāma, tassa mātā disvā gehe nisīdāpetvā nānaggarasena yāgubhattena parivisitvā, “bhante, kattha gantukāmā”ti pucchi. “Yathā phāsukaṭṭhānam mahāupāsike”ti. Sā “vassāvāsattṭhānam, ayyā, pariyesanti maññe”ti nātva pādāmūle nipajjitvā, “sace, ayyā, imaṃ temāsam idha vasissanti, aham tīṇi saraṇāni, pañca sīlāni gahetvā uposathakammaṃ karissāmī”ti āha. Bhikkhū “mayam imaṃ nissāya bhikkhāya akilamantā bhavanissaraṇam kātum sakkhissāmā”ti adhivāsayaṃsu. Sā tesam vasanaṭṭhānam vihāram paṭijjaggitvā adāsi.

Te tattheva vasantā ekadivasam sannipatitvā aññamaññaṃ ovadiṃsu, “āvuso, amhehi pamādacāram caritum na vaṭṭati. Amhākañhi sakageham viya aṭṭha mahānirayā vivaṭadvārāyeva,

dharamānakabuddhassa kho pana santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā mayam āgatā, buddhā ca nāma padānupadikaṃ vicarantenāpi saṭhena ārādhetaṃ na sakkā, yathājjhāsayeneva ārādhetaṃ sakkā, appamattā hotha, dvīhi ekaṭṭhāne na thātabbam, na nisīditabbam, sāyam kho pana therūpaṭṭhānakāle pātova bhikkhācārakāle ekato bhavissāma, sesakāle dve ekato na bhavissāma, apica kho pana aphāsukena bhikkhunā āgantvā vihāramajjhe ghaṇḍiyā pahatāya ghaṇḍisaññāya āgantvā tassa bhesajjam karissāmā”ti.

Tesu evam katikam katvā viharantesu ekadivasam sā upāsikā sappitelaphāṇitādīni gāhāpetvā dāsādāsikammakarādīhi parivutā sāyanhasamaye taṃ vihāram gantvā vihāramajjhe bhikkhū adisvā, “kham nu kho, ayyā, gatā”ti purise pucchivā, “attano attano rattitṭhānadivāṭṭhānesu nisinnā bhavissanti, ayye”ti vutte, “kiṃ nu kho katvā daṭṭham sakkhissāmī”ti āha. Atha naṃ bhikkhusaṅghassa katikavattam jānanamanussā āhaṃsu – “ghaṇḍiyā pahatāya sannipatissanti, ayye”ti. Sā ca ghaṇḍim paharāpesi. Bhikkhū ghaṇḍisaddam sutvā, “kassaci aphāsukam bhavissati”ti sakasakaṭṭhānehi nikkhamitvā vihāramajjhe sannipatimsu. Dvepi janā ekamaggenāgatā nāma natthi. Upāsikā ekekaṭṭhānato ekekameva āgacchantam disvā, “mama puttehi aññamaññaṃ kalaho kato bhavissati”ti cintetvā bhikkhusaṅgham vanditvā pucchi – “kalaham nu kho, bhante, karitthā”ti? “Na karoma, mahāupāsike”ti. “Sace vo, bhante, kalaho natthi, atha kasmā yathā amhākam geham āgacchantā sabbe ekatova āgacchatha, evam anāgantvā ekekaṭṭhānato ekekāva āgatā”ti? “Mahāupāsike, ekekasmim ṭhāne nisīditvā samaṇadhammam karimhā”ti. “Ko esa, bhante, samaṇadhammo nāmā”ti? “Dvattimsākāre sajjhāyam karoma, attabhāve ca khayavayam paṭṭhapema, mahāupāsike”ti. “Kiṃ pana, bhante, dvattimsākāre sajjhāyam katum, attabhāve ca khayavayam paṭṭhapetum tumhākameva vaṭṭati, udāhu amhākampīti, kassacipi avārito esa dhammo, mahāupāsike”ti. “Tena hi, bhante, mayhampi dvattimsākāram detha, attabhāve ca khayavayapaṭṭhapanam ācikkhathā”ti. “Tena hi uggaṇha, mahāupāsike”ti sabbam uggaṇhāpesum.

Sā tato paṭṭhāya dvattimsākāre sajjhāyam katvā attani khayavayam paṭṭhapetvā tehi bhikkhūhi puretameva tayo magge, tīni ca phalāni pāpuṇi. Maggeneva cassā catasso paṭisambhidā lokiyaabhiññā ca āgamimsu. Sā maggaphalasukhato vutṭhāya dibbacakkhunā oloketvā, “kadā nu kho mama puttehi ayam dhammo adhigato”ti upadhārentī sabbepe me sarāgā sadosā samohā jhānavipassanāmatampī tesam natthi, “kiṃ nu kho mayham puttānam arahattassa upanissayo atthi, natthī”ti āvajjetvā, “atthī”ti disvā, “senāsanasappāyam nu kho atthi, natthī”ti āvajjetvā tampi disvā, “puggalasappāyam nu kho labhanti, na labhanti”ti āvajjesi, puggalasappāyampi disvā, “āhārasappāyam nu kho labhanti, na labhanti”ti upadhārentī “āhārasappāyam nesam natthi”ti disvā tato paṭṭhāya nānāvidham yāgum, anekappakāram khajjakam, nānaggarasaṅca bhojanam sampādetvā gehe bhikkhū nisīdāpetvā dakkhiṇodakam datvā, “bhante, tumhākam yam yam rucati, tam tam gahetvā paribhuñjathā”ti niyyādesi. Te yathārucci yāguādīni gahetvā paribhuñjanti. Tesam sappāyāhāram labhantānam cittaṃ ekaggaṃ aho.

Te ekagga citta vipassanam vaddhetvā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattam patvā cintayimsu – “aho mahāupāsikā amhākam paṭitṭhā jātā, sace mayam sappāyāhāram na labhimha, na no maggaphalapaṭivedho abhavissa, idāni vutṭhavassā pavāretvā satthu santikam gamissāmā”ti. Te “sattāhāram daṭṭhukāmamhā”ti mahāupāsikam āpucchimsu. “Mahāupāsikā sādhu, ayyā”ti. Te anugantvā punapi, “bhante, amhe olokeyyāthā”ti bahūni piyavacanāni vatvā paṭinivatti. Tepi kho bhikkhū sāvatthim gantvā sattāhāram vanditvā ekamantam nisinnā “kacci, bhikkhave, khamānīyam, kacci yāpanīyam, na ca piṇḍakena kilamitthā”ti vutte “khamānīyam, bhante, yāpanīyam, bhante, piṇḍakena pana neva kilamimha. Amhākañhi mātīkamātā nāmekā upāsikā cittācāram ṇatvā, ‘aho vata no evarūpaṃ nāma āhāram paṭiyādeyyā’ti cintite yathācintitam āhāram paṭiyādetvā adāsī”ti tassā guṇakatham kathayimsu.

Aññatara bhikkhu tassā guṇakatham sutvā tattha gantukāmo hutvā satthu santike kammaṭṭhānam gahetvā, “bhante, tam gāmaṃ gamissāmī”ti sattāhāram āpucchitvā jetavanato nikkhamitvā anupubbena tam gāmaṃ patvā vihāram pavisanadivaseyeva cintesi – “ayam kira upāsikā cintitacintitam jānāti, ahañca maggakilanto vihāram paṭijaggitum na sakkhissāmi, aho vata me vihārapaṭijaggakam manussam peseyyā”ti. Upāsikā gehe nisinnāva āvajjentī tamattham ṇatvā, “gaccha, vihāram paṭijaggitvā ehī”ti manussam pesesi. Itaropi pānīyam pivitukāmo “aho vata me sakkharapānakam katvā peseyyā”ti cintesi. Upāsikā tampi pesesi. So punadivase “pātova siniddhayāgum me sauttaribhaṅgam pesetū”ti cintesi. Upāsikā tathā akāsi. So yāgum pivitvā, “aho vata me evarūpaṃ khajjakam peseyyā”ti cintesi. Upāsikā tampi pesesi. So cintesi – “ayam upāsikā mayā sabbam

cintitacintitaṃ pesesi, ahaṃ etaṃ daṭṭhukāmo, aho vata me nānaggarasabhojanaṃ gāhāpetvā sayameva āgaccheyyā”ti. Upāsikā “mama putto maṃ daṭṭhukāmo, āgamaṇaṃ me paccāsīsatī”ti bhojanaṃ gāhāpetvā vihāraṃ gantvā tassa adāsi. So katabhattakicco “mātikamātā nāma tvaṃ, mahāupāsike”ti pucchi. “Āma, tātā”ti. “Tvaṃ paracittaṃ jānāsī”ti? “Kiṃ maṃ pucchasi, tātā”ti? “Mayā cintitacintitaṃ sabbamakāsi, tena taṃ pucchāmī”ti. “Paracittajānanakabhikkhū bahū, tātā”ti? “Nāhaṃ aññe pucchāmi, tuvaṃ pucchāmi, upāsike”ti. Evaṃ santepi upāsikā “paracittaṃ jānāmī”ti avatvā “paracittaṃ jānantā nāma evaṃ karonti puttā”ti āha. So “bhāriyaṃ vatidaṃ kammaṃ, puthujjanā nāma sobhanampi asobhanampi cintenti, sacāhaṃ kiñci ayuttaṃ cintayissāmi, saha bhaṇḍakena coraṃ cūlāya gaṇhantī viya maṃ vippakāraṃ pāpeyya, mayā ito palāyituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā, “upāsike, ahaṃ gamissāmī”ti āha. “Kahaṃ, ayyā”ti? “Satthu santikaṃ, upāsike”ti. “Vasatha tāva, bhante, idhā”ti. “Na vasissāmi, upāsike, gamissāmevā”ti nikkhamitvā satthu santikaṃ agamāsi. Atha naṃ satthā “kiṃ bhikkhu na tvaṃ tattha vasasī”ti pucchi. “Āma, bhante, na sakkā tattha vasitu”nti. “Kiṃ kāraṇā bhikkhū”ti? “Bhante, sā upāsikā cintitacintitaṃ sabbam jānāti, puthujjanā ca nāma sobhanampi asobhanampi cintenti, sacāhaṃ kiñci ayuttaṃ cintessāmi, saha bhaṇḍakena coraṃ cūlāya gaṇhantī viya maṃ vippakāraṃ pāpessatī”ti cintetvā āgatomhīti. “Bhikkhu, tattheva tayā vasituṃ vaṭṭatī”ti, “na sakkomi, bhante, nāhaṃ tattha vasissāmī”ti. “Tena hi tvaṃ, bhikkhu, ekameva rakkhituṃ sakkhissasi”ti. “Kiṃ, bhante”ti? “Tava cittaṃ eva rakkha, cittaṃ nāmetam durakkhaṃ, tvaṃ attano cittaṃ eva niggaṇha, mā aññaṃ kiñci cintayi, cittaṃ nāmetam dunniggaha”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

35.

“Dunniggahassa lahuno, yatthakāmanipātino;
Cittassa damatho sādhu, cittaṃ dantaṃ sukhāvaha”nti.

Tattha cittaṃ nāmetam dukkhena niggayhatīti dunniggahaṃ. Lahaṃ uppajjati ca nirujjhati cāti lahu. Tassa **dunniggahassa lahuno. Yatthakāmanipātino**ti yattha katthacideva nipatanasīlassa. Etañhi labhitabbaṭṭhānaṃ vā alabhitabbaṭṭhānaṃ vā yuttatṭhānaṃ vā ayuttatṭhānaṃ vā na jānāti, neva jātiṃ oloketi, na gottam, na vayaṃ. Yattha yattha icchati, tattha tattheva nipatātīti “yatthakāmanipāti”ti vuccati. Tassa evarūpassa **cittassa damatho sādhu** catūhi ariyamaggehi dantabhāvo yathā nibbisevanam hoti, tathā katabhāvo sādhu. Kiṃ kāraṇā? Idañhi **cittaṃ dantaṃ sukhāvahaṃ** nibbisevanam kataṃ maggaphalasukhaṃ paramatthanibbānasukhañca āvahaṭīti.

Desanāpariyosāne sampattaparīsāya bahū sotāpannādayo ahesuṃ, mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Satthā tassa bhikkhuno imaṃ ovādaṃ datvā, “gaccha, bhikkhu, aññaṃ kiñci acintayitvā tattheva vasāhī”ti paṇiṇi. So bhikkhu satthu santikā ovādaṃ labhitvā tattha agamāsi. Kiñci bahiddhā cintanaṃ nāma na cintesi. Mahāupāsikāpi dibbena cakkhunā oloketī theram disvā, “idāni ovādadāyakaṃ ācariyaṃ labhitvā punāgato mama putto”ti attano nānēveva paricchinditvā tassa sappāyāhāraṃ paṭiyādetvā adāsi. So sappāyabhojanaṃ sevitvā katipāheneva arahattaṃ patvā maggaphalasukhena vītināmento “aho mahāupāsikā mayhaṃ patiṭṭhā jātā, ahaṃ imaṃ nissāya bhavanissaraṇaṃ pattomhī”ti cintetvā, “imasmiṃ tāva me attabhāve patiṭṭhā jātā, saṃsāre pana me saṃsarantassa aññesupi attabhāvesu ayaṃ patiṭṭhā bhūtapubbā, no”ti upadhārento ekūnaattabhāvasataṃ anussari. Sāpi ekūnaattabhāvasate tassa pādapariārikā aññesu paṭibaddhacittā hutvā taṃ jīvitā voropesi. Thero tassā ettakaṃ aguṇaṃ disvā, “aho mayaṃ mahāupāsikā bhāriyaṃ kammaṃ akāsī”ti cintesi.

Mahāupāsikāpi gehe nisinnāva “kiṃ nu kho mayhaṃ puttassa pabbajitakiccaṃ mattakaṃ pattaṃ, no”ti upadhārayamānā tassa arahattapattiṃ ṇatvā uttari upadhāriyamānā, “mama putto arahattaṃ patvā aho vata me ayaṃ upāsikā mahatī patiṭṭhā jātā”ti cintetvā, “atītepi nu kho me ayaṃ patiṭṭhā bhūtapubbā, no”ti upadhārento ekūnaattabhāvasataṃ anussari, “ahaṃ kho pana ekūnaattabhāvasate aññehi saddhiṃ ekato hutvā etaṃ jīvitā voropesiṃ, ayaṃ me ettakaṃ aguṇaṃ disvā ‘aho bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ upāsikāyā’ti cintesi. “Atthi nu kho evaṃ saṃsāre saṃsarantiyā mama puttassa upakāro katapubbo”ti upadhārayamānā tato uttariṃ satamaṃ attabhāvaṃ anussaritvā satame attabhāve mayā etassa pādapariārikāya hutvā etasmiṃ jīvitā voropanaṭṭhāne jīvitadānaṃ dinnam, aho mayā mama puttassa mahāupakāro katapubbo”ti gehe nisinnāva uttariṃ visesetvā “upadhārethā”ti āha. So dibbāya sotadhātuyā saddam sutvā visesetvā satamaṃ attabhāvaṃ anussaritvā tattha tāya attano jīvitassa dinnabhāvaṃ disvā, “aho mama imāya mahāupāsikāya upakāro katapubbo”ti attamano hutvā tassā tattheva catūsu maggaphalesu pañhaṃ kathetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyīti.

Aññatarabhikkhuvatthu dutiyam.

3. Aññataraukkaññhitabhikkhuvatthu

Sududdasanti imam dhammadesanam sathā sāvattiyam viharanto aññataram ukkaññhitabhikkhum ārabha kathesi.

Sathari kira sāvattiyam viharante eko seṭṭhiputto attano kulūpagattheram upasaṅkamitvā, “bhante, aham dukkhā muccitukāmo, ekaṃ me dukkhato moccanakāraṇam kathethā”ti āha. “Sādhāvuso, sacesi dukkhā muccitukāmo, salākabhattam dehi, pakkhikabhattam dehi, vassāvāsikaṃ dehi, cīvarādayo paccaye dehi, attano sāpateyyam tayo koṭṭhāse katvā ekena kammantam payojehi, ekena puttadāram posehi, ekaṃ buddhasāsane dehi”ti āha. So “sādhu, bhante”ti vuttapaṭipāṭiyā sabbam katvā puna theram pucchi – “tato uttarim aññam kim karomi, bhante”ti? “Āvuso, tīṇi saraṇāni gaṇha, pañca sīlāni gaṇhāhi”ti. Tānipi paṭiggahetvā tato uttarim pucchi. “Tena hi dasa sīlāni gaṇhāhi”ti. “Sādhu, bhante”ti gaṇhi. So evam anupubbena puññakammassa katattā anupubbasetṭhiputto nāma jāto. Tato “uttarimpi kattabham atthi, bhante”ti puna pucchitvā, “tena hi pabbajāhi”ti vutto nikkhamitvā pabbaji. Tasseko ābhidhammikabhikkhu ācariyo ahosi. Eko vinayadharo upajjhāyo. Tassa laddhūpasampadassa ācariyo attano santikaṃ āgatakāle abhidhamme pañham kathesi – “buddhasāsane nāma idam katum vaṭṭati, idam na vaṭṭati”ti. Upajjhāyopissa attano santikaṃ āgatakāle vinaye pañham kathesi – “buddhasāsane nāma idam katum vaṭṭati, idam na vaṭṭati, idam kappati, idam na kappati”ti. So cintesi – “aho bhāriyam idam kammam, aham dukkhā muccitukāmo pabbajito, idha ca mama hatthapasāraṇaṭṭhānampi na paññāyati, gehe thatvāva dukkhā muccitum sakkā, mayā gihinā bhavitum vaṭṭati”ti. So tato paṭṭhāya ukkaññhito anabhirato dvattiṃsākāre sajjhāyam na karoti, uddesam na gaṇhāti, kiso lūkho dhamanisanthataगतto ālassiyābhībūto kacchuparikiṇṇo ahosi.

Atha nam daharasāmaṇerā, “āvuso, kim tvam thitaṭṭhāne thitova nisinnaṭṭhāne nisinnova ahosi, paṇḍurogābhībūto kiso lūkho dhamanisanthataगतto ālassiyābhībūto kacchuparikiṇṇo, kim te kata”nti pucchimsu. “Ukkaññhitomhi, āvuso”ti. “Kim kāraṇā”ti? So tam pavattim ārocesi. Te tassa ācariyupajjhāyānam ācikkhimsu. Ācariyupajjhāyā tam ādāya satthu santikaṃ agamaṃsu. Sathā “kim, bhikkhave, āgatathā”ti āha. “Bhante, ayam bhikkhu tumhākaṃ sāsane ukkaññhito”ti. “Evam kira bhikkhū”ti. “Āma, bhante”ti. “Kim kāraṇā”ti? “Aham, bhante, dukkhā muccitukāmo pabbajito, tassa me ācariyo abhidhammakatham kathesi, upajjhāyo vinayakatham kathesi, svāham ‘idha me hatthapasāraṇaṭṭhānampi natthi, gihinā hutvā sakkā dukkhā muccitum, gihi bhavissāmī’ti sannitṭhānamakāsim, bhante”ti. “Sace tvam, bhikkhu, ekameva rakkhitum sakkhissasi, avasesānam rakkhanakiccaṃ natthi”ti. “Kim, bhante”ti? “Tava cittameva rakkhitum sakkhissasi”ti. “Sakkhissāmi, bhante”ti. “Tena hi attano cittameva rakkhāhi, sakkā dukkhā muccitu”nti imam ovādam datvā imam gāthamāha –

36.

“Sududdasam sunipuṇam, yatthakāmanipātinam;
Cittam rakkhetha medhāvī, cittam guttam sukhāvaha”nti.

Tattha **sududdasanti** suṭṭhu duddasam. **Sunipuṇanti** suṭṭhu nipuṇam paramasaṇham. **Yatthakāmanipātinanti** jātiādīni anoloketvā labhitabbālabhitabbayuttāyuttaṭṭhānesu yattha katthaci nipatanasīlam. **Cittam rakkhetha medhāvī** andhabālo dummedho attano cittam rakkhitum samattho nāma natthi, cittavasiko hutvā anayabyasanam pāpuṇāti. Medhāvī pana paṇḍitova cittam rakkhitum sakkoti, tasmā tvampi cittameva gopehi. Idañhi **cittam guttam sukhāvaham** maggaphalanibbānasukhāni āvahaṭṭi.

Desanāpariyosāne so bhikkhu sotāpattiphalam pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesum, desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Aññataraukkaññhitabhikkhuvatthu tatiyam.

4. Saṅgharakkhitabhāgineyyattheravatthu

Dūraṅgamanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvatthiyaṃ viharanto saṅgharakkhitaṃ nāma bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Sāvatthiyaṃ kireko kulaputto satthu dhammadesanaṃ sutvā nikkhamitvā pabbajito laddhūpasampado saṅgharakkhitatthero nāma hutvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa kaniṭṭhabhaginī puttā labhitvā therassa nāmaṃ akāsi. So bhāgineyyasaṅgharakkhito nāma hutvā vayappatto therasseva santike pabbajitvā laddhūpasampado aññatarasmiṃ gāmakārāme vassaṃ upagantvā, “ekaṃ sattahatthaṃ, ekaṃ aṭṭhahattha”nti dve vassāvāsikasātake labhitvā aṭṭhahatthaṃ “upajjhāyassa me bhavissati”ti sallakkhetvā “sattahatthaṃ mayhaṃ bhavissati”ti cintetvā vuṭṭhavasso “upajjhāyaṃ passissāmi”ti āgacchanto antarāmagge piṇḍāya caranto āgantvā there vihāraṃ anāgateyeva vihāraṃ pavisitvā therassa divāṭṭhānaṃ sammajjitvā pādodakaṃ upaṭṭhapetvā āsanaṃ paññāpetvā āgamanamaggaṃ olokeno nisīdi. Athassāgamanabhāvaṃ disvā paccuggamaṃ katvā pattacīvaraṃ paṭiggahetvā, “nisīdatha, bhante”ti therāṃ nisīdāpetvā tālavaṇṇaṃ ādāya bījivā pānīyaṃ datvā pāde dhovitvā taṃ sātakaṃ ānetvā pādāmūle ṭhapetvā, “bhante, imaṃ paribhuñjathā”ti vatvā bījayaṃāno aṭṭhāsi.

Atha naṃ thero āha – “saṅgharakkhita, mayhaṃ cīvaraṃ paripuṇṇaṃ, tvameva paribhuñjā”ti. “Bhante, mayā laddhakālato paṭṭhāya ayaṃ tumhākameva sallakkhito, paribhogaṃ karothā”ti. “Hotu, saṅgharakkhita, paripuṇṇaṃ me cīvaraṃ, tvameva paribhuñjā”ti. “Bhante, mā evaṃ karotha, tumhehi paribhutte mayhaṃ mahapphalaṃ bhavissati”ti. Atha naṃ tassa punappunaṃ kathentassapi thero na icchiyeva.

Evaṃ so bījayaṃāno ṭhitova cintesi – “ahaṃ therassa gihikāle bhāgineyyo, pabbajitakāle saddhivihāriko, evampi mayā saddhiṃ upajjhāyo paribhogaṃ na kattukāmo. Imasmiṃ mayā saddhiṃ paribhogaṃ akaronte kiṃ me samaṇabhāvena, gihi bhavissāmi”ti. Athassa etadahosi – “dussañṭhāpito gharāvāso, kiṃ nu kho katvā gihibhūto jīvissāmi”ti. Tato cintesi – “aṭṭhahatthasātakaṃ vikkiṇitvā ekaṃ eḷikaṃ gaṇhissāmi, eḷikā nāma khippaṃ vijāyati, svāhaṃ vijātaṃ vijātaṃ vikkiṇitvā mūlaṃ karissāmi, mūle bahū katvā ekaṃ pajāpatiṃ ānessāmi, sā ekaṃ puttāṃ vijāyissati. Athassa mama mātulassa nāmaṃ katvā cūḷayānake nisīdāpetvā mama puttaṅca bhariyaṅca ādāya mātulaṃ vanditūṃ āgamissāmi, āgacchante antarāmagge mama bhariyaṃ evaṃ vakkhāmi – ‘ānehi tāva me puttāṃ vahissāmi’nti. Sā ‘kiṃ te puttena, ehi, imaṃ yānakaṃ pājehī’ti vatvā puttāṃ gahetvā, ‘ahaṃ nessāmi na’nti netvā sandhāretūṃ asakkontī cakkapathe chaḍḍessati. Athassa sarīraṃ abhiruhitvā cakkāṃ gamissati, atha naṃ ‘tvaṃ mama puttāṃ neva mayhaṃ adāsi, naṃ sandhāretūṃ nāsakkhi nāsitosmi tayā’ti vatvā patodayaṭṭhiyā piṭṭhiyaṃ paharissāmi”ti.

So evaṃ cintetova ṭhatvā bījayaṃāno therassa sīse tālavaṇṇena pahari. Thero “kiṃ nu kho ahaṃ saṅgharakkhiteṇa sīse pahato”ti upadhārento tena cintitacintitaṃ sabbāṃ ṇātvā, “saṅgharakkhita, mātugāmassa pahāraṃ dātūṃ nāsakkhi, ko ettha mahallakattherassa doso”ti āha. So “aho naṭṭhomhi, ṇātaṃ kira me upajjhāyena cintitacintitaṃ, kiṃ me samaṇabhāvenā”ti tālavaṇṇaṃ chaḍḍetvā palāyitūṃ āradhho.

Atha naṃ daharā ca sāmaṇerā ca anubandhitvā ādāya satthu santikaṃ agamaṃsu. Satthā te bhikkhū disvāva “kiṃ, bhikkhave, āgatattha, eko vo bhikkhu laddho”ti pucchi. “Āma, bhante, imaṃ daharaṃ ukkaṇṭhitvā palāyantaṃ gahetvā tumhākaṃ santikaṃ āgatamhā”ti. “Evaṃ kira bhikkhū”ti? “Āma, bhante”ti. “Kimatthaṃ te bhikkhu evaṃ bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, nanu tvaṃ āradhaviṇīyassa ekassa buddhassa putto, mādisassa nāma buddhassa sāsane pabbajitvā attānaṃ dametvā sotāpannoti vā sakadāgāmīti vā anāgāmīti vā arahāti vā vadāpetūṃ nāsakkhi, kimatthaṃ evaṃ bhāriyaṃ kammakāsī”ti? “Ukkaṇṭhitosmi, bhante”ti. “Kiṃ kāraṇā ukkaṇṭhitosī”ti? So evaṃ vassāvāsikasātakānaṃ laddhadivasato paṭṭhāya yāva therassa tālavaṇṇena pahārā sabbāṃ taṃ pavattim ārocetvā, “iminā kāraṇena palātosmi, bhante”ti āha. Atha naṃ satthā “ehi bhikkhu, mā cintayī cittaṃ nāmetaṃ dūre hontampi ārammaṇaṃ sampaṭicchanaṃ kajātikāṃ, rāgadosamohabandhanā muccanattāya vāyāmitūṃ vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

37.

“Dūraṅgamaṃ ekacaraṃ, asarīraṃ guhāsayaṃ;
Ye cittaṃ saṃyameṣṣanti, mokkhanti mārabandhanā”ti.

Tattha **dūraṅgamanti** cittassa hi makkaṭasuttamattakampi puratthimādidisābhāgena gamanāgamanam nāma natthi, dūre santampi pana ārammaṇam sampaṭicchati dūraṅgamam nāma jātam. Sattaṭṭhacittāni pana ekato kaṇṇikabaddhāni ekakkhaṇe uppajjitum samatthāni nāma natthi. Uppattikāle ekekameva cittaṃ uppajjati, tasmim̐ niruddhe puna ekekameva uppajjatīti **ekacaram** nāma jātam. Cittassa sarīrasaṅghānam vā nilādippakāro vaṇṇabhedo vā natthīti **asarīram** nāma jātam. Guhā nāma catumahābhūtaguhā, idaṅca hadayarūpaṃ nissāya pavattatīti **guhāsayaṃ** nāma jātam. **Ye cittanti** ye keci purisā vā itthiyo vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā anuppajjanakilesassa uppajjitum adentā satisammosena uppannakilesaṃ pajahantā **cittaṃ saṃyamessanti** saṃyataṃ avikkhittaṃ karissanti. **Mokkhanti mārabandhanā**ti sabbete kilesabandhanābhāvena mārabandhanasaṅkhātā tebhūmakavaṭṭā muccissanti.

Desanāpariyosāne bhāgineyyasaṅgharakkhitatthero sotāpattiphalaṃ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo jāta, mahājanassa sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Saṅgharakkhitabhāgineyyattheravatthu catuttham.

5. Cittahatthatheravatthu

Anavaṭṭhitacittassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattiyaṃ viharanto cittahatthatheraṃ ārabha kathesi.

Eko kira sāvattivāsī kulaputto natthagoṇaṃ pariyesanto araṅṅaṃ pavisitvā majjhanhike kāle goṇaṃ disvā goyūthe vissajjetvā, “avassaṃ ayyānaṃ santike āhāramattaṃ labhissāmī”ti khuppipāsāpīlito vihāraṃ pavisitvā bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Tasmim̐ kho pana samaye bhikkhūnaṃ avakkārapātiyaṃ bhuttāvesesakaṃ bhattaṃ hoti, te taṃ chātakaṃ pīlitaṃ disvā, “ito bhattaṃ gahetvā bhuñjāhī”ti vadimsu. Buddhakāle ca pana anekasūpabyañjanaṃ bhattaṃ uppajjati, so tato yāpanamattaṃ gahetvā bhuñjitvā pānīyaṃ pivitvā hatthe dhovitvā bhikkhū vanditvā, “kiṃ, bhante, ajja, ayyā, nimantanaṭṭhānaṃ agamaṃsū”ti pucchi. “Natthi, upāsaka, bhikkhū imināva nīhārena nibaddhaṃ labhanti”ti. So “mayam̐ utthāya samutthāya rattindivaṃ nibaddhaṃ kammaṃ karontāpi evam̐ madhuraṃ byañjanaṃ bhattaṃ na labhāma, ime kira nibaddhaṃ bhuñjanti, kiṃ me gihibhāvena, bhikkhu bhavissāmī”ti cintetvā bhikkhū upasaṅkamitvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ bhikkhū “sādhu upāsakā”ti pabbājesuṃ.

So laddhūpasampado sabbappakāraṃ vattapaṭivattaṃ akāsi. So buddhānaṃ uppanna lābhasakkārena katipāhaccayena thūlasarīro ahoṣi. Tato cintesi – “kiṃ me bhikkhāya caritvā jīvitena, gihī bhavissāmī”ti. So vibbhamitvā gehaṃ pāvīsi. Tassa gehe kammaṃ karontassa katipāheneva sarīraṃ milāyi. Tato “kiṃ me iminā dukkhena, samaṇo bhavissāmī”ti cintetvā puna gantvā pabbaji. So katipāhaṃ vītināmetvā puna ukkaṅṭhitvā vibbhami, pabbajitakāle pana bhikkhūnaṃ upakārako hoti. So katipāheneva punaṃ ukkaṅṭhitvā, “kiṃ me gihibhāvena, pabbajissāmī”ti gantvā bhikkhū vanditvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ bhikkhū upakāravasena puna pabbājayimsu. Evam̐ so iminā niyāmeneva chakkhattuṃ pabbajitvā uppabbajito. Tassa bhikkhū “esa cittavasiko hutvā vicarati”ti **cittahatthatheroti** nāmaṃ karimsu.

Tassevaṃ aparāparaṃ vicarantasseva bhariyā gabbhinī ahoṣi. So sattame vāre araṅṅato kasibhaṇḍamādāya gehaṃ gantvā bhaṇḍakaṃ ṭhapetvā “attano kāsāvaṃ gaṇhissāmī”ti gabbhaṃ pāvīsi. Tasmim̐ khaṇe tassa bhariyā nipajjitvā niddāyati. Tassā nivatthasāṭako apagato hoti, mukhato ca lālā paggharati, nāsā ghuraghurāyati, mukhaṃ vivaṭṭaṃ, dantaṃ ghaṃsati, sā tassa uddhumātakasarīraṃ viya upaṭṭhāsi. So “aniccaṃ dukkhaṃ ida”nti saṅṅaṃ labhitvā, “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ pabbajitvā imaṃ nissāya bhikkhubhāve saṅghātuṃ nāsakki”nti kāsāyakoṭiyaṃ gahetvā udare bandhitvā gehā nikkhami.

Athassa anantaragehe ṭhitā sassu taṃ tathā gacchantaṃ disvā, “ayaṃ paṭiukkaṅṭhito bhavissati, idāneva araṅṅato āgantvā kāsāvaṃ udare bandhitvā vā gehā nikkhanto vihārābhimukho gacchati, kiṃ nu kho”ti gehaṃ pavisitvā niddāyamānaṃ dhītaraṃ passitvā “imaṃ disvā so vippaṭisārī hutvā gato”ti ṅatvā dhītaraṃ paharivā “utthehi kālakaṇṇi, sāmiko te taṃ niddāyamānaṃ disvā vippaṭisārī hutvā gato, natthi so ito paṭṭhāya tuyha”nti āha. “Apehi apehi, amma, kuto tassa gamaṇaṃ atthi, katipāheneva punāgamissatī”ti āha. Sopi “aniccaṃ dukkha”nti vatvā gacchanto gacchantova sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. So gantvā bhikkhū vanditvā pabbajjaṃ yāci. “Na sakkhissāma maṃyaṃ taṃ

pabbājetum, kuto tuyhaṃ samaṇabhāvo, satthakanisānapāsāṇasadisam tava sīsa’nti. “Bhante, idāni maṃ anukampāya ekavāraṃ pabbājethā”ti. Te taṃ upakārasena pabbājayimsu. So katipāheneva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Tepi naṃ āhaṃsu – “āvuso cittaḥattha, tava gamanasamayaṃ tvameva jāneyyāsi, imasmim vāre te cirāyita’nti. “Bhante, saṃsaggassa atthibhāvakāle gatamhā, so no saṃsaggo chinno, idāni agamanadhammā jātamhā”ti. Bhikkhū satthu santikaṃ gantvā, “bhante, ayaṃ bhikkhu amhehi evaṃ vutto evaṃ nāma kathesi, aññaṃ byākaroti, abhūtaṃ vadatī”ti āhaṃsu. Satthā “āma, bhikkhave, mama putto attano anavaṭṭhitacittakāle saddhammaṃ ajānanakāle gamanāgamaṇaṃ akāsi, idāni puññaṇca pāpaṇca pahīna’nti vatvā imā dve gāthā āha –

38.

“Anavaṭṭhitacittassa, saddhammaṃ avijānato;
Pariplavapasādassa, pañña na paripūrati.

39.

“Anavassutacittassa, ananvāhatacetaso;
Puññaṇapāpahīnassa, natthi jāgarato bhaya’nti.

Tattha **anavaṭṭhitacittassāti** cittaṃ nāmetam kassaci nibaddham vā thāvaram vā natthi. Yo pana puggalo assapiṭṭhe ṭhapitakumbhaṇḍam viya ca thusarāsīmhi koṭṭitakhāṇuko viya ca khallātasīse ṭhapitakadambapuppham viya ca na katthaci saṅghāti, kadāci buddhasāvako hoti, kadāci ājīvako, kadāci nigaṇṭho, kadāci tāpaso. Evarūpo puggalo anavaṭṭhitacitto nāma. Tassa anavaṭṭhitacittassa. **Saddhammaṃ avijānato**ti sattatiṃsabodhipakkhiyadhammabhedam imaṃ saddhammaṃ avijānantassa parittasaddhatāya vā uplavasaddhatāya vā **pariplavapasādassa** kāmāvacararūpāvacarādibhedā **pañña na paripūrati**. Kāmāvacarāyapī aparipūrayamānāya kutova rūpāvacarārūpāvacaralokuttarapañña paripūrissatīti dīpeti. **Anavassutacittassāti** rāgena atintacittassa. **Ananvāhatacetasoti** “āhatacitto khilajāto”ti (dī. ni. 3.319; vibha. 941; ma. ni. 1.185) āgataṭṭhāne dosena cittassa pahatabhāvo vutto, idha pana dosena appaṭihatacittassāti attho. **Puññaṇapāpahīnassāti** catutthamaggena pahīnapuññaṇca ceva pahīnapāpassa ca khīṇāsavassa. **Natthi jāgarato bhayanti** khīṇāsavassa jāgarantasseva abhayabhāvo kathito viya. So pana saddhādīhi pañcahi jāgaradhammehi samannāgatattā jāgaro nāma. Tasmā tassa jāgarantassāpi ajāgarantassāpi kilesabhayaṃ natthi kilesānaṃ apacchāvattanato. Na hi taṃ kilesā anubandhanti tena tena maggena pahīnānaṃ kilesānaṃ puna anupagamanato. Tenevāha – “sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceci na paccāgacchati, sakadāgāmianāgāmiarahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceci na paccāgacchati”ti (cūḷani. mettāgūmaṇavapucchānidessa 27).

Desanā mahājanassa sātthikā saphalā ahoṣi.

Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesum “bhāriyā vatime, āvuso, kilesā nāma, evarūpassa arahattassa upanissāyasampanno kulaputto kilesehi āloḷito sattavāre gihī hutvā sattavāre pabbajito”ti. Satthā tesam taṃ kathāpavattim sutvā taṅkhaṇānurūpena gamanena dhammasabham gantvā buddhāsane nisinnā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “imāya nāmā”ti vutte evameva, bhikkhave, kilesā nāma bhāriyā, sace ete rūpino hutvā katthaci pakkhipitum sakkā bhavēyyum, cakkavāḷam atisambādham, brahmaloko atinīcakoti okāso nesam na bhavēyya, mādisampi nāmete paññaṇasampannaṃ purisājāneyyaṃ āloḷenti, avasesesu kā kathā? “Ahañhi adḍhanāḷimattam varakacorakam kuṅṭhakudālaṇca nissāya cha vāre pabbajitvā uppabbajitapubbo”ti. “Kadā, bhante, kadā sugatā”ti? “Suṇissatha, bhikkhave”ti. “Āma, bhante”ti. “Tena hi suṇāthā”ti atītam āhari –

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente kudālapaṇḍito nāma bāhirakapabbajjam pabbajitvā atṭha māse himavante vasitvā vassārattasamaye bhūmiyā tintāya “gehe me adḍhanāḷimatto varakacorako ca kuṅṭhakudālo ca atthi, varakacorakabījam mā nassī”ti uppabbajitvā ekam ṭhānaṃ kudālena kasitvā taṃ bījam vapitvā vatim katvā pakkakāle uddharitvā nāḷimattabījam ṭhapetvā sesam khādi. So “kiṃ me dāni gehena, puna atṭha māse pabbajissāmī”ti cintetvā nikkhamitvā pabbaji. Imināva nīhārena nāḷimattam varakacorakaṇca kuṅṭhakudālaṇca nissāya sattavāre gihī hutvā sattavāre pabbajitvā sattame pana vāre cintesi – “ahaṃ cha vāre imaṃ kuṅṭhakudālam nissāya gihī hutvā pabbajito, katthacideva naṃ chaḍḍessāmī”ti. So gaṅgāya tīram gantvā, “patitattṭhānaṃ passanto

otaritvā gaṇheyyaṃ, yathāssa patitaṭṭhānaṃ na passāmi, tathā naṃ chaḍḍessāmi”ti cintetvā nālimattaṃ bījaṃ pilotikāya bandhitvā pilotikaṃ kudālapalake bandhitvā kudālaṃ aggadaṇḍake gahetvā gaṅgāya tīre thito akkhīni nimīletvā uparisīse tikkhattuṃ āvijjhivā gaṅgāyaṃ khipitvā nivattitvā olokeno patitaṭṭhānaṃ adisvā “jitaṃ me, jitaṃ me”ti tikkhattuṃ saddamakāsi.

Tasmiṃ khaṇe bārāṇasirājā paccantaṃ vūpasamētvā āgantvā nadītīre khandhāvāraṃ nivāsetvā nhānatthāya nadim otiṇṇo taṃ saddaṃ assosi. Rājūnañca nāma “jitaṃ me”ti saddo amanāpo hoti, so tassa santikaṃ gantvā, “ahaṃ idāni amittamaddanaṃ katvā ‘jitaṃ me’ti āgato, tvaṃ pana ‘jitaṃ me, jitaṃ me’ti viravasi, kiṃ nāmeta”nti pucchi. Kudālapaṇḍito “tvaṃ bāhirakacore jini, tayā jitaṃ puna avajitameva hoti, mayā pana ajjhattiko lobhacoro jito, so puna maṃ na jinissati, tasseva jayo sādhu”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Na taṃ jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ avajīyati;
Taṃ kho jitaṃ sādhu jitaṃ, yaṃ jitaṃ nāvajīyati”ti. (jā. 1.1.70);

Taṃ khaṇaṃyeva ca gaṅgaṃ olokeno āpokasiṇaṃ nibbattetvā adhigataviseso ākāse pallānkena nisīdi. Rājā mahāpurisassa dhammakathaṃ sutvā vanditvā pabbajjaṃ yācitvā saddhim balakāyena pabbaji. Yojanamattā parisā ahoṣi. Aparopi sāmantarājā tassa pabbajitabhāvaṃ sutvā, “tassa rajjaṃ gaṇhissāmi”ti āgantvā tathā samiddhaṃ nagaraṃ suññaṃ disvā, “evarūpaṃ nagaraṃ chaḍḍetvā pabbajito rājā orake thāne na pabbajissati, mayāpi pabbajitūṃ vaṭṭatī”ti cintetvā tattha gantvā mahāpurisaṃ upasaṅkamitvā pabbajjaṃ yācitvā saporivāro pabbaji. Eteneva nīhārena satta rājāno pabbajimsu. Sattayojaniko assamo ahoṣi. Satta rājāno bhoge chaḍḍetvā ettakaṃ janaṃ gahetvā pabbajimsu. Mahāpuriso brahmacariyavāsaṃ vasitvā brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “ahaṃ, bhikkhave, tadā kudālapaṇḍito ahoṣim, kilesā nāmete evaṃ bhāriyā”ti āha.

Cittahatthatheravatthu pañcamaṃ.

6. Pañcasatabhikkhuvatthu

Kumbhūpamanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattiyāṃ viharanto āradhaviṇṇasake bhikkhū ārabha katesi.

Sāvattiyāṃ kira pañcasatā bhikkhū satthu santike yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ gahetvā, “samaṇadhammaṃ karissāma”ti yojanasatamaggaṃ gantvā ekaṃ mahāvāsagāmaṃ agamaṃsu. Atha te manussā disvā paññattāsane nisīdāpetvā paṇṭehi yāgubhattādīhi parivisitvā, “kahaṃ, bhante, gacchathā”ti pucchitvā, “yathāphāsukaṭṭhāna”nti vutte, “bhante, imaṃ temāsaṃ idheva vasatha, mayampi tumhākaṃ santike saraṇesu patiṭṭhāya pañca sīlāni rakkhissāma”ti yācitvā tesāṃ adhiṇṇasanaṃ viditvā, “avidūre thāne mahanto vanasaṇḍo atthi, ettha vasatha, bhante”ti vatvā uyyojesuṃ. Bhikkhū taṃ vanasaṇḍaṃ pavasiṃsu. Tasmiṃ vanasaṇḍe adhiṇṇatthā devatā “sīlavanto, ayyā, imaṃ vanasaṇḍaṃ anuppattā, ayuttaṃ kho pana asmākaṃ ayyesu idha vasantesu puttadāre gahetvā rukkhe abhiruyha vasitu”nti rukkhatto otaritvā bhūmiyaṃ nisīditvā cintayimsu, “ayyā, imasmim thāne ajjekarattim vasitvā addhā sve gamissanti”ti. Bhikkhūpi punadivase antogāme piṇḍāya caritvā puna tameva vanasaṇḍaṃ āgamiṃsu. Devatā “bhikkhusaṅgho svātānāya kenaci nimantito bhavissati, tasmā punāgacchati, ajja gamaṇaṃ na bhavissati, sve gamissati maññe”ti iminā upāyena aḍḍhamāsamattaṃ bhūmiyameva acchiṃsu.

Tato cintayimsu – “bhadantā imaṃ temāsaṃ idheva maññe vasissanti, idheva kho pana imesu vasantesu amhākaṃ rukkhe abhiruhitvā nisīditumpi na yuttaṃ, temāsaṃ puttadāre gahetvā bhūmiyaṃ nisīdanatṭhānānipi dukkhāni, kiñci katvā ime bhikkhū palāpetuṃ vaṭṭatī”ti. Tā tesu tesu rattitṭhānadivāṭṭhānesu ceva caṅkamaṇakoṭṭisu ca chinnaśāsāni kabandhāni dassetuṃ amanussasaddaṇca bhāvetuṃ ārabhiṃsu. Bhikkhūnaṃ khipitakāsādayo rogā pavattiṃsu. Te aññamaññaṃ “tuyhaṃ, āvuso, kiṃ rujjati”ti pucchantā, “mayhaṃ khipitarogo, mayhaṃ kāso”ti vatvā, “āvuso, ahaṃ ajja caṅkamaṇakoṭṭiyaṃ chinnaśāsaṃ addasaṃ, ahaṃ rattitṭhāne kabandhaṃ addasaṃ, ahaṃ divāṭṭhāne amanussasaddaṃ assosiṃ, parivajjetabbayuttakamidaṃ thānaṃ, amhākaṃ idha aphāsukaṃ ahoṣi, satthu santikaṃ gamissāma”ti nikkhamitvā anupubbena satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu.

Atha ne sathā āha – “kim, bhikkhave, tasmim̄ ṭhāne vasitum̄ na sakkhissathā”ti? “Āma, bhante, amhākaṃ tasmim̄ ṭhāne vasantānaṃ evarūpāni bheravārammaṇāni upaṭṭhahanti, evarūpaṃ aphāsukaṃ hoti, tena mayaṃ ‘vajjetabbayuttakamidaṃ ṭhāna’nti taṃ chaḍḍetvā tumhākaṃ santikaṃ āgatā”ti. “Bhikkhave, tathveva tumhākaṃ gantuṃ vaṭṭatī”ti. “Na sakkā, bhante”ti. “Bhikkhave, tumhe āvudhaṃ aggahetvā gatā, idāni āvudhaṃ gahetvā gacchathā”ti. “Katarāvudhaṃ, bhante”ti? Sathā “ahaṃ āvudhaṃ vo dassāmi, mayā dinnāṃ āvudhaṃ gahetvā gacchathā”ti vatvā –

“Karaṇīyamattakusalena, yanta santaṃ padaṃ abhisamecca;
Sakko ujū ca suhujū ca, suvaco cassa mudu anatimānī”ti. (khu. pā. 9.1; su. ni. 143) –

Sakalaṃ **mettasuttaṃ** kathetvā, “bhikkhave, imaṃ tumhe bahi vihārassa vanasaṇḍato paṭṭhāya sajjhāyantaṃ antovihāraṃ paviseyyāthā”ti uyyojesi. Te sathhāraṃ vanditvā nikkhamitvā anupubbena taṃ ṭhānaṃ patvā bahivihāre gaṇasajjhāyaṃ katvā sajjhāyamānā vanasaṇḍaṃ pavisiṃsu. Sakalavanasaṇḍe devatā mettacittaṃ paṭilabhitvā tesāṃ paccuggamaṃ katvā pattacīvarapaṭiggahaṇaṃ āpucchisṃsu, hatthapādasambāhanaṃ āpucchisṃsu, tesāṃ tattha tattha ārakkhaṃ saṃvidahisṃsu, pakkadhūpanatelaṃ viya sannisinnā ahesuṃ. Katthaci amanussasaddo nāma nāhosi. Tesāṃ bhikkhūnaṃ cittaṃ ekaggaṃ ahoṣi. Te rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu nisinnā vipassanāya cittaṃ oṭāretvā attani khayavayaṃ paṭṭhapetvā, “ayaṃ attabhāvo nāma bhijjanakaṭṭhena athāvaraṭṭhena kulālabhājanasadiṣo”ti vipassanaṃ vaḍḍhayisṃsu. Sammāsambuddho gandhakuṭiyā nisinnova tesāṃ vipassanāya āradhabhāvaṃ ṇatvā te bhikkhū āmantetvā, “evameva, bhikkhave, ayaṃ attabhāvo nāma bhijjanakaṭṭhena athāvaraṭṭhena kulālabhājanasadiṣo evā”ti vatvā obhāsaṃ pharivā yojanasate ṭhitopi abhimukhe nisinna viya chabbaṇṇaraṃsiyo vissajjetvā dissamānena rūpena imaṃ gāthamāha –

40.

“Kumbhūpamaṃ kāyamim̄ma viditvā, nagarūpamaṃ cittamidaṃ ṭhapetvā;
Yodhetha māraṃ paññāvudhena, jitañca rakkhe anivesano siyā”ti.

Tattha **kumbhūpamanti** abaladubbalatṭhena anaddhaniyatāvakālikatṭhena imaṃ kesādisamūhasaṅkhātāṃ kāyaṃ kumbhūpamaṃ kulālabhājanasadiṣaṃ viditvā. **Nagarūpamaṃ cittamidaṃ ṭhapetvā**ti nagaraṃ nāma bahiddhā thiraṃ hoti, gambhīraparikaṃ pākāraparikkhittaṃ dvāraṭṭālakayuttaṃ, antosuvibhattavīthicatukkasiṅghāṭakasampannaṃ antarāpaṇaṃ, taṃ “vilumpissāmā”ti bahiddhā corā āgantvā pavisitum̄ asakkontā pabbataṃ āsajja paṭihatā viya gacchanti, evameva paṇḍito kulaputto attano vipassanācittaṃ thiraṃ nagarasadiṣaṃ katvā ṭhapetvā nagare ṭhito ekatodhārādīnānappakārāvudhena coragaṇaṃ viya vipassanāmayena ca ariyamaggamayena ca paññāvudhena taṃtaṃmaggavajjhaṃ kilesamāraṃ paṭibāhanto taṃ taṃ kilesamāraṃ yodhetha, pahareyyāthāti attho. **Jitañca rakkheti** jitañca uppāditāṃ taruṇavipassanaṃ āvāsasappāyautusappāyabhojanasappāyapuggalasappāyadhammassavanasappāyādīni āsevanto antarantā samāpattiṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya suddhacittena saṅkhāre sammasanto rakkheyya.

Anivesano siyāti anālayo bhavēyya. Yathā nāma yodho saṅgāmasīse balakoṭṭhakaṃ katvā amittehi saddhiṃ yujjhanto chāto vā pipāsito vā hutvā sannāhe vā sithile āvudhe vā patite balakoṭṭhakaṃ pavisitvā vissamitvā bhuñjitvā pivitvā sannahitvā āvudhaṃ gahetvā puna nikkhamitvā yujjhanto parasenaṃ maddati, ajitaṃ jināti, jitaṃ rakkhati. So hi sace balakoṭṭhake ṭhito evaṃ vissamanto taṃ assādeto accheyya, rajjaṃ parahatthagataṃ kareyya, evameva, bhikkhu, paṭiladdhaṃ taruṇavipassanaṃ punappunaṃ samāpattiṃ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya suddhacittena saṅkhāre sammasanto rakkhitum̄ sakkoti, uttarimaggaphalapaṭilābhena kilesamāraṃ jināti. Sace pana so samāpattimeva assādeti, suddhacittena punappunaṃ saṅkhāre na sammasati, maggaphalapaṭivedhaṃ kātum̄ na sakkoti. Tasmā rakkhitabbayuttakaṃ rakkhanto anivesano siyā, samāpattiṃ nivesanaṃ katvā tattha na niveseyya, ālayaṃ na kareyyāti attho. “Addhā tumhepi evaṃ karoṭhā”ti evaṃ sathā tesāṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ desesi.

Desanāvasāne pañcasatā bhikkhū nisinnaṭṭhāne nisinnāyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā tathāgatassa suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ vaṇṇayantaṃ thomentā vandantāva āgacchisṃsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu chaṭṭhaṃ.

7. Pūtigattatissattheravatthu

Aciraṃ vatayaṃ kāyoti imaṃ dhammadesanaṃ sathā sāvattiyāṃ viharanto pūtigattatissattheraṃ ārabba kathesi.

Eko kira sāvattivāsī kulaputto satthu santike dhammaṃ sutvā sāsane uraṃ datvā pabbajito, so laddhūpasampado tissatthero nāma ahoṣi. Gacchante gacchante kāle tassa sarīre rogo udapādi. Sāsapamattiyo piḷakā uṭṭhahiṃsu. Tā anupubbena muggamattā kalāyamattā kolaṭṭhimattā āmalakamattā beḷuvasalātumattā beḷuvamattā hutvā pabhijjīṃsu, sakalasarīraṃ chiddāvachiddaṃ ahoṣi. **Pūtigattatissatthero**vevassa nāmaṃ udapādi. Athassa aparabhāge aṭṭhīni bhijjīṃsu. So appaṭijaggiyo ahoṣi. Nivāsanapārūpanaṃ pubbalohitamakkhitaṃ jālapūvasadiṣaṃ ahoṣi. Saddhivihārikādayo paṭijaggiṃsu asakkontā chaḍḍayiṃsu. So anātho hutvā nipajji.

Buddhānañca nāma dve vāre lokavolokanaṃ avijahitaṃ hoti. Paccūsakāle lokaṃ volokentā cakkavāḷamukhavatṭito paṭṭhāya gandhakuṭiabhimukhaṃ nānaṃ katvā olokenti, sāyaṃ olokentā gandhakuṭito paṭṭhāya bāhirābhimukhaṃ nānaṃ katvā olokenti. Tasmim̐ pana samaye bhagavato nānājāssa anto pūtigattatissatthero paññāyi. Sathā tassa bhikkhuno arahattassa upanissayaṃ disvā, “ayaṃ saddhivihārikādīhi chaḍḍito, idānissa maṃ ṭhapetvā aññaṃ paṭisaraṇaṃ natthī”ti gandhakuṭito nikkhamitvā vihāracārikaṃ caramāno viya aggisālaṃ gantvā ukkhalim̐ dhovitvā udakaṃ datvā uddhanaṃ āropetvā udakassa tattabhāvaṃ āgamayamāno aggisālāyameva aṭṭhāsi. Tattabhāvaṃ jānitvā gantvā tassa bhikkhuno nipannamañcakoṭiyāṃ gaṇhi, tadā bhikkhū “apetha, bhante, mayaṃ gaṇhissāmā”ti mañcakaṃ gahetvā aggisālaṃ ānayaṃsu. Sathā ambaṇaṃ āharāpetvā uṇhodakaṃ āsiñcitvā tehi bhikkhūhi tassa pārūpanaṃ gāhāpetvā uṇhodake maddāpetvā mandātape vissajjāpesi. Athassa santike ṭhatvā sarīraṃ uṇhodakena temetvā ghaṃsitvā nhāpesi, tassa nahānapariyosāne pārūpanaṃ sukkhi. Atha naṃ taṃ nivāsāpetvā nivatthakāsāvaṃ udake maddāpetvā ātape vissajjāpesi. Athassa gatte udake chinnamatte tampi sukkhi. So ekaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārūpitvā sallahukasarīro ekaggacitto mañcake nipajji. Sathā tassa ussīsake ṭhatvā, “bhikkhu ayaṃ tava kāyo apetaviññāṇo nirupakāro hutvā kaliṅgaram̐ viya pathaviyaṃ sessatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

41.

“Aciraṃ vatayaṃ kāyo, pathaviṃ adhisessati;
Chuddho apetaviññāṇo, niratthaṃva kaliṅgara”nti.

Tattha **aciraṃ vatāti** bhikkhu na cirasseva **ayaṃ kāyo pathaviṃ adhisessati**, imissā pakatisayanena sayitāya pathaviyā upari sayissati. **Chuddhoti** apaviddho, apagataviññāṇatāya tuccho hutvā sessatīti dasseti. Yathā kiṃ? **Niratthaṃva kaliṅgaram̐** nirupakāraṃ niratthakaṃ kaṭṭhakhaṇḍaṃ viya. Dabbasambhāratthikā hi manussā araññaṃ pavisitvā ujukaṃ ujukasaṅṭhānena vaṅkaṃ vaṅkasaṅṭhānena chinditvā dabbasambhāraṃ gaṇhanti, avasesaṃ pana susirañca pūtikañca asārakañca gaṇṭhijātañca chinditvā tattheva chaḍḍenti. Aññe dabbasambhāratthikā āgantvā taṃ gahetāro nāma natthi, oloketvā attano upakārakameva gaṇhanti, itaraṃ pathavīgatameva hoti. Taṃ pana tena tena upāyena mañcapaṭipādakaṃ vā pādakathalikaṃ vā phalakaṭṭhāṃ vā kātuṃ sakkāpi bhaveyya. Imasmim̐ pana attabhāve dvattimsāya koṭṭhāsesu ekakoṭṭhāsoṃpi mañcapaṭipādakādivasena aññena vā upakāramukhena gayhūpago nāma natthi, kevalaṃ niratthaṃva kaliṅgaram̐ ayaṃ kāyo apagataviññāṇo katipāheneva pathaviyaṃ sessatīti.

Desanāvasāne pūtigattatissatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Theropi arahattaṃ patvāva parinibbāyi. Sathā tassa sarīrakiccaṃ kārāpetvā dhātuyo gahetvā cetiyaṃ kārāpesi. Bhikkhū sathāraṃ pucchiṃsu – “bhante, pūtigattatissatthero kuhiṃ nibbatto”ti. “Parinibbuto, bhikkhave”ti. “Bhante, evarūpassa pana arahattūpanissayasampannaṃ bhikkhuno kiṃ kārāṇā gattaṃ putikaṃ jātaṃ, kiṃ kārāṇā aṭṭhīni bhinnāni, kimassa kārāṇaṃ arahattassa upanissayaḥbhāvaṃ patta”nti? “Bhikkhave, sabbametaṃ etassa attanā katakammeneva nibbatta”nti. “Kiṃ pana tena, bhante, kata”nti? “Tena hi, bhikkhave, suṇāthā”ti atītaṃ āhari –

Ayaṃ kassapasammāsambuddhakāle sākuṇiko hutvā bahū sakuṇe vadhitvā issarajanaṃ upaṭṭhahi. Tesam̐ dinnāvasese vikkiṇāti, “vikkitāvasesā māretvā ṭhapitā pūtikā bhavissanti”ti yathā uppatitūṃ na sakkonti, tathā tesam̐ jaṅghaṭṭhīni ca pakkhaṭṭhīni ca bhinditvā rāsīm katvā ṭhapeti, te punadivase vikkiṇāti. Atibahūnaṃ pana laddhakāle attanopi atthāya pacāpeti. Tassekadivasam̐ rasabhojane pakke eko khīṇāsavo piṇḍāya caranto gehadvāre aṭṭhāsi. So theram̐ disvā cittaṃ pasādetvā, “mayā bahū pāṇā māretvā khādītā, ayyo ca me gehadvāre ṭhito, antogehe ca rasabhojanaṃ samvījjati, piṇḍapātamaṃ

dassāmī”ti tassa pattam ādāya pūretvā rasapiṇḍapātāṃ datvā theram pañcapatiṭṭhitena vanditvā, “bhante, tumhehi diṭṭhadhammassa matthakam pāpuṇeyya”nti āha. Thero “evaṃ hotū”ti anumodanam akāsi. “Bhikkhave, tadā katakammavasenetam tissassa nipphanam, sakuṇānam aṭṭhibhedananissandena tissassa gattañca pūtikam jātam, aṭṭhīni ca bhinnāni, khīṇāsavassa rasapiṇḍapātādānanissandena arahattam patto”ti.

Pūtigattatissattheravatthu sattamam.

8. Nandagopālakavatthu

Diso disanti imam dhammadesanam sathā kosalajanapade nandagopālakam ārabha kathesi.

Sāvattiyam kira anāthapiṇḍikassa gahapatino nando nāma gopālako goyūtham rakkhati addho mahaddhano mahābhogo. So kira yathā keṇiyo jaṭilo pabbajjāvesena, evam gopālakattena rājabalim pariharanto attano kuṭumbam rakkhati. So kālena kālam pañca gorase ādāya anāthapiṇḍikassa santikam āgantvā sathāram passati, dhammam suṇāti, attano vasanaṭṭhānam āgamanatthāya sathāram yācati. Sathā tassa ṇānapariṇāyānam āgamayamāno āgantvā paripakkabhāvam ṇātvā ekadivasaṃ mahābhikkhusaṅghaparivuto cārikam caranto maggā okkamma tassa vasanaṭṭhānāsanne aññatarasmim rukkhamūle nisīdi. Nando satthu santikam āgantvā vanditvā paṭisanthāram katvā sathāram nimantevā sathāham buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa paṇītam pañcagorasadānam adāsi. Sattame divase sathā anumodanam katvā dānakathādibhedam anupubbim katham kathesi. Kathāpariyosāne nandagopālako sotāpattiphale patiṭṭhāya satthu pattam gahetvā sathāram anugacchanto dūram gantvā, “tiṭṭha, upāsakā”ti nivattiyamāno vanditvā nivatti. Atha nam eko luddako vijjhivā māresi. Pacchato āgacchantā bhikkhū nam disvā gantvā sathāram āhamsu – “nando, bhante, gopālako tumhākam idhāgatattā mahādānam datvā anugantvā nivattento mārito, sace tumhe nāgacchissatha, nāssa maraṇam abhavissā”ti. Sathā, “bhikkhave, mayi āgatepi anāgatepi tassa catasso disā catasso anudisā ca gacchantassāpi maraṇato mucchanūpāyo nāma natthi. Yañhi neva corā, na verino karonti, tam imesam sattānam antopaduṭṭham micchāpaṇihitam cittameva karotī”ti vatvā imam gāthamāha –

42.

“Diso disam yam tam kayirā, verī vā pana verinam;
Micchāpaṇihitam cittam, pāpiyo nam tato kare”ti.

Tattha **diso disanti** coro coram. “Disvā”ti pāṭhaseso. **Yam tam kayirā**ti yam tam tassa anayabyasanam kareyya. Dutiyaṇṇāpadepe eseva nayo. Idam vuttam hoti – eko ekassa mittadubbhī coro puttadārakhattavatthu gomahimsādīsu aparajjhanto yassa aparajjhāti, tampi tatheva attani aparajjhantam coram disvā, **verī vā pana** kenacideva kāraṇena baddhaveram verim disvā attano kakkhalatāya dāruṇatāya yam tam tassa anayabyasanam kareyya, puttadāram vā pīleyya, khattādīni vā nāseyya, jīvitā vā pana nam voropeyya, dasasu akusalakammāpathesu micchāṭṭhapitattā **micchāpaṇihitam cittam pāpiyo nam tato kare** tam purisam tato pāpataram kareyya. Vuttappakārehi, diso disassa vā verī verino vā imasmiṇyeva attabhāve dukkham vā uppādeyya, jīvitakkhayaṃ vā kareyya. Idam pana akusalakammāpathesu micchāṭṭhapitam cittam diṭṭheva dhamme anayabyasanam pāpeti, attabhāvasatasahassesupī catūsu apāyesu khipitvā sīsam ukkhipitum na detīti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpattiphālādīni pattā. Mahājanassa sātthikā desanā jāta. Upāsakena pana bhavantare katakammam bhikkhūhi na pucchitam, tasmā sathārā na kathitanti.

Nandagopālakavatthu aṭṭhamam.

9. Soreyyattheravatthu

Na tam mātā pitā kayirāti imam dhammadesanam sathā sāvattiyam jetavane viharanto soreyyattheram ārabha kathesi.

Vatthu soreyyanagare samuṭṭhitam, sāvattiyam niṭṭhāpesi. Sammāsambuddhe sāvattiyam viharante soreyyanagare soreyyasetṭhiputto ekena sahāyakena saddhim sukhayānake nisīditvā mahantena parivārena nhānatthāya nagarā nikkhami. Tasmim khāṇe mahākaccāyanatthero soreyyanagaram piṇḍāya pavisitukāmo hutvā bahinagare saṅghāṭim pārupati. Therassa ca

suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ. Soreyyasetthiputto taṃ disvā cintesi – “aho vata ayaṃ vā thero mama bhariyā bhaveyya, mama vā bhariyāya sarīraṇṇo etassa sarīraṇṇo viya bhaveyyā”ti. Tassa cintitamatteyeva purisaliṅgaṃ antaradhāyi, itthiliṅgaṃ pāturaḥosi. So lajjamāno yānakā oruyha palāyi. Parijano taṃ asaṅjānanto “kimeta”nti āha. Sāpi takkasilamaggam paṭipajji. Sahāyakopissā ito cito ca vicarivāpi nāddasa. Sabbe nhāyivā gehaṃ agamiṃsu. “Kahaṃ setthiputto”ti ca vutte, “nhatvā āgato bhavissatīti maññimhā”ti vadimṃsu. Athassa mātāpitaro tattha tattha pariyesivā apassantā roditvā paridevitvā, “mato bhavissatī”ti matakabhataṃ adamsu. Sā ekam takkasilagāmiṃ satthavāhaṃ disvā yānakassa pacchato pacchato anubandhi.

Atha naṃ manussā disvā, “amhākaṃ yānakassa pacchato pacchato anugacchati, mayaṃ ‘kassesā dārikā’ti taṃ na jānāmā”ti vadimṃsu. Sāpi “tumhe attano yānakaṃ pājetha, ahaṃ padasā gamissāmi”ti gacchantī aṅgulimuddikaṃ datvā ekasmiṃ yānake okāsaṃ kāresi. Manussā cintayimṃsu – “takkasilanagare amhākaṃ setthiputtassa bhariyā natthi, tassa ācikkhissāma, mahāpaṇṇākāro no bhavissatī”ti. Te gehaṃ gantvā, “sāmi, amhehi tumhākaṃ ekam itthiratanam ānīta”nti āhaṃsu. So taṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā attano vayānurūpaṃ abhirūpaṃ pāsādikam disvā uppannasineho gehe akāsi. Purisā hi itthiyo, itthiyo vā purisā abhūtapubbā nāma natthi. Purisā hi parassa dāresu aticarivā kālam katvā bahūni vassasatasahassāni niraye paccitvā manussajātim āgacchantā attabhāvasate itthibhāvaṃ āpajjanti.

Ānandattheropi kappasatasahassaṃ pūritapāramī ariyasāvako saṃsāre saṃsaranto ekasmiṃ attabhāve kammārakule nibbatto. Paradārakammaṃ katvā niraye paccitvā pakkāvasesena cuddasasu attabhāvesu purisassa pādapariārikā itthī ahoṣi, sattasu attabhāvesu bījuddharaṇaṃ pāpuṇi. Itthiyo pana dānādīni puññāni katvā itthibhāve chandaṃ virājetvā, “idaṃ no puññaṃ purisattabhāvapaṭilābhāya saṃvattatū”ti cittaṃ adhiṭṭhahitvā kālam katvā purisattabhāvaṃ paṭilabhanti, patidevatā hutvā sāmike sammāpaṭipattivasenāpi purisattabhāvaṃ paṭilabhanteva.

Ayaṃ pana setthiputto there ayoniso cittaṃ uppādetvā imasmiṃyeva attabhāve itthibhāvaṃ paṭilabhi. Takkasilāyaṃ setthiputtana saddhiṃ saṃvāsamanvāya pana tassā kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ labhitvā tassa padasā gamanakāle aparampi puttaṃ paṭilabhi. Evamassā kucchiyaṃ vutthā dve, soreyyanagare taṃ paṭicca nibbattā dveti cattāro puttā ahesuṃ. Tasmim kāle soreyyanagarato tassā sahāyako setthiputto pañcahi sakaṭasatehi takkasilaṃ gantvā sukhayānake nisinno nagaraṃ pāvisi. Atha naṃ sā uparipāsādāte vātapānaṃ vivarivā antaravithim olokayamānā thitā disvā saṅjānitvā dāsim pesetvā pakkosāpetvā mahātale nisīdāpetvā mahantaṃ sakkārasammānaṃ akāsi. Atha naṃ so āha – “bhadde, tvaṃ ito pubbe amhehi na diṭṭhapubbā, atha ca pana no mahantaṃ sakkāraṃ karosi, jānāsi tvaṃ amhe”ti. “Āma, sāmi, jānāmi, nanu tumhe soreyyanagaravāsino”ti? “Āma, bhadde”ti. Sā mātāpitūnaṃca bhariyāya ca puttānaṃca arogabhāvaṃ pucchi. Itaro “āma, bhadde, arogā”ti vatvā “jānāsi tvaṃ ete”ti āha. “Āma sāmi, jānāmi. Tesam eko putto atthi, so kahaṃ, sāmī”ti? “Bhadde, mā etaṃ kathehi, mayaṃ tena saddhiṃ ekadivasam sukhayānake nisīditvā nhāyitum nikkhantā nevassa gatiṃ jānāma, ito cito ca vicarivā taṃ adisvā mātāpitūnaṃ ārocayimhā, tepissa roditvā kanditvā petakiccaṃ kirimṃsū”ti. “Ahaṃ so, sāmī”ti. “Apehi, bhadde, kiṃ kathesi mayhaṃ sahāyo devakumāro viya eko puriso”ti? “Hotu, sāmi, ahaṃ so”ti. “Atha idaṃ kiṃ nāmā”ti? “Taṃ divasaṃ te ayyo mahākaccāyanatthero diṭṭho”ti? “Āma, diṭṭho”ti. Ahaṃ ayyaṃ mahākaccāyanattheraṃ oloketvā, “aho vata ayaṃ vā thero mama bhariyā bhaveyya, etassa vā sarīraṇṇo viya mama bhariyāya sarīraṇṇo bhaveyyā”ti cintesim. Cintitakkhaṇeyeva me purisaliṅgaṃ antaradhāyi, itthiliṅgaṃ pātubhavi. Athāhaṃ lajjamānā kassaci kiñci vattum asakkunivā tato palāyivā idhāgatā, sāmīti.

“Aho vata te bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, kasmā mayhaṃ nācikkhi, apica pana te thero khamāpito”ti? “Na khamāpito, sāmi. Jānāsi pana tvaṃ kahaṃ thero”ti? “Imameva nagaraṃ upanissāya viharatī”ti. “Sace piṇḍāya caranto idhāgaccheyya, ahaṃ mama ayyassa bhikkhāhāraṃ dadeyyaṃ, sāmī”ti. “Tena hi sīghaṃ sakkāraṃ karohi, amhākaṃ ayyaṃ khamāpessāma”ti so therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisinno, “bhante, sve mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. “Nanu tvaṃ, setthiputta, āgantukosī”ti. “Bhante, mā amhākaṃ āgantukabhāvaṃ pucchatha, sve me bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. Thero adhivāsesi, gehēpi therassa mahāsakkāro paṭiyatto. Thero punadivase taṃ gehadvāraṃ agamāsi. Atha naṃ nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā setthiputto taṃ itthim gahetvā therassa pādāmūle nipajjāpetvā, “bhante, mayhaṃ sahāyikāya khamathā”ti āha. “Kimeta”nti? “Ayaṃ, bhante, pubbe mayhaṃ piyasahāyako hutvā tumhe oloketvā evaṃ nāma cintesi, athassa purisaliṅgaṃ antaradhāyi, itthiliṅgaṃ pātubhavi, khamatha, bhante”ti.

“Tena hi uṭṭhahatha, khamāmi vo aha”nti. Therena “khamāmi”ti vuttamatteyeva itthilingaṃ antaradhāyi, purisalingaṃ pātubhavi.

Purisalinge pātubhūtamatteyeva taṃ takkasilāya seṭṭhiputto āha – “samma sahāyaka, ime dve dārakā tava kucchiyaṃ vutthattā maṃ paṭicca nibbattattā ubhinnaṃputtā eva, idheva vasissāma, mā ukkaṇṭhī”ti. “Samma, ahaṃ ekenattabhāvena paṭhamam puriso hutvā itthibhāvam patvā puna puriso jātoti vippakārappatto, paṭhamam maṃ paṭicca dve puttā nibbattā, idāni me kucchito dve puttā nikkhantā, svāham ekenattabhāvena vippakārappatto, puna ‘gehe vasissatī’ti saññaṃ mā kari, ahaṃ mama ayyassa santike pabbajissāmi. Ime dve dārakā tava bhārāti, imesu mā pamajjī”ti vatvā putte sīse paricumbitvā parimajjivā ure nipajjāpetvā pitu niyyādetvā nikkhamitvā therassa santike pabbajjam yāci. Theropi naṃ pabbājetvā upasampādetvā gaṇhitvāva cārikaṃ caramāno anupubbena sāvattiṃ agamāsi. Tassa **soreyyattheroti** nāmaṃ ahoṣi. Janapadavāsino taṃ pavattiṃ ṇatvā saṅkhubhitvā kotūhalajātā taṃ upasaṅkamitvā pucchiṃsu – “evaṃ kira, bhante”ti? “Āma, āvuso”ti. “Bhante, evarūpampi kāraṇaṃ nāma hoti”? “Tumhākaṃ kucchiyaṃ kira dve puttā nibbattā, tumhe paṭicca dve jātā, tesam vo kataresu balavasineho hoti”ti? “Kucchiyaṃ vutthakesu, āvuso”ti. Āgatāgatā nibaddham taṭheva pucchiṃsu.

Thero “kucchiyaṃ vuttakesu eva sineho balavā”ti punappunaṃ kathento harāyamāno ekova nisīdati, ekova tiṭṭhati. So evaṃ ekattūpagato attabhāve khayavayaṃ samuṭṭhāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Atha naṃ āgatāgatā pucchanti – “bhante, evaṃ kira nāma ahoṣī”ti? “Āmāvuso”ti. “Kataresu sineho balavā”ti? “Mayham katthaci sineho nāma natthī”ti. Bhikkhū “ayaṃ abhūtaṃ kathesi, purimadivasesu ‘kucchiyaṃ vutthaputtasu sineho balavā’ti vatvā idāni ‘mayham katthaci sineho natthī’ti vadati, aññaṃ byākaroti, bhante”ti āhaṃsu. Sathā “na, bhikkhave, mama putto aññaṃ byākaroti, mama puttassa sammāpaṇihitena cittena maggassa diṭṭhakālato paṭṭhāya na katthaci sineho jāto, yaṃ sampattiṃ neva mātā, na pitā kātuṃ sakkoti, taṃ imesaṃ sattānaṃ abbhantare pavattaṃ sammāpaṇihitaṃ cittameva detī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

43.

‘Na taṃ mātā pitā kayirā, aññe vāpi ca ṇātakā;
Sammāpaṇihitaṃ cittaṃ, seyyaso naṃ tato kare’ti.

Tatthana tanti taṃ kāraṇaṃ neva mātā kareyya, na pitā, na aññe ṇātakā. **Sammāpaṇihitanti** dasasu kusalakammaṃpathesu sammā ṭhapitaṃ. **Seyyaso naṃ tato kareti** tato kāraṇato seyyaso naṃ varataraṃ uttaritaraṃ kareyya, karotīti attho. Mātāpitaro hi puttānaṃ dhanam dadamānā ekasmimyeva attabhāve kammaṃ akatvā sukhena jīvikakappaṇaṃ dhanam dātuṃ sakkoti. Visākhāya mātāpitaropi tāva mahaddhanā mahābhogā, tassā ekasmimyeva attabhāve sukhena jīvikakappaṇaṃ dhanam adamsu. Catūsu pana dīpesu cakkavattisiriṃ dātuṃ samatthā mātāpitaropi nāma puttānaṃ natthi, pageva dibbasampattiṃ vā paṭhamajjhānādisampattiṃ vā, lokuttarasampattidāne kathāva natthi, sammāpaṇihitaṃ pana cittaṃ sabbampetaṃ sampattiṃ dātuṃ sakkoti. Tena vuttaṃ “seyyaso naṃ tato kare”ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Soreyyattheravatthu navamaṃ.

Cittavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatiyo vaggo.

4. Pupphavaggo

1. Pathavikathāpasutapañcasatabhikkhuvatthu

Ko imaṃ pathaviṃ vicessatīti imaṃ dhammadesanaṃ sathā sāvattiyaṃ viharanto pathavikathāpasute pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira bhagavatā saddhiṃ janapadacārikam caritvā jetavanam āgantvā sāyanhasamaye upatthānasālāyam sannisinnā attanā gatagataṭṭhānesu “asukagāmato asukagāmagamanatthāne samam visamam kaddamabahulam sakkharabahulam kālamattikam tambamattika”nti pathavikatham kathesum. Satthā āgantvā, “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “bhante, amhehi vicaritatthāne pathavikathāyā”ti vutte, “bhikkhave, esā bāhirapathavī nāma, tumhehi ajjhuttikapathaviyam parikammam kātum vaṭṭati”ti vatvā imā dve gāthā abhāsi –

44.

“Ko imam pathaviṃ vicessati,
Yamalokañca imam sadevakam;
Ko dhammapadam sudesitam,
Kusalo pupphamiva paccessati.

45.

“Sekho pathaviṃ vicessati,
Yamalokañca imam sadevakam;
Sekho dhammapadam sudesitam,
Kusalo pupphamiva paccessati”ti.

Tattha **ko imanti** ko imam attabhāvasaṅkhātam pathaviṃ. **Vicessatī**ti attano ñāṇena vicinissati vijānissati, paṭivijjhissati, sacchikarissatīti attho. **Yamalokañcā**ti catubbidham apāyalokañca. **Imam sadevakanti** imam manussalokañca devalokena saddhiṃ ko vicessati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissatīti pucchi. **Ko dhammapadam sudesitanti** yathāsabhāvato kathitattā sudesitam sattatimsabodhipakkhiyadhammasaṅkhātam dhammapadam **kusalo** mālākāro **puppham** vicinanto viya **ko paccessati** vicinissati upaparikkhissati paṭivijjhissati, sacchikarissatīti attho. **Sekhoti** adhisīlasikkhā, adhicittasikkhā, adhipaññāsikkhāti imā tisso sikkhā sikkhanato sotāpattimaggaṭṭham ādim katvā yāva arahattamaggaṭṭhā sattavidho sekho imam attabhāvasaṅkhātam pathaviṃ arahattamaggena tato chandarāgam apakaḍḍhanto vicessati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissati. **Yamalokañcā**ti tam yathāvuttapakāram yamalokañca imam manussalokañca saha devehi sadevakam sveva vicessati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissati. **Sekhoti** sveva sattavidho sekho, yathā nāma kusalo mālākāro pupphāram pavisitvā taruṇamakulāni ca pāṇakaviddhāni ca milātāni ca gaṇṭhikajātāni ca pupphāni vajjetvā sobhanāni sujātasujātāneva pupphāni vicināti, evameva imam sukathitam suniddiṭṭham bodhipakkhiyadhammapadam pi paññāya paccessati vicinissati upaparikkhissati paṭivijjhissati sacchikarissatīti satthā sayameva pañham vissajjesi.

Desanāvasāne pañcasatāpi bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇṇisu. Sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pathavikathāpasutapañcasatabhikkhuvatthu paṭhamam.

2. Marīcikammaṭṭhānikattheravatthu

Pheṇūpamanti imam dhammadesanam satthā sāvatthiyam viharanto aññataram marīcikammaṭṭhānikam bhikkhum ārabha kathesi.

So kira bhikkhu satthu santike kammaṭṭhānam gahetvā, “samaṇadhammam karissāmī”ti araññam pavisitvā ghaṭetvā vāyavitvā arahattam pattum asakkonto “visesetvā kammaṭṭhānam kathāpessāmī”ti satthu santikam āgacchanto antarāmagge marīciṃ disvā, “yathā ayam gimhasamaye utthitā marīci dūre thitānam rūpagatā viya paññāyati, santikam āgacchantānam neva paññāyati, ayam attabhāvopi uppādavayaṭṭhena evarūpo”ti marīcikammaṭṭhānam bhāvento āgantvā maggakilanto aciravatiyam nhāyitvā ekasmiṃ caṇḍasotāre rukkhachāyāya nisinno udakavegābhigātena utthahitvā mahante mahante pheṇupiṇḍe bhijjamāne disvā, “ayam attabhāvopi uppajjitvā bhijjanatthena evarūpoyevā”ti ārammaṇam aggahesi. Satthā gandhakuṭiyam thitova tam theram disvā, “evameva, bhikkhu, evarūpovāyam attabhāvo pheṇupiṇḍo viya marīci viya uppajjanabhijjanasabhāvoyevā”ti vatvā imam gāthamāha –

46.

‘Phenūpamaṃ kāyamimaṃ viditvā,
Marīcidhammaṃ abhisambudhāno;
Chetvāna mārassa papupphakāni,
Adassanaṃ maccurājassa gacche’ ti.

Tattha **phenūpamanti** imaṃ kesādisamūhasaṅkhātaṃ kāyaṃ abaladubbalatṭhena anaddhaniyatāvakālikatṭhena phenapiṇḍasarikkhakoti viditvā. **Marīcidhammanti** yathā marīci dūre tṭhitaṇaṃ rūpagatā viya gayhūpagā viya hoti, santike upagacchantānaṃ rittā tucchā agayhūpagā sampajjati, evameva khaṇikaṭṭharapaccupaṭṭhānaṭṭhena ayaṃ kāyopi marīcidhammoti **abhisambudhāno** bujjhanto, jānantoti attho. **Mārassa papupphakānīti** mārassa papupphakasāṅkhātāni tebhūmakāni vaṭṭāni ariyamaggena chinditvā khīṇāsavo bhikkhu maccurājassa adassanaṃ avisayaṃ amatamahānibbānaṃ gaccheyyāti.

Gāthāpariyosāne thero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā satthu suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ thomento vaṇṇento vandantova āgatoti.

Marīcikammaṭṭhānikattheravatthu dutiyaṃ.

3. Viṭaṭubhavatthu

Pupphāniheva pacinantanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattiyaṃ viharanto sapaṇisaṃ mahoghena ajjhottharivā māritaṃ viṭaṭubhaṃ ārabba kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbikathā – sāvattiyaṅhi mahākosalarañño putto pasenadikumāro nāma. Vesāliyaṃ licchavirañño putto licchavikumāro mahāli nāma, kusiṇārāyaṃ mallarājaputto bandhulo nāmāti ime tayo disāpāmokkhasācariyassa santike sippuggahaṇatthaṃ takkasiṃ gantvā bahinagare sālāya samāgatā aññamaññassa āgatakāraṇaṅca kulaṅca nāmaṅca pucchitvā sahāyakā hutvā ekatova ācariyaṃ upasaṅkamitvā sippaṃ sikkhantā na cirasseva uggahitasippā ācariyaṃ āpucchitvā ekatova nikkhamitvā sakasakaṭṭhānāni agamaṃsu. Tesu **pasenadikumāro** pitu sippaṃ dassetvā pasannena pitarā rajje abhisitto. **Mahālikumāro** licchavīnaṃ sippaṃ dassento mahantena ussāhena dassesi, tassa akkhīni bhijjitvā agamaṃsu. Licchavirājāno “aho vata amhākaṃ ācariyo akkhivīnaṃ patto, na naṃ pariccajissāma, upaṭṭhahissāma na” nti tassa satahassuṭṭhānaṃ ekaṃ dvāraṃ adamaṃsu. So taṃ nissāya pañcasate licchavirājaputte sippaṃ sikkhāpento vasi. **Bandhulakumāro** satṭhiṃ satṭhiṃ veḷū gahetvā majjhe ayasālākaṃ pakkhipitvā satṭhikalāpe ussāpetvā tṭhapite mallarājakulehi “ime kappetū” ti vutto asītiṭṭhaṃ ākāsaṃ ullaṅghitvā asinā kappento agamaṃsi. So osānakalāpe ayasālākāya “kirī” ti saddaṃ sutvā, “kiṃ eta” nti pucchitvā sabbakalāpesu ayasālākānaṃ tṭhapitabhāvaṃ ṇatvā asinā chaddetvā rodamaṇo “mayhaṃ ettakesu ṇāṭisuhajjesu ekopi sasineho hutvā imaṃ kāraṇaṃ nācikkhi. Sace hi ahaṃ jāneyyaṃ, ayasālākāya saddaṃ anuṭṭhāpentova chindeyya” nti vatvā, “sabbepime māretvā rajjaṃ kareyya” nti māṭāpitūnaṃ kathesi. Tehi “paveṇirajjaṃ nāma, tāta, idaṃ na labbhā evaṃ kātu” nti nānappakārena vārito “tena hi mama sahāyakassa santikaṃ gamissāmī” ti sāvattiyaṃ agamaṃsi.

Pasenadi kosalo rājā tassāgamaṇaṃ sutvā paccuggantvā mahantena sakkārena taṃ nagaraṃ pavesetvā senāpatiṭṭhāne tṭhapesi. So māṭāpitāro pakkosāpetvā tattheva vāsaṃ kappesi. Atheskadivasam rājā uparipāsāde tṭhito antaravīthiṃ olokayamaṇo “anāthapiṇḍikassa cūḷaanāthapiṇḍikassa visākhāya suppavāsāyā” ti etesaṃ gehe niccaṃ bhattakiccatthāya gacchante anekasahasā bhikkhū disvā, “kahaṃ, ayyā, gacchantī” ti pucchitvā, “deva, anāthapiṇḍikassa gehe niccabhattasālākabhattagilānabhattādīnaṃ atthāya devasikaṃ dve bhikkhusahassāni gacchanti, cūḷaanāthapiṇḍikassa gehe pañcasatāni, tathā visākhāya tathā suppavāsāyā” ti vutte sayampi bhikkhusaṅghaṃ upaṭṭhahitukāmo vihāraṃ gantvā bhikkhusahassena saddhiṃ satthāraṃ nimantetvā sattāhaṃ sahatthā dānaṃ datvā sattame divase satthāraṃ vanditvā, “bhante, pañcahi me bhikkhusatehi saddhiṃ nibaddhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā” ti āha. “Mahārāja buddhā nāma ekaṭṭhāne nibaddhaṃ bhikkhaṃ na gaṇhanti, bahū janā buddhānaṃ āgamaṇaṃ paccāsīsaṅti” ti. “Tena hi ekaṃ bhikkhuṃ nibaddhaṃ pesethā” ti āha. Satthā ānandattherassa bhāraṃ akāsi. Rājā bhikkhusaṅghe āgate pattaṃ gahetvā, “ime nāma parivisaṅtū” ti avicāretvāva sattāhaṃ sayameva parivisitvā atṭhame divase vikkhittacitto pamajjamakāsi. Rājā nāma anāṇattā āsanāni pañṇāpetvā bhikkhū nisīdāpetvā parivisitūnaṃ na labhanti “na mayaṃ idha tṭhātuṃ sakkhissāmā” ti bahū bhikkhū pakkamaṃsu. Rājā dutiyadivasepi pamajji, dutiyadivasepi bahū bhikkhū pakkamaṃsu. Tatiyadivasepi pamajji, tadā

ānandattheraṃ ekakameva ṭhapetvā avasesā pakkamiṃsu. Puññavantā nāma kāraṇavasikā honti, kulānaṃ pasādaṃ rakkhanti. Tathāgatassa ca sārīputtatthero mahāmoggallānattheroti dve aggasāvakā, khemā uppalavannāti dve aggasāvikā, upāsakesu citto, gahapati, hatthako ālavakoti dve aggaupāsakā, upāsikāsu veḷukaṇṭhakī nandamātā, khujjuttarāti dve aggaupāsikā, iti ime aṭṭha jane ādiṃ katvā ṭhānantarapattā sabbepi sāvakā ekadesena dasannaṃ pāramīnaṃ pūritattā mahāpuñña abhinīhārasampannā. Ānandattheropi kappasatasahassaṃ pūritapāramī abhinīhārasampanno mahāpuñño attano kāraṇavasikatāya kulassa pasādaṃ rakkhanto aṭṭhāsi. Taṃ ekakameva nisīdāpetvā parivisiṃsu.

Rājā bhikkhūnaṃ gatakāle āgantvā khādanīyabhojanīyāni tatheva ṭhitāni disvā, “kiṃ, ayyā, nāgamīṃsū”ti pucchitvā, “ānandatthero ekakova āgato devā”ti sutvā, “addhā ettakaṃ me bhattacchedanamakāṃsū”ti bhikkhūnaṃ kuddho satthu santikaṃ gantvā, “bhante, mayā pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ bhikkhā paṭiyattā, ānandatthero kira ekakovāgato, paṭiyattā bhikkhā tatheva ṭhitā, pañcasatā bhikkhū mama gehe saññaṃ na kariṃsu, kiṃ nu kho kāraṇa”nti āha. Satthā bhikkhūnaṃ dosaṃ avatvā, “mahārāja, mama sāvakānaṃ tumhehi saddhiṃ viśāso natthi, tena na gatā bhavissanti”ti vatvā kulānaṃ anupagamanakāraṇaṇca upagamanakāraṇaṇca pakāsento bhikkhū āmantetvā imaṃ suttamāha –

“Navahi, bhikkhave, aṅgehi samannāgataṃ kulaṃ anupagantvā vā nālaṃ upagantaṃ, upagantvā vā nālaṃ upanisīdituṃ. Katamehi navahi? Na manāpena paccuṭṭhenti, na manāpena abhivādenti, na manāpena āsanaṃ denti, santamassa pariguhanti, bahukampi thokaṃ denti, paṇītampi lūkhaṃ denti, asakkaccaṃ denti no sakkaccaṃ, na upanisīdanti dhammassavanāya, bhāsītamassa na sussūsanti. Imehi kho, bhikkhave, navahaṅgehi samannāgataṃ kulaṃ anupagantvā vā nālaṃ upagantaṃ, upagantvā vā nālaṃ upanisīdituṃ.

“Navahi, bhikkhave, aṅgehi samannāgataṃ kulaṃ anupagantvā vā alaṃ upagantaṃ, upagantvā vā alaṃ upanisīdituṃ. Katamehi navahi? Manāpena paccuṭṭhenti, manāpena abhivādenti, manāpena āsanaṃ denti, santamassa na pariguhanti, bahukampi bahukaṃ denti, paṇītampi paṇītaṃ denti, sakkaccaṃ denti no asakkaccaṃ, upanisīdanti dhammassavanāya, bhāsītamassa sussūsanti. Imehi kho, bhikkhave, navahaṅgehi samannāgataṃ kulaṃ anupagantvā vā alaṃ upagantaṃ, upagantvā vā alaṃ upanisīditu”nti (a. ni. 9.17).

Iti kho, mahārāja, mama sāvakā tumhākaṃ santikā viśāsaṃ alabhantā na gatā bhavissanti. Porāṇakapaṇḍitāpi hi avissāsikatṭhāne sakkaccaṃ upaṭṭhiyamānāpi māraṇantikaṃ vedanaṃ patvā viśāsikatṭhānameva agamiṃsūti. “Kadā, bhante”ti raññaṃ puṭṭho atītaṃ āhari –

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente kesavo nāma rājā rajjaṃ pahāya isipabbajjaṃ pabbajī. Taṃ pañca purisatāni anupabbajīṃsu. So kesavatāpaso nāma ahoṣi. Pasādhanakappako panassa anupabbajitvā kappako nāma antevāsiko ahoṣi. Kesavatāpaso parisāya saddhiṃ aṭṭha māse himavante vasitvā vassārattasamaye loṇambilasevanatthāya bārāṇasiṃ patvā bhikkhāya pāvīsi. Atha naṃ rājā disvā pasīditvā catumāsāṃ attano santike vasanatthāya paṭiññaṃ gahetvā uyyāneva vasāpento sayāṃ sāyampātaṃ assa upaṭṭhānaṃ gacchati. Avasesā tāpasā katipāhaṃ vasitvā hatthisaddādīhi ubbālā hutvā ukkaṇṭhitvā, “ācariya, ukkaṇṭhitamhā, gacchāmā”ti āhaṃsu. “Kahaṃ, tātā”ti? “Himavantaṃ, ācariyā”ti. Rājā amhākaṃ āgatadivaseyeva catumāsāṃ idha vasanatthāya paṭiññaṃ gaṇhi. “Kathaṃ gamissatha, tātā”ti? “Tumhehi amhākaṃ anācikkhitvāva paṭiññaṃ dinnā, mayā idha na sakkoma vasitū, ito avidūre tumhākaṃ pavattissavanaṭṭhāne vasissāmā”ti vanditvā pakkamiṃsu. Kappantevāsikena saddhiṃ ācariyo ohīyi.

Rājā upaṭṭhānaṃ āgato, “kahaṃ, ayyā”ti pucchi. “Sabbe ukkaṇṭhitamhāti vatvā himavantaṃ gatā, mahārāja”ti āha. Kappakopi na cirasseva ukkaṇṭhitvā ācariyena punappunaṃ vāriyamānopi “na sakkomi”ti vatvā pakkāmi. Itaresaṃ pana santikaṃ āgantvā ācariyassa pavattiṃ suṇanto avidūre ṭhāne vasi. Aparabhāge ācariyassa antevāsike anussarantassa kucchirogo uppajji. Rājā vejjehi tikicchāpesi, rogo na vūpasammati. Tāpaso āha – “kiṃ, mahārāja, icchasi me rogavūpasama”nti? “Bhante, sacāhaṃ sakkuṇeyyaṃ, idāneva vo phāsukaṃ kareyya”nti. “Mahārāja, sace me phāsukaṃ icchasi, maṃ antevāsikānaṃ santikaṃ pesehī”ti. Rājā “sādhu, bhante”ti taṃ mañcake nipajjāpetvā nāradaamaccappamukhe cattāro amacce “mama ayyassa pavattiṃ ṇatvā, mayhaṃ sāsanaṃ paṇiṇeyyāthā”ti uyyojesi. Kappantevāsiko ācariyassa āgamaṇaṃ sutvā paccuggamaṇaṃ katvā itare “kaha”nti vutte, “asukatṭhāne kira vasanti”ti āha. Tepi ācariyassāgamaṇabhāvaṃ sutvā tattheva

samosarivā ācariyassa uṇhodakaṃ datvā phalāphalaṃ adamsu. Taṃ khaṇaññeva rogo vūpasammati. So katipāheneva suvaṇṇavaṇṇo ahoṣi. Atha naṃ nārado pucchi –

“Manussindaṃ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinaṃ;
Kathaṃ nu bhagavā kesī, kappassa ramati assame.

“Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā manoramā;
Subhāsītāni kappassa, nārada ramayanti maṃ.

“Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, sucim maṃsūpasecanaṃ;
Kathaṃ sāmākanīvāraṃ, aloṇaṃ chādayanti taṃ.

“Sādum vā yadi vāsādum, appaṃ vā yadi vā bahum;
Vissattho yattha bhuñjeyya, vissāsaparamā rasā”ti. (jā. 1.4.181-184);

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānento “tadā rājā moggallāno ahoṣi, nārado sārīputto, kappantevāsiko ānando, kesavatāpaso ahamevā”ti vatvā, “evaṃ, mahārāja, pubbepi paṇḍitā māraṇantikaṃ vedanaṃ patvā vissāsikatthānaṃ gamiṃsu, mama sāvaka tumhākaṃ santike vissāsaṃ na labhanti maññe”ti āha. Rājā “bhikkhusaṅghena saddhiṃ mayā vissāsaṃ kātuṃ vaṭṭati, kathaṃ nu kho karissāmīti sammāsambuddhassa ñātidhītaraṃ mama gehe kātuṃ vaṭṭati, evaṃ sante ‘daharā ca sāmaṇerā ca sammāsambuddhassa ñātirājā’ti mama santikaṃ vissatthā nibaddhaṃ āgamissantī”ti cintetvā – “ekaṃ me dhītaraṃ dentū”ti sākiyānaṃ santikaṃ sāsaṇaṃ pesesi. “Katarassa sakyassa dhītā”ti ca pucchitvā, “ñatvā āgaccheyyāthā”ti vatvā dūte añāpesi. Dūtā gantvā sākiye dārikaṃ yāciṃsu. Te sannipatitvā, “pakkhantariko rājā, sace na dassāma, vināsesati no, na kho pana amhehi kulena sadiso, kiṃ nu kho kātappa”nti mantayīṃsu. Mahānāmo “mama dāsīyā kucchimhi jātā vāsabhakkhattiyā nāma dhītā rūpasobhaggappattā atthi, taṃ dassāmā”ti vatvā dūte āha – “sādhu, rañño dārikaṃ dassāmā”ti. “Sā kassa, dhītā”ti? “Sammāsambuddhassa cūlapituputtassa mahānāmassa sakkassa dhītā vāsabhakkhattiyā nāmā”ti.

Te gantvā rañño ārocayīṃsu. Rājā “yadi evaṃ, sādhu, sīghaṃ ānetha, khattiyā ca nāma bahumāyā, dāsīdhītarampi pahīneyyūṃ, pitarā saddhiṃ ekabhājane bhuñjanti añeyyāthā”ti pesesi. Te gantvā, “deva, tumhehi saddhiṃ ekato bhuñjanti rājā icchatī”ti āhaṃsu. Mahānāmo “sādhu, tātā”ti taṃ alaṅkārapetvā attano bhojanakāle pakkosāpetvā tāya saddhiṃ ekato bhuñjanākāraṃ dassetvā dūtānaṃ niyyādesi. Te taṃ ādāya sāvatthiṃ gantvā taṃ pavattiṃ rañño ārocesuṃ. Rājā tuṭṭhamānaso taṃ pañcannaṃ itthisatānaṃ jeṭṭhikaṃ katvā aggamaheṣiṭṭhāne abhisīnci. Sā na cirasseva suvaṇṇavaṇṇaṃ puttāṃ vijāyi.

Athassa nāmaggaṇadivase rājā dāraṅkassa ayyakassa santikaṃ pesesi “sakyarājadhītā vāsabhakkhattiyā puttāṃ vijātā, kimassa nāmaṃ karomā”ti? Taṃ pana sāsaṇaṃ gahetvā gato amacco thokaṃ badhiradhātuko, so gantvā rañño ayyakassa ārocesi, so taṃ sutvā “vāsabhakkhattiyā puttāṃ avijāyitvāpi sabbajanaṃ abhibhavi, idāni pana rañño ativiya vallabhā bhavissati”ti āha. Badhiro amacco “vallabhā”ti vacanaṃ dussutaṃ sutvā “viṭaṭṭubho”ti sallakkhetvā rājānaṃ upagantvā, “deva, kumārassa kira ‘viṭaṭṭubho’ti nāmaṃ karothā”ti āha. Rājā “porāṇakaṃ no kulasantakaṃ nāmaṃ bhavissati”ti cintetvā taṃ nāmaṃ akāsi. Athassa daharakāleyeva rājā “satthu piyaṃ karomī”ti senāpatiṭṭhānaṃ adāsi.

So kumārāparihārena vaḍḍhanto sattavassikakāle aññesaṃ kumārānaṃ mātāmahakulato hatthirūpakaassarūpakādīni āhariyamānāni disvā mātaraṃ pucchi – “amma, aññesaṃ mātāmahakulato paṇṇākāro āharīyati, mayhaṃ koci kiñci na pesesi, kiṃ tvaṃ nimātā nipitā”ti? Atha naṃ sā, “tāta, tava sakyarājāno mātāmahā dūre pana vasanti, tena te kiñci na pesenti”ti vañcesi. Soḷasavassikakāle, “amma, tava mātāmahakulaṃ passitukāmomhī”ti vatvā, “alam, tāta, kiṃ tattha gantvā karissati”ti vāriyamānopi punappunaṃ yāci. Athassa mātā “tena hi gacchā”ti sampācchi. So pitu ārocetvā mahantena parivārena nikkhami. Vāsabhakkhattiyā puretaraṃ paṇṇaṃ pesesi – “ahaṃ idha sukhaṃ vasāmi, māssa kiñci sāmīno antaraṃ dassayīṃsū”ti. Sākiyā viṭaṭṭubhassa āgamaṇaṃ ñatvā, “vanditum na sakkomā”ti tassa daharadahare kumāre janapadaṃ pahīnitvā tasmim kapilapuraṃ sampatte santhāgāre sannipatiṃsu. Kumāro tattha gantvā atṭhāsi.

Atha nam “ayaṃ te, tāta, mātāmaho, ayaṃ mātulo”ti vatvā vandāpesuṃ. So sabbe vandamāno vicarivā ekampi attānaṃ vandantaṃ adisvā “kiṃ nu kho maṃ vandantā natthī”ti pucchi. Sākiyā, “tāta, te kaniṭṭhakumārā janapadaṃ gatā”ti vatvā tassa mahantaṃ sakkāraṃ karimṃsu. So katipāhaṃ vasitvā mahantena parivārena nikkhami. Athekā dāsī santhāgāre tena nisinnaphalakaṃ “idaṃ vāsabhakhattiyāya dāsīyā puttassa nisinnaphalaka”nti akkositvā paribhāsivā khīrodakena dhovi. Eko puriso attano āvudhaṃ pamussitvā nivatto taṃ gaṇhanto viṭaṭṭubhakumārassa akkosanasaddaṃ sutvā taṃ kāraṇaṃ pucchitvā, “vāsabhakhattiyā dāsīyā kucchimhi mahānāmasakkaṃ paṭicca jātā”ti ñatvā balakāyassa kathesi. “Vāsabhakhattiyā kira dāsīdhītā”ti mahākolāhalaṃ ahosi. Taṃ sutvā viṭaṭṭubho “ete tāva mama nisinnaphalakaṃ khīrodakena dhovantu, ahaṃ pana rajje patiṭṭhitakāle etesaṃ galalohitaṃ gahetvā mama nisinnaphalakaṃ dhovissāmī”ti cittaṃ paṭṭhapesi. Tasmim sāvattim gate amaccā taṃ pavattim rañño ārocayimṃsu. Rājā “mayhaṃ dāsīdhītaraṃ adamsū”ti sākiyānaṃ kujjhivā vāsabhakhattiyāya ca puttassa ca dinnaparihāraṃ acchinditvā dāsādāsīhi laddhabbamattameva dāpesi.

Tato katipāhaccayena satthā rājanivesanaṃ gantvā paññattāsane nisīdi. Rājā āgantvā vanditvā, “bhante, tumhākaṃ kira ñātakehi dāsīdhītā mayhaṃ dinnā, tenassā ahaṃ saputtāya parihāraṃ acchinditvā dāsādāsīhi laddhabbamattameva dāpesi”nti āha. Satthā “ayuttaṃ, mahārāja, sākiyehi kataṃ, dadantehi nāma samānājātikā dātābbaṃ assa, taṃ pana, mahārāja, vadāmi, vāsabhakhattiyā khattiyarājadhītā khattiyarañño gehe abhisekaṃ labhi. Viṭaṭṭubhopi khattiyarājānameva paṭicca jāto, mātugottaṃ nāma kiṃ karissati, pitugottameva pamāṇanti. Porāṇakapaṇḍitā dalidditthiyā kaṭṭhahārikāya aggamaheṣiṭṭhānaṃ adamsu, tassā ca kucchimhi jātakumāro dvādasayojanikāya bārānāsīyā rajjaṃ patvā kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto”ti **kaṭṭhahārijātakaṃ** (jā. 1.1.7) kathesi. Rājā dhammakathaṃ sutvā “pitugottameva kira pamāṇa”nti tussitvā vāsabhakhattiyāya ca puttassa ca pakatiparihārameva dāpesi.

Bandhulassenāpatissapi kho kusiṇārāyaṃ mallarājadhītā mallikā nāma bhariyā dīgharattaṃ puttaṃ na vijāyi. Atha nam bandhulo “attano kulagharaṃ eva gacchā”ti uyyojesi. Sā “satthāraṃ disvā gamissāmī”ti jetavanaṃ pavisitvā tathāgataṃ vanditvā ṭhitā, “kahaṃ gacchasi”ti vuttā “sāmiko maṃ bhante, kulagharaṃ peseti” āha. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Vañjhā kirasmi aputtikā”ti. “Yadi evaṃ, gamanakiccaṃ natthi, nivattassū”ti. Sā tuṭṭhamānasā satthāraṃ vanditvā nivesanaṃ gantvā “kasmā nivattāsī”ti vuttā “dasabalena nivattitāmhi”ti āha bandhulo “diṭṭhaṃ bhavissati dīghadassinā kāraṇa”nti sampaticchi. Sā na cirasseva gabbhaṃ paṭilabhivā uppānadāhaḷā “dohaḷo me uppanno”ti ārocesi. “Kiṃ dohaḷo”ti? “Vesālinagare gaṇarājakulānaṃ abhisekamaṅgalapokkharāṇiyaṃ otarivā nhatvā pānīyaṃ pātukāmāmi, sāmī”ti. Bandhulo “sādhū”ti vatvā sahassthāmadhanaṃ gahetvā taṃ rathaṃ āropetvā sāvattithito nikkhamitvā rathaṃ pājento mahālicchavino dinnadvārena vesālim pāvīsi. Mahālicchavino ca dvārasamīpe eva nivesanaṃ hoti. So rathassa ummāre panighātasaddaṃ sutvā “bandhulassa rathasaddo eso, ajja licchavīnaṃ bhayaṃ uppajjissati”ti āha.

Pokkharāṇiyā anto ca bahi ca ārakkhā balavatī, upari lohajālaṃ patṭhaṃ, sakuṇānampi okāso natthi. Bandhulassenāpati pana rathā otarivā ārakkhake manusse vettana paharanto palāpetvā lohajālaṃ chinditvā antopokkharāṇiyaṃ bhariyaṃ nhatvā sayampi nhatvā puna taṃ rathaṃ āropetvā nagarā nikkhamitvā āgatamaggeneva pāyāsi. Te ārakkhamanussā licchavirājūnaṃ ārocesuṃ. Licchavirājāno kujjhivā pañca rathasatāni āruya “bandhulamallaṃ gaṇhissāmā”ti nikkhamimṃsu. Taṃ pavattim mahāliṣsa ārocesuṃ. Mahāli, “mā gamittha, so hi vo sabbe ghotessati”ti āha. Tepi “mayhaṃ gamissāma evā”ti vadimṃsu. “Tena hi tassa rathacakkassa yāva nābhito pathaviṃ pavitṭhatṭhānaṃ disvā nivatteyyātha, tato anivattantā purato asanisaddaṃ viya suṇissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha. Tato anivattantā tumhākaṃ rathadhuresu chiddaṃ passissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, purato mā gamitthā”ti. Te tassa vacanena anivattitvā taṃ anubandhimṃsu eva. Mallikā disvā, “rathā, sāmī, paññāyanti”ti āha. “Tena hi ekasseva rathassa paññāyanakāle maṃ āroceyyāsī”ti. Sā yadā sabbe rathā eko viya hutvā paññāyimṃsu, tadā “ekameva, sāmī, rathasīsaṃ paññāyati”ti āha. Bandhulo “tena hi imā rasmiyo gaṇhāhi”ti tassā rasmiyo datvā rathe ṭhitova dhanuṃ āropesi, rathacakkaṃ yāva nābhito pathaviṃ pāvīsi.

Licchavino taṃ ṭhānaṃ disvāpi na nivattimṃsu. Itaro thokaṃ gantvā jiyāṃ pothesi, asanisaddo viya ahosi. Te tatopi na nivattimṃsu, anubandhantā gacchanteva. Bandhulo rathe ṭhitakova ekasaraṃ khipi, so pañcannaṃ rathasatānaṃ rathasīse chiddaṃ katvā pañca rājasatāni parikarabandhanatṭhāne vinivijjhivā pathaviṃ pāvīsi. Te attano paviddhabhāvaṃ ajānitvā, “tiṭṭha, re, tiṭṭha, re”ti vadantā anubandhimṃsu eva. Bandhulo rathaṃ ṭhapetvā “tumhe matakā, matakahehi saddhim mayhaṃ yuddhaṃ nāma natthī”ti āha. “Matakā nāma amhādisā na hontī”ti. “Tena hi sabbapacchimassa parikaraṃ

mocethā”ti. Te mocayim̐su. So muttamatte eva maritvā patito. Atha te sabbepi “tumhe evarūpā, attano gharāni gantvā samvidhāttabbam̐ samvidahitvā puttadāram̐ anusāsivā sannāham̐ mocethā”ti āha. Te tathā katvā sabbepi jīvitakkhayaṃ pattā. Bandhulopi mallikam̐ sāvattim̐ ānesi. Sā soḷasakkhattuṃ yamake yamake putte vijāyi. Sabbepi sūrā thāmasampannā ahesuṃ, sabbasippānam̐ nipphattim̐ pāpuṃim̐su. Ekekassa purisasahassam̐ parivāro ahoṣi. Pitarā saddhim̐ rājanivesanam̐ gacchantehi teheva rājaṅgaṃ paripūri.

Athekadivasam̐ vinicchaye kūṭṭaparājītā manussā bandhulam̐ āgacchantam̐ disvā mahāviraṃ viravantā vinicchayaamaccānam̐ kūṭṭakaraṃ tassa ārocesuṃ. So vinicchayaṃ gantvā taṃ aṭṭam̐ vicāretvā sāmikameva sāmikam̐ akāsi. Mahājano mahāsaddena sādhuṃ pavatteti. Rājā “kiṃ ida”nti pucchitvā tamattam̐ sutvā tussitvā sabbepi te amacce hāretvā bandhulasseva vinicchayaṃ niyyādesi. So tato paṭṭhāya sammā vinicchayi. Tato te porāṇakavinicchayikā amaccā kiñci lañjam̐ alabhantā appalābhā hutvā “bandhulo rajjam̐ pattheti”ti rājakule paribhindim̐su. Rājā tesam̐ katham̐ saddahitvā cittam̐ niggahetuṃ nāsakkhi. “Imasmim̐ idheva ghātiyamāne garahā me uppajjissati”ti puna cintetvā payuttapurisehi paccantam̐ pahārāpetvā bandhulam̐ pakkosāpetvā, “paccanto kira kupito, tava puttehi saddhim̐ gantvā, core gaṇhāhi”ti pahīnitvā, “etthevassa dvattimsāya puttehi saddhim̐ sīsam̐ chinditvā āharathā”ti tehi saddhim̐ aññepi samatthe mahāyodhe pesesi. Tasmim̐ paccantam̐ gacchanteyeva “senāpati kira āgacchatī”ti payuttacorā palāyim̐su. So taṃ padesaṃ āvāsāpetvā saṅghāpetvā nivatti.

Athassa nagarato avidūre thāne te yodhā puttehi saddhim̐ sīsam̐ chindim̐su. Taṃ divasaṃ mallikāya pañcahi bhikkhusatehi saddhim̐ dve aggasāvaka nīmantitā honti. Athassā pubbaṃhe eva “sāmikassa te saddhim̐ puttehi sīsam̐ chinna”nti paṇṇam̐ āharitvā adamsu. Sā taṃ pavattim̐ ṇatvā kassaci kiñci avatvā paṇṇam̐ ucchaṅge thapetvā bhikkhusaṅghameva parivisi. Athassā paricārikāyo bhikkhūnam̐ bhattam̐ datvā sappicāṭim̐ āharantiyo therānam̐ purato sappicāṭim̐ bhindim̐su. Dhammasenāpati “bhedanadhammam̐ bhinnam̐, na cintitabba”nti āha. Sā ucchaṅgato paṇṇam̐ nīharitvā “dvattimsāya puttehi saddhim̐ pītusīsam̐ chinnanti me imam̐ paṇṇam̐ āharim̐su, aham̐ idam̐ sutvāpi na cintemi, sappicāṭiyā bhinnāya kiṃ cintayissāmi, bhante”ti āha. Dhammasenāpati “animittamanāññatam̐, maccānam̐ idha jīvita”ntiādīni (su. ni. 579) vatvā dhammam̐ desetvā utthāyāsanaṃ vihāram̐ agamāsi. Sāpi dvattimsa suṇisāyo pakkosāpetvā, “tumhākam̐ sāmikā niraparādhā attano purimakammaphalam̐ labhim̐su, tumhe mā socayittha, mā paridevittha, rañño upari manopadosam̐ mā karitthā”ti ovadi.

Rañño carapurisā taṃ katham̐ sutvā gantvā tesam̐ niddosabhāvaṃ rañño kathayim̐su. Rājā samvegappatto tassā nivesanam̐ gantvā mallikañca suṇisāyo cassā khamāpetvā mallikāya varam̐ adāsi. Sā “varo gahito me hotū”ti vatvā tasmim̐ gate matakabhattam̐ datvā nhatvā rājānam̐ upasaṅkamitvā vanditvā, “deva, tumhehi mayham̐ varo dinno, mayhañca aññena attho natthi, dvattimsāya me suṇisānam̐ mamañca kulagharagamanam̐ anujānāthā”ti āha. Rājā sampañcchi. Sā dvattimsa suṇisāyo yathāsakāni kulāni pesesi, sayampi kusinārānagare attano kulagharam̐ agamāsi.

Rājāpi bandhulasenāpatino bhāgineyyassa dīghakārāyanassa nāma senāpatitthānam̐ adāsi. So pana “mātulo me iminā mārīto”ti rañño otāram̐ gavesanto vicarati. Rājāpi niraparādhassa bandhulassa mārītakālato paṭṭhāya vipptisārī hutvā cittassādam̐ na labhati, rajjasukham̐ nānubhoti. Tadā satthā sakyānam̐ medāḷupam̐ nāma nigamaṃ upanissāya viharati. Rājā tattha gantvā ārāmato avidūre khandhāvāram̐ nivāsetvā, “mandena parivārena satthāram̐ vandissāmī”ti vihāram̐ gantvā pañcarājākakudhabhaṇḍāni dīghakārāyanassa datvā ekakova gandhakuṭim̐ pāvīsi. Sabbam̐ **dhammacetiya**suttaniyāmena (ma. ni. 2.364 ādayo) dīpetabbam̐. Tasmim̐ gandhakuṭim̐ pavitthe dīghakārāyano tāni pañca rājākakudhabhaṇḍāni gahetvā viṭaṭubham̐ rājānam̐ katvā rañño ekaṃ assam̐ ekañca upaṭṭhānakārikam̐ mātugāmaṃ thapetvā nivattetvā sāvattim̐ agamāsi.

Rājā satthārā saddhim̐ piyakatham̐ kathetvā satthāram̐ vanditvā nikkhanto senam̐ adisvā taṃ mātugāmaṃ pucchitvā taṃ pavattim̐ sutvā, “aham̐ bhāgineyyam̐ ādāya gantvā, viṭaṭubham̐ gahessāmī”ti rājaganagaram̐ gacchanto vikāle dvāresu pidahitesu nagaram̐ patvā ekissā sālāya nipajjitvā vātāpehi kilanto rattibhāge tattheva kalamakāsi. Vibhātāya rattiyā, “deva, kosalanarinda anātho jātosī”ti vippalapantiyā tassā itthiyā saddam̐ sutvā rañño ārocesuṃ. So mātulassa mahantena sakkārena sarīrakiccam̐ kāresi.

Viṭaṭūbhopi rajjaṃ labhitvā taṃ veraṃ saritvā “sabbepi sākiye māressāmī”ti mahatiyā senāya nikkhami. Taṃ divasaṃ sathā paccūsakāle lokam volokento ñātisaṅghassa vināsaṃ disvā, “ñātisaṅghaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā pubbaṃhasamaye piṇḍāya caritvā, piṇḍapātaṭṭikkanto gandhakuṭiyam sīhaseyyam kappetvā, sāyanhasamaye ākāsena gantvā, kapilavatthusāmante ekasmiṃ kabracchāye rukkhāmūle nisīdi. Tato viṭaṭūbhassa rajjasīmāya mahanto sandacchāyo nigrodho atthi. Viṭaṭūbho sathāraṃ disvā upasaṅkamitvā vanditvā, “bhante, kiṃ kāraṇā evarūpāya uṇhavelāya imasmiṃ kabracchāye rukkhāmūle nisīdatha, etasmiṃ sandacchāye nigrodhamūle nisīdatha, bhante”ti vatvā, “hotu, mahārāja, ñātakānaṃ chāyā nāma sītalā”ti vutte, “ñātakānurakkhanatthāya sathā āgato bhavissati”ti cintetvā sathāraṃ vanditvā nivattitvā sāvatthimyeva paccāgami. Sathāpi uppatitvā jetavanameva gato.

Rājā sākiyānaṃ dosaṃ saritvā dutiyampi nikkhamitvā tatheva sathāraṃ passitvā puna nivatti. Tatiyavārepi nikkhamitvā tatheva sathāraṃ passitvā puna nivatti. Catutthavāre pana tasmim nikkhante sathā sākiyānaṃ pubbakammaṃ oloketvā tesam ekadivasaṃ nadiyam visapakkipanapāpakammassa appaṭibāhiyabhāvaṃ ñatvā catutthavāre nāgamāsi. Viṭaṭūbho “sākiye ghātesāmī”ti mahantena balakāyena nikkhami. Sammāsambuddhassa pana ñātakā asatthagātakā nāma, attanā marantāpi paresam jīvitam na voropenti. Te cintayimsu – “mayam susikkhitā katahatthā katūpāsana mahissāsā, na kho pana sakkā amhehi param jīvitā voropetum, attano kammaṃ dassetvā palāpessāmā”ti te katasannāhā nikkhamitvā yuddham ārabhimsu. Tehi khittā sarā viṭaṭūbhassa purisānaṃ antarantarena gacchanti, phalakantarakaṇṇachiddantarādīhi nikkhamanti. Viṭaṭūbho disvā nanu bhaṇe “sākiyā asatthagātakāmhā”ti vadanti, atha ca pana me purise nāsenti.

Atha naṃ eko puriso āha – “kiṃ sāmi, nivattitvā olokesī”ti? “Sākiyā me purise nāsenti”ti. “Tumhākaṃ koci puriso mato nāma natthi. Ingha te gaṇāpethā”ti. Gaṇāpento ekassapi khayam na passi. So tato nivattitvā “ye ye pana bhaṇe ‘sākiyamhā’ti bhaṇanti, sabbe māretha, mātāmahassa pana mahānāmasakkassa santike ṭhitānaṃ jīvitam dethā”ti āha. Sākiyā gahetabbagahaṇam apassantā ekacce tiṇam ḍamsitvā, ekacce naḷam gahetvā atthamsu. “Tumhe sākiyā, no”ti pucchitā yasmā te marantāpi musāvādam na bhaṇanti, tasmā tiṇam ḍamsitvā ṭhitā “no sāko, tiṇa”nti vadanti. Naḷam gahetvā ṭhitā “no sāko, naḷo”ti vadanti. Ye ca mahānāmassa santike ṭhitā, te ca jīvitam labhimsu. Tesu tiṇam ḍamsitvā ṭhitā **tiṇasākiyā** nāma, naḷam gahetvā ṭhitā **naḷasākiyā** nāma jātāti, viṭaṭūbho avasese khīrapakepi dārake avissajjetvā ghātāpento lohitanadiṃ pavattetvā tesam galalohitena phalakaṃ dhovāpesi. Evaṃ sākiyavaṃso viṭaṭūbhena upacchinno.

So mahānāmasakkaṃ gāhāpetvā nivatto “pātarāsavēlāya pātarāsam karissāmī”ti ekasmiṃ thāne otarivā bhojane upanīte “ekatova bhuñjissāmā”ti ayyakaṃ pakkosāpesi. Khattiyā pana jīvitam cajantāpi dāsiputtehi saddhim na bhuñjanti. Tasmā mahānāmo ekaṃ saram oloketvā “kiliṭṭhagattomhi, nhāyissāmī, tātā”ti āha. “Sādhu, ayyaka, nhāyathā”ti. So “ayaṃ maṃ ekato abhuñjantaṃ ghātesati, sayameva me mataṃ seyyo”ti kese muñcitvā agge gaṇthim katvā kesesu pādaṅguṭṭhake pavesetvā udake nimujji. Tassa guṇatejena nāgabhanam uṇhākāram dassesi. Nāgarājā “kiṃ nu kho”ti upadhārento taṃ ñatvā tassa santikaṃ āgantvā taṃ attano phaṇe nisīdāpetvā nāgabhanam pavesesi. So dvādassa vassāni tattheva vasi. Viṭaṭūbhopi “mayham ayyako idāni āgamissati, idāni āgamissati”ti āgamayamāno nisīdi. Tasmim aticirāyante saram vicināpetvā dīpālakena purisabbhantarānīpi oloketvā adisvā “gato bhavissati”ti pakkāmi. So rattibhāge aciravatim patvā khandhāvāram nivāsesi. Ekacce antonadiyam vālukāpuline nipajjimsu, ekacce bahithale, antonipannesupi pubbe akatapāpakammā atthi, bahinipannesupi pubbe katapāpakammā atthi, tesam nipannaṭṭhānesu kipillikā uṭṭhahimsu. Te “mayham nipannaṭṭhāne kipillikā, mayham nipannaṭṭhāne kipillikā”ti uṭṭhahitvā akatapāpakammā uttaritvā thale nipajjimsu, katapāpakammā otarivā vālukāpuline nipajjimsu. Tasmim khaṇe mahāmegho uṭṭhahitvā ghanavassam vassi. Nadiyā ogho āgantvā viṭaṭūbham saddhim parisāya samuddameva pāpesi. Sabbe tattha macchakacchapabhakkhā ahesum.

Mahājano katham samuṭṭhāpesi “sākiyānaṃ maraṇam ayuttaṃ, evaṃ nāma koṭṭetvā koṭṭetvā sākiyā māretabbā”ti ananucchavikameta”nti. Sathā taṃ katham sutvā, “bhikkhave, imasmiṃ attabhāve kiñcāpi sākiyānaṃ evaṃ maraṇam ayuttaṃ, pubbe katapāpakammavasena pana yuttamevetehe laddha”nti āha. “Kiṃ pana, bhante, ete pubbe akamsū”ti? Sabbe ekato hutvā nadiyam visam pakkhipimsūti. Punekadivasaṃ dhammasabhāyam bhikkhū katham samuṭṭhāpesum – “viṭaṭūbho ettake sākiye māretvā āgacchanto attano manorathe matthakaṃ appattheyeva ettakaṃ janam ādāya mahāsamudde macchakacchapabhakkho jāto”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “imesam sattānaṃ manorathe

matthakaṃ appattheyeva maccurājā suttam gāmaṃ ajjhottharanto mahogho viya jīvitindriyaṃ chinditvā catūsu apāyasamuddesu nimujjāpetī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

47.

“Pupphāni heva pacinantam, byāsattamanasaṃ naram;
Suttam gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti.

Tattha **byāsattamanasaṃ naranti** sampatte vā asampatte vā laggamānasaṃ. Idaṃ vuttam hoti – yathā mālākāro pupphārāmaṃ pavisitvā “pupphāni pacinissāmī”ti tato pupphāni gahetvā aññamaññaṃ vā gacchaṃ patthento sakale pupphārāme manam peseti, “ito cito ca pupphāni pacinissāmī”ti tato pupphāni aggahetvā aññattha manam pesesi, tameva gacchaṃ pacinanto pamādamāpajjati, evameva ekacco pupphārāmasadisam pañcakāmaguṇamajjham otarivā manoramam rūpaṃ labhitvā manoramānaṃ saddagandharasaphoṭṭhabbānaṃ aññataram pattheti. Añño tesu vā aññataram labhitvā aññataram pattheti, rūpameva vā labhitvā aññaṃ apatthento tameva assādeti, saddādāsu vā aññataram. Eseva nayo gomahimsadāsīdāsakhattavattugāmanigamajanapadādisu, pabbajitānampi pariveṇavihārapattacīvarādīsūti evam pañcakāmaguṇasaṅkhātāni pupphāni eva pacinantam sampatte vā asampatte vā kāmaguṇe byāsattamanasaṃ naram. **Suttam gāmanti** gāmassa gehabhittiādīnaṃ pana supanavasena supanaṃ nāma natthi, sattānaṃ pana suttapamattataṃ upādāya sutto nāma hoti. Evam suttam gāmaṃ dve tīṇi yojanāni āyatagambhīro mahoghova maccu ādāya gacchatī. Yathā so mahogho itthipurisagomahimsakukkuṭādīsū kiñci anavasesetvā sabbam tam gāmaṃ samuddam pāpetvā macchakacchapabhakkham karoti, evameva byāsattamanasaṃ naram maccu ādāya jīvitindriyamaṃ chinditvā catūsu apāyasamuddesu nimujjāpetīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā. Mahājanassa sātthikā desanā jātāti.

Vīṭaṭubhavatthu tatiyaṃ.

4. Patipūjīkumārivatthu

Pupphāni hevāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā sāvattiyaṃ viharanto patipūjīkaṃ nāma kumārīkaṃ ārabha kathesi. Vatthu tāvatimsadevaloke samuṭṭhitam.

Tattha kira mālabhārī nāma devaputto accharāsahassaparivuto uyyānaṃ pāvīsi. Pañcasatā devadhītarō rukkham āruya pupphāni pānti, pañcasatā patitāni pupphāni gahetvā devaputtam alaṅkaronti. Tāsu ekā devadhītā rukkhasākhāyameva cutā, sarīraṃ dīpasikhā viya nibbāyī. Sā sāvattiyaṃ ekasmiṃ kulagehe paṭisandhim gahetvā jātakāle jātissarā hutvā “mālabhārīdevaputtassa bhariyāmhī”ti anussarantī vuḍḍhimanvāya gandhamālādīhi pūjam katvā sāmikassa santike abhinibbattim patthesi. Sā soḷasavassakāle parakulam gatāpi salākabhattapakkhikabhattavassāvāsīkādīni datvā, “ayaṃ me sāmikassa santike nibbattanathāya paccayo hotū”ti vadati. Athassā bhikkhū “ayaṃ kumārīkā utṭhāya samuṭṭhāya patimeva patthetīti patipūjīkā”ti nāmaṃ karīmsu. Sāpi nibaddham āsanasālam paṭijaggati, pānīyaṃ upaṭṭhapeti, āsanāni pañāpeti. Aññepi manussā salākabhattādīni dātukāmā, “amma, imānīpi bhikkhusaṅghassa paṭipādeyyāsī”ti vatvā āharitvā denti. Sāpi etena niyāmena āgacchantī gacchantī ekapadavāre chapaññāsa kusaladhamme (dha. sa. 1; dha. sa. aṭṭha. 1 yevāpanakavaṇṇanā) paṭilabhati. Tassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhahi. Sā dasamāsaccayena puttam vijāyī. Tassa padasā gamanakāle aññampi aññampīti cattāro putte paṭilabhi.

Sā ekadivasam dānam datvā pūjam katvā dhammam sutvā sikkhāpadāni rakkhitvā divasapariyosāne tam khaṇam nibbattena kenaci rogena kālam katvā attano sāmikasassa santike nibbatti. Itarāpi ettakam kālam devaputtam alaṅkaronti eva. Devaputto tam disvā “tvam pātova paṭṭhāya na dissasi, kuhiṃ gatāsī”ti āha. “Cutāmhī sāmī”ti. “Kiṃ vadesī”ti? “Evametam, sāmī”ti. “Kuhiṃ nibbattāsī”ti? “Sāvattiyaṃ kulagehe”ti. “Kittakam kālam tattha ṭhitāsī”ti? “Dasamāsaccayena mātu kucchito nikkhamitvā soḷasavassakāle parakulam gantvā cattāro putte vijāyitvā dānādīni puññāni katvā tumhe patthetvā āgantvā tumhākameva santike nibbattāmhī, sāmī”ti. “Manussānaṃ kittakam āyū”ti? “Vassasatamatta”nti. “Ettakamevā”ti? “Āma, sāmī”ti. “Ettakam āyū gahetvā nibbattamanussā kiṃ nu kho suttapamattā kālam atikkāmenti, udāhu dānādīni puññāni karontī”ti. “Kiṃ vadetha, sāmī”? “Asaṅkhyeyyam āyū gahetvā nibbattā viya ajarāmarā viya ca niccam pamattā, manussā”ti. Mālabhārīdevaputtassa mahāsamvego udapādi “vassasatamattamāyūṃ

gahetvā nibbattamanussā kira pamattā nipajjitvā niddāyanti, kadā nu kho dukkhā muccissanti’’ti? Manussānaṃ pana vassasataṃ tāvatimsānaṃ devānaṃ eko rattindivo, tāya rattiyaṃ tiṃsarattiyo māso, tena māsenā dvādasamāsiko saṃvaccharo, tena saṃvaccharena dibbavassasahassaṃ āyuppamaṇaṃ, taṃ manussagaṇānāya tisso vassakoṭiyo, saṭṭhi ca vassasatasahassāni honti. Tasmā tassa devaputtassa ekadivasopi nātikkanto muhuttasadisova kālo ahoṣi. Evaṃ appāyukamanussānaṃ pamādo nāma ativiya ayuttoti.

Punadivase bhikkhū gāmaṃ pavitṭhā āsanasālaṃ apaṭijaggitaṃ, āsanāni apaññattāni, pānīyaṃ anuṭṭhapitaṃ disvā, ‘‘kaḥaṃ patipūjika’’ti āhaṃsu. ‘‘Bhante, kaḥaṃ tumhe taṃ dakkhissatha, hiyyo ayyesu bhūñjitvā gatesu sāyanhasamaye matā’’ti. Taṃ sutvā puthujjanā bhikkhū tassā upakāraṃ sarantā assūni sandhāretuṃ nāsakkhiṃsu. Khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego udapādi. Te bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ gantvā sathhāraṃ vanditvā pucchīṃsu – ‘‘bhante, patipūjika nāma upāsikā utṭhāya samuṭṭhāya nānappakārāni puññāni katvā sāmikameva patthesi, sā idāni matā, kaḥaṃ nu kho nibbattā’’ti? ‘‘Attano sāmikasseva santike, bhikkhave’’ti. ‘‘Natthi, bhante, sāmikassa santike’’ti. ‘‘Na sā, bhikkhave, etaṃ sāmikaṃ pattheti, tāvatimsabhavane tassā mālabhārīdevaputto nāma sāmiko, sā tassa pupphapilāndhanaṭṭhānato cavitvā puna gantvā tasseva santike nibbattā’’ti. ‘‘Evaṃ kira, bhante’’ti. ‘‘Āma, bhikkhave’’ti. ‘‘Aho parittaṃ, bhante, sattānaṃ jīvitāṃ, pātova amhe parivisitvā sāyaṃ uppanabyādhinā matā’’ti. Sathhā ‘‘āma, bhikkhave, parittaṃ sattānaṃ jīvitāṃ nāma, teneva ime satte vatthukāmehi ceva kilesakāmehi ca atitte eva antako attano vase vattetvā kandante paridevante gahetvā gacchatī’’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

48.

‘‘Pupphāni heva pacinantāṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ;
Atittāmyeva kāmesu, antako kurute vasa’’nti.

Tattha **pupphāni heva pacinantanti** pupphārāme mālākāro nānāpupphāni viya attabhāvapaṭibaddhāni ceva upakaraṇapaṭibaddhāni ca kāmaguṇapupphāni ocinantameva. **Byāsattamanasaṃ naranti** asampattesu patthanāvasena, sampattesu gedhavasena vividhenākārena āsattacittaṃ. **Atittāmyeva kāmesūti** vatthukāmakilesakāmesu pariyesanenapi paṭilābhenapi paribhoganapi nidhānenapi atittāṃ eva samānaṃ. **Antako kurute vasanti** maraṇasaṅkhāto antako kandantaṃ paridevantaṃ gahetvā gacchanta attano vasaṃ pāpetīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Patipūjīkakumārivatthu catutthaṃ.

5. Macchariyakosiyasetṭhivatthu

Yathāpi bhamaro pupphanti imaṃ dhammadeśanaṃ sathhā sāvathhiyaṃ viharanto macchariyakosiyasetṭhiṃ ārabha kathesi. Tassa vatthu rājagahe samuṭṭhitaṃ.

Rājagahanagaraṃ kira avidūre sakkāraṃ nāma nigamo ahoṣi. Tattheko macchariyakosiyā nāma setṭhi asītikoṭivibhavo paṭivasati. So tiṇaggena telabindumpi paresaṃ na deti, na attanā paribhuñjati. Itissa taṃ vibhavajātaṃ neva puttadārādīnaṃ, na samaṇabrāhmaṇānaṃ atthaṃ anubhoti, rakkhasapariggahitā pokkharānī viya aparibhogāṃ tiṭṭhati. Sathhā ekadivasaṃ paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya sakalalokadhātuyaṃ bodhaneyyabandhave olokento pañcacattālīsajōjanamatthake vasantassa setṭhino sapajāpatikassa sotāpattiphalassa upanissayaṃ addasa. Tato purimadivase pana so rājānaṃ upatṭhātuṃ rājagehaṃ gantvā rājūpatṭhānaṃ katvā āgacchanta ekaṃ chātājhattaṃ janapadamanussaṃ kummāsapūraṃ kapallakapūvaṃ khādantaṃ disvā tattha pipāsaṃ uppādetvā attano gharaṃ gantvā cintesi – ‘‘sacāhaṃ kapallakapūvaṃ khādītukāmomhīti vakkhāmi, bahū manussā mayā saddhiṃ khādītukāmā bhavissanti, evaṃ me bahūni tilaṇḍulasappihānītādīni parikkhayaṃ gamissanti, na kassaci kathessāmī’’ti taṇhaṃ adhivāsento carati. So gacchante gacchante kāle uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto jāto. Tato taṇhaṃ adhivāsetuṃ asakkonto gabbhaṃ pavisitvā mañcake upagūhitvā nipajji. Evaṃ gatopi dhanahānibhayaena na kassaci kiñci kathesi.

Atha naṃ bhariyā upasaṅkamitvā piṭṭhiṃ parimajjitvā, ‘‘kiṃ te, sāmi, aphāsukaṃ jāta’’nti pucchi. ‘‘Na me kiñci aphāsukaṃ atthī’’ti. ‘‘Kiṃ nu kho te rājā kupito’’ti? ‘‘Rājāpi me na kuppattī’’ti. ‘‘Atha

kiṃ te puttadhīti vā dāsakammakarādīhi vā kiñci amanāpaṃ kataṃ atthī’ ti? ‘‘Evarūpampi natthī’ ti. ‘‘Kismiñci pana te taṇhā atthī’ ti? Evaṃ vuttepi dhanahānibhayena kiñci avatvā nissaddova nipajji, atha naṃ bhariyā ‘‘kathehi, sāmi kismiñci te taṇhā atthī’ ti āha. So vacanaṃ parigilanto viya ‘‘atthi me taṇhā’ ti āha. ‘‘Kiṃ taṇhā, sāmi’ ti? ‘‘Kapallakapūvaṃ khādītukāmomhī’ ti. ‘‘Atha kimatthaṃ me na kathesi, kiṃ tvaṃ daliddosi, idāni sakalanigamavāsīnaṃ pahonake kapallakapūve pacissāmi’ ti. ‘‘Kiṃ te etehi, attano kammaṃ katvā khādissanti’ ti? ‘‘Tena hi ekaracchavāsīnaṃ pahonake pacissāmi’ ti. ‘‘Jānāmaḥ tava mahaddhanabhāva’ nti. ‘‘Imasmiṃ gehasāmate sabbesaṃ pahonakaṃ katvā pacāmi’ ti. ‘‘Jānāmaḥ tava mahajjhāsayaabhāva’ nti. ‘‘Tena hi te puttadāramattasseva pahonakaṃ katvā pacāmi’ ti. ‘‘Kiṃ te etehī’ ti? ‘‘Kiṃ pana tuyhañca mayhañca pahonakaṃ katvā pacāmi’ ti? ‘‘Tvaṃ kiṃ karissasi’ ti? ‘‘Tena hi ekakasseva te pahonakaṃ katvā pacāmi’ ti. ‘‘Imasmiṃ thāne pacamāne bahū paccāsanti. Sakalataṇḍule thapetvā bhinnataṇḍule ca uddhanakapallāni ca ādāya thokaṃ khīrasappimadhuphāṇitañca gahetvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatalaṃ āruya paca, tatthāhaṃ ekakova nisīditvā khādissāmi’ ti. Sā ‘‘sādhū’ ti paṭissuṇitvā gahettabbaṃ gāhāpetvā pāsādaṃ abhiruyha dāsiyo vissajjetvā seṭṭhiṃ pakkosāpesi, so ādito paṭṭhāya dvārāni pidahanto sabbadvāresu sūciḡhaṭikaṃ datvā sattamatalaṃ abhiruhitvā tatthapi dvāraṃ pidahitvā nisīdi. Bhariyāpissa uddhane aggim jāletvā kapallaṃ āropetvā pūve pacituṃ ārabhi.

Atha satthā pātova mahāmogallānattheraṃ āmantesi – ‘‘eso, moggallāna, rājagahassa avidūre sakkāranigame macchariyaseṭṭhi ‘kapallakapūve khādissāmi’ ti aññesaṃ dassanabhayena sattabhūmike pāsāde kapallakapūve pacāpeti, tvaṃ tattha gantvā seṭṭhiṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā ubhopi jāyampatike pūve ca khīrasappimadhuphāṇitāni ca gāhāpetvā attano balena jetavanaṃ ānehi, ajjāhaṃ pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāre eva nisīdissāmi, pūveheva bhattakiccaṃ karissāmi’ ti.

Thero ‘‘sādhū, bhante’ ti satthu vacanaṃ sampaṭicchitvā tāvadeva iddhibalena taṃ nigamaṃ gantvā tassa pāsādassa sīhapañjaradvāre sunivattho supāruto ākāse eva mañirūpakam viya atthāsi. Mahāseṭṭhino theram disvāva hadayamaṃsaṃ kampi. So ahaṃ evarūpānaṃyeva dassanabhayena imaṃ thānamāgato, ayañca bhikkhu ākāsenāgantvā vātapānavāre thitoti. So gahetabbagahaṇaṃ apassanto aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya dosena taṭatafāyanta evamāha – ‘‘samaṇa, ākāse thāvāpi kiṃ labhissasi, ākāse apade padaṃ dassetvā caṅkamantopi neva labhissasi’ ti. Thero tasmim eva thāne aparāparaṃ caṅkami. Seṭṭhi ‘‘caṅkamanto kiṃ labhissasi, ākāse pallaṅkena nisīdantopi na labhissasiyevā’ ti āha. Thero pallaṅkaṃ ābhujitvā nisīdi. Atha naṃ ‘‘ākāse nisinno kiṃ labhissasi, āgantvā vātapānassa ummāre thitopi na labhissasi’ ti āha. Thero ummāre thito. ‘‘Ummāre thitopi kiṃ labhissasi, dhūmayantopi na labhissasi evā’ ti āha. Theropi dhūmayi. Sakalapāsādo ekadhūmo ahoṣi. Seṭṭhino akkhīnaṃ sūciyā vijjhanakālo viya ahoṣi, gehajjhāyanabhayena pana ‘‘tvaṃ pajjalantopi na labhissasi’ ti avatvā ‘‘ayaṃ samaṇo suṭṭhu laggo, aladdhā na gamissati, ekamassa pūvaṃ dāpessāmi’ ti bhariyaṃ āha – ‘‘bhadde ekaṃ khuddakapūvaṃ pacitvā samaṇassa datvā uyyojehi na’ nti. Sā thokaṃ eva piṭṭhaṃ kapallapātiyaṃ pakkhipi, mahāpūvo hutvā sakalapātiṃ pūretvā uddhumāto hutvā atthāsi.

Seṭṭhi taṃ disvā ‘‘bahum tayā piṭṭhaṃ gahitaṃ bhavissati’ ti sayameva dabbikaṇṇena thokaṃ piṭṭhaṃ gahetvā pakkhipi, pūvo purimāpūvato mahantataro jāto. Evaṃ yaṃ yaṃ pacati, so so mahantamahantova hoti. So nibbinno bhariyaṃ āha – ‘‘bhadde, imassa ekaṃ pūvaṃ dehi’ ti. Tassā pacchito ekaṃ pūvaṃ gaṇhantiyā sabbe ekābaddhā allīyimsu. Sā seṭṭhiṃ āha – ‘‘sāmi, sabbe pūvā ekato laggā, visuṃ kātuṃ na sakkomi’ ti. ‘‘Ahaṃ karissāmi’ ti sopi kātuṃ nāsakkhi. Ubhopi janā koṭiyaṃ gahetvā kaḍḍhantāpi viyojetuṃ nāsakkhimsu eva. Athassa pūvehi saddhiṃ vāyamantasseva sarīrato sedā muccimsu, pipāsā upacchijji. Tato bhariyaṃ āha – ‘‘bhadde, na me pūvehi attho, pacchiyā saddhiṃyeva imassa dehi’ ti. Sā pacchiṃ ādāya theram upasaṅkamitvā adāsi. Thero ubhinnaṃpi dhammaṃ desesi, tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ kathesi, ‘‘atthi dinnam, atthi yiṭṭha’ nti dinnadānādīnaṃ phalaṃ gaganatale puṇṇacandaṃ viya dassesi.

Taṃ sutvā pasannacitto hutvā seṭṭhi ‘‘bhante, āgantvā imasmiṃ pallaṅke nisīditvā paribhuñjathā’ ti āha. Thero, ‘‘mahāseṭṭhi, sammāsambuddho ‘pūve khādissāmi’ ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāre nisinno, tumhākaṃ ruciyā sati ahaṃ vo nessāmi, seṭṭhibhariyaṃ pūve ca khīrādīni ca gaṇhāpetha, satthu santikaṃ gamissāmā’ ti āha. ‘‘Kahaṃ pana, bhante, etarahi satthā’ ti? ‘‘Ito pañcacattālīsayaohanamatthake jetavanavihāre, mahāseṭṭhi’ ti. ‘‘Bhante, kālaṃ anatikkamitvā ettakaṃ addhānaṃ kathaṃ gamissāmā’ ti. ‘‘Mahāseṭṭhi, tumhākaṃ ruciyā sati ahaṃ vo attano iddhibalena nessāmi, tumhākaṃ pāsāde sopānasīsaṃ attano thāne eva bhavissati, sopānapariyosānaṃ pana vo jetavanadvāraḡṭhake bhavissati, uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṃ otaraṇakālamatteneva jetavanaṃ nessāmi’ ti. So ‘‘sādhū, bhante’ ti sampaṭicchhi.

Thero sopānasāsaṃ tattheva katvā “sopānapādamūlaṃ jetavanadvārakoṭṭhake hotū”ti adhiṭṭhāsi. Tattheva ahoṣi. Iti thero seṭṭhiṅca seṭṭhibhariyaṅca uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṃ otaraṇakālato khippataraṃ jetavanaṃ sampāpesi. Te ubhopi satthāraṃ upasaṅkamitvā kālaṃ ārocesuṃ. Satthā bhattaggaṃ pavisitvā paññattavarabuddhāsane nisīdi saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Mahāseṭṭhi buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dakkhiṇodakaṃ adāsi. Bhariyāpissa tathāgatassa patte pūvaṃ patiṭṭhāpesi. Satthā attano yāpanamattaṃ gaṇhi, pañcasatā bhikkhūpi yāpanamattaṃ gaṇhimsu. Seṭṭhi khīrasappimadhusakkharādīni dadamāno na khayamaṃ agamāsi. Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ bhattakiccaṃ niṭṭhāpesi. Mahāseṭṭhipi saddhiṃ bhariyāya yāvadatthaṃ khādi. Pūvānaṃ pariyosānameva na paññāyati. Sakalavihāre bhikkhūnaṅca vighāsādānaṅca dinnesupi pariyanto na paññāyateva. “Bhante, pūvā parikkhayaṃ na gacchantī”ti bhagavato ārocesuṃ. “Tena hi jetavanadvārakoṭṭhake chaddethā”ti. Atha ne dvārakoṭṭhakassa avidūre pabbhāraṭṭhāne chaddayimsu. Yāvajjatanāpi taṃ thānaṃ **kapallakapūvapabbhāra**nteva paññāyati. Mahāseṭṭhi saha bhariyāya bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Bhagavā anumodanamakāsi. Anumodanāvasāne ubhopi sotāpattiphale patiṭṭhāya satthāraṃ vanditvā dvārakoṭṭhake sopānaṃ āruyha attano pāsādeyeva patiṭṭhahimsu.

Tato paṭṭhāya seṭṭhi asītikoṭṭidhanaṃ buddhasāsaneyeva vikkiri. Punadivase sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ sannisinnā bhikkhū “passathāvuso, mahāmogallānattherassa ānubhāvaṃ, anupahacca nāma saddhaṃ, anupahacca bhoge macchariyaseṭṭhiṃ muhutteneva dametvā nibbisevanaṃ katvā pūve gāhāpetvā jetavanaṃ ānetvā satthu sammukhaṃ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi, aho mahānubhāvo thero”ti therassa guṇaṃ kathentā nisīdimsu. Satthā dibbāya sotadhātuyā kathaṃ sutvā āgantvā, “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, kuladamakena nāma bhikkhunā anupahacca saddhaṃ, anupahacca bhoge, kulaṃ akilametaṃ aviheṭṭhetvā pupphato reṇuṃ gaṇhantena bhamarena viya upasaṅkamitvā buddhaguṇaṃ jānāpetabbaṃ, tādiso mama putto mogallāno”ti theramaṃ pasamsitvā imaṃ gāthamāha –

49.

“Yathāpi bhamaro pupphaṃ, vaṇṇagandhamahetṭhayaṃ;
Paleti rasamādāya, evaṃ gāme munī care”ti.

Tattha **bhamaroti** yā kāci madhukarajāti. **Pupphanti** pupphārāme caranto pupphaṅca vaṇṇaṅca gandhaṅca ahetṭhayaṃ avināsento vicarātīti attho. **Paletīti** evaṃ caritvā yāvadatthaṃ rasaṃ pivitvā aparampi madhukaraṇatthāya ādāya paleti, so evaṃ vanagahanaṃ ajjhogāhetvā ekasmiṃ rukkhasusire taṃ rajamissakaṃ rasaṃ ṭhapetvā anupubbena madhurarasaṃ madhuṃ karoti, na tassa pupphārāme vicaritapaccayā pupphaṃ vā vaṇṇagandhaṃ vāssa vigacchati, atha kho sabbaṃ pākātikameva hoti. **Evaṃ gāme munī caretī** evaṃ sekhāsekhabhedo anāgāriyamuni kulapaṭipāṭiyā gāme bhikkhaṃ gaṇhanto vicarātīti attho. Na hi tassa gāme caraṇapaccayā kulānaṃ saddhāhāni vā bhogahāni vā honti. Saddhāpi bhogāpi pākātikāva honti. Evaṃ caritvā ca pana nikkhamitvā sekhamuni tāva bahigāme udakaphāsukatṭhāne saṅghāṭiṃ paññāpetvā nisinna akkhabhañjanavanaṇapaṭicchādanaputtamaṃsūpamādivasena paccavekkhanto piṇḍapātaṃ paribhuñjitvā tathārūpaṃ vanasaṇḍaṃ anupavisitvā ajjhattikakammaṭṭhānaṃ sammasanto cattāro magge, cattāri ca sāmāññaphalāni hatthagatāneva karoti. Asekhamuni pana diṭṭhadhammasukhavihāraṃ manuyūñjati. Ayamassa bhamarena saddhiṃ madhukaraṇasarikkhatā veditabbā. Idha pana khīṇāsavova adhippeto.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇiṃsūti.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ vatvā uttariṇi therassa guṇaṃ pakāsetuṃ “na, bhikkhave, idāneva mogallānena macchariyaseṭṭhi damito, pubbepi naṃ dametvā kammaphalasambandhaṃ jānāpesi evā”ti vatvā imamatthaṃ pakāseto atītaṃ āharitvā –

“Ubho khañjā ubho kuṇī, ubho visamacakkhukā;
Ubhinnaṃ piḷakā jātā, nāhaṃ passāmi illisa”nti. (jā. 1.1.78) –

Imaṃ **illisajātakaṃ** kathesīti.

Macchariyakosiyaseṭṭhivatthu pañcamamaṃ.

6. Pāveyyakājīvakaṅkavattu

Na paresaṃ vilomānīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvatthiyaṃ viharanto pāveyyaṃ nāma ājīvakaṃ ārabba kathesi.

Sāvatthiyaṃ kirekā gahapatānī puttattḥāne tḥapetvā pāveyyaṃ nāma ājīvakaṃ paṭijaggi. Tassānantaragharesu manussā satthu dhammadesanaṃ sutvā āgantvā, “aho acchariyā buddhānaṃ dhammadesanā”ti nānappaḥārehi buddhagūṇe vaṇṇenti. Sā buddhānaṃ guṇakathaṃ sutvā vihāraṃ gantvā dhammaṃ sotukāmā ājīvakaṃ etamatthaṃ kathetvā, “gacchissāmi ahaṃ buddhasantikaṃ, ayyā”ti āha. So “mā gacchāhī”ti nivāretvā taṃ punappunaṃ yācamānampi nivāresi eva. Sā “ayaṃ mama vihāraṃ gantvā dhammaṃ sotaṃ na deti, satthāraṃ nimantetvā idheva dhammaṃ suṇissāmi”ti sāyanhasamaye puttaṃ pakkosivā, “gaccha, tāta, svātanāya satthāraṃ nimantehī”ti pesesi. So gacchanto paṭhamataraṃ ājīvakaṃ vasanaṭḥhānaṃ gantvā taṃ vanditvā nisīdi. Atha naṃ so “kahaṃ gacchasi”ti āha. “Mātu vacanena satthāraṃ nimantetuṃ gacchāmi”ti āha. “Mā tassa santikaṃ gacchāhī”ti. “Alaṃ, ayya, mama mātu bhāyāmi, gacchissāma”ti. “Etassa katasakkāraṃ ubhopi khādissāma, mā gacchāhī”ti. “Alaṃ, ayya, māta me tajjessati”ti. Tena hi gaccha, gantvā pana nimantetvā, “amhākaṃ gehaṃ asukaṭḥhāne vā asukavīthiyaṃ vā asukamaggena vā gantabba”nti mā ācikkhi. “Santike tḥito viya aññena maggena gacchanto viya palāyitvā ehi”ti. So ājīvakaṃ vacanaṃ sutvā satthu santikaṃ gantvā nimantetvā ājīvakaṃ vuttaniyāmeneva sabbāṃ katvā tassa santikaṃ gantvā, “kiṃ te kata”nti puṭṭho, “sabbāṃ kataṃ, ayyā”ti āha. “Bhaddakaṃ te kataṃ, tassa sakkāraṃ ubhopi khādissāma”ti vatvā punadivase ājīvako pātova taṃ gehaṃ agamāsi. Taṃ gahetvā pacchāgabbhe nisīdāpesuṃ.

Paṭivissakamanussā taṃ gehaṃ allagomayena upalimpitvā lājapaṇcamāni pupphāni vikiritvā satthu nisīdanatthāya mahārahaṃ āsanaṃ paññāpesuṃ. Buddhehi saddhiṃ aparicitamanussā hi āsanaṃ paññānti na jānanti, buddhānaṃ maggadesakena kiccaṃ nāma natthi, bodhimūle dasasahassisokadhātuṃ kampetvā sambodhiṃ pattadivaseyeva hi nesaṃ “ayaṃ maggo nirayaṃ gacchati, ayaṃ tiracchānayaṃ, ayaṃ pettivisaṃ, ayaṃ manussalokaṃ, ayaṃ devalokaṃ, ayaṃ amatamahānibbāna”nti sabbe maggā āvibhūtā. Gāmanigamādīnaṃ pana magge vattabbameva natthi. Tasmā satthā pātova pattacīvaramādāya mahāupāsikāya gehadvāraṃ gato. Sā gehā nikkhamitvā satthāraṃ pañcapaṭiṭḥitena vanditvā antonivesanaṃ pavesetvā āsane nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṃ datvā paññānti na khādānīyena bhojanīyena parivisi. Upāsikā katabhattakiccassa satthuno anumodanaṃ kāretukāmā pattaṃ gaṇhi. Satthā madhurassarena anumodanadhammakathaṃ ārabhi. Upāsikā “sādhū, sādhū”ti sādhukāraṃ dadamānā dhammaṃ suṇi. Ājīvakaṃ pacchāgabbhe nisinnova tassā sādhukāraṃ datvā dhammaṃ suṇantiyā saddaṃ sutvā sandhāretuṃ nāsakkhi. “Na idānesā mayha”nti nikkhamitvā “naṭḥhāsi kālakaṇṇi, etassa evaṃ sakkāraṃ karoti”ti nānappaḥāreṇa upāsikaṃ satthāraṃ akkosanto palāyi. Upāsikā tassa kathāya lajjitā aññathattaṃ gataṃ cittaṃ desanānusāreṇa aññaṃ pesetuṃ nāsakkhi. Atha naṃ satthā “kiṃ upāsike cittaṃ desanānugataṃ kātuṃ na sakkosī”ti? “Bhante, etassa me kathāya cittaṃ aññathattaṃ upagata”nti. Satthā “evarūpassa visabhāgajanassa kathitaṃ kathaṃ nāma āvajjituṃ na vaṭṭati, evarūpaṃ asamannāharitvā attano katākatameva oloketuṃ vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

50.

“Na paresaṃ vilomāni, na paresaṃ katākatāṃ;
Attanova avekkheyya, katāni akatāni cā”ti.

Tattha **na paresaṃ vilomānī**ti paresaṃ vilomāni pharusāni mammacchedakavacanāni na manasikātabbāni. **Na paresaṃ katākatānti** “asuko upāsako assaddho appasanno, nāpissa gehe kaṭacchubhikkhādīni diyyanti, na salākabhattādīni, na cīvarādīpaccayadānaṃ etassa atthi, tathā asukā upāsikā assaddhā appasannā, nāpissā gehe kaṭacchubhikkhādīni diyyanti, na salākabhattādīni, na cīvarādīpaccayadānaṃ etissā atthi, tathā asuko bhikkhu assaddho appasanno, nāpi upajjhāyavattaṃ karoti, na ācariyavattaṃ, na āgantukavattaṃ, na gamikavattaṃ, na cetiyaṅgaṇavattaṃ, na uposathāgāravattaṃ, na bhojanasālāvattaṃ, na jantāgharavattādīni, nāpissa kiñci dhutaṅgaṃ atthi, na bhāvanārāmatāya ussāhamattampī”ti evaṃ paresaṃ katākatāṃ nāma na oloketabbaṃ. **Attanova avekkheyyāti** “kathaṃ bhūtassa me rattindivā vītivattantīti pabbajitena abhiṇhaṃ paccavekkhitabba”nti (a. ni. 10.48) imaṃ ovādaṃ anussaranto saddhāpabbajito kulaputto “kiṃ nu kho ahaṃ ‘aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti tilakkhaṇaṃ āropetvā yoge kammaṃ kātuṃ sakkhiṃ, nāsakkhi”nti evaṃ attano katākatāni olokeyyāti.

Desanāvasāne sā upāsikā sotāpatti-phale patitthitā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Pāveyyakājīvavakavattu chaṭṭham.

7. Chattapāṇiupāsakavattu

Yathāpi ruciraṃ pupphanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattthiyaṃ viharanto chattapāṇiupāsakaṃ ārabha kathesi.

Sāvattthiyañhi chattapāṇi nāma upāsako tipitakadharo anāgāmī. So pātova uposathiko hutvā satthu upaṭṭhānaṃ agamāsi. Anāgāmiariyasāvakanāñhi samādānavasena uposathakammaṃ nāma natthi, maggeneva tesam brahmacariyañca ekabhaddhikañca āgataṃ. Tenevāha – “ghaṭṭikāro kho, mahārāja, kumbhakāro ekabhaddhiko brahmacārī sīlavā kalyāṇadhammo”ti (ma. ni. 2.288). Evaṃ anāgāmino pakatiyāva ekabhaddhikā ca brahmacārino ca honti. Sopi tatheva uposathiko hutvā satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā dhammakathaṃ suṇanto nisīdi. Tasmim samaye rājā pasenadi kosalo satthu upaṭṭhānaṃ agamāsi. Chattapāṇi upāsako taṃ āgacchantam disvā “uṭṭhātabbam nu kho, no”ti cintetvā – “ahaṃ aggarājassa santike nisinno, tassa me padesarājānaṃ disvā uṭṭhātuṃ na yuttam, rājā kho pana me anuṭṭhahantassa kujjhissati, etasmim kujjhantepi neva uṭṭhahissāmi. Rājānaṃ disvā uṭṭhahantena hi rājā garukato hoti, no satthā, tasmā neva uṭṭhahissāmi”ti na uṭṭhahi. Paṇḍitapurisā nāma garutarānaṃ santike nisīditvā anuṭṭhahantam disvā na kujjhanti. Rājā pana taṃ anuṭṭhahantam disvā kupitamānaso satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā kupitabhāvaṃ ñatvā, “mahārāja, ayaṃ chattapāṇi upāsako paṇḍito diṭṭhadhammo tipitakadharo atthānatthakusalo”ti upāsakassa guṇam kathesi. Rañño tassa guṇakathaṃ suṇantasseva cittaṃ mudukaṃ jātam.

Athekadivasam rājā uparipāsāde tthito chattapāṇim upāsakaṃ katabhattakiccaṃ chattamādāya upāhanamāruyha rājanānaṃ gacchantam disvā pakkosāpesi. So chattupāhanam apantevā rājānamupasaṅkamtivā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ rājā āha – “bho upāsaka, kinte chattupāhanam apanti”nti. “Rājā pakkosati”ti sutvā apantevā āgatomhi”ti. “Aja ambhakaṃ rājabhāvo tumhehi ñāto bhavissati”ti. “Sadāpi mayam, deva, tumhākaṃ rājabhāvaṃ jānāmā”ti. “Yadi evam kasmā purimadivase satthu santike nisinno mam disvā na uṭṭhahi”ti? “Mahārāja, aham aggarājassa santike nisinno, padesarājānaṃ disvā uṭṭhahanto satthari agāraṃ pavedeyyam, tasmā na uṭṭhahi”nti. “Hotu, bho, tiṭṭhatetaṃ”. “Tumhe kira diṭṭhadhammikasamparāyikānaṃ atthānatthānaṃ kusalā tipitakadharā ambhakaṃ antepure dhammaṃ vācethā”ti. “Na sakkomi, devā”ti. “Kim kāraṇā”ti? “Rājageham nāma mahāsāvajjam, duyuttasuyuttakāni garukānettha, devā”ti. “Mā evam vadetha, ‘purimadivase mam disvā na uṭṭhitomhi’ti mā kukkucam karoṭhā”ti. “Deva, gihīnaṃ vicaraṇaṭṭhānaṃ nāma mahāsāvajjam, ekaṃ pabbajitaṃ pakkosāpetvā dhammaṃ vācāpethā”ti. Rājā “sādhu, bho, gacchatha tumhe”ti taṃ uyyojetvā satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ yāci, “bhante, mallikā ca devī vāsabhakkhattiyā ca dhammaṃ pariyāpuṇissāmāti vadanti, pañcāhi bhikkhusatehi saddhim nibaddham mama geḥam gantvā tāsam dhammaṃ uddisathā”ti. “Buddhānaṃ nibaddham ekaṭṭhānagamaṇam nāma natthi, mahārājā”ti. “Tena hi, bhante, aññaṃ ekaṃ bhikkhum dethā”ti. Satthā ānandattherassa bhāramakāsi. Thero nibaddham gantvā tāsam uddesaṃ uddisati. Tāsu mallikā sakkaccaṃ gahetvā sajjhāyitvā uddesaṃ paṭicchāpesi. Vāsabhakkhattiyā pana neva sakkaccaṃ gaṇhāti, na sajjhāyati, na uddesaṃ paṭicchāpetum sakkoti.

Athekadivasam satthā theram pucchi – “kimānanda, upāsikā dhammaṃ pariyāpuṇanti”ti? “Āma, bhante”ti. “Kā sakkaccaṃ gaṇhāti”ti? “Mallikā, bhante, sakkaccaṃ gaṇhāti, sakkaccaṃ sajjhāyati, sakkaccaṃ uddesaṃ paṭicchāpetum sakkoti. Tumhākaṃ pana ñātidhītā neva sakkaccaṃ gaṇhāti, na sajjhāyati, na uddesaṃ paṭicchāpetum sakkoti”ti. Satthā therassa vacanaṃ sutvā, “ānanda, mayā kathitadhammo nāma sakkaccamasuṇantassa aggaṇhantassa asajjhāyantassa adesantassa vaṇṇasampannaṃ agandhakapuppham viya aphalo hoti, sakkaccaṃ pana savanādīni karontassa mahapphalo hoti mahānisamsa”ti vatvā imā dve gāthā abhāsi –

51.

“Yathāpi ruciraṃ puppham, vaṇṇavantam agandhakam;
Evaṃ subhāsītā vācā, aphalā hoti akubbato.

52.

“Yathāpi ruciraṃ puppham, vaṇṇavantam sagandhakam;

Evam subhāsītā vācā, saphalā hoti kubbato’’ti.

Tattha **ruciranti** sobhanam. **Vaṇṇavantanti** vaṇṇasaṅghānasampannam, **agandhakanti** gandhavirahitam pālibhaddakagirikakaṇṇikajayasumanādibhedam. **Evam subhāsītā vācā**ti subhāsītā vācā nāma teṭṭakam buddhavacanam. Tam vaṇṇasaṅghānasampannam agandhakapupphasadisam. Yathā pana agandhakapuppham yo nam dhāreti, tassa sarīre gandham na pharati, evam etampi yo nam sakkaccam savanādīhi na samācarati, tassa sakkaccam asamācarantassa yam tattha kattabham, tam akubbato sutagandhañca vācāgandhañca paṭipattigandhañca na āvahati aphaḷā hoti. Tena vuttam – “evam subhāsītā vācā, aphaḷā hoti akubbato’’ti. **Sagandhakanti** campakanīluppālādibhedam. **Evanti** yathā tam puppham dhārentassa sarīre gandho pharati, evam teṭṭakabuddhavacanasankhātā subhāsītā vācāpi. **Kubbato**ti yo sakkaccam savanādīhi tattha kattabham karoti, sā assa puggalassa saphalā hoti, sutagandhavācāgandhapāṭipattigandhānam āvahanato mahapphalā hoti, mahānisamsāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Chattapāṇiupāsakavatthu sattamam.

8. Visākhavatthu

Yathāpi puppharāsīmhāti imam dhammadesanam satthā sāvattiyam upanissāya pubbārāme viharanto visākham upāsikam ārabha kathesi.

Sā kira aṅgaratthe bhaddiyanagare meṇḍakasetthiputtassa dhanañcayasetthino aggamaheṣiyā sumanadeviyā kucchimiṃ nibbatti. Tassā sattavassikakāle satthā selabrāhmaṇādīnam bodhaneyyabandhavānam upanissayasampadam disvā mahābhikkhusaṅghaparivāro cārikam caramāno tam nagaram pāpuṇi.

Tasmiṃca samaye meṇḍako, gahapati, tasmim nagare pañcannam mahāpuṇṇānam jeṭṭhako hutvā setthiṭṭhānam karoti. **Pañca mahāpuṇṇā** nāma meṇḍako setthi, candapadumā nāma tasseva jeṭṭhakabhariyā, tasseva jeṭṭhakaputto dhanañcayo nāma, tassa bhariyā sumanadevī nāma, meṇḍakasetthino dāso puṇṇo nāmāti. Na kevalaṃca meṇḍakasetthiyeva, bimbisāraraṇṇo pana vijite **pañca amitabhogā** nāma ahesum – jotiko, jaṭilo, meṇḍako, puṇṇako, kākavaliyoti. Tesu ayam meṇḍakasetthi dasabalassa attano nagaram sampattabhāvam ṇatvā puttassa dhanañcayasetthino dhītaram visākham dārikam pakkosāpetvā āha – “amma, tuyhampi maṅgalam, amhākampi maṅgalam, tava parivārehi pañcahi dārikāsatehi saddhim pañca rathasatāni āruyha pañcahi dāsīsatehi parivutā dasabalassa paccuggamanam karohi’’ti. Sā “sādhū’’ti paṭissuṇitvā tathā akāsi. Kāraṇākāraṇesu pana kusalattā yāvatikā yānassa bhūmi, yānena gantvā yānā paccorohitvā pattikāva satthāram upasaṅkamitvā vanditvā ekamantam aṭṭhāsi. Athassā cariyāvasena satthā dhammam desesi. Sā desanāvasāne pañcahi dārikāsatehi saddhim sotāpattiphale patiṭṭhahi. Meṇḍakasetthipi kho satthāramupasaṅkamitvā dhammakatham sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya svātānāya nimantevā punadvase attano nivesane paṇṭena khādanīyena bhojanīyena buddhappamukham bhikkhusaṅgham parivisitvā eteneva upāyena adḍhamāsam mahādānamadāsi. Satthā bhaddiyanagare yathābhirantam viharitvā pakkāmi.

Tena kho pana samayena bimbisāro ca pasenadi kosalo ca aññamaññam bhaginipatikā honti. Athekadivasam kosalarājā cintesi – “bimbisārassa vijite pañca amitabhogā mahāpuṇṇā vasanti, mayham vijite ekopi tādiso natthi, yam nūnāham bimbisārassa santikam gantvā ekam mahāpuṇṇam yāceyya’’nti. So tattha gantvā raṇṇā katapaṭisanthāro “kiṃ kāraṇā āgatosi’’ti puṭṭho “tumahkam vijite pañca amitabhogā mahāpuṇṇā vasanti, tato ekam gahetvā gamissāmi’’ti āgatomhi, tesu me ekam dethā’’ti āha. “Mahākulāni amhehi cāletum na sakkā’’ti āha. “Aham aladdhā na gamissāmi’’ti āha. Rājā amaccehi saddhim mantevā “jotikādīnam mahākulānam cālanam nāma mahāpathaviyā cālanasadisam, meṇḍakamahāsetthissa putto dhanañcayasetthi nāma atthi, tena saddhim mantevā paṭivacanam te dassāmi’’ti vatvā tam pakkosāpetvā, tāta, kosalarājā “ekam dhanasetthim gahetvā gamissāmi’’ti vadati, tvam tena saddhim gacchāhi’’ti. “Tumhesu paṇṇantesu gamissāmi, devā’’ti. “Tena hi parivaccham katvā gaccha, tāta’’ti. So attano kattabbayuttakamakāsi. Rājāpissa mahantam sakkāram katvā, “imam ādāya gacchathā’’ti pasenadirājānam uyyojesi. So tam ādāya sabbattha ekarattivāsena gacchanto ekam phāsukatthānam patvā nivāsam gaṇhi, atha nam dhanañcayasetthi pucchi – “idam kassa vijita’’nti? “Mayham, setthi’’ti. “Kīva dūro ito sāvattihī’’ti?

“Sattayojanamattake”ti. “Antonagaram sambādham, amhākaṃ parijano mahanto, sace rocetha, idheva vaseyyāma, devā”ti. Rājā “sādhū”ti sampatiçchitvā tasmim̄ thāne nagaram māpetvā tassa datvā agamāsi. Tasmim̄ padese sayam̄ vasanaṭṭhānassa gahitattā nagarassa sāketantveva nāmaṃ ahoṣi.

Sāvattiyampi kho migāraseṭṭhino putto puṇṇavaddhanakumāro nāma vayappatto ahoṣi. Atha nam̄ mātāpitaro vadimsu – “tāta, tava rucanaṭṭhāne ekaṃ dārikaṃ upadhārehī”ti. “Mayham̄ evarūpāya bhariyāya kiccaṃ natthī”ti, putta, mā evaṃ kari, kulaṃ nāma aputtakam̄ na tiṭṭhati”ti. So punappunam̄ vuccamāno “tena hi pañcakalyāṇasamannāgataṃ dārikaṃ labhamāno tumhākaṃ vacanam̄ karissāmī”ti āha. “Kāni panetāni **pañca kalyāṇāni** nāma, tāta”ti. Kesakalyāṇam̄, maṃsakalyāṇam̄, aṭṭhikalyāṇam̄, chavikalyāṇam̄, vayakalyāṇanti. Mahāpuññāya hi itthiyā kesā morakalāpasadisā hutvā muñcitvā vissatṭhā nivāsanantam̄ paharivā nivattitvā uddhaggā tiṭṭhanti, idaṃ **kesakalyāṇam̄** nāma, dantāvaraṇam̄ bimbaphalasadisam̄ vaṇṇasampannam̄ samam̄ suphusitam̄ hoti, idaṃ **maṃsakalyāṇam̄** nāma, dantā sukkā samā aviraḷā ussāpetvā ṭhapitavajirapanti viya samacchinnaṣaṅkhapanti viya ca sobhanti, idaṃ **aṭṭhikalyāṇam̄** nāma, kāliyā cuṇṇakādīhi avilitto eva chavivaṇṇo siniddho nīluppaladāmasadisō hoti, odātāya ca kaṇikārapupphadāmasadisō hoti, idaṃ **chavikalyāṇam̄** nāma, dasakkhattum̄ vijātāpi kho pana sakim̄ vijātā viya avigatayobbanāyeva hoti, idaṃ **vayakalyāṇam̄** nāma hoti. Athassa mātāpitaro aṭṭhuttarasatabrahmaṇe nimantevā bhojetvā “pañcakalyāṇasamannāgatā itthiyo nāma hontī”ti pucchimsu. “Āma, hontī”ti. “Tena hi evarūpaṃ dārikaṃ pariyesitum̄ aṭṭha janā gacchantū”ti bahum̄ dhanam̄ datvā “āgatakāle vo kattabham̄ jānissāma, gacchatha, evarūpaṃ dārikaṃ pariyesatha, diṭṭhakāle ca imam̄ pilandhanam̄ dadeyyāthā”ti sataṣaṣṭhaṅganikam̄ suvaṇṇamālam̄ datvā uyyojesum̄.

Te mahantamahantāni nagarāni gantvā pariyesamānā pañcakalyāṇasamannāgataṃ dārikaṃ adisvā nivattitvā āgacchantā vivaṭanakkhattadivase sāketam̄ anuppattā – “ajja amhākaṃ kammaṃ nipphajjissatī”ti cintayimsu. Tasmim̄ pana nagare anusamvaccharam̄ vivaṭanakkhattam̄ nāma hoti. Tadā bahi anikkhamanakulānīpi parivārena saddhim̄ gehā nikkhamitvā appatiçchannena sarīrena padasāva nadītīram̄ gacchanti. Tasmim̄ divase khattiyamahāsālādīnam̄ puttāpi “attano samānajātikam̄ manāpaṃ kuladārikaṃ disvā mālāguḷena parikkhipissāmā”ti tam̄ tam̄ maggam̄ nissāya tiṭṭhanti. Tepi kho brāhmaṇā nadītīre ekaṃ sālam̄ pavisitvā aṭṭham̄su. “Tasmim̄ khaṇe visākhā pannarasasōlasavassuddesikā hutvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā pañcahi kumārikāsatehi parivutā nadim̄ gantvā nhāyissāmī”ti tam̄ padesaṃ pattā, atha kho megho uṭṭhahitvā pāvassi. Pañcasatā kumārikāyo vegena gantvā sālam̄ pavisimsu. Brāhmaṇā oloketā tāsū ekampi pañcakalyāṇasamannāgataṃ na passimsu. Atha visākhā pakatigamaneneva sālam̄ pāvīsi, vatthābharaṇāni temimsu. Brāhmaṇā tassā cattāri kalyāṇāni disvā dante passitukāmā “alasaṇḍatikā amhākaṃ dhītā, etissā sāmiko kaṇḍikamattampi na labhissati maññe”ti aññamaññam̄ kathayimsu. Atha ne visākhā āha – “kaṃ vadetha tumhe”ti? “Tam̄ kathema, ammā”ti. Madhuro hi tassā saddo kaṃsatālasaro viya niccharati. Atha ne puna madhurasaddena “kiṃ kārāṇā bhaṇathā”ti pucchi. “Tava parivāritthiyo vatthālaṅkāre atemetvā vegena sālam̄ pavitṭhā, tuyham̄ ettakam̄ thānam̄ vegena āgamanamattampi natthi, vatthābharaṇāni temetvā āgatāsi. Tasmā kathema, ammā”ti.

“Tātā, evaṃ mā vadetha, aham̄ etāhi balavataṛā, kārāṇam̄ pana sallakkhetvā javena nāgatāmhi”ti. “Kiṃ, ammā”ti? “Tātā, cattāro janā javamānā na sobhanti, aparampi kārāṇam̄ atthi”ti. “Katame cattāro janā javamānā na sobhanti, ammā”ti? Tātā, **abhisittarājā** tāva sabbābharaṇapaṭimaṇḍito kaccham̄ bandhitvā rājaṅgaṇe javamāno na sobhati, “kiṃ ayaṃ rājā gahapatiko viya dhāvati”ti aññadatthu garaham̄ labhati, saṅkham̄ gacchantova sobhati. Rañño **maṅgalahatthī**pi alaṅkato javamāno na sobhati, vāraṇalīlāya gacchantova sobhati. **Pabbajito** javamāno na sobhati, “kiṃ ayaṃ samaṇo gihī viya dhāvati”ti kevalam̄ garahameva labhati, samitagamanena pana sobhati. **Itthī** javamānā na sobhati, “kiṃ esā itthī puriso viya dhāvati”ti garahitabbāva hoti, “ime cattāro janā javamānā na sobhanti, tāta”ti. “Katamam̄ pana aparam̄ kārāṇam̄, ammā”ti? “Tātā, mātāpitaro nāma dhītaram̄ aṅgapaccaṅgāni saṅṭhāpetvā posenti. Mayañhi vikkiṇeyyabhaṇḍam̄ nāma, amhe parakulapesanaṭṭhāya posenti. Sace javamānānam̄ nivatthadussakaṇṇe vā akkamitvā bhūmiyam̄ vā pakkhalitvā patitakāle hattho vā pādo vā bhijjeyya, kulasseva bhāro bhavēyya, pasādhanabhaṇḍam̄ pana me temetvā sussissati. Imam̄ kārāṇam̄ sallakkhetvā na dhāvītāmhi, tāta”ti.

Brāhmaṇā tassā kathanakāle dantasampattim̄ disvā “evarūpā no dantasampatti diṭṭhapubbā”ti tassā sādhuḷāram̄ datvā, “amma, tuyhamevesā anucchavikā”ti vatvā tam̄ suvaṇṇamālam̄ pilandhayimsu. Atha ne pucchi – “kataranagarato āgatāttha, tāta”ti? “Sāvattitho, ammā”ti. “Seṭṭhikulam̄ kataram̄ nāmā”ti? “Migāraseṭṭhi nāma, ammā”ti. “Ayyaputto ko nāmā”ti?

“Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma, ammā”ti. Sā “samānajātikam no kula”nti adhvāsetvā pitu sāsanaṃ paṇiṇi “amhākaṃ rathaṃ pesetū”ti. Kiñcāpi hi sā āgamanakāle padasā āgatā, suvaṇṇamālāya pana pīlandhanakālato paṭṭhāya tathā gantum na labhati, issaradārikā rathādīhi gacchanti, itarā pakatiyānakam vā abhiruhanti, chattam vā tālapaṇṇam vā upari karonti, tasmimpi asati nivatthasātakassa dasantaṃ ukkhipitvā amse khipantā gacchanti eva. Tassā pana pitā pañca rathasatāni pesesi. Sā saparivārā rathaṃ āruyha gatā. Brāhmaṇāpi ekatova agamaṃsu. Atha ne seṭṭhi pucchi – “kuto āgatāthā”ti? “Sāvattitho mahāseṭṭhi”ti. “Seṭṭhi kataro nāmā”ti? “Migāraseṭṭhi nāmā”ti. “Putto ko nāmā”ti? “Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma mahāseṭṭhi”ti. “Dhanam kittaka”nti? “Cattālīsakoṭiyo mahāseṭṭhi”ti. “Dhanam tāva amhākaṃ dhanam upādāya kākaṇikamattam, dārikāya pana ārakkhamattāya laddhakālato paṭṭhāya kiṃ aññena kāraṇenā”ti adhvāsesi. So tesam sakkāram katvā ekāhadvīham vasāpetvā uyyojesi.

Te sāvattim gantvā migāraseṭṭhissa “laddhā no dārikā”ti ārocayimṃsu. “Kassa dhītā”ti? “Dhanañcayaseṭṭhino”ti. So “mahākulassa me dārikā laddhā, khippameva naṃ ānetum vaṭṭatī”ti tatha gamanattam rañño ārocesi. Rājā “mahākulam etaṃ mayā bimbisārassa santikā ānetvā sākete nivesitaṃ, tassa sammānaṃ kātum vaṭṭatī”ti ahampi āgamissāmī”ti āha, so “sādhu, devā”ti vatvā dhanañcayaseṭṭhino sāsanaṃ pesesi – “mayi āgacchante rājāpi āgamissati, mahantaṃ rājabalam ettakassa janassa kattabbayuttakam kātum sakkhissasi, na sakkhissasi”ti? Itaropi “sacepi dasa rājāno āgacchanti, āgacchantū”ti paṭisāsanaṃ pesesi. Migāraseṭṭhi tāva mahante nagare gehagopakamattam ṭhapetvā sesajanaṃ ādāya gantvā adḍhayaṇamatte ṭhāne ṭhatvā “āgatāmhā”ti sāsanaṃ paṇiṇi. Dhanañcayaseṭṭhi bahupaṇṇākāram pesetvā dhītārā saddhim mantesi, “amma, sasuro kira te kosalaraññā saddhim āgato, tassa kataram geham paṭijaggitabbaṃ, rañño kataram, uparājādīnam katarānī”ti? Paṇḍitā seṭṭhidhītā vajiraggatikhiṇaṇṇā kappasatasahassaṃ patthitapatthanā abhinīhārasampannā “sasurassa me asukageham paṭijaggatha, rañño asukageham, uparājādīnam asukānī”ti samvidahitvā dāsakammakare pakkosāpetvā “ettakā rañño kattabbakiccaṃ karoṭha, ettakā uparājādīnam, hatthiassādayopi tumheyeva paṭijaggatha, assabandhādayopi āgantvā maṅgalachanaṃ anubhavissanti”ti samvidahi. “Kiṃ kāraṇā”? “Mayam visākhāya maṅgalatṭhānaṃ gantvā na kiñci labhimha, assarakkhaṇādīni karontā sukham na vicarimhā”ti keci vattum mā labhimṃsu”ti.

Tam divasameva visākhāya pitā pañcasate suvaṇṇakāre pakkosāpetvā “dhītu me mahālatāpasādhanam nāma karoṭhā”ti rattasuvaṇṇassa nikkhasahassaṃ, tadanurūpāni ca rajatamaṇimuttāpavālavajirādīni dāpesi. Rājā katipāham vasitvāva dhanañcayaseṭṭhissa sāsanaṃ paṇiṇi “na sakkā seṭṭhinā amhākaṃ ciraṃ posanaṃ nāma kātum, dāni dārikāya gamanakālam jānātū”ti. Sopi rañño sāsanaṃ pesesi – “idāni vassakālo āgato, na sakkā catumāsam vicaritam, tumhākaṃ balakāyassa yam yam laddhum vaṭṭati, sabbaṃ tam mama bhāro, mayā pesitakāle devo gamissati”ti. Tato paṭṭhāya sāketanagaraṃ niccanakkhattam viya ahoṣi. Rājānaṃ ādim katvā sabbesam mālāgandhavatthādīni paṭiyattāneva honti. Tato te janā cintayimṃsu – “seṭṭhi amhākameva sakkāram karotī”ti, evam tayo māsā atikkantā, pasādhanam pana tāva na niṭṭhāti. Kammantādhiṭṭhāyakā āgantvā seṭṭhino ārocesum – “aññaṃ asantaṃ nāma natthi, balakāyassa pana bhattapacanadārūni nappahontī”ti. “Gacchatha, tātā, imasmim nagare pariṇṇā hatthisālādayo ceva pariṇṇakāni ca gehāni gahetvā pacathā”ti. Evam pacantānampi adḍhamāso atikkanto. Tato punapi “dārūni natthī”ti ārocayimṃsu. “Imasmim kāle na sakkā dārūni laddhum, dussakoṭṭhāgārāni vivarivā thūlasātakehi vaṭṭiyo katvā telacāṭisu temetvā bhattam pacathā”ti. Te adḍhamāsam tathā akamṃsu. Evam cattāro māsā atikkantā, pasādhanampi niṭṭhitam.

Tasmim pasādhanē catasso vajiranāliyo upayogaṃ agamaṃsu, muttānaṃ ekādasa nāliyo, pavālassa bāvīsati nāliyo, maṇīnaṃ tettiṃsa nāliyo. Iti etehi ca aññehi ca ratanehi niṭṭhānaṃ agamāsi. Asuttamayam pasādhanam rajatena suttakiccaṃ karimṃsu. Tam sīse paṭimukkaṃ pādapiṭṭhim gacchati. Tasmim tasmim ṭhāne muddikā yojetvā katā suvaṇṇamayā gaṇṭhikā honti, rajatamayā pāsakā, matthakamajjhe ekā muddikā, dvīsū kaṇṇapiṭṭhīsū dve, galavātake ekā, dvīsū jattūsū dve, dvīsū kapparesū dve, dvīsū kaṭipassesū dveti. Tasmim kho pana pasādhanē ekam moraṃ karimṃsu, tassa dakkhiṇapakkhe rattasuvaṇṇamayāni pañca pattasatāni ahesum, vāmapakkhe pañca pattasatāni, tuṇḍam pavālamayam, akkhīni maṇimayāni, tathā gīvā ca piñchāni ca, pattanāliyo rajatamayā, tathā jaṅghāyo. So visākhāya matthakamajjhe pabbatakūṭe ṭhatvā naccanamayūro viya khāyati. Pattanālisahassassa saddo dibbasaṅgītam viya pañcaṅgikatūriyaghoso viya ca pavattati. Santikam upagatāyeva tassā amorabhāvaṃ jānanti. Pasādhanam navakoṭiagghanakam ahoṣi, satasahassaṃ hatthakammamūlam dīyittha.

“Kissa pana nissandena tāyetam pasādhanam laddha”nti? Sā kira kassapasammāsambuddhakāle vīsatiyā bhikkhusahassānam cīvarasātakam datvā suttampi sūciyopi rajanampi attano santakameva adāsi. Tassa cīvaradānassa nissandena imam mahālatāpasādhanam labhi. Itthīnañhi cīvaradānam mahālatāpasādhanabhaṇḍena matthakam pappoti, purisānam iddhimayapattacīvarenāti. Evaṃ mahāseṭṭhi catūhi māsehi dhītu parivaccham katvā tassā deyyadhammam dadamāno kahāpaṇapūrāni pañca sakaṭasatāni adāsi, suvaṇṇabhājanapūrāni pañca, rajatabhājanapūrāni pañca, tambabhājanapūrāni pañca, pattuṇṇavatthakoseyyavatthapūrāni pañca, sappipūrāni pañca, telapūrāni pañca, sālitaṇḍulapūrāni pañca, naṅgalaphālādiupakaraṇapūrāni pañcasakaṭasatāni adāsi. Evaṃ kirassa ahosi – “mama dhītu gataṭṭhāne ‘asukena nāma me attho’ti mā parassa gehadvāram pahīṇī”ti. Tasmā sabbūpakaraṇāni dāpesi. Ekekasmim rathe sabbalaṅkārapaṭimaṇḍitā tisso tisso vaṇṇadāsiyo ṭhapetvā pañca rathasatāni adāsi. “Etam nhāpentiyō bhojentiyo alaṅkarontiyo vicarathā”ti diyadḍhasahassaparicārikāyo adāsi. Athassa etadahosi – “mama dhītu gāvo dassāmī”ti. So purise āṇāpesi – “gacchatha bhāṇe cūlavajassa dvāram vivarivā tīsu gāvutesu tisso bheriyo gahetvā tiṭṭhatha, puthulato usabhamatte ṭhāne ubhosu passesu tiṭṭhatha. Gāvīnam tato param gantum mā adattha. Evaṃ ṭhitakāle bherisaññaṃ kareyyāthā”ti. Te tathā akamsu. Te gāvīnam vajato nikkhamivā gāvutam gatakāle bherisaññaṃ akamsu, puna adḍhayojanam gatakāle akamsu. Punapi tigāvutam gatakāle bherisaññaṃ akamsu, puthulato gamanañca nivāresum. Evaṃ dīghato tigāvute, puthulato usabhamatte ṭhāne gāvīyo aññaṃaññaṃ nighamsantiyo aṭṭhamsu.

Mahāseṭṭhi “mama dhītu ettakā gāvo alam, dvāram pidahathā”ti vajadvāram pidahāpesi. Dvārasmim pidahite visākhāya puññabalena balavagāvo ca dhenuyo ca uppativā uppativā nikkhamimsu. Manussānam vārentānam vārentānameva saṭṭhisahassā balavagāvo ca saṭṭhisahassā dhenuyo ca nikkhantā, tattakā balavavacchā tāsam dhenūnam usabhā uppativā anubandhā ahesum. “Kissa pana nissandena evam gāvo gatā”ti? Nivārentānam nivārentānam dinnadānassa. Sā kira kassapasammāsambuddhakāle kikissa rañño sattannaṃ dhītānam kaniṭṭhā saṅghadāsī nāma hutvā vīsatiyā bhikkhusahassānam pañcagorasadānam dadamānā therānañca daharānañca sāmaṇerānañca pattam pidahitvā, “alam, ala”nti nivārentānampi “idaṃ madhuraṃ, idaṃ manāpa”nti adāsi. Evaṃ tassa nissandena vāriyamānāpi gāvo nikkhamimsu. Seṭṭhinā ettakassa dhanassa dinnakāle seṭṭhibhariyā āha – “tumhehi mayham dhītu sabbam saṃvidahitam, veyyāvaccakarā pana dāsadāsiyo na saṃvidahitā, kiṃ kāraṇā”ti? “Mama dhītari sasinehanissinehānam jānanattham. Ahañhi tāya saddhim āgacchamānake gīvāya gahetvā na pahīṇāmi, yānam āruya gamanakāleyeva etāya saddhim gantukāmā gacchantu, mā agantukāmāti vakkhāmī”ti āha.

Atha “sve mama dhītā gamissatī”ti gabbhe nisinno dhītaram samīpe nisīdāpetvā, “amma, patikule vasantiyā nāma imañca imañca ācāram rakkhitum vaṭṭatī”ti ovādamadāsi. Ayampi migāraseṭṭhi anantaragabbhe nisinno dhanañcayaseṭṭhino ovādam assosi. Sopi seṭṭhi dhītaram evam ovadi –

“Amma, sasurakule vasantiyā nāma antoaggi bahi na nīharitabbo, bahiaggi anto na pavesetabbo, dadantasseva dātabbam, adadantassa na dātabbam, dadantassāpi adadantassāpi dātabbam, sukham nisīditabbam, sukham bhuñjitabbam, sukham nipajjitabbam, aggi paricaritabbo, antodevatā namassitabbā”ti.

Imam dasavidham ovādam datvā punadivase sabbā seniyo sannipātetvā rājasenāya majjhe aṭṭha kuṭumbike pātibhoge gahetvā, “sace me gataṭṭhāne dhītu doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo”ti vatvā navakoṭiagghanakena mahālatāpasādhanena dhītaram pasādhetvā nhānacunnamūlakam catupaṇṇāsakoṭidhanam datvā yānam āropetvā sāketassa sāmantā attano santakesu anurādhapuramattesu cuddasasu bhattagāmesu bherim carāpesi – “mama dhītaraṃ saddhim gantukāmā gacchantū”ti. Te saddam sutvāva – “amhākam ayyāya gamanakāle kiṃ amhākam idhā”ti cuddasa gāmakā kiñci asesetvā nikkhamimsu? Dhanañcayaseṭṭhipi rañño ca migāraseṭṭhino ca sakkāram katvā thokam anugantvā tehi saddhim dhītaram uyyojesi.

Migāraseṭṭhipi sabbapacchato yānake nisīditvā gacchanto balakāyam disvā, “ke nāmete”ti pucchi. “Suñisāya vo veyyāvaccakarā dāsīdāsā”ti. “Ettake ko posessa”ti? “Pothetvā te palāpetha, apalāyante ito daṇḍam karoṭhā”ti. Visākhā pana “apetha, mā vāretha, balameva balassa bhattam dassatī”ti āha. Seṭṭhi evam vuttepi, “amma, natthi amhākam etehi attho, ko ete possessatī”ti leḍḍudaṇḍādīhi pothetvā palāpetvā sesake “alam amhākam ettakehī”ti gahetvā pāyāsi. Atha visākhā sāvattinagaradvāram sampattakāle cintesi – “paṭicchannayānasmim nu kho nisīditvā pavisissāmi,

udāhu rathe ṭhatvā”ti. Athassā etadahosi – “paṭicchannayānena me pavisantiyā mahālatāpasādhanassa vireso na paññāyissatī”ti. Sā sakalanagarassa attānaṃ dassentī rathe ṭhatvā nagaraṃ pāvīsi. Sāvattthivāsino visākhāya sampattim disvā, “esā kira visākhā nāma, evarūpā ayaṃ sampatti etissāva anucchavikā”ti āhamsu. Iti sā mahāsampattiyā seṭṭhino gehaṃ pāvīsi. Gatadivase cassā sakalanagaravāsino “amhākaṃ dhanañcayasetṭhi attano nagaraṃ sampattānaṃ mahāsakkāraṃ akāsī”ti yathāsatti yathābalaṃ paṇṇākāraṃ paṇṇākaṃ. Visākhā pahitapahitaṃ paṇṇākāraṃ tasmimyeva nagare aññaṃaṇṇesu kulesu sabbatthakameva dāpesi. Iti sā “idaṃ mayhaṃ mātu detha, idaṃ mayhaṃ pitu detha, idaṃ mayhaṃ bhātu detha, idaṃ mayhaṃ bhaginiyā dethā”ti tesam tesam vayanurūpaṃ piyavacanaṃ vatvā paṇṇākāraṃ pesentī sakalanagaravāsino nātake viya akāsī. Athassā rattibhāgasamanantare ājaññaṃaṇṇāya gabbhavuṭṭhānaṃ ahosi. Sā dāsīhi daṇḍadīpikā gāhāpetvā tattha gantvā vaḷavaṃ uñhodakena nhāpetvā telena makkhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsī.

Migārasettṭhipi puttassa āvāhamaṅgalaṃ karonto dhuravīhāre vasantampi tathāgataṃ amanasikarivā dīgharattaṃ naggasamañakesu patiṭṭhitena pemena codiyamāno “mayhaṃ ayyānampi sakkāraṃ karissāmi”ti ekadivasam anekasatesu navabhājanesu nirudakapāyāsam pacāpetvā pañcasate acelake nimantāpetvā antogehaṃ pavesetvā, “āgacchatu me suñisā, arahante vandatū”ti visākhāya sāsanaṃ paṇṇi. Sā “arahanto”ti vacanaṃ sutvā sotāpannā ariyasāvīkā haṭṭhatuṭṭhā hutvā tesam bhojanaṭṭhānaṃ āgantvā te oloketvā, “evarūpā hīrottappavirahitā arahantā nāma na honti, kasmā maṃ sasuro pakkosāpesī”ti, “dhī, dhī”ti seṭṭhim garahitvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Acelakā taṃ disvā sabbe ekappahārenea seṭṭhim garahimsu – “kiṃ tvam, gahapati, aññaṃ nālattha, samañassa gotamassa sāvīkaṃ mahākālakaṇṇim idha pavesesi, vegena naṃ imasmā gehā nikkadḍhāpehi”ti. So “na sakkā mayā imesaṃ vacanamatteneva nikkadḍhāpetum, mahākulassa sā dhītā”ti cintetvā, “ayyā, daharā nāma jānitvā vā ajānitvā vā kareyyum, tumhe tuñhī hothā”ti te uyyojetvā sayam mahārahe āsane nisīditvā suvaṇṇapātiyaṃ nirudakaṃ madhupāyāsam paribhuñji.

Tasmim samaye eko piṇḍapātikatthero piṇḍāya caranto taṃ nivesanaṃ pāvīsi. Visākhā sasuraṃ bījāyānā ṭhitā taṃ disvā “sasurassa ācikkhitum ayutta”nti yathā so theram passati, evaṃ apagantvā aṭṭhāsī. So pana bālo theram disvāpi apassanto viya hutvā adhomukho bhuñjateva. Visākhā “theram disvāpi me sasuro saññaṃ na karotī”ti nātva, “aticchatha, bhante, mayhaṃ sasuro purānaṃ khādatī”ti āha. So nigaṇṭhehi kathitakāle adhvāsetvāpi “purānaṃ khādatī”ti vuttakkhaṇeyeva hatthaṃ apanetvā, “imaṃ pāyāsam ito nīharatha, etaṃ imasmā gehā nikkadḍhatha, ayaṃ maṃ evarūpe maṅgalakāle asucikhādakaṃ nāma karotī”ti āha. Tasmim kho pana nivesane sabbepi dāsakammakarā visākhāya santakāva, ko naṃ hatthe vā pāde vā gaṇhissati, mukhena kathetum samatthopi natthi. Visākhā sasurassa kathaṃ sutvā āha – “tāta, na ettakeneva mayam nikkhamāma, nāham tumhehi udakatitthato kumbhadāsī viya ānītā, dharamānakamātāpitūnaṃ dhītarō nāma na ettakeneva nikkhamanti, eteneva me kāraṇena pitā idhāgamanakāle aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā ‘sace me dhītu doso uppajjati, sodheyyāthā’ti vatvā maṃ tesam hatthe ṭhapesi, te pakkosāpetvā mayhaṃ dosādosam sodhāpethā”ti.

Seṭṭhi “kalyānaṃ esā kathetī”ti aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā, “ayaṃ dārikā maṅgalakāle nisīditvā suvaṇṇapātiyaṃ nirudakapāyāsam paribhuñjantaṃ maṃ ‘asucikhādako’ti vadatī”ti āha, “imissā dosam āropetvā imaṃ gehato nikkadḍhathā”ti. “Evaṃ kira, ammā”ti. Nāham evaṃ vadāmi, ekasmim pana piṇḍapātikatthere gharadvāre ṭhite sasuro me appodakaṃ madhupāyāsam paribhuñjanto taṃ na manasikaroti, aham “mayhaṃ sasuro imasmim attabhāve puññaṃ na karoti, purānapuññaṃ eva khādatī”ti cintetvā, “aticchatha, bhante, mayhaṃ sasuro purānaṃ khādatī”ti avacaṃ, “ettha me ko doso”ti? “Ayyā, idha doso natthi, amhākaṃ dhītā yuttaṃ katheti, tvam kasmā kujjhasī”ti? “Ayyā, esa tāva doso mā hotu, ayaṃ pana ekadivasam majjhimayāme dāsīparivutā pacchāgehaṃ agamāsī”ti. “Evaṃ kira, ammā”ti. “Tātā, nāham aññaṃaṇṇa kāraṇena gatā, imasmim pana gehe ājāneyyavaḷavāya vijātāya saññaṃampi akatvā nisīditum nāma ayutta”nti daṇḍadīpikā gāhāpetvā uñhodakādīnipi gāhāpetvā dāsīhi saddhim gantvā vaḷavāya vijātaparihāraṃ kārapesim, “ettha me ko doso”ti? “Ayyā, idha doso natthi, amhākaṃ dhītā tava gehe dāsīhipi akattabbayuttakaṃ kammaṃ karoti, tvam kiṃ ettha dosam passasī”ti?

Ayyā, idhāpi tāva doso mā hotu, imissā pana pitā idhāgamanakāle imaṃ ovaḍanto guyhe paṭicchanne dasa ovāde adāsī, tesam atthaṃ na jānāmi, tesam me atthaṃ kathetu. Imissā pana pitā “**antoaggi bahi na nīharitabbo**”ti āha, “sakkā nu kho amhehi ubhato paṭivissakagehānaṃ aggim adatvā vasitu”nti? “Evaṃ kira, ammā”ti. “Tātā, mayhaṃ pitā na etaṃ sandhāya kathesi. Idaṃ pana sandhāya kathesi – ‘amma, tava sassusasurasāmīkānaṃ agunaṃ disvā bahi tasmim tasmim gehe ṭhatvā mā kathesi. Evarūpo hi aggisadiso aggī nāma natthī’”ti.

Ayyā, etaṃ tāva evaṃ hotu, imissā pana pitā **“bāhirato aggi na anto pavesetabbo”**ti āha, “kiṃ sakkā amhehi anto aggimhi nibbute bāhirato aggim anāharitu”nti? “Evaṃ kira, ammā”ti. Tātā, mayhaṃ pitā na etaṃ sandhāya kathesi, idaṃ pana sandhāya kathesi – sace paṭivissakagehesu itthiyo vā purisā vā sassusasurasāmikānaṃ agunaṃ kathenti, tehi kathitaṃ āharitvā **“asuko nāma tumhākaṃ evaṅca evaṅca agunaṃ katheti”**ti puna mā katheyysi. “Etena hi agginā sadiso aggi nāma natthi”ti. Evaṃ imasmimpi kāraṇe sā niddosāva ahosi. Yathā ca ettha, evaṃ sesesupi.

Tesu pana ayamadhippāyo – yampi hi tassā pitarā **“ye dadanti, tesamyeva dātabba”**nti vuttaṃ. Taṃ **“yācikaṃ upakaraṇaṃ gahetvā ye paṭidenti, tesaññeva dātabba”**nti sandhāya vuttaṃ.

“Ye na denti, tesam na dātabba”nti idampi ye yācikaṃ gahetvā na paṭidenti, tesam na dātabbanti sandhāya vuttaṃ.

“Dadantassāpi adadantassāpi dātabba”nti idaṃ pana daliddesu ñātimittesu sampattesu te paṭidātuṃ sakkontu vā mā vā, tesam dātumeva vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ nisīditabba”nti idampi sassusasurasāmike disvā vuṭṭhātabbaṭṭhāne nisīdituṃ na vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ bhuñjitabba”nti idaṃ pana sassusasurasāmikehi puretaraṃ abhuñjitvā te parivisitvā sabbehi laddhāladdhaṃ ñatvā pacchā sayam bhuñjituṃ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Sukhaṃ nipajjitabba”nti idampi sassusasurasāmikehi puretaraṃ sayanaṃ āruya na nipajjitabbaṃ, tesam kattabbayuttakaṃ vattapaṭivattaṃ katvā pacchā sayam nipajjituṃ yuttanti sandhāya vuttaṃ.

“Aggi paricaritabbo”ti idaṃ pana sassumpi sasurampi sāmikampi aggikkhandhaṃ viya uragarājānaṃ viya ca katvā passituṃ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ.

“Antodevatā namassitabbā”ti idampi sassuñca sasurañca sāmikañca devatā viya katvā daṭṭhuṃ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṃ. Evaṃ seṭṭhi imesaṃ dasaovādānaṃ atthaṃ sutvā paṭivacanaṃ apassanto adhomukho nisīdi.

Atha naṃ kuṭumbikā **“kiṃ seṭṭhi aññopi amhākaṃ dhītu doso atthi”**ti pucchimsu. **“Natthi, ayyā”**ti. **“Atha kasmā naṃ niddosaṃ akāraṇena gehā nikkadḍhāpesi”**ti evaṃ vutte visākhā āha – **“tātā, kiñcāpi mayhaṃ sasurassa vacanena paṭhamameva gamanaṃ na yuttaṃ, pitā pana me āgamanakāle mama dosasodhanatthāya maṃ tumhākaṃ hatthe ṭhapesi, tumhehi ca me niddosabhāvo ñāto, idāni ca mayhaṃ gantuṃ yutta”**nti dāsīdāse **“yānādīhi sajjāpethā”**ti añāpesi. Atha naṃ seṭṭhi kuṭumbike gahetvā **“amma, mayā ajānitvāva kathitaṃ, khamāhi me”**ti āha. **“Tātā, tumhākaṃ khamitabbaṃ tāva khamāmi, ahaṃ pana buddhasāsane aveccappasannassa kulassa dhītā, na mayam vinā bhikkhusaṅghena vattāma, sace mama ruciyā bhikkhusaṅghaṃ paṭijaggituṃ labhāmi, vasissāmi”**ti. **“Amma, tvaṃ yathāruciyā tava samaṇe paṭijaggā”**ti āha.

Visākhā dasabalaṃ nimantāpetvā punadivase nivesanaṃ pavesesi. Naggasamaṇāpi satthu miḡāraseṭṭhino gehaṃ gamanabhāvaṃ sutvā gantvā gehaṃ parivāretvā nisīdīmsu. Visākhā dakkhiṇodakaṃ datvā **“sabbo sakkāro paṭiyādito, sasuro me āgantvā dasabalaṃ parivisatū”**ti sāsanaṃ pesesi. Atha naṃ gantukāmaṃ ājīvakaṃ **“mā kho tvaṃ, gahapati, samaṇassa gotamassa santikaṃ gacchā”**ti nivāresuṃ. So **“suñhā me sayameva parivisatū”**ti sāsanaṃ paṇiṇi. Sā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā niṭṭhite bhattakicce puna sāsanaṃ pesesi – **“sasuro me āgantvā dhammakathaṃ suṇātū”**ti. Atha naṃ **“idāni agamanaṃ nāma ativiya ayutta”**nti dhammaṃ sotukāmatāya gacchantam puna te āhaṃsu – **“tena hi samaṇassa gotamassa dhammaṃ suṇanto bahisāṇiyā nisīditvā suṇāhi”**ti. Puretamevassa gantvā sāṇiṃ parikkhipīmsu. So gantvā bahisāṇiyaṃ nisīdi. Satthā **“tvaṃ bahisāṇiyaṃ vā nisīda, parakuṭṭe vā parasele vā paracakkavāle vā pana nisīda, ahaṃ buddho nāma sakkomi taṃ mama saddaṃ sāvetu”**nti mahājambuṃ khandhe gahetvā cāleno viya amatavassaṃ vassento viya ca dhammaṃ desetum anupubbim kathaṃ ārabhi.

Sammāsambuddhe ca pana dhammaṃ desente purato ṭhitāpi pacchato ṭhitāpi cakkavālasataṃ cakkavālasahassaṃ atikkamitvā ṭhitāpi akaniṭṭhabhavane ṭhitāpi **“satthā mamaññeva oloketi,**

mayhameva dhammaṃ desetī”ti vadanti. Sathā hi taṃ taṃ olokeno viya tena tena saddhiṃ sallapanto viya ca ahosi. Candasaṃ kira buddhā. Yathā cando gaganamajjhe thito “mayhaṃ upari cando, mayhaṃ upari cando”ti sabbasattānaṃ khāyati, evameva yattha katthaci thitānaṃ abhimukhe thitā viya khāyanti. Idaṃ kira tesam alaṅkatasāsaṃ chinditvā añjitaakkhīni uppāṭetvā hadayamaṃsaṃ uppāṭetvā parassa dāsathāya jālisadise putte kaṇhājinaśadisā dhītarō maddisadisā pajāpatiyo pariccajitvā dinnadānassa phalaṃ. Migāraseṭṭhipi kho tathāgate dhammadesanaṃ vinivattente bahisāniyaṃ nisinnova sahassa nayapaṭimaṇḍite sotāpattiphale patiṭṭhāya acalāya saddhāya samannāgato tīsu ratanesu nikkānko hutvā sānikānaṃ ukkhipitvā āgantvā suṇhāya thanaṃ mukhena gahetvā, “tvam me ajjato paṭṭhāya mātā”ti taṃ mātuṭṭhāne thapesi. Tato paṭṭhāya **migāramātā** nāma jātā. Pacchābhāge puttāṃ labhitvāpi migārotissa nāmamakāsi.

Mahāseṭṭhi suṇhāya thanaṃ vissajjetvā gantvā bhagavato dvīsu pādesu siraśā nipatitvā pāde pāṇīhi ca parisambāhanto mukhena ca paricumbanto “migāro ahaṃ, bhante, migāro ahaṃ, bhante”ti tikkhattuṃ nāmaṃ sāvetvā, “ahaṃ, bhante, ettakaṃ kālaṃ yattha nāma dvinnaṃ mahapphalanti na jānāmi, idāni ca me suṇisaṃ nissāya nātāṃ, sabbā apāyadukkhā muttomhi, suṇisaṃ me imaṃ gehaṃ āgacchantī mama atthāya hitāya sukhāya āgatā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Sohaṃ ajja pajānāmi, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ;
Atthāya vata me bhaddā, suṇisaṃ ghamaṃ āgatā”ti.

Visākhā punadivasathāyapi sathāraṃ nimantesi. Athassā punadivasepi sassu sotāpattiphalaṃ pattā. Tato paṭṭhāya taṃ gehaṃ sāsanassa vivaṭadvāraṃ ahosi. Tato seṭṭhi cintesi – “bahūpakārā me suṇisaṃ pasannākāraṃ karissāmi, etissā bhāriyaṃ pasādhanāṃ niccakālaṃ pasādhetuṃ na sakkā, sallahukamaṃ divā ca ratto ca sabbairiyāpathesu pasādhanayoggaṃ pasādhanāṃ kāressāmi”ti sataśahassaggaṇakāṃ ghanamaṭṭhakaṃ nāma pasādhanāṃ kāretvā tasmim niṭṭhite buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sakkaccaṃ bhojetvā visākhāṃ soḷasahi gandhodakaghaṭṭhi nhāpetvā satthu sammukhe thāpetvā pasādhetvā sathāraṃ vandāpesi. Sathā anumodanaṃ katvā vihārameva gato. Visākhāpi tato paṭṭhāya dānādāni puññāni karontī satthu santikā **aṭṭha vare** (mahāva. 350) labhitvā gaganatale candalekhā viya paññāyamānā puttadhītaṃ vuḍḍhiṃ pāpuṇi. Tassā kira dasa puttā dasa dhītarō ca ahesuṃ. Tesu ekekassa dasa dasa puttā dasa dasa dhītarō ahesuṃ. Tesu tesupi ekekassa dasa dasa puttā dasa dasa dhītarō cāti evamaṃsaṃ puttānattapanattasāntānavasena pavattāni vīsādhikāni cattāri satāni aṭṭha ca paṇasahassāni ahesuṃ. Tenāhu porāṇā –

“Visākhā vīsati puttā, nattā ca caturo satā;
Panattā aṭṭhasahassā, jambudīpe supākāṭā”ti.

Āyu vīsavassasataṃ ahosi, sīse ekampi palitaṃ nāma nāhosi, niccaṃ soḷasavassuddesikā viya ahosi. Taṃ puttānattapanattaparivāraṃ vihāraṃ gacchantiṃ disvā, “katamā ettha visākhā”ti paripucchitāro honti? Ye naṃ gacchantiṃ passanti, “idāni thokaṃ gacchatu, gacchamānāva no, ayyā sobhatī”ti, cintenti. Ye naṃ thitaṃ nisinnaṃ nipannaṃ passanti, “idāni thokaṃ nipajjatu, nipannāva no, ayyā, sobhatī”ti cintenti. Iti sā “catūsu iriyāpathesu asukairiyāpathena nāma na sobhatī”ti vattabbā na hoti. Pañcannaṃ kho pana hatthīnaṃ balaṃ dhāretī. Rājā “visākhā kira pañcannaṃ hatthīnaṃ balaṃ dhāretī”ti sutvā tassā vihāraṃ gantvā dhammaṃ sutvā āgamanavelāya thāmaṃ vīmaṃsitukāmo hatthiṃ vissajjāpesi, so soṇḍaṃ ukkhipitvā visākhābhimukho āgamāsi. Tassā parivāritthiyo pañcasatā ekaccā palāyimsu, ekaccā na parissajjitvā “kiṃ ida”nti vutte – “rājā kira te, ayye, balaṃ vīmaṃsitukāmo hatthiṃ vissajjāpesī”ti vadimsu. Visākhā imaṃ disvā, “kiṃ palāyitena, kathaṃ nu kho taṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā, “sace taṃ daḷhaṃ gaṇhissāmi, vinasseyyā”ti dvīhi aṅgulīhi soṇḍāya gahetvā paṭipāṇāmesi. Hatthī attānaṃ sandhāretvā thātūṃ nāsakkhi, rājaṅgaṇe ukkuṭiko hutvā patito. Mahājano sādhuṅgaṃ adāsi. Sāpi saparivārā sotthinā gehaṃ āgamāsi.

Tena kho pana samayena sāvatthiyaṃ visākhā migāramātā bahuputtā hoti bahunattā arogaṃ puttā arogaṃ abhimaṅgalasammata, tāvatakesu puttānattesu ekopi antarā maraṇaṃ patto nāma nāhosi. Sāvattivāsino maṅgalesu chaṇesu visākhā paṭhamaṃ nimantetvā bhojenti. Athekasmim ussavadivase mahājane maṇḍitapasādhithe dhammassavanāya vihāraṃ gacchante visākhāpi nimantitāṭṭhāne bhuñjitvā mahālatāpasādhanāṃ pasādhetvā mahājanena saddhiṃ vihāraṃ gantvā ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgena bhaṇḍikaṃ bandhitvā dāsiyā adāsi. Yaṃ sandhāya vuttaṃ –

“Tena kho pana samayena sāvattiyam ussavo hoti, manussā alaṅkatapaṭiyattā āramam gacchanti, visākhāpi migāramātā alaṅkatapaṭiyattā vihāram gacchati. Atha kho visākhā migāramātā ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgena bhaṇḍikam bandhitvā dāsīyā adāsi ‘handā je imam bhaṇḍikam gaṇhāhi’”ti (pāci. 503).

Sā kira vihāram gacchantī cintesi – “evarūpaṃ mahagghaṃ pasādhanam sīse paṭimukkaṃ yāva pādapiṭṭhim alaṅkāraṃ alaṅkaritvā vihāram pavisitum ayutta’nti naṃ omuñcitvā bhaṇḍikam katvā attano puññeneva nibbattāya pañcathathithāmadharāya dāsīyā hatthe adāsi. Sā eva kira taṃ gaṇhitum sakkoti. Tena naṃ āha – “amma, imaṃ pasādhanam gaṇha, satthusantikā nivattanakāle pasādhesāmi na’nti. Taṃ pana datvā ghanamaṭṭhakam pasādhanam pasādhetvā satthāram upasaṅkamitvā dhammaṃ assosi, dhammassavanāvasāne bhagavantam vanditvā utthāya pakkāmi. Sāpissā dāsī taṃ pasādhanam pamuṭṭhā. Dhammaṃ sutvā pana pakkantāya parisāya sace kiñci pamuṭṭham hoti, taṃ ānandatthero paṭisāmeti. Iti so taṃ divasaṃ mahālatāpasādhanam disvā satthu ārocesi – “bhante, visākhā pasādhanam pamussitvā gatā’”ti. “Ekamantaṃ ṭhapehi, ānandā’”ti. Thero taṃ ukkhipitvā sopānapasse laggetvā ṭhapesi.

Visākhāpi suppiyāya saddhim “āgantukagamikagilānādīnam kattabbayuttakam jānissāmī’”ti antovihāre vicari. Tā pana upāsikāyo antovihāre disvā sappimadhutelādīhi atthikā pakatiyāva daharā ca sāmaṇerā ca thālakādīni gahetvā upasaṅkamanti. Tasmimpi divase tatheva karimsu. Athekam gilānam bhikkhum disvā suppiyā (mahāva. 280) “kenattho ayyassā’”ti pucchitvā “paṭicchādanīyena’”ti vutte hotu, ayya, pesessāmīti dutiyadivase kappiyamaṃsam alabhanāti attano ūrumaṃsena kattabbakiccaṃ katvā puna satthari pasādēna pākaticasārīrāva ahoṣi. Visākhāpi gilāne ca dahare ca sāmaṇere ca oloketvā aññena dvārena nikkhamitvā vihārūpacāre ṭhitā, “amma, pasādhanam āhara pasādhesāmi’”ti āha. Tasmim khāne sā dāsī pamussitvā nikkhantabhāvaṃ ṇatvā, “ayye, pamuṭṭhāmhī’”ti āha. “Tena hi gantvā gaṇhitvā ehi, sace pana mayham ayyena ānandattherena ukkhipitvā aññasim ṭhāne ṭhapitaṃ hoti, mā āhareyyāsi, ayyasseva taṃ mayā pariccatta’nti. Jānāti kira sā “kulamanussānam pamuṭṭhabhaṇḍakam thero paṭisāmeti’”ti; tasmā evamāha. Theropi taṃ dāsim disvāva “kimattham āgatāsī’”ti pucchitvā, “ayyāya me pasādhanam pamussitvā āgatāmhī’”ti vutte, “etasmim me sopānapasse ṭhapitaṃ, gaccha naṃ gaṇhāhi’”ti āha. Sā, “ayya, tumhākam hatthēna āmaṭṭhabhaṇḍakam mayham ayyāya anāhāriyam kata’nti vatvā tucchahatthāva gantvā, “kiṃ, ammā’”ti visākhāya puṭṭhā tamattham ārocesi. “Amma, nāham mama ayyena āmaṭṭhabhaṇḍam pilandhissāmi, pariccattaṃ mayā. Ayyānam pana patijaggitum dukkham, taṃ vissajjetvā kappiyabhaṇḍam upanessāmi, gaccha, taṃ āharāhi’”ti. Sā gantvā āhari. Visākhā taṃ apilandhitvāva kammāre pakkosāpetvā agghāpesi. Tehi “nava koṭīyo agghati, hatthakārāpaṇiyam panassa satasahassa’nti vutte pasādhanam yāne ṭhapāpetvā “tena hi taṃ vikkiṇathā’”ti āha. Bhattakam dhanam datvā gaṇhitu na koci sakkhissati. Tañhi pasādhanam pasādhetum anucchavikā itthiyo nāma dullabhā. Pathavimaṇḍalasmiñhi tissova itthiyo mahālatāpasādhanam labhimsu visākhā mahāupāsikā, bandhulamallasenāpatissa bhariyā, mallikā, bārāṇasīsetṭhino dhītāti.

Tasmā visākhā sayameva tassa mūlam datvā satasahassādhikā nava koṭīyo sakāte āropetvā vihāram netvā satthāram vanditvā, “bhante, mayham ayyena ānandattherena mama pasādhanam hatthēna āmaṭṭham, tena āmaṭṭhakālato paṭṭhāya na sakkā taṃ mayā pilandhitum. Taṃ pana vissajjetvā kappiyam upanessāmīti vikkiṇāpentī aññam taṃ gaṇhitum samattham adisvā ahameva tassa mūlam gāhāpetvā āgatā, catūsu paccayesu katarapaccayena upanessāmi, bhante’”ti. Pācīnadvāre saṅghassa vasanaṭṭhānam kātum te yuttam visākhēti “yuttam, bhante’”ti visākhā tuṭṭhamānasā navakoṭīhi bhūmimeva gaṇhi. Aparāhi navakoṭīhi vihāram kātum ārabhi.

Athekadivasam satthā paccūsasamaye lokam volokento devalokā cavitvā bhaddiyanagare setṭhikule nibbattassa bhaddiyassa nāma setṭhiputtassa upanissayasampattim disvā anāthapiṇḍikassa gehe bhattakiccaṃ katvā uttaradvārābhimukho ahoṣi. Pakatiyā hi satthā visākhāya gehe bhikkham gaṇhitvā dakkhiṇadvārena nikkhamitvā jetavane vasati. Anāthapiṇḍikassa gehe bhikkham gahetvā pācīnadvārena nikkhamitvā pubbārāme vasati. Uttaradvāram sandhāya gacchantamyeva bhagavantam disvā, “cārikam pakkamissati’”ti jānanti. Visākhāpi taṃ divasaṃ “satthā uttaradvārābhimukho gato’”ti sutvā vegena gantvā vanditvā āha – “cārikam gantukāmattha, bhante’”ti? “Āma, visākhē’”ti. “Bhante, ettakam dhanam pariccajitvā tumhākam vihāram kāremi, nivattatha, bhante’”ti. “Anivattagamanam idaṃ visākhē’”ti. Sā “addhā hetusampannam kañci passissati bhagavā’”ti cintevā, “tena hi, bhante, mayham katākatavijānanakam ekam bhikkhum nivattetvā gacchathā’”ti āha. “Yam ruccasi, tassa pattam gaṇha visākhē’”ti āha. Sā kiñcāpi ānandattheram piyāyati, “mahāmogallānatthero iddhimā,

etaṃ me nissāya kammaṃ lahuṃ nipphajjissatī”ti pana cintevā therassa pattam gaṇhi. Thero satthāraṃ olokesi. Satthā “tava parivāre pañcasate bhikkhū gahetvā nivatta moggallānā”ti āha. So tathā akāsi. Tassānubhāvena paññāsaṭṭhiyojanānīpi rukkhathāya ca pāsānatthāya ca gatā manussā mahante mahante rukkhe ca pāsāne ca gahetvā taṃ divasameva āgacchanti, neva sakate rukkhapāsāne āropentā kilamanti, na akkho bhijjati. Na cirasseva dvebhūmikaṃ pāsādam karimsu. Heṭṭhābhūmiyaṃ pañca gabbhasatāni, uparibhūmiyaṃ pañca gabbhasatānīti gabbhasahassapaṭimaṇḍito pāsādo ahoṣi. Aṭṭhakarīse parisuddhe bhūmibhāge pāsādam kārāpesi, “suddhapāsādo pana na sobhatī”ti taṃ parivāretvā pañca padhānavettagehasatāni, pañca cūlapāsādasatāni, pañca dīghamāḷakasatāni kārāpesi.

Atha satthā navahi māsehi cārikaṃ caritvā puna sāvattim āgamāsi. Visākhāyapi pāsāde kammaṃ navahi māsehi niṭṭhitam. Pāsādakūṭam ghanakoṭṭitarattasuvaneneva satthiudakaghaṭaganānakam kārāpesi. “Satthā jetavanavihāraṃ gacchatī”ti ca sutvā paccuggamaṃ katvā satthāraṃ attano vihāraṃ netvā paṭiññaṃ gaṇhi, “bhante, imaṃ catumāsam bhikkhusaṅgham gahetvā idheva vasatha, pāsādamahaṃ karissāmī”ti. Satthā adhvāsesi. Sā tato paṭṭhāya buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa vihāre eva dānam deti. Athassā ekā sahāyikā satahassagghanakam ekam vattham ādāya āgantvā, “sahāyike aham imaṃ vattham tava pāsāde bhūmattharaṇasaṅkhepena attharitikāmā, attharaṇaṭṭhānam me ācikkhathā”ti āha. “Sādhu sahāyike, sace tyāham ‘okāso natthī’ti vakkhāmi, tvam ‘me okāsam adātukāmā’ti maññissasi, sayameva pāsādassa dve bhūmiyo gabbhasahassaṅga oloketvā attharaṇaṭṭhānam jānāhi”ti āha. Sā satahassagghanakam vattham gahetvā tattha tattha vicarantī tato appataramūlam vattham adisvā “nāham imasmim pāsāde puññabhāgam labhāmī”ti domanassappattā ekasmim ṭhāne rodantī aṭṭhāsi. Atha nam ānandatthero disvā, “kasmā rodasī”ti pucchi. Sā tamattham ārocesi. Thero “mā cintayi, aham te attharaṇaṭṭhānam ācikkhissāmī”ti vatvā, “sopānapādamūle pādadhovanaṭṭhāne imaṃ pādapuñchanakam katvā attharāhi, bhikkhū pāde dhovitvā paṭhamam ettha pādam puñchitvā anto pavisissanti, evam te mahapphalam bhavissatī”ti āha. Visākhāya kiretam asallakkhitaṭṭhānam.

Visākhā cattāro māse antovihāre buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānam adāsi, avasānadivase bhikkhusaṅghassa cīvarasātake adāsi. Saṅghanavakena laddhacīvarasātakā saṅghasagghanakā honti. Sabbesaṃ pattāni pūretvā bhesajjam adāsi. Dānapariccāge nava koṭiyo agamaṃsu. Iti vihārassa bhūmiggahaṇe nava koṭiyo, vihārassa kārāpane nava, vihāramahe navāti sabbāpi sattavīsati koṭiyo sā buddhasāsane pariccaji. Itthibhāve thatvā micchādīṭṭhikassa gehe vasamānāya evarūpo mahāpariccāgo nāma aññissā natthi. Sā vihāramahassa niṭṭhitadivase vadḍhamānakacchāyāya puttānattapanattaparivutā “yam yam mayā pubbe patthitam, sabbameva matthakam patta”nti pāsādam anupariyāyanti pañcahi gāthāhi madhurasaddena imaṃ udānam udānesi

“Kadāham pāsādam rammaṃ, sudhāmatikalepanam;
Vihāradānam dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

“Kadāham mañcapīṭṭhaṅga, bhisibimbohanāni ca;
Senāsanabhaṇḍam dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

“Kadāham salākabhattam, sucim maṃsūpasecanam;
Bhojanadānam dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

“Kadāham kāsikam vattham, khomakappāsikāni ca;
Cīvaradānam dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

“Kadāham sappinavanītam, madhutelaṅga phāṇitam;
Bhesajjadānam dassāmi, saṅkappo mayha pūrito”ti.

Bhikkhū tassā saddam sutvā satthu ārocayimsu – “bhante, amhehi ettake addhāne visākhāya gāyanam nāma na diṭṭhapubbam, sā ajja puttānattapanattaparivutā gāyamānā pāsādam anupariyāyati, kim nu khvassā pittam vā kupitam, udāhu ummattikā jātā”ti? Satthā “na, bhikkhave, mayham dhītā gāyati, attano panassā ajjhāsayo paripunṇo, sā ‘patthitapatthanā me matthakam pattā’ti tuṭṭhamānasā udānam udānentī vicarati”ti vatvā “kadā pana, bhante, tāya patthanā patthitā”ti? “Suñissatha, bhikkhave”ti. “Suñissāma, bhante”ti vutte atītam āhari –

“Atīte, bhikkhave, ito kappasatasahassamatthake padumuttaro nāma buddho loke nibbatti. Tassa vassasatasahassam āyu ahoṣi, khīṇāsavānaṃ satasahassaparivāro, nagaraṃ haṃsavatī nāma, pitā sunando nāma rājā, mātā sujātā nāma devī, tassa aggaupatthāyikā ekā upāsikā aṭṭha vare yācitvā mātuṭṭhāne ṭhatvā satthāraṃ catūhi paccayehi paṭijaggantī sāyampātaṃ upatthānaṃ gacchati. Tassā ekā sahāyikā tāya saddhiṃ vihāraṃ nibaddhaṃ gacchati. Sā tassā satthārā saddhiṃ vissāsenā kathanañca vallabhabhāvañca disvā, ‘kiṃ nu kho katvā evaṃ buddhānaṃ vallatā hotī’ti cintevā satthāraṃ pucchi – ‘bhante, esā itthī tumhākaṃ kiṃ hotī’? ‘Upatthāyikānaṃ aggā’ti. ‘Bhante, kiṃ katvā upatthāyikānaṃ aggā hotī’? ‘Kappasatasahassam patthanaṃ patthetvā’ti. ‘Idāni patthetvā laddhuṃ sakkā, bhante’ti. ‘Āma, sakkā’ti. ‘Tena hi, bhante, bhikkhusatasahassena saddhiṃ sattāhaṃ mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā’ti āha. Satthā adhvāsesi. Sā sattāhaṃ dānaṃ datvā osānadivase cīvarasāṭake datvā satthāraṃ vanditvā pādāmūle nipajjitvā, ‘bhante, nāhaṃ imassa dānassa phalena devissariyādīnaṃ aññataraṃ patthemī, tumhādisassa panekassa buddhassa santike aṭṭha vare labhitvā mātuṭṭhāne ṭhatvā catūhi paccayehi paṭijaggitūṃ samatthānaṃ aggā bhavēyya’nti patthanaṃ paṭṭhapesi. Satthā ‘samijjhissati nu kho imissā patthana’nti anāgataṃ āvajjento kappasatasahassam oloketvā ‘kappasatasahassapariyosāne gotamo nāma buddho uppajjissati, tadā tvaṃ visākhā nāma upāsikā hutvā tassa santike aṭṭha vare labhitvā mātuṭṭhāne ṭhatvā catūhi paccayehi paṭijaggantīnaṃ upatthāyikānaṃ aggā bhavissasi’ti āha. Tassā sā sampatti sveva laddhabbā viya ahoṣi.

Sā yāvatāyukaṃ puññaṃ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā devamanussesu saṃsarantī kassapasammāsambuddhakāle kikissa kāsirañño sattannaṃ dhītānaṃ kaniṭṭhā saṅghadāsī nāma hutvā parakulaṃ agantvā tāhi jeṭṭhabhaginīhi saddhiṃ dīgharattaṃ dānādīni puññāni katvā kassapasammāsambuddhassa pādāmūlepi ‘anāgate tumhādisassa buddhassa mātuṭṭhāne ṭhatvā catupaccayadāyikānaṃ aggā bhavēyya’nti patthanaṃ akāsi. Sā tato paṭṭhāya pana devamanussesu saṃsarantī imasmiṃ attabhāve meṇḍakasetṭhiputtassa dhanañcayasetṭhino dhītā hutvā nibbattā. Mayhaṃ sāsane bahūni puññāni akāsi. Iti kho, bhikkhave, ‘na mayhaṃ dhītā gāyati, patthitapatthanaṃ pana nipphattiṃ disvā udānaṃ udānetī’ti vatvā satthā dhammaṃ desento, ‘bhikkhave, yathā nāma cheko mālākāro nānapupphānaṃ mahantaṃ rāsimaṃ katvā nānappakāre mālāguṇe karoti, evameva visākhāya nānappakārāni puññāni kātumaṃ cittaṃ namati’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

53.

“Yathāpi puppharāsīmā, kayirā mālāguṇe bahū;
Evaṃ jātena maccena, kattabbaṃ kusalaṃ bahu”nti.

Tattha **puppharāsīmā**ti nānappakārānaṃ pupphānaṃ rāsīmā. **Kayirā**ti kareyya. **Mālāguṇe bahū**ti ekato vaṇṭikamālādibhedā nānappakārā mālāvikatiyo. **Maccenā**ti maritabbasabhāvatāya “macco”ti laddhanāmena sattena cīvaradānādibhedam **bahuṃ kusalaṃ kattabbaṃ**. Tattha puppharāsiggahaṇaṃ bahupupphadassanattaṃ. Sace hi appāni pupphāni honti, mālākāro ca cheko neva bahū mālāguṇe kātumaṃ sakkoti, acheke pana appesu bahūsupi pupphesu na sakkotiyeva. Bahūsu pana pupphesu sati cheko mālākāro dakkho kusalo bahū mālāguṇe karoti, evameva sace ekaccassa saddhā mandā hoti, bhogā ca bahū saṃvijjanti, neva sakkoti bahūni kusalāni kātumaṃ, mandāya ca pana saddhāya mandesu ca pana bhogesu na sakkoti. Uḷārāya ca pana saddhāya mandesu ca bhogesu na sakkotiyeva. Uḷārāya ca pana saddhāya uḷāresu ca bhogesu sati sakkoti. Tathārūpā ca visākhā upāsikā. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ – “yathāpi...pe... kattabbaṃ kusalaṃ bahu”nti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Visākhāvatthu aṭṭhamam

9. Ānandattherapañhāvatthu

Na pupphagandho paṭivātameṭīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvatthiyaṃ viharanto ānandattherassa pañhaṃ vissajjento kathesi.

Thero kira sāyanhasamaye paṭisallīno cintesi – “bhagavatā mūlagandho, sāragandho, pupphagandhoti tayo uttamagandhā vuttā, tesam anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātaṃ. Atthi nu kho taṃ gandhajātaṃ, yassa paṭivātampi gandho gacchati”ti. Athassa etadahosi – “kiṃ mayhaṃ

attanā vinicchitena, sathhāraṃyeva pucchissāmi”ti. So sathhāraṃ upasaṅkamtivā pucchi. Tena vuttam

“Atha kho āyasmā ānando sāyanhasamaye paṭisallānā vuṭṭhito yena bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamtivā bhagavantam abhivādetvā ekamantam nisīdi, ekamantam nisinno kho āyasmā ānando bhagavantam etadvoca –

“Tīṇimāni, bhante, gandhajātāni, yesam anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātam. Katamāni tīṇi? Mūlagandho, sāragandho, pupphagandho, imāni kho, bhante, tīṇi gandhajātāni. Yesam anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātam. Atthi nu kho, bhante, kiñci gandhajātam yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapāṭivātampi gandho gacchati”ti? (A. ni. 3.80)

Athassa bhagavā pañham vissajjento –

“Atthānanda, kiñci gandhajātam, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapāṭivātampi gandho gacchati”ti. “Katamam pana tam, bhante, gandhajātam”? “Yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapāṭivātampi gandho gacchati”ti?

“Idhānanda, yasmim gāme vā nigame vā itthi vā puriso vā buddham saraṇam gato hoti, dhammam saraṇam gato hoti, saṅgham saraṇam gato hoti, pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti, kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, musāvādā paṭivirato hoti, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭivirato hoti, sīlavā hoti kalyāṇadhammo, vigatamalamaccherena cetasā agāram ajjhāvasati muttacāgo payatapāṇi vossaggarato yācayogo dānasamvibhāgarato.

“Tassa disāsu samaṇabrāhmaṇā vaṇṇam bhāsanti, ‘amukasmim nāma gāme vā nigame vā itthi vā puriso vā buddham saraṇam gato hoti, dhammam saraṇam gato hoti, saṅgham saraṇam gato hoti...pe... dānasamvibhāgarato’”ti.

“Devatāpissa vaṇṇam bhāsanti, ‘amukasmim nāma gāme vā nigame vā itthi vā puriso vā buddham saraṇam gato hoti, dhammam saraṇam gato hoti, saṅgham saraṇam gato hoti...pe... dānasamvibhāgarato’”ti. “Idam kho tam, ānanda, gandhajātam, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapāṭivātampi gandho gacchati”ti (a. ni. 3.80) vatvā imā gāthā abhāsi –

54.

“Na pupphagandho paṭivātameti,
Na candanam tagaramallikā vā;
Satañca gandho paṭivātameti,
Sabbā disā sappuriso pavāyati. (a. ni. 3.80);

55.

“Candanam tagaram vāpi, uppalam atha vassikī;
Etesam gandhajātānam, sīlagandho anuttaro”ti.

Tattha **na pupphagandhoti** tāvatimsabhavane paricchattakarukkho āyāmato ca vitthārato ca yojanasatiko, tassa pupphānam ābhā paññāsa yojanāni gacchati, gandho yojanasatam, sopi anuvātameva gacchati, paṭivātam pana aṭṭhaṅgulamattampi gantum na sakkoti, evarūpopi na pupphagandho paṭivātameti. **Candananti** candanagandho. **Tagaramallikā vāti** imesampi gandho eva adhippeto. Sāragandhānam aggassa hi lohitacandanassāpi tagarassapi mallikāyapi anuvātameva vāyati, no paṭivātam. **Satañca gandhoti** sappurisānam pana buddhaccekabuddhasāvakanam sīlagandho paṭivātameti. Kim kāraṇā? **Sabbā disā sappuriso pavāyati** yasmā pana sappuriso sīlagandhena sabbāpi disā ajjhottharivāva gacchati, tasmā “tassa gandho na paṭivātameti”ti na vattabbo. Tena vuttam “paṭivātameti”ti. **Vassikīti** jātisumanā. **Etesanti** imesam candanādīnam gandhajātānam gandhato sīlavantānam sappurisānam sīlagandhova anuttaro asadisō apaṭibhāgoti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Ānandattherapañhāvattu navamaṃ.

10. Mahākassapattherapiṇḍapātadinnavatthu

Appamatto ayaṃ gandhoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto mahākassapattherassa piṇḍapātadānaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi divase thero sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhāya “rājagahe sapadānaṃ piṇḍāya carissāmī”ti nikkhami. Tasmim̄ pana samaye sakkassa devarañño paricārikā kakuṭapādiniyo pañcasatā accharāyo “therassa piṇḍapātāṃ dassāmā”ti ussāhajātā pañca piṇḍapātāsātāni sajjetvā ādāya antarāmagge ṭhatvā, “bhante, imaṃ piṇḍapātāṃ gaṇhatha, saṅgahaṃ no karoṭhā”ti vadimsu. “Gacchatha tumhe, ahaṃ duggatānaṃ saṅgahaṃ karissāmī”ti. “Bhante, mā no nāsetha, saṅgahaṃ no karoṭhā”ti. Thero ñatvā puna paṭikkhipitvā punapi apagantum̄ anicchamānā yācantiyo “attano pamānaṃ na jānātha, apagacchathā”ti accharaṃ pahari. Tā therassa accharasaddaṃ sutvā santhambhitvā sammukhā ṭhātum̄ asakkontiyo palāyitvā devalokameva gantvā, sakkena “kahaṃ gatāṭṭhā”ti puṭṭhā, “samāpattito vuṭṭhitassa therassa piṇḍapātāṃ dassāmā”ti gatāmhā, devā”ti. “Dinno pana vā”ti? “Gaṇhitum̄ na icchatī”ti. “Kiṃ kathesi”ti? “Duggatānaṃ saṅgahaṃ karissāmī”ti āha, devā”ti. “Tumhe kenākārena gatā”ti. “Imināva, devā”ti. Sakko “tumahādisiyo therassa piṇḍapātāṃ kiṃ dassanti”ti sayāṃ dātukāmo hutvā, jarājiṇṇo mahallako khaṇḍadanto palitakeso otaggasarīro mahallakatanta vāyo hutvā sujampi devadhītaraṃ tathārūpameva mahallikaṃ katvā ekaṃ pesakāravāthim̄ māpetvā tantaṃ pasārento acchi.

Theropi “duggatānaṃ saṅgahaṃ karissāmī”ti nagarābhimukho gacchanto bahinagare eva taṃ vāthim̄ disvā olovento dve jane addasa. Tasmim̄ khaṇe sakko tantaṃ pasāreti, sujā tasaraṃ vaṭṭeti. Thero cintesi – “ime mahallakakālepi kammaṃ karontiyeva imasmim̄ nagare imehi duggatatarā natthi maññe, imehi dinnaṃ uḷunkamattampi sākamattampi gahetvā imesaṃ saṅgahaṃ karissāmī”ti. So tesāṃ gehābhimukho ahosi. Sakko taṃ āgacchantāṃ disvā sujaṃ āha – “bhadde, mayhaṃ ayyo ito āgacchati, tvaṃ apassantī viya tuṇhī hutvā nisīda, khaṇena therāṃ vañcetvā piṇḍapātāṃ dassāmā”ti. Thero āgantvā gehadvāre aṭṭhāsi. Tepi apassantā viya attano kammameva karontā thokaṃ āgamimsu.

Atha sakko “gehadvāre eko thero viya ṭhito, upadhārehi tāvā”ti āha. “Gantvā upadhāretha, sāmī”ti. So gehā nikkhamitvā therāṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā ubhoḥi hatthehi jaṇṇukāni olambitvā nitthunanto uṭṭhāya “kataro thero nu kho ayyo”ti thokaṃ osakkitvā “akkhīni me dhūmayantī”ti vatvā nalāte hatthaṃ ṭhapetvā uddhaṃ oloketvā “aho dukkhaṃ, ayyo no mahākassapatthero cirassaṃ me kuṭidvāraṃ āgato, atthi nu kho kiñci gehe”ti āha. Sujā thokaṃ ākulaṃ viya hutvā “atthi, sāmī”ti paṭivacanaṃ adāsi. Sakko, “bhante, lūkhaṃ vā paṇītaṃ vāti acintetvā saṅgahaṃ no karoṭhā”ti pattāṃ gaṇhi. Thero “etehi dinnaṃ sākāṃ vā hotu kuṇḍakamuṭṭhi vā, saṅgahaṃ nesaṃ karissāmī”ti pattāṃ adāsi. So antogharaṃ pavisitvā ghaṭṭodanaṃ nāma ghaṭṭiyā uddharitvā pattāṃ pūretvā therassa hatthe ṭhapesi. So ahosi piṇḍapāto anekasūpabyañjano, sakalaṃ rājagahanagaraṃ gandhena ajjhotthari.

Tadā thero cintesi – “ayaṃ puriso appesakkho, piṇḍapāto mahesakkho, sakkassa bhojanasadiso, ko nu kho eso”ti. Atha naṃ “sakko”ti ñatvā āha – “bhāriyaṃ te kammaṃ kataṃ duggatānaṃ sampattim̄ vilumpantena, ajja mayhaṃ dānaṃ datvā kocideva duggato senāpatiṭṭhānaṃ vā seṭṭhiṭṭhānaṃ vā labheyyā”ti. “Mayā duggatataro natthi, bhante”ti. “Kiṃ kāraṇā tvaṃ duggato devaloke rajjasirim̄ anubhavanto”ti? “Bhante, evaṃ nāmetaṃ, mayā pana anuppanne buddhe kalyāṇakammaṃ kataṃ, buddhuppāde vattamāne kalyāṇakammaṃ katvā cūlarathadevaputto mahārathadevaputto anekavaṇṇadevaputtoti ime tayo samānadevaputtā mama āsannaṭṭhāne nibbattā, mayā tejavantatarā. Ahañhi tesu devaputtesu ‘nakkhattaṃ kīḷissāmā’ti paricārikāyo gahetvā antaravāthim̄ otiṇṇesu palāyitvā gehaṃ pavisāmi. Tesañhi sarīrato tejo mama sarīraṃ ottharati, mama sarīrato tejo tesāṃ sarīraṃ na ottharati, ‘ko mayā duggatataro, bhante’ti. ‘Evaṃ santepi ito paṭṭhāya mayhaṃ mā evaṃ vañcetvā dānamadāsī’”ti. “Vañcetvā tumhākaṃ dāne dinne mayhaṃ kusalaṃ atthi, na atthi”ti? “Atthāvuso”ti. “Evaṃ sante kusalakammakaraṇaṃ nāma mayhaṃ bhāro, bhante”ti. So evaṃ vatvā therāṃ vanditvā sujaṃ gahetvā therāṃ padakkhiṇaṃ katvā vehāsaṃ abbhuggantvā “aho dānaṃ paramadānaṃ kassape suppatiṭṭhita”nti udānaṃ udānesi. Tena vuttaṃ –

“Ekam samayaṃ bhagavā rājagahe viharati veļuvane kalandakanivāpe. Tena kho pana samayena āyasmā mahākassapo pippaliguhāyaṃ viharati, sattāhaṃ ekapallaṅkena nisinno hoti aññataraṃ samādhim samāpajjitvā. Atha kho āyasmā mahākassapo tassa sattāhassa accayena tamhā samādhimhā vuṭṭhāsi. Atha kho āyasmato mahākassapassa tamhā samādhimhā vuṭṭhitassa etadahosi – ‘yamnūnāhaṃ rājagahaṃ piṇḍāya paviseyya’nti.

“Tena kho pana samayena pañcamattāni devatāsātāni ussukkaṃ āpannāni honti āyasmato mahākassapassa piṇḍapātapaṭilābhāya. Atha kho āyasmā mahākassapo tāni pañcamattāni devatāsātāni paṭikkhipitvā pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya rājagahaṃ piṇḍāya pāvīsi.

“Tena kho pana samayena sakko devānamindo āyasmato mahākassapassa piṇḍapātāṃ dātukāmo hoti. Pesakāraṇaṃ abhinimmitvā tantaṃ vināti, sujā asurakaññā tasaraṃ pūreti. Atha kho āyasmā mahākassapo rājagahe sapadānaṃ piṇḍāya caramāno yena sakkassa devānamindassa nivesanaṃ tenupasaṅkami, addasā kho sakko devānamindo āyasmantaṃ mahākassapaṃ dūratova āgacchantaṃ, disvā gharā nikkhamitvā paccuggantvā hatthato pattaṃ gahetvā gharaṃ pavisitvā ghaṭiyā odanaṃ uddharitvā pattaṃ pūretvā āyasmato mahākassapassa adāsi. So ahosi piṇḍapāto anekasūpo anekabyañjano anekarasabyañjano. Atha kho āyasmato mahākassapassa etadahosi – ‘ko nu kho ayaṃ satto, yassāyaṃ evarūpo iddhānubhāvo’ti. Atha kho āyasmato mahākassapassa etadahosi – ‘sakko kho ayaṃ devānamindo’ti viditvā sakkaṃ devānamindaṃ etadavoca – ‘kataṃ kho te idaṃ, kosiya, mā punapi evarūpamakāsi’”ti. “Amhākampi, bhante kassapa, puññaena attho, amhākampi puññaena karaṇīya’nti.

“Atha kho sakko devānamindo āyasmantaṃ mahākassapaṃ abhivādetvā padakkhiṇaṃ katvā vehāsaṃ abbhuggantvā ākāse antalikkhe tikkhattuṃ udānaṃ udānesi – ‘aho dānaṃ paramadānaṃ kassape suppatiṭṭhitaṃ, aho dānaṃ paramadānaṃ kassape suppatiṭṭhitaṃ, aho dānaṃ paramadānaṃ kassape suppatiṭṭhita’”nti (udā. 27).

Atha kho bhagavā vihāre ṭhito eva tassa taṃ saddaṃ sutvā bhikkhū āmantetvā – ‘passatha, bhikkhave, sakkaṃ devānamindaṃ udānaṃ udānetvā ākāse gacchanta’nti āha. “Kiṃ pana tena kataṃ, bhante’ti? “Vañcetvā tena mayhaṃ puttassa kassapassa piṇḍapāto dinno, taṃ datvā tuṭṭhamānaso udānaṃ udāneto gacchatī’ti. “Therassa piṇḍapātāṃ dātuṃ vaṭṭatī’ti kathaṃ, bhante, tena ñātanti. “Bhikkhave, mama puttana sadisaṃ nāma piṇḍapātikaṃ devāpi manussāpi pihayantīti vatvā sayampi udānaṃ udāne’si. Sutte pana etthakameva āgataṃ –

“Assosi kho bhagavā dibbāya sotadhātuyā visuddhāya atikkantaṃ anusikāya sakkassa devānamindassa vehāsaṃ abbhuggantvā ākāse antalikkhe tikkhattuṃ udānaṃ udānetassa ‘aho dānaṃ paramadānaṃ kassape suppatiṭṭhitaṃ, aho dānaṃ paramadānaṃ kassape suppatiṭṭhitaṃ, aho dānaṃ paramadānaṃ kassape suppatiṭṭhita’nti (udā. 27).

Atha kho bhagavā etamatthaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imaṃ udānaṃ udānesi –

“Piṇḍapātikassa bhikkhuno,
Attabharassa anaññaposino;
Devā pihayanti tādino,
Upasantassa sadā satīmato’”ti. (udā. 27);

Imaṅca pana udānaṃ udānetvā, “bhikkhave, sakko devānamindo mama puttassa sīlagandhena āgantvā piṇḍapātāṃ adāsi’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

56.

“Appamatto ayaṃ gandho, yvāyaṃ tagaracandanaṃ;
Yo ca sīlavataṃ gandho, vāti devesu uttamo’”ti.

Tattha **appamattoti** parittappamāṇo. **Yo ca sīlavatanti** yo pana sīlavantānaṃ sīlagandho, so tagaraṃ viya lohitacandanaṃ viya ca parittako na hoti, ativiya ulāro vipphārito. Teneva kāraṇena **vāti**

devesu uttamoti pavaro seṭṭho hutvā devesu ca manussesu ca sabbatthameva vāyati, ottharanto gacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Mahākassapatttherapiṇḍapātadinnavatthu dasamaṃ.

11. Godhikattheraparinibbānavatthu

Tesaṃ sampannasīlānanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā rājagahaṃ upanissāya veḷuvane viharanto godhikattherassa parinibbānaṃ ārabha kathesi.

So hi āyasmā isigilipasse kāḷasīlayaṃ viharanto appamatto ātāpī pahitatto sāmāyikaṃ cetovimuttiṃ phusitvā ekassa anussāyikassa rogassa vasena tato parihāyī. So dutiyampi tatiyampi chakkhattuṃ jhānaṃ nibbattetvā parihīno, sattame vāre uppādetvā cintesi – “ahaṃ chakkhattuṃ jhānā parihīno, parihīnajjhānassa kho pana aniyatā gati, idāneva satthaṃ āharissāmī”ti kesoropanasatthakaṃ gahetvā galanāliṃ chindituṃ pañcake nipajji. Māro tassa cittaṃ ṇatvā “ayaṃ bhikkhu satthaṃ āharitukāmo, satthaṃ āharantā kho pana jīvite nirapekkhā honti, te vipassanaṃ paṭṭhapetvā arahattampi pāpuṇanti, sacāhaṃ etaṃ vāressāmi, na me vacanaṃ karissati, satthāraṃ vārāpessāmī”ti aññātakavesena satthāraṃ upasaṅkamitvā evamāha –

“Mahāvīra mahāpañña, iddhiyā yasasā jalam;
Sabbaverabhayātīta, pāde vandāmi cakkhuma.

“Sāvako te mahāvīra, maraṇaṃ maraṇābhībhū;
Ākaṅkhati cetayati, taṃ nisedha jutindhara.

“Kathañhi bhagavā tuyhaṃ, sāvako sāsane rato;
Appattamānaso sekkho, kālaṃ kayirā jane sutā”ti. (saṃ. ni. 1.159);

Tasmiṃ khaṇe therena satthaṃ āharitaṃ hoti. Satthā “māro aya”nti viditvā imaṃ gāthamāha –

“Evañhi dhīrā kubbanti, nāvakaṅkhanti jīvitaṃ;
Samūlaṃ taṇhamabbuyha, godhiko parinibbuto”ti. (saṃ. ni. 1.159);

Atha kho bhagavā sambahulehi bhikkhūhi saddhiṃ therassa satthaṃ āharitvā nipannaṭṭhānaṃ agamāsi. Tasmiṃ khaṇe māro pāpimā “kattha nu kho imassa paṭisandhiviññānaṃ patiṭṭhita”nti dhūmarāsi viya timirapuñjo viya ca hutvā sabbadisāsu therassa viññānaṃ samanvesati. Bhagavā taṃ dhūmatimirabhāvaṃ bhikkhūnaṃ dassetvā “eso kho, bhikkhave, māro pāpimā godhikassa kulaputtassa viññānaṃ samanvesati ‘kattha godhikassa kulaputtassa viññānaṃ patiṭṭhita’nti. Apatiṭṭhitena ca, bhikkhave, viññānena godhiko kulaputto parinibbuto”ti āha. Māropi tassa viññānaṭṭhānaṃ daṭṭhuṃ asakkonto kumārakavaṇṇo hutvā beluvapaṇḍuvīṇaṃ ādāya satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi –

“Uddhaṃ adho ca tiriyaṃ, disā anudisā svahaṃ;
Anvesaṃ nādhigacchāmi, godhiko so kuhiṃ gato”ti. (saṃ. ni. 1.159);

Atha naṃ satthā āha –

“Yo dhīro dhitisampanno, jhāyī jhānarato sadā;
Ahorattaṃ anuyuñjaṃ, jīvitaṃ anikāmayam.

“Jetvāna maccuno senaṃ, anāgantvā punabbhavaṃ;
Samūlaṃ taṇhamabbuyha, godhiko parinibbuto”ti. (saṃ. ni. 1.159);

Evam vutte māro pāpimā bhagavantaṃ gāthāya ajjhabhāsi –

“Tassa sokaparetassa, vīṇā kacchā abhassatha;

Tato so dummano yakkho, tatthevantaradhāyathā’’ti. (saṃ. ni. 1.159);

Satthāpi ‘‘kiṃ te, pāpima, godhikassa kulaputtassa nibbattaṭṭhānena? Tassa hi nibbattaṭṭhānaṃ tumhādisānaṃ satampi sahasampi datṭhuṃ na sakkoti’’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

57.

‘‘Tesaṃ sampannasīlānaṃ, appamādavihāriṇaṃ;
Sammadañña vimuttānaṃ, māro maggaṃ na vindati’’ti.

Tattha **tesanti** yathā appatitṭhitena viññāṇena godhiko kulaputto parinibbuto, ye ca evaṃ parinibbāyanti, tesaṃ **sampannasīlānanti** paripuññasīlānaṃ. **Appamādavihāriṇanti** satiavippavāsasaṅkhātena appamādena viharantānaṃ. **Sammadañña vimuttānanti** hetunā ñāyena kāraṇena jānitvā ‘‘tadaṅgavimuttiyā, vikkhambhanavimuttiyā, samucchadavimuttiyā, paṭippassaddhivimuttiyā, nissaraṇavimuttiyā’’ti imāhi pañcahi vimuttihi vimuttānaṃ. **Māro maggaṃ na vindati**ti evarūpānaṃ mahākhīṇāsavānaṃ sabbathāmena maggantopi māro gatamaggaṃ na vindati na labhati na passatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Godhikattheraparinibbānavatthu ekādasamaṃ.

12. Garahadinnavatthu

Yathā saṅkārattṭhānasminti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto garahadinnam nāma nigaṇṭhasāvakaṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyañhi sirigutto ca garahadinno cāti dve sahāyakā ahesuṃ. Tesu sirigutto upāsako buddhasāvako, garahadinno nigaṇṭhasāvako. Taṃ nigaṇṭhā abhikkhaṇaṃ evaṃ vadanti – ‘‘tava sahāyakaṃ siriguttaṃ ‘kiṃ tvam samaṇaṃ gotamaṃ upasaṅkamasi, tassa santike kiṃ labhissasi’’ti vatvā yathā amhe upasaṅkamitvā amhākaṅca deyyadhammaṃ dassati, kiṃ evaṃ ovaḍiṭṭuṃ na vaṭṭati’’ti. Garahadinno tesaṃ vacanaṃ sutvā abhikkhaṇaṃ gantvā ṭṭhitanisinnatṭhānādīsu siriguttaṃ evaṃ ovaḍati – ‘‘samma, kiṃ te samaṇena gotamena, taṃ upasaṅkamitvā kiṃ labhissasi, kiṃ te mama, ayye, upasaṅkamitvā tesaṃ dānaṃ dātuṃ na vaṭṭati’’ti? Sirigutto tassa kathaṃ sutvāpi bahū divase tuṅhī hutvā nibbijjivā ekadivasam, ‘‘samma, tvam abhikkhaṇaṃ āgantvā maṃ ṭṭhitatṭhānādīsu evaṃ vadesi, ‘samaṇaṃ gotamaṃ upasaṅkamitvā kiṃ labhissasi, mama, ayye, upasaṅkamitvā tesaṃ dānaṃ dehi’’ti, kathehi tāva me, tava, ayyā, kiṃ jānanti’’ti? ‘‘‘Aho, sāmi, mā evaṃ vada, mama ayyānaṃ aññātaṃ nāma natthi, sabbam atītānāgatapaccuppannaṃ sabbam kāyavacīmanokammaṃ idaṃ bhavissati, idaṃ na bhavissati’’ti sabbam bhābhābhābam jānanti’’ti? ‘‘Evaṃ vadesi’’ti. ‘‘‘Āma, vademi’’ti. ‘‘Yadi evaṃ, atibhāriyaṃ te kataṃ, ettakaṃ kālaṃ mayhaṃ etamatthaṃ anācikkhantena, ajja mayā ayyānaṃ ñāṇānubhāvo ñāto, gaccha, samma, ayye, mama vacanena nimantehi’’ti. So nigaṇṭhānaṃ santikaṃ gantvā te vanditvā ‘‘mayhaṃ sahāyako sirigutto svātanāya tumhe nimantehi’’ti āha. ‘‘Siriguttena sāmam tvam vutto’’ti? ‘‘Āma, ayyā’’ti. Te haṭṭhatuṭṭhā hutvā ‘‘nippannaṃ no kiccaṃ, siriguttassa amhesu pasanna kālato paṭṭhāya kā nāma sampatti amhākaṃ na bhavissati’’ti vadiṃsu.

Siriguttassāpi mahantaṃ nivesanaṃ. So tasmim dvinnam gehānaṃ antare ubhato dīgham āvāṭam khaṇāpetvā gūthakalalassa pūrāpesi. Bahiāvāṭe dvīsu pariyaṇtesu khāṇuke koṭṭāpetvā tesu rajjuyo bandhāpetvā āsanānaṃ purimāpāde āvāṭassa purimāpasse ṭṭhāpetvā pacchimāpāde rajjukesu ṭṭhāpeti. ‘‘Evaṃ nisinnakāle evaṃ avamsirā patissanti’’ti maññamāno yathā āvāṭo na paññāyati, evaṃ āsanānaṃ upari paccattharaṇāni dāpesi. Mahantā mahantā cāṭiyo ṭṭhāpetvā kadalipannehi ca setapilotikāhi ca mukhāni bandhāpetvā tā tucchā eva gehassa pacchimbhāge bahi yāgubhattasitthasappitelamadhuṭṭhāṇitapūvacuṇṇamakkhitaṃ katvā ṭṭhāpeti. Garahadinno pātova tassa ghamaṃ vegena gantvā, ‘‘ayyānaṃ sakkāro sajjito’’ti pucchi. ‘‘Āma, samma, sajjito’’ti. ‘‘Kahaṃ pana eso’’ti. ‘‘Etāsu ettikāsu cāṭīsu yāgu, ettikāsu bhantaṃ, ettikāsu sappiṭṭhāṇitapūvadīni pūrītāni, āsanāni paññāntāni’’ti. So ‘‘sādhū’’ti vatvā gato tassa gatakāle pañcasatā nigaṇṭhā āgamīṃsu. Sirigutto gehā nikkhamitvā pañcapaṭṭhitena nigaṇṭhe vanditvā tesaṃ purato añjalim paggayha ṭṭhito evaṃ cintesi – ‘‘tumhe kira atītādibhedam sabbam jānātha, evaṃ tumhākaṃ upaṭṭhākena mayhaṃ kathitaṃ. Sace sabbam tumhe jānātha, mayhaṃ geham mā pavisittha. Mama geham pavitṭhānañhi vo neva yāgu atthi,

na bhaddādi. Sace ajānitvā pavisissatha, gūthaāvāṭe vo pāteṭvā pothessāmī”ti evaṃ cintevā purisānaṃ saññaṃ adāsi. Evaṃ tesāṃ nisīdanabhāvaṃ ñatvā pacchimapasse ṭhatvā āsanānaṃ upari paccattharaṇāni apaneyyātha, mā tāni asucinā makkhayiṃsūti.

Atha nigaṇṭhe “ito etha, bhante”ti āha. Nigaṇṭhā pavisitvā paññattāsanesu nisīdituṃ ārabhiṃsu. Atha ne manussā vadīṃsu – “āgametha, bhante, mā tāva nisīdathā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Amhākaṃ gehaṃ pavitṭhānaṃ ayyānaṃ vattaṃ ñatvā nisīdituṃ vaṭṭati”ti. “Kiṃ kātuṃ vaṭṭati, āvuso”ti? “Attano attano pattāsanaṃ mālesu ṭhatvā sabbepe ekappahāreṇeva nisīdituṃ vaṭṭati”ti. Idam kirassa adhippāyo – “ekasmiṃ āvāṭe patite ‘mā, āvuso, avasesā āsane nisīdantū’ti vattuṃ mā labhatū”ti. Te “sādhū”ti vatvā “imehi kathitakathaṃ amhehi kātuṃ vaṭṭati”ti cintayīṃsu. Atha sabbe attano attano pattāsanaṃ māle paṭipāṭiyā aṭṭhaṃsu. Atha ne, “bhante, khippaṃ ekappahāreṇeva nisīdathā”ti vatvā tesāṃ nisinnabhāvaṃ ñatvā āsanānaṃ upari paccattharaṇāni nīharīṃsu. Nigaṇṭhā ekappahāreṇeva nisinnā, rajjūnaṃ upari ṭhapitā āsanapādā bhaddhā, nigaṇṭhā avamsirā āvāṭe paṭiṃsu. Sirigutto tesu patitesu dvāraṃ pidahitvā te uttiṇṇuttiṇṇe “atītānāgatapaccuppannaṃ kasmā na jānāthā”ti daṇḍehi pāthetvā “ettakaṃ etesaṃ vaṭṭissatī”ti dvāraṃ vivarāpesi. Te nikkhamitvā palāyituṃ ārabhiṃsu. Gamanamagge pana tesāṃ sudhāparikkamaṃ bhūmiṃ picchilaṃ kāraṇesi. Te tatha asaṅghahitvā patite patite puna pothāpetvā “alaṃ ettakaṃ tumhāka”nti uyyojesi. Te “nāsitamhā tayā, nāsitamhā tayā”ti kandantā upaṭṭhākassa gehadvāraṃ agamaṃsu.

Garahadinno taṃ vippakāraṃ disvā kuddho “nāsitamhi siriguttena, hatthaṃ pasāretvā vandantānaṃ sadevake loke yathāruciyaṃ dātuṃ samatthe nāma puññakkhettabhūte mama, ayye, pothāpetvā byasanaṃ pāpesi”ti rājakulaṃ gantvā tassa kahāpaṇasahassaṃ daṇḍaṃ kāresi. Athassa rājā sāsaṇaṃ pesesi. So gantvā rājānaṃ vanditvā, “deva, upaparikkhitvā daṇḍaṃ gaṇhatha, mā anupaparikkhitvā”ti āha. “Upaparikkhitvā gaṇhissāmī”ti. “Sādhu, devā”ti. “Tena hi gaṇhāhī”ti. Deva, mayhaṃ sahāyako nigaṇṭhasāvako maṃ upasaṅkamitvā ṭhitanisinnatṭhānādīsu abhinhaṃ evaṃ vadesi – “samma, kiṃ te samaṇena gotamena, taṃ upasaṅkamitvā kiṃ labhissasī”ti idam ādiṃ katvā sirigutto sabbaṃ taṃ pavattim ārocetvā “deva, sace imasmiṃ kāraṇe daṇḍaṃ gahetuṃ yuttaṃ, gaṇhathā”ti. Rājā garahadinnaṃ oloketvā “saccaṃ kira te evaṃ vutta”nti āha. “Saccaṃ, devā”ti. Tvam ettakampi ajānante satthāroṭi gahetvā vicaranto “sabbaṃ jānanti”ti kiṃ kāraṇā tathāgatasāvakaṃsa kathesi. “Tayā āropitadaṇḍo tuyhameva hotū”ti evaṃ sveva daṇḍaṃ pāpito, tasseva kulūpakā pothetvā nīhaṭā.

So taṃ kujjhivā tato paṭṭhāya aḍḍhamāsamattampi siriguttena saddhiṃ akathetvā cintesi – “evaṃ vicarituṃ mayhaṃ ayuttaṃ, etassa kulūpakānampi mayā byasanaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti siriguttaṃ upasaṅkamitvā āha – “sahāya siriguttā”ti. “Kiṃ, sammā”ti? “Nātisuhajjānaṃ nāma kalahopi hoti vivādopi, kiṃ tvam kiñci na kathesi, kasmā evaṃ karosī”ti? “Samma, tava mayā saddhiṃ akathanato na kathemī”ti. “Yaṃ, samma, kataṃ, katameva taṃ na mayam mettim bhindissāmā”ti. Tato paṭṭhāya ubhopi ekatṭhāne tiṭṭhanti nisīdanti. Atheskadivasam sirigutto garahadinnaṃ āha – “kiṃ te nigaṇṭhehi, te upasaṅkamitvā kiṃ labhissasi, mama satthāraṃ upasaṅkamitūṃ vā ayyānaṃ dānaṃ dātuṃ vā kiṃ te na vaṭṭati”ti? Sopi etameva paccāsisati, tenassa kaṇḍuvanaṭṭhāne nakkena vilekhitam viya ahoṣi. So, “sirigutta, tava satthā kiṃ jānāti”ti pucchi. “Ambho, mā evaṃ vada, satthu me ajānitabbaṃ nāma natthi, atītādibhedam sabbaṃ jānāti, soḷasaḥkārehi sattānaṃ cittaṃ paricchindati”ti. “Aham evaṃ na jānāmi, kasmā mayhaṃ ettakaṃ kalam na kathesi, tena hi tvam gaccha, tava satthāraṃ svātānāya nimantehi, bhojessāmi, pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ mama bhikkham gaṇhituṃ vadehī”ti.

Sirigutto satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā evamāha – “bhante, mama sahāyako garahadinno tumhe nimantāpeti, pañcahi kira bhikkhusatehi saddhiṃ sve tassa bhikkham gaṇhatha, purimadivase kho pana tassa kulūpakānaṃ mayā idam nāma kataṃ, mayā katassa paṭikaraṇampi na jānāmi, tumhākaṃ suddhacittena bhikkham dātukāmatampi na jānāmi, āvajjetvā yuttaṃ ce, adhivāsetha. No ce, mā adhivāsayitthā”ti. Satthā “kiṃ nu kho so amhākaṃ kātu kamo”ti āvajjetvā addasa “dvinnaṃ gehānaṃ antare mahantaṃ āvāṭaṃ khaṇāpetvā asītisakaṭamattāni khadiradārūni āharāpetvā pūrāpetvā aggim datvā amhe aṅgāraāvāṭe pāteṭvā niggaṇhitukāmo”ti. Puna āvajjesi – “kiṃ nu kho tatha gatapaccayā attho atthi, natthi”ti. Tato idam addasa – “aham aṅgāraāvāṭe pādaṃ pasāressāmi, taṃ paṭicchādetvā ṭhapitakilaṅgam antaradhāyissati, aṅgarakāsuṃ bhinditvā cakkamattaṃ mahāpadumaṃ utṭhahissati, athāham padumakaṇṇikā akkamanto āsane nisīdissāmi, pañcasatā bhikkhūpi tatheva gantvā nisīdissanti, mahājano sannipatissati, aham tasmim samāgame dvīhi gāthāhi anumodanaṃ karissāmi, anumodanapariyosāne caturāsītiyā paṇasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, sirigutto

ca garahadinno ca sotāpannā bhavissanti, attano ca dhanarāsiṃ sāsane vikirissanti, imaṃ kulaputtam nissāya mayā gantum vaṭṭati”ti bhikkham adhvāsesi.

Sirigutto gantvā satthu adhvāsanam garahadinnassa ārocetvā “lokajetṭhassa sakkāram karohī”ti āha. Garahadinno “idānissa kattabbayuttakam jānissāmī”ti dvinnam gehānam antare mahantam āvāṭam khaṇāpetvā asītisakaṭamattāni khadiradārūni āharāpetvā pūrāpetvā aggim datvā khadiraṅgārarāsīnam yo jāpetvā sabbarattim dhamāpetvā khadiraṅgārarāsīm kārāpetvā āvāṭamatthake rukkhapadarāni ṭhapāpetvā kilañjēna paṭicchādetvā gomayena limpāpetvā ekena passena dubbaladaṇḍake attharivā gamanamaggaṃ kāresi, “evaṃ akkantaakkantakāle daṇḍakesu bhaggesu parivaṭṭetvā āngārakāsuyam patissanti”ti maññamāno gehapacchābhāge siriguttēna ṭhapitaniyāmeneva cāṭiyo ṭhapāpesi, āsanānipi tatheva paññāpesi. Sirigutto pātova tassa geham gantvā “kato te, samma, sakkāro”ti āha. “Āma, sammā”ti. “Kham pana so”ti? “Ehi, passāmā”ti sabbam siriguttēna dassitanayenēva dassesi. Sirigutto “sādhū, sammā”ti āha. Mahājano sannipati. Micchādīṭṭhikēna hi nimantite mahanto sannipāto ahoṣi. Micchādīṭṭhikāpi “samaṇassa gotamassa vippakāram passissāmā”ti sannipatanti, sammādīṭṭhikāpi “ajja satthā mahādharmadesanam desessati, buddhavisayam buddhalīlam upadhāressāmā”ti sannipatanti.

Punadvāse satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhim garahadinnassa gehadvāram agamāsi. So gehā nikkhamitvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā purato añjalim paggayha ṭhito cintesi – “bhante, ‘tumhe kira atītādibhedam sabbam jānātha, sattānam soḷasahākārehi cittam paricchindathā’ti evam tumhākam upaṭṭhākena mayham kathitam. Sace jānātha, mayham geham mā pavisittha. Paviṭṭhānāhi vo neva yāgu atthi, na bhaddāni, sabbe kho pana tumhe āngārakāsuyam pātetvā niggaṇhissāmī”ti. Evam cintetvā satthu pattam gahetvā “ito etha bhagavā”ti vatvā, “bhante, amhākam geham āgatānam vattam nātva āgantum vaṭṭati”ti āha. “Kiṃ katum vaṭṭati, āvuso”ti? “Ekekassa pavisitvā purato gantvā nisinnakāle pacchā aññena āgantum vaṭṭati”ti. Evam kirassa ahoṣi – “purato gacchantam āngārakāsuyam patitam disvā avasesā na āgacchissanti, ekekameva pātetvā niggaṇhissāmī”ti. Satthā “sādhū”ti vatvā ekakova pāyāsi. Garahadinno āngārakāsum patvā apasakkitvā ṭhito “purato yātha, bhante”ti āha. Atha satthā āngārakāsumatthake pādam pasāresi, kilañjam antaradhāyi, āngārakāsum bhinditvā cakkamattāni padumāni utṭhahimsu. Satthā padumakaṇṇikā akkamanto gantvā paññatte buddhāsane nisīdi, bhikkhūpi tatheva gantvā nisīdīmsu. Garahadinnassa kāyato ḍāho utṭhahi.

So vegena gantvā siriguttam upasaṅkamitvā, “sāmi, me tānam hohī”ti āha. “Kiṃ eta”nti? “Pañcannam bhikkhusatānam gehe yāgu vā bhaddāni vā natthi, kiṃ nu kho karomī”ti? “Kiṃ pana tayā kata”nti āha. Aham dvinnam gehānam antare mahantam āvāṭam āngārassa pūram kāresim – “tattha pātetvā niggaṇhissāmī”ti. “Atha nam bhinditvā mahāpadumāni utṭhahimsu. Sabbe padumakaṇṇikā akkamitvā gantvā paññattāsanesu nisinnā, idāni kiṃ karomi, sāmi”ti? Nanu tvam idāneva mayham “ettikā cāṭiyo, ettikā yāgu, ettakāni sattādīni”ti dassesī”ti. “Musā tam, sāmi, tucchāva cāṭiyo”ti. Hotu, “gaccha, tāsū cāṭisū yāguādīni olokehī”ti. Tam khaṇāññeva tena yāsū cāṭisū “yāgū”ti vuttam, tā yāguyā pūrayimsu, yāsū “bhaddāni”ti vuttam, tā bhaddānam paripunnāva ahesum. Tam sampattim disvāva garahadinnassa sarīram pītipāmojjena paripūritam, cittam pasannam. So sakkaccam buddhappamukham bhikkhusaṅgam parivisitvā katabhattakiccessa satthuno anumodanam kāretukāmo pattam gaṇhi. Satthā anumodanam karonto “ime sattā paññācakkhuno abhāveneva mama sāvakanam buddhasāsanassa gaṇam na jānanti. Paññācakkhuvirahitā hi andhā nāma, paññavanto sacakkhukā nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

58.

“Yathā saṅkārādhānasmim, ujjhitasmim mahāpathe;
Padumam tattha jāyetha, sucigandham manoramam.

59.

“Evam saṅkārābhūtesu, andhabhūte puthujjane;
Atirocati paññāya, sammāsambuddhasāvako”ti.

Tattha **saṅkārādhānasminti** saṅkārāṭhānasmim, kacavararāsimhīti attho. **Ujjhitasmim mahāpathe**ti mahāmagge chaḍḍitasimim. **Sucigandhanti** surabhigandham. Mano ettha ramatīti **manoramam**. **Saṅkārābhūtesū**ti saṅkārāmiva bhūtesu. **Puthujjaneti** puthūnam kilesānam janāto evam laddhanāme lokiyamahājane. Idaṃ vuttam hoti – yathā nāma mahāpathe chaḍḍite saṅkārāsimhi asucijegucchiyapaṭikūlepi sucigandham padumam jāyetha, tam rājarājamahāmatṭādīnam manoramam

piyaṃ manāpaṃ uparimatthake patiṭṭhānārahameva bhaveyya, evameva saṅkārabhūtesupi puthujjanesu jāto nippaṇṇassa mahājanassa acakkhukassa antare nibbattopi attano paṇṇābalena kāmesu ādīnavam, nekkhamme ca ānisaṃsaṃ disvā nikkhamitvā pabbajito pabbajjāmatthenapi, kato uttarim sīlasamādhipaṇṇāvimuttivimuttiñānadassanāni ārādhētvāpi atirocati. Sammāsambuddhasāvako hi khīṇāsavo bhikkhu andhabhūte puthujjane atikkamitvā rocāti virocāti sobhatīti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Garahadinno ca sirigutto ca sotāpattiphalaṃ pāpuṇimsu. Te sabbaṃ attano dhanam buddhasāsane vippakiriṃsu. Satthā utṭhāyāsānā vihāramagamāsī. Bhikkhū sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “aho acchariyā buddhaguṇā nāma, tathārūpaṃ nāma khadiraṅgārāsim bhinditvā padumāni utṭhahimsū”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “imāya nāmā”ti vutte – “anacchariyam, bhikkhave, yaṃ mama etarahi buddhabhūtaṃ aṅgārāsimhā padumāni utṭhitāni, aparipakke nāṇe vattamānassa bodhisattabhūtaṃ me utṭhahimsū”ti vatvā, “kadā, bhante, ācikkhatha no”ti yācito atītam āharitvā –

“Kāmaṃ patāmi nirayaṃ, uddhampādo avamsiro;
Nānariyaṃ karissāmi, handa piṇḍam paṭiggahā”ti. (jā. 1.1.40) –

Idam **khadiraṅgārājātakam** vitthāretvā kathesīti.

Garahadinnavatthu dvādasamaṃ.

Pupphavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catuttho vaggo.

5. Bālavaggo

1. Aññatarapurisavatthu

Dighā jāgarato rattīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pasenadikosalañceva aññatarañca purisaṃ ārabha kathesi.

Rājā kira pasenadi kosalo ekasmiṃ chaṇḍivase alaṅkatapaṭiyattam sabbasetam ekam puṇḍarīkam nāma hatthim abhiruyha mahantena rājānubhāvena nagaram padakkhiṇam karoti. Ussāraṇāya vattamānāya leḍḍudaṇḍādīhi pothiyamāno mahājano palāyanto gīvaṃ parivattētvāpi oloketiyeva. Rājūnam kira sudinnadānassetam phalaṃ. Aññatarassāpi duggatapurisassa bhariyā sattabhūmikassa pāsādassa uparitale ṭhitā ekam vātapānakavātam vivaritvā rājānam oloketvāva apagacchi. Rañño puṇṇacando valāhakantaram pavittho viya upaṭṭhāsī. So tassā paṭibaddhacitto hatthikkhandhato patanākārapatto viya hutvā khippam nagaram padakkhiṇam katvā antepuram pavisitvā ekam vissāsakaṃ amaccaṃ āha – “asukatṭhāne te mayā olokitapāsādo diṭṭho”ti? “Āma, devā”ti. “Tatthekam itthim addasā”ti? “Addasam, devā”ti. “Gaccha, tassā sasāmikaasāmikabhāvam jānāhi”ti. So gantvā tassā sasāmikabhāvam nātva āgantvā rañño “sasāmikā”ti ārocesi. Atha rañña “tena hi tassā sāmikam pakkosāhi”ti vutte so gantvā, “ehi, bho, rājā tam pakkosati”ti āha. So “bhariyam me nissāya bhayena uppanna bhavitabba”nti cintētvā rañño ānam paṭibāhitum asakkonto gantvā rājānam vanditvā atṭhāsī. Atha nam rājā “mam ito paṭṭhāya upaṭṭhāhi”ti āha. “Alam, deva, aham attano kammaṃ katvā tumhākaṃ suṅkaṃ dadāmi, ghareyeva me jīvikā hotū”ti. “Tava suṅkena mayham attho natthi, ajjato paṭṭhāya mam upaṭṭhāhi”ti tassa phalakañca āvudhañca dāpesi. Evam kirassa ahoṣi – “kañcīdevassa dosam āropētvā ghātetvā bhariyam gaṇhissāmī”ti. Atha nam so maraṇabhayabhīto appamatto hutvā upaṭṭhāsī.

Rājā tassa dosam apassanto kāmaparilāhe vaḍḍhante “ekamassa dosam āropētvā rājānam karissāmī”ti pakkosāpetvā evamāha – “ambho ito yojanamattake nadiyā asukatṭhānam nāma gantvā sāyam mama nhānavelāya kumuduppālāni ceva aruṇavatīmatṭikañca āhara. Sace tasmim khaṇe nāgacchasi, ānam te karissāmī”ti. Sevako kira catūhipi dāsehi patikiṭṭhataro. Dhanakkīṭādayo hi dāsā “sīsam me rujjati, piṭṭhi me rujjati”ti vatvā acchitum labhantiyeva. Sevakassetam natthi, ānattakammam kātumeva vaṭṭati. Tasmā so “avassam mayā gantabbam, kumuduppalehi saddhim

aruṇavatīmattikā nāma nāgabhavane uppajjati, ahaṃ kuhiṃ labhissāmi”ti cinto maraṇabhayabhīto vegena gehaṃ gantvā, “bhadde, niṭṭhitaṃ me bhatta”nti āha. “Uddhanamatthake, sāmī”ti. So yāva bhattaṃ otarati, tāva sandhāretuṃ asakkonto ulūkenā kaṅkamaṃ harāpetvā yathāladhena byañjanaena saddhiṃ allameva bhattaṃ pacchiyaṃ opīletvā ādāya yojanikaṃ maggaṃ pakkhando, tassa gacchantasseva bhattaṃ pakkamaṃ ahoṣi. So anucchiṭṭhaṃ katvāva thokaṃ bhattaṃ apanetvā bhuñjanto ekaṃ addhikaṃ disvā mayā apanetvā ṭhapitaṃ thokaṃ anucchiṭṭhaṃ bhattameva atthi gahetvā bhuñja sāmīti. So gaṇhitvā bhuñji. Itaropi bhuñjitvā ekaṃ bhattamuṭṭhiṃ udake khipitvā mukhaṃ vikkhāletvā mahantena saddena “imasmiṃ nadīpadese adhivatthā nāgā supannā devatā ca vacanaṃ me suṇantu, rājā mayhaṃ ānaṃ kātukāmo ‘kumuduppalehi saddhiṃ aruṇavatīmattikaṃ āharā’ti maṃ āṇāpesi, addhikamanussassa ca me bhattaṃ dinnam, taṃ sahaṣṇāsaṃsaṃ, udake macchānaṃ dinnam, taṃ satāṇisaṃsaṃ. Ettakaṃ puññaphalaṃ tumhākaṃ pattim katvā dammi, mayhaṃ kumuduppalehi saddhiṃ aruṇavatīmattikaṃ āharathā”ti tikkhattuṃ anussāvesi. Tattha adhivattho nāgarājā taṃ saddaṃ sutvā mahallakavesena tassa santikaṃ gantvā “kiṃ vadesi”ti āha. So punapi tatheva vatvā “mayhaṃ taṃ pattim dehī”ti vutte, “demi”ti āha. Punapi “dehī”ti vutte, “demi, sāmī”ti āha. Evaṃ so dve tayo vāre pattim āharāpetvā kumuduppalehi saddhiṃ aruṇavatīmattikaṃ adāsi.

Rājā pana cintesi – “manussā nāma bahumāyā, sace so kenaci upāyena labheyya, kiccaṃ me na nipphajjeyyā”ti. So kālasseva dvāraṃ pidahāpetvā muddikaṃ attano santikaṃ āharāpesi. Itaropi puriso rañño nhānavelāyamevāgantvā dvāraṃ alabhanto dvārapālaṃ pakkosetvā “dvāraṃ vivarā”ti āha. “Na sakkā vivarituṃ, rājā kālasseva muddikaṃ datvā rājagehaṃ āharāpesi”ti. So “rājadūto ahaṃ, dvāraṃ vivarā”ti vatvāpi “dvāraṃ alabhanto natthi me idāni jīvitam. Kiṃ nu kho karissāmi”ti cintetvā dvārassa uparimummāre mattikāpiṇḍaṃ khipitvā tassūpari pupphāni laggetvā mahāsaddaṃ karonto, “ambho, nagaravāsino rañño mayā āṇattiyā gatabhāvaṃ jānātha, rājā maṃ akāraṇena vināsetukāmo”ti tikkhattuṃ viravitvā “kattha nu kho gacchissāmi”ti cintetvā “bhikkhū nāma muduhadayā, vihāraṃ gantvā nipajjissāmi”ti sannīṭṭhānamakāsi. Ime hi nāma sattā sukhitakāle bhikkhūnaṃ atthibhāvampi ajānitvā dukkhābhībhūtakāle vihāraṃ gantukāmā honti, tasmā sopi “me aññaṃ tānaṃ natthi”ti vihāraṃ gantvā ekasmiṃ phāsukatṭhāne nipajji. Atha raññoopi taṃ rattim niddaṃ alabhantassa taṃ itthim anussarantassa kāmapariḷāho uppajji. So cintesi – “vibhātakkaṇeyeva taṃ purisaṃ ghātāpetvā taṃ itthim ānessāmi”ti.

Tasmiṃ kaṇeyeva saṭṭhiyojanikāya lohakumbhiyā nibbattā cattāro purisā pakkuthitāya ukkhaliyā taṇḍulā viya samparivattakaṃ paccamānā tiṃsāya vassasahashehi heṭṭhimatalaṃ patvā aparehi tiṃsāya vassasahashehi puna mukhavatṭiyaṃ pāpuṇṇisu. Te sīsaṃ ukkhipitvā aññaṃaññaṃ oloketvā ekekaṃ gāthaṃ vattukāmā vattuṃ asakkontā ekekaṃ akkharaṃ vatvā parivattitvā lohakumbhimeva pavīṭṭhā. Rājā niddaṃ alabhanto majjhimayāmasamanantare taṃ saddaṃ sutvā bhīto utrastamānaso “kiṃ nu kho mayhaṃ jīvitantarāyo bhavissati, udāhu me aggamaheṣiyā, udāhu me rajjaṃ vinassissati”ti cinto sakalarattim akkhīni nimīletuṃ nāsakkhi. So aruṇuggamanavelāya eva purohitaṃ pakkosāpetvā, “ācariya, mayā majjhimayāmasamanantare mahantā bheravasaddā sutā, ‘rajassa vā aggamaheṣiyā vā mayhaṃ vā kassa antarāyo bhavissati’ti na jānāmi, tena me tvaṃ pakkosāpito”ti āha. Mahārāja, kiṃ te saddā sutāti? “Ācariya, **du**-iti **sa**-iti **na**-iti **so**-itīti ime sadde assosiṃ, imesaṃ nipphattim upadhārehi”ti. Brāhmaṇassa mahāandhakāraṃ pavīṭṭhassa viya na kiñci paññāyati, “na jānāmi”ti vutte “pana lābhasakkāro me parihāyissati”ti bhāyitvā “bhāriyaṃ, mahārāja”ti āha. “Kiṃ, ācariyā”ti? “Jīvitantarāyo te paññāyati”ti. So dviguṇaṃ bhīto, “ācariya, atthi kiñci pana paṭighātakāraṇa”nti āha. “Atthi, mahārāja, mā bhāyi, ahaṃ tayo vede jānāmi”ti. “Kiṃ pana laddhuṃ vaṭṭati”ti? “Sabbasatayaññaṃ yajitvā jīvitam labhissasi, devā”ti. “Kiṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti? Hatthisataṃ assasataṃ usabhasataṃ dhenusataṃ ajasataṃ urabbhasataṃ kukkuṭasataṃ sūkarasataṃ dārasataṃ dārikāsataṃ evaṃ ekekaṃ pāṇajātīm sataṃ sataṃ katvā gaṇhāpentō “sace migajātimeva gaṇhāpessāmi, ‘attano khādānīyameva gaṇhāpeti’ti vakkhanti”ti hatthiassamanussepi gaṇhāpeti. Rājā “mama jīvitameva mayhaṃ lābho”ti cintetvā “sabbapāṇe sīghaṃ gaṇhathā”ti āha. Āṇattamanussā adhikāraṃ gaṇhiṃsu. Vuttampi cetam kosalaṃyutte –

“Tena kho pana samayena rañño pasenadissa kosalassa mahāyañño paccupaṭṭhito hoti, pañca ca usabhasatāni pañca ca vaccharasatāni pañca ca vaccharasatāni pañca ca ajasatāni pañca ca urabbhasatāni thūṇūpanīṭṭhāni honti yaññatthāya. Yepissa te honti dāsāti vā pessāti vā kammakarāti vā, tepi daṇḍatajjitā bhayatajjitā assumukhā rudamānā parikkammāni karonti”ti (saṃ. ni. 1.120).

Mahājano attano attano puttadhītuñātīnaṃ atthāya paridevamāno mahāsaddamakāsi, mahāpathavīundriyanasaddo viya ahosi. Atha mallikā devī taṃ saddaṃ sutvā rañño santikaṃ gantvā “kiṃ nu kho te, mahārāja, indriyāni apākatikāni, kilantarūpāni viya paññāyanti”ti pucchi. “Kiṃ tuyhaṃ, mallike, tvam mama kaṇṇamūlena āsivisampi gacchantaṃ na jānāsī”ti? “Kiṃ panetaṃ, devā”ti? “Rattibhāge me evarūpo nāma saddo suto, svāhaṃ purohitaṃ pucchitvā jīvitantarāyo te paññāyati, sabbasatayaññaṃ yajitvā jīvitaṃ labhissasī”ti sutvā “mama jīviteva mayhaṃ lābho”ti ime pāṇe gaṇhāpesinti. Mallikā devī, “andhabālosi, mahārāja, kiñcāpi mahābhakkhosi, anekasūpabyañjanavikatikaṃ doṇapākaṃ bhojanaṃ bhuñjasi, dvīsu ratthesu rajjaṃ kāresi, pañña pana te mandā”ti āha. “Kasmā evaṃ vadesi, devī”ti? “Kahaṃ tayā aññaṃ maraṇena aññaṃ jīvitalābho ditthapubbo, andhabālassa brāhmaṇassa kathaṃ gahetvā kasmā mahājanassa upari dukkhaṃ khipasi, dhuravihāre sadevakassa lokassa aggapuggalo atītādīsu appaṭihataññaṃ satthā vasati, taṃ pucchitvā tassovādaṃ karohī”ti vutte rājā sallahukehi yānehi mallikāya saddhiṃ vihāraṃ gantvā maraṇabhayatajjito kiñci vattum asakkonto satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Atha naṃ satthā “handā kuto nu tvam, mahārāja, āgacchasi divā divassā”ti paṭhamataraṃ ālapi. So tuñhīyeva nisīdi. Tato mallikā bhagavato ārocesi – “bhante, rañña kira majjhimayāmasamanantare saddo suto. Atha naṃ purohitassa ārocesi. Purohito ‘jīvitantarāyo te bhavissati, tassa paṭighātatthāya sabbasate pāṇe gahetvā tesam galalohitena yaññe yajite jīvitaṃ labhissasī”ti āha. Rājā pāṇe gaṇhāpesi, tenāyaṃ mayā idhānīto”ti. “Evaṃ kira, mahārāja”ti? “Evaṃ, bhante”ti. “Kinti te saddo suto”ti? So attanā sutaniyāmeneva ācikkhi. Tathāgatassa taṃ sutvāva ekobhāso ahosi. Atha naṃ satthā āha – “mā bhāyi, mahārāja, tava antarāyo natthi, pāpakammīno satthā attano dukkhaṃ āvīkarontā evamāhamsū”ti. “Kiṃ pana, bhante, tehi kata”nti? Atha kho bhagavā tesam kammaṃ ācikkhitum “tena hi, mahārāja, suñāhī”ti vatvā atītaṃ āhari –

Atīte vīsativassasahassāyukesu manussesu kassapo bhagavā loke uppajjitvā vīsatiyā khīṇāsavasahasseehi saddhiṃ cārikaṃ caramāno bārāṇasimagamāsi. Bārāṇasivāsino dvepi tayopi bahutarāpi ekato hutvā āgantukadānaṃ pavattayīmsu. Tadā bārāṇasiyaṃ cattālīsakoṭivibhavā cattāro seṭṭhiputtā sahāyakā ahesum. Te mantayīmsu – “amhākaṃ gehe bahudhanaṃ, tena kiṃ karomā”ti? “Evarūpe buddhe cārikaṃ caramāne dānaṃ dassāma, sīlaṃ rakkhissāma, pūjaṃ karissāma”ti ekopi avatvā tesu eko tāva evamāha – “tikhiṇasuraṃ pivantā madhuramaṃsaṃ khādantā vicarissāma, idaṃ amhākaṃ jīvitaphala”nti. Aparopi evamāha – “devasikaṃ tivassikagandhasālibhattaṃ nānaggarasehi bhuñjantā vicarissāma”ti. Aparopi evamāha – “nānappakāraṃ pūvakhajjakavikatiṃ pacāpetvā khādantā vicarissāma”ti. Aparopi evamāha – “sammā mayaṃ aññaṃ kiñci na karissāma, ‘dhanam dassāma’ti vutte anicchamānā itthī nāma natthi, tasmā dhanena palobhetvā pārādārikakammaṃ karissāma”ti. “Sādhu, sādhu”ti sabbeva tassa kathāya aṭṭhaṃsu.

Te tato paṭṭhāya abhirūpānaṃ itthīnaṃ dhanam pesetvā vīsativassasahassāni pārādārikakammaṃ katvā kālaṃ katvā avīcinirāye nibbattā. Te ekaṃ buddhantaraṃ nirāye paccitvā tatha kālaṃ katvā pakkāvasesena satthīyojanikāya lohakumbhiyā nibbattitvā tiṃsāya vassasahasseehi heṭṭhimatalaṃ patvā punapi tiṃsāya vassasahasseehi lohakumbhimukhaṃ patvā ekekaṃ gāthaṃ vattukāmā hutvā vattum asakkontā ekekaṃ akkharaṃ vatvā puna parivattitvā, lohakumbhimeva pavitṭhā. “Vadehi, mahārāja, paṭhamaṃ te kiṃ saddo nāma suto”ti? “Du-iti, bhante”ti. Satthā tena aparipuṇṇaṃ katvā vuttaṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ katvā dassento evamāha –

“Dujjīvitamajjīvimha, ye sante na dadamhase;
Vijjamānesu bhogesu, dīpaṃ nākamha attano”ti. (jā. 1.4.53; pe. va. 804);

Atha rañño imissā gāthāya atthaṃ pakāsetvā, “kiṃ te, mahārāja, dutiyasaddo tatiyasaddo catutthasaddo suto”ti pucchitvā “evaṃ nāmā”ti vutte avasesaṃ paripūrento –

“Satthivassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso;
Nirāye paccamānānaṃ, kadā anto bhavissati.

“Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati;
Tadā hi pakataṃ pāpaṃ, mama tuyhañca mārisā.

“Sohaṃ nūna ito gantvā, yoniṃ laddhāna mānusiṃ;
Vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṃ bahu”nti. (jā. 1.4.54-56; pe. va. 802, 803, 805) –

Paṭipāṭiyā imā gāthā vatvā tāsam attham pakāsetvā “iti kho, mahārāja, te cattāro janā ekekaṃ gātham vattukāmāpi vattum asakkontā ekakameva akkharam vatvā puna lohakumbhimeva pavitṭhā”ti āha.

Rañña kira pasenadikosalena tassa saddassa sutakālato paṭṭhāya te heṭṭhā bhassanti eva, ajjāpi ekaṃ vassasahassam nātikkamanti. Rañño taṃ desanam sutvā mahāsaṃvego uppajji. So “bhāriyam vatidaṃ pāradārikakammaṃ nāma, ekaṃ kira buddhantaram niraye paccitvā tato cutā saṭṭhiyojanikāya lohakumbhiyā nibbattitvā tattha saṭṭhivassasahassāni paccitvā evampi nesam dukkhā mucchanakālo na paññāyati, ahampi paradāre sineham katvā sabbarattim niddam na labhim, idāni ito paṭṭhāya paradāre mānasam na bandhissāmī”ti cintetvā tathāgataṃ āha – “bhante, ajja me rattiya dīghabhāvo ñāto”ti. Sopi puriso tattheva nisinnam taṃ katham sutvā “laddho me balavappaccayo”ti satthāram āha – “bhante, rañña tāva ajja rattiya dīghabhāvo ñāto, aham pana hiyyo sayameva yojanassa dīghabhāvam aññāsi”nti. Satthā dvinnampi katham saṃsanditvā “ekaccassa ratti dīghā hoti, ekaccassa yojanam dīgham hoti, bālassa pana saṃsāro dīgho hoti”ti vatvā dhammam desento imam gāthamāha –

60.

“Dīghā jāgarato ratti, dīgham santassa yojanam;
Dīgho bālāna saṃsāro, saddhammam avijānata”nti.

Tattha **dīghā**ti ratti nāmesā tiyāmamattāva, jāgarantassa pana dīghā hoti, dviguṇatiguṇā viya hutvā khāyati. Tassā dīghabhāvam attānam maṅkuṇasaṅghassa bhattam katvā yāva sūriyuggamaṇā samparivattakam semāno mahākusītopi, subhojanam bhuñjitvā sirisayane sayamāno kāmabhogīpi na jānāti, sabbarattim pana padhānam padahanto yogāvacaro ca, dhammakatham kathento dhammakathiko ca, āsanasamīpe thatvā dhammam suṇanto ca, sīsarogādiphuṭṭho vā hatthapādacchedanādim patto vā vedanābhībhūto ca, rattim maggapaṭipanno addhiko ca jānāti. **Yojananti** yojanampi catugāvutamattameva, **santassa** pana kilantassa **dīgham** hoti, dviguṇatiguṇam viya khāyati. Sakaladivasañhi maggam gantvā kilanto paṭipatham āgacchantam disvā “purato gāmo kīvadūro”ti pucchitvā “yojana”nti vutte thokam gantvā aparampi pucchitvā tenāpi “yojana”nti vutte puna thokam gantvā aparampi puchhati. Sopi “yojana”nti vadati. So pucchitapucchitā yojananteva vadanti, dīgham vatidaṃ yojanam, ekayojanam dve tīni yojanāni viya maññeti. **Bālānanti** idhalokaparalokatham pana ajānantānam bālānam saṃsāravatṭassa pariyantam kātum asakkontānam yam sattatimsabodhipakkhiyabhedam saddhammam ñatvā saṃsārassa antam karonti, taṃ **saddhammam avijānataṃ saṃsāro dīgho** nāma hoti. So hi attano dhammatāya eva dīgho nāma. Vuttampi cetam – “anamataggoyam, bhikkhave, saṃsāro, pubbā koṭi na paññāyatī”ti (saṃ. ni. 2.124). Bālānam pana pariyantam kātum asakkontānam atidīghoyevāti.

Desanāvasāne so puriso sotāpattiphalam patto, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pattā. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Rājā satthāram vanditvā gacchantoyeva te satte bandhanā mocesi. Tattha itthipurisā bandhanā muttā sīsam nhatvā sakāni gehāni gacchantā “ciraṃ jīvatu no, ayyā, mallikā devī, taṃ nissāya jīvitam labhimhā”ti mallikāya guṇakatham kathayimsu. Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum – “aho paṇḍitā vatāyam, mallikā, attano paññam nissāya ettakassa janassa jīvitadānam adāsī”ti. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova tesam bhikkhūnam katham sutvā gandhakuṭito nikkhamitvā dhammasabham pavisitvā paññatte āsane nisīditvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “na, bhikkhave, mallikā, idāneva attano paññam nissāya mahājanassa jīvitadānam deti, pubbepi adāsīyevā”ti vatvā tamattham pakāsanto atītam āhari –

Atīte bārānasiyam rañño putto ekaṃ nigrodharukkham upasaṅkamitvā tattha nibbattāya devatāya āyāci – “sāmi devarāja, imasmim jambudīpe ekasatarājāno ekasataaggamahesiyo, sacāham pitu accayena rajjam labhissāmī, etesam galalohitena balim karissāmī”ti. So pitari kālakate rajjam patvā “devatāya me ānubhāvena rajjam pattam, balimassā karissāmī”ti mahatiyā senāya nikkhamitvā ekaṃ rājānam attano vase vattetvā tena saddhim aparampi aparampīti sabbe rājāno attano vase katvā saddhim aggamahesīhi ādāya gacchanto uggasenassa nāma sabbakaniṭṭhassa rañño dhammadinnā nāma aggamahesī garugabbhā, taṃ ohāya āgantvā “ettakajanam visapānakam pāyetvā māressāmī”ti rukkhamūlam sodhāpesi. Devatā cintesi – “ayam rājā ettake rājāno gaṇhanto ‘mam nissāya gahitā ime’ti cintetvā tesam galalohitena mayham balim kātukāmo, sace panāyam ete ghātesati, jambudīpe rājavamso upacchijjissati, rukkhamūlepi, me asuci bhavissati, sakkhissāmi nu kho etam nivāretu”nti. Sā upadhārentī “nāham sakkhissāmī”ti ñatvā aññampi devatam upasaṅkamitvā etamattham ārocetvā

“tvam sakkhissasī”ti āha. Tāyapi paṭikkhittā aññampi aññampīti evaṃ sakalacakkavāḷadevatāyo upasaṅkamitvā tāhipi paṭikkhittā catunnaṃ mahārājūnaṃ santikaṃ gantvā “mayam na sakkoma, amhākaṃ pana rājā amhehi puñña ca paññāya ca viṣiṭṭho, taṃ pucchā”ti tehipi paṭikkhittakāle sakkam upasaṅkamitvā tamatthaṃ ārocetvā, “deva, tumhesu appossukkatam āpannesu khattiyavamsa upacchijjissati, tassa paṭisaraṇaṃ hothā”ti āha. Sakko “ahampi naṃ paṭibāhituṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ pana te vakkhāmi”ti vatvā upāyaṃ ācikkhi – “gaccha, tvam rañño passantasseva rattavatthaṃ nivāsetvā attano rukkhato nikkhamitvā gamanākāraṃ dassehi. Atha taṃ rājā ‘devatā gacchati, nivattāpessāmi na’nti nānappakārena yācissati. Atha naṃ vadeyyāsī ‘tvam ekasatarājāno saddhim aggamaheṣīhi ānetvā tesam galalohitena baliṃ karissāmi’ti mayham āyācitvā uggasenassa rañño devim ohāya āgato, nāham tādisassa musāvādassa baliṃ sampatiṅcchāmi”ti, “evaṃ kira vutte rājā taṃ āṇāpessati, sā rañño dhammaṃ desetvā ettakassa janassa jīvitadānaṃ dassati”ti. Iminā kāraṇena sakko devatāya imaṃ upāyaṃ ācikkhi. Devatā tathā akāsī.

Rājāpi taṃ āṇāpesi. Sā āgantvā tesam rājūnaṃ pariyante nisinnampi attano rājānameva vandi. Rājā “mayi sabbarājajetṭhake ṭhite sabbakaniṭṭhaṃ attano sāmikaṃ vandati”ti tassā kujjhi. Atha naṃ sā āha – “kiṃ mayham tayi paṭibaddham, ayaṃ pana me sāmiko issariyassa dāyako, imaṃ avanditvā kasmā taṃ vandissāmi”ti? Rukkhadevatā passantasseva mahājanassa “evaṃ, bhadde, evaṃ, bhadde”ti vatvā taṃ pupphamuṭṭhinā pūjesi. Puna rājā āha – “sace maṃ na vandasi, mayham rajjasiridāyikaṃ evaṃ mahānubhāvaṃ devataṃ kasmā na vandasi”ti? “Mahārāja, tayā attano puñña ṭhatvā rājāno gahitā, na devatāya gahetvā dinnā”ti. Punapi taṃ devatā “evaṃ, bhadde, evaṃ, bhadde”ti vatvā tatheva pūjesi. Puna sā rājānaṃ āha – “tvam ‘devatāya me ettakā rājāno gahetvā dinnā’ti vadesi, idāni te devatāya upari vāmapasse rukkho agginā daḍḍho, sā taṃ aggiṃ nibbāpetuṃ kasmā nāsakkhi, yadi evaṃ mahānubhāvā”ti. Punapi taṃ devatā “evaṃ, bhadde, evaṃ, bhadde”ti vatvā tatheva pūjesi.

Sā kathayamānā ṭhitā rodi ceva hasi ca. Atha naṃ rājā “kiṃ ummattikāsī”ti āha. “Kasmā deva evaṃ vadesi”? “Na mādisiyo ummattikā honti”ti. Atha “naṃ kiṃ kāraṇā rodasi ceva hasasi cā”ti? “Suṇāhi, mahārāja, ahañhi atīte kuladhītā hutvā patikule vasanti sāmikassa sahāyakaṃ pāhunakaṃ āgataṃ disvā tassa bhattaṃ pacitukāmā ‘maṃsam āharā’ti dāsiyā kahāpaṇaṃ datvā tāya maṃsam alabhitvā āgatāya ‘natthi maṃsa’nti vutte gehassa pacchimabhāge sayitāya eḷikāya sīsam chinditvā bhattaṃ sampādesim. Sāham ekissāya eḷikāya sīsam chinditvā niraye paccitvā pakkāvasesena tassā lomagaṇanāya sīsacchedaṃ pāpuṇim, ‘tvam ettakaṃ janam vadhitvā kadā dukkhā muccissasi’ti evamaṃ tava dukkhaṃ anussaranti rodi”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Ekissā kaṇṭhaṃ chetvāna, lomagaṇanāya paccisaṃ;
Bahūnaṃ kaṇṭhe chetvāna, kathaṃ kāhasi khattiyā”ti.

Atha “kasmā tvam hasasī”ti? “Etasmā dukkhā muttāmhī”ti tussitvā, mahārājā”ti. Punapi taṃ devatā “evaṃ, bhadde, evaṃ, bhadde”ti vatvā pupphamuṭṭhinā pūjesi. Rājā “aho me bhāriyaṃ kataṃ kammaṃ, ayaṃ kira ekaṃ eḷikaṃ vadhitvā niraye pakkāvasesena tassā lomagaṇanāya sīsacchedaṃ pāpuṇi, aham ettakaṃ janam vadhitvā kadā sotthim pāpuṇissāmi”ti sabbe rājāno mocetvā attano mahallakatare vanditvā daharadaharānaṃ añjalim paggayha sabbe khamāpetvā sakasakaṭṭhānameva paḥiṇi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, na idāneva, mallikā devī, attano paññaṃ nissāya mahājanassa jīvitadānaṃ deti, pubbepi adāsiyevā”ti vatvā atītaṃ samodhānesi – “tadā bārāṇasirājā pasenadi kosalo ahosi, dhammadinnā, devī mallikā, rukkhadevatā ahamevā”ti. Evaṃ atītaṃ samodhānetvā puna dhammaṃ desento, “bhikkhave, pāṇātipāto nāma na kattabbayuttako. Pāṇātipātino hi dīgharattaṃ socanti”ti vatvā imā gāthā āha –

“Idha socati pecca socati,
Pāpakārī ubhayattha socati;
So socati so vihaññati,
Disvā kammakiliṭṭhamattano”ti. (dha. pa. 15);

“Evaṃ ce sattā jāneyyumaṃ, dukkhāyaṃ jātisambhavo;
Na paṇo paṇinaṃ haññe, pāṇaghātī hi socati”ti. (jā. 1.1.18);

Aññatarapurisavatthu paṭhamam.

2. Mahākassapatherasaddhivihārikavatthu

Carañce nādhigaccheyyāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattiyam jetavane viharanto mahākassapatherassa saddhivihārikam ārabha kathesi. Desanā rājagahe samuṭṭhitā.

Theraṃ kira rājagahaṃ nissāya pippaliguḥāyam vasantaṃ dve saddhivihārikā upaṭṭhahimsu. Tesu eko sakkaccaṃ vattaṃ karoti, eko tena kataṃ kataṃ attanā kataṃ viya dassento mukhodakadantakaṭṭhānaṃ paṭiyāditaḥvāvaṃ ñatvā, “bhante, mukhodakadantakaṭṭhāni me paṭiyādītāni, mukhaṃ dhovathā”ti vadati, pādadhovananhānādikālepi evameva vadati. Itaro cintesi – “ayaṃ niccakālam mayā kataṃ kataṃ attanā kataṃ viya katvā dasseti, hotu, kattabbayuttakamassa karissāmī”ti. Tassa bhuñjitvā supantasseva nhānodakam tāpetvā ekasmim ghaṭe katvā piṭṭhikoṭṭhake ṭhapesi, udakatāpanabhājane pana nāḷimattaṃ udakam sesetvā usumam muñcantam ṭhapesi. Taṃ itaro sāyanhasamaye pabujjhivā usumam nikkhantaṃ disvā “udakam tāpetvā koṭṭhake ṭhapitaṃ bhavissatī”ti vegena gantvā theram vanditvā, “bhante, koṭṭhake udakam ṭhapitaṃ, nhāyathā”ti vatvā therena saddhimyeva koṭṭhakaṃ pāvisi. Thero udakam apassanto “kahaṃ udakam, āvuso”ti āha. Daharo aggisālam gantvā bhājane uḷunkam oḷāretvā tucchabhāvaṃ ñatvā “passatha duṭṭhassa kammaṃ tucchabhājanam uddhane āropetvā kuḥim gato, aham ‘koṭṭhake udaka’nti saññāya ārocesi”nti ujjhāyanto ghaṭam ādāya tittham agamāsi. Itaropi piṭṭhikoṭṭhakato udakam āharitvā koṭṭhake ṭhapesi.

Thero cintesi – “ayaṃ daharo ‘udakam me tāpetvā koṭṭhake ṭhapitaṃ, etha, bhante, nhāyathā’ti vatvā idāni ujjhāyanto ghaṭam ādāya tittham gacchati, kiṃ nu kho eta”nti upadhārento “ettakaṃ kālam esa daharo iminā kataṃ vattaṃ attanāva kataṃ viya pakāseti”ti ñatvā sāyam āgantvā nisinnassa ovādamadāsi, “āvuso, bhikkhunā nāma ‘attanā katameva kata’nti vattum vaṭṭatī, no akataṃ, tvam idāneva ‘koṭṭhake udakam ṭhapitaṃ, nhāyatha, bhante’ti vatvā mayi pavisitvā ṭhite ghaṭam ādāya ujjhāyanto gacchasi, pabbajitassa nāma evam kātuṃ na vaṭṭatī”ti. So “passatha therassa kammaṃ, udakamattakaṃ nāma nissāya maṃ evam vadesī”ti kujjhivā punadivase therena saddhim piṇḍāya na pāvisi. Thero itarena saddhim ekaṃ padesam agamāsi. So tasmim gate therassa upaṭṭhākakulam gantvā “thero kahaṃ, bhante”ti puṭṭho “therassa aphāsukam jātam, vihāreyeva nisinnō”ti āha. “Kiṃ pana, bhante, laddhum vaṭṭatī”ti? “Evarūpaṃ kira nāma āhāram dethā”ti vutte tena vuttaniyāmeneva sampādetvā adamsu. So antarāmaggeva taṃ bhattaṃ bhuñjitvā vihāram gato. Theropi gataṭṭhāne mahantaṃ sukhumavattham labhitvā attanā saddhim gatadahaṃssa adāsi. So taṃ rajitvā attano nivāsanapārūpanam akāsi.

Thero punadivase taṃ upaṭṭhākakulam gantvā, “bhante, ‘tumhākam kira aphāsukam jāta’nti amhehi daharena vuttaniyāmeneva paṭiyādetvā āhāro pesito, paribhuñjitvā vo phāsukam jāta’nti vutte tuṅhī ahoṣi. Vihāram pana gantvā taṃ daharam vanditvā nisinnam evamāha – “āvuso, tayā kira hiyyo, idaṃ nāma kataṃ, idaṃ pabbajitānam na anucchavikam, viññattim katvā bhuñjitum na vaṭṭatī”ti. So kujjhivā there āghātam bandhitvā “purimadivase udakamattaṃ nissāya maṃ musāvādim katvā ajja attano upaṭṭhākakule bhattamuṭṭhiyā bhuttakāraṇā maṃ ‘viññattim katvā bhuñjitum na vaṭṭatī’ti vadati, vatthampi tena attano upaṭṭhākasēva dinnam, aho therassa bhāriyam kammaṃ, jānissāmissa kattabbayuttaka”nti punadivase there gāmaṃ pavisante sayam vihāre ohīyitvā daṇḍam gahetvā paribhogabhājanāni bhinditvā therassa paṇṇasālāya aggim datvā yaṃ na jhāyati, taṃ muggarena paharanto bhinditvā nikkhamitvā palāto. So kālam katvā avīcimahāniraye nibbatti.

Mahājano katham samuṭṭhāpesi – “therassa kira saddhivihāriko ovādamattaṃ asahanto kujjhivā paṇṇasālam jhāpetvā palāto”ti. Atheko bhikkhu aparabhāge rājagahā nikkhamitvā satthāram daṭṭhukāmo jetavanam gantvā satthāram vanditvā satthārā paṭisanthāram katvā “kuto āgatosī”ti puṭṭho “rājagahato, bhante”ti āha. “Mama puttassa mahākassapassa khamaṇīya”nti? “Khamaṇīyam, bhante, eko pana saddhivihāriko ovādamattena kujjhivā paṇṇasālam jhāpetvā palāto”ti. Satthā “na so idāneva ovādam sutvā kujjhati, pubbepi kujjhiyeva. Na idāneva kuṭim dūseti, pubbepi dūsesiyevā”ti vatvā atītam āhari –

Atīte bārānasiyam brahmadatte rajjam kārente himavantapadese eko siṅgilasakuṇo kulāvakam katvā vasi. Athekadivasam deve vassante eko makkato sītena kampamāno taṃ padesam agamāsi. Siṅgilo taṃ disvā gāthamāha –

‘Manussasseva te sīsam, hatthapādā ca vānara;
Atha kena nu vaṇṇena, agāraṃ te na vijjatī’ ti. (jā. 1.4.81);

Makkaṭo ‘kiñcāpi me hatthapādā atthi, yāya pana paññāya vicāretvā agāraṃ kareyyaṃ, sā me paññā natthī’ ti cintetvā tamatthaṃ viññāpetukāmo imaṃ gāthamāha –

‘Manussasseva me sīsam, hatthapādā ca siṅgila;
Yāhu seṭṭhā manussesu, sā me paññā na vijjatī’ ti. (jā. 1.4.82);

Atha naṃ ‘evarūpassa tava kathaṃ gharāvāso ijjhissatī’ ti garahanto siṅgilo imaṃ gāthādvayamāha –

‘Anavaṭṭhitacittassa, lahucittassa dubbhino;
Niccaṃ addhuvasīlassa, sukhabhāvo na vijjati.

‘So karassu ānubhāvaṃ, vītivattassu sīliyaṃ;
Sītavātaparittānaṃ, karassu kuṭavaṃ kapī’ ti. (jā. 1.4.83-84);

Makkaṭo ‘ayaṃ maṃ anavaṭṭhitacittaṃ lahucittaṃ mittadubbhiṃ addhuvasīlaṃ karoti, idānissa mittadubbhibhāvaṃ dassessāmī’ ti kulāvakaṃ viddhaṃsetvā vippakiri. Sakuṇo tasmim kulāvakaṃ gaṇhante eva ekena passena nikkhamitvā palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi – ‘tadā makkaṭo kuṭidūsakabhikkhu ahoṣi, siṅgilasakuṇo kassapo ahoṣī’ ti. Jātakam samodhānetvā ‘evaṃ, bhikkhave, na idāneva, pubbepi so ovādakkhaṇe kujjhivā kuṭim dūsesi, mama puttassa kassapassa evarūpena bālena saddhiṃ vasanato ekakasseva nivāso seyyo’ ti vatvā imaṃ gāthamāha –

61.

‘Carañce nādhigaccheyya, seyyaṃ sadisamattano;
Ekacariyaṃ daḷhaṃ kayirā, natthi bāle sahāyatā’ ti.

Tattha **caranti** iriyāpathacāraṃ aggahetvā manasācāro veditabbo, kalyāṇamittaṃ pariyasantoti attho. **Seyyaṃ sadisamattano**ti attano sīlasamādhipaññāguṇehi adhikataṃ vā sadisaṃ vā na labheyya ce. **Ekacariyanti** etesu hi seyyaṃ labhamāno sīlādīhi vaḍḍhati, sadisaṃ labhamāno na parihāyati, hīnena pana saddhiṃ ekato vasanto ekato saṃbhogaparibhogaṃ karonto sīlādīhi parihāyati. Tena vuttaṃ – ‘evarūpo puggalo na sevitaḍḍo na bhajitaḍḍo na payirupāsitaḍḍo aññatra anuddayā aññatra anukampā’ ti (pu. pa. 121; a. ni. 3.26). Tasmā sace kāruṇṇaṃ paṭicca ‘ayaṃ maṃ nissāya sīlādīhi vaḍḍhissatī’ ti tamhā puggalā kiñci apaccāsīsanto taṃ saṅgaṇhituṃ sakkoti, iccetaṃ kusalaṃ. No ce sakkoti, **ekacariyaṃ daḷhaṃ kayirā** ekībhāvameva thiraṃ katvā sabbairiyāpathesu ekakova vihareyya. Kiṃ kāraṇā? **Natthi bāle sahāyatā**ti sahāyatā nāma cūlasīlaṃ majjhimasīlaṃ mahāsīlaṃ dasa kathāvatthūni terasa dhutaṅgaguṇā vipassanāguṇā cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā. Ayaṃ sahāyatāguṇo bālaṃ nissāya natthīti.

Desanāvasāne āgantuko bhikkhu sotāpattiphalaṃ patto, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇiṃsu, desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Mahākassapattherasaddhivihārikavatthu dutiyaṃ.

3. Ānandaseṭṭhivatthu

Puttā matthīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattiyaṃ viharanto ānandaseṭṭhiṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kira ānandaseṭṭhi nāma cattālīsakoṭivibhavo mahāmaccharī ahoṣi. So anvaḍḍhamāsaṃ ṇātake sannipātetvā puttaṃ mūlasiriṃ nāma tīsu velāsu evaṃ ovadati – ‘idaṃ cattālīsakoṭidhanaṃ ‘bahū’ ti mā saññaṃ kari, vijjamānaṃ dhanam na dāttabbaṃ, navaṃ dhanam uppādetabbaṃ. Ekekampi hi kahāpaṇaṃ vayaṃ karontassa pana khīyateva. Tasmā –

“Añjanānaṃ khayam disvā, upacikānañca ācayam;
Madhūnañca samāhāram, paṇḍito gharamāvase”ti.

So aparena samayena attano pañca mahānidhiyo puttassa anācikkhitvā dhananissito maccheramalamalino kālam katvā tasseva nagarassa ekasmim dvāragāmake caṇḍālānaṃ kulasahassam paṭivasati. Tatthekissā caṇḍāliya kucchismim paṭisandhim ganhi. Rājā tassa kālakiriyaṃ sutvā puttamassa mūlasirim pakkosāpetvā seṭṭhiṭṭhāne ṭhapesi. Tampi caṇḍālakulasahassam ekatova bhatiyā kammaṃ katvā jīvamānaṃ tassa paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya neva bhatim labhati, na yāpanamattato param bhattapiṇḍampi. Te “mayam etarahi kammaṃ karontāpi piṇḍabhattampi na labhāma, amhākaṃ antare kālakaṇṇiya bhavitabba”nti dve koṭṭhāsā hutvā yāva tassa mātāpitāro visum honti, tāva vibhajivā “imasmim kule kālakaṇṇī uppannā”ti tassa mātaram nīharimsu.

Sāpi yāvassā so kucchigato, tāva yāpanamattampi kicchena labhitvā puttam vijāyi. Tassa hatthā ca pādā ca akkhīni ca kaṇṇā ca nāsā ca mukhañca yathāṭṭhāne na ahesum. So evarūpena āngavekallena samannāgato paṃsupisācako viya ativirūpo ahoṣi. Evaṃ santepi tam mātā na pariccāji. Kucchiyaṃ vasitaputtasmiñhi sineho balavā hoti. Sā tam kicchena posayamānā tam ādāya gatadivase kiñci alabhitvā gehe katvā sayameva gatadivase bhatim labhati. Atha nam piṇḍāya caritvā jīvitum samatthakāle sā kapālakam hatthe ṭhapetvā, “tāta, mayam tam nissāya mahādukkham pattā, idāni na sakkomi tam posetum, imasmim nagare kapaṇaddhikādīnaṃ paṭiyattabhattāni atthi, tattha bhikkhāya caritvā jīvāhi”ti tam vissajjesi. So gharapaṭipāṭiyā caranto ānandaseṭṭhikāle nivuttaṭṭhānaṃ gantvā jātissaro hutvā attano geham pāvīsi. Tīsu pana dvārakoṭṭhakesu na koci sallakkhesi. Catutthe dvārakoṭṭhake mūlasiriseṭṭhino puttakā disvā ubbiggahadāyā parodiṃsu. Atha nam seṭṭhipurisā “nikkhama kālakaṇṇī”ti pothetvā nīharitvā saṅkāraṭṭhāne khipimsu. Sathā ānandattherena pacchāsamaṇena piṇḍāya caranto tam ṭhānaṃ patto theram oloketvā tena puṭṭho tam pavattim ācikkhi. Thero mūlasirim pakkosāpesi. Atha mahājanakāyo sannipati. Sathā mūlasirim āmantetvā “jānāsi eta”nti pucchitvā “na jānāmī”ti vutte, “pitā te ānandaseṭṭhi”ti vatvā asaddahantaṃ “ānandaseṭṭhi puttassa te pañca mahānidhiyo ācikkhāhi”ti ācikkhāpetvā saddahāpesi. So sathāram saraṇam agamāsi. Tassa dhammam desento imam gāthamāha –

62.

“Puttā matthi dhanammatthi, iti bālo vihaññati;
Attā hi attano natthi, kuto puttā kuto dhana”nti.

Tassattho – **puttā me atthi, dhanam me atthi, iti bālo** puttataṇhāya ceva dhanataṇhāya ca haññati **vihaññati** dukkhayati, “puttā me nassimsū”ti vihaññati, “nassantī”ti vihaññati, “nassissantī”ti vihaññati. Dhanepi eseva nayo. Iti chahākārehi vihaññati. “Putte possessāmī”ti rattiñca divā ca thalajalpathādīsū nānappakāro vāyamantopi vihaññati, “dhanam uppādessāmī”ti kasivāṇijjādīni karontopi vihaññateva. Evaṃ vihaññassa ca **attā hi attano natthi** tena vighātena dukkhitaṃ attānaṃ sukhitaṃ kātum asakkontassa pavattiyampissa attā hi attano natthi, maraṇamañce nipannassa mārānantikāhi vedanāhi aggijālāhi viya pariḍāyhamānassa chijjamānesu sandhibandhanesu, bhijjamānesu aṭṭhisāṅghātesu nimīletvā paralokam ummīletvā idhalokam passantassāpi divase divase dvikkhattum nhāpetvā tikkhattum bhojetvā gandhamālādīhi alaṅkaritvā yāvajīvaṃ positopi sahāyabhāvena dukkharittānaṃ kātum asamatthāyā attā hi attano natthi. **Kuto puttā kuto dhanam** puttā vā dhanam vā tasmim samaye kimeva karissanti, ānandaseṭṭhinopi kassaci kiñci adatvā puttassatthāya dhanam saṅṭhapetvā pubbe vā maraṇamañce nipannassa, idāni vā imam dukkham pattassa kuto puttā kuto dhanam. Puttā vā dhanam vā tasmim samaye kiṃ dukkham harimsu, kiṃ vā sukham uppādayimsūti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Desanā mahājanassa sātthikā ahoṣīti.

Ānandaseṭṭhivatthu tatiyam.

4. Gaṇṭhibhedakacoravatthu

Yo bāloti imam dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto gaṇṭhibhedakacore ārabha kathesi.

Te kira dve sahāyakā dhammassavanatthāya gacchantena mahājanena saddhiṃ jetavanam gantvā eko dhammakatham assosi, eko attano gayhūpagam olokesi. Tesu eko dhammam suṇamāno sotāpatti phalam pāpuṇi, itaro ekassa dussante baddham pañcamāsakamattam labhi. Tassa tam gehe pākabhattam jātam, itarassa gehe na paccati. Atha nam sahāyakacoro attano bhariyāya saddhiṃ uppaṇḍayamāno “tvam atipaṇḍitatāya attano gehe pākabhattamūlampi na nipphadesī”ti āha. Itaro pana “bālabhāveneva vatāyam attano paṇḍitabhāvam maññati”ti tam pavattim satthu ārocetum ñātīhi saddhiṃ jetavanam gantvā ārocesi. Sathā tassa dhammam desento imam gāthamāha –

63.

“Yo bālo maññati bālyam, paṇḍito vāpi tena so;
Bālo ca paṇḍitamānī, sa ve ‘bālo’ti vuccatī”ti.

Tattha **yo bāloti** yo andhabālo apaṇḍito samāno “bālo aha”nti attano bālyam bālabhāvam maññati jānāti. **Tena soti** tena kāraṇena so puggalo **paṇḍito vāpi** hoti paṇḍitasadiso vā. So hi “bālo aha”nti jānamāno aññam paṇḍitam upasaṅkamanto payirupāsanto tena paṇḍitabhāvatthāya ovadiyamāno anusāsiyamāno tam ovādam gaṇhitvā paṇḍito vā hoti paṇḍitataro vā. **Sa ve bāloti** yo ca bālo samāno “ko añño mayā sadiso bahussuto vā dhammakathiko vā vinayadharo vā dhutaṅgadhāro vā atthī”ti evam paṇḍitamānī hoti. So aññam paṇḍitam anupasaṅkamanto apayirupāsanto neva pariyaṭṭim uggaṇhāti, na paṭipattim pūreti, ekantabālabhāvameva pāpuṇāti. So gaṇṭhibhedakacoro viya. Tena vuttam “sa ve ‘bālo’ti vuccatī”ti.

Desanāpariyosāne itarassa ñātakehi saddhiṃ mahājano sotāpatti phalādīni pāpuṇīti.

Gaṇṭhibhedakacoravatthu catuttham.

5. Udāyittheravatthu

Yāvajīvampi ce bāloti imam dhammadesanam sathā jetavane viharanto udāyittheram ārabha kathesi.

So kira mahātheresu paṭikkantesu dhammasabham gantvā dhammāsane nisīdi. Atha nam ekadivasam āgantukā bhikkhū disvā “ayam bahussuto mahāthero bhavissatī”ti maññamānā khandhādipaṭisamyuttam pañham pucchitvā kiñci ajānamānam “ko eso, buddhehi saddhiṃ ekavihāre vasamāno khandhadhātuāyatanamattampi na jānāti”ti garahitvā tam pavattim tathāgatassa ārocesum. Sathā tesam dhammam desento imam gāthamāha –

64.

“Yāvajīvampi ce bālo, paṇḍitam payirupāsati;
Na so dhammam vijānāti, dabbī sūparasam yathā”ti.

Tassattho – **bālo** nāmesa yāvajīvampi paṇḍitam upasaṅkamanto payirupāsanto “idaṃ buddhavacanam, ettakam buddhavacana”nti evam pariyaṭṭidhammam vā “ayam cāro, ayam vihāro, ayam ācāro, ayam gocaro, idaṃ sāvajjam, idaṃ anavajjam, idaṃ sevitabbam, idaṃ na sevitabbam, idaṃ paṭivijjhittabbam, idaṃ sacchikātabba”nti evam paṭipatti paṭivedhadhammam vā na jānāti. Yathā kiṃ? **Dabbī sūparasam yathāti**. Yathā hi dabbī yāva parikkhayā nānappakārāya sūpavikatiyā samparivattamānāpi “idaṃ loṇikam, idaṃ aloṇikam, idaṃ tittakam, idaṃ khārikam, idaṃ kaṭukam, idaṃ ambilaṃ, idaṃ anambilaṃ, idaṃ kasāva”nti sūparasam na jānāti, evameva bālo yāvajīvampi paṇḍitam payirupāsamāno vuttappakāram dhammam na jānātīti.

Desanāvasāne āgantukā bhikkhū āsavehi cittāni vimuccimṣūti.

Udāyittheravatthu pañcamam.

6. Tiṃsamattapāveyyakabhikkhuvatthu

Muhuttamapi ce viññūti imam dhammadesanam sathā jetavane viharanto tiṃsamatte pāveyyake bhikkhū ārabha kathesi.

Tesañhi bhagavā itthiṃ pariyasantānaṃ kappāsikavanasaṅḍe paṭhamaṃ dhammaṃ desesi. Tadā te sabbeva ehibhikkhubhāvaṃ patvā iddhimayapattacīvaradharā hutvā terasa dhutaṅgāni samādāya vattamānā punapī dīghassa addhuno accayena satthāraṃ upasaṅkamitvā **anamataggadhammadesanaṃ** sutvā tasmimyeva āsane arahattaṃ pāpuṇimsu. Bhikkhū “aho vatimehi bhikkhūhi khippameva dhammo viññāto”ti dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā taṃ sutvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ime tiṃsamattā sahāyakā dhuttā hutvā **tuṇḍilajātaka** (jā. 1.6.88 ādayo) mahātuṇḍilassa dhammadesanaṃ sutvāpi khippameva dhammaṃ viññāya pañca sīlāni samādiyimsu, te teneva upanissayena etarahi nisinnāsaneveva arahattaṃ pattā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

65.

“Muhuttamapi ce viññū, paṇḍitaṃ payirupāsati;
Khippaṃ dhammaṃ vijānāti, jivhā sūparasam yathā”ti.

Tassattho – **viññū** paṇḍitapuriso **muhuttamapi ce aññaṃ paṇḍitaṃ payirupāsati**, so tassa santike uggaṇhanto paripucchanto **khippameva** pariyattidhammaṃ **vijānāti**. Tato kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā paṭipattiyam ghaṭento vāyamanto yathā nāma anupahatajivhāpasādo puriso rasavijānanattham jivhagge ṭhapetvā eva loṇikādibhedam rasam vijānāti, evam paṇḍito khippameva lokuttaradhammampi vijānātīti.

Desanāvasāne bahū bhikkhū arahattaṃ pāpuṇimsūti.

Tiṃsamattapāveyyakabhikkhuvatthu chaṭṭham.

7. Suppabuddhakuṭṭhivatthu

Caranti bālā dummedhāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto suppabuddhakuṭṭhiṃ ārabha kathesi. Suppabuddhakuṭṭhivatthu **udāne** (udā. 43) āgatameva.

Tadā hi suppabuddhakuṭṭhi parisapariyante nisinno bhagavato dhammadesanaṃ sutvā sotāpattiphalaṃ patvā attanā paṭiladdhaguṇaṃ satthu ārocetukāmo parisamajjhe ogāhituṃ avisahanto mahājanassa satthāraṃ vanditvā anugantvā nivattanakāle vihāraṃ agamāsi. Tasmim khāne sakko devarājā “ayaṃ suppabuddhakuṭṭhi attano satthu sāsane paṭiladdhaguṇaṃ pākātaṃ kātukāmo”ti ñatvā “vīmaṃsissāmi na”nti gantvā ākāse ṭhitova etadavoca – “suppabuddha, tvaṃ manussadaliddo manussavarāko, ahaṃ te apariyantaṃ dhanam dassāmi, ‘buddho na buddho, dhammo na dhammo, saṅgho na saṅgho, alaṃ me buddhena, alaṃ me dhammena, alaṃ me saṅghenā’ti vadehī”ti. Atha naṃ so āha – “kosi tva”nti? “Ahaṃ sakko”ti. Andhabāla, ahirika tvaṃ mayā saddhiṃ kathetuṃ na yuttarūpo, tvaṃ maṃ “duggato daliddo kapaṇo”ti vadesi, nevāhaṃ duggato, na daliddo, sukhappatto ahamasmi mahaddhano –

“Saddhādhanam sīladhanam, hirī ottappiyam dhanam;
Sutadhanañca cāgo ca, paññā ve sattamaṃ dhanam.

“Yassa ete dhanā atthi, itthiyā purisassa vā;
‘Adaliddo’ti taṃ āhu, amoghaṃ tassa jīvita”nti. (a. ni. 7.5-6) –

Imāni me sattavidhaariyadhanāni santi, yesañhi imāni satta dhanāni santi, na te buddhehi vā paccakabuddhehi vā “daliddā”ti vuccantīti. Sakko tassa kathaṃ sutvā taṃ antarāmagge ohāya satthu santikaṃ gantvā sabbaṃ taṃ vacanapaṭivacanaṃ ārocesi. Atha naṃ bhagavā āha – “na kho, sakka, sakkā tādisānaṃ satenapī sahassenapī suppabuddhakuṭṭhiṃ ‘buddho na buddho’ti vā, ‘dhammo na dhammo’ti vā, ‘saṅgho na saṅgho’ti vā kathāpetu”nti. Suppabuddhopi kho kuṭṭhi satthu santikaṃ gantvā satthārā katapaṭisanthāro sammodamāno attanā paṭiladdhaguṇaṃ ārocetvā vuṭṭhāyāsānā pakkāmi. Atha naṃ acirapakkantaṃ gāvī taruṇavacchā jīvita voropesi.

Sā kira ekā yakkhinī pukkusātikulaputtaṃ, bāhiyaṃ dārucīriyaṃ, tambadāṭhikacoraghātaṃ, suppabuddhakuṭṭhinti imesaṃ catunnaṃ janānaṃ anekasate attabhāve gāvī hutvā jīvita voropesi. Te kira atīte cattāro setṭhiputtā hutvā ekaṃ nagarasobhinaṃ gaṇikaṃ uyyānaṃ netvā divasaṃ sampattiṃ anubhavitvā sāyanhasamaye evaṃ sammantayimsu – “imasmim ṭhāne añño natthi, imissā amhehi

dinnaṃ kahāpaṇasahaṣṣaṇca sabbaṇca pasādhanabhaṇḍaṃ gaheṭvā imaṃ māretvā gacchāmā”ti. Sā tesam kathaṃ sutvā “ime nillajjā, mayā saddhiṃ abhiraṃitvā idāni maṃ māretukāmā, jānissāmi nesam kattabbayuttaka”nti tehi māriyamānā “ahaṃ yakkhinī hutvā yathā maṃ ete mārenti, evameva te māretuṃ samatthā bhaveyya”nti patthanam akāsi. Tassa nissandena ime māresi. Sambahulā bhikkhū tassa kālakiriyaṃ bhagavato ārocetvā “tassa kā gati, kena ca kāraṇena kuṭṭhibhāvaṃ patto”ti pucchimsu. Satthā sotāpattiphalaṃ patvā tassa tāvatimsabhavane uppabbhāvaṇca tagarasikhīpaccekabuddhaṃ disvā niṭṭhubhitvā apasabyaṃ katvā dīgharattaṃ niraya paccitvā vipākāvasesena idāni kuṭṭhibhāvappattiṇca byākaritvā, “bhikkhave, ime sattā attanāva attano kaṭukavipākakammaṃ karontā vicarantī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā uttari dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

66.

“Caranti bālā dummedhā, amitteneva attanā;
Karontā pāpakaṃ kammaṃ, yaṃ hoti kaṭukapphala”nti.

Tattha **carantī**ti catūhi iriyāpathehi akusalameva karontā vicaranti. **Bālā**ti idhalokatthaṇca paralokatthaṇca ajānantā idha bālā nāma. **Dummedhā**ti duppaññā. **Amitteneva attanā**ti attanā amittabhūtena viya verinā hutvā. **Kaṭukapphala**ti tikhiṇaphalaṃ dukkhaphalaṃti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimsūti.

Suppabuddhakuṭṭhivatthu sattamaṃ.

8. Kassakavatthu

Na taṃ kammaṃ kataṃ sādhuti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekam kassakaṃ ārabha kathesi.

So kira sāvatthito avidūre ekam khettaṃ kasati. Corā udakaniddhamanena nagaraṃ pavisitvā ekasmiṃ adḍhakule umaṅgaṃ bhinditvā bahuṃ hiraññasuvaṇṇaṃ gaheṭvā udakaniddhamaneneva nikkhamimsu. Eko coro te vañcetvā ekam sahasatthavikaṃ ovaṭṭikāya katvā taṃ khettaṃ gantvā tehi saddhiṃ bhaṇḍaṃ bhājetvā ādāya gacchanto ovaṭṭikato patamānaṃ sahasatthavikaṃ na sallakkhesi. Taṃ divasaṃ satthā paccūsamaye lokaṃ volokento taṃ kassakaṃ attano nīṇajālassa antopaviṭṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti upadhārayamāno idaṃ addasa – “ayaṃ kassako pātova kasituṃ gamissati, bhaṇḍasāmikā corānaṃ anupadaṃ gantvā ovaṭṭikato patamānaṃ sahasatthavikaṃ disvā etaṃ gaṇhissanti, maṃ ṭhapetvā tassa añño sakkhī nāma na bhavissati, sotāpattimagassa upanissayopissa atthi, tattha mayā gantuṃ vaṭṭati”ti. Sopi kassako pātova kasituṃ gato. Satthā ānandattherena pacchāsamaṇena tattha agamāsi. Kassako satthāraṃ disvā gantvā bhagavantaṃ vanditvā puna kasituṃ ārabhi. Satthā tena saddhiṃ kiñci avatvāva sahasatthavikāya patitaṭṭhānaṃ gantvā taṃ disvā ānandattheraṃ āha – “passa, ānanda, āsīviso”ti. “Passāmi, bhante, ghoraviso”ti.

Kassako taṃ kathaṃ sutvā “mama velāya vā avelāya vā vicaraṇaṭṭhānametaṃ, āsīviso kirettha atthī”ti cintetvā satthari ettakaṃ vatvā pakkante “māressāmi na”nti patodalatthiṃ ādāya gato sahasabhaṇḍikaṃ disvā “imaṃ sandhāya satthārā kathitaṃ bhavissati”ti taṃ ādāya nivatto, abyattatāya ekamante ṭhapetvā paṃsunā paṭicchādetvā puna kasituṃ ārabhi. Manussā ca vibhātāya rattiyā gehe corehi katakammaṃ disvā padānupadaṃ gacchantā taṃ khettaṃ gantvā tattha corehi bhaṇḍassa bhājitaṭṭhānaṃ disvā kassakassa padavalañjaṃ addasaṃsu. Te tassa padānusārena gantvā thavikāya ṭhapitaṭṭhānaṃ disvā paṃsuṃ viyūhitvā thavikaṃ ādāya “tvam geḥaṃ vilumpitvā khettaṃ kasamāno viya vicarasī”ti tajjetvā pothetvā netvā rañño dassayimsu. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā tassa vadhaṃ āṇāpesi. Rājapurisā taṃ pacchābāhaṃ bandhitvā kasāhi tālentā āghātaṃ nayimsu. So kasāhi tāliyamāno aññaṃ kiñci avatvā “passānanda, āsīvisoti, passāmi bhagavā ghoraviso”ti vadanto gacchati. Atha naṃ rājapurisā “tvam satthu ceva ānandattherassa ca kathaṃ kathesi, kiṃ nāmeta”nti pucchitvā – “rājānaṃ daṭṭhuṃ labhamāno kathessāmī”ti vutte rañño santikaṃ netvā rañño taṃ pavattiṃ kathayimsu. Atha naṃ rājā “kasmā evaṃ kathesi”ti pucchi. So “nāhaṃ, deva, coro”ti vatvā kasanatthāya nikkhantakālato paṭṭhāya sabbam taṃ pavattiṃ rañño ācikkhi. Rājā tassa kathaṃ sutvā “ayaṃ bhāṇe loke aggapuggalaṃ satthāraṃ sakkhiṃ apadisati, na yuttaṃ etassa dosaṃ āropetuṃ, ahamettha kattabbaṃ jānissāmī”ti taṃ ādāya sāyanhasamaye satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ pucchi – “bhagavā kacci tumhe ānandattherena saddhiṃ etassa kassakassa kasanatthānaṃ gatā”ti? “Āma,

mahārājā”ti. “Kiṃ vo tattha diṭṭha”nti? “Sahassatthavikā, mahārājā”ti. “Disvā kiṃ avocutthā”ti? “Idaṃ nāma, mahārājā”ti. “Bhante, sacāyaṃ puriso tumhādisaṃ apadisaṃ nākarissa, na jīvitam alabhissa, tumhehi pana kathitakathaṃ kathetvā tena jīvitam laddha”nti. Taṃ sutvā satthā “āma, mahārāja, ahampi ettakameva vatvā gato, paṇḍitena nāma yaṃ kammaṃ katvā pacchānutappam hoti, taṃ na kattabba”nti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

67.

“Na taṃ kammaṃ kataṃ sādhu, yaṃ katvā anutappati;
Yassa assumukho rodaṃ, vipākaṃ paṭisevatī”ti.

Tattha **na taṃ kammanti** yaṃ nirayādīsu nibbattanasamatthaṃ dukkhudrayaṃ kammaṃ katvā anussaranto anussaritānussaritakkhaṇe anutappati anusocati, taṃ kataṃ **na sādhu** na sundaraṃ niratthakaṃ. **Yassa assumukhoti** yassa assūhi tintamukho rodanto vipākaṃ anubhotīti.

Desanāvasāne kassako upāsako sotāpattiṭṭhalaṃ patto, sampattabhikkhūpi sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇṇimsūti.

Kassakavatthu aṭṭhamam.

9. Sumanamālākāravatthu

Taṅca kammaṃ kataṃ sādhuti imaṃ dhammadeśanaṃ satthā veḷuvane viharanto sumanam nāma mālākāraṃ ārabha kathesi.

So kira devasikaṃ bimbisārarājānaṃ pātova aṭṭhahi sumanapupphanāḷhi upaṭṭhahanto aṭṭha kahāpaṇe labhati. Athekadivasam tasmim pupphāni gahetvā nagaram pavitṭhamatte bhagavā mahābhikkhusaṅghaparivuto chabbaṇṇaramsiyo vissajjetvā mahatā buddhānubhāvena mahatiyā buddhalīḷaya nagaram piṇḍāya pāvīsi. Bhagavā hi ekadā chabbaṇṇaramsiyo cīvarena paṭicchādetvā aññataro piṇḍapātiko viya carati tiṃsayojanamaggaṃ aṅgulimālassa paccuggamaṃ gacchanto viya, ekadā chabbaṇṇaramsiyo vissajjetvā kapilavatthuppavesanādīsu viya. Tasmimpi divase sarīrato chabbaṇṇaramsiyo vissajjento mahantena buddhānubhāvena mahatiyā buddhalīḷaya rājagahaṃ pāvīsi. Mālākāro bhagavato ratanagghiyasadisam attabhāvaṃ disvā dvattiṃsamahāpurisalakkhaṇasītānubyañjanasarīrasobhaggaṃ oloketvā pasannacitto “kiṃ nu kho satthu adhikāraṃ karomī”ti cintetvā aññaṃ apassanto “imehi pupphehi bhagavantaṃ pūjessāmī”ti cintetvā puna cintesi – “imāni rañño nibaddhaṃ upaṭṭhānapupphāni, rājā imāni alabhanto maṃ bandhāpeyya vā ghātāpeyya vā raṭṭhato vā pabbājeyya, kiṃ nu kho karomī”ti? Athassa etadahosi “rājā maṃ ghātetu vā bandhāpetu vā raṭṭhato pabbājetu vā, so hi mayhaṃ dadamānopi imasmim attabhāve jīvitamattaṃ dhanam dadeyya, satthupūjā pana me anekāsu kappakoṭīsu alaṃ hitāya ceva sukhāya cā”ti attano jīvitam tathāgatassa pariccaji.

So “yāva me pasannaṃ cittaṃ na patikuṭati, taṃ tāvadeva pūjaṃ karissāmī”ti haṭṭhatuṭṭho udaggudaggo satthāraṃ pūjesi. Kathaṃ? Paṭhamam tāva dveva pupphamuṭṭhiyo tathāgatassa upari khipi, tā uparimatthake vitānaṃ hutvā aṭṭhamsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā dakkhiṇahatthapassena mālāpatacchannena otarivā aṭṭhamsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā piṭṭhipassena otarivā tatheva aṭṭhamsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā vāmahatthapassena otarivā tatheva aṭṭhamsu. Evaṃ aṭṭha nāḷiyo aṭṭha muṭṭhiyo hutvā catūsu ṭhānesu tathāgataṃ parikkhipimsu. Purato gamanadvāramattameva ahoṣi. Pupphānaṃ vaṇṭāni anto ahesum, pattāni bahimukhāni. Bhagavā rajatapattaparikkhitto viya hutvā pāyāsi. Pupphāni acittakānipi sacittakaṃ nissāya sacittakāni viya abhijjivā apatitvā satthārā saddhiṃyeva gacchanti, ṭhitatṭhitāṭṭhāne tiṭṭhanti. Satthu sarīrato satahassavijjulatā viya raṃsiyo nikkhamimsu. Purato ca pacchato ca dakkhiṇato ca vāmato ca sīsamatthakato ca nirantaram nikkhantaramsīsu ekāpi sammukhasammukhaṭṭhāneneva apalāyivā sabbāpi satthāraṃ tikkhattum padakkhiṇam katvā taruṇatālakkhandhappamaṇā hutvā purato eva dhāvanti. Sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Antonagare nava koṭīyo, bahinagare nava koṭīyoti aṭṭhārasasu koṭīsu ekopi puriso vā itthī vā bhikkham gahetvā anikkhanto nāma natthi. Mahājano sīhanādaṃ nadanto celukkhepasahassāni karonto satthu puratova gacchati. Satthāpi mālākārassa guṇam pākataṃ kātuṃ tigāvutappamaṇe nagare bhericaraṇamaggeneva acari. Mālākārassa sakalasarīram pañcavaṇṇāya pītiyā paripūri.

So thokaññeva tathāgatena saddhiṃ caritvā manosilārase nimuggo viya buddharasmīnaṃ anto pavittḥo satthāraṃ thometvā vanditvā tucchapacchimeva gahetvā gehaṃ agamāsi. Atha naṃ bhariyā pucchi “kahaṃ pupphānī”ti? “Satthā me pūjito”ti. “Rañño dāni kiṃ karissasi”ti? “Rājā maṃ ghātetu vā raṭṭhato vā nīharatu, ahaṃ jīvitam pariccajitvā satthāraṃ pūjesiṃ, sabbapupphāni atṭha muṭṭhiyova ahesuṃ, evarūpā nāma pūjā jāta. Mahājano ukkuṭṭhisahassāni karonto satthārā saddhiṃ carati, yo esa mahājanassa ukkuṭṭhisaddo, tasmim ṭhāne eso”ti. Athassa bhariyā andhabālatāya evarūpe pāṭihāriye pasādam nāma ajanetvā taṃ akkositvā paribhāsivā “rājāno nāma caṇḍā, sakim kuddhā hatthapādādicchedanena bahumpi anattaṃ karonti, tayā katakammena mayhampi anatto siyā”ti putte ādāya rājakulaṃ gantvā rañña pakkositvā “kiṃ eta”nti pucchitā āha – “mama sāmiko tumhākaṃ upaṭṭhānapupphehi satthāraṃ pūjetvā tucchahattho gharaṃ āgantvā ‘kahaṃ pupphānī’ti mayā puṭṭho idaṃ nāma vadesi, ahaṃ taṃ paribhāsivā ‘rājāno nāma caṇḍā, sakim kuddhā hatthapādādicchedanena bahumpi anattaṃ karonti, tayā katakammena mayhampi anatto siyā’ti taṃ chaḍḍetvā idhāgatā, tena kataṃ kammaṃ sukataṃ vā hotu, dukkaṭaṃ vā, tassevetam, mayā tassa chaḍḍitabhāvaṃ jānāhi, devā”ti. Rājā paṭhamadassaneneva sotāpattiphalaṃ patto saddho pasanno ariyasāvako cintesi – “aho ayaṃ itthī andhabālā, evarūpe guṇe pasādam na uppādesi”ti. So kuddho viya hutvā, “amma, kiṃ vadesi, mayhaṃ upaṭṭhānapupphehi tena pūjā katā”ti? “Āma, devā”ti. “Bhaddakaṃ te kataṃ taṃ chaḍḍentiyā, mama pupphehi pūjākārassa ahaṃ kattabbayuttakaṃ jānissāmī”ti taṃ uyyojetvā vegena satthu santikaṃ gantvā vanditvā satthārā saddhiṃyeva vicari.

Satthā rañño cittappasādam ñatvā bhericaraanavīthiyā nagaraṃ caritvā rañño gharadvāraṃ agamāsi. Rājā pattaṃ gahetvā satthāraṃ gehaṃ pavevetukāmo ahosi. Satthā pana rājaṅgaṇeyeva nisīdanākāraṃ dassesi. Rājā taṃ ñatvā “sīghaṃ maṇḍapaṃ karothā”ti taṅkhaṇaṇñeva maṇḍapaṃ kārapesi. Nisīdi satthā saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Kasmā pana satthā rājagehaṃ na pāvisi?

Evam kirassa ahosi – “sacāhaṃ anto pavisitvā nisīdeyyaṃ, mahājano maṃ daṭṭhuṃ na labheyya, mālākārassa guṇo pākaṭo na bhavēyya, rājaṅgaṇe pana maṃ nisinnaṃ mahājano daṭṭhuṃ labhissati, mālākārassa guṇo pākaṭo bhavissati”ti. Guṇavantānañhi guṇaṃ buddhā eva pākaṭaṃ kātuṃ sakkonti, avasesajano guṇavantānaṃ guṇaṃ kathento maccharāyati. Cattāro pupphapaṭā catuddisaṃ aṭṭhaṃsu. Mahājano satthāraṃ parivāresi. Rājā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ paṇṭenāhārena parivisi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ katvā purimanayeneva catūhi pupphapaṭehi parikkhitto sīhanādaṃ nadanto mahājanena parivuto vihāraṃ agamāsi. Rājā satthāraṃ anugantvā nivatto mālākāraṃ pakkosāpetvā “mama āharitapupphehi kinti katvā satthāraṃ pūjesi”ti pucchi. Mālākāro “rājā maṃ ghātetu vā raṭṭhato vā pabbājetūti jīvitam pariccajitvā pūjesiṃ devā”ti āha. Rājā “tvam mahāpuriso nāmā”ti vatvā aṭṭha hatthī ca asse ca dāse ca dāsiyo ca mahāpasādhanāni ca aṭṭha kahāpaṇasahassāni ca rājakulato nīharitvā sabbālanākārappaṭimaṇḍitā aṭṭha nāriyo ca aṭṭha gāmaṃvare cāti idaṃ sabbatṭhakaṃ nāma dānaṃ adāsi.

Ānandatthero cintesi – “ajja pātova paṭṭhāya sīhanādasahassāni ceva celukkhepasahassāni ca pavattanti, ko nu kho mālākārassa vipāko”ti? So satthāraṃ pucchi. Atha naṃ satthā āha – “ānanda, iminā mālākārena appamattakaṃ kammaṃ kata”nti mā sallakkhesi, ayañhi mayhaṃ jīvitam pariccajitvā pūjaṃ akāsi. So evaṃ mayi cittaṃ pasādetvā –

“Kappānaṃ satahassam, duggatiṃ na gamissati;
Ṭhatvā devamanussesu, phalaṃ etassa kammuno;
Pacchā paccekasambuddho, sumano nāma bhavissati”ti. –

Āha. Satthu pana vihāraṃ gantvā gandhakuṭipavisanakāle tāni pupphāni dvārakoṭṭhake paṭiṃsu. Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “aho acchariyaṃ mālākārassa kammaṃ, dharamānakabuddhassa jīvitam pariccajitvā pupphapūjaṃ katvā taṅkhaṇaṇñeva sabbatṭhakaṃ nāma labhati”ti. Satthā gandhakuṭito nikkhamitvā tiṇṇaṃ gamanānaṃ aññatarena gamanena dhammasabhaṃ gantvā buddhāsane nisīditvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “āma, bhikkhave, yassa kammaṃ katattā pacchānutappaṃ na hoti, anussarītānussaritakkhaṇe somanassameva uppajjati, evarūpaṃ kammaṃ kattabbamevā”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

68.

“Taṅca kammaṃ kataṃ sādhu, yaṃ katvā nānutappati;
Yassa paṭīto sumano, vipākaṃ paṭisevatī”ti.

Tattha **yaṃ katvāti** yaṃ devamanussasampattīnañceva nibbānasampattiyā ca nibbattanasamattham sukhudrayaṃ kammaṃ katvā nānutappati, atha kho diṭṭhadhammeyeva anussaritānussaritakkhaṇe ya eva pītivegena patīto somanassavegena ca sumano hutvā āyatim pītisomanassajāto hutvā vipākaṃ paṭisevati, **taṃ kammaṃ kataṃ sādhu** bhaddakanti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Sumanamālākāravatthu navamaṃ.

10. Uppalavaṇṇattherīvattu

Madhuvā maññatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto uppalavaṇṇattherim ārabha kathesi.

Sā kira padumuttarabuddhassa pādamūle patthanaṃ paṭṭhapetvā kappasatasahassaṃ puññāni kurumānā devesu ca manussesu ca saṃsarantī imasmiṃ buddhuppāde devalokato cavitvā sāvattiyam seṭṭhikule paṭisandhiṃ gaṇhi. Nīluppalagabbhasamānavaṇṇatāya cassā **uppalavaṇṇā**teva nāmaṃ akaṃsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīpe rājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṃ sāsanam paṇiṃsu – “dhītaraṃ amhākaṃ detū”ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi – “aham sabbesaṃ manaṃ gahetuṃ na sakkhissāmi, upāyaṃ panekaṃ karissāmi”ti dhītaraṃ pakkosāpetvā, “amma, pabbajitum sakkhissasi”ti āha. Tassā pacchimabhavikattā taṃ vacanaṃ sīse āsittam satapākatelaṃ viya ahoṣi. Tasmā pitaraṃ “pabbajissāmi, tātā”ti āha. So tassā mahantaṃ sakkāraṃ katvā bhikkhunīupassayaṃ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro pāpuṇi. Sā dīpaṃ jāletvā uposathāgāraṃ sammajjitvā dīpasikhāya nimittaṃ gaṇhitvā ṭhitāva punappunam olokayamānā tejokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ nibbattetvā tameva pādakaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇi saddhiṃ paṭisambhidāhi ceva abhiññāhi ca.

Sā aparena samayena janapadacārikaṃ caritvā paccāgantvā andhavanaṃ pāvisi. Tadā bhikkhunīnaṃ araññavāso appaṭikkhitto hoti. Athassā tattha kuṭikaṃ katvā mañcakaṃ paññāpetvā sāṇiyā parikkhipimsu. Sā sāvattiyam piṇḍāya pavisitvā nikkhami. Mātulaputto panassā nandamāṇavo nāma gihikāto paṭṭhāya paṭibaddhacitto. So tassā āgatabhāvaṃ sutvā theriyā āgamanato puretameva andhavanaṃ gantvā taṃ kuṭikaṃ pavisitvā heṭṭhāmañcake nīlīno theriyā āgantvā kuṭikaṃ pavisitvā dvāraṃ pidhāya mañcake nisinnamattāya bahi ātapato āgatattā cakkhupathe andhakāre avigateyeva heṭṭhāmañcakato nikkhamitvā mañcakaṃ abhiruyha “mā nassi bāla, mā nassi bāla”ti theriyā vāriyamānoyeva abhibhavitvā attanā patthitakammaṃ katvā pāyāsi. Athassa agunaṃ dhāretum asakkontī viya mahāpathavī dvedhā bhijji. So pathaviṃ pavittho gantvā mahāvīcimhi eva nibbatti. Therīpi tamatthaṃ bhikkhunīnaṃ ārocesi. Bhikkhuniyo bhikkhūnaṃ etamatthaṃ ārocesum. Bhikkhū bhagavato ārocayimsu. Taṃ sutvā satthā bhikkhū āmantetvā, “bhikkhave, bhikkhubhikkhūnī upāsakaupāsikāsu yo koci bālo pāpakammaṃ karonto madhusakkharādīsū kiñci deva madhurarasaṃ khādamaṇo puriso viya tuṭṭhahaṭṭho udaggudaggo viya karotī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

69.

“Madhuvā maññati bālo, yāva pāpaṃ na paccati;
Yadā ca paccati pāpaṃ, bālo dukkhaṃ nigacchati”ti.

Tattha **madhuvāti** bālassa hi pāpaṃ akusalakammaṃ karontassa taṃ kammaṃ madhu viya madhurarasaṃ viya iṭṭhaṃ kantaṃ manāpaṃ viya upaṭṭhāti. Iti naṃ so madhuvā maññati. **Yāvāti** yattakaṃ kālaṃ. **Pāpaṃ na paccatī**ti diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṃ na deti, tāva naṃ evam maññati. **Yadā cāti** yadā panassa diṭṭhadhamme vā vividhā kammakāraṇā kayiramānassa, samparāye vā nirayādīsū mahādukkhaṃ anubhavantassa taṃ pāpaṃ paccati, atha so bālo dukkhaṃ nigacchati vindati paṭilabhatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu.

Aparena pana samayena dhammasabhāyaṃ mahājano kathaṃ samuṭṭhāpesi “khīnāsavāpi maññe kāmasukhaṃ sādīyanti, kāmaṃ sevanti, kiṃ na sevissanti, na hi ete koḷāparukkhā, na ca vammikā allamaṃsasarīrāva, tasmā etepi kāmasukhaṃ sādīyanti, kāmaṃ sevanti”ti. Satthā āgantvā “kāya

nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “na, bhikkhave, khīṇāsavā kāmasukhaṃ sādīyanti, na kāmam sevanti. Yathā hi padumapatte patitaṃ udakabindu, na vilimpati, na saṅṭhāti, vinivattetvā patateva, yathā ca āragge sāsapo na vilimpati, na saṅṭhāti, vinivattetvā patateva, evaṃ khīṇāsavassa citte duvidhopi kāmo na vilimpati, na saṅṭhāti”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ brāhmaṇavagge gāthamāha –

“Vāri pokkharapatteva, āraggeriva sāsapo;
Yo na limpiti kāmesu, tamaḥam brūmi brāhmaṇa”nti. (dha. pa. 401);

Imissā attho brāhmaṇavaggeya āvi bhavissati. Sathā pana rājānaṃ pasenadikosalaṃ pakkosāpetvā, “mahārāja, imasmim sāsane yatheva kulaputtā, evaṃ kuladhītaropi mahantaṃ nātigaṇaṇca bhogakkhandhaṇca pahāya pabbajitvā araṇṇe viharanti. Tā evaṃ viharamānā rāgarattā pāpapuggalā omānātimānavasena viheṭṭenti, brahmacariyantarāyampi pāpenti, tasmā bhikkhunisaṅghassa antonagare vasanaṭṭhānaṃ kātum vaṭṭati”ti. Rājā “sādhū”ti sampaticchitvā nagarassa ekapasse bhikkhunisaṅghassa vasanaṭṭhānaṃ kārapesi. Tato paṭṭhāya bhikkhuniyo antogāmeyaeva vasantīti.

Uppalavaṇṇattherivattu dasamaṃ.

11. Jambukattheravatthu

Māse māseti imaṃ dhammaḍḍesanaṃ sathā veḷuvane viharanto jambukaṃ ājīvakaṃ ārabha kathesi.

Atīte kira kassapasammāsambuddhakāle gāmaḍḍasī eko kuṭumbiko ekassa therassa vihāraṃ katvā taṃ tattha viharantaṃ catūhi paccayehi upaṭṭhahi. Thero tassa gehe nibaddhaṃ bhuñjati. Atheko khīṇāsavo bhikkhu divā piṇḍāya caranto tassa gehadvāraṃ pāpuṇi. Kuṭumbiko taṃ disvā tassa iriyāpathe pasanno gehaṃ pavevetvā sakkaccaṃ paṇītena bhojanena parivisitvā, “bhante, imaṃ sātakaṃ rajitvā nivāseyyāthā”ti mahantaṃ sātakaṃ datvā, “bhante, kesā vo dīghā, tumhākaṃ kesoropanattāya nhāpitaṃ ānessāmi, sayanaṭṭhāya ca vo mañcakaṃ gāhāpetvā āgamiṣṣāmi”ti āha. Nibaddhaṃ gehe bhuñjanto kulūpako bhikkhu taṃ tassa sakkāraṃ disvā cittaṃ pasādetuṃ nāsakkhi, “ayaṃ taṃ muhuttaṃ diṭṭhakaṃ evarūpaṃ sakkāraṃ karoti, nibaddhaṃ gehe bhuñjantassa pana mayhaṃ na karotī”ti cintetvā vihāraṃ agamāsi. Itaropi teneva saddhiṃ gantvā kuṭumbikena dinnasātakaṃ rajitvā nivāsesi. Kuṭumbikopi nhāpitaṃ ādāya gantvā therassa kese ohārāpetvā mañcakaṃ attharāpetvā, “bhante, imasmimyeva mañcake sayathā”ti vatvā dvepe there svātanāya nimantetvā pakkāmi.

Nevāsiko tassa taṃ sakkāraṃ kayiramānaṃ adhivāsetuṃ nāsakkhi. Athassa so sāyaṃ therassa nipannaṭṭhānaṃ gantvā catūhākārehi theram akkosi, “āvuso, āgantuka kuṭumbikassa te gehe bhantaṃ bhuñjanato varataraṃ mīlhaṃ khādituṃ, kuṭumbikena ānītanhāpitenā kesohārāpanato varataraṃ tālaṭṭhikena kese luñcāpetuṃ. Kuṭumbikena dinnasātakanivāsanato varataraṃ naggena vicarituṃ, kuṭumbikena ābhatamañcake nipajjanato varataraṃ bhūmiyaṃ nipajjitu”nti. Theropi “mā esa bālo maṃ nissāya nassī”ti nimantaṃ anādiyitvā pātova utṭhāya yathāsukhaṃ agamāsi. Nevāsikopi pātova vihāre kattabbavattaṃ katvā bhikkhācāraḍḍaya “idānipi āgantuko niddāyati, ghaṇḍikasaddena pabujjheyyā”ti saññāya nakhapiṭṭheneva ghaṇḍiṃ paharivā gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Kuṭumbikopi sakkāraṃ katvā therānaṃ āgamaṇaḍḍagaṃ olokento nevāsikaṃ disvā, “bhante, thero kuhi”nti pucchi. Atha naṃ nevāsiko “mā, āvuso, kiñci avaca, tuyhaṃ kulūpako hiyyo, tava nikkhantaḍḍaya ovarakaṃ pavisitvā niddaṃ okkanto pātova utṭhāya mama vihārasammajjanasaddampi pānīyaghaṭaparibhojanīyaghaṭesu udakasiñcanasaddampi ghaṇḍikasaddampi karontassa na jānātī”ti āha. Kuṭumbiko cintesi – “tādisāya iriyāpathasampattiyā samannāgatassa me ayyassa yāva imamaṃ kālā niddāyanaṃ nāma natthi, maṃ pana tassa sakkāraṃ karontaṃ disvā addhā iminā bhadantena kiñci vuttaṃ bhavissati”ti. So attano paṇḍitabhāvena taṃ sakkaccaṃ bhojetvā tassa pattaṃ sādhuḥkaṃ dhovitvā nānaggarasabhojanassa pūretvā, “bhante, sace me ayyaṃ passeyyātha, imamaṃ piṇḍapātaṃ dadeyyāthā”ti āha.

Itaro taṃ gahetvāva cintesi – “sace so evarūpaṃ piṇḍapātaṃ bhuñjissati, imasmimyeva ṭhāne paluddho bhavissati”ti antarāmagge taṃ piṇḍapātaṃ chaḍḍetvā therassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ tattha olokento na addasa. Atha naṃ ettakassa kammaṃsa katattā vīsativassasahassāni katopi

samañadhammo rakkhitum nāsakkhi. Āyupariyosāne pana kālam katvā avīcimhi nibbattivā ekam buddhantaram mahādukkham anubhavitvā imasmim buddhuppāde rājagahanagare ekasmim bhavannapāne kulaghare nibbatti. So padasā gamanakā lato paṭṭhāya neva sayane sayitum, na bhattam bhujjitum icchati, attano sarīravalañjameva khādanti. “Bālatāya ajānanto karoti” ti tam posayimsu. Mahallakakālepi vattham nivāsetum na icchati, naggova vicarati, bhūmiyam sayati, attano sarīravalañjameva khādanti. Athassa mātāpitaro “nāyam kulagharassa anucchaviko, kevalam alajjanako ājīvakanam esa anucchaviko” ti tesam santikam netvā “imam dārakam pabbājethā” ti adamsu. Atha nam te pabbājesum. Pabbājentā ca pana galappamāne āvāte ṭhapetvā dvinnam amsakūṭānam uparim padarāni datvā tesam upari nisīditvā tālaṭṭhikhaṇḍena kese luñcimsu. Atha ne tassa mātāpitaro svātanāya nimantetvā pakkamimsu.

Punadivase ājīvaka “ehi, gāmam pavissāmā” ti tam vadimsu. So “gacchatha tumhe, aham idheva bhavissāmī” ti na icchi. Atha nam punappunam vatvā anicchamānam ohāya agamaṃsu. Sopi tesam gatabhāvam ṇatvā vaccakuṭiyā padaram vivarivā oruyha ubhohi hatthehi ālopam ālopam katvā gūtham khādi. Ājīvaka tassa antogāmato āhāram pahinimsu. Tampi na icchi. Punappunam vuccamānopi “na me iminā attho. Laddho me āhāro” ti āha. “Kham laddho” ti? “Idheva laddho” ti. Evaṃ dutiye tatiye catutthepe divase tehi bahumpi vuccamāno “aham idheva bhavissāmī” ti gāmam gantum na icchi. Ājīvaka “ayam divase divase neva gāmam pavisitum icchati, na amhehi pahitāhāram āharitum icchati, idheva me laddho” ti vadati, kim nu kho karoti, pariggaṇhissāma na” nti gāmam pavisantā ekam dve jane tassa pariggaṇhanattham ohāya gamimsu. Te pacchato gacchantā viya hutvā niliyimsu. Sopi tesam gatabhāvam ṇatvā purimanayeneva vaccakuṭim oruyha gūtham khādi.

Itare tassa kiriyam disvā ājīvakanam ārocayimsu. Tam sutvā ājīvaka “aho bhāriyam kammam, sace samañassa gotamassa sāvaka jāneyyum, ājīvaka gūtham khādamānā vicaranti” ti amhākam akittim pakāseyyum, nāyam amhākam anucchaviko” ti tam attano santikā nīharimsu. So tehi nīharito mahājanassa uccāraṇatthāne pattharito eko piṭṭhipāsāno atthi. Tasmim mahantam soṇḍi, piṭṭhipāsānam nissāya mahājanassa uccāraṇatthānam. So tattha gantvā rattim gūtham khādinvā mahājanassa sarīravalañjanatthāya āgamanakāle ekena hatthena pāsāṇassa ekam antam olubbha ekam pādam ukkhipitvā jaṇṇuke ṭhapetvā uddhamvātābhimukho mukham vivarivā tiṭṭhati. Mahājano tam disvā upasaṅkamitvā vandinvā, “bhante, kasmā ayyo mukham vivarivā ṭhito” ti pucchati. “Aham vātābhakkho, añño me āhāro natthi” ti. Atha “kasmā ekam pādam jaṇṇuke katvā ṭhitosi, bhante” ti? “Aham uggatapo ghoratapo, mayā dvīhi pādehi akkantā pathavī kampati, tasmā ekam pādam ukkhipitvā jaṇṇuke ṭhapetvā ṭhitomhi. Ahañhi rattindivam ṭhitakova vītināmemi, na nisīdāmi, na nipajjāmī” ti. Manussā nāma yebhuyyena vacanamattameva saddahanti, tasmā “aho acchariyam, evarūpāpi nāma tapassino honti, na no evarūpā diṭṭhapubbā” ti yebhuyyena aṅgamaḡadhavāsino saṅkhubhitvā upasaṅkamitvā māse māse mahantam sakkāram abhiharanti. So “aham vātameva bhakkhāmi, na aññam āhāram. Aññāñhi me khādantassa tapo nassati” ti tehi abhihaṭam na kiñci icchati. Manussā “mā no, bhante, nāsetha, tumhādisena ghoratapena paribhoge kate amhākam dīgharattam hitāya sukhāya samvattati” ti punappunam yācanti. Tassa añño āhāro na ruccati. Mahājanassa pana yācanāya pīḷito tehi ābhatāni sappiḡhānitādīni kusaggena jivhagge ṭhapetvā “gacchatha, alam vo ettakam hitāya sukhāya cā” ti uyyojesi. Evaṃ so pañcapaññāsa vassāni naggo gūtham khādanto kese luñcanto bhūmiyam sayamāno vītināmesi.

Buddhānampi kho paccūsakāle lokavolokanam avijahitameva hoti. Tasmā ekadivasaṃ bhagavato paccūsasamaye lokam volokentassa ayam jambukājīvako ṇāṇajālāssa anto paññāyi. Satthā “kim nu kho bhavissati” ti āvajjetvā tassa saha paṭisambhidāhi arahattassūpanissayam disvā “aham etam ādim katvā ekam gātham bhāsissāmi, gāthāvasāne caturāsītiyā pānasahassānam dhammābhisamayo bhavissati. Imam kulaputtam nissāya mahājano sotthibhāvam pāpuṇissati” ti ṇatvā punadivase rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātapatikkanto ānandattheram āmantesi – “ānanda, jambukājīvakaṃ santikam gamissāmī” ti. “Bhante, kim tumheya gamissathā” ti? “Āma, ahamevā” ti evam vatvā satthā vaḍḍhamānakacchāyāya tassa santikam pāyāsi.

Devatā cintayimsu – “satthā sāyam jambukājīvakaṃ santikam gacchati, so ca jegucche uccārapassāvadantakattakiliṭṭhe piṭṭhipāsāne vasati, devam vassāpetum vaṭṭati” ti attano ānubhāvena tam muhuttaṃyeva devam vassāpesum. Piṭṭhipāsāno suci nimmalo ahosi. Athassa upari pañcavaṇṇam pupphavassam vassāpesum. Satthā sāyam jambukājīvakaṃ santikam gantvā “jambukā” ti saddamakāsi. Jambuko “ko nu kho esa, dujjano maṃ jambukavādena vadati” ti cintetvā “ko eso” ti āha. “Aham samaṇo” ti. “Kim mahāsamaṇā” ti? “Ajja me ekarattim idha vasaṇatthānam dehī” ti.

“Natthi, mahāsamaṇa, imasmim̐ ṭhāne vasanaṭṭhāna”nti. “Jambuka, mā evaṃ kari, ekarattim̐ me vasanaṭṭhānaṃ dehi, pabbajitā nāma pabbajitaṃ patthenti, manussā manussaṃ, pasavo pasava”nti. “Kiṃ pana tvam̐ pabbajito”ti? “Āma, pabbajitomhī”ti. “Sace tvam̐ pabbajito, kahaṃ te lābukam̐, kahaṃ dhūmakaṭacchuko, kahaṃ yaññasuttaka”nti? “Atthetaṃ mayham̐, visum̐ visum̐ pana gahetvā vicaraṇaṃ dukkha”nti abbhantareneva gahetvā carāmī”ti. So “carissasi tvam̐ etaṃ aggaṇhitvā”ti kujjhi. Atha naṃ satthā āha – “hotu, jambuka, mā kujjha, vasanaṭṭhānaṃ me ācikkhā”ti. “Natthi, mahāsamaṇa, ettha vasanaṭṭhāna”nti.

Satthā tassa vasanaṭṭhānato avidūre ekaṃ pabbhāraṃ atthi, taṃ niddisanto “etasmim̐ pabbhāre ko vasatī”ti āha. “Natthi koci, mahāsamaṇā”ti. “Tena hi etaṃ mayham̐ dehi”ti. “Tvaññeva jāna, mahāsamaṇā”ti. Satthā pabbhāre nisīdanaṃ paññāpetvā nisīdi. Paṭhamayāme cattāro mahārājāno catuddisaṃ ekobhāsaṃ karontā satthu upaṭṭhānaṃ āgamiṃsu. Jambuko obhāsaṃ disvā “ko obhāso nāmeso”ti cintesi. Majjhimayāme sakko devarājā āgami. Jambuko tampi disvā “ko nāmeso”ti cintesi. Pacchimayāme ekāya aṅguliyaṃ ekaṃ, dvīhi dve, dasahi dasa cakkavālāni obhāsetum̐ samattho mahābrahmā sakalaṃ araṇṇaṃ ekobhāsaṃ karonto āgami. Jambuko tampi disvā “ko nu kho eso”ti cintetvā pātova satthu santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ ṭhito satthāraṃ pucchi – “mahāsamaṇa, tumhākaṃ santikaṃ catasso disā obhāsento ke āgatā”ti? “Cattāro mahārājāno”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Maṃ upaṭṭhātu”nti. “Kiṃ pana tvam̐ catūhi mahārājehi uttaritaro”ti? “Āma, jambuka, mahārājūnampi atirājā”ti. “Majjhimayāme pana ko āgato”ti? “Sakko devarājā, jambukā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Maṃ upaṭṭhātumevā”ti. “Kiṃ pana tvam̐ sakkadevarājatopi uttaritaro”ti? “Āma, jambuka, sakkatopi uttaritaromhi, eso pana mayham̐ gilānupaṭṭhāko kappiyakāraṇasāmaṇerasadiso”ti. “Pacchimayāme sakalaṃ araṇṇaṃ obhāsetvā ko āgato”ti? “Yaṃ loke brāhmaṇādayo khipitvā pakkhalitvā ‘namo mahābrahmuno’ti vadanti, so eva mahābrahmā”ti. “Kiṃ pana tvam̐ mahābrahmatopi uttaritaro”ti? “Āma, jambuka, ahañhi brahmunāpi atibrahmā”ti. “Accharyosi tvam̐, mahāsamaṇa, mayham̐ pana pañca paññāsa vassāni idha vasantassa etesu ekopi maṃ upaṭṭhātum̐ nāgatapubbo. Ahañhi ettakaṃ addhānaṃ vātabhakkho hutvā ṭhitakova vītināmesim̐, na tāva te mayham̐ upaṭṭhānaṃ āgatapubbā”ti.

Atha naṃ satthā āha – jambuka, tvam̐ lokasmim̐ andhabālaṃ mahājanaṃ vañcayamāno mampi vañcetukāmo jāto, nanu tvam̐ pañcapaññāsa vassāni gūthameva khādi, bhūmiyaṃyeva nipajji, naggo hutvā vicari, tālaṭṭhikhaṇḍena kese luñci. Atha ca pana lokaṃ vañcento “ahaṃ vātabhakkho, ekapādena tiṭṭhāmi, na nisīdāmi, na nipajjāmī”ti vadesi, “mamampi vañcetukāmosi pubbepi tvam̐ pāpikaṃ lāmikaṃ diṭṭhim̐ nissāya ettakaṃ kālaṃ gūthabhakkho bhūmisayo naggo vicaranto tālaṭṭhikhaṇḍena kesaluñcanaṃ patto, idānipi pāpikaṃ lāmikaṃ diṭṭhimeva gaṇhāsī”ti. “Kiṃ pana mayā kataṃ, mahāsamaṇā”ti? Athassa satthā pubbe katakammaṃ ācikkhi. Tassa satthari kathenteyeveva samvego uppajji, hirottappaṃ upaṭṭhitaṃ, so ukkuṭiko nisīdi. Athassa satthā udakasātikaṃ khipitvā adāsi. So taṃ nivāsetvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthāpissa anupubbim̐ kathaṃ kathetvā dhammaṃ desesi. So desanāvasāne saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā satthāraṃ vanditvā utthāyāsanaṃ pabbajjañca upasampadañca yāci. Ettāvataṃ tassa purimakammaṃ parikkhīnaṃ. Ayañhi khīṇāsavamahātheraṃ catūhi akkosehi akkositvā yāvāyaṃ mahāpathavī tigāvutādhikaṃ yojanaṃ ussannā, tāva avīcimhi paccitvā tattha pakkāvasesena pañcapaññāsa vassāni imaṃ vippakāraṃ patto. Tenassa taṃ kammaṃ khīṇaṃ. Vīsati pana vassasahassāni iminā katassa samaṇadhammassa phalaṃ nāsetum̐ na sakkā. Tasmā satthā dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā “ehi, bhikkhu, cara brahmacariyaṃ sammā dukkhassa antakiriyaṃ”ti āha. Tāvadevassa gihilingaṃ antaradhāyi aṭṭhaparikkhāradharo satthivassikamahāthero viya ahoṣi.

Āngamagadhavāsīnaṃ tassa sakkāraṃ gahetvā āgatadivaso kiresa, tasmā ubhayaṭṭhāvāsino sakkāraṃ gahetvā āgatā tathāgataṃ disvā “kiṃ nu kho amhākaṃ ayyo jambuko mahā, udāhu samaṇo gotamo”ti cintetvā “sace samaṇo gotamo mahā bhavēyya, ayaṃ samaṇassa gotamassa santikaṃ gacchēyya, jambukājīvakassa pana mahantaṭāya samaṇo gotamo imassa santikaṃ āgato”ti cintayim̐su. Satthā mahājanassa parivittaṃ nātva, “jambuka, tava upaṭṭhākānaṃ kaṅkhaṃ chindāhī”ti āha, so “ahampi, bhante, ettakameva paccāsīsāmī”ti vatvā catutthajjhānaṃ samāpajjitvā utthāya tālappamānaṃ vehāsaṃ abbhuggantvā “satthā me, bhante bhagavā, sāvakoḥasmī”ti vatvā oruyha vanditvā puna dvitālamattaṃ titālamattanti evaṃ sattaṭālamattaṃ vehāsaṃ abbhuggantvā oruyha attano sāvakabhāvaṃ jānāpesi. Taṃ disvā mahājano “aho buddhā nāma acchariyā anopamaṅṇā”ti cintesi. Satthā mahājanena saddhim̐ kathento evamāha – “ayaṃ ettakaṃ kālaṃ tumhehi ābhatam̐ sakkāraṃ kusaggena jivhagge ṭhapetvā ‘tapacaraṇaṃ pūremī’ti idha nivuṭṭho, sacepi iminā upāyena vassataṃ tapacaraṇaṃ pūreyya, yā cassa idāni kālaṃ vā bhattaṃ vā kukkucāyitvā abhuñjantassa

bhattachedanakusalacetanā, tassā taṃ tapacaraṇaṃ soḷasiṃ kalampi na agghatī’’ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

70.

‘‘Māse māse kusaggena, bālo bhuñjeyya bhojanaṃ;
Na so saṅkhātadhammānaṃ, kalam agghati soḷasi’’nti.

Tassattho – sace **bālo** apariññātadhammo sīlādiguṇā paribāhiro titthāyatane pabbajito ‘‘tapacaraṇaṃ pūressāmī’’ti māse māse patte kusaggena bhojanaṃ bhuñjanto vassasataṃ bhuñjeyya bhojanaṃ. **Na so saṅkhātadhammānaṃ, kalam agghati soḷasinti** saṅkhātadhammā vuccanti ñātadhammā tulitadhammā. Tesu heṭṭhimakoṭiyā sotāpanno saṅkhātadhammo, uparimakoṭiyā khīṇāsavo. Imesaṃ saṅkhātadhammānaṃ so bālo kalam na agghati soḷasinti puggalādhiṭṭhānā desanā. Ayaṃ panettha attho – yā cassa tathā tapacaraṇaṃ pūrentassa vassasataṃ cetanā yā ca saṅkhātadhammānaṃ kalam vā bhattaṃ vā kukkucāyivā abhuñjantānaṃ ekā bhattachedanakusalacetanā, tassā cetanāya sā tāva dīgharattaṃ pavattacetanā soḷasiṃ kalam na agghati. Imaṃ vuttaṃ hoti – yaṃ tassā saṅkhātadhammānaṃ cetanāya phalaṃ, taṃ soḷasa koṭṭhāse katvā tato ekekaṃ puna soḷasa soḷasa koṭṭhāse katvā tato ekassa koṭṭhāsassa yaṃ phalaṃ, tadeva tassa bālassa tapacaraṇato mahapphalataranti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Jambukattheravatthu ekādasamaṃ.

12. Ahipetavatthu

Na hi pāpaṃ kataṃ kammanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto aññataram ahipetaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi divase jaṭilasahassassa abbhantaro āyasmā lakkhaṇatthero ca mahāmogallānatthero ca ‘‘rājagahe piṇḍāya carissāmā’’ti gijjhakūṭato otaranti. Tesu āyasmā mahāmogallānatthero ekaṃ ahipetaṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Atha naṃ lakkhaṇatthero ‘‘kasmā, āvuso, sitaṃ pātukarosi’’ti sitakāraṇaṃ pucchi. ‘‘Akālo, āvuso lakkhaṇa, imassa pañhassa, bhagavato santike maṃ puccheyyāsi’’ti thero āha. Tesu rājagahe piṇḍāya caritvā bhagavato santikaṃ gantvā nisinnesu lakkhaṇatthero pucchi, ‘‘āvuso, moggallānaṃ tvamaṃ gijjhakūṭā otaranto sitaṃ pātukarivā mayā sitakāraṇaṃ puṭṭho ‘bhagavato santike maṃ puccheyyāsi’’ti avaca, kathehi idāni taṃ kāraṇa’’nti. Thero āha – ‘‘ahamaṃ, āvuso, ekaṃ petamaṃ disvā sitaṃ pātvākāsiṃ. Tassa evarūpo attabhāvo – manussasīsaṃ viya assa sīsaṃ, ahissa viya seso attabhāvo, ahipeto nāmesa pamāṇato pañcavīsatiyojaniko, tassa sīsato uṭṭhitā aggijālā yāva naṅguṭṭhā gacchanti, naṅguṭṭhato uṭṭhitā aggijālā yāva sīsā, majjhesīsato uṭṭhitā dve passāni gacchanti, dvīhi passehi uṭṭhitā majjhe otaranti’’ti. Dvinnaṃyeva kira petānaṃ attabhāvo pañcavīsatiyojaniko, avasesānaṃ tigāvutappamaṇo. Imassa ceva ahipetassa kākapetassa ca pañcavīsatiyojaniko. Tesu ayaṃ tāva ahipeto. Kākapetampi mahāmogallāno gijjhakūṭamatthake paccamānaṃ disvā tassa pubbakammaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha –

‘‘Pañcayojanikā jivhā, sīsaṃ te navayojanaṃ;
Kāyo accuggato tuyhaṃ, pañcavīsatiyojanaṃ;
Kiṃ nu kammaṃ karitvāna, pattosi dukkhamīdisa’’nti.

Athassa peto ācikkhanto –

‘‘Ahaṃ bhante moggallāna, kassapassa mahesino;
Saṅghassa ābhataṃ bhattaṃ, āhāresiṃ yadicchaka’’nti. –

Gāthaṃ vatvā āha – ‘‘bhante, kassapabuddhakāle sambahulā bhikkhū gāmaṃ piṇḍāya pavisiṃsu,. Manussā there disvā sampiyāyamānā āsanāsālāyaṃ nisīdāpetvā pāde dhovivā telamaṃ makkhetvā yāgumaṃ pāyetvā khajjakamaṃ datvā piṇḍapātakālam āgamayamānā dhammaṃ suṇantā nisīdiṃsu. Dhammakathāvasāne therānaṃ patte ādāya attano attano gehā nānaggarasabhojanassa pūretvā āharisṃsu. Tadā ahaṃ kāko hutvā āsanāsālāya chadanapiṭṭhe nilīno taṃ disvā ekena gahitapattato tikkhattuṃ mukhaṃ pūrento tayo kabaḷe aggahesiṃ. Taṃ pana bhattaṃ neva saṅghassa santakaṃ, na

saṅghassa niyametvā dinnam, na bhikkhūhi gahitāvasesakam. Attano attano geham netvā manussehi bhujjātabbakam, kevalam saṅgham uddissa abhihaṭamattameva. Tato mayā tayo kabalā gahitā, ettakam me pubbakammaṃ. Svāham kālam katvā tassa kammassa vipākena avīcimhi paccitvā tattha pakkāvasesena idāni gijjhakūṭe kākapeto hutvā nibbato imam dukkham paccānubhomī”ti. Idam kākapetassa vatthu.

Idha pana thero “ahipetam disvā sitam pātvākāsi”nti āha. Athassa satthā sakkhī hutvāpi utthāya “saccam, bhikkhave, moggallāno āha. Mayāpesa sambodhipattadivaseyeva diṭṭho, apicāham ‘ye me vacanam na saddaheyyum, tesam ahitāya bhaveyyā’ti parānuddayāya na kathesi”nti āha.

Lakkhaṇasamyuttepi (sam. ni. 2.202 ādayo) hi mahāmogallānena diṭṭhakāleyeva satthā tassa sakkhī hutvā vinītavatthūni kathesi, idampi tena tatheva kathitam. Tam sutvā bhikkhū tassa pubbakammaṃ pucchimsu. Satthāpi tesam kathesi –

Atīte kira bārānasim nissāya nadītīre paccekabuddhassa paṇṇasālam kariṃsu. So tattha viharanto nibaddham nagare piṇḍāya carati. Nāgarāpi sāyampātam gandhapupphādihatthā paccekabuddhassūpaṭṭhānam gacchanti. Eko bārānasivāsī puriso tam maggam nissāya khetam kasi. Mahājano sāyampātam paccekabuddhassūpaṭṭhānam gacchanto tam khetam maddanto gacchati. Kassako ca “mā me khetam maddathā”ti vārentopi vāretum nāsakkhi. Athassa etadahosi – “sace imasmim thāne paccekabuddhassa paṇṇasālā na bhaveyya, na me khetam maddeyyu”nti. So paccekabuddhassa piṇḍāya pavitthakāle paribhogabhājanāni bhinditvā paṇṇasālam jhāpesi. Paccekabuddho tam jhāmam disvā yathāsukham pakkāmi. Mahājano gandhamālam ādāya āgato jhāmapaṇṇasālam disvā “kham nu kho no ayyo gato”ti āha. Sopi mahājaneneva saddhim gato mahājanamajjhe thitakova evamāha – “mayā tassa paṇṇasālā jhāpitā”ti. Atha nam “gaṇhatha, imam pāpimam nissāya mayam paccekabuddham daṭṭhum na labhimhā”ti daṇḍādīhi pothetvā jīvitakkhayam pāpesum. So avīcimhi nibbattitvā yāvāyam mahāpathavī yojanamattam ussannā, tāva niraye paccitvā pakkāvasesena gijjhakūṭe ahipeto hutvā nibbatti. Satthā idam tassa pubbakammaṃ kathetvā, “bhikkhave, pāpakammaṃ nāmetam khīrasadisam, yathā khīram duyhamānameva na pariṇamati. Tathā kammaṃ kayiramānameva na vipaccati. Yadā pana vipaccati, tadā evarūpena dukkhena socatī”ti anusandhim ghaṭetvā dhammam desento imam gāthamāha –

71.

“Na hi pāpam katam kammaṃ, sajjukhīramva muccati;
Ḍahantam bālamaveti, bhasmacchannova pāvako”ti.

Tattha **sajjukhīram vāti** tam khaṇamyeva dhenuyā thanehi nikkhantam abbhunham khīram na muccati na pariṇamati. Idam vuttam hoti – yathā idam sajjukhīram tam khaṇaññeva na muccati na pariṇamati na pakatim vijahati. Yasim pana bhājane duhitvā gahitam yāva tattha takkādiambilam na pakkhipati, yāva dadhibhājanādikam ambulabhājanam na pāpuṇāti, tāva pakatim avijahitvā pacchā jahati, evameva pāpakammampi kariyamānameva na vipaccati. Yadi vipacceyya, na koci pāpakammaṃ katum visaheyya. Yāva pana kusalābhiniṅgattā khandhā dharanti, tāva nam te rakkhanti. Tesam bheda apāye nibbattakkhandhesu vipaccati, vipaccamānañca **ḍahantam bālamaveti**. “Kim viyā”ti? “**Bhasmacchannova pāvako**”ti. Yathā hi chārikāya paṭicchanno vītaccitaṅgāro akkantopi chārikāya paṭicchannattā na tāva ḍahati, chārikam pana tāpetvā cammādīnam ḍahanavasena yāva matthaluṅgā ḍahanto gacchati, evameva pāpakammampi yena katam hoti, tam bālam dutiye vā tatiye vā atabhāve nirayādīsu nibbattam ḍahantam anugacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesunti.

Ahipetavatthu dvādasamaṃ.

13. Saṭṭhikūṭapetavatthu

Yāvadeva anattāyāti imam dhammadesanam satthā veḷuvane viharanto saṭṭhikūṭapetam ārabha kathesi.

Purimanayeneva hi mahāmogallānatthero lakkhaṇattherena saddhim gijjhakūṭā orohanto aññatarasmim padese sitam pātvākāsi. Therena sitakāraṇam puṭṭho “bhagavato santike mam puccheyyāsi”ti vatvā piṇḍāya caritvā satthāram upasaṅkamitvā vanditvā nisinnakāle puna puṭṭho āha –

“aham, āvuso, ekaṃ petaṃ addasaṃ tigāvutappamāṇena attabhāvena, tassa saṭṭhi ayakūṭasahassāni ādittāni sampajjalitāni uparimattake pativā pativā utthahanti sīsaṃ bhindanti, bhinnaṃ bhinnaṃ puna samuṭṭhahati, iminā attabhāvena mayā evarūpo attabhāvo na diṭṭhapubbo, aham taṃ disvā sitaṃ pātvākāsi”nti. Petavatthusmiñhi –

“Saṭṭhi kūṭasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso;
Sīse tuyhaṃ nipatanti, vobhindanteva matthaka”nti. (pe. va. 808, 810, 813) ādi –

Imameva petaṃ sandhāya vuttaṃ. Sathā therassa kathaṃ sutvāva, “bhikkhave, mayāpesa satto bodhimaṇḍe nisinneneva diṭṭho ‘ye ca pana me vacanaṃ na saddaheyyuṃ, tesam ahitāya bhaveyyā’ti paresaṃ anukampāya na kathesiṃ, idāni pana moggallānassa sakkhī hutvā kathemī”ti āha. Taṃ sutvā bhikkhū tassa pubbakammaṃ pucchimsu. Sathāpi nesaṃ kathesi –

Atīte kira bārānasiyaṃ sālittakasippe nipphattiṃ patto eko pīṭhasappi ahosi. So nagaradvāre ekassa vaṭarukkhasa heṭṭhā nisinna sakkarāni khipitvā tassa paṇṇāni chindanto “hatthirūpakaṃ no dassēhi, assarūpakaṃ no dassēhī”ti gāmadārahehi vuccamāno icchiticchitāni rūpāni dassētvā tesam santikā khādanīyādīni labhati. Athekadivasam rājā uyyānaṃ gacchanto taṃ padesaṃ pāpuṇi. Dārakā pīṭhasappiṃ pārohantare katvā palāyimsu. Rañño ṭhitamajjhāhike rukkhamūlaṃ pavitṭhassa chiddāvachiddacchāyā sarīraṃ phari. So “kiṃ nu kho eta”nti uddham olovento rukkhapāṇesu hatthirūpakādīni disvā “kassetam kamma”nti pucchitvā “pīṭhasappino”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā āha – “mayhaṃ purohito atimukharo appamattakepi vutte bahum bhaṇanto maṃ upaddaveti, sakkhissasi tassa mukhe nālimattā ajalaṇḍikā khipitu”nti? “Sakkhissāmi, deva. Ajalaṇḍikā āharāpetvā purohitena saddhiṃ tumhe antosāniyaṃ nisīdatha, ahamettha kattabbaṃ jānissāmi”ti. Atha rājā tathā kāresi. Itaro kattariyaggena sāniyā chiddaṃ katvā purohitassa rañña saddhiṃ kathentassa mukhe vivaṭamatte ekekaṃ ajalaṇḍikaṃ khipi. Purohito mukhaṃ pavitṭhaṃ pavitṭhaṃ gili. Pīṭhasappi khīṇāsu ajalaṇḍikāsu sāniṃ cālesi. Rājā tāya saññāya ajalaṇḍikānaṃ khīṇabhāvaṃ ṇatvā āha – “ācariya, aham tumhehi saddhiṃ kathento kathaṃ nittharituṃ na sakkhissāmi, tumhe atimukharatāya nālimattā ajalaṇḍikā gilantāpi tuṅhībhāvaṃ nāpajjathā”ti. Brāhmaṇo maṅguubhāvaṃ āpajjitvā tato paṭṭhāya mukhaṃ vivaritvā rañña saddhiṃ sallapituṃ nasakki. Rājā pīṭhasappiguṇaṃ anussarivā taṃ pakkosāpetvā “taṃ nissāya me sukhaṃ laddha”nti tuṭṭho tassa sabbaṭṭhakaṃ nāma dhanam datvā nagarassa catūsu disāsu cattāro varagāme adāsi. Tamatthaṃ viditvā rañño atthadhammānusāsako amacco imaṃ gāthamāha –

“Sādhu kho sippakaṃ nāma, api yādisa kīdisaṃ;
Passa khañjappahārena, laddhā gāmā catuddisā”ti. (jā. 1.1.107);

So pana amacco tena samayena ayameva bhagavā ahosi. Atheko puriso pīṭhasappinā laddhasampattiṃ disvā cintesi – “ayaṃ nāma pīṭhasappi hutvā imaṃ sippaṃ nissāya mahāsampattiṃ patto, mayāpetam sikkhituṃ vaṭṭati”ti. So taṃ upasaṅkamitvā vanditvā “idaṃ me, ācariya, sippaṃ dethā”ti āha. “Na sakkā, tāta, dātu”nti. So tena paṭikkhitto “hotu, ārādhessāmi na”nti tassa hatthapādaparikammādīni karonto cirassaṃ taṃ ārādhētvā punappunaṃ yāci, pīṭhasappi “ayaṃ me ativiya upakāro”ti taṃ paṭibāhituṃ asakkonto sippaṃ sikkhāpetvā “nipphannaṃ te, tāta, sippaṃ, idāni kiṃ karissasī”ti āha. “Bahī gantvā sippaṃ vīmaṃsissāmi”ti. “Kiṃ karissasī”ti? “Gāviṃ vā manussaṃ vā paharivā māressāmi”ti. “Tātā, gāviṃ mārentassa satam daṇḍo hoti manussaṃ mārentassa sahasaṃ, tvaṃ saputtadāropi taṃ nittharituṃ na sakkhissasi, mā vinassa, yamhi pahāṭe daṇḍo natthi, tādisaṃ nimātāpitikaṃ kañci upadhārehi”ti. So “sādhu”ti sakkarā ucchaṅge katvā tādisaṃ upadhārayamāno vicaranto gāviṃ disvā “ayaṃ sasāmikā”ti paharituṃ na visahi, manussaṃ disvā “ayaṃ samātāpitiko”ti paharituṃ na visati.

Tena samayena sunetto nāma paccekabuddho taṃ nagaraṃ nissāya paṇṇasālāya viharati. So taṃ piṇḍāya pavisantaṃ nagaradvārantare disvā “ayaṃ nimātāpitiko, imasmim pahāṭe daṇḍo natthi, imaṃ paharivā sippaṃ vīmaṃsissāmi”ti paccekabuddhassa dakkhiṇakaṇṇasotaṃ sandhāya sakkharam khipi. Sā dakkhiṇakaṇṇasotena pavisitvā vāmena nikkhami, dukkhā vedanā uppajji. Paccekabuddho bhikkhāya carituṃ nāsakki, ākāseṇa paṇṇasālaṃ gantvā parinibbāyi. Manussā paccekabuddhe anāgacchante “kiñci aphāsukaṃ bhavissati”ti cintētvā tattha gantvā taṃ parinibbutaṃ disvā rodimsu paridevimsu. Sopi mahājanaṃ gacchantaṃ disvā tattha gantvā paccekabuddhaṃ sañjānitvā “ayaṃ piṇḍāya pavisanto dvārantare mama sammukhībhūto, aham attano sippaṃ vīmaṃsanto imaṃ pahari”nti āha. Manussā “iminā kira pāpakena paccekabuddho pahāṭo, gaṇhatha gaṇhathā”ti pothētvā

tattheva naṃ jīvitakkhayaṃ pāpesuṃ. So avīcimhi nibbattivā yāvāyaṃ mahāpathavī yojanamattaṃ ussannā, tāva paccitvā vipākāvasesena gijjhakūṭamatthake satṭhikūṭapeto hutvā nibbatti. Sathā tassa imaṃ pubbakammaṃ kathetvā, “bhikkhave, bālassa nāma sippaṃ vā issariyaṃ vā uppajjamānaṃ anathāya uppajjati. Bālo hi sippaṃ vā issariyaṃ vā labhitvā attano anathameva karotī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha.

72.

“Yāvadeva anathāya, ñattaṃ bālassa jāyati;
Hanti bālassa sukkaṃsaṃ, muddhamassa vipātaya”nti.

Tattha **yāvadevā**ti avadhiparicchadanatthe nipāto. **Ñattanti** jānanasabhāvo. Yaṃ sippaṃ jānāti, yaṃhi vā issariye yase sampattiyañca ṭhito janena ñāyati, pākaṭo paññāto hoti, tassettaṃ nāmaṃ. Sippaṃ vā hi issariyādibhāvo vā bālassa anathāyeva jāyati. Taṃ nissāya so attano anathameva karoti. **Hantī**ti vināseti. **Sukkaṃsanti** kusalakoṭṭhāsaṃ, bālassa hi sippaṃ vā issariyaṃ vā uppajjamānaṃ kusalakoṭṭhāsaṃ ghātentameva uppajjati. **Muddhanti** paññāyetaṃ nāmaṃ. **Vipātayanti** viddhaṃsayamānaṃ. Tassa hi taṃ sukkaṃsaṃ hanantaṃ paññāsaṅkhātaṃ muddhaṃ vipātentaṃ viddhaṃsentameva hantīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇṇiṃsu.

Satṭhikūṭapetavattu terasamaṃ.

14. Cittagahapativatthu

Asantaṃ bhāvanamiccheyyāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto sudhammattheraṃ ārabha kathesi. Desanā macchikāsaṇḍe samuṭṭhāya sāvattiyaṃ niṭṭhitā.

Macchikāsaṇḍanagarasmiṃhi citto nāma gahapati pañcavaggiyānaṃ abhantaraṃ mahānāmattheraṃ nāma piṇḍāya caramānaṃ disvā tassa iriyāpathe pasīditvā pattaṃ ādāya gehaṃ pavesetvā bhojetvā bhattakiccāvasāne dhammakathaṃ suṇanto sotāpattiphalaṃ patvā acalāsaddho hutvā ambātakavanaṃ nāma attano uyyānaṃ saṅghārāmaṃ kattukāmo therassa hatthe udakaṃ pātetvā niyyādesi. Tasmim̐ khaṇe “paṭiṭṭhitaṃ buddhasāsana”nti udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi. Mahāsetṭhi uyyāne mahāvihāraṃ kāretvā sabbadisāhi āgatānaṃ bhikkhūnaṃ vivaḍḍavāro ahoṣi. Macchikāsaṇḍe sudhammatthero nāma nevāsiko ahoṣi.

Aparena samayena cittassa guṇakathaṃ sutvā dve aggasāvakaṃ tassa saṅgahaṃ kattukāmā macchikāsaṇḍaṃ agamaṃsu. Citto gahapati tesam̐ āgamaṃ sutvā adḍhayaṃjanamaggam̐ paccuggantvā te ādāya attano vihāraṃ pavesetvā āgantukavattaṃ katvā, “bhante, thokaṃ dhammakathaṃ sotukāmomhī”ti dhammasenāpatiṃ yāci. Atha naṃ thero, “upāsaka, addhānena āgatāmhā kilantarūpā. Apica thokaṃ suṇāhī”ti tassa dhammaṃ kathesi. So therassa dhammaṃ suṇantova anāgāmiphalaṃ pāpuṇṇi. So dve aggasāvake vanditvā, “bhante, sve bhikkhusahassena saddhiṃ mama gehe bhikkhaṃ gaṇhathā”ti nimantetvā pacchā nevāsikaṃ sudhammattheraṃ “tumhepi, bhante, sve therehi saddhiṃ āgaccheyyāthā”ti nimantesi. So “ayaṃ maṃ pacchā nimantetī”ti kuddho paṭikkhipitvā punappunaṃ yāciyamānopi paṭikkhipi eva. Upāsako “paññāyissatha, bhante”ti pakkamitvā punadivase attano nivesane mahādānaṃ sajjesi. Sudhammattheropi paccūsakāleyeva “kīdiso nu kho gahapatinā aggasāvakaṃ sakkāro sajjito, sve gantvā passissāmī”ti cintetvā pātova pattacīvaraṃ ādāya tassa gehaṃ agamāsi.

So gahapatinā “nisīdatha, bhante”ti vuccamānopi “nāhaṃ nisīdāmi, piṇḍāya carissāmī”ti vatvā aggasāvakaṃ paṭiyāditaṃ sakkāraṃ oloketvā gahapatiṃ jātiyā ghaṭṭetukāmo “ulāro te, gahapati, sakkāro, apicettha ekaññeva natthī”ti āha. “Kim, bhante”ti? “Tilasamgulikā, gahapati”ti vatvā gahapatinā kākopamāya apasādito kujjhivā “eso te, gahapati, āvāso, pakkamissāmaha”nti vatvā yāvattiyaṃ vāriyamānopi pakkamitvā satthu santikaṃ gantvā cittaṃ ca attanā ca vuttavacanaṃ ārocesi. Sathā “tayā upāsako saddho pasanno hīnena khumsito”ti tasseva dosaṃ āropetvā paṭisāraṇīyakammaṃ kārapetvā “gaccha, cittagahapatiṃ khamāpehī”ti pesesi. So tattha gantvā, “gahapati, mayhameva so doso, khamāhi me”ti vatvāpi “nāhaṃ khamāmī”ti tena paṭikkhitto maṅkubhūto taṃ khamāpetuṃ nāsakkhi. Punadeva satthu santikaṃ paccāgamāsi. Sathā “nāssa upāsako khamissatī”ti jānantopi “mānathaddho esa, tiṃsayojanaṃ tāva maggaṃ gantvā

paccāgacchatū”ti khamanūpāyaṃ anācikkhitvāva uyyojesi. Athassa punāgatakāle nihataṃānassa anudūtaṃ datvā “gaccha, iminā saddhiṃ gantvā upāsakaṃ khamāpehī”ti vatvā “samaṇena nāma ‘mayhaṃ vihāro, mayhaṃ nivāsattānaṃ, mayhaṃ upāsako, mayhaṃ upāsikā’ti mānaṃ vā issaṃ vā kātum na vaṭṭati. Evaṃ karontassa hi icchāṃānādayo kilesā vaḍḍhanti”ti anusandhiṃ ghaṭṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

73.

“Asantaṃ bhāvanamiccheyya, purekkhāraṇca bhikkhusu;
Āvāsesu issariyaṃ, pūjā parakulesu ca.

74.

“Mameva kata maññantu, gihī pabbajitā ubho.

Mamevātivāsā assu, kiccākicesu kismici;
Iti bālassa saṅkappo, icchā māno ca vaḍḍhati”ti.

Tattha **asantanti** yo bālo bhikkhu avijjamānaṃ sambhāvanaṃ iccheyya, “assaddhova samāno ‘saddhoti maṃ jano jānātū’ti icchati”ti. **Pāpicchatāniddese** (vibha. 851) vuttanayeneva bālo “asaddho dussīlo appassuto appavivitto kusīto anupaṭṭhitassati asamāhito duppañño akhīṇāsavova samāno ‘aho vata maṃ jano ayaṃ saddho, sīlavā, bahussuto, pavivitto, āraddhavīriyo, upaṭṭhitassati, samāhito, paññavā, khīṇāsavo’ti jāneyyā”ti idaṃ asantasambhāvanaṃ icchati. **Purekkhāranti** parivāraṃ. “Aho vata maṃ sakalavihāre bhikkhū parivāretvā pañhaṃ pucchanta vihareyyu”nti evaṃ icchācāre ṭhatvā purekkhāraṇca bhikkhūsu icchati. **Āvāsesūti** saṅghikesu ca āvāsesu yāni vihāramajjhe pañāsanāsanāni, tāni attano sandiṭṭhasambhattādīnaṃ bhikkhūnaṃ “tumhe idha vasathā”ti vicārento sayampi varataraṃ senāsaṃ palibodhento, sesānaṃ āgantukabhikkhūnaṃ paccantimāni lāmakasenāsanāni ceva amanussapariggahitāni ca “tumhe idha vasathā”ti vicārento āvāsesu issariyaṃ icchati. **Pūjā parakulesu cāti** neva mātāpitūnaṃ na ñātakānaṃ paresuyeva kulesu “aho vatime mayhameva dadeyyuṃ, na aññesa”nti evaṃ catuppaccayehi pūjaṃ icchati.

Mameva kata maññantūti yassa ca bālassa “yaṃkiñci vihāre uposathāgārādikaraṇavasena kataṃ navakammaṃ, taṃ sabbhaṃ amhākaṃ therena katanti evaṃ gihī ca pabbajitā ca ubhopi mameva nissāya kataṃ parikammaṃ niṭṭhitaṃ maññantū”ti saṅkappo uppajjati. **Mamevātivāsā** assūti “gihī ca pabbajitā ca sabbepi mameva vase vattantu, sakaṭaṅgaṇavāsipharaṇsuādīni vā laddhabbāni hontu, antamaso yāgumattampi tāpetvā pivaṇādīni vā, evarūpesu kiccākicesu khuddakamahantesu karaṇīyesu kismiñci ekakicepi mameva vase vattantu, mameva āpucchitvā karontū”ti saṅkappo uppajjati. **Iti bālassāti** yassa bālassa sā ca icchā ayaṇca evarūpo saṅkappo uppajjati, tassa neva vipassanā, na maggaphalāni vaḍḍhanti. Kevalaṃ panassa candodaye samuddassa udakaṃ viya chasu dvāresu uppajjamānā taṇhā ceva navavidhamāno ca vaḍḍhati.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sudhammattheropi imaṃ ovādaṃ sutvā sathāraṃ vanditvā utthāyāsanaṃ padakkhiṇaṃ katvā tena anudūtena bhikkhunā saddhiṃ gantvā upāsakassa cakkhupathe āpattiṃ paṭikarivā upāsakaṃ khamāpesi. So upāsakena “khamāmaṃ, bhante, sace mayhaṃ doso atthi, khamatha me”ti paṭikhamāpito sathārā dinne ovāde ṭhatvā katipāheneva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Upāsakopi cintesi – “mayā sathāraṃ adisvāva sotāpattiphalānaṃ pattānaṃ, adisvā eva anāgāmiphale patiṭṭhito, sathāraṃ me datṭhuṃ vaṭṭati”ti. So tilataṇḍulasappiṇṇitavattacchādanādīhi paripūrāni pañca sakaṭasatāni yojāpetvā “sathāraṃ datṭhukāmā āgacchantu, piṇḍapātādīhi na kilamissanti”ti bhikkhusaṅghassa ārocāpetvā bhikkhunīsaṅghassāpi upāsakānampi upāsikānampi ārocāpesi. Tena saddhiṃ pañcasatā pañcasatā bhikkhū ca bhikkhuniyo ca upāsakā ca upāsikāyo ca nikkhamiṃsu. So tesaṇceva attano parisāya cāti tiṇṇaṃ janasaṃsaṇaṃ yathā tiṃsayojane magge yāgubhattādīhi kiñci vekallaṃ na hoti, tathā saṃvidahi. Tassa pana nikkhantabhāvaṃ ñatvā yojane yojane devatā khandhāvāraṃ bandhitvā dibbehi yāgukhajjakabhattapānakādīhi taṃ mahājanaṃ upaṭṭhahimsu, kassaci kenaci vekallaṃ na hoti. Evaṃ devatāhi upaṭṭhiyamāno devasikaṃ yojanaṃ gacchanto māsenā sāvattiṃ pāpuṇi, pañca sakaṭasatāni yathāpūritāneva ahesuṃ. Devatāhi ceva manussehi ca abhihaṭṭaṃ paṇṇākāraṃ vissajjento agamāsi.

Satthā ānandattheraṃ āha – “ānanda, ajja vaḍḍhamānakacchāyāya citto gahapati pañcahi upāsakasatehi parivuto āgantvā maṃ vandissatī”ti. “Kiṃ pana, bhante, tassa tumhākaṃ vandanakāle kiñci pāṭihāriyaṃ bhavissatī”ti? “Bhavissati, ānanda”ti. “Kiṃ, bhante”ti? Tassa āgantvā “maṃ vandanakāle rājamānena aṭṭhakarīsamatte padese jaṇṇukamattena odhinā pañcavaṇṇaṃ dibbapupphānaṃ ghanavassaṃ vassissatī”ti. Taṃ kathaṃ sutvā nagaravāsino “evaṃ mahāpuñño kira citto nāma gahapati āgantvā ajja satthāraṃ vandissati, evarūpaṃ kira pāṭihāriyaṃ bhavissati, mayampi taṃ mahāpuññaṃ datṭhūṃ labhissāmā”ti paṇṇākāraṃ ādāya maggassa ubhosu passesu aṭṭhaṃsu. Vihārasamīpe āgatakāle pañca bhikkhusatāni paṭhamaṃ āgamiṃsu. Citto gahapati, “ammā, tumhe pacchato āgacchathā”ti mahāupāsikāyo ṭhapetvā pañcahi upāsakasatehi parivuto satthu santikaṃ agamāsi. Buddhānaṃ sammukhaṭṭhāne pana ṭhitā vā nisinnā vā ito vā etto vā na honti, buddhavīthiyā dvīsu passesu niccalāva tiṭṭhanti. Citto gahapati mahantaṃ buddhavīthiṃ okkami. Tīṇi phalāni pattena ariyasāvakena olokitolokitaṭṭhānaṃ kampi. “Eso kira citto gahapatī”ti mahājano olokesi. So satthāraṃ upasaṅkamitvā chabbaṇṇaṃ buddharasmīnaṃ anto pavisitvā dvīsu gopphakesu satthu pāde gahetvā vandī. Taṃ khaṇaṇṇeva vuttappakāraṃ pupphavassaṃ vassi, sādhu-kārasahassāni pavattayimṃsu. So ekamāsaṃ satthu santike vasi, vasamāno ca sakalaṃ buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ vihāreyeva nisīdāpetvā mahādānaṃ adāsi, attanā saddhiṃ āgatepi antovihāreyeva katvā paṭijaggi. Ekadivasampi attano sakaṭesu kiñci gahettabbaṃ nāhosi, devamanussehi ābhatapaṇṇākāreṇeva dānaṃ adāsi, sabbakiccāni akāsi. So satthāraṃ vanditvā āha – “bhante, ahaṃ ‘tumhākaṃ dānaṃ dassāmī’ti āgacchanto māsaṃ antarāmagge ahoṣiṃ. Idheva me māso vītivatto, mayā ābhatam paṇṇākāraṃ kiñci gahetuṃ na labhāmi, ettakaṃ kālam devamanussehi ābhatapaṇṇākāreṇeva dānaṃ adāsiṃ, sohaṃ sacepi idha saṃvaccharaṃ vasissāmi, neva mama deyyadhammaṃ dātuṃ labhissāmi. Ahaṃ sakaṭāni otāretvā gantuṃ icchāmi, paṭisāmanaṭṭhānaṃ me ārocāpethā”ti.

Satthā ānandattheraṃ āha – “ānanda, upāsakassa ekaṃ padesaṃ tucchaṃ kāretvā dehī”ti. Thero tathā akāsi. Kappiyabhūmi (mahāva. 295) kira cittassa gahapatino anuññatā. Upāsakopi attanā saddhiṃ āgatehi tīhi janasaḥsehi saddhiṃ tucchasaṅgātehi puna maggaṃ paṭipajji. Devamanussā uṭṭhāya, “ayya, tayā tucchasaṅgātehi gamanakammaṃ kata”nti sattahi ratanehi sakaṭāni pūrayimṃsu. So attano ābhatapaṇṇākāreṇeva mahājanaṃ paṭijagganto agamāsi. Ānandatthero satthāraṃ vanditvā āha – “bhante, tumhākaṃ santikaṃ āgacchantopi māseṇa āgato, idhāpi māseṇeva vuṭṭho, ettakaṃ kālam devamanussehi abhiṭapaṇṇākāreṇeva mahāvādānaṃ adāsi, idāni pañca sakaṭasatāni tucchāni katvā māseṇeva kira gamissati, devamanussā panassa uṭṭhāya, ‘ayya, tayā tucchasaṅgātehi gamanakammaṃ kata’nti pañca sakaṭasatāni sattaratanehi pūrayimṃsu. So puna attano ābhatapaṇṇākāreṇeva kira mahājanaṃ paṭijagganto gamissatī”ti. “Kiṃ pana, bhante, etassa tumhākaṃ santikaṃ āgacchantassevāyaṃ sakkāro uppajjati, udāhu aññattha gacchantassāpi uppajjati”ti? “Ānanda, mama santikaṃ āgacchantassāpi aññattha gacchantassāpi etassa uppajjateva. Ayañhi upāsako saddho pasanno sampannasīlo, evarūpo puggalo yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tatthevassa lābhasakkāro nibbattatī”ti vatvā satthā imaṃ pakiṇṇakavagge gāthamāha –

“Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito;
Yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti. (dha. pa. 303);

Attho panassā tattheva āvibhavissati.

Evaṃ vutte ānandatthero cittassa pubbakammaṃ pucchi. Athassa satthā ācikkhanto āha –

Ānanda, ayaṃ padumuttarassa bhagavato pādāmūle katābhinihāro kappasatasahassaṃ devamanussesu saṃsaritvā kassapabuddhakāle migaluddakakule nibbato vuddhimanvāya ekadivasaṃ deve vassante migānaṃ māraṇattāya sattim ādāya araṇṇaṃ gantvā mige olokeno ekasmiṃ akatāpabbhāre sasīsaṃ pārupitvā ekaṃ bhikkhuṃ nisinnaṃ disvā “eko, ayyo, samaṇadhammaṃ karonto nisinnaṃ bhavissati, bhattamassa āharissāmī”ti vegena geḥaṃ gantvā ekasmiṃ uddhane hiyyo, ābhatamaṃsaṃ, ekasmiṃ bhattaṃ pacāpetvā aññe piṇḍapācārike bhikkhū disvā tesampi patte ādāya paññattāsane nisīdāpetvā bhikkhaṃ sampādetvā, “ayye, parivisathā”ti aññaṃ āṇāpetvā taṃ bhattaṃ puṭake pakkhipitvā ādāya gacchanto antarāmagge nānapupphāni ocinitvā pattapuṭe katvā therassa nisinnaṭṭhānaṃ gantvā “mayhaṃ, bhante, saṅgahaṃ karoṭhā”ti vatvā pattam ādāya pūretvā therassa hatthe ṭhapetvā tehi pupphehi pūjaṃ katvā “yathā me ayaṃ rasapiṇḍapāto pupphapūjāya saddhiṃ cittaṃ tosesi, evaṃ nibbattanibbattaṭṭhāne paṇṇākārasahassāni ādāya āgantvā mayhaṃ cittaṃ tosentu, pañcavaṇṇakusumavassaṅca vassatū”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. So yāvajīvaṃ kusalaṃ katvā devaloke nibbatti, nibbattaṭṭhāne jaṇṇukamattena odhinā dibbapupphavassaṃ vassi. Idānipissa jātadivase ceva

idha ca āgatassa pupphavassavassanañca paṇṇākārābhīhāro ca sattahi ratanehi sakaṭapūraṇaṇca tasseva kammassa nissandoti.

Cittagahapativatthu cuddasamaṃ.

15. Vanavāsītissasāmaṇeravatthu

Añña hi lābhūpanisāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto vanavāsikatissattheraṃ ārabba kathesi. Desanā rājagahe samuṭṭhitā.

Sāriputtattherasa kira pitu vaṅgantabrāhmaṇassa sahāyako mahāsenabrāhmaṇo nāma rājagahe vasati. Sāriputtatthero ekadivasam piṇḍāya caranto tasmim anukampāya tassa gehadvāraṃ agamāsi. So pana parikkhīnavibhavo daliddo. So “mama putto mayham gehadvāraṃ piṇḍāya caritum āgato bhavissati, ahañcamhi duggato, mayham duggatabhāvaṃ na jānāti maññe, natthi me koci deyyadhammo”ti therassa sammukhā bhavitum asakkonto nilīyi. Thero aparampi divasaṃ agamāsi, brāhmaṇo tatheva nilīyi. “Kiñcideva labhitvā dassamī”ti cintentopi nālabhi. Athekadivasam ekasmiṃ brāhmaṇavācaka thūlasātakena saddhim pāyasapātim labhitvā ādāya geham gantvāva theram anussari, “imaṃ piṇḍapātaṃ mayā therassa dātum vaṭṭatī”ti. Theropi taṃ khaṇaṃ jhānaṃ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya taṃ brāhmaṇaṃ disvā “brāhmaṇo deyyadhammaṃ labhitvā mama āgamaṇaṃ paccāsīsati, mayā tattha gantum vaṭṭatī”ti saṅghātim pārupitvā pattam ādāya tassa gehadvāre thitameva attānaṃ dassesi.

Brāhmaṇo theram disvāva cittaṃ pasīdi. Atha naṃ upasaṅkamitvā vanditvā paṭisanthāraṃ katvā antogehe nisīdāpetvā pāyasapātim gahetvā therassa patte ākiri. Thero upaddham sampaticchitvā hatthena pattam pidahi. Atha naṃ brāhmaṇo āha – “bhante, ekapaṭivīsamattova ayaṃ pāyaso, paralokasaṅgahaṃ me karoṭha, mā idhalokasaṅgahaṃ, niravasesameva dātukāmomhī”ti sabbaṃ ākiri. Thero tattheva paribhuñji. Athassa bhattakiccapariyosāne tampi sātakaṃ datvā vanditvā evamāha – “bhante, ahampi tumhehi diṭṭhadhamameva pāpuṇeyya”nti. Thero “evaṃ hotu brāhmaṇa”ti tassa anumodanaṃ katvā uṭṭhāyāsanā pakkamanto anupubbena cārikaṃ caranto jetavanaṃ agamāsi. “Duggatakāle dinnadānaṃ pana ativiya tosetī”ti brāhmaṇopi taṃ dānaṃ datvā pasannacitto somanassajāto there adhimattaṃ sinehamakāsi. So there sineheneva kālaṃ katvā sāvatthiyaṃ therassūpaṭṭhākakule paṭisandhim gaṇhi. Taṃkhaṇeyeva panassa mātā “kucchiyaṃ me gabbho paṭiṭṭhito”ti ñatvā sāmikassa ārocesi. So tassā gabbhāparihāraṃ adāsi.

Tassā accuṇhaatisītaatiambilādiparibhogaṃ vajjetvā sukkena gabbhaṃ parihariyamānāya evarūpo dohaḷo uppajji “aho vatāhaṃ sāriputtattherappamukhāni pañca bhikkhusatāni nimantetvā gehe nisīdāpetvā asambhinnakhīrapāyasaṃ datvā sayampi kāsāyavatthāni paridahitvā suvaṇṇasarakam ādāya āsanapariyante nisīditvā ettakānaṃ bhikkhūnaṃ ucchiṭṭhapāyasaṃ paribhuñjeyya”nti. Tassā kira so kāsāyavatthaparidahane dohaḷo kucchiyaṃ puttassa buddhasāsane pabbajjāya pubbanimittaṃ ahosi. Athassā ñātakā “dhammiko no dhītāya dohaḷo”ti sāriputtattheraṃ saṅghattheraṃ katvā pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ asambhinnakhīrapāyasaṃ adamsu. Sāpi ekaṃ kāsāvaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā suvaṇṇasarakam gahetvā āsanapariyante nisinnā ucchiṭṭhapāyasaṃ paribhuñji, dohaḷo paṭippassambhi. Tassā yāva gabbhavuṭṭhānā antarantarā katamaṅgalesupi, dasamāsaccayena puttam vijātāya katamaṅgalesupi sāriputtattherappamukhānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ appodakamadhupāyasaṃ ekaṃ adamsu. Pubbe kiresa dārakena brāhmaṇakāle dinnapāyasaṃ nissando.

Jātamaṅgaladivase pana taṃ dārakaṃ pātova nhāpetvā maṇḍetvā sirisayane satahassagghanikassa kambalassa upari nipajjāpesuṃ. So tattha nipannakova theram oloketvā “ayaṃ me pubbācariyo, mayā theram nissāya ayaṃ sampatti laddhā, mayā imassa ekaṃ pariccāgaṃ kātum vaṭṭatī”ti sikkhāpadagahaṇatthāya ānīyamāno taṃ kambalaṃ cūlaṅguliya veṭhetvā aggahesi. Athassa “aṅguliyaṃ kambalo laggo”ti te taṃ haritum ārabhiṃsu. So parodi. Nātakā “apetha, mā dārakaṃ rodāpethā”ti kambaleneva saddhim ānayiṃsu. So theram vandanakāle kambalato aṅgulim apakaḍḍhitvā kambalaṃ therassa pādamaṅgale pātesi. Nātakā “daharakumārena ajānitvā kata”nti avatvā “puttena no dinnam, pariccattameva hotu, bhante”ti vatvā, “bhante, satahassagghanikena kambalena pūjākāraṇakassa tumhākaṃ dāsassa sikkhāpadāni dethā”ti āhaṃsu. “Ko nāmo ayaṃ dārako”ti? “Bhante, ayyena samānanāmaṃko, tisso nāmesa bhavissatī”ti. Thero kira gihikāle upatissamāṇavo nāma ahosi. Mātāpissa cintesi – “na mayā puttassa ajjhāsayo bhinditabbo”ti. Evaṃ dārakassa nāmakaraṇamaṅgalaṃ katvā puna tassa āhāraparibhogamaṅgalepi puna tassa

kaṇṇavijjhanamaṅgalepi dussagahaṇamaṅgalepi cūḷakappanamaṅgalepi sārīputtattherappamukhānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ appodakamadhupāyasameva adamsu.

Dārako vuddhimanvāya sattavassikakāle mātaraṃ āha – “amma, therassa santike pabbajissāmī”ti. “Sādhu, tāta, pubbevāhaṃ ‘na mayā puttassa ajjhāsayo bhinditabbo’ti manañ akāsim, pabbaja, puttā”ti therañ nimantāpetvā tassa āgatassa bhikkhaṇca datvā, “bhante, tumhākaṃ dāso ‘pabbajissāmī’ti vadati, imaṃ ādāya sāyaṃ vihāraṃ āgamissāmā”ti therañ uyyojetvā sāyanhasamaye mahantena sakkārasammānena puttaṃ ādāya vihāraṃ gantvā therassa niyyādesi. Thero tena saddhiṃ kathesi – “tissa, pabbajjā nāma dukkarā, uñhena atthe sati sītaṃ labhati, sītena atthe sati uñhaṃ labhati, pabbajitā kicchena jīvanti, tvaṇca sukhedhito”ti. “Bhante, ahaṃ tumhehi vuttaniyāmeneva sabbam kātuṃ sakkhissāmī”ti. Thero “sādhu”ti vatvā tassa paṭikūlamanasikāravasena tacapañcakakammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā taṃ pabbājesi. Sakalampi hi dvattiṃsākāraṃ kathetuṃ vaṭṭatiyeva. Sabbam kathetuṃ asakkontena pana tacapañcakakammaṭṭhānaṃ kathetabbameva. Idañhi kammaṭṭhānaṃ sabbabuddhānaṃ avijahitameva. Kesādīsū ekekakoṭṭhāsesu arahattaṃ pattānaṃ bhikkhūnampi bhikkhūnānampi upāsakānampi upāsikānampi paricchedo natthi. Abyattā bhikkhū pana pabbajentā arahattassūpanissayaṃ nāsenti. Tasmā thero kammaṭṭhānaṃ ācikkhitvā pabbājetvā dasasu sīlesu patiṭṭhāpesi.

Mātāpitaro puttassa pabbajitasakkāraṃ karontā sattāhaṃ vihāreyeva buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa appodakamadhupāyasameva adamsu. Bhikkhūpi “nibaddhaṃ appodakamadhupāyasam paribhuñjituṃ na sakkomā”ti ujjhāyimsu. Tassapi mātāpitaro sattame divase sāyaṃ gehaṃ agamaṃsu. Sāmaṇero aṭṭhame divase bhikkhūhi saddhiṃ piṇḍāya pāvīsi. Sāvattivāsino “sāmaṇero kira ajja piṇḍāya pavisissati, sakkāramassa karissāmā”ti pañcahi sātakasatehi cumbaṭakāni katvā pañca piṇḍapātasatāni sajjetvā ādāya paṭipathe ṭhatvā adamsu, punadivase vihārassa upavanaṃ āgantvā adamsu. Evaṃ sāmaṇero dvīheva divasehi sātakasahashehi saddhiṃ piṇḍapātasahasam labhitvā bhikkhusaṅghassa dāpesi. Brāhmaṇakāle dinnathūlasātakassa kiresa nissando. Athassa bhikkhū “piṇḍapātadāyakatisso”ti nāmaṃ kariṃsu.

Punekadivasam sāmaṇero sītakāle vihāracārikam caranto bhikkhū tattha tattha aggisālādīsū visibbente disvā āha – “kiṃ, bhante, visibbentā nisinnāthā”ti? “Sītaṃ no pīleti sāmaṇero”ti. “Bhante, sītakāle nāma kambalaṃ pārupituṃ vaṭṭati. So hi sītaṃ paṭibāhituṃ samattho”ti. Sāmaṇera “tvaṃ mahāpuñño kambalaṃ labheyyāsi, amhākaṃ kuto kambalo”ti. “Tena hi, bhante, kambalatthikā mayā saddhiṃ āgacchantū”ti sakalavihāre ārocāpesi. Atha bhikkhū “sāmaṇerena saddhiṃ gantvā kambalaṃ āharissāmā”ti sattavassikasāmaṇeraṃ nissāya sahasamattā bhikkhū nikkhamimsu. So “ettakānaṃ bhikkhūnaṃ kuto kambalaṃ labhissāmī”ti cittampi anuppādetvā te ādāya nagarābhimukho pāyāsi. Sudinnassa hi dānassa evarūpo ānubhāvo hoti. So bahinagareyeva gharapaṭipāṭiyā caranto pañca kambalāsātāni labhitvā antonagaraṃ pāvīsi. Manussā ito cito ca kambale āharanti.

Eko pana puriso āpaṇadvārena āgacchanto pañca kambalāsātāni pasāretvā nisinnaṃ ekaṃ āpaṇikaṃ disvā āha – “ambho, eko sāmaṇero kambale saṃharanto āgacchati, tava kambale paṭicchādehī”ti? “Kiṃ pana so dinnake gaṇhāti, udāhu adinnake”ti? “Dinnake gaṇhāti”ti. “Evaṃ sante sace icchāmi, dassāmi, no ce, na dassāmi, gaccha tva”nti uyyojesi. Maccharino hi andhabālā evarūpesu dānaṃ dadamānesu maccharāyitvā asadisadānaṃ disvā maccharāyanto kāḷo (dha. pa. 177) viya niraye nibbattanti. Āpaṇiko cintesi – “ayaṃ puriso attano dhammatāya āgacchamāno ‘tava kambale paṭicchādehī’ti maṃ āha. ‘Sacepi so dinnakaṃ gaṇhā’ti, ahaṃ pana ‘mama santakaṃ sace icchāmi, dassāmi, no ce, na dassāmī’ti avacaṃ, diṭṭhakaṃ pana adentassa lajjā uppajjati, attano santakaṃ paṭicchādentassa doso natthi, imesu pañcakambalāsatesu dve kambalāni satahasagghanikāni, imāneva paṭicchādetuṃ vaṭṭati”ti. Dvepi kambale dasāya dasam sambandhitvā tesam antare pakkhipitvā paṭicchādesi. Sāmaṇeropi bhikkhusahassena saddhiṃ taṃ padesaṃ pāpuṇi. Āpaṇikassa sāmaṇeraṃ disvāva puttasiṃheho uppajji, sakalasarīraṃ sinehena paripuṇṇaṃ ahoṣi. So cintesi – “tiṭṭhatu kambalāni, imaṃ disvā hadayamaṃsampi dātuṃ yutta”nti. Te dvepi kambale nīharitvā sāmaṇerassa pādāmūle ṭhapetvā vanditvā, “bhante, tayā diṭṭhadhammassa bhāgī assa”nti avaca. Sopissa “evaṃ hotū”ti anumodanaṃ akāsi.

Sāmaṇero antonagarepi pañca kambalāsātāni labhi. Evaṃ ekadivasameyeva kambalāsahasam labhitvā bhikkhusahassassa adāsi. Athassa kambaladāyakatisattheroti nāmaṃ kariṃsu. Evaṃ nāmakaraṇadivase dinnakambalo sattavassikakāle kambalāsahasabhāvaṃ pāpuṇi. Buddhasāsanāñhi

ṭhapetvā natthaññaṃ taṃ ṭhānaṃ, yattha appaṃ dinnāṃ bahuṃ hoti, bahuṃ dinnāṃ bahutaraṃ. Tenāha bhagavā –

“Tathārūpoyāṃ, bhikkhave, bhikkhusaṅgho, yathārūpe bhikkhusaṅghe appaṃ dinnāṃ bahuṃ hoti, bahuṃ dinnāṃ bahutara”nti (ma. ni. 3.146) –

Evam sāmaṇero ekakambalassa nissandena sattavassikova kambalasaḥassaṃ labhi. Tassa jetavane viharantassa abhikkhaṇaṃ ñātidāyakaṃ santikaṃ āgantvā kathāsallāpaṃ karonti. So cintesi – “mayā idha vasantena ñātidāyakesu āgantvā kathentesu akathetumpi na sakkā, etehi saddhiṃ kathāpapañcena attano paṭiṭṭhaṃ kātuṃ na sakkā, yaṃnūnāhaṃ satthu santike kammaṭṭhānaṃ uggaṇhitvā araññaṃ paviseyya”nti. So satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ kathāpetvā upajjhāyaṃ vanditvā pattacīvaramādāya vihārā nikkhamitvā “sace āsannaṭṭhāne vasissāmi, ñātakā maṃ pakkosissanti”ti vīsati yojanasataṃ maggaṃ agamāsi. Athekena gāmadvārena gacchanto ekaṃ mahallakapurisaṃ disvā pucchi – “kiṃ nu kho, mahāupāsaka, imasmim padese vasantānaṃ āraññakavihāro atthī”ti? “Atthi, bhante”ti. “Tena hi me maggaṃ ācikkhāhi”ti. Mahallakaupāsakassa pana taṃ disvāva puttasiṃho udapādi. Athassa tattheva ṭhito anācikkhitvā “ehi, bhante, ācikkhissāmi te”ti gahetvā agamāsi. Sāmaṇero tena saddhiṃ gacchanto antarāmagge nānapupphaphalapaṭimaṇḍite rukkhapabbatapadese disvā “ayaṃ, upāsaka, kiṃ padeso nāma, ayaṃ upāsaka kiṃ padeso nāma”ti pucchi. Sopissa tesāṃ nāmāni ācikkhanto āraññakavihāraṃ patvā “idaṃ, bhante, phāsukaṭṭhānaṃ, idheva vasāhi”ti vatvā, “bhante, ko nāmo tva”nti nāmaṃ pucchitvā “ahaṃ vanavāsītisso nāma upāsakā”ti vutte, “sve amhākaṃ gāme bhikkhāya carituṃ vaṭṭati”ti vatvā nivattitvā antogāmameva gato. “Vanavāsītisso nāma vihāraṃ āgato, tassa yāgubhattādīni paṭiyādethā”ti manussānaṃ ārocesi.

Sāmaṇero paṭhamameva tisso nāma hutvā tato piṇḍapātadāyakatisso kambaladāyakatisso vanavāsītissoti tīni nāmāni labhitvā sattavassabbhantare cattāri nāmāni labhi. So punadivase pātova taṃ gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Manussā bhikkhaṃ datvā vandimsu. Sāmaṇero “sukhitā hoṭha, dukkhā mucchathā”ti āha. Ekamanussopi tassa bhikkhaṃ datvā puna gehaṃ gantuṃ nāsakkhi, sabbeva oloketā aṭṭhaṃsu. Sopi attano yāpanamattameva gaṇhi. Sakalagāmaṃvāsino tassa pādāmūle urena nipajjitvā, “bhante, tumhesu imaṃ temāsaṃ idha vasantesu mayaṃ tīni saraṇāni gahetvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāya māssa aṭṭha uposathakammāni upavasissāma, idha vasanattāya no paṭiññaṃ dethā”ti. So upakāraṃ sallakkhetvā tesāṃ paṭiññaṃ datvā nibaddhaṃ tattheva piṇḍapātacāraṃ cari. Vanditavanditakkhaṇe ca “sukhitā hoṭha, dukkhā mucchathā”ti padadvayameva kathetvā pakkāmi. So tatthevapaṭhamamāsaṅga dutiyamāsaṅga vītināmetvā tatiyamāse gacchante saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Athassa pavāretvā vuṭṭhavassakāle upajjhāyo satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā āha – “ahaṃ, bhante, tissa sāmaṇerassa santikaṃ gacchāmi”ti. “Gaccha, sārīputtā”ti. So attano parivāre pañcasate bhikkhū ādāya pakkanto, “āvuso moggallāna, ahaṃ tissa sāmaṇerassa santikaṃ gacchāmi”ti āha. Mahāmogallānatthero “ahampi, āvuso, gacchāmi”ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ nikkhami. Etenupāyena mahākassapatthero anuruddhatthero upālītthero puṇṇattheroti sabbe mahāsāvakaṃ pañcahi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ nikkhamimsu. Sabbepi mahāsāvakaṇaṃ parivārā cattālīsa bhikkhusaḥassāni ahesuṃ. Te vīsatiyojanasataṃ maggaṃ gantvā gocaragāmaṃ sampattā. Sāmaṇerassa nibaddhūpaṭṭhāko upāsako dvāreyeva disvā paccuggantvā vandi.

Atha naṃ sārīputtatthero pucchi – “atthi nu kho, upāsaka, imasmim padese āraññakavihāro”ti? “Atthi, bhante”ti. “Sabhikkhuko, abhikkhuko”ti? “Sabhikkhuko, bhante”ti. “Ko nāmo tattha vasatī”ti? “Vanavāsītisso, bhante”ti. “Tena hi maggaṃ no ācikkhā”ti. “Ke tumhe, bhante”ti? “Mayaṃ sāmaṇerassa santikaṃ āgatā”ti. Upāsako oloketvā dhammasenāpatiṃ ādim katvā sabbepi mahāsāvake sañjānitvā nirantaraṃ pītiyā phuṭṭhasarīro hutvā “tiṭṭhatha tāva, bhante”ti vegena gāmaṃ pavisitvā “ete, ayyā, sārīputtattheraṃ ādim katvā asīti mahāsāvakaṃ attano attano parivārehi saddhiṃ sāmaṇerassa santikaṃ āgatā, mañcapīṭhapaccattharaṇadīpatelādīni gahetvā vegena nikkhamathā”ti ugghosesi. Manussā “tāvadeva mañcādīni gahetvā therānaṃ padānupadikā hutvā therehi saddhiṃyeva vihāraṃ pavisimsu. Sāmaṇero bhikkhusaṅghaṃ sañjānitvā katipayānaṃ mahātherānaṃ pattacīvarāni paṭiggahetvā vattamakāsi. Tassa therānaṃ vasanaṭṭhānaṃ saṃvidahantassa pattacīvaraṃ paṭisāmentasseva andhakāro jāta”ti. Sārīputtatthero upāsake āha – “gacchatha, upāsakā, tumhākaṃ andhakāro jāto”ti. “Bhante, ajja dhammassavanadivaso, na mayaṃ gamissāma, dhammaṃ suñissāma, ito pubbe dhammassavanampi natthī”ti. “Tena hi, sāmaṇera, dīpaṃ jāletvā dhammassavanassa kālaṃ ghosehī”ti. So tathā akāsi. Atha naṃ thero āha – “tissa tava upaṭṭhākaṃ ‘dhammaṃ sotukāmāmhā’ti

vadanti, kathehi tesam dhamma’nti. Upāsakā ekappahārenea utthāya, ‘bhante, amhākaṃ ayyo ‘sukhitā hotha, dukkhā mucathā’ti imāni dve padāni thapetvā aññaṃ dhammakathaṃ na jānāti, amhākaṃ aññaṃ dhammakathikaṃ dethā’ti vadimsu. ‘Sāmaṇero pana arahattaṃ patvāpi neva tesam dhammakathaṃ kathesi’ti.

Tadā pana naṃ upajjhāyo, ‘sāmaṇera, kathaṃ pana sukhitā honti, ‘kathaṃ pana dukkhā muccanti’ti imesaṃ no dvinnam padānam atthaṃ kathehi’ti āha. So ‘sādhu, bhante’ti cittabījanim gahetvā dhammāsanam āruya pañcahi nikāyehi atthañca kāraṇaṃ ākaḍḍhitvā ghanavassam vassanto cātuddīpakamahāmegho viya khandhadhātuāyatanabodhipakkhiyadhamme vibhajanto arahattakūtena dhammakathaṃ kathetvā, ‘bhante, evaṃ arahattappattassa sukham hoti, arahattaṃ pattoyeva dukkhā muccati, sesajānā jātidukkhādīhi ceva nirayadukkhādīhi ca na parimuccanti’ti āha. ‘Sādhu, sāmaṇera, sukathito te paṭibhāno, idāni sarabhaññaṃ bhaññāhi’ti. So sarabhaññaṃ bhaññāhi. Aruṇe uggacchante sāmaṇerassa upaṭṭhākamanussā dve bhāgā ahesuṃ. Ekacce ‘na vata no ito pubbe evarūpo kakkhaḷo diṭṭhapubbo. Kathaṃhi nāma evarūpaṃ dhammakathaṃ jānanto ettakaṃ kālam māṭāpituttāhāne thapetvā upaṭṭhahantānaṃ manussānaṃ ekampi dhammapadaṃ na kathesi’ti kujjhimsu. Ekacce ‘lābhā vata no, ye mayam evarūpaṃ bhadantaṃ guṇam vā aguṇam vā ajānantāpi upaṭṭhahimha, idāni ca panassa santike dhammaṃ sotum labhimhā’ti tussimsu.

Sammāsambuddhōpi taṃ divasaṃ paccūsasamaye lokaṃ volokento vanavāsītissassa upaṭṭhāke attano ñāṇajālassa anto pavitthe disvā ‘kiṃ nu kho bhavissati’ti āvajjento imamattaṃ upadhāresi ‘vanavāsītissasāmaṇerassa upaṭṭhākā ekacce tuṭṭhā, ekacce kuddhā, mayham puttassa pana sāmaṇerassa kuddhā nirayabhāgino bhavissanti, gantabbameva tattha mayā, mayi gate sabbepe te sāmaṇere mettacittaṃ katvā dukkhā muccissanti’ti. Tepi manussā bhikkhusaṅgham nimantetvā gāmaṃ gantvā maṇḍapaṃ kāretvā yāgubhattādīni sampādetvā āsanāni paññāpetvā saṅghassa āgamanamaggaṃ olokentā nisīdimsu. Bhikkhūpi sarīrapaṭijagganaṃ katvā bhikkhācāravelāya gāmaṃ piṇḍāya pavisantā sāmaṇeraṃ pucchimsu – ‘kiṃ, tissa, tvam amhehi saddhiṃ gamissasi, udāhu pacchā’ti? ‘Mama gamanavelāyameva gamissāmi, gacchatha tumhe, bhante’ti. Bhikkhū pattacīvaramādāya pavisimsu.

Satthā jetavanasmimyeva cīvaram pārupitvā pattamādāya ekacittakkaṇe neva gantvā bhikkhūnaṃ purato thitameva attānaṃ dassesi. ‘Sammāsambuddho āgato’ti sakalagāmo saṅkhubhitvā ekakolāhalo ahoṣi. Manussā udaggacittā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅgham nisīdāpetvā yāgum datvā khajjakaṃ adamsu. Sāmaṇero bhatte aniṭṭhiteyeva antogāmaṃ pāvīsi. Gāmaṃvāsino nīharitvā tassa sakkaccaṃ bhikkham adamsu. So yāpanamattaṃ gahetvā satthu santikaṃ gantvā pattam upanāmesi. Satthā ‘āhara, tissa’ti hatthaṃ pasāretvā pattam gahetvā ‘passa, sarīputta, tava sāmaṇerassa patta’nti therassa dassesi. Thero satthu hatthato pattam gahetvā sāmaṇerassa datvā ‘gaccha, attano pattatthāne nisīditvā bhattakiccaṃ karohi’ti āha.

Gāmaṃvāsino buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅgham parivisitvā satthāraṃ vanditvā anumodanaṃ yācimsu. Satthā anumodanaṃ karonto evamāha – ‘lābhā vata vo upāsakā, ye tumhe attano kulūpakam sāmaṇeraṃ nissāya sarīputtaṃ moggallānaṃ kassapaṃ anuruddhanti asītimahāsāvake dassanāya labhatha, ahampi tumhākaṃ kulūpakameva nissāya āgato, buddhadassanampi vo imaṃ nissāyeva laddham, lābhā vo, suladdham vo’ti. Manussā cintayimsu – ‘aho amhākaṃ lābhā, buddhānañceva bhikkhusaṅghassa ca ārādhanaamatthaṃ amhākaṃ ayyam dassanāya labhāma, deyyadhammañcassa dātuṃ labhāmā’ti sāmaṇerassa kuddhā manussā tussimsu. Tuṭṭhā manussā bhīyyosomattāya pasīdimsu. Anumodanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpunimsu. Satthā utthāyāsanaṃ pakkāmi. Manussā satthāraṃ anugantvā vanditvā nivattimsu. Satthā sāmaṇerena saddhiṃ samadhurena gacchanto, ‘sāmaṇera, ayaṃ padeso konāmo, ayaṃ padeso konāmo’ti pubbe tassa upāsakena dassitapadese pucchanto agamāsi. Sāmaṇeropi, ‘bhante, ayaṃ itthannāmo, ayaṃ itthannāmo’ti ācikkhamānova agamāsi. Satthā tassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā pabbatamatthakaṃ abhiruhi. Tattha thitānaṃ pana mahāsamuddo paññāyati. Satthā sāmaṇeraṃ pucchi – ‘tissa, pabbatamatthake thito ito cito ca oloketvā kiṃ passasī’ti? ‘Mahāsamuddam, bhante’ti. ‘Mahāsamuddam disvā kiṃ cintesi’ti? ‘Mama dukkhitakāle rodantassa catūhi mahāsamuddehi atirekatarena assunā bhavitabbanti idaṃ, bhante, cintesi’nti. ‘Sādhu sādhu, tissa, evametam. Ekekassa hi sattassa dukkhitakāle paggharitaassūni catūhi mahāsamuddehi atirekatarānevā’ti. Idañca pana vatvā imaṃ gāthamāha –

‘Catūsu samuddesu jalam parittakam,
Tato bahum assujalam anappakam;

Dukkheṇa phutṭhassa narassa socanā,
Kimkāraṇā samma tuvaṃ pamajjasī”ti.

Atha naṃ puna pucchi – “tissa, kahaṃ vasasī”ti? “Imasmim pabbhāre, bhante”ti. “Tattha pana vasanto kiṃ cintesī”ti? “Mayā marantena imasmim ṭhāne katassa sarānikkhepassa paricchedo ‘natthī’ti cintesim, bhante”ti. “Sādhu sādhu, tissa, evametam. Imesañhi sattānaṃ pathaviyaṃ nipajjitvā amataṭṭhānaṃ nāma natthī”ti vatvā –

“Upasāḷakanāmāni, sahasāni catuddasa;
Asmim padese daḍḍhāni, natthi loke anāmatam.

“Yamhi saccañca dhammo ca, ahimsā saṃyamo damo;
Etaṃ ariyā sevanti, etaṃ loke anāmata”nti. (jā.1.2.31-32) –

Imaṃ dukanipāte **upasāḷakajātakaṃ** kathesi. Iti pathaviyaṃ sarānikkhepaṃ katvā marantesu sattesu amatapubbapadese marantā nāma natthi, ānandattherasadisā pana amatapubbapadese parinibbāyanti.

Ānandatthero kira vīsavassasatikakāle āyusañkhāraṃ olokeno parikkhīṇabhāvaṃ ñatvā “ito sattame divase parinibbāyissāmi”ti ārocesi. Taṃ pavattim sutvā rohiṇīnadiyā ubhayatīravāsikesu manussesu orimatīravāsikā “mayaṃ therassa bahūpakārā, amhākaṃ santike parinibbāyissatī”ti vadimsu. Paratīravāsikāpi “mayaṃ therassa bahūpakārā, amhākaṃ santike parinibbāyissatī”ti vadimsu. Thero tesam vacanaṃ sutvā “ubhayatīravāsino mayhaṃ upakārā, ime nāma anupakārāti na sakkā vattum, sacāhaṃ orimatīre parinibbāyissāmi, paratīravāsino dhātugahaṇatthaṃ tehi saddhim kalahaṃ karissanti. Sace paratīre parinibbāyissāmi, orimatīravāsino pi tathā karissanti, kalaho uppajjamānopi maṃ nissāyeva uppajjissati, vūpasamamānopi maṃ nissāyeva vūpasamissatī”ti cintetvā “orimatīravāsino pi mayhaṃ upakārā, paratīravāsino pi mayhaṃ upakārā, anupakārāpi nāma natthi, orimatīravāsino orimatīre yeva sannipatantu, paratīravāsino pi paratīre yevā”ti āha. Tato sattame divase majjhenadiyā sattatālappamāṇe ākāse pallaṅkena nisīditvā mahājanassa dhammaṃ kathetvā “mama sarāraṃ majjhe bhijjitvā eko bhāgo orimatīre patatu, eko bhāgo paratīre”ti adhiṭṭhāya yathānisinnova tejjodhātum samāpajji, jālā utṭhahimsu. Sarāraṃ majjhe bhijjitvā eko bhāgo orimatīre pati, eko bhāgo paratīre. Tato mahājano paridevi, pathaviundriyanasaddo viya ārodanasaddo aho. Satthu parinibbāne ārodanasaddatopi kāruṇṇatāro aho. Manussā cattāro māse rodantā paridevantā “satthu pattacīvaraggāhake tiṭṭhante satthu ṭhitakālo viya no aho, idāni no satthā parinibbuto”ti vipalāpantā viravantā vicariṃsūti.

Puna satthā sāmaṇeraṃ pucchi – “tissa, imasmim vanasaṇḍe dīpiādīnaṃ saddena bhāyasi, na bhāyasī”ti? “Na bhāyāmi bhagavā, apica kho pana me etesaṃ saddaṃ sutvā vanarati nāma uppajjati”ti vatvā satthimattāhi gāthāhi vanavaṇṇanaṃ nāma kathesi. Atha naṃ satthā “tissā”ti āmantesi. “Kiṃ, bhante”ti? “Mayaṃ gacchāma, tvaṃ gamissasi, nivattissasī”ti. “Mayhaṃ upajjhāye maṃ ādāya gacchante gamissāmi, nivattente nivattissāmi, bhante”ti. Satthā bhikkhusaṅghena saddhim pakkāmi. Sāmaṇerassa pana nivattitumeva ajjhāsayo, thero taṃ ñatvā “tissa, sace nivattitukāmo, nivattā”ti āha. So satthāraṇca bhikkhusaṅghaṇca vanditvā nivatti. Satthā jetavanaṃeva agamāsi.

Bhikkhūnaṃ dhammasabhāyaṃ kathā udapādi – “aho vata vanavāsītissasāmaṇero dukkaraṃ karoti, paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāyassa ñatakā sattaṃ maṅgalesu pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ appodakamadhupāyasameva adamsu, pabbajitakāle antovihāre buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa satta divasāni appodakamadhupāyasameva adamsu. Pabbajitvā aṭṭhame divase antogāmaṃ pavisanto dvīheva divasehi sātakasahassena saddhim piṇḍapātasahassaṃ labhi, punekadivasam kambalahassaṃ labhi. Itissa idha vasanakāle mahālābhasakkāro uppajji, idāni evarūpaṃ lābhasakkāraṃ chaḍḍetvā araṇṇaṃ pavisitvā missakāhārena yāpeti, dukkarakārako vata tissasāmaṇero”ti. Satthā āgantvā, “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “āma, bhikkhave, lābhūpanisā nāmesā aññā, nibbānagāminī paṭipadā aññā. ‘Evaṃ lābhaṃ labhissāmi’ti hi āraṇṇikādīdhuṅgasamādānavasena lābhūpanisaṃ rakkhantassa bhikkhuno cattāro apāyā vivaḍḍavārā eva tiṭṭhanti, nibbānagāminiyā pana paṭipadāya uppannaṃ lābhasakkāraṃ pahāya araṇṇaṃ pavisitvā ghaṭento vāyamanto arahattaṃ gaṇhātī”ti anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

‘‘Añña hi lābhūpanisā, añña nibbānagāminī;
Evametam abhiññāya, bhikkhu buddhassa sāvako;
Sakkāram nābhinandeyya, vivekamanubrūhaye’’ti.

Tattha **añña hi lābhūpanisā, añña nibbānagāminī**ti lābhūpanisā nāmesā añña eva, añña nibbānagāminī paṭipadā. Lābhuppādakena hi bhikkhunā thokaṃ akusalakammaṃ kātuṃ vaṭṭati, kāyavaṅkādīni kātabbāni honti. Yasmiñhi kāle kāyavaṅkādīsu kiñci karoti, tadā lābho uppajjati. Pāyasapātiyañhi vaṅkaṃ akatvā ujukameva hatthaṃ otāretvā ukkhipantassa hattho makkhitamattakova hoti, vaṅkaṃ katvā otāretvā ukkhipantassa pana pāyasapiṇḍaṃ uddharantova nikkhamati, evaṃ kāyavaṅkādīni karaṇakāleyeva lābho uppajjati. Ayaṃ adhammikā lābhūpanissā nāma. Upadhisampadā cīvaradhāraṇaṃ bāhusaccaṃ parivāro araññavāsoti evarūpehi pana kāraṇehi uppanno lābho dhammiko nāma hoti. Nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ pūrentena pana bhikkhunā kāyavaṅkādīni pahātabbāni. Anandheneva andhena viya, amūgeneva mūgena viya, abadhireneva badhirena viya bhavituṃ vaṭṭati. Asaṭhena amāyena bhavituṃ vaṭṭati. **Evametanti** etaṃ lābhuppādanaṃ paṭipadañca nibbānagāminiṃ paṭipadañca evaṃ ñatvā sabbesaṃ saṅkhatāsāṅkhatadhammānaṃ bujjhanaṭṭhena **buddhassa** savanante jātaṭṭhena ovādānusāsaniṃ vā savanaṭṭhena **sāvako bhikkhu** adhammikaṃ catupaccayasakkāram nābhinandeyya, na ceva dhammikaṃ paṭikkoseyya, kāyavivekādikāṃ **vivekaṃ anubrūhaye**. Tattha **kāyavivekoti** kāyassa ekībhāvo. **Cittavivekoti** aṭṭha samāpattiyo. **Upadhivivekoti** nibbānaṃ. Tesu kāyaviveko gaṇasaṅgaṇikaṃ vinodeti, cittaviveko kilesasaṅgaṇikaṃ vinodeti, upadhiviveko saṅkhārasaṅgaṇikaṃ vinodeti. Kāyaviveko cittavivekassa paccayo hoti, cittaviveko upadhivivekassa paccayo hoti. Vuttampihetaṃ –

‘‘Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṃ nekkhammābhiratānaṃ, cittaviveko ca parisuddhacittānaṃ paramavodānappattānaṃ, upadhiviveko ca nirupadhīnaṃ puggalānaṃ visāṅkhāragatāna’’nti (mahāni. 150). –

Imaṃ tividhampi vivekaṃ brūheyya vaḍḍheyya, upasampajja vihareyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Vanavāsītissasāmaṇeravatthu pannarasamaṃ.

Bālavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcama vaggo.

6. Paṇḍitavaggo

1. Rādhatheravatthu

Nidhīnaṃva pavattāranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto āyasmantaṃ rādhatheraṃ ārabba kathesi.

So kira gihikāle sāvattiyāṃ duggatabrāhmaṇo ahoṣi. So ‘‘bhikkhūnaṃ santike jīviṣṣāmī’’ti cintetvā vihāraṃ gantvā appaharitaṃ karonto pariveṇaṃ sammajjanto mukhadhovanādīni dadanto antovihāreyeva vasi. Bhikkhūpi naṃ saṅgaṇhimsu, pabbājetuṃ pana na icchanti. So pabbajjamaṃ alabhamāno kiso ahoṣi. Athekadivasāṃ satthā paccūsakāle lokaṃ volokento taṃ brāhmaṇaṃ disvā ‘‘kiṃ nu kho’’ti upadhārento ‘‘arahā bhavissatī’’ti ñatvā sāyanhasamaye vihāracārikaṃ caranto viya brāhmaṇassa santikaṃ gantvā, ‘‘brāhmaṇa, kiṃ karonto vicarasi’’ti āha. ‘‘Bhikkhūnaṃ vattaṭṭhānaṃ karonto, bhante’’ti. ‘‘Labhasi nesaṃ santikā saṅgaha’’nti? ‘‘Āma, bhante, āhāramattaṃ labhāmi, na pana maṃ pabbājentī’’ti. Satthā etasmiṃ nidāne bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā tamatthaṃ pucchitvā, ‘‘bhikkhave, atthi koci imassa brāhmaṇassa adhikāraṃ saratī’’ti pucchi. Sāriputtatthero ‘‘ahaṃ, bhante, sarāmi, ayaṃ me rājagahe piṇḍāya carantassa attano abhihaṭṭaṃ kaṭacchubhikkhaṃ dāpesi, imamassāhaṃ adhikāraṃ sarāmi’’ti āha. So satthārā ‘‘kiṃ pana te, sāriputta, evaṃ katūpakāraṃ dukkhato mocetuṃ na vaṭṭatī’’ti vutte, ‘‘sādhu, bhante, pabbājessāmī’’ti taṃ brāhmaṇaṃ pabbājesi. Tassa bhattage āsanapariyante āsanaṃ pāpuṇāti, yāgubhattādīhipi kilamati. Thero taṃ ādāya cārikaṃ pakkāmi, abhikkhaṇaṃ na ‘‘idaṃ te kattabbaṃ, idaṃ te na

kattabba’’nti ovadi anusāsi. So suvaco ahosi padakkhiṇaggāhī. Tasmā yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāno katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi.

Thero taṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdi. Atha naṃ sathā paṭisanthāraṃ katvā āha – “suvaco nu kho, sārīputta, te antevāsiko’’ti. “Āma, bhante, ativiya suvaco, kismiñci dose vuccamāne na kuddhapubbo’’ti. “Sārīputta, evarūpe saddhivihārike labhanto kittake gaṇheyyāsī’’ti? “Bhante, bahukepi gaṇheyyamevā’’ti. Athekadivasam dhammasabhāya kathaṃ samuṭṭhāpesum – “sārīputtatthero kira kataññū katavedī, kaṭacchubhikkhāmattaṃ upakāraṃ saritvā duggatabrahmaṇaṃ pabbājesi. Theropi ovādakkhamo ovādakkhamameva labhī’’ti. Sathā tesam kathaṃ sutvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi sārīputto kataññū katavedīyevā’’ti vatvā tamatthaṃ pakāsetum –

“Alīnacittaṃ nissāya, pahaṭṭhā mahatī camū;
Kosalaṃ senāsantutṭhaṃ, jīvaggāhaṃ agāhayi.

“Evaṃ nissayasampanno, bhikkhu āradhaviyā;
Bhāvayaṃ kusalaṃ dhammaṃ, yogakkhemassa pattiya;
Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṃyojanakkhaya’’nti. (jā. 1.2.11-12) –

Imaṃ dukanipāte **alīnacittajātakaṃ** vitthāretvā kathesi. Tadā kira vaḍḍhakīhi pādassa arogakaraṇabhāvena kahaṃ attano upakāraṃ ṇatvā sabbasetassa hatthipotakassa dāyako ekacāriko hatthī sārīputtatthero ahosīti evaṃ theram ārabba jātakaṃ kathetvā rādhattheram ārabba, “bhikkhave, bhikkhunā nāma rādheva viya suvacena bhavitabbaṃ, dosaṃ dassetvā ovadiyamānenapi na kujjhitabbaṃ, ovādadāyako pana nidhiācikkhaṇako viya daṭṭhabbo’’ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

76.

“Nidhīnaṃva pavattāraṃ, yaṃ passe vajjadassinam;
Niggayhavādiṃ medhāviṃ, tādisaṃ paṇḍitaṃ bhaje;
Tādisaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo’’ti.

Tattha **nidhīnanti** tattha tattha nidahitvā ṭhapitānaṃ hiraññasuvaṇṇādīpūrānaṃ nidhikumbhīnaṃ. **Pavattāranti** kicchajīvike duggatamanusse anukampaṃ katvā “ehi, sukheva jīvanūpāyaṃ dassessāmi’’ti nidhiṭṭhānaṃ netvā hatthaṃ pasāretvā “imaṃ gahetvā sukheva jīvā’’ti ācikkhitāraṃ viya. **Vajjadassinanti** dve vajjadassinō “iminā naṃ asārūppena vā khalitena vā saṅghamaṃjhe niggaṇhissāmi’’ti randhagavesako ca, aññātaṃ ṇāpanatthāya ṇātaṃ anuggahaṇatthāya sīlādīnamassa vuddhikāmatāya taṃ taṃ vajjaṃ olokanena ullumpanasabhāvasaṅghito ca. Ayaṃ idha adhippeto. Yathā hi duggatamanusso “imaṃ gaṇhāhi’’ti tajjetvāpi pothetvāpi nidhiṃ dassente kopam na karoti, pamudito eva hoti, evameva evarūpe puggale asārūppam vā khalitaṃ vā disvā ācikkhante kopo na kātabbo, tuṭṭheneva bhavitabbaṃ, “bhante, mahantaṃ vo kammaṃ kataṃ, mayhaṃ ācariyupajjhāyatṭhāne ṭhatvā ovadantehi punapi maṃ vadeyyāthā’’ti pavāretabbameva. **Niggayhavādinti** ekacco hi saddhivihārikādīnaṃ asārūppam vā khalitaṃ vā disvā “ayaṃ me mukhodakādānādīhi sakkaccaṃ upaṭṭhahati, sace naṃ vakkhāmi, na maṃ upaṭṭhahissati, evaṃ me parihāni bhavissati’’ti vatthum avisahanto na niggayhavādī nāma hoti. So imasmim sāsane kacavaram ākirati. Yo pana tathārūpaṃ vajjaṃ disvā vajjānurūpaṃ tajjento paṇāmento daṇḍakammaṃ karonto vihārā taṃ nīharanto sikkhāpeti, ayaṃ niggayhavādī nāma seyyathāpi sammāsambuddho. Vuttañhetam – “niggayha niggayhāham, ānanda, vakkhāmi, pavayha pavayha, ānanda, vakkhāmi, yo sāro so ṭhassati’’ti (ma. ni. 3.196). **Medhāvinti** dhammojapaññāya samannāgataṃ. **Tādisanti** evarūpaṃ **paṇḍitaṃ** bhajeyya payirupāseyya. Tādisaṃhi ācariyaṃ **bhajamānassa** antevāsikassa **seyyo hoti, na pāpiyo** vaḍḍhiyeva hoti, no parihānīti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Rādhattheravatthu paṭhamam.

2. Assajipunabbasukavatthu

Ovadeyyānusāseyyāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto assajipunabbasukabhikkhū ārabba kathesi. Desanā pana kiṭṭāgirisimim samuṭṭhitā.

Te kira dve bhikkhū kiñcāpi aggasāvakanāṃ saddhivihārikā, alajjino pana ahesuṃ pāpabhikkhū. Te pāpakehi attano parivārehi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ kiṭṭāgirismiṃ viharantā “mālāvaccham ropentipi ropāpentipi”tiādikaṃ (pārā. 431; cūlava. 21) nānappakāraṃ anācāraṃ karontā kuladūsakakammaṃ katvā tato uppannehi paccayehi jīvikaṃ kappentā taṃ āvāsaṃ pesalānaṃ bhikkhūnaṃ anāvāsaṃ akamsu. Sathā taṃ pavattiṃ sutvā tesam pabbājanīyakammakaraṇatthāya saparivāre dve aggasāvake āmantetvā “gacchatha, sārīputtā, tesu ye tumhākaṃ vacanaṃ na karonti, tesam pabbājanīyakammaṃ karotha, ye pana karonti, te ovadatha anusāsatha. Ovadanto hi anusāsanto apaṇḍitānaṃyeva appiyo hoti amanāpo, paṇḍitānaṃ pana piyo hoti manāpo”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

77.

“Ovadeyyānusāseyya, asabbhā ca nivāraye;
Satañhi so piyo hoti, asataṃ hoti appiyo”ti.

Tattha **ovadeyyā**ti uppanne vatthusmiṃ vadanto ovadati nāma, anuppanne vatthusmiṃ “ayasopi te siyā”tiādivasena anāgataṃ dassento anusāsati nāma. Sammukhā vadanto ovadati nāma, parammukhā dūtaṃ vā sāsanaṃ vā pesento anusāsati nāma. Sakim vadanto ovadati nāma, punappunaṃ vadanto anusāsati nāma. Ovadanto eva vā anusāsati nāmāti evaṃ ovadeyya anusāseyya. **Asabbhā cāti** akusaladhammā ca nivāreyya, kusaladhamme patiṭṭhāpeyyāti attho. **Satañhi so piyo hoti**ti so evarūpo puggalo buddhādīnaṃ sappurisānaṃ piyo hoti. Ye pana adiṭṭhadhammā avitiṇṇaparalokā āmisacakkhukā jīvikatthāya pabbajitā, tesam **asataṃ** so ovādako anusāsako, “na tvam amhākaṃ upajjhāyo, na ācariyo, kasmā amhe ovadasī”ti evaṃ mukhasattīhi vijjhantānaṃ appiyo hoti”ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti. Sārīputtamoggallānāpi tattha gantvā te bhikkhū ovadiṃsu anusāsiṃsu. Tesu ekacce ovādaṃ sampañicchitvā sammā vattiṃsu, ekacce vibbhamiṃsu, ekacce pabbājanīyakammaṃ pāpuṇiṃsūti.

Assajipunabbasukavatthu dutiyaṃ.

3. Channattheravatthu

Na bhaje pāpake mitteti imaṃ dhammadeśanaṃ sathā jetavane viharanto channattheraṃ ārabha kathesi.

So kira āyasmā “ahaṃ amhākaṃ ayyaputtana saddhiṃ mahābhinikkhamaṇaṃ nikkhanto tadā aññaṃ ekampi na passāmi, idāni pana ‘ahaṃ sārīputto nāma, ahaṃ moggallāno nāma, mayaṃ aggasāvakamhā’ti vatvā ime vicarantī”ti dve aggasāvake akkosati. Sathā bhikkhūnaṃ santikā taṃ pavattiṃ sutvā channattheraṃ pakkosāpetvā ovadati. So tañkhaṇeyeva tuñhī hutvā puna gantvā there akkosatiyeva. Evaṃ yāvatatiyaṃ akkosantaṃ pakkosāpetvā sathā ovaditvā “channa, dve aggasāvakā nāma tuyhaṃ kalyāṇamittā uttamapurisā, evarūpe kalyāṇamitte sevassu bhajassū”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

78.

“Na bhaje pāpake mitte, na bhaje purisādhamē;
Bhajetha mitte kalyāṇe, bhajetha purisuttame”ti.

Tassattho – kāyaduccaritādiakusalakammābhiraṭā **pāpamittā** nāma. Sandhicchedanādike vā ekavīsātiesanādibhede vā aṭṭhāne niyojakā **purisādhamā** nāma. Ubhopi vā ete pāpamittā ceva purisādhamā ca, te na bhajeyya na payirupāseyya, viparītā pana kalyāṇamittā ceva sappurisā ca, te bhajetha payirupāsethāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Channatthero pana taṃ ovādaṃ sutvāpi purimanayeneva bhikkhū akkosati paribhāsati. Punapi satthu ārocesuṃ. Sathā, “bhikkhave, mayi dharante channaṃ sikkhāpetuṃ na sakkhissatha, mayi pana parinibbute sakkhissathā”ti vatvā parinibbānakāle āyasmatā ānandena, “bhante, kathaṃ channatthere amhehi paṭipajjitabba”nti vutte, “ānanda, channassa bhikkhuno brahmaṇḍo

dātabbo”ti āṇāpesi. So satthari parinibbute ānandattherena ārocitaṃ brahmadandaṃ sutvā dukkhī dummano tikkhattuṃ mucchito pativā “mā maṃ, bhante, nāsayinghā”ti yācivā sammā vattaṃ pūrento na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇṭi.

Channattheravatthu tatiyaṃ.

4. Mahākappinattheravatthu

Dhammapīti sukhaṃ setīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahākappinattheraṃ ārabha kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbī kathā – atīte kira āyasmā mahākappino padumuttarabuddhassa pādamūle katābhinihāro saṃsāre saṃsaranto bārāṇasito avidūre ekasmiṃ pesakāragāme jeṭṭhakapesakāro hutvā nibbatti. Tadā saḥassamattā paccekabuddhā aṭṭha māse himavante vasitvā vassike cattāro māse janapade vasanti. Te ekavāraṃ bārāṇasiyā avidūre otaritvā “senāsanakaraṇatthāya hatthakammaṃ yācathā”ti rañño santikaṃ aṭṭha paccekabuddhe paṇiṃsu. Tadā pana rañño vappamaṅgalakālo hoti. So “paccekabuddhā kira āgatā”ti sutvā tasmīṃ khaṇe nikkhamitvā āgatakāraṇaṃ pucchitvā “ajja, bhante, okāso natthi, sve amhākaṃ vappamaṅgalaṃ, tatiyadivase karissāmī”ti vatvā paccekabuddhe animantetvāva pāvīsi. Paccekabuddhā “aññattha gamissāmā”ti pakkamiṃsu. Tasmīṃ khaṇe jeṭṭhapesakārassa bhariyā kenacideva karaṇīyena bārāṇasiṃ gacchantī te paccekabuddhe disvā vanditvā “kiṃ, bhante, avelāya, ayyā, āgatā”ti pucchitvā ādito paṭṭhāya kathesuṃ. Taṃ pavattiṃ sutvā saddhāsammaṇṇā nāṇasammaṇṇā itthī “sve, bhante, amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti nimantesi. “Bahukā mayaṃ bhaginī”ti. “Kittakā, bhante”ti? “Sahassamattā”ti. “Bhante, imasmiṃ gāme saḥsapesakārā vasimha. Ekeko ekekassa bhikkhaṃ dassati, bhikkhaṃ adhivāsetha, ahameva vo vasanatthānampi kāressāmī”ti āha. Paccekabuddhā adhivāsayinghāsu.

Sā gāmaṃ pavisitvā ugghosesi – “ahaṃ saḥsammaṃ paccekabuddhe disvā nimantayinghā, ayyānaṃ nisīdanatthānaṃ saṃvidahatha, yāgubhattādīni sampādetthā”ti. Gāmaṃajjhe maṇḍapaṃ kāretvā āsanāni paññāpetvā punadivase paccekabuddhe nisīdāpetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā bhattakiccavasāne tasmīṃ gāme sabbā itthiyo ādāya tāhi saddhiṃ paccekabuddhe vanditvā, “bhante, temāsaṃ vasanatthāya paṭiññaṃ dethā”ti tesam paṭiññaṃ gahetvā puna gāme ugghosesi – “ammaṭātā, ekekakulato ekeko puriso pharasuvāsīādīni gahetvā araññaṃ pavisitvā dabbasambhāre āharitvā ayyānaṃ vasanatthānaṃ karotū”ti. Gāmaṃvāsino tassāyeva vacanaṃ sutvā ekeko ekekaṃ katvā saddhiṃ rattitthānadivātthānehi paṇṇasālasaḥsammaṃ kāretvā attano attano paṇṇasālāyaṃ vassūpagate paccekabuddhe “ahaṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahissāmī, ahaṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahissāmī”ti upaṭṭhahinghāsu. Vassaṃvuṭṭhakāle “attano attano paṇṇasālāya vassaṃvuṭṭhānaṃ paccekabuddhānaṃ cīvarasāṭake sajjethā”ti samādapetvā ekekassa saḥsassaḥsammaṃ cīvaraṃ dāpesi. Paccekabuddhā vuṭṭhavassā anumodanaṃ katvā pakkamiṃsu.

Gāmaṃvāsiniopi idaṃ puññakammaṃ katvā ito cutā tāvatimsabhavane nibbattitvā gaṇadevaputtā nāma ahesuṃ. Te tattha dibbasampattiṃ anubhavitvā kassapasammāsambuddhakāle bārāṇasiyaṃ kuṭumbikagehesu nibbatiṃsu. Jeṭṭhakapesakāro jeṭṭhakakuṭumbikassa putto ahosi. Bhariyāpissa jeṭṭhakakuṭumbikasseva dhītā ahosi. Tā sabbāpi vayappattā parakulaṃ gacchantiyo tesam tesameva gehāni agamiṃsu. Athekadivasaṃ vihāre dhammassavanaṃ saṅghuṭṭhaṃ. “Satthā dhammaṃ desessati”ti sutvā sabbepi te kuṭumbikā “dhammaṃ sossāmā”ti bhariyāhi saddhiṃ vihāraṃ agamiṃsu. Tesam vihāraṃajjhaṃ pavitthakkhaṇe vassaṃ uṭṭhahi. Yesam kulūpakā vā nāṭisāmaṇerādayo vā atthi, te tesam pariveṇāni pavisiṃsu. Te pana tathārūpānaṃ natthitāya kattraci, pavisitūṃ avisahantā vihāraṃajjheyeva aṭṭhaṃsu. Atha ne jeṭṭhakakuṭumbiko āha – “passatha amhākaṃ vippakāraṃ, kulaputtehi nāma ettakena lajjitūṃ yutta”nti. “Ayya, kiṃ pana karomā”ti? “Mayaṃ vissāsikatthānassa abhāvena imaṃ vippakāraṃ pattā, sabbe dhanam saṃharitvā pariveṇaṃ karomā”ti. “Sādhu, ayyā”ti jeṭṭhako saḥsammaṃ adāsī, sesā pañca pañca satāni. Itthiyo adḍhateyyāni adḍhateyyāni satāni. Te taṃ dhanam saṃharitvā saḥsakuṭāgāraparivāraṃ satthu vasanatthāya mahāpariveṇaṃ nāma ārabhiṃsu. Navakammaṃ mahantāya dhane appahonte pubbe dinnadhanato puna upaḍḍhūpaḍḍhaṃ adamsu. Niṭṭhite pariveṇe vihāraṃahaṃ karontā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa sattāhaṃ mahādānaṃ datvā vīsatiyā bhikkhusaḥsannaṃ cīvarāni sajjinghāsu.

Jeṭṭhakakuṭumbikassa pana bhariyā sabbehi samānaṃ akatvā attano paññāya ṭhitā “atirekataraṃ katvā satthāraṃ pūjessāmī”ti anojapupphavaṇṇena saḥsammaṃlena sāṭakena saddhiṃ

anojapupphacaṅkoṭakaṃ gahetvā anumodanakāle satthāraṃ anojapupphehi pūjetvā taṃ sātakaṃ satthu pādamaṃle ṭhapetvā, “bhante, nibbattanibbattaṭṭhāne anojapupphavaṇṇaṃyeva me sarīraṃ hotu, anojā eva ca me nāmaṃ hotū”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Satthā “evaṃ hotū”ti anumodanaṃ akāsi. Te sabbe pi yāvātāyukaṃ ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmim buddhuppāde devalokā cavitvā jeṭṭhakakuṭumbiko kukkuṭavatīnagare rājakule nibbattitvā vayappatto mahākappinārājā nāma ahoṣi, sesā amaccakule nibbattimsu. Jeṭṭhakakuṭumbikassa bhariyā maddaraṭṭhe sāgalanagare rājakule nibbatti, anojapupphavaṇṇamevassā sarīraṃ ahoṣi, **anojāt**vevassā nāmaṃ karimsu. Sā vayappattā mahākappinarañño geḥaṃ gantvā anojādevī nāma ahoṣi. Sesitthiyopi amaccakulesu nibbattitvā vayappattā tesameva amaccaputtānaṃ gehāni agamaṃsu. Te sabbe rañño sampattisadisamaṃ sampattim anubhaviṃsu. Yadā rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthim abhiruhitvā vicari, tadā tepi tatheva vicaranti. Tasmim assena vā rathena vā vicarante tepi tatheva vicaranti? Evaṃ te ekato hutvā katānaṃ puññānaṃ ānubhāvena ekatova sampattim anubhaviṃsu. Rañño pana balo, balavāhana, puppho, pupphavāhana, supattoti pañca assā honti. Rājā tesu supattaṃ assaṃ sayamaṃ ārohati, itare cattāro assārohaṇaṃ sāsanaḥaraṇatthāya adāsi. Rājā te pātova bhojetvā “gacchatha dve vā tīni vā yojanāni āhiṇḍitvā buddhassa vā dhammassa vā saṅghassa vā uppanabhāvaṃ ṇatvā mayamaṃ sukhasāsaṇaṃ āharathā”ti pesesi. Te catūhi dvārehi nikkhamitvā tīni yojanāni āhiṇḍitvā sāsanaṃ alabhitvā paccāgacchanti.

Athekadivasamaṃ rājā supattaṃ assaṃ āruya amaccasahassaparivuto uyyānaṃ gacchanto kilantarūpe pañcasatavāṇijake nagaraṃ pavisante disvā “ime addhānakilantā, addhā imesaṃ santikā ekaṃ bhaddakaṃ sāsanaṃ sossāmī”ti te pakkosāpetvā “kuto āgacchathā”ti pucchi. “Atthi, deva, ito vīsatiyojanasatamatthake sāvatti nāma nagaraṃ, tato āgacchāmā”ti. “Atthi pana vo padese kiñci sāsanaṃ uppanna”nti. “Deva, aññaṃ kiñci natthi, sammāsambuddho pana uppanno”ti. Rājā tāvadeva pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasarīro kiñci sallakkhetuṃ asakko muhuttaṃ vītināmetvā, “tātā, kiṃ vadethā”ti pucchi. “Buddho, deva, uppanno”ti. Rājā dutiyampi tatiyampi tatheva vītināmetvā catutthe vāre “kiṃ vadetha, tātā”ti pucchitvā “buddho, deva, uppanno”ti vutte, “tātā, vo satasahassaṃ dadāmi”ti vatvā “aññaṃ kiñci sāsanaṃ atthi”ti pucchi. “Atthi, deva, dhammo uppanno”ti. Rājā tampi sutvā purimanayeneva tayo vāre vītināmetvā catutthe vāre “dhammo uppanno”ti vutte “idhāpi vo satasahassaṃ dammī”ti vatvā “aparampi sāsanaṃ atthi, tātā”ti pucchi. “Atthi, deva, saṅgharataṇaṃ uppanna”nti. Rājā tampi sutvā tayo vāre vītināmetvā catutthe vāre “saṅgho”ti pade vutte “idhāpi vo satasahassaṃ dammī”ti vatvā amaccasahassaṃ oloketvā, “tātā, kiṃ karissathā”ti pucchi. “Deva, tumhe kiṃ karissathā”ti? “Ahaṃ, tātā, ‘buddho uppanno, dhammo uppanno, saṅgho uppanno’ti sutvā na puna nivattissāmi, satthāraṃ uddissa gantvā tassa santike pabbajissāmī”ti. “Mayampi, deva, tumhehi saddhim pabbajissāmā”ti. Rājā suvaṇṇapaṭṭe akkharāni likhāpetvā vāṇijake āha – “anojā nāma devī tumhākaṃ tīni satasahassāni dassati, evaṇca pana naṃ vadeyyātha ‘rañño kira te issariyaṃ vissatṭhaṃ, yathāsukhaṃ sampattim paribhuñjāhi’ti, sace pana vo ‘rājā kaha’nti pucchati, ‘satthāraṃ uddissa pabbajissāmīti vatvā gato’ti āroceyyāthā”ti. Amaccāpi attano attano bhariyānaṃ tatheva sāsanaṃ paḥiṇḍimsu. Rājā vāṇijake uyyojetvā assaṃ abhiruya amaccasahassaparivuto taṃ khaṇaṃyeva nikkhami.

Satthāpi taṃ divasaṃ paccūsakāle lokaṃ volokento mahākappinārājānaṃ saparivāraṃ disvā “ayaṃ mahākappino vāṇijakānaṃ santikā tiṇṇaṃ ratanānaṃ uppanabhāvaṃ sutvā tesamaṃ vacanaṃ tīhi satasahassehi pūjetvā rajjaṃ pahāya amaccasahassehi parivuto maṃ uddissa pabbajitukāmo sve nikkhamissati. So saparivāro saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇissati, paccuggamanamassa karissāmī”ti punadivase cakkavattī viya khuddakagāmaḥojakaṃ paccuggacchanto sayameva pattacīvaraṃ gahetvā vīsayojanasataṃ maggaṃ paccuggantvā candabhāgāya nadiyā tīre nigrodharukkhamūle chabbaṇarasmiyo vissajjento nisīdi. “Rājāpi āgacchanto ekaṃ nadim patvā “kā nāmesā”ti pucchi. “Aparacchā nāma, devā”ti. “Kimassā parimāṇaṃ, tātā”ti? “Gambhīrato gāvutaṃ, puthulato dve gāvutāni, devā”ti. “Atthi panettha nāvā vā uḷumpo vā”ti? “Natthi, devā”ti. “Nāvādīni olokente amhe jāti jaraṃ upaneti, jarā maraṇaṃ. Ahaṃ nibbematiko hutvā tīni ratanāni uddissa nikkhanto, tesamaṃ me ānubhāvena imaṃ udakaṃ udakaṃ viya mā ahoṣī”ti tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ āvajjetvā “itipi so bhagavā ahaṃ sammāsambuddho”ti buddhānussatiṃ anussaranto saparivāro assasahassena udakapiṭṭhim pakkhandi. Sindhavā piṭṭhipāsāne viya pakkhandimsu. Khurānaṃ aggā neva temimsu.

So taṃ uttaritvā purato gacchanto aparampi nadim disvā “ayaṃ kā nāmā”ti pucchi. “Nīlavāhinī nāma, devā”ti. “Kimassā parimāṇa”nti? “Gambhīratopi puthulatopi addhayaḥjanaṃ, devā”ti. Sesamaṃ purimasadisameva. Taṃ pana nadim disvā “svākkhāto bhagavatā dhammo”ti dhammānussatiṃ

anussaranto pakkhandi. Tampi atikkamitvā gacchanto aparampi nadim disvā “ayam kā nāmā”ti pucchi. “Candabhāgā nāma, devā”ti. “Kimassā parimāṇa”nti? “Gambhīratopi puthulatopi yojanam, devā”ti. Sesam purimasadisameva. Imam pana nadim disvā “suppaṭipanno bhagavato sāvakaṅgho”ti saṅghānussatiṃ anussaranto pakkhandi. Tam pana nadim atikkamitvā gacchanto satthu sarīrato nikkhantā chabbaṅṅarasmiyo addasa. Nigrodharukkhasa sākhaṅṅapapalāsāni sovaṅṅamayāni viya ahesum. Rājā cintesi – “ayam pana obhāso neva candassa, na sūriyassa, na devamābrahmanāgasupaṅṅādīnam aññatarassa, addhā aham satthāraṃ uddissa āgacchanto mahāgotamabuddhena diṭṭho bhavissāmī”ti. So tāvadeva assapitṭhito otaritvā onatasarīro rasmianusārena satthāraṃ upasaṅkamitvā manosilārase nimujjanto viya buddharasmīnam anto pavisitvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi saddhim amaccasahassena, satthā tassa anupubbim katham kathesi. Desanāvasāne rājā saparivāro sotāpattiphale patiṭṭhahi. Atha sabbeva utṭahitvā pabbajjam yācimsu. Satthā “āgamissati nu kho imesam kulaputtānam iddhimayapattacīvara”nti upadhārento “ime kulaputtā paccekabuddhasahassassa cīvarasahassam adamsu, kassapasammāsambuddhakāle vīsatiyā bhikkhusahassānampi vīsaticīvarasahassānipi adamsu. Anacchariyam imesam iddhimayapattacīvarāgamana”nti ñatvā dakkhiṅṅahattham pasāretvā “etha, bhikkhavo, caratha brahmacariyam sammā dukkhassa antakiriyaṃ”ti āha. Te tāvadeva aṭṭhaparikkhāradharā vassasatṭhikattherā viya hutvā vehāsam abhuggantvā paccorohitvā satthāraṃ vanditvā nisīdimsu.

Tepi vāñjikā rājakulam gantvā raññā pahitabhāvam ārocāpetvā deviyā “āgacchantū”ti vutte pavisitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhamsu. Atha ne devī pucchi – “tātā, kim kāraṇā āgatāthā”ti? “Mayam raññā tumhākam santikam pahitā, tīni kira no satasahassāni dethā”ti. “Tātā, atibahum bhaṅṅatha, kim tumhehi rañño kataṃ, kismiṃ vo rājā pasanno ettakam dhanam dāpesī”ti? “Devī, na aññam kiñci kataṃ, rañño pana ekam sāsanaṃ ārocayimhā”ti? “Sakkā pana, tātā, mayham ārocetu”nti. “Sakkā, devī”ti. “Tena hi, tātā, vadethā”ti. “Devī buddho loka uppanno”ti. Sāpi “tam sutvā purimanayeneva pītiyā phuṭṭhasarīrā tikkhattum kiñci asallakkhetvā catutthe vāre ‘buddho’ti padaṃ sutvā, tātā, imasmim pade raññā kim dinna”nti? “Satasahassam, devī”ti. “Tātā, ananucchavikam raññā kataṃ evarūpaṃ sāsanaṃ sutvā tumhākam satasahassam dadamānena. Ahañhi vo mama duggatapaṅṅākāre tīni satasahassāni dammi, aparampi tumhehi rañño kim ārocita”nti? Te idañcīdañcī itarānipi dve sāsānāni ārocayimsu. Devī purimanayeneva pītiyā phuṭṭhasarīrā tikkhattum kiñci asallakkhetvā catutthe vāre tatheva sutvā tīni tīni satasahassāni dāpesi, evam te sabbānipi dvādasā satasahassāni labhimsu.

Atha ne devī pucchi – “rājā kham, tātā”ti? Devī, “satthāraṃ uddissa ‘pabbajissāmī’ti gato”ti. “Mayham tena kim sāsanaṃ dinna”nti? “Sabbam kira tena tumhākam issariyam vissatṭham, tumhe kira yathāruciyaṃ sampattiṃ anubhavathā”ti. “Amaccā pana kham, tātā”ti? Tepi “raññā saddhimyeva pabbajissāmā”ti gatā, devī”ti. Sā tesam bhariyāyo pakkosāpetvā, ammā, tumhākam sāmikā “raññā saddhim pabbajissāmā”ti gatā, “tumhe kim karissathā”ti? “Kim pana tehi amhākam sāsanaṃ pahitam, devī”ti? “Tehi kira attano sampatti tumhākam vissatṭhā, tumhe kira tam sampattiṃ yathāruci paribhuñjathā”ti. “Tumhe pana, devī, kim karissathā”ti? “Ammā, so tāva rājā sāsanaṃ sutvā magge ṭhitakova tīhi satasahashehi tīni ratanāni pūjetvā khelapiṅṅam viya sampattiṃ pahāya ‘pabbajissāmī’ti nikkhanto, mayā pana tiṅṅam ratanānam sāsanaṃ sutvā tīni ratanāni navahi satasahashehi pūjitāni, na kho panesā sampatti nāma raññoyeva dukkhā, mayhampi dukkhāyeva. Ko raññā chadditakhelapiṅṅam jānukhehi patiṭṭhahitvā mukhena gaṅṅhissati, na mayham sampattiyā attho, ahampi satthāraṃ uddissa gantvā pabbajissāmī”ti. “Devī, mayampi tumheheva saddhim pabbajissāmā”ti. “Sace sakkotha, sādhu, ammā”ti? “Sakkoma, devī”ti. “Sādhu, ammā, tena hi ethā”ti rathasahassam yojāpetvā ratham āruya tāhi saddhim nikkhamitvā antarāmagge paṭṭhamam nadim disvā yathā raññā puṭṭham, tatheva pucchitvā sabbapavattiṃ sutvā “rañño gatamaggam olokethā”ti vatvā “sindhavānam padavalañjam na passāma, devī”ti vutte “rājā tīni ratanāni uddissa nikkhanto saccakiriyaṃ katvā gato bhavissati. Ahampi tīni ratanāni uddissa nikkhantā, tesameva anubhāvena idaṃ udakam viya mā ahoṣī”ti tiṅṅam ratanānam guṅam anussarivā rathasahassam pesesi. Udakam piṭṭhipāsānasadisam ahoṣi. Cakkānam aggagganemivaṭṭiyo neva temimsu. Eteneva upāyena itarā dve nadiyo uttari.

Atha satthā tassāgamanabhāvam ñatvā yathā attano santike nisinnā bhikkhū na paññāyanti, evamakāsi. Sāpi gacchantī gacchantī satthu sarīrato nikkhantā chabbaṅṅarasmiyo disvā tatheva cintetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā pucchi – “bhante, mahākappino tumhākam uddissa nikkhanto āgatetha maññe, kham so, amhākampi nam dassethā”ti? “Nisīdatha

tāva, idheva naṃ passissathā”ti. Tā sabbāpi tuṭṭhacittā “idheva kira nisinnā sāmike passissāmā”ti nisīdimṣu. Sathā tāsam anupubbim katham kathesi, anojādevī desanāvasāne saporivārā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Mahākappinatthero tāsam vaḍḍhitadhammadesanaṃ suṇanto saporivāro saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Tasmim khaṇe sathā tāsam te bhikkhū arahattappatte dassesi. Tāsam kira āgatakkhaṇeyeva attano sāmike kāsāvadhare muṇḍakasīse disvā cittaṃ ekaggaṃ na bhaveyya, tena maggaphalāni pattuṃ na sakkuṇeyyūṃ. Tasmā acalasaddhāya paṭiṭṭhitakāle tāsam te bhikkhū arahattappatteyeva dassesi.

Tāpi te disvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā, “bhante, tumhākaṃ tāva pabbajitakiccaṃ matthakaṃ patta”nti vatvā sathāraṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhitā pabbajjaṃ yācimsu. Evaṃ kira vutte “sathā uppalavaṇṇāya āgamaṃ cintesi”ti ekacce vadanti. Sathā pana tā upāsikāyo āha – “sāvattim gantvā bhikkhunīupassaye pabbajethā”ti. Tā anupubbena janapadacārikaṃ caramānā antarāmagge mahājanena abhihaṭasakkārasammānā padasāva vīsayojanasatikaṃ gantvā bhikkhunīupassaye pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇimsu. Sathāpi bhikkhusahassaṃ ādāya ākāseneva jetavanaṃ agamāsi. Tatra sudaṃ āyasmā mahākappino rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīsu “aho sukhaṃ, aho sukha”nti udānaṃ udānento vicarati. Bhikkhū bhagavato ārocesuṃ – “bhante, mahākappino ‘aho sukhaṃ, aho sukha’nti udānaṃ udānento vicarati, attano kāmasukhaṃ rajjasukhaṃ ārabba kathesi maññe”ti. Sathā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam, kappina, kāmasukhaṃ rajjasukhaṃ ārabba udānaṃ udānesī”ti. “Bhagavā me, bhante, taṃ ārabba udānabhāvaṃ vā anudānabhāvaṃ vā jānātī”ti? Sathā “na, bhikkhave, mama putto kāmasukhaṃ rajjasukhaṃ ārabba udānaṃ udāneti, puttassa pana me dhammapīti nāma dhammarati nāma uppajjati, so amatamahānibbānaṃ ārabba eva udānaṃ udānesī”ti anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

79.

“Dhammapīti sukhaṃ seti, vipassanna cetasā;
Ariyappavedite dhamme, sadā ramati paṇḍito”ti.

Tattha **dhammapīti** dhammapāyako, dhammaṃ pivantoti attho. Dhammo ca nāmesa na sakkā bhājanena yāguādīni viya pātuṃ? Navavidhaṃ pana lokuttaradhammaṃ nāmakāyena phusanto ārammaṇato sacchikaronto pariññābhisamayādīhi dukkhādīni ariyasaccāni paṭivijjhanto dhammaṃ pivati nāma. **Sukhaṃ seti**ti desanāmatamevetam, catūhipi iriyāpathehi sukhaṃ viharatīti attho. **Vipassanna**ti anāvilena nirupakkilesena. **Ariyappavedite**ti buddhādīhi ariyehi pavedite satipaṭṭhānādibhede bodhipakkhiyadhamme. **Sadā ramati**ti evarūpo dhammapīti vipassanna cetasā viharanto paṇḍiccena samannāgato sadā ramati abhiramatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesunti.

Mahākappinattheravatthu catutthaṃ.

5. Paṇḍitasāmaṇeravatthu

Udakañhi nayantiti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto paṇḍitasāmaṇeraṃ ārabba kathesi.

Atīte kira kassapasammāsambuddho vīsatikhīnāsavasahassaporivāro bārāṇasiṃ agamāsi. Manussā attano balaṃ sallakkhetvā aṭṭhapi dasapi ekato hutvā agantukadānādīni adamsu. Atheadivasam sathā bhattakiccapariyosāne evaṃ anumodanamakāsi –

“Upāsakā idha ekacco ‘attano santakameva dātuṃ vaṭṭati, kiṃ parena samādapitenā’ti attanāva dānaṃ deti, paraṃ na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṃ labhati, no parivārasampadaṃ. Ekacco paraṃ samādapeti, attanā na deti. So nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṃ labhati, no bhogasampadaṃ ekacco attanāpi na deti, parampi na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne neva bhogasampadaṃ labhati, na parivārasampadaṃ, vighāsādova hutvā jīvati. Ekacco attanā ca deti, parañca samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadampi labhati parivārasampadampi”ti.

Taṃ sutvā samīpe ṭhito eko paṇḍitapuriso cintesi – “ahaṃ dāni tathā karissāmi, yathā me dvepi sampattiyo bhavissanti”ti. So sathāraṃ vanditvā āha – “bhante, svātanāya mayhaṃ bhikkhaṃ

gaṇhathā”ti. “Kittakehi te bhikkhūhi attho”ti? “Kittako pana vo, bhante, parivāro”ti? “Vīsati bhikkhusahassānī”ti. “Bhante, sabbehi saddhiṃ svātanāya mayhaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. Sathā adhivāsesi. So gāmaṃ pavisitvā, “ammatātā, svātanāya mayā buddhappamukho bhikkhusaṅgho nimantito, tumhe yattakānaṃ bhikkhūnaṃ dātuṃ sakkhissatha, tattakānaṃ dānaṃ dethā”ti ārocetvā vicaranto attano attano balaṃ sallakkhetvā “mayā dasannaṃ dassāma, mayā vīsatiyā, mayā satassa, mayā pañcasatāna”nti vutte sabbesaṃ vacanaṃ ādito paṭṭhāya paṇṇe āropesi.

Tena ca samayena tasmim nagare atiduggatabhāveneva “mahāduggato”ti paññāto eko puriso atthi. So tampi sammukhāgataṃ disvā, samma mahāduggata, mayā svātanāya buddhappamukho bhikkhusaṅgho nimantito, sve nagaravāsino dānaṃ dassanti, “tvaṃ kati bhikkhū bhojessasi”ti? “Sāmi, mayhaṃ kiṃ bhikkhūhi, bhikkhūhi nāma sadhanānaṃ attho, mayhaṃ pana sve yāguatthāya taṇḍulanālimattampi natthi, ahaṃ bhatim katvā jīvāmi, kiṃ me bhikkhūhi”ti? Samādapakena nāma byattena bhavitabbaṃ. Tasmā so tena “natthī”ti vuttepi tuṇḥbhūto ahutvā evamāha – “samma mahāduggata, imasmim nagare subhojanaṃ bhuñjitvā sukhumavatthaṃ nivāsetvā nānābharaṇapaṭimaṇḍitā sirisayane sayamānā bahū janā sampattim anubhavanti, tvaṃ pana divasaṃ bhatim katvā kucchipūraṇamattampi na labhasi, evaṃ santepi ‘ahaṃ pubbe puññaṃ akatattā kiñci na labhāmī’ti na jānāsī”ti? “Jānāmi, sāmī”ti. “Atha kasmā idāni puññaṃ na karosi, tvaṃ yuvā balasampanno, kiṃ tayā bhatim katvāpi yathābalaṃ dānaṃ dātuṃ na vaṭṭati”ti? So tasmim kathenteyeva samvegappatto hutvā “mayhampi ekaṃ bhikkhuṃ paṇṇe āropehi, kiñciveva bhatim katvā ekassa bhikkhaṃ dassāmī”ti āha. Itaro “kiṃ ekena bhikkhūnaṃ paṇṇe āropitenā”ti na āropesi? Mahāduggatopi gehaṃ gantvā bhariyaṃ āha – “bhadda, nagaravāsino sve saṅghabhataṃ karissanti, ahampi samādapakena ‘ekassa bhikkhaṃ dehi’ti vutto, mayampi sve ekassa bhikkhaṃ dassāmā”ti. Athassa bhariyā “mayā daliddā, kasmā tayā sampaṭicchita”nti avatvāva, “sāmi, bhaddakaṃ te kataṃ, mayā pubbepi kiñci adatvā idāni duggatā jātā, mayā ubhopi bhatim katvā ekassa bhikkhaṃ dassāma, sāmī”ti vatvā ubhopi gehā nikkhamitvā bhatitṭhānaṃ agamaṃsu.

Mahāsetṭhi taṃ disvā “kiṃ, samma mahāduggata, bhatim karissasi”ti pucchi. “Āma, ayyā”ti. “Kiṃ karissasi”ti? “Yaṃ tumhe kāressatha, taṃ karissāmī”ti. “Tena hi mayā sve dve tīṇi bhikkhusatāni bhojessāma, ehi, dārūni phāleti”ti vāsipharasuṃ nīharitvā dāpesi. Mahāduggato daḷhaṃ kacchaṃ bandhitvā mahussāhappatto vāsima pahāya pharasuṃ gaṇhanto, pharasuṃ pahāya vāsima gaṇhanto dārūni phāleti. Atha naṃ setṭhi āha – “samma, tvaṃ ajja ativiya ussāhappatto kammaṃ karosi, kiṃ nu kho kāraṇa”nti? “Sāmi, ahaṃ sve ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmī”ti. Taṃ sutvā setṭhi pasannamānaso cintesi – “aho iminā dukkaraṃ kataṃ, ‘ahaṃ duggato’ti tuṇḥbhāvaṃ anāpajjitvā ‘bhatim katvā ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmī’ti vadati”ti. Setṭhibhariyāpi tassa bhariyaṃ disvā, “amma, kiṃ kammaṃ karissasi”ti pucchitvā “yaṃ tumhe kāressatha, taṃ karomī”ti vutte udukkhalasālaṃ pavesetvā suppusalādāni dāpesi. Sā naccantī viya tuṭṭhapahaṭṭhā vīhim koṭṭeti ceva ophuṇāti ca. Atha naṃ setṭhibhariyā pucchi – “amma, tvaṃ ativiya tuṭṭhapahaṭṭhā kammaṃ karosi, kiṃ nu kho kāraṇa”nti? “Ayye, imaṃ bhatim katvā mayampi ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmā”ti. Taṃ sutvā setṭhibhariyāpi tassaṃ “aho vatāyaṃ dukkarakārikā”ti pasīdi. Setṭhi mahāduggatassa dārūnaṃ phālitakāle “ayaṃ te bhatī”ti sālīnaṃ catasso nāliyo dāpetvā “ayaṃ te tuṭṭhidāyo”ti aparāpi catasso nāliyo dāpesi.

So gehaṃ gantvā bhariyaṃ āha – “mayā bhatim katvā sāli laddho, ayaṃ nivāpo bhavissati, tayā laddhāya bhatiyā dadhitelakaṭukabhaṇḍāni gaṇhāhi”ti. Setṭhibhariyāpi puna tassā ekaṃ sappikaroṭikañceva dadhibhājanañca kaṭukabhaṇḍañca suddhataṇḍulināliñca dāpesi. Iti ca ubhinnaṃpi nava taṇḍulanāliyo ahesuṃ. Te “deyyadhammo no laddho”ti tuṭṭhahaṭṭhā pātova uṭṭhahimsu. Bhariyā mahāduggataṃ āha – “gaccha, sāmi, paṇṇaṃ pariyesitvā āharā”ti. So antarāpaṇe paṇṇaṃ adisvā nadītīraṃ gantvā “ajja ayyānaṃ bhojanaṃ dātuṃ labhissāmī”ti pahaṭṭhamānaso gāyanto paṇṇaṃ uccinati. Mahājālaṃ khipitvā ṭhito kevaṭṭo “mahāduggatassa saddena bhavitabba”nti taṃ pakkositvā pucchi – “ativiya tuṭṭhacitto gāyasi, kiṃ nu kho kāraṇa”nti? “Paṇṇaṃ uccināmi, sammā”ti. “Kiṃ karissasi”ti? “Ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmī”ti. “Aho sukhito, bhikkhu, so tava kiṃ paṇṇaṃ khādissati”ti? “Kiṃ karomī, samma, attanā laddhapaṇṇena bhojessāmī”ti? “Tena hi ehi”ti. “Kiṃ karomī, sammā”ti? “Ime macche gahetvā pādagghanakāni aḍḍhagghanakāni kahāpaṇagghanakāni ca uddānāni karohi”ti. So tathā akāsi. Baddhabaddhe macche nagaravāsino nimantitanimantitānaṃ bhikkhūnaṃ atthāya harimsu. Tassa macchuddānāni karontasseva bhikkhācārelā pāpuṇi. So velaṃ sallakkhetvā “gamissāmahaṃ, samma, ayaṃ bhikkhūnaṃ āgamanavelā”ti āha. “Atthi pana kiñci macchuddāna”nti? “Natthi, samma, sabbāni khīṇānī”ti. “Tena hi mayā attano atthāya vālukāya

nikhaṇitvā cattāro rohitamacchā ṭhapitā, sace bhikkhuṃ bhojetukāmosi, ime gahetvā gacchā”ti te macche tassa adāsi.

Taṃ divasaṃ pana satthā paccūsakāle lokaṃ volokento mahāduggataṃ attano ñāṇajālassa anto pavitṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti āvajjento “mahāduggato ‘ekaṃ bhikkhuṃ bhojessāmi’ti bhariyāya saddhiṃ hiyyo bhatim akāsi, kataraṃ nu kho bhikkhuṃ labhissatī”ti cintetvā “manussā paṇṇe āropitasaññāya bhikkhū gahetvā attano attano gehesu nisīdāpessanti, mahāduggato maṃ ṭhapetvā aññaṃ bhikkhuṃ na labhissatī”ti upadhāresi. Buddhā kira duggatesu anukampaṃ karonti. Tasmā satthā pātova sarīrapaṭijaggaṇaṃ katvā “mahāduggataṃ saṅgaṇhissāmi”ti gandhakuṭiṃ pavisitvā nisīdi. Mahāduggatepi macche gahetvā gehaṃ pavisante sakkassa paṇḍukambalasilāsaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So “kiṃ nu kho kāraṇa”nti olokento “hiyyo, mahāduggato ‘ekassa bhikkhuno bhikkhaṃ dassāmi’ti attano bhariyāya saddhiṃ bhatim akāsi, kataraṃ nu kho bhikkhuṃ labhissatī”ti cintetvā “natthetassa añño bhikkhu, satthā pana mahāduggatassa saṅgahaṃ karissāmi”ti gandhakuṭiyāṃ nisinno. Mahāduggato attano upakappanaṃ yāgubhattaṃ paṇṇasūpeyyampi tathāgatassa dadeyya, “yaṃnūnāhaṃ mahāduggatassa gehaṃ gantvā bhattakāraṃ kammaṃ kareyya”nti aññātakavesena tassa gehasamīpaṃ gantvā “atthi nu kho kassaci kiñci bhatiyā kātabba”nti pucchi. Mahāduggato taṃ disvā āha – “samma, kiṃ kammaṃ karissasi”ti? “Ahaṃ, sāmi, sabbasippiko, mayhaṃ ajānanaṃ nāma natthi, yāgubhattādīnīpi sampādetuṃ jānāmi”ti. “Samma, mayhaṃ tava kammaṃ atthikā, tuyhaṃ pana kiñci dātabbaṃ bhatim na passāmi”ti. “Kiṃ pana te katabba”nti? “Ekassa bhikkhussa bhikkhaṃ dātukāmomhi, tassa yāgubhattasaṃvidhānaṃ icchāmi”ti. “Sace bhikkhussa bhikkhaṃ dassasi, na me bhatiyā attho, kiṃ mama puññaṃ na vaṭṭati”ti? “Evaṃ sante sādhu, samma, pavisā”ti. So tassa gehaṃ pavisitvā telataṇḍulādīni āharāpetvā “gaccha, attano pattabhikkhuṃ ānehī”ti taṃ uyyojesi. Dānaveyyāvaṭṭikopi paṇṇe āropitaniyāmena tesāṃ tesāṃ gehāni bhikkhū pahīni.

Mahāduggato tassa santikaṃ gantvā “mayhaṃ pattabhikkhuṃ dehī”ti āha. So tasmim khāṇe satim labhitvā “ahaṃ tava bhikkhuṃ pamuṭṭho”ti āha. Mahāduggato tikhiṇāya sattiyaṃ kucchiyaṃ pahaṭo viya, “sāmi, kasmā maṃ nāsesi, ahaṃ tayā hiyyo samādapito bhariyāya saddhiṃ divasaṃ bhatim katvā ajja pātova paṇṇatthāya nadītīre āhiṇḍitvā āgato, dehi me ekaṃ bhikkhu”nti bāhā paggayha paridevi. Manussā sannipatitvā “kimetaṃ, mahāduggatā”ti pucchimsu. So tamatthaṃ ārocesi. Te veyyāvaṭṭikaṃ pucchimsu – “saccaṃ kira, samma, tayā esa ‘bhatim katvā ekassa bhikkhussa bhikkhaṃ dehī’ti samādapito”ti? “Āma, ayyā”ti. “Bhāriyaṃ te kammaṃ kataṃ, yo tvaṃ ettake bhikkhū saṃvidahanto etassa ekaṃ bhikkhuṃ nādāsi”ti. So tesāṃ vacanena maṅkubhūto taṃ āha – “samma mahāduggata, mā maṃ nāsaya, ahaṃ tava kāraṇā mahāvihesaṃ patto, manussā paṇṇe āropitaniyāmena attano attano pattabhikkhū nayimsu, attano gehe nisinnabhikkhuṃ nīharitvā dento nāma natthi, satthā pana mukhaṃ dhovitvā gandhakuṭiyameva nisinno, rājayuvārājāsenāpatiādayo satthu gandhakuṭito nikkhamaṃ oloketā nisinnā satthu pattaṃ gahetvā ‘gamissāmi’ti. Buddhā nāma duggate anukampaṃ karonti, tvaṃ vihāraṃ gantvā ‘duggatomhi, bhante, mama saṅgahaṃ karoṭhā’ti satthāraṃ vanda, sace te puññaṃ atthi, addhā lacchasi”ti.

So vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ aññesu divasesu vihāre viḅhāsādhābhāvena diṭṭhattā rājayuvārājādayo, “mahāduggata, na tāva bhattakālo, kasmā tvaṃ āgacchasi”ti āhaṃsu. So “jānāmi, sāmi, ‘na tāva bhattakālo’ti. Satthāraṃ pana vandituṃ āgacchāmi”ti vadanto gantvā gandhakuṭiyā ummāre sīsaṃ ṭhapetvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā, “bhante, imasmim nagare mayā duggatataro natthi, avassayo me hotha, karoṭhā me saṅgaha”nti āha. Satthā gandhakuṭidvāraṃ vivaritvā pattaṃ nīharitvā tassa hatthe ṭhapesi. So cakkavattisirim patto viya ahoṣi, rājayuvārājādayo aññamaññaṃ mukhāni olokayimsu. Satthārā dinnapattaṃhi koci issariyavasena gahetuṃ samattho nāma natthi. Evaṃ pana vadimsu, “samma mahāduggata, satthu pattaṃ ambhākaṃ dehi ettakaṃ nāma te dhanāṃ dassāma, tvaṃ duggato dhanāṃ gaṇhāhi, kiṃ te pattaṇā”ti? Mahāduggato “na kassaci dassāmi, na me dhanena attho, satthāraṃyeva bhojessāmi”ti āha. Avasesā taṃ yācitvā pattaṃ alabhitvā nivattimsu. Rājā pana “mahāduggato dhanena palobhiyamānopi satthu pattaṃ na deti, satthārā ca sayāṃ dinnapattaṃ koci gahetuṃ na sakkoti, imassa deyyadhammo nāma kittako bhavissati, iminā deyyadhammassa dinnakāle satthāraṃ ādāya gehaṃ netvā mayhaṃ sampāditāṃ āhāraṃ dassāmi”ti cintetvā satthārā saddhiṃyeva agamāsi. Sakkopi devarājā yāgukhajjakabhattasūpeyyapaṇṇādīni sampādetvā satthu nisīdanārahaṃ āsaṃ pañṇāpetvā nisīdi.

Mahāduggato satthāraṃ netvā “pavisatha, bhante”ti āha. Vasanaḅhaṅcassa nīcaṃ hoti, anonatena pavisitūṃ na sakkā. Buddhā ca nāma gehaṃ pavisantā na onamitvā pavisanti. Gehāñhi

pavisanakāle mahāpathavī vā heṭṭhā ogacchati, gehaṃ vā uddhaṃ gacchati. Idaṃ tesam sudinnadānassa phalaṃ. Puna nikkhamitvā gatakāle sabbam pākatikameva hoti. Tasmā satthā ṭhitakova gehaṃ pavisitvā sakkena paññattāsane nisīdi. Satthari nisinne rājā āha – “samma mahāduggata, tayā amhākaṃ yācantānampi satthu patto na dinno, passāma tāva, kīdiso te satthu sakkāro kato”ti? Athassa sakko yāgukhajjakādīni vivaritvā dassesi. Tesam vāsagandho sakalanagaram chādetvā aṭṭhāsi. Rājā yāguādīni oloketvā bhagavantam āha – “bhante, ‘ahaṃ mahāduggatassa deyyadhammo kittako bhavissati, iminā deyyadhamme dinne satthāraṃ gehaṃ netvā attano sampāditaṃ āhāraṃ dassāmi”ti cintetvā āgato, mayā evarūpo āhāro na diṭṭhapubbo, mayi idha ṭhite mahāduggato kilameyya, gacchāma”nti satthāraṃ vanditvā pakkāmi. Sakkopi satthāraṃ yāguādīni datvā sakkaccaṃ parivisi. Satthāpi katabhattakicco anumodanam katvā utṭhāyāsanā pakkāmi.

Sakko mahāduggatassa saññaṃ adāsi. So pattaṃ gahetvā satthāraṃ anugacchi. Sakko nivattitvā mahāduggatassa gehadvāre ṭhito ākāsaṃ olokesi. Tāvadeva ākāsaṃ sattaratanavassam vassitvā tassa gehe sabbabhājanāni pūretvā sakalam gehaṃ pūresi. Tassa gehe okāso nāhosi. Tassa bhariyā dārake hatthesu gahetvā nīharitvā bahi aṭṭhāsi. So satthāraṃ anugantvā nivatto dārake bahi disvā “kiṃ ida”nti pucchi. “Sāmi, sakalam no gehaṃ sattahi ratanehi puññaṃ, pavisitum okāso natthi”ti. So “ajjeva me dānena vipāko dinno”ti cintetvā rañño santikaṃ gantvā vanditvā, “kasmā āgatosi”ti vutte āha – “deva, gehaṃ me sattahi ratanehi puññaṃ, tam dhanam gaṇhathā”ti. Rājā “aho buddhānam dinnadānam, ajjeva matthakam patta”nti cintetvā tam āha – “kiṃ te laddhum vaṭṭati”ti? “Dhanaharaṇatthāya sakaṭasahassam, devā”ti. Rājā sakaṭasahassam pesetvā dhanam āharāpetvā rājāṅgaṇe okirāpesi. Tālappamaṇo rāsi ahosi. Rājā nagare sannipātāpetvā “imasmiṃ nagare atthi kassaci ettakam dhana”nti pucchi. “Natthi, devā”ti. “Evaṃ mahādhanassa kiṃ katum vaṭṭati”ti? “Setṭhiṭṭhānam dānum vaṭṭati, devā”ti. Rājā tassa mahāsakkāraṃ katvā setṭhiṭṭhānam dāpesi.

Athassa pubbe ekassa setṭhino gehatṭhānam ācikkhitvā “ettha jāte gacche harāpetvā gehaṃ utṭhāpetvā vasāhi”ti āha. Tassa tam ṭhānam sodhetvā samam katvā bhūmiyā khaññaṃānāya aññaṃaññaṃ āhacca nidhikumbhiyo utṭhahimsu. Tena rañño ārocite “tava puññaṃ nibbattā, tvameva gaṇhāhi”ti āha. So gehaṃ kāretvā sattāham buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānam adāsi. Tato parampi yāvātāyukam tiṭṭhanto puññaṃ karitvā āyupariyosāne devaloke nibbatta.

Ekam buddhantaram dibbasampattiṃ anubhavitvā imasmim buddhuppāde tato cuto sāvatthiyam sārīputtatherassūpaṭṭhākakule setṭhidhītu kucchiyam paṭisandhiṃ gaṇhi. Athassā māṭāpitaro gabbhassa paṭiṭṭhitabhāvaṃ nītvā gabbhāparihāraṃ adamsu. Tassā aparena samayena evarūpo dohaḷo uppajji – “aho vatāham dhammadesanāpatiṃ ādim katvā pañcannaṃ bhikkhusatānam rohitamaccharasena dānam datvā kāsāyāni vatthāni nivāsetvā āsanāpariyante nisinnā tesam bhikkhūnam ucchiṭṭhabhattam paribhuñjeyya”nti. Sā māṭāpitūnam ārocetvā tathā akāsi, dohaḷo paṭipassambhi. Athassā tato aparesupi sattasu maṅgalesu rohitamaccharaseneva dhammasenāpatittherappamukhāni pañca bhikkhusatāni bhojesum. Sabbam tissakumārassa vatthumhi vuttaniyāmeneva veditabbam. Ayamassa pana mahāduggatakāle dinnassa rohitamaccharasadānasseva nissando. Nāmaggaṇadivase panassa, “bhante, dāsassa vo sikkhāpadāni dethā”ti mātārā vutte thero āha – “konāmo ayam dārako”ti? “Bhante, imassa dārakassa kucchiyam paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya imasmim gehe jaḷa eḷamūgāpi paṇḍitā jātā, tasmā me puttassa paṇḍitotveva nāmam bhavissati”ti. Thero sikkhāpadāni adāsi. Jātadivasato paṭṭhāya panassa “nāham mama puttassa ajjhāsayaṃ bhindissāmi”ti mātu cittaṃ uppajji. So sattavassikakāle mātaram āha – “amma, therassa santike pabbajissāmi”ti. “Sādhu, tāta, ‘ahaṃ tava ajjhāsayaṃ na bhindissāmicceva manam uppādesi”nti vatvā theram nimantetvā bhojetvā, “bhante, dāso vo pabbajitukāmo, aham imam sāyanhasamaye vihāraṃ ānessāmi”ti theram uyyojetvā nātaka sannipātāpetvā “mama puttassa gihikāle kattabbasakkāraṃ ajjeva karissāmā”ti mahantaṃ sakkāraṃ kāretvā tam ādāya vihāraṃ gantvā “imam, bhante, pabbājethā”ti therassa adāsi.

Thero pabbajjāya dukkarabhāvaṃ ācikkhitvā “karissāmaṃ, bhante, tumhākaṃ ovāda”nti vutte “tena hi ehī”ti kese temetvā tacapañcakakammaṭṭhānam ācikkhitvā pabbājesi. Mātāpitaropissa sattāham vihāreyeva vasantā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa rohitamaccharaseneva dānam datvā sattame divase sāyam gehaṃ agamaṃsu. Thero aṭṭhame divase antogāmaṃ gacchanto tam ādāya gacchati, bhikkhusaṅghena saddhiṃ nāgamāsi. Kiṃ kāraṇā? Na tāvassa pattācīvaraggahaṇāni vā iriyāpatho vā pāsādiko hoti, apica vihāre therassa kattabbavattaṃ atthi. Thero hi bhikkhusaṅghe antogāmaṃ pavitṭhe sakalavihāraṃ vicaranto asammajjanatṭhānam sammajjitvā tucchabhājanesu pānīyaparibhojanīyāni upaṭṭhapetvā dunnikkhittāni mañcapīṭhādīni paṭisāmetvā pacchā gāmaṃ

pavisati. Apica “aññatitthiyā tucchavihāraṃ pavisitvā ‘passatha samaṇassa gotamassa sāvakaṇaṃ nisinnaṭṭhānānī’ ti vattum mā labhimsū” ti sakalavihāraṃ paṭijjaggitvā pacchā gāmaṃ pavisati. Tasmā taṃ divasampi sāmaṇerena pattacīvaraṃ gāhāpetvā divātaṃ piṇḍāya pāvīsi.

Sāmaṇero upajjhāyena saddhiṃ gacchanto antarāmagge mātikaṃ disvā, “bhante, idaṃ kiṃ nāmā” ti pucchi. “Mātikā nāma, sāmaṇerā” ti. “Imāya kiṃ karontī” ti? “Ito cito ca udakaṃ āharitvā attano sassakammaṃ sampādentī” ti. “Kiṃ pana, bhante, udakassa cittaṃ atthī” ti? “Natthāvuso” ti. “Evarūpaṃ acittakaṃ attano icchitaṭṭhānaṃ haranti, bhante” ti? “Āmāvuso” ti. So cintesi – “sace evarūpampi acittakaṃ attano icchiticchitaṭṭhānaṃ haritvā kammaṃ karontī, kasmā sacittakāpi cittaṃ attano vase vattetvā samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkhissantī” ti. Atheso purato gacchanto usukāre saradaṇḍakaṃ aggimhi tāpetvā akkhikoṭṭhiyā oloketvā ujukaṃ karonte disvā, “ime, bhante, ke nāmā” ti pucchi. “Usukārā nāmāvuso” ti. “Kiṃ panete karontī” ti? “Aggimhi tāpetvā saradaṇḍakaṃ ujum karontī” ti. “Sacittako, bhante, eso” ti? “Acittako, āvuso” ti. So cintesi – “sace acittakaṃ gahetvā aggimhi tāpetvā ujum karontī, kasmā sacittakāpi attano cittaṃ vase vattetvā samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkhissantī” ti. Atheso purato gacchanto dārūni araneminābhiādīni tacchante disvā, “bhante, ime ke nāmā” ti pucchi. “Tacchakā nāmāvuso” ti. “Kiṃ panete karontī” ti? “Dārūni gahetvā yānakādīnaṃ cakkādīni karontī, āvuso” ti. “Etāni pana sacittakāni, bhante” ti? “Acittakāni, āvuso” ti. Athassa etadahosi – “sace acittakāni kaṭṭhakaliṅgarāni gahetvā cakkādīni karontī, kasmā sacittakā attano cittaṃ vase vattetvā samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkhissantī” ti. So imāni kāraṇāni disvā, “bhante, sace tumhākaṃ pattacīvare tumhe gaṇheyyātha, ahaṃ nivatteyya” nti. Thero “ayaṃ adhunā pabbajito daharasāmaṇero maṃ anubandhamāno evaṃ vadetī” ti cittaṃ anuppādetvāva “āhara, sāmaṇerā” ti vatvā attano pattacīvaraṃ aggahehi.

Sāmaṇeropi upajjhāyaṃ vanditvā nivattanto, “bhante, mayhaṃ āhāraṃ āharanto rohitamaccharaseneva āhareyyāthā” ti āha. “Kathaṃ labhissāmāvuso” ti? “Bhante, attano puññaena alabhanā mama puññaena labhissathā” ti āha. Thero “daharasāmaṇerassa bahi nisinnakassa paripanthopi bhavyeyyā” ti kuñjikaṃ datvā “mayhaṃ vasanagabbhassa dvāraṃ vivaritvā anto pavisitvā nisīdeyyāsī” ti āha. So tathā katvā attano karajakāye ñāṇaṃ otāretvā attabhāvaṃ sammasanto nisīdi. Athassa guṇatejena sakkassa āsanaṃ unḥākāraṃ dassesi. So “kiṃ nu kho kāraṇa” nti upadhārento “paṇḍitasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaraṃ datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmī’ ti nivatto, mayāpi tattha gantuṃ vaṭṭatī” ti cintetvā cattāro mahārāje āmantetvā “vihārassa upavane vasante sakuṇe palāpetvā samantato ārakkhaṃ gaṇhathā” ti vatvā candadevaputtaṃ “candamaṇḍalaṃ ākaḍḍhitvā gaṇhāhī” ti, sūriyadevaputtaṃ “sūriyamaṇḍalaṃ ākaḍḍhitvā gaṇhāhī” ti vatvā sayam gantvā āviñchanarajjuṭṭhāne ārakkhaṃ gahetvā atṭhāsī, vihāre purāṇapaṇṇassa patantassapi saddo nāhosi, sāmaṇerassa cittaṃ ekaggaṃ ahosi. So antarābhatteyeva attabhāvaṃ sammasitvā tīṇi phalāni pāpuṇi.

Theropi “sāmaṇero vihāre nisinno, tassa upakappanaṃ bhojanaṃ asukakule nāma sakkā laddhu” nti ekaṃ pemaḡaravayuttaṃ upaṭṭhākakulaṃ agamāsī. Tattha ca manussā taṃ divasaṃ rohitamacche labhitvā therasseva āgamaṇaṃ oloketto nisīdiṃsu. Te theram āgacchantaṃ disvā, “bhante, bhaddakaṃ vo kataṃ idhāgacchantehī” ti antogehe pavesetvā yāgukhajjakādīni datvā rohitamaccharaseneva piṇḍapātaṃ adamsu. Thero haraṇākāraṃ dassesi. Manussā “paribhuñjatha, bhante, haraṇakabhattampi labhissathā” ti vatvā therassa bhattakiccāvasāne pattam rohitamaccharasabhojanassa pūretvā adamsu. Thero “sāmaṇero me chāto” ti sīghaṃ agamāsī. Satthāpi taṃ divasaṃ kālasseva bhuñjitvā vihāraṃ gantvā evaṃ āvajjesi – “paṇḍitasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaraṃ datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmī’ ti nivatto, nipphajjissati nu kho assa pabbajitakicca” nti upadhārento tiṇṇaṃ phalānaṃ pattabhāvaṃ ñatvā “arahattassa upanissayo atthi, natthī” ti āvajjento “atthī” ti disvā “purebhattameva arahattaṃ pattum sakkhissati, na sakkhissatī” ti upadhārento “sakkhissatī” ti aññāsī. Athassa etadahosi – “sāriputto sāmaṇerassa bhattaṃ ādāya sīghaṃ āgacchati, antarāyampissa kareyya dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gahetvā nisīdissāmi, atha naṃ pañhaṃ pucchissāmi, tasmim pañhe vissajjiyamāne sāmaṇero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇissatī” ti. Tato gantvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā sampattaṃ theram cattāro pañhe pucchi, puṭṭhaṃ puṭṭhaṃ pañhaṃ vissajjesi.

Tatridaṃ pucchāvissajjanaṃ – satthā kira naṃ āha – “sāriputta, kiṃ te laddha” nti? “Āhāro, bhante” ti. “Āhāro nāma kiṃ āharatī, sāriputtā” ti? “Vedanaṃ, bhante” ti. “Vedanaṃ kiṃ āharatī, sāriputtā” ti? “Rūpaṃ, bhante” ti. “Rūpaṃ pana kiṃ āharatī, sāriputtā” ti? “Phassaṃ, bhante” ti. Tatrāyaṃ adhippāyo – “jighacchitena hi paribhutto āhāro tassa khuddaṃ pariharitvā sukhaṃ vedanaṃ āharatī. Āhāraparibhogena sukhitassa sukhāya vedanāya uppajjamānāya sarīre vaṇṇasampatti hoti.

Evam vedanā rūpaṃ āharati. Sukhito pana āhārajarūpavasena uppannasukhasomanasso ‘idāni me assādo jāto’ti nippajjanto vā nisīdanto vā sukhasamphassaṃ paṭilabhati’ti.

Evam imesu catūsu pañhesu vissajjikesu sāmaṇero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patto. Sattāpi theram āha – “gaccha, sāriputta, tava sāmaṇerassa bhattaṃ dehī”ti. Thero gantvā dvāraṃ ākoṭesi. Sāmaṇero nikkhamitvā therassa hatthato pattaṃ gahetvā ekamantaṃ ṭhapetvā tālavaṇṭena theram bīji. Atha naṃ thero āha – “sāmaṇera, bhattakiccaṃ karohī”ti. “Tumhe pana, bhante”ti. “Kataṃ mayā bhattakiccaṃ, tvaṃ karohī”ti. Sattavassikadārako pabbajitvā aṭṭhame divase taṃ khaṇaṃ vikasitapadumuppalasadiso arahattaṃ patto, paccavekkhitaṭṭhānaṃ pana paccavekkhanto nisīditvā bhattakiccamaṃkāsi. Tena pattaṃ dhovitvā paṭisāmitakāle candadevaputto candamaṇḍalaṃ vissajjesi, sūriyadevaputto sūriyamaṇḍalaṃ. Cattāro mahārājāno catuddisaṃ ārakkhaṃ vissajjesuṃ, sakko devarājā āviñchanake ārakkhaṃ vissajjesi. Sūriyo majjhatṭhānato galitvā gato.

Bhikkhū ujjhāyimsu, “chāyā adhikappamānā jātā, sūriyo majjhatṭhānato galitvā gato, sāmaṇerena ca idāneva bhuttaṃ, kiṃ nu kho eta’nti. Sattā taṃ pavattiṃ ṇatvā āgantvā pucchi – “bhikkhave, kiṃ kathethā’ti? “Idaṃ nāma, bhante”ti? “Āma, bhikkhave, puñṇavato samaṇadhammaṃ karaṇakāle candadevaputto candamaṇḍalaṃ, sūriyadevaputto sūriyamaṇḍalaṃ ākaḍḍhitvā gaṇhi, cattāro mahārājāno vihāropavane catuddisaṃ ārakkhaṃ gaṇhimsu, sakko devarājā āviñchanake ārakkhaṃ gaṇhi, ahampi ‘buddhomhī’ti apposukko nisīdituṃ nālatthaṃ, gantvā dvāraḥkoṭṭhake mama puttassa ārakkhaṃ aggahesiṃ, nettike ca mātikāya udakaṃ harante, usukāre ca usuṃ ujum karonte, tacchake ca dārūni tacchante disvā ettakaṃ ārammaṇaṃ gahetvā paṇḍitā attānaṃ dametvā arahattaṃ gaṇhantiyevā’ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

80.

“Udakañhi nayanti nettikā, usukārā namayanti tejanaṃ;
Dāruṃ namayanti tacchakā, attānaṃ damayanti paṇḍitā’ti.

Tattha **udakanti** pathaviyā thalaṭṭhānaṃ khaṇitvā āvāṭṭhānaṃ pūretvā mātikaṃ vā katvā rukkhadonim vā ṭhapetvā attanā icchiticchitaṭṭhānaṃ udakaṃ. Nentīti **nettikā**. **Tejananti** kaṇḍaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – nettikā attano ruciyā udakaṃ **nayanti**, **usukārāpi** tāpetvā tejanaṃ **namayanti** usuṃ ujum karonti. **Tacchakāpi** nemiādīnaṃ atthāya tacchantā **dāruṃ namayanti** attano ruciyā ujum vā vaṅkaṃ vā karonti. Evam ettakaṃ ārammaṇaṃ katvā **paṇḍitā** sotāpattimaggādīni uppādentā **attānaṃ damayanti**, arahattappattā pana ekantadantā nāma hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Paṇḍitasāmaṇeravatthu pañcamam.

6. Lakunḍakabhaddiyattheravatthu

Selo yathāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto lakunḍakabhaddiyattheraṃ ārabha kathesi.

Puthujjanā kira sāmaṇerādayo theram disvā sīsepi kaṇṇesupi nāsāyapi gahetvā “kiṃ, cūlapita, sāsanasmim na ukkaṇṭhasi, abhiramaṣī’ti vadanti. Thero tesu neva kujjhati, na dussati. Dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “passathāvuso, lakunḍakabhaddiyattheraṃ disvā sāmaṇerādayo evañcevañca vihethenti, so tesu neva kujjhati, na dussati’ti. Sattā āgantvā “kiṃ kathetha, bhikkhave’ti pucchitvā “imaṃ nāma, bhante’ti vutte “āma, bhikkhave, khīṇāsavā nāma neva kujjhanti, na dussanti. Ghanaselasadisā hete acalā akampiyā’ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

81.

“Selo yathā ekaghano, vātena na samīrati;
Evam nindāpasamsāsu, na samiñjanti paṇḍitā’ti.

Tattha **nindāpasamsāsūti** kiñcāpi idha dve lokadhammā vuttā, attho pana aṭṭhannampi vasena veditabbo. Yathā hi **ekaghano** asusiro **selo** puratthimādibhedena **vātena na samīrati** na iñjati na

calati, evaṃ aṭṭhasupi lokadhammesu ajjhottharantesu **paṇḍitā na samiñjanti**, paṭighavasena vā anunayavasena vā na calanti na kampanti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu chaṭṭhaṃ.

7. Kāṇamātuvatthu

Yathāpi rahadoti imaṃ dhammadeśanaṃ satthā jetavane viharanto kāṇamātaraṃ ārabha kathesi. Vatthu vinaye (pāci. 230) āgatameva.

Tadā pana kāṇamātaraṃ atucchahatthaṃ dhītaraṃ patikulam pesetum pakkesu pūvesu catukkhattum catunnaṃ bhikkhūnaṃ dinnakāle satthāraṃ tasmim vatthusmim sikkhāpade paññatte kāṇāya sāmikena aññāya pajāpatiyā ānītāya kāṇā taṃ pavattim sutvā “imehi me gharāvāso nāsito”ti diṭṭhaditṭhe bhikkhū akkosati paribhāsati. Bhikkhū taṃ vīthim paṭipajjitum na visahiṃsu. Satthā taṃ pavattim nātva tattha agamāsi. Kāṇamātā satthāraṃ vanditvā paññattāsane nisīdāpetvā yāgukhajjakam adāsi. Satthā katapātarāso “kahaṃ kāṇā”ti pucchi. “Esā, bhante, tumhe disvā maṅkubhūtā rodantī ṭhitā”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Esā, bhante, bhikkhū akkosati paribhāsati, tasmā tumhe disvā maṅkubhūtā rodamānā ṭhitā”ti. Atha naṃ satthā pakkosāpetvā – “kāṇe, kasmā maṃ disvā maṅkubhūtā nilīyitvā rodasi”ti. Athassā mātā tāya katakiriyaṃ ārocesi. Atha naṃ satthā āha – “kiṃ pana kāṇamāte mama sāvakā tayā dinnakam gaṇhiṃsu, adinnaka”nti? “Dinnakam, bhante”ti. “Sace mama sāvakā piṇḍāya carantā tava gehadvāraṃ pattā tayā dinnakam gaṇhiṃsu, ko tesam doso”ti? “Natthi, bhante, ayyānaṃ doso”. “Etissāyeva doso”ti. Satthā kāṇam āha – “kāṇe, mayhaṃ kira sāvakā piṇḍāya caramānā gehadvāraṃ āgatā, atha nesam tava mātaraṃ pūvā dinnā, ko nāmettha mama sāvakānaṃ doso”ti? “Natthi, bhante, ayyānaṃ doso, mayhameva doso”ti satthāraṃ vanditvā khamāpesi.

Athassā satthā anupubbim kathaṃ kathesi, sā sotāpattiphalam pāpuṇi. Satthā utṭhāyāsanaṃ vihāraṃ gacchanto rājaṅgaṇena pāyāsi. Rājā disvā “satthā viya bhaṇe”ti pucchitvā “āma, devā”ti vutte “gacchatha, mama āgantvā vandanabhāvaṃ ārocethā”ti pesetvā rājaṅgaṇe ṭhitam satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā “kahaṃ, bhante, gatāthā”ti pucchi. “Kāṇamātāya geham, mahārājā”ti. “Kiṃ kāraṇā, bhante”ti? “Kāṇā kira bhikkhū akkosati paribhāsati, taṃkāraṇā gatomhī”ti. “Kiṃ pana vo, bhante, tassā anakkosānaṃ kato”ti? “Āma, mahārāja, bhikkhūnaṃca anakkosikā katā, lokuttarakuṭumbasāminī cā”ti. “Hotu, bhante, tumhehi sā lokuttarakuṭumbasāminī katā, ahaṃ pana naṃ lokiyakuṭumbasāminim karissāmi”ti vatvā rājā satthāraṃ vanditvā paṭinivatto paṭicchannamahāyoggaṃ paṇiṇitvā kāṇam pakkosāpetvā sabbābharaṇehi alaṅkaritvā jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapetvā “mama dhītaraṃ posetum samatthā gaṇhantū”ti āha. Atheso sabbatthakamahāmatto “ahaṃ devassa dhītaraṃ possesāmi”ti taṃ attano geham netvā sabbam issariyaṃ paṭicchāpetvā “yathāruci puññāni karohī”ti āha. Tato paṭṭhāya kāṇā catūsu dvāresu purise ṭhapetvā attanā upaṭṭhātabbe bhikkhū ca bhikkhuniyo ca pariyesamānāpi na labhati. Kāṇāya gehadvāre paṭiyādetvā ṭhapitam khādanīyabhojanīyaṃ mahogho viya pavattati. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “pubbe, āvuso, cattāro mahallakattherā kāṇāya vippaṭisāraṃ kariṃsu, sā evaṃ vippaṭisārīni hutvāpi satthāraṃ āgamma saddhāsampadam labhi. Satthāraṃ puna tassā gehadvāraṃ bhikkhūnaṃ upasaṅkamanārahaṃ kataṃ. Idāni upaṭṭhātabbe bhikkhū vā bhikkhuniyo vā pariyesamānāpi na labhati, aho buddhā nāma acchariyaguṇā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva tehi mahallakabhikkhūhi kāṇāya vippaṭisāro kato, pubbepi kariṃsuyeva. Na ca idāneva mayā kāṇā mama vacanakārikā katā, pubbepi katāyevā”ti vatvā tamatthaṃ sotukāmehi bhikkhūhi yācito –

“Yattheke labhate babbu, dutiyo tattha jāyati;

Tatiyo ca catuttho ca, idaṃ te babbukā bila”nti. (jā. 1.1.137) –

Idaṃ **babbujātakaṃ** vitthārena kathetvā “tadā cattāro mahallakabhikkhū cattāro biḷārā ahesum, mūsikā kāṇā, maṇikāro ahamevā”ti jātakaṃ samodhānetvā “evaṃ, bhikkhave, atītepi kāṇā dummanā āvilacittā vikkhittacittā hutvā mama vacanena pasannaudakarahado viya vippasannacittā aho”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

“Yathāpi rahado gambhīro, vipprasanno anāvilo;
Evaṃ dhammāni sutvāna, vipprasīdanti paṇḍitā”ti.

Tattha **rahadoti** yo caturāṅginiyāpi senāya ogāhantiyā nakhubhati evarūpo udakaṇṇavo, sabbākārena pana caturāsītiyojanasahassagambhīro nīlamahāsamuddo rahado nāma. Tassa hi heṭṭhā cattālīsayojanasahassamatte ṭhāne udakaṃ macchehi calati, upari tāvattakeyeva ṭhāne udakaṃ vātena calati, majjhe catuyojanasahassamatte ṭhāne udakaṃ niccalaṃ tiṭṭhati. Ayaṃ **gambhīro** rahado nāma. **Evaṃ dhammānīti** desanādhammāni. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā nāma rahado anākulatāya **vipprasanno**, acalatāya **anāvilo**, evaṃ mama desanādhammaṃ sutvā sotāpattimaggādivasena nirupakkilesacittataṃ āpajjantā **vipprasīdanti paṇḍitā**, arahattappattā pana ekantavipprasannāva hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Kāṇamātuvatthu sattamaṃ.

8. Pañcasatabhikkhuvatthu

Sabbattha ve sappurisā cajantīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabba kathesi. Desanā verañjāyaṃ samuṭṭhitā.

Paṭhamabodhiyañhi bhagavā verañjaṃ gantvā verañjena brāhmaṇena nimantito pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vassaṃ upagañchi. Verañjo brāhmaṇo mārāvattanena āvaṭṭo ekadivasampi satthāraṃ ārabba satim na uppādesi. Verañjāpi dubbhikkhā ahoṣi, bhikkhū santarabāhiraṃ verañjaṃ piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṃ alabhantā kilamimsu. Tesam assavaññajakā patthapatthapulakam bhikkham paññāpesuṃ. Te kilamante disvā mahāmoggallānatthero pathavojaṃ bhojetukāmo, uttarakuruñca piṇḍāya pavesetukāmo ahoṣi, satthā taṃ paṭikkhipi. Bhikkhūnaṃ ekadivasampi piṇḍapātaṃ ārabba parittāso nāhoṣi, icchācāraṃ vajjetvā eva viharimsu. Satthā tattha temāsaṃ vasitvā verañjaṃ brāhmaṇaṃ apaloketvā tena katasakkārasammāno taṃ saraṇesu patiṭṭhāpetvā tato nikkhanto anupubbena cārikaṃ caramāno ekasmiṃ samaye sāvattiṃ patvā jetavane vihāsi, sāvattivāsino satthu āgantukabhattāni kariṃsu. Tadā pana pañcasatamattā vighāsādā bhikkhū nissāya antovihāreyeva vasanti. Te bhikkhūnaṃ bhuttāvasesāni paṇṭabhojanāni bhujjivā niddāyitvā utthāya nadītiraṃ gantvā nadantā vaggantā mallamuṭṭhiyuddhaṃ yujjhantā kīlāntā antovihārepi bahivihārepi anācārameva carantā vicaranti. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “passathāvuso, ime vighāsādā dubbhikkhakāle verañjāyaṃ kañci vikāraṃ na dassesuṃ, idāni pana evarūpāni paṇṭabhojanāni bhujjivā anekappakāraṃ vikāraṃ dassentā vicaranti. Bhikkhū pana verañjāyampi upasantarūpā viharitvā idānīpi upasantupasantāva viharantī”ti. Satthā dhammasabhaṃ gantvā, “bhikkhave, kiṃ kathethā”ti pucchitvā “idaṃ nāmā”ti vutte “pubbepete gadrabhayoniyam nibbattā pañcasatā gadrabhā hutvā pañcasatānaṃ ājānīyasindhavānaṃ allarasamuddikapānakapītāvasesam ucchiṭṭhakasaṭaṃ udakena madditvā makacipilotikāhi parissāvittā ‘volodaka’nti saṅkhyam gatam apparasaṃ nihīnaṃ pivitvā madhumattā viya nadantā vicarimsūti vatvā –

“Vālodakam apparasaṃ nihīnaṃ,
Pitvā mado jāyati gadrabhānaṃ;
Imaṅca pitvāna rasaṃ paṇṭam,
Mado na sañjāyati sindhavānaṃ.

“Appam pivitvāna nihīnajakko,
So majjatī tena janinda puṭṭho;
Dhorayhasīlī ca kulamhi jāto,
Na majjatī aggarasaṃ pivitvā”ti. (jā. 1.2.65);

Idaṃ **vālodakajātakaṃ** vitthārena kathetvā “evaṃ, bhikkhave, sappurisā lokadhammaṃ vivajjetvā sukhitaḥkālepi dukkhitaḥkālepi nibbikārāva hontī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

83.

“Sabbattha ve sappurisā cajanti,
Na kāmakāmā lapayanti santo;

Sukhena phuṭṭhā atha vā dukhena,
Na uccāvacaṃ paṇḍitā dassayanti”ti.

Tattha **sabbatthāti** pañcakkhandhādibhedesu sabbadhammesu. **Sappurisāti** supurisā. **Cajantīti** arahattamaggañānena apakaḍḍhantā chandarāgaṃ vijahanti. **Kāmakāmāti** kāme kāmayantā kāmahetu kāmakāraṇā. **Na lapayanti santoti** buddhādayo santo kāmahetu neva attanā lapayanti, na paraṃ lapāpenti. Ye hi bhikkhāya pavitṭhā icchācāre ṭhitā “kiṃ, upāsaka, sukhaṃ te puttadārassa, rājacorādīnaṃ vasena dvīpadacatuppadesu natthi koci upaddavo”tiādīni vadanti, tāva te lapayanti nāma. Tathā pana vatvā “āma, bhante, sabbesaṃ no sukhaṃ, natthi koci upaddavo, idāni no geḥaṃ pahūtaannapānaṃ, idheva vasathā”ti attānaṃ nimantāpentā lapāpenti nāma. Santo pana idaṃ ubhayampi na karonti. **Sukhena phuṭṭhā atha vā dukhenāti** desanāmettaṃ, aṭṭhahi pana lokadhammehi phuṭṭhā tuṭṭhibhāvamañkubhāvavasena vā vaṇṇabhaṇanaavaṇṇabhaṇanavasena vā **uccāvacaṃ ākāraṃ paṇḍitā na dassayanti**.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇimsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu aṭṭhamam.

9. Dhammikatheravatthu

Na attahetūti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dhammikatheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyam kireko upāsako dhammena samena agāraṃ ajjhāvasati. So pabbajitukāmo hutvā ekadivasam bhariyāya saddhiṃ nisīditvā sukhakathaṃ kathento āha – “bhadde, icchāmaḥ pabbajitu”nti. “Tena hi, sāmi, āgamehi tāva, yāvāhaṃ kucchigataṃ dāraṃ vijjāyāmi”ti. So āgametvā dārakassa padaṣā gamanakāle puna taṃ āpucchitvā “āgamehi tāva, sāmi, yāvāyaṃ vayappatto hotī”ti vutte “kiṃ me imāya apalokitāya vā anapalokitāya vā, attano dukkhanissaraṇaṃ karissāmi”ti nikkhamitvā pabbaji. So kammaṭṭhānaṃ gahetvā ghaṭento vāyamanto attano pabbajitakiccaṃ niṭṭhapetvā tesam dassanattāya puna sāvattim gantvā puttassa dhammakathaṃ kathesi. Sopi nikkhamitvā pabbaji, pabbajitvā ca pana na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Purānadutiyaikāpissa “yesam attāya ahaṃ gharāvāse vaseyyam, te ubhopi pabbajitā, idāni me kiṃ gharāvāse, pabbajissāmi”ti nikkhamitvā pabbaji, pabbajitvā ca pana na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum – “āvuso, dhammikaupāsako attano dhamme patiṭṭhitattā nikkhamitvā pabbajitvā arahattaṃ patto puttadārassāpi patiṭṭhā jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā ‘imāya nāmā’”ti vutte, “bhikkhave, paṇḍitena nāma neva attahetu, na parahetu samiddhi icchitabbā, dhammikeneva pana dhammapaṭisaraṇena bhavitabba”nti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

84.

“Na attahetu na parassa hetu,
Na puttamicche na dhanam na raṭṭham;
Na iccheyya adhammena samiddhimattano,
Sa sīlavā pañṇavā dhammiko siyā”ti.

Tattha **na attahetūti** paṇḍito nāma attahetu vā parahetu vā pāpaṃ na karoti. **Na puttamiccheti** puttaṃ vā **dhanam** vā **raṭṭham** vā pāpakammaṃ na iccheyya, etānipi icchato pāpakammaṃ na karotiyevāti attho. **Samiddhimattanoti** yā attano samiddhi, tampi **adhammena na iccheyya**, samiddhikāraṇāpi pāpaṃ na karotīti attho. **Sa sīlavāti** yo evarūpo puggalo, so eva sīlavā ca **pañṇavā ca dhammikoca siyā**, na aññoti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇimsūti.

Dhammikatheravatthu navamaṃ.

10. Dhammassavanavatthu

Appakā te manussesūti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dhammassavanaṃ ārabha kathesi.

Sāvattthiyaṃ kira ekavīthivāsino manussā samaggā hutvā gaṇabandhena dānaṃ datvā sabbarattiṃ dhammassavanaṃ kāresuṃ, sabbarattiṃ pana dhammaṃ sotuṃ nāsakkhimsu. Ekacce kāmaratinissitā hutvā, puna gehameva gatā, ekacce dosanissitā hutvā, ekacce mānanissitā hutvā, ekacce thinamiddhasamaṅgino hutvā tattheva nisīditvā pacalāyantā sotuṃ nāsakkhimsu. Punadivase bhikkhū taṃ pavattiṃ ñatvā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāma” ti vutte, “bhikkhave, imā sattā nāma yebhuyyena bhavanissitā, bhavesu eva laggā viharanti, pāragāmino nāma appakā” ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā āha –

85.

“Appakā te manussesu, ye janā pāragāmino;
Athāyaṃ itarā pajā, tīramevānudhāvati.

86.

“Ye ca kho sammadakkhāte, dhamme dhammānuvattino;
Te janā pāramessanti, maccudheyyaṃ suduttara” nti.

Tattha **appakā**ti thokā na bahū. **Pāragāminoti** nibbānapāragāmino. **Athāyaṃ itarā pajāti** yā panāyaṃ avasesā pajā sakkāyadiṭṭhitīrameva **anudhāvati**, ayameva bahutarāti attho. **Sammadakkhāte**ti sammā akkhāte sukathite. **Dhammeti** desanādhamme. **Dhammānuvattinoti** taṃ dhammaṃ sutvā tadanucchavikaṃ paṭipadaṃ pūretvā maggaphalasacchikaraṇena dhammānuvattino. **Pāramessantī**ti te evarūpā janā nibbānapāraṃ gamissanti. **Maccudheyyanti** kilesamārasaṅkhātassa maccussa nivāsaṭṭhānabhūtaṃ tebhūmikavaṭṭaṃ. **Suduttaranti** ye janā dhammānuvattino, te etaṃ suduttaraṃ duratikkamaṃ māradheyyaṃ taritvā atikkamitvā nibbānapāraṃ gamissantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Dhammassavanavattu dasamaṃ.

11. Pañcasataāgantukabhikkhuvatthu

Kaṇhaṃ dhammaṃ vipphāyāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañcasate āgantuke bhikkhū ārabha kathesi.

Kosalaraṭṭhe kira pañcasatā bhikkhū vassaṃ vasitvā vuṭṭhavassā “satthāraṃ passissāmā” ti jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu. Satthā tesam cariyapaṭipakkhaṃ nisāmetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

87.

“Kaṇhaṃ dhammaṃ vipphāya, sukkaṃ bhāvētha paṇḍito;
Okā anokamāgamma, vīveke yattha dūramaṃ.

88.

“Tatrābhiratimiccheyya, hitvā kāme akiñcano;
Pariyodapeyya attānaṃ, cittaklesehi paṇḍito.

89.

“Yesam sambodhiyaṅgesu, sammā cittaṃ subhāvitam;
Ādānapaṭinissagge, anupādāya ye ratā;
Khīṇāsavā jutimanto, te loke parinibbutā” ti.

Tattha **kaṇhaṃ dhammanti** kāyaducaritādibhedaṃ akusalaṃ dhammaṃ **vipphāya** jahitvā. **Sukkaṃ bhāvēhāti paṇḍito** bhikkhu abhinikkhamaṇato paṭṭhāya yāva arahattamaggā kāyasucaritādibhedaṃ sukkaṃ dhammaṃ bhāveyya. Kathaṃ? **Okā anokamāgamma**ti okaṃ vuccati ālayo, **anokaṃ** vuccati anālayo, ālayato nikkhamitvā anālayasaṅkhātaṃ nibbānaṃ paṭicca ārabha taṃ

patthayamāno bhāveyyāti attho. **Tatrābhiratimiccheyyāti** yasmim anālayasankhāte viveke nibbāne imehi sattehi durabhiramaṃ, tatra abhiratiṃ iccheyya. **Hitvā kāmeti** vatthukāmakilesakāme hitvā **akiñcano** hutvā viveke abhiratiṃ iccheyyāti attho. **Cittaklesehīti** pañcahi nīvaraṇehi, **attānaṃ pariyodapeyya** vodāpeyya, parisodheyyāti attho. **Sambodhiyaṅgesūti** sambojjhaṅgesu. **Sammā cittaṃ subhāvanti** hetunā nayena cittaṃ suṭṭhu bhāvitaṃ vaḍḍhitaṃ. **Ādānapaṭinissaggeti** ādānaṃ vuccati gahaṇaṃ, tassa paṭinissaggasaṅkhāte aggahaṇe catūhi upādānehi kiñci anupādiyitvā **ye ratāti** attho. **Jutimantoti** ānubhāvavanto, arahattamaggañānājutiyā khandhādibhede dhamme jotetvā ṭhitāti attho. **Te loketi** imasmim khandhādiloke **parinibbutā** nāma arahattapattito paṭṭhāya kilesavaṭṭassa khepitattā saupādisesena, carimacittanirodhena khandhavaṭṭassa khepitattā anupādisesena cāti dvīhi parinibbānehi parinibbutā, anupādāno viya padīpo apanṇattikabhāvaṃ gatāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pañcasataāgantukabhikkhuvatthu ekādasamaṃ.

Paṇḍitavaggaṇṇanā niṭṭhitā.

Chaṭṭho vaggo.

7. Arahantavaggo

1. Jīvakapañhavatthu

Gataddhinoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jīvakambavane viharanto jīvakena puṭṭhapañhaṃ ārabha kathesi. Jīvakavatthu khandhake (mahāva. 326 ādayo) vitthāritameva.

Ekasmim pana samaye devadatto ajātasattunā saddhim ekato hutvā gijjhakūṭaṃ abhiruhitvā paduṭṭhacitto “satthāraṃ vadhissāmī”ti silaṃ pavijjhi. Taṃ dve pabbatakūṭāni sampācchimsu. Tato bhijjitvā gatā papaṭikā bhagavato pādaṃ paharivā lohitaṃ uppādesi, bhusā vedanā pavattimsu. Bhikkhū satthāraṃ maddakucchim nayimsu. Satthā tatopi jīvakambavanaṃ gantukāmo “tatha maṃ nethā”ti āha. Bhikkhū bhagavantaṃ ādāya jīvakambavanaṃ agamaṃsu. Jīvako taṃ pavattiṃ sutvā satthu santikaṃ gantvā vaṇapaṭikammatthāya tikhiṇabhesajjaṃ datvā vaṇaṃ bandhitvā satthāraṃ etadavoca – “bhante, mayā antonagare ekassa manussassa bhesajjaṃ kataṃ, tassa santikaṃ gantvā puna āgamissāmi, idaṃ bhesajjaṃ yāva mamāgamanā baddhaniyāmeneva tiṭṭhatū”ti. So gantvā tassa purisassa kattabbakiccaṃ katvā dvārapidahanavelāya āgacchanto dvāraṃ na sampāpuṇi. Athassa etadahosi – “aho mayā bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, yvāhaṃ aññatarassa purisassa viya tathāgatassa pāde tikhiṇabhesajjaṃ datvā vaṇaṃ bandhiṃ, ayaṃ tassa mocanavelā, tasmim amuccamāne sabbarattiṃ bhagavato sarīre pariḷāho uppajjissati”ti. Tasmim khaṇe satthā ānandattheraṃ āmantesi – “ānanda, jīvako sāyaṃ āgacchanto dvāraṃ na sampāpuṇi, ‘ayaṃ vaṇassa mocanavelā’ti pana cintesi, mocesi na”nti. Thero mocesi, vaṇo rukkhato challi viya apagato. Jīvako antoaruṇeyeva satthu santikaṃ vegena āgantvā “kiṃ nu kho, bhante, sarīre vo pariḷāho uppanno”ti pucchi. Satthā “tathāgatassa kho, jīvaka, bodhimaṇḍeyeva sabbapariḷāho vūpasanto”ti anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

90.

“Gataddhino visokassa, vippanuttassa sabbadhi;
Sabbaganthappahīnassa, pariḷāho na vijjati”ti.

Tattha **gataddhinoti** gatamaggassa kantāradhā vaṭṭaddhāti dve addhā nāma. Tesu kantārapaṭipanno yāva icchitaṭṭhānaṃ na pāpuṇāti, tāva addhikoyeva, etasmim pana patte gataddhi nāma hoti. Vaṭṭasannissitāpi sattā yāva vaṭṭe vasanti, tāva addhikā eva. Kasmā? Vaṭṭassa akhepitattā. Sotāpannādayopi addhikā eva, vaṭṭaṃ pana khepetvā ṭhito khīṇāsavo gataddhi nāma hoti. Tassa gataddhino. **Visokassāti** vaṭṭamūlakassa sokassa vigatattā visokassa. **Vippanuttassa sabbadhīti** sabbesu khandhādiddhammesu vippanuttassa, **sabbaganthappahīnassāti** catunnampi ganthānaṃ pahīnattā sabbāganthappahīnassa. **Pariḷāho na vijjati**ti duvidho pariḷāho kāyiko cetāsiko cāti. Tesu khīṇāsavassa sītuṇhādivasena uppannattā kāyikapariḷāho anibbutova, taṃ sandhāya jīvako pucchati.

Satthā pana dhammarājatāya desanāvidhikusalatāya cetasikapariḷāhavasena desanaṃ vinivattento, “jīvaka, paramatthena evarūpassa khīṇāsavassa pariḷāho na vijjatī”ti āha.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Jīvakapañhavatthu paṭhamam.

2. Mahākassapattheravatthu

Uyyuñjantīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto mahākassapattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye satthā rājagahe vuṭṭhavasso “addhamāsaccayena cārikaṃ pakkamissāmī”ti bhikkhūnaṃ ārocāpesi. Vattaṃ kiretaṃ buddhānaṃ bhikkhūhi saddhiṃ cārikaṃ caritukāmānaṃ “evaṃ bhikkhū attano pattapacana-cīvararajanādīni katvā sukhaṃ gamissantī”ti “idāni addhamāsaccayena cārikaṃ pakkamissāmī”ti bhikkhūnaṃ ārocāpanaṃ. Bhikkhūsu pana attano pattacīvarādīni karontesu mahākassapattheropi cīvarāni dhovi. Bhikkhū ujjhāyimsu “thero kasmā cīvarāni dhovati, imasmim nagare anto ca bahi ca aṭṭhārasa manussakoṭiyo vasanti. Tattha ye therassa na nātakā, te upaṭṭhākā, ye na upaṭṭhākā, te nātakā. Te therassa catūhi paccayehi sammānasakkāraṃ karonti. Ettakaṃ upakāraṃ pahāya esa kahaṃ gamissati? Sacepi gaccheyya, māpamādakandarato paraṃ na gamissati”ti. Satthā kira yaṃ kandaraṃ patvā nivattetabbayuttake bhikkhū “tumhe ito nivattatha, mā pamajjitthā”ti vadati. Taṃ “māpamādakandara”nti vuccati, taṃ sandhāyetam vuttam.

Satthāpi cārikaṃ pakkamanto cintesi – “imasmim nagare anto ca bahi ca aṭṭhārasa manussakoṭiyo vasanti. Manussānaṃ maṅgalāmaṅgalatṭhānesu bhikkhūhi gantabbaṃ hoti, na sakkā vihāraṃ tuccham kātum, kaṃ nu kho nivattessāmī”ti? Athassa etadahosi – “kassapassa hete manussā nātakā ca upaṭṭhākā ca, kassapaṃ nivattetum vaṭṭati”ti. So theram āha – “kassapa, na sakkā vihāraṃ tuccham kātum, manussānaṃ maṅgalāmaṅgalatṭhānesu bhikkhūhi attho hoti, tvaṃ attano parisāya saddhiṃ nivattassū”ti. “Sādhu, bhante”ti thero parisam ādāya nivatti. Bhikkhū upajjhāyimsu “diṭṭham vo, āvuso, nanu idāneva amhehi vuttam ‘mahākassapo kasmā cīvarāni dhovati, na eso satthārā saddhiṃ gamissati’ti, yaṃ amhehi vuttam, tadeva jāta”nti. Satthā bhikkhūnaṃ kathaṃ sutvā nivattitvā ṭhito āha – “bhikkhave, kiṃ nāmetam kathethā”ti? “Mahākassapattheraṃ ārabha kathema, bhante”ti attanā kathitaniyāmeneva sabbaṃ ārocesum. Taṃ sutvā satthā “na, bhikkhave, tumhe kassapaṃ ‘kulesu ca paccayesu ca laggo’ti vadetha, so ‘mama vacanaṃ karissāmī’ti nivatto. Eso hi pubbe patthanaṃ karontoyeva ‘catūsu paccayesu alaggo candūpamo hutvā kulāni upasaṅkamtum samattho bhaveyya’nti patthanaṃ akāsi. Natthetassa kule vā paccaye vā laggo, ahaṃ candopamappaṭipadañceva (saṃ. ni. 2.146) ariyavaṃsappaṭipadañca kathento mama puttam kassapaṃ ādim katvā kathesi”nti āha.

Bhikkhū satthāraṃ pucchimsu – “bhante, kadā pana therena patthanā ṭhapitā”ti? “Sotukāmāttha, bhikkhave”ti? “Āma, bhante”ti. Satthā tesam, “bhikkhave, ito kappasatasahassamatthake padumuttaro nāma buddho loke udapādī”ti vatvā padumuttarapādamūle tena ṭhapitapatthanaṃ ādim katvā sabbaṃ therassa pubbacaritam kathesi. Taṃ therapāliyam (theragā. 1054 ādayo) vitthāritameva. Satthā pana imaṃ therassa pubbacaritam vitthāretvā “iti kho, bhikkhave, ahaṃ candopamappaṭipadañceva ariyavaṃsappaṭipadañca mama puttam kassapaṃ ādim katvā kathesim, mama puttassa kassapassa paccayesu vā kulesu vā vihāresu vā pariveṇesu vā laggo nāma natthi, pallale otaritvā tattha caritvā gacchanto rājahaṃso viya katthaci alaggoyeva mama putto”ti anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

91.

“Uyyuñjanti satīmanto, na nikete ramanti te;
Haṃsāva pallalam hitvā, okamokaṃ jahanti te”ti.

Tattha **uyyuñjanti satīmantoti** sativepullappattā khīṇāsavā attanā paṭividdhagūnesu jhānavipassanādīsu āvajjanasamāpajjanavutṭhānādhiṭṭhānapaccavekkhaṇāhi yuñjanti ghaṭenti. **Na nikete ramanti teti** tesam ālaye rati nāma natthi. **Haṃsāvāti** desanāsīsametaṃ, ayaṃ panettha attho – yathā gocarasampanne pallale sakuṇā attano gocaraṃ gahetvā gamanakāle “mama udakaṃ, mama padumaṃ, mama uppalaṃ, mama kaṇṇikā”ti tasmim ṭhāne kañci ālayam akatvā anapekkhāva taṃ ṭhānaṃ pahāya uppatitvā ākāse kīlamānā gacchanti; evamevaṃ khīṇāsavā yattha katthaci viharantāpi

kulādīsu alaggā eva viharitvā gamanasamayepi taṃ ṭhānaṃ pahāya gacchantā “mama vihāro, mama pariveṇaṃ, mamūpaṭṭhākā”ti anālayā anupekkhāva gacchanti. **Okamokanti** ālayālayaṃ, sabbālaye pariccajantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahākassapattheravatthu dutiyaṃ.

3. Belaṭṭhasīsattatheravatthu

Yesaṃ sannicayo natthīti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto āyasmantaṃ belaṭṭhasīsaṃ ārabha kathesi.

So kirāyasmā antogāme ekaṃ vīthiṃ piṇḍaya caritvā bhattakiccaṃ katvā puna aparaṃ vīthiṃ caritvā sukkhaṃ kūraṃ ādāya vihāraṃ haritvā paṭisāmetvā “nibaddhaṃ piṇḍapātapariyesanaṃ nāma dukkha”nti katipāhaṃ jhānasukhena vītināmetvā āhārena atthe sati taṃ paribhuṅjati. Bhikkhū ñatvā ujjhāyitvā tamatthaṃ bhagavato ārocesuṃ. Sathā etasmiṃ nidāne āyatim sannidhikāraparivajjanatthāya bhikkhūnaṃ sikkhāpadaṃ paññapetvāpi therena pana apaññatte sikkhāpade appicchatam nissāya katattā tassa dosābhāvaṃ pakāsentō anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

92.

“Yesaṃ sannicayo natthi, ye pariññātabhojanā;
Suññato animitto ca, vimokkho yesaṃ gocaro;
Ākāseva sakuntānaṃ, gati tesam durannayā”ti.

Tattha **sannicayoti** dve sannicayā – kamma-sannicayo ca, paccayasannicayo ca. Tesu kusalākusalakammaṃ **kamma-sannicayo** nāma, cattāro paccayā **paccayasannicayo** nāma. Tattha vihāre vasantassa bhikkhuno ekaṃ gulapiṇḍaṃ, catubhāgamattaṃ sappiṃ, ekañca taṇḍulanāliṃ ṭhapentassa paccayasannicayo natthi, tato uttari hoti. **Yesaṃ** ayaṃ duvidhopi sannicayo **natthi**. **Pariññātabhojanāti** tīhi pariññāhi pariññātabhojanā. Yāguādīnañhi yāgubhāvādijānanam ñātapariññā, āhāre paṭikūlasaññāvasena pana bhojanassa parijānanam tīraṇapariññā, kabalīkārāhāre chandarāgaapakaḍḍhanaññānaṃ pahānapariññā. Imāhi tīhi pariññāhi **ye** pariññātabhojanā. **Suññato animitto cāti** ettha appaṇihitavimokkhopi gahitoyeva. Tīpi cetāni nibbānasseva nāmāni. Nibbānañhi rāgadosamohānaṃ abhāvena suññato, tehi ca vimuttanti suññato vimokkho, tathā rāgādinimittānaṃ abhāvena animittaṃ, tehi ca vimuttanti animitto vimokkho, rāgādipaṇidhīnaṃ pana abhāvena appaṇihitaṃ, tehi ca vimuttanti appaṇihito vimokkhoti vuccati. Phalasaṃpattivasena taṃ ārammaṇaṃ katvā viharantānaṃ ayaṃ tividho **vimokkho yesaṃ gocaro**. **Gati tesam durannayāti** yathā nāma ākāseva gatānaṃ sakuṇānaṃ padanikkhepassa adassanena gati durannayā na sakkā jānitum, evameva yesaṃ ayaṃ duvidho sannicayo natthi, imāhi ca tīhi pariññāhi pariññātabhojanā, yesaṃ ayaṃ vuttappakāro vimokkho gocaro, tesam tayo bhavā, catasso yoniyo, pañca gatiyo, satta viññāṇaṭṭhitiyo, nava sattāvāsāti imesu pañcasu koṭṭhāsesu iminā nāma gatāti gamanassa apaññāyanato gati durannayā na sakkā paññāpetunti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Belaṭṭhasīsattatheravatthu tatiyaṃ.

4. Anuruddhattheravatthu

Yassāsavāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto anuruddhattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi divase thero jiṇṇacīvaro saṅkārakūṭādīsu cīvaraṃ pariyesati. Tassa ito tatiye attabhāve purānadutiyaikā tāvatimsabhavane nibbattitvā jālinī nāma devadhītā ahoṣi. Sā theram coḷakāni pariyesamānaṃ disvā therassa atthāya terasatthāyatāni catuhatthavitthatāni tīni dibbadussāni gahetvā “sacāhaṃ imāni iminā nīhārena dassāmi, thero na gaṇhissatī”ti cintetvā tassa coḷakāni pariyesamānassa purato ekasmiṃ saṅkārakūṭe yathā nesam dasantamattameva paññāyati, tathā ṭhapesi.

Thero tena maggena colakapariyesamānaṃ caranto nesam dasantaṃ disvā tattheva gahetvā ākaḍḍhamāno vuttappamāṇāni dibbadussāni disvā “ukkaṭṭhapamsukūlaṃ vata ida”nti ādāya pakkāmi. Athassa cīvarakaraṇadivase satthā pañcasatabhikkhuparivāro vihāraṃ gantvā nisīdi, asītimahātherāpi tattheva nisīdiṃsu, cīvaraṃ sibbetuṃ mahākassapatthero mūle nisīdi, sārīputtatthero majjhe, ānandatthero agge, bhikkhusaṅgho suttaṃ vaṭṭesi, satthā sūcipāsake āvuṇi, mahāmogallānatthero yena yena attho, taṃ taṃ upanento vicari.

Devadhītāpi antogāmaṃ pavisitvā “bhontā ayyassa no anuruddhattherassa cīvaraṃ karonto satthā asītimahāsāvakarivuto pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ vihāre nisīdi, yāguādīni ādāya vihāraṃ gacchathā”ti bhikkhaṃ samādapesi. Mahāmogallānattheropi antarābhatte mahājambupesim āhari, pañcasatā bhikkhū parikkhīṇaṃ khādītuṃ nāsakkhiṃsu. Sakko cīvarakaraṇatthāne bhūmiparibhaṇḍamakāsi, bhūmi alattakarasarāñjitā viya ahosi. Bhikkhūhi paribhuttāvasesānaṃ yāgukhajjakabhattānaṃ mahārāsi ahosi. Bhikkhū ujjhāyimsu “ettakānaṃ bhikkhūnaṃ kiṃ evambahukehi yāguādīhi, nanu nāma pamāṇaṃ sallakkhetvā ettakaṃ nāma āharathā”ti nītakā ca upaṭṭhākā ca vattabbā siyuṃ, anuruddhatthero attano nītiupaṭṭhākānaṃ bahubhāvaṃ nāpetukāmo maññe”ti, atha ne satthā “kiṃ, bhikkhave, kathethā”ti pucchitvā, “bhante, idaṃ nāma”ti vutte “kiṃ pana tumhe, bhikkhave, ‘idaṃ anuruddhena āharāpita’nti maññathā”ti? “Āma, bhante”ti. “Na, bhikkhave, mama putto anuruddho evarūpaṃ vadeti. Na hi khīṇāsavā paccayapaṭisaṃyuttaṃ kathaṃ kathenti, ayaṃ pana piṇḍapāto devatānubhāvena nibbatto”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

93.

“Yassāsavā parikkhīṇā, āhāre ca anissito;
Suññato animitto ca, vimokkho yassa gocaro;
Ākāseva sakuntānaṃ, padaṃ tassa durannaya”nti.

Tattha **yassāsavā**ti yassa cattāro āsavā **parikkhīṇā**. **Āhāre ca anissitoti** āhārasmiṃca taṇhādīṭṭhinissayehi anissito. **Padam tassa durannayanti** yathā **ākāse** gacchantānaṃ sakuṇānaṃ “imasmiṃ ṭhāne pādehi akkamitvā gatā, idaṃ ṭhānaṃ urena paharitvā gatā, idaṃ sīsena, idaṃ pakkhehī”ti na sakkā nītuṃ, evameva evarūpassa bhikkhuno “nirayapadena vā gato, tiracchānayanipadena vā”tiādīnā nayena padaṃ paññāpetuṃ nāma na sakkoti.

Desanāvasāne bahū sotāpatti phalādīni pāpuṇimsūti.

Anuruddhattheravatthu catutthaṃ.

5. Mahākaccāyanattheravatthu

Yassindriyānīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pubbārāme viharanto mahākaccāyanattheraṃ ārabba kathesi.

Ekasmiṃhi samaye bhagavā mahāpavāraṇāya migāramātuyā pāsādassa heṭṭhā mahāsāvakarivuto nisīdi. Tasmīṃ samaye mahākaccāyanatthero avantīsu viharati. So panāyasmā dūratoṇi āgantvā dhammassavanaṃ paggaṇhātiyeva. Tasmā mahātherā nisīdantā mahākaccāyanattherassa āsanaṃ ṭhapetvā nisīdiṃsu. Sakko devarājā dvīhi devalokehi devaparisāya saddhiṃ āgantvā dibbagandhamālādīhi satthāraṃ pūjetvā ṭhito mahākaccāyanattheraṃ adisvā kiṃ nu kho mama, ayyo, na dissati, sādhu kho panassa sace āgaccheyyāti. Theropi taṃ khaṇaṇṇeva āgantvā attano āsane nisinnaeva attānaṃ dassesi. Sakko theram disvā gopphakesu daḷhaṃ gahetvā “sādhu vata me, ayyo, āgato, ahaṃ ayyassa āgamaṇameva paccāsīsāmī”ti vatvā ubhohi hatthehi pāde sambāhitvā gandhamālādīhi pūjetvā vanditvā ekamantaṃ atthāsi. Bhikkhū ujjhāyimsu. “Sakko mukhaṃ oloketvā sakkāraṃ karoti, avasesamahāsāvākānaṃ evarūpaṃ sakkāraṃ akaritvā mahākaccāyanaṃ disvā vegena gopphakesu gahetvā “sādhu vata me, ayyo, āgato, ahaṃ ayyassa āgamaṇameva paccāsīsāmī”ti vatvā ubhohi hatthehi pāde sambāhitvā pūjetvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito”ti. Satthā tesam taṃ kathaṃ sutvā, “bhikkhave, mama puttena mahākaccāyanena sadisā indriyesu guttadvārā bhikkhū devānampi manussānampi piyāyevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

94.

“Yassindriyāni samathaṅgatāni,
Assā yathā sārathinā sudantā;
Pahīnamānassa anāsavassa,
Devāpi tassa pihayanti tādino”ti.

Tassattho – **yassa** bhikkhuno chekena **sārathinā sudantā assā** viya cha **indriyāni samathaṃ** dantabhāvaṃ nibbisevanabhāvaṃ **gatāni**, tassa navavidhaṃ mānaṃ pahāya t̥hitattā **pahīnamānassa** catunnaṃ āsavānaṃ abhāvena **anāsavassa**. **Tādinoti** tādibhāvasaṅghitassa tathārūpassa **devāpi pihayanti**, manussāpi dassanañca āgamanañca patthentiyevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahākaccāyanattheravatthu pañcamam.

6. Sāriputtattheravatthu

Pathavisamoti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto sāriputtattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye āyasmā sāriputto vuṭṭhavasso cārikaṃ pakkamitukāmo bhagavantaṃ āpucchitvā vanditvā attano parivārena saddhiṃ nikkhami. Aññepi bahū bhikkhū theram anugacchimsu. Thero ca nāmagottavasena paññāyamāne bhikkhū nāmagottavasena kathetvā nivattāpesi. Aññataro nāmagottavasena apākaṭo bhikkhu cintesi – “aho vata mampi nāmagottavasena paggaṅhanto kathetvā nivattāpeyyā”ti thero mahābhikkhusaṅghassa antare taṃ na sallakkhesi. So “aññe viya bhikkhū na maṃ paggaṅhātī”ti there āghātaṃ bandhi. Therassapi saṅghāṭikaṇṇo tassa bhikkhuno sarīraṃ phusi, tenāpi āghātaṃ bandhiyeva. So “dāni thero vihārūpacāraṃ atikkanto bhavissatī”ti ñatvā sathhāraṃ upasaṅkamitvā “āyasmā maṃ, bhante, sāriputto tumhākaṃ aggasāvakomhīti kaṇṇasakkhalim bhindanto viya paharivā akhamāpetvāva cārikaṃ pakkanto”ti āha. Sathhā theram pakkosāpesi.

Tasmiṃ khaṇe mahāmogallānatthero ca ānandatthero ca cintesuṃ – “amhākaṃ aggajetṭhabhātārā imassa bhikkhuno apahaṭabhāvaṃ sathhā no na jānāti, sīhanādaṃ pana nadāpetukāmo bhavissatīti parisam sannipātāpessāmā”ti. Te kuñcikaṭṭhā pariveṇadvārāni vivaritvā “abhikkamathāyasmanto, abhikkamathāyasmanto, idānāyasmā sāriputto bhagavato sammukhā sīhanādaṃ nadissatī”ti (a. ni. 9.11) mahābhikkhusaṅghaṃ sannipātesuṃ. Theropi āgantvā sathhāraṃ vanditvā nisīdi. Atha naṃ sathhā tamatthaṃ pucchi. Thero “nāyaṃ bhikkhu mayā pahaṭo”ti avatvāva attano guṇakathaṃ kathento “yassa nūna, bhante, kāye kāyagatāsati anupaṭṭhitā assa, so idha aññataram sabrahmacāriṃ āsajja appaṭinissajja cārikaṃ pakkameyyā”ti vatvā “seyyathāpi, bhante, pathaviyaṃ sucimpi nikkhipanti, asucimpi nikkhipanti”tiādinā nayena attano pathavīsamacittatañca āpotejovāyo rajoharaṇacaṇḍālakumārakausabhachinnavisānasamacittatañca ahikuṇapādīhi viya attano kāyena aṭṭiyanañca medakathālikā viya attano kāyapariharaṇaṃ pakāsesi. Imāhi ca pana navahi upamāhi there attano guṇe kathente navasupi t̥hānesu udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī kampi. Rajoharaṇacaṇḍālakumārakamedakathāliko pamānaṃ pana āharaṇakāle puthujjanā bhikkhū assūni sandhāretuṃ nāsakkhimsu, khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego udapādi.

There attano guṇaṃ kathenteyeva abbhācikkhanakassa bhikkhuno sakalasarīre dāho uppajji, so tāvadeva bhagavato pādesu patitvā attano abbhācikkhanadosaṃ pakāsetvā accayaṃ desesi. Sathhā theram āmantetvā, “sāriputta, khama imassa moghapurisassa, yāvassa sattadhā muddhā na phalatī”ti āha. Thero ukkuṭikaṃ nisīditvā añjaliṃ paggayha “khamāmahaṃ, bhante, tassa āyasmato, khamatu ca me so āyasmā, sace mayhaṃ doso atthī”ti āha. Bhikkhū kathayimsu “passatha dānāvuso, therassa anopamaguṇaṃ, evarūpassa nāma musāvādena abbhācikkhanakassa bhikkhuno upari appamattakampi kopam vā dosaṃ vā akatvā sayameva ukkuṭikaṃ nisīditvā añjaliṃ paggayha khamāpetī”ti. “Sathhā taṃ kathaṃ sutvā, bhikkhave, kiṃ kathethā”ti pucchitvā “idaṃ nāma, bhante”ti vutte, “na bhikkhave, sakkā sāriputtasadisānaṃ kopam vā dosaṃ vā uppādetuṃ, mahāpathavīsadisam, bhikkhave, indakhīlasadisam pasannaudakarahadasadisānaṃ sāriputtassa citta”nti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

95.

“Pathavisamo no virujjhati,

Indakhilupamo tādī subbato;
Rahadova apetakaddamo,
Saṃsārā na bhavanti tādino”ti.

Tassattho – bhikkhave, yathā nāma pathaviyaṃ sucīni gandhamālādīnīpi nikkhipanti, asucīni muttakarīsādīnīpi nikkhipanti, yathā nāma nagaradvāre nikhātaṃ indakhīlaṃ dārakādayo omuttentīpi ūhadantīpi, apare pana taṃ gandhamālādīhi sakkaronti. Tattha pathaviyā indakhīlassa ca neva anurodho uppajjati, na virodho; evameva yvāyaṃ khīṇāsavo bhikkhu aṭṭhahi lokadhammehi akampiyabhāvena **tādī**, vatānaṃ sundaratāya **subbato**. So “ime maṃ catūhi paccayehi sakkaronti, ime pana na sakkarontī”ti sakkāraṇca asakkāraṇca karontesu neva anurujjhati, **no virujjhati**, atha kho **pathavisamo** ca **indakhilupamo** eva ca hoti. Yathā ca apagatakaddamo **rahado** pasannodako hoti, evaṃ apagatakilesatāya rāgakaddamādīhi akaddamo vippasannova hoti. **Tādinoti** tassa pana evarūpassa sugatiduggatīsu saṃsaraṇavasena **saṃsārā** nāma na hontīti.

Desanāvasāne nava bhikkhusahassāni saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇisūti.

Sāriputtattheravatthu chaṭṭhaṃ.

7. Kosambivāsītissattherasāmaṇeravatthu

Santaṃ tassa manañ hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto tissattherassa sāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

Eko kira kosambivāsī kulaputto satthu sāsane pabbajitvā laddhupasampado “kosambivāsītissatthero”ti paññāyi. Tassa kosambiyaṃ vuṭṭhavassassa upaṭṭhāko ticīvaraṇceva sappiphānitaṇca āharitvā pādamūle ṭhapesi. Atha naṃ thero āha – “kiṃ idaṃ upāsakā”ti. “Nanu mayā, bhante, tumhe vassaṃ vāsītā, amhākaṇca vihāre vuṭṭhavassā imaṃ lābhaṃ labhanti, gaṇhatha, bhante”ti. “Hotu, upāsaka, na mayhaṃ iminā attho”ti. “Kiṃ kāraṇā, bhante”ti? “Mama santike kappiyakārako sāmaṇero pi natthi, āvuso”ti. “Sace, bhante, kappiyakārako natthi, mama putto ayyassa santike sāmaṇero bhavissatī”ti. Thero adhvāsesi. Upāsako sattavassikaṃ attano puttāṃ therassa santikaṃ netvā “imaṃ pabbājethā”ti adāsī. Athassa thero kese temetvā tacapaṇcakakammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. So khuraggeyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Thero taṃ pabbājetvā adḍhamāsaṃ tattha vasitvā “satthāraṃ passissāmī”ti sāmaṇeraṃ bhaṇḍakaṃ gāhāpetvā gacchanto antarāmagge ekaṃ vihāraṃ pāvīsi. Sāmaṇero upajjhāyassa senāsanaṃ gahetvā paṭijaggi. Tassa taṃ paṭijaggantasēva vikālo jāto, tena attano senāsanaṃ paṭijaggitaṃ nāsakkhi. Atha naṃ upaṭṭhānavelāyaṃ āgantvā nisinnaṃ thero pucchi – “sāmaṇera, attano vasanaṭṭhānaṃ paṭijaggita”nti? “Bhante, paṭijaggitaṃ okāsaṃ nālattha”nti. “Tena hi mama vasanaṭṭhāneyeva vasa, dukkhaṃ te āgantukatṭhāne bahi vasitu”nti taṃ gahetvāva senāsanaṃ pāvīsi. Thero pana puthujjano nipannamattova niddaṃ okkami. Sāmaṇero cintesi – “ajja me upajjhāyena saddhiṃ tatiyo divaso ekasenāsane vasantassa, ‘sace nipajjitvā niddāyissāmi, thero sahaseyyaṃ āpajjeyyā’ti nisinnakova vītināmessāmī”ti upajjhāyassa mañcakasamīpe pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinnakova rattim vītināmesi. Thero paccūsakāle paccuṭṭhāya “sāmaṇeraṃ nikkhamāpetuṃ vaṭṭatī”ti mañcakapasse ṭhapitabjāniṃ gahetvā bījanipattassa aggena sāmaṇerassa kaṭasāraṇaṃ paharitvā bījanim uddhaṃ ukkhipanto “sāmaṇera, bahi nikkhamā”ti āha, bījanipattadaṇḍako akkhihi paṭihaññi, tāvadeva akkhi bhijji. So “kiṃ, bhante”ti vatvā uṭṭhāya “bahi nikkhamā”ti vutte “akkhi me, bhante, bhinna”nti avatvā ekena hatthena paṭicchādetvā nikkhami. Vattakaraṇakāle ca pana “akkhi me bhinna”nti tuṅhī anisīditvā ekena hatthena akkhiṃ gahetvā ekena hatthena muṭṭhisammuṅjanim ādāya vaccakuṭiṇca mukhadhovanatṭhānaṇca sammajjitvā mukhadhovanodakaṇca ṭhapetvā pariveṇaṃ sammajji. So upajjhāyassa dantakaṭṭhaṃ dadamāno ekeneva hatthena adāsī.

Atha naṃ upajjhāyo āha – “asikkhito vatāyaṃ sāmaṇero, ācariyupajjhāyānaṃ ekena hatthena dantakaṭṭhaṃ dātuṃ na vaṭṭatī”ti. Jānāmaṃ, bhante, “na evaṃ vaṭṭatī”ti, eko pana me hattho na tucchoti. “Kiṃ sāmaṇerā”ti? So ādito paṭṭhāya taṃ pavattim ārocesi. Thero sutvāva saṃviggamānaso “aho vata mayā bhāriyaṃ kammaṃ kata”nti vatvā “khamāhi me, sappurisa, nāhametaṃ jānāmi, avassayo me hohī”ti añjalim paggayha sattavassikadāraṇassa pādamūle ukkuṭikaṃ nisīdi. Atha naṃ sāmaṇero āha – “nāhaṃ, bhante, etadatthāya kathesiṃ, tumhākaṃ cittaṃ anurakkhantena mayā evaṃ

vuttam nevettha tumhākaṃ doso atthi, na mayhaṃ. Vaṭṭasseveso doso, mā cintayittha, mayā tumhākaṃ vippaṭisāraṃ rakkhanteneva nārocita”nti. Thero sāmaṇerena assāsiyamānopi anassāsivā uppannasamvego sāmaṇerassa bhaṇḍakaṃ gahetvā satthu santikaṃ pāyāsi. Sathhāpissa āgamaṇaṃ olokontova nisīdi. So gantvā sathhāraṃ vanditvā sathhārā saddhiṃ paṭisammodayaṃ katvā “khamanīyaṃ te bhikkhu, kiñci atirekaṃ aphāsukaṃ atthi”ti pucchito āha – “khamanīyaṃ, bhante, natthi me kiñci atirekaṃ aphāsukaṃ, apica kho pana me ayaṃ daharasāmaṇero viya añño atirekaguṇo na diṭṭhapubbo”ti. “Kiṃ pana iminā kataṃ bhikkhū”ti. So ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ bhagavato ārocento āha – “evaṃ, bhante, mayā khamāpiyamāno maṃ evaṃ vadesi ‘nevettha tumhākaṃ doso atthi, na mayhaṃ. Vaṭṭasseveso doso, tumhe mā cintayitthā’ti, iti maṃ assāsesiyeva, mayi neva kopam, na dosamakāsi, na me, bhante, evarūpo guṇasampanno diṭṭhapubbo”ti. Atha naṃ sathhā “bhikkhu khīṇāsavā nāma na kassaci kuppanti, na dussanti, santindriyā santamānasāva hontī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

96.

“Santam tassa manam hoti, santā vācā ca kamma ca;
Sammadaññā vimuttassa, upasantassa tādino”ti.

Tattha **santam tassāti** tassa khīṇāsavasāmaṇerassa abhijjhādīnaṃ abhāvena **manam** santameva **hoti** upasantaṃ nibbutam. Tathā musāvādādīnaṃ abhāvena **vācā ca** pāṇātipātādīnaṃ abhāvena kāyakammaṇca santameva hoti. **Sammadaññā vimuttassāti** nayena hetunā jānitvā pañcahi vimuttīhi vimuttassa. **Upasantassāti** abbhantare rāgādīnaṃ upasamena upasantassa. **Tādinoti** tathārūpassa guṇasampannassāti.

Desanāvasāne kosambivāsītissatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi. Sesamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kosambivāsītissattherasāmaṇeravatthu sattamaṃ.

8. Sāriputtattheravatthu

Assaddhoti imaṃ dhammadesanaṃ sathhā jetavane viharanto sāriputtattheraṃ ārabha katesi.

Ekasmiñhi samaye tiṃsamattā āraññakā bhikkhū satthu santikaṃ āgantvā vanditvā nisīdiṃsu. Sathhā tesam saha paṭisambhidāhi arahattassūpanissayaṃ disvā sāriputtattheraṃ āmantetvā “saddhasi tvam, sāriputta, saddhindriyaṃ bhāvitam bahulīkataṃ amatogadham hoti amatapariyosāna”nti (saṃ. ni. 5.514) evaṃ pañcindriyāni ārabha pañham pucchi. Thero “na khvāham, bhante, ettha bhagavato saddhāya gacchāmi, saddhindriyaṃ...pe... amatapariyosānaṃ. Yesañhetam, bhante, aññātam assa adiṭṭham aviditam asacchikataṃ aphasitam paññāya, te tattha paresam saddhāya gaccheyyūṃ. Saddhindriyaṃ...pe... amatapariyosāna”nti (saṃ. ni. 5.514) evaṃ taṃ pañham byākāsi. Taṃ sutvā bhikkhū katham samuṭṭhāpesuṃ “sāriputtatthero micchāgahaṇaṃ neva vissajjesi, ajjāpi sammāsambuddhassa na saddahatiyevā”ti. Taṃ sutvā sathhā “kiṃ nāmetam, bhikkhave, vadetha. Ahañhi ‘pañcindriyāni abhāvetvā samathavipassanaṃ avaḍḍhetvā maggaphalāni sacchikātuṃ samattho nāma atthīti saddhasi tvam sāriputto’ti pucchim. So ‘evaṃ sacchikaronto atthi nāmāti na saddahāmi, bhante’ti katesi. Na dinnassa vā katassa vā phalam vipākaṃ na saddahati, nāpi buddhādīnaṃ guṇam na saddahati. Eso pana attanā paṭividdhesu jhānavipassanāmaggaphaladhammesu paresam saddhāya na gacchati. Tasmā anupavajjo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

97.

“Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro,
Hatāvakāso vantāso, sa ve uttamaporiso”ti.

Tassatho – attano paṭividdhaguṇaṃ paresam kathāya na saddahatīti **assaddho**. Akataṃ nibbānaṃ jānātīti **akataññū**, sacchikatanibbānoti attho. Vaṭṭasandhiṃ, saṃsārasandhiṃ chinditvā ṭhitoti **sandhicchedo**. Kusalākusalakammabījassa khīṇattā nibbattanāvakāso hato assāti **hatāvakāso**. Catūhi maggehi kattabbakiccassa katattā, sabbā āsā iminā vantāti **vantāso**. So evarūpo **naro**. Paṭividdhalokuttaradhammatāya purisesu uttamabhāvaṃ pattoti **purisuttamoti**.

Gāthavasāne te āraññakā tiṃsamattā bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇiṃsu. Sesajanassāpi satthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sāriputtattheravatthu aṭṭhamam.

9. Khadiravaniyarevatattheravatthu

Gāme vāti imaṃ dhammadesanam satthā jetavane viharanto khadiravaniyarevatattheram ārabha kathesi.

Āyasmā hi sāriputto sattāsītikoṭidhanam pahāya pabbajitvā cālā, upacālā, sīsūpacālāti tisso bhaginiyo, cundo upasenoti ime dve ca bhātaro pabbājesi. Revatakumāro ekova gehe avasiṭṭho. Athassa mātā cintesi – “mama putto upatisso ettakam dhanam pahāya pabbajitvā tisso ca bhaginiyo dve ca bhātaro pabbājesi, revato ekova avaseso. Sace imampi pabbājessati, ettakam no dhanam nassissati, kulavamso pacchijjissati, daharakāleyeva nam gharāvāsena bandhissāmī”ti. Sāriputtattheropi paṭikacceva bhikkhū āṇāpesi “sace, āvuso, revato pabbajitukāmo āgacchati, āgatamattameva nam pabbājeyyātha, mama mātāpitāro micchādīṭṭhikā, kiṃ tehi āpucchitehi, ahameva tassa mātā ca pitā cā”ti. Mātāpissa revatakumāram sattavassikameva gharabandhanena bandhitukāmā samānajātike kule dārikam vāretvā divasam vavatthapetvā kumāram maṇḍetvā pasādhētva mahatā parivārena saddhim ādāya kumārikāya nātigharam agamāsi. Atha nesam katamaṅgalānam dvinnampi nātakesu sannipatitesu udakapātiyam hatthe otāretvā maṅgalāni vatvā kumārikāya vuḍḍhim ākaṅkhamānā nātakā “tava ayyikāya diṭṭhadhammam passa, ayyikā viya ciraṃ jīva, ammā”ti āhamṣu. Revatakumāro “ko nu kho imissā ayyikāya diṭṭhadhammo”ti cintetvā “katarā imissā ayyikā”ti pucchi. Atha nam āhamṣu, “tāta, kiṃ na passasi imaṃ vīsavassasatikam khaṇḍadantam palitakesam valittacam tilakāhatagattam gopānasivaṅkam, esā etissā ayyikā”ti. “Kiṃ pana ayampi evarūpā bhavissati”ti? “Sace jīvissati, bhavissati, tātā”ti. So cintesi – “evarūpampi nāma sarīram jarāya imaṃ vippakāram pāpuṇissati, imaṃ me bhātārā upatissena diṭṭham bhavissati, ajjeva mayā palāyitvā pabbajitum vaṭṭati”ti. Atha nam nātakā kumārikāya saddhim ekayānam āropetvā ādāya pakkamiṃsu.

So thokam gantvā sarīrakiccam apadisitvā “ṭhapetha tāva yānam, otarivā āgamissāmī”ti yānā otarivā ekasmiṃ gumbhe thokam papañcam katvā agamāsi. Punapi thokam gantvā teneva apadesena otarivā abhiruhi, punapi tatheva akāsi. Athassa nātakā “addhā imassa utṭhānāni vattantī”ti sallakkhetvā nātidaḷham ārakkham karimṣu. So punapi thokam gantvā teneva apadesena otarivā “tumhe pājento purato gacchatha, mayam pacchato saṅkam āgamissāmā”ti vatvā otarivā gumbābhimukho ahoṣi. Nātakāpissa “pacchato āgamissati”ti saññāya yānam pājentā gamimṣu. Sopi tato palāyitvā ekasmiṃ padese tiṃsamattā bhikkhū vasanti, tesam santikam gantvā vanditvā āha – “pabbājetha mam, bhante”ti. “Āvuso, tvam sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito, mayam te rājaputtabhāvam vā amaccaputtabhāvam vā na jānāma, katham pabbājessāmā”ti? “Tumhe mam, bhante, na jānāthā”ti? “Na jānāmāvuso”ti. “Aham upatissassa kaniṭṭhabhātiko”ti. “Ko esa upatisso nāmā”ti? “Bhante, bhaddantā mama bhātaram ‘sāriputto’ti vadanti, tasmā mayā ‘upatisso’ti vutte na jānanti”ti. “Kiṃ pana tvam sāriputtattherassa kaniṭṭhabhātiko”ti? “Āma, bhante”ti. “Tena hi ehi, bhātārā te anuññātamevā”ti vatvā bhikkhū tassa ābharaṇāni omuñcāpetvā ekamantam ṭhapetvā tam pabbājetvā therassa sāsanam paṇiṃsu. Thero tam sutvā bhagavato ārocesi – “bhante, ‘āraññikabhikkhūhi kira revato pabbājito’ti sāsanam paṇiṃsu, gantvā tam passitvā āgamissāmī”ti. Satthā “adhivāsehi tāva, sāriputtā”ti gantum na adāsi. Thero puna katipāhaccayena satthāram āpucchi. Satthā “adhivāsehi tāva, sāriputta, mayampi āgamissāmā”ti neva gantum adāsi.

Sāmaṇeropi “sacāham idha vasissāmi, nātakā mam anubandhitvā pakkosissanti”ti tesam bhikkhūnam santike yāva arahattā kammaṭṭhānam uggaṇhitvā pattacīvaramādāya cārikam caramāno tato tiṃsayojanike ṭhāne khadiravanam gantvā antovasseyeva temāsabbhantare saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Theropi pavāretvā satthāram puna tattha gamanattāya āpucchi. Satthā “mayampi gamissāma, sāriputtā”ti pañcahi bhikkhusatehi saddhim nikkhami. Thokam gatakāle ānandatthero dvedhāpathe ṭhatvā satthāram āha – “bhante, revatassa santikam gamanamaggesu ayam parihārapatho satṭhiyojaniko manussāvāso, ayam ujumaggo tiṃsayojaniko amanussapariggahito, katarena gacchāmā”ti. “Sīvali, pana, ānanda, amhehi saddhim āgato”ti? “Āma, bhante”ti. “Sace, sīvali, āgato, ujumaggameva gaṇhāhī”ti. Satthā kira “aham tumhākam yāgubhattam uppādessāmi, ujumaggaṃ gaṇhāhī”ti avatvā “tesam tesam jānānam puññassa vipākādānaṭṭhānam eta”nti nātva “sace, sīvali, āgato, ujumaggaṃ gaṇhāhī”ti āha. Satthari pana tam maggaṃ paṭipanne devatā

“amhākaṃ ayyassa sīvalittherassa sakkāraṃ karissāmā”ti cintetvā ekekayoJane vihāre kāretvā ekayoJanato uddhaṃ gantuṃ adatvā pāto vuttāya dibbayāguādīni gahetvā, “ayyo, no sīvalitthero kahaṃ nisinno”ti vicaranti. Thero attano abhihaṭṭaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dāpesi. Evaṃ satthā saparivāro tiṃsayoJanikaṃ kantāraṃ sīvalittherassa puññaṃ anubhavamānova āgamāsi. Revatattheropi satthu āgamaṇaṃ ṇatvā bhagavato gandhakuṭṭiṃ māpetvā pañca kūṭāgārasatāni, pañca caṅkamaṇasatāni, pañcarattiṭṭhānadivāṭṭhānasatāni ca māpesi. Satthā tassa santike māsamattameva vasi. Tasmim̄ vasamānopi sīvalittherasseva puññaṃ anubhavi.

Tattha pana dve mahallakabhikkhū satthu khadiravanaṃ pavisanakāle evaṃ cintayim̄su – “ayaṃ bhikkhu ettakaṃ navakammaṃ karonto kiṃ sakkhissati samaṇadhammaṃ kātuṃ, satthā ‘sāriputtassa kaniṭṭho’ti mukholokanakiccaṃ karonto evarūpassa navakammikassa bhikkhussa santikaṃ āgato”ti. Satthāpi taṃ divasaṃ paccūsakāle lokaṃ voloketvā te bhikkhū disvā tesam̄ cittācāraṃ aññāsi. Tasmā tattha māsamattaṃ vasitvā nikkhamaṇadivase yathā te bhikkhū attano telanāliṅca udakatumbaṇca upāhanāni ca pamussanti, tathā adhiṭṭhahitvā nikkhamanto viharūpacārato bahi nikkhantakāle iddhiṃ vissajjesi. Atha te bhikkhū “mayā idaṅcīdaṅca pamuṭṭhaṃ, mayāpi pamuṭṭha”nti ubhopi nivattitvā taṃ ṭhānaṃ asallakkhetvā khadirarukkhaṅṅakehi vijjhamānā vicarivā ekasmim̄ khadirarukkhe olambantaṃ attano bhaṅḍakaṃ disvā ādāya pakkamim̄su. Satthāpi bhikkhusaṅghaṃ ādāya puna māsamatteneva sīvalittherassa puññaṃ anubhavamāno paṭigantvā pubbārāmaṃ pāvīsi.

Atha te mahallakabhikkhū pātova mukhaṃ dhovivā “āgantukabhaddāyikāya visākhāya gharaṃ yāguṃ pivissāmā”ti gantvā yāguṃ pivivā khajjakaṃ khāditvā nisīdim̄su. Atha ne visākhā pucchi – “tumhepi, bhante, satthārā saddhiṃ revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ agamitthā”ti. “Āma, upāsiketi, ramaṇīyaṃ, bhante, therassa vasanaṭṭhāna”nti. “Kuto tassa ramaṇīyatā setakaṅṅakakhadirarukkhaḅaḅanaṃ petānaṃ nivāsaṅṅaṅṅaṇasadiṣaṃ upāsike”ti. Athaññe dve daharabhikkhū āgamim̄su. Upāsikā tesampi yāgukhajjakaṃ datvā tatheva paṭipucchi. Te āhamsu – “na sakkā upāsike vaṇṇetuṃ, sudhammadevasabhāsadiṣaṃ iddhiyā abhisankhataṃ viya therassa vasanaṭṭhāna”nti. Upāsikā cintesi – “paṭhamaṃ āgatā bhikkhū aññathā vadim̄su, ime aññathā vadanti, paṭhamaṃ āgatā bhikkhū kiṅcīdeva pamussitvā iddhiyā vissaṭṭhakāle paṭinivattitvā gatā bhavissanti, ime pana iddhiyā abhisankharitvā nimmitakāle gatā bhavissanti”ti attano paṇḍitabhāvena etamatthaṃ ṇatvā “satthāraṃ āgataḅaḅale pucchissāmī”ti atṭhāsi. Tato muhuttaṃyeva satthā bhikkhusaṅghaparivuto visākhāya geḅaṃ gantvā paññattāsane nisīdi. Sā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ sakkaccaṃ parivisitvā bhaddakicāvasāne satthāraṃ vanditvā paṭipucchi – “bhante, tumhehi saddhiṃ gatabhikkhūsu ekacce revatattherassa vasanaṭṭhānaṃ ‘khadiragahaṇaṃ araṅṅa’nti vadanti, ekacce ‘ramaṇīya’nti, kiṃ nu kho eta”nti? Taṃ sutvā satthā “upāsike gāmo vā hotu araṅṅaṃ vā, yasmim̄ ṭhāne arahanto viharanti, taṃ ramaṇīyamevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

98.

“Gāme vā yadi vāraññe, ninne vā yadi vā thale;
Yattha arahanto viharanti, taṃ bhūmirāmaṇeyyaka”nti.

Tattha kiṅcāpi arahanto gāmaṇte kāyavivekaṃ na labhanti, cittavivekaṃ pana labhanteva. Tesaṅṅhi dibbapaṭibhāḅānīpi āramaṇāni cittaṃ cāletuṃ na sakkonti. Tasmā gāmo vā hotu araṅṅādīnaṃ vā aññataraṃ, **yattha arahanto viharanti, taṃ bhūmirāmaṇeyyakanti** so bhūmipadeso ramaṇīyo evāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇim̄sūti.

Aparena samayena bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, kena nu kho kāraṇena āyasmā sīvalitthero sattadivasasattamāsādhikāni satta vassāni mātu kucchiyaṃ vasi, kena niraye pacci, kena nissandena lābhaggayasaggappatto jāto”ti? Satthā taṃ kathaṃ sutvā, “bhikkhave, kiṃ kathethā”ti pucchitvā, “bhante, idaṃ nāmā”ti vutte tassāyasmato pubbakammaṃ kathento āha –

Bhikkhave, ito ekanavutikappe vipassī bhagavā loke uppajjitvā ekasmim̄ samaye janapadaḅārikam̄ caritvā pitu nagaraṃ paccāgamāsi. Rājā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa āgantukadānaṃ sajjitvā nāgarānaṃ sāsanaṃ pesesi “āgantvā mayhaṃ dāne saḅāyakā hontū”ti. Te tathā katvā “raññā dinnadānato atirekataraṃ dassāmā”ti satthāraṃ nimantetvā punadivase dānaṃ paṭiyādetvā rañño sāsanaṃ paḅiṇim̄su. Rājā āgantvā tesam̄ dānaṃ disvā “ito adhikataram̄ dassāmī”ti

punadivasatthāya satthāraṃ nimantesi, neva rājā nāgare parājetuṃ sakkhi, na nāgarā rājānaṃ. Nāgarā chaṭṭhe vāre “sve dāni yathā ‘imasmiṃ dāne idaṃ nāma natthī’ ti na sakkā hoti vattuṃ, evaṃ dānaṃ dassāmā” ti cintetvā punadivase dānaṃ paṭiyādetvā “kiṃ nu kho ettha natthī” ti oloketā allamadhumeva na addasaṃsu. Pakkamadhu pana bahuṃ atthi. Te allamadhussatthāya catūsu nagaradvāresu cattāri kahāpaṇasahassāni gāhāpetvā pahiṇṃsu. Atheko janapadamanusso gāmabhojakam passituṃ āgacchanto antarāmagge madhupaṭalaṃ disvā makkhikā palāpetvā sākham chinditvā sākḥandaṇḍakeneva saddhiṃ madhupaṭalaṃ ādāya “gāmabhojakassa dassāmī” ti nagaram pāvisi. Madhuatthāya gato taṃ disvā, “ambho, vikkiṇiyam madhu” nti pucchi. “Na vikkiṇiyam, sāmī” ti. “Handa, imaṃ kahāpaṇam gahetvā dehi” ti. So cintesi – “imaṃ madhupaṭalaṃ pādamaṭṭampi na agghati, ayaṃ pana kahāpaṇam deti. Bahukahāpaṇako maññe, mayā vadḍhetuṃ vaṭṭati” ti. Atha naṃ “na demī” ti āha, “tena hi dve kahāpaṇe gaṇhāhī” ti. “Dvīhipi na demī” ti. Evaṃ tāva vadḍhesi, yāva so “tena hi idaṃ sahasam gaṇhāhī” ti bhaṇḍikam upanesi.

Atha naṃ so āha – “kiṃ nu kho tvam ummattako, udāhu kahāpaṇānaṃ ṭhapanokāsam na labhasi, pādampi na agghanakam madhum ‘sahasam gahetvā dehi’ ti vadasi, ‘kiṃ nāmeta’ nti? ‘Jānāmahaṃ, bho, iminā pana me kammaṃ atthi, tenevaṃ vadāmī’ ti. “Kiṃ kammaṃ, sāmī” ti? “Amhehi vipassībuddhassa aṭṭhasatṭhisamaṇasahassaparivārassa mahādānaṃ sajjitam, tatrekam allamadhumeva natthi, tasmā evaṃ gaṇhāmī” ti. Evaṃ, sante, nāham mūlena dassāmi, sace “ahampi dāne pattim labhissāmi, dassāmī” ti. So gantvā nāgarānaṃ tamattham ārocesi. Nāgarā tassa saddhāya balavabhāvam ṇatvā, “sādhu, pattiko hotū” ti paṭijāṇṃsu, te buddhappamukham bhikkhusaṅgham nisīdāpetvā yāgukhajjakam datvā mahatiṃ suvaṇṇapātiṃ āharāpetvā madhupaṭalaṃ pīlāpesuṃ. Teneva manussena paṇṇākāratthāya dadhivārakopi āhaṭo atthi, so tampi dadhiṃ pātiyam ākiritvā tena madhunā saṃsanditvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa ādito paṭṭhāya adāsi. Taṃ yāvadattham gaṇhantānaṃ sabbesam pāpuṇi uttarimpi avasīṭṭham aho siyeva. “Evaṃ thokam madhu katham tāva bahūnaṃ pāpuṇi” ti na cintetabbaṃ. Tañhi buddhānubhāvena pāpuṇi. Buddhavisayo na cintetabbo. Cattāri hi “acinteyyānī” ti (a. ni. 4.77) vuttāni. Tāni cintento ummādasseva bhāgī hotīti. So puriso ettakam kammaṃ katvā āyupariyosāne devaloke nibbatitvā ettakam kālam saṃsaranto ekasmiṃ samaye devalokā cavitvā bārāṇasiyam rājakule nibbato pitu accayena rajjam pāpuṇi. So “ekam nagaram gaṇhissāmī” ti gantvā parivāresi, nāgarānaṃ sāsanam pahiṇi “rajjam vā me dentu yuddham vā” ti. Te “neva rajjam dassāma, na yuddha” nti vatvā cūladvārehi nikkhamitvā dārūdakādīni āharanti, sabbakiccāni karonti.

Itaropi cattāri mahādvārāni rakkhanto sattamāsādhikāni satta vassāni nagaram uparundhi. Athassa mātā “kiṃ me putto karotī” ti pucchitvā “idaṃ nāma devī” ti taṃ pavattim sutvā “bālo mama putto, gacchatha, tassa ‘cūladvārānipi pidhāya nagaram uparundhatū’ ti vadethā” ti. So mātu sāsanam sutvā tathā akāsi. Nāgarāpi bahi nikkhamituṃ alabhantā sattame divase attano rājānaṃ māretvā tassa rajjam adamsu. So imaṃ kammaṃ katvā āyupariyosāne avīcimhi nibbatitvā yāvāyam pathavī yojanamattaṃ ussannā, tāva niraye paccitvā catunnam cūladvārānaṃ pidahitattā tato cuto tassā eva mātu kucchismiṃ paṭisandhiṃ gahetvā sattamāsādhikāni satta vassāni antokucchismiṃ vasitvā satta divasāni yonimukhe tiriyam nipajji. Evaṃ, bhikkhave, sīvali, tadā nagaram uparundhitvā gahitakammena ettakam kālam niraye paccitvā catunnam cūladvārānaṃ pidahitattā tato cuto tassā eva mātu kucchiyam paṭisandhiṃ gahetvā ettakam kālam kucchiyam vasi. Navamadhuo dinnattā lābhaggayasaggappatto jātoti.

Punekadivasam bhikkhū katham samuṭṭhāpesuṃ – “aho sāmaṇerassa lābho, aho puññaṃ, yena ekakena pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ pañcakūṭāgārasatādīni katānī” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte, “bhikkhave, mayham puttassa neva puññaṃ atthi, na pāpaṃ, ubhayamassa pahīna” nti vatvā brāhmaṇavagge imaṃ gāthamāha –

“Yodha puññaṇca pāpaṇca, ubho saṅgamupaccagā;
Asokam virajam suddham, tamaham brūmi brāhmaṇa” nti. (dha. pa. 412);

Khadiravanīyarevatattheravatthu navamaṃ.

10. Aññataraitthivatthu

Ramaṇiyānīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataram itthim ārabha kathesi.

Eko kira piṇḍapātiko bhikkhu satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā ekaṃ jīṇṇauyyānaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ karoti. Ekā nagarasobhinī itthī purisena saddhiṃ “ahaṃ asukaṭṭhānaṃ nāma gamissāmi, tvaṃ tattha āgaccheyyāsī”ti saṅketam katvā agamāsī. So puriso nāgacchi. Sā tassa āgamanamaggaṃ oloketī taṃ adisvā ukkaṇṭhitvā ito cito ca vicaramānā taṃ uyyānaṃ pavisitvā theram pallaṅkaṃ ābhujitvā nisinnaṃ disvā ito cito ca olokayamānā aññaṃ kañci adisvā “ayañca puriso eva, imassa cittaṃ pamohessāmi”ti tassa purato ṭhatvā punappunaṃ nivatthasātakam mocetvā nivāseti, kese muñcitvā bandhati, pāṇiṃ paharivā hasati. Therassa saṃvego uppajjitvā sakalasarīraṃ phari. So “kiṃ nu kho ida”nti cintesi. Satthāpi “mama santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmi’ti gatassa bhikkhuno kā nu kho pavattī”ti upadhārento taṃ itthiṃ disvā tassā anācārakiriyaṃ, therassa ca saṃveguppattiṃ ṇatvā gandhakuṭiyaṃ nisinnova tena saddhiṃ kathesi – “bhikkhu, kāmagavesakānaṃ aramaṇaṭṭhānameva vītarāgānaṃ ramaṇaṭṭhānaṃ hotī”ti. Evañca pana vatvā obhāsaṃ pharivā tassa dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

99.

“Ramaṇīyāni araññāni, yattha na ramatī jano;
Vītarāgā ramissantī, na te kāmagavesino”ti.

Tattha **araññāni**ti supupphitaruvanasaṇḍapaṭimaṇḍitāni vimalasalilasampannāni araññāni nāma **ramaṇīyāni**. **Yatthā**ti yesu araññesu vikasitesu padumavanesu gāmamakkhikā viya kāmagavesako **jano na ramatī**. **Vītarāgā**ti vigatarāgā pana khīṇāsavā nāma bhamaramadhukarā viya padumavanesu tathārūpesu araññesu **ramissantī**. Kiṃ kārāṇā? **Na te kāmapavesino**, yasmā te kāmagavesino na hontīti attho.

Desanāvasāne so thero yathānisinnova saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇitvā ākāsenāgantvā thutiṃ karonto tathāgatassa pāde vanditvā agamāsīti.

Aññataraitthivatthu dasamaṃ.

Arahantavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattamo vaggio.

8. Sahassavaggo

1. Tambadāṭhikacoraghātakavatthu

Sahassamapi ce vācāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto tambadāṭhikacoraghātakam ārabha kathesi.

Ekūnapaṅcasatā kira corā gāmaghātakādīni karontā jīvikaṃ kappesuṃ. Atheko puriso nibbidhapiṅgalo tambadāṭhiko tesam santikaṃ gantvā “ahampi tumhehi saddhiṃ jīvissāmi”ti āha. Atha naṃ corajeṭṭhakaṃ dassetvā “ayampi amhākaṃ santike vasituṃ icchatī”ti āhaṃsu. Atha naṃ corajeṭṭhako oloketvā “ayaṃ mātu thanaṃ chinditvā pitu vā galalohitaṃ nīharitvā khādanasamattho atikakkaḷo”ti cintetvā “natthetassa amhākaṃ santike vasanakkicca”nti paṭikkhipi. So evaṃ paṭikkhittopi āgantvā ekaṃ tasseva antevāsikaṃ upaṭṭhahanto ārādhesi. So taṃ ādāya corajeṭṭhakaṃ upasaṅkamtivā, “sāmi, bhaddako esa, amhākaṃ upakārako, saṅgaṇhatha na”nti yācitvā corajeṭṭhakaṃ paṭicchāpesi. Athekadivasam nāgarā rājapurisehi saddhiṃ ekato hutvā te core gahetvā vinicchayamahāmaccaṇaṃ santikaṃ nayiṃsu. Amaccā tesam pharasunā sīsacchedaṃ āṇāpesuṃ. Tato “ko nu kho ime māressatī”ti pariyesantā te māretuṃ icchantam kañci adisvā corajeṭṭhakaṃ āhaṃsu – “tvaṃ ime māretvā jīvitañceva labhissasi sammānañca, mārehi ne”ti. Sopi attānaṃ nissāya vasitattā te māretuṃ na icchi. Etenūpāyena ekūnapaṅcasate pucchīṃsu, sabbepi na icchiṃsu. Sabbapacchā taṃ nibbidhapiṅgalaṃ tambadāṭhikaṃ pucchīṃsu. So “sādhū”ti sampāṭicchitvā te sabbepi māretvā jīvitañceva sammānañca labhi. Etenūpāyena nagarassa dakkhiṇatopi pañca corasatāni ānetvā amaccānaṃ dassetvā tehi tesampi sīsacchede āṇatte corajeṭṭhakaṃ ādiṃ katvā pucchantā kañci māretuṃ icchantam adisvā “purimadivase eko puriso pañcasate core māresi, kahaṃ nu kho so”ti. “Asukaṭṭhāne amheti diṭṭho”ti vutte taṃ pakkosāpetvā “ime mārehi, sammānaṃ lacchāsī”ti āṇāpesuṃ. So “sādhū”ti sampāṭicchitvā te sabbepi māretvā sammānaṃ labhi. Atha naṃ “bhaddako

ayaṃ puriso, nibaddhaṃ coraghātakameva etaṃ karissāma”ti mantevā tassa taṃ ṭhānantaraṃ datvāva sammānaṃ kariṃsu. So pacchimidisatopi uttaradisatopi ānīte pañcasate pañcasate core ghātesiyeva. Evaṃ catūhi disāhi ānītāni dve saḥassāni māretvā tato paṭṭhāya devasikaṃ ekaṃ dveti ānīte te manusse māretvā pañcapañṇāsa saṃvaccharāni coraghātakakammaṃ akāsi.

So mahallakakāle ekappahārenea sīsaṃ chindituṃ na sakkoti, dve tayo vāre paharanto manusse kilameti. Nāgarā cintayimṃsu – “aññopi coraghātako uppajjissati, ayaṃ ativiya manusse kilameti, kiṃ iminā”ti tassa taṃ ṭhānantaraṃ hariṃsu. So pubbe coraghātakakammaṃ karonto “ahatasātake nivāsetuṃ, navasappinā saṅkhatāṃ khīrayāguṃ pivituṃ, sumanapupphāni pilandhituṃ, gandhe vilimpitu”nti imāni cattāri na labhi. So ṭhānā cāvitadivase “khīrayāguṃ me pacathā”ti vatvā ahatavatthasumanamālāvilepanāni gāhāpetvā nadiṃ gantvā nhatvā ahatavatthāni nivāsetvā mālā pilandhitvā gandhehi anulittagatto gehaṃ āgantvā nisīdi. Athassa navasappinā saṅkhatāṃ khīrayāguṃ purato ṭhapetvā hatthadhovanodakaṃ āhariṃsu. Tasmimṃ khāṇe sārīputtatthero samāpattito vuṭṭhāya “kattha nu kho ajja mayā gantabba”nti attano bhikkhācāraṃ olokeno tassa gehe khīrayāguṃ disvā “karissati nu kho me puriso saṅgaha”nti upadhārento “maṃ disvā mama saṅgahaṃ karissati, karitvā ca pana mahāsampattimṃ labhissati ayaṃ kulaputto”ti ñatvā cīvaramṃ pārupitvā pattamṃ ādāya tassa gehadvāre ṭhitameva attānaṃ dassesi.

So theramṃ disvā pasannacitto cintesi – “mayā ciraṃ coraghātakakammaṃ kataṃ, bahū manussā māritā, idāni me gehe khīrayāguṃ paṭiyattā, therō āgantvā mama gehadvāre ṭhito, idāni mayā ayyassa deyyadhammaṃ dātuṃ vaṭṭatī”ti purato ṭhapitayāguṃ apanetvā theramṃ upasaṅkamitvā vanditvā antogehe nisīdāpetvā patte khīrayāguṃ ākiritvā navasappimṃ āsiñcitvā theramṃ bījamāno aṭṭhāsi. Athassa ca dīgharattaṃ aladdhapubbatāya khīrayāguṃ pātuṃ balavaajjhāsayo ahoṣi. Thero tassa ajjhāsayaṃ ñatvā “tvaṃ, upāsaka, attano yāguṃ pivā”ti āha. So aññassa hatthe bījanimṃ datvā yāguṃ pivī. Thero bījamānaṃ purisaṃ “gaccha, upāsakameva bījāhi”ti āha. So bījyamāno kucchipūramṃ yāguṃ pivitvā āgantvā theramṃ bījamāno ṭhatvā katāhārakiccassa therassa pattamṃ aggahesi. Thero tassa anumodanaṃ ārabhi. So attano cittaṃ therassa dhammadesanānugaṃ kātuṃ nāsakkhi. Thero sallakkhetvā, “upāsaka, kasmā cittaṃ desanānugaṃ kātuṃ na sakkosī”ti pucchi. “Bhante, mayā dīgharattaṃ kakkhalakammaṃ kataṃ, bahū manussā māritā, tamahaṃ attano kammaṃ anussaranto cittaṃ ayyassa desanānugaṃ kātuṃ nāsakkhi”nti. Thero “vañcessāmi na”nti cintetvā “kiṃ pana tvaṃ attano ruciyā akāsi, aññehi kāritosī”ti? “Rājā maṃ kāresi, bhante”ti. “Kiṃ nu kho te, upāsaka, evaṃ sante akusalaṃ hotī”ti? Mandadhātuko upāsako therenevaṃ vutte “natthi mayhaṃ akusala”nti saññī hutvā tena hi, “bhante, dhammaṃ kathethā”ti. So there anumodanaṃ karonte ekaggacitto hutvā dhammaṃ suṇanto sotāpattimaggaṃ orato anulomikaṃ khantiṃ nibbatesi. Theropi anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Upāsakaṃ theramṃ anugantvā nivattamānaṃ ekā yakkhinī dhenuvesena āgantvā ure paharivā māresi. So kālamṃ katvā tusitapure nibbattī. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “coraghātako pañcapañṇāsa vassāni kakkhalakammaṃ katvā ajjeva tato mutto, ajjeva therassa bhikkhaṃ datvā ajjeva kālamṃ kato, kahaṃ nu kho nibbatta”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, tusitapure nibbatta”ti āha. “Kiṃ, bhante, vadetha, ettakaṃ kālamṃ ettake manusse ghātetvā tusitavimāne nibbatta”ti. “Āma, bhikkhave, mahanto tena kalyāṇamitto laddho, so sārīputtassa dhammadesanaṃ sutvā anulomaññaṃ nibbattetvā ito cuto tusitavimāne nibbatta”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Subhāsitaṃ suṇitvāna, nagare coraghātako;
Anulomakhantiṃ laddhāna, modatī tidivaṃ gato”ti.

“Bhante, anumodanakathā nāma na balavā, tena kataṃ akusalakammaṃ mahantaṃ, kathaṃ ettakena visesaṃ nibbatesī”ti. Satthā “kiṃ, bhikkhave, ‘mayā desitadhammassa appaṃ vā bahuṃ vā’ti mā pamānaṃ gaṇhatha. Ekavācāpi hi atthanissitā seyyāvā”ti vatvā anusandhimṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

100.

“Sahassamapi ce vācā, anattapadasaṃhitā;
Ekaṃ atthapadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammattī”ti.

Tattha **sahassamapīti** paricchavedavacanam, ekam sahassam dve sahassānīti evam sahassena cepi paricchinnavācā hontī, tā ca pana **anattapadasamhitā** ākāsavaṇṇanāpabbatavaṇṇanāvanavaṇṇanādīni pakāsakehi aniyyanādīpakehi anattakehi padehi samhitā yāva bahukā hoti, tāva pāpikā evāti attho. **Ekam atthapadanti yam** pana “ayam kāyo, ayam kāyagatāsati, tisso vijjā anupatto, katam buddhassa sāsana”nti evarūpam ekam atthapadam **sutvā** rāgādivūpasamena **upasammati**, tam atthasādhakam nibbānappaṭisaṃyuttam khandhadhātuāyatanaindriyabalabojjhaṅgasatipaṭṭhānaparidīpakam ekampi padam seyyoyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Tambadāṭhikacoraghātakavattu paṭhamam.

2. Bāhiyadārucīriyattheravattu

Sahassamapi ce gāthāti imam dhammadesanam sathā jetavane viharanto dārucīriyattheram ārabba kathesi.

Ekasmiṇhi kāle bahū manussā nāvāya mahāsamuddam pakkhanditvā antomahāsamudde bhinnāya nāvāya macchakacchapabhakkhā ahesum. Ekovettha ekam phalakam gahetvā vāyamanto suppārapaṭṭanātīram okkami, tassa nivāsanapārūpanam natthi. So aññam kiñci apassanto sukkhakaṭṭhadanḍake vākehi paliveṭhetvā nivāsanapārūpanam katvā devakulato kapālam gahetvā suppārapaṭṭanam agamāsi, manussā tam disvā yāgubhattādīni datvā “ayam eko arahā”ti sambhāvesum. So vatthesu upanītesu “sacāham nivāsessāmi vā pārūpissāmi vā, lābhasakkāro me parihāyissatī”ti tāni vatthāni paṭikkhipitvā dārucīrāneva paridahi. Athassa bahūhi “arahā arahā”ti vuccamānassa evam cetaso parivitakko udapādi “ye kho keci loke arahanto vā arahattamaggam vā samāpannā, aham tesam aññataro”ti. Athassa purānasālohitā devatā evam cintesi.

Purānasālohitāti pubbe ekato katasamaṇadhammā. Pubbe kira kassapadasabalassa sāsane osakkamāne sāmaṇerādīnam vippakāram disvā satta bhikkhū samvegappattā “yāva sāsana antarahānam na hoti, tāva attano paṭiṭṭham karissāmā”ti suvaṇṇacetiyaṃ vanditvā araṇṇam pavitṭhā ekam pabbatam disvā “jīvite sālayā nivattantu. Nirālayā imam pabbatam abhiruhantū”ti vatvā nissenim bandhitvā sabbe pi tam abhiruyha nissenim pātetvā samaṇadhammam karimsu. Tesu saṅghatthero ekarattātikkameneva arahattam pāpuṇi. So anotattadahe nāgalatādantakaṭṭham khādītva uttarakuruto piṇḍapātam āharitvā te bhikkhū āha – “āvuso, imam dantakaṭṭham khādītva mukham dhovitvā imam piṇḍapātam paribhuñjathā”ti. Kim pana, bhante, amhehi evam katikā katā “yo paṭhamam arahattam pāpuṇāti, tenābhatam piṇḍapātam avasesā paribhuñjissantī”ti? “No hetam, āvuso”ti. “Tena hi sace mayampi tumhe viya visesam nibbattessāma, sayam āharitvā paribhuñjissāmā”ti na icchimsu. Dutiyadivase dutiyatthero anāgāmiphalam pāpuṇi. Sopi tatheva piṇḍapātam āharitvā itare nimantesi. Te evamāham su – “kim pana, bhante, amhehi evam katikā katā ‘mahātherena ābhatam piṇḍapātam abhuñjitvā anūtherena ābhatam bhuñjissāmā’”ti? “No hetam, āvuso”ti. “Evam sante tumhe viya mayampi visesam nibbattetvā attano purisakārena bhuñjitum sakkontā bhuñjissāmā”ti na icchimsu. Tesu arahattam patto bhikkhu parinibbāyi, anāgāmī brahmaloke nibbatti. Itare pañca therā visesam nibbattetum asakkontā sussitvā sattame divase kālam katvā devaloke nibbattitvā imasmim buddhuppāde tato cavitvā tattha tattha kulaghāresu nibbattimsu. Tesu eko **pukkusāti rājā** (ma. ni. 3.342) ahosi, eko **kumārakassapo** (ma. ni. 1.249), eko **dārucīriyo** (udā. 10), eko **dabbo mallaputto** (pārā. 380; udā. 79) eko **sabhiyo paribbājakoti** (su. ni. sabhiyasuttam). Tattha yo brahmaloke nibbatto bhikkhu tam sandhāyetam vuttam “purānasālohitā devatā”ti.

Tassa hi brahmuno etadahosi – “ayam mayā saddhim nissenim bandhitvā pabbatam abhiruhitvā samaṇadhammam akāsi, idāni imam laddhim gahetvā vicaranto vinasseyya, samvejessāmi na”nti. Atha nam upasaṅkamtivā evamāha – “neva kho tvam, bāhiya, arahā, napi arahattamaggam vā samāpanno, sāpi te paṭipadā natthi, yāya tvam arahā vā assa arahattamaggam vā samāpanno”ti. Bāhiyo ākāse thatvā kathentam mahābrahmānam oloketvā cintesi – “aho bhāriyam kammam katam, aham ‘arahantomhī’ti cintesim, ayañca mam ‘na tvam arahā, napi arahattamaggam vā samāpannosī’ti vadati, atthi nu kho loke añño arahā”ti. Atha nam pucchi – “atthi nu kho etarahi devate loke arahā vā arahattamaggam vā samāpanno”ti. Athassa devatā ācikkhi – “atthi, bāhiya, uttaresu janapadesu sāvatti nāma nagaram, tattha so bhagavā etarahi viharati araham sammāsambuddho. So hi, bāhiya, bhagavā arahā ceva arahattatthāya ca dhammam deseti”ti.

Bāhiyo rattibhāge devatāya katham sutvā samviggamānaso tam khaṇamyeva suppārakā nikkhamitvā ekarattivāsena sāvattim agamāsi, sabbam vīsayojanasatikam maggam ekarattivāseneva agamāsi. Gacchanto ca pana devatānubhāvena gato. “Buddhānubhāvenā”tipi vadantiyeva. Tasmim pana khaṇe satthā sāvattim piṇḍāya pavittho hoti. So bhuttapātarāse kāyaālasiyavimocanattam abbhokāse caṅkamante sambahule bhikkhū “kham etarahi satthā”ti pucchi. Bhikkhū “bhagavā sāvattim piṇḍāya pavittho”ti vatvā tam pucchimsu – “tvam pana kuto āgatosi”ti? “Suppārakā āgatomhi”ti. “Kadā nikkhantosī”ti? “Hiyyo sāyam nikkhantomhi”ti. “Dūratosi āgato, nisīda, tava pāde dhovitvā telena makkhetvā thokam vissamāhi, āgatakāle satthāram dakkhissasi”ti. “Aham, bhante, satthu vā attano vā jīvitantarāyam na jānāmi, ekarattenevamhi katthaci aṭṭhatvā anisīditvā vīsayojanasatikam maggam āgato, satthāram passitvāva vissamissāmi”ti. So evam vatvā taramānarūpo sāvattim pavisitvā bhagavantam anopamāya buddhasiriyā piṇḍāya carantam disvā “cirassam vata me gotamo sammāsambuddho diṭṭho”ti diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya onatasarīro gantvā antaravīthiyameva pañcapatitthitena vanditvā gopphakesu daḷham gahetvā evamāha – “desetu me, bhante, bhagavā dhammam, desetu sugato dhammam, yam mamassa dīgharattam hitāya sukhāyā”ti. Atha nam satthā “akālo kho tāva, bāhiya, antaragharam pavitthamhā piṇḍāyā”ti paṭikkhipi.

Tam sutvā bāhiyo, bhante, saṃsāre saṃsarantena kabaḷikārāhāro na aladdhapubbo, tumhākam vā mayham vā jīvitantarāyam na jānāmi, desetu me dhammanti. Satthā dutiyampi paṭikkhipiyeva. Evam kirassa ahosi – “imassa mam diṭṭhakālato paṭṭhāya sakalasarīram pītiyā nirantram ajjhottham hoti, balavapītego dhammam sutvāpi na sakkhissati paṭivijjhitum, majjhattupekkhāya tāva tiṭṭhatu, ekaratteneva vīsayojanasatikam maggam āgatattā darathopissa balavā, sopi tāva paṭippassambhatū”ti. Tasmā dvikkhattum paṭikkhipitvā tatiyam yācito antaravīthiyam ṭhitova “tasmātiha te, bāhiya, evam sikkhitabbaṃ ‘diṭṭhe diṭṭhamattam bhavissati’”tiadinā (udā. 10) nayena dhammam desesi. So satthu dhammam suṇantoyeva sabbāsava khepetvā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Tāvadeva ca pana bhagavantam pabbajjam yāci, “paripuṇṇam te pattacīvara”nti puṭṭho “na paripuṇṇa”nti āha. Atha nam satthā “tena hi pattacīvaram pariyesāhi”ti vatvā pakkāmi.

“So kira vīsati vassasahassāni samaṇadhammam karonto ‘bhikkhunā nāma attanā paccaye labhitvā aññaṃ anoloketvā sayameva paribhuñjitum vaṭṭati’ti ekabhikkhussāpi pattena vā cīvarena vā saṅgaham na akāsi, tenassa iddhimayapattacīvaram na upajjissati”ti nātva ehibhikkhubhāvena pabbajjam na adāsi. Tampi pattacīvaram pariyesamānameva ekā yakkhinī dhenurūpena āgantvā uramhi paharitvā jīvitakkhayam pāpesi. Satthā piṇḍāya caritvā katabhattakicco sambahulehi bhikkhūhi saddhim nikkhanto bāhiyassa sarīram saṅkārattāne patitam disvā bhikkhū añāpesi, “bhikkhave, ekasmim gehadvāre ṭhatvā mañcakam āharāpetvā imam sarīram nagarato nīharitvā jhāpetvā thūpaṃ karoṭhā”ti. Bhikkhū tathā karimsu, katvā ca pana vihāram gantvā satthāram upasaṅkamitvā attanā katakiccam ārocetvā tassa abhisamparāyam pucchimsu. Atha nesam bhagavā tassa parinibbutabhāvam ācikkhitvā “etadaggaṃ, bhikkhave, mama sāvakanam bhikkhūnam khippābhiññānam yadidaṃ bāhiyo dārucīriyo”ti (a. ni. 1.216) etadagge ṭhapesi. Atha nam bhikkhū pucchimsu – “bhante, tumhe ‘bāhiyo arahattam patto’ti vadetha, kadā so arahattam patto”ti? “Mama dhammam sutakāle, bhikkhave”ti. “Kadā panassa, bhante, tumhehi dhammo kathito”ti? “Piṇḍāya carantena antaravīthiyam ṭhatvā”ti. “Appamattako hi, bhante, tumhehi antaravīthiyam ṭhatvā kathitadhammo katham so tāvattakena visesam nibbatesi”ti, atha ne satthā “kim, bhikkhave, mama dhammam ‘appam vā bahum vā’ti mā pamāṇam gaṇhatha. Anekānipi hi gāthāsahassāni anathanissitāni na seyyo, atthanissitam pana ekampi gāthāpadam seyyo”ti vatvā anusandhim gahetvā dhammam desento imam gāthamāha –

101.

“Sahassamapi ce gāthā, anattapadasamhitā;
Ekam gāthāpadam seyyo, yam sutvā upasammatī”ti.

Tattha **ekam gāthāpadam seyyoti** “appamādo amatapadam...pe... yathā mayā”ti (dha. pa. 21) evarūpā ekā gāthāpi seyyoti attho. Sesam purimanayeneva veditabbaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Bāhiyadārucīriyattheravatthu dutiyam.

3. Kuṇḍalakesittherivatthu

Yo ca gāthāsataṃ bhāseti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kuṇḍalakesiṃ ārabha kathesi.

Rājagahe kira ekā seṭṭhidhītā soḷasavassuddesikā abhirūpā ahoṣi dassanīyā pāsādikā. Tasmañca vaye ṭhitā nāriyo purisajjhāsayaṃ honti purisalolā. Atha naṃ mātāpitaro sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe nivāsāpesuṃ. Ekamevassā dāsiṃ paricārikam adamsu. Athekaṃ kulaputtam corakammaṃ karontaṃ gahetvā pacchābāham bandhitvā catukke catukke kasāhi paharivā āghātanam nayimsu. Seṭṭhidhītā mahājanassa saddaṃ sutvā “kiṃ nu kho eta”nti pāsādāle ṭhatvā oloketi taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā taṃ patthayamānā āhāram paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Atha naṃ mātā pucchi – “kiṃ idaṃ, ammā”ti? “Sace etaṃ ‘coro’ti gahetvā niyyamānaṃ purisaṃ labhissāmi, jīvissāmi. No ce labhissāmi, jīvitaṃ me natthi, idheva marissāmi”ti. “Amma, mā evaṃ kari, amhākaṃ jātiyā ca gottena ca bhogena ca sadisaṃ aññaṃ sāmikaṃ labhissasī”ti. “Mayhaṃ aññaena kiccaṃ natthi, imaṃ alabhamānā marissāmi”ti. Mātā dhītaraṃ saññāpetuṃ asakkontī pituno ārocesi. Sopi naṃ saññāpetuṃ asakkonto “kiṃ sakkā kātu”nti cintetvā taṃ coraṃ gahetvā gacchantassa rājapurisassa sahasabhaṇḍikaṃ pesesi – “imaṃ gahetvā etaṃ purisaṃ mayhaṃ dehi”ti. So “sādhu”ti kahāpaṇe gahetvā taṃ muñcitvā aññaṃ māretvā “mārīto, deva, coro”ti rañño ārocesi. Seṭṭhipi tassa dhītaraṃ adāsi.

Sā tato paṭṭhāya “sāmikaṃ ārādhessāmi”ti sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā sayameva tassa yāguādīni saṃvidahati, coro katipāhaccayena cintesi – “kadā nu kho imaṃ māretvā etissā ābharaṇāni gahetvā ekasmiṃ surāgehe vikkiṇitvā khāditaṃ labhissāmi”ti? So “attheko upāyo”ti cintetvā āhāram paṭikkhipitvā mañcake nipajji, atha naṃ sā upasaṅkamitvā “kiṃ te, sāmi, rujjatī”ti pucchi. “Na kiñci me, bhaddeti, kacci pana me mātāpitaro tuyhaṃ kuddhā”ti? “Na kujjhanti, bhaddē”ti. Atha “kiṃ nāmēta”nti? “Bhadde, ahaṃ taṃ divasaṃ bandhitvā niyyamāno corapapāte adhiatthāya devatāya balikammaṃ paṭissuṇitvā jīvitaṃ labhiṃ, tvampi mayā tassā eva ānubhāvena laddhā, ‘taṃ me devatāya balikammaṃ ṭhapita’nti cintemi, bhaddē”ti. “Sāmi, mā cintayī, karissāmi balikammaṃ, vadehi, kenattho”ti? “Appodakamadhuṇḍāyasaṃ ca lājapañcamakapupphehi cā”ti. “Sādhu, sāmi, ahaṃ paṭiyādessāmi”ti sā sabbam balikammaṃ paṭiyādetvā “ehi, sāmi, gacchāma”ti āha. “Tena hi, bhaddē, tava nātāke nivattetvā mahagghāni vatthābharaṇāni gahetvā attānaṃ alaṅkarohi, hasantā kīlāntā sukhaṃ gamissāma”ti. Sā tathā akāsi.

Atha naṃ so pabbatapādaṃ gatakāle āha – “bhaddē, ito paraṃ ubhova janā gamissāma, sesajanaṃ yānakena saddhiṃ nivattāpetvā balikammabhājanaṃ sayam ukkhipitvā gaṇhāhi”ti. Sā tathā akāsi. Coro taṃ gahetvā corapapātapabbataṃ abhiruhi. Tassa hi ekena passena manussā abhiruhanti, ekaṃ passaṃ chinnaṃ papātaṃ. Pabbatamatthake ṭhitā tena passena core pātenti. Te khaṇḍākhāṇḍam hutvā bhūmiyaṃ patanti. Tasmā “corapapāto”ti vuccati. Sā tassa pabbatassa matthake ṭhatvā “balikammaṃ te, sāmi, karohī”ti āha. So tuṇhī ahoṣi. Puna tāya “kasmā, sāmi, tuṇhībhūtosī”ti vutte taṃ āha – “na mayhaṃ balikammenattho, vañcētva pana taṃ ādāya āgatomhī”ti. “Kiṃ kāraṇā, sāmi”ti? “Taṃ māretvā tava ābharaṇāni gahetvā palāyanatthāyā”ti. Sā maraṇabhayaṭṭhitā āha – “sāmi, ahañca ābharaṇāni ca tava santakāneva, kasmā evaṃ vadesī”ti? So, “mā evaṃ karohī”ti, punappunaṃ yāciyamānopi “māremi evā”ti āha. “Evaṃ sante kiṃ te mama maraṇena? Imāni ābharaṇāni gahetvā mayhaṃ jīvitaṃ dehi, ito paṭṭhāya maṃ ‘matā’ti dhārehi, dāsī vā te hutvā kammaṃ karissāmi”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Idaṃ suvaṇṇakeyūraṃ, muttā veḷuriyā bahū;
Sabbam harassu bhaddante, maṃ ca dāsīti sāvayā”ti. (apa. therī 2.3.27);

Taṃ sutvā coro “evaṃ kate tvam gantvā mātāpitūnaṃ ācikkhissasi, māressāmiyeva, mā tvam bālhaṃ paridevasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Mā bālhaṃ paridevesi, khippaṃ bandhāhi bhaṇḍikaṃ;
Na tuyhaṃ jīvitaṃ atthi, sabbam gaṇhāmi bhaṇḍaka”nti. –

Sā cintesi – “aho idaṃ kammaṃ bhāriyaṃ. Paññā nāma na pacitvā khādanatthāya katā, atha kho vicāraṇatthāya katā, jānissāmiṃsa kattabba”nti, atha naṃ āha – “sāmi, yadā tvam ‘coro’ti gahetvā nīyasi, tadāhaṃ mātāpitūnaṃ ācikkhiṃ, te sahasaṃ vissajjetvā taṃ āharāpetvā gehe karimsu. Tato paṭṭhāya ahaṃ tuyhaṃ upakārikā, ajja me sudiṭṭhaṃ katvā attānaṃ vanditum dehi”ti. So “sādhu, bhaddē, sudiṭṭhaṃ katvā vandāhi”ti vatvā pabbatante atthāsi. Atha naṃ sā tikkhattuṃ padakkhiṇam

katvā catūsu thānesu vanditvā, “sāmi, idaṃ te pacchimadassanaṃ, idāni tuyhaṃ vā mama dassanaṃ, mayhaṃ vā tava dassanaṃ natthī”ti purato ca pacchato ca āliṅgitvā pamattaṃ hutvā pabbatante thitam piṭṭhipasse thatvā ekena hatthena khandhe gahetvā ekena piṭṭhikacchāya gahetvā pabbatapapāte khipi. So pabbatakucchiyaṃ paṭihato khaṇḍākhaṇḍikaṃ hutvā bhūmiyaṃ pati. Corapapātamattake adhivatthā devatā tesam dvinnampi kiriyaṃ disvā tassā itthiyā sādhuḥkāraṃ datvā imaṃ gāthamāha –

“Na hi sabbesu thānesu, puriso hoti paṇḍito;
Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā”ti. (apa. therī 2.3.31);

Sāpi coraṃ papāte khipitvā cintesi – “sacāhaṃ gehaṃ gamissāmi, ‘sāmiko te kuhi’nti pucchissanti, sacāhaṃ evaṃ puṭṭhā ‘mārīto me’ti vakkhāmi, ‘dubbinīte sahasaṃ datvā taṃ āharāpetvā idāni naṃ māresi’ti maṃ mukhasattīhi vijjhissanti, ‘ābharaṇatthāya so maṃ māretukāmo ahoṣī’ti vuttepi na saddahissanti, alaṃ me gehenā”ti tatthevābharaṇāni chaḍḍetvā araṇṇaṃ pavisitvā anupubbena vicarantī ekaṃ paribbājakānaṃ assamaṃ patvā vanditvā “mayhaṃ, bhante, tumhākaṃ santike pabbajjaṃ dethā”ti āha. Atha naṃ pabbājesuṃ. Sā pabbajitvāva pucchi – “bhante, tumhākaṃ pabbajjāya kiṃ uttama”nti? “Bhadde, dasasu vā kaṣiṇesu parikammaṃ katvā jhānaṃ nibbattetabbaṃ, vādasahassaṃ vā uggaṇhitabbaṃ, ayaṃ amhākaṃ pabbajjāya uttamatto”ti. “Jhānaṃ tava nibbattetuṃ ahaṃ na sakkhissāmi, vādasahassaṃ pana uggaṇhissāmi, ayyā”ti. Atha naṃ te vādasahassaṃ uggaṇhāpetvā “uggahitaṃ te sippaṃ, idāni tvaṃ jambudīpatale vicaritvā attanā saddhiṃ pañhaṃ kathetuṃ samatthaṃ olokehī”ti tassa hatthe jambusākaṃ datvā uyyojesuṃ – “gaccha, bhadde, sace koci gihibhūto tayā saddhiṃ pañhaṃ kathetuṃ sakkoti, tasseva pādapariḥkārikā bhavāhi, sace pabbajito sakkoti, tassa santike pabbajjhī”ti.

Sā nāmena jambuparibbājikā nāma hutvā tato nikkhamitvā diṭṭhe diṭṭhe pañhaṃ pucchantī vicarati. Tāya saddhiṃ kathetuṃ samattha nāma nāhosi. “Ito jambuparibbājikā āgacchatī”ti sutvāva manussā palāyanti. Sā gāmaṃ vā nigamaṃ vā bhikkhāya pavisantī gāmadvāre vālukarāsiṃ katvā tattha jambusākaṃ thapetvā “mayā saddhiṃ kathetuṃ samattha jambusākaṃ maddatū”ti vatvā gāmaṃ pāvisi. Taṃ thānaṃ upasaṅkamituṃ samattha nāma nāhosi. Sāpi milātāya jambusākhāya aññaṃ jambusākaṃ gaṇhāti, iminā nīhārena vicarantī sāvatthiṃ patvā gāmadvāre vālukarāsiṃ katvā jambusākaṃ thapetvā vuttanayeneva vatvā bhikkhāya pāvisi. Sambahulā gāmadārakā jambusākaṃ parivāretvā atthaṃsu. Tadā sārīputtatthero piṇḍāya caritvā katabhattakicco nagarā nikkhanto te dārake jambusākaṃ parivāretvā thite disvā “kiṃ ida”nti pucchi. Dārakā therassa taṃ pavattiṃ ācikkhiṃsu. “Tena hi dārakā imaṃ sākhaṃ maddathā”ti. “Bhāyāma, bhante”ti. “Ahaṃ pañhaṃ kathessāmi, maddatha tumhe”ti. Te therassa vacanena sañjātussāhā tathā katvā maddantā jambusākaṃ ukkhipiṃsu. Paribbājikā āgantvā te paribhāsivā “tumhehi saddhiṃ mama pañhena kiccaṃ natthi, kasmā me sākhaṃ maddathā”ti āha. “Ayyenamhā maddāpitā”ti āhaṃsu. “Bhante, tumhehi me sākha maddāpitā”ti? “Āma, bhaginī”ti. “Tena hi mayā saddhiṃ pañhaṃ kathethā”ti. “Sādhu kathessāmi”ti.

Sā vaḍḍhamānakacchāyāya pañhaṃ pucchituṃ therassa santikaṃ agamāsi, sakalanagaraṃ saṅkhubhi. “Dvinnam paṇḍitānaṃ kathaṃ suṇissāma”ti nāgarā tāya saddhiṃyeva gantvā theram vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Paribbājikā theram āha – “bhante, pucchāmi te pañha”nti. “Puccha, bhaginī”ti. Sā vādasahassaṃ pucchi, pucchitaṃ pucchitaṃ thero vissajjesi. Atha naṃ thero āha – “ettakā eva te pañhā, aññepi atthi”ti? “Ettakā eva, bhante”ti. “Tayā bahū pañhā puṭṭhā, mayampi ekaṃ pucchāma, vissajjissasi no”ti? “Jānamānā vissajjissāmi pucchatha, bhante”ti. Thero “ekaṃ nāma ki”nti (khu. pā. 4.1) pañhaṃ pucchi. Sā “evaṃ nāmesa vissajjetabbo”ti ajānantī “kiṃ nāmetam, bhante”ti pucchi. “Buddhapañho nāma, bhaginī”ti. “Mayhampi taṃ detha, bhante”ti. “Sace mādisā bhavissasi, dassāmī”ti. “Tena hi maṃ pabbājethā”ti. Thero bhikkhunīnaṃ ācikkhitvā pabbājesi. Sā pabbajitvā laddhūpasampadā kuṇḍalakesittherī nāma hutvā katipāhaccayeneva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “kuṇḍalakesittheriyā dhammassavanañca bahum natthi, pabbajitakiccañcassā matthakaṃ pattaṃ, ekena kira corena saddhiṃ mahāsaṅgāmaṃ katvā jinitvā āgatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, mayā desitadhammaṃ ‘appaṃ vā bahuṃ vā’ti pamānaṃ mā gaṇhatha, anattakaṃ padasatampi seyyo na hoti, dhammapadaṃ pana ekampi seyyova. Avasesacore jinantassa ca jayo nāma na hoti, ajjhattikakilesacore jinantasseva pana jayo nāma hoti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

102.

“Yo ca gāthāsataṃ bhāse, anattapadasaṃhitā;
Ekaṃ dhammapadaṃ seyyo, yaṃ sutvā upasammati.

103.

“Yo sahasaṃ sahasena, saṅgāme mānuse jine;
Ekañca jeyyamattānaṃ, sa ve saṅgāmajuttamo”ti.

Tattha **gāthāsata**nti yo ca puggalo sataparicchedā bahūpi gāthā bhāseyyāti attho.

Anattapadasaṃhitāti ākāsavaṇṇanādivasena anattakehi padehi saṃhitā. **Dhammapadanti** atthasādhakaṃ khandhādipaṭisaṃyuttaṃ, “cattārimāni paribbājakā dhammapadāni. Katamāni cattāri? Anabhijjhā paribbājakā dhammapadaṃ, abyāpādo paribbājakā dhammapadaṃ, sammāsati paribbājakā dhammapadaṃ, sammāsamādhi paribbājakā dhammapada”nti (a. ni. 4.30) evaṃ vuttasu catūsu dhammapadesu ekampi dhammapadaṃ **seyyo**. **Yo sahasaṃ sahasenā**ti yo eko saṅgāmayodho sahasena guṇitaṃ sahasaṃ **mānuse** ekasmiṃ **saṅgāme** jineyya, dasamanussasatasahasasā jinitvā jayaṃ āhareyya, ayampi saṅgāmajinataṃ uttamo pavaro nāma na hoti. **Ekañca jeyyamattāna**nti yo rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu ajjhāttakakammaṭṭhānaṃ sammasanto attano lobhādikilesajayena attānaṃ jineyya. **Sa ve saṅgāmajuttamo**ti so saṅgāmajinānaṃ uttamo pavaro saṅgāmasīsayodhoti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Kuṇḍalakesittherīvatthu tatiyaṃ.

4. Anattapucchakabrāhmaṇavatthu

Attā haveti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto anattapucchakaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira brāhmaṇo “kiṃ nu kho sammāsambuddho atthameva jānāti, udāhu anattampi, pucchissāmi na”nti satthāraṃ upasaṅkamtivā pucchi – “bhante, tumhe atthameva jānātha maññe, no anatta”nti? “Atthañcāhaṃ, brāhmaṇa, jānāmi anattañcā”ti. “Tena hi me anattaṃ kathethā”ti. Athassa satthā imaṃ gāthamāha –

“Ussūraseyyaṃ ālasyaṃ, caṇḍikkaṃ dīghasonḍiyaṃ;
Ekassaddhānagamaṇaṃ paradārūpasevanaṃ;
Etaṃ brāhmaṇa sevassu, anattaṃ te bhavissatī”ti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo sādhu karamadāsi “sādhu sādhu, gaṇācariya, gaṇajetṭhaka, tumhe atthañca jānātha anattañcā”ti. “Evaṃ kho, brāhmaṇa, atthānatthajānanako nāma mayā sadiso natthī”ti. Athassa satthā ajjhāsayaṃ upadhāretvā, “brāhmaṇa, kena kamma jīvasī”ti pucchi. “Jūtakkamma, bho gotamā”ti. “Kiṃ pana te jayo hoti parājayo”ti. “Jayopi hoti parājayopi”ti vutte, “brāhmaṇa, appamattako esa, paraṃ jinantassa jayo nāma na seyyo. Yo pana kilesajayena attānaṃ jināti, tassa jayo seyyo. Na hi taṃ jayaṃ koci apajayaṃ kātuṃ sakkotī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

104.

“Attā have jitaṃ seyyo, yā cāyaṃ itarā pajā;
Attadantassa posassa, niccaṃ saññatacārino.

105.

“Neva devo na gandhabbo, na māro saha brahmunā;
Jitaṃ apajitaṃ kayirā, tathārūpassa jantuno”ti.

Tattha **haveti** nipāto. **Jitanti** liṅgavipallāso, attano kilesajayena attā jito seyyoti attho. **Yā cāyaṃ itarā pajā**ti yā panāyaṃ avasesā pajā jūtena vā dhanaharaṇena vā saṅgāmena vā balābhivhavana vā jītā bhavēyya, taṃ jinantena yaṃ jitaṃ, na taṃ seyyoti attho. Kasmā pana tadeva jitaṃ seyyo, idaṃ na seyyoti? Yasmā **attadantassa...pe... tathārūpassa jantuno**ti. Idaṃ vuttaṃ hoti – yasmā hi yvāyaṃ nikkilesatāya attadanto poso, tassa attadantassa kāyādīhi niccaṃ saññatacārino evarūpassa imehi

kāyasaññamādīhi saññatassa jantuno **devo** vā **gandhabbo** vā **māro** vā **brahmunā saha** uṭṭhahitvā “ahamassa jitaṃ apajitaṃ karissāmi, maggabhāvanāya pahīne kilese puna uppādessāmi” ti ghatentopi vāyamantopi yathā dhanādīhi parājito pakkhantaro hutvā itarena jitaṃ puna jinanto apajitaṃ kareyya, “evam apajitaṃ kātuṃ neva sakkuṇeyyā” ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Anatthapucchakabrāhmaṇavatthu catutthaṃ.

5. Sāriputtattherassa mātulabrāhmaṇavatthu

Māse māseti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto sāriputtattherassa mātulabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

Thero kira tassa santikaṃ gantvā āha – “kiṃ nu kho, brāhmaṇa, kiñcīdeva kusalaṃ karosī” ti? “Karomi, bhante” ti. “Kiṃ karosī” ti? “Māse māse saḥassapariccāgena dānaṃ dammi” ti. “Kassa desī” ti? “Nigaṇṭhānaṃ, bhante” ti. “Kiṃ patthayanto” ti? “Brahmalokaṃ, bhante” ti. “Kiṃ pana brahmalokassa ayaṃ maggo” ti? “Āma, bhante” ti. “Ko evamāhā” ti? “Ācariyehi me kathitaṃ, bhante” ti. “No tvam brahmalokassa maggaṃ jānāsī, nāpi te ācariyā, satthāva eko jānāti, ehi, brāhmaṇa, brahmalokassa te maggaṃ kathāpessāmi” ti taṃ ādāya satthu santikaṃ netvā, “bhante, ayaṃ brāhmaṇo evamāhā” ti, “taṃ pavattiṃ ārocetvā sādhu vatassa brahmalokassa maggaṃ kathethā” ti. Satthā “evam kira, brāhmaṇā” ti pucchitvā “āma, bho gotamā” ti vutte, “brāhmaṇa, tayā evam dadamānena vassasataṃ dinnadānatopi muhuttamattaṃ pasannacittena mama sāvakassa olokanam vā kaṭacchubhikkhāmattadānaṃ vā mahapphalatara” nti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

106.

“Māse māse saḥassena, yo yajetha sataṃ samaṃ;
Ekañca bhāvitattānaṃ, muhuttamapi pūjaye;
Sāyeva pūjanā seyyo, yañce vassasataṃ huta” nti.

Tattha **saḥassenāhi** saḥassapariccāgena. **Yo yajetha sataṃ samanti** yo vassasataṃ māse māse saḥassaṃ pariccajanto lokiyamahājanassa dānaṃ dadeyya, **ekañca bhāvitattānanti** yo pana ekaṃ sīlādiguṇavisesena vaḍḍhitaattānaṃ heṭṭhimakoṭṭiyā sotāpannaṃ, uparimakoṭṭiyā khīṇāsavaṃ gharadvāraṃ sampattaṃ kaṭacchubhikkhādānavasena vā yāpanamattaāhārādānavasena vā thūlasāṭakadānamattena vā pūjeyya. **Yaṃ** itarena **vassasataṃ hutaṃ**. Tato **sāyeva pūjanā seyyo**. Setṭho uttamoti atthoti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalam patto, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sāriputtattherassa mātulabrāhmaṇavatthu pañcamaṃ.

6. Sāriputtattherassa bhāgineyyavatthu

Yo ca vassasataṃ jantūti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto sāriputtattherassa bhāgineyyaṃ ārabha kathesi.

Tampi hi thero upasaṅkamitvā āha – “kiṃ, brāhmaṇa, kusalaṃ karosī” ti? “Āma, bhante” ti. “Kiṃ karosī” ti? “Māse māse ekaṃ ekaṃ pasuṃ ghātetvā aggim paricarāmi” ti. “Kimatthaṃ evam karosī” ti? “Brahmalokamaggo kireso” ti. “Kenevaṃ kathita” nti? “Ācariyehi me, bhante” ti. “Neva tvam brahmalokassa maggaṃ jānāsī, nāpi te ācariyā, ehi, satthu santikaṃ gamissāmi” ti taṃ satthu santikaṃ netvā taṃ pavattiṃ ārocetvā “imassa, bhante, brahmalokassa maggaṃ kathethā” ti āha. Satthā “evam kirā” ti pucchitvā “evam, bho gotamā” ti vutte, “brāhmaṇa, vassasatampi evam aggim paricarantassa tava aggipāricariyā mama sāvakassa taṅkhaṇamattaṃ pūjampi na pāpuṇāti” ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

107.

“Yo ca vassasataṃ jantu, aggim paricare vane;

Ekañca bhāvitattānaṃ, muhuttamapi pūjaye;
Sāyeva pūjanā seyyo, yañce vassasataṃ huta’nti.

Tattha **jantūti** sattādhivacanametam. **Aggiṃ paricare vaneti** nippapañcabhāvapatthanāya vanam pavisitvāpi tattha aggiṃ paricareyya. Sesam purimasadisamevāti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalaṃ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpattiphalādāni pāpuṇiṃsūti.

Sāriputtattherassa bhāgineyyavatthu chaṭṭham.

7. Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇavatthu

Yaṃ kiñci yiṭṭham vāti imam dhammadesanam satthā veḷuvane viharanto sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇam ārabha kathesi.

Tampi hi thero upasaṅkamitvā “kiṃ, brāhmaṇa, kiñci kusalam karosī”ti pucchi. “Āma, bhante”ti. “Kiṃ karosī”ti? “Yiṭṭhayāgam yajāmī”ti. “Tadā kira taṃ yāgam mahāpariccāgena yaja”nti. Ito param thero purimanayeneva pucchitvā taṃ satthu santikaṃ netvā taṃ pavattiṃ ārocetvā “imassa, bhante, brahmalokassa maggaṃ kathethā”ti āha. Satthā, “brāhmaṇa, evaṃ kirā”ti pucchitvā “evaṃ, bho gotamā”ti vutte, “brāhmaṇa, tayā samvaccharam yiṭṭhayāgam yajantena lokiyamahājanassa dinnadānam pasannacittena mama sāvakanam vandantānam uppannakusalacetanāya catubhāgamattampi na agghatī”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammam desento imam gāthamāha –

108.

“Yaṃ kiñci yiṭṭham va hutam va loke,
Samvaccharam yajetha puññapekkho;
Sabbampi taṃ na catubhāgameti,
Abhivādanā ujjugatesu seyyo”ti.

Tattha **yaṃ kiñcīti** anavasesapariyādānavacanametam. **Yiṭṭhanti** yebhuyyena maṅgalakiriyaḍivasesu dinnadānam. **Hutanti** abhisāṅkharitvā kataṃ pāhunadānañceva, kammañca phalañca saddahitvā katabhānañca. **Samvaccharam yajethāti** ekasamvaccharam nirantarameva vuttappakāram dānam sakalacakkavāḷepi lokiyamahājanassa dadeyya. **Puññapekkhoti** puññam icchanto. **Ujjugatesūti** heṭṭhimakoṭiyā sotāpannesu uparimakoṭiyā khīṇāsavesu. Idam vuttam hoti – “evarūpesu pasannacittena sarīram onamitvā vandantassa kusalacetanāya yaṃ phalam, tato catubhāgampi sabbam taṃ dānam na agghati, tasmā ujjugatesu abhivādanameva seyyo”ti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalaṃ patto, aññepi bahū sotāpattiphalādāni pāpuṇiṃsūti.

Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇavatthu sattamam.

8. Āyuvaddhanakumāravatthu

Abhivādanasīlissāti imam dhammadesanam satthā dīghalaṅghikam nissāya araññakuṭiyam viharanto dīghāyukumāram ārabha kathesi.

Dīghalaṅghikanagaravāsino kira dve brāhmaṇā bāhirakapabbajjam pabbajitvā aṭṭhacattālīsa vassāni tapacaram karimsu. Tesu eko “paveṇi me nassissati, vibbhamissāmī”ti cintetvā attanā kataṃ tapam paresam vikkiṇitvā gosatena ceva kahāpaṇasatena ca saddhim bhariyam labhitvā kuṭumbam saṅṭhapesi. Athassa bhariyā puttam vijāyi. Itaro panassa sahāyako pavāsam gantvā punadeva taṃ nagaram paccāgami. So tassa āgatabhāvam sutvā puttadāram ādāya sahāyakassa dassanathāya agamāsi. Gantvā puttam mātu hatthe datvā sayam tāva vandi, mātāpi puttam pitu hatthe datvā vandi. So “dīghāyukā hothā”ti āha, putte pana vandāpate tuṅhī ahoṣi. Atha nam “kasmā, bhante, amhehi vandite ‘dīghāyukā hothā’ti vatvā imassa vandanakāle kiñci na vadethā”ti āha. “Imasseko antarāyo atthi, brāhmaṇa”ti. “Kittakam jīvissati, bhante”ti? “Sattāham, brāhmaṇa”ti. “Paṭibāhanakāraṇam atthi, bhante”ti? “Nāham paṭibāhanakāraṇam jānāmī”ti. “Ko pana jāneyya, bhante”ti? “Samaṇo gotamo jāneyya, tassa santikaṃ gantvā pucchāhī”ti. “Tattha gacchanto

tapaparihānito bhāyāmī”ti. “Sace te puttasiṅho atthi, tapaparihāniṃ acintevā tassa santikaṃ gantvā pucchāhī”ti.

So satthu santikaṃ gantvā sayam tāva vandi. Satthā “dīghāyuko hohī”ti āha, pajāpatiyā vandanakālepi tassā tatheva vatvā puttassa vandāpanakāle tuṅhī ahoṣi. So purimanayeneva satthāraṃ pucchi, satthāpi tatheva byākāsi. So kira brāhmaṇo sabbaññutaññānaṃ apaṭivijjhivāva attano mantam sabbaññutaññānena samsandesi, paṭibāhanūpāyaṃ pana na jānāti. Brāhmaṇo satthāraṃ pucchi – “atthi pana, bhante, paṭibāhanūpāyo”ti? “Bhaveyya, brāhmaṇā”ti. “Kiṃ bhaveyyā”ti? “Sace tvam attano gehadvāre maṇḍapaṃ kāretvā tassa majjhe pīṭhikaṃ kāretvā taṃ parikkhipanto aṭṭha vā soḷasa vā āsanāni paññāpetvā tesu mama sāvake nisīdāpetvā sattāhaṃ nirantaram parittam kātum sakkuṇeyyāsi, evamassa antarāyo nasseyyā”ti. “Bho gotama, mayā maṇḍapādīni sakkā kātum, tumhākaṃ pana sāvake katham lacchāmī”ti? “Tayā ettake kate aham mama sāvake pahinissāmī”ti. “Sādhu, bho gotamā”ti so attano gehadvāre sabbaṃ kiccaṃ niṭṭhāpetvā satthu santikaṃ agamāsi. Satthā bhikkhū pahīni, te gantvā tattha nisīdimsu, dāraṅkampi pīṭhikāyaṃ nipajjāpesum, bhikkhū sattarattindivam nirantaram parittam bhaṇimsu, sattame divase sāyaṃ satthā āgacchi. Tasmim āgate sabbacakkavāḷadevatā sannipatimsu. Eko pana avaruddhako nāma yakkho dvādasa saṃvaccharāni vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā tassa santikā varam labhanto “ito sattame divase imaṃ dāraṅkaṃ gaṇheyyāsi”ti labhi. Tasmā sopi āgantvā aṭṭhāsi.

Satthari pana tattha gate mahesakkhāsu devatāsu sannipatitāsu appesakkhā devatā osakkivā osakkivā okāsaṃ alabhamānā dvādasa yojanāni paṭikkamimsu. Avaruddhakopi tatheva paṭikkami, satthāpi sabbarattim parittamakāsi. Sattāhe vītivatte avaruddhako dāraṅkaṃ na labhi. Aṭṭhame pana divase aruṇe uggatamate dāraṅkaṃ ānetvā satthāraṃ vandāpesum. Satthā “dīghāyuko hohī”ti āha. “Kīvaciraṃ pana, bho gotama, dāraṅkaṃ thassatī”ti? “Vīsavassasatam, brāhmaṇā”ti. Athassa “āyuvaddhanakumāro”ti nāmaṃ karimsu. So vuddhimanvāya pañcahi upāsakasatehi parivuto vicari. Athekadivasam dhammasabhāyaṃ bhikkhū katham samuṭṭhāpesum “passathāvuso, āyuvaddhanakumārena kira sattame divase maritabbaṃ abhavissa, so idāni vīsavassasataṭṭhāyī hutvā pañcahi upāsakasatehi parivuto vicarati, atthi maññe imesaṃ sattānaṃ āyuvaddhanakāraṇa”nti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, na kevalam āyuvaddhanameva, ime pana sattā guṇavante vandantā abhivādentā catūhi kāraṇehi vaḍḍhanti, parissayato muccanti, yāvatāyukameva tiṭṭhanti”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

109.

“Abhivādanasīlissa, niccam vuddhāpacāyino;
Cattāro dhammā vaḍḍhanti, āyu vaṇṇo sukham bala”nti.

Tattha **abhivādanasīlissā**ti vandanasīlissa, abhiṇhaṃ vandanakiccapasutassāti attho.

Vuddhāpacāyinoti gihissa vā tadahupabbajite daharasāmaṇerepi, pabbajitassa vā pana pabbajjāya vā upasampadāya vā vuddhatare guṇavuddhe apacāyamānassa, abhivādanena vā **niccam** pūjentassāti attho. **Cattāro dhammā vaḍḍhanti**ti āyumi vaḍḍhamāne yattakaṃ kālam taṃ vaḍḍhati, tattakaṃ itarepi vaḍḍhantiyeva. Yena hi paññāsavassāyusamvattanikaṃ kusalam kataṃ, pañcavīsativassakāle cassa jīvitantarāyo uppajjeyya, so abhivādanasīlatāya paṭippassambhati, so yāvatāyukameva tiṭṭhati, vaṇṇādayopissa āyunāva saddhim vaḍḍhanti. Ito uttaripi eseva nayo. Anantarāyena pavattassāyuno vaḍḍhanam nāma natthi.

Desanāvasāne āyuvaddhanakumāro pañcahi upāsakasatehi saddhim sotāpattiphale patitṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimṣūti.

Āyuvaddhanakumāravatthu aṭṭhamam.

9. Saṃkiccasāmaṇeravatthu

Yo ca vassasatam jīveti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto saṃkiccasāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyam kira tiṃsamattā kulaputtā satthu dhammakatham sutvā sāsane uram datvā pabbajimsu. Te upasampadāya pañcavassā hutvā satthāraṃ upasaṅkamitvā ganthadhuraṃ

vipassanādhuranti dve dhurānīti sutvā “mayam mahallakakāle pabbajitā”ti ganthadhure ussāham akatvā vipassanādhuram pūretukāmā yāva arahattā kammaṭṭhānam kathāpetvā, “bhante, ekam araṇṇāyatanam gamissāmā”ti satthāram āpucchimsu. Satthā “kataram ṭhānam gamissathā”ti pucchitvā “asukam nāmā”ti vutte “tatha tesam ekam vighāsādam nissāya bhayam uppajjissati, tañca pana saṃkiccāsāmaṇere gate vūpasamissati, atha nesam pabbajitakiccam pāripūrim gamissati”ti aññāsī.

Samkiccāsāmaṇero nāma sārīputtattherassa sāmaṇero sattavassiko jātiyā. Tassa kira mātā sāvattiyam adḍhakulassa dhītā. Sā tasmim kucchigate ekena byādhinā taṅkhaṇāññeva kālamakāsi. Tassā jhāpiyamānāya ṭhapetvā gabbhamaṃsam sesam jhāyi. Athassā gabbhamaṃsam citakato otāretvā dvīsu tīsu ṭhānesu sūlehi vijjhimsu. Sūlakoṭi dārakassa akkhikoṭim pahari. Evaṃ gabbhamaṃsam vijjhivā aṅgārāsimhi khipitvā aṅgāreheva paṭicchādetvā pakkamimsu. Gabbhamaṃsam jhāyi, aṅgāramatthake pana suvaṇṇabimbasadiso dārako padumagabbhe nipanno viya ahoṣi. Pacchimabhavikassa sattassa hi sinerunā otthariyamānassapi arahattam appatvā jīvitakkhaya nāma natthi. Punadivase “citakam nibbāpessāmā”ti āgatā tathānipannam dārakam disvā acchariyabbhutaṭṭajātā “kathāñhi nāma ettakesu dārūsu khīyamānesu sakalasarīre jhāpiyamāne dārako na jhāyi, kim nu kho bhavissati”ti dārakam ādāya antogāmam gantvā nemittake pucchimsu. Nemittakā “sace ayam dārako agāram ajjhāvassissati, yāva sattamā kulaparivattā nātakā duggatā bhavissanti? Sace pabbajissati, pañcahi samaṇasatehi parivuto vicarissati”ti āhaṃsu. Tassa saṅkunā akkhikoṭiyā bhinnattā **saṃkiccanti** nāmam karimsu. So aparena samayena saṃkiccoti paññāyi. Atha nam nātakā “hotu, vaḍḍhitakāle amhākam ayyassa sārīputtassa santike pabbājessāmā”ti posimsu. So sattavassikakāle “tava mātukucchiyam vasanakāle mātā te kālamakāsi, tassā sarīre jhāpiyamānepi tvam na jhāyī”ti kumārakānam katham sutvā “aham kira evarūpā bhayā mutto, kim me gharāvāsena, pabbajissāmī”ti nātakānam ārocesi. Te “sādhū, tātā”ti sārīputtattherassa santikam netvā, “bhante, imam pabbājethā”ti adamsu. Thero tacapañcakammaṭṭhānam datvā pabbājesi. So khurageyeva saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi. Ayam saṃkiccāsāmaṇero nāma.

Satthā “etasmim gate tam bhayam vūpasamissati, atha nesam pabbajitakiccam pāripūrim gamissati”ti nātavā, “bhikkhave, tumhākam jeṭṭhabhātikam sārīputtattheram oloketvā gacchathā”ti āha. Te “sādhū”ti vatvā therassa santikam gantvā “kim, āvuso”ti vutte mayam satthu santike kammaṭṭhānam gahetvā araṇṇam pavisitukāmā hutvā āpucchimhā, atha no satthā evamāha – “tumhākam jeṭṭhabhātikam oloketvā gacchathā”ti? “Tenamhā idhāgatā”ti. Thero “satthārā ime ekam kāraṇam disvā idha pahitā bhavissanti, kim nu kho eta”nti āvajjento tamattham nātavā āha – “atthi pana vo, āvuso, sāmaṇero”ti? “Natthi, āvuso”ti. “Sace natthi, imam saṃkiccāsāmaṇeram gahetvā gacchathā”ti. “Alam, āvuso, sāmaṇeram nissāya no palibodho bhavissati, kim araṇṇe vasantānam sāmaṇerenā”ti? “Nāvuso, imam nissāya tumhākam palibodho, apica kho pana tumhe nissāya imassa palibodho bhavissati. Satthāpi tumhe mama santikam paṇanto tumhehi saddhim sāmaṇerassa paṇanam paccāsīanto paṇi, imam gahetvā gacchathā”ti. Te “sādhū”ti adhivāsetvā sāmaṇerena saddhim ekatimsa janā theram apaloketvā vihārā nikkhamma cārikam carantā vīsayojanasatamatthake ekam saḥassakulam gāmam pāpuṇimsu.

Manussā te disvā pasannacittā sakkaccam parivisitvā, “bhante, kattha gamissathā”ti pucchitvā “yathāphāsukatṭhānam, āvuso”ti vutte pādāmūle nipajjitvā “mayam, bhante, ayyesu imam ṭhānam nissāya antovassam vasantesu pañcasīlam samādāya uposathakammam karissāmā”ti yācimsu. Therā adhivāsesum. Atha nesam manussā rattiṭṭhānadivāṭṭhānacaṅkamanapaṇṇasālāyo samvidahitvā “ajja mayam, sve maya”nti ussāhappattā upaṭṭhānamakamsu. Therā vassūpanāyikadivase katikavattam karimsu, “āvuso, amhehi dharamānakabuddhassa santike kammaṭṭhānam gahitam, na kho pana sakkā aññatra paṭipattisampadāya buddhe ārādhetuṃ, amhākañca apāyadvārāni vivaṭāneva, tasmā aññatra pāto bhikkhācārelam, sāyam therūpaṭṭhānavelañca sesakāle dve ekaṭṭhāne na bhavissāma, yassa aphāsukam bhavissati, tena ghaṇḍiyā pahaṭāya tassa santikam gantvā bhesajjam karissāma, ito aññasmim rattibhāge vā divasabhāge vā appamattā kammaṭṭhānamanuyuñjissāmā”ti.

Tesu evam katikam katvā viharantesu eko duggatapurisō dhītaram upanissāya jīvanto tasmim ṭhāne dubbhikkhe uppanne aparam dhītaram upanissāya jīvitukāmo maggam paṭipajji. Therāpi gāme piṇḍāya caritvā vasanaṭṭhānam āgacchantā antarāmagge ekissā nadiyā nhatvā vālukupuline nisīditvā bhattakiccam karimsu. Tasmim khaṇe so puriso tam ṭhānam patvā ekamantam aṭṭhāsī. Atha nam therā “kaham gacchasi”ti pucchimsu. So tamattham ārocesi. Therā tasmim kāruṇṇam uppādetvā, “upāsaka, ativiya chātosi, gaccha, paṇnam āhara, ekamekam te bhattapiṇḍam dassāmā”ti vatvā tena paṇṇe āhaṭe

attanā attanā bhuñjananiyāmeneva sūpabyañjanehi sannahitvā ekamekaṃ piṇḍaṃ adamsu. Etadeva kira vattaṃ, yaṃ bhojanakāle āgataṃ bhattaṃ dadamānena bhikkhunā aggabhattaṃ adavā attanā bhuñjananiyāmeneva thokaṃ vā bahuṃ vā dātabbaṃ. Tasmā tepi tathā adamsu. So katabhattakicco there vanditvā pucchi – “kiṃ, bhante, ayyā, kenaci nimantitā”ti? “Natthi, upāsaka, nimantaṇaṃ, manussā devasikaṃ evarūpameva āhāraṃ denti”ti. So cintesi – “mayaṃ niccakālaṃ utthāya samuṭṭhāya kammaṃ karontāpi evarūpaṃ āhāraṃ laddhuṃ na sakkoma, kiṃ me aññattha gatena, imesaṃ santikeyeva jīvissāmi”ti. Atha ne āha – “ahaṃ vattapaṭivattaṃ katvā ayyānaṃ santike vasitū icchāmi”ti. “Sādhu, upāsakā”ti. So tehi saddhiṃ tesam vasaṇaṭṭhānaṃ gantvā sādhuṃ vattapaṭivattaṃ karonto bhikkhū ativiya ārādhetaṃ dvemāsaccayena dhītaṃ daṭṭhukāmo hutvā “sace, ayye, āpucchissāmi, na maṃ vissajjissanti, anāpucchā gamissāmi”ti tesam anācikkhitvāva nikkhami. Ettakameva kirassa oḷārikaṃ khalitaṃ ahosi, yaṃ bhikkhūnaṃ anārocetvā pakkāmi.

Tassa pana gamanamagge ekā aṭavī atthi. Tattha pañcasatānaṃ corānaṃ “yo imaṃ aṭaviṃ pavisati, taṃ māretvā tassa maṃsalohitena tuyhaṃ balikammaṃ karissāma”ti devatāya āyācanaṃ katvā vasaṇaṇaṃ sattamo divaso hoti. Tasmā sattame divase corajettako rukkhaṃ āruya oloketto taṃ āgacchantaṃ disvā corānaṃ saññamadāsi. Te tassa aṭavimajjhaṃ pavitṭhabhāvaṃ ñatvā parikkhipitvā taṃ gaṇhitvā gāḷhabandhanaṃ katvā araṇisahitena aggim nibbattetvā dārūni saṅkaḍḍhitvā mahantaṃ aggikkhandhaṃ katvā sūlāni tacchimsu. So tesam taṃ kiriyaṃ disvā, “sāmi, imasmiṃ ṭhāne neva sūkarā, na migādayo dissanti, kiṃ kāraṇā idaṃ karoṭhā”ti pucchi. “Taṃ māretvā tava maṃsalohitena devatāya balikammaṃ karissāma”ti. So maraṇabhayaṭṭajito bhikkhūnaṃ taṃ upakāraṃ acintevā kevalaṃ attano jīvītaṃ rakkhamāno evamāha – “sāmi, ahaṃ vighāsādo, ucchitṭhabhattaṃ bhuñjitvā vadḍhito, vighāsādo nāma kālakaṇṇiko, ayyā pana yato tato nikkhamitvā pabbajitāpi khattiyāva, asukasmim ṭhāne ekatimsa bhikkhū vasanti, te māretvā balikammaṃ karoṭha, ativiya vo devatā tussissatī”ti. Taṃ sutvā corā “bhaddakaṃ esa vadeti, kiṃ iminā kālakaṇṇinā, khattiyā māretvā balikammaṃ karissāma”ti cintevā “ehi, nesaṃ vasaṇaṭṭhānaṃ dassehī”ti tameva maggadesakaṃ katvā taṃ ṭhānaṃ patvā vihāramajjhe bhikkhū adisvā “kahaṃ bhikkhū”ti naṃ pucchimsu. So dve māse vasitattā tesam katikavattaṃ jānanto evamāha – “attano diviṭṭhānarattitṭhānesu nisinnā, etaṃ ghaṇḍiṃ paharatha, ghaṇḍisaddena sannipattissanti”ti. Corajettako ghaṇḍiṃ pahari.

Bhikkhū ghaṇḍisaddaṃ sutvā “akāle ghaṇḍi pahaṭā, kassaci aphāsukaṃ bhavissatī”ti āgantvā vihāramajjhe paṭipāṭiyā paññattesu pāsānaphalakesu nisīdimsu. Saṅghatthero core oloketvā pucchi – “upāsakā kenāyaṃ ghaṇḍi pahaṭā”ti? Corajettako āha – “mayā, bhante”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Amhehi aṭavidevatāya āyācītaṃ atthi, tassā balikammakaraṇaṭṭhāya ekaṃ bhikkhuṃ gahetvā gamissāma”ti. Taṃ sutvā mahāthero bhikkhū āha – “āvuso, bhātikānaṃ uppannakiccaṃ nāma jettṭhabhātikena nittharītabbaṃ, ahaṃ attano jīvītaṃ tumhākaṃ pariccajītvā imehi saddhiṃ gamissāmi, mā sabbesaṃ antarāyo hotu, appamattā samaṇadhammaṃ karoṭhā”ti. Anuthero āha – “bhante, jettṭhabhātu kiccaṃ nāma kaniṭṭhassa bhāro, ahaṃ gamissāmi, tumhe appamattā hothā”ti. Iminā upāyena “ahameva ahamevā”ti vatvā paṭipāṭiyā timsapi janā utthahimsu, evaṃ te neva ekissā mātuyā puttā, na ekassa pituno, nāpi vītarāgā, atha ca pana avasesānaṃ atthāya paṭipāṭiyā jīvītaṃ pariccajimsu. Tesu ekopi “tvaṃ yāhī”ti vattū samattho nāma nāhosi.

Saṃkiccāsāmaṇero tesam kathaṃ sutvā, “bhante, tumhe tiṭṭhatha, ahaṃ tumhākaṃ jīvītaṃ pariccajītvā gamissāmi”ti āha. Te āhamsu – “āvuso, mayaṃ sabbe ekato māriyamānāpi taṃ ekakaṃ na vissajjissāma”ti. “Kiṃ kāraṇā, bhante”ti? “āvuso, tvaṃ dhammasenāpatisāriputtatherassa sāmaṇero, sace taṃ vissajjissāma, sāmaṇeraṃ me ādāya gantvā corānaṃ niyyādiṃsū”ti thero no garahissati, taṃ nindaṃ nittharītaṃ na sakkhissāma, tena taṃ na vissajjissāma”ti. “Bhante, sammāsambuddho tumhe mama upajjhāyassa santikaṃ paṇḍantopi, mama upajjhāyo maṃ tumhehi saddhiṃ paṇḍantopi idameva kāraṇaṃ disvā paṇḍi, tiṭṭhatha tumhe, ahameva gamissāmi”ti so timsa bhikkhū vanditvā “sace, bhante, me doso atthi, khamathā”ti vatvā nikkhami. Tadā bhikkhūnaṃ mahāsamvego uppajji, akkhīni assupuṇṇāni hadayamaṃsaṃ pavedhi. Mahāthero core āha – “upāsakā ayaṃ daharako tumhe aggim karonte, sūlāni tacchante, paṇṇāni attharante disvā bhāyissati, imaṃ ekamante ṭhapetvā tāni kiccāni kareyyāthā”ti. Corā sāmaṇeraṃ ādāya gantvā ekamante ṭhapetvā sabbakiccāni kariṃsu.

Kiccāpariyosāne corajettako asim abbāhitvā sāmaṇeraṃ upasaṅkami. Sāmaṇero nisīdamāno jhānaṃ samāpajjītvāva nisīdi. Corajettako asim parivattetvā sāmaṇerassa khandhe pātesi, asi namitvā dhārāya dhāraṃ pahari, so “na sammā pahari”nti maññamāno puna taṃ ujukaṃ katvā pahari. Asi

tālapaṇṇaṃ viya veṭṭhayamāno tharumūlaṃ agamāsi. Sāmaṇerañhi tasmim̐ kāle sinerunā avattharantopi māretuṃ samattho nāma natthi, pageva asinā. Taṃ pāṭihāriyaṃ disvā corajeṭṭhako cintesi – “pubbe me asi silāthambhaṃ vā khadirakhāṇuṃ vā kaḷīraṃ viya chindati, idāni ekavāraṃ namī, ekavāraṃ tālapattaveṭṭhako viya jāto. Ayaṃ nāma asi acetanā hutvāpi imassa guṇaṃ jānāti, ahaṃ sacetanopi na jānāmī”ti. So asim̐ bhūmiyaṃ khipitvā tassa pādamaṇḍale urena nipajjitvā, “bhante, mayaṃ dhanakāraṇā aṭaviṃ pavittāhā, amhe dūratova disvā sahasamattāpi manussā pavedhanti, dve tisso kathā kathetuṃ na sakkonti. Tava pana santāsamattampi natthi, ukkāmuḍhe suvaṇṇaṃ viya supupphitakaṇikāraṃ viya ca te mukhaṃ virocati, kiṃ nu kho kāraṇa”nti pucchanto imaṃ gāthamāha –

“Tassa te natthi bhittattaṃ, bhiiyo vaṇṇo pasīdati;
Kasmā na paridevesi, evarūpe mahabbhaye”ti. (theragā. 706);

Sāmaṇero jhānā vuttāya tassa dhammaṃ desento, “āvuso gāmaṇi, khīṇāsavassa attabhāvo nāma sīse ṭhapitabhāro viya hoti, so tasmim̐ bhijjante vā nassante vā tussateva, na bhāyati”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

“Natthi cetasikaṃ dukkhaṃ, anapekkhassa gāmaṇi;
Atikkantā bhayā sabbe, khīṇasaṃyojanassa ve.

“Khīṇāya bhavanettiyā, ditṭhe dhamme yathātathe;
Na bhayaṃ maraṇe hoti, bhāranikkhepane yathā”ti. (theragā. 707-708);

So tassa kathaṃ sutvā pañca corasatāni oloketvā āha – “tumhe kiṃ karissathā”ti? “Tumhe pana, sāmī”ti. “Mama tāva, bho, ‘evarūpaṃ pāṭihāriyaṃ disvā agāramajjhe kammaṃ natthi, ayyassa santike pabbajissāmī”ti. Mayampi tattheva karissāmā”ti. “Sādhu, tāta”ti tato pañcasatāpi corā sāmaṇeraṃ vanditvā pabbajjaṃ yācimsu. So tesam̐ asidhārāhi eva kese ceva vatthadasā ca chinditvā tambamattikāya rajitvā tāni kāsāyāni acchādāpetvā dasasu sīlesu patitṭhāpetvā te ādāya gacchanto cintesi – “sacāhaṃ there adisvāva gamissāmi, te samaṇadhammaṃ kātuṃ na sakkhissanti. Corānañhi maṃ gahetvā nikkhantakālate patṭhāya tesu ekopi assūni sandhāretuṃ nāsakkhi, ‘mārito nu kho sāmaṇero, no’ti cintentānaṃ kammaṭṭhānaṃ abhimukhaṃ na bhavissati, tasmā disvāva ne gamissāmī”ti. So pañcasatabhikkhuparivāro tattha gantvā attano dassanena paṭiladdhaassāsehi tehi “kiṃ, sappurisa, saṃkicca, laddhaṃ te jīvita”nti vutte, “āma, bhante, ime maṃ māretukāmā hutvā māretuṃ asakkontā mama guṇe pasīditvā dhammaṃ sutvā pabbajitā, ahaṃ ‘tumhe disvāva gamissāmī’ti āgato, appamattā samaṇadhammaṃ karoṭṭha, ahaṃ satthu santikaṃ gamissāmī”ti te bhikkhū vanditvā itare ādāya upajjhāyassa santikaṃ gantvā “kiṃ saṃkicca, antevāsikā te laddhā”ti vutte, “āma, bhante”ti taṃ pavattim̐ ārocesi. Therena “gaccha saṃkicca, satthāraṃ passāhi”ti vutte, “sādhu”ti theram̐ vanditvā te ādāya satthu santikaṃ gantvā satthārāpi “kiṃ saṃkicca, antevāsikā te laddhā”ti vutte, “āma, bhante”ti taṃ pavattim̐ ārocesi. Satthā “evaṃ kira, bhikkhave”ti pucchitvā, “āma, bhante”ti vutte, “bhikkhave, tumhākaṃ corakammaṃ katvā dussīle patitṭhāya vassasatam̐ jīvanato idāni sīle patitṭhāya ekadivasampi jīvitam̐ seyyo”ti vatvā anusandhim̐ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

110.

“Yo ca vassasatam̐ jīve, dussīlo asamāhito;
Ekāhaṃ jīvitam̐ seyyo, sīlavantassa jhāyino”ti.

Tattha **dussīloti** nissīlo. **Sīlavantassāti** dussīlassa **vassasatam̐** jīvanato **sīlavantassa** dvīhi jhānehi **jhāyino** ekadivasampi ekamuhuttampi **jīvitam̐ seyyo**, uttamanti attho.

Desanāvasāne te pañcasatāpi bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇimsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadeśanā ahoṣīti.

Aparena samayena saṃkiccō upasampadaṃ labhitvā dasavasso hutvā sāmaṇeraṃ gaṇhi. So pana tasseva bhāgineyyo adhimuttasāmaṇero nāma. Atha naṃ thero paripuṇṇavassakāle āmantetvā “upasampadaṃ te karissāmi, gaccha, nātakānaṃ santike vassaparimāṇaṃ pucchitvā ehī”ti uyyojesi. So mātāpitūnaṃ santikaṃ gacchanto antarāmagge pañcasatehi corehi balikammaṭṭhāya māriyamāno tesam̐ dhammaṃ desetvā pasannacittehi tehi “na te imasmim̐ ṭhāne amhākaṃ atthibhāvo kassaci

ārocetabbo’’ti vissattho paṭipathe mātāpitaro āgacchante disvā tameva maggaṃ paṭipajantānampi tesam saccamanurakkhanto nārocesi. Tesam corehi viheṭhiyamānānaṃ ‘‘tvampi corehi saddhiṃ ekato hutvā maññe, amhākaṃ nārocesi’’ti paridevantānaṃ saddaṃ sutvā te mātāpitūnampi anārocitabhāvaṃ ūatvā pasannacittā pabbajjaṃ yāciṃsu. Sopi saṃkiccaśamaṇero viya te sabbe pabbājetvā upajjhāyassa santikaṃ ānetvā tena satthu santikaṃ pesito gantvā taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā ‘‘evaṃ kira, bhikkhave’’ti pucchitvā, ‘‘āma, bhante’’ti vutte purimanayeneva anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imameva gāthamāha –

‘‘Yo ca vassasataṃ jīve, dussīlo asamāhito;
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, sīlavantassa jhāyino’’ti.

Idampi **adhimuttasāmaṇeravatthu** vuttanayamevāti.

Samkiccāsamaṇeravatthu navamaṃ.

10. Khāṇukoṇḍaññattheravatthu

Yo ca vassasataṃ jīveti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto khāṇukoṇḍaññattheraṃ ārabha kathesi.

So kira thero satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññe viharanto arahattaṃ patvā ‘‘satthu ārocessāmi’’ti tato āgacchanto antarāmagge kilanto maggā okkamma ekasmiṃ piṭṭhipāsāṇe nisinnō jhānaṃ samāpajji. Athekaṃ gāmaṃ vilumpitvā pañcasatā corā attano balānurūpena bhaṇḍikaṃ bandhitvā sīsenādāya gacchantā dūraṃ gantvā kilantarūpā ‘‘dūraṃ āgatāma, imasmiṃ piṭṭhipāsāṇe vissamiśāma’’ti maggā okkamma piṭṭhipāsāṇassa santikaṃ gantvā therāṃ disvāpi ‘‘khāṇuko aya’’nti saññino ahesuṃ. Atheko coro therassa sīse bhaṇḍikaṃ ṭhapesi, aparopi taṃ nissāya bhaṇḍikaṃ ṭhapesi. Evaṃ pañcasatāpi corā pañcahi bhaṇḍikasatehi therāṃ parikkhipitvā sayampi nisinnā niddāyitvā aruṇuggamanakāle pabujjhivā attano attano bhaṇḍikaṃ gaṇhantā therāṃ disvā ‘‘amanusso’’ti saññāya palāyituṃ ārabhiṃsu. Atha ne thero āha – ‘‘mā bhāyittha upāsakā, pabbajito aha’’nti. Te therassa pādamaṇe nipajjitvā ‘‘khamatha, bhante, mayaṃ khāṇukasaññino ahuma’’ti therāṃ khamāpetvā corajetthakena ‘‘ahaṃ ayyassa santike pabbajissāmi’’ti vutte sesā ‘‘mayampi pabbajissāma’’ti vatvā sabbepi ekacchanda hutvā therāṃ pabbajjaṃ yāciṃsu. Thero saṃkiccaśamaṇero viya sabbepi te pabbājesi. Tato paṭṭhāya **khāṇukoṇḍaññoti** paññāyi. So tehi bhikkhūhi saddhiṃ satthu santikaṃ gantvā satthārā ‘‘kiṃ, koṇḍañña, antevāsikā te laddhā’’ti vutte taṃ pavattiṃ ārocesi. Satthā ‘‘evaṃ kira, bhikkhave’’ti pucchitvā, ‘‘āma, bhante, na no aññassa evarūpo ānubhāvo diṭṭhapubbo, tenamhā pabbajitā’’ti vutte, ‘‘bhikkhave, evarūpe duppaññakamme patiṭṭhāya vassasataṃ jīvanato idāni vo paññāsampadāya vattamānānaṃ ekāhampi jīvitaṃ seyyo’’ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

111.

‘‘Yo ca vassasataṃ jīve, duppañño asamāhito;
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, pañnavantassa jhāyino’’ti.

Tattha **duppañño** nippañño. **Pañnavantassāti** sappaññassa. Sesam purimasadisamevāti.

Desanāvasāne pañcasatāpi te bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Khāṇukoṇḍaññattheravatthu dasamaṃ.

11. Sappadāsattheravatthu

Yo ca vassasataṃ jīveti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sappadāsattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko kulaputto satthu dhammadesanaṃ sutvā pabbajitvā laddhūpasampado aparena samayena ukkaṇṭhitvā ‘‘mādisassa kulaputtassa gihibhāvo nāma ayutto, pabbajjāya ṭhatvā maraṇamhi me seyyo’’ti cintetvā attano maraṇūpāyaṃ cinto vīcaratī. Athekadivasam pātova katabhattakiccā

bhikkhū vihāraṃ gantvā aggisālāya sappam disvā taṃ ekasmiṃ kuṭe pakkhipitvā kuṭam pidahitvā ādāya vihārā nikkhamiṃsu. Ukkaṇṭhitabhikkhupi bhattakiccaṃ katvā āgacchanto te bhikkhū disvā “kiṃ idaṃ, āvuso”ti pucchitvā “sappo, āvuso”ti vutte iminā “kiṃ karissathā”ti? “Chaddessāma na”nti. Tesam vacanam sutvā “iminā attānam dāmsāpetvā marissāmī”ti “āharatha, aham taṃ chaddessāmī”ti tesam hatthato kuṭam gahetvā ekasmiṃ thāne nisinno tena sappena attānam dāmsāpeti, sappo dāmsitum na icchati. So kuṭe hattham otāretvā ito cito ca āloleti, ghorasappassa mukham vivaritvā aṅgulim pakkhipati, neva nam sappo dāmsi. So “nāyam āsīviso, gharasappo eso”ti taṃ pahāya vihāraṃ agamāsi. Atha nam bhikkhū “chaddito te, āvuso, sappo”ti āhamṣu. “Na so, āvuso, ghorasappo, gharasappo eso”ti. “Ghorasappoyevāvuso, mahantaṃ phaṇam katvā susuyanto dukkhena amhehi gahito, kiṃ kāraṇā evaṃ tvaṃ vadesī”ti āhamṣu. “Aham, āvuso, tena attānam dāmsāpentopi mukhe aṅgulim pakkhipentopi taṃ dāmsāpetum nāsakkhi”nti. Taṃ sutvā bhikkhū tuṇhī ahesum.

Athekadivasam nhāpito dve tayo khure ādāya vihāraṃ gantvā ekaṃ bhūmiyam thapetvā ekena bhikkhūnam kese ohāreti. So bhūmiyam thapitaṃ khuraṃ gahetvā “iminā gīvaṃ chinditvā marissāmī”ti ekasmiṃ rukkhe gīvaṃ upanidhāya khuradhāraṃ galanāliyam katvā thito upasampadāmālato paṭṭhāya attano sīlam āvajjento vimalacandamaṇḍalam viya sudhotamaṇikhandhamiva ca nimmalam sīlam addasa. Tassa taṃ olokentassa sakalasarīraṃ pharantī pīti uppajji. So pītiṃ vikkhambhetvā vipassanaṃ vadḍhento saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā khuraṃ ādāya vihāramajjhaṃ pāvisi. Atha nam bhikkhū “kahaṃ gatosi, āvuso”ti pucchiṃsu. “Iminā khurena galanāliṃ chinditvā marissāmī”ti gatomi, āvuso”ti. Atha “kasmā na matosī”ti? Idānimhi satthaṃ āharitum abhabbo jāto. Ahañhi “iminā khurena galanāliṃ chindissāmī”ti nñākhurena sabbakilese chindinti. Bhikkhū “ayaṃ abhūtena aññaṃ byākarotī”ti bhagavato ārocesum. Bhagavā tesam kathaṃ sutvā āha – “na, bhikkhave, khīṇāsavā nāma sahatthā attānam jīvitā voropentī”ti. Bhante, tumhe imaṃ “khīṇāsavo”ti vadatha, evaṃ arahattūpanissayasampanno panāyam kasmā ukkaṇṭhati, kimassa arahattūpanissayakāraṇam “kasmā so sappo etaṃ na dāmsatī”ti? “Bhikkhave, so tāva sappo imassa ito tatiye attabhāve dāso ahosi, so attano sāmikassa sarīraṃ dāmsitum na visahatī”ti. Evaṃ tāva nesam satthā ekaṃ kāraṇam ācikkhi. Tato paṭṭhāya ca so bhikkhu **sappadāso** nāma jāto.

Kassapasammāsambuddhakāle kireko kulaputto satthu dhammakathaṃ sutvā uppannasamvego pabbajitvā laddhūpasampado aparena samayena anabhiratiyā uppannāya ekassa sahāyakassa bhikkhuno ārocesi. So tassa abhiṇhaṃ gihibhāve ādīnavam kathesi. Taṃ sutvā itaro sāsane abhiraṃitvā pubbe anabhiratakāle malaggahite samaṇaparikkhāre ekasmiṃ soṇḍitīre nimmale karonto nisīdi. Sahāyakopissa santikeyeva nisinno. Atha nam so evamāha – “aham, āvuso, uppabbajanto ime parikkhāre tuyhaṃ dātukāmo ahosi”nti. So lobhaṃ uppādetvā cintesi – “iminā mayhaṃ pabbajitena vā uppabbajitena vā ko attho, idāni parikkhāre gaṇhissāmī”ti. So tato paṭṭhāya “kiṃ dānavuso, amhākaṃ jīvitena, ye mayam kapālahatthā parakulesu bhikkhāya carāma, puttadārehi saddhiṃ ālāpasallāpaṃ na karomā”tiādīni vadanto gihibhāvassa guṇam kathesi. So tassa kathaṃ sutvā puna ukkaṇṭhito hutvā cintesi – “ayaṃ mayā ‘ukkaṇṭhitomhī’ti vutte paṭṭhamaṃ gihibhāve ādīnavam kathetvā idāni abhiṇhaṃ guṇam katheti, ‘kiṃ nu kho kāraṇa’”nti cinto “imesu samaṇaparikkhāresu lobhenā”ti nātvā sayameva attano cittaṃ nivattesi. Evamassa kassapasammāsambuddhakāle ekassa bhikkhuno ukkaṇṭhāpitattā idāni anabhirati uppannā. Yo pana teneva tadā vīsati vassasahassāni samaṇadhammo kato, svassa etarahi arahattūpanissayo jātoti.

Imamatthaṃ te bhikkhū bhagavato santikā sutvā uttarim pucchiṃsu – “bhante, ayaṃ kira bhikkhu khuradhāraṃ galanāliyam katvā thitova arahattaṃ pāpuṇāti, uppajjissati nu kho ettakena khaṇena arahattamaggo”ti. “Āma, bhikkhave, āraddhavīriyassa bhikkhuno pādam ukkhipitvā bhūmiyam thapentassa pāde bhūmiyam asampattheyeva arahattamaggo uppajjati. Kusītassa puggalassa hi vassasataṃ jīvanato āraddhavīriyassa khaṇamattampi jīvitam seyyo”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā imaṃ gāthamāha –

112.

“Yo ca vassasataṃ jīve, kusīto hīnavīriyo;
Ekāhaṃ jīvikam seyyo, vīriyamārabhato daḥha”nti.

Tattha **kusītoti** kāmavitakkādīhi tīhi vitakkehi vītināmento puggalo. **Hīnavīriyoti** nibbīriyo. **Vīriyamārabhato daḥhanti** duvidhajjhānanibbattanasamatthaṃ thiraṃ vīriyam ārabhantassa. Sesam purimasadisameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sappadāsattheravatthu ekādasamaṃ.

12. Paṭācārātherīvatthu

Yo ca vassasataṃ jīveti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto paṭācāraṃ theriṃ ārabha kathesi.

Sā kira sāvattiyam cattālīsakoṭivibhavassa seṭṭhino dhītā ahosi abhirūpā. Taṃ soḷasavassuddesikakāle sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale rakkhantā vasāpesuṃ. Evaṃ santepi sā ekena attano cūlūpaṭṭhākena saddhiṃ vippaṭipajji. Athassā mātāpitaro samajātikakule ekassa kumārassa paṭissuṇitvā vivāhadivasam ṭhapesuṃ. Tasmim upakaṭṭhe sā taṃ cūlūpaṭṭhākaṃ āha – ‘‘maṃ kira asukakulassa nāma dassanti, mayi patikulam gate mama paṇṇākāraṃ gahetvā āgatopi tattha pavesanaṃ na labhissasi, sace te mayi sineho atthi, idāneva maṃ gahetvā yena vā tena vā palāyassū’’ti. ‘‘So sādhu, bhadde’’ti. ‘‘Tena hi aham sve pātova nagaradvārassa asukaṭṭhāne nāma ṭhassāmi, tvaṃ ekena upāyena nikkhamitvā tattha āgaccheyyāsī’’ti vatvā dutiyadivase saṅketatṭhāne atṭhāsī. Sāpi pātova kiliṭṭham vattham nivāsetvā kese vikkiritvā kuṇḍakena sarīraṃ makkhitvā kuṭam ādāya dāsīhi saddhiṃ gacchantī viya gharā nikkhamitvā taṃ ṭhānaṃ agamāsī. So taṃ ādāya dūraṃ gantvā ekasmim gāme nivāsam kappetvā araṇṇe khettaṃ kasitvā dārupaṇṇādīni āharati. Itarā kuṭena udakaṃ āharitvā sahatthā koṭṭanapacanaḍḍīni karontī attano pāpassa phalaṃ anubhoti. Athassā kucchiyaṃ gabbho paṭiṭṭhāsī. Sā paripuṇṇagabbhā ‘‘idha me koci upakārako natthi, mātāpitaro nāma puttesu muduhadayā honti, tesam santikaṃ maṃ nehi, tattha me gabbhavuṭṭhānaṃ bhavissatī’’ti sāmikaṃ yāci. So ‘‘kim, bhadde, kathesi, maṃ disvā tava mātāpitaro vividhā kammakāraṇā kareyyuṃ, na sakkā mayā tattha gantu’’nti paṭikkhipi. Sā punappunaṃ yācitvāpi gamanaṃ alabhamānā tassa araṇṇam gatakāle paṭivissake āmantetvā ‘‘sace so āgantvā maṃ apassanto ‘kahaṃ gatā’’ti pucchissati, mama attano kulagharaṃ gatabhāvaṃ ācikkheyyāthā’’ti vatvā gehadvāraṃ pidahitvā pakkāmi. Sopi āgantvā taṃ apassanto paṭivissake pucchitvā taṃ pavattim sutvā ‘‘nivattessāmi na’’nti anubandhitvā taṃ disvā nānappaḍāraṃ yāciyamānopi nivattetuṃ nāsakkhi. Athassā ekasmim ṭhāne kammajavātā calimsu. Sā ekaṃ gacchantaraṃ pavisitvā, ‘‘sāmi, kammajavātā me calitā’’ti vatvā bhūmiyaṃ nipajjitvā samparivattamānā kicchena dāraḥ vijāyitvā ‘‘yassatthāyāham kulagharaṃ gaccheyyam, so attho nipphanno’’ti punadeva tena saddhiṃ gehaṃ āgantvā vāsam kappesi.

Tassā aparena samayena puna gabbho paṭiṭṭhahi. Sā paripuṇṇagabbhā hutvā purimanayeneva sāmikaṃ yācitvā gamanaṃ alabhamānā puttaṃ ankenādāya tatheva pakkamitvā tena anubandhitvā ‘‘tiṭṭhāhī’’ti vutte nivattituṃ na icchi. Atha nesam gacchantānaṃ mahā akālamegho udapādi samantā vijjulatāhī ādittaṃ viya megghatthanitehi, bhijjamānaṃ viya udakadhārānipātanirantaraṃ nabham ahoṣi. Tasmim khaṇe tassā kammajavātā calimsu. Sā sāmikaṃ āmantetvā, ‘‘sāmi, kammajavātā me calitā, na sakkomi sandhāretuṃ, anovassakaṭṭhānaṃ me jānāhī’’ti āha. So hatthagatāya vāsiyā ito cito ca upadhārento ekasmim vammikamatthake jātaṃ gumbaṃ disvā chindituṃ ārabhi. Atha naṃ vammikato nikkhamitvā ghoraviso āsīviso ḍamsi. Taṅkhaṇaṇṇevassa sarīraṃ antosamuṭṭhitāhi aggijālāhi ḍayhamānaṃ viya nīlavaṇṇam hutvā tattheva pati. Itarāpi mahādukkhaṃ anubhavamānā tassa āgamaṃ oloketipi taṃ adisvāva aparampi puttaṃ vijāyi. Dve dāraḥ vātavuṭṭhivegaṃ asahamānā mahāviraṃ viravanti. Sā ubhopi te urantare katvā dvīhi jaṇṇukehi ceva hatthehi ca bhūmiyaṃ uppīletvā tathā ṭhitāva rattim vītināmesi. Sakalasarīraṃ nillohitam viya paṇḍupalāsavaṇṇam ahoṣi. Sā uṭṭhite aruṇe maṃsapesivaṇṇam ekaṃ puttaṃ ankenādāya itaraṃ aṅguliyā gahetvā ‘‘ehi, tāta, pitā te ito gato’’ti vatvā sāmikassa gatamaggena gacchantī taṃ vammikamatthake kālam katvā patitaṃ nīlavaṇṇam thaddhasarīraṃ disvā ‘‘maṃ nissāya mama sāmiko panthe mato’’ti rodantī paridevantī pāyāsī.

Sā sakalarattim devena vuṭṭhattā aciravatim nadim jaṇṇupamāṇena kaṭippamāṇena thanappamāṇena udakena paripuṇṇam disvā attano mandabuddhitāya dvīhi dāraḥ kehi saddhiṃ udakaṃ otarituṃ avisahantī jeṭṭhaputtaṃ orimatīre ṭhapatvā itaraṃ ādāya paratīraṃ gantvā sākhāhaṅgaṃ attharitvā nipajjāpetvā ‘‘itarassa santikaṃ gamissāmī’’ti bālaputtakaṃ pahāya tarituṃ asakkontī punappunaṃ nivattitvā olokayamānā pāyāsī. Athassā nadīmajjhaṃ gatakāle eko seno taṃ kumāraṃ disvā ‘‘maṃsapesī’’ti saṇṇāya ākāsaḥ bhassi. Sā taṃ puttassatthāya bhassantaṃ disvā ubho hatthe ukkhipitvā ‘‘sūsū’’ti tikkhattuṃ mahāsaddam nicchāresi. Seno dūrabhāvena taṃ asutvāva kumārakaṃ gahetvā vehāsam uppatitvā gato. Orimatīre ṭhitaputto mātaraṃ nadīmajjhe ubho hatthe ukkhipitvā

mahāsaddaṃ nicchārayamānaṃ disvā “maṃ pakkosati”ti saññāya vegena uduke pati. Itissā bālaputtaṃ seno hari, jeṭṭhaputto udakena vūlho.

Sā “eko me putto senena gahito, eko udakena vūlho, panthe me pati mato”ti rodantī paridevantī gacchamānā sāvatthito āgacchantam ekaṃ purisaṃ disvā pucchi – “kattha vāsikosi, tātā”ti? “Sāvatthivāsikomhi, amma”ti. “Sāvatthinagare asukavīthiyaṃ evarūpaṃ asukakulaṃ nāma atthi, jānāsi, tātā”ti? “Jānāmi, amma, taṃ pana mā pucchi, sace aññaṃ jānāsi pucchā”ti. “Aññaena me kammaṃ natthi, tadeva pucchāmi, tātā”ti. “Amma, tvaṃ attano anācikkhituṃ na desi, ajja te sabbarattim devo vassanto diṭṭho”ti. “Diṭṭho me, tāta, mayhameveso sabbarattim vuṭṭho, na aññaṃsa. Mayhaṃ pana vuṭṭhakāraṇaṃ pacchā te kathessāmi, etasmim tava me seṭṭhigehe pavattim kathehī”ti. “Amma, ajja rattim seṭṭhiṅca seṭṭhibhariyaṅca seṭṭhiputtañcāti tayopi jane avattharamānaṃ geḥaṃ pati, te ekacitakasmim jhāyanti. Esa dhūmo paññāyati, amma”ti. Sā tasmim khaṇe nivatthavattam patamānaṃ na sañjāni, ummattikabhāvaṃ patvā yathājātava rodantī paridevantī –

“Ubho puttā kālakatā, panthe mayhaṃ patī mato;
Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi ḍayhare”ti. (apa. therī 2.2.498) –

Vilapantī paribbhami. Manussā taṃ disvā “ummattikā ummattikā”ti kacavaraṃ gahetvā paṃsuṃ gahetvā matthake okirantā leḍḍūhi paharanti. Satthā jetavanamahāvihāre aṭṭhaparisaṃmajjhe nisīditvā dhammaṃ desento taṃ āgacchamānaṃ addasa kappasatasahassaṃ pūritapāramim abhinīhārasampannaṃ.

Sā kira padumuttarabuddhakāle padumuttarasatthārā ekaṃ vinayadharattherim bāhāya gahetvā nandanavane ṭhapentaṃ viya etadaggaṭṭhāne ṭhapiyamānaṃ disvā “ahampi tumhādisassa buddhassa santike vinayadharattherīnaṃ aggaṭṭhānaṃ labheyya”nti adhikāraṃ katvā patthanaṃ ṭhapesi. Padumuttarabuddho anāgataṃsaññaṃ pattharivā patthanāya samijjhanabhāvaṃ ñatvā “anāgate gotamabuddhassa nāma sāsane ayaṃ paṭācārā nāmena vinayadharattherīnaṃ aggā bhavissati”ti byākāsi. Taṃ evaṃ patthitapatthanaṃ abhinīhārasampannaṃ satthā dūratova āgacchantim disvā “imissā ṭhapetvā maṃ añño avassayo bhavituṃ samattho nāma natthī”ti cintetvā taṃ yathā vihārābhimukhaṃ āgacchati, evaṃ akāsi. Parisā taṃ disvāva “imissā ummattikāya ito āgantum mā daditthā”ti āha. Satthā “apetha, mā naṃ vārayitthā”ti vatvā avidūraṭṭhānaṃ āgatakāle “satim paṭilabha bhagini”ti āha. Sā taṃ khaṇaṃyeva buddhānubhāvena satim paṭilabhi. Tasmimkāle nivatthavattassa patitabhāvaṃ sallakkhetvā hirottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā ukkuṭikaṃ nisīdi. Athassā eko puriso uttarasāṭakaṃ khiṇi. Sā taṃ nivāsetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā suvaṇṇavanneṣu pādesu pañcapatitṭhitena vanditvā, “bhante, avassayo me hotha, patitṭhā me hotha. Ekañhi me puttaṃ seno gaṇhi, eko udakena vūlho, panthe me pati mato, mātāpitāro ceva me bhātā ca gehena avatthaṭā ekacitakasmim jhāyanti”ti.

Satthā tassā vacanaṃ sutvā “paṭācāre, mā cintayi, tava tānaṃ saraṇaṃ avassayo bhavituṃ samatthasseva santikaṃ āgatāsi. Yathā hi tava idāni eko puttako senena gahito, eko udakena vūlho, panthe pati mato, mātāpitāro ceva bhātā ca gehena avatthaṭā; evameva imasmim saṃsāre puttādīnaṃ matakāle tava rodantiyā paggharitaassu catunnaṃ mahāsamuddānaṃ udakato bahutara”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Catūsu samuddesu jalaṃ parittakaṃ,
Tato baḥuṃ assujalaṃ anappakaṃ;
Dukkheṇa phuṭṭhassa narassa socanā,
Kiṃ kāraṇā amma tvaṃ pamajjasī”ti.

Evaṃ satthari **anamataggapariyāyaṃ** kathente tassa sarīre soko tanuttaṃ agamāsi. Atha naṃ tanubhūtasokaṃ ñatvā puna satthā āmantetvā “paṭācāre puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa tānaṃ vā leṇaṃ vā saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkonti, tasmā vijjamānāpi te na santiyeva, paṇḍitena pana sīlaṃ visodhetvā attano nibbānaḡāmaggaṃ khippameva sodhetum vaṭṭati”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

“Na santi puttā tānāya, na pitā nāpi bandhavā;
Antakenādhipannassa, natthi ñātīsu tānatā. (dha. pa. 288; apa. therī 2.2.501);

‘Etamatthavassam ñatvā, paṇḍito sīlasamvuto;
Nibbānagamanam maggam, khippameva visodhaye’ ti. (dha. pa. 289);

Desanāvasāne paṭācārā mahāpathaviyam paṃsuparimāṇe kilese jhāpetvā sotāpattiphale patitṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇiṃsūti. Sā pana sotāpannā hutvā satthāraṃ pabbajjam yāci. Satthā tam bhikkhunīnam santikaṃ paṇiṇitvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā paṭitācārattā **paṭācārā**veva paññāyi. Sā ekadivasam kuṭena udakaṃ ādāya pāde dhovantī udakaṃ āsiñci, tam thokaṃ gantvā pacchijji. Dutiyavāre āsittam tato dūrataram agamāsi. Tatiyavāre āsittam tatopi dūrataranti. Sā tadeva ārammaṇam gahetvā tayo vaye paricchinditvā “mayā paṭhamam āsittam udakaṃ viya ime sattā paṭhamavayepi maranti, tato dūrataram gataṃ dutiyavāre āsittam udakaṃ viya majjhimavayepi maranti, tatopi dūrataram gataṃ tatiyavāre āsittam udakaṃ viya pacchimavayepi marantiyevā” ti cintesi. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova obhāsam pharitvā tassā sammukhe ṭhatvā kathento viya “evametam paṭācāre, pañcannampi khandhānam udayabbayam apassantassa vassasatam jīvanato tesam udayabbayam passantassa ekāhampi ekakkhaṇampi jīvitam seyyo” ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammam desento gāthamāha –

113.

“Yo ca vassasatam jīve, apassam udayabbayam;
Ekāham jīvitam seyyo, passato udayabbaya” nti.

Tattha **apassam udayabbayanti** pañcannam khandhānam pañcavīsatiyā lakkhaṇehi udayaṇca vayaṇca apassanto. **Passato udayabbayanti** tesam udayaṇca vayaṇca passantassa. Itarassa jīvanato ekāhampi jīvitam seyyoti.

Desanāvasāne paṭācārā saha paṭisambhidāhi arahattam pāpuṇi.

Paṭācārātherīvatthu dvādasamam.

13. Kisāgotamīvatthu

Yo ca vassasatam jīveti imam dhammadesanam satthā jetavane viharanto kisāgotamim ārabha kathesi.

Sāvattiyam kirekassa seṭṭhissa gehe cattālīsakoṭidhanam āngārā eva hutvā aṭṭhāsi. Seṭṭhi tam disvā uppannasoko āhāram paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Tasseko sahāyako geham gantvā, “samma, kasmā socasī” ti pucchitvā tam pavattim sutvā, “samma, mā soci, aham ekam upāyam jānāmi, tam karohī” ti. “Kiṃ karomi, sammā” ti? Attano āpaṇe kilañjam pasāretvā tattha te āngāre rāsim katvā vikkiṇanto viya nisīda, āgatāgatesu manussesu ye evam vadanti – “sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvam pana āngāre vikkiṇanto nisinnō” ti. Te vadeyyāsi – “attano santakam avikkiṇanto kiṃ karomī” ti? Yo pana tam evam vadati “sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvam pana hiraññasuvaṇṇam vikkiṇanto nisinnō” ti. Tam vadeyyāsi “kham hiraññasuvaṇṇa” nti. “Ida” nti ca vutte “āhara, tāva na” nti hatthehi paṭiccheyyāsi. Evam dinnaṃ tava hatthe hiraññasuvaṇṇam bhavissati. Sā pana sace kumārikā hoti, tava gehe puttassa nam āharitvā cattālīsakoṭidhanam tassā niyyādetvā tāya dinnaṃ valañjeyyāsi. Sace kumārako hoti, tava gehe vayappattam dhītaram tassa datvā cattālīsakoṭidhanam niyyādetvā tena dinnaṃ valañjeyyāsīti. So “bhaddako upāyo” ti attano āpaṇe āngāre rāsim katvā vikkiṇanto viya nisīdi. Ye pana nam evamāhamsu – “sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, kiṃ pana tvam āngāre vikkiṇanto nisinnō” ti? Tesam “attano santakam avikkiṇanto kiṃ karomī” ti paṭivacanam adāsi. Athekā gotamī nāma kumārikā kisasarīratāya **kisāgotamī**ti paññāyamānā pariṇiṇṇakulassa dhītā attano ekena kiccena āpaṇadvāram gantvā tam seṭṭhim disvā evamāha – “kiṃ, tāta, sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvam hiraññasuvaṇṇam vikkiṇanto nisinnō” ti? “Kham, amma, hiraññasuvaṇṇa” nti? “Nanu ‘tvam tadeva gahetvā nisinnosī’ ti, āhara, tāva nam, ammā” ti. Sā hatthapūram gahetvā tassa hatthesu ṭhapesi, tam hiraññasuvaṇṇameva ahosi.

Atha nam seṭṭhi “kataram te, amma, geha” nti pucchitvā “asukam nāmā” ti vutte tassā assāmikabhāvam ñatvā dhanam paṭisāmetvā tam attano puttassa ānetvā cattālīsakoṭidhanam paṭicchāpesi. Sabbam hiraññasuvaṇṇameva ahosi. Tassā aparena samayena gabbho patitṭhahi. Sā dasamāsaccayena puttam vijāyi. So padasā gamanakāle kālamakāsi. Sā adiṭṭhapubbamarāṇatāya tam

jhāpetum nīharante vāretvā “puttassa me bhesajjam pucchissāmi”ti matakalevaram ankenādāya “api nu me puttassa bhesajjam jānāthā”ti pucchantī gharapaṭipāṭiyā vicarati. Atha naṃ manussā, “amma, tvam ummattikā jātā, matakaputtassa bhesajjam pucchantī vicarasi”ti vadanti. Sā “avassam mama puttassa bhesajjam jānanakam labhissāmi”ti maññamānā vicarati. Atha naṃ eko paṇḍitapuriso disvā, “ayaṃ mama dhītā paṭhamam puttakam vijātā bhavissati adiṭṭhapubbamarāṇā, mayā imissā avassayena bhavitum vaṭṭatī”ti cintetvā āha – “amma, aham bhesajjam na jānāmi, bhesajjajānanakam pana jānāmi”ti. “Ko jānāti, tātā”ti? “Satthā, amma, jānāti, gaccha, tam pucchāhi”ti. Sā “gamissāmi, tātā, pucchissāmi, tātā”ti vatvā satthāram upasankamitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhitā pucchi – “tumhe kira me puttassa bhesajjam jānātha, bhante”ti? “Āma, jānāmi”ti. “Kiṃ laddhum vaṭṭatī”ti? “Accharaggahaṇamatte siddhatthake laddhum vaṭṭatī”ti. “Labhissāmi, bhante”. “Kassa pana gehe laddhum vaṭṭatī”ti? “Yassa gehe putto vā dhītā vā na koci matapubbo”ti. Sā “sādhu, bhante”ti satthāram vanditvā mataputtakam ankenādāya antogāmaṃ pavisitvā paṭhamagehassa dvāre ṭhatvā “atthi nu kho imasmim gehe siddhatthako, puttassa kira me bhesajjam eta”nti vatvā “atthī”ti vutte tena hi dethāti. Tehi āharitvā siddhatthakesu diyyamānesu “imasmim gehe putto vā dhītā vā matapubbo koci natthi, ammā”ti pucchitvā “kiṃ vadesi, amma? Jīvamānā hi katipayā, matakā eva bahukā”ti vutte “tena hi gaṇhatha vo siddhatthake, netam mama puttassa bhesajja”nti paṭiadāsi.

Sā iminā nīyāmena ādito paṭṭhāya naṃ pucchantī vicari. Sā ekagehepi siddhatthake agahetvā sāyanhasamaye cintesi – “aho bhāriyam kammaṃ, aham ‘mameva putto mato’ti saññamakāsim, sakalagāmepe pana jīvantehi matakāva bahutarā”ti. Tassā evaṃ cintayamānāya puttasineham mudukahadayaṃ thaddhabhāvaṃ agamāsi. Sā puttam araṇṇe chaḍḍetvā satthu santikam gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā “laddhā te ekaccharamattā siddhatthakā”ti āha. “Na laddhā, bhante, sakalagāme jīvantehi matakāva bahutarā”ti. Atha naṃ satthā “tvam ‘mameva putto mato’ti sallakkhesi, dhuvadhammo esa sattānam. Maccurājā hi sabbasatte aparipuṇṇajjhāsaye eva mahogho viya parikaḍḍhamānoyeva apāyasamudde pakkhipatī”ti vatvā dhammam desento imam gāthamāha –

“Tam puttapasusammattam, byāsattamanasam naram;
Suttam gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti. (dha. pa. 287);

Gāthāpariyosāne kisāgotamī sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphālādīni pāpuṇisūti.

Sā pana satthāram pabbajjam yāci, satthā tam bhikkhunīnam santikam pesetvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā **kisāgotamī therīti** paññāyi. Sā ekadivasaṃ uposathāgāre vāram patvā dīpaṃ jāletvā nisinnā dīpajālā uppajjantiyo ca bhijjantiyo ca disvā “evameva ime sattā uppajjanti ceva nirujjhanti ca, nibbānappattā eva na paññāyanti”ti ārammaṇam aggahesi. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova obhāsam pharitvā tassā sammukhe nisīditvā kathento viya “evameva, gotami, ime sattā dīpajālā viya uppajjanti ceva nirujjhanti ca, nibbānappattā eva na paññāyanti, evaṃ nibbānam apassantānam vassasatam jīvanato nibbānam passantassa khaṇamattampi jīvitam seyyo”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammam desento imam gāthamāha –

114.

“Yo ca vassasatam jīve, apassam amatam padam;
Ekāham jīvitam seyyo, passato amatam pada”nti.

Tattha **amatam padanti** maraṇavirahitakoṭṭhāsam, amatamahānibbānanti attho. Sesam purimasadisameva.

Desanāvasāne kisāgotamī yathānisinnāva saha paṭisambhidāhi arahatte paṭiṭṭhahīti.

Kisāgotamīvatthu terasamaṃ.

14. Bahuputtikattherīvatthu

Yo ca vassasatam jīveti imam dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto bahuputtikam therim ārabha kathesi.

Sāvatthiyaṃ kirekasmim̄ kule satta puttā satta ca dhītaro ahesuṃ. Te sabbepi vayappattā gehe patiṭṭhahitvā attano dhammatāya sukhappattā ahesuṃ. Tesam̄ aparena samayena pitā kālamakāsi. Mahāupāsikā sāmike naṭṭhepi na tāva kuṭumbaṃ vibhajati. Atha naṃ puttā āhaṃsu – “amma, amhākaṃ pitari naṭṭhe tuyhaṃ ko attho kuṭumbena, kiṃ mayam̄ taṃ upaṭṭhātum na sakkomā”ti. Sā tesam̄ kathaṃ sutvā tuṅhī hutvā punappunam̄ tehi vuccamānā “puttā maṃ paṭijaggissanti, kiṃ me visuṃ kuṭumbenā”ti sabbam̄ sāpateyyam̄ majjhe bhinditvā adāsi. Atha naṃ katipāhaccayena jeṭṭhaputtassa bhariyā “aho amhākaṃ, ayyā, ‘jeṭṭhaputto me’ti dve koṭṭhāse datvā viya imameva geham̄ āgacchatī”ti āha. Sesaputtānam̄ bhariyāpi evameva vadimsu. Jeṭṭhadhītaram̄ ādim̄ katvā tāsam̄ geham̄ gatakālepi naṃ evameva vadimsu. Sā avamānappattā hutvā “kiṃ imesam̄ santike vuṭṭhena, bhikkhunī hutvā jīvissāmī”ti bhikkhunīupassayaṃ gantvā pabbajjam̄ yāci. Tā naṃ pabbājesuṃ. Sā laddhūpasampadā hutvā **bahuputtikattherī**ti paññāyi. Sā “aham̄ mahallakakāle pabbajitā, appamattāya me bhavitabba”nti bhikkhunīnam̄ vattapaṭivattam̄ karontī “sabbarattim̄ samaṇadhammaṃ karissāmī”ti heṭṭhāpāsāde ekaṃ thambhaṃ hatthena gahetvā taṃ āviñchamānāva samaṇadhammaṃ karoti, caṅkamamānāpi “andhakāraṭṭhāne me rukkhe vā katthaci vā sīsam̄ paṭihaññeyyā”ti taṃ rukkham̄ hatthena gahetvā taṃ āviñchamānāva samaṇadhammaṃ karoti, “sattārā desitadhammameva karissāmī”ti dhammaṃ āvajjetvā dhammaṃ anussaramānāva samaṇadhammaṃ karoti. Atha sathā gandhakuṭiyaṃ nisinnova obhāsam̄ pharitvā sammukhe nisinnova viya tāya saddhim̄ kathento “bahuputtike mayā desitam̄ dhammaṃ anāvajjentassa apassantassa vassasatam̄ jīvanato mayā desitam̄ dhammaṃ passantassa muhuttampi jīvitam̄ seyyo”ti vatvā anusandhim̄ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

115.

“Yo ca vassasatam̄ jīve, apassam̄ dhammamuttamaṃ;
Ekāham̄ jīvitam̄ seyyo, passato dhammamuttama”nti.

Tattha **dhammamuttamanti** navavidham̄ lokuttaradhammaṃ. So hi uttamo dhammo nāma. Yo hi taṃ na passati, tassa vassasatampi jīvanato taṃ dhammaṃ passantassa paṭivijjhantassa ekāhampi ekakkhaṇampi **jīvitam̄ seyyoti**.

Gāthāpariyosāne bahuputtikattherī saha paṭisambhidāhi arahatte patiṭṭhahīti.

Bahuputtikattherīvatthu cuddasamaṃ.

Sahassavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhamo vaggo.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Khuddakanikāye

Dhammapada-aṭṭhakathā

(Dutiyo bhāgo)

9. Pāpavaggo

1. Cūlekasāṭakabrāhmaṇavatthu

Abhittharetha kalyāṇeti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto cūlekasāṭakabrāhmaṇam̄ ārabha kathesi.

Vipassidasabalassa kālasmiñhi mahāekasāṭakabrāhmaṇo nāma ahosi, ayaṃ pana etarahi sāvatthiyaṃ cūlekasāṭako nāma. Tassa hi eko nivāsanasāṭako ahosi, brāhmaṇiyāpi eko. Ubhinnampi ekameva pārupanaṃ, bahi gamanakāle brāhmaṇo vā brāhmaṇī vā taṃ pārupati. Atekadivasam̄ vihāre

dhammassavane ghosite brāhmaṇo āha – “bhoti dhammassavanaṃ ghositam, kiṃ divā dhammassavanaṃ gamissasi, udāhu rattim. Pārūpanassa hi abhāvena na sakkā amhehi ekato gantu”nti. Brāhmaṇī, “sāmi, ahaṃ divā gamissāmi”ti sātakaṃ pārūpitvā agamāsi. Brāhmaṇo divasabhāgaṃ gehe vītināmetvā rattim gantvā satthu purato nisinnova dhammaṃ assosi. Athassa sarīraṃ pharamānā pañcavaṇṇā pīti uppajji. So satthāraṃ pūjitukāmo hutvā “sace imaṃ sātakaṃ dassāmi, neva brāhmaṇiyā, na mayhaṃ pārūpanaṃ bhavissati”ti cintesi. Athassa maccheracittānaṃ sahasaṃ uppajji, punekaṃ saddhācittaṃ uppajji. Taṃ abhibhavitvā puna maccherasahassaṃ uppajji. Itissa balavamaccheraṃ bandhitvā gaṇhantaṃ viya saddhācittaṃ paṭibāhatiyeva. Tassa “dassāmi, na dassāmi”ti cintentasseva paṭhamayāmo apagato, majjhimayāmo sampatto. Tasmimpi dātuṃ nāsakkhi. Pacchimayāme sampatte so cintesi – “mama saddhācittena maccheracittena ca saddhim yujjhantasessa dve yāmā vītivattā, idaṃ mama ettakaṃ maccheracittaṃ vaḍḍhamānaṃ catūhi apāyehi sīsaṃ ukkhipituṃ na dassati, dassāmi na”nti. So maccherasahassaṃ abhibhavitvā saddhācittaṃ purecārikaṃ katvā sātakaṃ ādāya satthu pādamaṃle ṭhapetvā “jitaṃ me, jitaṃ me”ti tikkhattuṃ mahāsaddamakāsi.

Rājā pasenadi kosalo dhammaṃ suṇanto taṃ saddaṃ sutvā “pucchatha naṃ, kiṃ kira tena jita”nti āha. So rājapurisehi pucchito tamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā rājā “dukkaraṃ kataṃ brāhmaṇena, saṅghamaṃsa karissāmi”ti ekaṃ sātakayugaṃ dāpesi. So tampi tathāgatasessa adāsi. Puna rājā dve cattāri aṭṭha soḷasāti dviguṇaṃ katvā dāpesi. So tānipi tathāgatasessa adāsi. Athassa rājā dvattimsa yugāni dāpesi. Brāhmaṇo “attano aggahetvā laddhaṃ laddhaṃ vissajjesiyevā”ti vādamocanattaṃ tato ekaṃ yugaṃ attano, ekaṃ brāhmaṇiyāti dve yugāni gahetvā tiṃsa yugāni tathāgatasessa adāsi. Rājā pana tasmim sattakkhattumpi dadante puna dātukāmoyeva ahosi. Pubbe mahāekasātako catusaṭṭhiyā sātakayugesu dve aggahesi, ayaṃ pana dvattimsāya laddhakāle dve aggahesi. Rājā purise āṇāpesi – “dukkaraṃ bhāṇe brāhmaṇena kataṃ, antepure mama dve kambalāni āharāpeyyāthā”ti. Te tathā kariṃsu. Rājā satasahassaḅḅhanake dve kambale dāpesi. Brāhmaṇo “na ime mama sarīre upayogaṃ arahanti, buddhasāsanasseva ete anucchavikā”ti ekaṃ kambalaṃ antogandhakuṭiyam satthu sayanassa upari vitānaṃ katvā bandhi, ekaṃ attano ghare nibaddhaṃ bhūñjantassa bhikkhuno bhattakiccaṭṭhāne vitānaṃ katvā bandhi. Rājā sāyanhasamaye satthu santikaṃ gantvā taṃ kambalaṃ sañjānitvā, “bhante, kena pūjā katā”ti pucchitvā “ekasātakenā”ti vutte “brāhmaṇo mama pasādaṭṭhāneyeva pasīdati”ti vatvā “cattāro hatthī cattāro asse cattāri kahāpaṇasahassāni catasso itthiyo catasso dāsiyo cattāro purise caturo gāmaṃvare”ti evaṃ yāva sabbasatā cattāri cattāri katvā sabbacattukkaṃ nāma assa dāpesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “aho acchariyaṃ cūḷekasātakassa kammaṃ, taṃmuhuttameva sabbacattukkaṃ labhi, idāni katena kalyāṇakammaṃna ajjameva vipāko dinno”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, sacāyaṃ ekasātako paṭhamayāme mayhaṃ dātuṃ asakkhissa, sabbasoḷasakaṃ alabhissa. Sace majjhimayāme asakkhissa, sabbatṭhakaṃ alabhissa. Balavapacchimayāme dinnattā panesa sabbacattukkaṃ labhi. Kalyāṇakammaṃ karontena hi uppannaṃ cittaṃ ahāpetvā taṅkhaṇaṅṅeva kātabbaṃ. Dandhaṃ kataṃ kusalaṅṅhi sampattim dadamānaṃ dandhameva dadāti, tasmā cittuppādasamanantareva kalyāṇakammaṃ kātabba”nti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

116.

“Abhittharetha kalyāṇe, pāpā cittaṃ nivāraye;
Dandhaṅṅhi karoto puññaṃ, pāpasmim ramati mano”ti.

Tattha **abhittharethā**ti turitaturitaṃ sīghasīghaṃ kareyyāti attho. Gihinā vā hi “salākabhaddadānādīsū kiñcīdeva kusalaṃ karissāmi”ti citte uppanne yathā añṅe okāsaṃ na labhanti, evaṃ “ahaṃ pure, ahaṃ pure”ti turitaturitameva kātabbaṃ. Pabbajitena vā upajjhāyavattādīni karontena añṅassa okāsaṃ adatvā “ahaṃ pure, ahaṃ pure”ti turitaturitameva kātabbaṃ. **Pāpā cittanti** kāyaduccaritādīpāpakammato vā akusalacittuppādato vā sabbathāmena cittaṃ **nivāraye**. **Dandhaṅṅhi karototi** yo pana “dassāmi, na dassāmi sampajjissati nu kho me, no”ti evaṃ cikkhallamaggena gacchanto viya dandhaṃ puññaṃ karoti, tassa ekasātakassa viya maccherasahassaṃ pāpaṃ okāsaṃ labhati. Athassa **pāpasmim ramati mano**, kusalakammakaraṇakāleyeva hi cittaṃ kusale ramati, tato muccitvā pāpaninnaṃeva hotīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Cūḷekasāṭakabrāhmaṇavatthu paṭhamam.

2. Seyyasakattheravatthu

Pāpañca purisoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto seyyasakattheraṃ ārabha kathesi.

So hi lāḷudāyittherassa saddhivihāriko, attano anabhiratiṃ tassa ārocetvā tena paṭhamasaṅghādisesakamme samādapito uppannuppannāya anabhiratiyā taṃ kammamakāsi (pārā. 234). Satthā tassa kiriyam sutvā taṃ pakkosāpetvā “evaṃ kira tvaṃ karosī”ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “kasmā bhāriyam kammaṃ akāsi, ananucchavikaṃ moghapurisā”ti nānappakārato garahitvā sikkhāpadaṃ paññāpetvā “evarūpañhi kammaṃ diṭṭhadhammepi samparāyepi dukkhasamvattanikameva hotī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

117.

“Pāpañce puriso kayirā, na naṃ kayirā punappunam;
Na tamhi chandaṃ kayirātha, dukkho pāpassa uccayo”ti.

Tassattho – sace **puriso** sakim pāpakammaṃ kareyya, taṅkhaṇeyeva paccavekkhitvā “idaṃ appatirūpaṃ oḷārika”nti **na naṃ kayirā punappunam**. Yopi **tamhi** chando vā ruci vā uppajjeyya, tampi vinodetvā na kayirātheva. Kim kāraṇā? **Dukkho pāpassa uccayo**. Pāpassa hi uccayo vuḍḍhi idhalokepi samparāyepi dukkhameva āvahaṭṭi.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Seyyasakattheravatthu dutiyam.

3. Lājadevadhītāvatthu

Puññañceti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto lājadevadhītaraṃ ārabha kathesi. Vatthu rājagahe samuṭṭhitam.

Āyasmā hi mahākassapo pippaliguhāyam viharanto jhānaṃ samāpajjitvā sattame divase vuṭṭhāya dibbena cakkhunā bhikkhācāraṭṭhānaṃ olokento ekaṃ sālikhetpālikaṃ itthiṃ sālisīsāni gahetvā lāje kurumānaṃ disvā “saddhā nu kho, assaddhā”ti vīmaṃsitvā “saddhā”ti ñatvā “sakkhissati nu kho me saṅgahaṃ kātum, no”ti upadhārento “visāradā kuladhītā mama saṅgahaṃ karissati, katvā ca pana mahāsampattiṃ labhissati”ti ñatvā cīvaraṃ pārupitvā pattamādāya sālikhettasamīpeyeva aṭṭhāsi. Kuladhītā theram disvāva pasannacittā pañcavannaṃ pītiyā phuṭṭhasarīrā “tiṭṭhatha, bhante”ti vatvā lāje ādāya vegena gantvā therassa patte ākiritvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā, “bhante, tumhehi diṭṭhadhammassa bhāginī assa”nti patthanam akāsi. Thero “evaṃ hotū”ti anumodanamakāsi. Sāpi theram vanditvā attanā dinnadānaṃ āvajjamānā nivatti. Tāya ca pana kedāramariyādāya gamanamagge ekasmiṃ bile ghoraviso sappo nipajji. So therassa kāsāyapaṭicchannaṃ jaṅghaṃ ḍaṃsitum nāsakkhi. Itarā dānaṃ āvajjamānā nivattantī taṃ padesaṃ pāpuṇi. Sappo bilā nikkhamitvā taṃ ḍaṃsitvā tattheva pātesi. Sā pasannacittena kālam katvā tāvatimsabhavane tiṃsayojanike kanakavimāne sutappabuddhā viya sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitena tigāvutena attabhāvena nibbatti. Sā dvādasayojanikaṃ ekaṃ dibbavattham nivāsetvā ekaṃ pārupitvā accharāsahassaparivutā pubbakammapakāsanatthāya suvaṇṇalājabharitena olambakena suvaṇṇasarakena paṭimaṇḍite vimānadvāre ṭhitā attano sampattiṃ oloketvā “kim nu kho me katvā ayam sampatti laddhā”ti dibbena cakkhunā upadhārentī “ayyassa me mahākassapattherassa dinnalājanissandena sā laddhā”ti aññāsi.

Sā evaṃ parittakena kammaena evarūpaṃ sampattiṃ labhitvā “na dāni mayā pamajjitum vaṭṭati, ayyassa vattapaṭivattam katvā imaṃ sampattiṃ thāvaram karissāmi”ti cintetvā pātova kanakamayaṃ sammajjaniñceva kacavarachadḍanakañca pacchiṃ ādāya gantvā therassa parivenam sammajjitvā pānīyaparibhojanīyam upaṭṭhāpesi. Thero taṃ disvā “kenaci daharena vā sāmaṇerena vā vattam katam bhavissati”ti sallakkhesi. Sā dutiyadivasepi tattheva akāsi, theropi tattheva sallakkhesi. Tatiyadivase pana thero tassā sammajjanisaddam sutvā tālacchiddādīhi ca pavitṭham sarīrobhāsam disvā dvāram vivaritvā “ko esa sammajjati”ti pucchi. “Aham, bhante, tumhākaṃ upaṭṭhāyikā lājadevadhītā”ti. “Nanu mayham evaṃnāmikā upaṭṭhāyikā nāma natthi”ti. “Aham, bhante, sālikhettaṃ rakkhamānā

lāje datvā pasannacittā nivattantī sappena datṭhā kālaṃ katvā tāvatimsadevaloke uppannā, mayā ayyaṃ nissāya ayaṃ sampatti laddhā, idānīpi tumhākaṃ vattapaṭivattaṃ katvā ‘sampattiṃ thāvaram karissāmi’ ti āgatāmi, bhante’ ti. ‘Hiyyopi parepi tayāvetam thānam sammajjitaṃ, tayāva pānīyabhojanīyaṃ upatṭhāpita’ nti. ‘Āma, bhante’ ti. ‘Apehi devadhīte, tayā kataṃ vattaṃ kataṃva hotu, ito paṭṭhāya imaṃ thānam mā āgami’ ti. ‘Bhante, mā maṃ nāsetha, tumhākaṃ vattaṃ katvā sampattiṃ me thiraṃ kātuṃ dethā’ ti. ‘Apehi devadhīte, mā maṃ anāgate cittabījanīyaṃ gahetvā nisinnehi dhammakathikehi ‘mahākassapattherassa kira ekā devadhītā āgantvā vattapaṭivattaṃ katvā pānīyaparibhojanīyaṃ upatṭhāpesī’ ti vattabbataṃ kari, ito paṭṭhāya idha mā āgami, paṭikkamā’ ti. Sā ‘mā maṃ, bhante, nāsethā’ ti punappunaṃ yāciyeva. Thero ‘nāyaṃ mama vacanaṃ suṇāti’ ti cintetvā ‘tuvaṃ pamānaṃ na jānāsī’ ti accharaṃ pahari. Sā tatha saṅghātuṃ asakkontī ākāse uppativā añjaliṃ paggayha, ‘bhante, mayā laddhasampattiṃ mā nāsetha, thāvaram kātuṃ dethā’ ti rodantī ākāse aṭṭhāsi.

Satthā jetavane gandhakuṭiyaṃ nisinnova tassā roditasaddaṃ sutvā obhāsaṃ pharivā devadhītāya sammukhe nisīditvā kathento viya ‘devadhīte mama puttassa kassapassa saṃvarakaraṇameva bhāro, puññatthikānaṃ pana ‘ayaṃ no attho’ ti sallakkhetvā puññakaraṇameva bhāro. Puññakaraṇaṃhi idha ceva samparāye ca sukhamevā’ ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

118.

‘Puññañce puriso kayirā, kayirā naṃ punappunaṃ;
Tamhi chandaṃ kayirātha, sukho puññaṃ uccayo’ ti.

Tassattho – sace **puriso puññaṃ** kareyya, ‘ekavāraṃ me puññaṃ kataṃ, alaṃ ettāvata’ ti anoramitvā **punappunaṃ** karotheva. Tassa akaraṇakkhaṇepi **tamhi** puñña **chandaṃ** rucim ussāhaṃ karotheva. Kiṃ kāraṇā? **Sukho puññaṃ uccayo**. Puññaṃ hi uccayo vuḍḍhi idhalokaparalokasukhāvahanato sukhoti.

Desanāvasāne devadhītā pañcacattālīsajojanamattake thitāva sotāpatti phalaṃ pāpuṇīti.

Lājadevadhītāvattu tatiyaṃ.

4. Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu

Pāpopi passatī bhadraṇti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi.

Anāthapiṇḍiko hi vihārameva uddissa catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ buddhasāsane vikiritvā satthari jetavane viharante devasikaṃ tīṇi mahāupaṭṭhānāni gacchati, gacchanto ca ‘kiṃ nu kho ādāya āgatoti sāmaṇerā vā daharā vā hatthampi me olokeyyu’ nti tucchahattho nāma na gatapubbo. Pātova gacchanto yāguṃ gāhāpetvāva gacchati, katapātarāso sappinavanītādīni bhesajjāni. Sāyanhasamaye mālāgandhavilepanavatthādīni gāhāpetvā gacchati. Evaṃ niccakārameva divase divase dānaṃ datvā sīlaṃ rakkhati. Aparabhāge dhanam parikkhayaṃ gacchati. Vohārūpajīvinopissa hatthato aṭṭhārasakoṭidhanaṃ iṇaṃ gaṇhiṃsu, kulasantakāpissa aṭṭhārasahiraññaṅkoṭiyo, nadīre nidahitvā thapitā udakena kūle bhinne mahāsamuddaṃ pavisiṃsu. Evamassa anupubbena dhanam parikkhayaṃ agamāsi. So evambhūtopi saṅghassa dānaṃ detiyeva, paṇītaṃ pana katvā dātuṃ na sakkoti.

So ekadivasam satthārā ‘dīyati pana te, gahapati, kule dāna’ nti vutte ‘dīyati, bhante, tañca kho kaṇājakaṃ bilaṅgadutiya’ nti āha. Atha naṃ satthā, ‘gahapati, lūkhaṃ dānaṃ demī’ ti mā cintayi. Cittasmiñhi paṇīte buddhādīnaṃ dinnadānaṃ lūkhaṃ nāma natthi, apica tvaṃ aṭṭhannaṃ ariyapuggalānaṃ dānaṃ desi, ahaṃ pana velāmakāle sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānaṃ pavattayamānopi tisaṇagatampi kañci nālatthaṃ, dakkhiṇeyyā nāma evaṃ dullabhā. Tasmā ‘lūkhaṃ me dāna’ nti mā cintayī’ ti vatvā **velāmasuttamassa** (a. ni. 9.20) kathesi. Athassa dvāraṅkoṭṭhake adhivatthā devatā satthari ceva satthusāvakesu ca geḥaṃ pavisantesu tesam tejena saṅghātuṃ asakkontī, ‘yathā ime imaṃ geḥaṃ na pavisanti, tathā gahapatiṃ paribhīndissāmi’ ti taṃ vattukāmāpi issarakāle kiñci vattuṃ nāsakkhi, idāni ‘panāyaṃ duggato gaṇhissati me vacana’ nti rattibhāge seṭṭhissa sirigabbhaṃ pavisitvā ākāse aṭṭhāsi. Atha seṭṭhi naṃ disvā ‘ko eso’ ti āha. Ahaṃ te mahāseṭṭhi catutthadvāraṅkoṭṭhake adhivatthā devatā, tuyhaṃ ovādadānatthāya āgatāti. Tena hi ovadehīti. Mahāseṭṭhi tayā pacchimakālam anoloketvāva samaṇassa gotamassa sāsane bahuṃ dhanam

vippakiṇṇaṃ, idāni duggato hutvāpi taṃ na muñcasiyeva, evaṃ vattamāno katipāheneva ghāsacchādanamattampi na labhissasi, kiṃ te samaṇena gotamena, atipariccāgato oramitvā kammante payojento kuṭumbaṃ saṅghāpehīti. Ayaṃ me tayā dinnaovādoti. Āma, seṭṭhīti. Gaccha, nāhaṃ tādīsīnaṃ satenapi sahasṣenapi satahasṣenapi sakkā kampetuṃ, ayuttaṃ te vuttaṃ, kaṃ tayā mama gehe vasamānāya, sīghaṃ sīghaṃ me gharā nikkhamāhīti. Sā sotāpannassa ariyasāvakaṃ vacanaṃ sutvā tḥātuṃ asakkontī dārake ādāya nikkhami, nikkhamitvā ca pana aññattha vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā “seṭṭhiṃ khamāpetvā tattheva vasissāmi”ti nagarapariggāhakaṃ devaputtaṃ upasaṅkamitvā attanā katāparādhaṃ ācikkhitvā “ehi, maṃ seṭṭhissa santikaṃ netvā khamāpetvā vasanaṭṭhānaṃ dāpehī”ti āha. So “ayuttaṃ tayā vuttaṃ, nāhaṃ tassa santikaṃ gantuṃ ussahāmi”ti taṃ paṭikkhipi. Sā catunnaṃ mahārājānaṃ santikaṃ gantvā tehipi paṭikkhittā sakkāṃ devarājānaṃ upasaṅkamitvā taṃ pavattiṃ ācikkhitvā, “ahaṃ, deva, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā dārake hatthena gahetvā anāthā vicarāmi, vasanaṭṭhānaṃ me dāpehī”ti suṭṭhutaṃ yāci.

Atha naṃ so “ahampi tava kāraṇā seṭṭhiṃ vattuṃ na sakkhissāmi, ekaṃ pana te upāyaṃ kathessāmi”ti āha. Sādhu, deva, kathehīti. Gaccha, seṭṭhino āyuttakavesaṃ gahetvā seṭṭhissa hatthato paṇṇaṃ āropetvā vohārūpajīvīhi gahitaṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ attano ānubhāvena sodhetvā tucchagabbhe pūretvā mahāsamuddaṃ pavitṭhaṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ atthi, aññampi asukaṭṭhāne nāma assāmikāṃ aṭṭhārasakoṭidhanaṃ atthi, taṃ sabbāṃ saṃharitvā tassa tucchagabbhe pūretvā daṇḍakammaṃ katvā khamāpehīti. Sā “sādhu, devā”ti vuttanayeneva taṃ sabbāṃ katvā puna tassa sirigabbhaṃ obhāsayaṃānā ākāse tḥatvā “ko eso”ti vutte ahaṃ te catutthadvārakoṭṭhake adhivatthā andhabāladevatā, mayā andhabālatāya yaṃ tumhākaṃ santike kathitaṃ, taṃ me khamatha. Sakkassa hi me vacanena catupaṇṇāsakoṭidhanaṃ saṃharitvā tucchagabbhapūraṇaṃ daṇḍakammaṃ katvaṃ, vasanaṭṭhānaṃ alabhamānā kilamāmīti. Anāthapiṇḍiko cintesi – “ayaṃ devatā ‘daṇḍakammaṃca me kata’nti vadati, attano ca dosaṃ paṭijānāti, sammāsambuddhassa naṃ dassessāmi”ti. So taṃ satthu santikaṃ netvā tāya katakammaṃ sabbāṃ ārocesi. Devatā satthu pādesu sirasā nipatitvā, “bhante, yaṃ mayā andhabālatāya tumhākaṃ guṇe ajānitvā pāpakaṃ vacanaṃ vuttaṃ, taṃ me khamathā”ti satthāraṃ khamāpetvā mahāseṭṭhiṃ khamāpesi. Satthā kalyāṇapāpakānaṃ kammānaṃ vipākavasena seṭṭhiṃceva devataṃca oবাদanto “idha, gahapati, pāpapuggalopi yāva pāpaṃ na paccati, tāva bhadrampi passati. Yadā panassa pāpaṃ paccati, tadā pāpameva passati. Bhadrampuggalopi yāva bhadrāṃ na paccati, tāva pāpāni passati. Yadā panassa bhadrāṃ paccati, tadā bhadrāmeva passati”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

119.

“Pāpopi passatī bhadrāṃ, yāva pāpaṃ na paccati;
Yadā ca paccatī pāpaṃ, atha pāpo pāpāni passati.

120.

“Bhadropi passatī pāpaṃ, yāva bhadrāṃ na paccati;
Yadā ca paccatī bhadrāṃ, atha bhadro bhadrāni passatī”ti.

Tattha **pāpoti** kāyaduccaritādinā pāpakammaṃ yuttapuggalo. Sopi hi purimasucaritānubhāvena nibbattaṃ sukhaṃ anubhavamāno **bhadrampi passati**. **Yāva pāpaṃ na paccatīti** yāvassa taṃ pāpakammaṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṃ na deti. **Yadā** panassa taṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṃ deti, **atha** diṭṭhadhamme vividhā kammakāraṇā, samparāye ca apāyadukkhaṃ anubhonto so **pāpo pāpāniyeva passati**. Dutiyagāthāyapi kāyasucaritādinā bhadrakammaṃ yutto **bhadro**. Sopi hi purimaduccaritānubhāvena nibbattaṃ dukkhaṃ anubhavamāno **pāpaṃ passati**. **Yāva bhadrāṃ na paccatīti** yāvassa taṃ bhadrāṃ kammaṃ diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṃ na deti. **Yadā** pana taṃ vipākaṃ deti, **atha** diṭṭhadhamme lābhasakkārādisukhaṃ, samparāye ca dibbasampattisukhaṃ anubhavamāno so **bhadro bhadrāniyeva passatīti**.

Desanāvasāne sā devatā sotāpattiphale patitṭhahi, sampattaparīsāyapi sātthikā dhammadeśanā ahoṣīti.

Anāthapiṇḍikaseṭṭhivatthu catutthaṃ.

5. Asaññataparikkhārahikkhuvatthu

Māvamaññetha pāpassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ asaññataparikkhāraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira yaṃ kiñci mañcapīṭhādibhedam parikkhāraṃ bahi paribhuñjitvā tattheva chaḍḍeti. Parikkhāro vassenapi ātapenapi upacikādhipi vinassati. So bhikkhūhi “nanu, āvuso, parikkhāro nāma paṭisāmitabbo”ti vutte “appakaṃ mayā kataṃ, āvuso, etaṃ, na etassa cittaṃ atthi, na pitta”nti vatvā tattheva karoti. Bhikkhū tassa kiriyam satthu ārocesum. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam bhikkhu evaṃ karosī”ti pucchi. So satthārā pucchitopi “kiṃ etaṃ bhagavā appakaṃ mayā kataṃ, na tassa cittaṃ atthi, nāssa pitta”nti tattheva avamaññanto āha. Atha naṃ satthā “bhikkhūhi evaṃ kātuṃ na vaṭṭati, pāpakammaṃ nāma ‘appaka’nti na avamaññitabbaṃ. Ajjhokāse ṭhapitañhi vivaṭamukhaṃ bhājanaṃ deve vassante kiñcāpi ekabindunā na pūrati, punappunaṃ vassante pana pūrāteva, evamevaṃ pāpaṃ karonto puggalo anupubbena mahantaṃ pāparāsiṃ karotī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

121.

“Māvamaññetha pāpassa, na mandaṃ āgamissati;
Udabindunipātena, udakumbhopi pūrati;
Bālo pūrati pāpassa, thokaṃ thokampi ācina”nti.

Tattha **māvamaññethā**ti na avajāneyya. **Pāpassāti** pāpaṃ. **Na mandaṃ āgamissatī**ti “appamattakaṃ me pāpakaṃ kataṃ, kadā etaṃ vipaccissatī”ti evaṃ pāpaṃ nāvajāneyyāti attho. **Udakumbhopī**ti deve vassante mukhaṃ vivaritvā ṭhapitaṃ yaṃ kiñci kulālabhājanaṃ yathā taṃ ekekassāpi udakabinduno nipātena anupubbena **pūrati**, evaṃ bālapuggalo thokaṃ thokampi pāpaṃ ācinanto karonto vaḍḍhento **pāpassa pūrati**evāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇimsu. Satthāpi “ajjhokāse seyyaṃ santharivā paṭipākatikaṃ akaronto imaṃ nāma āpattimāpajjati”ti (pāci. 108-110) sikkhāpadaṃ paññāpesīti.

Asaññataparikkhārabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Biḷālapādakaseṭṭhivatthu

Māvamaññetha puññassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto biḷālapādakaseṭṭhiṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye sāvattivāsino vaggabandhanena buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ denti. Athekadivasam satthā anumodanaṃ karonto evamāha –

“Upāsakā idhekacco attanāva dānaṃ deti, paraṃ na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṃ labhati, no parivārasampadaṃ. Ekacco attanā dānaṃ na deti, paraṃ samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṃ labhati, no bhogasampadaṃ. Ekacco attanā ca na deti, parañca na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne neva bhogasampadaṃ labhati, na parivārasampadaṃ, vighāsādo hutvā vicarati. Ekacco attanā ca deti, parañca samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadañceva labhati, parivārasampadañcā”ti.

Atheko paṇḍitapuriso taṃ dhammadesanaṃ sutvā “aho acchariyamidaṃ kāraṇaṃ, ahaṃ dāni ubhayasampattisaṃvattanikaṃ kammaṃ karissāmi”ti cintetvā satthāraṃ uṭṭhāya gamanakāle āha – “bhante, sve amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti. Kittakehi pana te bhikkhūhi atthoti? Sabbabhikkhūhi, bhanteti. Satthā adhvāsesi. Sopi gāmaṃ pavisitvā, “ammatātā, mayā svātanāya buddhappamukho bhikkhusaṅgho nimantito, yo yattakānaṃ bhikkhūnaṃ sakkoti, so tattakānaṃ yāguādīnaṃ atthāya taṇḍulādīni detu, ekasmiṃ ṭhāne pacāpetvā dānaṃ dassāmā”ti ugghosento vicari.

Atha naṃ eko seṭṭhi attano āpaṇadvāraṃ sampattaṃ disvā “ayaṃ attano pahonake bhikkhū animantetvā pana sakalagāmaṃ samādapento vicarati”ti kujjhitvā “tayā gahitabhājanaṃ āharā”ti tīhi aṅgulīhi gahetvā thoke taṇḍule adāsi, tathā mugge, tathā māseti. So tato paṭṭhāya **biḷālapādakaseṭṭhi** nāma jāto, sappiḥānitādīni dentopi karaṇaṃ kuṭe pakkhipitvā ekato koṇaṃ katvā binduṃ binduṃ paggharāyanto thokathokameva adāsi. Upāsako avasesehi dinnaṃ ekato katvā iminā dinnaṃ visuṃyeva aggahesi. So seṭṭhi tassa kiriyam disvā “kiṃ nu kho esa mayā dinnaṃ visuṃ gaṇhātī”ti

cintetvā tassa pacchato pacchato ekaṃ cūlupaṭṭhākaṃ paṇiṇi “gaccha, yaṃ esa karoti, taṃ jānāhi”ti. So gantvā “setṭhissa mahapphalaṃ hotū”ti yāgubhattapūvānaṃ atthāya ekaṃ dve taṇḍule pakkhipitvā muggamāsepi telaphāṇitādibindūnīpi sabbabhājanesu pakkhipi. Cūlupaṭṭhāko gantvā setṭhissa ārocesi. Taṃ sutvā setṭhi cintesi – “sace me so parisamajjhe avannaṃ bhāsissati, mama nāme gahitamatteyeva naṃ paharitvā māressāmī”ti nivāsanantare churikaṃ bandhitvā punadivase gantvā bhattage aṭṭhāsi. So puriso buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā bhagavantaṃ āha – “bhante, mayā mahājanaṃ samādapetvā imaṃ dānaṃ dinnam, tattha samādapitamanussā attano attano balena bahūnīpi thokānīpi taṇḍulādīni adamsu, tesam sabbesaṃ mahapphalaṃ hotū”ti. Taṃ sutvā so setṭhi cintesi – “ahaṃ ‘asukena nāma accharāya gaṇhitvā taṇḍulādīni dinnānīti mama nāme gahitamatte imaṃ māressāmī’ti āgato, ayaṃ pana sabbasaṅgāhikaṃ katvā ‘yehipi nāliādīhi minitvā dinnam, yehipi accharāya gahetvā dinnam, sabbesaṃ mahapphalaṃ hotū’ti vadati. Sacāhaṃ evarūpaṃ na khamāpessāmi, devadaṇḍo mama matthake patissati”ti. So tassa pādāmūle nipajjitvā “khamāhi me, sāmī”ti āha. “Kiṃ ida”nti ca tena vutte sabbam taṃ pavattim ārocesi. Taṃ kiriyam disvā satthā “kiṃ ida”nti dānaveyyāvaṭikam pucchi. So atītadivasato paṭṭhāya sabbam taṃ pavattim ārocesi. Atha naṃ satthā “evaṃ kira setṭhi”ti pucchitvā, “āma, bhante”ti vutte, “upāsaka, puññaṃ nāma ‘appaka’nti na avamaññitabbaṃ, mādisassa buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā ‘appaka’nti na avamaññitabbaṃ. Paṇḍitamanussā hi puññaṃ karontā vivatabhājanaṃ viya udakena anukkamena puññaṃ purantiyevā”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

122.

“Māvamaññetha puññaṃ, na mandaṃ āgamissati;
Udabindunipātena, udakumbhopi pūrati;
Dhīro pūrati puññaṃ, thokaṃ thokampi ācina”nti.

Tassattho – paṇḍitamanusso puññaṃ katvā “appakamattaṃ mayā kataṃ, **na mandaṃ** vipākavasena **āgamissati**, evaṃ parittakaṃ kammaṃ kahaṃ maṃ dakkhissati, ahaṃ vā taṃ kahaṃ dakkhissāmi, kadā etaṃ vipaccissati”ti evaṃ puññaṃ **māvamaññetha** na avajāneyya. Yathā hi nirantaraṃ **udabindunipātena** vivaritvā ṭhapitaṃ kulālabhājanaṃ **pūrati**, evaṃ **dhīro** paṇḍitapuriso **thokaṃ thokampi** puññaṃ ācinanto **puññaṃ pūrati**.

Desanāvasāne so setṭhi sotāpattiphalaṃ pāpuṇi, sampattaparīsāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Biḷālapādakasetṭhivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Mahādhanavāṇijavatthu

Vāṇijovāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahādhanavāṇijaṃ ārabha kathesi.

Tassa kira vāṇijassa gehe pañcasatā corā otāraṃ gavesamānā otāraṃ na labhiṃsu. Aparena samayena vāṇijo pañca sakaṭasatāni bhaṇḍassa pūretvā bhikkhūnaṃ ārocāpesi – “ahaṃ asukaṭṭhānaṃ nāma vāṇijathāya gacchāmi, ye, ayyā, taṃ ṭhānaṃ gantukāmā, te nikkhamantu, magge bhikkhāya na kilamissanti”ti. Taṃ sutvā pañcasatā bhikkhū tena saddhim maggaṃ paṭipajjimsu. Tepi corā “so kira vāṇijo nikkhanto”ti gantvā aṭaviyaṃ aṭṭhaṃsu. Vāṇijopi gantvā aṭavimukhe ekasmiṃ gāme vasaṃ katvā dve tayopi divase goṇasakaṭādīni samvidahi, tesam pana bhikkhūnaṃ nibaddhaṃ bhikkhaṃ detiyeva. Corā tasmim aticirāyante “gaccha, tassa nikkhamanadivasam ṇatvā ehi”ti ekaṃ purisaṃ paṇiṇimsu. So taṃ gāmaṃ gantvā ekaṃ sahāyakaṃ pucchi – “kadā vāṇijo nikkhamissati”ti. So “dvīhatīhaccayenā”ti vatvā “kimatthaṃ pana pucchasi”ti āha. Athassa so “mayam pañcasatā corā etassatthāya aṭaviyaṃ ṭhitā”ti ācikkhi. Itaro “tena hi gaccha, sīghaṃ nikkhamissati”ti taṃ uyyojetvā, “kiṃ nu kho core vāremi, udāhu vāṇija”nti cintetvā, “kiṃ me corehi, vāṇijaṃ nissāya pañcasatā bhikkhū jīvanti, vāṇijassa saññaṃ dassāmi”ti so tassa santikaṃ gantvā “kadā gamissathā”ti pucchitvā “tatiyadivase”ti vutte mayhaṃ vacanaṃ karotha, aṭaviyaṃ kira tumhākaṃ atthāya pañcasatā corā ṭhitā, mā tāva gamitthāti. Tvaṃ kathaṃ jānāsīti? Tesam antare mama sahāyo atthi, tassa me kathāya ṇātanti. “Tena hi ‘kiṃ me etto gatenā’ti nivattitvā gehameva gamissāmi”ti āha. Tasmim cirāyante puna tehi corehi pesito puriso āgantvā taṃ sahāyakaṃ pucchitvā taṃ pavattim sutvā “nivattitvā gehameva kira gamissati”ti gantvā corānaṃ ārocesi. Taṃ sutvā corā tato nikkhamitvā itarasmim magge aṭṭhaṃsu, tasmim cirāyante punapi te corā tassa santikaṃ purisaṃ pesesum. So tesam tattha ṭhitabhāvaṃ ṇatvā puna vāṇijassa ārocesi. Vāṇijo “idhāpi me vekallaṃ natthi, evaṃ sante neva etto

gamissāmi, na ito, idheva bhavissāmi”ti bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā āha – “bhante, corā kira maṃ vilumpitukāmā magge ʒhitā, ‘puna nivattissatī’ti sutvā itarasmīṃ magge ʒhitā, ahaṃ etto vā ito vā agantvā thokaṃ idheva bhavissāmi, bhadantā idheva vasitukāmā vasantu, gantukāmā attano ruciṃ karontū”ti. Bhikkhū “evaṃ sante mayā nivattissāmā”ti vāṇijaṃ āpucchitvā punadeva sāvattḥiṃ gantvā satthāraṃ vanditvā nisīdīmsu. Satthā “kiṃ, bhikkhave, mahādhanavāṇijena saddhiṃ na gamitthā”ti pucchitvā “āma, bhante, mahādhanavāṇijassa vilumpanatthāya dvīsupi maggesu corā pariyuṭṭhīmsu, tena so tattheva ʒhito, mayā pana taṃ āpucchitvā āgatā”ti vutte, “bhikkhave, mahādhanavāṇijo corānaṃ atthitāya maggaṃ parivajjati, jīvitukāmo viya puriso halāhalaṃ viṣaṃ parivajjeti, bhikkhunāpi ‘tayo bhavā corehi pariyuṭṭhitamaggasadisā’ti ʒatvā pāpaṃ parivajjetuṃ vaṭṭatī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

123.

“Vāṇijova bhayaṃ maggaṃ, appasattho mahaddhano;
Visaṃ jīvitukāmo va, pāpāni parivajjaye”ti.

Tattha **bhayanti** bhāyitabbaṃ, corehi pariyuṭṭhitattā sappaṭibhayanti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā mahādhanavāṇijo **appasattho** sappaṭibhayaṃ **maggaṃ**, yathā ca **jīvitukāmo** halāhalaṃ **visaṃ** parivajjeti, evaṃ paṇḍito bhikkhu appamattakānīpi **pāpāni** parivajjeyyāti.

Desanāvasāne te bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṃ pāpuṇīmsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Mahādhanavāṇijavatthu sattamaṃ.

8. Kukkuṭamittanesādavatthu

Pāṇimhi ceti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto kukkuṭamittaṃ nāma nesādaṃ ārabba kathesi.

Rājagahe kira ekā seṭṭhidhītā vayappattā sattabhūmikapāsādassa upari sirigabbhe ārakkhaṇatthāya ekaṃ paricārikaṃ datvā mātāpitūhi vāsiyamānā ekadivasaṃ sāyanhasamaye vātapānena antaravīthiṃ oloketī pañca pāsasatāni pañca sūlasatāni ādāya mige vadhitvā jīvamānaṃ ekaṃ kukkuṭamittaṃ nāma nesādaṃ pañca migasatāni vadhitvā tesam maṃsena mahāsakaṭaṃ pūretvā sakaṭadhure nisīditvā maṃsavikkiṇanattāya nagaraṃ pavisantaṃ disvā tasmīṃ paṭibaddhacittā paricārikāya hatthe paṇṇākāraṃ datvā “gaccha, etassa paṇṇākāraṃ datvā gamanakālaṃ ʒatvā ehī”ti pesesi. Sā gantvā tassa paṇṇākāraṃ datvā pucchi – “kadā gamissasī”ti? So “ajja maṃsaṃ vikkiṇitvā pātova asukadvārena nāma nikkhamitvā gamissāmī”ti āha. Sā tena kathitakathaṃ sutvā āgantvā tassā ārocesi. Seṭṭhidhītā attanā gahetabbayuttakaṃ vatthābharanajātaṃ saṃvidahitvā pātova malinavatthaṃ nivāsetvā kuṭaṃ ādāya dāsīhi saddhiṃ udakatiṭṭhaṃ gacchantī viya nikkhamitvā taṃ ʒhānaṃ gantvā tassāgamaṇaṃ oloketī atṭhāsī. Sopi pātova sakaṭaṃ pājento nikkhami. Sā tassa pacchato pacchato pāyāsī. So taṃ disvā “ahaṃ taṃ ‘asukassa nāma dhītā’ti na jānāmi, mā maṃ anubandhi, amma”ti āha. Na maṃ tvaṃ pakkosasi, ahaṃ attano dhammatāya āgacchāmi, tvaṃ tuṇhī hutvā attano sakaṭaṃ pājehīti. So punappunaṃ taṃ nivāretiyeva. Atha naṃ sā āha – “sāmi, sirī nāma attano santikaṃ āgacchantī nivāretuṃ na vaṭṭatī”ti. So tassā nissamsayena āgamanakāraṇaṃ ʒatvā taṃ sakaṭaṃ āropetvā agamāsī. Tassā mātāpitāro ito cito ca pariyesāpetvā apassantā “matā bhavissatī”ti matakabhattaṃ karīmsu. Sāpi tena saddhiṃ saṃvāsamanvāya paṭipāṭiyā satta putte vijāyitvā te vayappatte gharabandhanena bandhi.

Athekadivasaṃ satthā paccūsasamaye lokaṃ volokento kukkuṭamittaṃ saputtaṃ sasunisaṃ attano ʒāṇājālassa anto pavitṭhaṃ disvā, “kiṃ nu kho eta”nti upadhārento tesam pannarasannampi sotāpattimaggassa upanissayaṃ disvā pātova pattacīvaraṃ ādāya tassa pāsattānaṃ agamāsī. Taṃ divasaṃ pāse baddho ekamigopi nāhosi. Satthā tassa pāsamūle padavalaṇṇaṃ dassetvā purato ekassa gumbassa hetṭhā chāyāyaṃ nisīdi. Kukkuṭamitto pātova dhanuṃ ādāya pāsattānaṃ gantvā ādito paṭṭhāya pāse olokayamāno pāse baddhaṃ ekampi migam adisvā satthu padavalaṇṇaṃ addasa. Athassa etadahosi – “ko mayhaṃ baddhamige mocento vicaratī”ti. So satthari āghātaṃ bandhitvā gacchanto gumbamūle nisinnaṃ satthāraṃ disvā, “iminā mama migā mocitā bhavissanti, māressāmi na”nti dhanuṃ ākaḍḍhi. Satthā dhanuṃ ākaḍḍhituṃ datvā vissajjetuṃ nādāsī. So saraṃ vissajjetumpi oropetumpi asakkonto phāsukāhi bhijjantīhi viya mukhato khelena paggharantena kilantarūpo atṭhāsī.

Athassa puttā gehaṃ gantvā “pitā no cirāyati, kiṃ nu kho eta”nti vatvā “gacchatha, tātā, pitu santika”nti mātārā pesitā dhanūni ādāya gantvā pitaraṃ tathāḥhitam disvā “ayaṃ no pitu paccāmitto bhavissati”ti sattapī janā dhanūni ākaḍḍhitvā buddhānubhāvena yathā nesam pitā ṭhito, tatheva aṭṭhamsu. Atha nesam mātā “kiṃ nu kho me puttāpi cirāyanti”ti vatvā sattahi sunisāhi saddhiṃ gantvā te tathāḥhite disvā “kassa nu kho ime dhanūni ākaḍḍhitvā ṭhitā”ti oloketi sathhāraṃ disvā bhāhā paggayha – “mā me pitaraṃ nāsetha, mā me pitaraṃ nāsethā”ti mahāsaddamakāsi. Kukkuṭamitto taṃ saddaṃ sutvā cintesi – “naṭṭho vatamhi, sasuro kira me esa, aho mayā bhāriyaṃ kammaṃ kata”nti. Puttāvissa “ayyako kira no esa, aho bhāriyaṃ kammaṃ kata”nti cintayimsu. Kukkuṭamitto “ayaṃ sasuro me”ti mettacittaṃ upaṭṭhapesi, puttāpissa “ayyako no”ti mettacittaṃ upaṭṭhapesuṃ. Atha te nesam mātā seṭṭhidhīā “khippaṃ dhanūni chaḍḍetvā pitaraṃ me khamāpethā”ti āha.

Sathhā tesam muducittataṃ ṅatvā dhanuṃ otāretuṃ adāsi. Te sabbe sathhāraṃ vanditvā “khamatha no, bhante”ti khamāpetvā ekamantaṃ nisīdimsu. Atha nesam sathhā anupubbim kathaṃ kathesi. Desanāvasāne kukkuṭamitto saddhiṃ puttehi ceva sunisāhi ca attapañcadasamo sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sathhā piṇḍāya caritvā pacchābhataṃ vihāraṃ agamāsi. Atha naṃ ānandatthero pucchi – “bhante, kahaṃ gamitthā”ti. Kukkuṭamittassa santikaṃ, ānandāti. Pāṇātipātakamma vo, bhante, akārako katoti. Āmānanda, so attapañcadasamo acalasaddhāya patiṭṭhāya tīsu ratanesu nikkankho hutvā pāṇātipātakamma akārako jātoti. Bhikkhū āhamsu – “nanu, bhante, bhāriyāpissa atthi”ti. Āma, bhikkhave, sā kulagehe kumārikā hutvā sotāpattiphalaṃ pattāti. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “kukkuṭamittassa kira bhāriyā kumārikakāle eva sotāpattiphalaṃ patvā tassa gehaṃ gantvā satta putte labhi, sā ettakaṃ kālaṃ sāmikena ‘dhanuṃ āhara, sare āhara, sattim āhara, sūlaṃ āhara, jālaṃ āharā’ti vuccamānā tāni adāsi. Sopi tāya dinnāni ādāya gantvā pāṇātipātaṃ karoti, kiṃ nu kho sotāpannāpi pāṇātipātaṃ karonti”ti. Sathhā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “na, bhikkhave, sotāpannā pāṇātipātaṃ karonti, sā pana ‘sāmikassa vacanaṃ karomī’ti tathā akāsi. ‘Idaṃ gahetvā esa gantvā pāṇātipātaṃ karotū’ti tassā cittaṃ natthi. Pāṇitalasmiñhi vaṇe asati visaṃ gaṇhantassa taṃ visaṃ anuḍḍhituṃ na sakkoti, evamevaṃ akusalacetanāya abhāvena pāpaṃ akarontassa dhanuādīni nīharitvā dadatopi pāpaṃ nāma na hoti”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

124.

“Pāṇimhi ce vaṇo nāssa, hareyya pāṇinā visaṃ;
Nābbaṇaṃ visamanveti, natthi pāpaṃ akubbato”ti.

Tattha **nāssāti** na bhāveyya. **Hareyyāti** harituṃ sakkuṇeyya. Kiṃ kāraṇā? Yasmā **nābbaṇaṃ visamanveti** avaṇaṇhi pāṇim visaṃ anvetuṃ na sakkoti, evameva dhanuādīni nīharitvā dentassāpi akusalacetanāya abhāvena pāpaṃ **akubbato pāpaṃ** nāma **natthi**, avaṇaṃ pāṇim visaṃ viya nāssa cittaṃ pāpaṃ anugacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍīni pāpuṇimsūti.

Aparena samayena bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “ko nu kho kukkuṭamittassa saputtassa sasunissassa sotāpattimagassūpanissayo, kena kāraṇena nesādakule nibbato”ti. Sathhā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, bhikkhave, atīte kassapadasabalassa dhātucetiyaṃ saṃvidahantā evamāhamsu – “kiṃ nu kho imassa cetiyassa mattikā bhavissati, kiṃ udaka”nti. Atha nesam etadahosi – “haritālanosilā mattikā bhavissati, tilatelaṃ udaka”nti. Te haritālanosilā koṭṭetvā tilatelena saṃsanditvā iṭṭhakāya ghaṭetvā suvaṇṇena khacitvā anto cinimsu, bahimukhe pana ekagghanasuvaṇṇaiṭṭhakāva ahesuṃ. Ekekā satasahassagghanikā ahosi. Te yāva dhātunidhānā cetiye niṭṭhite cintayimsu – “dhātunidhānakāle bahunā dhanena attho, kaṃ nu kho jeṭṭhakaṃ karomā”ti.

Atheko gāmaṃvāsiko seṭṭhi “ahaṃ jeṭṭhako bhavissāmī”ti dhātunidhāne ekaṃ hiraññakoṭim pakkhipi. Taṃ disvā ratthavāsino “ayaṃ nagarasetthi dhanameva saṃharati, evarūpe cetiye jeṭṭhako bhavituṃ na sakkoti, gāmaṃvāsī pana koṭidhanaṃ pakkhipitvā jeṭṭhako jāto”ti ujjhāyimsu. So tesam kathaṃ sutvā “ahaṃ dve koṭiyo datvā jeṭṭhako bhavissāmī”ti dve koṭiyo adāsi. Itaro “ahameva jeṭṭhako bhavissāmī”ti tisso koṭiyo adāsi. Evaṃ vaḍḍhetvā vaḍḍhetvā nagaravāsī aṭṭha koṭiyo adāsi. Gāmaṃvāsino pana gehe navakoṭidhanaṃ atthi, nagaravāsino cattālīsakoṭidhanaṃ. Tasmā gāmaṃvāsī cintesi – “sacāhaṃ nava koṭiyo dassāmi, ayaṃ ‘dasa koṭiyo dassāmī’ti vakkhati, atha me niddhanabhāvo paññāyissati”ti. So evamāha – “ahaṃ ettakañca dhanam dassāmi, saputtadāro ca

cetiyyassa dāso bhavissāmi”ti satta putte satta suṇisāyo bhariyaṅca gahetvā attanā saddhiṃ cetiyassa niyyādesi. Raṭṭhavāsino “dhanam nāma sakkā uppādetum, ayam pana saputtadāro attānam niyyādesi, ayameva jeṭṭhako hotū”ti tam jeṭṭhakam karimsu. Iti te soḷasapi janā cetiyassa dāsā ahesum. Raṭṭhavāsino pana te bhujisse akamsu. Evaṃ santepi cetiyameva paṭijaggivā yāvatāyukam ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattimsu. Tesu ekam buddhantaram devaloke vasantesu imasmim buddhuppāde bhariyā tato cavitvā rājagahe seṭṭhino dhītā hutvā nibbatti. Sā kumārikāva hutvā soṭāpattiphalam pāpuṇi. Aditṭhasaccassa pana paṭisandhi nāma bhāriyāti tassā sāmiko samparivattamāno gantvā nesādakule nibbatti. Tassa saha dassaneneva seṭṭhidhītaram pubbasineho ajjhotthari. Vuttampi cetam –

“Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā;
Evaṃ tam jāyate pemaṃ, uppalamva yathodake”ti. (jā. 1.2.174);

Sā pubbasineheneva nesādakulam agamāsi. Puttāpissā devalokā cavitvā tassā eva kucchismim paṭisandhim ganhimsu, suṇisāyopissā tattha tattha nibbattivā vayappattā tesamyeva geham agamamsu. Evaṃ te sabbepi tadā cetiyam paṭijaggivā tassa kammassānubhāvena soṭāpattiphalam pattāti.

Kukkuṭamittanesādavatthu aṭṭhamam.

9. Kokasunakhaluddakavatthu

Yo appaduṭṭhassāti imam dhammadesanam sathā jetavane viharanto kokam nāma sunakhaluddakam ārabha kathesi.

So kira ekadivasam pubbaṅhasamaye dhanam ādāya sunakhaparivuto araṇṇam gacchanto antarāmagge ekam piṇḍāya pavisantam bhikkhum disvā kujjhitvā “kāḷakaṇṇi me diṭṭho, ajja kiñci na labhissāmi”ti cintevā pakkāmi. Theropi gāme piṇḍāya caritvā katabhattakicco puna vihāram pāyāsi. Itaropi araṇṇe vicarivā kiñci alabhitvā paccāgacchanto puna theram disvā “ajjāham imam kāḷakaṇṇim disvā araṇṇam gato kiñci na labhim, idāni me punapi abhimukho jāto, sunakhehi nam khādāpessāmi”ti saṇṇam datvā sunakhe vissajjesi. Theropi “mā evam kari upāsakā”ti yāci. So “ajjāham tava sammukhībhūtattā kiñci nālattham, punapi me sammukhībhāvamāgatosi, khādāpessāmeva ta”nti vatvā sunakhe uyyojesi. Thero vegena ekam rukkham abhiruhitvā purisappamāne ṭhāne nisīdi. Sunakhā rukkham parivāresum. Luddako gantvā “rukkham abhiruhatopi te makkho natthi”ti tam saratuṇḍena pādātaḷe vijjhi. Thero “mā evam karohi”ti tam yāciyeva. Itaro tassa yācanam anādiyitvā punappunam vijjhiyeva. Thero ekasmim pādātaḷe vijjhiyamāne tam ukkhipitvā dutiyam pādātaḷe olambitvā tasmim vijjhiyamāne tampi ukkhipati, evamassa so yācanam anādiyitvā dvepi pādātaḷāni vijjhiyeva. Therassa sarīram ukkāhi āditam viya ahoṣi. So vedanānuvattiko hutvā satim paccupaṭṭhāpetum nāsakkhi, pārutacīvaram bhassantampi na sallakkhesi. Tam patamānam kokam sīsato paṭṭhāya parikkhipantameva pati. Sunakhā “thero patito”ti saṇṇāya cīvarantaram pavisitvā attano sāmikam luṅjitvā khādantā aṭṭhimattāvesam karimsu. Sunakhā cīvarantarato nikkhamitvā bahi aṭṭhamamsu.

Atha nesam thero ekam sukkhadaṇḍakam bhaṅjitvā khipi. Sunakhā theram disvā “sāmikova amhehi khādito”ti ṇatvā araṇṇam pavisimsu. Thero kukkucam uppādesi “mama cīvarantaram pavisitvā esa nattho, arogam nu kho me sīla”nti. So rukkha otarivā sathu santikam gantvā ādito paṭṭhāya sabbam tam pavattim ārocetvā – “bhante, mama cīvaram nissāya so upāsako nattho, kacci me arogam sīlam, atthi me samaṇabhāvo”ti pucchi. Sathā tassa vacanam sutvā “bhikkhu arogam te sīlam, atthi te samaṇabhāvo, so appaduṭṭhassa padussitvā vināsam patto, na kevalaṅca idāneva, atītepi appaduṭṭhānam padussitvā vināsam pattoyevā”ti vatvā tamattham pakāsento atītam āhari –

Atīte kireko vejjo vejjakammattāya gāmaṃ vicarivā kiñci kammaṃ alabhitvā chātājhatto nikkhamitvā gāmadvāre sambahule kumārake kiḷante disvā “ime sappena ḍamsāpetvā tikicchitvā āhāram labhissāmi”ti ekasmim rukkhabile sīsam niharitvā nipannam sappam dassetvā, “ambho, kumārakā eso sāḷikapotako, gaṇhatha na”nti āha. Atheko kumārako sappam gīvāyam daḷham gahetvā niharitvā tassa sappabhāvam ṇatvā viravanto avidūre ṭhitassa vejjassa matthake khipi. Sappo vejjassa khandhaṭṭhikam parikkhipitvā daḷham ḍamsitvā tattheva jīvitakkhayam pāpesi, evamesa koko sunakhaluddako pubbepi appaduṭṭhassa padussitvā vināsam pattoyevāti.

Sathā imam atītam āharitvā anusandhim ghaṭetvā dhammam desento imam gāthamāha –

125.

“Yo appaduṭṭhassa narassa dussati, suddhassa posassa anaṅgaṇassa;
Tameva bālaṃ pacceṭi pāpaṃ, sukhumo rajo paṭivātaṃva khitto”ti.

Tattha **appaduṭṭhassā**ti attano vā sabbasattānaṃ vā aduṭṭhassa. **Narassā**ti sattassa. **Dussatī**ti aparajjhati. **Suddhassā**ti niraparādhasseva. **Posassā**ti idampi aparenākārena sattādhivacanameva. **Anaṅgaṇassā**ti nikkilesassa. **Pacceṭi**ti patieti. **Paṭivātanti** yathā ekena purisena paṭivāte ṭhitam paharitukāmatāya **khitto sukhumo rajoti** tameva purisaṃ pacceṭi, tasseva upari patati, evameva yo puggalo apaduṭṭhassa purisassa pāṇippaharādīni dadanto padussati, **tameva bālaṃ** diṭṭheva dhamme, samparāye vā nirayādīsu vipaccamānaṃ taṃ **pāpaṃ** vipākadukkhavasena pacceṭi attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi, sampattaparisaṃyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kokasunakhaluddakavatthu navamaṃ.

10. Maṇikāraṅkulūpakatissattheravatthu

Gabbhameketi imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto maṇikāraṅkulūpakaṃ tissattheraṃ ārabha kathesi.

So kira thero ekassa maṇikāraṅgassa kule dvādasa vassāni bhuñji. Tasmim kule jayampatikā mātāpituṭṭhāne ṭhatvā theram paṭijaggimsu. Athekadivasam so maṇikāro therassa purato maṃsam chindanto nisinnō hoti. Tasmim khaṇe rājā pasenadi kosalo ekaṃ maṇiratanam “imaṃ dhovitvā vijjhivā pahīnatū”ti pesesi. Maṇikāro salohiteneva hatthena taṃ paṭiggahetvā peḷāya upari ṭhapetvā hatthadhovanattham anto pāvisi. Tasmim pana gehe posāvaniyakoṇcasakuṇo atthi. So lohitagandhena maṃsasaññāya taṃ maṇim therassa passantasseva gili. Maṇikāro āgantvā maṇim apassanto “maṇi kena gahito”ti bhariyaṇca puttake ca paṭipāṭiyā pucchitvā tehi “na gaṇhāmā”ti vutte “therena gahito bhavissatī”ti. Cintetvā bhariyāya saddhim mantesi – “therena maṇi gahito bhavissatī”ti. Sā, sāmi, mā evam avaca, ettakaṃ kālam mayā therassa na kiñci vajjam diṭṭhapubbam, na so maṇim gaṇhātīti. Maṇikāro theram pucchi – “bhante, imasmim ṭhāne maṇiratanam tumhehi gahita”nti. Na gaṇhāmi, upāsakāti. Bhante, na idha añño atthi, tumhehiyeva gahito bhavissati, detha me maṇiratananti. So tasmim asampācchante puna bhariyam āha – “thereneva maṇi gahito, pīletvā nam pucchissāmī”ti. Sā, sāmi, mā no nāsayi, varam amhehi dāsabyam upagantum, na ca theram evarūpaṃ vattunti. So “sabbeva mayam dāsattam upagacchantā maṇimūlam na agghāmā”ti rajjum gahetvā therassa sīsam veṭhetvā daṇḍena ghaṭṭesi. Therassa sīsato ca kaṇṇanāsāhi ca lohitaṃ pagghari, akkhīni nikkhamanākārapattāni ahesum, so vedanāpamatto bhūmiyam pati. Koṇco lohitagandhenā gantvā lohitaṃ pivi. Atha nam maṇikāro there uppannakodhavegena “tvam kim karosī”ti pādena paharivā khipi. So ekappahārenea maritvā uttāno ahoṣi.

Thero taṃ disvā, upāsaka, sīse veṭhanaṃ tāva me sithilaṃ katvā imaṃ koṇcam olokehi “mato vā, no vā”ti. Atha nam so āha – “eso viya tvampi marissasī”ti. Upāsaka, iminā so maṇi gilito, sace ayam na amarissā, na te aham marantopi maṇim ācikkhissanti. So tassa udaram phāletvā maṇim disvā pavedhento samviggaṃmānaso therassa pādāmūle nipajjitvā “khamatha, me, bhante, ajānantena mayā kata”nti āha. Upāsaka, neva tuyham doso atthi, na mayham, vaṭṭassevesa doso, khamāmi teti. Bhante, sace me khamatha, pakatiniyāmeneva me gehe nisīditvā bhikkham gaṇhathāti. “Upāsaka, na dānāham ito paṭṭhāya paresam gehassa antochadanaṃ pavisissāmi, antogehapavesanasseva hi ayam doso, ito paṭṭhāya pādesu āvahantesu gehadvāre ṭhitova bhikkham gaṇhissāmī”ti vatvā dhutaṅgam samādāya imaṃ gāthamāha –

“Paccati munino bhattam, thokam thokam kule kule;
Piṇḍikāya carissāmi, atthi jaṅghalaṃ mamā”ti. (theragā. 248) –

Idaṇca pana vatvā thero teneva byādhinā na cirasseva parinibbāyi. Koṇco maṇikāraṅgassa bhariyāya kucchimim paṭisandhim gaṇhi. Maṇikāro kalam katvā niraye nibbatti. Maṇikāraṅgassa bhariyā there muducittatāya kalam katvā devaloke nibbatti. Bhikkhū satthāram tesam abhisamparāyam pucchimsu. Satthā, “bhikkhave, idhekacce gabbhe nibbattanti, ekacce pāpakāriṇo niraye nibbattanti, ekacce katakalyāṇā devaloke nibbattanti, anāsavā pana parinibbāyanti”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammam desento imaṃ gāthamāha –

126.

“Gabbhameke uppajjanti, nirayaṃ pāpakammino;
Saggaṃ sugatino yanti, parinibbanti anāsavā”ti.

Tattha **gabbhanti** idha manussagabbhova adhippeto. Sesamettha uttānatthameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Maṇikārakulūpakatissattheravatthu dasamaṃ.

11. Tayojanavatthu

Na antalikkheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto tayo jane ārabba kathesi.

Satthari kira jetavane viharante sambahulā bhikkhū satthu dassanattāya āgacchantā ekaṃ gāmaṃ piṇḍāya pavisiṃsu. Gāmaṃvāsino te sampatte ādāya āsanāsālāya nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā piṇḍapātavelaṃ āgamayamānā dhammaṃ suṇantā nisīdiṃsu. Tasmim̄ khaṇe bhattaṃ pacitvā sūpabyañjanaṃ dhūpayamānāya ekissā itthiyā bhājanato aggijālā utthahitvā chadanaṃ gaṇhi. Tato ekaṃ tiṇakaraṃ utthahitvā jalamānaṃ ākāsaṃ pakkhandi. Tasmim̄ khaṇe eko kāko ākāsenā gacchanto tattha gīvaṃ pavesetvā tiṇavalliveṭhito jhāyitvā gāmamaṃjhe pati. Bhikkhū taṃ disvā “aho bhāriyaṃ kammaṃ, passathāvuso, kākena pattaṃ vipakāraṃ, iminā katakammaṃ aññatra satthārā ko jānissati, satthāramassa kammaṃ pucchissāmā”ti cintetvā pakkamiṃsu.

Aparesampi bhikkhūnaṃ satthu dassanattāya nāvaṃ abhiruyha gacchantānaṃ nāvā samudde niccalā aṭṭhāsi. Manussā “kālakāṇṇinā ettha bhavitabba”nti salākaṃ vicāresuṃ. Nāvikaṃ ca bhariyā paṭhamavaye ṭhitā dassanīyā pāsādikā, salākā tassā pāpuṇi. “Salākaṃ puna vicārethā”ti vatvā yāvataṭṭhiyaṃ vicāresuṃ, tikkhattumpi tassā eva pāpuṇi. Manussā “kiṃ, sāmī”ti nāvikaṃ mukhaṃ olokesuṃ. Nāviko “na sakkā ekissā atthāya mahājanaṃ nāsetuṃ, udukaṃ naṃ khipathā”ti āha. Sā gahetvā udukaṃ khipiyamānā maraṇabhayaṭṭhitā viravaṃ akāsi. Taṃ sutvā nāviko ko attho imissā ābharaṇehi naṭṭhehi, sabbābharaṇāni omuñcitvā ekaṃ pilotikaṃ nivāsāpetvā chaḍḍetha naṃ, ahaṃ panetaṃ udakapiṭṭhe plavamānaṃ daṭṭhuṃ na sakkhissāmī tasmā yathā naṃ ahaṃ na passāmi, tathā ekaṃ vālukakuṭṭhaṃ gīvāya bandhitvā samudde khipathāti. Te tathā kariṃsu. Tampi patitaṭṭhāneyeva macchakacchapā vilumpiṃsu. Bhikkhū taṃ pavattiṃ ṇatvā “ṭhapetvā satthāraṃ ko añño etissā itthiyā katakammaṃ jānissati, satthāraṃ tassā kammaṃ pucchissāmā”ti icchitaṭṭhānaṃ patvā nāvāto oruyha pakkamiṃsu.

Aparepi satta bhikkhū satthu dassanattāya gacchantā sāyaṃ ekaṃ vihāraṃ pavisitvā vasaṇattānaṃ pucchīṃsu. Ekasmiṃca leṇe satta mañcā honti. Tesāṃ tadeva labhitvā tattha nipannānaṃ rattibhāge kūtāgāramatto pāsāṇo pavattāmaṇo āgantvā leṇadvāraṃ pidahi. Nevāsikā bhikkhū “mayaṃ imaṃ leṇaṃ āgantukabhikkhūnaṃ pāpayimhā, ayaṃca mahāpāsāṇo leṇadvāraṃ pidahanto aṭṭhāsi, apanessāma na”nti samantā sattahi gāmehi manusse sannipādetvā vāyamantāpi ṭhānā cāletuṃ nāsakkhiṃsu. Anto pavittābhikkhūpi vāyamīṃsuyeva. Evaṃ santepi sattāhaṃ pāsāṇaṃ cāletuṃ nāsakkhiṃsu. Āgantukā sattāhaṃ chātaṃjhattā mahādukkhaṃ anubhaviṃsu. Sattame divase pāsāṇo sayameva pavattitvā apagato. Bhikkhū nikkhamitvā “amhākaṃ imaṃ pāpaṃ aññatra satthārā ko jānissati, satthāraṃ pucchissāmā”ti cintetvā pakkamiṃsu. Te purimehi saddhiṃ antarāmagge samāgantvā sabbe ekatova satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinnā satthārā katapaṭisanthārā attanā attanā diṭṭhānubhūṭāni kāraṇāni paṭipāṭiyā pucchīṃsu.

Satthāpi tesāṃ paṭipāṭiyā evaṃ byākāsi – “bhikkhave, so tāva kāko attanā katakammameva anubhosi. Atītakāle hi bārāṇasiyaṃ eko kassako attano goṇaṃ damento dametuṃ nāsakkhi. So hissa goṇo thokaṃ gantvā nipajji, pothetvā utthāpitopi thokaṃ gantvā punapi tatheva nipajji. So vāyamitvā taṃ dametuṃ asakko kodhābhibhūto hutvā ‘ito dāni paṭṭhāya sukhaṃ nipajjissasi’ti palālapinḍaṃ viya karonto palālena tassa gīvaṃ paliveṭhetvā aggimadāsī, goṇo tattheva jhāyitvā mato. Tadā, bhikkhave, tena kākena taṃ pāpakammaṃ kataṃ. So tassa vipākena dīgharattaṃ niraye paccitvā vipākāvasesena sattakkhattuṃ kākayoniyaṃ nibbattitvā evameva ākāse jhāyitvā mato”ti.

Sāpi, bhikkhave, itthī attanā katakammameva anubhosi. Sā hi atīte bārāṇasiyaṃ ekassa gahapatikassa bhariyā udakharāṇakoṭṭanapacanādīni sabbakiccāni sahattheneva akāsi. Tassā eko

sunakho taṃ gehe sabbakiccāni kurumānaṃ oloketova nisīdati. Khetta bhattaṃ harantiyā dārupaṇṇādīnaṃ vā atthāya araṇṇaṃ gacchantiyā tāya saddhimyeva gacchati. Taṃ disvā daharamanussā “ambho nikkhanto sunakhaluddako, ajja mayaṃ mamsena bhuñjissāmā”ti uppaṇḍenti. Sā tesam kathāya maṅku hutvā sunakhaṃ leḍḍudaṇḍādīhi paharivā palāpeti, sunakho nivattivā puna anubandhati. So kirassā tatiye attabhāve bhattā ahoṣi, tasmā sinehaṃ chindituṃ na sakkoti. Kiñcāpi hi anamatagge saṃsāre jāyā vā pati vā abhūtapubbā nāma natthi, avidūre pana attabhāve ñātaakesu adhimatto sineho hoti, tasmā so sunakho taṃ vijahituṃ na sakkoti. Sā tassa kujjhivā khettaṃ sāmikassa yāguṃ haramānā rajjuṃ ucchange ṭhapetvā agamāsi, sunakho tāyeva saddhim gato. Sā sāmikassa yāguṃ datvā tucchakuṭaṃ ādāya ekaṃ udakaṭṭhānaṃ gantvā kuṭaṃ vālukāya pūretvā samīpe oloketvā ṭhitassa sunakhassa saddamakāsi. Sunakho “cirassaṃ vata me ajja madhurakathā laddhā”ti naṅguṭṭhaṃ cālento taṃ upasaṅkami. Sā taṃ gīvāyaṃ daḷhaṃ gahetvā ekāya rajjukotiyaṃ kuṭaṃ bandhitvā ekaṃ rajjukotiṃ sunakhassa gīvāyaṃ bandhitvā kuṭaṃ udakābhimukhaṃ pavatṭesi. Sunakho kuṭaṃ anubandhanto uduke pativā tattheva kālamakāsi. Sā tassa kammaṃ vipākena dīgharattaṃ niraye paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate vālukakuṭaṃ gīvāyaṃ bandhitvā uduke pakkhittā kālamakāsīti.

Tumhehipi, bhikkhave, attanā katakammameva anubhūtaṃ. Atītasmiñhi bārāṇasivāsino satta gopālakadārakā ekasmiṃ aṭavipadese sattāhavārena gāvīyo vicarantā ekadivasam gāvīyo vicāretvā āgacchantā ekaṃ mahāgodhaṃ disvā anubandhimsu. Godhā palāyivā ekaṃ vammikaṃ pāvīsi. Tassa pana vammikassa satta chiddāni, dārakā “mayaṃ dāni gahetuṃ na sakkhissāma, sve āgantvā gaṇhissāmā”ti ekeko ekekaṃ sākhahaṅgamuṭṭhiṃ ādāya sattapi janā satta chiddāni pidahivā pakkamimsu. Te punadivase taṃ godhaṃ amanasikatvā aññasmim padese gāvīyo vicāretvā sattame divase gāvīyo ādāya gacchantā taṃ vammikaṃ disvā satim paṭilabhivā “kā nu kho tassā godhāya pavattī”ti attanā attanā pidahitāni chiddāni vivarimsu. Godhā jīvite nirālayā hutvā aṭṭhicammāvasesā pavedhamānā nikkhami. Te taṃ disvā anukampaṃ katvā “mā naṃ māretha, sattāhaṃ chinnabhattā jātā”ti tassā piṭṭhiṃ parimajjitvā “sukhena gacchāhi”ti vissajjesuṃ. Te godhāya amāritattā niraye tāva na paccimsu. Te pana satta janā ekato hutvā cuddasasu attabhāvesu satta satta divasāni chinnabhattā ahesuṃ. Tadā, bhikkhave, tumhehi sattahi gopālakehi hutvā taṃ kammaṃ katanti. Evaṃ satthā tehi puṭṭhapuṭṭhaṃ pañhaṃ byākāsi.

Atheko bhikkhu satthāraṃ āha – “kiṃ pana, bhante, pāpakammaṃ katvā ākāse uppatitassapi samuddaṃ pakkhandassāpi pabbatantaraṃ pavitṭhassāpi makkho natthī”ti. Satthā “evametaṃ, bhikkhave, ākāśādīsopi ekapadesopi natthi, yattha ṭhito pāpakammato mucceyyā”ti vatvā anusandhim ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

127.

“Na antalikkhe na samuddamajjhe, na pabbatānaṃ vivaraṃ pavissa;
Na vijjatī so jagatippadeso, yatthaṭṭhito mucceyya pāpakammā”ti.

Tassattho – sace hi koci “iminā upāyena pāpakammato muccissāmī”ti **antalikkhe** vā nisīdeyya, caturāsītiyojanasahassagambhīraṃ mahāsamuddaṃ vā paviseyya, pabbatantare vā nisīdeyya, neva pāpakammato **mucceyya**. Puratthimādīsū jagatipadesesu pathavībhāgesu na so vālaggamattopi okāso atthi, yattha ṭhito pāpakammato muccituṃ sakkuṇeyyāti.

Desanāvasāne te bhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Tayojanavatthu ekādasamaṃ.

12. Suppabuddhasakyavatthu

Na antalikkheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā nigrodhārāme viharanto suppabuddhaṃ sakkam ārabha kathesi.

So kira “ayaṃ mama dhītaraṃ chaḍḍetvā nikkhanto ca, mama puttaṃ pabbājetvā tassa veriṭṭhāne ṭhito cā”ti imehi dvīhi kāraṇehi satthari āghātaṃ bandhitvā ekadivasam “na dānissa nimantanatṭhānaṃ gantvā bhuñjitum dassāmī”ti gamanamaggaṃ pidahivā antaravīthiyaṃ suram pivanto nisīdi. Athassa satthari bhikkhusaṅghaparivute taṃ ṭhānaṃ āgate “satthā āgato”ti ārocesuṃ.

So āha – “purato gacchāti tassa vadetha, nāyaṃ mayā mahallakataro, nāssa maggaṃ dassāmi”ti punappunaṃ vuccamānopi tatheva vatvā nisīdi. Satthā mātulassa santikā maggaṃ alabhivā tato nivatti. Sopi ekaṃ carapurisaṃ pesesi “gaccha, tassa kathaṃ sutvā ehi”ti. Satthāpi nivattanto sitaṃ katvā ānandattherena “ko nu kho, bhante, sitassa pātukamma paccayo”ti puṭṭho āha – “passasi, ānanda, suppbuddha”nti. Passāmi, bhanteti. Bhāriyaṃ tena kammaṃ kataṃ mādisassa buddhassa maggaṃ adentena, ito sattame divase heṭṭhāpāsāde sopānapādamūle pathaviṃ pavisissatīti. Carapuriso taṃ kathaṃ sutvā suppbuddhassa santikaṃ gantvā “kiṃ mama bhāgineyyena nivattantena vutta”nti puṭṭho yathāsutaṃ ārocesi. So tassa vacanaṃ sutvā “na dāni mama bhāgineyyassa kathāya doso atthi, addhā yaṃ so vadati, taṃ tatheva hoti. Evaṃ santepi naṃ idāni musāvādena niggaṇhissāmi. So hi maṃ ‘sattame divase pathaviṃ pavisissatī’ti aniyamena avatvā ‘heṭṭhāpāsāde sopānapādamūle pathaviṃ pavisissatī’”ti āha. “Ito dāni paṭṭhāyāhaṃ taṃ ṭhānaṃ na gamissāmi, atha naṃ tasmim ṭhāne pathaviṃ apavisitvā musāvādena niggaṇhissāmi”ti attano upabhogajātaṃ sabbaṃ sattabhūmikapāsādassa upari āropetvā sopānaṃ harāpetvā dvāraṃ pidahāpetvā ekekasmim dvāre dve dve malle ṭhapetvā “sacāhaṃ pamādena heṭṭhā orohitukāmo homi, nivāreyyātha ma”nti vatvā sattame pāsādādale sirigabbhe nisīdi. Satthā taṃ pavattim sutvā, “bhikkhave, suppbuddho na kevalaṃ pāsādādale vehāsaṃ uppatitvā ākāse vā nisīdatu, nāvāya vā samuddaṃ pakkhandatu, pabbatantaraṃ vā pavisatu, buddhānaṃ kathāya dvidhābhāvo nāma natthi, mayā vuttaṭṭhāneyeva so pathaviṃ pavisissatī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

128.

“Na antalikkhe na samuddamaṃjhe, na pabbatānaṃ vivaraṃ pavissa;
Na vijjatī so jagatippadeso, yatthaṭṭhitāṃ nappasaheyya maccū”ti.

Tattha **yattha ṭhitāṃ nappasaheyya, maccū**ti yasmim padese ṭhitāṃ maraṇaṃ nappasaheyya nābhivhaveyya, kesaggamattopi pathavippadeso natthi. Sesāṃ purimasadisamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sattame divase satthu bhikkhācāramaggassa niruddhavelāya heṭṭhāpāsāde suppbuddhassa maṅgalasso uddāmo hutvā taṃ taṃ bhittim pahari. So upari nisinnovassa saddaṃ sutvā “kimeta”nti pucchi. “Maṅgalasso uddāmo”ti. So panasso suppbuddhaṃ disvāva sannisīdati. Atha naṃ so gaṇhitukāmo hutvā nisinnaṭṭhānā uṭṭhāya dvārābhimukho ahosi, dvārāni sayameva vivaṭāni, sopānaṃ sakaṭṭhāneyeva ṭhitāṃ. Dvāre ṭhitā mallā taṃ gīvāyaṃ gahetvā heṭṭhābhimukhaṃ khipimsu. Etenupāyena sattaṣu talesu dvārāni sayameva vivaṭāni, sopānāni yathāṭṭhāne ṭhitāni. Tattha tattha mallā taṃ gīvāyameva gahetvā heṭṭhābhimukhaṃ khipimsu. Atha naṃ heṭṭhāpāsāde sopānapādamūlaṃ sampattameva mahāpathavī vivaramānā bhijjitvā sampaṭicchi, so gantvā avīcimhi nibbattīti.

Suppbuddhasakyavatthu dvādasamaṃ.

Pāpavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Navamo vaggo.

10. Daḍḍavaggo

1. Chabbaggiyabhikkhuvatthu

Sabbe tasantīti imaṃ dhammadeśanaṃ satthā jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi samaye sattarasavaggiyehi senāsane paṭijaggite chabbaggiyā bhikkhū “nikkhamatha, mayā mahallakatarā, amhākaṃ etaṃ pāpuṇātī”ti vatvā tehi “na mayā dassāma, amhehi paṭhamam paṭijaggita”nti vutte te bhikkhū paharimsu. Sattarasavaggiyā maraṇabhayatajjitā mahāviraṃ viravimsu. Satthā tesāṃ saddaṃ sutvā “kiṃ ida”nti pucchitvā “idaṃ nāmā”ti ārocite “na, bhikkhave, ito paṭṭhāya bhikkhunā nāma evaṃ kattabbaṃ, yo karoti, so imaṃ nāma āpatim āpajjatī”ti **pahāradānasikkhāpadaṃ** (pāci. 449 ādayo) paññāpetvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma ‘yathā ahaṃ,

tatheva aññepi daṇḍassa tasanti, maccuno bhāyanti’ti ñatvā paro na paharitambo, na ghātetabbo’ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

129.

“Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno;
Attānaṃ upamaṃ katvā, na haneyya na ghātaye’ti.

Tattha **sabbe tasanti** sabbepi sattā attani daṇḍe patante tassa daṇḍassa tasanti. **Maccunoti** maraṇassāpi **bhāyanti**eva. Imissā ca desanāya byañjanaṃ niravasesaṃ, attho pana sāvaseso. Yathā hi raññā “sabbe sannipatantū”ti bheriyā carāpitāyapi rājamahāmatte ṭhapetvā sesā sannipatanti, evamidha “sabbe tasanti”ti vuttepi hatthājāneyyo assājāneyyo usabhājāneyyo khīṇāsavoti ime cattāro ṭhapetvā avasesāva tasanti veditabbā. Imesu hi khīṇāsavo sakkāyaditthiyā pahīnattā maraṇakasattaṃ apassanto na bhāyati, itare tayo sakkāyaditthiyā balavattā attano paṭipakkhabhūtaṃ sattaṃ apassantā na bhāyantīti. **Na haneyya na ghātayeti** yathā ahaṃ, evaṃ aññepi sattāti neva paraṃ pahareyya na paharāpeyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Chabbaggiyabhikkhuvatthu paṭhamam.

2. Chabbaggiyabhikkhuvatthu

Sabbe tasantiti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi.

Teyeva ekasmiṃhi samaye teneva kāraṇena purimasikkhāpade sattarasavaggiye pahariṃsu. Teneva kāraṇena tesam talasattikaṃ uggiriṃsu. Idhāpi satthā tesam saddaṃ sutvā “kiṃ ida”nti pucchitvā “idaṃ nāma”ti ārocite “na, bhikkhave, ito paṭṭhāya bhikkhunā nāma evaṃ kattabbaṃ, yo karoti, so imaṃ nāma āpattiṃ āpajjati”ti **talasattikasikkhāpadaṃ** (pāci. 454 ādayo) paññāpetvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma ‘yathā ahaṃ, tatheva aññepi daṇḍassa tasanti, yathā ca mayhaṃ, tatheva nesam jīvitaṃ piya’nti ñatvā paro na paharitambo na ghātetabbo’ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

130.

“Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbesaṃ jīvitaṃ piyaṃ;
Attānaṃ upamaṃ katvā, na haneyya na ghātaye’ti.

Tattha **sabbesaṃ jīvitaṃ piyaṃ**ti khīṇāsavaṃ ṭhapetvā sesasattānaṃ jīvitaṃ piyaṃ madhuraṃ, khīṇāsavo pana jīvite vā maraṇe vā upekkhakova hoti. Sesam purimasadisamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Chabbaggiyabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Sabbahulakumārakavatthu

Sukhakāmāni bhūtāniti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule kumārake ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi samaye satthā sāvattiyaṃ piṇḍāya pavisanto antarāmagge sambahule kumārake ekaṃ gharasappajātikaṃ ahiṃ daṇḍakena paharante disvā “kumārakā kiṃ karoṭhā”ti pucchitvā “ahiṃ, bhante, daṇḍakena paharāmā”ti vutte “kiṃ kāraṇā”ti puna pucchitvā “ḍaṃsanabhayena, bhante”ti vutte “tumhe ‘attano sukhaṃ karissāmā’ti imaṃ paharantā nibbattanibbattaṭṭhāne sukhalābhino na bhavissatha. Attano sukhaṃ patthentena hi paraṃ paharitaṃ na vaṭṭati”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

131.

“Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena vihiṃsati;

Attano sukhamesāno, pecca so na labhate sukhaṃ.

132.

“Sukhakāmāni bhūtāni, yo daṇḍena na himṣati;
Attano sukhamesāno, pecca so labhate sukha”nti.

Tattha **yo daṇḍenāti** yo puggalo daṇḍena vā leḍḍuādīhi vā viheṭheti. **Pecca so na labhate sukhaṃ** so puggalo paraloke manussasukhaṃ vā dibbasukhaṃ vā paramatthabhūtaṃ vā nibbānasukhaṃ na labhati. Dutiyagāthāya **pecca so labhateti** so puggalo paraloke vuttappakāraṃ tividhampi **sukhaṃ** labhatīti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi te kumārakā sotāpattiphale patiṭṭhahimsūti.

Sambahulakumārakavatthu tatiyaṃ.

4. Koṇḍadhānattheravatthu

Māvoca pharusam kañcīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto koṇḍadhānattheraṃ ārabba kathesi.

Tassa kira pabbajitadivasato paṭṭhāya ekaṃ itthirūpaṃ therena saddhimyeva vicarati. Taṃ thero na passati, mahājano pana passati. Antogāmaṃ piṇḍāya caratopissa manussā ekaṃ bhikkhaṃ datvā, “bhante, ayaṃ tumhākaṃ hotu, ayaṃ pana tumhākaṃ sahāyikāyā”ti vatvā dutiyampi dadanti.

Kim tassa pubbakammanti? Kassapasammāsambuddhakāle kira dve sahāyakā bhikkhū ekamātukucchito nikkhantasadisā ativiya samaggā ahesuṃ. Dīghāyukabuddhakāle ca anusaṃvaccharaṃ vā anuchamāsaṃ vā bhikkhū uposathatthāya sannipatanti. Tasmā tepi “uposathaggaṃ gamissāmā”ti vasanaṭṭhānā nikkhamiṃsu. Te ekā tāvatimsabhavane nibbattadevatā disvā “ime bhikkhū ativiya samaggā, sakkā nu kho ime bhinditu”nti cintetvā attano bālatāya cintitasamanantameva āgantvā tesu ekena, “āvuso, muhuttaṃ āgamehi, sarīrakiccenamhi atthiko”ti vutte sā devatā ekaṃ manussitthivaṇṇaṃ māpetvā therassa gacchantaraṃ pavisitvā nikkhamanakāle ekena hatthena kesakalāpaṃ, ekena nivāsaṃ saṅghāpayamānā tassa piṭṭhito nikkhami. So taṃ na passati, tamāgamayamāno pana purato ṭhitabhikkhu nivattitvā olokayamāno taṃ tathā katvā nikkhamantaṃ passi. Sā tena diṭṭhabhāvaṃ ṇatvā antaradhāyi. Itaro taṃ bhikkhuṃ attano santikaṃ āgatakāle āha – “āvuso, sīlaṃ te bhinna”nti. “Natthāvuso, mayhaṃ evarūpa”nti. Idāneva te mayā pacchato nikkhamamānā taruṇaitthī idam nāma karontī diṭṭhā, tvaṃ “natthi mayhaṃ evarūpa”nti kim vadesīti. So asaniyā matthake avatthaṭo viya mā maṃ, āvuso, nāsehi, natthi mayhaṃ evarūpanti. Itaro “mayā sāmaṃ akkhīhi diṭṭhaṃ, kim tava saddahissāmī”ti daṇḍako viya bhijjitvā pakkāmi, uposathaggepi “nāhaṃ iminā saddhiṃ uposathaṃ karissāmī”ti nisīdi. Itaro “mayhaṃ, bhante, sīle aṇumattampi kālaṃ natthī”ti bhikkhūnaṃ kathesi. Sopi “mayā sāmaṃ diṭṭha”nti āha. Devatā taṃ tena saddhiṃ uposathaṃ kātuṃ anicchantaṃ disvā “bhāriyaṃ mayā kammaṃ kata”nti cintetvā – “bhante, mayhaṃ ayyassa sīlabhedo natthi, mayā pana vīmaṃsanavasenaṃ kataṃ, karotha tena saddhiṃ uposatha”nti āha. So tassā ākāse ṭhatvā kathentiyaṃ saddahitvā uposathaṃ akāsi, na pana there pubbe viya muducitto ahoṣi. Ettakaṃ devatāya pubbakammaṃ.

Āyupariyosāne pana te therā yathāsukhaṃ devaloke nibbattiṃsu. Devatā apīcimhi nibbattitvā ekaṃ buddhantaṃ tattha paccitvā imasmiṃ buddhuppāde sāvattiyaṃ nibbattitvā vuddhimanvāya sāsane pabbajitvā upasampadaṃ labhi. Tassa pabbajitadivasato paṭṭhāya taṃ itthirūpaṃ tatheva paññāyi. Tenevassa **koṇḍadhānattheroti** nāmaṃ kariṃsu. Taṃ tathāvicarantaṃ disvā bhikkhū anāthapiṇḍikaṃ āhaṃsu – “mahāseṭṭhi, imaṃ dussīlaṃ tava vihārā nīhara. Imañhi nissāya sesabhikkhūnaṃ ayaso uppajjissati”ti. Kim pana, bhante, satthā vihāre natthīti? Atthi upāsakāti. Tena hi, bhante, satthāva jānissatīti. Bhikkhū gantvā visākhāyapi tatheva kathesuṃ. Sāpi nesam tatheva paṭivacanaṃ adāsi.

Bhikkhūpi tehi asampaṭicchitavacanaṃ rañño ārocesuṃ – “mahārāja, koṇḍadhānatthero ekaṃ itthiṃ gahetvā vicaranto sabbesaṃ ayaṃ uppādesi, taṃ tumhākaṃ vijitā nīharathā”ti. “Kahaṃ pana so, bhante”ti? “Vihāre, mahārājā”ti. “Katarasmiṃ senāsane viharati”ti? “Asukasmiṃ nāmā”ti. “Tena hi gacchatha, ahaṃ taṃ gaṇhissāmī”ti so sāyanhasamaye vihāraṃ gantvā taṃ senāsaṃ

purisehi parikkhipāpetvā therassa vasanaṭṭhānābhimukho agamāsi. Thero mahāsaddaṃ sutvā vihārā nikkhamitvā pamukhe aṭṭhāsi. Tampissa itthirūpaṃ piṭṭhipasse ṭhitam rājā addasa. Thero rañño āgamaṇaṃ ñatvā vihāraṃ abhiruhitvā nisīdi. Rājā theram na vandi, tampi itthim nāddasa. So dvārantarepi hetthāmañcepi olokeno adisvāva theram āha – “bhante, imasmiṃ thāne ekaṃ itthim addasaṃ, kahaṃ sā”ti? “Na passāmi, mahārājā”ti. “Idāni mayā tumhākaṃ piṭṭhipasse ṭhitā diṭṭhā”ti vuttepi “ahaṃ na passāmi”ccevāha. Rājā “kiṃ nu kho eta”nti cintetvā, “bhante, ito tāva nikkhamathā”ti āha. There nikkhamitvā pamukhe ṭhite puna sā therassa piṭṭhipasse aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā puna uparitalaṃ abhiruhi, tassa āgatabhāvaṃ ñatvā thero nisīdi. Puna rājā taṃ sabbatṭhānesu oloketopi adisvā, “bhante, kahaṃ sā itthi”ti puna theram pucchi. Nāhaṃ passāmi mahārājāti. “Kiṃ kathetha, bhante, mayā idāneva tumhākaṃ piṭṭhipasse ṭhitā diṭṭhā”ti āha. Āma, mahārāja, mahājanopi “me pacchato pacchato itthi vicarati”ti vadati, ahaṃ pana na passāmīti. Rājā “paṭirūpakena bhavitabba”nti sallakkhetvā puna theram, “bhante, ito tāva otarathā”ti vatvā there otaritvā pamukhe ṭhite puna taṃ tassa piṭṭhipasse ṭhitam disvā uparitalaṃ abhiruhi. Puna nāddasa. So puna theram pucchitvā tena “na passāmi”cceva vutte “paṭirūpakameveta”nti niṭṭhaṃ gantvā theram āha – “bhante, evarūpe saṃkilese tumhākaṃ piṭṭhito vicarante añño koci tumhākaṃ bhikkhaṃ na dassati, nibaddhaṃ mama gehaṃ pavisatha, ahameva catūhi paccayehi upaṭṭhahissāmi”ti theram nimantetvā pakkāmi.

Bhikkhū “passathāvuso, rañño pāpakiriyaṃ, ‘etaṃ vihārato nīharā’ti vutte āgantvā catūhi paccayehi nimantetvā gato”ti ujjhāyimsu. Tampi theram āhaṃsu – “ambho, dussīla, idānisi rājakoṇḍo jāto”ti. Sopi pubbe bhikkhū kiñci vattum asakkonto “tumhe dussīlā, tumhe koṇḍā, tumhe itthim gahetvā vicarathā”ti āha. Te gantvā satthu ārocesum – “bhante, koṇḍadhānatthero amhehi vutto amhe ‘dussīlā’tiādīni vatvā akkosati”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā pucchi – “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, evaṃ vadesi”ti? “Saccaṃ, bhante”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Mayā saddhiṃ kathitakāraṇā”ti. “Tumhe, bhikkhave, iminā saddhiṃ kasmā kathethā”ti. “Imassa pacchato itthim vicarantiṃ disvā, bhante”ti. “Ime kira tayā saddhiṃ itthim vicarantiṃ disvā vadanti, tvaṃ kasmā kathesi, ete tāva disvā kathenti. Tvaṃ adisvāva imehi saddhiṃ kasmā kathesi, nanu pubbe taveva pāpikaṃ diṭṭhiṃ nissāya idaṃ jātam, idāni kasmā puna pāpikaṃ diṭṭhiṃ gaṇhāsī”ti. Bhikkhū “kiṃ pana, bhante, iminā pubbe kata”nti pucchiṃsu. Atha nesam satthā tassa pubbakammaṃ kathetvā “bhikkhu idaṃ pāpakammaṃ nissāya tvaṃ imaṃ vipakāraṃ patto, idāni te puna tathārūpaṃ pāpikaṃ diṭṭhiṃ gahetum na yuttam, mā puna bhikkhūhi saddhiṃ kiñci kathehi, nissaddo mukhavaṭṭiyaṃ chinnakaṃsathālasadiso hohi, evaṃ karonto nibbānappatto nāma bhavissati”ti vatvā anusandhiṃ gahetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

133.

“Māvoca pharusam kañci, vuttā paṭivadeyyu taṃ;
Dukkha hi sārambhakathā, paṭidaṇḍā phuseyyu taṃ.

134.

“Sace neresi attānaṃ, kaṃso upahato yathā;
Esa pattosi nibbānaṃ, sārambho te na vijjati”ti.

Tattha **māvoca pharusam kañcīti** kañci ekapuggalampi pharusam mā avaca. **Vuttāti** tayā pare “dussīlā”ti vuttā, tampi tatheva **paṭivadeyyūṃ**. **Sārambhakathāti** esā karaṇuttarā yugaggāhakathā nāma **dukkhā**. **Paṭidaṇḍāti** kāyadaṇḍādīhi paraṃ paharantassa tādisā paṭidaṇḍā ca tava matthake pateyyūṃ. **Sace neresīti** sace attānaṃ niccalaṃ kātum sakkhissasi. **Kaṃso upahato yathāti** mukhavaṭṭiyaṃ chinditvā talamattaṃ katvā ṭhapitakaṃsathālaṃ viya. Tañhi hatthapādehi vā daṇḍakena vā pahaṭampi saddaṃ na karoti, **esa pattosīti** sace evarūpo bhavituṃ sakkhissasi, imaṃ paṭipadaṃ pūrayamāno idāni appatopi eso nibbānappatto nāma. **Sārambho te na vijjati**ti evaṃ sante ca pana “tvaṃ dussīlo, tumhe dussīlā”ti evamādiko uttarakaraṇavācālakkhaṇo sārambhōpi te na vijjati, na bhavissatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu, koṇḍadhānattheropi satthārā dinnaovāde ṭhatvā arahattaṃ pāpuṇi, na cirasseva ākāse uppatitvā paṭhamaṃ salākaṃ gaṇhīti.

Koṇḍadhānattheravatthu catutthaṃ.

5. Uposathikaitthīnaṃ vatthu

Yathā daṇḍenāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā pubbārāme viharanto visākhādīnaṃ upāsikānaṃ uposathakammaṃ ārabha kathesi.

Sāvatthiyaṃ kira ekasmiṃ mahāuposathadivase pañcasatamattā itthiyo uposathikā hutvā vihāraṃ agamiṃsu. Visākhā tāsū mahallakittthiyo upasaṅkamitvā pucchi, “ammā, kimatthaṃ uposathikā jātatthā”ti. Tāhi “dibbasampattiṃ patthetvā”ti vutte majjhimitthiyo pucchi, tāhi “sapattivāsā muccanattāyā”ti vutte taruṇitthiyo pucchi, tāhi “paṭhamagabbhe puttapaṭilābhatthāyā”ti vutte kumārikāyo pucchi, tāhi “taruṇabhāveyeva patikulagamanattāyā”ti vutte taṃ sabbampi tāsāṃ kathāṃ sutvā tā ādāya satthu santikaṃ gantvā paṭipāṭiyā ārocesi. Taṃ sutvā sathā “visākhe imesaṃ sattānaṃ jātiādayo nāma daṇḍahattakagopālakasadisā, jāti jarāya santikaṃ, jarā byādhino santikaṃ, byādhi maraṇassa santikaṃ pesetvā maraṇaṃ kuṭhāriyā chindantā viya jīvitāṃ chindati, evaṃ santēpi vivaṭṭaṃ patthentā nāma natthi, vaṭṭameva pana patthentī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

135.

“Yathā daṇḍena gopālo, gāvo pājeti gocaraṃ;
Evaṃ jarā ca maccu ca, āyuraṃ pājenti pāṇina”nti.

Tattha **pājetī**ti cheko **gopālo** kedārantaraṃ pavisantiyo **gāvo daṇḍena** nivāretvā teneva pothento sulabhatiṇodakaṃ **gocaraṃ** neti. **Āyuraṃ pājenti**ti jīvitindriyaṃ chindanti khepenti. Gopālako viya hi jarā ca maccu ca, gogaṇo viya jīvitindriyaṃ, gocarabhūmi viya maraṇaṃ. Tattha jāti tāva sattānaṃ jīvitindriyaṃ jarāya santikaṃ pesesi, jarā byādhino santikaṃ, byādhi maraṇassa santikaṃ. Tameva maraṇaṃ kuṭhāriyā chedaṃ viya chinditvā gacchatīti idamettha opammaṃ sampatipādanaṃ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Uposathikaitthīnaṃ vatthu pañcamam.

6. Ajagarapetavatthu

Atha pāpāni kammānīti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto ajagarapetaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi samaye mahāmogallānatthero lakkhaṇattherena saddhiṃ giṃjhakūṭato otaranto dibbena cakkhunā pañcavīsatiyojanikaṃ ajagarapetaṃ nāma addasa. Tassa sīsato aggijālā utṭhahitvā pariyaṇtaṃ gacchanti, pariyaṇtato utṭhahitvā sīsāṃ gacchanti, ubhayato utṭhahitvā majjhe otaranti. Thero taṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Lakkhaṇattherena sitakāraṇaṃ puṭṭho “akālo, āvuso, imassa pañhassa veyyākaraṇāya, satthu santike maṃ puccheyyāsī”ti vatvā rājagahe piṇḍāya caritvā satthu santikaṃ gatakāle lakkhaṇattherena puṭṭho āha – “tatrāhaṃ, āvuso, ekaṃ petam addasaṃ, tassa evarūpo nāma attabhāvo, aham taṃ disvā ‘na vata me evarūpo attabhāvo ditṭhapubbo’ti sitaṃ pātvākāsi”nti. Sathā “cakkhubhūtā vata, bhikkhave, sāvakā viharantī”tiādīni (pārā. 228; saṃ. ni. 2.202) vadanto therassa kathāṃ patiṭṭhāpetvā “mayāpi eso, bhikkhave, peto bodhimaṇḍeyeva ditṭho, ‘ye ca pana me vacanaṃ na saddaheyyuṃ, tesam taṃ ahitāya assā’ti na kathesiṃ, idāni mogallānaṃ sakkhiṃ labhitvā kathemi”ti vatvā bhikkhūhi tassa pubbakammaṃ puṭṭho byākāsi –

Kassapabuddhakāle kira sumaṅgalasetṭhi nāma suvaṇṇiṭṭhakāhi bhūmiṃ santharivā vīsatusabhaṭṭhāne tattakeneva dhanena vihāraṃ kāretvā tāvattakeneva vihāramahaṃ kāresi. So ekadivasaṃ pātova satthu santikaṃ gacchanto nagaradvāre ekissā sālāya kāsāvaṃ sasīsāṃ pārupitvā kalalamakkhitehi pādehi nipannaṃ ekaṃ coraṃ disvā “ayaṃ kalalamakkhitapādo rattiṃ vicarivā divā nipannamanusso bhavissati”ti āha. Coro mukhaṃ vivarivā setṭhiṃ disvā “hotu, jānissāmi te kattabba”nti āghātaṃ bandhitvā sattakkhattuṃ khattaṃ jhāpesi, sattakkhattuṃ vaje gunnaṃ pāde chindi, sattakkhattuṃ gehaṃ jhāpesi, so ettakenāpi kopaṃ nibbāpetuṃ asakkonto tassa cūlūpaṭṭhākēna saddhiṃ mittasanthavaṃ katvā “kiṃ te setṭhino piya”nti puṭṭho “gandhakuṭito aññaṃ tassa piyataraṃ natthī”ti sutvā “hotu, gandhakuṭiṃ jhāpetvā kopaṃ nibbāpessāmī”ti satthari piṇḍāya pavitṭhe pānīyaparibhojanīyaghaṭe bhinditvā gandhakuṭiyaṃ aggiṃ adāsi. Setṭhi “gandhakuṭi kira jhāyati”ti sutvā āgacchanto jhāmakāle āgantvā gandhakuṭiṃ jhāmaṃ olokento vālaggamattampi domanassaṃ akatvā vāmabāhuṃ samañjitvā dakkhiṇena hatthēna mahāapphoṭanaṃ apphoṭesi. Atha naṃ samīpe thitā pucchiṃsu – “kasmā, sāmi, ettakaṃ dhanam vassajjetvā katagandhakuṭiyā jhāmakāle

apphoṭesi’ ti? So āha – “ettakaṃ me, tātā, aggiādīhi asādhāraṇe buddhassa sāsane dhaṇaṃ nidahitaṃ laddhaṃ, ‘punapi ettakaṃ dhaṇaṃ vissajjtvā satthu gandhakuṭiṃ kātuṃ labhissāmi’ ti tuṭṭhamānaso apphoṭesi’ nti. So puna tattakaṃ dhaṇaṃ vissajjtvā gandhakuṭiṃ kāretvā vīsatisahassabhikkhuparivārassa satthuno dānaṃ adāsi. Taṃ disvā coro cintesi – “ahaṃ imaṃ amāretvā maṅkukātuṃ na sakkhissāmi, hotu, māressāmi na” nti nivāsanantare churikaṃ bandhitvā sattāhaṃ vihāre vicarantopi okāsaṃ na labhi. Mahāseṭṭhipi satta divasāni buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā satthāraṃ vanditvā āha – “bhante, mama ekena purisena sattakkhattuṃ khettaṃ jhāpitaṃ, sattakkhattuṃ vaje gunnaṃ pādā chinnā, sattakkhattuṃ gehaṃ jhāpitaṃ, idāni gandhakuṭipi teneva jhāpitā bhavissati, ahaṃ imasmim dāne paṭhamaṃ pattim tassa dammi’ ti.

Taṃ sutvā coro “bhāriyaṃ vata me kammaṃ kataṃ, evaṃ aparādhakāraṇe mayi imassa kopamattampi natthi, imasmimpi dāne mayhameva paṭhamaṃ pattim deti, ahaṃ imasmim dubbhāmi, evarūpaṃ me purisaṃ akhamāpentassa devadaṇḍopi me matthake pateyyā’ ti gantvā seṭṭhissa pādāmūle nipajjitvā “khamāhi me, sāmī’ ti vatvā “kiṃ ida’ nti vutte, “sāmī, evaṃ ayuttakaṃ kammaṃ mayā kataṃ, tassa me khamāhī’ ti āha. Atha naṃ seṭṭhi “tayā me idaṅcīdaṅca kata’ nti sabbaṃ pucchitvā “āma, mayā kata’ nti vutte, “tvaṃ mayā na diṭṭhapubbo, kasmā me kujjhivā evamakāsī’ ti pucchi. So ekadivasaṃ nagarā nikkhantena tena vuttavacanaṃ sāretvā “iminā me kāraṇena kopo uppādito’ ti āha. Seṭṭhi attanā vuttaṃ saritvā “āma, tātā, vuttaṃ mayā, taṃ me khamāhī’ ti coraṃ khamāpetvā “uṭṭhehi, tātā, khamāmi te, gaccha, tātā’ ti āha. Sace me, sāmī, khamasi, saputtadāraṃ maṃ gehe dāsaṃ karohīti. Tātā, tvaṃ mayā ettake kathite evarūpaṃ chedanāṃ akāsi, gehe vasantena pana saddhiṃ na sakkā kiñci kathetuṃ, na me tayā gehe vasantena kiccaṃ atthi, khamāmi te, gaccha, tātāti. Coro taṃ kammaṃ katvā āyupariyosāne avīcimhi nibbatta dīgharattaṃ tattha paccitvā vipākāvasesena idāni gijjhakūṭe pabbate paccatīti.

Evaṃ satthā tassa pubbakammaṃ kathetvā, “bhikkhave, bālā nāma pāpāni kammāni karontā na bujjhanti, pacchā pana attanā katakammehi ḍayhamānā attanāva attano dāvaggisadisāva honti’ ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

136.

“Atha pāpāni kammāni, karaṃ bālo na bujjhati;
Sehi kammehi dummedho, aggiḍaḍḍhova tappatī’ ti.

Tattha **atha pāpānī**ti na kevalaṃ **bālo** kodhavasena pāpāni karoti, karontopi pana **na bujjhatī**ti attho. Pāpaṃ karonto ca “pāpaṃ karomī’ ti abujjhanako nāma natthi. “Imassa kammaṃ evarūpo nāma vipāko’ ti ajānanatāya “na bujjhatī’ ti vuttaṃ. **Sehī**ti so tehi attano santakehi **kammehi dummedho** nippaṅṅo puggalo niraye nibbattitvā **aggiḍaḍḍhova tappatī**ti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ajagarapetavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Mahāmogallānattheravatthu

Yo daṇḍenāti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ satthā veḷuvane viharanto mahāmogallānattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi samaye titthiyā sannipatitvā mantesuṃ – “jānāthāvuso, ‘kena kāraṇena samaṇassa gotamassa lābhasakkāro mahā hutvā nibbatta’ ti. Mayaṃ na jānāma, tumhe pana jānāthāti. Āma, jānāma, mahāmogallānaṃ nāma ekaṃ nissāya uppanno. So hi devalokaṃ gantvā devatāhi katakammaṃ pucchitvā āgantvā manussānaṃ katheti ‘idaṃ nāma katvā evarūpaṃ sampattim labhanti’ ti. Niraye nibbattānampi kammaṃ pucchitvā āgantvā manussānaṃ katheti ‘idaṃ nāma katvā evarūpaṃ dukkhaṃ anubhavanti’ ti. Manussā tassa kathaṃ sutvā mahantaṃ lābhasakkāraṃ abhiharanti, sace taṃ māretuṃ sakkhissāma, so lābhasakkāro amhākaṃ nibbattissati’ ti. Te “attheko upāyo’ ti sabbe ekacchanda hutvā “yaṃkiñci katvā taṃ māreṇessāma’ ti attano upaṭṭhāke samādapetvā kahāpaṇasaṃsaṃsaṃ labhitvā purisaghātakammaṃ katvā carante core pakkosāpetvā “mahāmogallānatthero nāma kālasilāyaṃ vasati, tattha gantvā taṃ māreṇā’ ti tesāṃ kahāpaṇa adamsu. Corā dhanalobhena sampatiṅcchitvā “theraṃ māreṇessāma’ ti gantvā tassa vasanaṭṭhānaṃ

parivāresuṃ. Thero tehi parikkhittabhāvaṃ ñatvā kuñcikaschiddena nikkhamitvā pakkāmi. Te corā taṃ divasaṃ therāṃ adisvā punekadivasaṃ gantvā parikkhipiṃsu. Thero ñatvā kaṇṇikāmaṇḍalaṃ bhinditvā ākāsaṃ pakkhandi. Evaṃ te paṭhamamāsepi majjhimamāsepi therāṃ gahetuṃ nāsakkhiṃsu. Pacchimamāse pana sampatte thero attanā katakammaṃ ākaddhanabhāvaṃ ñatvā na apagacchi. Corā gantvā therāṃ gahetvā taṇḍulakaṇamattānissa aṭṭhīni karontā bhindiṃsu. Atha naṃ “mato”ti saññāya ekasmiṃ gumbapiṭṭhe khipitvā pakkamiṃsu.

Thero “sathhāraṃ passitvāva parinibbāyissāmi”ti attabhāvaṃ jhānaveṭhanena veṭhetvā thiraṃ katvā ākāseṇa satthu santikaṃ gantvā sathhāraṃ vanditvā, “bhante, parinibbāyissāmi”ti āha. “Parinibbāyissasi, moggallānā”ti? “Āma, bhante”ti. “Kattha gantvā”ti? “Kālasilāpadesaṃ, bhante”ti. Tena hi, moggallāna, mayhaṃ dhammaṃ kathetvā yāhi. Tādisassa hi me sāvakassa idāni dassanaṃ natthi. So “evaṃ karissāmi, bhante”ti sathhāraṃ vanditvā ākāsaṃ uppattitvā parinibbānadivase sārīputtatthero viya nānappakārā iddhiyo katvā dhammaṃ kathetvā sathhāraṃ vanditvā kālasilāṭṭavim gantvā parinibbāyi. “Theraṃ kira corā māresu”nti ayampi kathā sakalajambudīpe patthari. Rājā ajātasattu core pariyesanatthāya carapurise payojesi. Tesupi coresu surāpāne suraṃ pivantesu eko ekassa piṭṭhiṃ paharivā pātesi. So taṃ santejjetvā “ambho dubbhīta, tvaṃ kasmā me piṭṭhiṃ pātesi”ti āha. Kiṃ pana hare duṭṭhacora, tayā mahāmoggallānatthero paṭhamam pahaṭoti? Kiṃ pana mayā pahaṭabhāvaṃ tvaṃ na jānāsīti? Iti nesam “mayā pahaṭo, mayā pahaṭo”ti vadantānaṃ vacanaṃ sutvā te carapurisā te sabbe core gahetvā rañño ārocesuṃ. Rājā core pakkosāpetvā pucchi – “tumhehi thero mārito”ti? “Āma, devā”ti. “Kena tumhe uyyojitā”ti? “Naggasamaṇakehi, devā”ti. Rājā pañcasate naggasamaṇake gāhāpetvā pañcasatehi corehi saddhiṃ rājāṅgaṇe nābhīpamāṇesu āvātesu nikhaṇāpetvā palālehi paṭicchādāpetvā aggim dāpesi. Atha nesam jhāmabhāvaṃ ñatvā ayanaṅgalehi kasāpetvā sabbe khaṇḍākhaṇḍikaṃ kārāpesi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “mahāmoggallānatthero attano ananurūpameva maraṇaṃ patto”ti. Sathhā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, moggallāno imasseva attabhāvassa ananurūpaṃ maraṇaṃ patto, pubbe pana tena katassa kammaṃ anurūpameva maraṇaṃ patto”ti vatvā “kiṃ panassa, bhante, pubbakamma”nti puṭṭho vitthāretvā kathesi –

Atīte kira bārāṇasivāsī eko kulaputto sayameva koṭṭanapacanādīni kammāni karonto mātāpitāro paṭijaggi. Athassa mātāpitāro naṃ, “tāta, tvaṃ ekakova gehe ca araṇṇe ca kammaṃ karonto kilamasi, ekaṃ te kumārīkaṃ ānessāmi”ti vatvā, “ammaṭātā, na mayhaṃ evarūpāyattho, ahaṃ yāva tumhe jīvatha, tāva vo sahatthā upaṭṭhahissāmi”ti tena paṭikkhittā punappunaṃ taṃ yācitvā kumārīkaṃ ānayiṃsu. Sā katipāhameva te upaṭṭhahitvā pacchā tesam dassanampi anicchanti “na sakkā tava mātāpitūhi saddhiṃ ekaṭṭhāne vasitu”nti ujjhāyitvā tasmim attano kathaṃ aggaṇhante tassa bahigatakāle makacivākakhaṇḍāni ca yāgupheṇaṇca gahetvā tattha tattha ākiritvā tenāgantvā “kiṃ ida”nti puṭṭhā āha – “imesaṃ andhamahallakānaṃ etaṃ kammaṃ, sabbaṃ gehaṃ kiliṭṭhaṃ karontā vicaranti, na sakkā etehi saddhiṃ ekaṭṭhāne vasitu”nti. Evaṃ tāya naṃ punappunaṃ kathayamānāya evarūpopi pūritapāramī satto mātāpitūhi saddhiṃ bhijji. So “hotu, jānissāmi nesam kattabba”nti te bhojetvā, “ammaṭātā, asukaṭṭhāne nāma tumhākaṃ ñātakā āgamaṇaṃ paccāsanti, tattha gamissāmi”ti te yānakaṃ āropetvā ādāya gacchanto aṭṭavimajjhaṃ pattakāle, “tāta, rasmiyo gaṇhātha, gāvo patodasaññāya gamissanti, imasmim ṭhāne corā vasanti, ahaṃ otarāmi”ti pitu hatthe rasmiyo datvā otarivā gacchanto saddaṃ parivattetvā corānaṃ uṭṭhitasaddamakāsi. Mātāpitāro saddaṃ sutvā “corā uṭṭhitā”ti saññāya, “tāta, mayam mahallakā, tvaṃ attānameva rakkhāhi”ti āhaṃsu. So mātāpitāro tathāviravantepi corasaddaṃ karonto koṭṭetvā māretvā aṭṭaviyaṃ khipitvā paccāgami.

Sathhā idaṃ tassa pubbakammaṃ kathetvā, “bhikkhave, moggallāno ettakaṃ kammaṃ katvā anekavassasatasahassāni niraye paccitvā vipākāvasesena attabhāvasate evameva koṭṭetvā samcuṇṇito maraṇaṃ patto. Evaṃ moggallānena attano kammānurūpameva maraṇaṃ laddhaṃ, pañcahi corasatehi saddhiṃ labhiṃsu. Appaduṭṭhesu hi padussanto dasahi kāraṇehi anayabyasanaṃ pāpuṇātiyevā”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

137.

“Yo daṇḍena adaṇḍesu, appaduṭṭhesu dussati;
Dasannamaññataraṃ ṭhānaṃ, khippameva nigacchati.

138.

“Vedanam pharusam jāniṃ, sarīrassa va bhedanam;
Garukam vāpi ābādham, cittakkhepaṃ va pāpuṇe.

139.

“Rājato vā upasaggam, abbhakkhānam va dāruṇam;
Parikkhayaṃ va ñātīnam, bhogānam va pabhaṅguraṃ.

140.

“Atha vāssa agārāni, aggi ḍahati pāvako;
Kāyassa bheda duppañño, nirayaṃ sopapajjati”ti.

Tattha **adaṇḍesūti** kāyadaṇḍādirahitesu khīṇāsavesu. **Appaduṭṭhesūti** paresu vā attani vā niraparādhesu. **Dasannamaññataram ṭhānanti** dasasu dukkhakāraṇesu aññataram kāraṇam. **Vedananti** sīsarogādibhedam **pharusam** vedanam. **Jāninti** kicchādhigatassa dhanassa jāniṃ. **Bhedananti** hatthacchedādikaṃ sarīrabhedanam. **Garukanti** pakkhahataekacakkhukapīṭhasappikuṇībhāvakuṭṭharogādibhedam garukābādham vā. **Cittakkhepanti** ummādam. **Upasagganti** yasavilopasenāpatitṭhānādiacchindanādikaṃ **rājato** upasaggam vā. **Abbhakkhānanti** adiṭṭhaasutaacintitapubbaṃ “idaṃ sandhicchedādikammaṃ, idaṃ vā rājāparādhitakammaṃ tayā kata”nti evarūpaṃ **dāruṇam** abbhakkhānam vā. **Parikkhayaṃ va ñātīnanti** attano avassayo bhavituṃ samatthānam **ñātīnam** parikkhayaṃ vā. **Pabhaṅguranti** pabhaṅgubhāvam pūtibhāvam. Yaṃ hissa gehe dhaññaṃ, taṃ pūtibhāvam āpajjati, suvaṇṇam aṅgārabhāvam, muttā kappāsaṭṭhibhāvam, kahāpaṇam kapālakhaṇḍādibhāvam, dvipadacatuppadā kāṇakuṇādibhāvanti attho. **Aggi ḍahati** ekasamvacchare dvattikkhattuṃ aññasmim dāhake avijjamānepi asaniaggi vā pativā ḍahati, attanova dhammatāya uṭṭhito pāvako vā ḍahatiyeva. **Nirayanti** diṭṭheva dhamme imesaṃ dasannaṃ ṭhānānam aññataram patvāpi ekamsena samparāye pattabbaṃ dassetuṃ “nirayaṃ sopapajjati”ti vuttam.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahāmogallānattheravatthu sattamaṃ.

8. Bahubhaṇḍikabhikkhuvatthu

Na naggacariyāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto bahubhaṇḍikaṃ bhikkhum ārabba kathesi.

Sāvattvivāsī kireko kuṭumbiko bhariyāya kālakatāya pabbaji. So pabbajanto attano parivenaṇca aggisālaṇca bhaṇḍagabbhaṇca kāretvā sabbampi bhaṇḍagabbhaṃ sappimadhutelādīhi pūretvā pabbaji, pabbajitvā ca pana attano dāse pakkosāpetvā yathārucikaṃ āhāram pacāpetvā bhuñjati. Bahubhaṇḍo ca bahuparikkhāro ca ahosi. Rattiṃ aññaṃ nivāsanapārūpanaṃ hoti, divā aññaṃ nivāsanapārūpanaṃ hoti, divā aññaṃ vihārapaccante vasati. Tassekadivasam cīvarapaccattharaṇāni sukkhāpentassa senāsanacārikaṃ ahiṇḍantā bhikkhū passivā “kassimāni, āvuso”ti pucchitvā “mayha”nti vutte, “āvuso, bhagavatā ticīvarāni anuññātāni, tvaṇca pana evaṃ appicchassa buddhassa sāsane pabbajitvā evaṃ bahuparikkhāro jāto”ti taṃ satthu santikaṃ netvā, “bhante, ayaṃ bhikkhu atibahubhaṇḍo”ti ārocesuṃ. Satthā “saccaṃ kira taṃ bhikkhū”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte āha – “kasmā pana tvam, bhikkhu, mayā appicchatāya dhamme desite evaṃ bahubhaṇḍo jāto”ti. So tāvattakeneva kupito “iminā dāni nīhārena carissāmī”ti pārūpanaṃ chaḍḍetvā parisamajjhe ekacīvaro aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā upatthambhayamāno nanu tvam bhikkhu pubbe hirottappagavesako dakarakkhasakālepi hirottappaṃ gavesamāno dvādasa vassāni vihāsi, kasmā idāni evaṃ garuke buddhasāsane pabbajitvā catuparisamajjhe pārūpanaṃ chaḍḍetvā hirottappaṃ pahāya ṭhitosīti. So satthu vacanaṃ sutvā hirottappaṃ paccupaṭṭhāpetvā taṃ cīvaraṃ pārūpitvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Bhikkhū tassa atthassa āvibhāvattamaṃ bhagavantaṃ yāciṃsu. Bhagavā atītaṃ āharitvā kathesi –

Atīte kira bārāṇasirañño aggamahesiyā kucchismim bodhisatto paṭisandhim gaṇhi. Tassa nāmaggaṇadivase **mahiṃsakumāro**ti nāmaṃ kariṃsu. Tassa kaniṭṭhabhātā **candakumāro** nāma ahosi. Tesam mātari kālakatāya rājā aññaṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sāpi puttaṃ vijjāyi, **sūriyakumāro**tissa nāmaṃ kariṃsu. Taṃ disvā rājā tuṭṭho “puttassa te varaṃ dammi”ti āha. Sāpi kho, “deva, icchitakāle gaṇhissāmī”ti vatvā puttassa vayappattakāle rājānaṃ āha – “devena mayhaṃ

puttassa jātakāle varo dinno, idāni me puttassa rajjaṃ dehi”ti. Rājā “mama dve puttā aggikkhandhā viya jalantā vicaranti, na sakkā tassa rajjaṃ dātu”nti paṭikkhipitvāpi taṃ punappunaṃ yācamānameva disvā “ayaṃ me puttānaṃ anathampi kareyyā”ti putte pakkosāpetvā, “tātā, ahaṃ sūriyakumārassa jātakāle varam adāsiṃ, idānissa mātā rajjaṃ yācati, ahaṃ tassa na dātukāmo, tassa mātā tumhākaṃ anathampi kareyya, gacchatha tumhe, araṇṇe vasitvā mamaccayenāgantvā rajjaṃ gaṇhathā”ti uyyojesi. Te pitaraṃ vanditvā pāsādā otarante rājaṅgaṇe kīlamāno sūriyakumāro disvā taṃ kāraṇaṃ ñatvā tehi saddhiṃ nikkhami. Tesam himavantam pavitṭhakāle bodhisatto maggā okkamma aññatarasmim rukkhamūle nisīditvā sūriyakumāraṃ āha – “tāta, etaṃ saraṃ gantvā nhatvā ca pivitvā ca amhākaṃ pi paduminipaṇṇehi udakaṃ āharā”ti. So pana saro vessavaṇṇassa santikā ekena dakarakkhasena laddho hoti. Vessavaṇṇo ca taṃ āha – “ṭhapetvā devadhammajānanake ye ca aññe imaṃ saraṃ otaranti, te khādituṃ labhasī”ti. Tato paṭṭhāya so taṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe devadhamme pucchitvā ajānante khādati, sūriyakumāropi taṃ saraṃ avīmaṃsitvāva otari, tena ca “devadhamme jānāsī”ti pucchito “devadhammā nāma candimasūriyā”ti āha. Atha naṃ “tvam devadhamme na jānāsī”ti udakaṃ pavesetvā attano bhavane ṭhapesi. Bodhisattopi taṃ cirāyantaṃ disvā candakumāraṃ pesesi. Sopi tena “devadhamme jānāsī”ti pucchito “devadhammā nāma catasso disā”ti āha. Dakarakkhaso tampi udakaṃ pavesetvā tattheva ṭhapesi.

Bodhisatto tasmimpi cirāyante “antarāyena bhavitabba”nti sayam gantvā dvinnampi otarānapadaṃyeva disvā “ayaṃ saro rakkhasapariggahito”ti ñatvā khaggaṃ sannayhitvā dhanuṃ gahetvā aṭṭhāsī. Rakkhaso taṃ anotarantaṃ disvā vanakammikapurisavesenāgantvā āha – “bho purisa, tvam maggakilanto, kasmā imaṃ saraṃ otaritvā nhatvā ca pivitvā ca bhisamulālam khādītva pupphāni pilandhitvā na gacchasi”ti. Bodhisatto taṃ disvāva “esa so yakkho”ti ñatvā “tayā me bhātaro gahitā”ti āha. Āma, mayā gahitāti. Kiṃ kāraṇāti? Ahaṃ imaṃ saraṃ otiṇṇotiṇṇe labhāmīti. Kiṃ pana sabbeva labhasīti? Devadhammajānanake ṭhapetvā avasese labhāmīti. Atthi pana te devadhammehi atthoti? Āma, atthīti. Ahaṃ kathessāmīti. Tena hi kathehīti. Na sakkā kiliṭṭhena gattena kathetunti. Yakkho bodhisattaṃ nhāpetvā pānīyaṃ pāyetvā alaṅkaritvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe pallākaṃ āropetvā sayamassa pādāmūle nisīdi. Atha naṃ bodhisatto “sakkaccaṃ suṇāhī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Hiriottappasampannā, sukkadhammasamāhitā;
Santo sappurisā loke, **devadhammā**ti vuccare”ti. (jā. 1.1.6);

Yakkho imaṃ dhammadesanaṃ sutvā pasanno bodhisattaṃ āha – “paṇḍita, ahaṃ te pasanno, ekaṃ bhātaraṃ dammi, kataraṃ ānemī”ti? “Kaniṭṭhaṃ ānehi”ti. Paṇḍita, tvam kevalaṃ devadhamme jānāsīyeva, na pana tesu vattasīti. Kiṃ kāraṇāti? Yasmā jeṭṭhaṃ ṭhapetvā kaniṭṭhaṃ āharāpento jeṭṭhāpacāyikakammaṃ na karosīti, devadhamme cāhaṃ yakkha jānāmi, tesu ca vattāmi. Mayaṇhi etaṃ nissāya imaṃ araṇṇaṃ pavitṭhā. Etassa hi atthāya amhākaṃ pitaraṃ etassa mātā rajjaṃ yāci, amhākaṃ pana pitā taṃ varam adatvā amhākaṃ anurakkhaṇatthāya araṇṇe vāsaṃ anujāni, so kumāro anivattitvā amhehi saddhiṃ āgato. “Taṃ araṇṇe eko yakkho khādī”ti vuttepi na koci saddahissati. Tenāhaṃ garahabhayabhīto tamevāharāpemīti. Yakkho bodhisattassa pasīditvā “sādhū paṇḍita, tvameva devadhamme jānāsī, devadhammesu ca vattasī”ti dve bhātaro ānetvā adāsī. Atha naṃ bodhisatto yakkhabhāve ādīnavaṃ kathetvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāpesi. So tena susaṃvihitārakkho tasmim araṇṇe vasitvā pitari kālakate yakkham ādāya bārāṇasiṃ gantvā rajjaṃ gahetvā candakumārassa uparajjaṃ, sūriyakumārassa senāpatiṭṭhānaṃ datvā yakkhassa ramaṇīye ṭhāne āyanaṃ kārapetvā yathā so lābhagappatto hoti, tathā akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā rakkhaso bahubhaṇḍikabhikkhu ahoṣi, sūriyakumāro ānando, candakumāro sārīputto, mahiṃsakumāro pana ahamevā”ti. Evaṃ satthā jātaṃ kathetvā “evaṃ tvam, bhikkhu, pubbe devadhamme gavesamāno hiriottappasampanno vicaritvā idāni catuparisamajjhe iminā nīhārena ṭhatvā mama purato ‘appicchomhī’ti vadanto ayuttaṃ akāsi. Na hi sātakaṃ paṭikkhepādimattena samaṇo nāma hotī”ti vatvā anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

141.

“Na naggacariyā na jaṭā na paṅkā, nānāsakā thaṇḍilasāyikā vā;
Rajojallaṃ ukkuṭikappadhānaṃ, sodhenti maccaṃ avitiṇṇakāṅkha”nti.

Tattha **nānāsakā**ti na anasakā, bhattapaṭikkhepakāti attho. **Thaṇḍilasāyikā**ti bhūmisayanā. **Rajojallanti** kaddamalepanākārena sarīre sannihitarajo. **Ukkuṭikappadhānanti** ukkuṭikabhāvena āradhaviṇṇiyam. Idam vuttam hoti – yo hi macco “evam aham lokanissaraṇasaṅkhātam suddhim pāpuṇissāmī”ti imesu naggacariyādīsu yam kiñci samādāya vatteyya, so kevalam micchādassanañceva vaḍḍheyya, kilamathassa ca bhāgī assa. Na hi etāni susamādinānīpi aṭṭhavatthukāya kaṅkhāya avitiṇṇabhāvena **avitiṇṇakaṅkham maccam sodhentī**.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Bahubhaṇḍikabhikkhuvatthu aṭṭhamam.

9. Santatimahāmattavatthu

Alaṅkato cepīti imaṃ dhammadesanam sathā jetavane viharanto santatimahāmattam ārabha kathesi.

So hi ekasmiṃ kāle rañño pasenadikosalassa paccantam kupitam vūpasametvā āgato. Athassa rājā tuṭṭho satta divasāni rajjam datvā ekaṃ naccagītakusalam itthim adāsi. So satta divasāni surāmadamatto hutvā sattame divase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthikkhandhavaragato nhānatittham gacchanto sathāram piṇḍāya pavisantam dvārantare disvā hatthikkhandhavaragatova sīsam cāletvā vanditvā pakkāmi. Sathā sitam katvā “ko nu kho, bhante, sitapātukaraṇe hetū”ti ānandattherena puṭṭho sitakāraṇam ācikkhanto āha – “passānanda, santatimahāmattam, ajja sabbābharapaṭimaṇḍitova mama santikam āgantvā catuppādikagāthāvasāne arahattam patvā sattatālamatte ākāse nisīditvā parinibbāyissatī”ti. Mahājano therena saddhim kathentassa satthu vacanam assosi. Tattha micchādiṭṭhikā cintayimsu – “passatha samaṇassa gotamassa kiriyam, mukhappattameva bhāsati, ajja kira esa evam surāmadamatto yathālaṅkatova etassa santike dhammam sutvā parinibbāyissati, ajjeva tam musāvādena niggaṇhissāmā”ti. Sammādiṭṭhikā cintesum – “aho buddhānam mahānubhāvātā, ajja buddhalīlañceva santatimahāmattalīlañca daṭṭhum labhissāmā”ti.

Santatimahāmattopi nhānatitthe divasabhāgam udakakīlam kīlītvā uyyānam gantvā āpānabhūmiyam nisīdi. Sāpi itthī raṅgamajjham otarītvā naccagītam dassetum ārabhi. Tassā sarīralīlāya dassanattam sathāham appāhāratāya tam divasam naccagītam dassayamānāya antokucchiyam sathakavātā samuṭṭhāya hadayamaṃsam kantītvā agamaṃsu. Sā taṅkhaṇaṇṇeva mukhena ceva akkhīhi ca vivaṭehi kālamakāsi. Santatimahāmatto “upadhāretha na”nti vatvā “niruddhā, sāmī”ti ca vuttamatteyyeva balavasokena abhibhūto taṅkhaṇaṇṇevassa sathāham pītasurā tattakapāle udakabindu viya parikkhayam agamāsi. So “na me imaṃ sokaṃ añṇe nibbāpetum sakkhissanti añṇatra tathāgatenā”ti balakāyaparivuto sāyanhasamaye satthu santikam gantvā vanditvā evamāha – “bhante, ‘evarūpo me soko uppanno, tam me tumhe nibbāpetum sakkhissathā’ti āgatomhi, paṭisaraṇam me hothā”ti. Atha nam sathā “sokaṃ nibbāpetum samatthasseva santikam āgatosi. Imissā hi itthiyā imināva ākārena matakāle tava rodantassa paggharitaassūni catunnam mahāsamuddānam udakato atirekatarānī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Yam pubbe tam visosehi, pacchā te māhu kiñcanam;
Majjhe ce no gahessasi, upasanto carissasi”ti. (su. ni. 955, 1105; cūḷani.
jatukaṇṇimānavapucchānidessa 68);

Gāthāpariyosāne santatimahāmatto arahattam patvā attano āyusaṅkhāram olokeno tassa appavattanabhāvam ṇatvā sathāram āha – “bhante, parinibbānam me anujānāthā”ti. Sathā tena katakammaṃ jānantopi “musāvādena niggaṇhanattam sannipatitā micchādiṭṭhikā okāsam na labhissanti, ‘buddhalīlañceva santatimahāmattalīlañca passissāmā’ti sannipatitā sammādiṭṭhikā iminā katakammaṃ sutvā puññesu ādaram karissanti”ti sallakkhetvā “tena hi tayā katakammaṃ mayham kathehi, kathento ca bhūmiyam ṭhito akathetvā sattatālamatte ākāse ṭhito kathehi”ti āha. So “sādhu, bhante”ti sathāram vanditvā ekatālapamāṇam uggamma orohitvā puna sathāram vanditvā uggacchanto paṭipāṭiyā sattatālapamāṇe ākāse pallākenā nisīditvā “suṇātha me, bhante, pubbakamma”nti vatvā āha –

Ito ekanavutikappe vipassīsammasambuddhakāle aham bandhumatinagare ekasmiṃ kule nibbattitvā cintesim – “kiṃ nu kho paresam chedam vā pīlam vā akaraṇakamma”nti upadhārento

dhammaghosakakammaṃ disvā tato paṭṭhāya taṃ kammaṃ karonto mahājanaṃ samādapetvā “puññāni karoṭha, uposathadivasesu uposathaṃ samādiyatha, dānaṃ detha, dhammaṃ suṇātha, buddharatanādīhi sadisaṃ aññaṃ nāma natthi, tiṇṇaṃ ratanānaṃ sakkāraṃ karoṭhā”ti ugghosento vicarāmi. Tassa mayhaṃ saddaṃ sutvā buddhapitā bandhumatimahārājā maṃ pakkosāpetvā, “tāta, kiṃ karonto vicarāsī”ti pucchitvā, “deva, tiṇṇaṃ ratanānaṃ guṇaṃ pakāsetvā mahājanaṃ puññakammesu samādapento vicarāmi”ti vutte, “kattha nisinno vicarāsī”ti maṃ pucchitvā “padaśāva, devā”ti mayā vutte, “tāta, na tvaṃ evaṃ vicarituṃ arahasi, imaṃ pupphadāmaṃ pilandhitvā assapiṭṭhe nisinnova vicarā”ti mayhaṃ muttādāmasadisāṃ pupphadāmaṃ datvā dantaṃ assaṃ adāsi. Atha maṃ raññā dinnaparihārena tatheva ugghosetvā vicarantaṃ puna rājā pakkosāpetvā, “tāta, kiṃ karonto vicarāsī”ti pucchitvā “tadeva, devā”ti vutte, “tāta, assopi te nānucchaviko, idha nisīditvā vicarā”ti catusindhavayuttarathaṃ adāsi. Tatiyavārepi me rājā saddaṃ sutvā pakkosāpetvā, “tāta, kiṃ karonto vicarāsī”ti pucchitvā “tadeva, devā”ti vutte, “tāta, rathopi te nānucchaviko”ti mayhaṃ mahantaṃ bhogakkhandhaṃ mahāpasādhanañca datvā ekañca hatthiṃ adāsi. Svāhaṃ sabbābharaṇapaṭimaṇḍito hatthikkhandhe nisinno asīti vassasahassāni dhammaghosakakammaṃ akāsiṃ, tassa me ettakaṃ kālaṃ kāyato candanagandho vāyati, mukhato uppalaḡandho vāyati. Idam mayā katakammanti.

Evaṃ so attano pubbakammaṃ kathetvā ākāse nisinnova tejodhātuṃ samāpajjitvā parinibbāyi. Sarīre aggijālā uṭṭhahitvā maṃsalohitaṃ jhāpesi, sumanapupphāni viya dhātuyo avasissimsu. Sathā suddhavatthaṃ pasāresi, dhātuyo tattha paṭimsu. Tā patte pakkhipitvā catumahāpathe thūpaṃ kāresi “mahājano vanditvā puññabhāgī bhavissatī”ti. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, santatimahāmatto gāthāvasāne arahattaṃ patvā alaṅkatapaṭiyattoyeva ākāse nisīditvā parinibbuto, kiṃ nu kho etaṃ ‘samaṇo’ti vattuṃ vaṭṭati udāhu brāhmaṇo”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, mama puttā ‘samaṇo’tipi vattuṃ vaṭṭati, ‘brāhmaṇo’tipi vattuṃ vaṭṭatiyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

142.

Alaṅkato cepi samaṃ careyya,
Santo danto niyato brahmacārī;
Sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ,
So brāhmaṇo so samaṇo sa bhikkhū”ti.

Tattha **alaṅkatoti** vatthābharaṇehi paṭimaṇḍito. Tassattho – vatthālaṅkāradīhi alaṅkato **cepi** puggalo kāyādīhi **samaṃ careyya**, rāgādivūpasamena **santo** indriyadamanena **danto** catumagganiyamena **niyato** seṭṭhacariyāya **brahmacārī** kāyadaṇḍādīnaṃ oropitatāya **sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ**. So evarūpo bāhitapāpattā **brāhmaṇotipi** samitapāpattā **samaṇotipi** bhinnakilesattā **bhikkhūtipi** vattabbojevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Santatimahāmatavattu navamaṃ.

10. Pilotikatissattheravatthu

Hirīnisedhoti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto pilotikattheraṃ ārabba kathesi.

Ekasmiṃhi samaye ānandatthero ekaṃ pilotikakhaṇḍanivatthaṃ kapālaṃ ādāya bhikkhāya carantaṃ dāraṃ disvā “kiṃ te evaṃ vicaritvā jīvanato pabbajjā na uttaritarā”ti vatvā, “bhante, ko maṃ pabbājessatī”ti vutte “ahaṃ pabbājessāmi”ti taṃ ādāya gantvā sahatthā nhāpetvā kammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. Tañca pana nivatthapilotikakhaṇḍaṃ pasāretvā olokeno parissāvanakaraṇamattampi gayhūpagaṃ kañci padesaṃ adisvā kapālena saddhiṃ ekissā rukkhasākhāya ṭhapesi. So pabbajitvā laddhūpasampado buddhānaṃ uppannalābhasakkāraṃ paribhuñjamāno mahagghāni cīvarāni acchādetvā vicaranto thūlasarīro hutvā ukkaṇṭhitvā “kiṃ me janassa saddhādeyyaṃ nivāsetvā vicaraṇena, attano pilotikameva nivāsessāmi”ti taṃ ṭhānaṃ gantvā pilotikaṃ gahetvā “ahirika nillajja evarūpānaṃ vatthānaṃ acchādanatṭhānaṃ pahāya imaṃ pilotikakhaṇḍaṃ nivāsetvā kapālahattho bhikkhāya carituṃ gacchasi”ti taṃ ārammaṇaṃ katvā attanāva attānaṃ ovadi, ovadantasseva panassa cittaṃ sannisīdi. So taṃ pilotikaṃ tattheva paṭisāmetvā

nivattivā vihārameva gato. So katipāhaccayena punapi ukkaṅṅhitvā tatheva vatvā nivatti, punapi tathevāti. Taṃ evaṃ aparāparaṃ vicarantaṃ disvā bhikkhū “kaḥaṃ, āvuso, gacchasi”ti pucchanti. So “ācariyassa santikaṃ gacchāmāvuso”ti vatvā eteneva nīhārena attano pilotikakhaṇḍameva ārammaṇaṃ katvā attānaṃ nisedhetvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi. Bhikkhū āhaṃsu – “kiṃ, āvuso, na dāni ācariyassa santikaṃ gacchasi, nanu ayaṃ te vicaraṇamaggo”ti. Āvuso, ācariyena saddhiṃ saṃsagge sati gatomhi, idāni pana me chinno saṃsaggo, tenassa santikaṃ na gacchāmīti. Bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ – “bhante, pilotikatthero aññaṃ byākaroti”ti. Kimāha, bhikkhave? Idaṃ nāma, bhanteti. Taṃ sutvā satthā “āma, bhikkhave, mama putto saṃsagge sati ācariyassa santikaṃ gato, idāni panassa saṃsaggo chinno, attanāva attānaṃ nisedhetvā arahattaṃ patto”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

143.

“Hirīnisedho puriso, koci lokasmiṃ vijjati;
Yo niddaṃ apabodheti, asso bhadro kasāmiva.

144.

“Asso yathā bhadro kasāniviṭṭho,
Ātāpino saṃveginō bhavātha;
Saddhāya sīlena ca vīriyena ca,
Samādhinā dhammavinicchayena ca;
Sampannavijjācaraṇā patissatā,
Jahissatha dukkhamidaṃ anappaka”nti.

Tattha anto uppannaṃ akusalavitakkaṃ hiriyā nisedhetīti **hirīnisedho**. **Koci lokasminti** evarūpo puggalo dullabho, kocideva lokasmiṃ **vijjati**. **Yo niddanti** appamatto samaṇadhammaṃ karonto attano uppannaṃ niddaṃ apaharanto bujhatīti **apabodheti**. **Kasāmivāti** yathā **bhadro asso** attani patamānaṃ kasaṃ apaharati, attani patituṃ na deti. Yo evaṃ niddaṃ apabodheti, so dullabhoti attho.

Dutiyagāthāya ayaṃ saṅkhepattho – “bhikkhave, yathā **bhadro asso** pamādamāgamma kasāya nivīṭṭho, ahampi nāma kasāya paḥaṭo”ti aparabhāge ātappaṃ karoti, evaṃ tumhepi **ātāpino saṃveginō bhavatha**, evaṃbhūtā lokiyalokuttarāya duvidhāya **saddhāya** ca catupārisuddhisīlena ca kāyikacetāsikavīriyena ca aṭṭhasamāpattisamādhinā ca kāraṇākāraṇajānanalakkhaṇena **dhammavinicchayena** ca samannāgatā hutvā tissannaṃ vā aṭṭhannaṃ vā vijjānaṃ, pañcadasannaṃ ca caraṇānaṃ sampattiyā **sampannavijjācaraṇā**. Upaṭṭhitasatitāya **patissatā** hutvā idaṃ anappakaṃ vaṭṭadukkhaṃ pajahissathāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pilotikatissattheravatthu dasamaṃ.

11. Sukhasāmaṇeravatthu

Udakañhi nayantīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sukhasāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

Atītasmiñhi bārāṇasiseṭṭhino gandhakumāro nāma putto ahosi. Rājā tassa pitari kālakate taṃ pakkosāpetvā samassāsetvā mahantena sakkārena tasseva seṭṭhiṭṭhānaṃ adāsi. So tato paṭṭhāya **gandhaseṭṭhīti** paññāyi. Athassa bhaṇḍāgāriko dhanagabbhadvāraṃ vivarivā, “sāmi, idaṃ te ettakaṃ pitu dhanam, ettakaṃ pitāmahādīna”nti nīharivā dassesi. So taṃ dhanarāsiṃ oloketvā āha – “kiṃ pana te imaṃ dhanam gahetvā na gamiṃsū”ti. “Sāmi, dhanam gahetvā gatā nāma natthi. Attanā kataṃ kusalākusalameva hi ādāya sattā gacchanti”ti. So cintesi – “te bālatāya dhanam saṅṭhāpetvā pahāya gatā, ahaṃ panetaṃ gahetvāva gamissāmi”ti. Evam pana cintento “dānaṃ vā dassāmi, pūjaṃ vā karissāmi”ti acintetvā “idaṃ sabbaṃ khādītva va gamissāmi”ti cintesi. So satahassaṃ vissajjetvā phalikaṃ mayam nhānakoṭṭhakaṃ kāresi, satahassaṃ datvā phalikaṃ mayameva nhānaphalakaṃ, satahassaṃ datvā nisīdanapallaṅkaṃ, satahassaṃ datvā bhojanapātiṃ, satahassameva datvā bhojanatṭhāne maṇḍapaṃ kārapesi, satahassaṃ datvā bhojanapātiyā āsittakūpadhānaṃ kāresi, satahasseneva gehe sīhapañjaraṃ saṅṭhāpesi, attano pātārāsathāya saḥassaṃ adāsi, sāyamāsathāyapi saḥassameva. Puṇṇamadivase pana bhojanatṭhāya satahassaṃ dāpesi, taṃ bhattaṃ

bhuñjanadivase satahassam vissajjetvā nagaram alaṅkaritvā bherim carāpesi – “gandhaseṭṭhissa kira bhattabhuñjanākāram oloketū”ti.

Mahājano mañcātimañce bandhitvā sannipati. Sopi satahassagghanake nhānakoṭṭhake satahassagghanake phalake nisīditvā soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhatvā taṃ sīhapañjaram vivaritvā tasmim pallaṅke nisīdi. Athassa tasmim āsittakūpadhāne taṃ pātim ṭhapetvā satahassagghanakam bhojanam vaddhesum. So nāṭakaparivuto evarūpāya sampattiyā taṃ bhojanam bhuñjati. Aparena samayena eko gāmikamanusso attano paribbayāharanattam dāruādīni yānake pakkipitvā nagaram gantvā sahāyakassa gehe nivāsam gaṇhi. Tadā pana puñnamadivaso hoti. “Gandhaseṭṭhino bhuñjanalīlam oloketū”ti nagare bherim carāpesi. Atha naṃ sahāyako āha – “samma, gandhaseṭṭhino te bhuñjanalīlam diṭṭhapubba”nti. “Na diṭṭhapubbam, sammā”ti. “Tena hi ehi, gacchāma, ayam nagare bherī carati, etassa mahāsampattim passāmā”ti nagaravāsī janapadavāsīm gahetvā agamāsī. Mahājanopi mañcātimañce abhiruhitvā passati. Gāmvāsī bhattagandham ghāyitvāva nagaravāsīm āha – “mayham etāya pātiyā bhattapiṇḍe pipāsā jātā”ti. Samma, mā etaṃ patthayi, na sakkā laddhanti. Samma, alabhanto na jīvissāmīti. So taṃ paṭibāhitum asakkonto parisapariyante ṭhatvā “paṇamāmi te, sāmī”ti tikkhattum mahāsaddam nicchāretvā “ko eso”ti vutte aham, sāmīti. “Kimeta”nti. “Ayam eko gāmvāsī tumhākam pātiyam bhattapiṇḍe pipāsam upādesi, ekam bhattapiṇḍam dāpethā”ti. “Na sakkā laddhu”nti. “Kiṃ, samma, sutam te”ti? “Sutam me, apica labhanto jīvissāmi, alabhantassa me maraṇam bhavissati”ti. So punapi viravi – “ayam kira, sāmī, alabhanto marissati, jīvitamassa dethā”ti. Ambho bhattapiṇḍo nāma satampi agghati, satadvayampi agghati. Yo yo yācati, tassa tassa dadamāno aham kiṃ bhuñjissāmīti? Sāmī, ayam alabhanto marissati, jīvitamassa dethāti. Na sakkāva mudhā laddhum, yadi pana alabhanto na jīvati, tīṇi samvaccharāni mama gehe bhatim karotu, evamassa bhattapātim dāpessāmīti. Gāmvāsī taṃ sutvā “evam hotu, sammā”ti sahāyakam vatvā puttadāram pahāya “bhattapātiatthāya tīṇi samvaccharāni bhatim karissāmī”ti seṭṭhissa geham pāvisi. So bhatim karonto sabbakiccāni sakkaccam akāsi. Gehe vā araṇṇe vā rattim vā divā vā sabbāni kattabbakammāni katāneva paññāyimsu. “Bhattabhatiko”ti ca vutte sakalanagarepi paññāyi. Athassa divase paripuñṇe bhattaveyyāvaṭiko “bhattabhatikassa, sāmī, divaso puñṇo, dukkaram tena kataṃ tīṇi samvaccharāni bhatim karontena, ekampi kammaṃ na kopitapubba”nti āha.

Athassa seṭṭhi attano sāyapātarāsathāya dve sahasāni, tassa pātarāsathāya sahasanti tīṇi sahasāni dāpetvā āha – “ajja mayham kattabham parihāram tasseva karothā”ti. Vatvā ca pana ṭhapetvā ekam cintāmaṇim nāma piyabhariyam avasesajanampi “ajja tameva parivārethā”ti vatvā sabbasampattim tassa niyyādesi. So seṭṭhino nhānodakena tasseva koṭṭhake tasmim phalake nisinnō nhatvā tasseva nivāsanasāṭake nivāsetvā tasseva pallaṅke nisīdi. Seṭṭhipi nagare bherim carāpesi – “bhattabhatiko gandhaseṭṭhissa gehe tīṇi samvaccharāni bhatim katvā pātim labhi, tassa bhuñjanasampattim oloketū”ti. Mahājano mañcātimañce abhiruhitvā passati, gāmvāsissa olokitolokitattānam kampanākārappattam ahosi. Nāṭakā parivāretvā aṭṭhasum, tassa purato bhattapātim vadhetvā ṭhapayimsu. Athassa hatthadhovanavelāya gandhamādane eko paccekabuddho sattame divase samāpattito vuṭṭhāya “kattha nu kho ajja bhikkhācārathāya gacchāmī”ti upadhārento bhattabhatikam addasa. Atha so “ayam tīṇi samvaccharāni bhatim katvā bhattapātim labhi, atthi nu kho etassa saddhā, natthī”ti upadhārento “atthī”ti ṇatvā “saddhāpi ekacce saṅgaham kātum na sakkonti, sakkhissati nu kho me saṅgaham kātu”nti cintetvā “sakkhissati ceva mama ca saṅgahakaraṇam nissāya mahāsampattim labhissati”ti ṇatvā cīvaram pārupitvā pattamādāya vehāsam abhuggantvā parisantarena gantvā tassa purato ṭhitameva attānam dassesi.

So paccekabuddham disvā cintesi – “aham pubbe adinnabhāvena ekissā bhattapātiyā atthāya tīṇi samvaccharāni paragehe bhatim akāsim, idāni me idam bhatam ekam rattindivam rakkheyya, sace pana naṃ ayyassa dassāmi, anekānipi kappakoṭṭisahasāni rakkhissati, ayyasseva naṃ dassāmī”ti. So tīṇi samvaccharāni bhatim katvā laddhabhattapātitō ekapiṇḍampi mukhe aṭṭhapetvā taṇham vinodetvā sayameva pātim ukkipitvā paccekabuddhassa santikam gantvā pātim aññassa hatthe datvā pañcapatitṭhitena vanditvā pātim vāmahatthena gahetvā dakkhiṇahatthena tassa patte bhatam ākiri. Paccekabuddho bhattassa upaḍḍhasakāle pattam hatthena pidahi. Atha naṃ so āha – “bhante, ekova paṭiviso na sakkā dvidhā kātum, mā maṃ idhalokena saṅgaṇhatha, paralokena saṅgahameva karotha, sāvasesam akatvā niravasesameva dassāmī”ti. Attano hi thokampi anavasesetvā dinnaṃ niravasesadānam nāma, taṃ mahapphalam hoti. So tathā karonto sabbam datvā puna vanditvā āha – “bhante, ekam bhattapātim nissāya tīṇi samvaccharāni me paragehe bhatim karontena dukkham anubhūtam, idāni me nibbattanibbattatṭhāne sukhomeva hotu, tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgi

assa’nti. Paccekabuddho “evaṃ hotu, cintāmaṇi viya te sabbakāmadado manosāṅkappā puṇṇacando viya pūrentū”ti anumodanaṃ karonto –

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, sabbameva samijjhatu;
Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā.

“Icchitaṃ patthikaṃ tuyhaṃ, khippameva samijjhatu;
Sabbe pūrentu saṅkappā, maṇi jotiraso yathā”ti. –

Vatvā “ayaṃ mahājano yāva gandhamādanapabbatagamanā maṃ passanto tiṭṭhatū”ti adhiṭṭhāya ākāseṇa gandhamādanaṃ agamāsi.

Mahājanopi naṃ passantova aṭṭhāsi. So tatha gantvā taṃ piṇḍapātaṃ pañcasatānaṃ paccekabuddhānaṃ vibhajitvā adāsi. Sabbe attano pahonakaṃ gaṇhiṃsu. “Appo piṇḍapāto kathaṃ pahosī”ti na cintetabbaṃ. Cattāri hi acinteyyāni (a. ni. 4.77) vuttāni, tatrāyaṃ paccekabuddhavisayoti. Mahājano paccekabuddhānaṃ piṇḍapātaṃ vibhajitvā diyyamānaṃ disvā sādhu-kārasahassāni pavattesi, asanisatanipākasaddo viya ahoṣi. Taṃ sutvā gandhasettḥi cintesi – “bhattabhatiko mayā dinnasampattiṃ dhāretuṃ nāsakkhi maññe, tenāyaṃ mahājano parihāsaṃ karonto sannipatito nadatī”ti. So tappavattijānanatthaṃ manusse pesesi. Te āgantvā “sampattidhārakā nāma, sāmī, evaṃ hontū”ti vatvā taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Setṭhi taṃ sutvāva pañcavaṇṇāya pītiyā phutṭhasarīro hutvā “aho dukkaraṃ tena kataṃ, ahaṃ ettakaṃ kālaṃ evarūpāya sampattiyā ṭhito kiñci dātuṃ nāsakkhi”nti taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tayā idaṃ nāma kata”nti pucchitvā “āma, sāmī”ti vutte, “handā, sahasaṃ gahetvā tava dāne mayhampi pattim dehi”ti āha. So tathā akāsi. Setṭhipissa sabbāṃ attano santakaṃ majjhe bhinditvā adāsi.

Catasso hi sampadā nāma – vatthusampadā, paccayasampadā, cetanāsampadā, guṇātirekasampadāti. Tatha nirodhasamāpattiraho arahā vā anāgāmī vā dakkhiṇeyyo **vatthusampadā** nāma. Paccayānaṃ dhammena samena uppatti **paccayasampadā** nāma. Dānato pubbe dānakāle pacchā bhāgeti tīsu kālesu cetanāya somanassasahagatañānasampayuttabhāvo **cetanāsampadā** nāma. Dakkhiṇeyyassa samāpattito vuṭṭhitabhāvo **guṇātirekasampadā** nāmāti. Imassa ca khīṇāsavo paccekabuddho dakkhiṇeyyā, bhatim katvā laddhabhāvena paccayo dhammato uppanno, tīsu kālesu parisuddhā cetanā, samāpattito vuṭṭhitamatto paccekabuddho guṇātikoti catassopi sampadā nipphannā. Etāsaṃ ānubhāvena diṭṭheva dhamme mahāsampattiṃ pāpuṇanti. Tasmā so setṭhino santikā sampattiṃ labhi. Aparabhāge ca rājāpi iminā katakammaṃ sutvā taṃ pakkosāpetvā sahasaṃ datvā pattim gahetvā tuṭṭhamānaso mahantaṃ bhogakkhandhaṃ datvā setṭhiṭṭhānaṃ adāsi. **Bhattabhatikasetṭhī**tissa nāmaṃ akāsi. So gandhasettḥinā saddhim saḥāyo hutvā ekato khādanto pivanto yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ buddhantaṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā imasmim buddhuppāde sāvattiyā sārīputtatherassūpaṭṭhākakule paṭisandhim gaṇhi. Athassa mātā laddhagabbhaparihārā katipāhaccayena “aho vatāhaṃ pañcasatehi bhikkhūhi saddhim sārīputtatherassa satarasabhojanaṃ datvā kāsāyavattanivatthā suvaṇṇasarakāṃ ādāya āsanapariyante nisinnā tesāṃ bhikkhūnaṃ ucchiṭṭhāvesakāṃ paribhuñjeyya”nti dohaḥiṇī hutvā tatheva katvā dohaḥaṃ paṭivinodesi. Sā sesamaṅgalesupi tathārūpameva dānaṃ datvā puttaṃ vijāyitvā nāmaggaṇadivase “puttassa me, bhante, sikkhāpadāni dethā”ti therā āha. Thero “kimassa nāma”nti pucchi. “Bhante, puttassa me paṭisandhiggaṇato paṭṭhāya imasmim gehe kassaci dukkhaṃ nāma na bhūtapubbaṃ, tenevassa **sukhakumāro**ti nāmaṃ bhavissatī”ti vutte tadevassa nāmaṃ gahetvā sikkhāpadāni adāsi.

Tadā evaṇcassa mātu “nāhaṃ mama puttassa ajjhāsayaṃ bhindissāmī”ti cittaṃ uppajji. Sā tassa kaṇṇavijjhanamaṅgalādīsipi tatheva dānaṃ adāsi. Kumāropi sattavassikakāle “icchāmaḥaṃ, amma, therassa santike pabbajitu”nti āha. Sā “sādhu, tāta, nāhaṃ tava ajjhāsayaṃ bhindissāmī”ti therā nimantetvā bhojetvā, “bhante, putto me pabbajituṃ icchati, imāhaṃ sāyanhasamaye vihāraṃ ānessāmī”ti therā uyyojetvā nātāke sannipātetvā “puttassa me gihikāle kattabbaṃ kiccaṃ ajjeva karissāmā”ti vatvā puttaṃ alaṅkaritvā mahantena sirisobhaggena vihāraṃ netvā therassa niyyādesi. Theropi taṃ, “tāta, pabbajjā nāma dukkarā, sakkhissasi abhiramitu”nti vatvā “karissāmi vo, bhante, ovāda”nti vutte kammaṭṭhānaṃ datvā pabbājesi. Mātāpitaropissa pabbajjāya sakkāraṃ karontā antovihāreyeva sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa satarasabhojanaṃ datvā sāyaṃ attano gehaṃ agamaṃsu. Aṭṭhame divase sārīputtathero bhikkhusaṅghe gāmaṃ pavitṭhe vihāre kattabbakiccaṃ katvā sāmaṇeraṃ pattacīvaraṃ gāhāpetvā gāmaṃ piṇḍāya pāvīsi. Sāmaṇero

antarāmagge mātīkāḍiṇi disvā paṇḍitasāmaṇero viya pucchi. Theropi tassa tatheva byākāsi. Sāmaṇero tāni kāraṇāni sutvā “sace tumhe attano pattacīvaram gaṇheyyātha, ahaṃ nivatteyya”nti vatvā therena tassa ajjhāsayaṃ abhinditvā, “sāmaṇera, dehi mama pattacīvara”nti pattacīvare gahite theram vanditvā nivattamāno, “bhante, mayhaṃ āhāram āharamāno satarasabhojanam āhareyyāthā”ti āha. Kuto taṃ labhissāmīti? Attano puññaena alabhanto mama puññaena labhissatha, bhanteti. Athassa thero kuñcikaṃ datvā gāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Sopi vihāram āgantvā therassa gabbhaṃ vivaritvā pavisitvā dvāram pidhāya attano kāye ñāṇam otāretvā nisīdi.

Tassa guṇatejēna sakkassa āsanaṃ uṇhākāram dassesi. Sakko “kiṃ nu kho eta”nti olokeno sāmaṇeram disvā “sukhasāmaṇero attano upajjhāyassa pattacīvaram datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmī’ti nivatto, mayā tattha gantum vaṭṭati”ti cintetvā cattāro mahārāje pakkosāpetvā “gacchatha, tātā, vihārassūpavane dussaddake sakuṇe palāpethā”ti uyyojesi. Te tathā katvā sāmanta ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Candimasūriye “attano vimānāni gahetvā tiṭṭhathā”ti āṇāpesi. Tepi tathā kariṃsu. Sayampi āviñchanatṭhāne ārakkhaṃ gaṇhi. Vihāro sannisinno niravo ahoṣi. Sāmaṇero ekaggacittena vipassanaṃ vadḍhetvā tīni maggaphalāni pāpuṇi. Thero “sāmaṇerena ‘satarasabhojanam āhareyyāthā’ti vuttam, kassa nu kho ghare sakkā laddhu”nti olokeno ekaṃ ajjhāsayasampannaṃ upatṭhakatulaṃ disvā tattha gantvā, “bhante, sādhu vo kataṃ ajja idhāgacchantehī”ti tehi tuṭṭhamānasehi pattam gahetvā nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā yāva bhattakālam dhammakathaṃ yācito tesam saraṇiyadhammakathaṃ kathetvā kālam sallakkhetvā desanaṃ niṭṭhāpesi. Athassa satarasabhojanam datvā taṃ ādāya gantukāmaṃ theram disvā “bhuñjatha, bhante, aparampi te dassāmā”ti theram bhojetvā puna pattapūram adamsu. Thero taṃ ādāya “sāmaṇero me chāto”ti turitaturito vihāram pāyāsi. Taṃ divasaṃ satthā pātova nikkhamitvā gandhakuṭiyaṃ nisinnova āvajjesi – “ajja sukhasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaram datvā ‘samaṇadhammaṃ karissāmī’ti nivatto, nipphannaṃ nu kho tassa kicca”nti. So tiṇṇaṃyeva maggaphalānaṃ pattabhāvaṃ disvā uttaripi upadhārento “sakkhissatāyaṃ ajja arahattaṃ pāpunitum, sārīputto pana ‘sāmaṇero me chāto’ti vegena bhattaṃ ādāya nikkhamati, sace imasmiṃ arahattaṃ appatte bhattaṃ āharissati, imassa antarāyo bhavissati, mayā gantvā dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gaṇhitum vaṭṭati”ti cintetvā gandhakuṭito nikkhamitvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā ārakkhaṃ gaṇhi.

Theropi bhattaṃ āhari. Atha naṃ heṭṭhā vuttanayeneva cattāro pañhe pucchi. Pañhavissajjanāvasāne sāmaṇero arahattaṃ pāpuṇi. Satthā theram āmantetvā “gaccha, sārīputta, sāmaṇerassa te bhattaṃ dehi”ti āha. Thero gantvā dvāram ākoṭesi. Sāmaṇeropi nikkhamitvā upajjhāyassa vattaṃ katvā “bhattakiccaṃ karohī”ti vutte therassa bhattena anattikabhāvaṃ ñatvā sattavassikakumāro tañkhaṇaṇṇeva arahattaṃ patto nīcāsanaṭṭhānaṃ paccavekkhanto bhattakiccaṃ katvā pattam dhovi. Tasmim kāle cattāro mahārājāno ārakkhaṃ vissajjesum. Candimasūriyāpi vimānāni muñciṃsu. Sakkopi āviñchanatṭhāne ārakkhaṃ vissajjesi. Sūriyo nabhamajjhaṃ atikkantoyeva paññāyī. Bhikkhū “sāyanho paññāyati, sāmaṇerena ca idāneva bhattakiccaṃ kataṃ, kiṃ nu kho ajja pubbaṇho balavā jāto, sāyanho mando”ti vadimsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā, “bhante, ajja pubbaṇho balavā jāto, sāyanho mando, sāmaṇerena ca idāneva bhattakiccaṃ kataṃ, atha ca pana sūriyo nabhamajjhaṃ atikkantoyeva paññāyati”ti vutte, “bhikkhave, evamevaṃ hoti puññavantānaṃ samaṇadhammakaraṇakāle. Ajja hi cattāro mahārājāno sāmanta ārakkhaṃ gaṇhiṃsu, candimasūriyā vimānāni gahetvā aṭṭhamsu, sakko āviñchanake ārakkhaṃ gaṇhi, ahampi dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gaṇhim, ajja sukhasāmaṇero mātīkāya udakaṃ harante, usukāre usum ujum karonte, tacchake cakkādīni karonte disvā attānaṃ dametvā arahattaṃ patto”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

145.

“Udakañhi nayanti nettikā, usukārā namayanti tejanaṃ;
Dāruṃ namayanti tacchakā, attānaṃ damayanti subbatā”ti.

Tattha **subbatā**ti suvadā, sukkena ovaditabbā anusāsitabbāti attho. Sesam heṭṭhā vuttanayameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sukhasāmaṇeravatthu ekādasamaṃ.

Daṇḍavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Jarāvaggo

1. Visākhāya saḥāyikānaṃ vatthu

Ko nu hāso kimānandoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto visākhāya saḥāyikāyo ārabba kathesi.

Sāvattiyāṃ kira pañcasatā kulaputtā “evaṃ imā appamādavihāriniyo bhavissanti”ti attano attano bhariyāyo visākhaṃ mahāupāsikaṃ sampatiḥchāpesuṃ. Tā uyyānaṃ vā vihāraṃ vā gacchantiyo tāya saddhiṃyeva gacchanti. Tā ekasmiṃ kāle “sattāhaṃ surāchaṇo bhavissati”ti chaṇe saṅghuṭṭhe attano attano sāmikānaṃ suraṃ paṭiyādesuṃ. Te sattāhaṃ surāchaṇaṃ kīlitvā aṭṭhame divase kammantabheriyā nikkhantāya kammante agamaṃsu. Tāpi itthiyo “mayaṃ sāmikānaṃ sammukhā suraṃ pātuṃ na labhimhā, avasesā surā ca atthi, idaṃ yathā te na jānanti, tathā pivissāmā”ti visākhāya santikaṃ gantvā “icchāma, ayye, uyyānaṃ daṭṭhu”nti vatvā “sādhu, ammā, tena hi kattabbakiccāni katvā nikkhamathā”ti vutte tāya saddhiṃ gantvā paṭicchannākārena suraṃ nīharāpetvā uyyāne pivitvā mattā vicariṃsu. Visākhāpi “ayuttaṃ imāhi kataṃ, idāni maṃ ‘samaṇassa gotamassa sāvikaṃ visākhā suraṃ pivitvā vicarati’ti titthiyāpi garahissanti”ti cintetvā tā itthiyo āha – “ammā ayuttaṃ vo kataṃ, mamaṃ ayaso uppādito, sāmikāpi vo kujjhissanti, idāni kiṃ karissathā”ti. Gilānālayaṃ dassayissāma, ayyeti. Tena hi paññāyissatha sakena kammenāti. Tā gehaṃ gantvā gilānālayaṃ kariṃsu. Atha tāsāṃ sāmikā “itthannāmā ca itthannāmā ca kaha”nti pucchitvā “gilānā”ti sutvā “addhā etāhi avasesasurā pītā bhavissanti”ti sallakkhetvā tā pothetvā anayabyasanaṃ pāpesuṃ. Tā aparasmimpi chaṇavāre tatheva suraṃ pivitukāmā visākhaṃ upasaṅkamitvā, “ayye, uyyānaṃ no nehi”ti vatvā “pubbepi me tumhehi ayaso uppādito, gacchatha, na vo ahaṃ nessāmī”ti tāya paṭikkhittā “idāni evaṃ na karissāmā”ti sammantayitvā puna taṃ upasaṅkamitvā āhamsu, “ayye, buddhapūjaṃ kātukāmāmhā, vihāraṃ no nehi”ti. Idāni ammā yujjati, gacchatha, parivacchaṃ karoṭhāti. Tā caṅkoṭakehi gandhamālādīni gāhāpetvā surāpuṇṇe muṭṭhivārake hatthehi olambetvā mahāpaṭe pārupitvā visākhaṃ upasaṅkamitvā tāya saddhiṃ vihāraṃ pavisaṃmānā ekamantaṃ gantvā muṭṭhivārakeheva suraṃ pivitvā vārake chaḍḍetvā dhammasabhāyaṃ satthu purato nisīdiṃsu.

Visākhā “imāsaṃ, bhante, dhammaṃ kathethā”ti āha. Tāpi madavegena kampamānasarīrā “iccāma, gāyāma”ti cittaṃ uppādesuṃ. Athesā mārakāyikā devatā “imāsaṃ sarīre adhimuccitvā samaṇassa gotamassa purato vipakāraṃ dassessāmī”ti cintetvā tāsāṃ sarīre adhimucci. Tāsu ekaccā satthu purato paṇiṃ paharivā hasituṃ, ekaccā naccituṃ ārabhiṃsu. Satthā “kiṃ ida”nti āvajjento taṃ kāraṇaṃ ṇatvā “na idāni mārakāyikānaṃ otāraṃ labhituṃ dassāmi. Na hi mayā ettakaṃ kālaṃ pāramiyo pūrentena mārakāyikānaṃ otāralābhatthāya pūritā”ti tā saṃvejetuṃ bhamukalomato rasmiyo vissajjesi, tāvadeva andhakāratimisā ahoṣi. Tā bhītā ahesuṃ maraṇabhayaṭṭajjita. Tena tāsāṃ kucchiyaṃ surā jīri. Satthā nisinnapallaṅke antarahito sinerumuddhani ṭhatvā uṇṇālomato rasmim viṣajjesi, taṅkhaṇaṃyeva candasaḥassuggamaṇaṃ viya ahoṣi. Atha satthā tā itthiyo āmantetvā “tumhehi mama santikaṃ āgacchamānāhi pamattāhi āgantūṃ na vaṭṭati. Tumhākaṅhi pamādeneva mārakāyikā devatā otāraṃ labhitvā tumhe hasādīnaṃ akaraṇaṭṭhāne hasādīni kārapesi, idāni tumhehi rāgādīnaṃ aggīnaṃ nibbāpanatthāya ussāhaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

146.

“Ko nu hāso kimānando, niccaṃ pajjalite sati;
Andhakārena onaddhā, padīpaṃ na gavesathā”ti.

Tattha **ānandoti** tuṭṭhi. Idaṃ vuttaṃ hoti – imasmim lokasannivāse rāgādīhi ekādasahi aggīhi **niccaṃ pajjalite sati ko nu** tumhākaṃ **hāso** vā tuṭṭhi vā? Nanu esa akattabbarūpoyeva. Aṭṭhavatthukena hi avijjāndhakārena **onaddhā** tumhe tasseva andhakārassa vidhamanatthāya kiṃ kāraṇā ṇāṇappadīpaṃ **na gavesatha** na karoṭhāti.

Desanāvasāne pañcasatāpi tā itthiyo sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Satthā tāsāṃ acalasaddhāya patiṭṭhitabhāvaṃ ṇatvā sinerumatthakā otarivā buddhāsane nisīdi. Atha naṃ visākhā āha – “bhante, surā nāmesā pāpikā. Evarūpā hi nāma imā itthiyo tumhādisassa

buddhassa purato nisīditvā iriyāpathamattampi saṅḥāpetuṃ asakkontiyo uṭṭhāya pāṇim paharivā hasanagītanaccādīni ārabhimsū”ti. Satthā “āma, visākhe, pāpikā eva esā surā nāma. Etañhi nissāya aneke sattā anayabyasanaṃ pattā”ti vatvā “kadā panesā, bhante, uppanā”ti vutte tassā uppattim vitthārena kathetuṃ atītaṃ āharivā **kumbhajātakaṃ** (jā. 1.16.33 ādayo) kathesīti.

Visākhāya sahāyikānaṃ vatthu paṭhamam.

2. Sirimāvatthu

Passa cittakatanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto sirimaṃ ārabha kathesi.

Sā kira rājagahe abhirūpā gaṇikā. Ekasmim pana antovasse sumanasetṭhiputtassa bhariyāya puṇṇakasetṭhissa dhītāya uttarāya nāma upāsikāya aparajjhivā taṃ pasādetukāmā tassā gehe bhikkhusaṅghena saddhim katabhattakiccaṃ satthāraṃ khamāpetvā taṃ divasaṃ dasabalassa bhattānumodanaṃ sutvā –

“Akkodhena jine kodhaṃ, asādhum sādhunā jine;
Jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādina”nti. (jā. 1.2.2; dha. pa. 223) –

Gāthāpariyosāne sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Ayamettha saṅkhepo, vitthārakathā pana kodhavagge anumodanagāthāvaṇṇanāyameva āvibhavissati. Evaṃ sotāpattiphalaṃ pattā pana sirimā dasabalaṃ nimantetvā punadivase mahādānaṃ datvā saṅghassa aṭṭhakabhataṃ nibaddhaṃ dāpesi. Ādito paṭṭhāya nibaddhaṃ aṭṭha bhikkhū gehaṃ gacchanti. “Sappim gaṇhatha, khīraṃ gaṇhathā”tiādīni vatvā tesam patte pūreti. Ekena laddhaṃ tiṇṇampi catunnampi pahoti. Devasikaṃ soḷasakahāpaṇaparibbayena piṇḍapāto dīyati. Athekadivasaṃ eko bhikkhu tassā gehe aṭṭhakabhataṃ bhuñjitvā tiyojanamatthake ekaṃ vihāraṃ agamāsī. Atha naṃ sāyaṃ therupaṭṭhāne nisinnaṃ pucchimsu – “āvuso, kahaṃ bhikkhaṃ gahetvā āgatosi”ti. Sirimāya aṭṭhakabhataṃ me bhuttanti. Manāpaṃ katvā deti, āvusoti. “Na sakkā tassā bhataṃ vaṇṇetuṃ, ativiya paṇītaṃ katvā deti, ekena laddhaṃ tiṇṇampi catunnampi pahoti, tassā pana deyyadhammatopi dassanameva uttaritaraṃ. Sā hi itthī evarūpā ca evarūpā cā”ti tassā guṇe vaṇṇesi.

Atheko bhikkhu tassā guṇakathaṃ sutvā adassaneneva sinehaṃ uppādetvā “mayā gantvā taṃ daṭṭhuṃ vaṭṭatī”ti attano vassaggaṃ kathetvā taṃ bhikkhuṃ ṭhitikaṃ pucchitvā “sve, āvuso, tasmim gehe tvam saṅghatthero hutvā aṭṭhakabhataṃ labhissasi”ti sutvā taṅkhaṇaṇṇeva pattacīvaraṃ ādāya pakkantopi pātova aruṇe uggate salākaggam pavisitvā ṭhito saṅghatthero hutvā tassā gehe aṭṭhakabhataṃ labhi. Yo pana bhikkhu hiyyo bhuñjitvā pakkāmi, tassa gatavelāyameva assā sarīre rogo uppajji. Tasmā sā ābharaṇāni omuñcitvā nipajji. Athassā dāsiyo aṭṭhakabhataṃ labhitvā āgate bhikkhū disvā ārocesuṃ. Sā sahatthā patte gahetvā nisīdāpetuṃ vā parivisitūṃ vā asakkontī dāsiyo āṇāpesi – “ammā patte gahetvā, ayye, nisīdāpetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhatavelāya patte pūretvā dethā”ti. Tā “sādhu, ayye”ti bhikkhū pavesetvā yāguṃ pāyetvā khajjakaṃ datvā bhatavelāya bhatassa patte pūretvā tassā ārocayimsu. Sā “maṃ pariggahetvā netha, ayye, vandissāmi”ti vatvā tāhi pariggahetvā bhikkhūnaṃ santikaṃ nīta vedhamānena sarīrena bhikkhū vandī. So bhikkhu taṃ oloketvā cintesi – “gilānāya tāva evarūpā ayaṃ etissā rūpasobhā, arogakāle pana sabbābharaṇapaṭimaṇḍitāya imissā kīdisī rūpasampattī”ti. Athassa anekavassakoṭisannicito kilesa samudācari, so aññāṇī hutvā bhataṃ bhuñjitūṃ asakkonto pattamādāya vihāraṃ gantvā pattam pidhāya ekamante ṭhapetvā cīvaraṃ pattharivā nipajji.

Atha naṃ eko sahāyako bhikkhu yācantopi bhojetuṃ nāsakkhi. So chinnabhatta ahoṣi. Taṃ divasameva sāyanhasamaye sirimā kālamakāsī. Rājā satthu sāsanaṃ pesesi – “bhante, jīvakassa kaniṭṭhabhaginī, sirimā, kālamakāsī”ti. Satthā taṃ sutvā rañño sāsanaṃ paṇiṇi “sirimāya jhāpanakiccaṃ natthi, āmakasusāne taṃ yathā kākasunakhādayo na khādanti, tathā nipajjāpetvā rakkhāpethā”ti. Rājāpi tathā akāsī. Paṭipāṭiyā tayo divasā atikkantā, catutthe divase sarīraṃ uddhumāyi, navahi vaṇamukhehi puḷavā paggharimsu, sakalasarīraṃ bhinnaṃ sālibhattacāti viya ahoṣi. Rājā nagare bherim carāpesi – “ṭhapetvā geharakkhake dārake sirimāya dassanattham anāgacchantānaṃ aṭṭha kahāpaṇāni daṇḍo”ti. Satthu santi kañca pesesi – “buddhappamukho kira bhikkhusaṅgho sirimāya dassanattham āgacchatū”ti. Satthā bhikkhūnaṃ ārocesi – “sirimāya dassanattham gamissāmā”ti. Sopi daharabhikkhu cattāro divase kassaci vacanaṃ aggahetvā chinnabhattova nipajji. Patte bhataṃ pūtikaṃ jātaṃ, patte malaṃ uṭṭhahi. Atha naṃ so sahāyako

bhikkhu upasaṅkamitvā, “āvuso, satthā sirimāya dassanattamaṃ gacchati” ti āha. So tathā chātajjhatoopi “sirimā” ti vuttapadeyeva sahasā uṭṭhahitvā “kiṃ bhaṇasi” ti āha. “Satthā sirimaṃ datṭhumaṃ gacchati, tvampi gamissasi” ti vutte, “āma, gamissāmi” ti bhattamaṃ chaḍḍetvā pattamaṃ dhovitvā thavikāya pakkhipitvā bhikkhusaṅghena saddhiṃ agamāsi. Satthā bhikkhusaṅghaparivuto ekapasse aṭṭhāsi, bhikkhunisaṅgho rājaparisāpi upāsakaparisāpi upāsikāparisāpi ekekapasse aṭṭhamsu.

Satthā rājānaṃ pucchi – “kā esā, mahārājo” ti. Bhante, jīvakassa bhaginī, sirimā, nāmāti. Sirimā, esāti. Āma, bhanteti. Tena hi nagare bheriṃ carāpehi “sahassaṃ datvā sirimaṃ gaṇhantū” ti. Rājā tathā kāresi. Ekopi ‘ha’nti vā ‘hu’nti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā satthu ārocesi – “na gaṇhanti, bhante” ti. Tena hi, mahārāja, agghamaṃ ohārehīti. Rājā “pañcasatāni datvā gaṇhantū” ti bheriṃ carāpetvā kañci gaṇhanakamaṃ adisvā “aḍḍhateyyāni satāni, dve satāni, satamaṃ, paṇṇāsaṃ, pañcavīsati kahāpaṇe, dasa kahāpaṇe, pañca kahāpaṇe, ekamaṃ kahāpaṇamaṃ aḍḍhamaṃ, pādaṃ, māsakamaṃ, kākaṇikamaṃ datvā sirimaṃ gaṇhantū” ti bheriṃ carāpesi. Koci tamaṃ na icchi. “Mudhāpi gaṇhantū” ti bheriṃ carāpesi. ‘Ha’nti vā ‘hu’nti vā vadanto nāma nāhosi. Rājā “mudhāpi, bhante, gaṇhanto nāma natthi” ti āha. Satthā “passatha, bhikkhave, mahājanassa piyamaṃ mātuḡāmaṃ, imasmimyeva nagare sahasaṃ datvā pubbe ekadivasamaṃ labhiṃsu, idāni mudhā gaṇhantopi natthi, evarūpaṃ nāma rūpaṃ khayavayappattaṃ, passatha, bhikkhave, āturaṃ attabhāva”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

147.

“Passa cittakataṃ bimbaṃ, arukāyaṃ samussitaṃ;
Āturaṃ bahusaṅkappaṃ, yassa natthi dhavaṃ ṭhiti” ti.

Tattha **cittakatanti** katacittaṃ, vatthābharaṇamālālattakādīhi vicittanti attho. **Bimbanti** dīghādiyuttatṭhānesu dīghādīhi aṅgapaccāṅgehi saṅghitaṃ attabhāvaṃ. **Arukāyanti** navannaṃ vaṇamukhānaṃ vasena arubhūtaṃ kāyaṃ. **Samussitanti** tīhi aṭṭhisatehi samussitaṃ. **Āturanti** sabbakālaṃ iriyāpathādīhi pariharitabbatāya niccagilānaṃ. **Bahusaṅkappanti** mahājanena bahudhā saṅkappitaṃ. **Yassa natthi dhavaṃ ṭhiti** yassa dhuvabhāvo vā ṭhitibhāvo vā natthi, ekantena bhedanavikiraṇavidhamaṃ sanadhamamevetamaṃ, imaṃ passathāti attho.

Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi, sopi bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Sirimāvatthu dutiyaṃ.

3. Uttarātherivatthu

Parijñāmidanti imaṃ dhammadeśanaṃ satthā jetavane viharanto uttarātheriṃ nāma bhikkhuniṃ ārabha kathesi.

Therī kira vīsavassasatikā jātiyā piṇḍāya caritvā laddhapiṇḍapātā antaravīthiyaṃ ekamaṃ bhikkhumaṃ disvā piṇḍapātena āpucchitvā tassa apaṭikkhipitvā gaṇhantassa sabbaṃ datvā nirāhārā ahoṣi. Evaṃ dutiyepi tatiyepi divase tasseva bhikkhuno tasmimyeva ṭhāne bhattamaṃ datvā nirāhārā ahoṣi, catutthe divase pana piṇḍāya carantī ekasmiṃ sambādhaṭṭhāne satthāraṃ disvā paṭikkamantī olambantaṃ attano cīvarakaṇṇamaṃ akkamitvā saṅghātaṃ asakkontī parivattitvā pati. Satthā tassā santikaṃ gantvā, “bhagini, parijñāno te attabhāvo na cirasseva bhijjissati” ti vatvā imaṃ gāthamāha –

148.

“Parijñāmidamaṃ rūpaṃ, rogaṇīlaṃ pabhaṅguraṃ;
Bhijjati pūtisandeho, maraṇantaṇhi jīvita”nti.

Tassattho – bhagini **idamaṃ** tava sarīrasaṅkhātaṃ **rūpaṃ** mahallakabhāvena **parijñānaṃ**, taṅca kho sabbarogaṇaṃ nivāsaṭṭhānaṭṭhena **rogaṇīlaṃ**, yathā kho pana taruṇopi siṅgālo “jarasiṅgālo” ti vuccati, taruṇāpi gaḷocīlatā “pūtilatā” ti vuccati, evaṃ tadahuḡatamaṃ suvaṇṇavaṇṇampi samānaṃ niccaṃ paggharaṇaṭṭhena pūtitāya **pabhaṅguraṃ**, so esa pūtikaṃ samāno tava deho **bhijjati**, na cirasseva bhijjissatīti veditabbo. Kiṃ kāraṇā? **Maraṇantaṇhi jīvitaṃ** yasmā sabbasattānaṃ jīvitaṃ maraṇapariyosānamevāti vuttaṃ hoti.

Desanāvasāne sā therī sotāpattiphalaṃ pattā, mahājanassāpi sātthikā dhammadeśanā ahoṣīti.

Uttarātherīvatthu tatiyaṃ.

4. Sambahulaadhimānikabhikkhuvatthu

Yānimānīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule adhimānike bhikkhū ārabha kathesi.

Pañcasatā kira bhikkhū satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā ghaṭentā vāyamantā jhānaṃ nibbattetvā “kilesānaṃ asamudācārena pabbajitakiccaṃ no nipphannaṃ, attanā paṭiladdhaguṇaṃ satthu āroccsāmā”ti āgamimsu. Satthā tesam bahidvārakoṭṭhakaṃ pattakāleyeva ānandattheraṃ āha – “ānanda, etesaṃ bhikkhūnaṃ pavisitvā mayā diṭṭhena kammaṃ natthi, āmakasusānaṃ gantvā tato āgantvā maṃ passantū”ti. Thero gantvā tesam tamatthaṃ ārocesi. Te “kiṃ amhākaṃ āmakasusānenā”ti avatvāva “dīghadassinā buddhena kāraṇaṃ diṭṭhaṃ bhavissati”ti āmakasusānaṃ gantvā tattha kuṇapāni passantā ekāhadvīhapatitesu kuṇapesu āghātaṃ paṭilabhitvā taṃ khaṇaṃ patitesu allasarīresu rāgaṃ uppādayimsu, tasmim khaṇe attano sakilesabhāvaṃ jānimsu. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova obhāsaṃ pharivā tesam bhikkhūnaṃ sammukhe kathento viya “nappatirūpaṃ nu kho, bhikkhave, tumhākaṃ evarūpaṃ aṭṭhisānghātaṃ disvā rāgaratiṃ uppādetu”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

149.

“Yānimāni apatthāni, alābūneva sārade;
Kāpotakāni aṭṭhīni, tāni disvāna kā rati”ti.

Tattha **apatthānī**ti chaḍḍitāni. **Sāradeti** saradakāle vātātapapahatāni tattha tattha vippakiṇṇaalābūni viya. **Kāpotakānī**ti kapotakavaṇṇāni. **Tāni disvānā**ti tāni evarūpāni aṭṭhīni disvā tumhākaṃ kā rati, nanu appamattakampi kāmaratiṃ kātum na vaṭṭatiyevāti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū yathāṭhitāva arahattaṃ patvā bhagavantaṃ abhitthavamānā āgantvā vandimsūti.

Sambahulaadhimānikabhikkhuvatthu catutthaṃ.

5. Janapadakalyāṇī rūpanandātherīvatthu

Aṭṭhīnaṃ nagaraṃ katanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto janapadakalyāṇim rūpanandātherim ārabha kathesi.

Sā kira ekadivasam cintesi – “mayhaṃ jeṭṭhabhātiko rajjasirim pahāya pabbajitvā loke aggapuggalo buddho jāto, puttopissa rāhulakumāro pabbajito, bhattāpi me pabbajito, mātāpi me pabbajitā, ahampi ettake nātijane pabbajite gehe kiṃ karissāmi, pabbajissāmā”ti. Sā bhikkhunupassayaṃ gantvā pabbaji nātisineheneva, no saddhāya, abhirūpatāya pana **rūpanandā**ti paññāyi. “Satthā kira ‘rūpaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā, vedanā... saññā... saṅkhārā... viññānaṃ aniccaṃ dukkhaṃ anattā’ti vadeti”ti sutvā sā evaṃ dassaṇīye pāsādike mamapi rūpe dosaṃ kattheyyāti satthu sammukhībhāvaṃ na gacchati. Sāvattvivāsino pātova dānaṃ datvā samādinuuposathā suddhuttarāsāṅgā gandhamālādihattā sāyanhasamaye jetavane sannipatitvā dhammaṃ suṇanti. Bhikkhunisaṅghopi satthu dhammadesanāya uppannacchando vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇāti. Dhammaṃ sutvā nagaraṃ pavisanto satthu guṇakathaṃ kathentova pavisati.

Catuppamāṇike hi lokasannivāse appakāva te sattā, yesaṃ tathāgataṃ passantānaṃ pasādo na uppajjati. Rūpappamāṇikāpi hi tathāgatassa lakkhaṇānubyañjanapaṭimaṇḍitaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ disvā pasīdanti, ghosappamāṇikāpi anekāni jātisatāni nissāya pavattaṃ satthu guṇaghosañceva aṭṭhaṅgasamannāgataṃ dhammadesanāghosañca sutvā pasīdanti, lūkhappamāṇikāpissa cīvarādilūkhataṃ paṭicca pasīdanti, dhammappamāṇikāpi “evarūpaṃ dasabalassa sīlaṃ, evarūpo samādhi, evarūpā paññā, bhagavā sīlādīhi guṇehi asamo appaṭipuggalo”ti pasīdanti. Tesam tathāgatassa guṇaṃ kathentānaṃ mukhaṃ nappahoti. Rūpanandā bhikkhunīnañceva upāsikānañca santikā tathāgatassa guṇakathaṃ sutvā cintesi – “ativiya me bhātikassa vaṇṇaṃ kathentiyeva. Ekadivasampi me rūpe dosaṃ kathento kittakaṃ kathessati. Yaṃnūnāhaṃ bhikkhunīhi saddhim

gantvā attānaṃ adassetvāva tathāgataṃ passitvā dhammamassa suṇitvā āgaccheyya”nti. Sā “ahampi ajja dhammassavanaṃ gamissāmi”ti bhikkhunīnaṃ ārocesi.

Bhikkhuniyo “cirassaṃ vata rūpanandāya satthu upaṭṭhānaṃ gantukāmatā uppannā, ajja satthā imaṃ nissāya vicitraddhammadesanaṃ nānāyamaṃ desessati”ti tuṭṭhamānasā taṃ ādāya nikkhamiṃsu. Sā nikkhantakālato paṭṭhāya “ahaṃ attānaṃ neva dassessāmi”ti cintesi. Satthā “ajja rūpanandā mayhaṃ upaṭṭhānaṃ āgamissati, kīdisī nu kho tassā dhammadesanā sappāyā”ti cintetvā “rūpagarukā esā attabhāve balavasinehā, kaṇṭakena kaṇṭakuddharaṇaṃ viya rūpenevassā rūpamadanimmadanaṃ sappāyā”nti sannipāṭhānaṃ katvā tassā vihāraṃ pavisanasamaye ekaṃ pana abhirūpaṃ itthiṃ soḷasavassuddesikaṃ rattavatthanivatthaṃ sabbābharaṇapaṭimaṇḍitaṃ bījanaṃ gahetvā attano santike ṭhatvā bījayamānaṃ iddhibalena abhinimmini. Taṃ kho pana itthiṃ satthā ceva passati rūpanandā ca. Sā bhikkhunīhi saddhiṃ vihāraṃ pavisitvā bhikkhunīnaṃ piṭṭhipasse ṭhatvā pañcapaṭiṭṭhitena satthāraṃ vanditvā bhikkhunīnaṃ antare nisinnā pādantato paṭṭhāya satthāraṃ oloketī lakkhaṇavicittaṃ anubyañjanasamujjalaṃ byāmapabhāparikkhittaṃ satthu sarīraṃ disvā punṇacandasassirikaṃ mukhaṃ oloketī samīpe ṭhitaṃ itthirūpaṃ addasa. Sā taṃ oloketvā attabhāvaṃ oloketī suvaṇṇarājahaṃsiyā purato kākīsadisaṃ attānaṃ avamaññi. Iddhimayarūpaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāyeva hi tassā akkhīni bhamiṃsu. Sā “aho imissā kesā sobhanā, aho nalāṭaṃ sobhana”nti sabbesaṃ sarīrapadesānaṃ rūpasiriyā samākaddhitacittā tasmim rūpe balavasinehā ahoṣi.

Satthā tassā tattha abhiratiṃ ñatvā dhammaṃ desentova taṃ rūpaṃ soḷasavassuddesikabhāvaṃ atikkamitvā vīsativassuddesikaṃ katvā dassesi. Rūpanandā oloketvā “na vatidaṃ rūpaṃ purimasadisa”nti thokaṃ virattacittā ahoṣi. Satthā anukkameneva tassā itthiyā sakim vijātavaṇṇaṃ majjhimitthivaṇṇaṃ jarājiṇṇamahallikitthivaṇṇaṃ dassesi. Sāpi anupubbeneva “idampi antarahitaṃ, idampi antarahita”nti jarājiṇṇakāle taṃ virajjamānā khaṇḍadantiṃ palitasiraṃ obhaggaṃ gopānasivaṅkaṃ daṇḍaparāyaṇaṃ pavedhamānaṃ disvā ativiya virajji. Atha satthā taṃ byādhiṇā abhibhūtaṃ katvā dassesi. Sā taṅkhaṇaṇṇeva daṇḍaṅca tālavaṇṇaṅca chaḍḍetvā mahāviraṃ viravamānā bhūmiyaṃ patitvā sake muttakarīse nimuggā aparāparaṃ parivatti. Rūpanandā tampi disvā ativiya virajji. Satthāpi tassā itthiyā maraṇaṃ dassesi. Sā taṅkhaṇaṃyeva uddhumātakabhāvaṃ āpajji, navahi vaṇamukhehi pubbavaṭṭiyo ceva puḷavā ca pagghariṃsu, kākādayo sannipatitvā vilumpiṃsu. Rūpanandāpi taṃ oloketvā “ayaṃ itthi imasmimyeva ṭhāne jaraṃ pattā, byādhiṃ pattā, maraṇaṃ pattā, imassāpi me attabhāvassa evameva jarābyādhiramaṇāni āgamissantī”ti attabhāvaṃ aniccato passi. Aniccato diṭṭhattā eva pana dukkhato anattato diṭṭhoyeva hoti. Athassā tayo bhavā ādittā gehā viya gīvāya baddhakuṇapaṃ viya ca upaṭṭhahiṃsu, kammaṭṭhānābhimukhaṃ cittaṃ pakkhandi. Satthā tāya aniccato diṭṭhabhāvaṃ ñatvā “sakkhissati nu kho sayameva attano paṭiṭṭhaṃ kātu”nti oloketto “na sakkhissati, bahiddhā paccayaṃ laddhuṃ vaṭṭati”ti cintetvā tassā sappāyavasena dhammaṃ desento āha –

“Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa nande samussayaṃ;
Uggharantaṃ paggharantaṃ, bālānaṃ abhipatthitaṃ.

“Yathā idaṃ tathā etaṃ, yathā etaṃ tathā idaṃ;
Dhātuto suññato passa, mā lokaṃ punarāgami;
Bhave chandaṃ virājetvā, upasanto carissati”ti. –

Itthaṃ sudaṃ bhagavā nandaṃ bhikkhuniṃ ārabha imā gāthāyo abhāsittāti. Nandā desanānusārena ñānaṃ pesetvā sotāpattiphalaṃ pāpuṇi. Athassā upari tiṇṇaṃ maggaphalānaṃ vipassanāparivāsattāya suññatākammaṭṭhānaṃ kathetuṃ, “nande, mā ‘imasmim sarīre sāro atthi’ti saññaṃ kari. Appamattakopi hi ettha sāro natthi, tīṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā kataṃ aṭṭhinagarameta”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

150.

“Aṭṭhīnaṃ nagaraṃ kataṃ, maṃsalohitalepanaṃ;
Yattha jarā ca maccu ca, māno makkho ca ohito”ti.

Tassattho – yatheva hi pubbaṇṇāparaṇṇādīnaṃ odahanatthāya kaṭṭhāni ussāpetvā vallīhi bandhitvā mattikāya vilimpetvā nagarasaṅkhātaṃ bahiddhā gehaṃ karonti, evamidaṃ ajjhattikampi tīṇi aṭṭhisatāni ussāpetvā nhāruvinaddhaṃ maṃsalohitalepanaṃ tacapaṭicchannaṃ jīraṇalakkhaṇāya

jarāya maraṇalakkhaṇassa maccuno ārohasampadādāni paṭicca maññanalakkhaṇassa mānassa sukatakāraṇavināsanalakkhaṇassa makkhassa ca odahanatthāya **nagaraṃ kataṃ**. Evarūpo eva hi ettha kāyikacetāsiko ābādho ohito, ito uddhaṃ kiñci gayhūpagaṃ natthīti.

Desanāvasāne sā therī arahattaṃ pāpuṇi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Janapadakalyāṇī rūpanandātherīvatthu pañcamamaṃ.

6. Mallikādevīvatthu

Jīranti veti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mallikaṃ devīṃ ārabha kathesi.

Sā kira ekadivasam nhānakoṭṭhakaṃ pavitṭhā mukhaṃ dhovitvā onatasarīrā jaṅghaṃ dhovitum ārabhi. Tāya ca saddhimyeva pavitṭho eko vallabhasunakho atthi. So taṃ tathā onataṃ disvā asaddhammasanthavaṃ kātuṃ ārabhi. Sā phassaṃ sādiyantī aṭṭhāsi. Rājāpi uparipāsāde vātapānena olokento taṃ disvā tato āgatakāle “nassa, vasali, kasmā evarūpamakāsī”ti āha. Kiṃ mayā kataṃ, devāti. Sunakhena saddhiṃ santhavoti. Natthetaṃ, devāti. Mayā sāmamaṃ diṭṭhaṃ, nāhaṃ tava saddahissāmi, nassa, vasalīti. “Mahārāja, yo koci imaṃ koṭṭhakaṃ pavitṭho iminā vātapānena olokentassa ekova dvidhā paññāyati”ti abhūtaṃ kathesi. Deva, sace me saddahasi, etaṃ koṭṭhakaṃ pavisa, ahaṃ taṃ iminā vātapānena olokessāmīti. Rājā mūlhadhātuko tassā vacanaṃ saddahitvā koṭṭhakaṃ pāvīsi. Sāpi kho devī vātapāne ṭhatvā oloketī “andhabāla, mahārāja, kiṃ nāmetaṃ, ajikāya saddhiṃ santhavaṃ karosī”ti āha. “Nāhaṃ, bhadda, evarūpaṃ karomī”ti ca vuttepi “mayā sāmamaṃ diṭṭhaṃ, nāhaṃ tava saddahissāmī”ti āha.

Taṃ sutvā rājā “addhā imaṃ koṭṭhakaṃ pavitṭho ekova dvidhā paññāyati”ti saddahi. Mallikā cintesi – “ayaṃ rājā andhabālatāya mayā vañcīto, pāpaṃ me kataṃ, ayañca me abhūtena abbhācikkhito, idaṃ me kammaṃ satthāpi jānissati, dve aggasāvakaṃpi asīti mahāsāvakaṃpi jānissanti, aho vata me bhāriyaṃ kammaṃ kata”nti. Ayaṃ kira rañño asadisādāne sahāyikā ahoṣi. Tattha ca ekadivasam katapariccāgo dhanassa cuddasakoṭṭhagghanaṃ ahoṣi. Tathāgatassa setacchattaṃ nisīdanapallaṅko ādhārako pādapiṭṭhanti imāni pana cattāri anagghāneva ahesuṃ. Sā maraṇakāle evarūpaṃ mahāpariccāgaṃ nānussarivā tadeva pāpakammaṃ anussarantī kālaṃ katvā avīcimhi nibbatti. Rañño pana sā ativiya piyā ahoṣi. So balavasokābhībhūto tassā sarīrakiccaṃ kāretvā “nibbattaṭṭhānamassā pucchissāmī”ti satthu santikaṃ agamāsī. Satthā yathā so āgatakāraṇam na sarati, tathā akāsī. So satthu santike sārāṇiyadhammakathaṃ sutvā gehaṃ pavitṭhakāle saritvā “ahaṃ bhāne mallikāya nibbattaṭṭhānam pucchissāmīti satthu santikaṃ gantvā pamaṭṭho, sve puna pucchissāmī”ti punadivasepi agamāsī. Satthāpi paṭipāṭiyā satta divasāni yathā so na sarati, tathā akāsī. Sāpi sattāhameva niraye paccitvā aṭṭhame divase tato cutā tusitabhavane nibbatti. Kasmā panassa satthā asaraṇabhāvaṃ akāsīti? Sā kira tassa ativiya piyā ahoṣi manāpā, tasmā tassā niraye nibbattabhāvaṃ sutvā “sace evarūpā saddhāsampannā niraye nibbattā, dānaṃ datvā kiṃ karissāmī”ti micchādiṭṭhiṃ gahetvā pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ gehe pavattaṃ niccabhattaṃ harāpetvā niraye nibbatteyya, tenassa satthā sattāhaṃ asaraṇabhāvaṃ katvā aṭṭhame divase piṇḍāya caranto sayameva rājakuladvāraṃ agamāsī.

Rājā “satthā āgato”ti sutvā nikkhamitvā pattaṃ ādāya pāsādam abhiruhitum ārabhi. Satthā pana rathasālāya nisīditum ākāraṃ dassesi. Rājā satthāraṃ tattheva nisīdāpetvā yāgukhajjakena paṭimānetvā vanditvā nisinnova ahaṃ, bhante, mallikāya deviyā nibbattaṭṭhānam pucchissāmīti gantvā pamaṭṭho, kattha nu kho sā, bhante, nibbattāti. Tusitabhavane, mahārājāti, bhante, tāya tusitabhavane anibbattantiyā ko añño nibbattissati, bhante, natthi tāya sadisā itthī. Tassā hi nisinnatṭhānādīsu “sve tathāgatassa idaṃ dassāmi, idaṃ karissāmī”ti dānaṃvidhānaṃ ṭhapetvā aññaṃ kiccameva natthi, bhante, tassā paralokaṃ gatakālo patṭhāya sarīraṃ me na vahaṭīti. Atha naṃ satthā “mā cintayi, mahārāja, sabbesaṃ dhuvadhammo aya”nti vatvā “ayaṃ, mahārāja, ratho kassā”ti pucchi. Taṃ sutvā rājā sirasmim añjalim patiṭṭhāpetvā “pitāmahassa me, bhante”ti āha. “Ayaṃ kassā”ti? “Pitu me, bhante”ti. “Ayaṃ pana ratho kassā”ti? “Mama, bhante”ti. Evaṃ vutte satthā, “mahārāja, tava pitāmahassa ratho tenevākārena tava pitu rathaṃ na pāpuṇi, tava pitu ratho tava rathaṃ na pāpuṇi, evarūpassa nāma kaṭṭhakaliṅgarassāpi jarā āgacchati, kimaṅgaṃ pana attabhāvassa. Mahārāja, sappurisadhammasseva hi jarā natthi, sattā pana ajīrakā nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Jīranti ve rājarathā sucittā,
Atho sarīrampi jaraṃ upeti;
Satañca dhammo na jaraṃ upeti,
Santo have sabbhi pavedayantī”ti.

Tattha veti nipāto. **Sucittā**ti sattahi ratanehi aparehi ca rathālaṅkārehi suṭṭhu cittitā rājūnaṃ rathāpi **jīranti**. **Sarīrampī**ti na kevalaṃ rathā eva, idaṃ suppaṭṭijaggitaṃ sarīrampi khaṇḍiccādīni pāpuṇantaṃ **jaraṃ upeti**. **Satañcā**ti buddhādīnaṃ pana santānaṃ navavidho lokuttaradhammo ca kiñci upaghātaṃ na upetīti **na jaraṃ upeti** nāma. **Pavedayantī**ti evaṃ **santo** buddhādayo **sabbhi** paṇḍitehi saddhiṃ kathentīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mallikādevīvattu chaṭṭhaṃ.

7. Lāḷudāyittheravatthu

Appassutāyanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto lāḷudāyittheraṃ ārabha kathesi.

So kira maṅgalaṃ karontānaṃ gehaṃ gantvā “tirokuṭṭesu tiṭṭhantī”tiādīnā (khu. pā. 7.1; pe. va. 14) nayena avamaṅgalaṃ katheti, avamaṅgalaṃ karontānaṃ gehaṃ gantvā tirokuṭṭādīsu kathetabbesu “dānañca dhammacariyā cā”tiādīnā (khu. pā. 5.7; su. ni. 266) nayena maṅgalagāthā vā “yaṃ kiñci vittaṃ idha vā hurāṃ vā”ti ratanasuttaṃ (khu. pā. 6.3; su. ni. 226) vā katheti. Evaṃ tesu tesu thānesu “aññaṃ kathessāmī”ti aññaṃ kathentopi “aññaṃ kathemī”ti na jānāti. Bhikkhū tassa kathaṃ sutvā satthu ārocesuṃ – “kiṃ, bhante, lāḷudāyissa maṅgalāmaṅgalaṭṭhānesu gamanena, aññasmiṃ kathetabbe aññaṃ eva katheti”ti. Sathā “na, bhikkhave, idānevesa evaṃ katheti, pubbepi aññasmiṃ kathetabbe aññaṃ eva kathesi”ti vatvā atītaṃ āhari –

Atīte kira bārānasiyaṃ aggidattassa nāma brāhmaṇassa putto somadattakumāro nāma rājānaṃ upaṭṭhahi. So rañña piyo ahoṣi maṅpo. Brāhmaṇo pana kasikammaṃ nissāya jīvati. Tassa dveyeva goṇā ahesuṃ. Tesu eko mato. Brāhmaṇo puttaṃ āha – “tāta, somadatta, rājānaṃ me yācitvā ekaṃ goṇaṃ āharā”ti. Somadatto “sacāhaṃ rājānaṃ yācissāmi, lahubbhāvo me paññāyissatī”ti cintetvā “tumheyeva, tāta, rājānaṃ yācathā”ti vatvā “tena hi, tāta, maṃ gahetvā yāhī”ti vutto cintesi – “ayaṃ brāhmaṇo dandhapañño abhikkamādivacanamattampī na jānāti, aññasmiṃ vattabbe aññaṃ eva vadati, sikkhāpetvā pana naṃ nessāmī”ti. So taṃ ādāya bīraṇatthambhakaṃ nāma susānaṃ gantvā tiṇakalāpe bandhitvā “ayaṃ rājā, ayaṃ uparājā, ayaṃ senāpatī”ti nāmāni katvā paṭipāṭiyā pitu dassetvā “tumhehi rājakulaṃ gantvā evaṃ abhikkamitabbaṃ, evaṃ paṭikkamitabbaṃ, evaṃ nāma rājā vattabbo, evaṃ nāma uparājā, rājānaṃ pana upasaṅkamitvā ‘jayatu bhavaṃ, mahārājā’ti vatvā evaṃ thatvā imaṃ gāthaṃ vatvā goṇaṃ yāceyyāthā”ti gāthaṃ uggaṇhāpesi –

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
Tesu eko mato deva, dutiyaṃ dehi khattiyā”ti.

So hi saṃvaccharamattena taṃ gāthaṃ paṇaṃ katvā paṇaṃbhāvaṃ puttassa ārocetvā “tena hi, tāta, kañciveva paṇṇākāraṃ ādāya āgacchatha, ahaṃ purimataraṃ gantvā rañña santike thassāmī”ti vutte “sādhu, tāta”ti paṇṇākāraṃ gahetvā somadattassa rañña santike thitakāle ussāhappatto rājakulaṃ gantvā rañña tuṭṭhacittena katapaṭisammodano, “tāta, cirassaṃ vata āgatatha, idamāsaṃ nisīditvā vadatha, yenattho”ti vutte imaṃ gāthamāha –

“Dve me goṇā mahārāja, yehi khettaṃ kasāmase;
Tesu eko mato deva, dutiyaṃ gaṇha khattiyā”ti.

Rañña “kiṃ vadesi, tāta, puna vadehī”ti vuttepi tameva gāthaṃ āha. Rājā tena virajjhivā kathitabhāvaṃ ñatvā sitaṃ katvā, “somadatta, tumhākaṃ gehe bahū maññe goṇā”ti vatvā “tumhehi dinnā bahū bhavissanti, devā”ti vutte bodhisattassa tussitvā brāhmaṇassa soḷasa goṇe alaṅkāraḥaṇḍakaṃ nivāsagāmañcassa brahmadeyyaṃ datvā mahantena yasena brāhmaṇaṃ uyyojesīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “tadā rājā ānando ahosi, brāhmaṇo lāḷudāyī, somadatto pana ahamevā”ti jātaṃ samodhānetvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa attano appassutatāya aññasmiṃ vattabbe aññaṃeva vadati. Appassutapuriso hi balibaddasadiso nāma hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

152.

“Appassutāyaṃ puriso, balibaddova jīrati;
Mamsāni tassa vaḍḍhanti, paññā tassa na vaḍḍhatī”ti.

Tattha **appassutāyanti** ekassa vā dvinnaṃ vā paṇṇāsakānaṃ. Atha vā pana vaggānaṃ sabbantimena paricchedena ekassa vā dvinnaṃ vā suttantānaṃ vāpi abhāvena appassuto ayaṃ. Kammatthānaṃ pana uggahetvā anuyuñjanto bahussutova. **Balibaddova jīratīti** yathā hi balibaddo jīramāno vaḍḍhamāno neva mātu, na pitu, na sesaññātakānaṃ atthāya vaḍḍhati, atha kho niratthakameva jīrati, evamevaṃ ayampi na upajjhāyavattaṃ karoti, na ācariyavattaṃ, na āgantukavattādīni, na bhāvanārāmatam anuyuñjati, niratthakameva jīrati, **mamsāni tassa vaḍḍhantīti** yathā balibaddassa “yuganaṅgalādīni vahituṃ asamattho eso”ti araññe vissatthassa tattheva vicarantassa khādantassa pivantassa mamsāni vaḍḍhanti, evameva imassāpi upajjhāyādīhi vissatthassa saṅghaṃ nissāya cattāro paccaye labhitvā uddhavirecanādīni katvā kāyaṃ posentassa mamsāni vaḍḍhanti, thūlasarīro hutvā vicarati. **Paññā tassāti** lokiyalokuttarā panassa paññā ekaṅgulamattāpi **na vaḍḍhati**, araññe pana gacchalatādīni viya cha dvārāni nissāya taṇhā ceva navavidhamāno ca vaḍḍhatīti attho.

Desanāvasāne mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Lāḷudāyittheravatthu sattamaṃ.

8. Udānavatthu

Anekajātisaṃsāraṃanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā bodhirukkhamūle nisinno udānavasena udānetvā aparabhāge ānandattherena puṭṭho kathesi.

So hi bodhirukkhamūle nisinno sūriye anattaṅgateyeva mārabalaṃ viddhamsetvā paṭhamayāme pubbenivāsapaṭicchādakaṃ tamaṃ padāletvā majjhimayāme dibbacakkuṃ visodhetvā pacchimayāme sattesu kāruṇṇātaṃ paṭicca paccayākāre ñāṇaṃ oṭāretvā taṃ anulomapaṭilomavasena sammasanto aruṇuggamanavelāya sammāsambodhiṃ abhisambujjhivā anekehi buddhasatasahashehi avijahitaṃ udānaṃ udānento imā gāthā abhāsi –

153.

“Anekajātisaṃsāraṃ, sandhāvissaṃ anibbisam;
Gahakāraṃ gavesanto, dukkhā jāti punappunam.

154.

“Gahakāraka diṭṭhosi, puna gehaṃ na kāhasi;
Sabbā te phāsukā bhaggā, gahakūṭam visaṅkhatam;
Visaṅkhāragatam cittam, taṇhānaṃ khayamajjhagā”ti.

Tattha **gahakāraṃ gavesantoti** ahaṃ imassa attabhāvasaṅkhātassa gehassa kāraṃ taṇhāvaḍḍhakiṃ gavesanto yena ñāṇena sakkā taṃ daṭṭhuṃ, tassa bodhiñāṇassatthāya dīpaṅkarapādamaṃle katābhinihāro ettakaṃ kālaṃ **anekajātisaṃsāraṃ** anekajātisatasahasasāṅkhātamaṃ imaṃ saṃsāravattaṃ **anibbisam** taṃ ñāṇaṃ avindanto alabhantoyeva **sandhāvissam** saṃsariṃ, aparāparaṃ anuvicarinti attho. **Dukkhā jāti punappunanti** idaṃ gahakāragavesanassa kāraṇavacanamaṃ. Yasmā jarābyādhimaraṇamissitāya jāti nāmesā punappunam upagantuṃ dukkhā, na ca sā tasmim aditṭhe nivattati. Tasmā taṃ gavesanto sandhāvissanti attho. **Diṭṭhosīti** sabbaññutaññānaṃ paṭivijjhantena mayā idāni diṭṭhosi. **Puna gehanti** puna imasmim saṃsāravatte attabhāvasaṅkhātamaṃ mama gehaṃ **na kāhasi**. **Sabbā te phāsukā bhaggāti** tava sabbā avasesā kilesaphāsukā mayā bhaggā. **Gahakūṭam visaṅkhatanti** imassa tayā katassa attabhāvagehassa avijjāsaṅkhātamaṃ kaṇṇikamaṇḍalampi mayā viddhamsitam. **Visaṅkhāragatam cittanti** idāni mama cittam visaṅkhāraṃ

nibbānaṃ ārammaṇakaraṇavasena gataṃ anupaviṭṭhaṃ. **Tañhānaṃ khayamajjhagāti** tañhānaṃ khayasaṅkhātaṃ arahattaṃ adhigatosmīti.

Udānavatthu aṭṭhamam.

9. Mahādhanaṣeṭṭhiputtavattu

Acaritvāti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ satthā isipatane migadāye viharanto mahādhanaṣeṭṭhiputtaṃ ārabba kathesi.

So kira bārāṇasiyaṃ asītiakoṭivibhave kule nibbatti. Athassa māṭāpitaro cintesum – “amhākaṃ kule mahābhogakkhandho, puttassa no hatthe ṭhapetvā yathāsukhaṃ paribhogaṃ karissāma, aññaena kammena kiccaṃ natthī”ti. Taṃ naccagītavāditamattameva sikkhāpesum. Tasmimyeva nagare aññaṣmim asītiakoṭivibhave kule ekā dhītāpi nibbatti. Tassāpi māṭāpitaro tatheva cintetvā taṃ naccagītavāditamattameva sikkhāpesum. Tesam vayappattānaṃ āvāhavivāho ahoṣi. Atha nesam aparabhāge māṭāpitaro kālamakaṃsu. Dveasītiakoṭidhanaṃ ekasmimyeva gehe ahoṣi. Seṭṭhiputto divasassa tikkhattum rañño upaṭṭhānaṃ gacchati. Atha tasmim nagare dhuttā cintesum – “sacāyaṃ seṭṭhiputto surāsoṇḍo bhavissati, amhākaṃ phāsukaṃ bhavissati, uggaṇhāpema naṃ surāsoṇḍabhāva”nti. Te suraṃ ādāya khajjakamaṃse ceva loṇasakkharā ca dussante bandhitvā mūlakande gahetvā tassa rājakulato āgacchantassa maggaṃ olokayamānā nisīditvā taṃ āgacchantam disvā suraṃ pivivā loṇasakkharaṃ mukhe khipivā mūlakandaṃ ḍamsivā “vassasataṃ jīva sāmī, seṭṭhiputta, taṃ nissāya mayaṃ khādanapivanasamatthā bhavyeyyāma”ti āhaṃsu. So tesam vacanaṃ sutvā pacchato āgacchantam cūlupaṭṭhākaṃ pucchi – “kiṃ ete pivantī”ti. Ekaṃ pānakaṃ, sāmīti. Manāpajātikaṃ etanti. Sāmī, imasmim jīvaloke iminā sadisaṃ pātābbayuttakaṃ nāma natthīti. So “evaṃ sante mayāpi pātuṃ vaṭṭatī”ti thokaṃ thokaṃ āharāpetvā pivatī. Athassa nacirasseeva te dhuttā pivanabhāvaṃ ñatvā taṃ parivārayiṃsu. Gacchante kāle parivāro mahā ahoṣi. So satenapi satadvayenapi suraṃ āharāpetvā pivanto iminā anukkameneva nisinnatṭhānādīsu kahāpaṇarāsīm ṭhapetvā suraṃ pivanto “iminā mālā āharatha, iminā gandhe, ayaṃ jano jute cheko, ayaṃ nacce, ayaṃ gīte, ayaṃ vādite. Imassa sahasaṃ detha, imassa dve sahasānī”ti evaṃ vikiranto nacirasseeva attano santakaṃ asītiakoṭidhanaṃ khepetvā “khīṇaṃ te, sāmī, dhana”nti vutte kiṃ bhariyāya me santakaṃ natthīti. Atthi, sāmīti. Tena hi taṃ āharathāti. Tampi tatheva khepetvā anupubbena khettaārāmyāyāyoggaḍḍikampi antamaso bhājanabhaṇḍakampi attharaṇapāvuraṇanisīdanampi sabbam attano santakaṃ vikkiṇitvā khādi. Atha naṃ mahallakakāle yehissa kulasantakaṃ gehaṃ vikkiṇitvā gahitaṃ, te taṃ gehā nīharīṃsu. So bhariyaṃ ādāya paraṇassa gehabhittim nissāya vasanto kapālakhaṇḍaṃ ādāya bhikkhāya caritvā janassa ucchiṭṭhakaṃ bhuñjitum ārabhi.

Atha naṃ ekadivasam āsanāsālāya dvāre ṭhatvā daharasāmaṇerehi diyyamānaṃ ucchiṭṭhakabhojanaṃ paṭiggaṇhantaṃ disvā satthā sitaṃ pātvākāsi. Atha naṃ ānandatthero sitakāraṇaṃ pucchi. Satthā sitakāraṇaṃ kathento “passānanda, imaṃ mahādhanaṣeṭṭhiputtaṃ imasmim nagare dveasītiakoṭidhanaṃ khepetvā bhariyaṃ ādāya bhikkhāya carantaṃ. Sace hi ayaṃ paṭhamavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, imasmimyeva nagare aggaseṭṭhi abhaviṣsa. Sace pana nikkhamitvā pabbajissa, arahattaṃ pāpuṇissa, bhariyāpissa anāgāmiphale paṭiṭṭhahissa. Sace majjhimavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, dutiyaseṭṭhi abhaviṣsa, nikkhamitvā pabbajanto anāgāmī abhaviṣsa. Bhariyāpissa sakadāgāmiphale paṭiṭṭhahissa. Sace pacchimavaye bhoge akhepetvā kammante payojayissa, tatiyaseṭṭhi abhaviṣsa, nikkhamitvā pabbajantopi sakadāgāmī abhaviṣsa, bhariyāpissa sotāpattiphale paṭiṭṭhahissa. Idāni panesa gihibhogatopi parihīno sāmāññatopi. Parihāyitvā ca pana sukkhapallale koṇcasakuṇo viya jāto”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

155.

“Acaritvā brahmacariyaṃ, aladdhā yobbane dhanam;
Jiṇṇakoṇcāva jhāyanti, khīṇamaccheva pallale.

156.

“Acaritvā brahmacariyaṃ, aladdhā yobbane dhanam;
Senti cāpātikhīṇāva, purāṇāni anuttuna”nti.

Tattha **acaritvāti** brahmacariyavāsaṃ avasitvā. **Yobbaneti** anuppanne vā bhoge uppādetum uppanne vā bhoge rakkhitum samatthakāle dhanampi alabhitvā. **Khīṇamaccheti** te evarūpā bālā

udakassa abhāvā khīṇamacche **pallale** parikkhīṇapattā **jiṇṇakoṅcā** viya avajhāyanti. Idaṃ vuttaṃ hoti – pallale udakassa abhāvo viya hi imesaṃ vasanaṭṭhānassa abhāvo, macchānaṃ khīṇabhāvo viya imesaṃ bhogānaṃ abhāvo, khīṇapattānaṃ koṅcānaṃ uppativā gamanābhāvo viya imesaṃ idāni jalathalapatthādīhi bhoge saṅghāpetuṃ asamatthabhāvo. Tasmā te khīṇapattā koṅcā viya ettheva bajjhivā avajhāyanti. **Cāpātikhīṇāvā**ti cāpato atikhīṇā, cāpā vinimuttāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā cāpā vinimuttā sarā yathāvegaṃ gantvā patitā, taṃ gahetvā ukkhipante asati tattheva upacikānaṃ bhattaṃ honti, evaṃ imepi tayo vaye atikkantā idāni attānaṃ uddharituṃ asamatthatāya maraṇaṃ upagamissanti. Tena vuttaṃ – “senti cāpātikhīṇāvā”ti. **Purāṇāni anutthunanti** “iti amhehi khāditaṃ iti pīta”nti pubbe katāni khāditaṃ pivaṇaccagītavādītādīni anutthunantā socantā anusocantā sentīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahādhanasetṭhiputtavattu navamaṃ.

Jarāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekādasamo vaggo.

12. Attavaggo

1. Bodhirājakumāravattu

Attānañceti imaṃ dhammadesanaṃ satthā bhesakaḷāvane viharanto bodhirājakumāraṃ ārabha katesi.

So kira pathavītale aññehi pāsādehi asadisarūpaṃ ākāse uppatamānaṃ viya kokanudaṃ nāma pāsādaṃ kāretvā vaḍḍhakiṃ pucchi – “kiṃ tayā aññatthāpi evarūpo pāsādo katapubbo, udāhu paṭhamasippameva te ida”nti. “Paṭhamasippameva, devā”ti ca vutte cintesi – “sace ayaṃ aññassapi evarūpaṃ pāsādaṃ karissati, ayaṃ pāsādo anacchariyo bhavissati. Imaṃ mayā māretuṃ vā hatthapāde vāssa chindituṃ akkhīni vā uppātetuṃ vaṭṭati, evaṃ aññassa pāsādaṃ na karissati”ti. So tamatthaṃ attano piyasahāyakassa sañjīvakaputtassa nāma māṇavakassa katesi. So cintesi – “nissamsayaṃ esa vaḍḍhakiṃ nāsessati, anaggho sippī, so mayi passante mā nassatu, saññamassa dassāmī”ti. So taṃ upasaṅkamitvā “pāsāde te kammaṃ niṭṭhitaṃ, no”ti pucchitvā “niṭṭhita”nti vutte “rājakumāro taṃ nāsetukāmo attānaṃ rakkheyyāsī”ti āha. Vaḍḍhakīpi “bhaddakaṃ te, sāmi, kataṃ mama ārocetena, ahamettha kattabbaṃ jānissāmī”ti vatvā “kiṃ, samma, amhākaṃ pāsāde kammaṃ niṭṭhita”nti rājakumārena puttāho “na tāva, deva, niṭṭhitaṃ, bahu avasiṭṭha”nti āha. Kiṃ kammaṃ nāma avasiṭṭhanti? Pacchā, deva, ācikkhissāmi, dārūni tāva āharāpethāti. Kiṃ dārūni nāmāti? Nissārāni sukkhadārūni, devāti. So āharāpetvā adāsī. Atha naṃ āha – “deva, te ito paṭṭhāya mama santikaṃ nāgantabbaṃ. Kiṃ kāraṇā? Sukhumakammaṃ karontassa hi aññehi saddhiṃ sallapantassa me kammavikkhepo hoti, āhāraṇāyaṃ pana me bhariyāva āhāraṃ āharissati”ti. Rājakumāropi “sādhū”ti paṭissuṇi. Sopi ekasmiṃ gabbhe nisīditvā tāni dārūni tacchetvā attano puttadārassa anto nisīdanayoggaṃ garuḷasakuṇaṃ katvā āhāraṇāya pana bhariyaṃ āha – “gehe vijjamānaṃ sabbaṃ vikkiṇitvā hiraññasuvanṇaṃ gaṇhāhī”ti. Rājakumāropi vaḍḍhakissa anikkhamaṇatthāya gehaṃ parikkhipitvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Vaḍḍhakīpi sakūṇassa niṭṭhitakāle “ajja sabbepi dārake gahetvā āgaccheyyāsī”ti bhariyaṃ vatvā bhuttaṭṭarāso puttadāraṃ sakūṇassa kucchiyaṃ nisīdāpetvā vātapānena nikkhamitvā palāyi. So tesam, “deva, vaḍḍhakī palāyatī”ti kandantānaṃyeva gantvā himavante otaritvā ekaṃ nagaraṃ māpetvā kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto.

Rājakumāropi “pāsādamaṃ karissāmī”ti satthāraṃ nimantetvā pāsāde catujjātiyagandhehi paribhaṇḍikaṃ katvā paṭhamaummārato paṭṭhāya celapaṭikaṃ patthari. So kira aputtako, tasmā “sacāhaṃ puttaṃ vā dhītaṃ vā lacchāmi, satthā imaṃ akkamissati”ti cintetvā patthari. So satthari āgate satthāraṃ pañcapaṭṭhitena vanditvā pattaṃ gahetvā “pavisatha, bhante”ti āha. Satthā na pāvīsi, so dutiyampi tatiyampi yāci. Satthā apavisitvāva ānandattheraṃ olokesi. Thero olokitasaññāyeva vatthānaṃ anakkamaṇabhāvaṃ ṇatvā taṃ “saṃharatu, rājakumāra, dussāni, na bhagavā celapaṭikaṃ akkamissati, pacchimajanaṃ tathāgato oloketī”ti dussāni saṃharāpesi. So dussāni saṃharitvā satthāraṃ antonivesanaṃ pavesatvā yāgukhajjena sammānetvā ekamantaṃ nisinna vanditvā āha – “bhante, ahaṃ tumhākaṃ upakārako tikkhattuṃ saraṇaṃ gato, kucchigato ca kiramhi ekavāraṃ

saraṇaṃ gato, dutiyaṃ taruṇadāraṅgākāle, tatiyaṃ viññubhāvaṃ pattakāle. Tassa me kasmā celapaṭikaṃ na akkamitthā”ti? “Kiṃ pana tvaṃ, kumāra, cintetvā celāni attharī”ti? “Sace puttāṃ vā dhītaraṃ vā lacchāmi, satthā me celapaṭikaṃ akkamissatī”ti idaṃ cintetvā, bhanteti. Tenevāhaṃ taṃ na akkaminti. “Kiṃ paṇāhaṃ, bhante, puttāṃ vā dhītaraṃ vā neva lacchāmi”ti? “Āma, kumāra”ti. “Kiṃ kāraṇā”ti? “Purimakaattabhāve jāyāya saddhiṃ pamādaṃ āpannattā”ti. “Kasmiṃ kāle, bhante”ti? Athassa satthā atītaṃ āharitvā dassesi –

Atīte kira anekasatā manussā mahatiyā nāvāya samuddaṃ pakkhandiṃsu. Nāvā samuddamajjhe bhijji. Dve jayampatikā ekaṃ phalakaṃ gahetvā antaradīpakaṃ pavisiṃsu, sesā sabbe tattheva mariṃsu. Tasmīṃ kho pana dīpake mahāsakuṇasaṅgho vasati. Te aññaṃ khādītabbakaṃ adisvā chātājjhattā sakuṇaandāni aṅgāresu pacitvā khādiṃsu, tesu appahontesu sakuṇacchāpe gahetvā khādiṃsu. Evaṃ paṭhamavayepi majjhimavayepi pacchimavayepi khādiṃsuyeva. Ekasmimpi vaye appamādaṃ nāpajjiṃsu, ekopi ca nesāṃ appamādaṃ nāpajji.

Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ dassetvā “sace hi tvaṃ, kumāra, tadā ekasmimpi vaye bhariyāya saddhiṃ appamādaṃ āpajjissa, ekasmimpi vaye putto vā dhītā vā uppajjeyya. Sace pana vo ekopi appamatto abhaviṃsa, taṃ paṭicca putto vā dhītā vā uppajjissa. Kumāra, attānañhi piyaṃ maññaṃānena tīsupi vayesu appamattena attā rakkhitabbo, evaṃ asakkontena ekavayepi rakkhitabbo evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

157.

“Attānañce piyaṃ jañña, rakkheyya naṃ surakkhitāṃ;
Tiṇṇaṃ aññatarāṃ yāmaṃ, paṭijaggeyya paṇḍito”ti.

Tattha yāmaṃti satthā attano dhammissaratāya desanākusalatāya ca idha tiṇṇaṃ vayānaṃ aññatarāṃ vayaṃ yāmaṃti katvā desesi, tasmā evamettha attho veditabbo. Sace **attānaṃ piyaṃ** jāneyya, **rakkheyya naṃ surakkhitanti** yathā so surakkhito hoti, evaṃ naṃ rakkheyya. Tattha sace gīhī samāno “attānaṃ rakkhissāmi”ti uparipāsādatale susaṃvutaṃ gabbhaṃ pavisitvā sampannārakkho hutvā vasantopi, pabbajito hutvā susaṃvute pihitadvāravātapāne leṇe viharantopi attānaṃ na rakkhatiyeva. Gihī pana samāno yathābalaṃ dānasīlādīni puññaṃ karonto, pabbajito vā pana vattapaṭivattapariyattimanāsikāresu ussukkaṃ āpajjanto attānaṃ rakkhati nāma. Evaṃ tīsu vayesu asakkonto aññatarasmimpi vaye paṇḍitapuriso attānaṃ paṭijaggatiyeva. Sace hi gihībūto paṭhamavaye khiddāpasutatāya kusalaṃ kātumaṃ na sakkoti, majjhimavaye appamattena hutvā kusalaṃ kātabbaṃ. Sace majjhimavaye puttadāraṃ posento kusalaṃ kātumaṃ na sakkoti, pacchimavaye kātabbameva. Evampi karontena attā paṭijaggitova hoti. Evaṃ akarontassa pana attā piyo nāma na hoti, apāyaparāyaṇameva naṃ karoti. Sace pana pabbajito paṭhamavaye sajjhāyaṃ karonto dhārento vācento vattapaṭivattaṃ karonto pamādaṃ āpajjati, majjhimavaye appamattena samaṇadhammo kātabbo. Sace paṭhamavaye uggahitapariyattiyā atthakathaṃ vinicchayaṃ kāraṇākāraṇaṃ puccanto majjhimavaye pamādaṃ āpajjati, pacchimavaye appamattena samaṇadhammo kātabbo. Evampi karontena attā paṭijaggitova hoti. Evaṃ akarontassa pana attā piyo nāma na hoti, pacchānutāpeneva naṃ tāpetīti.

Desanāvasāne bodhirājakumāro sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattaparisiyāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bodhirājakumāravatthu paṭhamam.

2. Upanandasakyaputtattheravatthu

Attānameva paṭhamanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto upanandaṃ sakyaputtaṃ ārabha katesi.

So kira thero dhammakathaṃ kathetumaṃ cheko. Tassa appicchatādīpaṭisaṃyuttaṃ dhammakathaṃ sutvā bahū bhikkhu taṃ ticīvarehi pūjetvā dhutaṅgāni samādiyīṃsu. Tehi vissatthaparikkhāre soyeva gaṇhi. So ekasmīṃ antovasse upakaṭṭhe janapadaṃ agamāsi. Atha naṃ ekasmīṃ vihāre daharasāmaṇerā dhammakathikapemena, “bhante, idha vassaṃ upethā”ti vadiṃsu. “Idha kittakaṃ vassāvāsikaṃ labbhatī”ti puccitvā tehi “ekeko sātako”ti vutte tattha upāhanā thapetvā aññaṃ vihāraṃ agamāsi. Dutiyaṃ vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhatī”ti puccitvā “dve sātakā”ti vutte

kattarayatt̄hiṃ ṭhapesi. Tatiyaṃ vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhatī”ti pucchitvā “tayo sātākā”ti vutte tattha udakatumbaṃ ṭhapesi. Catutthaṃ vihāraṃ gantvā “idha kiṃ labbhatī”ti pucchitvā “cattāro sātākā”ti vutte “sādhu idha vasissāmi”ti tattha vassaṃ upagantvā gahaṭṭhānañceva bhikkhūnañca dhammakathaṃ kathesi. Te naṃ bahūhi vatthehi ceva cīvarehi ca pūjesuṃ. So vutṭhavasso itaresupi vihāresu sāsanaṃ pesetvā “mayā parikkhārassa ṭhapitattā vassāvāsikaṃ laddhabbaṃ, taṃ me paḥinantū”ti sabbaṃ āharāpetvā yānakaṃ pūretvā pāyāsi.

Athekasmiṃ vihāre dve daharabhikkhū dve sātāke ekañca kambalaṃ labhitvā “tuyhaṃ sātākā hontu, mayhaṃ kambalo”ti bhājetuṃ asakkontā maggasaṃpāde nisīditvā vivadanti. Te taṃ therāṃ āgacchantā disvā, “bhante, tumhe no bhājetvā dethā”ti vadiṃsu. Tumheyeva bhājethāti. Na sakkoma, bhante, tumheyeva no bhājetvā dethāti. Tena hi mama vacane ṭhassathāti. Āma, ṭhassāmāti. “Tena hi sādhu”ti tesāṃ dve sātāke datvā “ayaṃ dhammakathaṃ kathentānaṃ amhākaṃ pārūpanāraho”ti mahagghaṃ kambalaṃ ādāya pakkāmi. Daharabhikkhū vipphaṇṇāro hutvā satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva tumhākaṃ santakaṃ gahetvā tumhe vipphaṇṇāro karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari –

Atītasmiṃ anutīracārī ca gambhīracārī cāti dve uddā mahantaṃ rohitamacchaṃ labhitvā “mayhaṃ sīsaṃ hotu, tava naṅguṭṭha”nti vivādāpannā bhājetuṃ asakkontā ekaṃ siṅgālaṃ disvā āhaṃsu – “mātula, imaṃ no bhājetvā dehī”ti. Ahaṃ raññā vinicchayaṭṭhāne ṭhapito, tattha ciraṃ nisīditvā jaṅghavihāratthāya āgatomhi, idāni me okāso natthīti. Mātula, mā evaṃ karotha, bhājetvā eva no dethāti. Mama vacane ṭhassathāti. Ṭhassāma, mātulāti. “Tena hi sādhu”ti so sīsaṃ chinditvā ekamante akāsi, naṅguṭṭhaṃ ekamante. Katvā ca pana, “tātā, yena vo anutīre caritaṃ, so naṅguṭṭhaṃ gaṇhātu. Yena gambhīre caritaṃ, tassa sīsaṃ hotu. Ayaṃ pana majjhimo khaṇḍo mama vinicchayaḍḍhamme ṭhitassa bhavissatī”ti te saññāpentō –

“Anutīracārī naṅguṭṭhaṃ, sīsaṃ gambhīracārino;
Accāyaṃ majjhimo khaṇḍo, dhammaṭṭhassa bhavissatī”ti. (jā. 1.7.33) –

Imaṃ gāthaṃ vatvā majjhimakhaṇḍaṃ ādāya pakkāmi. Tepi vipphaṇṇāro taṃ oloketvā aṭṭhaṃsu.

Satthā imaṃ atītaṃ dassetvā “evamesa atītepi tumhe vipphaṇṇāro akāsiyevā”ti te bhikkhū saññāpetvā upanandaṃ garahanto, “bhikkhave, paraṃ ovaḍantena nāma paṭhamameva attā patirūpe patiṭṭhāpetabbo”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

158.

“Attānameva paṭhamam, patirūpe nivesaye;
Athaññāmanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti.

Tattha **patirūpe nivesayeti** anucchavike guṇe patiṭṭhāpeyya. Idaṃ vuttaṃ hoti – yo appicchatādiguṇehi vā ariyavaṃsapaṭipadādīhi vā paraṃ anusāsītukāmo, so **attānameva paṭhamam** tasmiṃ guṇe patiṭṭhāpeyya. Evaṃ patiṭṭhāpetvā **athaññam** tehi guṇehi **anusāseyya**. Attānañhi tattha anivesetvā kevalaṃ parameva anusāsamāno parato nindaṃ labhitvā kilissati nāma, tattha attānaṃ nivesetvā anusāsamāno parato pasamsaṃ labhati, tasmā na kilissati nāma. Evaṃ karonto **paṇḍito na kilisseyyāti**.

Desanāvasāne te bhikkhū sotāpattiphale patiṭṭhahīṃsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Upanandasakyaputtattheravatthu dutiyaṃ.

3. Padhānikatissattheravatthu

Attānañceti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto padhānikatissattheraṃ ārabha kathesi.

So kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā pañcasate bhikkhū ādāya araññe vassaṃ upagantvā, “āvuso, dharamānakassa buddhassa santike vo kammaṭṭhānaṃ gahitaṃ, appamattāva samaṇadhammaṃ karoṭhā”ti ovaditvā sayāṃ gantvā nipajjitvā supati. Te bhikkhū paṭhamayāme

caṅkamitvā majjhmayāme vihāraṃ pavisanti. So niddāyitvā pabuddhakāle tesam̐ santikaṃ gantvā “kiṃ tumhe ‘nipajjitvā niddāyissāma’ ti āgatā, sīghaṃ nikkhamitvā samaṇadhammaṃ karoṭhā” ti vatvā sayam̐ gantvā tatheva supati. Itare majjhmayāme bahi caṅkamitvā pacchimayāme vihāraṃ pavisanti. So punapi pabujjhivā tesam̐ santikaṃ gantvā te vihārā nīharitvā sayam̐ puna gantvā tatheva supati. Tasmim̐ niccakālaṃ evaṃ karonte te bhikkhū sajjhāyaṃ vā kammaṭṭhānaṃ vā manasikātuṃ nāsakkhiṃsu, cittaṃ aññathattaṃ agamāsi. Te “amhākaṃ ācariyo ativiya āradhaviyāyo, pariggaṇhissāma na” nti pariggaṇhantā tassa kiriyaṃ disvā “naṭṭhamhā, āvuso, ācariyo no tuccharavaṃ ravatī” ti vadimsu. Tesam̐ ativiya niddāya kilamantānaṃ ekabhikkhupi visesaṃ nibbattetuṃ nāsakkhi. Te vuṭṭhavassā satthu santikaṃ gantvā satthārā katapaṭisaṅghārā “kiṃ, bhikkhave, appamattā hutvā samaṇadhammaṃ karitthā” ti pucchitā tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa tumhākaṃ antarāyamakāsiyevā” ti vatvā tehi yācito –

“Amātāpitarasamvaddho, anācerakule vasaṃ;
Nāyaṃ kālaṃ akālaṃ vā, abhijānāti kukkuṭo” ti. (jā. 1.1.119) –

Imaṃ **akālarāvikkukkuṭajātakaṃ** vitthāretvā kathesi. “Tadā hi so kukkuṭo ayaṃ padhānikatissatthero ahoṣi, ime pañca satā bhikkhū te māṇavā ahesuṃ, disāpāmokkho ācariyo ahamevā” ti satthā imaṃ jātakaṃ vitthāretvā, “bhikkhave, paraṃ ovaḍanta nāma attā sudanto kātabbo. Evaṃ ovaḍanto hi sudanto hutvā dameti nāmā” ti vatvā imaṃ gāthamāha –

159.

“Attānañce tathā kayirā, yathāññamanusāsati;
Sudanto vata dametha, attā hi kira duddamo” ti.

Tassattho – yo hi bhikkhu “paṭhamayāmādīsu caṅkamitabba” nti vatvā paraṃ ovaḍati, sayam̐ caṅkamanādīni adhiṭṭhahanto **attānañce tathā kayirā, yathāññamanusāsati**, evaṃ sante **sudanto vata damethā** ti yena guṇena paraṃ anusāsati, tena attanā sudanto hutvā dameyya. **Attā hi kira duddamoti** ayañhi attā nāma duddamo. Tasmā yathā so sudanto hoti, tathā dametabboti.

Desanāvasāne pañca satāpi te bhikkhū arahattaṃ pāpuṇimsūti.

Padhānikatissattheravatthu tatiyaṃ.

4. Kumārakassapamātutherivatthu

Attā hi attano nāthoti imaṃ dhammaḍesaṇaṃ satthā jetavane viharanto kumārakassapattherassa mātarāṃ ārabha kathesi.

Sā kira rājagahanagare setṭhidhītā viññutaṃ pattakālato paṭṭhāya pabbajjaṃ yāci. Atha sā punappunaṃ yācamānāpi mātāpitūnaṃ santikā pabbajjaṃ alabhitvā vayappattā patikulāṃ gantvā patidevatā hutvā agāraṃ ajjhāvasi. Athassā na cirasseva kucchimim̐ gabbho patiṭṭhahi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānitvāva sāmikaṃ ārādhavā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ so mahantena sakkārena bhikkhunupassayaṃ netvā ajānanto devadattapakkhikānaṃ bhikkhunīnaṃ santike pabbājesi. Aparena samayena bhikkhuniyo tassā gabbhinibhāvaṃ ṇatvā tāhi “kiṃ ida” nti vuttā nāhaṃ, ayye, jānāmi “kimetaṃ”, sīlaṃ vata me arogamevāti. Bhikkhuniyo taṃ devadattassa santikaṃ netvā “ayaṃ bhikkhunī saddhāpabbajitā, imissā mayam̐ gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ jānāma, kālaṃ na jānāma, kiṃ dāni karomā” ti pucchimsu. Devadatto “mā mayhaṃ ovādakārikānaṃ bhikkhunīnaṃ ayaso uppajjatū” ti ettakameva cintevā “uppabbājetha na” nti āha. Taṃ sutvā sā daharā mā maṃ, ayye, nāsetha, nāhaṃ devadattaṃ uddissa pabbajitā, etha, maṃ satthu santikaṃ jetavanaṃ nethāti. Tā taṃ ādāya jetavanaṃ gantvā satthu ārocesuṃ. Satthā “tassā gihikāle gabbho patiṭṭhito” ti jānantopi paravādamocanattaṃ rājānaṃ pasenadikosalaṃ mahānāthapiṇḍikaṃ cūlaanāthapiṇḍikaṃ visākhāupāsikaṃ aññāni ca mahākulāni pakkosāpetvā upālitheraṃ añāpesi – “gaccha, imissā daharāya bhikkhuniyā catuparisamajjhe kammaṃ parisodhehi” ti. Thero rañño purato visākhāṃ pakkosāpetvā taṃ adhikaraṇaṃ paṭicchāpesi. Sā sāṇipākāraṃ parikkhipāpetvā antosāṇiyaṃ tassā hatthapādanābhiudaraṇiyaṃ oloketvā māsadvase samānetvā “gihibhāve imāya gabbho laddho” ti ṇatvā therassa tamatthaṃ ārocesi. Athassā thero parisamajjhe parisuddhabhāvaṃ patiṭṭhāpesi. Sā aparena samayena padumuttarabuddhassa pādamaṃle patthitapatthanaṃ mahānubhāvaṃ puttāṃ vijāyi.

Athekadivasam rājā bhikkhunupassayasamīpena gacchanto dāraśaddam sutvā “kiṃ ida”nti pucchitvā, “deva, ekissā bhikkhuniyā putto jāto, tassesā saddo”ti vutte tam kumāram attano gharam netvā dhātīnam adāsī. Nāmaggaṇadivase cassa **kassapoti** nāmam katvā kumāraparihārena vaḍḍhitattā **kumārakassapoti** sañjāniṃsu. So kīlāmaṇḍale dāraśe paharitvā “nimmātāpitikenamhā pahaṭā”ti vutte rājānam upasankamitvā, “deva, maṃ ‘nimmātāpitiko’ti vadanti, mātaram me ācikkhathā”ti pucchitvā raññā dhātiyo dassetvā “imā te mātaro”ti vutte “na ettikā me mātaro, ekāya me mātara bhavitabbaṃ, tam me ācikkhathā”ti āha. Rājā “na sakkā imaṃ vañcetu”nti cintetvā, tāta, tava mātā bhikkhunī, tvam mayā bhikkhunupassayā ānītoti. So tāvatakeneva samuppannasamvego hutvā, “tāta, pabbājetha ma”nti āha. Rājā “sādhu, tātā”ti tam mahantena sakkārena satthu santike pabbājesi. So laddhūpasampado **kumārakassapattheroti** paññāyi. So satthu santike kammaṭṭhānam gahetvā araññaṃ pavisitvā vāyamitvā visesaṃ nibbattetuṃ asakkonto “puna kammaṭṭhānam visesetvā gahessāmī”ti satthu santikaṃ gantvā andhavane vihāsi.

Atha nam kassapabuddhakāle ekato samaṇadhammam katvā anāgāmiphalaṃ patvā brahmaloke nibbattabhikkhu brahmalokato āgantvā pannarasa pañhe pucchitvā “ime pañhe ṭhapetvā satthāram añño byākātuṃ samattho nāma natthi, gaccha, satthu santike imesaṃ atthaṃ uggaṇhā”ti uyyojesi. So tathā katvā pañhavissajjanāvasāne arahattaṃ pāpuṇi. Tassa pana nikkhantadivasato paṭṭhāya dvādasa vassāni mātubhikkhuniyā akkhīhi assūni pavattiṃsu. Sā puttaviyogadukkhita assutinteneva mukhena bhikkhāya caramānā antaravīthiyaṃ theram disvāva, “putta, puttā”ti viravantī tam gaṇhituṃ upadhāvamānā parivattitvā pati. Sā thanehi khīram muñcantehi utthahitvā allacīvarā gantvā theram gaṇhi. So cintesi – “sacāyaṃ mama santikā madhuravacanaṃ labhissati, vinassissati. Thaddhameva katvā imāya saddhiṃ sallapissāmī”ti. Atha nam āha – “kiṃ karontī vicarasi, sinehamattampi chindituṃ na sakkosī”ti. Sā “aho kakkhaḷā therassa kathā”ti cintetvā “kiṃ vadesi, tātā”ti vatvā punapi tena tatheva vuttā cintesi – “ahaṃ imassa kāraṇā dvādasa vassāni assūni sandhāretuṃ na sakkomi, ayaṃ panevaṃ thaddhahadayo, kiṃ me iminā”ti puttasineham chinditvā tamdivasameva arahattaṃ pāpuṇi.

Aparena samayena dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, devadattena evaṃ upanissayasampanno kumārakassapo ca therī ca nāsītā, satthā pana tesam patiṭṭhā jāto, aho buddhā nāma lokānukampakā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva ahaṃ imesaṃ paccayo patiṭṭhā jāto, pubbepi nesam ahaṃ patiṭṭhā ahoṃsiyevā”ti vatvā –

“Nigrodhameva seveyya, na sākhamupasaṃvase;
Nigrodhasmiṃ matam seyyo, yañce sākhasmi jīvita”nti. (jā. 1.1.12; 1.10.81) –

Imaṃ **nigrodhajātakam** vitthārena kathetvā “tadā sākhamigo devadatto ahosi, parisāpissa devadattaparisa, vārappattā migadhenu therī ahosi, putto kumārakassapo, gabbhinīmigiyā jīvitaṃ pariccajitvā gato nigrodhamigarājā pana ahamevā”ti jātakam samodhānetvā puttasineham chinditvā theriyā attanāva attano patiṭṭhānakatabhāvaṃ pakāsetto, “bhikkhave, yasmā parassa attani ṭhitena saggaparāyaṇena vā maggaparāyaṇena vā bhavituṃ na sakkā, tasmā attāva attano nātho, paro kiṃ karissatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

160.

“Attā hi attano nātho, ko hi nātho paro siyā;
Attanā hi sudantena, nāthaṃ labhati dullabha”nti.

Tattha **nātho**ti patiṭṭhā. Imaṃ vuttam hoti – yasmā attani ṭhitena attasampannena kusalam katvā saggam vā pāpuṇituṃ, maggam vā bhāvetuṃ, phalam vā sacchikātuṃ sakkā. Tasmā hi attāva **attano** patiṭṭhā hoti, **paro ko** nāma kassa patiṭṭhā **siyā**. **Attanā** eva **hi sudantena** nibbisevanena arahattaphalasaṅkhātam **dullabham nāthaṃ labhati**. Arahattañhi sandhāya idha “nāthaṃ labhati dullabha”nti vuttam.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇiṃsūti.

Kumārakassapamātutherīvatthu catuttham.

5. Mahākālaupāsakavatthu

Attanā hi kataṃ pāpanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mahākālaṃ nāma sotāpannaupāsakaṃ ārabha kathesi.

So kira māsassa aṭṭhadivasesu uposathiko hutvā vihāre sabbarattiṃ dhammakathaṃ suṇāti. Atha rattim corā ekasmiṃ gehe sandhiṃ chinditvā bhaṇḍakaṃ gahetvā lohabhājanasaddena pabuddhehi sāmikehi anubaddhā gahitabhaṇḍaṃ chaḍḍetvā palāyimsu. Sāmikāpi te anubandhimsuyeva, te disā pakkhandimsu. Eko pana vihāramaggaṃ gahetvā mahākālassa rattim dhammakathaṃ sutvā pātova pokkharaṇitīre mukhaṃ dhovantassa purato bhaṇḍikaṃ chaḍḍetvā palāyi. Core anubandhitvā āgatamanussā bhaṇḍikaṃ disvā “tvam no gehasandhiṃ chinditvā bhaṇḍikaṃ haritvā dhammaṃ suṇanto viya vicarasi”ti taṃ gahetvā pothetvā māretvā chaḍḍetvā agamimsu. Atha naṃ pātova pānīyaghaṭaṃ ādāya gatā daharasāmaṇerā disvā “vihāre dhammakathaṃ sutvā sayitaupāsako ayuttaṃ maraṇaṃ labhati”ti vatvā satthu ārocesuṃ. Satthā “āma, bhikkhave, imasmiṃ atabhāve kālena appatirūpaṃ maraṇaṃ laddhaṃ, pubbe katakammaṃ pana tena yuttameva laddha”nti vatvā tehi yācito tassa pubbakammaṃ kathesi –

Atīte kira bārāṇasirañño vijite ekassa paccantagāmassa aṭṭavimukhe corā paharanti. Rājā aṭṭavimukhe ekaṃ rājabhaṭaṃ ṭhapesi, so bhatim gahetvā manusse orato pāraṃ neti, pārato oraṃ āneti. Atheko manusso abhirūpaṃ attano bhariyaṃ cūlayānakaṃ āropetvā taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Rājabhaṭo taṃ itthim disvāva sañjātasineho tena “aṭṭavim no, sāmī, atikkāmehi”ti vuttepi “idāni vikālo, pātova atikkāmessāmī”ti āha. So sakālo, sāmī, idāneva no nehīti. Nivatta, bho, amhākaṃyeva gehe āhāro ca nivāso ca bhavissatīti. So neva nivattitum icchi. Itaro purisānaṃ saññaṃ datvā yānakaṃ nivattāpetvā anicchantasseva dvārakoṭṭhake nivāsaṃ datvā āhāraṃ paṭiyādāpesi. Tassa pana gehe ekaṃ maṇiratanam atthi. So taṃ tassa yānakantare pakkhipāpetvā paccūsakāle corānaṃ pavitṭhasaddaṃ kāresi. Athassa purisā “maṇiratanam, sāmī, corehi haṭa”nti ārocesuṃ. So gāmadvāresu ārakkhaṃ ṭhapetvā “antogāmato nikkhamante vicinathā”ti āha. Itaropi pātova yānakaṃ yojetvā pāyāsi. Athassa yānakaṃ sodhentā attanā ṭhapitaṃ maṇiratanam disvā santajjetvā “tvam maṇim gahetvā palāyasī”ti pothetvā “gahito no, sāmī, coro”ti gāmaabhojakassa dassetuṃ. So “bhatakassa vata me gehe nivāsaṃ datvā bhattaṃ dinnam, maṇim gahetvā gato, gaṇhatha naṃ pāpapurisa”nti pothāpetvā māretvā chaḍḍāpesi. Idaṃ tassa pubbakammaṃ. So tato cuto avīcimhi nibbattitvā tattha dīgharattaṃ paccitvā vipākāvasesena atabhāvasate tatheva pothito maraṇaṃ pāpuṇi.

Evam satthā mahākālassa pubbakammaṃ dassetvā, “bhikkhave, evam ime satte attanā katapāpakammameva catūsu apāyesu abhimatthati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

161.

“Attanā hi kataṃ pāpaṃ, attajaṃ attasambhavaṃ;
Abhimatthati dummedhaṃ, vajiraṃvasmamayaṃ maṇi”nti.

Tattha **vajiraṃvasmamayaṃ maṇinti** vajiraṃva asmamayaṃ maṇim. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā pāsānamayaṃ pāsānasambhavaṃ vajiraṃ tameva asmamayaṃ maṇim attano utṭhānaṭṭhānasaṅkhātaṃ pāsānamaṇim khādītva chiddaṃ chiddaṃ khaṇḍaṃ khaṇḍaṃ katvā aparibhogam karoti, evameva **attanā kataṃ** attani jātaṃ **attasambhavaṃ** pāpaṃ **dummedhaṃ** nippaṇṇaṃ puggalaṃ catūsu apāyesu **abhimatthati** kantati viddhamsetīti.

Desanāvasāne sampattabhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahākālaupāsakavatthu pañcamaṃ.

6. Devadattavatthu

Yassa accantadussīlyanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi divase bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “āvuso, devadatto dussīlo pāpadhammo dussīlyakāraṇena vadḍhitāya taṇhāya ajātasattum saṅgaṇhitvā mahantaṃ lābhasakkāraṃ nibbattetvā ajātasattum pituvadhe samādapetvā tena saddhim ekato hutvā nānappakārena tathāgatassa vadhāya parisakkaṭi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto

nānappakārena mayhaṃ vadhāya parisakkatī”ti vatvā **kurūṅgamigajātakādīni** (jā. 1.2.111-2) kathetvā, “bhikkhave, accantadussīlapuggalaṃ nāma dussīlyakāraṇā uppannā taṇhā māluvā viya sālaṃ pariyonandhitvā sambhañjamānā nirayādīsu pakkhipatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

162.

“Yassa accantadussīyaṃ, māluvā sālamiyotthataṃ;
Karoti so tathattānaṃ, yathā naṃ icchatī diso”ti.

Tattha **accantadussīyanti** ekantadussīlabhāvo. Gihī vā jātito paṭṭhāya dasa akusalakamma pathe karonto, pabbajito vā upasampannadivasato paṭṭhāya garukāpattim āpajjamāno accantadussīlo nāma. Idha pana yo dvīsu tīsu attabhāvesu dussīlo, etassa gatiyā āgataṃ dussīlabhāvaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Dussīlabhāvoti** cettha dussīlassa cha dvārāni nissāya uppannā taṇhā veditabbā. **Māluvā sālamiyotthanti** yassa puggalassa taṃ taṇhāsāṅkhātāṃ dussīyaṃ yathā nāma māluvā sālamiyotthanti deve vassante pattehi udakaṃ sampaṭicchitvā sambhañjanavasena sabbatthakameva pariyonandhati, evaṃ attabhāvaṃ otthataṃ pariyonandhitvā ṭhitaṃ. So māluvāya sambhañjitvā bhūmiyaṃ pātiyamāno rukkho viya tāya dussīlyasāṅkhātāya taṇhāya sambhañjitvā apāyesu pātiyamāno, yathā naṃ anattakāmo diso icchati, tathā attānaṃ karoti nāmāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Devadattavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Saṅghabhedaparisakkanavatthu

Sukarānīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto saṅghabhedaparisakkanam ārabha kathesi.

Ekadivasañhi devadatto saṅghabhedāya parisakkanto āyasmantaṃ ānandaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā attano adhippāyaṃ ārocesi. Taṃ sutvā thero satthu santikaṃ gantvā bhagavantaṃ etadavoca – “idhāhaṃ, bhante, pubbaṅhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya rājagaṃ piṇḍāya pāvisiṃ. Addasā kho maṃ, bhante, devadatto rājagahe piṇḍāya carantaṃ. Disvā yenāhaṃ tenupasaṅkami, upasaṅkamtivā maṃ etadavoca – ‘ajjatagge dānāhaṃ, āvuso ānanda, aññatreva bhagavatā aññatra bhikkhusaṅghena uposathaṃ karissāmi saṅghakammañcā’ti. Ajja bhagavā devadatto saṅghaṃ bhindissati, uposathañca karissati saṅghakammāni cā’ti. Evaṃ vutte satthā –

“Sukaraṃ sādhuṇā sādhu, sādhu pāpena dukkaraṃ;
Pāpaṃ pāpena sukaraṃ, pāpamariyehi dukkara’nti. (udā. 48) –

Imaṃ udānaṃ udānetvā, “ānanda, attano ahitakammaṃ nāma sukaraṃ, hitakammameva dukkara’nti vatvā imaṃ gāthamāha –

163.

“Sukarāni asādhuṇi, attano ahitāni ca;
Yaṃ ve hitaṇca sādhuṇca, taṃ ve paramadukkara’nti.

Tassattho – yāni kammāni **asādhuṇi** sāvajjāni apāyasamvattanikattāyeva **attano ahitāni ca** honti, tāni **sukarāni**. **Yaṃ** pana sugatisamvattanikattā attano **hitaṇca** anavajjatthena **sādhuṇca** sugatisamvattanikañceva nibbānasamvattanikañca kammaṃ, **taṃ** pācīnaninnāya gaṅgāya ubbattetvā pacchāmukhakaṇaṃ viya atidukkaranti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Saṅghabhedaparisakkanavatthu sattamaṃ.

8. Kālattheravatthu

Yo sāsananti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kālattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattthiyaṃ kirekā itthī mātuṭṭhāne ṭhatvā taṃ theraṃ upaṭṭhahi. Tassā paṭivissakagehe manussā satthu santike dhammaṃ sutvā āgantvā “aho buddhā nāma acchariyā, aho dhammadesanā madhurā”ti tassa pasamsanti. Sā itthī tesam kathaṃ sutvā, “bhante, ahampi satthu dhammadesanaṃ sotukāmā”ti tassa ārocesi. So “tatta mā gamī”ti taṃ nivāresi. Sā punadivase punadivasepīti yāvatatiyaṃ tena nivāriyamānāpi sotukāmāva ahosi. Kasmā so panetaṃ nivāresīti? Evaṃ kirassa ahosi – “satthu santike dhammaṃ sutvā mayi bhijjissatī”ti. Sā ekadivasaṃ pātova bhuttapātarāsā uposathaṃ samādiyivā, “amma, sādhukaṃ ayyaṃ pariviseyyāsī”ti dhītaraṃ ānāpetvā vihāraṃ agamāsī. Dhītāpissā taṃ bhikkhuṃ āgatakāle parivisitvā “kuhiṃ mahāupāsikā”ti vuttā “dhammassavanāya vihāraṃ gatā”ti āha. So taṃ sutvāva kucchiyaṃ uṭṭhitena dāhena santappamāno “idāni sā mayi bhinnā”ti vegena gantvā satthu santike dhammaṃ suṇamānaṃ disvā sathhāraṃ āha, “bhante, ayaṃ itthī dandhā sukhumaṃ dhammakathaṃ na jānāti, imissā khandhādīpaṭisaṃyuttaṃ sukhumaṃ dhammakathaṃ akathetvā dānakathaṃ vā sīlakathaṃ vā kathetuṃ vaṭṭatī”ti. Sathhā tassajjhāsayaṃ viditvā “tvam duppañño pāpikaṃ diṭṭhiṃ nissāya buddhānaṃ sāsanaṃ paṭikkosasi. Attaghātāyeva vāyamasī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

164.

“Yo sāsanaṃ arahataṃ, ariyānaṃ dhammajīvaṃ;
Paṭikkosati dummedho, diṭṭhiṃ nissāya pāpikaṃ;
Phalāni kaṭṭhakasseva, attaghātāya phallatī”ti.

Tassattho – **yo dummedho** puggalo attano sakkārāhānibhayena **pāpikaṃ diṭṭhiṃ nissāya** “dhammaṃ vā sossāma, dānaṃ vā dassāmā”ti vadante paṭikkosanto **arahataṃ ariyānaṃ dhammajīvaṃ** buddhānaṃ **sāsanaṃ paṭikkosati**, tassa taṃ paṭikkosanaṃ sā ca pāpikā diṭṭhi veḷusaṅkhātassa **kaṭṭhakassa phalāni** viya hoti. Tasmā yathā kaṭṭhako phalāni gaṇhanto **attaghātāya phallati**, attano ghātathameva phalati, evaṃ sopi attaghātāya phallatīti. Vuttampi cetam –

“Phalaṃ ve kadaliṃ hanti, phalaṃ veḷuṃ phalaṃ naḷaṃ;
Sakkāro kāpurisaṃ hanti, gabbho assatarīṃ yathā”ti. (cūlava. 335; a. ni. 4.68);

Desanāvasāne upāsikā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparīsāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Kālattheravatthu aṭṭhamam.

9. Cūlakālaupāsakavatthu

Attanā hi katanti imaṃ dhammadesanaṃ sathhā jetavane viharanto cūlakālaṃ upāsakaṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi mahākālavatthusmiṃ vuttanayeneva umaṅacorā sāmikehi anubaddhā rattim vihāre dhammakathaṃ sutvā pātova vihārā nikkhamitvā sāvattthim āgacchantassa tassa upāsakassa purato bhaṇḍikaṃ chaḍḍetvā palāyimsu. Manussā taṃ disvā “ayaṃ rattim corakammaṃ katvā dhammaṃ suṇanto viya carati, gaṇhatha na”nti taṃ pothayimsu. Kumbhadāsiyo udakatitthaṃ gacchamānā taṃ disvā “apetha, sāmi, nāyaṃ evarūpaṃ karoti”ti taṃ mocesuṃ. So vihāraṃ gantvā, “bhante, ahamhi manussehi nāsīto, kumbhadāsiyo me nissāya jīvitam laddha”nti bhikkhūnaṃ ārocesi. Bhikkhū tathāgatassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Sathhā tesam kathaṃ sutvā, “bhikkhave, cūlakālaupāsako kumbhadāsiyo ceva nissāya, attano ca akaraṇabhāvena jīvitam labhi. Ime hi nāma sattā attanā pāpakammaṃ katvā nirayādīsū attanāva kilissanti, kusalaṃ katvā pana sugatiñceva nibbānañca gacchantā attanāva visujjhantī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

165.

“Attanā hi kataṃ pāpaṃ, attanā saṃkilissati;
Attanā akataṃ pāpaṃ, attanāva visujjhati;
Suddhī asuddhi paccattaṃ, nāñño aññaṃ visodhaye”ti.

Tassattho – yena **attanā** akusalakammaṃ **kataṃ** hoti, so catūsu apāyesu dukkhaṃ anubhavanto **attanāva saṃkilissati**. Yena pana **attanā akataṃ pāpaṃ**, so sugatiñceva nibbānañca gacchanto **attanāva visujjhati**. Kusalakammasaṅkhātā **suddhi** akusalakammasaṅkhātā ca **asuddhi paccattaṃ**

kāraḥasattānaṃ attaniyeva vipaccati. **Añño** puggalo **aññaṃ** puggalaṃ **na visodhaye** neva visodheti, na kilesetīti vuttaṃ hoti.

Desanāvasāne cūlakālo sotāpattiṭṭhale patiṭṭhahi, sampattaparisiyāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Cūlakālaupāsakavatthu navamaṃ.

10. Attadatthatheravatthu

Attadatthanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto attadatthatheraṃ ārabha kathesi.

Sathārā hi parinibbānakāle, “bhikkhave, ahaṃ ito catumāsaccayena parinibbāyissāmī”ti vutte uppannasamvegā sattasatā puthujjanā bhikkhū satthu santikaṃ avijahitvā “kiṃ nu kho, āvuso, karissāmā”ti sammantayamānā vicaranti. Attadatthathero pana cintesi – “sathā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, sathari dharamāneyeva arahattatthāya vāyamissāmī”ti. So bhikkhūnaṃ santikaṃ na gacchati. Atha naṃ bhikkhū “kasmā, āvuso, tvaṃ neva amhākaṃ santikaṃ āgacchasi, na kiñci mantesi”ti vatvā satthu santikaṃ netvā “ayaṃ, bhante, evaṃ nāma karotī”ti ārocayimṃsu. So sathārāpi “kasmā evaṃ karosī”ti vutte “tumhe kira, bhante, catumāsaccayena parinibbāyissatha, ahaṃ tumhesu dharantesuyeva arahattappattiyā vāyamissāmī”ti. Sathā tassa sādhuḥkāraṃ datvā, “bhikkhave, yassa mayi sineho atthi, tena attadatthena viya bhavituṃ vaṭṭati. Na hi gandhādīhi pūjenti maṃ pūjenti, dhammānudhammapaṭipattiyā pana maṃ pūjenti. Tasmā aññenapi attadatthasadiseneva bhavitabba”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

166.

“Attadatthaṃ paratthena, bahunāpi na hāpaye;
Attadatthamabhiññāya, sadatthapasuto siyā”ti.

Tassattho – gihibhūtā tāva kākaṇikamattampi attano atthaṃ sahasamattenāpi parassa atthena na hāpaye. Kākaṇikamattenāpi hissa attadatthova khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā nipphādeyya, na parattho. Imaṃ pana evaṃ akathetvā kammaṭṭhānasīsena kathitaṃ, tasmā “attadatthaṃ na hāpemī”ti bhikkhunā nāma saṅghassa uppannaṃ cetiyapaṭisaṅkharāṇādikkiccaṃ vā upajjhāyādivattaṃ vā na hāpetabbaṃ. Ābhisamācārikavattañhi pūrentoyeva ariyaphalādīni sacchikaroti, tasmā ayampi attadatthova. Yo pana accāradhaviṭṭhako “ajja vā suve vā”ti paṭivedhaṃ patthayamāno vicarati, tena upajjhāyavattādīnīpi hāpetvā attano kiccomeva kātabbaṃ. Evarūpañhi **attadatthamabhiññāya** “ayaṃ me attano attho”ti sallakkhetvā, **sadatthapasuto siyāti** tasmimṃ sake atthe uyyuttapayutto bhavēyyāti.

Desanāvasāne so thero arahatte patiṭṭhahi, sampattabhikkhūnampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Attadatthatheravatthu dasamaṃ.

Attavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvādasamo vaggo.

13. Lokavaggo

1. Daharabhikkhuvatthu

Hīnaṃ dhammanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto aññataraṃ daharabhikkhuṃ ārabha kathesi.

Aññataro kira thero daharabhikkhunā saddhiṃ pātova visākhāya gehaṃ agamāsi. Visākhāya gehe pañcasatānaṃ bhikkhūnaṃ dhuvayāgu niccapaññatā hoti. Thero tattha yāguṃ pivitvā daharabhikkhuṃ nisīdāpetvā sayāṃ aññaṃ gehaṃ agamāsi. Tena ca samayena visākhāya puttassa

dhīta ayyikāya thāne thatvā bhikkhūnaṃ veyyāvaccamaṃ karoti. Sā tassa daharassa udakamaṃ parissāventī cāṭiyamaṃ attano mukhanimittamaṃ disvā hasi, daharopi taṃ oloketvā hasi. Sā taṃ hasamānaṃ disvā “chinnasīso hasatī”ti āha. Atha naṃ daharo “tvamaṃ chinnasīsā, mātāpitaropi te chinnasīsā”ti akkosi. Sā rodamaṇā mahānase ayyikāya santikamaṃ gantvā “kiṃ idaṃ, amma”ti vutte tamatthamaṃ ārocesi. Sā daharassa santikamaṃ āgantvā, “bhante, mā kujjhi, na etaṃ chinnakesanakhassa chinnanivāsanapārūpanassa majjhe chinnakapālaṃ ādāya bhikkhāya carantassa ayyassa agaruka”nti āha. Daharo āma, upāsike, tvamaṃ mama chinnakesādibhāvaṃ jānāsi, imissā maṃ “chinnasīso”ti katvā akkosituṃ vaṭṭissatīti. Visākhā neva daharamaṃ saññāpetuṃ asakkhi, napi dārikamaṃ. Tasmimaṃ khāne thero āgantvā “kimidaṃ upāsike”ti pucchitvā tamatthamaṃ sutvā daharamaṃ ovaḍanto āha – “apehi, āvuso, nāyamaṃ chinnakesanakhavattthassa majjhe chinnakapālaṃ ādāya bhikkhāya carantassa akkoso, tuṅhī hohī”ti. Āma, bhante, kiṃ tumhe attano upatthāyikamaṃ atajjettvā maṃ tājjettha, maṃ “chinnasīso”ti akkosituṃ vaṭṭissatīti. Tasmimaṃ khāne satthā āgantvā “kiṃ ida”nti pucchi. Visākhā ādito paṭṭhāya taṃ pavattimaṃ ārocesi. Satthā tassa daharassa sotāpattiphalaḷūpanissayamaṃ disvā “mayā imaṃ daharamaṃ anuvattituṃ vaṭṭatī”ti cintetvā visākhamaṃ āha – “kiṃ pana visākhe tava dārikāya chinnakesādimmattakeneva mama sāvake chinnasīse katvā akkosituṃ vaṭṭatī”ti? Daharo tāvadeva utthāya añjaliṃ paggahetvā, “bhante, etaṃ pañhamaṃ tumheva suṭṭhu jānātha, amhākaṃ upajjhāyo ca upāsikā ca suṭṭhu na jānantī”ti āha. Satthā daharassa attano anukulabhāvaṃ ñatvā “kāmaguṇamaṃ ārabba hasanabhāvo nāma hīno dhammo, hīnañca nāma dhammaṃ sevituṃ pamādena saddhim saṃvasituṃ na vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamaṃ –

167.

“Hīnaṃ dhammaṃ na seveyya, pamādena na saṃvase;
Micchādīṭṭhimaṃ na seveyya, na siyā lokavaḍḍhana”ti.

Tattha **hīnaṃ dhammaṃ** pañcakāmaguṇamaṃ dhammaṃ. So hi hīno dhammo na antamaso oṭṭhagoṇādīhipi paṭisevitabbo. Hīnesu ca nirayādīsu thānesu nibbattāpetīti hīno nāma, taṃ **na seveyya**. **Pamādenāti** sativossaggalakkhaṇena pamādenāpi **na saṃvase**. **Na seveyyāti** micchādīṭṭhimpī na gaṇheyya. **Lokavaḍḍhanoti** yo hi evamaṃ karoti, so lokavaḍḍhana nāma hoti. Tasmā evamaṃ akaraṇena na siyā lokavaḍḍhanoti.

Desanāvasāne so daharo sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Daharabhikkhuvatthu paṭhamamaṃ.

2. Suddhodanavatthu

Uttiṭṭheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā nigrodhārāme viharanto pitaraṃ ārabba kathesi.

Ekasmiñhi samaye satthā paṭhamagamanena kapilapuraṃ gantvā ñātīhi katapaccuggamano nigrodhārāmaṃ patvā ñātīnaṃ mānabhindanattāyā ākāse ratanacaṅkamaṃ māpetvā tattha caṅkamanto dhammaṃ desesi. Ñātī pasannacittā suddhodanamahārājānaṃ ādim katvā vandimsu. Tasmimaṃ ñātisamāgame pokkharavassamaṃ vassi. Taṃ ārabba mahājanena kathāya samuṭṭhāpitāya “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi mayhaṃ ñātisamāgame pokkharavassamaṃ vassiyevā”ti vatvā **vessantarajātakaṃ** (jā. 2.22.1655 ādayo) kathesi. Dhammadesanaṃ sutvā pakkamantesu ñātīsu ekopi satthāraṃ na nimantesi. Rājāpi “mayhaṃ putto mama gehamaṃ anāgantvā kahaṃ gamissatī”ti animantetvāva agamāsi. Gantvā ca pana gehe vīsatiyā bhikkhusahassānaṃ yāguādīni paṭiyādāpetvā āsanāni paññāpesi. Punadivase satthā piṇḍāya pavisanto “kiṃ nu kho atītabuddhā pitu nagaramaṃ patvā ujukameva ñātikulaṃ pavisimsu, udāhu paṭipāṭiyā piṇḍāya carimsū”ti āvajjento “paṭipāṭiyā carimsū”ti disvā paṭhamagehato paṭṭhāya piṇḍāya caranto pāyāsi. Rāhulamātā pāsādātale nisinnāva disvā taṃ pavattimaṃ rañño ārocesi. Rājā sātakaṃ santhāpento vegena nikkhamitvā satthāraṃ vanditvā – “putta, kasmā maṃ nāsesi, ativiya te piṇḍāya carantena lajjā uppādītā, yuttaṃ nāma vo imasmimyeva nagare suvaṇṇasivikādīhi vicarivā piṇḍāya carituṃ, kiṃ maṃ lajjāpesī”ti? “Nāhaṃ taṃ, mahārāja, lajjāpemi, attano pana kulavaṃsaṃ anuvattāmi”ti. “Kiṃ pana, tāta, piṇḍāya caritvā jīvanavaṃso mama vaṃso”ti? “Neso, mahārāja, tava vaṃso, mama paneso vaṃso. Anekāni hi buddhasahassāni piṇḍāya caritvāva jīviṃsū”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

168.

“Uttiṭṭhe nappamajjeyya, dhammaṃ sucaritaṃ care;

Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi ca.

169.

“Dhammaṃ care sucariṃ, na naṃ ducariṃ care;
Dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti.

Tattha **uttiṭṭheti** utṭhahitvā paresaṃ gharadvāre ṭhatvā gahetabbapiṇḍe. **Nappamajjeyyāti** piṇḍacārikavattañhi hāpetvā paṇītabhojanāni pariyesanto uttiṭṭhe pamajjati nāma, sapadānaṃ piṇḍāya caranto pana na pamajjati nāma. Evaṃ karonto uttiṭṭhe nappamajjeyya. **Dhammanti** anesanaṃ pahāya sapadānaṃ caranto tameva bhikkhācariyadhammaṃ **sucariṃ care**. **Sukhaṃ setīti** desanāmettaṃ, evaṃ panetaṃ bhikkhācariyadhammaṃ caranto **dhammacārī** idha loke catūhi iriyāpathehi **sukhaṃ** viharatīti attho. **Na naṃ ducarinti** vesiyādibhede agocare caranto bhikkhācariyadhammaṃ ducariṃ carati nāma. Evaṃ acaritvā **dhammaṃ care sucariṃ, na naṃ ducariṃ care**. Sesāṃ vuttatthameva.

Desanāvasāne rājā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Suddhodanavatthu dutiyaṃ.

3. Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu

Yathā pubbakanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto pañcasate vipassake bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā ghaṭentā vāyamantā appavisesā “viseṣetvā kammaṭṭhānaṃ gahessāmā”ti satthu santikaṃ āgacchantā antarāmagge marīcikammaṭṭhānaṃ bhāventāva āgamiṃsu. Tesāṃ vihāraṃ pavitṭhakkhaṇeyeva devo vassi. Te tattha tattha pamukhesu ṭhatvā dhārāvegena utṭhahitvā bhijjante pubbaḷake disvā “ayampi attabhāvo uppajjitvā bhijjanatthena pubbakadisoyevā”ti ārammaṇaṃ gaṇhiṃsu. Sathā gandhakuṭiyaṃ nisinnova te bhikkhū oloketvā tehi saddhiṃ kathento viya obhāsaṃ pharitvā imaṃ gāthamāha –

170.

“Yathā pubbakam passe, yathā passe marīcikaṃ;
Evaṃ lokam avekkhantaṃ, maccurājā na passatī”ti.

Tattha **marīcikaṃ** mayūkhaṃ. Te hi dūratova gehasaṅṭhānādivasena upaṭṭhitāpi upagacchantānaṃ agayhūpagā rittakā tucchakāva. Tasmā yathā uppajjitvā bhijjanatthena **pubbakam** rittatucchādibhāveneva passeyya, evaṃ khandhādilokaṃ **avekkhantaṃ maccurājā na passatīti** attho.

Desanāvasāne te bhikkhū ṭhitaṭṭhāneyeva arahattaṃ pāpuṇiṃsūti.

Pañcasatavipassakabhikkhuvatthu tatiyaṃ.

4. Abhayarājakumāravatthu

Etha passathimaṃ lokanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto abhayarājakumāraṃ ārabha kathesi.

Tassa kira paccantaṃ vūpasamētvā āgatassa pitā bimbisāro tussitvā ekaṃ naccagītakusalaṃ nāṭakitthiṃ datvā sattāhaṃ rajjamadāsi. So sattāhaṃ gehā bahi anikkhantova rajjasiriṃ anubhavitvā aṭṭhame divase nadītitthaṃ gantvā nhatvā uyyānaṃ pavisitvā santatimahāmatto viya tassā itthiyā naccagītaṃ passanto nisīdi. Sāpi taṅkhaṇaṇṇeva santatimahāmatassa nāṭakitthī viya satthakavātānaṃ vasena kālamakāsi. Kumāro tassā kālakiriyāya uppannasoko “na me imaṃ sokaṃ ṭhāpetvā sathāraṃ añño nibbāpetuṃ sakkhissatī”ti sathāraṃ upasaṅkamitvā, “bhante, sokaṃ me nibbāpethā”ti āha. Sathā taṃ samassāsetvā “tayā hi, kumāra, imissā itthiyā evameva matakāle rodantena pavattitānaṃ assūnaṃ anamatagge saṃsāre pamāṇaṃ natthī”ti vatvā tāya desanāya sokassa tanubhāvaṃ ṇatvā, “kumāra, mā soci, bālajānaṃ saṃsādanāṭṭhānameta”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

171.

“Etha passathimaṃ lokam, cittam rājarathūpamaṃ;
Yattha bālā visīdanti, natthi saṅgo vijānata”nti.

Tattha **te passathā**ti rājakumārameva sandhāyāha. **Imaṃ lokanti** imaṃ khandhalokādisaṅkhātam attabhāvaṃ. **Cittanti** sattaratanādivicittam rājaratham viya vatthālaṅkāradicittitam. **Yattha bālā**ti yasmaṃ attabhāve bālā evaṃ visīdanti. **Vijānatanti** vijānantānaṃ paṇḍitānaṃ ettha rāgasāṅgādīsu ekopi **saṅgo natthī**ti attho.

Desanāvasāne rājakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Abhayarājakumāravatthu catuttham.

5. Sammajjanattheravatthu

Yo ca pubbeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sammajjanattheraṃ ārabha kathesi.

So kira pāto vā sāyaṃ vāti velaṃ pamānaṃ akatvā abhikkhaṇaṃ sammajjantova vicarati. So ekadivasam sammajjanim gahetvā divāṭṭhāne nisinnassa revatattherassa santikaṃ gantvā “ayaṃ mahākusīto janassa saddhādeyyaṃ bhuñjivā āgantvā nisīdati, kiṃ nāmetassa sammajjanim gahetvā ekam ṭhānaṃ sammajjitum na vaṭṭati”ti āha. Thero “ovādamassa dassāmi”ti cintetvā ehāvusoti. Kiṃ, bhanteti? Gaccha nhatvā ehīti. So tathā akāsi. Atha naṃ thero ekamantaṃ nisīdāpetvā ovadanto āha – “āvuso, bhikkhunā nāma na sabbakālaṃ sammajjantena vicaritum vaṭṭati, pāto eva pana sammajjivā piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭikkantena āgantvā rattitṭhāne vā divāṭṭhāne vā nisinnena dvattiṃsākāram sajjhāyivā attabhāve khayavayaṃ paṭṭhapetvā sāyanhe utṭhāya sammajjitum vaṭṭati, niccakālaṃ asamajjivā attanopi nāma okāso kātabbo”ti. So therassa ovāde ṭhatvā na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tam tam ṭhānaṃ uklāpaṃ ahoṣi. Atha naṃ bhikkhū āhaṃsu – “āvuso sammajjanatthera, tam tam ṭhānaṃ uklāpaṃ kasmā na sammajjasi”ti? “Bhante, mayā pamādakāle evaṃ kataṃ, idānāmi appamatto”ti. Bhikkhū “ayaṃ thero aññaṃ byākaroti”ti satthu ārocesum. Satthā “āma, bhikkhave, mama putto pubbe pamādakāle sammajjanto vicari, idāni pana maggaphalasukhena vītināmento na sammajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

172.

“Yo ca pubbe pamajjivā, pacchā so nappamajjati;
Somaṃ lokam pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tassattho – **yo** puggalo **pubbe** vattapaṭivattakaraṇena vā sajjhāyādīhi vā **pamajjivā pacchā** maggaphalasukhena vītināmento **nappamajjati**, **so** abbhādīhi **mutto** candova okāsalokaṃ maggaññaṇena **imaṃ** khandhādilokaṃ obhāseti, ekālokaṃ karotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍini pāpuṇimsūti.

Sammajjanattheravatthu pañcamaṃ.

6. Aṅgulimālattheravatthu

Yassa pāpanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aṅgulimālattheraṃ ārabha kathesi. Vatthu **aṅgulimālasuttanta**vaseneva (ma. ni. 2.347 ādayo) veditabbaṃ.

Thero pana satthu santike pabbajivā arahattaṃ pāpuṇi. Atha kho āyasmā aṅgulimālo rahogato paṭisallīno vimuttisukhapaṭisaṃvedī. Tāyaṃ velāyaṃ imaṃ udānaṃ udānesi –

“Yo ca pubbe pamajjivā, pacchā so nappamajjati;
Somaṃ lokam pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti. –

Ādinā nayena udānaṃ udānetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbuto. Bhikkhū “kahaṃ nu kho, āvuso, thero uppanno”ti dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ? Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā, “bhante, aṅgulimālattherassa nibbattatṭhānakathāyā”ti vutte “parinibbuto ca, bhikkhave, mama putto”ti. “Bhante, ettake manusse māretvā parinibbuto”ti? “Āma, bhikkhave, so pubbe ekaṃ kalyāṇamittaṃ alabhitvā ettakaṃ pāpamakāsi, pacchā pana kalyāṇamittapaccayaṃ labhitvā appamatto ahosi. Tenassa taṃ pāpakammaṃ kusalena pihita”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

173.

“Yassa pāpaṃ kataṃ kammaṃ, kusalena pidhīyati;
Somam lokaṃ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tattha **kusalenā**ti arahattamaggaṃ sandhāya vuttaṃ. Sesam uttānatthamevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aṅgulimālattheravatthu chaṭṭhaṃ.

7. Pesakāradhītavatthu

Andhabhūtoti imaṃ dhammadesanaṃ sathā aggālave cetiye viharanto ekaṃ pesakāradhītaraṃ ārabba kathesi.

Ekadivasañhi ālavivāsino sathari ālavim sampatte nimantetvā dānaṃ adamsu. Sathā bhattakiccavasāne anumodanaṃ karonto “addhavaṃ me jīvitam, dhavaṃ me maraṇam, avassam mayā maritabbameva, maraṇapariyosānaṃ me jīvitam, jīvitameva aniyataṃ, maraṇam niyatanti evam maraṇassatiṃ bhāvettha. Yesañhi maraṇassati abhāvitā, te pacchime kāle āsīvisaṃ disvā bhītaadaṇḍapuriso viya santāsappattā bheravaravaṃ ravantā kālam karonti. Yesam pana maraṇassati bhāvitā, te dūratova āsīvisaṃ disvā daṇḍakena gahetvā chaḍḍetvā thitapuriso viya pacchime kāle na santasanti, tasmā maraṇassati bhāvetabbā”ti āha. Taṃ dhammadesanaṃ sutvā avasesajanā sakiccappasutāva ahesuṃ. Ekā pana soḷasavassuddesikā pesakāradhīta “aho buddhānaṃ kathā nāma acchariyā, mayā pana maraṇassatiṃ bhāvetuṃ vaṭṭati”ti rattindivaṃ maraṇassatimeva bhāvesi. Sathāpi tato nikkhamitvā jetavanaṃ agamāsi. Sāpi kumārikā tīṇi vassāni maraṇassatiṃ bhāvesiyeva.

Athekadivasaṃ sathā paccūsasamaye lokaṃ olokeno taṃ kumārikaṃ attano nāṇajālassa antopaviṭṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti upadhārento “imāya kumārikāya mama dhammadesanāya sutadivasato paṭṭhāya tīṇi vassāni maraṇassati bhāvitā, idānāhaṃ tattha gantvā imaṃ kumārikaṃ cattāro pañhe pucchitvā tāya vissajjentiyaṃ catūsu thānesu sādhuḥkāraṃ datvā imaṃ gātham bhāsissāmi. Sā gāthāvasāne sotāpattiphale patiṭṭhahissati, taṃ nissāya mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā bhavissati”ti ṇatvā pañcasatabhikkhuparivāro jetavanā nikkhamitvā anupubbena aggālavavihāraṃ agamāsi. Ālavivāsino “sathā āgato”ti sutvā taṃ vihāraṃ gantvā nimantayimsu. Tadā sāpi kumārikā sathu āgamaṃ sutvā “āgato kira mayhaṃ pitā, sāmi, ācariyo puṇṇacandamukho mahāgotamabuddho”ti tuṭṭhamānasā “ito me tiṇṇaṃ samvaccharānaṃ matthake suvaṇṇavaṇṇo sathā diṭṭhapubbo, idāniṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ datṭhuṃ madhurojaṇca varadhammaṃ sotaṃ labhissāmi”ti cintesi. Pitā panassā sālam gacchanto āha – “amma, parasantako me sāṭako āropito, tassa vidatthimattaṃ anīṭṭhitaṃ, taṃ ajja niṭṭhāpessāmi, sīghaṃ me tasaraṃ vaṭṭetvā āhareyyāsī”ti. Sā cintesi – “ahaṃ sathu dhammaṃ sotukāmā, pitā ca maṃ evam āha. Kiṃ nu kho sathu dhammaṃ suṇāmi, udāhu pitu tasaraṃ vaṭṭetvā harāmi”ti? Athassā etadahosi “pitā maṃ tasare anāhariyamāne potheyyapi pahareyyapi, tasmā tasaraṃ vaṭṭetvā tassa datvā pacchā dhammaṃ sossāmi”ti piṭṭhake nisīditvā tasaraṃ vaṭṭesi.

Ālavivāsiniṃ sathāraṃ parivisitvā pattaṃ gahetvā anumodanattāya aṭṭhaṃsu. Sathā “yamahaṃ kuladhītaraṃ nissāya tiṃsayojanamaggaṃ āgato, sā ajjāpi okāsaṃ na labhati. Tāya okāse laddhe anumodanaṃ karissāmi”ti tuṇhībhūto ahosi. Evam tuṇhībhūtampi sathāraṃ sadevake loke koci kiñci vattuṃ na visahati. Sāpi kho kumārikā tasaraṃ vaṭṭetvā pacchiyaṃ thapetvā pitu santikaṃ gacchamānā parisapariyante thātvā sathāraṃ olokayamānāva aṭṭhāsi. Sathāpi gīvaṃ ukkhipitvā taṃ olokesi. Sā olokītākāreneva aññāsi – “sathā evarūpāya parisāya majjhe nisīditvāva maṃ olokeno mamāgamaṃ paccāsīsati, attano santikaṃ āgamaṃeva paccāsīsatī”ti. Sā tasarapacchiṃ thapetvā

satthu santikaṃ agamāsi. Kasmā pana naṃ satthā olokesīti? Evaṃ kirassa ahosi “esā ettova gacchamānā puthujjanakālakiriyaṃ katvā aniyatagatikā bhavissati, mama santikaṃ āgantvā gacchamānā sotāpattiphalaṃ patvā niyatagatikā hutvā tusitavimāne nibbattissatī”ti. Tassā kira taṃ divasaṃ maraṇato mutti nāma natthi. Sā olokitasaññānēva satthāraṃ upasaṅkamitvā chabbaṇṇaramsīnaṃ antaraṃ pavisitvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Tathārūpāya parisāya majjhe nisīditvā tuṇhībhūtaṃ satthāraṃ vanditvā ṭhitakkaṇṇeṃva taṃ āha – “kumārike, kuto āgacchasi”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. “Kattha gamissasi”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. “Na jānāsī”ti? “Jānāmi, bhante”ti. “Jānāsī”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. Iti naṃ satthā cattāro pañhe pucchi. Mahājano ujjhāyi – “ambho, passatha, ayaṃ pesakāradhītā sammāsambuddhena saddhiṃ icchicchitaṃ kathesi, nanu nāma imāya ‘kuto āgacchasi’ti vutte ‘pesakāragehato’ti vattabbaṃ. ‘Kahaṃ gacchasi’ti vutte ‘pesakārasāla’nti vattabbaṃ siyā”ti.

Satthā mahājanaṃ nissaddaṃ katvā, “kumārike, tvam kuto āgacchasi”ti vutte “kasmā na jānāmīti vadesī”ti pucchi. Bhante, tumhe mama pesakāragehato āgatabhāvaṃ jānātha, “kuto āgatāsī”ti pucchantā pana “kuto āgantvā idha nibbattāsī”ti pucchatha. Ahaṃ pana na jānāmi “kuto ca āgantvā idha nibbattāmhī”ti. Athassā satthā “sādhu sādhu, kumārike, mayā pucchitapañhova tayā vissajjito”ti paṭhamaṃ sādhuṅkāraṃ datvā uttarimpi pucchi – “kattha gamissasi”ti puna puṭṭhā kasmā ‘na jānāmī’ti vadesī”ti? Bhante, tumhe maṃ tasarapacchiṃ gahetvā pesakārasālaṃ gacchantiṃ jānātha, “ito gantvā kattha nibbattissasi”ti pucchatha. Ahañca ito cutā na jānāmi “kattha gantvā nibbattissāmī”ti. Athassā satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito”ti dutiyaṃ sādhuṅkāraṃ datvā uttarimpi pucchi – “atha kasmā ‘na jānāsī’ti puṭṭhā ‘jānāmī’ti vadesī”ti? “Maraṇabhāvaṃ jānāmi, bhante, tasmā evaṃ vademī”ti. Athassā satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito”ti tatiyaṃ sādhuṅkāraṃ datvā uttarimpi pucchi – “atha kasmā ‘jānāsī’ti puṭṭhā ‘na jānāmī’ti vadesī”ti. Mama maraṇabhāvameva ahaṃ jānāmi, bhante, “rattindivapubbaṇḍādisu pana asukakāle nāma marissāmī”ti na jānāmi, tasmā evaṃ vademīti. Athassā satthā “mayā pucchitapañhoyeva tayā vissajjito”ti catutthaṃ sādhuṅkāraṃ datvā parisam āmantetvā “ettakaṃ nāma tumhe imāya kathitaṃ na jānātha, kevalaṃ ujjhāyatheva. Yesañhi paññācakkhu natthi, te andhā eva. Yesam paññācakkhu atthi, te eva cakkhumanto”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

174.

“Andhabhūto ayaṃ loko, tanukettha vipassati;
Sakuṇo jālamuttova, appo saggāya gacchati”ti.

Tattha **andhabhūto ayaṃ lokoti** ayaṃ lokiyamahājano paññācakkhuno abhāvena andhabhūto. **Tanuketthāti** tanuko ettha, na bahu jano aniccādivasena **vipassati**. **Jālamuttovāti** yathā chekena sākuṇikena jālena ottharivā gayhamānesu vaṭṭakesu kocideva jālato muccati. Sesā antojālameva pavisanti. Tathā maraṇajālena otthaṅgesu sattesu bahū apāyagāmino honti, **appo** kocideva satto **saggāya gacchati**, sugatiṃ vā nibbānaṃ vā pāpuṇātīti attho.

Desanāvasāne kumārikā sotāpattiphale patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sāpi tasarapacchiṃ gahetvā pitu santikaṃ agamāsi, sopi nisinnakova niddāyi. Tassā asallakkhetvāva tasarapacchiṃ upanāmentiyā tasarapacchi vemakoṭiyaṃ paṭihaññitvā saddaṃ kurumānā pati. So pabujjhivā gahitanimitteneva vemakoṭiṃ ākaḍḍhi. Vemakoṭi gantvā taṃ kumārikaṃ ure pahari, sā tattheva kālaṃ katvā tusitabhavane nibbatti. Athassā pitā taṃ olokeno sakalasarīrena lohitamakkhiteṇa pativā mataṃ addasa. Athassa mahāsoko uppajji. So “na mama sokaṃ añño nibbāpetuṃ sakkhissatī”ti rodanto satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā, “bhante, sokaṃ me nibbāpethā”ti āha. Satthā taṃ samassāsetvā “mā soci, upāsaka. Anamataggasmiñhi saṃsāre tava evameva dhītu maraṇakāle paggharitaassu catunnaṃ mahāsamuddānaṃ udakato atirekatara”nti vatvā anamataggakathaṃ kathesi. So tanubhūtasoko satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā laddhūpasampado na cirasseva arahattaṃ pāpuṇīti.

Pesakāradhītavatthu sattamaṃ.

8. Tiṃsabhikkhuvatthu

Haṃsādiccapatheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto tiṃsa bhikkhū ārabba kathesi.

Ekasmiñhi divase tiṃsamattā disāvāsikā bhikkhū satthāraṃ upasaṅkamimṣu. Ānandatthero satthu vattakaraṇavelāya āgantvā te bhikkhū disvā “satthārā imehi saddhiṃ paṭisanthāre kate vattaṃ karissāmi”ti dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Satthāpi tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā tesāṃ sārāṇiyadhammaṃ kathesi. Taṃ sutvā te sabbepe arahattaṃ patvā uppatitvā ākāseṇa agamimṣu. Ānandatthero tesu cirāyantesu satthāraṃ upasaṅkamitvā, “bhante, idāneva tiṃsamattā bhikkhū āgatā, te kuhi”nti pucchi. “Gatā, ānandā”ti. “Katarena maggena, bhante”ti? “Ākāsenānandā”ti. “Kiṃ pana te, bhante, khīṇāsavā”ti? “Āmānanda, mama santike dhammaṃ sutvā arahattaṃ pattā”ti. Tasmimṃ pana khaṇe ākāseṇa haṃsā āgamimṣu. Satthā “yassa kho panānanda, cattāro iddhipādā subhāvītā, so haṃsā viya ākāseṇa gacchatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

175.

“Haṃsādiccapathe yanti, ākāse yanti iddhiyā;
Nīyanti dhīrā lokamhā, jetvā māraṃ savāhini”nti.

Tassattho – ime **haṃsā ādiccapathe ākāse** gacchanti. Yesāṃ iddhipādā subhāvītā, tepi ākāse **yanti iddhiyā. Dhīrā** paṇḍitā **savāhinim māraṃ jetvā** imamhā vaṭṭalokā **nīyanti**, nibbānaṃ pāpuṇantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimṣūti.

Tiṃsabhikkhuvatthu aṭṭhamam.

9. Ciñcamāṇavikāvatthu

Ekam dhammanti dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ciñcamāṇavikaṃ ārabha kathesi.

Paṭhamabodhiyañhi dasabalassa puthubhūtesu sāvakesu appamāṇesu devamanussesu ariyabhūmiṃ okkantesu patthaṇe guṇasamudaye mahālābhasakkāro udapādi. Titthiyā sūriyuggamane khajjopanakasadisā ahesuṃ hatalābhasakkārā. Te antaravīthiyaṃ ṭhatvā “kiṃ samaṇo gotamova buddho, mayampi buddhā, kiṃ tasseva dinnam mahapphalaṃ, amhākampi dinnam mahapphalameva, amhākampi detha sakkarothā”ti evaṃ manusse viññāpentāpi lābhasakkāraṃ alabhitvā raho sannipatitvā “kena nu kho upāyena samaṇassa gotamassa manussānaṃ antare avaṇṇam uppādetvā lābhasakkāraṃ nāseyyāma”ti cintayimṣu.

Tadā sāvatthiyaṃ ciñcamāṇavikā nāmekā paribbājikā uttamarūpadharā sobhaggappattā devaccharā viya. Assā sarīrato rasmiyo niccharanti. Atheko kharamantī evamāha – “ciñcamāṇavikaṃ paṭicca samaṇassa gotamassa avaṇṇam uppādetvā lābhasakkāraṃ nāsessāma”ti. Te “attheko upāyo”ti sampācchimṣu. Atha sā titthiyārāmaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi, titthiyā tāya saddhiṃ na kathesuṃ. Sā “ko nu kho me doso”ti yāvatiyaṃ “vandāmi, ayyā”ti vatvā, “ayyā, ko nu kho me doso, kiṃ mayā saddhiṃ na kathethā”ti āha. “Bhagini, samaṇam gotamaṃ amhe vihetthayantaṃ hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na jānāsī”ti? “Na jānāmi, ayyā, kiṃ panettha mayā kattaṃ”nti. “Sace tvam, bhagini, amhākaṃ sukhamicchasi, attānaṃ paṭicca samaṇassa gotamassa avaṇṇam uppādetvā lābhasakkāraṃ nāsehī”ti.

Sā “sādhu, ayyā, mayhaṃveso bhāro, mā cintayitthā”ti vatvā pakkamitvā itthimāyāsu kusalatāya tato paṭṭhāya sāvatthivāsīnaṃ dhammakathaṃ sutvā jetavanā nikkhamanasamaye indagopakavaṇṇam paṭam pārupitvā gandhamālādihattā jetavanābhimukhī gacchati. “Imāya velāya kuhiṃ gacchasi”ti vutte, “kiṃ tumhākaṃ mama gamanaṭṭhānenā”ti vatvā jetavanasamīpe titthiyārāme vasitvā pātova “aggavandanaṃ vandissāma”ti nagarā nikkhamante upāsakajane jetavanassa antovutthā viya hutvā nagaraṃ pavisati. “Kuhiṃ vuṭṭhāsī”ti vutte, “kiṃ tumhākaṃ mama vuṭṭhatṭhānenā”ti vatvā māsaddhamācchayena pucchiyamānā jetavane samaṇena gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyā vuṭṭhāmhīti. Puthujjanānaṃ “saccaṃ nu kho etaṃ, no”ti kaṅkham uppādetvā temāsacatumācchayena pilotikāhi udaraṃ veṭhetvā gabbhinivaṇṇam dassetvā upari rattapaṭam pārupitvā “samaṇam gotamaṃ paṭicca gabbho uppanno”ti andhabāle saddahāpetvā aṭṭhanavamācchayena udare dārumaṇḍalikaṃ bandhitvā upari paṭam pārupitvā hatthapādapiṭṭhiyo gohanukena koṭṭāpetvā ussade dassetvā kilantindriyā hutvā sāyanhasamaye tathāgate alaṅkatadhammāsane nisīditvā dhammaṃ desente dhammasabham gantvā tathāgatassa purato ṭhatvā, “mahāsamaṇa, mahājanassa tāva dhammaṃ desesi, madhuro te saddo, samphusitaṃ dantāvaraṇam. Aham pana taṃ paṭicca gabbham labhitvā

paripunnagabbhā jātā, neva me sūtiḡharaṃ jānāsi, sappitelādīni sayam akaronto upatṭhākānampi aññatarāṃ kosalarājānaṃ vā anāthapiṇḍikaṃ vā visākhaṃ upāsikaṃ vā ‘imissā ciñcamāṇavikāya kattabbayuttakaṃ karohī’ ti na vadesi, abhiramituṃyeva jānāsi, gabbhaparihāraṃ na jānāsi’ ti gūthapiṇḍaṃ gahetvā candamaṇḍalaṃ dūsetuṃ vāyamaṇṭi viya parisamajjhe tathāgataṃ akkosi. Tathāgato dhammakathaṃ ṭhapetvā sīho viya abhinadanto, ‘bhagini, tayā kathitassa tathabhāvaṃ vā vitathabhāvaṃ vā ahameva ca tvañca jānāmā’ ti āha. ‘Āma, mahāsamaṇa, tayā ca mayā ca ñātabhāvenetaṃ jāta’ nti.

Tasmim khāṇe sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno ‘ciñcamāṇavikā tathāgataṃ abhūtena akkosati’ ti ñatvā ‘idaṃ vatthuṃ sodhessāmī’ ti catūhi devaputtehi saddhim āgami. Devaputtā mūsikapotakā hutvā dārumaṇḍalikassa bandhanarajjūke ekappahāreṇeva chindiṃsu, pārutapaṭaṃ vāto ukkhipi, dārumaṇḍalikaṃ patamānaṃ tassā pādapiṭṭhiyaṃ pati, ubho aggapādā chijjīṃsu. Manussā ‘dhī kālakaṇṇi, sammāsambuddhaṃ akkosī’ ti sīse kheḷaṃ pātetvā leḍḍudaṇḍādihattā jetavanā nīharīṃsu. Athassā tathāgataṃ cakkhupathaṃ atikkantakāle mahāpathavī bhijjivā vivaramadāsi, avīcīto aggijālā utṭhahi. Sā kuladattiyaṃ kambalaṃ pārūpamānā viya gantvā avīcimhi nibbatti. Aññatitthiyānaṃ lābhasakkāro pariḡhāyi, dasabalassa bhīyyosomattāya vaḍḍhi. Punadivase dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, ‘āvuso, ciñcamāṇavikā evaṃ ulārugaṇaṃ aggadakkhiṇeyyaṃ sammāsambuddhaṃ abhūtena akkositvā mahāvīnāsaṃ pattā’ ti. Satthā āgantvā ‘kāya nuttha, bhikkhave, etarāhi kathāya sannisinnā’ ti pucchitvā ‘imāya nāmā’ ti vutte ‘na, bhikkhave, idāneva, pubbepi esā maṃ abhūtena akkositvā vīnāsaṃ pattāyevā’ ti vatvā –

‘Nādatṭhā parato dosaṃ, aṇuṃ thūlāni sabbaso;
Issaro paṇaye daṇḍaṃ, sāmaṃ appaṭivekkhiyā’ ti. –

Imaṃ dvādasanipāte **mahāpadumajātakaṃ** (jā. 1.12.106) vitthāretvā kathesi –

Tadā kiresā mahāpadumakumārassa bodhisattassa mātu sapattī rañño aggamaheṣī hutvā mahāsattaṃ asaddhammena nimantevā tassa maṇaṃ alabhivā attanāva attani vippekāraṃ katvā gilānālayaṃ dassetvā ‘tava putto maṃ anicchantiṃ imaṃ vippekāraṃ pāpesī’ ti rañño ārocesi. Rājā kuddho mahāsattaṃ corapapāte khipi. Atha maṇaṃ pabbatakucchiyaṃ adhivatthā devatā paṭiggahetvā nāgarājassa phaṇagabbhe patiṭṭhapesi. Nāgarājā taṃ nāgabhanamaṇaṃ netvā upaḍḍharajjena sammānesi. So tattha saṃvaccharaṃ vasitvā pabbajitukāmo himavantappadesaṃ patvā pabbajitvā jhānābhīññāyo nibbattesī. Atha maṇaṃ eko vanacarako disvā rañño ārocesi. Rājā tassa santikaṃ gantvā katapaṭisanthāro sabbamaṇaṃ pavattiṃ ñatvā mahāsattaṃ rajjena nimantevā tena ‘mayhaṃ rajjena kiccaṃ natthi, tvamaṇaṃ pana dasa rājadhamaṃ akopetvā agatigamaṇaṃ pahāya dhammena rajjamaṇaṃ kārehi’ ti ovadito utṭhāyāsanaṃ roditvā nagaraṃ gacchantaṃ antarāmagge amacce pucchi – ‘ahaṃ kaṃ nissāya evaṃ ācārasampannaṃ puttanaṃ viyogaṃ patto’ ti? ‘Aggamaheṣiṃ nissāya, devā’ ti. Rājā taṃ uddhampādaṃ gahetvā corapapāte khipāpetvā nagaraṃ pavasitvā dhammena rajjamaṇaṃ kāresi. Tadā mahāpadumakumāro satthā ahoṣi, mātu sapattī ciñcamāṇavikāti.

Satthā imamatthaṃ pakāsetvā, ‘bhikkhave, ekaṃ dhammañhi saccavacanaṃ pahāya musāvāde patiṭṭhitānaṃ vīssaṭṭhaparalokānaṃ akattabbapāpakammaṃ nāma natthi’ ti vatvā imaṃ gāthamaṇaṃ –

176.

‘Ekaṃ dhammaṃ atītassa, musāvādissa jantuno;
Vitiṇṇaparalokassa, natthi pāpaṃ akāriya’ nti.

Tattha **ekaṃ dhammaṃ** saccamaṇaṃ. **Musāvādissati** yassa dasasu vacanesu ekampi saccamaṇaṃ natthi, evarūpassa musāvādino. **Vitiṇṇaparalokassati** vīssaṭṭhaparalokassa. Evarūpo hi manussasampattiṃ devasampattiṃ avasāne nibbānasampattinti imā tīssopi sampattiyo na passati. **Natthi pāpanti** tassa evarūpassa idaṃ nāma pāpaṃ akattabbanti natthi.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇiṃsūti.

Ciñcamāṇavikāvatthu navamaṇaṃ.

10. Asadisadānavatthu

Na ve kadariyāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto asadisadānaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye satthā cārikam caritvā pañcasatabhikkhuparivāro jetavanaṃ pāvīsi. Rājā vihāraṃ gantvā satthāraṃ nimantevā punadivase āgantukadānaṃ sajjetvā “dānaṃ me passantū”ti nāgare pakkosi. Nāgarā āgantvā rañño dānaṃ disvā punadivase satthāraṃ nimantevā dānaṃ sajjetvā “amhākampi dānaṃ, devo, passatū”ti rañño pahiṇṇsu. Rājā tesam dānaṃ disvā “imehi mama dānato uttaritaraṃ kataṃ, puna dānaṃ karissāmi”ti punadivasepi dānaṃ sajjesi. Nāgarāpi taṃ disvā punadivase sajjayimsu. Evaṃ neva rājā nāgare parājetuṃ sakkoti, na nāgarā rājānaṃ. Atha chaṭṭhe vāre nāgarā sataguṇaṃ sahasaguṇaṃ vaḍḍhetvā yathā na sakkā hoti “idaṃ nāma imesaṃ dāne natthi”ti vattuṃ, evaṃ dānaṃ sajjayimsu. Rājā taṃ disvā “sacāhaṃ imesaṃ dānato uttaritaraṃ kātuṃ na sakkhissāmi, kiṃ me jīvitenā”ti upāyaṃ cintento nipajji. Atha naṃ mallikā devī upasaṅkamitvā, “kasmā, mahārāja, evaṃ nipannosi, kena te indriyāni kilantāni viyā”ti pucchi. Rājā āha – “na dāni tvam, devi, jānāsī”ti. “Na jānāmi, devā”ti. So tassā tamatthaṃ ārocesi.

Atha naṃ mallikā āha – “deva, mā cintayī, kahaṃ tayā pathavissaro rājā nāgarehi parājiyamāno ditṭhapubbo vā sutapubbo vā, ahaṃ te dānaṃ saṃvidahissāmi”ti. Itissa asadisadānaṃ saṃvidahitukāmatāya evaṃ vatvā, mahārāja, sālakalyāṇipadarehi pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ anto āvaṭṭe nisīdanamaṇḍapaṃ kārehi, sesā bahiāvaṭṭe nisīdissanti. Pañca setacchattasatāni kārehi, tāni gahetvā pañcasatā hatthi pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ matthake dhārayamānā ṭhassanti. Aṭṭha vā dasa vā rattasuvaṇṇanāvāyo kārehi, tā maṇḍapamajjhe bhavissanti. Dvinnaṃ dvinnaṃ bhikkhūnaṃ antare ekekā khattiyadhītā nisīditvā gandhe pisissati, ekekā khattiyadhītā bījanaṃ ādāya dve dve bhikkhū bījamānā ṭhassati, sesā khattiyadhītaro pise pise gandhe haritvā suvaṇṇanāvāsu pakkhipissanti, tāsu ekaccā khattiyadhītaro nīluppalakalāpe gahetvā suvaṇṇanāvāsu pakkhittagandhe āloletvā vāsaṃ gāhāpessanti. Nāgarānañhineva khattiyadhītaro atthi, na setacchattāni, na hatthino ca. Imehi kāraṇehi nāgarā parājiṇṇanti, evaṃ karohi, mahārājāti. Rājā “sādhu, devi, kalyāṇaṃ te kathita”nti tāya kathitaniyāmena sabbaṃ kāresi. Ekassa pana bhikkhuno eko hatthi nappahosi. Atha rājā mallikam āha – “bhaddo, ekassa bhikkhuno eko hatthi nappahoti, kiṃ karissāmā”ti. “Kiṃ, deva, pañca hatthisatāni natthi”ti? “Atthi, devi, avasesā duṭṭhahatthino, te bhikkhū disvāva verambhavātā viya caṇḍā honti”ti. “Deva, ahaṃ ekassa duṭṭhahatthipotakassa chattaṃ gahetvā tiṭṭhanaṭṭhānaṃ jānāmi”ti. “Kattha naṃ ṭhapessāmā”ti? “Ayyassa aṅgulimālassa santike”ti. Rājā tathā kāresi. Hatthipotako vāladhiṃ antarasatthimhi pakkhipitvā ubho kaṇṇe pādetvā akkhīni nimiletvā aṭṭhāsi. Mahājano “evarūpassa nāma caṇḍahatthino ayamākāro”ti hatthimeva olokesi.

Rājā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisitvā satthāraṃ vanditvā, “bhante, yaṃ imasmiṃ dānagge kappiyabhaṇḍaṃ vā akappiyabhaṇḍaṃ vā, sabbaṃ taṃ tumbhākameva dammi”ti āha. Tasmim̐ pana dāne ekadivaseneva pariccattaṃ cuddasakoṭidhanaṃ hoti. Satthu pana setacchattaṃ nisīdanapallaṅko ādhārako pādapīṭhikāti cattāri anagghāneva. Puna evarūpaṃ katvā buddhānaṃ dānaṃ nāma dātuṃ samattho nāhosi, teneva taṃ “asadisadāna”nti paññāyi. Taṃ kira sabbaṃ buddhānaṃ ekavāraṃ hotiyeva, sabbesaṃ pana itthīyeva saṃvidahati. Rañño pana kāḷo ca juṅho cāti dve amaccā ahesuṃ. Tesu kāḷo cintesi – “aho rājakulassa parihāni, ekadivaseneva cuddasakoṭidhanaṃ khayam gacchati, ime imaṃ dānaṃ bhuñjitvā gantvā nipannā niddāyissanti, aho naṭṭhaṃ rājakula”nti. Juṅho cintesi – “aho rañño dānaṃ sudinnaṃ. Na hi sakkā rājabhāve aṭṭhitena evarūpaṃ dānaṃ dātuṃ, sabbasattānaṃ pattim̐ adento nāma natthi, ahaṃ panidaṃ dānaṃ anumodāmi”ti.

Satthu bhattakiccāvasāne rājā anumodanattāya pattam̐ gaṇhi. Satthā cintesi – “raññā mahoghaṃ pavattentena viya mahādānaṃ dinnaṃ, asakkhi nu kho mahājano cittaṃ pasādetuṃ, udāhu no”ti. So tesam amaccānaṃ cittācāraṃ ñatvā “sace rañño dānānucchavikaṃ anumodanaṃ karissāmi, kāḷassa muddhā sattadhā phalissati, juṅho sotāpattiphale patitṭhahissati”ti ñatvā kāle anukampaṃ paṭicca evarūpaṃ dānaṃ datvā ṭhitassa rañño catuppadikaṃ gāthameva vatvā utṭhāyāsanaṃ vihāraṃ gato. Bhikkhū aṅgulimālaṃ pucchimsu – “na kiṃ nu kho, āvuso, duṭṭhahatthim̐ chattaṃ dhāretvā ṭhitaṃ disvā bhāyī”ti? “Na bhāyim̐, āvuso”ti. Te satthāraṃ upasaṅkamitvā āhaṃsu – “aṅgulimālo, bhante, aññaṃ byākarosī”ti. Satthā “na, bhikkhave, aṅgulimālo bhāyati. Khīṇāsavausabhānañhi antare jetṭhakausabhā mama puttasadisā bhikkhū na bhāyantī”ti vatvā brāhmaṇavagge imaṃ gāthamāha –

“Usabhaṃ pavaraṃ vīraṃ, mahesiṃ vijitāvinam̐;

Anejaṃ nhātakam̐ buddham̐, tamaḥam̐ brūmi brāhmaṇa”nti. (dha. pa. 422; su. ni. 651);

Rājāpi domanassappatto “evarūpāya nāma parisāya dānaṃ datvā ʘhitassa mayhaṃ anucchavikaṃ anumodanaṃ akatvā gāthameva vatvā satthā utthāyāsanā gato. Mayā satthu anucchavikaṃ dānaṃ akatvā ananucchavikaṃ kataṃ bhavissati, kappiyabhaṇḍaṃ adatvā akappiyabhaṇḍaṃ vā dinnaṃ bhavissati, satthārā me kupitena bhavitabbaṃ. Evañhi asadisadānaṃ nāma, dānānurūpaṃ anumodanaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā etadavoca – “kiṃ nu kho me, bhante, dātabbayuttakaṃ dānaṃ na dinnaṃ, udāhu dānānurūpaṃ kappiyabhaṇḍaṃ adatvā akappiyabhaṇḍameva dinna”nti. “Kimetaṃ, mahārājā”ti? “Na me tumhehi dānānucchavikā anumodanā katā”ti? “Mahārāja, anucchavikameva te dānaṃ dinnaṃ. Etañhi asadisadānaṃ nāma, ekassa buddhassa ekavārameva sakkā dātuṃ, puna evarūpaṃ nāma dānaṃ duddada”nti. “Atha kasmā, bhante, me dānānurūpaṃ anumodanaṃ na karitthā”ti? “Parisāya asuddhattā, mahārājā”ti. “Ko nu kho, bhante, parisāya doso”ti? Athassa satthā dvinnampi amaccānaṃ cittācāraṃ ārocetvā kāle anukampaṃ paṭicca anumodanāya akatabhāvaṃ ācikkhi. Rājā “saccaṃ kira te, kāḷa, evaṃ cintita”nti pucchitvā “sacca”nti vutte “tava santakaṃ aggahetvā mama puttadārehi saddhiṃ mayi attano santakaṃ dente tuyhaṃ kā pīḷā. Gaccha, bho, yaṃ te mayā dinnaṃ, taṃ dinnameva hotu, raṭṭhato pana me nikkhamā”ti taṃ raṭṭhā nīharitvā juṇhaṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira te evaṃ cintita”nti pucchitvā “sacca”nti vutte, “sādhu, mātula, pasannosmi, tvaṃ mama parijanaṃ gahetvā mayā dinnaniyāmeneva satta divasāni dānaṃ dehī”ti sattāhaṃ rajjaṃ niyyādetvā satthāraṃ āha – “passatha, bhante, bālassa karaṇaṃ, mayā evaṃ dinnadāne pahāramadāsī”ti. Satthā “āma, mahārāja, bālā nāma parassa dānaṃ anabhinanditvā duggatiparāyaṇā honti, dhīrā pana paresampi dānaṃ anumoditvā saggaparāyaṇā eva hontī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

177.

“Na ve kadariyā devalokaṃ vajanti, bālā have nappasaṃsanti dānaṃ;
Dhīro ca dānaṃ anumodamāno, teneva so hoti sukhī paratthā”ti.

Tattha **kadariyā**ti thaddhamaccharino. **Bālā**ti idhalokaparalokaṃ ajānanakā. **Dhīro**ti paṇḍito. **Sukhī paratthā**ti **teneva so** dānānumodanapuññaena paraloke dibbasampattiṃ anubhavamāno sukhī hotīti.

Desanāvasāne juṇho sotāpattiphale patiṭṭhahī, sampattaparisiyāyapi sātthikā dhammadesanā ahosi, juṇhopi sotāpanno hutvā sattāhaṃ rañña dinnaniyāmeneva dānaṃ adāsīti.

Asadisadānavatthu dasamaṃ.

11. Anāthapiṇḍakaputtakālavatthu

Pathabyā ekarajjenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kālaṃ nāma anāthapiṇḍikassa puttaṃ ārabha kathesi.

So kira tathāvidhassa saddhāsampannassa seṭṭhino putto hutvā neva satthu santikaṃ gantuṃ, na gehaṃ āgatakāle datṭhuṃ, na dhammaṃ sotuṃ, na saṅghassa veyyāvaccamaṃ kātuṃ icchati. Pitarā “mā evaṃ, tāta, karī”ti vuttopi tassa vacanaṃ na suṇāti. Athassa pitā cintesi – “ayaṃ evarūpaṃ diṭṭhiṃ gahetvā vicaranto avīciparāyaṇo bhavissati, na kho panetaṃ patirūpaṃ, yaṃ mayi passante mama putto nirayaṃ gaccheyya. Imasmiṃ kho pana loke dhanadānena abhijjanakasatto nāma natthi, dhanena naṃ bhindissāmī”ti. Atha naṃ āha – “tāta, uposathiko hutvā vihāraṃ gantvā dhammaṃ sutvā ehi, kahāpaṇasataṃ te dassāmī”ti. Dassatha, tātāti. Dassāmi, puttāti. So yāvatatiyaṃ paṭiññaṃ gahetvā uposathiko hutvā vihāraṃ agamāsi. Dhammassavanena panassa kiccaṃ natthi, yathāphāsukatṭhāne sayitvā pātova gehaṃ agamāsi. Athassa pitā “putto me uposathiko ahosi, sīghamassa yāguādīni āharathā”ti vatvā dāpesi. So “kahāpaṇe aggahetvā na bhuñjissāmī”ti āhaṭṭhaṭṭhaṃ paṭikkhipi. Athassa pitā pīḷaṃ asahanto kahāpaṇabhaṇḍaṃ dāpesi. So taṃ hatthena gahetvāva āhāraṃ paribhuñji.

Atha naṃ punadivase seṭṭhi, “tāta, kahāpaṇasahassaṃ te dassāmi, satthu purato ʘatvā ekaṃ dhammapadaṃ uggaṇhitvā āgaccheyyāsi”ti pesesi. Sopi vihāraṃ gantvā satthu purato ʘatvāva ekameva padaṃ uggaṇhitvā palāyitukāmo ahosi. Athassa satthā asallakkaṇākāraṃ akāsi. So taṃ padaṃ asallakkhetvā uparipadaṃ uggaṇhissāmīti ʘatvā assosiyeva. Uggaṇhissāmīti suṇantova kira sakkaccaṃ suṇāti nāma. Evañca kira suṇantānaṃ dhammo sotāpattimaggādayo deti. Sopi uggaṇhissāmīti suṇāti, satthāpissa asallakkaṇākāraṃ karoti. So “uparipadaṃ uggaṇhissāmī”ti ʘatvā suṇantova sotāpattiphale patiṭṭhāsi.

So punadivase buddhappamukhena bhikkhusaṅghena saddhiṃyeva sāvatthiṃ pāvīsi. Mahāseṭṭhi taṃ disvā “ajja mama puttassa ākāro rucati”ti cintesi. Tassapi etadahosi – “aho vata me pitā ajja satthu santike kahāpaṇe na dadeyya, kahāpaṇakāraṇā mayhaṃ uposathikabhāvaṃ paṭicchādeyyā”ti. Satthā panassa hiyyova kahāpaṇassa kāraṇā uposathikabhāvaṃ aññāsi. Mahāseṭṭhi, buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa yāguṃ dāpetvā puttassapi dāpesi. So nisīditvā tuṅhībhūtova yāguṃ pivi, khādanīyaṃ khādi, bhattaṃ bhuñji. Mahāseṭṭhi satthu bhattakiccāvasāne puttassa purato sahasabhaṇḍikaṃ ṭhapāpetvā, “tāta, mayā te ‘sahassaṃ dassāmī’ti vatvā uposathaṃ samādāpetvā vihāraṃ pahito. Idaṃ te sahassa’nti āha. So satthu purato kahāpaṇe diyyamāne disvā lajjanto “alam me kahāpaṇehi”ti vatvā, “gaṇha, tātā”ti vuccamānopi na gaṇhi. Athassa pitā satthāraṃ vanditvā, “bhante, ajja me puttassa ākāro rucati”ti vatvā “kiṃ, mahāseṭṭhi”ti vutte “mayā esa purimadivase ‘kahāpaṇasataṃ te dassāmī’ti vatvā vihāraṃ pesito. Punadivase kahāpaṇe aggahetvā bhuñjituṃ na icchi, ajja pana diyyamānēpi kahāpaṇe na icchatī”ti āha. Satthā “āma, mahāseṭṭhi, ajja tava puttassa cakkavattisampattitopi devalokabrahmalokasampattīhipi sotāpattīphalameva vara”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

178.

“Pathabyā ekarajjena, saggassa gamanena vā;
Sabbalokādhīpaccena, sotāpattīphalaṃ vara”nti.

Tattha **pathabyā ekarajjenā**ti cakkavattirajjena. **Saggassa gamanena vā**ti chabbīsatividhassa saggassa adhigamanena. **Sabbalokādhīpaccenā**ti na ekasmiṃ ettake loke nāgasupaṇṇavemānikapetehi saddhiṃ, sabbasmiṃ loke ādhīpaccena. **Sotāpattīphalaṃ varanti** yasmā ettake ṭhāne rajjaṃ kāretvāpi nirayādīhi amuttova hoti, sotāpanno pana pihitāpāyadvāro hutvā sabbadubbaloṃ aṭṭhame bhava na nibbattati, tasmā sotāpattīphalameva varam uttamanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattīphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Anāthapiṇḍakaputtakālavatthu ekādasamaṃ.

Lokavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Terasamo vaggo.

14. Buddhavaggo

1. Māradhītaravatthu

Yassa jītanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā bodhimaṇḍe viharanto māradhītaro ārabba kathesi. Desanaṃ pana sāvatthiyaṃ samuṭṭhāpetvā puna kururaṭṭhe māgaṇḍiyabrāhmaṇassa kathesi.

Kururaṭṭhe kira māgaṇḍiyabrāhmaṇassa dhītā māgaṇḍiyāyeva nāma ahosi uttamarūpadharā. Taṃ patthayamānā anekabrāhmaṇamahāsālā ceva khattiyamahāsālā ca “dhītaraṃ no detū”ti māgaṇḍiyassa paṇiṃsu. Sopi “na tumhe mayhaṃ dhītu anucchavikā”ti sabbe paṭikkhipateva. Athekadivasam satthā paccūsamaye lokaṃ volokento attano ñāṇajālassa anto pavittāṃ māgaṇḍiyabrāhmaṇaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissati”ti upadhārento brāhmaṇassa ca brāhmaṇiyā ca tiṇṇaṃ maggaphalānaṃ upanissayaṃ addasa. Brāhmaṇopi bahigāme nibaddhaṃ aggaṃ paricarati. Satthā pātova pattacīvaramādāya taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Brāhmaṇo satthu rūpasiriṃ olokento “imasmīṃ loke iminā sadiso puriso nāma natthi, ayaṃ mayhaṃ dhītu anucchaviko, imassa me dhītaraṃ dassāmā”ti cintetvā satthāraṃ āha – “samaṇa, mama ekā dhītā atthi, ahaṃ tassā anucchavikaṃ purisaṃ apassanto taṃ na kassaci adāsiṃ, tvaṃ panassā anucchaviko, ahaṃ te dhītaraṃ pādapariṇāyikaṃ katvā dātukāmo, yāva naṃ ānemi, tāva idheva tiṭṭhāhi”ti. Satthā tassa kathaṃ sutvā neva abhinandi, na paṭikkosi.

Brāhmaṇopi gehaṃ gantvā brāhmaṇiṃ āha – “bhoti, ajja me dhītu anucchaviko puriso diṭṭho, tassa naṃ dassāmā”ti dhītaraṃ alaṅkārapetvā ādāya brāhmaṇiyā saddhiṃ taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Mahājanopi kutūhalajāto nikkhami. Satthā brāhmaṇena vuttatṭhāne aṭṭhatvā tattha padacetiyaṃ dassetvā aññasmiṃ ṭhāne aṭṭhāsi. Buddhānaṃ kira padacetiyaṃ “idaṃ asuko nāma passatū”ti adhiṭṭhahitvā akkantaṭṭhāneyeva paññāyati, sesatṭhāne taṃ passanto nāma natthi. Brāhmaṇo attanā

saddhiṃ gacchamānāya brāhmaṇiyā “kahaṃ so”ti puṭṭho “imasmiṃ ṭhāne tiṭṭhāhīti taṃ avaca”nti olokento padavalañjaṃ disvā “idamassa pada”nti dassesi. Sā lakkhaṇamantakusalatāya “na idaṃ, brāhmaṇa, kāmabhogino pada”nti vatvā brāhmaṇena, “bhoti, tvam udakapātimhi susumāraṃ passasi, mayā so samaṇo diṭṭho ‘dhītaraṃ te dassāmī’ti vutto, tenāpi adhiṃvāsita”nti vutte, “brāhmaṇa, kiñcāpi tvam evaṃ vadesi, idaṃ pana nikkilesasseva pada”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Rattassa hi ukkuṭikaṃ padaṃ bhava,
Duṭṭhassa hoti sahasānupīlitaṃ;
Mūlhasa hoti avakaḍḍhitaṃ padaṃ,
Vivaṭṭacchadassa idamīdisaṃ pada”nti. (visuddhi. 1.45; a. ni. aṭṭha. 1.1.260-261; dha. pa. aṭṭha. 1.sāmāvatīvattu);

Atha naṃ brāhmaṇo, “bhoti, mā viravi, tuṇhībhūtāva ehi”ti gacchanto satthāraṃ disvā “ayaṃ so puriso”ti tassā dassetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā, “samaṇa, dhītaraṃ te dassāmī”ti āha. Satthā “na me tava dhītāya attho”ti avatvā, “brāhmaṇa, ekaṃ te kāraṇaṃ kathessāmi, suṇissasi”ti vatvā “kathehi, bho samaṇa, suṇissāmī”ti vutte abhinikkhamanato paṭṭhāya atītaṃ āharitvā dassesi.

Tatrāyaṃ saṅkhepakathā – mahāsatto rajjasiriṃ pahāya kaṇṭakaṃ āruya channasahāyo abhinikkhamanto nagaradvāre ṭhitena mārena “siddhattha, nivatta, ito te sattame divase cakkaratanam pātubhavissatī”ti vutte, “ahametaṃ, māra, jānāmi, na me tenattho”ti āha. Atha kimatthāya nikkhamasīti? Sabbaññutaññāṇatthāyāti. “Tena hi sace ajjato paṭṭhāya kāmavitakkādīnaṃ ekampi vitakkaṃ vitakkessasi, jānissāmi te kattaḃba”nti āha. So tato paṭṭhāya otārāpekkho satta vassāni mahāsattaṃ anubandhi.

Satthāpi chabbassāni dukkarakārikaṃ caritvā paccattapurisakāraṃ nissāya bodhimūle sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhivā vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedayamāno pañcamasattāhe ajapālanigrodhamūle nisīdi. Tasmim samaye māro “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ anubandhitvā otārāpekkhopi imassa kiñci khalitaṃ nāddasaṃ, atikkanto idāni esa mama visaya”nti domanassappatto mahāmagge nisīdi. Athassa taṇhā aratī ragāti imā tisso dhītaro “pitā no na paññāyati, kahaṃ nu kho etarahī”ti olokayamānā taṃ tathā nisinnaṃ disvā upasaṅkamitvā “kasmā, tāta, dukkhī dummanosī”ti pucchimsu. So tāsam tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ tā āhaṃsu – “tāta, mā cintayī, mayam taṃ attano vase katvā ānessāmā”ti. “Na sakkā amma, esa kenaci vase kātunti. “Tāta, mayam itthiyo nāma idāneva naṃ rāgapāsādīhi bandhitvā ānessāma, tumhe mā cintayitthā”ti satthāraṃ upasaṅkamitvā “pāde te, samaṇa, paricāremā”ti āhaṃsu. Satthā neva tāsam vacanaṃ manasākāsi, na akkhīni ummīletvā olokesi.

Puna māradhītaro “uccāvacā kho purisānaṃ adhippāyā, kesañci kumārikāsu pemaṃ hoti, kesañci paṭhamavaye ṭhitāsu, kesañci majjhimavaye ṭhitāsu, kesañci pacchimavaye ṭhitāsu, nānappakārehi taṃ palobhessāmā”ti ekekā kumārikavaṇṇādivasena sataṃ sataṃ atabhāve abhinimminivā kumāriyo, avijātā, sakim vijātā, duvijātā, majjhimitthiyo, mahallakitthiyo ca hutvā chakkhattuṃ bhagavantaṃ upasaṅkamitvā “pāde te, samaṇa, paricāremā”ti āhaṃsu. Tampi bhagavā na manasākāsi yathā taṃ anuttare upadhisāṅkhaye vimuttoti. Atha satthā ettakenapi tā anugacchantiyo “apetha, kim disvā evam vāyamatha, evarūpaṃ nāma vītarāgānaṃ purato kātuṃ na vaṭṭati. Tathāgatassa pana rāgādayo pahīnā. Kena taṃ kāraṇena attano vasaṃ nessathā”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

179.

“Yassa jitaṃ nāvajīyati,
Jitaṃ yassa noyāti koci loke;
Taṃ buddhamanantagocaraṃ,
Apadaṃ kena padena nessatha.

180.

“Yassa jālinī visattikā,
Taṇhā natthi kuhiñci netave;
Taṃ buddhamanantagocaraṃ,
Apadaṃ kena padena nessathā”ti.

Tattha **yassa jitaṃ nāvajjīyati** yassa sammāsambuddhassa tena tena maggena jitaṃ rāgādikilesajātaṃ puna asamudācaraṇato nāvajjīyati, dujjitaṃ nāma na hoti. **Noyāti** na uyyāti, yassa jitaṃ kilesajātaṃ rāgādīsu koci eko kilesopi loke pacchato vattī nāma na hoti, nānubandhatīti attho. **Anantagocaranti** anantārammaṇassa sabbaññutaññāṇassa vasena apariyanta gocaraṃ. **Kena padenāti** yassa hi rāgapadādīsu ekapadampi atthi, taṃ tumhe tena padena nessatha. Buddhassa pana ekapadampi natthi, taṃ apadaṃ buddhaṃ tumhe kena padena nessatha.

Dutiyaḡāthāya taṇhā nāmesā saṃsibbitapariyonandhanaṭṭhena jālamassā atthītipi jālakārikātipi jālūpamātipi **jālinī**. Rūpādīsu ārammaṇesu visattatāya visattamanatāya visāharatāya visapupphatāya visaphalatāya visaparibhogatāya **visattikā**. Sā evarūpā taṇhā **yassa kuhiñci** bhave **netuṃ** natthi, taṃ tumhe apadaṃ buddhaṃ kena padena nessathāti attho.

Desanāvasāne bahūnaṃ devatānaṃ dhammābhisaṃmayo ahosi. Māradhītaropi tattheva antaradhāyimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “māgaṇḍiya, ahaṃ pubbe imā tisso māradhītaro addasaṃ semhādīhi apalibuddhena suvaṇṇakkhandhasadisena attabhāvena samannāgatā, tadāpi methunasmiṃ chando nāhosiyeva. Tava dhītu sarīraṃ dvattiṃsākāraṇapaparipūraṃ bahivicitto viya asucighaṭo. Sace hi mama pādo asucimakkhito bhavēyya, ayañca ummāraṭṭhāne tiṭṭheyya, tathāpissā sarīre ahaṃ pāde na phuseyya”nti vatvā imaṃ ḡāthamāha –

“Disvāna taṇhaṃ aratiṃ ragañca,
Nāhosi chando api methunasmiṃ;
Kimevidaṃ muttakarīsapuṇṇaṃ,
Pādāpi naṃ samphusituṃ na icche”ti. (su. ni. 841; mahāni. 70);

Desanāvasāne ubhopi jayampatikā anāḡāmiḡhale patiṭṭhahimsūti.

Māradhītaravatthu paṭhamam.

2. Devoroḡāvatthu

Ye jhānapasutā dhīrāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā saṅkassanagaradvāre bahū devamanusse ārabha kathesi. Desanā pana rājagahe samuṭṭhitā.

Ekasmiñhi samaye rājagahasetṭhi parissayamocanattañceva pamādena galitānaṃ ābharaṇādīnaṃ rakkhaṇatthañca jālakaraṇḍakaṃ parikkhipāpetvā gaṅḡāya udakakīlaṃ kīli. Atheko rattacandanarukkho gaṅḡāya uparītīre jāto gaṅḡodakena dhotamūlo patitvā tattha tattha pāsānesu saṃbhajjamaṇo vippakiri. Tato ekā ghaṭappamāṇā ghaṭikā pāsānehi ghaṃsiyamānā udakaūmīhi pothiyamānā maṭṭhā hutvā anupubbena vuyhamānā sevālapariyonaddhā āgantvā tassa jāle laggi. Setṭhi “kimeta”nti vatvā “rukkhaghaṭikā”ti sutvā taṃ āharāpetvā “kiṃ nāmeta”nti upadhāraṇatthaṃ vāsikaṇṇena tacchāpesi. Tāvadeva alattakavaṇṇaṃ rattacandanaṃ paññāyi. Setṭhi pana neva sammādiṭṭhi na micchādiṭṭhi, majjhataḡātukko. So cintesi – “mayhaṃ gehe rattacandanaṃ bahu, kiṃ nu kho iminā karissāmi”ti. Athassa etadahosi – “imasmim loke ‘mayam arahanto mayam arahanto’ti vattāro bahū, aham ekaṃ arahantampi na passāmi. Gehe bhamaṃ yojetvā pattaṃ likhāpetvā sikkāya ṭhapetvā veḡuparamparāya satṭhihatthamate ākāse olambāpetvā ‘sace arahā atthi, imaṃ ākāsenāgantvā gaṇhātū’ti vakkhāmi. Yo taṃ gahessati, taṃ saputtadāro saraṇaṃ gamissāmi”ti. So cintitaniyāmeneva pattaṃ likhāpetvā veḡuparamparāya ussāpetvā “yo imasmim loke arahā, so ākāsenāgantvā imaṃ pattaṃ gaṇhātū”ti āha.

Cha satthāro “amhākaṃ esa anucchaviko, amhākameva naṃ dehi”ti vadiṃsu. So “ākāsenāgantvā gaṇhathā”ti āha. Atha chaṭṭhe divase nigaṇṭho nāṭaputto antevāsike pesesi – “gacchatha, setṭhim evaṃ vadetha – ‘amhākaṃ ācariyasēva anucchavikoyaṃ, mā appamattakassa kāraṇā ākāsenāgamaṇaṃ kari, dehi kira me taṃ patta’”nti. Te gantvā setṭhim tathā vadiṃsu. Setṭhi “ākāsenāgantvā gaṇhituṃ samatthova gaṇhātū”ti āha. Nāṭaputto sayam gantukāmo antevāsikānaṃ saññaṃ adāsī – “ahaṃ ekaṃ hatthañca pādāñca ukkhipitvā uppatitukāmo viya bhavissāmi, tumhe maṃ, ‘ācariya, kiṃ karoṭha, dārumayapattassa kāraṇā paṭicchanaṃ arahattaḡuṇaṃ mahājanassa mā dassayitthā”ti vatvā maṃ hatthesu ca pādesu ca gahetvā ākaḡḡhantā bhūmiyaṃ pāteyyāthā”ti. So

tattha gantvā seṭṭhiṃ āha, “mahāseṭṭhi, mayhaṃ ayaṃ patto anucchaviko, aññesaṃ nānucchaviko, mā te appamattakassa kāraṇā mama ākāse uppatanaṃ rucchi, dehi me patta”nti. Bhante, ākāse uppatitvāva gaṇhathāti. Tato nātaputto “tena hi apetha apethā”ti antevāsike apanetvā “ākāse uppatissāmī”ti ekam hatthañca pādañca ukkhipi. Atha naṃ antevāsikā, “ācariya, kiṃ nāmetam karotha, chavassa lāmakassa dārumayapattassa kāraṇā paṭicchannaguṇena mahājanassa dassitena ko attho”ti taṃ hatthapādesu gahetvā ākaḍḍhitvā bhūmiyaṃ pātesuṃ. So seṭṭhiṃ āha – “ime, mahāseṭṭhi, uppatituṃ na denti, dehi me patta”nti. Uppatitvā gaṇhatha, bhanteti. Evaṃ titthiyā cha divasāni vāyamitvāpi taṃ pattam na labhiṃsueva.

Sattame divase āyasmato mahāmoggallānassa ca āyasmato piṇḍolabhāradvājassa ca “rājagahe piṇḍāya carissāmā”ti gantvā ekasmiṃ piṭṭhipāsāne ṭhatvā cīvaraṃ pārupanakāle dhuttakā katham samuṭṭhāpesuṃ “ambho pubbe cha satthāro loke ‘mayam arahantamhā’ti vicariṃsu., Rājagahaseṭṭhino pana ajja sattamo divaso pattam ussāpetvā ‘sace arahā atthi, ākāsenāgantvā gaṇhātū’ti vadantassa, ekopi ‘aham arahā’ti ākāse uppatanto natthi. Ajja no loke arahantānaṃ natthibhāvo ñāto”ti. Taṃ katham sutvā āyasmā mahāmoggallāno āyasmantaṃ piṇḍolabhāradvājam āha – “sutam te, āvuso bhāradvāja, imesaṃ vacanaṃ, ime buddhassa sāsanaṃ pariggaṇhantā viya vadanti. Tvañca mahiddhiko mahānubhāvo, gaccha taṃ pattam ākāsenā gantvā gaṇhāhi”ti. Āvuso mahāmoggallāna, tvaṃ iddhimantānaṃ aggo, tvaṃ etaṃ gaṇhāhi, tayi pana aggaṇhante aham gaṇhissāmīti. “Gaṇhāvuso”ti vutte āyasmā piṇḍolabhāradvājo abhiññāpādaṃ catutthajjhānaṃ samāpajjitvā utṭhāya tigāvutaṃ piṭṭhipāsānaṃ pādantena paṭicchādentō tulapicu viya ākāse utṭhāpetvā rājagahanagaraṃ upari sattakkhattuṃ anupariyāyi. So tigāvutapamaṇassa nagaraṃ pidhānaṃ viya paññāyi. Nagaravāsino “pāsāno no avattharivā gaṇhātī”ti bhītā suppadāni matthake katvā tattha tattha niliyiṃsu. Sattame vāre thero piṭṭhipāsānaṃ bhinditvā attānaṃ dassesi. Mahājano theram disvā, “bhante piṇḍolabhāradvāja, tava pāsānaṃ dalham katvā gaṇha, mā no sabbe nāsai”ti. Thero pāsānaṃ pādantena khipitvā vissajjesi. So gantvā yathāṭṭhāneyeva patiṭṭhāsi. Thero seṭṭhissa gehamatthake aṭṭhāsi. Taṃ disvā seṭṭhi urena nipajjitvā “otaratha sāmī”ti vatvā ākāsatō otiṇṇam theram nisidāpetvā pattam otārāpetvā catumadhurapuṇṇam katvā therassa adāsi. Thero pattam gahetvā vihārābhimukho pāyāsi. Athassa ye araṇṇagatā vā suññāgāragatā vā taṃ pāṭihāriyaṃ nāddasaṃsu. Te sannipatitvā, “bhante, ambhākampi pāṭihāriyaṃ dassēhi”ti theram anubandhiṃsu. So tesam tesam pāṭihāriyaṃ dassetvā vihāraṃ agamāsi.

Satthā taṃ anubandhitvā unnādentassa mahājanassa saddam sutvā, “ānanda, kassesō saddo”ti pucchitvā, “bhante, piṇḍolabhāradvājena ākāse uppatitvā candanapatto gahito, tassa santike eso saddo”ti sutvā bhāradvājam pakkosāpetvā “saccam kira tayā evam kata”nti pucchitvā “saccam, bhante”ti vutte, “kasmā te, bhāradvāja, evam kata”nti theram garahitvā taṃ pattam khaṇḍākhāṇḍam bhedaṇḍāpetvā bhikkhūnaṃ añjanapisanatthāya dāpetvā pāṭihāriyassa akaraṇatthāya sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ (cūlava. 252) paññāpesi.

Titthiyā “samaṇo kira gotamo taṃ pattam bhedaṇḍāpetvā pāṭihāriyassa akaraṇatthāya sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññāpesi”ti sutvā “samaṇassa gotamassa sāvakā paññattaṃ sikkhāpadaṃ jīvitahetupi nātikkamanti, samaṇopi gotamo taṃ rakkhissateva. Idāni amhehi okāso laddho”ti nagaravīthiṃ ārocentā vicariṃsu “mayam attano guṇam rakkhantā pubbe dārumayapattassa kāraṇā attano guṇam mahājanassa na dassayimhā, samaṇassa gotamassa sāvakā pattakamattassa kāraṇā attano guṇam mahājanassa dassesuṃ. Samaṇo gotamo attano paṇḍitatāya pattam bhedaṇḍāpetvā sikkhāpadaṃ paññāpesi, idāni mayam teneva saddhiṃ pāṭihāriyaṃ karissāmā”ti.

Rājā bimbisāro taṃ katham sutvā satthu santikaṃ gantvā “tumhehi kira, bhante, pāṭihāriyassa akaraṇatthāya sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññatta”nti? “Āma, mahārājā”ti. Idāni titthiyā “tumhehi saddhiṃ pāṭihāriyaṃ karissāmā”ti vadanti, kiṃ idāni karissathāti? “Tesu karontesu karissāmī, mahārājā”ti. Nanu tumhehi sikkhāpadaṃ paññattanti. Nāham, mahārāja, attano sikkhāpadaṃ paññāpesiṃ, taṃ mameva sāvakānaṃ paññattanti. Tumhe ṭhapetvā aññattha sikkhāpadaṃ paññattaṃ nāma hoti, bhanteti. Tena hi, mahārāja, tamevettha paṭipucchāmi, “atthi pana te, mahārāja, vijite uyyāna”nti. “Atthi, bhante”ti. “Sace te, mahārāja, uyyāne mahājano ambādāni khādeyya, kimassa kattabba”nti? “Daṇḍo, bhante”ti. “Tvaṃ pana khādituṃ labhasi”ti? “Āma, bhante, mayham daṇḍo natthi, aham attano santakaṃ khādituṃ labhāmī”ti. “Mahārāja, yathā tava tiyojanasatike rajje āṇā pavattati, attano uyyāne ambādāni khādantassa daṇḍo natthi, aññesaṃ atthi, evam mamapi cakkavāḷakoṭisatasahassee āṇā pavattati, attano sikkhāpadapaññattiyā atikkamo nāma natthi, aññesaṃ pana atthi, karissāmahaṃ pāṭihāriya”nti. Titthiyā taṃ katham sutvā “idānamhā natthā, samaṇena kira

gotamena sāvakanāmyeva sikkhāpadam paññattam, na attano. Sayameva kira pāṭihāriyam kattukāmo, kiṃ nu kho karomā”ti mantayimṣu.

Rājā satthāraṃ pucchi – “bhante, kadā pāṭihāriyam karissathā”ti. “Ito catumāsaccayena āsāḷhipuṇṇamāyam, mahārājā”ti. “Kattha karissatha, bhante”ti? “Sāvattim nissāya, mahārājā”ti. “Kasmā pana satthā evaṃ dūraṭṭhānaṃ apadisī”ti? “Yasmā taṃ sabbabuddhānaṃ mahāpāṭihāriyakaraṇaṭṭhānaṃ, apica mahājanassa sannipātanatthāyapi dūraṭṭhānameva apadisī”ti. Titthiyā taṃ katham sutvā “ito kira catunnaṃ māsānaṃ accayena samaṇo gotamo sāvattiyam pāṭihāriyam karissati, idāni taṃ amuñcivāva anubandhissāma, mahājano amhe disvā ‘kiṃ ida’nti pucchissati. Athassa vakkhāma ‘mayam samaṇena gotamena saddhim pāṭihāriyam karissāmā’ti vadimhā. So palāyati, mayamassa palāyitum adatvā anubandhāmā”ti. Satthā rājagahe piṇḍāya caritvā nikkhami. Titthiyāpissa pacchatova nikkhamitvā bhattakiccaṭṭhāne vasanti. Vasitaṭṭhāne punadvise pātaraṣaṃ karonti. Te manussehi “kimida”nti pucchitā heṭṭhā cintitaniyāmeneva ārocesuṃ. Mahājanopi “pāṭihāriyam passissāmā”ti anubandhi.

Satthā anupubbena sāvattim pāpuṇi. Titthiyāpi tena saddhimyeva gantvā upaṭṭhāke samādapetvā sataṣaṣaṃ labhitvā khadirathambhehi maṇḍapaṃ kāretvā nīluppalehi chādāpetvā “idha pāṭihāriyam karissāmā”ti nisīdimṣu. Rājā pasenadi kosalo satthāraṃ upasaṅkamtivā, “bhante, titthiyehi maṇḍapo kārito, ahampi tumhākaṃ maṇḍapaṃ karissāmī”ti. “Alaṃ, mahārāja, atthi mayham maṇḍapakārako”ti. “Bhante, maṃ ṭhapetvā ko añño kātuṃ sakkhissati”ti? “Sakko, devarājā”ti. “Kahaṃ pana, bhante, pāṭihāriyam karissathā”ti? “Kaṇḍambarukkhamūle, mahārājā”ti. Titthiyā “ambarukkhamūle kira pāṭihāriyam karissati”ti sutvā attano upaṭṭhākānaṃ ārocetvā yojanabbhantare ṭhāne antamaso tadahujātampi ambapotakaṃ uppāṭetvā araṇṇe khipāpesuṃ.

Satthā āsāḷhipuṇṇamadivase antonagaram pāvīsi. Raññopi uyyānapālo kaṇḍo nāma ekam piṅgalakipillikehi katapattapuṭassa antare mahantaṃ ambapakkam disvā tassa gandharasalobhena sampatante vāyase palāpetvā rañño khādanatthāya ādāya gacchanto antarāmagge satthāraṃ disvā cintesi – “rājā imaṃ ambaṃ khāditvā mayham aṭṭha vā soḷasa vā kahāpaṇe dadeyya, taṃ me ekattabhāvepi jīvitavuttiyā nālaṃ. Sace panāham satthu imaṃ dassāmi, avassaṃ taṃ me dīghakālaṃ hitāvahaṃ bhavissati”ti. So taṃ ambapakkam satthu upanāmesi. Satthā ānandattheraṃ olokesi. Athassa thero catumahārājadattiyam pattam nīharitvā hatthe ṭhapesi. Satthā pattam upanāmetvā ambapakkam paṭiggahetvā tattheva nisīdanākāraṃ dassesi. Thero cīvaraṃ paññāpetvā adāsi. Athassa tasmim nisinne thero pāṇiyam parissāvetvā ambapakkam madditvā pānakam katvā adāsi. Satthā ambapānakam pivitvā kaṇḍam āha – “imaṃ ambaṭṭhim idheva paṃsuṃ viyūhitvā ropehī”ti. So tathā akāsi. Satthā tassa upari hattham dhovi. Hatthe dhovitamatteyeva naṅgalasīsamattakkhandho hutvā ubbedhena paṇṇāsattho ambarukkho uṭṭhahi. Catūsu disūsu ekeka, uddham ekāti pañca mahāsākhā paṇṇāsatthā ahesuṃ. So tāvadeva pupphaphalasañchanno hutvā ekekasmim ṭhāne paripakkaambapiṇḍidharo ahosi. Pacchato āgacchantā bhikkhū ambapakkāni khādanā eva āgamimṣu. Rājā “evarūpo kira ambarukkho uṭṭhito”ti sutvā “mā naṃ koci chindī”ti ārakkham ṭhapesi. So pana kaṇḍena ropitattā **kaṇḍambarukkh**otveva paññāyī. Dhuttakāpi ambapakkāni khāditvā “hare duṭṭhatitthiyā ‘samaṇo kira gotamo kaṇḍambarukkhamūle pāṭihāriyam karissati’ti tumhehi yojanabbhantare tadahujātāpi ambapotakā uppāṭāpitā, kaṇḍambo nāma aya”nti vatvā te ucchiṭṭhaambaṭṭhīhi paharimṣu.

Sakko vātavalāhakaṃ devaputtam āṇāpesi “titthiyānaṃ maṇḍapaṃ vātehi uppāṭetvā ukkārabhūmiyam khipāpehī”ti. So tathā akāsi. Sūriyampi devaputtam āṇāpesi “sūriyamaṇḍalam nikaḍḍhanto tāpehī”ti. So tathā akāsi. Puna vātavalāhakaṃ āṇāpesi “vātamaṇḍalam uṭṭhāpentō yāhī”ti. So tathā karonto titthiyānaṃ paggharitasedarīre rajovaṭṭiyā okiri. Te tambamattikasadisā ahesuṃ. Vassavalāhakampi āṇāpesi “mahantāni bindūni pātehī”ti. So tathā akāsi. Atha nesam kāyo kabaraḡāvisadisō ahosi. Te nigaṇṭhā lajjamānā hutvā sammukhasammukhaṭṭhāneneva palāyimṣu. Evaṃ palāyantesu purāṇakassapassa upaṭṭhāko eko kassako “idāni me ayyānaṃ pāṭihāriyakaraṇavelā, gantvā pāṭihāriyam passissāmī”ti goṇe vissajjetvā pātova ābhatam yāgukūṭaṇceva yottakaṇca gahetvā āgacchanto purāṇam tathā palāyantam disvā, bhante, ajja ‘ayyānaṃ pāṭihāriyam passissāmī’ti āgacchāmi, tumhe kahaṃ gacchathā”ti. Kiṃ te pāṭihāriyena, imaṃ kuṭaṇca yottaṇca dehīti. So tena dinnam kuṭaṇca yottaṇca ādāya nadīṭiraṃ gantvā kuṭam yottena attano gīvāya bandhitvā lajjanto kiñci akathetvā rahade patitvā udakapubbuḷe uṭṭhāpentō kālam katvā avīcimhi nibbatti.

Sakko ākāse ratanacankamaṃ māpesi. Tassa ekā koṭi pācīnacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ ahosi, ekā pacchamacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ. Satthā sannipatitāya chattimsayojanikāya parisāya vadḍhamānakacchāyāya “idāni pāṭihāriyakaraṇavelā”ti gandhakuṭito nikkhamitvā pamukhe aṭṭhāsi. Atha naṃ **gharaṇī** nāma iddhimantī ekā anāgāmiupāsikā upasaṅkamitvā, “bhante, mādisāya dhītari vijjamānāya tumhākaṃ kilamanakiccaṃ natthi, ahaṃ pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti āha. “Kathaṃ tvamaṃ karissasi, gharaṇī”ti? “Bhante, ekasmiṃ cakkavālagabbhe mahāpathaviṃ udakaṃ katvā udakasakuṇikā viya nimujjitvā pācīnacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ attānaṃ dassessāmi, tathā pacchimauttaradakkhiṇacakkavālamukhavaṭṭiyaṃ, tathā majjhe”. Mahājano maṃ disvā “kā esā”ti vutte vakkhati “gharaṇī nāmesā, ayaṃ tāva ekissā itthiyā ānubhāvo, buddhānubhāvo pana kīdiso bhavissati”ti. Evaṃ titthiyā tumhe adisvāva palāyissantīti. Atha naṃ satthā “jānāmi te gharaṇī evarūpaṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samatthabhāvaṃ, na panāyaṃ tavatthāya baddho mālāpuṭo”ti vatvā paṭikkhipi. Sā “na me satthā anujānāti, addhā mayā uttaritaraṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samattho añño atthī”ti ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthāpi “evameva tesamaṃ guṇo pākaṭo bhavissatīti evamaṃ chattimsayojanikāya parisāya majjhe sīhanādaṃ nadissati”ti maññamāno aparepi pucchi – “tumhe kathaṃ pāṭihāriyaṃ karissathā”ti. Te “evañca evañca karissāma, bhante”ti satthu purato ṭhitāva sīhanādaṃ nadimsu. Tesu kira **cūlaanāthapiṇḍiko** “mādisa anāgāmiupāsake putte vijjamāne satthu kilamanakiccaṃ natthī”ti cintetvā “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti vatvā “kathaṃ karissasi”ti puṭṭho “ahaṃ, bhante, dvādasayojanikaṃ brahmattabhāvaṃ nimminivā imissā parisāya majjhe mahāmeghagajjitasadisena saddena brahmaapphoṭanaṃ nāma apphoṭessāmi”ti. Mahājano “kiṃ nāmeso saddo”ti pucchitvā “cūlaanāthapiṇḍikassa kira brahmaapphoṭanasaddo nāmā”ti vakkhati. Titthiyā “gahapatikassa kira tāva eso ānubhāvo, buddhānubhāvo kīdiso bhavissati”ti tumhe adisvāva palāyissantīti. Satthā “jānāmi te ānubhāva”nti tassapi tatheva vatvā pāṭihāriyakaraṇaṃ nānujāni.

Athekā paṭisambhidappattā sattavassikā cīrasāmaṇerī kira nāma satthāraṃ vanditvā “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti āha. “Kathaṃ karissasi cīre”ti? “Bhante, sineruñca cakkavālapabbatañca himavantañca āharitvā imasmiṃ ṭhāne paṭipāṭiyā ṭhapetvā ahaṃ haṃsasakuṇī viya tato tato nikkhamitvā asajjamānā gamissāmi, mahājano maṃ disvā “kā esā”ti pucchitvā ‘cīrasāmaṇerī’ti vakkhati. Titthiyā ‘sattavassikāya tāva sāmaṇeriyā ayamānubhāvo, buddhānubhāvo kīdiso bhavissati’ti tumhe adisvāva palāyissantī”ti. Ito paraṃ evarūpāni vacanāni vuttānusārenea veditabbāni. Tassāpi bhagavā “jānāmi te ānubhāva”nti vatvā pāṭihāriyakaraṇaṃ nānujāni. Atheko paṭisambhidappatto khīṇāsavo **cundasāmaṇero** nāma jātiyā sattavassiko satthāraṃ vanditvā “ahaṃ bhagavā pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti vatvā “kathaṃ karissasi”ti puṭṭho āha – “ahaṃ, bhante, jambudīpassa dhajabhūtaṃ mahājamburukkaṃ khandhe gahetvā cāletvā mahājambupesīyo āharitvā imaṃ parisamaṃ khādāpessāmi, pāricchattakakusumāni ca āharitvā tumhe vandissāmi”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāva”nti tassa pāṭihāriyakaraṇaṃ paṭikkhipi.

Atha uppalavaṇṇā therī satthāraṃ vanditvā “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti vatvā “kathaṃ karissasi”ti puṭṭhā āha – “ahaṃ, bhante, samantā dvādasayojanikaṃ parisamaṃ dassetvā āvaṭṭato chattimsayojanāya parisāya parivuto cakkavattirājā hutvā āgantvā tumhe vandissāmi”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāva”nti tassāpi pāṭihāriyakaraṇaṃ paṭikkhipi. Atha mahāmoggallānatthero bhagavantaṃ vanditvā “ahaṃ, bhante, pāṭihāriyaṃ karissāmi”ti vatvā “kathaṃ karissasi”ti puṭṭho āha – “ahaṃ, bhante, sinerupabbatarājānaṃ dantantare ṭhapetvā māsasāsapabījaṃ viya khādissāmi”ti. “Aññaṃ kiṃ karissasi”ti? “Imaṃ mahāpathaviṃ kaṭasāraṃ viya saṃvellitvā aṅgulantare nikkhipissāmi”ti. “Aññaṃ kiṃ karissasi”ti? “Mahāpathaviṃ kulālacakkaṃ viya parivattetvā mahājanaṃ pathavojaṃ khādāpessāmi”ti. “Aññaṃ kiṃ karissasi”ti? “Vāmahatthe pathaviṃ katvā ime satte dakkhiṇahatthena aññasmiṃ dīpe ṭhapessāmi”ti. “Aññaṃ kiṃ karissasi”ti? “Sineruṃ chattadaṇḍaṃ viya katvā mahāpathaviṃ ukkhipitvā tassupari ṭhapetvā chattahattho bhikkhu viya ekahatthenādāya ākāse caṅkamissāmi”ti. Satthā “jānāmi te ānubhāva”nti tassapi pāṭihāriyakaraṇaṃ nānujāni. So “jānāti maññe satthā mayā uttaritaraṃ pāṭihāriyaṃ kātuṃ samattha”nti ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Atha naṃ satthā “nāyaṃ moggallānaṃ tavatthāya baddho bālāpuṭo. Ahañhi asamadhuro, mama dhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma natthi. Anacchariyametamaṃ, yaṃ idāni mama dhuraṃ vahituṃ samattho nāma bhavēyya. Ahetukatiracchānayanoniyamaṃ nibbattakālepi mama dhuraṃ añño vahituṃ samattho nāma nāhosiyevā”ti vatvā “kadā pana, bhante”ti therena puṭṭho atītaṃ āharitvā –

“Yato yato garu dhuraṃ, yato gambhīravattanī;

Tadāssu kaṇhaṃ yuñjanti, svāssu taṃ vahate dhura’’nti. –

Idaṃ **kaṇhausabhajātakaṃ** (jā. 1.1.29) vitthāretvā puna tameva vatthum visesetvā dassento –

‘‘Manuññameva bhāseyya, nāmanuññam kudācanaṃ;
Manuññam bhāsamānassa, garuṃ bhāraṃ udaddhari;
Dhanañca naṃ alābhesi, tena cattamano ahū’’ti. –

Idaṃ **nandivīsālajātakaṃ** vitthāretvā kathesi. Kathetvā ca pana satthā ratanacaṅkamaṃ abhiruhi, purato dvādasayojanikā parisā ahoṣi tathā pacchato ca uttarato ca dakkhiṇato ca. Ujukaṃ pana catuvīsatiyojanikāya parisāya majjhe bhagavā yamakapāṭihāriyaṃ akāsi.

Taṃ pālito tāva evaṃ veditabbam (paṭi. ma. 1.116) – katamaṃ tathāgatassa yamakapāṭihāriye ñāṇaṃ? Idaṃ tathāgato yamakapāṭihāriyaṃ karoti asādhāraṇaṃ sāvakehi, uparimakāyato aggikkhandho pavattati, heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati. Heṭṭhimakāyato aggikkhandho pavattati, uparimakāyato udakadhārā pavattati. Puratthimakāyato, pacchimakāyato; pacchimakāyato, puratthimakāyato; dakkhiṇaakkhito, vāmaakkhito; vāmaakkhito, dakkhiṇaakkhito; dakkhiṇakaṇṇasotato, vāmaṇṇasotato; vāmaṇṇasotato, dakkhiṇakaṇṇasotato; dakkhiṇanāsikāsotato, vāmanāsikāsotato; vāmanāsikāsotato, dakkhiṇanāsikāsotato; dakkhiṇaamsakūṭato, vāmaamsakūṭato; vāmaamsakūṭato, dakkhiṇaamsakūṭato; dakkhiṇahatthato, vāmahatthato; vāmahatthato, dakkhiṇahatthato; dakkhiṇapassato, vāmapassato; vāmapassato, dakkhiṇapassato; dakkhiṇapādato, vāmapādato; vāmapādato, dakkhiṇapādato; aṅgulaṅgulehi, aṅgulantarikāhi; aṅgulantarikāhi, aṅgulaṅgulehi; ekekalomakūpato aggikkhandho pavattati, ekekalomato udakadhārā pavattati. Ekekalomato aggikkhandho pavattati, ekekalomakūpato udakadhārā pavattati channaṃ vaṇṇānaṃ nīlānaṃ pītakānaṃ lohitakānaṃ odātānaṃ mañjeṭṭhānaṃ pabhassarānaṃ. Bhagavā caṅkamati, buddhanimmito tiṭṭhati vā nisīdati vā seyyaṃ vā kappeti...pe... nimmito seyyaṃ kappeti, bhagavā caṅkamati vā tiṭṭhati vā nisīdati vā. Idaṃ tathāgatassa yamakapāṭihāriye ñāṇanti.

Idaṃ pana pāṭihāriyaṃ bhagavā tasmim caṅkame caṅkamitvā akāsi. Tassa tejokasiṇasamāpattivāsena uparimakāyato aggikkhandho pavattati, āpokasiṇasamāpattivāsena heṭṭhimakāyato udakadhārā pavattati. Na pana udakadhārāya pavattanaṭṭhānato aggikkhandho pavattati, aggikkhandhassa pavattanaṭṭhānato udakadhārā pavattatiṭi dassetuṃ ‘‘heṭṭhimakāyato uparimakāyato’’ti vuttaṃ. Eseva nayo sabbapadesu. Aggikkhandho panettha udakadhārāya asammisso ahoṣi, tathā udakadhārā aggikkhandhena. Ubhayampi kira cetam yāva brahmalokā uggantvā cakkavāḷamukhavattiyaṃ patati. ‘‘Channaṃ vaṇṇāna’’nti vuttā panassa chabbaṇṇaramsiyo ghaṭehi āsiṅcamānaṃ vilīnasuvaṇṇaṃ viya yantanālikato nikkhantasuvaṇṇarasadhārā viya ca ekacakkavāḷagabbhato uggantvā brahmalokaṃ āhacca paṭinivattitvā cakkavāḷamukhavattimeva gaṇhiṃsu. Ekacakkavāḷagabbhaṃ vaṅkagopānasikaṃ viya bodhigharaṃ ahoṣi ekālokaṃ.

Taṃdivasaṃ satthā caṅkamitvā pāṭihāriyaṃ karonto antarantarā mahājanassa dhammaṃ kathesi. Kathento ca janaṃ nirassāsaṃ akatvā tassa assāsavāraṃ deti. Tasmim khaṇe mahājano sādhuṅkāraṃ pavattesi. Tassa sādhuṅkārapavattanakāle satthā tāvamahatiyā parisāya cittaṃ olovento ekekassa soḷasannaṃ ākāraṇaṃ vasena cittācāraṃ aññāsi. Evaṃ lahukaparivattaṃ buddhānaṃ cittaṃ. Yo yo yasmiṅca dhamme yasmiṅca pāṭihāre pasanno, tassa tassa ajjhāsaya vaseneva dhammañca kathesi, pāṭihārañca akāsi. Evaṃ dhamme desiyaṃāne pāṭihāre ca kariyaṃāne mahājanassa dhammābhisamayo ahoṣi. Satthā pana tasmim samāgame attano maṇaṃ gahetvā aññaṃ pañhaṃ pucchituṃ samatthaṃ adisvā nimmitabuddhaṃ māpesi. Tena pucchitaṃ pañhaṃ satthā vissajjesi, satthārā pucchitaṃ so vissajjesi. Bhagavato caṅkamanakāle nimmito ṭhānādīsu aññataraṃ kappesi, nimmitassa caṅkamanakāle bhagavā ṭhānādīsu aññataraṃ kappesi. Tamatthaṃ dassetuṃ ‘‘nimmito caṅkamati vā’’tiādi vuttaṃ. Evaṃ karontassa satthu pāṭihāriyaṃ disvā dhammakathaṃ sutvā tasmim samāgame vīsatiyā pāṇakoṭīnaṃ dhammābhisamayo ahoṣi.

Satthā pāṭihāraṃ karontova ‘‘kattha nu kho atītabuddhā idaṃ pāṭihāraṃ katvā vassaṃ upentī’’ti āvajjetvā ‘‘tāvatiṃsabhavane vassaṃ upagantvā mātu abhidhammapiṭakaṃ desentī’’ti disvā dakkhiṇapādaṃ ukkhipitvā yugandharamatthake ṭhapetvā itaraṃ pādaṃ ukkhipitvā sinerumatthake ṭhapesi. Evaṃ aṭṭhasatthiyojanasatasahasatthāne tayo padavārā ahesuṃ, dve pādachiddāni. Satthā pādaṃ pasāretvā akkamīti na sallakkhetabbam. Tassa hi pādukkhipanakāleyeva pabbatā pādamaḷam

āgantvā sampañcchimsu, satthārā akkamanakāle te pabbatā utthāya sakaṭṭhāneyeva aṭṭhaṃsu. Sakko satthāraṃ disvā cintesi – “paṇḍukambalasilāya maññe satthā imaṃ vassāvāsaṃ upessati, bahūnañca devatānaṃ upakāro bhavissati, satthari panettha vassāvāsaṃ upagate aññā devatā hatthampi ṭhapetuṃ na sakkhissanti. Ayaṃ kho pana paṇḍukambalasilā dīghato satthiyojanā, vitthārato paṇṇāsyojanā, puthulato pannarasyojanā, satthari nisinnepi tucchāṃ bhavissati”ti. Satthā tassa ajjhāsayaṃ viditvā attano saṅghātiṃ silāsaṃ paṭicchādayamānaṃ khipi. Sakko cintesi – “cīvaraṃ tāva paṭicchādayamānaṃ khipi, sayāṃ pana parittake ṭhāne nisīdissati”ti. Satthā tassa ajjhāsayaṃ viditvā nīcapīṭhakaṃ mahāpamsukūliko viya paṇḍukambalasilā antocīvarabhogeyeva katvā nisīdi. Mahājanopi taṃkhaṇaṃñeva satthāraṃ olovento nāddasa, candassa atthaṅgamitakālo viya sūriyassa ca atthaṅgamitakālo viya ahoṣi. Mahājano –

“Gato nu cittaḥkūṭaṃ vā, kelāsaṃ vā yugandharaṃ;
Na no dakkhemu sambuddhaṃ, lokajetthaṃ narāsabha”nti. –

Imaṃ gāthaṃ vadanto paridevi. Apare “satthā nāma pavivekarato, so ‘evarūpāya me parisāya evarūpaṃ pāṭihīraṃ kata’nti lajjāya aññaṃ raṭṭhaṃ vā janapadaṃ vā gato bhavissati, na dāni taṃ dakkhissāmā”ti paridevantā imaṃ gāthamāhaṃsu –

“Pavivekarato dhīro, nimaṃ lokaṃ punehiti;
Na no dakkhemu sambuddhaṃ, lokajetthaṃ narāsabha”nti.

Te mahāmoggallānaṃ pucchimsu – “kahaṃ, bhante, satthā”ti? So sayāṃ jānantopi “paresampi guṇā pākāṭā hontū”ti ajjhāsayena “anuruddhaṃ pucchathā”ti āha. Te therāṃ tathā pucchimsu – “kahaṃ, bhante, satthā”ti? Tāvatiṃsabhavane paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃ upagantvā mātu abhidhammapīṭhakaṃ desetūṃ gatoti. “Kadā āgamissati, bhante”ti? “Tayo māse abhidhammapīṭhakaṃ desetvā mahāpavāraṇadivase”ti. Te “satthāraṃ adisvā na gamissāmā”ti tattheva khandhāvāraṃ bandhimsu. Ākāsameva kira nesāṃ chadanaṃ ahoṣi. Tāya ca mahatiyā parisāya sarīranighaṃso nāma na paññāyi, pathavī vivaraṃ adāsi, sabbattha parisuddhameva bhūmitalaṃ ahoṣi.

Satthā paṭhamameva moggallānattheraṃ avoca – “moggallāna, tvaṃ etissāya parisāya dhammaṃ deseyyāsi, cūlaanāthapiṇḍiko āhāraṃ dassati”ti. Tasmā taṃ temāsaṃ cūlaanāthapiṇḍikova tassā parisāya yāpanaṃ yāgubhattaṃ khādanīyaṃ tambulatelagandhamālāpilandhanāni ca adāsi. Mahāmoggallāno dhammaṃ desesi, pāṭihīriyadassanattaṃ āgatāgatehi puṭṭhapañhe ca vissajjesi. Satthārampi mātu abhidhammadeśanattaṃ paṇḍukambalasilāyaṃ vassaṃ upagataṃ dasasahassacakkavāḷadevatā parivārayimsu. Tena vuttaṃ –

“Tāvatiṃse yadā buddho, silāyaṃ paṇḍukambale;
Pāricchattakamūlamhi, vihāsi purisuttamo.

“Dasasu lokadhātūsu, sannipatitvāna devatā;
Payirupāsanti sambuddhaṃ, vasantaṃ nāgamuddhani.

“Na koci devo vaṇṇena, sambuddhassa virocāti;
Sabbe deve atikkamma, sambuddhova virocātī”ti. (pe. va. 317-319);

Evaṃ sabbā devatā attano sarīrappabhāya abhibhavitvā nisinnassa panassa mātā tusitavimānato āgantvā dakkhiṇapasse nisīdi. Indakopi devaputto āgantvā dakkhiṇapasseyeva nisīdi, aṅkuro vāmapasse nisīdi. So mahesakkhāsu devatāsu sannipatantīsu apagantvā dvādasayojanike ṭhāne okāsaṃ labhi, indako tattheva nisīdi. Satthā te ubhopi oloketvā attano sāsane dakkhiṇeyyapuggalānaṃ dinnadānassa mahapphalabhāvaṃ nīpetukāmo evamāha – “aṅkura, tayā dīghamantare dasavassasahassaparimānakāle dvādasayojanikaṃ uddhanapantiṃ katvā mahādānaṃ dinnaṃ, idāni mama samāgamaṃ āgantvā dvādasayojanike ṭhāne okāsaṃ labhi, kiṃ nu kho ettha kāraṇa”nti? Vuttampi cetāṃ –

“Oloketvāna sambuddho, aṅkurañcāpi indakaṃ;
Dakkhiṇeyyaṃ sambhāvento, idaṃ vacanamabravi.

“Mahādānaṃ tayā dinnaṃ, aṅkura dīghamantare;

Atidūre nisinnosi, āgaccha mama santike’’ti. (pe. va. 321-322);

So saddho pathavītaḷaṃ pāpuṇi. Sabbāpi naṃ sā parisā assosi. Evaṃ vutte –

‘‘Codito bhāvitattena, aṅkuro etamabravi;
Kiṃ mayhaṃ tena dānena, dakkhiṇeyyena suṇṇataṃ.

‘‘Ayaṃ so indako yakkho, dajjā dānaṃ parittakaṃ;
Atirocati amhehi, cando tārāgaṇe yathā’’ti. (pe. va. 323-324);

Tattha **dajjā**ti datvā. Evaṃ vutte satthā indakaṃ āha – ‘‘indaka, tvaṃ mama dakkhiṇapasse nisinno, kasmā anapagantvāva nisīdasi’’ti? So ‘‘ahaṃ, bhante, sukhetta appakabījaṃ vapanakassako viya dakkhiṇeyyasampadaṃ alattha’’nti dakkhiṇeyyaṃ pabhāvento āha –

‘‘Ujjaṅgale yathā khetta, bījaṃ bahumpi ropitaṃ;
Na phalaṃ vipulaṃ hoti, napi toseti kassakaṃ.

‘‘Tatheva dānaṃ bahukaṃ, dussīlesu patiṭṭhitaṃ;
Na phalaṃ vipulaṃ hoti, napi toseti dāyakaṃ.

‘‘Yathāpi bhaddake khetta, bījaṃ appampi ropitaṃ;
Sammā dhāraṃ pavecchante, phalaṃ toseti kassakaṃ.

‘‘Tatheva sīlavantesu, guṇavantesu tādisu;
Appakampi kataṃ kāraṃ, puṇṇaṃ hoti mahapphala’’nti. (pe. va. 325-328);

Kiṃ panetassa pubbakammanti? So kira anuruddhattherassa antogāmaṃ piṇḍāya pavīṭṭhassa attano ābhataṃ kaṭacchubhikkhaṃ dāpesi. Tadā tassa puṇṇaṃ aṅkurena dasavassasahassāni dvādasayojanikaṃ uddhanapantiṃ katvā dinnadānato mahapphalataraṃ jātaṃ. Tasmā evamāha.

Evaṃ vutte satthā, ‘‘aṅkura, dānaṃ nāma viceyya dātuṃ vaṭṭati, evaṃ taṃ sukhettesu vuttabījaṃ viya mahapphalaṃ hoti. Tvaṃ pana na tathā akāsi, tena te dānaṃ mahapphalaṃ na jāta’’nti imamattaṃ vibhāvento –

‘‘Viceyya dānaṃ dātabbaṃ, yattha dinnāṃ mahapphalaṃ...pe....

‘‘Viceyya dānaṃ sugatappasattaṃ,
Ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke;
Etesu dinnāni mahapphalāni,
Bījāni vuttāni yathā sukhetta’’ti. (pe. va. 329-330) –

Vatvā uttarimpi dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

‘‘Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṃ pajā;
Tasmā hi vītarāgesu, dinnāṃ hoti mahapphalaṃ.

‘‘Tiṇadosāni khettāni, dosadosā ayaṃ pajā;
Tasmā hi vītadosesu, dinnāṃ hoti mahapphalaṃ.

‘‘Tiṇadosāni khettāni, mohadosā ayaṃ pajā;
Tasmā hi vītamohesu, dinnāṃ hoti mahapphalaṃ.

‘‘Tiṇadosāni khettāni, icchādosā ayaṃ pajā;
Tasmā hi vigaticchesu, dinnāṃ hoti mahapphala’’nti.

Desanāvasāne aṅkuro ca indako ca sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Atha satthā devaparisāya majjhe nisinno mātaraṃ ārabha “kusalā dhammā, akusalā dhammā, abyākatā dhammā”ti abhidhammapīṭakaṃ paṭṭhapesi. Evaṃ tayo māse niraṇṭaraṃ abhidhammapīṭakaṃ kathesi. Kathento pana bhikkhācāraṇelāya “yāva mamāgamaṇā ettakaṃ nāma dhammaṃ desetū”ti nimmitabuddhaṃ māpetvā himavantaṃ gantvā nāgalatādantakaṭṭhaṃ khādītva anotattadahe mukhaṃ dhovītvā uttarakuruto piṇḍapātaṃ āharitvā mahāsālamālake nisinno bhattakiccaṃ akāsi. Sāriputtathero tattha gantvā satthu vattaṃ karoti. Satthā bhattakiccapariyosāne, “sāriputta, ajja mayā ettako nāma dhammo bhāsito, tvaṃ attano antevāsikānaṃ bhikkhūnaṃ vācehi”ti therassa kathesi. Yamakapāṭihīre kira pasīditvā pañcasatā kulaputtā therassa santike pabbajimsu. Te sandhāya therāṃ evamāha. Vatvā ca pana devalokaṃ gantvā nimmitabuddhena desitaṭṭhānato paṭṭhāya sayāṃ dhammaṃ desesi. Theropi gantvā tesāṃ bhikkhūnaṃ dhammaṃ desesi. Te satthari devaloke viharanteyeva sattapakaraṇikā ahesuṃ.

Te kira kassapabuddhakāle khuddakavagguliyo hutvā ekasmiṃ pabbhāre olambantā dvinnaṃ therānaṃ caṅkamitvā abhidhammaṃ sajjhāyantānaṃ saddaṃ sutvā sare nimittaṃ aggahesuṃ. Te “ime khandhā nāma, imā dhātuyo nāmā”ti ajānitvā sare nimittagahaṇamatteneva tato cutā devaloke nibbattā, ekaṃ buddhantaṃ dibbasampattiṃ anubhavitvā tato cavitvā sāvattiyaṃ kulagharesu nibbattā. Yamakapāṭihīre uppannapasādā therassa santike pabbajitvā sabbapaṭṭhamāṃ sattapakaraṇikā ahesuṃ. Satthāpi teneva nīhārena taṃ temāsaṃ abhidhammaṃ desesi. Desanāvasāne asītikotiśahassānaṃ devatānaṃ dhammābhisaṃyo ahoṣi, mahāmāyāpi sotāpattiṃ patitṭhahi.

Sāpi kho chattiṃsayojanaparimaṇḍalā parisā “idāni sattame divase mahāpavāraṇā bhavissatī”ti mahāmoggallānatheraṃ upasaṅkamitvā āha – “bhante satthu, orohaṇadivasāṃ saññātūṃ vaṭṭati, na hi mayāṃ satthāraṃ adisvā gamissāmā”ti. Āyasmā mahāmoggallāno taṃ kathaṃ sutvā “sādhāvuso”ti vatvā tattheva pathaviyaṃ nimuggo sinerupādaṃ gantvā “maṃ abhiruhantaṃ parisā passatū”ti adhiṭṭhāya maṇiratanena āvutaṃ paṇḍukambalasuttaṃ viya paññāyamānarūpova sinerumajjhena abhiruhi. Manussāpi naṃ “ekayojanaṃ abhiruḷho, dviyojanaṃ abhiruḷho”ti olokayimsu. Theropi satthu pāde sīsena ukkhipanto viya abhiruhitvā vanditvā evamāha – “bhante, parisā tumhe disvāva gantukāmā, kadā orohissathā”ti. “Kahaṃ pana te, moggallāna, jeṭṭhabhātiko sāriputto”ti. “Bhante, saṅkassanagare vassaṃ upagato”ti. Moggallāna, ahaṃ ito sattame divase mahāpavāraṇāya saṅkassanagaradvāre otarissāmi, maṃ daṭṭhukāmā tattha āgacchantu, sāvattitho saṅkassanagaradvāraṃ tiṃsayojanāni, ettake magge kassaci pātheyyakiccaṃ natthi, uposathikā hutvā dhuravihāraṃ dhammassavanatthāya gacchantā viya āgaccheyyāthāti tesāṃ āroceyyāsīti. Thero “sādhu, bhante”ti gantvā tathā ārocesi.

Satthā vuṭṭhavasso pavāretvā sakkassa ārocesi – “mahārāja, manussapaṭṭhaṃ gamissāmī”ti. Sakko suvaṇṇamayāṃ maṇimayaṃ rajatamayanti tīṇi sopānāni māpesi. Tesāṃ pādā saṅkassanagaradvāre patitṭhahimsu, sīsāni sinerumuddhani. Tesu dakkhiṇapasse suvaṇṇamayāṃ sopānaṃ devatānaṃ ahoṣi, vāmapasse rajatamayāṃ sopānaṃ mahābrahmānaṃ ahoṣi, majjhe maṇimayaṃ sopānaṃ tathāgatassa ahoṣi. Satthāpi sinerumuddhani ṭhatvā devorohaṇasamaye yamakapāṭihāriyaṃ katvā uddhaṃ olokesi, yāva brahmalokā ekaṅgaṇā ahesuṃ. Adho olokesi, yāva avīcīto ekaṅgaṇā ahoṣi. Disāvidisā olokesi, anekāni cakkavālasatasahassāni ekaṅgaṇāni ahesuṃ. Devā manusse passimsu, manussāpi deve passimsu, sabbe sammukhāva passimsu.

Bhagavā chabbaṇṇaraṃsiyo vissajjesi. Taṃ divasaṃ buddhasiriṃ oloketvā chattiṃsayojana parimaṇḍalāya parisāya ekopi buddhabhāvaṃ apatthento nāma natthi. Suvaṇṇasopānena devā otarimsu, rajatasopānena mahābrahmāno otarimsu, maṇisopānena sammāsambuddho otari. Pañcasikho gandhabbadevaputto beluvapaṇḍuvīnaṃ ādāya dakkhiṇapasse ṭhatvā satthu gandhabbamadhuradibbavīṇāya saddena pūjaṃ karonto otari, mātali, saṅgāhako vāmapasse ṭhatvā dibbagandhamālāpupphaṃ gahetvā namassamāno pūjaṃ katvā otari, mahābrahmā chattaṃ dhāresi, suyāmo vālabījanīṃ dhāresi. Satthā iminā parivārena saddhiṃ otaritvā saṅkassanagaradvāre patitṭhahi. Sāriputtatheropi āgantvā satthāraṃ vanditvā yasmā sāriputtatherena tathārūpāya buddhasiriya otaranto satthā ito pubbe na diṭṭhapubbo, tasmā –

“Na me diṭṭho ito pubbe, na suto uda kassaci;
Evaṃ vagguvado satthā, tusitā gaṇimāgato”ti. (su. ni. 961; mahāni. 190) –

Ādīhi attano tuṭṭhiṃ pakāsetvā, “bhante, ajja sabbepi devamanussā tumhākaṃ pihayanti, patthenti”ti āha. Atha naṃ satthā, “sāriputta, evarūpehi guṇehi samannāgatā buddhā devamanussānaṃ piyā hontiyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

181.

“Ye jhānapasutā dhīrā, nekkhammūpasame ratā;
Devāpi tesam pihayanti, sambuddhānaṃ satīmata”nti.

Tattha **ye jhānapasutā**ti lakkhaṇūpaniyyhānaṃ ārammaṇūpaniyyhānanti imesu dvīsu jhānesu āvajjanasamāpajjanaadhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇehi yuttappayuttā. **Nekkhammūpasame ratā**ti ettha pabbajjā nekkhammanti na gahetabbā, kilesavūpasamanibbānaratiṃ pana sandhāyetam vuttam. **Devāpī**ti devāpi manussāpi tesam pihayanti patthenti. **Satīmatanti** evarūpagaṇānaṃ tesam satiyā samannāgatānaṃ sambuddhānaṃ. “Aho vata mayaṃ buddhā bhaveyyāma”ti buddhabhāvaṃ icchamānā pihayanti attho.

Desanāvasāne tiṃsamattānaṃ pāṇakoṭīnaṃ dhammābhisamayo ahosi, therassa saddhivihārikā pañcasatabhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu.

Sabbabuddhānaṃ kira avijahitameva yamakapāṭihīraṃ katvā devaloke vassaṃ vasitvā saṅkassanagaradvāre otaraṇaṃ. Tattha pana dakkhiṇapādassa patiṭṭhitatṭhānaṃ acalacetiyatṭhānaṃ nāma hoti. Satthā tattha ṭhatvā puthujjanādīnaṃ visaye pañhaṃ pucchi, puthujjanā attano visaye pañhe vissajjetvā sotāpannavisaye pañhaṃ vissajjetum nāsakkhimsu. Tathā sakadāgāmiādīnaṃ visaye sotāpannādayo, mahāmoggallānavisaye sesamahāsāvaka, sāriputtattherassa visaye mahāmoggallāno, buddhavisaye ca sāriputtopi vissajjetum nāsakkhiyeva. So pācīnadisaṃ ādiṃ katvā sabbadisā olokesi, sabbattha ekaṅgaṇameva ahosi. Aṭṭhasu disāsu devamanussā uddham yāva brahmalokā heṭṭhā bhūmatṭhā ca yakkhanāgasupannaṃ añjaliṃ paggahetvā, “bhante, idha tassa pañhassa vissajjetā natthi, ettheva upadhārethā”ti āhamsu. Satthā sāriputto kilamati. Kiñcāpi hesa –

“Ye ca saṅkhātadhammāse, ye ca sekhā puthū idha;
Tesam me nipako iriyaṃ, puṭṭho pabrūhi mārisā”ti. (su. ni. 1044; cūḷani.
ajitamāṇavapucchānidessa 7) –

Imaṃ buddhavisaye puṭṭhapañhaṃ sutvā ‘satthā maṃ sekhāsekhānaṃ āgamanapaṭipadaṃ pucchati’ti pañhe nikkakho, khandhādīsu pana katarena nu kho mukhena imaṃ paṭipadaṃ kathento ‘ahaṃ satthu ajjhāsayaṃ gaṇhitum na sakkhissāmi’ti mama ajjhāsaye kaṅkhati, so mayā naye adinne kathetum na sakkhissati, nayamassa dassāmīti nayaṃ dassento “bhūtamidaṃ, sāriputta, samanupassasī”ti āha. Evaṃ kirassa ahosi “sāriputto mama ajjhāsayaṃ gahetvā kathento khandhavasena kathessati”ti. Therassa saha nayadānena so pañho nayasatena nayasahassena nayasatasahassena upaṭṭhāsi. So satthārā dinnanaye ṭhatvā taṃ pañhaṃ kathesi. Ṭhapetvā kira sammāsambuddhaṃ añño sāriputtattherassa pañnaṃ pāpuṇitum samattho nāma natthi. Teneva kira thero satthu purato ṭhatvā sīhanādaṃ nadi – “ahaṃ, bhante, sakalakappampi deve vuṭṭhe ‘ettakāni bindūni mahāsamudde patitāni, ettakāni bhūmiyaṃ, ettakāni pabbate’ti gaṇetvā lekhaṃ āropetum samattho”ti. Satthāpi naṃ “jānāmi, sāriputta, gaṇetum samatthabhāva”nti āha. Tassa āyasmato paññāya upamā nāma natthi. Tenevāha –

“Gaṅgāya vālukā khīye, udakaṃ khīye mahaṇṇave;
Mahiyā mattikā khīye, na khīye mama buddhiyā”ti.

Idaṃ vuttam hoti – sace hi, bhante, buddhisampannalokanātha, mayā ekasmiṃ pañhe vissajjite ekaṃ vā vālukam ekaṃ vā udakabinduṃ ekaṃ vā paṃsukhaṇḍaṃ akhipitvā pañhānaṃ satena vā sahasseṇavā satasahassena vā vissajjite gaṅgāya vālukādīsu ekekaṃ ekamante khipeyya, khippataram gaṅgādīsu vālukādayo parikkhayaṃ gaccheyyum, na tveva mama pañhānaṃ vissajjananti. Evaṃ mahāpaññopi hi bhikkhu buddhavisaye pañhassa antaṃ vā koṭiṃ vā adisvā satthārā dinnanaye ṭhatvā pañhaṃ vissajjesi. Taṃ sutvā bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesum – “yaṃ pañhaṃ puṭṭho sabbopi jano kathetum na sakkhi, taṃ dhammasenāpati sāriputto ekakova kathesi”ti. Satthā taṃ kathaṃ sutvā “na idāneva sāriputto yaṃ pañhaṃ mahājano vissajjetum nāsakkhi, taṃ vissajjesi, pubbepi anena vissajjitoyevā”ti vatvā atītaṃ āharitum –

‘‘Parosahassampi samāgatānaṃ,
Kandeyyūṃ te vassasataṃ apañña;
Ekova seyyo puriso sapañño,
Yo bhāsitaṃ vijānāti attha’’nti. (jā. 1.1.99) –

Imaṃ jātakam vitthārena kathesīti.

Devorohaṇavatthu dutiyam.

3. Erakapattanāgarājavatthu

Kiccho manussapaṭilābhoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā bārāṇasiyaṃ upanissāya sattasirīsakarukkhamaṇe viharanto erakapattam nāma nāgarājam ārabha kathesi.

So kira pubbe kassapabuddhasāsane daharabhikkhu hutvā gaṅgāya nāvaṃ abhiruyha gacchanto ekasmiṃ erakagumbe erakapattam gahetvā nāvāya vegasā gacchamānāyapi na muñci, erakapattam chijjivā gataṃ. So ‘‘appamattakam eta’’nti āpattim adesetvā vīsati vassasahassāni araṇṇe samaṇadhammaṃ katvāpi maraṇakāle erakapattena gīvāya gahito viya āpattim desetukāmopi aññaṃ bhikkhuṃ apassamāno ‘‘aparissuddham me sīla’’nti uppannavippaṭṭisāro tato cavitvā ekarukkhadoṇikanāvappamāṇo nāgarājā hutvā nibbatti, **erakapattot**vevassa nāmaṃ ahosi. So nibbattakkhaṇeyeva attabhāvaṃ oloketvā ‘‘ettakam nāma kālam samaṇadhammaṃ katvā ahetukayoniyaṃ maṇḍukabhakkhatthāne nibbattomhī’’ti vippaṭṭisārī ahosi. So aparabhāge ekam dhītaram labhitvā majjhe gaṅgāya udakapiṭṭhe mahantaṃ phalaṃ ukkhipitvā dhītaram tasmim ṭhapetvā naccāpetvā gāyāpesi. Evaṃ kirassa ahosi – ‘‘addhā aham idha iminā upāyena buddhe uppanne tassa uppanabhāvaṃ suṇissāmī’’ti. Yo me gītassa paṭigītam āharati, tassa mahantena nāgabhavanena saddhim dhītaram dassāmīti anvaḍḍhamāsam uposathadivase tam dhītaram phaṇe ṭhapesi. Sā tattha thitā naccantī –

‘‘Kiṃsu adhippatī rājā, kiṃsu rājā rajjissaro;
Kathamsu virajo hoti, katham bāloti vuccatī’’ti. –

Imaṃ gītam gāyati.

Sakalajambudīpavāsino ‘‘nāgamānavikam gaṇhissāmā’’ti gantvā attano attano paññābalena paṭigītam katvā gāyanti. Sā tam paṭikkhipati. Tassā anvaḍḍhamāsam phaṇe ṭhatvā evaṃ gāyantiyāva ekam buddhantaram vītivattam. Atha amhākam satthā loke uppajjivā ekadivasaṃ paccūsakāle lokam volokento erakapattam ādim katvā uttaramānavam nāma attano nānājalassa anto pavitṭham disvā ‘‘kiṃ nu kho bhavissatī’’ti āvajjento ‘‘ajja erakapattassa dhītaram phaṇe ṭhapetvā naccāpanadivaso, ayam uttaramānavo mayā dinnam paṭigītam gaṇhantova sotāpanno hutvā tam ādāya nāgarājassa santikam gamissati. So tam sutvā ‘buddho uppanno’’ti ñatvā mama santikam āgamissati, aham tasmim āgate mahāsamāgame gātham kathessāmi, gāthāpariyosāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissatī’’ti addasa. So tattha gantvā bārāṇasito avidūre satta sirīsakarukkhā atthi, tesu ekassa mūle nisīdi. Jambudīpavāsino gītapāṭigītam ādāya sannipatimsu. Satthā avidūre ṭhāne gacchantam uttaramānavam disvā ‘‘ehi, uttarā’’ti āha. ‘‘Kiṃ, bhante’’ti? ‘‘Ito tāva ehi’’ti. Atha nam āgantvā vanditvā nisinnam āha ‘‘kaham gacchasī’’ti? ‘‘Erakapattassa dhītu gāyanaṭṭhāna’’nti. ‘‘Jānāsi pana gītapāṭigīta’’nti? ‘‘Jānāmi, bhante’’ti. ‘‘Vadehi tāva na’’nti? Atha nam attano jānananiyāmeneva vadantaṃ ‘‘na uttaram etam paṭigītam, aham te paṭigītam dassāmi, ādāya nam gamissatī’’ti. ‘‘Sādhu, bhante’’ti. Atha nam satthā, uttara, tvam nāgamānavikāya gītakāle –

‘‘Chadvārādhippatī rājā, rajjamāno rajjissaro;
Arajjam virajo hoti, rajjam bāloti vuccatī’’ti. –

Imaṃ paṭigītam gāyeyyāsīti āha.

Mānavikāya gītassa attho – **kiṃsu adhippatī rājā**ti kiṃ adhippati rājā nāma hoti? **Kiṃsu rājā rajjissaroti** katham pana rājā rajjissaro nāma hoti? **Kathamsu virajo hotīti** katham nu kho so rājā virajo nāma hotīti?

Paṭigītassa pana attho – **chadvārādhīppatī rājāti** yo channaṃ dvārānaṃ adhippati, ekadvārepi rūpādīhi anabhibhūto, ayaṃ rājā nāma. **Rajjamāno rajjissaroti** yo pana tesu ārammaṇesu rajjati, so rajjamāno rajjissaro nāma. **Arajjanti** arajjamāno pana virajo nāma hoti. **Rajjanti** rajjamāno bālōti vuccatīti.

Evamassa satthā paṭigītaṃ datvā, uttara, tayā imasmim gīte gāyite imassa gītassa imaṃ paṭigītaṃ gāyissati –

“Kenassu vuyhati bālo, kathaṃ nudati paṇḍito;
Yogakkhemī kathaṃ hoti, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa tvam idaṃ paṭigītaṃ gāyeyyāsi –

“Oghena vuyhati bālo, yogā nudati paṇḍito;
Sabbayogavisamyutto, yogakkhemīti vuccati”ti.

Tassattho – “kāmoghādīnā catubbidhena oghena bālo vuyhati, taṃ oghaṃ paṇḍito sammappadhānasaṅkhātena yogena nudati. So sabbehi kāmayogādīhi visamyutto yogakkhemī nāma vuccati”ti.

Uttaro imaṃ paṭigītaṃ gaṇhantova sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. So sotāpanno hutvā taṃ gātham ādāya gantvā, “ambho, mayā gītapaṭigītaṃ āhaṭaṃ, okāsaṃ me dethā”ti vatvā nirantaraṃ ṭhitassa mahājanassa jaṇṇunā akkamanto agamāsi. Nāgamāṇavikā pitu phaṇe ṭhatvā naccamānā “kiṃsu adhippatī rājā”ti gītaṃ gāyati? Uttaro “chadvārādhīppatī rājā”ti paṭigītaṃ gāyati. Puna nāgamāṇavikā “kenassu vuyhati”ti tassa gītaṃ gāyati? Athassā paṭigītaṃ gāyanto uttaro “ogghena vuyhati”ti imaṃ gāthamāha. Nāgarājā taṃ sutvāva buddhassa uppanabhāvaṃ ñatvā “mayā ekam buddhantaram evarūpaṃ padaṃ nāma na sutapubbaṃ, uppanno vata, bho, loke buddho”ti tuṭṭhamānaso naṅguṭṭhena udakaṃ pahari, mahāvīciyo uṭṭhahimsu, ubho tīrāni bhijjimsu. Ito cito ca usabhamatte ṭhāne manussā udake nimujjimsu. So ettakaṃ mahājanaṃ phaṇe ṭhapetvā ukkhipitvā thale paṭiṭṭhapesi. So uttaraṃ upasaṅkamitvā “kahaṃ, sāmi, satthā”ti pucchi. “Ekasmim rukkhamaṇe nisinnō, mahārājā”ti. So “ehi, sāmi, gacchāma”ti uttarena saddhim agamāsi. Mahājanopi tena saddhimyeva gato. Nāgarājā gantvā chabbaṇṇaramsīnaṃ antaraṃ pavisitvā satthāraṃ vanditvā rodamāno aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā āha – “kiṃ idaṃ, mahārājā”ti? “Ahaṃ, bhante, tumhādisassa buddhassa sāvako hutvā vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṃ akāsim, sopi maṃ samaṇadhammo niddhāretuṃ nāsakkhi. Appamattakaṃ erakapattachindanamattaṃ nissāya ahetukapaṭisandhim gahetvā urena parisakkaṇaṭṭhāne nibbattosmi, ekam buddhantaram neva manussattaṃ labhāmi, na saddhammassavanaṃ, na tumhādisassa buddhassa dassana”nti satthā tassa kathaṃ sutvā, “mahārāja, manussattaṃ nāma dullabhameva, tathā saddhammassavanaṃ, tathā buddhuppādo, idaṃ kicchena kasirena labbhati”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

182.

“Kiccho manussapaṭilābho, kicchaṃ maccāna jīvitam;
Kicchaṃ saddhammassavanaṃ, kiccho buddhānamuppādo”ti.

Tassattho – mahantena hi vāyāmena mahantena kusalena laddhattā manussappaṭilābho nāma kiccho dullabho. Nirantaraṃ kasikammādīni katvā jīvitavuttim ghaṭanātopi parittaṭṭhāyitāyapi maccānaṃ jīvitam kicchaṃ. Anekesupi kappesu dhammadesakassa puggalassa dullabhatāya saddhammassavanampi kicchaṃ. Mahantena vāyāmena abhinīhārassa samijjhanato samiddhābhinīhārassa ca anekehipi kappakoṭisahashehi dullabhuppādato buddhānaṃ uppādopi kicchoyeva, ativiya dullabhoti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Nāgarājāpi taṃdivasaṃ sotāpattiphalaṃ labheyya, tiracchānagatatā pana nālattha. So yesu paṭisandhigahaṇatacajahanavissatṭhaniddokkamanasajātiyāmethunasevanacutisāṅkhātesu pañcasu ṭhānesu nāgasarīrameva gahetvā kilamanti, tesu akilamanabhāvaṃ patvā māṇavarūpeneva vicarituṃ labhatīti.

Erakapattanāgarājavatthu tatiyaṃ.

4. Ānandattherapañhavatthu

Sabbapāpassa akaraṇanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Thero kira divāṭṭhāne nisinno cintesi – “satthārā sattannaṃ buddhānaṃ mātāpitaro āyuparicchedo bodhi sāvakaṣannipāto aggasāvakaṣannipāto aggasāvakaupatṭhākoti idaṃ sabbam kathitaṃ, uposatho pana akathito, kiṃ nu kho tesampi ayameva uposatho, añño”ti? So satthāraṃ upasaṅkamtivā tamatthaṃ pucchi. Yasmā pana tesam buddhānaṃ kālabhedova ahosi, na kathābhedo. Vipassī sammāsambuddho hi sattame sattame saṃvacchare uposathaṃ akāsi. Ekadivasaṃ dinnovādoyeva hissa sattannaṃ saṃvaccharānaṃ alaṃ hoti. Sikhī ceva vessabhū ca chaṭṭhe chaṭṭhe saṃvacchare uposathaṃ kariṃsu, kakusandho koṇāgamaṇo ca saṃvacchare saṃvacchare. Kassapadasabalo chaṭṭhe chaṭṭhe māse uposathaṃ akāsi. Ekadivasaṃ dinnovādo eva hissa channaṃ māsānaṃ alaṃ ahosi. Tasmā satthā tesam imaṃ kālabhedaṃ ārocetvā “ovādagāthā pana nesam imāyevā”ti vatvā sabbesaṃ ekameva uposathaṃ āvi karonto imā gāthā abhāsi –

183.

“Sabbapāpassa akaraṇaṃ, kusalassa upasampadā;
Sacittapariyodapanam, etaṃ buddhāna sāsanaṃ.

184.

“Khantī paramaṃ tapo titikkhā,
Nibbānaṃ paramaṃ vadanti buddhā;
Na hi pabbajito parūpaghātī,
Na samaṇo hoti paraṃ viheṭṭhayanto.

185.

“Anūpavādo anūpaghāto, pātimokkhe ca saṃvaro;
Mattaññutā ca bhattasmiṃ, pantañca sayanāsanam;
Adhicitte ca āyogo, etaṃ buddhāna sāsana”nti.

Tattha **sabbapāpassāti** sabbassa akusalakammassa. **Upasampadāti** abhinikkhamanato patṭhāya yāva arahattamaggā kusalassa uppādanañceva uppāditassa ca bhāvanā. **Sacittapariyodapananti** pañcahi nīvaraṇehi attano cittassa vodāpanaṃ. **Etaṃ buddhāna sāsanaṃ** sabbabuddhānaṃ ayamanusiṭṭhi.

Khantīti yā eṣā titikkhāsaṅkhātā khantī nāma, idaṃ imasmim sāsane paramaṃ uttamaṃ tapo. **Nibbānaṃ paramaṃ vadanti buddhāti** buddhā ca paccekabuddhā ca anubuddhā cāti ime tayo buddhā nibbānaṃ uttamantī vadanti. **Na hi pabbajitoti** pañiādīhi paraṃ apahananto viheṭṭhento parūpaghātī pabbajito nāma na hoti. **Na samaṇoti** vuttanayeneva paraṃ viheṭṭhayanto samaṇopi na hotiyeva.

Anūpavādoti anūpavādanañceva anūpavādāpanaṅca. **Anūpaghātoti** anūpaghātanañceva anūpaghātāpanaṅca. **Pātimokkheti** jeṭṭhakasīle. **Saṃvaroti** pidhanaṃ. **Mattaññutāti** mattaññubhāvo pamāṇajānaṃ. **Pantanti** vivittaṃ. **Adhicitte**ti aṭṭhasamāpattisaṅkhāte adhicitte. **Āyogoti** payogakaraṇaṃ. **Etanti** etaṃ sabbesaṃ buddhānaṃ sāsanaṃ. Ettha hi anūpavādena vācasikaṃ sīlaṃ kathitaṃ, anūpaghātena kāyikasīlaṃ, “pātimokkhe ca saṃvaro”ti sīlaṃ kathitaṃ, anūpaghātena kāyikasīlaṃ, “pātimokkhe ca saṃvaro”ti iminā pātimokkhasīlañceva indriyasamvaraṅca, mattaññutāya ājīvapārisuddhi ceva paccayasannisitasīlaṅca, pantasenāsanena sappāyasenāsanam, adhicitteṇa aṭṭha samāpattiyo. Evaṃ imāya gāthāya tissopi sikkhā kathitā eva hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Ānandattherapañhavatthu catutthaṃ.

5. Anabhiratabhikkhuvatthu

Na kahāpaṇavassenāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto ekaṃ anabhiratabhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira sāsane pabbajitvā laddhūpasampado “asukatṭhānaṃ nāma gantvā uddesaṃ uggaṇhāhi”ti upajjhāyena pesito tattha agamāsi. Athassa pituno rogo uppajji. So puttam daṭṭhukāmo hutvā taṃ pakkosituṃ samattham kañci alabhitvā puttasokena vippalapantoyeva āsannamarāṇo hutvā “idaṃ me puttassa pattacīvaramūlam kareyyāsī”ti kahāpaṇasataṃ kaniṭṭhassa hatthe datvā kālamakāsi. So daharassa āgatakāle pādamūle nipatitvā pavaṭṭento roditvā, “bhante, pitā te vippalapantova kālakato, mayham pana tena kahāpaṇasataṃ hatthe ṭhapitaṃ, tena kiṃ karomī”ti āha. Daharo “na me kahāpaṇehi attho”ti paṭikkhipitvā aparabhāge cintesi – “kiṃ me parakulesu piṇḍāya caritvā jīvitena, sakkā taṃ kahāpaṇasataṃ nissāya jīvitum, vibbhamissāmī”ti. So anabhiratiyā pīlito viassaṭṭhasajjhāyanakammaṭṭhāno paṇḍurogī viya ahoṣi. Atha naṃ daharasāmaṇerā “kiṃ ida”nti pucchitvā “ukkaṇṭhitomhī”ti vutte ācariyupajjhāyānaṃ ācikkhimsu. Atha naṃ te satthu santikaṃ netvā satthu dassetuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvam ukkaṇṭhito”ti pucchitvā, “āma, bhante”ti vutte “kasmā evamakāsi, atthi pana te koci jīvitapaccayo”ti āha. “Āma, bhante”ti. “Kiṃ te atthī”ti? “Kahāpaṇasataṃ, bhante”ti. Tena hi katthaci tāva sakkharā āhara, gaṇetvā jānissāma “sakkā vā tāvattakena jīvitum, no vā”ti. So sakkharā āhari. Atha naṃ satthā āha – “paribhogatthāya tāva paṇṇasaṃ ṭhapehi, dvinnam goṇānaṃ atthāya catuvīsati, ettakaṃ nāma bījattāya, yuganaṅgalattāya, kuddālavāsipharasuattāyā”ti evaṃ gaṇiyamāne taṃ kahāpaṇasataṃ nappahoti. Atha naṃ satthā “bhikkhu tava kahāpaṇā appakā, katham ete nissāya taṃham pūressasi, atīte kira cakkavattirajjam kāretvā apphoṭitamattena dvādasayojanaṭṭhāne kaṭippamāṇena ratanavassam vassāpetum samattho yāva chattimsa sakkā cavanti, ettakaṃ kalam devarajjam kāretvāpi maraṇakāle taṃham apūretvāva kalamakāsi”ti vatvā tena yācito atītam āharitvā **mandhātuḷātakam** (jā. 1.3.22) vitthāretvā –

“Yāvatā candimasūriyā pariharanti, disā bhanti virocana;
Sabbeva dāsā mandhātu, ye paṇā pathavissitā”ti. –

Imissā gāthāya anantarā imā dve gāthā abhāsi –

186.

“Na kahāpaṇavassena, titti kāmesu vijjati;
Appassādā dukhā kāmā, iti viññāya paṇḍito.

187.

“Api dibbesu kāmesu, ratim so nādhigacchati;
Taṇhakkhayarato hoti, sammāsambuddhasāvako”ti.

Tattha **kahāpaṇavassenā**ti yaṃ so apphoṭetvā sattaratanavassam vassāpesi, taṃ idha kahāpaṇavassanti vuttam. Tenapi hi vatthukāmakilesakāmesu titti nāma natthi. Evaṃ duppūrā eṣā taṇhā. **Appassādā**ti supinasadisatāya parittasukhā. **Dukhā**ti dukkhakkhandhādīsū āgatadukkhavasena pana bahudukkhāva. **Iti viññāyā**ti evamete kāme jānitvā. **Api dibbesū**ti sace hi devānaṃ upakappanakāmehi nimanteyyāpi āyasmā samiddhi viya evampi tesu kāmesu ratim na vindatiyeva. **Taṇhakkhayarato**ti arahatte ceva nibbāne ca abhirato hoti, taṃ patthayamāno viharati. **Sammāsambuddhasāvako**ti sammāsambuddhena desitassa dhammassa savanena jāto yogāvacarabhikkhūti.

Desanāvasāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisiyāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Anabhiratabhikkhuvatthu pañcamam.

6. Aggidattabrāhmaṇavatthu

Bahum ve saraṇam yantīti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto vālikarāsimhi nisinnaṃ aggidattaṃ nāma kosalarañño purohitaṃ ārabha kathesi.

So kira mahākosalassa purohito ahoṣi. Atha naṃ pitari kālakate rājā pasenadi kosalo “pitu me purohito”ti gāravena tasmimyeva ṭhāne ṭhapetvā tassa attano upaṭṭhānaṃ āgatakāle paccuggamaṇam

karoti, “ācariya, idha nisīdathā”ti samānāsanam dāpesi. So cintesi – “ayaṃ rājā mayi ativiya gāravam karoti, na kho pana rājūnam niccakālemeva sakkā cittaṃ gahetuṃ. Samānavayeneva hi saddhiṃ rajjasukham nāma sukham hoti, ahañcamhi mahallako, pabbajituṃ me yutta”nti. So rājānam pabbajjam anujānāpetvā nagare bheriṃ carāpetvā sattāhena sabbam attano dhanam dānamukhe vissajjetvā bāhirakapabbajjam pabbaji. Taṃ nissāya dasa purisasahassāni anupabbajimsu. So tehi saddhiṃ aṅgamagadhānañca kururaṭṭhassa ca antare vāsam kappetvā imam ovādam deti, “tātā, yassa kāmavitakkādayo uppajjanti, so nadito ekekaṃ vālukapuṭam uddharitvā imasmim okiratū”ti. Te “sādhū”ti paṭissuṇitvā kāmavitakkādīnam uppannakāle tathā kariṃsu. Aparena samayena mahāvālukarāsi ahosi, taṃ ahichatto nāma nāgarājā paṭiggahesi. Aṅgamagadhavāsino ceva kururaṭṭhavāsino ca māse māse tesam mahantaṃ sakkāram abhiharitvā dānam denti. Atha nesam aggidatto imam ovādam adāsi – “pabbataṃ saraṇam yātha, vanam saraṇam yātha, āramam saraṇam yātha, rukkham saraṇam yātha, evam sabbadukkhato muccissathā”ti. Attano antevāsikepi iminā ovādena ovadi.

Bodhisattopi katābhinikkhamano sammāsambodhiṃ patvā tasmim samaye sāvattiṃ nissāya jetavane viharanto paccūsakāle lokam volokento aggidattabrāhmaṇam saddhiṃ antevāsikehi attano nānājalassa anto pavittam disvā “sabbepi ime arahattassa upanissayasampannā”ti nītvā sāyanhasamaye mahāmoggallānattheram āha – “moggallāna, kiṃ passasi aggidattabrāhmaṇam mahājanam atithe pakkhandāpentam, gaccha tesam ovādam dehī”ti. Bhante, bahū ete, ekakassa mayham avisayhā. Sace tumhepi āgamissatha, visayhā bhavissantīti. Moggallāna, ahampi āgamissāmi, tvam purato yāhīti. Thero purato gacchantova cintesi – “ete balavanto ceva bahū ca. Sace sabbesam samāgamatthāne kiñci kathessāmi, sabbepi vaggavaggena utthaheyyu”nti attano ānubhāvena thūlaphusitakam devam vuṭṭhāpesi. Te thūlaphusitakesu patantesu utthāyutthāya attano attano paṇṇasālam pavisimsu. Thero aggidattassa brāhmaṇassa paṇṇasāladvāre thatvā “aggidattā”ti āha. So therassa saddam sutvā “mam imasmim loke nāmena ālapituṃ samattho nāma natthi, ko nu kho mam nāmena ālapati”ti mānathaddhatāya “ko eso”ti āha. “Aham, brāhmaṇā”ti. “Kiṃ vadesi”ti? “Ajja me ekarattim idha vasanaṭṭhānam tvam ācikkhāhi”ti. “Idha vasanaṭṭhānam natthi, ekassa ekāva paṇṇasālā”ti. “Aggidatta, manussā nāma manussānam, gāvo gunnam, pabbajitā pabbajitānam santikam gacchanti, mā evam kari, dehi me vasanaṭṭhāna”nti. “Kiṃ pana tvam pabbajito”ti? “Āma, pabbajitomhi”ti. “Sace pabbajito, kham te khāribhaṇḍam, ko pabbajitaparikkhāro”ti. “Atthi me parikkhāro, visum pana nam gahetvā vicarituṃ dukkhanti abhantareneva nam gahetvā vicarāmi, brāhmaṇā”ti. So “tam gahetvā vicarissasi”ti therassa kujjhi. Atha nam so āha – “amhe, aggidatta, mā kujjhi, vasanaṭṭhānam me ācikkhāhi”ti. Natthi ettha vasanaṭṭhānanti. Etasmim pana vālukarāsimhi ko vasatīti. Eko, nāgarājāti. Etaṃ me dehīti. Na sakkā dātuṃ, bhāriyam etassa kammanti. Hotu, dehi meti. Tena hi tvam eva jānāhīti.

Thero vālukarāsiabhimukho pāyāsi. Nāgarājā tam āgacchantaṃ disvā “ayaṃ samaṇo ito āgacchati, na jānāti maññe mama atthibhāvam, dhūmayitvā nam māressāmī”ti dhūmayi. Thero “ayaṃ nāgarājā ahameva dhūmayituṃ sakkomi, aññe na sakkontī”ti maññe sallakkhetī”ti sayampi dhūmayi. Dvinnampi sarīrato uggatā dhūmā yāva brahmalokā utthahimsu. Ubhopi dhūmā theram abādhetvā nāgarājānameva bādhentī. Nāgarājā dhūmavegam sahituṃ asakkonto pajjali. Theropi tejjodhātuṃ samāpajjitvā tena saddhiṃyeva pajjali. Aggijālā yāva brahmalokā utthahimsu. Ubhopi theram abādhetvā nāgarājānameva bādhayimsu. Athassa sakalasarīram ukkāhi padittam viya ahosi. Isigaṇo oloketvā cintesi – “nāgarājā, samaṇam jhāpeti, bhaddako vata samaṇo amhākam vacanam asutvā nattho”ti. Thero nāgarājānam dametvā nibbisevanam katvā vālukarāsimhi nisīdi. Nāgarājā vālukarāsim bhogehi parikkhipitvā kūṭāgārakucchipamānam phaṇam māpetvā therassa upari dhāresi.

Isigaṇā pātova “samaṇassa matabhāvam vā amatabhāvam vā jānissāmā”ti therassa santikam gantvā tam vālukarāsimatthake nisinnam disvā añjalim paggayha abhitthavanta āhamsu – “samaṇa, kacci nāgarājena na bādhitō”ti. “Kiṃ na passatha mama upariphaṇam dhāretvā ṭhita”nti? Te “acchariyam vata bho, samaṇassa evarūpo nāma nāgarājā damito”ti theram parivāretvā atthamsu. Tasmim khaṇe satthā āgato. Thero satthāram disvā utthāya vandī. Atha nam isayo āhamsu – “ayampi tayā mahantataro”ti. Eso bhagavā satthā, aham imassa sāvakoti. Satthā vālukarāsimatthake nisīdi, isigaṇo “ayaṃ tāva sāvakassa ānubhāvo, imassa pana ānubhāvo kīdiso bhavissati”ti añjalim paggayha satthāram abhitthavi. Satthā aggidattam āmantetvā āha – “aggidatta, tvam tava sāvakānañca upaṭṭhākānañca ovādam dadamāno kinti vatvā desi”ti. “Etaṃ pabbataṃ saraṇam gacchatha, vanam āramam rukkham saraṇam gacchatha. Etāni hi saraṇam gato sabbadukkhā pamuccati”ti evam tesam

ovādaṃ dammīti. Satthā “na kho, aggidatta, etāni saraṇaṃ gato sabbadukkhā pamuccati, buddhaṃ dhammaṃ saṅghaṃ pana saraṇaṃ gantvā sakalavaṭṭadukkhā pamuccatī”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

188.

“Bahuṃ ve saraṇaṃ yanti, pabbatāni vanāni ca;
Ārāmarukkhacetyāni, manussā bhayatajjitā.

189.

“Netam kho saraṇaṃ khemaṃ, netam saraṇamuttamaṃ;
Netam saraṇamāgama, sabbadukkhā pamuccati.

190.

“Yo ca buddhañca dhammañca, saṅghañca saraṇaṃ gato;
Cattāri ariyasaccāni, sammappaññāya passati.

191.

“Dukkhaṃ dukkhasamuppādaṃ, dukkhassa ca atikkamaṃ;
Ariyaṃ caṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ, dukkhūpasamaḡaminam.

192.

“Etaṃ kho saraṇaṃ khemaṃ, etaṃ saraṇamuttamaṃ;
Etaṃ saraṇamāgama, sabbadukkhā pamuccatī”ti.

Tattha **bahunti** bahu. **Pabbatānī**ti tattha tattha isigilivepullavebhārādike pabbate ca mahāvanagosiṅgasālavanādīni vanāni ca veḷuvanaḡivakambavanādayo ārāme ca udenacetiyaḡotamacetiyaḡādīni rukkhacetyāni ca te te manussā tena tena bhayena tajjitā bhayato muccitukāmā puttalābhādīni vā patthayamānā saraṇaṃ yantīti attho. **Netam saraṇanti** etaṃ sabbampi saraṇaṃ neva khemaṃ na uttamaṃ, na ca etaṃ paṭicca jātiādiddhammesu sattesu ekopi jātiādito sabbadukkhā pamuccatīti attho.

Yo cāti idaṃ akhemaṃ anuttamaṃ saraṇaṃ dassetvā khemaṃ uttamaṃ saraṇaṃ dassanattaṃ āradhama. Tassattho – yo ca gahaṭṭho vā pabbajito vā “itipi so bhagavā arahaṃ sammāsambuddho”tiādikaṃ buddhadhammasaṅghānussatikammaṭṭhānaṃ nissāya seṭṭhavasena buddhañca dhammañca saṅghañca saraṇaṃ gato, tassapi taṃ saraṇagamaṃ aṅṅatitthiyavandanādīhi kuppati calati. Tassa pana acalabhāvaṃ dassetuṃ maggena āgatasaraṇameva pakāsanto **cattāri ariyasaccāni sammappaññāya passatīti** āha. Yo hi etesaṃ saccānaṃ dassanavasena etāni saraṇaṃ gato, etassa etaṃ saraṇaṃ khemañca uttamañca, so ca puggalo etaṃ saraṇaṃ paṭicca sakalasmāpi vaṭṭadukkhā pamuccati, tasmā **etaṃ kho saraṇaṃ khemantiādi** vuttaṃ.

Desanāvasāne sabbepi te isayo saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā satthāraṃ vanditvā pabbajjaṃ yāciṃsu. Satthāpi cīvaragabbhato hatthaṃ pasāretvā “etha bhikkhavo, caratha brahmacariya”nti āha. Te taṅkhaṇeyeva aṭṭhaparikkhāradharā vassasaṭṭhikatherā viya ahesuṃ. So ca sabbesampi aṅgamagadhakururaṭṭhavāsīnaṃ sakkāraṃ ādāya āgamanadivaso ahoṣi. Te sakkāraṃ ādāya āgatā sabbepi te isayo pabbajite disvā “kiṃ nu kho amhākaṃ aggidattabrāhmaṇo mahā, udāhu samaṇo gotamo”ti cintetvā samaṇassa gotamassa āgatattā “aggidattova mahā”ti maññiṃsu. Satthā tesam aḡjhāsayaṃ oloketvā, “aggidatta, parisāya kaṅkhaṃ chindā”ti āha. So “ahampi ettakameva paccāsīsāmī”ti iddhibalena sattakkhattuṃ vehāsaṃ abbhuggantvā punappunaṃ oruyha satthāraṃ vanditvā “satthā me, bhante, bhagavā, sāvakoḡasmaṃ”ti vatvā sāvakattaṃ pakāsesīti.

Aggidattabrāhmaṇavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Ānandattherapaṅhavatthu

Dullabhoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ānandattherassa paṅhaṃ ārabha kathesi.

Thero hi ekadivasaṃ divaṭṭhāne nisinno cintesi – “hatthāḡānīyo chaddantakule vā uposathakule vā uppajjati, assāḡānīyo sindhavakule vā valāhakassarāḡakule vā, usabho ḡoāḡānīyo

dakkhiṇapathetiādīni vadantena satthārā hatthiājānīyādīnaṃ uppattiṭṭhānādīni kathitāni, purisājānīyo pana kahaṃ nu kho uppajjati”ti. So satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā etamatthaṃ pucchi. Satthā, “ānanda, purisājānīyo nāma sabbattha nuppajjati, ujukato pana tiyojanasatāyāme vitthārato adḍhateyyasate āvaṭṭato navayojanasatappamāṇe majjhimapadesatṭhāne uppajjati. Uppajjanto ca pana na yasmim vā tasmim vā kule uppajjati, khattiyamahāsālābrāhmaṇamahāsālakulānaṃ pana aññatarasmimyeva uppajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

193.

“Dullabho purisājaṇṇo, na so sabbattha jāyati;
Yattha so jāyati dhīro, taṃ kulaṃ sukhamedhatī”ti.

Tattha **dullabhoti** purisājaṇṇo hi dullabho, na hatthiājānīyādayo viya sulabho, so sabbattha paccantadese vā nīcakule vā na jāyati, majjhimadesepi mahājanassa abhivādanādisakkākarakaṇaṭṭhāne khattiyabrāhmaṇakulānaṃ aññatarasmim kule jāyati. Evaṃ jāyamāno **yattha so jāyati dhīro** uttamapaṇṇo sammāsambuddho, **taṃ kulaṃ sukhamedhatī**ti sukhappattameva hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiṭṭhalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ānandattherapaṇṇhavatthu sattamaṃ.

8. Sambahulabhikkhuvatthu

Sukho buddhānanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahulānaṃ bhikkhūnaṃ kathaṃ ārabba kathesi.

Ekadivasaṇhi pañcasatabhikkhū upaṭṭhānasālāyaṃ nisinnā, “āvuso, kiṃ nu kho imasmim loke sukha”nti kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ? Tattha keci “rajasukhasadisamaṃ sukhaṃ nāma natthī”ti āhaṃsu. Keci kāmasukhasadisamaṃ, keci “sālīmaṃsabhojanādisadisamaṃ sukhaṃ nāma natthī”ti āhaṃsu. Satthā tesamaṃ nisinnaṭṭhānaṃ gantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, kiṃ kathetha? Idaṇhi sabbampi sukhaṃ vaṭṭadukkhapariyāpannameva, imasmim loke buddhuppādo dhammassavanaṃ, saṅghasāmaggī, sammodamānabhāvoti idameva sukha”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

194.

“Sukho buddhānamuppādo, sukhā saddhammadesanā;
Sukhā saṅghassa sāmaggī, samaggānaṃ tapo sukho”ti.

Tattha **buddhānamuppādoti** yasmā buddhā uppajjamānā mahājanaṃ rāgakantārādīhi tārenti, tasmā buddhānaṃ uppādo sukho uttamo. Yasmā saddhammadesanaṃ āgamma jātiādiddhammā sattā jātiādīhi muccanti, tasmā **saddhammadesanā sukhā. Sāmaggīti** samacittatā, sāpi sukhā eva. Samaggānaṃ pana ekacittānaṃ yasmā buddhavacanaṃ vā uggaṇhituṃ dhutaṅgāni vā pariharitūṃ samaṇadhammaṃ vā kātuṃ sakkā, tasmā **samaggānaṃ tapo sukhoti** vuttaṃ. Tenevāha – “yāvakaṭvaṇca, bhikkhave, bhikkhū samaggā sannipatissanti, sammaggā vuṭṭhahissanti, samaggā saṅghakaraṇīyāni karissanti, vuddhiyeva, bhikkhave, bhikkhūnaṃ pāṭikaṅkhā, no parihānī”ti (dī. ni. 2.136).

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimṃsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sambahulabhikkhuvatthu aṭṭhamaṃ.

9. Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyavatthu

Pūjāraheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā cārikaṃ caramāno kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaṃ ārabba kathesi.

Tathāgato sāvatthito nikkhamitvā anupubbena bārāṇasiṃ gacchanto antarāmagge todeyyagāmassa samīpe mahābhikkhusaṅghaparivāro aññataraṃ devaṭṭhānaṃ sampāpuṇi. Tatra nisinno sugato

dhammabhaṇḍāgārikam pesetvā avidūre kasikammaṃ karontaṃ brāhmaṇaṃ pakkosāpesi. So brāhmaṇo āgantvā tathāgataṃ anabhivanditvā tameva devatṭhānaṃ vanditvā atṭhāsi. Sugatopi “imam padesaṃ kinti maññasi brāhmaṇā”ti āha. Amhākaṃ paveṇiyā āgatacetiyaṭṭhānanti vandāmi, bho gotamāti. “Imaṃ ṭhānaṃ vandantena tayā sādhu kataṃ brāhmaṇā”ti sugato taṃ sampahaṃsesi. Taṃ sutvā bhikkhū “kena nu kho kāraṇena bhagavā evaṃ sampahaṃsesi”ti saṃsayam sañjanesuṃ. Tato tathāgato tesam saṃsayamapanetuṃ majjhimanikāye **ghaṭṭikārasuttantaṃ** (ma. ni. 2.282 ādayo) vatvā iddhānubhāvena kassapadasabalassa yojanubbedham kanakacetiyaṃ aparāñca kanakacetiyaṃ ākāse nimminivā mahājanaṃ dassetvā, “brāhmaṇa, evaṃvidhānaṃ pūjārahānaṃ pūjā yuttatarāvā”ti vatvā **mahāparinibbānasutte** (dī. ni. 2.206) dassitanayeneva buddhādike cattāro thūpārahe pakāsetvā sarīracetiyaṃ uddissacetiyaṃ paribhogacetiyaṃ tiṇi cetiyāni visesato paridīpetvā imā gāthā abhāsi –

195.

“Pūjārahe pūjayato, buddhe yadi ca sāvake;
Papañcasamatikkante, tiṇṇasokapariddave.

196.

“Te tādise pūjayato, nibbuta akutobhaye;
Na sakkā puññaṃ saṅkhātuṃ, imettamapi kenacī”ti. (apa. thera 1.10.1-2);

Tattha pūjituṃ arahā **pūjārahā**, pūjituṃ yuttāti attho. **Pūjārahe pūjayatoti** abhivādanādīhi ca catūhi ca paccayehi pūjentassa. Pūjārahe dasseti **buddheti**ādīnā. **Buddheti** sammāsambuddhe. **Yadīti** yadi vā, atha vāti attho. Tattha paccekabuddheti kathitaṃ hoti, sāvake ca. **Papañcasamatikkanteti** samatikkantatanhādītṭhimānapapañce. **Tiṇṇasokapariddaveti** atikkantasokapariddave, ime dve atikkanteti attho. Etehi pūjārahattaṃ dassitaṃ.

Teti buddhādayo. **Tādiseti** vuttagahaṇavasena. **Nibbuteti** rāgādinibbutiyā. Natthi kutoci bhavato vā ārammaṇato vā etesaṃ bhayanti akutobhayā, te **akutobhaye**. **Na sakkā puññaṃ saṅkhātunti** puññaṃ gaṇetuṃ na sakkā. Kathanti ce? **Imettamapi kenacīti** imaṃ ettakaṃ, imaṃ ettakanti kenacīti apisaddo idha sambandhitabbo, kenaci puggalena mānena vā. Tattha **puggalenāti** tena brahmādinā. **Mānenāti** tividhena mānena tīraṇena dhāraṇena pūraṇena vā. **Tīraṇaṃ** nāma idaṃ ettakanti nayato tīraṇaṃ. **Dhāraṇanti** tulāya dhāraṇaṃ. **Pūraṇaṃ** nāma aḍḍhapasatapatthanālikādivasena pūraṇaṃ. Kenaci puggalena imehi tīhi mānehi buddhādike pūjayato puññaṃ vipākavasena gaṇetuṃ na sakkā pariyaṇtarahitatoti dvīsu ṭhānesu pūjayato kiṃ dānaṃ paṭhamaṃ dharamāne buddhādī pūjayato na sakkā puññaṃ saṅkhātuṃ, puna te tādise kilesapariniḍḍhanimittena khandhapariniḍḍhanena nibbutepi pūjayato na sakkā saṅkhātunti bheda yujjanti. Tena hi vimānavatthumhi –

“Tiṭṭhante nibbuta cāpi, same citte samaṃ phalaṃ;
Cetopaṇidhihetu hi, sattā gacchanti suggati”nti. (vi. va. 806);

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpanno ahoṣīti. Yojanikaṃ kanakacetiyaṃ sattāhamākāseva atṭhāsi, mahantena samāgamo cāhoṣi, sattāhaṃ cetiyaṃ nānappakārena pūjesuṃ. Tato bhinnaladdhikānaṃ laddhibhedo jāto, buddhānubhāvena taṃ cetiyaṃ sakaṭṭhānameva gataṃ, tattheva taṃkhaṇe mahantaṃ pāsāṇacetiyaṃ ahoṣi. Tasmim samāgame caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Kassapadasabalassa suvaṇṇacetiyaṃ navamaṃ.

Buddhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cuddasamo vaggo.

Paṭhamabhāṇavāraṃ niṭṭhitaṃ.

15. Sukhavaggo

1. Nāṭikalavārasamanavattu

Susukhaṃ vatāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sakkesu viharanto kalahavūpasamanatthaṃ ñātake ārabha kathesi.

Sākiyakoliyā kira kapilavatthunagarassa ca koliyanagarassa ca antare rohiṇiṃ nāma naḍiṃ ekeneva āvaraṇena bandhāpetvā sassāni karonti. Atha jeṭṭhamūlamāse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsikānampi kammakārā sannipatiṃsu. Tattha koliyanagaravāsino āhaṃsu – “idaṃ udakaṃ ubhayato hariyamānaṃ neva tumhākaṃ, na amhākaṃ pahossati, amhākaṃ pana sassaṃ ekaudakeneva nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Itarepi āhaṃsu – “tumhesu koṭṭhake pūretvā ṭhitesu mayaṃ rattasuvanṇanīlamaṇikālakahāpane ca gahetvā pacchipasibbakādihatthā na sakkhissāma tumhākaṃ gharadvāre vicarituṃ, amhākampi sassaṃ ekaudakeneva nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Na mayaṃ dassāmāti. Mayampi na dassāmāti evaṃ kathaṃ vaḍḍhetvā eko utthāya ekassa pahāraṃ adāsi, sopi aññassāti evaṃ aññamaññaṃ paharivā rājakulānaṃ jātiṃ ghaṭṭetvā kalahaṃ vaḍḍhayiṃsu.

Koliyakammakārā vadanti – “tumhe kapilavatthuvāsike gahetvā gajjatha, ye soṇasiṅgālādayo viya attano bhaginīhi saddhiṃ saṃvasiṃsu, etesaṃ hatthino ceva assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissanti”ti. Sākiyakammakārāpi vadanti “tumhe idāni kuṭṭhino dārake gahetvā gajjatha, ye anāthā niggaṭikā tiracchānā viya kolarukkhe vasiṃsu, etesaṃ hatthino ca assā ca phalakāvudhāni ca amhākaṃ kiṃ karissanti”ti. Te gantvā tasmīṃ kamme niyuttānaṃ amaccānaṃ kathayiṃsu, amaccā rājakulānaṃ kathesuṃ. Tato sākiyā “bhaginīhi saddhiṃ saṃvasitakānaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu. Koliyāpi “kolarukkhavāsīnaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu.

Satthāpi paccūsasamaye lokaṃ volokento ñātake disvā “mayi agacchante ime nassissanti, mayā gantuṃ vaṭṭati”ti cintetvā ekakova ākāseṇa gantvā rohiṇinadiyā majjhe ākāse pallaṅkena nisīdi. Ñātakā satthāraṃ disvā āvudhāni chaḍḍetvā vandīṃsu. Atha ne satthā āha – “kiṃ kalaho nāmesa, mahārājā”ti? “Na jānāma, bhante”ti. “Ko dāni jānissati”ti? Te “uparājā jānissati, senāpati jānissati”ti iminā upāyena yāva dāsakammakare pucchitvā, “bhante, udakakalaho”ti āhaṃsu. “Udakaṃ kiṃ agghati, mahārājā”ti? “Appagghaṃ, bhante”ti. “Khattiyā kiṃ agghanti mahārājā”ti? “Khattiyā nāma anagghā, bhante”ti. “Ayuttaṃ tumhākaṃ appamattataṃ udakaṃ nissāya anaggha khattiyā nāsetu”nti. Te tuṇhī ahesuṃ. Atha te satthā āmantetvā “kasmā mahārājā evarūpaṃ karoṭha, mayi asante ajja lohitanadī pavattissati, ayuttaṃ vo kataṃ, tumhe pañcahi verehi saverā viharatha, ahaṃ avero viharāmi. Tumhe kilesāturā hutvā viharatha, ahaṃ anāturo. Tumhe kāmaguṇapariyesanussukkā hutvā viharatha, ahaṃ anussukko viharāmi”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

197.

“Susukhaṃ vata jīvāma, verinesu averino,
Verinesu manussesu, viharāma averino.

198.

“Susukhaṃ vata jīvāma, āturesu anāturā;
Āturesu manussesu, viharāma anāturā.

199.

“Susukhaṃ vata jīvāma, ussukesu anussukā;
Ussukesu manussesu, viharāma anussukā”ti.

Tattha **susukhanti** suṭṭhu sukhaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – ye gihino sandhicchedādivasena, pabbajitā vā pana vejjakammādivasena jīvitavuttiṃ uppādetvā “sukhena jīvāmā”ti vadanti, tehi mayameva susukhaṃ vata jīvāma, ye mayaṃ pañcahi verīhi verinesu manussesu averino, kilesāturesu manussesu nikkilesatāya anāturā, pañcakāmaguṇapariyesane ussukesu tāya pariyesanāya abhāvena anussukāti. Sesam uttānatthameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ñātikalahavūpasamanavatthu paṭhamam.

2. Māravatthu

Susukhaṃ vata jīvāmāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pañcasālāya brāhmaṇagāme viharanto māraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi satthā pañcasatānaṃ kumārikānaṃ sotāpattimaggassūpanissayaṃ disvā taṃ gāmaṃ upanissāya vihāsi. Tāpi kumārikāyo ekasmiṃ nakkhattadivase nadim gantvā nhatvā alaṅkatapaṭiyattā gāmābhimukhiyo pāyimsu. Satthāpi taṃ gāmaṃ pavisitvā piṇḍāya carati. Atha māro sakalagāmaṃ sarīre adhimuccitvā yathā satthā kaṭacchubhattamattampi na labhati, evaṃ katvā yathādhoteṇa pattena nikkhamantaṃ satthāraṃ gāmadvāre ṭhatvā āha – “api, samaṇa, piṇḍapātaṃ labhitthā”ti. “Kiṃ pana tvaṃ, pāpima, tathā akāsi, yathāhaṃ piṇḍaṃ na labheyya”nti? “Tena hi, bhante, puna pavisathā”ti. Evam kirassa ahosi – “sace puna pavisati, sabbesaṃ sarīre adhimuccitvā imassa purato pāṇiṃ paharivā hassakeḷiṃ karissāmī”ti. Tasmim khāṇe tā kumārikāyo gāmadvāraṃ patvā satthāraṃ disvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhaṃsu. Māropi satthāraṃ āha – “api, bhante, piṇḍaṃ alabhamānā jighacchādukkhena pīḷitathā”ti. Satthā “ajja mayaṃ, pāpima, kiñci alabhitvāpi ābhassaraloke mahābrahmāno viya pītisukheneva vītināmessāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

200.

“Susukhaṃ vata jīvāma, yesaṃ no natthi kiñcanaṃ;
Pītibhakkhā bhavissāma, devā ābhassarā yathā”ti.

Tattha **yesaṃ notī** yesaṃ amhākaṃ palibujjhanatthena rāgādīsū kiñcanesu ekampi kiñcanaṃ natthi. **Pītibhakkhāti** yathā ābhassarā devā pītibhakkhā hutvā pītisukheneva vītināmenti, evaṃ mayampi, pāpima, kiñci alabhitvā pītibhakkhā bhavissāmāti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi kumārikāyo sotāpattiphale patitṭhahimsūti.

Māravatthu dutiyaṃ.

3. Kosalarañño parājayavatthu

Jayaṃ veranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño parājayaṃ ārabha kathesi.

So kira kāsikagāmaṃ nissāya bhāgineyyena ajātasattunā saddhim yujjhanto tena tayo vāre parājito tatiyavāre cintesi – “ahaṃ khīramukhampi dāraṃ parājetuṃ nāsakkhim, kiṃ me jīvitenā”ti. So āhārūpacchedaṃ katvā mañcake nipajji. Athassa sā pavatti sakalanagaraṃ patthari. Bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ – “bhante, rājā kira kāsikagāmaṃ nissāya tayo vāre parājito, so idāni parājitvā āgato ‘khīramukhampi dāraṃ parājetuṃ nāsakkhim, kiṃ me jīvitenā’ti āhārūpacchedaṃ katvā mañcake nipanno”ti. Satthā tesam kathaṃ sutvā, “bhikkhave, jinantopi veraṃ pasavati, parājito pana dukkhaṃ setiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

201.

“Jayaṃ veraṃ pasavati, dukkhaṃ seti parājito;
Upasanto sukhaṃ seti, hitvā jayaparājaya”nti.

Tattha **jayanti** paraṃ jinanto veraṃ paṭilabhati. **Parājitoti** parena parājito “kadā nu kho paccāmittassa piṭṭhiṃ daṭṭhuṃ sakkhissāmī”ti dukkhaṃ seti sabbiriyāpathesu dukkhameva viharatīti attho. **Upasantoti** abbhantare upasantarāgādikilesa khīnāsavo jayañca parājayañca hitvā sukhaṃ seti, sabbiriyāpathesu sukkhameva viharatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimsūti.

Kosalarañño parājayavatthu tatiyaṃ.

4. Aññatarakuladārikāvatthu

Natthi rāgasamoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kuladārikaṃ ārabha kathesi.

Tassā kira mātāpitaro āvāhaṃ katvā maṅgaladivase satthāraṃ nimantayimṃsu. Satthā bhikkhusaṅghaparivuto tattha gantvā nisīdi. Sāpi kho vadhukā bhikkhusaṅghassa udakaparissāvanādīni karontī aparāparaṃ sañcarati. Sāmikopissā taṃ olokeno aṭṭhāsī. Tassa rāgavasena oloketassa anto kilesa samudācari. So aññāñābhībhūto neva buddhaṃ upatṭhahi, na asīti mahāthere. Hatthaṃ pasāretvā “taṃ vadhukaṃ gaṇhissāmi”ti pana cittaṃ akāsi. Satthā tassajjhāsayaṃ oloketvā yathā taṃ itthiṃ na passati, evamakāsi. So adisvā satthāraṃ olokeno aṭṭhāsī. Satthā tassa oloketvā ṭhitakāle “kumāraka, na hi rāgagginā sadiso aggi nāma, dosakalinā sadiso kali nāma, khandhapariharaṇadukkheṇa sadisaṃ dukkhaṃ nāma atthi, nibbānasukhasadisaṃ sukhampi natthiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

202.

“Natthi rāgasamo aggi, natthi dosasamo kali;
Natthi khandhasamā dukkhā, natthi santiparaṃ sukha”nti.

Tattha **natthi rāgasamoti** dhūmaṃ vā jālaṃ vā aṅgāraṃ vā adassetvā antoyeva jhāpetvā bhasmamuṭṭhiṃ kātum samattho rāgena samo añño aggi nāma natthi. **Kalīti** dosena samo aparādhopi natthi. **Khandhasamāti** khandhehi samā. Yathā parihariyamānā khandhā dukkhā, evaṃ aññaṃ dukkhaṃ nāma natthi. **Santiparanti** nibbānato uttariṃ aññaṃ sukhampi natthi. Aññañhi sukhaṃ sukameva, nibbānaṃ paramasukhanti attho.

Desanāvasāne kumārikā ca kumārako ca sotāpattiphale patitṭhahimṃsu. Tasmim samaye bhagavā tesam aññamaññaṃ dassanākāraṃ akāsīti.

Aññatarakuladārikāvattu catutthaṃ.

5. Ekaupāsakavatthu

Jighacchāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā ālavīyaṃ viharanto ekaṃ upāsakaṃ ārabba kathesi.

Ekasmiñhi divase satthā jetavane gandhakuṭiyāṃ nisinnova paccūsakāle lokaṃ volokento ālavīyaṃ ekaṃ duggatamanussaṃ disvā tassūpanissayasampattiṃ ṇatvā pañcasatabhikkhuparivāro ālavīyaṃ agamāsi. Ālavivāsino satthāraṃ nimantayimṃsu. Sopi duggatamanusso “satthā kira āgato”ti sutvā “satthu santike dhammaṃ sossāmi”ti manāṃ akāsi. Taṃdivasameva cassa eko goṇo palāyi. So “kiṃ nu kho goṇaṃ pariyessāmi, udāhu dhammaṃ suṇāmi”ti cintetvā “goṇaṃ pariyesitvā pacchā dhammaṃ sossāmi”ti pātova gehā nikkhami. Ālavivāsīnopi buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā parivisitvā anumodanathāya pattaṃ gaṇhimṃsu. Satthā “yaṃ nissāya ahaṃ tiṃsayojanaṃ maggaṃ āgato, so goṇaṃ pariyesitum araññaṃ pavitṭho, tasmim āgateyeva dhammaṃ desessāmi”ti tuṅhī ahoṣi.

Sopi manusso divā goṇaṃ disvā gogaṇe pakkhipitvā “sacepi aññaṃ natthi, satthu vandanamattampi karissāmi”ti jighacchāpīṭitopi gehaṃ gamanāya manāṃ akatvā vegena satthu santikaṃ āgantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsī. Satthā tassa ṭhitakāle dānaveyyāvaṭikaṃ āha – “atthi kiñci bhikkhusaṅghassa atirittabhatta”nti? “Bhante, sabbaṃ atthi”ti. Tena hi “imaṃ parivissāhi”ti. So satthārā vuttatṭhāneyeva taṃ nisīdāpetvā yāgukhādanīyabhojanīyehi sakkaccaṃ parivisi. So bhuttabhatto mukhaṃ vikkhālesi. Ṭhapetvā kira imaṃ ṭhānaṃ tīsu piṭakesu aññattha gatāgatassa bhattavicāraṇaṃ nāma natthi. Tassa passaddhadarathassa cittaṃ ekaggaṃ ahoṣi. Athassa satthā anupubbim kathaṃ kathetvā saccāni pakāsesi. So desanāvasāne sotāpattiphale patitṭhahi. Satthāpi anumodanaṃ katvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Mahājano satthāraṃ anugantvā nivatti.

Bhikkhū satthārā saddhiṃ gacchantāyeva ujjhāyimṃsu – “passathāvuso, satthu kammaṃ, aññesu divasesu evarūpaṃ natthi, ajja panekaṃ manussaṃ disvāva yāguādīni vicāretvā dāpesī”ti. Satthā nivattitvā ṭhitakova “kiṃ kathetha, bhikkhave”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “āma, bhikkhave, ahaṃ tiṃsayojanaṃ kantāraṃ āgacchanto tassa upāsakassūpanissayaṃ disvā āgato, so ativiya jighacchito, pātova paṭṭhāya goṇaṃ pariyesanto araññaṃ vicari. ‘Jighacchadukkheṇa dhamme desiyamānēpi paṭivijjhitum na sakkhissati’ti cintetvā evaṃ akāsim, jighacchārogasadiso rogo nāma natthi”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

203.

“Jighacchāparamā rogā, saṅkhāraparamā dukkhā;

Etam ñatvā yathābhūtam, nibbānaṃ paramaṃ sukha’’nti.

Tattha **jighacchāparamā rogāti** yasmā añño rogo sakiṃ ticicchito vinassati vā tadaṅgavasena vā pahīyati, jighacchā pana niccakālaṃ ticicchitabbāyevāti sesarogaṇaṃ ayaṃ paramā nāma. **Saṅkhārāti** pañca khandhā. **Etam ñatvāti** jighacchāsamo rogo natthi, khandhapariharaṇasamaṃ dukkhaṃ nāma natthīti etamatthaṃ yathābhūtam ñatvā paṇḍito nibbānaṃ sacchi karoti. **Nibbānaṃ paramaṃ sukhanti** tañhi sabbasukhānaṃ paramaṃ uttamaṃ sukhanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Ekaupāsakavatthu pañcamaṃ.

6. Pasenadikosalavatthu

Ārogyaparamā lābhāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto rājānaṃ pasenadikosalaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye rājā taṇḍuladoṇassa odanaṃ tadupiyena sūpabyañjanaena bhuñjati. Ekadivasam bhuttapātarāso bhattasammadaṃ avinodetvā satthu santikaṃ gantvā kilantarūpo ito cito ca samparivattati, niddāya abhibhūyamānopi ujukaṃ nipajjitum asakkonto ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā āha – ‘‘kiṃ, mahārāja, avissamitvāva āgatosī’’ti? ‘‘Āma, bhante, bhuttakālato paṭṭhāya me mahādukkhaṃ hotī’’ti. Atha naṃ satthā, ‘‘mahārāja, atibahubhojanaṃ evaṃ dukkhaṃ hotī’’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

‘‘Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
Niddāyitā samparivattasāyī;
Mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
Punappunaṃ gabbhamupeti mando’’ti. (dha. pa. 325); –

Imāya gāthāya ovaditvā, ‘‘mahārāja, bhojanaṃ nāma mattāya bhuñjitum vaṭṭati. Mattabhojino hi sukhaṃ hotī’’ti uttari ovadanto imaṃ gāthamāha –

‘‘Manujassa sadā satīmato,
Mattam jānato laddhabhojane;
Tanukassa bhavanti vedanā,
Saṅkamaṃ jīrati āyupālaya’’nti. (saṃ. ni. 1.124);

Rājā gātham uggaṇhitum nāsakkhi, samīpe thitaṃ pana bhāgineyyaṃ, sudassanaṃ nāma māṇavaṃ ‘‘imaṃ gātham uggaṇha, tātā’’ti āha. So taṃ gātham uggaṇhitvā ‘‘kiṃ karomi, bhante’’ti satthāraṃ pucchi. Atha naṃ satthā āha – ‘‘rañño bhuñjantassa osānapinḍakāle imaṃ gātham vadeyyāsi, rājā atthaṃ sallakkhetvā yaṃ piṇḍam chaḍḍessati, tasmim piṇḍe sitthaganaṇāya rañño bhattapacanaḍḍakāle tattake taṇḍule hareyyāsi’’ti. So ‘‘sādhu, bhante’’ti sāyampi pātopi rañño bhuñjantassa osānapinḍakāle taṃ gātham udāharitvā tena chadditapiṇḍe sitthaganaṇāya taṇḍule hāpesi. Rājāpi tassa gātham sutvā sahasaṃ sahasaṃ dāpesi. So aparena samayena nālikodanaparamatāya saṅghahitvā sukhappatto tanusarīro ahoṣi.

Athekadivasam satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā āha – ‘‘bhante, idāni me sukhaṃ jātam, migampi assampi anubandhitvā gaṇhanasamattho jātomhi. Pubbe me bhāgineyyena saddhiṃ yuddhameva hoti, idāni vajīrakumārīṃ nāma dhītaraṃ bhāgineyyassa datvā so gāmo tassāyeva nhānacuppaṇḍam katvā dinno, tena saddhiṃ viggaho vūpasanto, imināpi me kāraṇena sukhaṃ jātam. Kulasantakaṃ rājamaṇiratanaṃ no gehe purimadivase nattham, tampi idāni hatthapattam āgataṃ, imināpi me kāraṇena sukhaṃ jātam. Tumhākaṃ sāvakehi saddhiṃ vissāsam icchantena ñātīdhitāpi no gehe katā, imināpi me kāraṇena sukhaṃ jāta’’nti. Satthā ‘‘ārogyaṃ nāma, mahārāja, paramo lābho, yathā laddhena santuṭṭhabhāvasadisampi dhanam, vissāsasadiṣo ca paramā ñāti, nibbānasadiṣaṇca sukhaṃ nāma natthī’’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

204.

‘‘Ārogyaparamā lābhā, santuṭṭhiparamaṃ dhanam;

Vissāsaparamā ñāti, nibbānaparamaṃ sukha’nti.

Tattha **ārogyaparamā lābhā**ti arogabhāvaparamā lābhā. Rogino hi vijjamānāpi lābhā alābhāyeva, tasmā arogassa sabbalābhā āgatāva honti. Tenetaṃ vuttaṃ – “ārogyaparamā lābhā”ti. **Santuṭṭhiparamaṃ dhananti** gihino vā pabbajitassa vā yaṃ attanā laddhaṃ attano santakaṃ, teneva tussanabhāvo santuṭṭhī nāma sesadhanehi paramaṃ dhanam. **Vissāsaparamā ñāṭī**ti mātā vā hotu pitā vā, yena saddhiṃ vissāso natthi, so aññātakova. Yena aññātakena pana saddhiṃ vissāso atthi, so asambandhopi paramo uttamo ñāti. Tena vuttaṃ – “vissāsaparamā ñāṭī”ti. Nibbānasadisam pana sukhaṃ nāma natthi, tenevāha – **nibbānaparamaṃ sukhanti**.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Pasenadikosalavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Tissattheravatthu

Pavivekarasanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā vesāliyaṃ viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Satthārā hi, “bhikkhave, ahaṃ ito catūhi māsehi parinibbāyissāmī”ti vutte satthu santike satta bhikkhusatāni santāsaṃ āpajjimsu, khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego uppajji, puthujjanā assūni sandhāretuṃ nāsakkhimsu. Bhikkhū vaggā vaggā hutvā “kiṃ nu kho karissāmā”ti mantentā vicaranti. Atheko tissatthero nāma bhikkhū “satthā kira caturmāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, satthari dhamaṇeyeva mayā arahattaṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī”ti catūsu iriyāpathesu ekakova vihāsi. Bhikkhūnaṃ santike gamaṇaṃ vā kenaci saddhiṃ kathāsallāpo vā natthi. Atha naṃ bhikkhū āhaṃsu – “āvuso, tissa tasmā evaṃ karosī”ti. So tesam kathaṃ na suṇāti. Te tassa pavattiṃ satthu ārocetvā, “bhante, tumhesu tissattherassa sineho natthī”ti āhaṃsu. Satthā taṃ pakkosāpetvā “kasmā tissa evaṃ akāsī”ti pucchitvā tena attano adhippāye ārocite “sādhu, tissā”ti sādhuṅkaraṃ datvā, “bhikkhave, mayi sineho tissasadisova hotu. Gandhamālādīhi pūjaṃ karontāpi neva maṃ pūjenti, dhammānudhammaṃ paṭipajjamānāyeva pana maṃ pūjenti”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

205.

“Pavivekarasaṃ pitvā, rasaṃ upasamassa ca;
Niddaro hoti nippāpo, dhammapīrasaṃ piva”nti.

Tattha **pavivekarasanti** pavivekato uppannaṃ rasaṃ, ekībhāvasukhanti attho. **Pitvā**ti dukkhapariññādīni karonto ārammaṇato sacchikiriyāvasena pivitvā. **Upasamassa cāti** kilesūpasamanibbānassa ca rasaṃ pitvā. **Niddaro hotī**ti tena ubhayarasapānena khīṇāsavo bhikkhu abbhantare rāgadarathādīnaṃ abhāvena niddaro ceva nippāpo ca hoti. **Rasaṃ pivanti** navavidhalokuttaradhammasena uppannaṃ pīrasaṃ pivantopi niddaro nippāpo ca hoti.

Desanāvasāne tissatthero arahattaṃ pāpuṇi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Tissattheravatthu sattamaṃ.

8. Sakkavatthu

Sāhu dassananti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvagāmake viharanto sakkam ārabha kathesi.

Tathāgatassa hi āyusañkhāre vissatthe lohitaṃ pakhandikābādhaṃ uppannabhāvaṃ ñatvā sakko devarājā “mayā satthu santikaṃ gantvā gilānupaṭṭhānaṃ kātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā tigāvutappamaṇaṃ attabhāvaṃ vijahitvā satthāraṃ upasaṅkamitvā hatthehi pāde parimajji. Atha naṃ satthā āha “ko eso”ti? “Ahaṃ, bhante, sakko”ti. “Kasmā āgatosī”ti? “Tumhe gilāne upaṭṭhahituṃ, bhante”ti. “Sakka, devānaṃ manussagandho yojanasatato paṭṭhāya gale baddhakuṇapaṃ viya hoti, gaccha tvaṃ, atthi me gilānupaṭṭhakā bhikkhū”ti. “Bhante, caturāsītiyojanasahassamatthake ṭhito tumhākaṃ sīlagandhaṃ ghāyitvā āgato, ahameva upaṭṭhahissāmī”ti so satthu sarīraḷaṇjanabhājanaṃ aññassa hatthenāpi phusituṃ adatvā sīseyeva ṭhapetvā nīharanto mukhasaṅkocanamattampi na akāsī,

gandhabhājanam pariharanto viya ahosi. Evaṃ sathhāraṃ paṭijaggivā satthu phāsukakāleyeva agamāsi.

Bhikkhū katham samuṭṭhāpesuṃ “aho sathhari sakkassa sineho, evarūpaṃ nāma dibbasampattim pahāya mukhasaṅkocanamattampi akatvā gandhabhājanam nīharanto viya satthu sarīraḷaṅṅjanabhājanam sīsena nīharanto upaṭṭhānamakāsi”ti. Sathhā tesam katham sutvā kiṃ vadetha, bhikkhave, anacchariyaṃ etaṃ, yaṃ sakko devarājā mayi sinehaṃ karoti. Ayaṃ sakko hi devarājā maṃ nissāya jarasakkabhāvaṃ vijahitvā sotāpanno hutvā taruṇasakkassa bhāvaṃ patto, ahaṃ hissa maraṇabhayaṭajjitassa pañcasikhagandhabbadevaputtaṃ purato katvā āgatakāle indasālaguhāyaṃ devaparisāya majjhe nisinnassa –

“Puccha vāsava maṃ pañhaṃ, yaṃ kiñci manasicchasi;
Tassa tasseva pañhassa, ahaṃ antaṃ karomi te”ti. (dī. ni. 2.356) –

Vatvā tassa kaṅkhaṃ vinodento dhammaṃ desesiṃ. Desanāvasāne cuddasannaṃ pāṇakoṭṭinaṃ dhammābhisamayo ahosi, sakkopi yathānisinnova sotāpattiphalaṃ patvā taruṇasakko jāto. Evamassāhaṃ bahūpakāro. Tassa mayi sineho nāma anacchariyo. Bhikkhave, ariyānañhi dassanampi sukhaṃ, tehi saddhiṃ ekaṭṭhāne sannivāsopi sukho. Bālehi saddhiṃ pana sabbametaṃ dukkhanti vatvā imā gāthā abhāsi –

206.
“Sāhu dassanamariyānaṃ, sannivāso sadā sukho;
Adassanena bālānaṃ, niccameva sukhī siyā.

207.
“Bālasaṅgatacārī hi, dīghamaddhāna socati;
Dukkho bālehi saṃvāso, amitteneva sabbadā;
Dhīro ca sukhasaṃvāso, ñātīnaṃva samāgamo”.

Tasmā hi –

208.
“Dhīrañca paññañca bahussutañca, dhorayhasīlaṃ vatavantamariyaṃ;
Taṃ tādisaṃ sappurisaṃ sumedhaṃ, bhajetha nakkhattapathaṃ va candimā”ti.

Tattha **sāhūti** sundaraṃ bhaddakaṃ. **Sannivāsoti** na kevalaṅca tesam dassanameva, tehi saddhiṃ ekaṭṭhāne nisīdanādibhāvopi tesam vattapaṭivattaṃ kātuṃ labhanabhāvopi sādhuveva. **Bālasaṅgatacārī hīti** yo bālena saha cārī. **Dīghamaddhānanti** so bālasahāyena “ehi sandhicchedādīni karomā”ti vuccamāno tena saddhiṃ ekacchando hutvā tāni karonto hatthacchedādīni patvā dīghamaddhānaṃ socati. **Sabbadāti** yathā asihatthena vā amittena āsīvisādīhi vā saddhiṃ ekato vāso nāma niccaṃ dukkho, tatheva bālehi saddhinti attho. **Dhīro ca sukhasaṃvāsoti** ettha sukho saṃvāso etenāti sukhasaṃvāso, paṇḍitena saddhiṃ ekaṭṭhāne saṃvāso sukhoti attho. Kathaṃ? **Ñātīnaṃva samāgamoti** yathāpi ñātīnaṃ samāgamo sukho, evaṃ sukho.

Tasmā hīti yasmā bālehi saddhiṃ saṃvāso dukkho, paṇḍitena saddhiṃ sukho, tasmā hi dhitisampannaṃ dhīrañca, lokiya lokuttarapaññāsampannaṃ paññañca, āgamādhigamasampannaṃ bahussutañca, arahattapāpanakasāṅkhātāya dhuravahanasīlatāya dhorayhasīlaṃ, sīlavatena ceva dhutaṅgavatena ca vatavantaṃ, kilesehi ārakatāya ariyaṃ, tathārūpaṃ sappurisaṃ sobhanapañhaṃ yathā nimmalaṃ nakkhattapathasaṅkhātāṃ ākāsaṃ candimā bhajati, evaṃ bhajetha payirupāsethāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sakkavatthu aṭṭhamam.

Sukhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pannarasamo vaggio.

16. Piyavaggo

1. Tayojanapabbajitavatthu

Ayogeti imaṃ dhammaḍḍesaṇaṃ satthā jetavane viharanto tayo pabbajite ārabha kathesi.

Sāvattiyāṃ kira ekasmiṃ kule mātāpitūnaṃ ekaputtako ahosi piyo manāpo. So ekadivasāṃ gehe nimantitānaṃ bhikkhūnaṃ anumodanaṃ karontānaṃ dhammakathaṃ sutvā pabbajitukāmo hutvā mātāpitāro pabbajjāṃ yāci. Te nānujānimsu. Tassa etadahosi – “ahaṃ mātāpitūnaṃ apassantānaṃyeva bahi gantvā pabbajissāmi”ti. Athassa pitā bahi nikkhamanto “imaṃ rakkheyyāsi”ti mātaraṃ paṭicchāpesi, mātā bahi nikkhamantī pitaraṃ paṭicchāpesi. Athassa ekadivasāṃ pitari bahi gate mātā “puttaṃ rakkhissāmi”ti ekam dvārabāhaṃ nissāya ekam pādehi uppīletvā chamāya nisinnā suttaṃ kantati. So “imaṃ vañcetaṃ gamissāmi”ti cintetvā, “amma, thokaṃ tāva apehi, sarīravalañjaṃ karissāmi”ti vatvā tāya pāde samīñjite nikkhamitvā vegena vihāraṃ gantvā bhikkhū upasaṅkamitvā “pabbājetha maṃ, bhante”ti yācivā tesāṃ santike pabbaji.

Athassa pitā āgantvā mātaraṃ pucchi – “kahaṃ me putto”ti? “Sāmi, imasmiṃ padese ahosi”ti. So “kahaṃ nu kho me putto”ti olokento taṃ adisvā “vihāraṃ gato bhavissati”ti vihāraṃ gantvā puttaṃ pabbajitaṃ disvā kanditvā roditvā, “tāta, kiṃ maṃ nāsesi”ti vatvā “mama putte pabbajite ahaṃ idāni gehe kiṃ karissāmi”ti sayampi bhikkhū yācivā pabbaji. Athassa mātāpi “kiṃ nu kho me putto ca pati ca cirāyanti, kacci vihāraṃ gantvā pabbajitā”ti te oloketi vihāraṃ gantvā ubhopi pabbajite disvā “imesāṃ pabbajitakāle mama gehena ko attho”ti sayampi bhikkhuniupassayaṃ gantvā pabbaji. Te pabbajitvāpi vinā bhavituṃ na sakkonti, vihārepi bhikkhuniupassayepi ekatova nisīditvā sallapantā divasaṃ vītināmenti. Tena bhikkhūpi bhikkhūniyopi ubbāḥhā honti.

Athekadivasāṃ bhikkhū nesāṃ kiriyāṃ satthūṃ ārocesuṃ. Satthā te pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe evaṃ karoṭhā”ti pucchitvā “sacca”nti vutte “kasmā evaṃ karoṭhā? Na hi esa pabbajitānaṃ yogo”ti. “Bhante, vinā bhavituṃ na sakkoma”ti. “Pabbajitakālato paṭṭhāya evaṃ karaṇaṃ ayuttaṃ. Piyānañhi adassanaṃ, appiyānañca dassanaṃ dukkhameva. Tasmā sattesu ca saṅkhāresu ca kañci piyaṃ vā appiyaṃ vā kātuṃ na vaṭṭati”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

209.

“Ayoge yuñjamattānaṃ, yogasmiñca ayojayam;
Atthaṃ hitvā piyaggāhī, pihetattānuyoginaṃ.

210.

“Mā piyehi samāgañchi, appiyehi kudācanaṃ;
Piyānaṃ adassanaṃ dukkhaṃ, appiyānañca dassanaṃ.

211.

“Tasmā piyaṃ na kayirātha, piyāpāyo hi pāpako;
Ganthā tesāṃ na vijjanti, yesāṃ natthi piyāppiya”nti.

Tattha **ayogeti** ayuñjitaḍḍe ayonisomanasikāre. Vesiyāgocarādibhedassa hi chabbidhassa agocarassa sevanaṃ idha ayonisomanasikāro nāma, tasmīṃ ayonisomanasikāre attānaṃ yuñjantoti attho. **Yogasminti** tabbiparīte ca yonisomanasikāre ayuñjantoti attho. **Atthaṃ hitvā**ti pabbajitakālato paṭṭhāya adhisīlādisikkhattayaṃ attho nāma, taṃ atthaṃ hitvā. **Piyaggāhī**ti pañcakāmaguṇasaṅkhātāṃ piyameva gaṇhanto. **Pihetattānuyoginanti** tāya paṭipattiyā sāsanaṃ cuto gihbhāvaṃ patvā pacchā ye attānuyogaṃ anuyuttā sīlādīni sampādetvā devamanussānaṃ santikā sakkāraṃ labhanti, tesāṃ piheti, “aho vatāhampi evarūpo assa”nti icchatīti attho.

Mā piyehīti piyehi sattehi vā saṅkhārehi vā kudācanaṃ ekakkhaṇepi na samāgaccheyya, tathā appiyehi. Kiṃ karaṇā? Piyā nañhi viyogavasena adassanaṃ appiyānañca upasaṅkamanavasena dassanaṃ nāma dukkhaṃ. **Tasmāti** yasmā idaṃ ubhayampi dukkhaṃ, tasmā kañci sattaṃ vā saṅkhāraṃ vā piyaṃ nāma na kareyya. **Piyāpāyo hī**ti piyehi apāyo viyogo. **Pāpakoti** lāpako. **Ganthā tesāṃ na vijjanti**ti yesāṃ piyaṃ natthi, tesāṃ abhijjhākāyagantho pahīyati. Yesāṃ appiyaṃ natthi,

tesaṃ byāpādo kāyagantho. Tesu pana dvīsu pahīnesu sesaganthā pahīnā honti. Tasmā piyaṃ vā appiyaṃ vā na kattabbanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti. Tena pana tayo janā “mayaṃ vinā bhavituṃ na sakkomā”ti vibbhamitvā gehameva agamiṃsūti.

Tayojanapabbajitavatthu paṭhamam.

2. Aññatarakuṭumbikavatthu

Piyato jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi.

So hi attano putte kālakate puttasokābhibhūto ālāhanaṃ gantvā rodati, puttasokaṃ sandhāretuṃ na sakkoti. Satthā paccūsakāle lokaṃ volokento tassa sotāpattimagassūpanissayaṃ disvā piṇḍapātaṇḍikkanto ekaṃ pacchāsamaṇaṃ gahetvā tassa gehadvāraṃ agamāsi. So satthu āgatabhāvaṃ sutvā “mayā saddhiṃ paṭisanthāraṃ kātukāmo bhavissatī”ti satthāraṃ pavesetvā gehamajjhe āsanaṃ paññāpetvā satthari nisinne āgantvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā “kiṃ nu kho, upāsaka, dukkhitosī”ti pucchitvā tena puttaviyogadukkhe ārocite, “upāsaka, mā cintayī, idaṃ maraṇaṃ nāma na ekasmiṃyeva ṭhāne, na ca ekasseva hoti, yāvataṃ pana bhavuppatti nāma atthi, sabbasattānaṃ hotiyeva. Ekasaṅkhāropi nicco nāma natthi. Tasmā ‘maraṇadhammaṃ mataṃ, bhijjanadhammaṃ bhinna’nti yoniso paccavekkhitabbaṃ, na socitabbaṃ. Porāṇapaṇḍitāpi hi puttassa mataṃ, bhijjanadhammaṃ bhinna’nti sokaṃ akatvā maraṇassatimeva bhāvayimṃsū”ti vatvā, “bhante, ke evamakamsu, kadā ca akamsu, ācikkhatha me”ti yācito tassatthassa pakāsanatthaṃ atītaṃ āharitvā –

“Uragova tacam jīṇṇaṃ, hitvā gacchati saṃ tanuṃ;
Evaṃ sarīre nibbhoge, pete kālakate sati.

“Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ;
Tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gatī”ti. (jā. 1.5.19-20) –

Imaṃ pañcakanipāte **uragajātakaṃ** vitthāretvā “evaṃ pubbe paṇḍitā piyaputte kālakate yathā etarahi tvaṃ kammante vissajjetvā nirāhāro rodanto vicarasi, tathā avicaritvā maraṇassatibhāvanābalena sokaṃ akatvā āhāraṃ paribhuñjiṃsu, kammantañca adhiṭṭhahiṃsu. Tasmā ‘piyaputto me kālakato’ti mā cintayī. Uppajjamāno hi soko vā bhayaṃ vā piyameva nissāya uppajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

212.

“Piyato jāyatī soko, piyato jāyatī bhayaṃ;
Piyato vippamuttassa, natthi soko kuto bhaya”nti.

Tattha **piyatoti** vaṭṭamūlako hi soko vā bhayaṃ vā uppajjamānaṃ piyameva sattaṃ vā saṅkhāraṃ vā nissāya uppajjati, tato pana vippamuttassa ubhayampetaṃ natthīti attho.

Desanāvasāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarakuṭumbikavatthu dutiyaṃ.

3. Visākhāvatthu

Pemato jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto visākhāṃ upāsikaṃ ārabha kathesi.

Sā kira puttassa dhītaraṃ sudattaṃ nāma kumārikaṃ attano ṭhāne ṭhapetvā gehe bhikkhusaṅghassa veyyāvaccam kāresi. Sā aparena samayena kālamakāsi. Sā tassā sarīranikkhepaṃ kāretvā sokaṃ sandhāretuṃ asakkontī dukkhinī dummanā satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ

nisīdi. Atha naṃ satthā “kiṃ nu kho tvam, visāke, dukkhinī dummanā assumukhā rodamānā nisinnā”ti āha. Sā tamattham ārocetvā “piyā me, bhante, sā kumārikā vattasampannā, idāni tathārūpaṃ na passāmī”ti āha. “Kittakā pana, visāke, sāvattiyam manussā”ti? “Bhante, tumhehiyeva me kathitam satta janakoṭiyo”ti. “Sace panāyam ettako jano tava nattāya sadiso bhaveyya, iccheyyāsi na”nti? “Āma, bhante”ti. “Kati pana janā sāvattiyam devasikam kalam karontī”ti? “Bahū, bhante”ti. “Nanu evam, bhante, tava asocanakālo na bhaveyya, rattindivam rodantīyeva vicareyyāsi”ti. “Hotu, bhante, ñātam mayā”ti. Atha naṃ satthā “tena hi mā soci, soko vā bhayam vā pematova jāyatī”ti vatvā imam gāthamāha –

213.

“Pemato jāyatī soko, pemato jāyatī bhayam;
Pemato vippamuttassa, natthi soko kuto bhaya”nti.

Tattha **pematoti** puttadhītādīsu katam pemameva nissāya soko jāyatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Visākhāvatthu tatiyam.

4. Licchavīvatthu

Ratiyā jāyatīti imam dhammadesanam satthā vesālim nissāya kūtāgārasālāyam viharanto licchavī ārabha kathesi.

Te kira ekasmiṃ chaṇḍavase aññamaññaṃ asadisehi alaṅkārehi alaṅkaritvā uyyānagamanatthāya nagarā nikkhamiṃsu. Satthā piṇḍāya pavisanto te disvā bhikkhū āmantesi – “passatha, bhikkhave, licchavayo, yehi devā tāvatimsā na diṭṭhapubbā, te ime oloKentū”ti vatvā nagaram pāvisi. Tepi uyyānam gacchantā ekam nagarasobhiniṃ itthiṃ ādāya gantvā tam nissāya issābhībhūtā aññamaññaṃ paharivā lohitaṃ nadiṃ viya pavattayiṃsu. Atha ne mañcenādāya ukkhipivā āgamamsu. Satthāpi katabhattakicco nagarā nikkhami. Bhikkhūpi licchavayo tathā nīyamāne disvā satthāram āhamsu – “bhante, licchavirājāno pātova alaṅkatapaṭiyattā devā viya nagarā nikkhamitvā idāni ekam itthiṃ nissāya imam byasanam pattā”ti. Satthā, “bhikkhave, soko vā bhayam vā uppajjamānam ratim nissāya uppajjatiyevā”ti vatvā imam gāthamāha –

214.

“Ratiyā jāyatī soko, ratiyā jāyatī bhayam;
Ratiyā vippamuttassa, natthi soko kuto bhaya”nti.

Tattha **ratiyāti** pañcakāmaguṇaratito, tam nissāyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Licchavīvatthu catuttham.

5. Anitthigandhakumāravatthu

Kāmatoti imam dhammadesanam satthā jetavane viharanto anitthigandhakumāram nāma ārabha kathesi.

So kira brahmalokā cutasatto sāvattiyam mahābhogakule nibbato jātadivasato paṭṭhāya itthisamīpaṃ upagantum na icchati, itthiyā gayhamāno rodati. Vatthacumbaṭakena naṃ gahetvā thaññaṃ pāyenti. So vayappatto mātāpitūhi, “tāta, āvāham te karissāmā”ti vutte “na me itthiyā attho”ti paṭikkhipivā punappunam yāciyamāno pañcasate suvaṇṇakāre pakkosāpetvā rattasuvaṇṇanikkhasahassam dāpetvā ativiya pāsādikam ghanakoṭṭimam itthirūpaṃ kāretvā puna mātāpitūhi, “tāta, tayi āvāham akaronte kulavamso na paṭiṭṭhahissati, kumārikam te ānessāmā”ti vutte “tena hi sace me evarūpaṃ kumārikam ānessatha, karissāmi vo vacana”nti tam suvaṇṇarūpakam dasseti. Athassa mātāpitāro abhiññāte brāhmaṇe pakkosāpetvā “amhākam putto mahāpuñño, avassam iminā saddhiṃ katapuñña kumārikā bhavissati, gacchatha imam suvaṇṇarūpakam gahetvā evarūpaṃ

kumārikam āharathā”ti pahiṇiṃsu. Te “sādhū”ti cārikam carantā maddaraṭṭhe sāgalanagaram gatā. Tasmīṇca nagare ekā soḷasavassuddesikā abhirūpā kumārikā ahoṣi, taṃ mātāpitaro sattaḥūmikassa pāsādassūparimatale parivāsesuṃ. Tepi kho brāhmaṇā “sace idha evarūpā kumārikā bhavissati, imaṃ disvā ‘ayaṃ asukassa kulassa dhītā viya abhirūpā’ti vakkhantī”ti taṃ suvaṇṇarūpakam titthamagge ṭhapetvā ekamantaṃ nisīdiṃsu.

Athassa kumārikāya dhātī taṃ kumārikam nhāpetvā sayampi nhāyitukāmā hutvā tittham āgatā taṃ rūpakam disvā “dhītā me”ti saññāya “dubbinīṭasi, idānevāham nhāpetvā nikkhantā, tvam mayā puretaram idhāgatāsi”ti hatthena paharivā thaddhabhāvañceva nibbikāratañca ñatvā “ahaṃ me, dhītāti saññamakāsim, kiṃ nāmeta”nti āha. Atha naṃ te brāhmaṇā “evarūpā te, amma, dhītā”ti pucchiṃsu. Ayaṃ mama dhītu santike kiṃ agghatīti? Tena hi te dhītaram amhākam dassēhīti. Sā tehi saddhiṃ geham gantvā sāmikānam ārocesi. Te brāhmaṇehi saddhiṃ katapaṭṭisammodanā dhītaram otāretvā heṭṭhāpāsāde suvaṇṇarūpakassa santike ṭhapesuṃ. Suvaṇṇarūpakam nippabham ahoṣi, kumārikā sappabhā ahoṣi. Brāhmaṇā taṃ tesam datvā kumārikam paṭicchāpetvā gantvā anitthigandhakumārassa mātāpitūnam ārocayīṃsu. Te tuṭṭhamānasā “gacchatha, naṃ sīgham ānethā”ti mahantena sakkārena pahiṇiṃsu.

Kumāropi taṃ pavattiṃ sutvā “kañcanarūpatopi kira abhirūpatarā dārikā atthī”ti savanavaseneva sineham uppādetvā “sīgham ānentū”ti āha. Sāpi kho yānam āropetvā ānīyamānā atisukhumālatāya yānugghātena samuppāditavātarogā antarāmaggeyeva kālamakāsi. Kumāropi “āgatā”ti nirantaram pucchati, tassa atisinehena pucchantassa sahasāva anāroce tvā katipāham vikkhepaṃ katvā tamattham ārocayīṃsu. So “tathārūpāya nāma itthiyā saddhiṃ samāgamaṃ nālattha”nti uppannadomanasso pabbatena viya sokadukkhena ajjhotthaṭṭo ahoṣi. Sathā tassūpanissayaṃ disvā piṇḍāya caranto taṃ gehadvāram āgamāsi. Athassa mātāpitaro sathhāram antogeham pavesetvā sakkaccam parivisiṃsu. Sathā bhattakiccāvasāne “kham anitthigandhakumāro”ti pucchi. “Eso, bhante, āhārūpacchedam katvā antogabbhe nisīno”ti. “Pakkosatha na”nti. So āgantvā sathhāram vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Sathā “kiṃ nu kho, kumāra, balavasoko uppanno”ti vutte, “āma, bhante, ‘evarūpā nāma itthī antarāmagge kālakatā’ti sutvā balavasoko uppanno, bhattampi me nacchādetī”ti. Atha naṃ sathā “jānāsi pana tvam, kumāra, kiṃ te nissāya soko uppanno”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. “Kāmaṃ nissāya, kumāra, balavasoko uppanno, soko vā bhayaṃ vā kāmaṃ nissāya uppajjati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

215.

“Kāmato jāyatī soko, kāmato jāyatī bhayaṃ;
Kāmato vippamuttassa, natthi soko kuto bhaya”nti.

Tattha **kāmatoti** vatthukāmakilesakāmato, duvidhampetaṃ kāmam nissāyāti attho.

Desanāvasāne anitthigandhakumāro sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Anitthigandhakumāravatthu pañcamam.

6. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Taṇhāya jāyatīti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto aññataram brāhmaṇam ārabha kathesi.

So kira micchādiṭṭhiko ekadivasam nadītīram gantvā khettaṃ sodheti. Sathā tassa upanissayasampattiṃ disvā tassa santikam āgamāsi. So sathhāram disvāpi sāmīcikkammaṃ akatvā tuṇhī ahoṣi. Atha naṃ sathā puretaram ālapitvā, “brāhmaṇa, kiṃ karosī”ti āha. “Khettaṃ, bho gotama, sodhemi”ti. Sathā ettakameva vatvā gato. Punadivasepi tassa khettaṃ kasitum āgatassa santikam gantvā, “brāhmaṇa, kiṃ karosī”ti pucchitvā “khettaṃ kasāmi, bho gotamā”ti sutvā pakkāmi. Punadivasādīsupi tatheva gantvā pucchitvā, “bho gotama, khettaṃ vapāmi niddemi rakkhāmi”ti sutvā pakkāmi. Atha naṃ ekadivasam brāhmaṇo āha – “bho gotama, tvam mama khettasodhanadivasato paṭṭhāya āgato. Sace me sassam sampajjissati, tuyhampi samvibhāgam karissāmi, tuyham adatvā sayam na khādissāmi, ito dāni paṭṭhāya tvam mama sahāyo”ti.

Athassa aparena samayena sassam sampajji, tassa “sampannam me sassam, sve dāni lāyāpessāmi”ti lāyanattham kattabbakiccassa rattim mahāmegho vassitvā sabbam sassam hari, khetam tacchetvā thapitasadisam ahosi. Sathā pana paṭhamadivasameva “tam sassam na sampajjissatī”ti aññāsi. Brāhmaṇo pātova “khetam olokessāmi”ti gato tuccham khetam disvā uppanabalavasoko cintesi – “samaṇo gotamo mama khetasodhanakālato paṭṭhāya āgato, ahampi nam ‘imasmim sasse nipphanne tuyhampi samvibhāgam karissāmi, tuyham adatvā sayam na khādisāmi, ito paṭṭhāya dāni tvam mama sahāyo’ti avacam. Sopi me manoratho matthakam na pāpuṇī”ti āhārūpacchedam katvā mañcake nipajji. Athassa sathā gehadvāram agamāsi. So satthu āgamanam sutvā “sahāyam me ānetvā idha nisīdāpethā”ti āha. Parijano tathā akāsi. Sathā nisīditvā “kaham brāhmaṇo”ti pucchitvā “gabbhe nipanno”ti vutte “pakkosatha na”nti pakkosāpetvā āgantvā ekamantam nisinnam āha “kim, brāhmaṇa”ti? Bho gotama, tumhe mama khetasodhanadivasato paṭṭhāya āgatā, ahampi “sasse nipphanne tumhākam samvibhāgam karissāmi”ti avacam. So me manoratho anipphanne, tena me soko uppanno, bhattampi me nacchādetīti. Atha nam sathā “jānāsi pana, brāhmaṇa, kim te nissāya soko uppanno”ti pucchitvā “na jānāmi, bho gotama, tvam pana jānāsi”ti vutte, “āma, brāhmaṇa, uppajjamāno soko vā bhayam vā taṇham nissāya uppajjatī”ti vatvā imam gāthamāha –

216.

“Taṇhāya jāyatī soko, taṇhāya jāyatī bhayam;
Taṇhāya vipamuttassa, natthi soko kuto bhaya”nti.

Tattha **taṇhāyā**ti chadvārikāya taṇhāya, etaṃ taṇham nissāya uppajjatīti attho.

Desanāvasāne brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu chaṭṭham.

7. Pañcasatadārakavatthu

Sīladassanasampannanti imam dhammadesanam sathā veļuvane viharanto antarāmagge pañcasatadārake ārabha kathesi.

Ekadivasañhi sathā asītimahātherehi saddhim pañcasatabhikkhuparivāro rājagam piṇḍāya pavisanto ekasmim chaṇadivase pañcasate dārake pūvapacchiyo ukkhipāpetvā nagarā nikkamma uyyānam gacchante addasa. Tepi sathāram vanditvā pakkamimsu, te ekam bhikkhumpi “pūvam gaṇhathā”ti na vadiṃsu. Sathā tesam gatakāle bhikkhū āha – “khādisatha, bhikkhave, pūve”ti. “Kaham bhante, pūvā”ti? “Kim na passatha te dārake pūvapacchiyo ukkhipāpetvā atikkante”ti? “Bhante, evarūpā nāma dārakā kassaci pūvam na denti”ti. “Bhikkhave, kiñcāpi ete maṃ vā tumhe vā pūvehi na nimantayimsu, pūvasāmi pana bhikkhu pacchato āgacchati, pūve khāditvāva gantum vaṭṭatī”ti. Buddhānañhi ekapuggalepi issā vā doso vā natthi, tasmā imam vatvā bhikkhusaṅgham ādāya ekasmim rukkhāmūle chāyāya nisīdi. Dārakā mahākassapattheram pacchato āgacchantam disvā uppanasinehā pītivegena paripuṇṇasarīrā hutvā pacchiyo otāretvā theram pañcapatīṭṭhitena vanditvā pūve pacchīhi saddhimyeva ukkhipitvā “gaṇhatha, bhante”ti theram vadiṃsu. Atha ne thero āha – “esa sathā bhikkhusaṅgham gahetvā rukkhāmūle nisinnam, tumhākam deyyadhammam ādāya gantvā bhikkhusaṅghassa samvibhāgam karothā”ti. Te “sādhu, bhante”ti nivattitvā therena saddhimyeva gantvā pūve datvā olokayamānā ekamante thātvā paribhogāvasāne udakam adamsu. Bhikkhū ujjhāyimsu “dārakehi mukholokanena bhikkhā dinnā, sammāsambuddham vā mahāthere vā pūvehi anāpucchitvā mahākassapattheram disvā pacchīhi saddhimyeva ādāya āgamimsū”ti. Sathā tesam katham sutvā, “bhikkhave, mama puttena mahākassapena sadiso bhikkhu devamanussānam piyo hoti, te ca tassa catupaccayena pūjam karontiyevā”ti vatvā imam gāthamāha –

217.

“Sīladassanasampannam, dhammattham saccavedinam;
Attano kamma kubbānam, tam jano kurute piya”nti.

Tattha **sīladassanasampannanti** catupārisuddhisīlena ceva maggaphalasampayuttena ca sammādassanena sampannam. **Dhammatthanti** navavidhalokuttaradhamme thitam, sacchikatalokuttaradhammanti attho. **Saccavedinanti** catunnam saccānam soļasahākārehi sacchikatattā

saccañāṇena saccavedinaṃ. **Attano kamma kubbānanti** attano kammaṃ nāma tisso sikkhā, tā pūrayamānanti attho. **Taṃ janoti** taṃ puggalaṃ lokiyamahājano piyaṃ karoti, daṭṭhukāmo vanditukāmo paccayena pūjetukāmo hotiyevāti attho.

Desanāvasāne sabbepi te dārakā sotāpattiphale patiṭṭhahimsūti.

Pañcasatadārakavatthu sattamaṃ.

8. Ekaanāgāmittheravatthu

Chandajātoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anāgāmittheraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi taṃ therāṃ saddhivihārikā pucchimsu – “atthi pana vo, bhante, visesādhigamo”ti. Thero “anāgāmi phalaṃ nāma gahaṭṭhāpi pāpuṇanti, arahattaṃ pattakāleyeva tehi saddhiṃ kathessāmi”ti harāyamāno kiñci akathetvāva kālakato suddhāvāsadevaloke nibbatti. Athassa saddhivihārikā roditvā paridevitvā satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā rodantāva ekamantaṃ nisīdimsu. Atha ne satthā “kiṃ, bhikkhave, rodathā”ti āha. “Upajjhāyo no, bhante, kālakato”ti. “Hotu, bhikkhave, mā cintayittha, dhuvadhammo nāmeso”ti? “Āma, bhante, mayampi jānāma, apica mayaṃ upajjhāyaṃ visesādhigamaṃ pucchimhā, so kiñci akathetvāva kālakato, tenamha dukkhitā”ti. Satthā, “bhikkhave, mā cintayittha, upajjhāyena vo anāgāmi phalaṃ pattam, so ‘gihīpetam pāpuṇanti, arahattaṃ patvāva nesaṃ kathessāmi”ti harāyanto tumhākaṃ kiñci akathetvā kālaṃ katvā suddhāvāse nibbatto, assāsatha, bhikkhave, upajjhāyo vo kāmesu appaṭibaddhacittataṃ patto”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

218.

“Chandajāto anakkhāte, manasā ca phuṭo siyā;
Kāmesu ca appaṭibaddhacitto, uddhamsototi vuccatī”ti.

Tattha **chandajātoti** kattukāmatāvasena jātachando ussāhapatto. **Anakkhātet**i nibbāne. Tañhi “asukena kataṃ vā nīlādīsu evarūpaṃ vā”ti avattabbatāya anakkhātaṃ nāma. **Manasā ca phuṭo siyāti** heṭṭhimehi tīhi maggaphalacittehi phuṭo pūrito bhavēyya. **Appaṭibaddhacittoti** anāgāmi maggavasena kāmesu appaṭibaddhacitto. **Uddhamsototi** evarūpo bhikkhu avihesu nibbattitvā tato paṭṭhāya paṭisandhivasena akaniṭṭhaṃ gacchanto uddhamsototi vuccati, tādiso vo upajjhāyoti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahattaphale patiṭṭhahimsu, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Ekaanāgāmittheravatthu aṭṭhamaṃ.

9. Nandiyavatthu

Cirappavāsinti imaṃ dhammadesanaṃ satthā isipatane viharanto nandiyāṃ ārabha kathesi.

Bārānasiyaṃ kira saddhāsammaṇassa kulassa nandiyo nāma putto ahoṣi, so mātāpitūnaṃ anurūpo saddhāsammaṇo saṅghupaṭṭhāko ahoṣi. Athassa mātāpitāro vayappattakāle sammukhagehato mātuladhītaṃ revatiṃ nāma ānetukāma ahesuṃ. Sā pana assaddhā adānasīlā, nandiyo taṃ na icchi. Athassa mātā revatiṃ āha – “amma, tvaṃ imasmiṃ gehe bhikkhusaṅghassa nisajjanaṭṭhānaṃ upalimpitvā āsanāni paññāpehi, ādhārake ṭhapehi, bhikkhūnaṃ āgatakāle pattam gahetvā nisīdāpetvā dhammakaraṇena pānīyaṃ parissāvetvā bhuttakāle patte dhova, evaṃ me puttassa ārādhitā bhavissasī”ti. Sā tathā akāsi. Atha naṃ “ovādakkhamā jātā”ti puttassa ārocetvā tena sādhiṭi sampaṭicchite divasaṃ ṭhāpetvā āvāhaṃ karimsu.

Atha naṃ nandiyo āha – “sace bhikkhusaṅghaṇca mātāpitāro ca me upaṭṭhahissasi, evaṃ imasmiṃ gehe vasituṃ labhissasi, appamattā hohī”ti. Sā “sādhi”ti paṭissuṇitvā katipāhaṃ saddhā viya hutvā bhāttāraṃ upaṭṭhahantī dve putte vijāyi. Nandiyassāpi mātāpitāro kalamakamsu, gehe sabbissariyaṃ tassāyeva ahoṣi. Nandiyopi mātāpitūnaṃ kālakiriyato paṭṭhāya mahādānapati hutvā

bhikkhusaṅghassa dānaṃ paṭṭhapesi. Kapaṇaddhikādīnampi gehadvāre pākavattaṃ paṭṭhapesi. So aparabhāge satthu dhammadesanaṃ sutvā āvāsādāne ānisaṃsaṃ sallakkhetvā isipatane mahāvihāre catūhi gabbhehi paṭimaṇḍitaṃ catusālaṃ kāretvā mañcapīṭhādīni attharāpetvā taṃ āvāsaṃ niyyādentō buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā tathāgatassa dakkhiṇodakaṃ adāsi. Satthu hatthe dakkhiṇodakapaṭiṭṭhānena saddhimyeva tāvatimsadevaloke sabbadisāsu dvādasayojaniko uddhaṃ yojanasatubbedho sattaratanamayo nārīgaṇasampanno dibbapāsādo uggacchi.

Athekadivase mahāmogallānatthero devacārikaṃ gantvā tassa pāsādassa avidūre ṭhito attano santike āgate devaputte pucchi – “kasseso accharāgaṇaparivuto dibbapāsādo nibbato”ti. Athassa devaputtā vimānasāmikaṃ ācikkhantā āhamsu – “bhante, yena nandiyena nāma gahapatiputtana isipatane satthu vihāraṃ kāretvā dinno, tassatthāya etaṃ vimānaṃ nibbatta”nti. Accharāsaṅghopi naṃ disvā pāsādato orohitvā āha – “bhante, mayaṃ ‘nandiyassa paricārikā bhavissāmā’ti idha nibbattā, taṃ pana apassantī ativiya ukkaṇṭhitamhā, mattikapātiṃ bhinditvā suvaṇṇapātigahaṇaṃ viya manussasampattiṃ jahitvā dibbasampattigahaṇaṃ, idhāgamanatthāya naṃ vadeyyāthā”ti. Thero tato āgantvā satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi – “nibbattati nu kho, bhante, manussaloke ṭhitānaṃyeva katakalyāṇānaṃ dibbasampatti”ti. “Moggallāna, nanu te devaloke nandiyassa nibbattā dibbasampatti sāmāṃ diṭṭhā, kasmā maṃ pucchasi”ti. “Evaṃ, bhante, nibbattati”ti.

Atha naṃ satthā “mogallānaṃ kiṃ nāmetaṃ kathesi. Yathā hi cirappavuṭṭhaṃ puttaṃ vā bhātaraṃ vā vippavāsato āgacchantāṃ gāmadvāre ṭhito kocideva disvā vegena gehaṃ āgantvā ‘asuko nāma āgato’ti āroceyya, athassa nātakā haṭṭhapahaṭṭhā vegena nikkhamitvā ‘āgatosi, tāta, arogosi, tāta’ti taṃ abhinandeyyūṃ, evameva idha katakalyāṇaṃ itthiṃ vā purisaṃ vā imaṃ lokaṃ jahitvā paralokaṃ gataṃ dasavidhaṃ dibbapaṇṇākāraṃ ādāya ‘ahaṃ purato, ahaṃ purato’ti paccuggantvā devatā abhinandanti”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

219.

“Cirappavāsiniṃ purisaṃ, dūrato sotthimāgataṃ;
Ñātimittā suhajjā ca, abhinandanti āgataṃ.

220.

“Tatheva katapuñṇampi, asmā lokā paraṃ gataṃ;
Puñṇāni paṭigaṇhanti, piyaṃ nātīva āgata”nti.

Tattha **cirappavāsinti** cirappavuṭṭhaṃ. **Dūrato sotthimāgataṃ** vaṇijjāṃ vā rājaporisaṃ vā katvā laddhalābhaṃ nipphannasampattiṃ anupaddavena dūraṭṭhānato āgataṃ. **Ñātimittā suhajjā cāti** kulasambandhavasena nātī ca sandiṭṭhādibhāvena mittā ca suhadayabhāvena suhajjā ca. **Abhinandanti āgataṃ** naṃ disvā āgataṃ vacanamattena vā añjalikaraṇamattena vā gehasampattaṃ pana nānappakārapaṇṇākārābhīharaṇavasena abhinandanti. **Tathevāti** tenevākārena katapuñṇampi puggalaṃ imasmā lokā paralokaṃ gataṃ dibbaṃ āyuvāṇasukhayasaādhipateyyaṃ, dibbaṃ rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbanti imaṃ dasavidhaṃ paṇṇākāraṃ ādāya mātāpitutṭhāne ṭhitāni puñṇāni abhinandantāni paṭigaṇhanti. **Piyaṃ nātīvāti** idhaloke piyañātakaṃ āgataṃ sesañātakā viyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Nandiyavatthu navamaṃ.

Piyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Soḷasamo vago.

17. Kodhavaggo

1. Rohinīkhattiyakañṇavatthu

Kodhaṃ jaheti imaṃ dhammadesanaṃ satthā nigrodhārāme viharanto rohinim nāma khattiyakañṇaṃ ārabha kathesi.

Ekasmim kira samaye āyasmā anuruddho pañcasatehi bhikkhūhi saddhim kapilavatthum agamāsi. Athassa nātakā “thero āgato”ti sutvā therassa santikaṃ agamaṃsu ṭhapetvā rohinim nāma therassa bhaginim. Thero nātake pucchi “kahaṃ, rohinī”ti? “Gehe, bhante”ti. “Kasmā idha nāgatā”ti? “Sarīre tassā chavirogo uppannoti lajjāya nāgatā, bhante”ti. Thero “pakkosatha na”nti pakkosāpetvā paṭakañcukaṃ paṭimuñcitvā āgataṃ evamāha – “rohini, kasmā nāgatāsi”ti? “Sarīre me, bhante, chavirogo uppanno, tasmā lajjāya nāgatāmhī”ti. “Kiṃ pana te puññaṃ kātuṃ na vaṭṭatī”ti? “Kiṃ karomi, bhante”ti? “Āsanasālaṃ kārehi”ti. “Kiṃ gahetvā”ti? “Kiṃ te pasādhanabhaṇḍakaṃ natthī”ti? “Atthi, bhante”ti. “Kiṃ mūla”nti? “Dasasahassamūlaṃ bhavissatī”ti. “Tena hi taṃ vissajjetvā āsanasālaṃ kārehi”ti. “Ko me, bhante, kāressatī”ti? Thero samīpe ṭhitañātake oloketvā “tumhākaṃ bhāro hotū”ti āha. “Tumhe pana, bhante, kiṃ karissathā”ti? “Ahampi idheva bhavissāmi”ti. “Tena hi etissā dabbasambhāre āharathā”ti. Te “sādhu, bhante”ti āharimsu.

Thero āsanasālaṃ saṃvidahanto rohinim āha – “dvibhūmikaṃ āsanasālaṃ kāretvā upari padarānaṃ dinnakālato paṭṭhāya heṭṭhāsālaṃ nibaddhaṃ sammajjitvā āsanāni paññāpehi, nibaddhaṃ pānīyaghaṭe upaṭṭhāpehi”ti. Sā “sādhu, bhante”ti pasādhanabhaṇḍakaṃ vissajjetvā dvibhūmikaāsanasālaṃ kāretvā upari padarānaṃ dinnakālato paṭṭhāya heṭṭhāsālaṃ sammajjanādīni akāsi. Nibaddhaṃ bhikkhū nisīdanti. Athassā āsanasālaṃ sammajjantiyāva chavirogo milāyi. Sā āsanasālaya niṭṭhitāya buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā āsanasālaṃ pūretvā nisinnassa buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa paṇītaṃ khādanīyaṃ bhojanīyaṃ adāsi. Satthā katabhattakicco “kassetam dāna”nti pucchi. “Bhaginiyā me, bhante, rohiniyā”ti. “Sā pana kaha”nti? “Gehe, bhante”ti. “Pakkosatha na”nti? Sā āgantum na icchi. Atha naṃ satthā anicchamānampi pakkosāpesiyeva. Āgantvā ca pana vanditvā nisinnaṃ āha – “rohini, kasmā nāgamitthā”ti? “Sarīre me, bhante, chavirogo atthi, tena lajjamānā nāgatāmhī”ti. “Jānāsi pana kiṃ te nissāya esa uppanno”ti? “Na jānāmi, bhante”ti. “Tava kodhaṃ nissāya uppanno eso”ti. “Kiṃ pana me, bhante, kata”nti? “Tena hi suñāhī”ti. Athassā satthā atītaṃ āhari.

Atīte bārānasirañño aggamaheṣī ekissā rañño nāṭakitthiyā āghātaṃ bandhitvā “dukkhamassā uppādessāmi”ti cintetvā mahākacchuphalāni āharāpetvā taṃ nāṭakitthim attano santikaṃ pakkosāpetvā yathā sā na jānāti, evamassā sayane ceva pāvārajojavadīnañca antaresu kacchucunṇāni ṭhapāpesi, keḷim kurumānā viya tassā sarīrepi okiri. Taṃ khaṇaṃyeva tassā sarīraṃ uppakkuppakkaṃ gaṇḍagaṇḍajātaṃ ahoṣi. Sā kaṇḍuvantī gantvā sayane nipajji, tatrāpissā kacchucunṇehi khādiyamānāya kharatarā vedanā uppajji. Tadā aggamaheṣī rohinī ahoṣīti.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā, “rohini, tadā tayāvetam kammaṃ kataṃ. Appamattakopi hi kodho vā issā vā kātuṃ na yuttarūpo evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

221.

“Kodhaṃ jahe vippajaheyya mānaṃ,
Saṃyojanaṃ sabbamatikkameyya;
Taṃ nāmarūpasmimasajjamānaṃ,
Akiñcanaṃ nānupatanti dukkhā”ti.

Tattha **kodhanti** sabbākārampi kodhaṃ navavidhampi mānaṃ jaheyya. **Saṃyojananti** kāmarāgasamyojanādikaṃ dasavidhampi sabbasamyojanaṃ atikkameyya. **Asajjamānanti** alaggamānaṃ. Yo hi “mama rūpaṃ mama vedanā”tiādīnā nayena nāmarūpaṃ paṭiggaṇhāti, tasmiñca bhijjamāne socati vihaññati, ayaṃ nāmarūpasmim sajjati nāma. Evaṃ aggaṇhanto avihaññanto na sajjati nāma. Taṃ puggalaṃ evaṃ asajjamānaṃ rāgādīnaṃ abhāvena akiñcanaṃ dukkhā nāma nānupatantīti attho. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuñimsūti. Rohinīpi sotāpattiphale patiṭṭhitā, taṅkhaṇaṇṇevassā sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ ahoṣi.

Sā tato cutā tāvatimsabhavane catunnaṃ devaputtānaṃ sīmantare nibbattitvā pāsādikā rūpasobhaggappattā ahoṣi. Cattāropi devaputtā taṃ disvā uppannasinehā hutvā “mama sīmāya anto nibbattā, mama sīmāya anto nibbattā”ti vivadantā sakkassa devarañño santikaṃ gantvā, “deva, imaṃ no nissāya aḍḍo uppanno, taṃ vinicchināthā”ti āhaṃsu. Sakkopi taṃ oloketvā uppannasineho hutvā evamāha – “imāya vo diṭṭhakālato paṭṭhāya kathaṃ cittāni uppannāni”ti. Atheko āha – “mama tāva uppannacittaṃ saṅgāmaṃheri viya sannisīditum nāsakkhī”ti. Dutīyo “mama cittaṃ pabbatanadī viya sīghaṃ pavattatiyevā”ti. Tatiyo “mama imissā diṭṭhakālato paṭṭhāya kakkaṭassa viya akkhīni nikkhamimsū”ti. Catuttho “mama cittaṃ cetiye ussāpitadhajo viya niccalaṃ ṭhātuṃ nāsakkhī”ti.

Atha ne sakko āha – “tātā, tumhākaṃ tāva cittāni pasayharūpāni, ahaṃ pana imaṃ labhanto jīviṣṣāmi, alabhantassa me maraṇaṃ bhavissatī”ti. Devaputtā, “mahārāja, tumhākaṃ maraṇena attho natthī”ti taṃ sakkassa viṣṣajjetvā pakkamimsu. Sā sakkassa piyā ahosi manāpā. “Asukakīḷaṃ nāma gacchāmā”ti vutte sakko tassā vacanaṃ paṭikkhipitūṃ nāsakkhīti.

Rohinīkhattiyakaññāvattu paṭhamam.

2. Aññatarabhikkhuvatthu

Yo ve uppatitanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā aggālave cetiye viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Satthārā hi bhikkhusaṅghassa senāsane anuññāte rājagahasetthiādīhi senāsanesu kariyamānesu eko āḷaviko bhikkhu attano senāsanaṃ karonto ekaṃ manāparukkhaṃ disvā chinditūṃ ārabhi. Tattha pana nibbattā ekā taruṇaputtā devatā puttāṃ aṅkenādāya ṭhitā yāci “mā me, sāmī, vimānaṃ chindī, na sakkhissāmi puttāṃ ādāya anāvāsā vicaritu”nti. So “ahaṃ aññatra īdisaṃ rukkhaṃ na labhissāmi”ti tassā vacanaṃ nādiyi. Sā “imampi tāva dāraṃ olokētvā oramissatī”ti puttāṃ rukkhasākhāya ṭhapesi. Sopi bhikkhu ukkhipitaṃ pharaṣuṃ sandhāretuṃ asakkonto dāraṃ bāhuṃ chindī, devatā uppanabalavakodhā “paharivā naṃ māressāmi”ti ubho hatthe ukkhipitvā evaṃ tāva cintesi – “ayaṃ bhikkhu sīlavā. Sacāhaṃ imaṃ māressāmi, nirayagāminī bhavissāmi. Sesadevatāpi attano rukkhaṃ chindante bhikkhū disvā ‘asukadevatāya evaṃ nāma mārito bhikkhū’ti maṃ pamāṇaṃ katvā bhikkhū māressanti. Ayañca sasāmiko bhikkhu, sāmikasēva naṃ kathessāmi”ti ukkhittahatthe apanētvā rodamaṇā satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ atthāsī. Atha naṃ satthā “kiṃ devate”ti āha. Sā, “bhante, tumhākaṃ me sāvakena idaṃ nāma kataṃ, ahampi naṃ māretukāmā hutvā idaṃ nāma cintētvā amāretvāva idhāgatā”ti sabbaṃ taṃ pavattiṃ vitthārato ārocesi.

Satthā taṃ sutvā “sādhu, sādhu devate, sādhu te kataṃ evaṃ uggataṃ kopam bhantaṃ rathaṃ viya niggaṇhamānāyā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

222.

“Yo ve uppatitaṃ kodhaṃ, rathaṃ bhantaṃva vāraye;
Tamahaṃ sārathim brūmi, rasmiggāho itaro jano”ti.

Tattha **uppatitanti** uppannaṃ. **Rathaṃ bhantaṃ vāti** yathā nāma cheko sārathi ativegena dhāvantaṃ rathaṃ niggaṇhitvā yathicchakaṃ ṭhapesi, evaṃ yo puggalo uppannaṃ kodhaṃ vāraye niggaṇhitūṃ sakkoti. **Tamahanti** taṃ ahaṃ sārathim brūmi. **Itaro janoti** itaro pana rājaparaṇāyādinam rathasārathijano rasmiggāho nāma hoti, na uttamasārathīti.

Desanāvasāne devatā sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisaṃyapī sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Devatā pana sotāpannā hutvāpi rodamaṇā atthāsī. Atha naṃ satthā “kiṃ devate”ti pucchitvā, “bhante, vimānaṃ me nattham, idāni kiṃ karissāmi”ti vutte, “alaṃ devate, mā cintayī, ahaṃ te vimānaṃ dassāmi”ti jetavane gandhakuṭṭisaṃpī purimadivase cutadevataṃ ekaṃ rukkhaṃ apadisanto “amukasmim okāse rukkho vivitto, tattha upagacchā”ti āha. Sā tattha upagañchi. Tato paṭṭhāya “buddhadattiyam imissā vimāna”nti mahesakkhadevatāpi āgantvā taṃ cāletuṃ nāsakkhimsu. Satthā taṃ atthuppattiṃ katvā bhikkhūnaṃ bhūtagāmasikkhāpadaṃ paññāpesīti.

Aññatarabhikkhuvatthu dutiyam.

3. Uttarāupāsikāvatthu

Akkodhena jine kodhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto uttarāya gehe katabhattakicco uttaraṃ upāsikaṃ ārabha kathesi.

Tatrāyamanupubbī kathā – rājagahe kira sumanasetthim nissāya puṇṇo nāma daliddo bhatim katvā jīvati. Tassa bhariyā ca uttarā nāma dhītā cāti dveyeva gehamaṇusakā. Athekadivasaṃ “sattāhaṃ nakkhattam kīḷitabba”nti rājagahe ghosanaṃ karimsu. Taṃ sutvā sumanasetthi pātova

āgataṃ puṇṇaṃ āmantetvā, “tāta, amhākaṃ parijano nakkhattaṃ kīlitukāmo, tvaṃ kiṃ nakkhattaṃ kīlissasi, udāhu bhatim karissasi”ti āha. “Sāmi, nakkhattaṃ nāma sadhanānaṃ hoti, mama pana gehe svātanāya yāgutaṇḍulampi natthi, kiṃ me nakkhattena, goṇe labhanto kasitum gamissāmi”ti. “Tena hi goṇe gaṇhāhi”ti. So balavagoṇe ca naṅgalañca gahetvā, “bhadde, nāgarā nakkhattaṃ kīlanti, ahaṃ daliddatāya bhatim kātum gamissāmi, mayhampi tāva ajja dviguṇaṃ nivāpaṃ pacitvā bhattaṃ āhareyyāsī”ti bhariyaṃ vatvā khettaṃ agamāsi.

Sāriputtattheropi sattāhaṃ nirodhasamāpanno taṃ divasaṃ vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja mayā saṅgahaṃ kātum vaṭṭati”ti olokeno puṇṇaṃ attano ñāṇajālassa anto pavitṭhaṃ disvā “saddho nu kho esa, sakkhissati vā me saṅgahaṃ kātu”nti olokeno tassa saddhabhāvañca saṅgahaṃ kātum samatthabhāvañca tappaccayā cassa mahāsampattiṇilābhañca ñatvā pattacīvaramādāya tassa kasaṇṭhānaṃ gantvā āvāṭatīre ekaṃ gumbaṃ olokeno aṭṭhāsi.

Puṇṇo theram disvāva kasim ṭhapetvā pañcapatiṭṭhitena theram vanditvā “dantakaṭṭhena attho bhavissati”ti dantakaṭṭhaṃ kappiyaṃ katvā adāsi. Athassa thero pattañca parissāvanañca nīharitvā adāsi. So “pāṇīyena attho bhavissati”ti taṃ ādāya pāṇīyaṃ parissāvetvā adāsi. Thero cintesi – “ayaṃ paresaṃ pacchimagehe vasati. Sacassa gehadvāraṃ gamissāmi, imassa bhariyā maṃ datṭhum na labhissati. Yāvassā bhattaṃ ādāya maggaṃ paṭipajjati, tāva idheva bhavissāmi”ti. So tattheva thokaṃ vītināmetvā tassa maggāruḷhabhāvaṃ ñatvā antonagarābhimukho pāyāsi.

Sā antarāmagge theram disvā cintesi – “appekadāhaṃ deyyadhamme sati ayyaṃ na passāmi, appekadā me ayyaṃ passantiyā deyyadhammo na hoti. Ajja pana me ayyo ca diṭṭho, deyyadhammo cāyaṃ atthi, karissati nu kho me saṅgaha”nti. Sā bhatabhājanam oropetvā theram pañcapatiṭṭhitena vanditvā, “bhante, idaṃ lūkhaṃ vā paṇītam vāti acintetvā dāsassa vo saṅgahaṃ karoṭhā”ti āha. Thero pattaṃ upanāmetvā tāya ekena hatthena bhājanam dhāretvā ekena hatthena tato bhattaṃ dadamānāya upaḍḍhabhatte dinne “ala”nti hatthena pattaṃ pidahi. Sā, “bhante, ekova paṭiviso, na sakkā dvidhā kātum. Tumhākaṃ dāsassa idhalokasaṅgahaṃ akatvā paralokasaṅgahaṃ karoṭha, niravasesameva dātukāmamhi”ti vatvā sabbameva therassa patte patiṭṭhapetvā “tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgī assa”nti patthanaṃ akāsi. Thero “evaṃ hotū”ti vatvā ṭhitakova anumodanaṃ karitvā ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne nisīditvā bhattakiccamakāsi. Sāpi nivattitvā taṇḍule pariyesitvā bhattaṃ paci. Puṇṇopi aḍḍhakarīsamattaṭṭhānaṃ kasitvā jighacchaṃ sahitum asakkonto goṇe vissajjetvā ekarukkhacchāyaṃ pavisitvā maggaṃ olokeno nisīdi.

Athassa bhariyā bhattaṃ ādāya gacchamānā taṃ disvāva “esa jighacchāya pīlito maṃ olokeno nisinno. Sace maṃ ‘ativiya je cirāyi’ti tajjetvā patodalatṭhiyā maṃ paharissati, mayā katakammaṃ niratthakaṃ bhavissati. Paṭikaccevasa āroccasāmi”ti cintetvā evamāha – “sāmi, ajjekadivasaṃ cittaṃ pasādehi, mā mayā katakammaṃ niratthakaṃ kari. Ahañhi pātova te bhattaṃ āharantī antarāmagge dhammasenāpatim disvā tava bhattaṃ tassa datvā puna gantvā bhattaṃ pacitvā āgatā, pasādehi, sāmi, citta”nti. So “kiṃ vadesi, bhadde”ti pucchitvā puna tamatthaṃ sutvā, “bhadde, sādhū vata te kataṃ mama bhattaṃ ayyassa dadamānāya, mayāpissa ajja pātova dantakaṭṭhañca mukhodakañca dinna”nti pasannamānaso taṃ vacanaṃ abhinanditvā ussure laddhabhattatāya kilantakāyo tassā aṅke sīsaṃ katvā niddaṃ okkami.

Athassa pātova kasitaṭṭhānaṃ paṃsucuṇṇaṃ upādāya sabbam rattasuvannaṃ kaṇikārapuppharāsi viya sobhamānaṃ aṭṭhāsi. So pabuddho oloketvā bhariyaṃ āha – “bhadde, etaṃ kasitaṭṭhānaṃ sabbam mama suvaṇṇaṃ hutvā paññāyati, kiṃ nu kho me atiussure laddhabhattatāya akkhīni bhamanti”ti. “Sāmi, mayhampi evameva paññāyati”ti. So utṭhāya tattha gantvā ekaṇḍaṃ gahetvā naṅgalasīse paharitvā suvaṇṇabhāvaṃ ñatvā “aho ayyassa dhammasenāpatissa me dinnadānena ajjeva vipāko dassito, na kho pana sakkā ettakaṃ dhanam paṭicchādetvā paribhuñjitu”nti bhariyāya ābhatam bhattapātim suvaṇṇassa pūretvā rājakulaṃ gantvā rañña katokāso pavisitvā rājānaṃ abhivādetvā “kiṃ, tātā”ti vutte, “deva, ajja mayā kasitaṭṭhānaṃ sabbam suvaṇṇabharitameva hutvā ṭhitam, idaṃ suvaṇṇaṃ āharāpetum vaṭṭati”ti. “Kosi tva”nti? “Puṇṇo nāma aha”nti. “Kiṃ pana te ajja kata”nti? “Dhammasenāpatissa me ajja pātova dantakaṭṭhañca mukhodakañca dinnaṃ, bhariyāyapi me mayham āharaṇabhattaṃ tasseva dinna”nti.

Taṃ sutvā rājā “ajjeva kira, bho, dhammasenāpatissa dinnadānena vipāko dassito”ti vatvā, “tāta, kiṃ karomī”ti pucchi. “Bahūni sakaṭasahassāni pahīnitvā suvaṇṇaṃ āharāpethā”ti. Rājā sakaṭāni pahīni. Rājapurisesu “rañño santaka”nti gaṇhantesu gahitagahitaṃ mattikāva hoti. Te gantvā rañño

ārocetvā “tumhehi kinti vatvā gahita”nti. Puṭṭhā “tumbhākaṃ santaka”nti āhaṃsu. Na mayhaṃ, tātā, santakaṃ, gacchatha “puṇṇassa santaka”nti vatvā gaṇhathāti. Te tathā karīṃsu, gahitagahitaṃ suvaṇṇameva ahoṣi. Sabbampi āharitvā rājaṅgaṇe rāsimaṃsu, asītiḥatthubbedho rāsi ahoṣi. Rājā nāgare sannipātetvā “imasmim nagare atthi kassaci ettakaṃ suvaṇṇa”nti? “Natthi, devā”ti. “Kiṃ panassa dātum vaṭṭati”ti? “Seṭṭhichattam, devā”ti. Rājā “bāhudhanaseṭṭhi nāma hotū”ti mahantena bhogena saddhim tassa seṭṭhichattamadāsi. Atha naṃ so āha – “mayam, deva, ettakaṃ kālam parakule vasimhā, vasanaṭṭhānam no dethā”ti. “Tena hi passa, esa gumbo paññāyati, etaṃ harāpetvā gehaṃ kārehi”ti purānaseṭṭhissa gehaṭṭhānam ācikkhi. So tasmim ṭhāne katipāheneva gehaṃ kārāpetvā gehappavesanamaṅgalaṅca chattamaṅgalaṅca ekatova karonto sattāham buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānam adāsi. Athassa satthā anumodanam karonto anupubbim katham kathesi. Dhammakathāvasāne puṇṇasetṭhi ca bhariyā cassa dhītā ca uttarāti tayo janā sotāpannā ahesum.

Aparabhāge rājagahasetṭhi puṇṇasetṭhino dhītaram attano puttassa vāresi. So “nāham dassāmī”ti vatvā “mā evaṃ karotu, ettakaṃ kālam amhe nissāya vasanteneva te sampatti laddhā, detu me puttassa dhītara”nti vutte “so micchādiṭṭhiko, mama dhītā tīhi ratanehi vinā vattitum na sakkoti, nevassa dhītaram dassāmī”ti āha. Atha naṃ bahū seṭṭhigaṇādayo kulaputtā “mā tena saddhim vissāsam bhindi, dehissa dhītara”nti yāciṃsu. So tesam vacanam sampaticchitvā āsāhipuṇṇamāyam dhītaram adāsi. Sā patikulam gatakālato paṭṭhāya bhikkhum vā bhikkhunim vā upasaṅkamitum dānam vā dātum dhammam vā sotum nālattha. Evaṃ aḍḍhatiyesu māsesu vītivattesu santike ṭhitam paricārikam pucchi – “idāni kittakaṃ antovassassa avasiṭṭha”nti? “Aḍḍhamāso, ayye”ti. Sā pitu sāsanaṃ pahini “kasmā maṃ evarūpe bandhanāgāre pakkhipiṃsu, varam me lakkhaṇāhatam katvā paresam dāsim sāvetum. Evarūpassa micchādiṭṭhikulassa dātum na vaṭṭati. Āgatakālato paṭṭhāya bhikkhudassanādīsu ekampi puññam kātum na labhāmī”ti.

Athassā pitā “dukkhitā vata me dhītā”ti anattamanatam pavedetvā pañcadasa kahāpaṇasahassāni pesesi “imasmim nagare sirimā nāma gaṇikā atthi, devasikaṃ sahasam gaṇhāti. Imehi kahāpaṇehi tam ānetvā sāmikassa pādaparcārikam katvā sayam puññāni karotū”ti. Sā sirimam pakkosāpetvā “sahāyike ime kahāpaṇe gahetvā imaṃ aḍḍhamāsam tava sahāyakaṃ paricarāhī”ti āha. Sā “sādhū”ti paṭissuṇi. Sā tam ādāya sāmikassa santikam gantvā tena sirimam disvā “kiṃ ida”nti vutte, “sāmi, imaṃ aḍḍhamāsam mama sahāyikā tumhe paricaratu, aham pana imaṃ aḍḍhamāsam dānañceva dātukāmā dhammaṅca sotukāmā”ti āha. So tam abhirūpaṃ itthim disvā uppannasineho “sādhū”ti sampaticchi.

Uttarāpi kho buddhappamukham bhikkhusaṅgham nimantetvā, “bhante, imaṃ aḍḍhamāsam aññattha agantvā idheva bhikkhā gahetabbā”ti satthu paṭiññam gahetvā “ito dāni paṭṭhāya yāva mahāpavāraṇā, tāva satthāram upaṭṭhātum dhammaṅca sotum labhissāmī”ti tuṭṭhamānasā “evaṃ yāgum pacatha, evaṃ pūve pacathā”ti mahānase sabbakiccāni saṃvidahantī vicarati. Athassā sāmiko “sve pavāraṇā bhavissati”ti mahānasābhimukho vātapāne ṭhatvā “kiṃ nu kho karontī sā andhabālā vicarati”ti olokeno tam seṭṭhīdhītaram sedakilinnam chārikāya okiṇṇam aṅgāramasimakkhitam tathā saṃvidahitvā vicaramānam disvā “aho andhabālā evarūpe ṭhāne imaṃ sirisampattim nānubhavati, muṇḍakasamaṇe upaṭṭhahissāmī”ti tuṭṭhacittā vicarati”ti hasitvā apagañchi.

Tasmim apagate tassa santike ṭhitā sirimā “kiṃ nu kho oloketvā esa hasī”ti teneva vātapānena oloketī uttaram disvā “imaṃ oloketvā iminā hasitam, addhā imassa etāya saddhim santhavo atthī”ti cintesi. Sā kira aḍḍhamāsam tasmim gehe bāhirakaitthī hutvā vasamānāpi tam sampattim anubhavamānā attano bāhirakaitthibhāvam ajānitvā “aham gharasāminī”ti saññamakāsi. Sā uttarāya āghātam bandhitvā “dukkhamassā uppādessāmī”ti pāsādā oruyha mahānasam pavisitvā pūvapacanāṭṭhāne pakkuthitam sappim kaṭacchunā ādāya uttarābhimukham pāyāsi. Uttarā tam āgacchantim disvā “mama sahāyikāya mayham upakāro kato, cakkavālam atisambādham, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova mahanto. Ahañhi etaṃ nissāya dānaṅca dātum dhammaṅca sotum labhim. Sace mama etissā upari kopo atthi, idaṃ sappi maṃ dahatu. Sace natthi, mā dahatū”ti tam mettāya phari. Tāya tassā matthake āsittam pakkuthitasappi sītudakam viya ahoṣi.

Atha naṃ “idaṃ sītalam bhavissati”ti kaṭacchum pūretvā ādāya āgacchantim uttarāya dāsiyo disvā “apehi dubbhīte, na tvam amhākaṃ ayyāya pakkuthitam sappim āsiñcitem anucchavikā”ti santajjentiyo ito cito ca utṭhāya hatthehi ca pādehi ca pothetvā bhūmiyam pātesum. Uttarā vārentipi vāretum nāsakkhi. Athassā upari ṭhitā sabbā dāsiyo paṭibāhitvā “kissa te evarūpaṃ bhāriyam kata”nti sirimam ovaditvā uṇhodakena nhāpetvā satapākatelena abbhañji. Tasmim khaṇe sā attano

bāhirakittibhāvaṃ ñatvā cintesi – “mayā bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ sāmikassa hasanamattakāraṇā imissā upari pakkuthitaṃ sappiṃ āsiñcantiyā, ayaṃ ‘gaṇhatha na’nti dāsiyo na āṇāpesi. Maṃ viheṭhanakālepi sabbadāsiyo paṭibāhitvā mayhaṃ kattabbameva akāsi. Sacāhaṃ imaṃ na khamāpessāmi, muddhā me sattadhā phaleyā”ti tassā pādamūle nipajjitvā, “ayye, khamāhi me”ti āha. Ahaṃ sapitikā dhītā, pitari khamante khamāmīti. Hotu, ayye, pitaraṃ te puṇṇasetthiṃ khamāpessāmīti. Puṇṇo mama vaṭṭajanakapitā, vivaṭṭajanake pitari khamante panāhaṃ khamissāmīti. Ko pana te vivaṭṭajanakapitāti? Sammāsambuddhoti. Mayhaṃ tena saddhiṃ vissāso natthīti. Ahaṃ karissāmi, satthā sve bhikkhusaṅghaṃ ādāya idhāgamissati, tvaṃ yathāladhamṃ sakkāraṃ gahetvā idheva āgantvā taṃ khamāpehīti. Sā “sādhu, ayye”ti utthāya attano gehaṃ gantvā pañcasatā parivāritthiyo āṇāpetvā nānāvidhāni khādaniyāni ceva sūpeyyāni ca sampādetvā punadivase taṃ sakkāraṃ ādāya uttarāya gehaṃ āgantvā buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa patte patiṭṭhāpetuṃ avisahantī atthāsi. Taṃ sabbhaṃ gahetvā uttarāva saṃvidahi. Sirimāpi bhattakiccavasāne saddhiṃ parivārena satthu pādamūle nipajji.

Atha naṃ satthā pucchi – “ko te aparādhō”ti? Bhante, mayā hiyyo idaṃ nāma kataṃ, atha me sahāyikā maṃ viheṭhayamānā dāsiyo nivāretvā mayhaṃ upakārameva akāsi. Sāhaṃ imissā guṇaṃ jānitvā imaṃ khamāpesiṃ, atha maṃ esā “tumhesu khamantesu khamissāmi”ti āha. “Evaṃ kira uttare”ti? “Āma, bhante, sīse me sahāyikāya pakkuthitasappi āsitta”nti. Atha “tayā kiṃ cintita”nti? “Cakkavālaṃ atisambādhā, brahmaloko atinīcako, mama sahāyikāya guṇova mahanto. Ahañhi etaṃ nissāya dānañca dātuṃ dhammañca sotuṃ alatthaṃ, sace me imissā upari kopo atthi, idaṃ maṃ dahatu. No ce, mā dahatū”ti evaṃ cintetvā imaṃ mettāya phariṃ, bhanteti. Satthā “sādhu sādhu, uttare, evaṃ kodhaṃ jinituṃ vaṭṭati. Kodho hi nāma akkodhena, akkosakaparibhāsako anakkosantena aparibhāsantena, thaddhamaccharī attano santakassa dānena, musāvādī saccavacanena jinitabbo”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

223.

“Akkodhena jine kodhaṃ, asādhūṃ sādhunā jine;
Jine kadariyaṃ dānena, saccenālikavādina”nti.

Tattha **akkodhenā**ti kodhano hi puggalo akkodhena hutvā jinitabbo. **Asādhū**ti abhaddako bhaddakena hutvā jinitabbo. **Kadariyanti** thaddhamaccharī attano santakassa cāgacittena jinitabbo. Alikavādī saccavacanena jinitabbo. Tasmā evamāha – “akkodhena jine kodhaṃ...pe... saccenālikavādina”nti.

Desanāvasāne sirimā saddhiṃ pañcasatāhi itthīhi sotāpattiṃphale patiṭṭhahīti.

Uttarāupāsikāvatthu tatiyaṃ.

4. Mahāmogallānattherapañhavatthu

Saccaṃ bhaṇeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahāmogallānattherassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye thero devacārikaṃ gantvā mahesakkhāya devatāya vimānadvāre ṭhatvā taṃ attano santikaṃ āgantvā vanditvā ṭhitaṃ evamāha – “devate mahatī te sampatti, kiṃ kammaṃ katvā imaṃ alatthā”ti? “Mā maṃ, bhante, pucchathā”ti. Devatā kira attano parittakammena lajjamānā evaṃ vadati. Sā pana therena “kathehiyevā”ti vuccamānā āha – “bhante, mayā neva dānaṃ dinnaṃ, na pūjā katā, na dhammo suto, kevalaṃ saccamattaṃ rakkhita”nti. Thero aññāni vimānadvārāni gantvā āgatāgatā aparāpi devadhītaro pucchi. Tāsupi tatheva niguhitvā therā paṭibāhituṃ asakkontīsu ekā tāva āha – “bhante, mayā neva dānādīsu kataṃ nāma atthi, ahaṃ pana kassapabuddhakāle parassa dāsī ahoṣiṃ, tassā me sāmiko ativiya caṇḍo pharuso, gahitaggahiteneva kaṭṭhena vā kalingarena vā sīsaṃ bhindati. Sāhaṃ uppanne kope ‘esa tava sāmiko lakkhaṇāhataṃ vā kātuṃ nāsādīni vā chindituṃ issaro, mā kujjhī’ti attānameva paribhāsetvā kopaṃ nāma na akāsiṃ, tena me ayaṃ sampatti laddhā”ti. Aparā āha – “ahaṃ, bhante, ucchukhettaṃ rakkhamānā ekassa bhikkhuno ucchuyatthiṃ adāsiṃ”. Aparā ekaṃ timbarusakaṃ adāsiṃ. Aparā ekaṃ eḷalukaṃ adāsiṃ. Aparā ekaṃ phārusakaṃ adāsiṃ. Aparā ekaṃ mūlamuṭṭhiṃ. Aparā “nimbamuṭṭhi”ntiādinā nayena attanā attanā kataṃ parittadānaṃ ārocetvā “iminā iminā kāraṇena amhehi ayaṃ sampatti laddhā”ti āhaṃsu.

Thero tāhi katakammaṃ sutvā sathhāraṃ upasaṅkamitvā pucchi – “sakkā nu kho, bhante, saccakathanamattena, kopanibbāpanamattena, atiparittakena timbarusakādidānamattena dibbasampattiṃ laddhu”nti. “Kasmā maṃ, moggallāna, pucchasi, nanu te devatāhi ayaṃ attho kathito”ti? “Āma, bhante, labbhati maññe ettakena dibbasampatti”ti. Atha naṃ sathhā “moggallāna, saccamattam kathetvāpi kopamattam jahitvāpi parittakam dānam datvāpi devalokam gacchatiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

224.

“Saccam bhāne na kujjheyya, dajjā appampi yācito;
Etehi tīhi thānehi, gacche devāna santike”ti.

Tattha **saccam bhāneti** saccam dīpeyya vohareyya, sacce patiṭṭhaheyyāti attho. **Na kujjheyyāti** parassa na kujjheyya. **Yācitoti** yācakā nāma sīlavanto pabbajitā. Te hi kiñcāpi “dethā”ti ayācitvāva gharadvāre tiṭṭhanti, atthato pana yācantiyeva nāma. Evaṃ sīlavantehi yācito appasmiṃ deyyadhamme vijjamāne appamattakampi dadeyya. **Etehi tīhīti** etesu tīsu ekenāpi kāraṇena devalokam gaccheyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahāmoggallānattherapañhavatthu catuttham.

5. Buddhapitubrāhmaṇavatthu

Ahimsakā yeti imaṃ dhammadesanaṃ sathhā sāketam nissāya añjanavane viharanto bhikkhūhi paṭṭhapañham ārabha kathesi.

Bhagavato kira bhikkhusaṅghaparivutassa sāketam piṇḍāya pavisanakāle eko sāketavāsī mahallakabrāhmaṇo nagarato nikkhamanto antaragharadvāre dasabalaṃ disvā pādesu nipatitvā gopphakesu dalham gahetvā, “tāta, nanu nāma puttehi jinñakāle mātāpitaro paṭijaggitabbā, kasmā ettakam kālam amhākam attānam na dassesi. Mayā tāva diṭṭhosi, mātarampi passitum ehi”ti sathhāraṃ gahetvā attano geham agamāsi. Sathhā tattha gantvā paññatte āsane nisīdi saddhiṃ bhikkhusaṅghena. Brāhmaṇīpi āgantvā satthu pādesu nipatitvā, “tāta, ettakam kālam kuhiṃ gatosi, nanu nāma mātāpitaro mahallakakāle upaṭṭhātabbā”ti vatvā puttadhītaro “etha bhātaram vandathā”ti vandāpesi. Te ubhopi tuṭṭhamānasā buddhappamukham bhikkhusaṅgham parivisitvā, “bhante, idheva nibaddham bhikkham gaṇhathā”ti vatvā “buddhā nāma ekatṭhāneyeva nibaddham bhikkham na gaṇhanti”ti vutte, “tena hi, bhante, ye vo nimantetum āgacchanti, te amhākam santikam paṇeyyāthā”ti āhamasu. Sathhā tato paṭṭhāya nimantetum āgate “gantvā brāhmaṇassa āroceyyāthā”ti pesesi. Te gantvā “mayam svātānāya sathhāraṃ nimantemā”ti brāhmaṇam vadanti. Brāhmaṇo punadivase attano gehato bhattabhājanasūpeyyabhājanāni ādāya satthu nisīdanaṭṭhānam gacchati. Aññatra pana nimantane asati sathhā brāhmaṇasseva gehe bhattakiccam karoti. Te ubhopi attano deyyadhammam niccakālam tathāgatassa dentā dhammakatham suṇantā anāgāmiphalam pāpuṇiṃsu.

Bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum, “āvuso, brāhmaṇo ‘tathāgatassa suddhodano pitā, mahāmāyā mātā’ti jānāti, jānantova saddhiṃ brāhmaṇiyyā tathāgatam ‘amhākam putto’ti vadati, sathhāpi tatheva adhivāseti. Kiṃ nu kho kāraṇa”nti? Sathhā tesam katham sutvā, “bhikkhave, ubhopi te attano puttameva puttoti vadanti”ti vatvā atītam āhari.

Atīte, bhikkhave, ayaṃ brāhmaṇo nirantaram pañca jātisatāni mayham pitā ahosi, pañca jātisatāni cūlapitā, pañca jātisatāni mahāpitā. Sāpi me brāhmaṇī nirantameva pañca jātisatāni mātā ahosi, pañca jātisatāni cūlamātā, pañca jātisatāni mahāmātā. Evāham diyaḍḍhajātisahassam brāhmaṇassa hatthe samvaḍḍho, diyaḍḍhajātisahassam brāhmaṇiyyā hattheti tīni jātisahassāni tesam puttabhāvaṃ dassetvā imā gāthā abhāsi –

“Yasmiṃ mano nivisati, cittañcāpi pasīdati;
Adiṭṭhapubbake pose, kāmam tasmimpi vissase. (jā. 1.1.68);

“Pubbeva sannivāseṇa, paccuppannahitena vā;
Evaṃ tam jāyate pemaṃ, uppalamva yathodake”ti. (jā. 1.2.174);

Satthā temāsameva taṃ kulaṃ nissāya vihāsi. Te ubhopi arahattaṃ sacchikatvā parinibbāyimsu. Atha nesam mahāsakkāraṃ katvā ubhopi ekakūṭāgārameva āropetvā nīharimsu. Satthāpi pañcasatabhikkhuparivāro tehi saddhimyeva ālāhanaṃ agamāsi. “Buddhānaṃ kira mātāpitaro”ti mahājano nikkhami. Satthāpi ālāhanasamīpe ekaṃ sālaṃ pavisitvā aṭṭhāsi. Manussā satthāraṃ vanditvā ekamante ṭhatvā, “bhante, ‘mātāpitaro vo kālakatā’ti mā cintayitthā”ti satthārā saddhim paṭisanthāraṃ karonti. Satthā te “mā evaṃ avacutthā”ti appaṭikkhipitvā parisāya āsayam oloketvā taṅkhaṇānurūpaṃ dhammaṃ desento –

“Appaṃ vata jīvitam idaṃ,
Oraṃ vassasatāpi miyyati;
Yo cepi aticca jīvati,
Atha so jarasāpi miyyatī”ti. (su. ni. 810; mahāni. 39) –

Idaṃ **jarāsuttaṃ** kathesi. Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahosi. Bhikkhū brāhmaṇassa ca brāhmaṇiyā ca parinibbutabhāvaṃ ajānantā, “bhante, tesam ko abhisamparāyo”ti pucchimsu. Satthā, “bhikkhave, evarūpānaṃ asekkhamunīnaṃ abhisamparāyo nāma natthi. Evarūpā hi accutaṃ amataṃ mahānibbānameva pāpuṇantī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

225.

“Ahiṃsakā ye munayo, niccaṃ kāyena saṃvutā;
Te yanti accutaṃ ṭhānaṃ, yattha gantvā na socare”ti.

Tattha **munayoti** moneyyapaṭipadāya maggaphalapatā asekkhamunayo. **Kāyenāti** desanāmetamevetam, tīhipi dvārehi susaṃvutāti attho. **Accutanti** sassatam. **Ṭhānanti** akuppaṭṭhānaṃ dhuvaṭṭhānaṃ. **Yatthāti** yasmim nibbāne gantvā na socare na socanti na vihaññanti, taṃ ṭhānaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Buddhapitubrāhmaṇavatthu pañcamaṃ.

6. Puṇṇadāsivatthu

Sadā jāgaramānānanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā gijjhakūṭe viharanto puṇṇaṃ nāma rājagahasetṭhino dāsiṃ ārabha kathesi.

Tassā kira ekadivasaṃ koṭṭanattāyā bahuvīhim adamsu. Sā rattimpi dīpaṃ jāletvā vīhim koṭṭenti vissamanattāyā sedatintena gattena bahivāte aṭṭhāsi. Tasmim samaye dabbo mallaputto bhikkhūnaṃ senāsanapaññāpako ahosi. So dhammassavanaṃ sutvā attano attano senāsanam gacchantānaṃ bhikkhūnaṃ aṅgulim jāletvā purato purato maggadesanattāyā gacchanto bhikkhūnaṃ ālokaṃ nimmini. Puṇṇā tenālokena pabbate vicarante bhikkhū disvā “ahaṃ tāva attano dukkhena upaddutā imāyapi velāya niddaṃ na upemi, bhaddantā kiṃ kāraṇā na niddāyantī”ti cintetvā “addhā kassaci bhikkhuno aphāsukaṃ vā bhavissati, dīghajātikena vā upaddavo bhavissati”ti saññaṃ katvā pātova kuṇḍakaṃ ādāya udakena temetvā hatthatale pūvaṃ katvā aṅgāresu pacitvā ucchaṅge katvā titthamagge khādissāmīti ghaṭam ādāya titthābhimukhī pāyāsi. Satthāpi gāmaṃ piṇḍāya pavisitum tameva maggaṃ paṭipajji.

Sā satthāraṃ disvā cintesi – “aññesu divasesu satthari diṭṭhepi mama deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati satthāraṃ na passāmi, idāni me deyyadhammo ca atthi, satthā ca sammukhībhūto. Sace lūkhaṃ vā paṇītam vāti acintetvā gaṇheyya, dadeyyāhaṃ imaṃ pūva”nti ghaṭam ekamante nikkhipitvā satthāraṃ vanditvā, “bhante, imaṃ lūkhaṃ dānaṃ paṭiggaṇhantā mama saṅghaṃ karoṭhā”ti āha. Satthā ānandattheraṃ oloketvā tena nīharitvā dinnam mahārājadattiyam pattam upanāmetvā pūvaṃ gaṇhi. Puṇṇāpi taṃ satthu patte patiṭṭhapetvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā, “bhante, tumhehi diṭṭhadhammoyeva me samijjhatū”ti āha. Satthā “evaṃ hotū”ti ṭhitakova anumodanaṃ akāsi.

Puṇṇāpi cintesi – “kiñcāpi me satthā saṅghaṃ karonto pūvaṃ gaṇhi, na panidaṃ khādissati. Addhā purato kākassa vā sunakhassa vā datvā rañño vā rājaputtassa vā gehaṃ gantvā paṇītabhojanaṃ

bhuñjissatī’ ti. Sathāpi “kiṃ nu kho esā cintesī’ ti tassā cittācāraṃ ñatvā ānandattheraṃ oloketvā nisīdanākāraṃ dassesi. Thero cīvaraṃ paññāpetvā adāsi. Sathā bahinagareyeva nisīditvā bhattakiccaṃ akāsi. Devatā sakalacakkavāḷagabbhe devamanussānaṃ upakappanaṃ ojaṃ madhupaṭalaṃ viya pīletvā tattha pakkhipimsu. Puñṇā ca oloketī atthāsi. Bhattakiccāvasāne thero udakaṃ adāsi. Sathā katabhattakicco puñṇaṃ āmantetvā “kasmā tvaṃ puñṇe mama sāvake paribhavasī’ ti āha. Na paribhavāmi, bhanteti. Atha tayā mama sāvake oloketvā kiṃ kathitanti? “Ahaṃ tāva iminā dukkhupaddavena niddaṃ na upemi, bhaddantā kimatthaṃ niddaṃ na upenti, addhā kassaci aphāsukaṃ vā bhavissati, dīghajātikena vā upaddavo bhavissati’ ti ettakaṃ mayā, bhante, cintitanti. Sathā tassā vacanaṃ sutvā “puñṇe tvaṃ na tāva dukkhupaddavena niddāyasi, mama sāvakā sadā jāgariyamanuyuttatāya na niddāyanti’ ti vatvā imaṃ gāthamāha –

226.

“Sadā jāgaramānānaṃ, ahorattānusikkhinaṃ;
Nibbānaṃ adhimuttānaṃ, atthaṃ gacchanti āsavā’ ti.

Tattha **ahorattānusikkhinanti** divā ca rattiñca tisso sikkhā sikkhamānānaṃ. **Nibbānaṃ adhimuttānanti** nibbānajjhāsayānaṃ. **Atthaṃ gacchantīti** evarūpānaṃ sabbepi āsavā atthaṃ vināsaṃ natthibhāvaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne yathāṭṭhitā puñṇā sotāpattiphale patitthahi, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sathā kuṇḍakaṅgārapūvena bhattakiccaṃ katvā vihāraṃ agamāsi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “dukkaraṃ, āvuso, sammāsambuddhena kataṃ puñṇāya dinnena kuṇḍakaṅgārapūvena bhattakiccaṃ karontenā’ ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā’ ti pucchitvā “imāya nāmā’ ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi mayā imāya dinnakuṇḍakaṃ paribhuttamevā’ ti vatvā atītaṃ āharitvā –

“Bhutvā tiṇaparighāsaṃ, bhutvā ācāmakuṇḍakaṃ;
Etaṃ te bhojanaṃ āsi, kasmā dāni na bhuñjasi.

“Yattha posaṃ na jānanti, jātiyā vinayena vā;
Bahū tattha mahābrahme, api ācāmakuṇḍakaṃ.

“Tvañca kho maṃ pajānāsi, yādisāyaṃ hayuttamo;
Jānanto jānamāgamma, na te bhakkhāmi kuṇḍaka’ nti. (jā. 1.3.10-12) –

Imaṃ **kuṇḍakasindhavapotakajātakaṃ** vitthāretvā kathesi.

Puñṇadāsīvatthu chaṭṭhaṃ.

7. Atulaupāsakavatthu

Porāṇametanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto atulaṃ nāma upāsakaṃ ārabha kathesi.

So hi sāvattivāsī upāsako pañcasataupāsakaparivāro ekadivasam te upāsake ādāya dhammassavanatthāya vihāraṃ gantvā revatatherassa santike dhammaṃ sotukāmo hutvā revatatheraṃ vanditvā nisīdi. So panāyasmā paṭisallānārāmo sīho viya ekacāro, tasmā tena saddhiṃ na kiñci kathesi. So “ayaṃ thero na kiñci kathesi’ ti kuddho utthāya sārīputtattherassa santikaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhito therena “kenatthena āgatathā’ ti vutte “ahaṃ, bhante, ime upāsake ādāya dhammassavanatthāya revatatheraṃ upasaṅkamim, tassa me thero na kiñci kathesi, svāhaṃ tassa kujjhītvā idhāgato, dhammaṃ me kathethā’ ti āha. Atha thero “tena hi upāsakā nisīdathā’ ti vatvā bahukaṃ katvā abhidhammakathaṃ kathesi. Upāsakopi “abhidhammakathā nāma atisaṅhā, thero bahū abhidhammameva kathesi, amhākaṃ iminā ko attho’ ti kujjhītvā parisam ādāya ānandattherassa santikaṃ agamāsi.

Therenāpi ‘‘kiṃ upāsakā’’ti vutte, ‘‘bhante, mayaṃ dhammassavanatthāya revatattheraṃ upasaṅkamimhā, tassa santike ālāpasallāpamattampi alabhivā kuddhā sārīputtattherassa santikaṃ agamimhā, sopi no atisaṅhaṃ bahuṃ abhidhamameva kathesi, ‘iminā amhākaṃ ko attho’’ti etassāpi kujjhitvā idhāgamimhā, kathehi no, bhante, dhammakatha’’nti. Tena hi nisīditvā suṇāthāti thero tesāṃ suviññeyyaṃ katvā appakameva dhammaṃ kathesi. Te therassapi kujjhitvā satthu santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīdimsu, atha ne satthā āha – ‘‘kasmā upāsakā āgatathā’’ti? ‘‘Dhammassavanāya, bhante’’ti. ‘‘Suto pana vo dhammo’’ti? ‘‘Bhante, mayaṃ ādito revatattheraṃ upasaṅkamimhā, so amhehi saddhiṃ na kiñci kathesi, tassa kujjhitvā sārīputtattheraṃ upasaṅkamimhā, tena no bahu abhidhammo kathito, taṃ asallakkhetvā kujjhitvā ānandattheraṃ upasaṅkamimhā, tena no appamattakova dhammo kathito, tassapi kujjhitvā idhāgatamhā’’ti.

Satthā tassa kathaṃ sutvā, ‘‘atula, porāṇato paṭṭhāya āciṇṇamevetam, tuṅhībhūtaṃ bahukathampi mandakathampi garahantiyeva. Ekantaṃ garahitabboyeva vā hi pasamsitabboyeva vā natthi. Rājānopi ekacce nindanti, ekacce pasamsanti. Mahāpathavimpi candimasūriyepi ākāsādayopi catuparisamajjhe nisīditvā dhammaṃ kathentampi sammāsambuddhaṃ ekacce garahanti, ekacce pasamsanti. Andhabālānañhi nindā vā pasamsā vā appamāṇā, paṇḍitena pana medhāvinā nindito nindito nāma, pasamsito ca pasamsito nāma hoti’’ti vatvā imā gāthā abhāsi –

227.

‘‘Porāṇametam atula, netam ajjatanāmiva;
Nindanti tuṅhimāsīnaṃ, nindanti bahubhāṇinaṃ;
Mitabhāṇimpī nindanti, natthi loke anindito.

228.

‘‘Na cāhu na ca bhavissati, na cetaṛahi vijjati;
Ekantaṃ nindito poso, ekantaṃ vā pasamsito.

229.

‘‘Yaṃ ce viññū pasamsanti, anuvicca suve suve;
Acchiddavuttiṃ medhāviṃ, paññāsīlasamāhitaṃ.

230.

‘‘Nikkham jambonadasseva, ko taṃ ninditumarahati;
Devāpi naṃ pasamsanti, brahmunāpi pasamsito’’ti.

Tattha **porāṇametanti** purāṇakaṃ etaṃ. **Atulāti** taṃ upāsakaṃ nāmena ālapati. **Netam ajjatanāmivāti** idaṃ nindanaṃ vā pasamsanaṃ vā ajjatanam adhunā uppannaṃ viya na hoti. **Tuṅhimāsīnanti** kiṃ eso mūgo viya badhiro viya kiñci ajānanto viya tuṅhī hutvā nisinnoti nindanti. **Bahubhāṇinanti** kiṃ esa vātāhatatālapaṇṇaṃ viya taṭataṭāyati, imassa kathāpariyantoyeva natthīti nindanti. **Mitabhāṇimpīti** kiṃ esa suvaṇṇahiraññaṃ viya attano vacanaṃ maññaṃ ekam vā dve vā vatvā tuṅhī ahosīti nindanti. Evaṃ sabbathāpi imasmim loke anindito nāma natthīti attho. **Na cāhūti** atītepi nāhosi, anāgatepi na bhavissati.

Yaṃ ce viññūti bālānaṃ nindā vā pasamsā vā appamāṇā, yaṃ pana paṇḍitā divase divase anuvicca nindakāraṇaṃ vā pasamsakāraṇaṃ vā jānitvā pasamsanti, acchiddāya vā sikkhāya acchiddāya vā jīvitavuttiyā samannāgatattā acchiddavuttiṃ dhammojapaññāya samannāgatattā medhāviṃ lokiya lokuttarapaññāya ceva catupārisuddhisīlena ca samannāgatattā paññāsīlasamāhitaṃ pasamsanti, taṃ suvaṇṇadosavirahitaṃ ghaṭṭanamajjanakkhamaṃ jambonadanikkham viya ko ninditumarahatīti attho. **Devāpīti** devatāpi paṇḍitamanussāpi taṃ bhikkhuṃ upaṭṭhāya thomentī pasamsanti. **Brahmunāpīti** na kevalaṃ devamanussehi, dasasahassacakkavāle mahābrahmunāpi esa pasamsitoyevāti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi upāsakā sotāpattiphale patitṭhahimsūti.

Atulaupāsakavatthu sattamaṃ.

8. Chabbaggiyavatthu

Kāyappakopanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabha kathesi.

Ekadivasāhi sathā veḷuvane viharanto tesam chabbaggiyānaṃ ubhohi hatthehi yaṭṭhiyo gahetvā kaṭṭhapādukā āruyha piṭṭhipāsāne caṅkamantānaṃ khaṭakhaṭāṭisaddaṃ sutvā, “ānanda, kiṃ saddo nāmeso”ti pucchitvā “chabbaggiyānaṃ pādukā āruyha caṅkamantānaṃ khaṭakhaṭasaddo”ti sutvā sikkhāpadaṃ paññāpetvā “bhikkhunā nāma kāyādīni rakkhituṃ vaṭṭati”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

231.

“Kāyappakopaṃ rakkheyya, kāyena saṃvuto siyā;
Kāyaduccaritaṃ hitvā, kāyena sucaritaṃ care.

232.

“Vacīpakopaṃ rakkheyya, vācāya saṃvuto siyā;
Vacīduccaritaṃ hitvā, vācāya sucaritaṃ care.

233.

“Manopakopaṃ rakkheyya, manasā saṃvuto siyā;
Manoduccaritaṃ hitvā, manasā sucaritaṃ care.

234.

“Kāyena saṃvutā dhīrā, atho vācāya saṃvutā;
Manasā saṃvutā dhīrā, te ve suparisāṃvutā”ti.

Tattha **kāyappakopanti** tividdhaṃ kāyaduccaritaṃ rakkheyya. **Kāyena saṃvutoti** kāyadvāre duccaritapavesanaṃ nivāretvā saṃvuto pihitadvāro siyā. Yasmā pana kāyaduccaritaṃ hitvā kāyasucaritaṃ caranto ubhayampetaṃ karoti, tasmā **kāyaduccaritaṃ hitvā, kāyena sucaritaṃ careti** vuttaṃ. Anantaragāthāsūpi eseva nayo. **Kāyena saṃvutā dhīrāti** ye paṇḍitā pāṇātipātādīni akarontā kāyena, musāvādādīni akarontā vācāya, abhijjhādīni asamuttapentā manasā saṃvutā, te idha lokasmiṃ susāṃvutā surakkhitā sugopitā supihitadvārāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Chabbaggiyavatthu aṭṭhamaṃ.

Kodhavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattarasamo vaggio.

18. Malavaggo

1. Goghātakaputtavatthu

Paṇḍupalāsova dānisīti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto ekaṃ goghātakaputtaṃ ārabha kathesi.

Sāvatthiyaṃ kireko goghātako gāvo vadhitvā varamaṃsāni gahetvā pacāpetvā puttadārehi saddhiṃ nisīditvā maṃsaṅca khādati, mūlena ca vikkiṇitvā jīvikaṃ kappesi. So evaṃ pañcapanṇāsa vassāni goghātakakammaṃ karonto dhuravihāre viharantassa satthu ekadivasampi kaṭacchumattampi yāguṃ vā bhattaṃ vā na adāsi. So ca vinā maṃsena bhattaṃ na bhujjati. So ekadivasam divasabhāge maṃsam vikkiṇitvā attano atthāya pacituṃ ekaṃ maṃsakhaṇḍaṃ bhariyāya datvā nhāyituṃ agamāsi. Athassa sahāyako gehaṃ gantvā bhariyaṃ āha – “thokaṃ me vikkiṇiyamaṃsam dehi, gehaṃ me pāhunako āgato”ti. Natthi vikkiṇiyamaṃsam, sahāyako te maṃsam vikkiṇitvā idāni nhāyituṃ gatoti. Mā evaṃ kari, sace maṃsakhaṇḍaṃ atthi, dehīti. Sahāyakassa te nikkhattamaṃsam ṭhapetvā aññaṃ natthīti. So “sahāyakassa me atthāya ṭhapitamāṃsato aññaṃ maṃsam natthi, so ca vinā maṃsena na bhujjati, nāyaṃ dassatī”ti sāmāmyeva taṃ maṃsam gahetvā pakkāmi.

Goghātakopi nhatvā āgato tāya attano pakkapaṇṇena saddhim vaḍḍhetvā bhatte upanīte āha “kahaṃ maṃsa”nti? “Natthi, sāmī”ti. Nanu ahaṃ paccanattāya maṃsaṃ datvā gatoti. Tava saḥāyako āgantvā “pāhunako me āgato, vikkiṇiyamaṃsaṃ dehī”ti vatvā mayā “saḥāyakassa te ṭhapitamamsato aññaṃ maṃsaṃ natthi, so ca vinā maṃsena na bhuñjati”ti vuttepi balakkārena taṃ maṃsaṃ sāmamyeva gahetvā gatoti. Ahaṃ vinā maṃsena bhattaṃ na bhuñjāmi, harāhi nanti. Kiṃ sakkā kātum, bhuñja, sāmīti. So “nāhaṃ bhuñjāmi”ti taṃ bhattaṃ harāpetvā satthaṃ ādāya pacchāgehe ṭhito goṇo atthi, tassa santikaṃ gantvā mukhe hatthaṃ pakkhipitvā jivhaṃ nīharitvā satthena mūle chinditvā ādāya gantvā aṅgāresu pacāpetvā bhattamatthake ṭhapetvā nisinno ekaṃ bhattapiṇḍaṃ bhuñjitvā ekaṃ maṃsakhaṇḍaṃ mukhe ṭhapesi. Taṅkhaṇaṅṇevassa jivhā chijjitvā bhattapātiyaṃ pati. Taṅkhaṇaṅṇeva kamma sarikkhakaṃ vipākaṃ labhi. Sopi kho goṇo viya lohita dhārāya mukhato paggharantiyā antogehaṃ pavisitvā jaṇṇukehi vicaranto viravi.

Tasmim samaye goghātakassa putto pitaraṃ olovento samīpe ṭhito hoti. Atha naṃ mātā āha – “passa, putta, imaṃ goghātaṃ goṇaṃ viya gehamaṃjhe jaṇṇukehi vicarivā viravantaṃ, idaṃ dukkhaṃ tava matthake patissati, mamampi anoloketvā attano sotthim karonto palāyassū”ti. So maraṇabhayatajjito mātaraṃ vanditvā palāyi, palāyivā ca pana takkasilaṃ agamāsi. Goghātakopi goṇo viya gehamaṃjhe viravanto vicarivā kālakato avīcimhi nibbatti. Goṇopi kalamakāsi. Goghātakaputtopi takkasilaṃ gantvā suvaṇṇakāraṃ uggāhi. Athassācariyo gāmaṃ gacchanta “evarūpaṃ nāma alaṅkāraṃ kareyyāsi”ti vatvā pakkāmi. Sopi tathārūpaṃ alaṅkāraṃ akāsi. Athassācariyo āgantvā alaṅkāraṃ disvā “ayaṃ yattha katthaci gantvā jīvitum samattho”ti vayappattaṃ attano dhīraṃ adāsi. So puttadhīti vaḍḍhi.

Athassa puttā vayappattā sippaṃ uggāhitvā aparabhāge sāvattiyaṃ gantvā tattha gharāvāsaṃ saṅṭhapetvā vasantā saddhā pasannā ahesum. Pitāpi nesam takkasilāyaṃ kiñci kusalaṃ akatvāva jaraṃ pāpuṇi. Athassa puttā “pitā no mahallako”ti attano santikaṃ pakkosāpetvā “pitu atthāya dānaṃ dassāmā”ti buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantayimsu. Te punadivase antogehaṃ buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā sakkaccaṃ parivisitvā bhattakiccāvasāne satthāraṃ āhaṃsu – “bhante, amhehi idaṃ pitu jīvabhattaṃ dinnam, pitu no anumodanaṃ karoṭhā”ti. Satthā taṃ āmantetvā, “upāsaka, tvaṃ mahallako paripakkasarīro paṇḍupalāsasadiṣo, tava paralokagamaṇāya kusalapātheyyaṃ natthi, attano patiṭṭhaṃ karoḥi, paṇḍito bhava, mā bālo”ti anumodanaṃ karonto imā dve gāthā abhāsi –

235.

“Paṇḍupalāsova dānisi,
Yamapurisāpi ca te upaṭṭhitā;
Uyyogamukhe ca tiṭṭhasi,
Pātheyyampi ca te na vijjati.

236.

“So karoḥi dīpamattano,
Khippaṃ vāyama paṇḍito bhava;
Niddhantamalo anaṅgaṇo,
Dibbaṃ ariyabhūmiṃ upehisī”ti.

Tattha **paṇḍupalāsova dānisīti**, upāsaka, tvaṃ idāni chijjitvā bhūmiyaṃ patitapaṇḍupalāso viya ahoṣi. **Yamapurisāti** yamadūtā vuccanti, idaṃ pana maraṇameva sandhāya vuttaṃ, maraṇaṃ te paccupaṭṭhitanti attho. **Uyyogamukheti** parihānimukhe, avuḍḍhimukhe ca ṭhitoṣīti attho. **Pātheyyanti** gamikassa taṇḍulādipātheyyaṃ viya paralokaṃ gacchantassa tava kusalapātheyyampi natthīti attho. **So karoḥīti** so tvaṃ samudde nāvāya bhinnāya dīpasāṅkhātaṃ patiṭṭhaṃ viya attano kusalapatiṭṭhaṃ karoḥi. Karonto ca khippaṃ vāyama, sīghaṃ sīghaṃ vīriyaṃ ārabha, attano kusalakamma patiṭṭhakarāṇena paṇḍito bhava. Yo hi maraṇamukhaṃ appatvā kātum samatthakāleva kusalaṃ karoti, esa paṇḍito nāma, tādīso bhava, mā andhabāloti attho. **Dibbaṃ ariyabhūmīti** evaṃ vīriyaṃ karonto rāgādīnaṃ malānaṃ nīhaṭatāya niddhantamalo aṅgaṇābhāvena anaṅgaṇo nikkilesa hutvā pañcavidhaṃ suddhāvāsabhūmiṃ pāpuṇissasīti attho.

Desanāvasāne upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Te punadivasatthāyapi satthāraṃ nimantetvā dānaṃ datvā katabhattakiccaṃ satthāraṃ anumodanakāle āhaṃsu – “bhante, idampi amhākaṃ pītu jīvabhattameva, imasseva anumodanaṃ karoṭhā”ti. Satthā tassa anumodanaṃ karonto imā dve gāthā abhāsi –

237.

“Upanītavayo ca dānisi,
Sampayātosī yamassa santikaṃ;
Vāso te natthi antarā,
Pātheyyampi ca te na vijjati.

238.

“So karoḥi dīpamattano,
Khippaṃ vāyama paṇḍito bhava;
Niddhantamalo anaṅgaṇo,
Na puna jātijaraṃ upehisi”ti.

Tattha **upanītavayoti upāti** nipātamattaṃ, **nītavayoti** vigatavayo atikkantavayo, tvañcasi dāni tayo vaye atikkamitvā maraṇamukhe ṭhitoti attho. **Sampayātosī yamassa santikanti** maraṇamukhaṃ gantum saḷḷo hutvā ṭhitosīti attho. **Vāso te natthi antarāti** yathā maggaṃ gacchantā tāni tāni kiccāni karontā antarāmagge vasanti, na evaṃ paralokaṃ gacchantā. Na hi sakkā paralokaṃ gacchantena “adhivāsetha katipāhaṃ, dānaṃ tāva demi, dhammaṃ tāva suṇāmi”tiādīni vattum. Ito pana cavitvā paraloke nibbattova hoti. Imamatthaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Pātheyyanti** idaṃ kiñcāpi heṭṭhā vuttameva, upāsakassa pana punappunaṃ daḷhikaraṇatthaṃ idhāpi satthārā kathitaṃ. **Jātijaranti** ettha byādhimaraṇānīpi gahitāneva honti. Heṭṭhimagāthāhi ca anāgāmiṃ maggaṃ kathito, idha arahattamaggaṃ kathito. Evaṃ santēpi yathā nāma rañña attano mukhapamāṇena kabaḷaṃ vaḍḍhetvā puttassa upanīte so kumāro attano mukhapamāṇeneva gaṇhāti, evameva satthārā uparimaggavasena dhamme desitēpi upāsako attano upanissayavasena heṭṭhā sotāpattiphalaṃ patvā imissā anumodanāya avasāne anāgāmiṃphalaṃ patto. Sesaparisiyāyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Goghātakaputtavattu paṭhamam.

2. Aññatarabrāhmaṇavattu

Anupubbenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññatarabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivasam pātova nikkhamitvā bhikkhūnaṃ cīvarapārūpanatthāne bhikkhū cīvaram pārūpante olovento aṭṭhāsi. Taṃ pana ṭhānaṃ virūḷhatīnaṃ hoti. Athekassa bhikkhuno cīvaram pārūpantassa cīvarakaṇṇo tiṇesu pavatṭento ussāvabindūhi temi. Brāhmaṇo “imaṃ ṭhānaṃ appaharitaṃ kātum vaṭṭatī”ti punadivase kuddālam ādāya gantvā taṃ ṭhānaṃ tacchetvā khalamaṇḍalasadisaṃ akāsi. Punadivasepi taṃ ṭhānaṃ āgantvā bhikkhūsu cīvaram pārūpantesu ekassa cīvarakaṇṇaṃ bhūmiyaṃ patitvā paṃsumhī pavatṭamānaṃ disvā “idha vālukaṃ okiritum vaṭṭatī”ti cintetvā vālukaṃ āharitvā okiri.

Athekadivasam purebhattam caṇḍo ātapo ahoṣi, tadāpi bhikkhūnaṃ cīvaram pārūpantānaṃ gattato sede muccante disvā “idha mayā maṇḍapaṃ kāretum vaṭṭatī”ti cintetvā maṇḍapaṃ kāresi. Punadivase pātova vassaṃ vassi, vaddalikaṃ ahoṣi. Tadāpi brāhmaṇo bhikkhū olokontova ṭhito tintacīvarake bhikkhū disvā “ettha mayā sālaṃ kāretum vaṭṭatī”ti sālaṃ kāretvā “idāni sālamahaṃ karissāmi”ti cintetvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā anto ca bahi ca bhikkhū nisīdāpetvā bhattakiccavasāne anumodanattāya satthu pattaṃ gahetvā, “bhante, ahaṃ bhikkhūnaṃ cīvarapārūpanakāle imasmim ṭhāne olovento ṭhito idañcidaṅca disvā idañcidaṅca kāresi”nti ādito paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattim ārocesi. Satthā tassa vacanaṃ sutvā, “brāhmaṇa, paṇḍitā nāma khaṇe khaṇe thokaṃ kusalaṃ karontā anupubbena attano akusalamaḷaṃ nīharantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

239.

“Anupubbena medhāvī, thokaṃ thokaṃ khaṇe khaṇe;
Kammāro rajatasseva, niddhame malamattano”ti.

Tattha **anupubbenā**ti anupaṭipāṭiyā. **Medhāvī**ti dhammojapaññāya samannāgato. **Khaṇe khaṇeti** okāse okāse kusalaṃ karonto. **Kammāro rajatassevā**ti yathā suvaṇṇakāro ekavārameva suvaṇṇaṃ tāpetvā koṭṭetvā malaṃ nīharitvā pilandhanavikaṭiṃ kātum na sakkoti, punappunaṃ tāpento koṭṭento pana malaṃ nīharati, tato anekavidhaṃ pilandhanavikaṭiṃ karoti, evameva punappunaṃ kusalaṃ karonto paṇḍito attano rāgādimalaṃ niddhameyya, evaṃ niddhantamalo nikkilesova hotīti attho.

Desanāvasāne brāhmaṇo sotāpattiphale paṭiṭṭhati, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu dutiyaṃ.

3. Tissattheravatthu

Ayasāva malanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto tissattheraṃ nāma bhikkhuṃ ārabha kathesi.

Eko kira sāvattivāsī kulaputto pabbajitvā laddhūpasampado tissattheroti paññāyi. So aparabhāge janapadavihāre vassūpagato aṭṭhahatthakaṃ thūlasātaṃ labhitvā vutthavasso pavāretvā taṃ ādāya gantvā bhaginiyā hatthe ṭhapesi. Sā “na me eso sātako bhātu anucchaviko”ti taṃ tikhiṇāya vāsiyā chinditvā hīrahīraṃ katvā udukkhale koṭṭetvā pavisetvā pothetvā vaṭṭetvā sukhumasuttaṃ kantitvā sātakaṃ vāyāpesi. Theropi suttañceva sūciyo ca saṃvidahitvā cīvarakārake daharasāmaṇere sannipātetvā bhaginiyā santikaṃ gantvā “taṃ me sātakaṃ detha, cīvaraṃ kāressāmī”ti āha. Sā navahatthaṃ sātakaṃ nīharitvā kaniṭṭhabhātikassa hatthe ṭhapesi. So taṃ gahetvā vitthāretvā oloketvā “mama sātako thūlo aṭṭhahattho, ayaṃ sukhumo navahattho. Nāyaṃ mama sātako, tumhākaṃ esa, na me iminā attho, tameva me dethā”ti āha. “Bhante, tumhākameva eso, gaṇhatha na”nti? So neva icchi. Athassa attanā katakiccaṃ sabbaṃ ārocetvā, “bhante, tumhākamevesa, gaṇhatha na”nti adāsi. So taṃ ādāya vihāraṃ gantvā cīvarakammaṃ paṭṭhapesi.

Athassa bhaginī cīvarakārānaṃ atthāya yāgubhattādīni sampādesi. Cīvarassa niṭṭhitadivase pana atirekasakkāraṃ kāresi. So cīvaraṃ oloketvā tasmīṃ uppannasineho “sve dāni naṃ pārupissāmī”ti saṃharitvā cīvaravaṃse ṭhāpetvā taṃ rattim bhuttāhāraṃ jirāpetum asakkonto kālaṃ katvā tasmīṃyeva cīvare ūkā hutvā nibbatti. Bhaginīpissa kālakiriyaṃ sutvā bhikkhūnaṃ pādesu pavattamānā rodī. Bhikkhū tassa sarīrakiccaṃ katvā gilānupaṭṭhākassa abhāvena saṅghasseva taṃ pāpuṇāti. “Bhājessāma na”nti taṃ cīvaraṃ nīharāpesum. Sā ūkā “ime mama santakaṃ vilumpantī”ti viravantī ito cito ca sandhāvi. Sathā gandhakutiyaṃ nisinnova dibbāya sotadhātuyā taṃ saddaṃ sutvā, “ānanda, tissassa cīvaraṃ abhājetvā sattāhaṃ nikkhipitum vadehī”ti āha. Thero tathā kāresi. Sāpi sattame divase kālaṃ katvā tusitavimāne nibbatti. Sathā “aṭṭhame divase tissassa cīvaraṃ bhājetvā gaṇhathā”ti āṇāpesi. Bhikkhū tathā kariṃsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “kasmā nu kho sathā tissassa cīvaraṃ satta divase ṭhāpāpetvā aṭṭhame divase gaṇhitum anujānī”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, tisso attano cīvare ūkā hutvā nibbato, tumhehi tasmīṃ bhājiyamāne ‘ime mama santakaṃ vilumpantī’ti viravantī ito cito ca dhāvi. Sā tumhehi cīvare gayhamāne tumhesu manaṃ padussitvā niraye nibbatteyya, tena cāhaṃ cīvaraṃ nikkhipāpesim. Idāni pana sā tusitavimāne nibbattā, tena vo mayā cīvaragahaṇaṃ anuññāta”nti vatvā puna tehi “bhāriyā vata ayaṃ, bhante, taṇhā nāmā”ti vutte “āma, bhikkhave, imesaṃ sattānaṃ taṇhā nāma bhāriyā. Yathā ayato malaṃ uṭṭhahitvā ayameva khādati vināseti aparibhogam karoti, evamevāyaṃ taṇhā imesaṃ sattānaṃ abbhantare uppajjitvā te satte nirayādīsu nibbattāpeti, vināsaṃ pāpeti”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

240.

“Ayasāva malaṃ samuṭṭhitam,
Tatuṭṭhāya tameva khādati;
Evaṃ atidhonaṇācāriṇam,
Sāni kammāni nayanti duggati”nti.

Tattha **ayasāvā**ti ayato samuṭṭhitam. **Tatuṭṭhāyā**ti tato uṭṭhāya. **Atidhonaṇācāriṇanti** dhonā vuccati cattāro paccaye “idamatthaṃ ete”ti paccavekkhitvā paribhuñjanapaññā, taṃ atikkamitvā caranto atidhonaṇācārī nāma. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā ayato malaṃ samuṭṭhāya tato samuṭṭhitam tameva

khādati, evamevaṃ catupaccaye apaccavekkhitvā paribhuñjantaṃ atidhonacāriṇaṃ sāni kammāni attani t̥hitattā attano santakāneva tāni kammāni duggatiṃ nayantīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Tissattheravatthu tatiyaṃ.

4. Lāludāyittheravatthu

Asajjhāyamalāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto lāludāyittheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattiyāṃ kira pañcakoṭimattā ariyasāvakaṃ vasanti, dve koṭimattā puthujjanā vasanti. Tesu ariyasāvakaṃ purebhataṃ dānaṃ datvā pacchābhataṃ sappitelamadhuphāṇitavatthādīni gahetvā vihāraṃ gantvā dhammakathaṃ suṇanti. Dhammaṃ sutvā gamanakāle ca sārīputtamoggallānānaṃ guṇakathaṃ kathenti. Udāyitthero tesāṃ kathaṃ sutvā “etesāṃ tāva dhammaṃ sutvā tumhe evaṃ kathetha, mama dhammakathaṃ sutvā kiṃ nu kho na kathessathā”ti vadati. Manussā tassa kathaṃ sutvā “ayaṃ eko dhammakathiko bhavissati, imassapi amhehi dhammakathaṃ sotaṃ vaṭṭatī”ti te ekadivasāṃ therāṃ yācitvā, “bhante, ajja amhākaṃ dhammassavanadivaso”ti saṅghassa dānaṃ datvā, “bhante, tumhe amhākaṃ divā dhammakathaṃ katheyyāthā”ti āhaṃsu. Sopi tesāṃ adhivāsesi.

Tehi dhammassavanavelāya āgantvā, “bhante, no dhammaṃ kathethā”ti vutte lāludāyitthero āsane nisīditvā cittabjāniṃ gahetvā cāleno ekampi dhammapadaṃ adisvā “ahaṃ sarabhaññaṃ bhaṇissāmi, añño dhammakathaṃ kathetū”ti vatvā otari. Te aññena dhammakathaṃ kathāpetvā sarabhāṇatthāya puna taṃ āsanaṃ āropayīṃsu. So punapi kiñci adisvā “ahaṃ rattim kathessāmi, añño sarabhaññaṃ bhaṇatū”ti vatvā āsanā otari. Te aññena sarabhaññaṃ bhaṇāpetvā puna rattim therāṃ ānayīṃsu. So rattimpi kiñci adisvā “ahaṃ paccūsakāle kathessāmi, rattim añño kathetū”ti vatvā otari. Te aññena rattim kathāpetvā puna paccūse taṃ ānayīṃsu. So punapi kiñci nāddasa. Mahājano leḍḍudaṇḍādīni gahetvā, “andhabāla, tvaṃ sārīputtamoggallānānaṃ vaṇṇe kathiyamāne evañcevañca vadesi, idāni kasmā na kathesī”ti santajjetvā palāyantaṃ anubandhi. So palāyanto ekissā vaccakuṭiyā pati.

Mahājano kathaṃ samuṭṭhāpesi – “ajja lāludāyī sārīputtamoggallānānaṃ guṇakathāya pavattamānāya ussūyanta attano dhammakathikabhāvaṃ pakāsetvā manussehi sakkāraṃ katvā ‘dhammaṃ suṇomā’ti vutte catukkhattum āsane nisīditvā kathetabbayuttakaṃ kiñci apassanto ‘tvaṃ amhākaṃ ayyehi sārīputtamoggallānattherehi saddhiṃ yugaggāhaṃ gaṇhāsī’ti leḍḍudaṇḍādīni gahetvā santajjetvā palāpiyamāno vaccakuṭiyā patito”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi eso gūthakūpe nimuggoyevā”ti vatvā atītaṃ āharitvā –

“Catuppado ahaṃ samma, tvampi samma catuppado;
Ehi samma nivattassu, kiṃ nu bhīto palāyasi.

“Asucipūtilomosi, duggandho vāsi sūkara;
Sace yujjhitukāmosi, jayaṃ samma dadāmi te”ti. (jā. 1.2.5-6) –

Imaṃ **jātakam** vitthāretvā kathesi. Tadā sīho sārīputto ahosi, sūkaro lāludāyīti. Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “bhikkhave, lāludāyinaṃ appamattakova dhammo uggahito, sajjhāyaṃ pana neva akāsi, kiñci pariyattim uggahetvā tassā asajjhāyakaṇaṃ malamevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

241.

“Asajjhāyamalā mantā, anuṭṭhānamalā gharā;
Malaṃ vaṇṇassa kosajjaṃ, pamādo rakkhato mala”nti.

Tattha **asajjhāyamalā**ti yākāci pariyatti vā sippaṃ vā yasmā asajjhāyantassa ananuyuñjantassa vinassati vā nirantaraṃ vā na upaṭṭhāti, tasmā “asajjhāyamalā mantā”ti vuttaṃ. Yasmā pana gharāvāsaṃ vasantassa utṭhāyutṭhāya jīṇṇapaṭisaṅkharāṇādīni akarontassa gharaṃ nāma vinassati, tasmā “**anuṭṭhānamalā gharā**”ti vuttaṃ. Yasmā gihissa vā pabbajitassa vā kosajjavasena

sarīrapaṭijaggaṇaṃ vā parikkhārapaṭijaggaṇaṃ vā akarontassa kāyo dubbaṇṇo hoti, tasmā “**malaṃ vaṇṇassa kosajja**”nti vuttaṃ. Yasmā gāvo rakkhantassa pamādavaseṇa niddāyantassa vā kīḷantassa vā tā gāvo atitthapakhandanādīnā vā vāḷamigacorādiupaddavena vā paresaṃ sālīkhattādīni otarivā khādanavaseṇa vināsaṃ āpajjanti, sayampi daṇḍaṃ vā paribhāsaṃ vā pāpuṇāti, pabbajitaṃ vā pana cha dvārāni arakkhantaṃ pamādavaseṇa kilesā otarivā sāsanaṃ cāventi, tasmā “**pamādo rakkhato mala**”nti vuttaṃ. So hissa vināsāvahanena malaṭṭhāniyattā malanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Lāludāyittheravatthu catutthaṃ.

5. Aññatarakulaputtavatthu

Malitthiyā duccharitanti imaṃ dhammadeśanaṃ satthā veḷuvane viharanto aññataraṃ kulaputtaṃ ārabha kathesi.

Tassa kira samānajatikaṃ kulakumārikaṃ ānesuṃ. Sā ānītadivasato paṭṭhāya aticārīnī ahoṣi. So kulaputto tassā aticāreṇa lajjito kassaci sammukhībhāvaṃ upagantuṃ asakko buddhupaṭṭhānādīni pacchindivā katipāhaccayena satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinna “kim, upāsaka, na dissasi”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ satthā, “upāsaka, pubbepi mayā ‘itthiyo nāma nadīdisadisā, tāsū paṇḍitena kodho na kātabbo’ti vuttaṃ, tvaṃ pana bhavapaṭicchannattā na sallakkhesi”ti vatvā tena yācito –

“Yathā nadī ca pantho ca, pānāgāraṃ sabhā papā;
Evaṃ lokitthiyo nāma, velā tāsā na vijjati”ti. (jā. 1.1.65; 1.12.9) –

Jātaṃ vitthāretvā, “upāsaka, itthiyā hi aticārīnībhāvo malaṃ, dānaṃ dentassa maccheraṃ malaṃ, idhalokaparalokesu sattānaṃ akusalakammaṃ vināsanatthena malaṃ, avijjā pana sabbamalānaṃ uttamamala”nti vatvā imā gāthā abhāsi –

242.

“Malitthiyā duccharitaṃ, maccheraṃ dadato malaṃ;
Malā ve pāpakā dhammā, asmiṃ loke paramhi ca.

243.

“Tato malā malataraṃ, avijjā paramaṃ malaṃ;
Etaṃ malaṃ pahantvāna, nimmalā hotha bhikkhavo”ti.

Tattha **duccharitanti** aticāro. Aticārīnīhi itthiṃ sāmīkopi gehā nīharati, mātāpitūnaṃ santikaṃ gatampi “tvaṃ kulassa agāravabhūtā, akkhīhipi na daṭṭhabbā”ti taṃ nīharanti. Sā anāthā vicarantī mahādukkhaṃ pāpuṇāti. Tenassā duccharitaṃ “mala”nti vuttaṃ. **Dadatoti** dāyakassa. Yassa hi khattakasanakāle “imasmiṃ khetto sampanne salākabhattādīni dassāmī”ti cintetvā nipphanne sassepī maccheraṃ uppajjitvā cāgacittaṃ nivāreti, so maccheravaseṇa cāgacitte avirūhante manussasampattiṃ dibbasampattiṃ nibbānasampattinti tisso sampattiyo na labhati. Tena vuttaṃ – “**maccheraṃ dadato mala**”nti. Sesesupi eseṇa nayo. **Pāpakā dhammā**ti akusaladhammā pana idhaloke ca paraloke ca malameva.

Tatoti heṭṭhā vuttamalato. **Malataranti** atirekamalaṃ vo kathamīti attho. **Avijjā**ti aṭṭhavatthukaṃ aññānameva paramaṃ malaṃ. **Pahantvānāti** etaṃ malaṃ jahitvā, bhikkhave, tumhe nimmalā hothāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aññatarakulaputtavatthu pañcamaṃ.

6. Cūlasārivatthu

Sujīvanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cūlasāriṃ nāma sārīputtattherassa saddhivihārikaṃ ārabha kathesi.

So kira ekadivase vejjakammaṃ katvā paṇṭabhojanaṃ labhitvā ādāya nikkhamanto antarāmagge theram disvā, “bhante, idaṃ mayā vejjakammaṃ katvā laddhaṃ, tumhe aññattha evarūpaṃ bhojanaṃ na labhissatha, imaṃ bhuñjatha, ahaṃ te vejjakammaṃ katvā niccakālaṃ evarūpaṃ āhāraṃ āharissāmi”ti āha. Thero tassa vacanaṃ sutvā tuṅhībhūtova pakkāmi. Bhikkhū vihāraṃ gantvā satthu tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā, “bhikkhave, ahiriko nāma pagabbho kākasadiso hutvā ekavīsatividhāya anesanāya tathavā sukhaṃ jīvati, hiriottappasampanno pana dukkhaṃ jīvati”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

244.

“Sujīvaṃ ahirikena, kākasūrena dhamṣinā;
Pakkhandinā pagabbhena, saṃkiliṭṭhena jīvitam.

245.

“Hirīmatā ca dujjīvaṃ, niccaṃ sucigavesinā;
Alīnenāpagabbhena, suddhājīvena passatā”ti.

Tattha **ahirikenāti** chinnahiriottappakena. Evarūpena hi amātarameva “mātā me”ti apitādayo eva ca “pitā me”tiādīnā nayena vatvā ekavīsatividhāya anesanāya patitṭhāya sukhena jīvatuṃ sakkā. **Kākasūrenāti** sūrakākasadisena. Yathā hi sūrakāko kulaghāresu yāguādīni gaṇhitukāmo bhittiādīsu nisīditvā attano olokanabhāvaṃ ñatvā anolokento viya aññavihitako viya niddāyanto viya ca hutvā manussānaṃ pamādaṃ sallakkhetvā anupativā “sūsū”ti vadantesuyeva bhājanato mukhapūraṃ gahetvā palāyati, evamevaṃ ahirikapuggalopi bhikkhūhi saddhiṃ gāmaṃ pavisitvā yāgubhattatṭhānādīni vavatthapeti. Tattha bhikkhū piṇḍāya caritvā yāpanamattaṃ ādāya āsanasālaṃ gantvā paccavekkhantā yāguṃ pivitvā kammaṭṭhānaṃ manasi karonti sajjhāyanti āsanasālaṃ sammajjanti. Ayaṃ pana akatvā gāmābhimukhova hoti.

So hi bhikkhūhi “passathima”nti olokiyamānopi anolokento viya aññavihito viya niddāyanto viya gaṇthikaṃ paṭimuñcanto viya cīvaraṃ saṃvidahanto viya hutvā “asukāṃ nāma me kammaṃ atthi”ti vadanto utṭhāyāsanaṃ gāmaṃ pavisitvā pātova vavatthapitagehesu aññataraṃ gehaṃ upasaṅkamitvā gharamānusakesu thokaṃ kavāṭaṃ pidhāya dvāre nisīditvā kandantesupi ekena hatthena kavāṭaṃ paṇāmetvā anto pavisati. Atha naṃ disvā akāmakāpi āsane nisīdāpetvā yāguādīsu yaṃ atthi, taṃ denti. So yāvadatthaṃ bhuñjitvā avasesaṃ pattenādāya pakkamati. Ayaṃ kākasūro nāma. Evarūpena ahirikena sujīvanti attho.

Dhamṣināti “asukatthero nāma appiccho”tiādīni vadantesu – “kiṃ pana mayā na appicchā”tiādivacanena paresaṃ guṇadhamsanātāya dhamṣinā. Tathārūpassa vacanaṃ sutvā “ayampi appicchātādiguṇe yutto”ti maññamānā manussā dātabbaṃ maññanti. So pana tato paṭṭhāya viññūpurisānaṃ cittam ārādhetuṃ asakkonto tamhāpi lābhā parihāyati. Evaṃ dhamṣipuggalo attanopi parassapi lābhaṃ nāsetiyeva.

Pakkhandināti pakkhandacārinā. Paresaṃ kiccānīpi attano kiccāni viya dassento pātova bhikkhūsu cetiyaṅgaṇādīsu vattaṃ katvā kammaṭṭhānāmanasikārena thokaṃ nisīditvā utṭhāya gāmaṃ pavisantesu mukhaṃ dhovitvā paṇḍukāsāvapārūpanaakkhiañjanasīsamakkaṇādīhi attabhāvaṃ maṇḍetvā sammajjanto viya dve tayo sammajjanipahāre datvā dvārakoṭṭhakābhimukho hoti. Manussā pātova “cetiyaṃ vandissāma, mālāpūjaṃ karissāmā”ti āgatā taṃ disvā “ayaṃ vihāro imaṃ daharaṃ nissāya paṭijagganaṃ labhati, imaṃ mā pamajjitthā”ti vatvā tassa dātabbaṃ maññanti. Evarūpena pakkhandināpi sujīvaṃ. **Pagabbhenāti** kāyapāgabbhiyādīhi samannāgatena. **Samkiliṭṭhena jīvanti** evaṃ jīvikaṃ kappetvā jīvantena hi puggalena saṃkiliṭṭhena hutvā jīvitam nāma hoti, taṃ dujjīvitam pāpamevāti attho.

Hirīmatā cāti hiriottappasampannena puggalena dujjīvaṃ. So hi amātādayova “mātā me”tiādīni avatvā adhammike paccaye gūthaṃ viya jigucchanto dhammena samena pariyesanto sapadānaṃ piṇḍāya caritvā jīvikaṃ kappento lūkhaṃ jīvikaṃ jīvati attho. **Sucigavesināti** sucīni kāyakammādīni gavesantena. **Alīnenāti** jīvitavuttimanallīnena. **Suddhājīvena passatāti** evarūpo hi puggalo suddhājīvo nāma hoti. Tena evaṃ suddhājīvena tameva suddhājīvaṃ sārato passatā lūkhajīvitavasena dujjīvaṃ hoti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Cūlasārivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Pañcaupāsakavatthu

Yo pāṇanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañca upāsake ārabha kathesi.

Tesu hi eko pāṇātipātāveramaṇisikkhāpadameva rakkhati, itare itarāni. Te ekadivasam “aham dukkaram karomi, dukkaram rakkhamī”ti vivādāpannā satthu santikaṃ gantvā vanditvā tamattham ārocesum. Satthā tesam katham sutvā ekasīlampi kaniṭṭhakaṃ akatvā “sabbāneva durakkhānī”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

246.

“Yo pāṇamatipātetī, musāvādañca bhāsati;
Loke adinnamādiyati, paradārañca gacchati.

247.

“Surāmerayapānañca, yo naro anuyuñjati;
Idheva meso lokasmiṃ, mūlaṃ khaṇati attano.

248.

“Evaṃ bho purisa jānāhi, pāpadhammā asaṇṇatā;
Mā taṃ lobho adhammo ca, ciraṃ dukkhāya randhayu”nti.

Tattha **yo pāṇamatipātetī**ti yo sāhatthikādīsū chasu payogesu ekapayogenāpi parassa jīvitindriyaṃ upacchindati. **Musāvādanti** paresaṃ atthabhañjanakaṃ musāvādañca bhāsati. **Loke adinnamādiyati**ti imasmiṃ satta-loke theyyāvahārādīsū ekenapi avahārena parapariggahitaṃ ādiyati. **Paradārañca gacchati**ti parassa rakkhitagopitesu bhaṇḍesu aparajjhanto uppathacāraṃ carati. **Surāmerayapānanti** yassa kassaci surāya ceva merayassa ca pānaṃ. **Anuyuñjati**ti sevati bahulīkaroti. **Mūlaṃ khaṇati**ti tiṭṭhatu paraloko, so pana puggalo idha lokasmiṃyeva yena khattavatthuādīnā mūlena patitṭhapeyya, tampi aṭṭhapetvā vā vissajjetvā vā suraṃ pivanto attano mūlaṃ khaṇati, anātho kapaṇo hutvā vicarati. **Evaṃ, bhoti** pañcadussīlyakammakāraṃ puggalaṃ ālapati. **Pāpadhammā**ti lāmakadhammā. **Asaṇṇatā**ti kāyasaṇṇatādirahitā. Acetasātipi pāṭho, acittakāti attho. **Lobho adhammo cāti** lobho ceva doso ca. Ubhayampi hetam akusalameva. **Ciraṃ dukkhāya randhayunti** cirakālam nirayadukkhādīnaṃ atthāya taṃ ete dhammā mā randhentu mā matthentūti attho.

Desanāvasāne te pañca upāsakā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcaupāsakavatthu sattamaṃ.

8. Tissadaharavatthu

Dadāti veti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto tissadaharaṃ nāma ārabha kathesi.

So kira anāthapiṇḍikassa gahapatino visākhāya upāsikāyāti pañcannaṃ ariyasāvakoṭīnaṃ dānaṃ nindanto vicari, asadisadānampi nindiyeva. Tesam tesam dānagge sītaṃ labhitvā “sītala”nti nindi, uṇhaṃ labhitvā “uṇha”nti nindi. Appaṃ dentepi “kiṃ ime appamattakaṃ denti”ti nindi, bahuṃ dentepi “imesaṃ gehe ṭhapanatṭhānaṃ maññe natthi, nanu nāma bhikkhūnaṃ yāpanamattaṃ dātappaṃ, ettakaṃ yāgubhattaṃ niratthakameva vissajjati”ti nindi. Attano pana nātaka ārabha “aho amhākaṃ nātakānaṃ gehaṃ catūhi disāhi āgatāgatānaṃ bhikkhūnaṃ opānabhūta”ntiādīni vatvā pasamsaṃ pavattesi. So panekassa dovārikassa putto janapadaṃ vicarantehi vaḍḍhakāhi saddhiṃ vicaranto sāvattiṃ patvā pabbajito. Atha naṃ bhikkhū evaṃ manussānaṃ dānādīni nindantaṃ disvā “pariggaṇhissāma na”nti cintevā, “āvuso, tava nātakā kahaṃ vasanti”ti pucchitvā “asukagāme nāmā”ti sutvāva katipaye dahare pesesum. Te tattha gantvā gāmaṃvāsikehi āsanāsālāya nisidāpetvā katasakkārā pucchiṃsu – “imamhā gāmaṃ nikkhamitvā pabbajito tisso nāma daharo atthi. Tassa katame nātakā”ti? Manussā “idha kulagehato nikkhamitvā pabbajitadārako natthi, kiṃ nu kho ime vadanti”ti

cintetvā, “bhante, eko dovārikaputto vaḍḍhakīhi saddhiṃ vicarivā pabbajitoti suṇoma, taṃ sandhāya vadetha maññe”ti āhaṃsu. Daharabhikkhū tissassa tattha issarañātakānaṃ abhāvaṃ ñatvā sāvattiṃ gantvā “akāraṇameva, bhante, tisso vilapanto vicarati”ti taṃ pavattiṃ bhikkhūnaṃ ārocesuṃ. Bhikkhūpi taṃ tathāgatassa ārocesuṃ.

Satthā “na, bhikkhave, idāneva vikatthento vicarati, pubbepi vikatthakova ahoṣī”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āharitvā –

“Bahumpi so vikattheyya, aññaṃ janapadaṃ gato;
Anvāgantvāna dūseyya, bhūñja bhoge kaṭāhakā”ti. (jā. 1.1.125) –

Imaṃ **kaṭāhajātakaṃ** vitthāretvā, “bhikkhave, yo hi puggalo parehi appake vā bahuke vā lūke vā paṇīte vā dinne aññesaṃ vā datvā attano adinne maṅku hoti, tassa jhānaṃ vā vipassanaṃ vā maggaphalādīni vā na uppajjanti”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

249.

“Dadāti ve yathāsaddhaṃ, yathāpasādanaṃ jano;
Tattha yo ca maṅku hoti, paresaṃ pānabhojane;
Na so divā vā rattiṃ vā, samādhimadhigacchati.

250.

“Yassa cetanaṃ samucchinnaṃ, mūlaghaccaṃ samūhataṃ;
Sa ve divā vā rattiṃ vā, samādhimadhigacchati”ti.

Tattha **dadāti ve yathāsaddhanti** lūkhapaṇītādīsu yaṃkiñci dento jano yathāsaddhaṃ attano saddhānurūpameva deti. **Yathāpasādananti** theranavādīsu cassa yasmiṃ yasmiṃ pasādo uppajjati, tassa dento yathāpasādanaṃ attano pasādānurūpameva deti. **Tatthāti** tasmīṃ parassa dāne “mayā appaṃ vā laddhaṃ, lūkhaṃ vā laddha”nti maṅkubhāvaṃ āpajjati. **Samādhinti** so puggalo divā vā rattiṃ vā upacārappanāvasena vā maggaphalavasena vā samādhim nādhigacchati. **Yassa cetanti** yassa puggalassa etaṃ ekesu ṭhānesu maṅkubhāvasaṅkhātaṃ akusalaṃ samucchinnaṃ mūlaghaccaṃ katvā arahattamaggañāneṇa samūhataṃ, so vuttappakāraṃ samādhim adhigacchatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Tissadharavattu aṭṭhamaṃ.

9. Pañcaupāsakavatthu

Natthi rāgasamo aggīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañca upāsake ārabha katesi.

Te kira dhammaṃ sotukāmā vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdīmsu. Buddhānañca “ayaṃ khattiyo, ayaṃ brāhmaṇo, ayaṃ aḍḍho, ayaṃ duggato, imassa ulāraṃ katvā dhammaṃ desessāmi, imassa no”ti cittaṃ na uppajjati. Yaṃkiñci ārabha dhammaṃ desento dhammagāraṃ purakkhatvā ākāsagaṅgaṃ otārento viya deseti. Evaṃ desentassa pana tathāgatassa santike nisinnānaṃ tesāṃ eko nisinnakova niddāyi, eko aṅguliyaṃ bhūmiṃ likhanto nisīdi, eko ekaṃ rukkhaṃ cāleno nisīdi, eko ākāsaṃ ullokento nisīdi, eko pana sakkaccaṃ dhammaṃ assosi.

Ānandatthero satthāraṃ bījayamāno tesāṃ ākāraṃ olokento satthāraṃ āha – “bhante, tumhe imesaṃ mahāmeghagajjitaṃ gajjantā viya dhammaṃ desetha, ete pana tumhesupi dhammaṃ kathentesu idañcidañca karontā nisinnā”ti. “Ānanda, tvaṃ ete na jānāsī”ti? “Āma, na jānāmi, bhante”ti. Etesu hi yo esa niddāyanto nisinna, esa pañca jātisatāni sappayoniyaṃ nibbattitvā bhogesu sīsaṃ ṭhapetvā niddāyi, idānipissa niddāya titti natthi, nāssa kaṇṇaṃ mama saddo pavisatīti. Kiṃ pana, bhante, paṭipāṭiyā kathetha, udāhu antarantarāti. Ānanda, etassa hi kālena manussattaṃ, kālena devattaṃ, kālena nāgattanti evaṃ antarantarā uppajjantassa upapattiyo sabbaññūtaññānenāpi na sakkā paricchindituṃ. Paṭipāṭiyā panesa pañca jātisatāni nāgayoniyaṃ nibbattitvā niddāyantopi niddāya atittoyeva. Aṅguliyaṃ bhūmiṃ likhanto nisinnapurisopi pañca jātisatāni gaṇḍuppādayoniyaṃ nibbattitvā bhūmiṃ khaṇi, idānipi bhūmiṃ khaṇantova mama saddaṃ na suṇāti. Esa rukkhaṃ cāleno

nisinnapurisopi paṭipāṭiyā pañca jāṭisatāni makkaṭayoniyam nibbatti, idānipi pubbāciṇṇavasena rukkhamaṃ cāletiyeva, nāssa kaṇṇamaṃ mama saddo pavisati. Esa ākāsaṃ ulloketvā nisinnapurisopi pañca jāṭisatāni nakkhattapāthako hutvā nibbatti, idāni pubbāciṇṇavasena ajjāpi ākāsameva ulloketi, nāssa kaṇṇamaṃ mama saddo pavisati. Esa sakkaccaṃ dhammaṃ suṇanto nisinnapuriso pana paṭipāṭiyā pañca jāṭisatāni tiṇṇamaṃ vedānaṃ pāragū mantajjhāyakabrāhmaṇo hutvā nibbatti, idānipi mantamaṃ saṃsandanto viya sakkaccaṃ suṇātīti.

“Bhante, tumhākaṃ dhammadesanā chaviādīni chinditvā aṭṭhimiñjaṃ āhacca tiṭṭhati, kasmā ime tumhesupi dhammaṃ desentesu sakkaccaṃ na suṇantī”ti? “Ānanda, mama dhammo sussavanīyoti saññaṃ karosi maññe”ti. “Kiṃ pana, bhante, dussavanīyo”ti? “Āma, ānanda”ti. “Kasmā, bhante”ti? “Ānanda, buddhoti vā dhammoti vā saṅghoti vā padaṃ imehi sattehi anekesupi kappakoṭisatasahassee asutapubbaṃ. Yasmā imaṃ dhammaṃ sotuṃ na sakkontā anamatagge saṃsāre ime sattā anekavihitamaṃ tiracchānakathamaṃveva suṇantā āgatā, tasmā surāpānakeḷimaṇḍalādīsū gāyantā naccantā vicaranti, dhammaṃ sotuṃ na sakkontī”ti. “Kiṃ nissāya panete na sakkonti, bhante”ti?

Athassa satthā, “ānanda, rāgaṃ nissāya dosaṃ nissāya mohaṃ nissāya taṇhaṃ nissāya na sakkonti. Rāgaggisadiso aggi nāma natthi, so chārikampi asesetvā satte dahati. Kiñcāpi sattasūriyapātubhāvaṃ nissāya uppanno kappavināsako aggipi kiñci anavasesetvāva lokaṃ dahati, so pana aggi kadāciyeva dahati. Rāgaggino adahanakālo nāma natthi, tasmā rāgasamo vā aggi dosasamo vā gaho mohasamaṃ vā jālaṃ taṇhāsamaṃ vā nadī nāma natthī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

251.

“Natthi rāgasamo aggi, natthi dosasamo gaho;
Natthi mohasamaṃ jālaṃ, natthi taṇhāsamaṃ nadī”ti.

Tattha **rāgasamoti** dhūmādīsū kiñci adassetvā antoyeva utṭhāya jhāpanavasena rāgena samo aggi nāma natthi. **Dosamoti** yakkhagahaajagaragahakumbhilagahādayo ekasmiṃyeva attabhāve gaṇhituṃ sakkonti, dosagaho pana sabbattha ekantameva gaṇhātīti dosena samo gaho nāma natthi. **Mohasamanti** onandhanapariyonandhanatṭhena pana mohasamaṃ jālaṃ nāma natthi. **Taṇhāsamāti** gaṅgādīnaṃ nadīnaṃ puṇṇakālopi ūnakālopi sukkhakālopi paññāyati, taṇhāya pana puṇṇakālo vā sukkhakālo vā natthi, niccaṃ ūnāva paññāyatīti duppūraṇatṭhena taṇhāya samā nadī nāma natthīti attho.

Desanāvasāne sakkaccaṃ dhammaṃ suṇanto upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcaupāsakavatthu navamaṃ.

10. Meṇḍakasetṭhivatthu

Sudassaṃ vajjanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā bhaddiyanagaraṃ nissāya jātiyāvane viharanto meṇḍakasetṭhiṃ ārabha kathesi.

Satthā kira aṅguttarāpesu cārikaṃ caranto meṇḍakasetṭhino ca, bhariyāya cassa candapadumāya, puttassa ca dhanañcayasetṭhino, suṇisāya ca sumanadeviyā, nattāya cassa visākhāya, dāsassa ca puṇṇassāti imesaṃ sotāpattiphālūpanissayaṃ disvā bhaddiyanagaraṃ gantvā jātiyāvane vihāsi. Meṇḍakasetṭhi satthu āgamaṃ assosi. Kasmā panesa meṇḍakasetṭhi nāma jātoti? Tassa kira pacchimagehe aṭṭhakarīsamatte ṭhāne hatthiassausabhapaṃāṇā suvaṇṇameṇḍakā pathaviṃ bhinditvā piṭṭhiyā piṭṭhiṃ paharamānā utṭhahiṃsu. Tesam mukhesu pañcavaṇṇānaṃ sutānaṃ geṇḍukā pakkhittā honti. Sappitelamadhuphāṇitādīhi vā vatthacchādanahiraññasuvaṇṇādīhi vā atthe sati tesam mukhato geṇḍuke apanenti, ekassāpi meṇḍakassa mukhato jambudīpavāsīnaṃ pahonakaṃ sappitelamadhuphāṇitavatthacchādanahiraññasuvaṇṇaṃ nikkhamati. Tato paṭṭhāya meṇḍakasetṭhīti paññāyi.

Kiṃ panassa pubbakammanti? Vipassībuddhakāle kira esa avarojava nāma kuṭumbikassa bhāgineyyo mātulena samānanāmo avarojo nāma ahoṣi. Athassa mātulo satthu gandhakuṭiṃ kātum ārabhi. So tassa santikaṃ gantvā, “mātula, ubhopi saheva karomā”ti vatvā “ahaṃ aññehi saddhiṃ

asādhāraṇaṃ katvā ekakova karissāmī’ ti tena pana paṭikkhittakāle “imasmim̄ ṭhāne gandhakuṭiyā katāya imasmim̄ nāma ṭhāne kuñjarasālaṃ nāma laddhum̄ vaṭṭatī’ ti cintetvā araññato dabbasambhāre āharāpetvā ekaṃ thambhaṃ suvaṇṇakhacitaṃ, ekaṃ rajatakhacitaṃ, ekaṃ maṇikhacitaṃ, ekaṃ sattaratanakhacitanti evaṃ tulāsaṅghātadvārakavāṭavāṭapānagopānasīchadaniṭṭhakā sabbāpi suvaṇṇādikhacitāva kāretvā gandhakuṭiyā sammukhaṭṭhāne tathāgatassa sattaratanamayaṃ kuñjarasālaṃ kāresi. Tassā upari ghanarattasuvannaṃmayā kambalā pavāḷamayā sikharathūpikāyo ahesuṃ. Kuñjarasālayā majjhe ṭhāne ratanamaṇḍapaṃ kāretvā dhammāsanaṃ paṭiṭṭhāpesi. Tassa ghanarattasuvannaṃmayā pādā ahesuṃ, tathā catasso aṭaniyo. Cattāro pana suvaṇṇameṇḍake kārāpetvā āsanassa catunnaṃ pādānaṃ heṭṭhā ṭhapesi, dve meṇḍake kārāpetvā pādapīṭhakāya heṭṭhā ṭhapesi, cha suvaṇṇameṇḍake kārāpetvā maṇḍapaṃ parikkhipento ṭhapesi. Dhammāsanaṃ paṭhamaṃ suttamayehi rajjūkehi vāyāpetvā majjhe suvaṇṇasuttamayehi upari muttamayehi suttehi vāyāpesi. Tassa candanamayo apassayo ahoṣi. Evaṃ kuñjarasālaṃ niṭṭhāpetvā sālāmahaṃ karonto aṭṭhasaṭṭhīhi bhikkhusatasahashehi saddhim̄ sathhāraṃ nimantetvā cattāro māse dānaṃ datvā osānadivase ticīvaram̄ adāsi. Tattha saṅghanavakassa satasahasagghanikaṃ pāpuṇi.

Evaṃ vipassībuddhakāle puññakammaṃ katvā tato cuto deveṣu ca manusseṣu ca saṃsaranto imasmim̄ bhaddakappe bārāṇasiyaṃ mahābhogakule nibbattitvā bārāṇasisetṭhi nāma ahoṣi. So ekadivasam̄ rājūpaṭṭhānaṃ gacchanto purohitaṃ disvā “kiṃ, ācariya, nakkhattamuhuttaṃ, upadhārethā” ti āha. Āma, upadhāremi, kiṃ aññaṃ amhākaṃ kammanti. Tena hi kīdisam̄ janapadaācāritanti? Ekaṃ bhayaṃ bhavissatīti. Kiṃ bhayaṃ nāmāti? Chātakabhayaṃ setṭhīti. Kadā bhavissatīti? Ito tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ accayenāti. Taṃ sutvā setṭhi bahum̄ kasikkammaṃ kāretvā gehe vijjamaṇadhanenāpi dhaññameva gahetvā aḍḍhaterasāni koṭṭhasatāni kāretvā sabbakoṭṭhake vīhīhi paripūresi. Koṭṭhesu appahontesu cāṭiādīni pūretvā avasesam̄ bhūmiyaṃ āvāṭe katvā nikhaṇi. Nidhānāvasesam̄ mattikāya saddhim̄ madditvā bhittiyo limpāpesi.

So aparena samayena chātakabhaye sampatte yathānikkhittaṃ dhaññaṃ paribhuñjanto koṭṭhesu ca cāṭiādīsu ca nikkhattadhaññe parikkhīṇe parijane pakkosāpetvā āha – “gacchatha, tātā, pabbatapādaṃ pavisitvā jīvantā subhikkhakāle mama santikaṃ āgantukāmā āgacchatha, anāgantukāmā tattha tattheva jīvathā” ti. Te rodamaṇā assumukhā hutvā setṭhim̄ vanditvā khamāpetvā sattāham̄ nisīditvā tathā akamsu. Tassa pana santike veyyāvaccakaro ekova puṇṇo nāma dāso ohīyi, tena saddhim̄ setṭhiyā setṭhiputto setṭhisuṇisāti pañceva janā ahesuṃ. Te bhūmiyaṃ āvāṭesu nihitadhaññepi parikkhīṇe bhittimattikaṃ pātetvā temetvā tato laddhadhaññena yāpayimsu. Athassa jāyā chātake avattharante mattikāya khīyamānāya bhittipādesu avasiṭṭhamattikaṃ pātetvā temetvā aḍḍhāḷhakamattaṃ vīhim̄ labhitvā koṭṭetvā ekaṃ taṇḍulanālim̄ gahetvā “chātakakāle corā bahū hontī” ti corabhayena ekasmim̄ kuṭe pakkhipitvā pidahitvā bhūmiyaṃ nikhaṇitvā ṭhapesi. Atha naṃ setṭhi rājūpaṭṭhānato āgantvā āha – “bhadde, chātomhi, atthi kiñci” ti. Sā vijjamaṇaṃ “natthi” ti avatvā “ekā taṇḍulanāli atthi” ti āha. “Kahaṃ sā” ti? “Corabhayena me nikhaṇitvā ṭhapitā” ti. “Tena hi naṃ uddharitvā kiñci pacāhī” ti. “Sace yāgum̄ pacissāmi, dve vāre labhissati. Sace bhattaṃ pacissāmi, ekavārameva labhissati, kiṃ pacāmi, sāmī” ti āha. “Amhākaṃ añño paccayo natthi, bhattaṃ bhuñjitvā marissāma, bhattameva pacāhī” ti. Sā bhattaṃ pacitvā pañca koṭṭhāse katvā setṭhino koṭṭhāsam̄ vadḍhetvā purato ṭhapesi.

Tasmim̄ khāṇe gandhamādanapabbate paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāti. Antosamāpattiyam̄ kira samāpattibalena jigachchā na bādhati. Samāpattito vuṭṭhitānaṃ pana balavatī hutvā udarapaṭalaṃ ḍayhantī viya uppajjati. Tasmā te labhanatṭhānaṃ oloketvā gacchanti. Taṃ divasañca tesam̄ dānaṃ datvā senāpaṭiṭṭhānādīsu aññatarasampattim̄ labhanti. Tasmā sopi dibbena cakkhunā oloketto “sakalajambudīpe chātakabhayaṃ uppannaṃ, setṭhigehe ca pañcannaṃ janānaṃ nāḷikodanova pakko, saddhā nu kho ete, sakkhissanti vā mama saṅghaṃ kātu” nti tesam̄ saddhabhāvañca saṅghaṃ kātuṃ samatthabhāvañca disvā pattacīvaramādāya mahāsetṭhissa purato dvāre ṭhitameva attānaṃ dassesi. So taṃ disvā pasannacitto “pubbepi mayā dānassa adinnattā evarūpaṃ chātakam̄ diṭṭham̄, idaṃ kho pana bhattaṃ maṃ ekadivasameva rakkheyya. Ayyassa pana dinnam̄ anekāsu kappakoṭīsu mama hitasukhāvahaṃ bhavissatī” ti taṃ bhattapātim̄ apanetvā paccekabuddham̄ upasaṅkamitvā pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā gehaṃ pavesetvā āsane nisinnassa pāde dhovitvā suvaṇṇapādapīṭhe ṭhapetvā bhattapātimādāya paccekabuddhassa patte okiri. Upaḍḍhāvasese bhatte paccekabuddho hatthena pattaṃ pidahi. Atha naṃ, “bhante, ekāya taṇḍulanāliyā pañcannaṃ janānaṃ pakkaodanassa ayaṃ eko koṭṭhāso, imaṃ dvidhā kātuṃ na sakkā. Mā mayham̄ idhaloke saṅghaṃ karoṭha, aham̄ niravasesam̄ dātukāmomhī” ti vatvā sabbam̄ bhattamadāsi. Datvā ca pana patthanaṃ paṭṭhapesi, “mā, bhante, puna nibbattanibbattaṭṭhāne evarūpaṃ chātakabhayaṃ addasaṃ, ito paṭṭhāya

sakalajambudīpavāsīnaṃ bījabhattaṃ dātuṃ samattho bhavēyyaṃ, sahatthēna kammaṃ katvā jīvikāṃ na kappeyyaṃ, aḍḍhaterasa koṭṭhasatāni sodhāpetvā sīsaṃ nhāyitvā tesāṃ dvāre nisīditvā uddhaṃ olokitaḅkhaṇēyeva me rattasālīdhārā patitvā sabbakoṭṭhe pūreyyuṃ. Nibbattānibbattaṭṭhāne ca ayameva bhariyā, ayameva putto, ayameva suṇisā, ayameva dāso hotū’ ti.

Bhariyāpissa “mama sāmike jighacchāya pīliyamāne na sakkā mayā bhuñjitu” nti cintetvā attāno koṭṭhāsaṃ paccekabuddhassa datvā patthanaṃ paṭṭhapesi, “bhante, idāni nibbattānibbattaṭṭhāne evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyaṃ, bhattathālikāṃ purato katvā sakalajambudīpavāsīnaṃ bhattaṃ dentiyāpi ca me yāva na utṭhahissāmi, tāva gahitagahitaṭṭhānaṃ pūritameva hotu. Ayameva sāmiko, ayameva putto, ayameva suṇisā, ayameva dāso hotū’ ti. Puttopissa attāno koṭṭhāsaṃ paccekabuddhassa datvā patthanaṃ paṭṭhapesi, “bhante, ito paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyaṃ, ekañca me sahasathavikāṃ gahetvā sakalajambudīpavāsīnaṃ kahāpaṇaṃ dentassāpi ayaṃ sahasathavikā paripuṇṇāva hotu, imeyeva mātāpitāro hontu, ayaṃ bhariyā, ayaṃ dāso hotū’ ti.

Suṇisāpissa attāno koṭṭhāsaṃ paccekabuddhassa datvā patthanaṃ paṭṭhapesi, “ito paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyaṃ, ekañca me dhañṇapīṭakaṃ purato ṭhapetvā sakalajambudīpavāsīnaṃ bījabhattaṃ dentiyāpi khīṇabhāvo mā paññāyittha, nibbattānibbattaṭṭhāne imeyeva sasurā hontu, ayameva sāmiko, ayameva dāso hotū’ ti. Dāsopi attāno koṭṭhāsaṃ paccekabuddhassa datvā patthanaṃ paṭṭhapesi, “ito paṭṭhāya evarūpaṃ chātakabhayaṃ na passeyyaṃ, sabbe ime sāmikā hontu, kasantassa ca me ito tisso, etto tisso, majjhe ekāti dāruambaṇamattā satta satta sītāyo gacchantū’ ti. So taṃ divasaṃ senāpatiṭṭhānaṃ patthetvā laddhuṃ samatthopi sāmikesu sinehena “imeyeva me sāmikā hontū’ ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Paccekabuddho sabbesampi vacanāvāsāne “evaṃ hotū’ ti vatvā –

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, khippameva samijjhatu;
Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā.

“Icchitaṃ patthitaṃ tuyhaṃ, khippameva samijjhatu;
Sabbe pūrentu saṅkappā, maṇi jotiraso yathā’ ti. –

Paccekabuddhagāthāhi anumodanaṃ katvā “mayā imesaṃ cittaṃ pasādetuṃ vattatī’ ti cintetvā “yāva gandhamādanapabbatā ime maṃ passantū’ ti adhiṭṭhahitvā pakkāmi. Tepi oloketvāva aṭṭhamsu. So gantvā taṃ bhattaṃ pañcahi paccekabuddhasatehi saddhiṃ saṃvibhaji. Taṃ tassānubhāvena sabbesampi pahoti. Te oloketāyeva aṭṭhamsu.

Atikkante pana majjhanhike seṭṭhibhariyā ukkhalim dhovitvā pidahitvā ṭhapesi. Seṭṭhipi jighacchāya pīlito nipajjitvā niddaṃ okkami. So sāyanhe pabujjhitvā bhariyaṃ āha – “bhadde, ativiya chātomhi, atthi nu kho ukkhaliyā tale jhāmakasitthāni’ ti. Sā dhovitvā ukkhaliyā ṭhapitabhāvaṃ jānantīpi “natthī’ ti avatvā “ukkhalim vivaritvā ācikkhissāmi’ ti utṭhāya ukkhalimūlaṃ gantvā ukkhalim vivari, tāvadeva sumanamakulasadisavaṇṇassa bhattassa pūrā ukkhali pidhānaṃ ukkhipitvā aṭṭhāsi. Sā taṃ disvāva pītiyā phuṭṭhasarīrā seṭṭhim āha – “utṭhehi, sāmi, ahaṃ ukkhalim dhovitvā pidahim, sā pana sumanamakulasadisavaṇṇassa bhattassa pūrā, puññāni nāma kattabbarūpāni, dānaṃ nāma kattabbayuttakaṃ. Utṭhehi, sāmi, bhuñjassū’ ti. Sā dvinnaṃ pitāputtānaṃ bhattaṃ adāsi. Tesu sutvā utṭhitesu suṇisāya saddhiṃ nisīditvā bhuñjivā puṇṇassa bhattaṃ adāsi. Gahitagahitaṭṭhānaṃ na khīyati, kaṭacchunā sakiṃ gahitaṭṭhānameva paññāyati. Taṃdivasameva koṭṭhādayo pubbe pūritaniyāmeneva puna pūrayimsu. “Seṭṭhissa gehe bhattaṃ uppannaṃ, bījabhattehi atthikā āgantvā gaṇhantū’ ti nagare ghosanaṃ kāresi. Manussā tassa gehato bījabhattaṃ gaṇhimsu. Sakalajambudīpavāsīno taṃ nissāya jīvitaṃ labhimsuyeva.

So tato cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu saṃsaranto imasmim buddhuppāde bhaddiyanagare seṭṭhikule nibbatti. Bhariyāpissa mahābhogakule nibbattitvā vayappattā tasseva gehaṃ agamāsi. Tassa taṃ pubbakammaṃ nissāya pacchāgehe pubbe vuttappakārā meṇḍakā utṭhahimsu. Puttopi nesaṃ puttova, suṇisā suṇisāva, dāso dāsova ahoṣi. Atheadivasāṃ seṭṭhi attāno puññaṃ vīmaṃsitukāmo aḍḍhaterasāni koṭṭhasatāni sodhāpetvā sīsaṃ nhāto dvāre nisīditvā uddhaṃ olokesi. Sabbānīpi vuttappakārānaṃ rattasālīnaṃ pūrayimsu. So sesānampi puññāni vīmaṃsitukāmo bhariyañca puttādayo ca “tumhākampi puññāni vīmaṃsissathā’ ti āha.

Athassa bhariyā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā mahājanassa passantasseva taṇḍule mināpetvā tehi bhattaṃ pacāpetvā dvārakoṭṭhake paññattāsane nisīditvā suvaṇṇakaṭacchum ādāya “bhattena atthikā āgacchantū”ti ghosāpetvā āgatāgatānaṃ upanītabhājanāni pūretvā adāsi. Sakaladivasampi dentiyaṃ kaṭacchunā gahitattḥānameva paññāyati. Tassā pana purimabuddhānampi bhikkhusaṅghassa vāmahatthena ukkhalim dakkhiṇahatthena kaṭacchum gahetvā evameva patte pūretvā bhattassa dinnattā vāmahatthatalaṃ pūretvā padumalakkhaṇaṃ nibbatti, dakkhiṇahatthatalaṃ pūretvā candalakkhaṇaṃ nibbatti. Yasmā pana vāmahatthato dhammakaraṇaṃ ādāya bhikkhusaṅghassa udakaṃ parissāvetvā dadamānā aparāparaṃ vicari, tenassā dakkhiṇapādatalaṃ pūretvā candalakkhaṇaṃ nibbatti, vāmapādatalaṃ pūretvā padumalakkhaṇaṃ nibbatti. Tassā iminā kāraṇena candapadumāti nāmaṃ kariṃsu.

Puttopissa sīsaṃ nhāto sahasathavikaṃ ādāya “kahāpaṇehi atthikā āgacchantū”ti vatvā āgatāgatānaṃ gahitabhājanāni pūretvā adāsi. Thavikāya kahāpaṇasahassaṃ ahoṣiyeva. Sunisāpissa sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā vīhipīṭakaṃ ādāya ākāsaṅgaṇe nisinnā “bījabhattehi atthikā āgacchantū”ti vatvā āgatāgatānaṃ gahitabhājanāni pūretvā adāsi. Pīṭakaṃ yathāpūritameva ahoṣi. Dāsopissa sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā suvaṇṇayugesu suvaṇṇayottehi goṇe yojetvā suvaṇṇapatodayattim ādāya dvinnaṃ goṇānaṃ gandhapañcaṅgulikāni datvā visānesu suvaṇṇakosake paṭimuñcitvā khettaṃ gantvā pājesi. Ito tisso, etto tisso, majjhe ekāti satta sītā bhijjitvā agamaṃsu. Jambudīpavāsino bhatabījahiraññasuvaṇṇādīsu yathārucitaṃ seṭṭhigehatoyeva gaṇhiṃsu. Ime pañca mahāpuñṇā.

Evam mahānubhāvo seṭṭhi “sattā kira āgato”ti sutvā “satthu paccuggamaṃ karissāmī”ti nikkhamanto antarāmagge titthiye disvā tehi “kasmā taṃ, gahapati, kiriyavādo samāno akiriyavādassa samaṇassa gotamassa santikaṃ gacchasi”ti nivāriyamānopi tesam vacanaṃ anādiyitvā gantvā sathāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Athassa sathā anupubbim katham kathesi. So desanāvasāne sotāpattiphalam patvā satthu titthiyehi avaṇṇaṃ vatvā attano nivāritabhāvaṃ ārocesi. Atha naṃ sathā, “gahapati, ime sattā nāma mahantampi attano dosaṃ na passanti, avijjamānampi paresam dosaṃ vijjamānaṃ katvā tattha tattha bhusam viya opunantī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

252.

“Sudassaṃ vajjamaññesaṃ, attano pana duddasaṃ;
Paresaṃhi so vajjāni, opunāti yathā bhusaṃ;
Attano pana chādeti, kalimva kitavā saṭho”ti.

Tattha **sudassaṃ vajjanti** parassa aṇumattampi vajjam khalitaṃ sudassaṃ sukheveva passitum sakkā, attano pana atimahantampi duddasaṃ. **Paresam hīti** teneva kāraṇena so puggalo saṅghamajjhādīsu paresam vajjāni uccaṭṭhāne ṭhapetvā bhusaṃ opunanto viya opunāti. **Kalimva kitavā saṭhoti** ettha sakuṇesu aparajjanabhāvena attabhāvo kali nāma, sākhabhaṅgādikaṃ paṭicchādanaṃ kitavā nāma, sākūṇiko saṭho nāma. Yathā sakuṇaluddako sakuṇe gahetvā māretukāmo kitavā viya attabhāvaṃ paṭicchādeti, evam attano vajjam chādetīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Meṇḍakasetṭhivatthu dasamaṃ.

11. Ujjhānasaññittheravatthu

Paravajjānupassissāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto ujjhānasaññim nāma ekaṃ theram ārabha kathesi.

So kira “ayaṃ evaṃ nivāseti, evaṃ pārupatī”ti bhikkhūnaṃ antameva gavesanto vicarati. Bhikkhū “asuko nāma, bhante, thero evaṃ karotī”ti satthu ārocesum. Sathā, “bhikkhave, vattasīse ṭhatvā evaṃ ovaḍanto ananupavādo. Yo pana niccaṃ ujjhānasaññitāya paresam antaram pariyesamāno evaṃ vatvā vicarati, tassa jhānādīsu ekopi viseso nuppajjati, kevalam āsavāyeva vaḍḍhanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

253.

“Paravajjānupassissa, niccaṃ ujjhānasaññino;
Āsavā tassa vaḍḍhanti, āra so āsavakkhaya”ti.

Tattha **ujjhānasaññinoti** evaṃ nivāsetabbaṃ evaṃ pārūpitabbanti paresaṃ antaragavesitāya ujjhānabahulassa puggalassa jhānādīsu ekadhammopi na vaḍḍhati, atha kho āsavāva tassa vaḍḍhanti. Teneva kāraṇena so arahattamaggasaṅkhātā āsavakkhayā ārā dūraṃ gatova hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇimsūti.

Ujjhānasaññittheravatthu ekādasamaṃ.

12. Subhaddaparibbājakavatthu

Ākāseti idaṃ dhammadesanaṃ satthā kusiṇārāyaṃ upavattane mallānaṃ sālavane parinibbānaṃ nipaṇṇo subhaddaṃ paribbājakaṃ ārabba kathesi.

So kira atīte kaniṭṭhabhātari ekasmiṃ sasse navakkhattuṃ aggadānaṃ dente dānaṃ dātuṃ anicchanto osakkitvā avasāne adāsi. Tasmā paṭhamabodhiyampi majjhimabodhiyampi satthāraṃ daṭṭhuṃ nālattha. Pacchimabodhiyaṃ pana satthu parinibbānakāle “ahaṃ tīsu pañhesu attano kaṅkhaṃ mahallake paribbājake pucchitvā samaṇaṃ gotamaṃ ‘daharo’ti saññāya na pucchim, tassa ca dāni parinibbānakālo, pacchā me samaṇassa gotamassa apucchitakāraṇā vipparisāro uppajjeyyā”ti satthāraṃ upasaṅkamitvā ānandattherena nivāriyamānopi satthārā okāsaṃ katvā, “ānanda, mā subhaddaṃ nivārayi, pucchatu maṃ pañha”nti vutte antosāṇiṃ pavisitvā hetṭhāmaṅcake nisinna, “bho samaṇa, kiṃ nu kho ākāse padaṃ nāma atthi, ito bahiddhā samaṇo nāma atthi, saṅkhārā sassatā nāma atthī”ti ime pañhe pucchi. Athassa satthā tesāṃ abhāvaṃ ācikkhanto imāhi gāthāhi dhammaṃ desesi –

254.

“Ākāseva padaṃ natthi, samaṇo natthi bāhire;
Papañcābhiratā pajā, nippapañcā tathāgatā.

255.

“Ākāseva padaṃ natthi, samaṇo natthi bāhire;
Saṅkhārā sassatā natthi, natthi buddhānaṃ iñjita”nti.

Tattha **padanti** imasmiṃ ākāse vaṇṇasaṅghānavasena evarūpanti paññāpetabbaṃ kassaci padaṃ nāma natthi. **Bāhireti** mama sāsanaṭṭo bahiddhā maggaphalaṭṭho samaṇo nāma natthi. **Pajāti** ayaṃ sattalokasaṅkhātā pajā taṇhādīsu papañcesuyevābhiratā. **Nippapañcāti** bodhimūleyeva sabbapapañcānaṃ samucchinnatā nippapañcā tathāgatā. **Saṅkhārāti** pañcakkhandhā. Tesu hi ekopi sassato nāma natthi. **Iñjitaṃ** buddhānaṃ pana taṇhāmānādīsu iñjitesu yena saṅkhārā sassatāti gaṇheyya, taṃ ekaṃ iñjitampi nāma natthīti attho.

Desanāvasāne subhaddo anāgāmiṃ phale patiṭṭhahi, sampattaparisaṃyapi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Subhaddaparibbājakavatthu dvādasamaṃ.

Malavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhārasamo vaggo.

19. Dhammaṭṭhavaggo

1. Vinicchayamahāmatavattu

Na tena hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto vinicchayamahāmatte ārabba kathesi.

Ekadivasañhi bhikkhū sāvattiyaṃ uttaradvāragāme piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭhikāntā nagaramajjhena vihāraṃ āgacchanti. Tasmim khaṇe megho utṭhāya pāvassi. Te sammukhāgataṃ

vinicchayasālam pavisitvā vinicchayamahāmatte lañjam gahetvā sāmike asāmike karonte disvā “aho ime adhammikā, mayaṃ pana ‘ime dhammena vinicchayaṃ karontī’ ti saññino ahumbhā” ti cintetvā vasse vigate vihāraṃ gantvā sathhāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisinnā tamatthaṃ ārocesuṃ. Sathhā “na, bhikkhave, chandādivasikā hutvā sāhasena atthaṃ vinicchinantā dhammaṭṭhā nāma honti, aparādhamaṃ pana anuvijjivā aparādhānurūpaṃ asāhasena vinicchayaṃ karontā eva dhammaṭṭhā nāma hontī” ti vatvā imā gāthā abhāsi –

256.

“Na tena hoti dhammaṭṭho, yenatthaṃ sāhasā naye;
Yo ca atthaṃ anattañca, ubho niccheyya paṇḍito.

257.

“Asāhasena dhammena, samena nayatī pare;
Dhammassa gutto medhāvī, dhammaṭṭhoti pavuccatī” ti.

Tattha **tenā**ti ettakeneva kāraṇena. **Dhammaṭṭhoti** rājā hi attano kātabbe vinicchayadhamme ṭhitopi dhammaṭṭho nāma na hoti. **Yenā**ti yena kāraṇena. **Atthanti** otiṇṇaṃ vinicchitabbaṃ atthaṃ. **Sāhasā nayeti** chandādisu patiṭṭhito sāhasena musāvādena viniccheyya. Yo hi chande patiṭṭhāya nātīti vā mittoti vā musā vatvā asāmikameva sāmikaṃ karoti, dose patiṭṭhāya attano verīnaṃ musā vatvā sāmikameva asāmikaṃ karoti, mohe patiṭṭhāya lañjam gahetvā vinicchayakāle aññavihito viya ito cito ca olokento musā vatvā “iminā jitaṃ, ayaṃ parājito” ti paraṃ nīharati, bhaye patiṭṭhāya kassacideva issarajātikassa parājayaṃ pāpuṇantassāpi jayaṃ āropeti, ayaṃ sāhasena atthaṃ neti nāma. Eso dhammaṭṭho nāma na hotīti attho. **Atthaṃ anattañcā**ti bhūtañca abhūtañca kāraṇaṃ. **Ubho niccheyyā**ti yo pana paṇḍito ubho atthānatthe vinicchinitvā vadati. **Asāhasenā**ti amusāvādena. **Dhammenā**ti vinicchayadhammena, na chandādivasena. **Samenā**ti aparādhānurūpeneva pare nayati, jayaṃ vā parājayaṃ vā pāpeti. **Dhammassa guttoti** so dhammagutto dhammarakkhito dhammojapaññāya samannāgato medhāvī vinicchayadhamme ṭhitattā dhammaṭṭhoti pavuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Vinicchayamahāmatavattu paṭhamam.

2. Chabbaggiyavattu

Na tena paṇḍito hotīti imaṃ dhammadešanaṃ sathhā jetavane viharanto chabbaggiye ārabha kathesi.

Te kira vihārepi gāmepe bhattaggaṃ ākulaṃ karontā vicaranti. Atheadivase bhikkhū gāme bhattakiccaṃ katvā āgate dahare sāmaṇere ca pucchimsu – “kīdisaṃ, āvuso, bhattagga” nti? Bhante, mā pucchatha, chabbaggiyā “mayameva viyattā, mayameva paṇḍitā, ime paharivā sīse kacavaraṃ ākiritvā nīharissāmā” ti vatvā amhe piṭṭhiyaṃ gahetvā kacavaraṃ okirantā bhattaggaṃ ākulaṃ akaṃsūti. Bhikkhū sattu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Sathhā “nāhaṃ, bhikkhave, bahuṃ bhāsivā pare viheṭṭhayamānaṃ ‘paṇḍito’ ti vadāmi, khemināṃ pana averīnaṃ abhayameva paṇḍitoti vadāmi” ti vatvā imaṃ gāthamāha –

258.

“Na tena paṇḍito hoti, yāvatā bahu bhāsati;
Khemī averī abhayo, paṇḍitoti pavuccatī” ti.

Tattha **yāvatā**ti yattakena kāraṇena saṅghamajjhādīsu bahuṃ katheti, tena paṇḍito nāma na hoti. Yo pana sayam khemī pañcannaṃ verīnaṃ abhāvena averī nibbhayo, yaṃ vā āgamma mahājanassa bhayaṃ na hoti, so paṇḍito nāma hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Chabbaggiyavattu dutiyaṃ.

3. Ekudānakhīṇāsavattheravattu

Na tāvatāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekudānattheraṃ nāma khīṇāsavaṃ ārabha kathesi.

So kira ekakova ekasmiṃ vanasaṅḍe viharati, ekamevassa udānaṃ paguṇaṃ –

“Adhicitaso appamajjato,
Munino monapathesu sikkhato;
Sokā na bhavanti tādino,
Upasantassa sadā satīmato”ti. (pāci. 153; udā. 37);

So kira uposathadivasesu sayameva dhammassavanaṃ ghoṣetvā imaṃ gāthaṃ vadati. Pathaviundriyanasaddo viya devatānaṃ sādhuḅkārasaddo hoti. Atheskasmim uposathadivase pañcapañcasataparivārā dve tipitakadharā bhikkhū tassa vasanaṭṭhānaṃ agamaṃsu. So te disvāva tuṭṭhamānaso “sādhu vo kataṃ idha āgacchantehi, ajja mayam tumhākaṃ dhammaṃ suñissāmā”ti āha. Atthi pana, āvuso, idha dhammaṃ sotukāmāti. Atthi, bhante, ayaṃ vanasaṅḍo dhammassavanadivase devatānaṃ sādhuḅkārasaddena ekaninnādo hotīti. Tesu eko tipitakadharo dhammaṃ osāresi, eko kathesi. Ekadevatāpi sādhuḅkāraṃ nādāsi. Te āhaṃsu – “tvam, āvuso, dhammassavanadivase imasmim vanasaṅḍe devatā mahantena saddena sādhuḅkāraṃ dentīti vadesi, kim nāmeta”nti. Bhante, aññesu divasesu sādhuḅkārasaddena ekaninnādo eva hoti, na ajja pana jānāmi “kimeta”nti. “Tena hi, āvuso, tvam tāva dhammaṃ kathehī”ti. So bījanaṃ gahetvā āsane nisinnō tameva gāthaṃ vadesi. Devatā mahantena saddena sādhuḅkāramadaṃsu. Atha nesam parivārā bhikkhū ujjhāyimsu “imasmim vanasaṅḍe devatā mukholokanena sādhuḅkāraṃ dadanti, tipitakadharabhikkhūsu ettakaṃ bhaṇantesupi kiñci pasamsanamattampi avatvā ekena mahallakattherena ekagāthāya kathitāya mahāsaddena sādhuḅkāraṃ dadantī”ti. Tepi vihāraṃ gantvā satthu tamatthaṃ ārocesuṃ.

Satthā “nāhaṃ, bhikkhave, yo bahumpi uggaṇḥati vā bhāsati vā, taṃ dhammadharoti vadāmi. Yo pana ekampi gāthaṃ uggaṇhitvā saccāni paṭivijjhati, ayaṃ dhammadharo nāmā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

259.

“Na tāvatā dhammadharo, yāvatā bahu bhāsati;
Yo ca appampi sutvāna, dhammaṃ kāyena passati;
Sa ve dhammadharo hoti, yo dhammaṃ nappamajjati”ti.

Tattha **yāvatā**ti yattakena uggaṇḥadhāraṇavācanādīnā kāraṇena bahuṃ bhāsati, tāvattakena dhammadharo na hoti, vaṃsānurakkhako pana pavenipālako nāma hoti. **Yo ca appampī**ti yo pana appamattakampi sutvā dhammamānvāya atthamānvāya dhammānudhammappaṭipanno hutvā nāmākāyena dukkhādīni pariḅānanto catusaccadhammaṃ passati, sa ve dhammadharo hoti. **Yo dhammaṃ nappamajjati**ti yopi āraddhavīriyo hutvā ajja ajjevāti paṭivedhaṃ ākaṅkhanto dhammaṃ nappamajjati, ayampi dhammadharoyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Ekudānakhīṇāsavattheravatthu tatiyaṃ.

4. Lakunḍakabhaddiyattheravatthu

Na tena thero so hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto lakunḍakabhaddiyattheraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi tasmim there satthu upaṭṭhānaṃ gantvā pakkantamatte tiṃsamattā āraññikā bhikkhū taṃ passantā eva āgantvā satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu. Satthā tesam arahattūpanissayaṃ disvā imaṃ pañhaṃ pucchi – “ito gataṃ ekaṃ theraṃ passathā”ti? “Na passāma, bhante”ti. “Kim nu ditṭho vo”ti? “Ekaṃ, bhante, sāmaṇeraṃ passimhā”ti. “Na so, bhikkhave, sāmaṇero, thero eva so”ti? “Ativiya khuddako, bhante”ti. “Nāhaṃ, bhikkhave, mahallakabhāvena therāsane nisinnamattakena theroti vadāmi. Yo pana saccāni paṭivijjhitvā mahājanassa ahimsakabhāve ṭhito, ayaṃ thero nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

260.

“Na tena thero so hoti, yenassa palitaṃ siro;
Paripakko vayo tassa, moghajiṇṇoti vuccati.

261.

“Yamhi saccaṅca dhammo ca, ahiṃsā saṃyamo damo;
Sa ve vantamalo dhīro, thero iti pavuccatī”’ti.

Tattha **paripakkoti** pariṇato, vuḍḍhabhāvaṃ pattoti attho. **Moghajiṇṇoti** anto therakarānaṃ dhammānaṃ abhāvena tucchajiṇṇo nāma. **Yamhi saccaṅca dhammo cāti** yamhi pana puggale soḷasahākārehi paṭividdhattā catubbidhaṃ saccaṃ, ñāṇena sacchikatattā navavidho lokuttaradhammo ca atthi. **Ahiṃsāti** ahiṃsanabhāvo. Desanāmettaṃ, yamhi pana catubbidhāpi appamaññābhāvanā atthīti attho. **Saṃyamo damoti** sīlañceva indriyasamvaro ca. **Vantamaloti** maggañāṇena nīhaṃamalo. **Dhīroti** dhitisampanno. **Theroti** so imehi thirabhāvakārakehi samannāgatattā theroti vuccatīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahimsūti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu catutthaṃ.

5. Sambahulabhikkhuvatthu

Na vākkaraṇamattenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye dahare ceva sāmaṇere ca attano dhammācariyānameva cīvararajanādīni veyyāvaccāni karonte disvā ekacce therā cintayimsu – “mayampi byañjanasamaye kusalā, amhākameva kiñci natthi. Yamnūna mayaṃ satthāraṃ upasaṅkamitvā evaṃ vadeyyāma, ‘bhante, mayaṃ byañjanasamaye kusalā, aññesaṃ santike dhammaṃ uggaṇhitvāpi imesaṃ santike asodhetvā mā sajjhāyitthāti daharasāmaṇere āṇāpethā’”ti. Evañhi amhākaṃ lābhasakkāro vaḍḍhissatī”’ti. Te satthāraṃ upasaṅkamitvā tathā vadimsu.

Satthā tesam vacanaṃ sutvā “imasmim sāsane paveṇivaseneva evaṃ vattum labhati, ime pana lābhasakkāre nissitāti ñatvā ahaṃ tumhe vākkaraṇamattena sādthurūpāti na vadāmi. Yassa panete issādayo dhammā arahattamaggena samucchinnā, eso eva sādthurūpo”’ti vatvā imā gāthā abhāsi –

262.

“Na vākkaraṇamattena, vaṇṇapokkharatāya vā;
Sādthurūpo naro hoti, issukī maccharī saṭho.

263.

“Yassa cetam samucchinnaṃ, mūlaghaccaṃ samūhataṃ;
Savantadoso medhāvī, sādthurūpoti vuccatī”’ti.

Tattha **na vākkaraṇamattenāti** vacīkaraṇamattena saddalakkhaṇasampannavacanamattena. **Vaṇṇapokkharatāya vāti** sarīravaṇṇassa manāpabhāvena vā. **Naroti** ettakeneva kāraṇena paralābhādīsū issāmanako pañcavidhena maccherena samannāgato kerāṭikabhāvena saṭho naro sādthurūpo na hoti. **Yassa cetanti** yassa ca puggalassetam issādidosajātam arahattamaggañāṇena samūlakaṃ chinnaṃ, mūlaghātam katvā samūhataṃ, so vantadoso dhammojapaññāya samannāgato sādthurūpoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Hatthakavatthu

Na muṇḍakena samaṇoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā sāvattiyam viharanto hatthakaṃ ārabha kathesi.

So kira vādakkhitto “tumhe asukavelāya asukaṭṭhānaṃ nāma āgaccheyyātha, vādaṃ karissāmā”ti vatvā puretameva tattha gantvā “passatha, titthiyā mama bhayena nāgatā, esova pana nesam parājayo”tiādīni vatvā vādakkhitto aññenaññaṃ paṭicaranto vicarati. Sathā “hatthako kira evaṃ karotī”ti sutvā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam, hatthaka, evaṃ karosī”ti pucchitvā “sacca”nti vutte, “kasmā evaṃ karosi? Evarūpañhi musāvādaṃ karonto sīsamuṇḍanādimatteneva samaṇo nāma na hoti. Yo pana aṇūni vā thūlāni vā pāpāni sametvā ṭhito, ayameva samaṇo”ti vatvā imā gāthā abhāsi

264.

“Na muṇḍakena samaṇo, abbato alikaṃ bhaṇaṃ;
Icchālobhasamāpanno, samaṇo kiṃ bhavissati.

265.

“Yo ca sameti pāpāni, aṇuṃ thūlāni sabbaso;
Samitattā hi pāpānaṃ, samaṇoti pavuccatī”ti.

Tattha **muṇḍakenā**ti sīsamuṇḍanamattena. **Abbatoti** sīlavatena ca dhutaṅgavatena ca virahito. **Alikaṃ bhaṇanti** musāvādaṃ bhaṇanto asampattesu ārammaṇesu icchāya pattesu ca lobhena samannāgato samaṇo nāma kiṃ bhavissati? **Sametīti** yo ca parittāni vā mahantāni vā pāpāni vūpasameti, so tesam samitattā samaṇoti pavuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Hatthakavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Na tena bhikkhu so hotīti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira bāhirasamaye pabbajitvā bhikkhaṃ caranto cintesi – “samaṇo gotamo attano sāvake bhikkhāya caraṇena ‘bhikkhū’ti vadati, mampi ‘bhikkhū’ti vattuṃ vaṭṭatī”ti. So sathāraṃ upasaṅkamitvā, “bho gotama, ahampi bhikkhaṃ caritvā jīvāmi, mampi ‘bhikkhū’ti vadehī”ti āha. Atha naṃ sathā “nāhaṃ, brāhmaṇa, bhikkhanamattena bhikkhūti vadāmi. Na hi vissaṃ dhammaṃ samādāya vattanto bhikkhu nāma hoti. Yo pana sabbasaṅkhāresu saṅkhāya carati, so bhikkhu nāmā”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

266.

“Na tena bhikkhu so hoti, yāvatā bhikkhate pare;
Vissaṃ dhammaṃ samādāya, bhikkhu hoti na tāvatā.

267.

“Yodha puññaṅca pāpaṅca, bāhetvā brahmacariyavā;
Saṅkhāya loke carati, sa ve bhikkhūti vuccatī”ti.

Tattha **yāvatā**ti yattakena pare bhikkhate, tena bhikkhanamattena bhikkhu nāma na hoti. **Vissanti** visamaṃ dhammaṃ, vissagandhaṃ vā kāyakammādikāṃ dhammaṃ samādāya caranto bhikkhu nāma na hoti. **Yodhā**ti yo idha sāsane ubhayampetaṃ puññaṅca pāpaṅca maggabrahmacariyena bāhetvā panudītvā brahmacariyavā hoti. **Saṅkhāyā**ti ñāṇena. **Loketi** khandhādiloke “ime ajjhattikā khandhā, ime bāhirā”ti evaṃ sabbepi dhamme jānitvā carati, so tena ñāṇena kilesānaṃ bhinnattā “bhikkhū”ti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu sattamaṃ.

8. Titthiyavatthu

Na monenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto titthiye ārabha kathesi.

Te kira bhuttaṭṭhānesu manussānaṃ “khemam hotu, sukham hotu, āyu vaḍḍhatu, asukaṭṭhāne nāma kalalam atthi, asukaṭṭhāne nāma kaṇṭako atthi, evarūpaṃ ṭhānaṃ gantum na vaṭṭati”tiādinā nayena maṅgalaṃ vatvā pakkamanti. Bhikkhū pana paṭhamabodhiyaṃ anumodanādīnaṃ ananuññatakāle bhattage manussānaṃ anumodanaṃ akatvā pakkamanti. Manussā “titthiyānaṃ santikā maṅgalaṃ suṇāma, bhaddantā pana tuṅhībhūtā pakkamanti”ti ujjhāyimsu. Bhikkhū tamattham satthu ārocesum. Satthā, “bhikkhave, ito paṭṭhāya bhattaggādīsu yathāsukham anumodanaṃ karotha, upanisinnakatham karotha, dhammaṃ kathethā”ti anujāni. Te tathā kariṃsu. Manussā anumodanādīni suṇantā ussāhappattā bhikkhū nimantetvā sakkāraṃ karontā vicaranti. Titthiyā pana “mayam munino monam karoma, samaṇassa gotamassa sāvakā bhattaggādīsu mahākatham kathentā vicaranti”ti ujjhāyimsu.

Satthā tamattham sutvā “nāham, bhikkhave, tuṅhībhāvamattena ‘munī’ti vadāmi. Ekacce hi ajānantā na kathenti, ekacce avisāradatāya, ekacce ‘mā no imaṃ atisayattham aññe jāniṃsū’ti maccherena. Tasmā monamattena muni na hoti, pāpavūpasamena pana muni nāma hoti”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

268.

“Na monena munī hoti, mūlharūpo aviddasu;
Yo ca tulaṃva paggayha, varamādāya paṇḍito.

269.

“Pāpāni parivajjeti, sa munī tena so muni;
Yo munāti ubho loke, muni tena pavuccati”ti.

Tattha **na monenāti** kāmañhi moneyyapaṭipadāsānkhātena maggaññāmonena muni nāma hoti, idha pana tuṅhībhāvaṃ sandhāya “monenā”ti vuttam. **Mūlharūpoti** tuccharūpo. **Aviddasūti** aviññū. Evarūpo hi tuṅhībhūtopi muni nāma na hoti. Atha vā monena muni nāma na hoti, tucchasabhāvo pana aviññū ca hotīti attho. **Yo ca tulaṃva pagayhāti** yathā hi tulaṃ gahetvā ṭhito atirekaṃ ce hoti, harati. Ūnaṃ ce hoti, pakkhipati. Evameva yo atirekaṃ haranto viya pāpaṃ harati parivajjeti, ūnake pakkhipanto viya kusalam paripūreti. Evañca pana karonto sīlasamādhipaññāvimutti vimuttiññānadassanasānkhātam varam uttamameva ādāya pāpāni akusalakammāni parivajjeti. **Sa munīti** so muni nāmāti attho. **Tena so munīti** kasmā pana so munīti ce? Yaṃ heṭṭhā vuttakāraṇam, tena so munīti attho. **So munāti ubho loketi** yo puggalo imasmim khandhādiloke tulaṃ āropetvā minanto viya “ime ajjhakkā khandhā, ime bāhirā”tiādinā nayena ime ubho atthe munāti. **Muni tena pavuccatīti** tena kāraṇena munīti vuccatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Titthiyavatthu aṭṭhamam.

9. Bālisikavatthu

Na tena ariyo hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ariyaṃ nāma bālisikaṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi satthā tassa sotāpattimaggassūpanissayaṃ disvā sāvattiyā uttaradvāragāme piṇḍāya caritvā bhikkhusaṅghaparivuto tato āgacchati. Tasmim khaṇe so bālisiko balisena macche gaṇhanto buddhappamukham bhikkhusaṅgham disvā balisayatthim chaddetvā aṭṭhāsi. Satthā tassa avidūre ṭhāne nivattitvā ṭhito “tvam kim nāmosī”ti sārīputtattherādīnaṃ nāmāni pucchi. Tepi “ahaṃ sārīputto aham moggallāno”ti attano attano nāmāni kathayimsu. Bālisiko cintesi – “satthā sabbesaṃ nāmāni pucchati, mamampi nāmaṃ pucchissati maññe”ti. Satthā tassa iccham ṇatvā, “upāsaka, tvam ko nāmosī”ti pucchitvā “ahaṃ, bhante, ariyo nāmā”ti vutte “na, upāsaka, tādīsā pāṇātipātino ariyā nāma honti, ariyā pana mahājanassa ahimsanabhāve ṭhitā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

270.

“Na tena ariyo hoti, yena pāṇāni hiṃsati;

Ahiṃsā sabbapāṇānaṃ, ariyoti pavuccatī”ti.

Tattha **ahiṃsā**ti ahiṃsanena. Idaṃ vuttaṃ hoti – yena hi pāṇāni hiṃsati, na tena kāraṇena ariyo hoti. Yo pana sabbapāṇānaṃ pāṇiādīhi ahiṃsanena mettādibhāvanāya paṭiṭṭhitattā hiṃsato ārāva ṭhito, ayaṃ ariyoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bālisiko sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bālisikavatthu navamaṃ.

10. Sambahulasīlādisampannabhikkhuvatthu

Na sīlabbatamattenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule sīlādisampanne bhikkhū ārabha kathesi.

Tesu kira ekaccānaṃ evaṃ ahoṣi – “mayaṃ sampannasīlā, mayaṃ dhutaṅgadharā, mayaṃ bahussutā, mayaṃ pantasenāsanavāsino, mayaṃ jhānalābhino, na amhākaṃ arahattaṃ dullabhaṃ, icchitadivaseyeva arahattaṃ pāpuṇissāmā”ti. Yepi tattha anāgāmino, tesampi etadahosi – “na amhākaṃ idāni arahattaṃ dullabha”nti. Te sabbepi ekadivasaṃ satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā nisinnā “api nu kho vo, bhikkhave, pabbajitakiccaṃ matthakaṃ patta”nti satthārā puṭṭhā evamāhaṃsu – “bhante, mayaṃ evarūpā evarūpā ca, tasmā ‘icchiticchitakkhaṇeyeva arahattaṃ pattaṃ samatthamhā’ti cintetvā viharāmā”ti.

Satthā tesam vacanaṃ sutvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma parisuddhasīlādimattakena vā anāgāmisukhappattamattakena vā ‘appaṃ no bhavadukkhā’nti vattaṃ na vaṭṭati, āsavakkhayaṃ pana appatvā ‘sukhitomhī’ti cittaṃ na uppādetabba”nti vatvā imā gāthā abhāsi –

271.

“Na sīlabbatamattena, bāhusaccena vā pana;
Atha vā samādhilābhena, vivittasayanena vā.

272.

“Phusāmi nekkhammasukhaṃ, aputhujjanasevitaṃ;
Bhikkhu vissāsamāpādi, appatto āsavakkhaya”nti.

Tattha **sīlabbatamattenā**ti catupārisuddhisīlamattena vā terasadhutaṅgamattena vā. **Bāhusaccena vā**ti tiṇṇaṃ piṭakānaṃ uggahitamattena vā. **Samādhilābhenā**ti aṭṭhasamāpattiyā lābhena. **Nekkhāmasukhanti** anāgāmisukhaṃ. Taṃ anāgāmisukhaṃ phusāmīti ettakamattena vā. **Aputhujjanasevanti** puthujjanehi asevitaṃ ariyasevitameva. **Bhikkhū**ti tesam aññataraṃ ālapanto āha. **Vissāsamāpādī**ti vissāsaṃ na āpajjeyya. Idaṃ vuttaṃ hoti – bhikkhu iminā sampannasīlātibhāvamattakeneva “mayhaṃ bhavo appako parittako”ti āsavakkhayaṃ saṅkhātāṃ arahattaṃ appatto hutvā bhikkhu nāma vissāsaṃ nāpajjeyya. Yathā hi appamattakopi gūtho duggandho hoti, evaṃ appamattakopi bhavo dukkhoti.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahaṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Sambahulasīlādisampannabhikkhuvatthu dasamaṃ.

Dhammatṭhavaggaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekūnavīsatiṃ vaggo.

20. Maggavaggo

1. Pañcasatabhikkhuvatthu

Maggānaṭṭhaṅgikoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthari janapadacārikam caritvā puna sāvattiṃ āgate upaṭṭhānasālāya nisīditvā “asukagāmato asukagāmassa maggo samo, asukagāmassa maggo visamo, sasakkharo, asakkharo” tiādīnā nayena attano vicaritamaggaṃ ārabha maggakathaṃ kathesuṃ. Satthā tesam arahattassūpanissayaṃ disvā taṃ ṭhānaṃ āgantvā paññattāsane nisinno “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāma” ti vutte, “bhikkhave, ayaṃ bāhirakamaggo, bhikkhunā nāma ariyamagge kammaṃ kātuṃ vaṭṭati, evañhi karonto bhikkhu sabbadukkhā pamuccatī” ti vatvā imā gāthā abhāsi –

273.

“Maggānaṭṭhaṅgiko seṭṭho, saccānaṃ caturo padā;
Virāgo seṭṭho dhammānaṃ, dvipadānañca cakkhumā.

274.

“Eseva maggo natthañño, dassanassa visuddhiyā;
Etañhi tumhe paṭipajjatha, mārassetaṃ pamohanaṃ.

275.

“Etañhi tumhe paṭipannā, dukkhassantaṃ karissatha;
Akkhāto vo mayā maggo, aññāya sallakantaṃ.

276.

“Tumhehi kiccaṃātappaṃ, akkhātāro tathāgatā;
Paṭipannā pamokkhanti, jhāyino mārabandhanā” ti.

Tattha **maggānaṭṭhaṅgikoti** jaṅghamaggādayo vā hontu dvāsaṭṭhi diṭṭhigatamaggā vā, tesam sabbesampi maggānaṃ sammādiṭṭhiādīhi aṭṭhahi aṅgehi micchādiṭṭhiādīnaṃ aṭṭhannaṃ pahānaṃ karonto nirodhaṃ ārammaṇaṃ katvā catūsūpi saccesu dukkhaparijānanādikiccaṃ sādheyamāno aṭṭhaṅgiko maggo seṭṭho uttamo. **Saccānaṃ caturo padāti** “saccaṃ bhāṇe na kujjheyyā” ti (dha. pa. 224) āgataṃ vacīsaccaṃ vā hotu, “sacco brāhmaṇo sacco khattiyo” tiādibhedam sammutisaccaṃ vā “idameva saccaṃ moghamañña” nti (dha. sa. 1144; ma. ni. 2.187-188) diṭṭhisaccaṃ vā “dukkhaṃ ariyasacca” ntiādibhedam paramatthasaccaṃ vā hotu, sabbesampi imesaṃ saccānaṃ parijānitabbaṭṭhena sacchikātabbaṭṭhena pahātabbaṭṭhena bhāvetabbaṭṭhena ekapaṭivedhaṭṭhena ca tathaṭivedhaṭṭhena ca dukkhaṃ ariyasaccantiādayo caturo padā seṭṭhā nāma. **Virāgo seṭṭho dhammānanti** “yāvata, bhikkhave, dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesam aggamakkhāyati” ti (itivu. 90; a. ni. 4.34) vacanato sabbadhammānaṃ nibbānasaṅkhāto virāgo seṭṭho. **Dvipadānañca cakkhumāti** sabbesaṃ devamanussādibhedānaṃ dvipadānaṃ pañcahi cakkhūhi cakkhumā tathāgatova seṭṭho. Ca-saddo sampiṇḍanattho, arūpadhamme sampiṇḍeti. Tasmā arūpadhammānampi tathāgato seṭṭho uttamo.

Dassanassa visuddhiyāti maggaphaladassanassa visuddhatthaṃ yo mayā “seṭṭho” ti vutto, esova maggo, natthañño. **Etañhi tumheti** tasmā tumhe etameva paṭipajjatha. **Mārassetaṃ pamohananti** etaṃ māramohanaṃ māramanthaṃ vuccati. **Dukkhasantanti** sakalassapi vaṭṭadukkhassa antaṃ paricchedaṃ karissathāti attho. **Aññāya sallakantaṃ** rāgasallādīnaṃ kantaṃ nimmathanam abbūhanaṃ etaṃ maggaṃ, mayā vinā anussavādīhi attapaccakkhato ñatvāva ayaṃ maggo akkhāto, idāni tumhehi kilesānaṃ ātāpanena “ātappa” nti saṅkhaṃ gataṃ tassa adhigamatthāya sammappadhānavīriyaṃ kiccaṃ karaṇīyaṃ. Kevalañhi akkhātārova tathāgatā. Tasmā tehi akkhātavasena ye paṭipannā dvīhi jhānehi jhāyino, te tebhūmakavaṭṭasaṅkhātā mārabandhanā pamokkhantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcasatabhikkhuvatthu paṭhamam.

2. Aniccalakkaṇavatthu

Sabbe saṅkhārā aniccāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā gantvā araṅṅe vāyamaṅtāpi arahattaṃ appatvā “viseṣetvā kammaṭṭhānaṃ uggaṅhissāmā”ti satthu santikaṃ āgamiṃsu. Satthā “kiṃ nu kho imesaṃ sappāya”nti vīmaṃsanto “ime kassapabuddhakāle vīsati vassasahassāni aniccalakkhaṇe anuyuñjīṃsu, tasmā aniccalakkhaṇeneva tesam ekaṃ gāthaṃ desetum vaṭṭatī”ti cintetvā, “bhikkhave, kāmabhavādīsu sabbepi saṅkhārā hutvā abhāvaṭṭhena aniccā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

277.

“Sabbe saṅkhārā aniccāti, yadā paññāya passati;
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **sabbe saṅkhārāti** kāmabhavādīsu uppannā khandhā tattha tattheva nirujjhanato **aniccāti** yadā vipassanāpaññāya passati, atha imasmiṃ khandhapariharaṇadukkhe nibbindati, nibbindanto dukkhaparijānaṇādivasena saccāni paṭivijjhati. **Esa maggo visuddhiyāti** visuddhatthāya vodānatthāya esa maggoti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahīṃsu, sampattaparisaṅgampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aniccalakkhaṇavatthu dutiyaṃ.

3. Dukkhalakkhaṇavatthu

Dutiyaḡāthāyapi evarūpameva vatthu. Tadā hi bhagavā tesam bhikkhūnaṃ dukkhalakkhaṇe katābhiyogabhāvaṃ ñatvā, “bhikkhave, sabbepi khandhā paṭipīḡanaṭṭhena dukkhā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

278.

“Sabbe saṅkhārā dukkhāti, yadā paññāya passati;
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **dukkhāti** paṭipīḡanaṭṭhena dukkhā. Sesam purimasadisameva.

Dukkhalakkhaṇavatthu tatiyaṃ.

4. Anattalakkhaṇavatthu

Tatiyaḡāthāyapi eseva nayo. Kevalaṅhi ettha bhagavā tesam bhikkhūnaṃ pubbe anattalakkhaṇe anuyuttabhāvaṃ ñatvā, “bhikkhave, sabbepi khandhā avasavattanaṭṭhena anattā evā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

279.

“Sabbe dhammā anattāti, yadā paññāya passati;
Atha nibbindati dukkhe, esa maggo visuddhiyā”ti.

Tattha **sabbe dhammāti** pañcakkhandhā eva adhippetā. **Anattāti** “mā jīyantu mā mīyantū”ti vase vattetuṃ na sakkāti avasavattanaṭṭhena anattā attasuññā assāmikā anissarāti attho. Sesam purimasadisamevāti.

Anattalakkhaṇavatthu catutthaṃ.

5. Padhānakammikatissattheravatthu

Uṭṭhānakālamhīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto padhānakammikatissattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattvivāsino kira pañcasatā kulaputtā satthu santike pabbajitvā kammaṭṭhānaṃ gahevā araṇṇaṃ agamaṃsu. Tesu eko tatheva ohīyi. Avasesā araṇṇe samaṇadhammaṃ karontā arahattaṃ patvā “paṭiladdhagaṇaṃ satthu ārocessāma”ti puna sāvattthiṃ agamaṃsu. Te sāvattthito yojanamatte ekasmiṃ gāmake piṇḍāya carante disvā eko upāsako yāgubhattādīhi patimānetvā anumodanaṃ sutvā punadivasattthāyapi nimantesi. Te tadaheva sāvattthiṃ gantvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā sāyanhasamaye sattthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdīsu. Sattthā tehi saddhiṃ ativiya tuṭṭhiṃ pavedayamāno paṭisanthāraṃ akāsi.

Atha nesam tatha ohīno sahāyakabhikkhu cintesi – “satthu imehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ karontassa mukhaṃ nappahoti, mayhaṃ pana maggaphalābhāvena mayā saddhiṃ na katheti, ajjeva arahattaṃ patvā sattthāraṃ upasaṅkamitvā mayā saddhiṃ kathāpessāmi”ti. Tepi bhikkhū, “bhante, mayhaṃ āgamanamagge ekena upāsakena svātanāya nimantitā, tatha pātova gamissāma”ti sattthāraṃ apalokesuṃ. Atha nesam sahāyako bhikkhu sabbarattim caṅkamanto niddāvasena caṅkamakoṭiyam ekasmiṃ pāsānaphalake pati, ūruṭṭhi bhijji. So mahāsaddena viravi. Tassa te sahāyakā bhikkhū saddaṃ sañjānitvā ito cito ca upadhāviṃsu. Tesam dīpaṃ jāletvā tassa kattabbakiccaṃ karontānaṃyeva aruṇo uṭṭhahi, te taṃ gāmaṃ gantuṃ okāsaṃ na labhiṃsu. Atha ne sattthā āha – “kiṃ, bhikkhave, bhikkhācāragāmaṃ na gamitthā”ti. Te “āma, bhante”ti taṃ pavattim ārocesuṃ. Sattthā “na, bhikkhave, esa idāneva tumhākaṃ lābhantarāyaṃ karoti, pubbepi akāsiyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āharitvā –

“Yo pubbe karaṇīyāni, pacchā so kātumicchati;
Varuṇakaṭṭhabhaṅgova, sa pacchā manutappatī”ti. (jā. 1.1.71) –

Jātakaṃ vitthāresi. Tadā kira te bhikkhū pañcasatā māṇavakā ahesuṃ, kusītamāṇavako ayam bhikkhu ahoṣi, ācariyo pana tathāgatova ahoṣīti.

Sattthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā, “bhikkhave, yo hi uṭṭhānakāle uṭṭhānaṃ na karoti, saṃsannasaṅkappo hoti, kusīto so jhānādibhedam viśesaṃ nādhigacchatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

280.

“Uṭṭhānakālamhi anuṭṭhahāno,
Yuvā balī ālasiyaṃ upeto;
Saṃsannasaṅkappamano kusīto,
Paññāya maggaṃ alaso na vindatī”ti.

Tattha **anuṭṭhahānoti** anuṭṭhahanto avāyamanto. **Yuvā balī**ti paṭhamayobbane ṭhito balasampannopi hutvā alasabhāvena upeto hoti, bhutvā sayati. **Saṃsannasaṅkappamanoti** tīhi micchāvitakkehi suṭṭhu avasannasammāsaṅkappacitto. **Kusītoti** nibbīriyo. **Alasoti** mahāalaso paññāya daṭṭhabbaṃ ariyamaggaṃ apassanto na vindati, na paṭilabhatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Padhānakammikatisatttheravattu pañcamam.

6. Sūkarapetavatthu

Vācānurakkhīti imaṃ dhammadesanaṃ sattthā veḷuvane viharanto sūkarapetaṃ ārabba kathesi.

Ekasmiñhi divase mahāmogallānatthero lakkhaṇattherena saddhiṃ gijjhakūṭā orohanto ekasmiṃ padese sitaṃ pātvākāsi. “Ko nu kho, āvuso, hetu sitassa pātukammāyā”ti lakkhaṇattherena puṭṭho “akālo, āvuso, imassa pañhassa, satthu santike maṃ puccheyyāthā”ti vatvā lakkhaṇattherena saddhiṃyeva rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭikkanto veḷuvanaṃ gantvā sattthāraṃ vanditvā nisīdi. Atha naṃ lakkhaṇatthero tamatthaṃ pucchi. So āha – “āvuso, ahaṃ ekaṃ petam addasaṃ, tassa tigāvutappamāṇaṃ sarīraṃ, taṃ manussasarīrasadisam. Sīsaṃ pana sūkarassa viya, tassa mukhe naṅguṭṭhaṃ jātam, tato puḷavā paggharanti. Svāhaṃ ‘na me evarūpo satto diṭṭhapubbo’ti taṃ disvā sitaṃ pātvākāsi”nti. Sattthā “cakkhubhūtā vata, bhikkhave, mama sāvakā viharantī”ti vatvā “ahampetaṃ sattaṃ bodhimaṇḍeyeva addasaṃ. ‘Ye pana me na saddaheyyuṃ, tesam ahitāya assā’ti pasesam anukampāya na kathesiṃ. Idāni mogallānaṃ sakkhiṃ katvā kathemi. Saccam, bhikkhave,

moggallāno āhā”ti kathesi. Taṃ sutvā bhikkhū satthāraṃ pucchimsu – “kiṃ pana, bhante, tassa pubbakamma”nti. Satthā “tena hi, bhikkhave, suṇāthā”ti atītaṃ āharitvā tassa pubbakammaṃ kathesi.

Kassapabuddhakāle kira ekasmim gāmakāvāse dve therā samaggavāsaṃ vasimsu. Tesu eko satthivasso, eko ekūnasatthivasso. Ekūnasatthivasso itarassa pattacīvaraṃ ādāya vicari, sāmaṇero viya sabbam vattapaṭivattam akāsi. Tesam ekamātukucchiyaṃ vutthabhātūnaṃ viya samaggavāsaṃ vasantānaṃ vasanaṭṭhānaṃ eko dhammakathiko āgami. Tadā ca dhammassavanadivaso hoti. Therā naṃ saṅgaṇhitvā “dhammakatham no kathehi sappurisa”ti āhamsu. So dhammakatham kathesi. Therā “dhammakathiko no laddho”ti tuṭṭhacittā punadivase taṃ ādāya dhuragāmaṃ piṇḍāya pavisitvā tattha katabhattakiccā, “āvuso, hiyyo kathitaṭṭhānatova thokaṃ dhammaṃ kathehi”ti manussānaṃ dhammaṃ kathāpesuṃ. Manussā dhammakatham sutvā punadivasatthāyapi nimantayimsu. Evaṃ samantā bhikkhācāragāmesu dve dve divase taṃ ādāya piṇḍāya carimsu.

Dhammakathiko cintesi – “ime dvepi atimudukā, mayā ubhopete palāpetvā imasmim vihāre vasituṃ vaṭṭati”ti. So sāyaṃ therūpaṭṭhānaṃ gantvā bhikkhūnaṃ uṭṭhāya gatakāle nivattitvā mahātheraṃ upasaṅkamitvā, “bhante, kiñci vattabbaṃ atthi”ti vatvā “kathehi, āvuso”ti vutte thokaṃ cintetvā, “bhante, kathā nāmesā mahāsāvajjā”ti vatvā akathetvāva pakkāmi. Anotherassāpi santikaṃ gantvā tatheva akāsi. So dutiyadivase tatheva katvā tatiyadivase tesam ativiya kotuhale uppanne mahātheraṃ upasaṅkamitvā, “bhante, kiñci vattabbaṃ atthi, tumhākaṃ pana santike vattum na visahāmi”ti vatvā therena “hotu, āvuso, kathehi”ti nippīlito āha – “kiṃ pana, bhante, anuthero tumhehi saddhim saṃbhogo”ti. Sappurisa, kiṃ nāmetaṃ kathesi, mayam ekamātukucchiyaṃ vutthaputtā viya, amhesu ekena yaṃ laddham, itarenāpi laddhameva hoti. Mayā etassa ettakaṃ kālaṃ aguṇo nāma na diṭṭhapubboti? Evaṃ, bhanteti. Āmāvusoti. Bhante maṃ anuthero evamaḥa – “sappurisa, tvaṃ kulaputto, ayaṃ mahāthero lajjī pesaloti etena saddhim saṃbhogaṃ karonto upaparikkhitvā kareyyāsi”ti evamesa maṃ āgatadivasato paṭṭhāya vadatīti.

Mahāthero taṃ sutvāva kuddhamānaso daṇḍābhīhataṃ kulālabhājanaṃ viya bhijji. Itaropi uṭṭhāya anutherassa santikaṃ gantvā tatheva avoca, sopi tatheva bhijji. Tesu kiñcāpi ettakaṃ kālaṃ ekopi visuṃ piṇḍāya pavitṭhapubbo nāma natthi, punadivase pana visuṃ piṇḍāya pavisitvā anuthero puretaraṃ āgantvā upaṭṭhānasālāya atṭhāsi, mahāthero pacchā agamāsi. Taṃ disvā anuthero cintesi – “kiṃ nu kho imassa pattacīvaraṃ paṭiggahetabbaṃ, udāhu no”ti. So “na idāni paṭiggahessāmi”ti cintetvāpi “hotu, na mayā evaṃ katapubbaṃ, mayā attano vattaṃ hāpetuṃ na vaṭṭati”ti cittam mudukaṃ katvā theram upasaṅkamitvā, “bhante, pattacīvaraṃ dethā”ti āha. Itaro “gaccha, dubbinīta, na tvaṃ mama pattacīvaraṃ paṭiggahetuṃ yuttarūpo”ti accharaṃ paharivā tenapi “āma, bhante, ahampi tumhākaṃ pattacīvaraṃ na paṭiggaṇhāmīti cintesi”nti vutte, “āvuso navaka, kiṃ tvaṃ cintesi, mama imasmim vihāre koci saṅgo atthi”ti āha. Itaropi “tumhe pana, bhante, kiṃ evaṃ maññatha ‘mama imasmim vihāre koci saṅgo atthi’ti, eso te vihāro”ti vatvā pattacīvaraṃ ādāya nikkhami. Itaropi nikkhami. Te ubhopi ekamaggenāpi agantvā eko pacchimadvārena maggaṃ gaṇhi, eko puratthimadvārena. Dhammakathiko, “bhante, mā evaṃ karoṭha, mā evaṃ karoṭhā”ti vatvā “tiṭṭhāvuso”ti vutte nivatti. So punadivase dhuragāmaṃ pavitṭho manussehi, “bhante, bhaddantā kuhi”nti vutte, “āvuso, mā pucchatha, tumhākaṃ kulupakā hiyyo kalahaṃ katvā nikkhamimsu, ahaṃ yācantopi nivattetuṃ nāsakkhi”nti āha. Tesu bālā tuṅhī ahesuṃ. Paṇḍitā pana “amhehi ettakaṃ kālaṃ bhaddantānaṃ kiñci khalitaṃ nāma na diṭṭhapubbaṃ, tesam bhayaṃ imaṃ nissāya uppannaṃ bhavissati”ti domanassapattā ahesuṃ.

Tepi therā gataṭṭhāne cittasukhaṃ nāma na labhimsu. Mahāthero cintesi – “aho navakassa bhikkhuno bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, muhuttaṃ diṭṭhaṃ nāma āgantukabhikkhuṃ āha – ‘mahātherena saddhim saṃbhogaṃ mā akāsi’”ti. Itaropi cintesi – “aho mahātherassa bhāriyaṃ kammaṃ kataṃ, muhuttaṃ diṭṭhaṃ nāma āgantukabhikkhuṃ āha – ‘iminā saddhim saṃbhogaṃ mā akāsi’”ti. Tesam neva sajjhāyo na manasikāro ahoṣi. Te vassasataccayena pacchimadisāya ekaṃ vihāraṃ agamaṃsu. Tesam ekameva senāsaṇaṃ pāpuṇi. Mahāthere pavisitvā mañcake nisinne itaropi pāvīsi. Mahāthero taṃ disvāva sañjānitvā assūni sandhāretuṃ nāsakkhi. Itaropi mahātheraṃ sañjānitvā assupuṇṇehi nettehi “kathemi nu kho mā kathemi”ti cintetvā “na taṃ saddheyyarūpa”nti theram vanditvā “ahaṃ, bhante, ettakaṃ kālaṃ tumhākaṃ pattacīvaraṃ gahetvā vicariṃ, api nu kho me kāyadvārādīsu tumhehi kiñci asāruppaṃ diṭṭhapubba”nti. “Na diṭṭhapubbaṃ, āvuso”ti. Atha kasmā dhammakathikaṃ avacuttha “mā etena saddhim saṃbhogamakāsi”ti? “Nāhaṃ, āvuso, evaṃ kathemi, tayā kira mama antare evaṃ vutta”nti. “Ahampi, bhante, na vadāmi”ti. Te tasmim khāṇe “tena amhe bhinditukāmena evaṃ vuttaṃ bhavissati”ti ṇatvā aññaṃaññaṃ accayaṃ desayimsu. Te vassasataṃ cittassādaṃ

alabhanā taṃ divasaṃ samaggā hutvā “āyāma, naṃ tato vihārā nikkadḍhissāmā”ti pakkamitvā anupubbena taṃ vihāraṃ agamaṃsu.

Dhammakathikopi there disvā pattacīvaraṃ paṭiggahetuṃ upagacchi. Therā “na tvaṃ imasmiṃ vihāre vasituṃ yuttarūpo”ti accharam paḥariṃsu. So saṅghātuṃ asakkonto tāvadeva nikkhamitvā palāyi. Atha naṃ vīsati vassasahassāni kato samaṇadhammo sandhāretuṃ nāsakkhi, tato cavitvā avīcimhi nibbatto ekaṃ buddhantaraṃ paccitvā idāni giṃjjhakūṭe vuttappakārena attabhāvena dukkhaṃ anubhotīti.

Satthā idaṃ tassa pubbakammaṃ āharitvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma kāyādīhi upasantarūpena bhavitabba”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

281.

“Vācānurakkhī manasā susaṃvuto,
Kāyena ca nākusalaṃ kayirā;
Ete tayo kammaṃpathe visodhaye,
Ārādhaye maggamisippavedita”nti.

Tassattho – catunnaṃ vacīduccarītānaṃ vajjanena vācānurakkhī abhijjhādīnaṃ anuppādanena manasā ca suṭṭhu saṃvuto pāṇātipātādayo pajahanto kāyena ca akusalaṃ na kayirā. Evaṃ ete tayo kammaṃpathe visodhaye. Evaṃ visodhento hi sīlakkhandhādīnaṃ esakehi buddhādīhi isīhi paviditaṃ aṭṭhaṅgikamaggaṃ ārādheyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sūkarapetavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Poṭṭhilattheravatthu

Yogaṃ veti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto poṭṭhilaṃ nāma theram ārabha kathesi.

So kira sattannampi buddhānaṃ sāsane tepiṭako pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ dhammaṃ vācesi. Satthā cintesi – “imassa bhikkhuno ‘attano dukkhanissaraṇaṃ karissāmī’ti cittampi natthi saṃvejessāmi na”nti. Tato paṭṭhāya taṃ theram attano upaṭṭhānaṃ āgatakāle “ehi, tucchapoṭṭhila, vanda, tucchapoṭṭhila, nisīda, tucchapoṭṭhila, yāhi, tucchapoṭṭhilā”ti vadati. Uṭṭhāya gatakālepi “tucchapoṭṭhilo gato”ti vadati. So cintesi – “ahaṃ sātṭhakathāni tīni piṭakāni dhāremi, pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ aṭṭhārasa mahāgaṇe dhammaṃ vācemi, atha pana maṃ satthā abhikkhaṇaṃ, ‘tucchapoṭṭhilā’ti vadeti, addhā maṃ satthā jhānādīnaṃ abhāvena evaṃ vadeti”ti. So uppannasamvego “dāni araṇṇaṃ pavisitvā samaṇadhammaṃ karissāmī”ti sayameva pattacīvaraṃ saṃvidahitvā paccūsakāle sabbapacchā dhammaṃ uggaṇhitvā nikkhamantena bhikkhunā saddhiṃ nikkhami. Pariveṇe nisīditvā sajjhāyantā naṃ “ācariyo”ti na sallakkhesuṃ. So vīsayojanasatamaggaṃ gantvā ekasmiṃ araṇṇāvāse tiṃsa bhikkhū vasanti, te upasaṅkamitvā saṅghattheram vanditvā, “bhante, avassayo me hothā”ti āha. Āvuso, tvaṃ dhammakathiko, amhehi nāma taṃ nissāya kiñci jānitabbaṃ bhaveyya, kasmā evaṃ vadesīti? Mā, bhante, evaṃ karoṭha, avassayo me hothāti. Te pana sabbe khīṇāsavāva. Atha naṃ mahāthero “imassa uggahaṃ nissāya māno atthiyevā”ti anutherassa santikaṃ paḥiṇi. Sopi naṃ tathevāha. Iminā nīhārena sabbepi taṃ pesentā divāṭṭhāne nisīditvā sūcikammaṃ karontassa sabbanavakassa sattavassikasāmaṇerassa santikaṃ paḥiṇiṃsu. Evamassa mānaṃ nīhariṃsu.

So nihataṃāno sāmaṇerassa santike aṅjalim paggaḥetvā “avassayo me hohi sappurisa”ti āha. Aho, ācariya, kiṃ nāmetam kathetha, tumhe mahallakā bahussutā, tumhākaṃ santike mayā kiñci kāraṇaṃ jānitabbaṃ bhaveyyāti. Mā evaṃ kari, sappurisa, hohiyeva me avassayoti. Bhante, sacepi ovādakkhamā bhavissatha, bhavissāmi vo avassayoti. Homi, sappurisa, ahaṃ “aggim pavisā”ti vutte aggim pavisāmiyevāti. Atha naṃ so avidūre ekaṃ saram dassetvā, “bhante, yathānivatthapārutova imaṃ saram pavisathā”ti āha. So hissa mahagghānaṃ dupaṭṭacīvarānaṃ nivatthapārutabhāvaṃ ṇātvāpi “ovādakkhamo nu kho”ti vīmaṃsanto evamāha. Theropi ekavacaneneva udakaṃ otari. Atha naṃ cīvarakaṇṇānaṃ temitakāle “etha, bhante”ti vatvā ekavacaneneva āgantvā ṭhitam āha – “bhante, ekasmiṃ vammike cha chiddāni, tattha ekena chiddena godhā anto pavitṭhā, taṃ gaṇhitukāmo itarāni

pañca chiddāni thaketvā chaṭṭhaṃ bhinditvā pavitṭhachiddeneva gaṇhāti, evaṃ tumhepi chadvārikesu ārammaṇesu sesāni pañcadvārāni pidhāya manodvāre kammaṃ paṭṭhapethā”ti. Bahussutassa bhikkhuno ettakeneva padīpujjalanam viya ahoṣi. So “ettakameva hotu sappurisā”ti karajakāye fīṇaṃ otāretvā samaṇadhammaṃ ārabhi.

Satthā vīsayojanasatamatthake nisinnova taṃ bhikkhuṃ oloketvā “yathevāyaṃ bhikkhu bhūripaṇṇo, evamevaṃ anena attānaṃ patiṭṭhāpetuṃ vaṭṭati”ti cintetvā tena saddhiṃ kathento viya obhāsaṃ pharitvā imaṃ gāthamāha –

282.

“Yogā ve jāyatī bhūri, ayogā bhūrisaṅkhayo;
Etaṃ dvedhāpathaṃ ñatvā, bhavāya vibhavāya ca;
Tathāttānaṃ niveseyya, yathā bhūri pavaḍḍhati”ti.

Tattha **yogā**ti aṭṭhatimsāya ārammaṇesu yoniso manasikārā. **Bhūri**ti pathavīsamāya vitthātāya paṇṇāyetaṃ nāmaṃ. **Saṅkhayoti** vināso. **Etaṃ dvedhāpathanti** etaṃ yogaṇca ayogaṇca. **Bhavāya vibhavāya cāti** vuddhiyā ca avuddhiyā ca. **Tathāti** yathā ayaṃ bhūrisaṅkhātā paṇṇā pavaḍḍhati, evaṃ attānaṃ niveseyyāti attho.

Desanāvasāne poṭṭhilatthero arahatte patiṭṭhahīti.

Poṭṭhilattheravatthu sattamaṃ.

8. Pañcamahallakattheravatthu

Vanaṃ chindathāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule mahallake bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira gihikāle sāvattiyāṃ kuṭumbikā mahaddhanā aññamaññasahāyakā ekato puñṇāni karontā satthu dhammadesanaṃ sutvā “mayāṃ mahallakā, kiṃ no gharāvāsenā”ti satthāraṃ pabbajjāṃ yācitvā pabbajjimsu, mahallakabhāvena pana dhammaṃ pariyāpuṇituṃ asakkontā viharapariyante paṇṇasālam kāretvā ekatova vasimsu. Piṇḍāya carantāpi yebhuyyena puttadārasseva geḥaṃ gantvā bhuñjimsu. Tesu ekassa purānadutiyaikā madhurapācika nāma, sā tesam sabbesampi upakārikā ahoṣi. Kasmā sabbepi attanā laddhāhāraṃ gahetvā tassā eva gehe nisīditvā bhuñjanti? Sāpi nesam yathāsannihitaṃ sūpabyañjanaṃ deti. Sā aññatarābādheṇa phuṭṭhā kalamakāsi. Atha te mahallakattherā sahāyakassa therassa paṇṇasālāya sannipatitvā aññamaññaṃ gīvāsu gahetvā “madhurapācika upāsika kālakatā”ti vilapantā rodimsu. Bhikkhūhi ca samantato upadhāvitvā “kiṃ idaṃ, āvuso”ti puṭṭhā, “bhante, sahāyakassa no purānadutiyaikā kālakatā, sā amhākaṃ ativiya upakārikā. Idāni kuto tathārūpiṃ labhissāmāti iminā kāraṇena rodāmā”ti āhaṃsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi te kākayoniyāṃ nibbattitvā samuddatīre caramānā samuddaūmiyā samuddaṃ pavesetvā māritāya kākiyā roditvā paridevitvā taṃ nīharissāmāti mukhatuṇḍakehi mahāsamuddaṃ ussiṅcantā kilamiṃsū”ti atītaṃ āharitvā –

“Api nu hanukā santā, mukhaṇca parisussati;
Oramāma na pārema, pūrateva mahodadhī”ti. (jā. 1.1.146);

Imaṃ **kākajātakaṃ** vitthāretvā te bhikkhū āmantetvā, “bhikkhave, rāgadosamohavanaṃ nissāya tumhehi idaṃ dukkhaṃ pattaṃ, taṃ vanaṃ chindituṃ vaṭṭati, evaṃ niddukkā bhavissathā”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

283.

“Vanaṃ chindatha mā rukkhaṃ, vanato jāyate bhayaṃ;
Chetvā vanaṇca vanathaṇca, nibbanā hotha bhikkhavo.

284.

‘‘Yāva hi vanatho na chijjati,
 Aṇumattopi narassa nārisu;
 Paṭibaddhamanova tāva so,
 Vaccho khīrapakova mātari’’ti.

Tattha **mā rukkanti** satthārā hi ‘‘vanam chindathā’’ti vutte tesam acirapabbajitānam ‘‘satthā amhe vāsiādīni gahetvā vanam chindāpetī’’ti rukkham chinditukāmatā uppajji. Atha ne ‘‘mayā rāgādikilesavanam sandhāyetam vuttam, na rukkhe’’ti paṭisedhento ‘‘mā rukkha’’nti āha. **Vanatoti** yathā pākatikavanato sīhādibhayam jāyati, evam jātiādibhayampi kilesavanato jāyatīti attho. **Vanañca vanathañcāti** ettha mahantā rukkā vanam nāma, khuddakā tasmim vane thitattā vanathā nāma. Pubbuppattikarukkā vā vanam nāma, aparāparuppattikā vanathā nāma. Evameva mahantamahantā bhavākaḍḍhanakā kilesā vanam nāma, pavattiyam vipākadāyakā vanathā nāma. Pubbappattikā vanam nāma, aparāparuppattikā vanathā nāma. Tam ubhayam catutthamaggañāṇena chinditabbam. Tenāha – ‘‘chetvā vanañca vanathañca, nibbanā hotha bhikkhavo’’ti. **Nibbanā hothāti** nikkilesā hotha. **Yāva hi vanathoti** yāva esa aṇumattopi kilesavanatho narassa nārisu na chijjati, tāva so khīrapako vaccho mātari viya paṭibaddhamano laggacittova hotīti attho.

Desanāvasāne pañcapi te mahallakatherā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṭīti.

Pañcamahallakatheravatthu aṭṭhamam.

9. Suvanṇakārattheravatthu

Ucchindāti imam dhammadesanam satthā jetavane viharanto sārīputtattherassa saddhivihārikam ārabha kathesi.

Eko kira suvaṇṇakāraputto abhirūpo sārīputtattherassa santike pabbaji. Thero ‘‘taruṇānam rāgo ussanno hotī’’ti cintetvā tassa rāgapaṭighātāya asubhakammaṭṭhānam adāsi. Tassa pana tam asappāyam. Tasmā araṇṇam pavisitvā temāsam vāyamanto cittekaggamattampi alabhitvā puna therassa santikam āgantvā therena ‘‘upaṭṭhitam te, āvuso, kammaṭṭhāna’’nti vutte tam pavattim ārocesi. Athassa thero ‘‘kammaṭṭhānam na sampajjatīti vosānam āpajjitum na vaṭṭatī’’ti vatvā puna tadeva kammaṭṭhānam sādhuḥkam kathetvā adāsi. So dutiyavārepi kiñci visesam nibbattetum asakkonto āgantvā therassa ārocesi. Athassa theropi sakāraṇam saupamam katvā tadeva kammaṭṭhānam ācikkhi. So punapi āgantvā kammaṭṭhānassa asampajjanabhāvam kathesi. Thero cintesi – ‘‘kāraḥko bhikkhu attani vijjamaṇe kāmacchandādayo vijjamaṇāti avijjamaṇe avijjamaṇāti pajānāti. Ayam bhikkhu kāraḥko, no akāraḥko, paṭipanno, no appaṭipanno, aham panetassa ajjhāsayaṇam na jānāmi, buddhaveneyyo eso bhavissatī’’ti tam ādāya sāyanhasamaye satthāram upasaṅkamitvā ‘‘ayam, bhante, mama saddhivihāriko, imassa mayā iminā kāraṇena idam nāma kammaṭṭhānam dinna’’nti sabbam tam pavattim ārocesi.

Atha nam satthā ‘‘āsayaṇusayañāṇam nāmetam pāramiyo pūretvā dasasahassilokadhātum unnādetvā sabbaññutam pattānam buddhānamyeva visayo’’ti vatvā ‘‘katarakulā nu kho esa pabbajito’’ti āvajjento ‘‘suvanṇakārakulā’’ti ṇatvā atīte attabhāve olokeno tassa suvaṇṇakārakuleyeva paṭipāṭiyā nibbattāni pañca attabhāvasatāni disvā ‘‘iminā daharena dīgharattam suvaṇṇakārakammaṇ karontena kaṇikārapupphapadumapupphādīni karissāmīti rattasuvanṇameva samparivattitam, tasmā imassa asubhapaṭikūlakammaṭṭhānam na vaṭṭati, manāpamevassa kammaṭṭhānam sappāya’’nti cintetvā, ‘‘sārīputta, tayā kammaṭṭhānam datvā cattāro māse kilamitam bhikkhum ajja pacchābhatteyeva arahattam pattam passissasi, gaccha tva’’nti theram uyyojetvā iddhiyā cakkamattam suvaṇṇapadumam māpetvā pattehi ceva nālehi ca udakabindūni muñcantam viya katvā ‘‘bhikkhu imam padumam ādāya vihārapaccante vālukaṇāsīmhi thapetvā sammukhaṭṭhāne pallaṅkena nisīditvā ‘lohitaḥkam lohitaḥka’’nti parikkammaṇ karohī’’ti adāsi. Tassa satthuhatthato padumam gaṇhantasseva cittam pasīdi. So vihārapaccantam gantvā vālukaṇam ussāpetvā tattha padumanālam pavesetvā sammukhe pallaṅkena nisinnō ‘‘lohitaḥkam lohitaḥka’’nti parikkammaṇ ārabhi. Athassa taṅkhaṇaṇāṇeva nīvaraṇāni vikkhambhimsu, upacārajjhānam uppajji. Tadanantaram paṭhamajjhānam nibbattetvā pañcahākārehi vasībhāvam pāpetvā yathānisinnova dutiyajjhānādīnipi patvā vasībhūto catutthajjhānena jhānakīlam kīlanto nisīdi.

Satthā tassa jhānaṃ uppanabhāvaṃ ñatvā “sakkhissati nu kho esa attano dhammatāya uttari visesaṃ nibbattetu”nti olokento “na sakkhissatī”ti ñatvā “taṃ padumaṃ milāyatū”ti adhiṭṭhahi. Taṃ hatthehi madditapadumaṃ milāyantaṃ viya kālavannaṃ ahoṣi. So jhānā vuṭṭhāya taṃ oloketvā “kiṃ nu kho imaṃ padumaṃ jarāya pahaṭaṃ paññāyati, anupādiṇṇakepi evaṃ jarāya abhibhuyyamaṇe upādiṇṇake kathāva natthi. Idampi hi jarā abhibhavissatī”ti aniccalakkhaṇaṃ passi. Tasmim̐ pana diṭṭhe dukkhalakkhaṇaṇca anattalakkhaṇaṇca diṭṭhameva hoti. Tassa tayo bhavā ādittā viya kaṇḍe baddhakuṇapā viya ca khāyimsu. Tasmim̐ khaṇe tassa avidūre kumārakā ekaṃ saraṃ otarivā kumudāni bhañjitvā thale rāsim̐ karonti. So jale ca thale ca kumudāni olokesi. Athassa jale kumudāni abhirūpāni udakapaggharantāni viya upaṭṭhahimsu, itarāni aggaggesu parimilātāni. So “anupādiṇṇakaṃ jarā evaṃ paharati, upādiṇṇakaṃ kiṃ pana na paharissatī”ti suṭṭhutaṃ aniccalakkhaṇādāni addasa. Satthā “pākāṭibhūtaṃ idāni imassa bhikkhuno kammaṭṭhāna”nti ñatvā gandhakuṭiyam̐ nisinnakova obhāsaṃ muñci, so tassa mukhaṃ pahari. Athassa “kiṃ nu kho eta”nti oloketassa satthā āgantvā sammukhe ṭhito viya ahoṣi. So uṭṭhāya añjaliṃ paggaṇhi. Athassa satthā sappāyam̐ sallakkhetvā imaṃ gāthamāha –

285.

“Ucchinda sinehamattano, kumudaṃ sārādikaṃva pāṇinā;
Santimaggameva brūhaya, nibbānaṃ sugatena desita”nti.

Tattha **ucchindāti** arahattamaggena ucchinda. **Sārādikanti** saradakāle nibbattaṃ. **Santimagganti** nibbānagāmiṃ aṭṭhaṅgikaṃ maggaṃ. **Brūhayāti** vaḍḍhaya. Nibbānañhi sugatena desitaṃ, tasmā tassa maggaṃ bhāvehīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte patiṭṭhahi.

Suvaṇṇakārattheravatthu navamaṃ.

10. Mahādhanavāṇijavatthu

Idha vassanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahādhanavāṇijaṃ nāma ārabha kathesi.

So kira bārāṇasito kusumbharattānaṃ vatthānaṃ pañca sakaṭasatāni pūretvā vaṇijjāya sāvatthim̐ āgato nadītīraṃ patvā “sve nadim̐ uttarissāmī”ti tattheva sakaṭāni mocetvā vasi. Rattim̐ mahāmegho uṭṭhahitvā vassi. Nadī sattāhaṃ udakassa pūrā aṭṭhāsi. Nāgarāpi sattāhaṃ nakkhattaṃ kīlīmsu. Kusumbharattehi vatthehi kiccaṃ na niṭṭhitaṃ. Vāṇijo cintesi – “ahaṃ dūraṃ āgato. Sace puna gamissāmi, papañco bhavissati. Idheva vassaṇca hemantaṇca gimhaṇca mama kammaṃ karonto vasitvā imāni vikkiṇissāmī”ti. Satthā nagare piṇḍāya caranto tassa cittaṃ ñatvā sitaṃ pātukarivā ānandattherena sitakāraṇaṃ puṭṭho āha – “diṭṭho te, ānanda, mahādhanavāṇijo”ti? “Āma, bhante”ti. So attano jīvitantarāyaṃ ajānitvā imaṃ saṃvaccharaṃ idheva vasitvā bhaṇḍaṃ vikkiṇitum̐ cittamakāsīti. “Kiṃ pana tassa, bhante, antarāyo bhavissatī”ti? Satthā “āmānanda, sattāhameva jīvitvā so maccumukhe patissatī”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

“Ajjeva kiccamaṭappaṃ, ko jaññā maraṇaṃ suve;
Na hi no saṅgaram̐ tena, mahāsenena maccunā.

“Evaṃ vihārim̐ ātāpim̐, ahorattamatanditaṃ;
Taṃ ve bhaddekarattoti, santo ācikkhate munī”ti. (ma. ni. 3.272);

Gacchāmissa, bhante, ārocessāmīti. Vissattho gacchānandāti. Thero sakaṭaṭṭhānaṃ gantvā bhikkhāya cari. Vāṇijo theram̐ āhārena patimānesi. Atha naṃ thero āha – “kittakaṃ kālaṃ idha vasissatī”ti? “Bhante, ahaṃ dūrato āgato”. Sace puna gamissāmi, papañco bhavissati, imaṃ saṃvaccharaṃ idha vasitvā bhaṇḍaṃ vikkiṇitvā gamissāmīti. Upāsaka, dujjāno jīvitantarāyo, appamādaṃ kātum̐ vaṭṭatīti. “Kiṃ pana, bhante, antarāyo bhavissatī”ti. “Āma, upāsaka, sattāhameva te jīvitaṃ pavattissatīti”. So saṃviggamānaso hutvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ datvā anumodanattāya pattaṃ gaṇhi. Athassa satthā anumodanaṃ karonto, “upāsaka, paṇḍitena nāma ‘idheva vassādāni vasissāmi, idaṇcīdaṇca kammaṃ payojessāmī’ti cintetum̐ na vaṭṭati, attano pana jīvitantarāyameva cintetum̐ vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

286.

“Idha vassaṃ vasissāmi, idha hemantagimhisu;
Iti bālo vicinteti, antarāyaṃ na bujjhatī”ti.

Tattha **idha vassanti** imasmim̄ ṭhāne idañcidañca karonto catumāsāṃ vassaṃ vasissāmi.

Hemantagimhisūti hemantagimhesupi “cattāro māse idañcidañca karonto idheva vasissāmī”ti evaṃ ditṭhadhammikasamparāyikaṃ atthaṃ ajānanto bālo vicinteti. **Antarāyanti** “asukasmim̄ nāma kāle vā dese vā vaye vā marissāmī”ti attano jīvitantarāyaṃ na bujjhatīti.

Desanāvasāne so vāñijo sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣi. Vāñijopi sathhāraṃ anugantvā nivattitvā “sīsarogo viya me uppanno”ti sayane nipajji, tathānipannova kālaṃ katvā tusitavimāne nibbatti.

Mahādhanavāñijavatthu dasamaṃ.

11. Kisāgotamīvattu

Taṃ puttāpasusammattanti imaṃ dhammadesanaṃ sathhā jetavane viharanto kisāgotamim̄ ārabha kathesi. Vatthu saḥsavagge –

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ amataṃ padaṃ;
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato amataṃ pada”nti. (dha. pa. 114) –

Gāthavañṇanāya vitthāretvā kathitaṃ. Tadā hi sathhā “kisāgotami laddhā te ekaccharamattā siddhatthakā”ti āha. “Na laddhā, bhante, sakalagāme jīvantehi kira matakā eva bahutarā”ti. Atha naṃ sathhā “tvam̄ ‘mameva putto mato’ti sallakkhesi, dhuvadhammo esa sabbasattānaṃ. Maccurājā hi sabbasatte aparipuñṇajjhāsaye eva mahogho viya parikaḍḍhamāno apāyasamudde pakkhipatī”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

287.

“Taṃ puttāpasusammattaṃ, byāsattamanasaṃ naraṃ;
Suttaṃ gāmaṃ mahoghova, maccu ādāya gacchatī”ti.

Tattha **taṃ puttāpasusammattanti** taṃ rūpabalādisampanne putte ca pasū ca labhitvā “mama puttā abhirūpā balasampannā pañḍitā sabbakiccasamatthā, mama goṇā abhirūpā arogā mahābhāravahā, mama gāvī bahukhīrā”ti evaṃ puttehi ca pasūhi ca sammattaṃ naraṃ. **Byāsattamanasanti** hiraññasuvañṇādīsu vā pattacīvarādīsu vā kiñcideva labhitvā tato uttaritaraṃ patthanatāya āsattamānasaṃ vā, cakkhuvīñṇeyyādīsu ārammaṇesu vuttappakāresu vā parikkhāresu yaṃ yaṃ laddhaṃ hoti, tattha tattheva lagganatāya byāsattamānasaṃ vā. **Suttaṃ gāmanti** niddaṃ upagataṃ sattanikāyaṃ. **Mahoghovāti** yathā evarūpaṃ gāmaṃ gambhīravitthato mahanto mahānadīnaṃ ogho antamaso sunakhampi asesetvā sabbaṃ ādāya gacchatī, evaṃ vuttappakāraṃ naraṃ maccu ādāya gacchatīti attho.

Desanāvasāne kisāgotamī sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kisāgotamīvattu ekādasamaṃ.

12. Paṭācārāvattu

Na santi puttāti imaṃ dhammadesanaṃ sathhā jetavane viharanto paṭācāraṃ ārabha kathesi. Vatthu saḥsavagge –

“Yo ca vassasataṃ jīve, apassaṃ udayabbayaṃ;
Ekāhaṃ jīvitaṃ seyyo, passato udayabbaya”nti. (dha. pa. 113) –

Gāthavañṇanāya vitthāretvā kathitaṃ. Tadā pana sathhā paṭācāraṃ tanubhūtasokaṃ ñatvā “paṭācāre puttādayo nāma paralokaṃ gacchantassa tāṇaṃ vā leṇaṃ vā saraṇaṃ vā bhavituṃ na sakkonti, tasmā

vijjamānāpi te na santiyeva. Paṇḍitena pana sīlaṃ visodhetvā attano nibbānagāmimaggameva sodhetuṃ vaṭṭatī”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

288.

“Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā;
Antakenādhipannassa, natthi ñātīsu tāṇatā.

289.

“Etamatthavasam ñatvā, paṇḍito sīlasamvuto;
Nibbānagamanam maggam, khippameva visodhaye”ti.

Tattha **tāṇāyāti** tāṇabhāvāya paṭiṭṭhānatthāya. **Bandhavāti** putte ca mātāpitāro ca ṭhapetvā avasesā ñātīsuahajā. **Antakenādhipannassāti** maraṇena abhibhūtaṃ. Pavattiyāñhi puttādayo annapānādidānena ceva uppannakiccanittharaṇena ca tāṇā hutvāpi maraṇakāle kenaci upāyena maraṇam paṭibāhitum asamatthatāya tāṇatthāya leṇatthāya na santi nāma. Teneva vuttam – “**natthi ñātīsu tāṇatā**”ti. **Etamatthavasanti** evam tesam aññamaññassa tāṇam bhavitum asamatthabhāvasankhātāṃ kāraṇam jānitvā paṇḍito catupārisuddhisīlena samvuto rakkhitagopito hutvā nibbānagamanam aṭṭhaṅgikam maggam sīgham sīgham visodheyyāti attho.

Desanāvasāne paṭācārā sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, aññe ca bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇimsūti.

Paṭācārāvatthu dvādasamaṃ.

Maggavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vīsatiṃ vaggo.

21. Pakiṇṇakavaggo

1. Attanopubbakammavatthu

Mattāsukhapariccāgāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto attano pubbakammaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye vesālī iddhā ahosi phītā bahujaṇā ākiṇṇamanussā. Tattha hi vārena vārena rajjam kārentānaṃ khattiyānaṃyeva sattasatādhikāni sattasahassāni satta ca khattiyā ahesum. Tesam vasanattāya tattakāyeva pāsādā tattakāneva kūṭāgārāni uyyāne viharattāya tattakāyeva āramā ca pokkharāṇiyo ca ahesum. Sā aparena samayena dubbhikkhā ahosi dussassā. Tattha chātakabhayena paṭhamam duggatamanussā kalamakamsu. Tesam tesam tattha tattha chaḍḍitānaṃ kuṇapānam gandhena amanussā nagaram pavimsu. Amanussūpaddavena bahutarā kalamakamsu. Tesam kuṇapagandhapāṭikkūlatāya sattānaṃ ahivātārogo uppajji. Evam dubbhikkhabhayaṃ amanussabhayaṃ rogabhayanti tīni bhayāni uppajjimsu.

Nagaravāsino sannipatitvā rājānaṃ āhaṃsu – “mahārāja, imasmim nagare tīni bhayāni uppannāni, ito pubbe yāva sattamā rājaparivatṭā evarūpaṃ bhayaṃ nāma na uppannapubbam. Adhammikarājūnañhi kāle evarūpaṃ bhayaṃ uppajjati”ti. Rājā santhāgāre sabbesam sannipātam kāretvā “sace me adhammikabhāvo atthi, tam vicinathā”ti āha. Vesālīvāsino sabbam paveṇi vicināntā rañño kañci dosaṃ adisvā, “mahārāja, natthi te doso”ti vatvā “katham nu kho idaṃ amhākaṃ bhayaṃ vūpasamaṃ gaccheyyā”ti mantayimsu. Tattha ekaccehi “balikamma āyācanāya maṅgalakiriyyā”ti vutte sabbampi tam vidhim katvā paṭibāhitum nāsakkhimsu. Athaññe evamāhaṃsu – “cha satthāro mahānubhāvā, tesu idhāgatamattesu bhayaṃ vūpasameyyā”ti. Apare “sammāsambuddho loka uppanno. So hi bhagavā sabbasattahitāya dhammaṃ deseti, mahiddhiko mahānubhāvo. Tasmim idha āgate imāni bhayāni vūpasameyyu”nti āhaṃsu. Tesam vacanam sabbepi abhinanditvā “kham nu kho so bhagavā etarahi viharati”ti āhaṃsu. Tadā pana satthā upakattāya vassūpanāyikāya rañño bimbisārassa paṭiññam datvā veḷuvane viharati. Tena ca samayena bimbisārasamāgame bimbisārena saddhim sotāpattiphalam patto mahāli nāma licchavī tassam parisāyam nisinnō hoti.

Vesālivāsino mahantaṃ paṇṇākāraṃ sajjetvā rājānaṃ bimbisāraṃ saññāpetvā “sathhāraṃ idhānethā”ti mahāliñceva licchaviṃ purohitaputtañca paṇiṃsu. Te gantvā rañño paṇṇākāraṃ datvā taṃ pavattiṃ nivedetvā, “mahārāja, sathhāraṃ amhākaṃ nagaraṃ pesethā”ti yāciṃsu. Rājā “tumheva jānāthā”ti na sampatiṃchi. Te bhagavantaṃ upasaṅkamitvā vanditvā yāciṃsu – “bhante, vesāliyaṃ tīṇi bhayāni uppanāni, tāni tumhesu āgatesu vūpasamissanti, etha, bhante, gacchāmā”ti. Sathhā tesam vacanaṃ sutvā āvajjento “vesāliyaṃ **ratanasutte** (khu. pā. 6.1 ādayo; su. ni. 224 ādayo) vutte sā rakkhā cakkavālānaṃ koṭisatasahassaṃ pharissati, suttapariyosāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, tāni ca bhayāni vūpasamissanti”ti ñatvā tesam vacanaṃ sampatiṃchi.

Rājā bimbisāro “sathhārā kira vesāligamaṇaṃ sampatiṃchita”nti sutvā nagare ghosanaṃ kāretvā sathhāraṃ upasaṅkamitvā “kiṃ, bhante, vesāligamaṇaṃ sampatiṃchita”nti pucchitvā “āma, mahārājā”ti vutte “tena hi, bhante, āgametha, tāva maggaṃ paṭiyādessāmī”ti vatvā rājagahassa ca gaṅgāya ca antare pañcayojanabhūmiṃ samaṃ kāretvā yojane yojane vihāraṃ patitthāpetvā satthu gamanakālaṃ ārocesi. Sathhā pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ maggaṃ paṭipajji. Rājā yojanantare jaṇṇumattena odhinā pañcavaṇṇāni pupphāni okirāpetvā dhajapaṭākakadalādīni ussāpetvā bhagavato chattāticchattaṃ katvā dve setacchattāni ekamekassa bhikkhuno ekamekaṃ setacchattaṃ upari dhāretvā saparivāro pupphagandhādīhi pūjaṃ karonto sathhāraṃ ekekasmīṃ vihāre vasāpetvā mahādānādīni datvā pañcahi divasehi gaṅgātīraṃ pāpetvā tathā nāvaṃ alaṅkaronto vesālikānaṃ sāsanaṃ pesesi – “maggaṃ paṭiyādetvā satthu paccuggamaṇaṃ karontū”ti. Te “diguṇaṃ pūjaṃ karissāmā”ti vesāliyā ca gaṅgāya ca antare tiyojanabhūmiṃ samaṃ kāretvā bhagavato catūhi setacchattehi ekamekassa bhikkhuno dvīhi dvīhi setacchattehi chattāticchattāni sajjetvā pūjaṃ kurumānā āgantvā gaṅgātīre aṭṭhamsu. Bimbisāro dve nāvā saṅghātetvā maṇḍapaṃ kāretvā pupphadāmādīhi alaṅkāretvā sabbaratanamayaṃ buddhāsanaṃ paññāpesi. Bhagavā tasmīṃ nisīdi. Bhikkhūpi nāvaṃ abhiruhitvā bhagavantaṃ parivāretvā nisīdiṃsu. Rājā anugacchanto galappamānaṃ udakaṃ otarivā “yāva, bhante, bhagavā āgacchati, tāvāhaṃ idheva gaṅgātīre vasissāmī”ti vatvā nāvaṃ uyyojetvā nivatti. Sathhā yojanamattaṃ addhānaṃ gaṅgāya gantvā vesālikānaṃ sīmaṃ pāpuṇi.

Licchavīrājāno sathhāraṃ paccuggantvā galappamānaṃ udakaṃ otarivā nāvaṃ tīraṃ upanetvā sathhāraṃ nāvāto otārayiṃsu. Sathhārā otarivā tīre akkantaṃmatteyeva mahāmegho utthahitvā pokkharavassaṃ vassī. Sabbatha jaṇṇupamānauruppamānakaṭippamānādīni udakāni sandantāni sabbakuṇapāni gaṅgaṃ pavesayiṃsu, parisuddho bhūmibhāgo ahoṣi. Licchavīrājāno sathhāraṃ yojane yojane vasāpetvā mahādānaṃ datvā diguṇaṃ pūjaṃ karontā tīhi divasehi vesāliṃ nayiṃsu. Sakko devarājā devagaṇaparivuto āgamāsi, mahesakkhānaṃ devānaṃ sannipātena amanussā yebhuyyena palāyiṃsu. Sathhā sāyaṃ nagaradvāre thātvā ānandattheraṃ āmantesi – “imaṃ, ānanda, ratanasuttaṃ uggaṇhitvā licchavīkumārehi saddhiṃ vicaronto vesāliyā tiṇṇaṃ pākārānaṃ antare parittaṃ karohī”ti.

Thero sathhārā dinnam ratanasuttaṃ uggaṇhitvā satthu selamayapattena udakaṃ ādāya nagaradvāre thito pañidhānato paṭṭhāya tathāgatassa dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyoti samatiṃsa pāramiyo pañca mahāpariccāge lokatthacariyā ñātathacariyā buddhatthacariyāti tisso cariyāyo pacchimabhava gabbhavokkantiṃ jātiṃ abhinikkhamaṇaṃ padhānacariyaṃ bodhipallaṅke māravijayaṃ sabbaññutaññānapaṭivedhaṃ dhammacakkapavattanaṃ navalokuttaradhammeti sabbepime buddhagūṇe āvajjjetvā nagaraṃ pavisitvā tiyāmarattiṃ tīsu pākārantaṃsu parittaṃ karonto vicari. Tena “yaṃkiñcī”ti vuttamatteyeva uddham khittaudakaṃ amanussānaṃ upari pati. “Yānīdha bhūtāni”ti gāthākathanato paṭṭhāya rajatavaṭamsakā viya udakabindūni ākāseṇa gantvā gilānāmanussānaṃ upari patiṃsu. Tāvadeva vūpasantarogā manussā utthāyutthāya theram parivāresuṃ. “Yaṃkiñcī”ti vuttapadato paṭṭhāya pana udakaphusitehi phuṭṭhaphuṭṭhā sabbe apalāyantā saṅkarakūṭabhittipadesādinissitā amanussā tena tena dvārena palāyiṃsu. Dvārāni anokāsāni ahesuṃ. Te okāsaṃ alabhantā pākāraṃ bhinditvāpi palāyiṃsu.

Mahājano nagaramajjhe santhāgāraṃ sabbagandhehi upalimpetvā upari suvaṇṇatārakādivicittam vitānaṃ bandhitvā buddhāsanaṃ paññāpetvā sathhāraṃ ānesi. Sathhā paññatte āsane nisīdi. Bhikkhusaṅghopi licchavīgaṇopi sathhāraṃ parivāretvā nisīdi. Sakko devarājā devagaṇaparivuto patirūpe okāse aṭṭhāsi. Theropi sakalanagaraṃ anuvicaritvā vūpasantarogena mahājanena saddhiṃ āgantvā sathhāraṃ vanditvā nisīdi. Sathhā parisam oloketvā tadeva ratanasuttaṃ abhāsi. Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Evaṃ punadivasepīti sattāhaṃ tadeva ratanasuttaṃ desetvā sabbabhayānaṃ vūpasantabhāvaṃ ñatvā licchavīgaṇaṃ āmantetvā vesālito nikkhami. Licchavīrājāno diguṇaṃ sakkāraṃ karontā puna tīhi divasehi sathhāraṃ gaṅgātīraṃ nayiṃsu.

Gaṅgāya nibbattanāgarājāno cintesuṃ – “manussā tathāgatassa sakkāraṃ karonti, mayaṃ kiṃ na karomā”ti. Te suvaṇṇarajatamaṇimayā nāvāyo māpetvā suvaṇṇarajatamaṇimaye pallaṅke paññāpetvā pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ udakaṃ karitvā, “bhante, amhākampi anuggahaṃ karoṭhā”ti attano attano nāvam abhiruhaṇatthāya satthāraṃ yācimsu. “Manussā ca nāgā ca tathāgatassa pūjam karonti, mayaṃ pana kiṃ na karomā”ti bhūmatṭhakadevepi ādiṃ katvā yāva akaniṭṭhabrahmalokā sabbe devā sakkāraṃ karimsu. Tattha nāgā yojanikāni chattātichattāni ukkhipimsu. Evaṃ hetṭhā nāgā bhūmitale rukkhagacchapabbatādīsu bhūmatṭhakā devatā, antalikkhe ākāsaṭṭhadevatī nāgabhavanaṃ ādiṃ katvā cakkavāḷapariyantena yāva brahmalokā chattātichattāni ussāpitāni ahesuṃ. Chattantaresu dhajā, dhajantaresu paṭākā, tesam antarantarā pupphadāmaṃvāsacuṇṇadhūmādīhi sakkāro ahoṣi. Sabbalaṅkārapaṭimaṇḍitā devaputtā chaṇavesaṃ gahetvā ugghosayamānā ākāse vicarimsu. Tayo eva kira samāgamā mahantā ahesuṃ – yamakapāṭihāriyasamāgamō devoroḥaṇasamāgamō ayaṃ gaṅgoroḥaṇasamāgamoti.

Paratīre bimbisāropi licchavīhi katasakkārato diguṇaṃ sakkāraṃ sajjetvā bhagavato āgamaṇaṃ udikkhamāno aṭṭhāsi. Satthā gaṅgāya ubhosu passesu rājūnaṃ mahantaṃ pariccāgaṃ oloketvā nāgādīnaṃca ajjhāsayaṃ viditvā ekekāya nāvāya pañcavaṇṇabhikkhusataparivāraṃ ekekaṃ nimmitabuddhaṃ māpesi. So ekekassa setacchattassa ceva kapparukkhaṃ ca pupphadāmaṃ ca hetṭhā nāgagaṇaparivuto nisinna hoti. Bhūmatṭhakadevatādīsūpi ekekasmim okāse saparivāraṃ ekekaṃ nimmitabuddhaṃ māpesi. Evaṃ sakalacakkavāḷagabbhe ekālaṅkāre ekussave ekachaṇeyeva ca jāte satthā nāgānāmanuggahaṃ karonto ekaṃ ratanaṃ nāvam abhiruhi. Bhikkhūsūpi ekeko ekekameva abhiruhi. Nāgarājāno buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nāgabhavanaṃ pavesetvā sabbarattim satthu santike dhammakathaṃ sutvā dutiyadivase dibbena khādanīyena bhojanīyena buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ parivisimsu. Satthā anumodanaṃ katvā nāgabhavanaṃ nikkhamitvā sakalacakkavāḷadevatāhi pūjyamāno pañcahi nāvāsatehi gaṅgānaṃ atikkami.

Rājā paccuggantvā satthāraṃ nāvāto otāretvā āgamanakāle licchavīti katasakkārato diguṇaṃ sakkāraṃ katvā purimanayeneva pañcahi divasehi rājagahaṃ abhinesī. Dutiyadivase bhikkhū piṇḍapāṭapaṭikkantā sāyanhasamaye dhammasabhāyaṃ sannisinnā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ – “aho buddhānaṃ mahānubhāvo, aho satthari devamanussānaṃ pasādo, gaṅgāya nāma orato ca pārato ca aṭṭhajojane magge buddhagatena pasādena rājūhi samatalaṃ bhūmim katvā vālukā okiṇṇā, jaṇṇumattena odhinā nānāvāṇṇāni pupphāni santhatāni, gaṅgāya udakaṃ nāgānubhāvena pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṃ, yāva akaniṭṭhabhavanaṃ chattātichattāni ussāpitāni, sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekālaṅkāraṃ ekussavaṃ viya jāta”nti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, esa pūjāsakkāro mayhaṃ buddhānubhāvena nibbato, na nāgadevabrahmānubhāvena. Atīte pana appamattakapaccāgānubhāvena nibbato”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte takkasīlāyaṃ saṅkho nāma brāhmaṇo ahoṣi. Tassa putto susīmo nāma māṇavo soḷasavassuddesiko ekadivasaṃ pitarāṃ upasaṅkamitvā āha – “icchāmaham, tāta, bārāṇasiṃ gantvā mante ajjhāyitu”nti. Atha naṃ pitā āha – “tena hi, tāta, asuko nāma brāhmaṇo mama sahāyako, tassa santikaṃ gantvā adhīyassū”ti. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā anupubbena bārāṇasiṃ gantvā taṃ brāhmaṇaṃ upasaṅkamitvā pitarā pahitabhāvamācikkhi. Atha naṃ so “sahāyakassa me putto”ti sampaṭicchitvā paṭipassaddhadarathaṃ bhaddakena divasena mante vāceturābhī. So lahuṅca gaṇhanto bahuṅca gaṇhanto attano ugghatuggahitaṃ suvaṇṇabhājane pakkhittasīhatelamiva avinassamānaṃ dhārento na cirasseva ācariyassa sammukhato uggaṇhitabbaṃ sabbaṃ uggaṇhitvā sajjhāyaṃ karonto attano ugghatissippassa ādimajjhameva passati, no pariyosānaṃ.

So ācariyaṃ upasaṅkamitvā “ahaṃ imassa sippassa ādimajjhameva passāmi, no pariyosāna”nti vatvā ācariyena “ahampi, tāta, na passāmi”ti vutte “atha ko, ācariya, pariyosānaṃ jānātī”ti pucchitvā “ime, tāta, isayo isipatane viharanti, te jāneyyumu, tesam santikaṃ upasaṅkamitvā pucchassū”ti ācariyena vutte paccekabuddhe upasaṅkamitvā pucchi – “tumhe kira pariyosānaṃ jānāthā”ti? “Āma, jānāmā”ti. “Tena hi me ācikkhathā”ti? “Na mayaṃ apabbajitassa ācikkhāma. Sace te pariyosānenattho, pabbajassū”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tesam santike pabbaji. Athassa te “idaṃ tāva sikkhassū”ti vatvā “evaṃ te nivāsetabbaṃ, evaṃ pārupitabba”ntiādinā nayena ābhisamācārikaṃ ācikkhimsu. So tattha sikkhanto upanissayasampannattā nacirasseva paccekasambodhim abhisambujjhivā sakalabārāṇasinagare gaganatale puṇṇacando viya pākaṭo lābhagayāsaggappatto ahoṣi, so appāyukasamvattanikassa kammaṃ katattā na cirasseva parinibbāyi.

Athassa paccekabuddhā ca mahājano ca sarīrakiccaṃ katvā dhātuyo ca gahetvā nagaradvāre thūpaṃ kāresuṃ.

Saikhopi brāhmaṇo “putto me ciraṃ gato, pavattimassa jānissāmī”ti taṃ daṭṭhukāmo takkasilāto nikkhamitvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā mahājanakāyaṃ sannipatitaṃ disvā “addhā imesu ekopi me puttassa pavattiṃ jānissatī”ti upasaṅkamtivā pucchi – “susīmo nāma māṇavo idhāgami, api nu kho tassa pavattiṃ jānāthā”ti? “Āma, brāhmaṇa, jānāma, asukassa brāhmaṇassa santike tayo vede sajjhāyitvā pabbajitvā paccekasambodhiṃ sacchikatvā parinibbuto, ayamassa thūpo patiṭṭhāpito”ti. So bhūmiṃ hatthena paharivā roditvā kanditvā taṃ cetiyaṅgaṇaṃ gantvā tiṇāni uddharitvā uttarasātakena vālukaṃ āharitvā cetiyaṅgaṇe ākiritvā kamaṇḍaluto udakena paripphosivā vanapupphehi pūjaṃ katvā sātakena paṭākāṃ āropetvā thūpassa upari attano chattakaṃ bandhitvā pakkāmi.

Satthā idaṃ atītaṃ āharitvā “tadā, bhikkhave, ahaṃ saṅkho brāhmaṇo ahoṣiṃ. Mayā susīmassa paccekabuddhassa cetiyaṅgaṇe tiṇāni uddhaṭāni, tassa me kammassa nissandena aṭṭhayanamaggaṃ vihatakhāṇukakaṇṭakaṃ katvā suddhaṃ samataḷaṃ karimsu. Mayā tattha vālukā okiṇṇā, tassa me nissandena aṭṭhayanamagge vālukaṃ okiriṃsu. Mayā tattha vanakusumehi pūjā katā, tassa me nissandena aṭṭhayanamagge nānāvannaṇāni pupphāni okiṇṇāni, ekayojanaṭṭhāne gaṅgāya udakaṃ pañcavaṇṇehi padumehi sañchannaṃ. Mayā tattha kamaṇḍaluudakena bhūmi paripphositā, tassa me nissandena vesāliyaṃ pokkharavassaṃ vassi. Mayā tattha paṭākā, āropitā, chattakaṇca baddhaṃ, tassa me nissandena yāva akaniṭṭhabhavanā dhajapaṭākachattātichattādīhi sakalacakkavāḷagabbhaṃ ekussavaṃ viya jātaṃ. Iti kho, bhikkhave, esa pūjāsakkāro mayhaṃ neva buddhānubhāvena nibbatto, na nāgadevabrahmānubhāvena, atīte pana appamattakapariccāgānubhāvenā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

290.

“Mattāsukhapariccāgā, passe ce vipulaṃ sukhaṃ;
Caje mattāsukhaṃ dhīro, sampassaṃ vipulaṃ sukha”nti.

Tattha **mattāsukhapariccāgāti mattāsukhanti** pamāṇayuttakaṃ parittasukhaṃ vuccati, tassa pariccāgena. **Vipulaṃ sukhaṃ** uḷāraṃ sukhaṃ nibbānasukhaṃ vuccati, taṃ ce passeyyāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti – ekañhi bhojanapātiṃ sajjāpetvā bhuñjantassa mattāsukhaṃ nāma uppajjati, taṃ pana pariccajivā uposathaṃ vā karontassa dānaṃ vā dadantassa vipulaṃ uḷāraṃ nibbānasukhaṃ nāma nibbattati. Tasmā sace evaṃ tassa mattāsukhassa pariccāgā vipulaṃ sukhaṃ passati, athetaṃ vipulaṃ sukhaṃ sammā passanto paṇḍito taṃ mattāsukhaṃ cajeyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Attanopubbakammavatthu paṭhamam.

2. Kukkuṭaṇḍakhādikāvatthu

Paradukkhūpadhānenāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kukkuṭaṇḍakhādikaṃ ārabha katesi.

Sāvattihīya kira avidūre paṇḍuraṃ nāma eko gāmo, tattheko kevaṭṭo vasati. So sāvattihīyaṃ gacchanto aciravatiyaṃ kacchapaṇḍāni disvā tāni ādāya sāvattihīyaṃ gantvā ekasmiṃ gehe pacāpetvā khādanto tasmīyaṃ gehe kumārīkāyapi ekaṃ aṇḍam adāsi. Sā taṃ khādītva tato paṭṭhāya aññaṃ khādānīyaṃ nāma na icchi. Athassā mātā kukkuṭiyā vijātaṭṭhānato ekaṃ aṇḍam gahetvā adāsi. Sā taṃ khādītva rasataṇhāya baddhā tato paṭṭhāya sayameva kukkuṭiyā aṇḍāni gahetvā khādati. Kukkuṭī vijātavijātakāle taṃ attano aṇḍāni gahetvā khādantiṃ disvā tāya upaddutā āghātaṃ bandhitvā “ito dāni cutā yakkhinī hutvā tava jātaḍārake khāditaṃ samatthā hutvā nibbatteyya”nti patthanaṃ paṭṭhapetvā kālaṃ katvā tasmīyeva gehe majjārī hutvā nibbatti. Itarāpi kālaṃ katvā tattheva kukkuṭī hutvā nibbatti. Kukkuṭī aṇḍāni vijāyī, majjārī āgantvā tāni khādītva dutiyampi tatiyampi khādiyeva. Kukkuṭī “tayo vāre mama aṇḍāni khādītva idāni mampi khādītukāmāsi, ito cutā saputtakaṃ taṃ khāditaṃ labheyya”nti patthanaṃ katvā tato cutā dīpinī hutvā nibbatti. Itarāpi kālaṃ katvā migī hutvā nibbatti. Tassā vijātakāle dīpinī āgantvā taṃ saddhiṃ puttehi khādi. Evaṃ khādantā pañcasu atabhāvasatesu aññaṃaññassa dukkhaṃ uppādetvā avasāne ekā yakkhinī hutvā nibbatti, ekā sāvattihīyaṃ kuladhītā hutvā nibbatti. Ito paraṃ “na hi verena verāni”ti (dha. pa. 5) gāthāya vuttanayeneva veditabbaṃ. Idha

pana satthā “verañhi averena upasammati, no verenā” ti vatvā ubhinnampi dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

291.

“Paradukkhūpadhānena, attano sukhamicchati;
Verasamsaggasamsaṭṭho, verā so na parimuccatī” ti.

Tattha **paradukkhūpadhānenā**ti parasmim dukkhūpadhānena, parassa dukkhuppādanenāti attho. **Verasamsaggasamsaṭṭho**ti yo puggalo akkosanapaccakkosanapaharaṇapaṭiharaṇādīnaṃ vasena aññaṃaññaṃ katena verasamsaggena samsaṭṭho. **Verā so na parimuccatī**ti niccakālaṃ veravasena dukkhameva pāpuṇātīti attho.

Desanāvasāne yakkhinī saraṇesu paṭiṭṭhāya pañca sīlāni samādiyitvā verato mucci, itarāpi sotāpattiṭṭhale paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Kukkuṭaṇḍakhādikāvattu dutiyaṃ.

3. Bhaddiyabhikkhuvatthu

Yañhi kiccanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā bhaddiyaṃ nissāya jātiyāvane viharanto bhaddiye bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira pādukamaṇḍane uyyuttā ahesuṃ. Yathāha – “tena kho pana samayena bhaddiyā bhikkhū anekavihiṭaṃ pādukamaṇḍanānuyogamanuyuttā viharanti, tiṇapādukaṃ karontipi kārāpentipi, muñjapādukaṃ karontipi kārāpentipi, pabbajapādukaṃ hintālapādukaṃ kamalapādukaṃ kambalapādukaṃ karontipi kārāpentipi, riñcanti uddesaṃ paripucchaṃ adhisīlaṃ adhicittaṃ adhipañña” nti (mahāva. 251). Bhikkhū tesam tathākaraṇabhāvaṃ jānitvā ujjhāyitvā satthu ārocesuṃ. Satthā te bhikkhū garahitvā, “bhikkhave, tumhe aññaṃ kiccena āgatā aññaṃasmimyeva kicce uyyuttā” ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

292.

“Yañhi kiccaṃ apaviddhaṃ, akiccaṃ pana karīyati;
Unnaḷānaṃ pamattānaṃ, tesam vaḍḍhanti āsavā.

293.

“Yesañca susamāradhā, niccaṃ kāyagatā sati;
Akiccaṃ te na sevanti, kicce sātaccakārino;
Satānaṃ sampajānānaṃ, atthaṃ gacchanti āsavā” ti.

Tattha **yañhi kiccanti** bhikkhuno hi pabbajitakālato paṭṭhāya aparimāṇasīlakkhandhagopanaṃ araññāvāso dhutaṅgapariharaṇaṃ bhāvanārāmatāti evamādīni kiccaṃ nāma. Imehi pana yaṃ attano kiccaṃ, taṃ apaviddhaṃ chaḍḍitaṃ. **Akiccanti** bhikkhuno chattaṃāṇaṃ upāhanamaṇḍanaṃ pādukapattathālakadhammakaraṇakāyabandhanaamsabaddhakamaṇḍanaṃ akiccaṃ nāma. Yehi taṃ kayirati, tesam mānanaḷaṃ ukkhipitvā caraṇena unnaḷānaṃ sativossaggena pamattānaṃ cattāro āsavā vaḍḍhantīti attho. **Susamāradhā**ti supaggahitā. **Kāyagatā satī**ti kāyānupassanābhāvanā. **Akiccanti** te etaṃ chattaṃāṇanādikaṃ akiccaṃ na sevanti na karontīti attho. **Kicceti** pabbajitakālato paṭṭhāya katabbe aparimāṇasīlakkhandhagopanaḍike karaṇīye. **Sātaccakārino**ti satatakārino aṭṭhitakārino. Tesam satiā avippavāseṇa satānaṃ sātthakasampajāññaṃ sappāyasampajāññaṃ gocarasampajāññaṃ asammosasampajāññanti catūhi sampajāññehi sampajānānaṃ cattāropi āsavā atthaṃ gacchanti, parikkhayaṃ abhāvaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte paṭiṭṭhahiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Bhaddiyavatthu tatiyaṃ.

4. Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

Mātaranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto lakaṇḍakabhaddiyattheraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi sambahulā āgantukā bhikkhū satthāraṃ divāṭṭhāne nisinnaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīdīmsu. Tasmim̄ khaṇe lakaṇḍakabhaddiyatthero bhagavato avidūre atikkamati. Satthā tesam̄ bhikkhūnaṃ cittācāraṃ ñatvā oloketvā “passatha, bhikkhave, ayaṃ bhikkhu mātāpitaro hantvā niddukkho hutvā yāti”ti vatvā tehi bhikkhūhi “kiṃ nu kho satthā vadati”ti aññamaññaṃ mukhāni oloketvā saṃsayapakhandehi, “bhante, kiṃ nāmetaṃ vadethā”ti vutte tesam̄ dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

294.

“Mātaraṃ pitaraṃ hantvā, rājāno dve ca khattiye;
Raṭṭhaṃ sānucaraṃ hantvā, anīgho yāti brāhmaṇo”ti.

Tattha **sānucaranti** āyasādhakena āyuttakena sahitaṃ. Ettha hi “taṇhā janeti purisa”nti (saṃ. ni. 1.55-57) vacanato tīsu bhavesu sattānaṃ jananato taṇhā mātā nāma. “Ahaṃ asukassa nāma rañño vā rājamahāmattassa vā putto”ti pitaraṃ nissāya asmimānassa uppajjanato asmimāno pitā nāma. Loko viya rājānaṃ yasmā sabbadiṭṭhigatāni dve sassatucchedadiṭṭhiyo bhajanti, tasmā dve sassatucchedadiṭṭhiyo dve khattiyarājāno nāma. Dvādasāyatanāni vitthataṭṭhena raṭṭhadisattā raṭṭhaṃ nāma. Āyasādhako āyuttakapuriso viya tannissito nandirāgo anucaro nāma. **Anīghoti** niddukkho. **Brāhmaṇoti** khīṇāsavo. Etesam̄ taṇhādīnaṃ arahattamaggañāṇāsinaṃ hatattā khīṇāsavo niddukkho hutvā yāti ayametthattho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsu.

Dutiyagāthāyapi vatthu purimasadisameva. Tadā hi satthā lakaṇḍakabhaddiyattherameva ārabha kathesi. Tesam̄ dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

295.

“Mātaraṃ pitaraṃ hantvā, rājāno dve ca sotthiye;
Veyagghapañcamaṃ hantvā, anīgho yāti brāhmaṇo”ti.

Tattha **dve ca sotthiye** dve ca brāhmaṇe. Imissā gāthāya satthā attano dhammissaratāya ca desanāvīdhikusalatāya ca sassatucchedadiṭṭhiyo dve brāhmaṇarājāno ca katvā kathesi. **Veyagghapañcamanti** ettha byagghānucarito sappatiḥhayo duppaṭipanno maggo veyaggho nāma, vicikicchānīvaraṇampi tena sadisatāya veyagghaṃ nāma, taṃ pañcamaṃ assāti nīvaraṇapañcakaṃ veyagghapañcamaṃ nāma. Idañca veyagghapañcamaṃ arahattamaggañāṇāsinaṃ nissesam̄ hantvā anīghova yāti brāhmaṇoti ayametthattho. Sesam̄ purimasadisamevāti.

Lakaṇḍakabhaddiyattheravatthu catuttham̄.

5. Dārusākaṭikaputtavatthu

Suppabuddhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veļuvane viharanto dārusākaṭikassa puttaṃ ārabha kathesi.

Rājagahasmiñhi sammādiṭṭhikaputto micchādiṭṭhikaputtoti dve dārakā abhikkhaṇaṃ guḷakīḷaṃ kīḷanti. Tesu sammādiṭṭhikaputto guḷaṃ khipamāno buddhānussatiṃ āvajjetvā “namo buddhassā”ti vatvā vatvā guḷaṃ khipati. Itaro titthiyaguṇe uddisitvā “namo arahantāna”nti vatvā vatvā khipati. Tesu sammādiṭṭhikassa putto jināti, itaro pana parājayati. So tassa kiriyaṃ disvā “ayaṃ evaṃ anussaritvā evaṃ vatvā guḷaṃ khipanto mamaṃ jināti, ahampi evarūpaṃ karissāmi”ti buddhānussatiyaṃ paricayamakāsi. Atheadivasam̄ tassa pitā sakaṭaṃ yojetvā dārūnaṃ atthāya gacchanto tampi dāraṃ ādāya gantvā aṭaviyaṃ dārūnaṃ sakaṭaṃ pūretvā āgacchanto bahinagare susānasāmaṇḍe udakaphāsukaṭṭhāne goṇe mocetvā bhavavissaggamakāsi. Athassa te goṇā sāyanhasamaye nagaraṃ pavisantena gogaṇena saddhiṃ nagarameva pavisīmsu. Sākaṭikopi goṇe anubandhanto nagaraṃ pavisitvā sāyaṃ goṇe disvā ādāya nikkhamanto dvāraṃ na sampāpuṇi. Tasmīñhi asampatteyeva dvāraṃ pihitaṃ.

Athassa putto ekakova rattibhāge sakaṭassa heṭṭhā nipajjitvā niddaṃ okkami. Rājagahaṃ pana pakatiyāpi amanussabahulaṃ. Ayañca susānasantike nipanno. Tattha naṃ dve amanussā passimsu. Eko sāsanaṃ paṭikaṇḍako micchādīṭṭhiko, eko sammādīṭṭhiko. Tesu micchādīṭṭhiko āha – “ayaṃ no bhakkho, imaṃ khādissāmā”ti. Itaro “alam mā te rucē”ti nivāreti. So tena nivāriyamānopi tassa vacanaṃ anādiyitvā dāraṃ pādesu gahetvā ākaḍḍhi. So buddhānussatiyā paricitattā tasmim khāne “namo buddhassā”ti āha. Amanusso mahābhayabhīto paṭikkamitvā aṭṭhāsi. Atha naṃ itaro “amhehi akiccaṃ kataṃ, daṇḍakammaṃ tassa karomā”ti vatvā taṃ rakkhamāno aṭṭhāsi. Micchādīṭṭhiko nagaraṃ pavisitvā rañño bhojanapātiṃ pūretvā bhojanaṃ āhari. Atha naṃ ubhopi tassa mātāpitaro viya hutvā upaṭṭhāpetvā bhojetvā “imāni akkharāni rājāva passatu, mā añño”ti taṃ pavattiṃ pakāsentā yakkhānubhāvena bhojanapātiyaṃ akkharāni chinditvā pātiṃ dārusakaṭe pakkhipitvā sabbarattiṃ ārakkhaṃ katvā pakkamimsu.

Punadivase “rājakulato corehi bhojanabhaṇḍaṃ avahaṭa”nti kolāhalaṃ karontā dvārāni pidahitvā oloketā tattha apassantā nagarā nikkhamitvā ito cito ca oloketā dārusakaṭe suvaṇṇapātiṃ disvā “ayaṃ coro”ti taṃ dāraṃ gahetvā rañño dassesuṃ. Rājā akkharāni disvā “kiṃ etaṃ, tātā”ti pucchitvā “nāhaṃ, deva, jānāmi, mātāpitaro me āgantvā rattiṃ bhojetvā rakkhamānā aṭṭhamsu, ahampi mātāpitaro maṃ rakkhantīti nibbhayova niddaṃ upagato. Ettakaṃ ahaṃ jānāmī”ti. Athassa mātāpitaropi taṃ ṭhānaṃ āgamaṃsu. Rājā taṃ pavattiṃ ṇatvā te tayopi jane ādāya satthu santikaṃ gantvā sabbaṃ ārocetvā “kiṃ nu kho, bhante, buddhānussati eva rakkhā hoti, udāhu dhammānussatiādayopi”ti pucchi. Athassa satthā, “mahārāja, na kevalaṃ buddhānussatiyeva rakkhā, yesaṃ pana chabbidhena cittaṃ subhāvitāṃ, tesāṃ aññena rakkhāvaraṇena vā mantosadhehi vā kiccaṃ natthi”ti vatvā cha ṭhānāni dassento imā gāthā abhāsi.

296.

“Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka;
Yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ buddhagatā sati.

297.

“Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka;
Yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ dhammagatā sati.

298.

“Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka;
Yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ saṅhagatā sati.

299.

“Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka;
Yesaṃ divā ca ratto ca, niccaṃ kāyagatā sati.

300.

“Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka;
Yesaṃ divā ca ratto ca, ahimsāya rato mano.

301.

“Suppabuddhaṃ pabujjhanti, sadā gotamasāvaka;
Yesaṃ divā ca ratto ca, bhāvanāya rato mano”ti.

Tattha **suppabuddhaṃ pabujjhantīti** buddhagataṃ satim gahetvā supantā, gahetvāyeva ca pabujjhantā suppabuddhaṃ pabujjhanti nāma. **Sadā gotamasāvakaṭi** gotamagottassa buddhassa savanante jātattā tasseva anusāsaniyā savanātāya gotamasāvaka. **Buddhagatā satīti** yesaṃ “itipi so bhagavā”tiādippabhede buddhagūṇe ārabha uppajjamānā sati niccakālaṃ atthi, te sadāpi suppabuddhaṃ pabujjhantīti attho. Tathā asakkontā pana ekadivasaṃ tīsu kālesu dvīsu kālesu ekasmimpi kāle buddhānussatiṃ manasi karontā suppabuddhaṃ pabujjhantiyeva nāma. **Dhammagatā satīti** “svākhāto bhagavatā dhammo”tiādippabhede dhammagūṇe ārabha uppajjamānā sati. **Saṅhagatā satīti** “suppaṭipanno bhagavato sāvakaṃsaṅgho”tiādippabhede saṅhagūṇe ārabha uppajjamānā sati. **Kāyagatā satīti** dvattimsākārasena vā navasivathikāvasena vā catudhātuvavattānavasena vā ajjhantālakasiṇādirūpajjhānavasena vā uppajjamānā sati. **Ahimsāya ratoti** “so karuṇāsahagatena cetasa ekam disaṃ pharitvā viharatī”ti (vibha. 642) evaṃ vuttāya

karuṇābhāvanāya rato. **Bhāvanāyā**ti mettābhāvanāya. Kiñcāpi heṭṭhā karuṇābhāvanāya vuttattā idha sabbāpi avasesā bhāvanā nāma, idha pana mettābhāvanāva adhippetā. Sesam paṭhamagāthāya vuttanayeneva veditabbam.

Desanāvasāne dārako saddhim mātāpitūhi sotāpattiphale patiṭṭhahi. Pacchā pana pabbajitvā sabbepi arahattam pāpuṇimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Dārusākaṭikaputtavattu pañcamam.

6. Vajjiputtakabhikkhuvatthu

Duppabbajjanti imam dhammadesanam sathā vesālim nissāya mahāvane viharanto aññataram vajjiputtakam bhikkhum ārabba kathesi. Tam sandhāya vuttam – aññataro vajjiputtako bhikkhu vesāliyam viharati aññatarasmim vanasaṇḍe, tena kho pana samayena vesāliyam sabbarattichaṇo hoti. Atha kho so bhikkhu vesāliyā tūriyatālītavāditanigghosaddam sutvā paridevamāno tāyam velāyam imam gātham abhāsi –

“Ekakā mayam araṇṇe viharāma,
Apaviddhamva vanasmim dārukam;
Etādisikāya rattiyā,
Kosu nāmamhehi pāpiyo”ti. (sam. ni. 1.229);

So kira vajjiratthe rājaputto vārena sampattam rajjam pahāya pabbajito vesāliyam cātumahārājikehi saddhim ekābaddham katvā sakalanagare dhajapaṭākādīhi paṭimaṇḍite komudiyā puṇṇamāya sabbarattim chaṇavāre vattamāne bheriyādīnam tūriyānam tālītanam nigghosam vīṇādīnaṇca vādītanam saddam sutvā yāni vesāliyam satta rājasahassāni satta rājasatāni satta rājāno, tattakā eva ca nesam uparājasenāpatiādayo, tesu alaṅkatapaṭiyattesu nakkhattakīlanatthāya vīthim otiṇṇesu saṭṭhihatthe mahācaṅkame caṅkamamāno gaganamajjhe ṭhitam puṇṇacandam disvā caṅkamakoṭiyam phalakam nissāya ṭhito veṭhanālaṅkāravirahitattā vane chaḍḍitadārukam viya attabhāvam oloketvā “atthi nu kho añño amhehi lāmakataro”ti cintento pakatiyā āraññakādiguṇayuttopi tasmim khaṇe anabhiratiyā pīlito evamāha. So tasmim vanasaṇḍe adhivatthāya devatāya “imam bhikkhum samvejessāmī”ti adhippāyena –

“Ekakova tvam araṇṇe viharasi, apaviddhamva vanasmim dārukam;
Tassa te bahukā pihayanti, nerayikā viya saggagāmina”nti. (sam. ni. 1.229) –

Vuttam imam gātham sutvā punadivase sathhāram upasaṅkamitvā vanditvā nisīdi. Sathhā tam pavattim ṇatvā gharāvāsassa dukkhataṃ pakāsetukāmo pañca dukkhāni samodhānetvā imam gāthamāha –

302.

“Duppabbajjam durabhiramam, durāvāsā gharā dukhā;
Dukkhosamānasamvāso, dukkhānupatitaddhagū;
Tasmā na caddhagū siyā, na ca dukkhānupatito siyā”ti.

Tattha **duppabbajjanti** appam vā mahantaṃ vā bhogakkhandhañceva ṇātiparivaṭṭaṇca pahāya imasmim sāsane uram datvā pabbajjam nāma dukkham. **Durabhiramanti** evam pabbajitenāpi bhikkhācariyāya jīvitavuttiṃ ghaṭentena aparimāṇasīlakkhandhagopanadhammānudhammappaṭipattipūraṇavasena abhiramituṃ dukkham. **Durāvāsā**ti yasmā pana gharam āvasantena rājūnam rājakiccam, issarānam issarakiccam vahitabbam, parijanā ceva dhammikā samaṇabrāhmaṇā ca saṅgahitabbā. Evam santepi gharāvāso chiddaghaṭo viya mahāsamuddo viya ca duppūro. Tasmā gharāvāsā nāmete durāvāsā dukkhā āvasituṃ, teneva kāraṇena dukkhāti attho. **Dukkho samānasamvāso**ti gihino vā hi ye jātigottakulabhogehi pabbajitā vā sīlācārābāhusaccādīhi samānāpi hutvā “kosi tvam, kosmi aha”ntiādīni vatvā adhikaraṇapasutā honti, te asamānā nāma, tehi saddhim samvāso dukkhoti attho. **Dukkhānupatitaddhagū**ti ye vaṭṭasaṅkhātam addhānam paṭipannattā addhagū, te dukkhe anupatitāva. **Tasmā na caddhagū**ti yasmā dukkhānupatitabhāvopi dukkho addhagūbhāvopi, tasmā vaṭṭasaṅkhātam addhānam gamanātāya addhagū na bhaveyya, vuttappakārena dukkhena anupatitopi na bhaveyyāti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu pañcasu ƥhānesu dassite dukkhe nibbindanto pañcorambhāgiyāni pañca uddhambhāgiyāni saṃyojanāni padāletvā arahatte patiƥhahīti.

Vajjiputtakabhikkhuvatthu chaƥƥhaṃ.

7. Cittagahapativatthu

Saddhoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cittagahapatiṃ ārabba kathesi. Vatthu bālavagge “asantaṃ bhāvanamiccheyyā”ti gāthavaṇṇanāya vitthāritaṃ. Gāthāpi tattheva vuttā. Vuttañhettaṃ tattha (dha. pa. aƥƥha. 1.74) –

“Kiṃ pana, bhante, etassa tumhākaṃ santikaṃ āgacchantassevāyaṃ lābhasakkāro uppajjati, udāhu aññattha gacchantassāpi uppajjati”ti. “Ānanda, mama santikaṃ āgacchantassāpi aññattha gacchantassāpi tassa uppajjateva. Ayañhi upāsako saddho pasanno sampannasīlo, evarūpo puggalo yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tathevassa lābhasakkāro nibbattati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

303.

“Saddho sīlena sampanno, yasobhogasamappito;
Yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti. (dha. pa. aƥƥha. 1.74);

Tattha **saddhoti** lokiyalokuttarasaddhāya samannāgato. **Silenāti** āgāriyasīlaṃ, anāgāriyasīlanti duvidhaṃ sīlaṃ. Tesu idha āgāriyasīlaṃ adhippettaṃ, tena samannāgatoti attho. **Yasobhogasamappitoti** yādiso anāthapiṇḍikādīnaṃ pañcaupāsakasataparivārasaṅkhāto āgāriyayo, tādiseneva yasena dhanadhaññādiko ceva sattavidhaariyadhanasaṅkhāto cāti duvidho bhogo, tena samannāgatoti attho. **Yaṃ yaṃ padesanti** puratthimādisu disāsu evarūpo kulaputto yaṃ yaṃ padesaṃ bhajati, tattha tattha evarūpena lābhasakkārena pūjitova hotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Cittagahapativatthu sattamaṃ.

8. Cūlasubhaddāvatthu

Dūre santoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikassa dhītaraṃ cūlasubhaddaṃ nāma ārabba kathesi.

Anāthapiṇḍikassa kira daharakālato paƥƥhāya ugganagaravāsī uggo nāma seƥƥhiputto sahāyako ahosi. Te ekācariyakule sippaṃ uggaṇhantā aññamaññaṃ katikaṃ karimsu “amhākaṃ vayappattakāle puttadhītāsu jātāsu yo puttassa dhītaraṃ vāreti, tena tassa dhītā dātabbā”ti. Te ubhopi vayappattā attano attano nagare seƥƥhiƥhāne patiƥhahimsu. Atheskasmim samaye uggaƥeƥhi vaṇijjaṃ payojento pañcahi sakaƥasatehi sāvattiṃ agamāsī. Anāthapiṇḍiko attano dhītaraṃ cūlasubhaddaṃ āmantetvā, “amma, pitā te uggaƥeƥhi nāma āgato, tassa kattabakiccaṃ sabbaṃ tava bhāro”ti añāpesi. Sā “sādhū”ti paƥissuṇitvā tassa āgatadivasato paƥƥhāya sahattheneva sūpabyañjanādīni sampādeti, mālāgandhavilepanādīni abhisankharoti, bhojanakāle tassa nhānodakaṃ paƥiyādāpetvā nhānakālato paƥƥhāya sabbakiccāni sādhukaṃ karoti.

Uggaƥeƥhi tassā ācārasampattiṃ disvā pasannacitto ekadivasaṃ anāthapiṇḍikena saddhiṃ sukhakathāya sannisinno “mayaṃ daharakāle evaṃ nāma katikaṃ karimhā”ti sāretvā cūlasubhaddaṃ attano puttassatthāya vāresi. So pana pakatiyāva micchādīƥhiko. Tasmā dasabalassa tamatthaṃ ārocetvā satthārā uggaƥeƥhissūpanissayaṃ disvā anuññāto bhariyāya saddhiṃ mantetvā tassa vacanaṃ sampaƥicchitvā divasaṃ vavattiƥetvā dhītaraṃ visākhaṃ datvā uyyojento dhanañcayaseƥhi viya mahantaṃ sakkāraṃ katvā subhaddaṃ āmantetvā, “amma, sasurakule vasantiyā nāma antoaggi bahi na nīharitabbo”ti (a. ni. aƥƥha. 1.1.259; dha. pa. aƥƥha. 1.52 visākhāvatthu) dhanañcayaseƥhinā visākhāya dinnanayeneva dasa ovāde datvā “sace me gataƥhāne dhītu doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo”ti aƥƥha kuƥumbike pāƥibhoge gahetvā tassā uyyojanadivase buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā purimabhava dhītarā katānaṃ sucaritānaṃ phalavibhūtiṃ lokassa pākaƥaṃ katvā dassento viya mahantena sakkārena dhītaraṃ uyyojesi. Tassā anupubbena ugganagaraṃ pattakāle sasurakulena saddhiṃ mahājano paccuggamanamakāsī.

Sāpi attano sirivibhavaṃ pākataṃ kātuṃ visākhā viya sakalanagarassa attānaṃ dassentī rathe thatvā nagaraṃ pavisitvā nāgarehi pesite paṇṇākāre gahetvā anurūpavasena tesam tesam pesentī sakalanagaraṃ attano guṇehi ekābaddhamakāsi. Maṅgaladivasādīsu paṇassā sasuro acelakānaṃ sakkāraṃ karonto “āgantvā amhākaṃ samaṇe vandatū”ti pesesi. Sā lajjāya nagge passitum asakkontī gantum na icchati. So punappunaṃ pesetvāpi tāya paṭikkhitto kujjhitvā “nīharatha na”nti āha. Sā “na sakkā mama akāraṇena dosaṃ āropetu”nti kuṭumbike pakkosāpetvā tamatthaṃ ārocesi. Te tassā niddosabhāvaṃ ñatvā seṭṭhiṃ saññāpesum. So “ayaṃ mama samaṇe ahirikāti na vandī”ti bhariyāya ārocesi. Sā “kīdisā nu kho imissā samaṇā, ativiya tesam pasamsati”ti taṃ pakkosāpetvā āha –

“Kīdisā samaṇā tuyhaṃ, bālhaṃ kho ne pasamsasi;
Kiṃsīlā kiṃsamācārā, taṃ me akkhāhi pucchitā”ti. (a. ni. aṭṭha. 2.4.24);

Athassā subhaddā buddhānañceva buddhasāvakanāñca guṇe pakāsentī –

“Santindriyā santamānasā, santam tesam gataṃ thitaṃ;
Okkhittacakkhū mitabhāṇī, tādīsā samaṇā mama. (a. ni. aṭṭha. 2.4.24);

“Kāyakammaṃ suci nesam, vācāmmaṃ anāvilam;
Manokammaṃ suvisuddham, tādīsā samaṇā mama.

“Vimalā saṅkhamuttābhā, suddhā antarabāhirā;
Puṇṇā suddhehi dhammehi, tādīsā samaṇā mama.

“Lābhena unnato loko, alābhena ca onato;
Lābhālābhena ekaṭṭhā, tādīsā samaṇā mama.

“Yasena unnato loko, ayasena ca onato;
Yasāyasena ekaṭṭhā, tādīsā samaṇā mama.

“Pasamsāyunnato loko, nindāyāpi ca onato;
Samā nindāpasamsāsu, tādīsā samaṇā mama.

“Sukhena unnato loko, dukkhenāpi ca onato;
Akampā sukhadukkhesu, tādīsā samaṇā mamā”ti. –

Evamādīhi vacanehi sassum tosesi.

Atha naṃ “sakkā tava samaṇe amhākampī dassetu”nti vatvā “sakkā”ti vutte “tena hi yathā mayam te passāma, tathā karohī”ti vutte sā “sādhū”ti buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ sajjetvā uparipāsādātaṭṭha thatvā jetavanābhimukhī sakkaccaṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā buddhaguṇe āvajjetvā gandhavāsapupphadhumehi pūjaṃ katvā, “bhante, svātanāya buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantemī, iminā me saññāṇena satthā nimantitabhāvaṃ jānātū”ti sumanapupphānaṃ aṭṭha muṭṭhiyo ākāse khipi. Pupphāni gantvā catuparisamajjhe dhammam desentassa satthuno upari mālāvitānaṃ hutvā aṭṭhaṃsu. Tasmim khāṇe anāthapiṇḍikopi dhammakathaṃ sutvā svātanāya satthāraṃ nimantesi. Satthā “adhivutthaṃ mayā, gahapati, svātanāya bhatta”nti vatvā, “bhante, mayā puretaraṃ āgato natthi, kassa nu kho vo adhvuttha”nti vutte “cūlasubhaddāya, gahapati, nimantito”ti vatvā “nanu, bhante, cūlasubhaddā dūre vasati ito vīsatiyojanasatamatthake”ti vutte, “āma gahapati, dūre vasantāpi hi sappurisā abhimukhe thitā viya pakāsentī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

304.

“Dūre santo pakāsentī, himavantova pabbato;
Asantettha na dissanti, rattim khittā yathā sarā”ti.

Tattha **santoti** rāgādīnaṃ santatāya buddhādayo santā nāma. Idha pana pubbabuddhesu katādhikārā ussannakusalāmūlā bhāvitabhāvanā sattā santoti adhippetā. **Pakāsentī**ti dūre thitāpi buddhānaṃ ñānapathaṃ āgacchantā pākataṃ honti. **Himavanto vāti** yathā hi tiyojanasahassavitthato pañcayojanasatubbedho caturāsītiyā kūṭasahashehi paṭimaṇḍito himavantapabbato dūre thitānampi

abhimukhe thito viya pakāseti, evaṃ pakāsentīti attho. **Asantetthā**ti diṭṭhadhammagarukā vitinaṅaparalokā āmisacakkhukā jīvikatthāya pabbajitā bālapuggalā asanto nāma, te ettha buddhānaṃ dakkhiṇassa jāṇumaṅḍalassa santike nisinnāpi na dissanti na paññāyanti. **Rattiṃ khittā**ti rattiṃ caturāṅgasamannāgate andhakāre khittasarā viya tathārūpassa upanissayabhūṭassa pubbahetuno abhāvena na paññāyanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sakko devarājā “sathārā subhaddāya nimantanam adhivāsita”nti nātvā vissakammadevaputtam āṇāpesi – “pañca kūtāgārasatāni nimminivā sve buddhappamukham bhikkhusaṅgham ugganagaraṃ nehī”ti. So punadivase pañcasatāni kūtāgārāni nimminivā jetavanadvāre aṭṭhāsi. Sathā uccinivā visuddhakhīṇāsavānaṃyeva pañcasatāni ādāya saparivāro kūtāgāresu nisīditvā ugganagaraṃ agamāsi. Uggasetṭhipi saparivāro subhaddāya dinnanayeneva tathāgatassa āgatamaggam olovento sathāraṃ mahantena sirivibhavana āgacchantaṃ disvā pasannamānaso mālādīhi mahantaṃ sakkāraṃ karonto saparivāro sampañcchitvā vanditvā mahādānaṃ datvā punappunam nimantevā sathāraṃ mahādānaṃ adāsi. Sathāpissa sappāyam sallakkhetvā dhammaṃ desesi. Taṃ ādiṃ katvā caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhissamāyo ahoṣi. Sathā “cūlasubhaddāya anuggahaṇattham tvam idheva hohī”ti anuruddhattheram nivattāpetvā sāvattameva agamāsi. Tato paṭṭhāya taṃ nagaram saddhāsampannaṃ ahoṣīti.

Cūlasubhaddāvatthu aṭṭhamam.

9. Ekavīhārittheravatthu

Ekāsananti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto ekavīhārittheram nāma ārabha kathesi.

So kira thero ekakova seyyam kappeti, ekakova nisīdati, ekakova caṅkamati, ekakova tiṭṭhatīti catuparisantare pākato ahoṣi. Atha naṃ bhikkhū, “bhante, evarūpo nāmāyam thero”ti tathāgatassārocesum. Sathā “sādhū sādhū”ti tassa sādhukāraṃ datvā “bhikkhunā nāma pavivittena bhavitabba”nti viveke ānisaṃsaṃ kathetvā imaṃ gāthamāha –

305.

“Ekāsanam ekaseyyam, eko caramatandito;
Eko damayamattānaṃ, vanante ramito siyā”ti.

Tattha **ekāsanam ekaseyyanti** bhikkhusahassamajjhēpi mūlakammaṭṭhānaṃ avijahitvā teneva manasikārena nisinnassa āsanaṃ ekāsanam nāma. Lohapāsādasadisēpi ca pāsāde bhikkhusahassamajjhēpi paññatte vicitrapaccattharaṇūpadhāne mahārahe sayane satim upaṭṭhapetvā dakkhiṇena passena mūlakammaṭṭhānamanāsikārena nipannassa bhikkhuno seyyā ekaseyyā nāma. Evarūpaṃ ekāsanañca ekaseyyañca bhajethāti attho. **Atanditoti** jaṅghabalaṃ nissāya jīvitakappanena akusīto hutvā sabbīriyāpathesu ekakova carantoti attho. **Eko damayanti** rattiṭṭhānādīsu kammaṭṭhānaṃ anuyuñjitvā maggaphalādhigamavasena ekova hutvā attānaṃ damentoti attho. **Vanante ramito siyāti** evaṃ attānaṃ damento itthipurisasaddādīhi pavivitte vananteveva abhiramito bhavēyya. Na hi sakkā ākiṇṇavīhārinā evaṃ attānaṃ dametunti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsu. Tato paṭṭhāya mahājano ekavīhārikameva patthesīti.

Ekavīhārittheravatthu navamam.

Pakiṇṇakavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekavīsatiṃ vaggo.

22. Nirayavaggo

1. Sundarīparibbājikāvattu

Abhūtavādīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sundariṃ paribbājikaṃ ārabha kathesi.

“Tena kho pana samayena bhagavā sakkato hoti garukato mānito pūjito”ti vatthu vitthārato udāne (udā. 38) āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo – bhagavato kira bhikkhusaṅghassa ca pañcannaṃ mahānadānaṃ mahoghasadise lābhasakkāre uppanne hatalābhasakkārā aññatitthiyā sūriyuggamanakāle khajjopanakā viya nippabhā hutvā ekato sannipatitvā mantayimṣu – “mayāṃ samaṇassa gotamassa uppannakālato paṭṭhāya hatalābhasakkārā, na no koci atthibhāvampi jānāti, kena nu kho saddhiṃ ekato hutvā samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ uppādetvā lābhasakkāramassa antaradhāpeyyamā”ti. Atha nesam etadahosi – “sundariyā saddhiṃ ekato hutvā sakkuṇissamā”ti. Te ekadivasam sundariṃ titthiyārāmaṃ pavisitvā vanditvā tṭhitaṃ nālapimṣu. Sā punappunaṃ sallapantīpi paṭivacanaṃ alabhitvā “api panayyā, kenaci viheṭhitatthā”ti pucchi. “Kiṃ, bhagini, samaṇaṃ gotamaṃ amhe viheṭhetvā hatalābhasakkāre katvā vicarantaṃ na passasī”ti? “Mayā ettha kiṃ kātum vaṭṭatī”ti? “Tvam khosi, bhagini, abhirūpā sobhaggappattā, samaṇassa gotamassa ayasaṃ āropetvā mahājanaṃ tava kathaṃ gāhāpetvā hatalābhasakkāraṃ karohī”ti. Sā taṃ sutvā “sādhū”ti sampaṭicchitvā pakkantā tato paṭṭhāya mālāgandhavilepanakappūrakaṭukaphalādīni gahetvā sāyaṃ mahājanassa satthu dhammadesanaṃ sutvā nagaraṃ pavisanakāle jetavanābhimukhī gacchati, “kahaṃ gacchasi”ti ca puṭṭhā “samaṇassa gotamassa santikaṃ gamissāmi, ahañhi tena saddhiṃ ekagandhakuṭiyam vasāmi”ti vatvā aññatarasmim titthiyārāme vasitvā pātova jetavanamaggaṃ otaritvā nagarābhimukhī āgacchantī “kiṃ, sundari, kahaṃ gatāsī”ti puṭṭhā “samaṇena gotamena saddhiṃ ekagandhakuṭiyam vasitvā taṃ kilesaratiyā ramāpetvā āgatāmhī”ti vadati.

Atha te katipāhaccayena dhuttānaṃ kahāpaṇe datvā “gacchatha sundariṃ māretvā samaṇassa gotamassa gandhakuṭiyā samīpe mālākacavarantare nikkhipitvā ethā”ti vadimṣu. Te tathā akaṃsu. Tato titthiyā “sundariṃ na passamā”ti kolāhalaṃ katvā rañño ārocetvā “kahaṃ vo āsaṅkā”ti vuttā “imesu divasesu jetavane vasati, tatthassā pavattim na jānāmā”ti vatvā “tena hi gacchatha, naṃ vicinathā”ti rañña anuññātā attano upaṭṭhāke gahetvā jetavanaṃ gantvā vicinantaṃ mālākacavarantare taṃ disvā mañcakaṃ āropetvā nagaraṃ pavesetvā “samaṇassa gotamassa sāvakā ‘satthārā kataṃ pāpakammaṃ paṭicchādessamā’ti sundariṃ māretvā mālākacavarantare nikkhipimṣu”ti rañño ārocayimṣu. Rājā “tena hi gacchatha, nagaraṃ āhiṇḍathā”ti āha. Te nagaravithīsu “passatha samaṇānaṃ sakyaputtīyānaṃ kamma”ntiādīni vatvā puna rañño nivesanadvāraṃ āgamimṣu. Rājā sundariyā sarīraṃ āmakasūsaṇe aṭṭakaṃ āropetvā rakkhāpesi. Sāvattivāsino tṭhāpetvā ariyasāvake sesā yebhuyyena “passatha samaṇānaṃ sakyaputtīyānaṃ kamma”ntiādīni vatvā antonagarepi bahinagarepi bhikkhū akkosantā vicaranti. Bhikkhū taṃ pavattim tathāgatassa ārocesuṃ. Satthā “tena hi tumhepi te manusse evaṃ paṭicodethā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

306.

“Abhūtavādī nirayaṃ upeti,
Yo vāpi katvā na karomicāha;
Ubhopi te pecca samā bhavanti,
Nihīnakammā manujā paratthā”ti.

Tattha **abhūtavādī**ti parassa dosaṃ adisvāva musāvādaṃ katvā tucchena paraṃ abbhācikkhanto. **Katvā**ti yo vā pana pāpakammaṃ katvā “nāhaṃ etaṃ karomi”ti āha. **Pecca samā bhavanti**ti te ubhopi janā paralokaṃ gantvā nirayaṃ upagamana gatiyā samā bhavanti. Gatiyeva nesam paricchinnā, āyu pana nesam na paricchinnaṃ. Bahukañhi pāpakammaṃ katvā ciraṃ niraye paccanti, parittaṃ katvā appamattakameva kālaṃ. Yasmā pana nesam ubhinnaṃpi lāmakameva kammaṃ, tena vuttaṃ – “**nihīnakammā manujā paratthā**”ti. Paratthāti imassa pana padassa purato peccapadena sambandho. Pecca parattha ito gantvā te nihīnakammā paraloke samā bhavanti attho. Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimṣūti.

Rājā “sundariyā aññehi māritabhāvaṃ jānāthā”ti purise uyyojesi. Atha te dhuttā tehi kahāpaṇehi suraṃ pivantaññamaññaṃ kalahaṃ kariṃsu. Eko ekaṃ āha – “tvam sundariṃ ekappahāreneva māretvā mālākacavarantare nikkhipitvā tato laddhakahāpaṇehi suraṃ pivasi, hotu hotu”ti. Rājapurisā te dhutte gahetvā rañño dassesuṃ. Atha ne rājā “tumhehi sā māritā”ti pucchi. “Āma, devā”ti. “Kehi mārāpitā”ti? “Aññatitthiyehi, devā”ti. Rājā titthiye pakkosāpetvā pucchi. Te tatheva vadimṣu. Tena

hi gacchatha tumhe evaṃ vadantā nagaraṃ āhiṇḍatha – “ayaṃ suṇḍarī samaṇassa gotamassa avaṇṇaṃ āropetukāmehi amhehi mārapitā, neva samaṇassa gotamassa, na sāvakānaṃ doso atthi, amhākameva doso”ti. Te tathā kariṃsu. Bālamahājano tadā saddahi, titthiyāpi dhuttāpi purisavadhandaṇḍaṃ pāpuṇiṃsu. Tato paṭṭhāya buddhānaṃ sakkāro mahā ahoṣīti.

Suṇḍarīparibbājikāvattu paṭhamaṃ.

2. Duccaritaphalapīlitavatthu

Kāsāvakaṇṭhāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto duccaritaphalānubhāvena pīlīte satte ārabba kathesi.

Āyasmā hi moggallāno lakkhaṇattherena saddhiṃ gijjhakūṭā orohanto aṭṭhisankhalikapetādīnaṃ attabhāve disvā sitaṃ karonto lakkhaṇattherena sitakāraṇaṃ puṭṭho “akālo, āvuso, imassa pañhassa, tathāgatassa santike maṃ puccheyyāsi”ti vatvā tathāgatassa santike therena puṭṭho aṭṭhisankhalikapetādīnaṃ diṭṭhabhāvaṃ ācikkhitvā “idhāhaṃ, āvuso, gijjhakūṭā pabbatā orohanto addasaṃ bhikkhuṃ vehāsaṃ gacchantaṃ, tassa saṅghātipi ādittā sampajjalitā sajotibhūtā...pe... kāyopi āditto”tiādīna (pārā. 230; saṃ. ni. 2.218) nayena saddhiṃ pattacīvarakāyabandhanādīhi ḍayhamāne pañca sahadhammike ārocesi. Satthā tesāṃ kassapadasabalassa sāsane pabbajitvā pabbajjāya anurūpaṃ kātuṃ asakkontānaṃ pāpabhāvaṃ ācikkhitvā tasmim̐ khaṇe tattha nisinnānaṃ bahūnaṃ pāpabhikkhūnaṃ duccaritakammaṃ vipākaṃ dassento imaṃ gāthamāha –

307.

“Kāsāvakaṇṭhā bahavo, pāpadhammā asaṇṇatā;
Pāpā pāpehi kammehi, nirayaṃ te upapajjare”ti.

Tattha **kāsāvakaṇṭhā**ti kāsāvena paliveṭhitakaṇṭhā. **Pāpadhammā**ti lāmakadhammā. **Asaṇṇatā**ti kāyādisaṃyamarahitā, tathārūpā pāpapuggalā attanā katehi akusalakammehi nirayaṃ upapajjanti, te tattha paccitvā tato cutā vipākāvasesena petesupī evaṃ paccantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Duccaritaphalapīlitavatthu dutiyaṃ.

3. Vaggumudātīriyabhikkhuvatthu

Seyyo ayoguloti imaṃ dhammadesanaṃ satthā vesāliṃ upanissāya mahāvane viharanto vaggumudātīriye bhikkhū ārabba kathesi. Vatthu uttarimanussadhammapārājike (pārā. 193 ādayo) āgatameva.

Tadā hi satthā te bhikkhū “kiṃ pana tumhe, bhikkhave, udarassatthāya gihīnaṃ aṇṇamaṇṇassa uttarimanussadhammassa vaṇṇaṃ bhāsittā”ti vatvā tehi “āma, bhante”ti vutte te bhikkhū anekapariyāyena garahitvā imaṃ gāthamāha –

308.

“Seyyo ayogulo bhutto, tatto aggisikhūpamo;
Yañce bhuñjeyya dussīlo, raṭṭhapiṇḍamasañṇato”ti.

Tattha **yañce bhuñjeyyā**ti yaṃ dussīlo nissīlapuggalo kāyādīhi asaṇṇato raṭṭhavāsīhi saddhāya dīnaṃ raṭṭhapiṇḍaṃ “samaṇomhī”ti paṭijānanto gahetvā bhuñjeyya, tatto āditto aggivaṇṇo ayogulo bhutto seyyo suṇḍarataro. Kiṃ kāraṇā? Tappaccayā hi ekova attabhāvo jhāyeyya, dussīlo pana saddhādeyyaṃ bhuñjitvā anekānipi jātisatāni niraye pacceyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthu tatiyaṃ.

4. Khemakasetṭhiputtavatthu

Cattāri ṭhānānī imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikassa bhāgineyyaṃ khemakaṃ nāma seṭṭhiputtaṃ ārabha kathesi.

So kira abhirūpo ahoṣi, yebhuyyena itthiyo taṃ disvā rāgābhībūtā sakabhāvena saṅghātuṃ nāsakkhiṃsu. Sopi paradārakammābhiratova ahoṣi. Atha naṃ rattim rājapurisā gahetvā rañño dassesuṃ. Rājā mahāseṭṭhissa lajjāmīti taṃ kiñci avatvā vissajjāpesi. So pana neva viramī. Atha naṃ dutiyampi tatiyampi rājapurisā gahetvā rañño dassesuṃ. Rājā vissajjāpesiyeva. Mahāseṭṭhi, taṃ pavattim sutvā taṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā taṃ pavattim ārocetvā, “bhante, imassa dhammaṃ desethā”ti āha. Satthā tassa saṃvegakathaṃ vatvā paradārasevanāya dosaṃ dassento imā gāthā abhāsi

309.

“Cattāri ṭhānāni naro pamatto,
Āpajjati paradārūpasevī;
Apuññalābhaṃ na nikāmaseyyaṃ,
Nindaṃ tatīyaṃ nirayaṃ catutthaṃ.

310.

“Apuññalābho ca gatī ca pāpikā,
Bhītaṃ bhītāya ratī ca thokikā;
Rājā ca daṇḍaṃ garukaṃ paṇeti,
Tasmā naro paradāraṃ na seve”ti.

Tattha **ṭhānānī** dukkhakāraṇāni. **Pamattoti** sativossaggena samannāgato. **Āpajjati** pāpuṇāti. **Paradārūpasevīti** paradāraṃ upasevanto uppathacārī. **Apuññalābhanti** akusalalābhaṃ. **Na nikāmaseyyanti** yathā icchati, evaṃ seyyaṃ alabhitvā anicchitaṃ parittakameva kālaṃ seyyaṃ labhati. **Apuññalābho cāti** evaṃ tassa ayañca apuññalābho, tena ca apuññena nirayasāṅkhātā pāpikā gati hoti. **Ratī ca thokikāti** yā tassa bhītaṃ bhītāya itthiyā saddhiṃ rati, sāpi thokikā parittā hoti. **Garukanti** rājā ca hatthachedādivasena garukaṃ daṇḍaṃ paṇeti. **Tasmāti** yasmā paradāraṃ sevanto etāni apuññādīni pāpuṇāti, tasmā paradāraṃ na seveyyāti attho.

Desanāvasāne khemako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tato paṭṭhāya mahājano sukhaṃ vītināmesi. Kiṃ panassa pubbakammanti? So kira kassapabuddhakāle uttamamallo hutvā dve suvaṇṇapaṭākā dasabalassa kañcanathūpe āropetvā patthanam paṭṭhapesi “ṭhapetvā nītisālohititthiyo avasesā maṃ disvā rajjantū”ti. Idamassa pubbakammanti. Tena taṃ nibbattanibbattaṭṭhāne disvā paresaṃ itthiyo sakabhāvena saṅghātuṃ nāsakkhiṃsūti.

Khemakaseṭṭhiputtavatthu catutthaṃ.

5. Dubbacabhikkhuvatthu

Kuso yathāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ dubbacabhikkhuṃ ārabha kathesi.

Eko kira bhikkhu asañcicca ekaṃ tiṇaṃ chinditvā kukkucce uppanne ekaṃ bhikkhuṃ upasaṅkamitvā, “āvuso, yo tiṇaṃ chindati, tassa kiṃ hoti”ti taṃ attanā katabhāvaṃ ārocetvā pucchi. Atha naṃ itaro “tvam tiṇassa chinnaṃ kiñci hoti saññaṃ karosi, na ettha kiñci hoti, desetvā pana mucatī”ti vatvā sayampi ubhoḥi hatthehi tiṇaṃ luñcitvā aggahesi. Bhikkhū taṃ pavattim satthu ārocesuṃ. Satthā taṃ bhikkhuṃ anekapariyāyena vigarahitvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

311.

“Kuso yathā duggahito, hatthamevānukantati;
Sāmaññaṃ dupparāmaṭṭhaṃ, nirayāyupakaḍḍhati.

312.

“Yaṃ kiñci sithilaṃ kammaṃ, saṃkiliṭṭhañca yaṃ vataṃ;
Saṅkassaraṃ brahmacariyaṃ, na taṃ hoti mahapphalaṃ.

313.

“Kayirā ce kayirāthenaṃ, daḷhamenaṃ parakkame;
Sithilo hi paribbājo, bhiyyo ākirate raja’nti.

Tattha **kusoti** yaṃ kiñci tikhiṇadhāraṃ tiṇaṃ antamaso tālapaṇṇampi, yathā so kuso yena duggahito, tassa hatthaṃ anukantati phāleti, evameva samaṇadhammasaṅkhātaṃ sāmāñṇampi khaṇḍasīlādītāya dupparāmaṭṭhaṃ **nirayāyupakaḍḍhati**, niraye nibbattāpetīti attho. **Sithilanti** olīyitvā karaṇena sithilagāhaṃ katvā kataṃ yaṃkiñci kammaṃ. **Samkiliṭṭhanti** vesiyādikesu agocaresu caraṇena samkiliṭṭhaṃ. **Saṅkassaranti** saṅkāhi saritabbaṃ, uposathakiccādīsu aññatarakiccena sannipatitampi saṅghaṃ disvā “addhā ime mama cariyaṃ ñatvā maṃ ukkhipitukāmāva sannipatitā”ti evaṃ attano āsaṅkāhi saritaṃ ussaṅkitaṃ parisāṅkitaṃ. **Na taṃ hotīti** taṃ evarūpaṃ samaṇadhammasaṅkhātaṃ brahmacariyaṃ tassa puggalassa mahapphalaṃ na hoti, tassa mahapphalābhāveneva bhikkhadāyakaṇampissa na mahapphalaṃ hotīti attho. **Kayirā ceti** tasmā yaṃ kammaṃ kareyya, taṃ kareyyātheva. **Daḷhamenaṃ parakkameti** thirakatameva katvā avattasamādāno hutvā enaṃ kayirā. **Paribbājoti** sithilabhāvena kato khaṇḍādibhāvappatto samaṇadhammo. **Bhiyyo ākirate rajanti** abbhantare vijjamaṇaṃ rāgarajādiṃ evarūpo samaṇadhammo apānetuṃ na sakkoti, atha kho tassa upari aparampi rāgarajādiṃ ākiratīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu, sopi bhikkhu saṃvare thatvā pacchā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pāpuṇīti.

Dubbacabhikkhuvatthu pañcamaṃ.

6. Issāpakatitthivatthu

Akatanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ issāpakataṃ itthiṃ ārabha kathesi.

Tassā kira sāmiko ekāya gehadāsiyā saddhiṃ santhavaṃ akāsi. Sā issāpakatā taṃ dāsiṃ hatthapādesu bandhitvā tassā kaṇṇanāsaṃ chinditvā ekasmiṃ guḷhagabbhe pakkhipitvā dvāraṃ pidahitvā tassa kammaṃ attanā katabhāvaṃ paṭicchadetuṃ “ehi, ayya, vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇissāmā”ti sāmikaṃ ādāya vihāraṃ gantvā dhammaṃ suṇantī nisīdi. Athassā āgantukaññatakā gehaṃ āgantvā dvāraṃ vivaritvā taṃ vippakāraṃ disvā dāsiṃ mocayīṃsu. Sā vihāraṃ gantvā catuparisamajje thitā tamatthaṃ dasabalassa ārocesi. Satthā tassā vacanaṃ sutvā “duccaritaṃ nāma ‘idaṃ me aññe na jānantī’ti appamattakampi na kātappaṃ, aññasmiṃ ajānantepi sucaritameva kātappaṃ. Paṭicchadetvā katampi hi duccaritaṃ nāma pacchānutāpaṃ karoti, sucaritaṃ pāmojjameva janetī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

314.

“Akataṃ dukkaṭaṃ seyyo, pacchā tappati dukkaṭaṃ;
Katañca sukataṃ seyyo, yaṃ katvā nānutappatī”ti.

Tattha **dukkāṭanti** sāvajjaṃ apāyasaṃvattanikaṃ kammaṃ akatameva seyyo varam uttamaṃ. **Pacchā tappatīti** tañhi anussaritānussaritakāle tappatiyeva. **Sukatanti** anavajjaṃ pana sukhadāyakaṃ sugatisaṃvattanikameva kammaṃ kataṃ seyyo. **Yaṃ katvāti** yaṃ kammaṃ katvā pacchā anussaraṇakāle na tappati nānutappati, somanassajātova hoti, taṃ kammaṃ varanti attho.

Desanāvasāne upāsako ca sā ca itthī sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu. Tañca pana dāsiṃ tattheva bhujissaṃ katvā dhammacāriṇiṃ kariṃsūti.

Issāpakatitthivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Nagaraṃ yathāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule āgantuke bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira ekasmiṃ paccante vassaṃ upagantvā paṭhamamāse sukhaṃ vihariṃsu. Majjhimamāse corā āgantvā tesam gocaragāmaṃ paharivā karamare gahetvā agamaṃsu. Tato paṭṭhāya manussā corānaṃ paṭibāhanatthāya taṃ paccantanagaraṃ abhisankharontā te bhikkhū sakkaccaṃ upaṭṭhātuṃ okāsaṃ na labhiṃsu. Te aphāsukaṃ vassaṃ vasitvā vutthavassā satthu dassanāya sāvattimṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Satthā tehi saddhimṃ katapaṭisanthāro “kiṃ, bhikkhave, sukhaṃ vasitthā”ti pucchitvā, “bhante, mayaṃ paṭhamamāseva sukhaṃ vasimhā, majjhimamāse corā gāmaṃ pahariṃsu, tato paṭṭhāya manussā nagaraṃ abhisankharontā sakkaccaṃ upaṭṭhātuṃ okāsaṃ na labhiṃsu. Tasmā aphāsukaṃ vassaṃ vasimhā”ti vutte “alam, bhikkhave, mā cintayittha, phāsuvihāro nāma niccakālaṃ dullabho, bhikkhunā nāma yathā te manussā nagaraṃ gopayimṃsu, evaṃ attabhāvameva gopayitum vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

315.

“Nagaraṃ yathā paccantaṃ, guttaṃ santarabāhiraṃ;
Evaṃ gopetha attānaṃ, khaṇo vo mā upaccagā;
Khaṇātītā hi socanti, nirayamhi samappitā”ti.

Tattha **santarabāhiraṃ**, bhikkhave, yathā tehi manussehi taṃ paccantanagaraṃ dvārapākārādīni thirāni karontehi saantaraṃ, aṭṭalakaparikhādīni thirāni karontehi sabāhiraṃ santarabāhiraṃ suguttaṃ kataṃ, evaṃ tumhepi satimṃ upaṭṭhapetvā ajjhattikāni cha dvārāni pidahitvā dvārarakkhikaṃ satimṃ avissajjetvā yathā gayhamānāni bāhirāni cha āyatanāni ajjhattikānaṃ upaghātāya saṃvattanti, tathā aggahaṇena tānipi thirāni katvā tesam appavesāya dvārarakkhikaṃ satimṃ appahāya vicarantā attānaṃ gopethāti attho. **Khaṇo vo mā upaccagāti** yo hi evaṃ attānaṃ na gopeti, taṃ puggalaṃ ayaṃ buddhuppādakhaṇo majjhimadesa upattikhāṇo sammādiṭṭhiyā paṭiladdhakhaṇo channaṃ āyatanānaṃ avekallakhaṇoti sabbopi ayaṃ khaṇo atikkamati, so khaṇo tumhe mā atikkamatu. **Khaṇātītāti** ye hi taṃ khaṇaṃ atītā, te ca puggale so ca khaṇo atīto, te nirayamhi samappitā hutvā tattha nibbattitvā socantīti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū uppannaṃvegā arahatte patiṭṭhahimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Nigaṇṭhavatthu

Alajjitāyeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto nigaṇṭhe ārabha katesi.

Ekasmiṃhi divase bhikkhū nigaṇṭhe disvā kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, sabbaso appaṭicchannehi acelakehi ime nigaṇṭhā varatarā, ye ekaṃ purimappaṃsāpi tāva paṭicchādenti, sahirikā maññe ete”ti. Taṃ sutvā nigaṇṭhā “na mayaṃ etena kāraṇena paṭicchādema, paṃsurajādayo pana puggalā eva, jīvitindriyapaṭibaddhā eva, te no bhikkhābhājanesu mā paṭimsūti iminā kāraṇena paṭicchādemā”ti vatvā tehi saddhimṃ vādapaṭivādavasena bahuṃ kathaṃ katesuṃ. Bhikkhū satthāraṃ upasaṅkamitvā nisinnakāle taṃ pavattim ārocesuṃ. Satthā, “bhikkhave, alajjitabbena lajjitvā lajjitabbena alajjamānā nāma duggatiparāyaṇāva hontī”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

316.

“Alajjitāye lajjanti, lajjitāye na lajjare;
Micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggatiṃ.

317.

“Abhaye bhayadassino, bhaye cābhayadassino;
Micchādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggati”nti.

Tattha **alajjitāyeti** alajjitabbena. Bhikkhābhājanañhi alajjitabbaṃ nāma, te pana taṃ paṭicchādetvā vicarantā tena lajjanti nāma. **Lajjitāyeti** apaṭicchannena hirikopīnaṅgena lajjitabbena. Te pana taṃ apaṭicchādetvā vicarantā lajjitāye na lajjanti nāma. Tena tesam alajjitabbena lajjitaṃ lajjitabbena alajjitaṃ tucchagahaṇabhāvena ca aññathāgahaṇabhāvena ca micchādiṭṭhi hoti. Taṃ samādiyitvā vicarantā pana te micchādiṭṭhisamādānā sattā nirayādibhedam duggatiṃ gacchantīti attho. **Abhāyeti** bhikkhābhājanaṃ nissāya rāgadosamohamānadiṭṭhikilesaduccaritabhayānaṃ anuppajjanato bhikkhābhājanaṃ abhayaṃ nāma, bhayena taṃ paṭicchādentā pana abhaye **bhayadassino** nāma.

Hirikopīnaṅgaṃ pana nissāya rāgādīnaṃ uppajjanato taṃ bhayaṃ nāma, tassa apaṭicchādanena **bhaye cābhayadassino**. Tassa taṃ ayathāgahaṇassa samādinnaṭṭā micchādīṭṭhisamādānā sattā duggaḥiṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne bahū nigaṇṭhā saṃviggamānasā pabbajimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Nigaṇṭhavatthu aṭṭhamam.

9. Titthiyasāvakaṃvatthu

Avajjeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto titthiyasāvake ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi samaye aññatitthiyasāvakā attano putte sammādiṭṭhikānaṃ upāsakānaṃ puttehi saddhiṃ saparivāre kīḷamāne disvā gehaṃ āgatakāle “na vo samaṇā sakyaputtiyā vanditabbā, nāpi tesam vihāraṃ pavisitabba”nti sapathaṃ kārayimsu. Te ekadivasam jetavanavihārassa bahidvāraḷṭṭhakasāmaṇṭe kīḷantā pipāsītā ahesuṃ. Athekaṃ upāsakadāraḷṭṭhaṃ “tvam ettha gantvā pānīyaṃ pivitvā ambhākampi āharāhi”ti paḥiṇimsu. So vihāraṃ pavisitvā satthāraṃ vanditvā pānīyaṃ pivitvā tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ satthā “tvameva pānīyaṃ pivitvā gantvā itarepi pānīyapivanatthāya idheva pesehi”ti āha. So tathā akāsi. Te āgantvā pānīyaṃ pivimsu. Satthā te pakkosāpetvā tesam sappāyaṃ dhammakathaṃ kathetvā te acalasaddhe katvā saraṇesu ca sīlesu ca paṭiṭṭhāpesi. Te sakāni gehāni gantvā tamatthaṃ mātāpitūnaṃ ārocesuṃ. Atha nesam mātāpitāro “puttakā no vipannadiṭṭhikā jātā”ti domanassappattā paridevimsu. Atha tesam chekā sambahulā paṭivissakā manussā āgantvā domanassavūpasamanatthāya dhammaṃ kathayimsu. Te tesam kathaṃ sutvā “ime dāraḷṭṭhaṃ samaṇassa gotamasseva niyyādessāmā”ti mahantena ṇātigaṇena saddhiṃ vihāraṃ nayimsu. Satthā tesam ajjhāsayaṃ oloketvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

318.

“Avajje vajjamatino, vajje cāvajjadassino;
Micchādīṭṭhisamādānā, sattā gacchanti duggaḥiṃ.

319.

“Vajjaṇca vajjato ṇatvā, avajjaṇca avajjato;
Sammādiṭṭhisamādānā, sattā gacchanti suggati”nti.

Tattha **avajjeti** dasavatthukāya sammādiṭṭhiyā, tassā upanissayabhūte dhamme ca. **Vajjamatinoti** vajjam idanti uppannamatino. Dasavatthukāya micchādīṭṭhiyā pana tassā upanissayabhūte dhamme ca avajjadassino, etissā avajjam vajjato vajjaṇca avajjato ṇatvā gahaṇasaṅkhātāya micchādīṭṭhiyā samādinnaṭṭā micchādīṭṭhisamādānā sattā duggaḥiṃ gacchantīti attho. Dutiyagāthāya vuttavipariyāyena attho veditabbo.

Desanāvasāne sabbepi te tīsu saraṇesu paṭiṭṭhāya aparāparaṃ dhammaṃ suṇantā sotāpattiphale paṭiṭṭhahimsūti.

Titthiyasāvakaṃvatthu navamaṃ.

Nirayavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvāvīsatiṃ vaggo.

23. Nāgavaggo

1. Attadantavatthu

Ahaṃ nāgo vāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā kosambiyaṃ viharanto attānaṃ ārabha kathesi. Vatthu appamādavaggassa ādigāthāvaṇṇanāya vitthāritameva. Vuttaṇhetam tattha (dha. pa. aṭṭha. 1.sāmāvativatthu) –

Māgaṇḍiyā tāsam kiñci kātum asakkuṇitvā “samaṇassa gotamasseva kattabbaṃ karissāmī”ti nāgarānaṃ lañjaṃ datvā “samaṇaṃ gotamaṃ antonagaraṃ pavisitvā carantaṃ dāsakammakaraporisehi saddhiṃ akkosetvā paribhāsetvā palāpethā”ti āṇāpesi. Micchādītthikā tīsu ratanesu appasannā antonagaraṃ pavitthaṃ satthāraṃ anubandhitvā “corosi bālosi mūlhosi thenosi oṭṭhosi goṇosi gadrabhosi nerayikosi tiracchānagatosi, natthi tuyhaṃ sugati, duggatiyeva tuyhaṃ pāṭikañkhā”ti dasahi akkosavatthūhi akkosanti paribhāsanti. Taṃ sutvā āyasmā ānando satthāraṃ etadavoca – “bhante, ime nāgarā amhe akkosanti paribhāsanti, ito aññattha gacchāmā”ti. “Kuhiṃ, ānandā”ti? “Aññaṃ nagaraṃ, bhante”ti. “Tattha manussesu akkosantesu paribhāsantesu puna kattha gamissāmānandā”ti. “Tatopi aññaṃ nagaraṃ, bhante”ti. “Tattha manussesu akkosantesu paribhāsantesu kuhiṃ gamissāmānandā”ti. “Tatopi aññaṃ nagaraṃ, bhante”ti. “Ānanda, na evaṃ kātum vaṭṭati, yattha adhikaraṇaṃ uppannaṃ, tattheva tasmiṃ vūpasante aññattha gantum vaṭṭati, ke pana te, ānanda, akkosanti”ti. “Bhante, dāsakammakare upādāya sabbe akkosanti”ti. “Ahaṃ, ānanda, saṅgāmaṃ otiṇṇahatthisadiso. Saṅgāmaṃ otiṇṇahatthino hi catūhi disāhi āgate sare sahitum bhāro, tattheva bahūhi dussīlehi kathitakathānaṃ sahanaṃ nāma mayhaṃ bhāro”ti vatvā attānaṃ ārabba dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

320.

“Ahaṃ nāgo va saṅgāme, cāpato patitaṃ saraṃ;
Ativākyam titikkhissam, dussīlo hi bahujjano.

321.

“Dantaṃ nayanti samitiṃ, dantaṃ rājābhīrūhati;
Danto seṭṭho manussesu, yotivākyam titikkhati.

322.

“Varamassatarā dantā, ājānīyā ca sindhavā;
Kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato vara”nti.

Tattha **nāgovāti** hatthī viya. **Cāpato patitanti** dhanuto muttaṃ. **Ativākyanti** aṭṭhaanariyavohārasena pavattaṃ vītikkamavacanaṃ. **Titikkhissanti** yathā saṅgāmāvacaro sudanto mahānāgo khamo sattipahārādīni cāpato muccitvā attani patite sare avihaññaṃ māno titikkhati, evameva evarūpaṃ ativākyam titikkhissam, saḥissāmīti attho. **Dussīlo hīti** ayañhi lokiyamahājano bahudussīlo attano attano rucivasena vācam nicchāretvā ghaṭṭento carati, tattha adhivāsanaṃ ajjupekkhaneva mama bhāro. **Samitinti** uyyānakīlāmaṇḍalādīsū mahājanamaṃ jhaṃ gacchantā dantameva goṇajātiṃ vā assajātiṃ vā yāne yojetvā nayanti. **Rājāti** tathārūpeheva vāhanehi gacchanto rājāpi dantameva abhīrūhati. **Manussesūti** manussesupi catūhi ariyamaggehi danto nibbisevano seṭṭho. **Yotivākyanti** yo evarūpaṃ atikkamavacanaṃ punappunaṃ vuccamānampi titikkhati na paṭippharati na vihaññati, evarūpo danto seṭṭhoti attho.

Assatarāti vaḷavāya gadrabhena jātā. **Ājānīyāti** yaṃ assadamasārathi kāraṇaṃ kāreti, tassa khippaṃ jānanaṃ samatthā. **Sindhavāti** sindhavaratṭhe jātā assā. **Mahānāgāti** kuñjarasañkhātā mahāhatthino. **Attadantoti** ete assatarā ca sindhavā ca kuñjarā ca dantā va varam, na adantā. Yo pana catūhi ariyamaggehi attano dantatāya attadanto nibbisevano, ayaṃ tatopi varam, sabbehipi etehi uttaritaroti attho.

Desanāvasāne lañjaṃ gahetvā vīthisiṅghāṭakādīsū ṭhatvā akkosanto paribhāsanto sabbopi so mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Attadantavatthu paṭhamam.

2. Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu

Na hi etehīti imaṃ dhammadeṣanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ hatthācariyapubbakaṃ bhikkhum ārabba kathesi.

So kira ekadivasam aciravatīnadītīre hatthidamakaṃ “ekaṃ hatthiṃ damessāmī”ti attanā icchitaṃ kāraṇaṃ sikkhāpetum asakkontam disvā samīpe ṭhite bhikkhū āmantetvā āha – “āvuso, sace ayaṃ hatthācariyo imaṃ hatthiṃ asukaṭṭhāne nāma vijjheyya, khippameva imaṃ kāraṇaṃ

sikkhāpeyyā”ti. So tassa kathaṃ sutvā tathā katvā taṃ hatthiṃ sudantaṃ dasesi. Te bhikkhū taṃ pavattiṃ satthu ārocesuṃ. Satthā taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tayā evaṃ vutta”nti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte vigarahitvā “kiṃ te, moghapurisa, hatthiyānena vā aññena vā dantena. Na hi etehi yānehi agatapubbaṃ ṭhānaṃ gantuṃ samatthā nāma atthi, attanā pana sudantena sakkā agatapubbaṃ ṭhānaṃ gantuṃ, tasmā attānameva damehi, kiṃ te etesaṃ damanena”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

323.

“Na hi etehi yānehi, gaccheyya agataṃ disaṃ;
Yathāttanā sudantena, danto dantena gacchatī”ti.

Tassattho – yāni tāni hatthiyānādīni yānāni, na hi etehi yānehi koci puggalo supinantenapi agatapubbattā “agata”nti saṅkhātaṃ nibbānadisaṃ tathā gaccheyya, yathā pubbabhāge indriyadamena aparabhāge ariyamaggabhāvanāya sudantena danto nibbisevano sappañño puggalo taṃ agatapubbaṃ disaṃ gacchatī, dantabhūmiṃ pāpuṇāti. Tasmā attadamaṇameva tato varanti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Hatthācariyapubbakabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Parijññabrāhmaṇaputtavatthu

Dhanapālōti imaṃ dhammadeśanaṃ satthā sāvattiyaṃ viharanto aññatarassa parijññabrāhmaṇassa putte ārabha kathesi.

Sāvattiyaṃ kireko brāhmaṇo aṭṭhasatasahassavibhavo vayappattānaṃ catunnaṃ puttānaṃ āvāhaṃ katvā cattāri satasahassāni adāsi. Athassa brāhmaṇiyā kālakatāya puttā sammantayimisu – “sace ayaṃ aññaṃ brāhmaṇiṃ ānessati, tassā kucchiyaṃ nibbattānaṃ vasena kulasantakaṃ bhijjissati, handa naṃ mayaṃ saṅgaṇhissāmā”ti te taṃ paṇītehi ghāsacchādanādīhi upaṭṭhahantā hatthapādasambāhanādīni karontā upaṭṭhahitvā ekadivasamassa divā niddāyitvā vutṭhitassa hatthapāde sambāhantā pāṭiyekkaṃ gharāvāse ādīnavaṃ vatvā “mayaṃ tumhe iminā nīhārena yāvajīvaṃ upaṭṭhahissāma, sesadhanampi no dethā”ti yācimsu. Brāhmaṇo puna ekekassa satasahassaṃ datvā attano nivatthapārūpanamattaṃ ṭhapetvā sabbaṃ upabhogaparibhogaṃ cattāro koṭṭhāse katvā niyyādesi. Taṃ jeṭṭhaputto katipāhaṃ upaṭṭhahi. Atha naṃ ekadivasam nhatvā āgacchantam dvārakoṭṭhake ṭhatvā suṇhā evamāha – “kiṃ tayā jeṭṭhaputtassa sataṃ vā sahasaṃ vā atirekaṃ dinnam atthi, nanu sabbesaṃ dve dve satasahassāni dinnāni, kiṃ sesaputtānaṃ gharassa maggaṃ na jānāsi”ti. Sopi “nassa vasaṃ”ti kujjhivā aññassa gharaṃ agamāsi. Tatopi katipāhaccayena imināva upāyena palāpito aññassāti evaṃ ekagharaṃ pavesanaṃ alabhamāno paṇḍaraṅgapabbajjaṃ pabbajitvā bhikkhāya caranto kālānamaccayena jarājīṇṇo dubbhojanadukkhaseyyāhi milātasarīro bhikkhāya caranto āgamma pīṭhikāya nipanno niddam okkamitvā uṭṭhāya nisinnō attānaṃ oloketvā puttesu attano patiṭṭhaṃ apassanto cintesi – “samaṇo kira gotamo abbhākuṭiko uttānamukho sukhasambhāso paṭisanthārakusalo, sakkā samaṇam gotamaṃ upasaṅkamitvā paṭisanthāraṃ labhitu”nti. So nivāsanapārūpanam saṅṭhāpetvā bhikkhabhājanaṃ gahetvā daṇḍamādāya bhagavato santikaṃ agamāsi. Vuttampi cetam (saṃ. ni. 1.200) –

Atha kho aññataro brāhmaṇamahāsālo lūkho lūkhaṇvuraṇo yena bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā ekamantaṃ nisinnena tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā etadavoca – “kinu tvam, brāhmaṇa, lūkho lūkhaṇvuraṇo”ti. Idha me, bho gotama, cattāro puttā, te maṃ dārehi saṃpuccha gharā nikkhāmentīti. Tena hi tvam, brāhmaṇa, imā gāthāyo pariyāpuṇitvā sabhāyaṃ mahājanakāye sannipatite puttesu ca sannisinnesu bhāsassu –

“Yehi jātehi nandissaṃ, yesaṅca bhavamicchisaṃ;
Te maṃ dārehi saṃpuccha, sāva vārenti sūkaraṃ.

“Asantā kira maṃ jammā, tāta tātāti bhāsare;
Rakkhasā puttārūpena, te jahanti vayogataṃ.

“Assova jīṇṇo nibbhogo, khādanā apanīyati;

Bālakānaṃ pitā thero, parāgāresu bhikkhati.

“Daṇḍova kira me seyyo, yañce puttā anassavā;
Caṇḍampi goṇaṃ vāreti, atho caṇḍampi kukkuraṃ.

“Andhakāre pure hoti, gambhīre gādhamedhati;
Daṇḍassa ānubhāvena, khalitvā patitiṭṭhatī”ti. (saṃ. ni. 1.200);

So bhagavato santike tā gāthāyo uggaṇhitvā tathārūpe brāhmaṇānaṃ samāgamadivase sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitesu puttesu taṃ sabhaṃ ogāhitvā brāhmaṇānaṃ majjhe mahārahesu āsanesu nisennesu “ayaṃ me kālo”ti sabhāya majjhe pavisitvā hatthaṃ ukkhipitvā “ahaṃ, bho, tumhākaṃ gāthāyo bhāsītukāmo, suṇissathā”ti vatvā “bhāsassu, brāhmaṇa, suṇomā”ti vutte ṭhitakova abhāsi. Tena ca samayena manussānaṃ vattaṃ hoti “yo mātāpitūnaṃ santakaṃ khādanto mātāpitāro na poseti, so māretabbo”ti. Tasmā te brāhmaṇaputtā pitu pādesu patitvā “jīvitaṃ no, tāta, dethā”ti yāciṃsu. So pitu hadayamudutāya “mā me, bho, puttake vināsayittha, possessanti ma”nti āha. Athassa putte manussā āhaṃsu – “sace, bho, ajja paṭṭhāya pītaraṃ na sammā paṭijaggissatha, ghātessāma vo”ti. Te bhītā pītaraṃ pīthe nisīdāpetvā sayāṃ ukkhipitvā gehaṃ netvā sarīraṃ telena abbhañjitvā ubbaṭṭetvā gandhacūṇṇādīhi nhāpetvā brāhmaṇiyo pakkosāpetvā “ajja paṭṭhāya amhākaṃ pītaraṃ sammā paṭijaggatha, sace tumhe pamādaṃ āpajjissatha, niggaṇhissāma vo”ti vatvā paṇītabhojanaṃ bhojesuṃ.

Brāhmaṇo subhojanañca sukhaseyyaṇca āgamma katipāhaccayena sañjātabalo pīṇindriyo attabhāvaṃ oloketvā “ayaṃ me sampatti samaṇaṃ gotamaṃ nissāya laddhā”ti paṇṇākāratthāya ekaṃ dussayugaṃ ādāya bhagavato santikaṃ gantvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisinna taṃ dussayugaṃ bhagavato pādamaṃle ṭhapetvā “mayāṃ, bho gotama, brāhmaṇā nāma ācariyassa ācariyadhaṇaṃ pariyesāma, paṭiggaṇhātu me bhavaṃ gotamo ācariyo ācariyadhana”nti āha. Bhagavā tassa anukampāya taṃ paṭiggahetvā dhammaṃ desesi. Desanāvasāne brāhmaṇo saraṇesu paṭiṭṭhāya evamaṃha – “bho gotama, mayhaṃ puttehi cattāri dhuvabhattāni dinnāni, tato ahaṃ dve tumhākaṃ dammī”ti. Atha naṃ satthā “kalyāṇaṃ, brāhmaṇa, mayāṃ pana ruccanaṭṭhānameva gamissāma”ti vatvā uyyojesi. Brāhmaṇo gharaṃ gantvā putte āha – “tātā, samaṇo gotamo mayhaṃ sahāyo, tassa me dve dhuvabhattāni dinnāni, tumhe tasmim̐ sampatte mā pamajjitthā”ti. Te “sādhū”ti sampatiṅcchiṃsu.

Satthā punadivase piṇḍāya caranto jeṭṭhaputtassa gharadvāraṃ agamāsi. So satthāraṃ disvā pattamādāya gharaṃ pavesetvā mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā paṇītabhojanamadāsi. Satthā punadivase itarassa itarassāti paṭipāṭiyā sabbesaṃ gharāni agamāsi. Sabbe te tatheva sakkāraṃ akāṃsu. Ekadivasaṃ jeṭṭhaputto maṅgale paccupaṭṭhite pītaraṃ āha – “tāta, kassa maṅgalaṃ demā”ti? “Nāhaṃ aṅṅe jānāmi, samaṇo gotamo mayhaṃ sahāyo”ti. “Tena hi taṃ svātanāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ nimantethā”ti. Brāhmaṇo tathā akāsi. Satthā punadivase saparivāro tassa gehaṃ agamāsi. So haritupalitte sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite gehe buddhappamukkaṃ bhikkhusaṅghaṃ nisīdāpetvā appodakamadhupāyasena ceva paṇītena khādanīyena ca parivisi. Antarābhattasmim̐yeva brāhmaṇassa cattāro puttā satthu santike nisīditvā āhaṃsu – “bho gotama, mayāṃ amhākaṃ pītaraṃ paṭijaggāma na pamajjāma, passathimassa attabhāva”nti.

Satthā “kalyāṇaṃ vo kataṃ, mātāpituposanaṃ nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ āciṇṇamevā”ti vatvā “tassa nāgassa vippavāseṇa, virūḷhā sallakī ca kuṭajā cā”ti imaṃ ekādasanipāte **mātuposakanāgarājajātakaṃ** (cariyā. 2.1 ādayo; jā. 1.11.1 ādayo) vitthārena kathetvā imaṃ gāthaṃ abhāsi –

324.

“Dhanapālo nāma kuṅjaro,
Kaṭukabhedano dunnivārayo;
Baddho kabaḷaṃ na bhuñjati,
Sumarati nāgavanassa kuṅjaro”ti.

Tattha **dhanapālo nāmāti** tadā kāsikaraññā hatthācariyaṃ pesetvā ramaṇīye nāgavane gāhāpitassa hatthino etaṃ nāmaṃ. **Kaṭukabhedanoti** tikhiṇamado. Hatthīnañhi madakāle kaṇṇacūlikā pabhijjanti, pakatiyāpi hatthino tasmim̐ kāle aṅkuse vā kuntatomare vā na gaṇenti, caṇḍā bhavanti. So pana aticaṇḍoyeva. Tena vuttaṃ – **kaṭukabhedano dunnivārayoti**. **Baddho kabaḷaṃ na bhuñjati**

so baddho hatthisālaṃ pana netvā vicitrāsāṇiyā parikkhipāpetvā katagandhaparibhaṇḍāya upari baddhavicitravitānāya bhūmiyā ṭhapito rañña rājārahena nānaggarasena bhojanena upaṭṭhāpitopi kiñci bhuñjituṃ na icchi, tamatthaṃ sandhāya “baddho kabaḷaṃ na bhuñjati”ti vuttaṃ. **Sumarati nāgavanassāti** so ramaṇīyaṃ me vasanaṭṭhānanti nāgavanam sarati. “Mātā pana me araṇṇe puttaviyogena dukkhappattā ahosi, mātāpituupaṭṭhānadhammo na me pūراتi, kiṃ me iminā bhojanenā”ti dhammikaṃ mātāpituupaṭṭhānadhammeva sari. Taṃ pana yasmā tasmim nāgavaneyeva ṭhito sakkā pūretuṃ, tena vuttaṃ – **sumarati nāgavanassa kuñjaroti**. Satthari imaṃ attano pubbacariyaṃ ānetvā kathente kathenteyeva sabbepi te assudhārā pavattetvā muduhadaya ohitasotā bhaviṃsu. Atha nesam bhagavā sappāyaṃ viditvā saccāni pakāsetvā dhammaṃ desesi.

Desanāvasāne saddhiṃ puttehi ceva suṇisāhi ca brāhmaṇo sotāpattiphale patiṭṭhahīti.

Parijijñabrāhmaṇaputtavatthu tatiyaṃ.

4. Pasenadikosalavatthu

Middhī yadā hotīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto rājānaṃ pasenadikosalaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi samaye rājā taṇḍuladoṇassa odanaṃ tadupiyena sūpabyañjanena bhuñjati. So ekadivasam bhuttapātarāso bhattasammadaṃ avinodetvāva satthu santikaṃ gantvā kilantarūpo ito cito ca samparivattati, niddāya abhibhuyyamaṇopi ujukaṃ nipajjituṃ asakkonto ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā āha – “kiṃ, mahārāja, avissamitvāva āgatosī”ti? “Āma, bhante, bhuttakālato paṭṭhāya me mahādukkhaṃ hotī”ti. Atha naṃ satthā, “mahārāja, atibahubhojanaṃ evaṃ dukkhaṃ hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

325.

“Middhī yadā hoti mahagghaso ca,
Niddāyitā samparivattasāyī;
Mahāvarāhova nivāpapuṭṭho,
Punappunaṃ gabbhamupeti mando”ti.

Tattha **middhī** thinamiddhābhibhūto. **Mahagghaso cāti** mahābhojano āharahatthakaalamasāṭakatatravaṭṭakakākamāsakabhuttavamitakānaṃ aññataro viya. **Nivāpapuṭṭhoti** kuṇḍakādinā sūkarabhattena puṭṭho. Gharasūkarō hi daharakālato paṭṭhāya posiyamāno thūlasarīrakāle gehā bahi nikkhamituṃ alabhanto heṭṭhāmañcādīsu samparivattitvā assasanto passasanto sayateva. Idaṃ vuttaṃ hoti – yadā puriso middhī ca hoti mahagghaso ca, nivāpapuṭṭho mahāvarāho viya ca aññena iriyāpathena yāpetuṃ asakkonto niddāyanasīlo samparivattasāyī, tadā so “aniccaṃ dukkhaṃ anattā”ti tīṇi lakkhaṇāni manasikātuṃ na sakkoti. Tesam amanasikārā mandapañño punappunaṃ gabbhamupeti, gabbhavāsato na parimuccatīti. Desanāvasāne satthā rañño upakāravasena –

“Manujassa sadā satīmato, mattaṃ jānato laddhabhojane;
Tanukassa bhavanti vedanā, saṅkamaṃ jīrati āyu pālaya”nti. (sam. ni. 1.124);

Imaṃ gātham vatvā uttaramāṇavaṃ uggaṇhāpetvā “imaṃ gātham rañño bhojanavelāya pavedeyyāsi, iminā upāyena bhojanaṃ parihāpeyyāsi”ti upāyaṃ ācikkhi, so tathā akāsi. Rājā aparena samayena nālikodanaparamatāya saṅghito susallahukasarīro sukhappatto satthari uppannavissāso sattāham asadisadānaṃ pavattesi. Dānānumodanāya mahājano mahantaṃ visesaṃ pāpuṇīti.

Pasenadikosalavatthu catuttham.

5. Sānusāmaṇeravatthu

Idaṃ pureti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sānuṃ nāma sāmaṇeraṃ ārabha kathesi.

So kira ekissā upāsikāya ekaputtako ahosi. Atha naṃ sā daharakāleyeva pabbājesi. So pabbajitakālato paṭṭhāya sīlavā ahosi vattasampanno, ācariyupajjhāyāāgantukānaṃ vattaṃ katameva

hoti. Māsassa aṭṭhame divase pātova uṭṭhāya udakamālake udakaṃ upaṭṭhāpetvā dhammassavanaggaṃ sammajjitvā āsanaṃ paññāpetvā dīpaṃ jāletvā madhurassarena dhammassavanaṃ ghoṣeti. Bhikkhū tassa thāmaṃ ñatvā “sarabhaññaṃ bhaṇa sāmaṇerā”ti ajjesanti. So “mayhaṃ hadayavāto rujati, kāyo vā bādhati”ti kiñci paccāhāraṃ akatvā dhammāsanaṃ abhirūhitvā ākāsaṅgaṃ otārento viya sarabhaññaṃ vatvā otaranto “mayhaṃ mātāpitūnaṃ imasmim̃ sarabhaññe pattiṃ dammī”ti vadati. Tassa manussā mātāpitāro pattiyaṃ dinnabhāvaṃ na jānanti. Anantarattabhāve panassa mātā yakkhinī hutvā nibbattā, sā devatāhi saddhiṃ āgantvā dhammaṃ sutvā “sāmaṇerena dinnapattiṃ anumodāmi, tātā”ti vadati. “Sīlasampanno ca nāma bhikkhu sadevakassa lokassa piyo hoti”ti tasmim̃ sāmaṇere devatā salajjā sagāravā mahābrahmānaṃ viya aggikkhandhaṃ viya ca naṃ maññanti. Sāmaṇere gāravena tañca yakkhinim̃ garukaṃ katvā passanti. Tā dhammassavanayakkhasamāgamādīsū “sānumātā sānumātā”ti yakkhiniyā aggāsanaṃ aggodakaṃ aggaṇḍaṃ denti. Mahesakkhāpi yakkhā taṃ disvā maggā okkamanti, āsanā vuṭṭhahanti.

Atha kho sāmaṇero vuḍḍhimanvāya paripakkindriyo anabhiratiyā pīlito anabhiratiṃ vinodetum asakkonto parulhakesanako kiliṭṭhanivāsanapārurano kassaci anārocetvā pattacīvaramādāya ekakova mātugharaṃ agamāsi. Upāsikā puttaṃ disvā vanditvā āha – “kiṃ, tāta, tvaṃ pubbe ācariyupajjhāyehi vā daharasāmaṇerehi vā saddhiṃ idhāgacchasi, kasmā ekakova ajja āgatosī”ti? So ukkaṇṭhitabhāvaṃ ārocesi. Sā upāsikā nānappakārena gharāvāse ādīnaṃ dassetvā puttaṃ ovaḍamānāpi saññāpetum asakkonti “appeva nāma attano dhammatāyapi sallakkheyyā”ti anuyyojetvā “tiṭṭha, tāta, yāva te yāgubhattaṃ sampādemī, yāguṃ pivitvā katabhattakiccassa te manāpāni vatthāni nīharitvā dassāmi”ti vatvā āsanaṃ paññāpetvā adāsi. Nisīdi sāmaṇero. Upāsikā muhutteneva yāgukhajjakaṃ sampādetvā adāsi. Atha “bhattaṃ sampādessāmi”ti avidūre nisinnā taṇḍule dhovati. Tasmim̃ samaye sā yakkhinī “kahaṃ nu kho sāmaṇero, kacci bhikkhāhāraṃ labhati, no”ti āvajjamaṇā tassa vibbhamitukāmatāya nisinnabhāvaṃ ñatvā “sāmaṇero me mahesakkhānaṃ devatānaṃ antare lajjaṃ uppādeyya, gacchāmiṃ vibbhamane antarāyaṃ karissāmi”ti āgantvā tassa sarīre adhimuccitvā gīvaṃ parivattetvā kheḷena paggharantena bhūmiyaṃ nipati. Upāsikā puttassa taṃ vippakāraṃ disvā vegena gantvā puttaṃ āliṅgetvā ūrusu nipajjāpesi. Sakalagāmaṃvāsino āgantvā balikammādīni karim̃su. Upāsikā pana paridevamānā imā gāthā abhāsi –

“Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

“Uposathaṃ upavasanti, brahmacariyaṃ caranti ye;
Na tehi yakkhā kīḷanti, iti me arahataṃ suttaṃ;
Sā dāni ajja passāmi, yakkhā kīḷanti sānunā”ti. (saṃ. ni. 1.239);

Upāsikāya vacanaṃ sutvā –

“Cātuddasiṃ pañcadasiṃ, yā ca pakkhassa aṭṭhamī;
Pāṭihāriyapakkhañca, aṭṭhaṅgasusamāgataṃ.

“Uposathaṃ upavasanti, brahmacariyaṃ caranti ye;
Na tehi yakkhā kīḷanti, sāhu te arahataṃ suta”nti. (saṃ. ni. 1.239) –

Vatvā āha –

“Sānum̃ pabuddhaṃ vajjāsi, yakkhānaṃ vacanaṃ idaṃ;
Mākāsi pāpakaṃ kammaṃ, āvi vā yadi vā raho.

“Sace ca pāpakaṃ kammaṃ, karissasi karosi vā;
Na te dukkhā pamutyatthi, uppaccāpi palāyato”ti. (saṃ. ni. 1.239);

Evaṃ pāpakaṃ kammaṃ katvā sakuṇassa viya uppattitvā palāyatopi te makkho natthīti vatvā sā yakkhinī sāmaṇeraṃ muñci. So akkhīni ummīletvā mātaraṃ kese vikiriya assasantiṃ passasantiṃ rodamaṇaṃ sakalagāmaṃvāsino ca sannipatite disvā attano yakkhena gahitabhāvaṃ ajānanto “ahaṃ pubbe pīṭhe nisinnā, mātā me avidūre nisīditvā taṇḍule dhovi, idāni panamhi bhūmiyaṃ nipannaṃ, kiṃ nu kho eta”nti nipannaṃvā mātaraṃ āha –

‘Matam vā amma rodanti, yo vā jīvaṃ na dissati;
Jīvantaṃ amma passantī, kasmā maṃ amma rodasī’ ti. (theragā. 44; saṃ. ni. 1.239);

Athassa mātā vatthukāmakilesakāme pahāya pabbajitassa puna vibbhamanattaṃ āgamane
ādīnavaṃ dassentī āha –

‘Matam vā putta rodanti, yo vā jīvaṃ na dissati;
Yo ca kāme cajitvāna, punarāgacchate idha;
Taṃ vāpi putta rodanti, puna jīvaṃ mato hi so’ ti. (saṃ. ni. 1.239);

Evañca pana vatvā gharāvāsaṃ kukkuḷasadiṣaṇceva narakasadiṣaṇca katvā gharāvāse ādīnavaṃ
dassentī puna āha –

‘Kukkuḷā ubbhato tāta, kukkuḷaṃ patitumicchasi;
Narakā ubbhato tāta, narakam patitumicchasī’ ti. (saṃ. ni. 1.239);

Atha naṃ, ‘putta, bhaddaṃ tava hotu, mayā pana ‘ayaṃ no puttako ḍayhamāno’ ti gehā bhaṇḍaṃ
viya nīharitvā buddhasāsane pabbājito, gharāvāse puna ḍayhituṃ icchasi. Abhidhāvatha parittāyatha
noti imattaṃ kassa ujjhāpayāma kaṃ nijjhāpayāmā’ ti dīpetuṃ imaṃ gāthamāha –

‘Abhidhāvatha bhaddante, kassa ujjhāpayāmase;
Ādittā nīhataṃ bhaṇḍaṃ, puna ḍayhitumicchasī’ ti. (saṃ. ni. 1.239);

So mātari kathentiyā kathentiyā sallakkhetvā ‘natthi mayhaṃ gihibhāvena attho’ ti āha. Athassa
mātā ‘sādhu, tāta’ ti tuṭṭhā paṇṭabhojanaṃ bhojetvā ‘kativassosi, tāta’ ti pucchitvā
paripunnavassabhāvaṃ ñatvā ticīvaraṃ paṭiyādesi. So paripunnapattacīvaro upasampadaṃ labhi.
Athassa acirūpasampannassa sathā cittaniggahe ussāhaṃ janento ‘cittaṃ nāmetaṃ nānārammaṇesu
dīgharattaṃ cārikaṃ carantaṃ aniggaṇhantassa sotthibhāvo nāma natthi, tasmā aṅkusena
mattahatthino viya cittaṃ niggaṇhane yogo karaṇīyo’ ti vatvā imaṃ gāthamāha –

326.

‘Idaṃ pure cittamacāri cārikaṃ,
Yenicchakaṃ yatthakāmaṃ yathāsukhaṃ;
Tadajjahaṃ niggaḥessāmi yoniso,
Hatthipabhinnaṃ viya aṅkusaggaho’ ti.

Tassattho – idaṃ cittaṃ nāma ito pubbe rūpādīsu ca ārammaṇesu rāgādīnaṃ yena kāraṇena
icchati, yathevassa kāmo uppajjati, tassa vasena yattha kāmaṃ yathāruci carantassa sukhaṃ hoti,
tatheva vicaraṇato yathāsukhaṃ dīgharattaṃ cārikaṃ cari, taṃ ajja ahaṃ pabhinnaṃ mattahatthiṃ
hatthācariyasāṅkhāto cheko aṅkusaggaho aṅkusena viya yonisomanasikārena niggaḥessāmi, nāssa
vītikkamituṃ dassāmīti.

Desanāvasāne sānunā saddhiṃ dhammassavanāya upasaṅkamantānaṃ bahūnaṃ devatānaṃ
dhammābhisamayo ahoṣi. Sopāyasmā tepiṭakaṃ buddhavacanaṃ uggaṇhitvā mahādhammakathiko
hutvā vīsavassasataṃ ṭhatvā sakalajambudīpaṃ saṅkhobhetvā parinibbāyīti.

Sānusāmaṇeravatthu pañcamaṃ.

6. Pāveyyakahatthivatthu

Appamādaratāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto kosalaraṇṇo pāveyyakaṃ
nāma hatthiṃ ārabha katesi.

So kira hatthī taruṅakāle mahābalo hutvā aparena samayena jarāvātavegabbhāhato hutvā ekaṃ
mahantaṃ saraṃ oruyha kalale laggitvā uttarituṃ nāsakkihi. Mahājano taṃ disvā ‘evarūpopi nāma
hatthī imaṃ dubbalabhāvaṃ patto’ ti kathaṃ samuṭṭhāpesi. Rājā taṃ pavattiṃ sutvā hatthācariyaṃ
āṇāpesi – ‘gaccha, ācariya, taṃ hatthiṃ kalalato uddharāhi’ ti. So gantvā tasmim ṭhāne saṅgāmasīsaṃ
dassetvā saṅgāmaḥheriṃ ākoṭāpesi. Mānajātiko hatthī vegenutṭhāya thale patiṭṭhahi. Bhikkhū taṃ

kāraṇaṃ disvā satthu ārocesuṃ. Satthā “tena, bhikkhave, hatthinā pakatipaṅkaduggato attā uddhaṭo, tumhe pana kilesadugge pakkhandā. Tasmā yoniso padahitvā tumhepi tato attānaṃ uddharathā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

327.

“Appamādaratā hotha, sacittamanurakkhatha;
Duggā uddharathattānaṃ, paṅke sannova kuṅjaro”ti.

Tattha **appamādaratā**ti satiyā avippavāse abhiratā hotha. **Sacittanti** rūpādīsu ārammaṇesu attano cittaṃ yathā vītikkamaṃ na karoti, evaṃ rakkhatha. **Duggā**ti yathā so paṅke sanno kuṅjaro hatthehi ca pādehi ca vāyāmaṃ katvā paṅkaduggato attānaṃ uddharitvā thale patiṭṭhito, evaṃ tumhepi kilesaduggato attānaṃ uddharatha, nibbānathale patiṭṭhāpethāti attho.

Desanāvasāne te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsūti.

Pāveyyakahatthivatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Sace labhethāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pālileyyakaṃ nissāya rakkhitavanasaṅde viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi. Vatthu yamakavagge “pare ca na vijānantī”ti gāthavaṇṇanāya āgatameva. Vuttañhettaṃ (dha. pa. aṭṭha. 1.5 kosambakavatthu) –

Tathāgatassa tattha hatthināgena upaṭṭhiyamānassa vasanabhāvo sakalajambudīpe pākaṭo ahoṣi. Sāvattinagarato “anāthapiṇḍiko visākhā mahāupāsikā”ti evamādīni mahākulāni ānandattherassa sāsanaṃ paṇiṃsu “satthāraṃ no, bhante, dassethā”ti. Disāvāsīnopi pañcasatā bhikkhū vuṭṭhavassā ānandattheraṃ upasaṅkamitvā “cirassutā no, āvuso ānanda, bhagavato sammukhā dhammī kathā, sādhu mayama, āvuso ānanda, labheyyāma bhagavato sammukhā dhammiṃ kathaṃ savanāyā”ti yāciṃsu. Thero te bhikkhū ādāya tattha gantvā “temāsaṃ ekavihārino tathāgatassa santikaṃ ettakehi bhikkhūhi saddhiṃ upasaṅkamaṃ ayutta”nti cintetvā te bhikkhū bahi ṭhapetvā ekakova satthāraṃ upasaṅkami. Pālileyyako taṃ disvā daṇḍamādāya pakkhandi. Taṃ satthā oloketvā “apehi, apehi, pālileyyaka, mā vārayi, buddhupaṭṭhāko eso”ti āha. So tattheva daṇḍaṃ chaḍḍetvā pattacīvarapaṭṭiggaṇaṃ āpucchi. Thero nādāsi. Nāgo “sace uggahitavatto bhavissati, satthu nisīdanapāsāṇaphalake attano parikkhāraṃ na ṭhapessati”ti cintesi. Thero pattacīvaraṃ bhūmiyaṃ ṭhapesi. Vattasampannā hi garūnaṃ āsane vā sayane vā attano parikkhāraṃ na ṭhapenti.

Thero satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Satthā “ekakova āgatosī”ti pucchitvā pañcahi bhikkhusatehi āgatabhāvaṃ sutvā “kahaṃ pana te”ti pucchitvā “tumhākaṃ cittaṃ ajānanto bahi ṭhapetvā āgatomhi”ti vutte “pakkosāhi ne”ti āha. Thero tathā akāsi. Satthā tehi bhikkhūhi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā tehi bhikkhūhi, “bhante, bhagavā buddhasukhumālo ceva khattiyasukhumālo ca, tumhehi temāsaṃ ekakehi tiṭṭhantehi nisīdantehi ca dukkaraṃ kataṃ, vattapaṭivattakāraṃ kopī mukhodakādīdayakopī nāhosi maññe”ti vutte, “bhikkhave, pālileyyakahatthinā mama sabbakiccāni katāni. Evarūpañhi sahāyaṃ labhantena ekakova vasituma yuttaṃ, alabhantassa ekacārikabhāvova seyyo”ti vatvā nāgavagge imā gāthā abhāsi –

328.

“Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
Saddhiṃcaramaṃ sādhuviḥāri dhīraṃ;
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamanaṃ satīmā.

329.

“No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ,
Saddhiṃcaramaṃ sādhuviḥāri dhīraṃ;
Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya,
Eko care mātaṅgaraññeva nāgo.

330.

‘Ekassa caritaṃ seyyo,
Natthi bāle sahāyatā;
Eko care na ca pāpāni kayirā,
Apposukko mātaṅgaraññeva nāgo’ ti.

Tattha **nipakanti** nepakkapaññāya samannāgataṃ. **Sādhuvihāri dhīranti** bhaddakavihāriṃ paṇḍitaṃ. **Parissayānīti** tādisaṃ mettāvihāriṃ sahāyaṃ labhanto sīhabyagghādayo pākātaparissaye ca rāgabhayadosabhayamohabhayādayo paṭicchannaparissaye cāti sabbeva parissaye abhibhavitvā tena saddhiṃ attamano upaṭṭhitasatī hutvā careyya, vihareyyāti attho.

Rājāva raṭṭhanti raṭṭhaṃ hitvā gato mahājanakarājā viya. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā vijitabhūmipadeso rājā “idaṃ rajjaṃ nāma mahantaṃ pamādaṭṭhānaṃ, kiṃ me rajjena kāritenā” ti vijitaṃ raṭṭhaṃ pahāya ekakova mahāraññaṃ pavisitvā tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā catūsu iriyāpathesu ekakova carati, evaṃ ekakova careyyāti. **Mātaṅgaraññeva nāgoti** yathā ca “ahaṃ kho ākiṇṇo viharāmi hatthīhi hatthinīhi hatthikaḷabhehi hatthicchāpehi, chinnaggāni ceva tiṇāni khādāmi, obhaggobhaggañca me sākḥābhaṅgaṃ khādanti, āvilāni ca pānīyāni pivāmi, ogāhā ca me uttiṇṇassa hatthiniyo kāyaṃ upanighamsantiyo gacchanti, yaṃnūnāhaṃ ekakova gaṇamaḥ vūpakattho vihareyya” nti (mahāva. 467; udā. 35) evaṃ paṭisañcikkhitvā gamanato mātaṅgoti laddhanāmo imasmim araññe ayaṃ hatthināgo yūthaṃ pahāya sabbiriyāpathesu ekakova sukhaṃ carati, evampi ekova careyyāti attho.

Ekassāti pabbajitassa hi pabbajitakālato paṭṭhāya ekībhāvābhīratassa ekakasseva caritaṃ seyyo. **Natthi bāle sahāyatāti** cūlasīlaṃ majjhimasīlaṃ mahāsīlaṃ dasa kathāvatthūni terasa dhutaṅgaguṇāni vipassanāññaṃ cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā amatamahānibbānanti ayañhi sahāyatā nāma. Sā bāle nissāya adhigantaṃ na sakkāti natthi bāle sahāyatā. **Ekoti** iminā kāraṇena sabbiriyāpathesu ekakova careyya, appamattakānīpi na ca pāpāni kayirā. Yathā so apposukko nirālayo imasmim araññe mātaṅganāgo icchiticchitaṭṭhāne sukhaṃ carati, evaṃ ekakova hutvā careyya, appamattakānīpi na ca pāpāni kareyyāti attho. Tasmā tumhehi patirūpaṃ sahāyaṃ alabhantehi ekacārīheva bhavitabbanti imamatthaṃ dassento satthā tesam bhikkhūnaṃ imaṃ dhammadesanaṃ desesi.

Desanāvasāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Māravatthu

Atthamhīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā himavantapadese araññakuṭīkāyaṃ viharanto māraṃ ārabba kathesi.

Tasmim kira kāle rājāno manusse pīletvā rajjaṃ kārenti. Atha bhagavā adhammikaṛājūnaṃ rajje daṇḍakaraṇapīlite manusse disvā kāruññena evaṃ cintesi – “sakkā nu kho rajjaṃ kāretuṃ ahanam aghātayaṃ, ajinaṃ ajāpayam, asocam asocāpayam dhammenā” ti, māro pāpimā taṃ bhagavato parivittakkaṃ ṇatvā “samaṇo gotamo ‘sakkā nu kho rajjaṃ kāretu’ nti cintesi, idāni rajjaṃ kāretukāmo bhavissati, rajjañca nāmetam pamādaṭṭhānaṃ, taṃ kārente sakkā okāsam labhituṃ, gacchāmi ussāhamassa janessāmī” ti cintetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā āha – “kāretu, bhante, bhagavā rajjaṃ, kāretu sugato rajjaṃ ahanam aghātayaṃ, ajinaṃ ajāpayam, asocam asocāpayam dhammenā” ti. Atha nam satthā “kiṃ pana me tvam, pāpima, passasi, yaṃ maṃ tvam evaṃ vadesī” ti vatvā “bhagavatā kho, bhante, cattāro iddhipādā subhāvitā. Ākaṅkhamāno hi bhagavā himavantaṃ pabbatarājaṃ ‘suvanṇa’ nti adhimucceyya, tañca suvaṇṇameva assa, ahampi kho dhanena dhanakaraṇīyaṃ karissāmi, tumhe dhammena rajjaṃ kāressathā” ti tena vutte –

‘Pabbatassa suvaṇṇassa, jātārūpassa kevalo;
Dvittāva nālamekassa, iti vidvā samañcare.

‘Yo dukkhamadakkhi yatonidānaṃ,
Kāmesu so jantu kathaṃ nameyya;
Upadhiṃ viditvā saṅgoti loke,

Tasseva jantu vinayāya sikkhe’’ti. (saṃ. ni. 1.156) –

Imāhi gāthāhi saṃvejetvā ‘‘añño eva kho, pāpima, tava ovādo, añño mama, tayā saddhiṃ dhammasaṃsandana nāma natthi, ahañhi evaṃ ovaḍāmi’’ti vatvā imā gāthā abhāsi –

331.

‘‘Atthamhi jātamhi sukhā sahāyā,
Tuṭṭhī sukhā yā itarītarena;
Puññaṃ sukhaṃ jīvitasāṅkhayamhi,
Sabbassa dukkhassa sukhaṃ pahānaṃ.

332.

‘‘Sukhā matteyyatā loke,
Atho petteyyatā sukhā;
Sukhā sāmaññatā loke,
Atho brahmaññatā sukhā.

333.

‘‘Sukhaṃ yāva jarāsīlaṃ, sukhā saddhā patiṭṭhitā;
Sukho paññāya paṭilābho, pāpānaṃ akaraṇaṃ sukha’’nti.

Tattha **atthamhīti** pabbajitassāpi hi cīvarakaraṇādike vā adhikaraṇavūpasamādike vā gihinopi kasikkamādike vā balavapakhasannissitehi abhibhavanādike vā kicce uppanne ye taṃ kiccaṃ nipphādetuṃ vā vūpasametū vā sakkonti, evarūpā sukhā sahāyāti attho. **Tuṭṭhī sukhāti** yasmā pana gihinopi sakena asantuṭṭhā sandhicchedādīni ārabhanti, pabbajitāpi nānappakāraṃ anesanaṃ. Iti te sukhaṃ na vindantiyeva. Tasmā yā itarītarena parittena vā vipulena vā attano santakena santuṭṭhi, ayameva sukhāti attho. **Puññanti** maraṇakāle pana yathājjhāsayaena pattharivā katapuññakammameva sukhaṃ. **Sabbassāti** sakalassāpi pana vaṭṭadukkhassa pahānasāṅkhātāṃ arahattameva imasmiṃ loke sukhaṃ nāma.

Matteyyatāti mātari sammā paṭipatti. **Petteyyatāti** pitari sammā paṭipatti. Ubhayenāpi mātāpitūnaṃ upaṭṭhānameva kathitaṃ. Mātāpitāro hi puttānaṃ anupaṭṭhahanabhāvaṃ ñatvā attano santakaṃ bhūmiyaṃ vā nidahanti, paresaṃ vā vissajjenti, ‘‘mātāpitāro na upaṭṭhahanti’’ti nesam nindāpi vaḍḍhati, kāyassa bhedā gūthanirayepi nibbattanti. Ye pana mātāpitāro sakkaccaṃ upaṭṭhahanti, te tesam santakaṃ dhanampi pāpuṇanti, pasamsampi labhanti, kāyassa bhedā sagge nibbattanti. Tasmā ubhayampetaṃ sukhanti vuttaṃ. **Sāmaññatāti** pabbajitesu sammā paṭipatti. **Brahmaññatāti** bāhitapāpesu buddhapaccekaḥ buddhasāvakesu sammā paṭipattiyeva. Ubhayenāpi tesam catūhi paccayehi paṭijaggaṇabhāvo kathito, idampi loke sukhaṃ nāma kathikaṃ.

Sīlanti maṇikuṇḍalarattavattthādayo hi alaṅkāraṃ tasmim tasmim vaye ṭhitānaṃyeva sobhanti. Na daharānaṃ alaṅkāro mahallakakāle, mahallakānaṃ vā alaṅkāro daharakāle sobhati, ‘‘ummattako esa maññe’’ti garahuppādanena pana dosameva janeti. Pañcasīladasasīlādibhedam pana sīlaṃ daharassāpi mahallakassāpi sabbavayesu sobhatiyeva, ‘‘aho vatāyaṃ sīlavā’’ti pasamsuppādanena somanassameva āvahati. Tena vuttaṃ – **sukhaṃ yāva jarā sīlanti**. **Saddhā patiṭṭhitāti** lokiyalokuttarato duvidhāpi saddhā niccalā hutvā patiṭṭhitā. **Sukho paññāya paṭilābhoti** lokiyalokuttarapaññāya paṭilābho sukho. **Pāpānaṃ akaraṇanti** setughātavasena pana pāpānaṃ akaraṇaṃ imasmiṃ loke sukhanti attho.

Desanāvasāne bahūnaṃ devatānaṃ dhammābhisamayo ahoṣīti.

Māravatthu aṭṭhamaṃ.

Nāgavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tevīsatiṃ vaggo.

24. Taṇhāvaggo

1. Kapilamacchavattu

Manujassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kapilamacchaṃ ārabba kathesi.

Atīte kira kassapabhagavato parinibbutakāle dve kulabhātaro nikkhamitvā sāvakanāṃ santike pabbajimsu. Tesu jeṭṭho sāgato nāma ahoṣi, kaniṭṭho kapilo nāma. Mātā pana nesam sādhiṇī nāma, kaniṭṭhabhaginiṇī tāpanā nāma. Tāpi bhikkhunīsu pabbajimsu. Evaṃ tesu pabbajitesu ubho bhātaro ācariyupajjhāyānaṃ vattapaṭivattam katvā viharantā ekadivasam, “bhante, imasmim sāsane kati dhurānī”ti pucchitvā “ganthadhuraṃ vipassanādhurañcāti dve dhurānī”ti sutvā jeṭṭho “vipassanādhuraṃ pūressāmī”ti pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṃ santike vasitvā yāva arahattā kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññaṃ pavisitvā vāyamanto arahattam pāpuṇi. Kaniṭṭho “ahaṃ tāva taruṇo, vuḍḍhakāle vipassanādhuraṃ pūressāmī”ti ganthadhuraṃ paṭṭhapetvā tīṇi piṭakāni uggaṇhi. Tassa pariyaṭṭim nissāya mahāparivāro, parivāraṃ nissāya lābho udapādi. So bāhusaccamadena matto lābhatañhāya abhibhūto atipaṇḍitamānītāya parehi vuttam kappiyampi “akappiya”nti vadeti, akappiyampi “kappiya”nti vadeti, sāvajjampi “anavajja”nti, anavajjampi “sāvajja”nti. So pesalehi bhikkhūhi “mā, āvuso kapila, evaṃ avacā”ti vatvā dhammañca vinayañca dassetvā ovadiyamānopi “tumhe kiṃ jānātha, rittamuṭṭhisadisā”tiādīni vatvā khumsento vambhento carati. Athassa bhātu sāgatattherassāpi bhikkhū tamattham ārocesum. Sopi naṃ upasaṅkamtivā, “āvuso kapila, tumhādisānañhi sammāpaṭipatti sāsanaṃ āyu nāma, tasmā paṭipattim pahāya kappiyādīni paṭibāhanto mā evaṃ avacā”ti ovadi. So tassapi vacanaṃ nādiyi. Evaṃ santepi thero dvattikkhattum ovaditvā ovādam agaṇhantaṃ “nāyam mama vacanaṃ karoti”ti fiatvā “tena, āvuso, paññāyissasi sakena kammenā”ti vatvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya naṃ aññe pesalā bhikkhū chaḍḍayimsu.

So durācāro hutvā durācāraparivuto viharanto ekadivasam uposathagge “pātimokkham uddisissāmī”ti bñjaniṃ ādāya dhammāsane nisīditvā “vattati, āvuso, ettha sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ pātimokkha”nti pucchitvā “ko attho imassa paṭivacanaṃ dinnena”ti tuṇhībhūte bhikkhū disvā, “āvuso, dhammo vā vinayo vā natthi, pātimokkheṇa sutena vā asutena vā ko attho”ti vatvā āsanā vuṭṭhahi. Evaṃ so kassapassa bhagavato pariyaṭṭisānaṃ osakkāpesi. Sāgatattheropi tadaheva parinibbāyi. Kapilo āyupariyosāne avīcimhi mahāniraye nibbatti. Sāpissa mātā ca bhaginiṇī ca tasseva ditṭhānugatiṃ āpajjitvā pesale bhikkhū akkositvā paribhāsivā tattheva nibbattimsu.

Tasmim pana kāle pañcasatā purisā gāmaghātakādīni katvā corikāya jīvantā janapadamanussehi anubaddhā palāyamānā araññaṃ pavisitvā tattha kiñci paṭisaraṇam apassantā aññataram āraññikaṃ bhikkhum disvā vanditvā “paṭisaraṇam no, bhante, hothā”ti vadimsu. Thero “tumhākaṃ sīlasadisam paṭisaraṇam nāma natthi, sabbepi pañcasīlāni samādiyathā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā sīlāni samādiyimsu. Atha ne thero ovadi – “idāni tumhe sīlavantā, jīvitahetupi vo neva sīlam atikkamitabbaṃ, na manopadoso kātabbo”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchimsu. Atha ne janapadamanussā tam ṭhānaṃ patvā ito cito ca pariyesamānā te core disvā sabbe te jīvitā voropesum. Te kālam katvā devaloke nibbattimsu, corajeṭṭhako jeṭṭhakadevaputto ahoṣi.

Te anulomapaṭilomavasena ekaṃ buddhantaram devaloke saṃsaritvā imasmim buddhuppāde sāvattinagaradvāre pañcasatakulike kevaṭṭagāme nibbattimsu. Jeṭṭhakadevaputto kevaṭṭajeṭṭhakassa gehe paṭisandhim gaṇhi, itare itaresu. Evaṃ tesam ekadivaseyeva paṭisandhigahaṇaṇca mātukucchito nikkhamanañca ahoṣi. Kevaṭṭajeṭṭhako “atthi nu kho imasmim gāme aññepi dārakā ajja jātā”ti pariyesāpetvā tesam jātabhāvaṃ ṇatvā “ete mama puttassa sahāyakā bhavissantī”ti sabbesam posāvanikaṃ dāpesi. Te sabbepi sahapamsukīlakā sahāyakā hutvā anupubbena vayappattā ahesum. Tesam kevaṭṭajeṭṭhakuputto va yasato ca tejato ca aggapuriso ahoṣi.

Kapilopi ekaṃ buddhantaram niraye paccitvā vipākāvasesena tasmim kāle aciravatiyā suvaṇṇavaṇṇo duggandhamukho maccho hutvā nibbatti. Athekadivasam te sahāyakā “macche bandhissāmā”ti jālādīni gahetvā nadiyā khipimsu. Atha nesam antojālam so maccho pāvisi. Tam disvā sabbe kevaṭṭagāmaṃ uccāsaddamakamsu – “puttā no paṭhamam macche bandhantā suvaṇṇamaccham bandhimsu, idāni no rājā bahudhanaṃ dassatī”ti. Tepi kho sahāyakā maccham nāvāya pakkhipitvā nāvam ukkhipitvā rañño santikaṃ agamaṃsu. Raññāpi tam disvā “kiṃ eta”nti vutte “maccho, devā”ti āhaṃsu. Rājā suvaṇṇavaṇṇam maccham disvā “satthā etassa suvaṇṇavaṇṇakāraṇam jānissatī”ti maccham gāhāpetvā bhagavato santikaṃ agamāsi. Macchena mukhe vivaṭamattēyeva sakalajetavanaṃ ativiya duggandham ahoṣi. Rājā satthāraṃ pucchi – “kasmā, bhante, maccho suvaṇṇavaṇṇo jāto, kasmā cassa mukhato duggandho vāyatī”ti?

Ayaṃ, mahārāja, kassapabhagavato pāvacane kapilo nāma bhikkhu ahosi bahussuto mahāparivāro lābhataṇhāya abhibhūto attano vacanaṃ aḡaṇhantānaṃ akkosakaparibhāsako, tassa ca bhagavato sāsanaṃ osakkāpesi, so tena kammena avīcimhi nibbattitvā vipākāvasesena idāni maccho hutvā jāto. Yaṃ pana so dīgharattaṃ buddhavacanaṃ vācesi, buddhassa ca guṇaṃ kathesi, tassa nissandena imaṃ suvaṇṇavaṇṇaṃ paṭilabhi. Yaṃ bhikkhūnaṃ akkosakaparibhāsako ahosi, tenassa mukhato duggandho vāyati. “Kathāpemi naṃ, mahārāja”ti? “Kathāpetha, bhante”ti. Atha naṃ satthā pucchi – “tvamsi kapilo”ti? “Āma, bhante, ahaṃ kapilo”ti. “Kuto āgatosi”ti? “Avīcimahānirayato, bhante”ti. “Jeṭṭhabhātiko te sāgato kuhiṃ gato”ti? “Parinibbuto, bhante”ti. “Mātā pana te sādhiṇī kaha”nti? “Mahāniraye nibbattā, bhante”ti. “Kaniṭṭhabhaginī ca te tāpanā kaha”nti? “Mahāniraye nibbattā, bhante”ti. “Idāni tvam kahaṃ gamissasī”ti? “Avīcimahānirayameva, bhante”ti vatvā vippatīsārābhībhūto nāvaṃ sīsena paharitvā tāvadeva kālaṃ katvā niraye nibbatti. Mahājano saṃviggo ahosi lomahaṭṭhajāto.

Atha bhagavā tasmim khaṇe sannipatitāya parisāya cittācāraṃ oloketvā taṅkhaṇānurūpaṃ dhammaṃ desetum “dhammacariyaṃ brahmacariyaṃ, etadāhu vasuttama”nti suttanipāte (su. ni. 276) **kapilasuttaṃ** kathetvā imā gāthā abhāsi –

334.

“Manujassa pamattacārino, taṅhā vaḍḍhati māluvā viya;
So plavatī hurā huram, phalamicchamva vanasmi vānaro.

335.

“Yaṃ esā sahate jammī, taṅhā loke visattikā;
Sokā tassa pavaḍḍhanti, abhivaṭṭhamva bīraṇaṃ.

336.

“Yo cetam sahate jammim, taṅham loke duraccayaṃ;
Sokā tamhā papatanti, udabinduva pokkharā.

337.

“Tam vo vadāmi bhaddam vo, yāvattettha samāgatā;
Taṅhāya mūlam khaṇatha, usīratthova bīraṇaṃ;
Mā vo naḷamva sotova, māro bhañji punappuna”nti.

Tattha **pamattacārinoti** sativossaggalakkaṇena pamādena pamattacāriṣṣa puggalassa neva jhānaṃ na vipassanā na maggaphalāni vaḍḍhanti. Yathā pana rukkham saṃsibbantī pariyonandhantī tassa vināsāya māluvālatā vaḍḍhati, evamassa cha dvārāni nissāya punappunaṃ uppajjanato taṅhā vaḍḍhatīti attho. **So plavatī hurā huranti** so taṅhāvasiko puggalo bhava bhava uplavati dhāvati. Yathā kiṃ viyāti? **Phalamicchamva vanasmi vānaro**, yathā rukkhaphalaṃ icchanto vānaro vanasmim dhāvati, tassa tassa rukkhassa sākham gaṇhāti, tam muñcitvā aññaṃ gaṇhāti, tampi muñcitvā aññaṃ gaṇhāti, “sākham alabhitvā sannisinno”ti vattabbataṃ nāpajjati, evameva taṅhāvasiko puggalo hurā huram dhāvanto “ārammaṇaṃ alabhitvā taṅhāya apavattaṃ patto”ti vattabbataṃ nāpajjati.

Yanti yaṃ puggalaṃ esā lāmakabhāvena jammī visāhāratāya visapupphatāya visaphalatāya visaparibhogatāya rūpādīsu visattatāya āsattatāya visattikāti saṅkhyam gatā chadvārikataṅhā abhibhavati. Yathā nāma vassāne punappunaṃ vassantena devena abhivaṭṭham bīraṇaṇaṃ vaḍḍhati, evam tassa puggalassa anto vaṭṭamūlakā sokā abhivaḍḍhantīti attho.

Duraccayanti yo pana puggalo evam vuttappakāraṃ atikkamituṃ pajahituṃ dukkaratāya duraccayaṃ taṅham sahati abhibhavati, tamhā puggalā vaṭṭamūlakā sokā papatanti. Yathā nāma pokkhare padumapatte patitaṃ udakabindu na patiṭṭhāti, evam na patiṭṭhahantīti attho.

Tam vo vadāmīti tena kāraṇena aham tumhe vadāmi. **Bhaddam voti** bhaddam tumhākam hotu, mā aham kapilo viya vināsaṃ pāpuṇathāti attho. **Mūlanti** imissā chadvārikataṅhāya arahattamaggañāṇena mūlam khaṇatha. Kiṃ viyāti? **Usīratthova bīraṇaṃ**, yathā usīrena atthiko puriso mahantena kudālena bīraṇaṃ khaṇati, evamassā mūlam khaṇathāti attho. **Mā vo naḷamva sotova, māro bhañji punappunanti** mā tumhe nadīsote jātam naḷam mahāvegena āgato nadīsoto viya kilesamāro maraṇamāro devaputtamāro ca punappunaṃ bhañjatīti attho.

Desanāvasāne pañcasatāpi kevaṭṭaputtā saṃvegaṃ āpajjitvā dukkhassantakiriyam patthayamānā satthu santike pabbajitvā na cirasseva dukkhassantaṃ katvā satthārā saddhiṃ āneñjavihārasamāpattidhammaparibhogena ekaparibhogā ahesunti.

Kapilamacchavatthu paṭhamam.

2. Sūkarapotikāvattu

Yathāpi mūleti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto gūthasūkarapotikaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ kira samaye satthā rājagahaṃ piṇḍāya pavisanto ekaṃ sūkarapotikaṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Tassa sitaṃ karontassa mukhavivaraniggataṃ dantobhāsamaṇḍalaṃ disvā ānandatthero “ko nu kho, bhante, hetu sitassa pātukammāyā”ti sitakāraṇaṃ pucchi. Atha naṃ satthā āha – “passasetam, ānanda, sūkarapotika”nti? “Āma, bhante”ti. Esā kakusandhassa bhagavato sāsane ekāya āsanasālāya sāmantaṃ kukkuṭi ahoṣi. Sā ekassa yogāvacarassa vipassanākammaṭṭhānaṃ sajjhāyantassa dhammaghoṣaṃ sutvā tato cutā rājakule nibbattitvā ubbarī nāma rājadhītā ahoṣi. Sā aparabhāge sarīravalañjaṭṭhānaṃ pavitṭhā puḷavakarāsiṃ disvā tattha puḷavakasaññaṃ uppādetvā paṭhamam jhānaṃ paṭilabhi. Sā tattha yāvatāyukaṃ ṭhatvā tato cutā brahmaloke nibbatti. Tato cavitvā puna gativasena ālulamānā idāni sūkarayoniyam nibbatti, idaṃ kāraṇaṃ disvā mayā sitaṃ pātukatanti. Taṃ sutvā ānandattherappamukhā bhikkhū mahantaṃ saṃvegaṃ paṭilabhiṃsu. Satthā tesam saṃvegaṃ uppādetvā bhavataṇhāya ādīnavaṃ pakāsento antaravīthiyam ṭhitakova imā gāthā abhāsi –

338.

“Yathāpi mūle anupaddave daḷhe,
Chinnopi rukkho punareva rūhati;
Evampi taṇhānusaye anūhate,
Nibbattatī dukkhamidaṃ punappunaṃ.

339.

“Yassa chattimsati sotā, manāpasavanā bhusā;
Mahāvahanti duddiṭṭhiṃ, saṅkappā rāganissitā.

340.

“Savanti sabbadhi sotā, latā uppajja tiṭṭhati;
Taṅca disvā lataṃ jātaṃ, mūlaṃ paññāya chindatha.

341.

“Saritāni sinehitāni ca,
Somanassāni honti jantuno;
Te sātasiṭā sukhesino,
Te ve jātijarūpagā narā.

342.

“Tasiṇāya purakkhatā pajā,
Parisappanti sasova bandhito;
Saṃyojanasaṅgasattakā,
Dukkhamupenti punappunaṃ cirāya.

343.

“Tasiṇāya purakkhatā pajā,
Parisappanti sasova bandhito;
Tasmā tasiṇaṃ vinodaye,
Ākaṅkhanta virāgamattano”ti.

Tattha **mūleti** yassa rukkhasa catūsu disūsu catudhā heṭṭhā ca ujukameva gate pañcavidhamūle chedanaphālanapācanavijjanādīnaṃ kenaci upaddavena anupaddave thirapattatāya daḷhe so rukkho uparicchinnopi sākhānaṃ vasena punadeva rūhati, evameva chadvārikāya taṇhāya anusaye

arahattamaggañāṇena anuhate asamucchinne tasmim tasmim bhava jātiādibhedam idaṃ dukkham punappunam nibbattatiyevāti attho.

Yassāti yassa puggalassa “iti ajjhakkassūpādāya atthārassa taṇhāvicarītāni bāhirassūpādāya atthārassa taṇhāvicarītāni” ti imesaṃ taṇhāvicarītānaṃ vasena chattimsatiyā sotehi samannāgatā manāpesu rūpādīsu āsavati pavattatīti manāpasavanā taṇhā bhusā balavatī hoti, taṃ puggalaṃ vipannañāṇatāya duddiṭṭhiṃ punappunam uppajjanato mahantabhāvena mahā hutvā jhānaṃ vā vipassanaṃ vā anissāya rāganissitā sankappā vahantīti attho.

Savanti sabbadhi sotāti ime taṇhāsotā cakkhudvārādīnaṃ vasena sabbesu rūpādīsu ārammaṇesu savanato, sabbāpi rūpataṇhā...pe... dhammataṇhāti sabbabhavesu vā savanato sabbadhi savanti nāma. **Latāti** paliveṭhanaṭṭhena saṃsibbanatthena ca latā viyāti latā. **Uppajja tiṭṭhatīti** chahi dvārehi uppajjivā rūpādīsu ārammaṇesu tiṭṭhati. **Taṅca disvāti** taṃ pana taṇhālatam “etthesā taṇhā uppajjamānā uppajjati” ti jātatthānavasena disvā. **Paññāyāti** satthena vane jātam latam viya maggapaññāya mūle chindathāti attho.

Saritānīti anusaṭṭhāni payātāni. **Sinehitānīti** cīvarādīsu pavattasinehasena sinehitāni ca, taṇhāsinehamakkhitānīti attho. **Somanassānīti** taṇhāvasikassa jantuno evarūpāni somanassāni bhavanti. **Te sātasiṭāti** te taṇhāvasikā puggalā sātaniṭṭhāni sukhanissitā ca hutvā sukhesino sukhapariyesino bhavanti. **Te veti** ye evarūpā narā, te jātijarābyādhimaraṇāni upagacchantiyevāti jātijarūpagā nāma honti. **Pajāti** ime sattā tāsakaraṇena tasiṇāti saṅkhyam gatāya taṇhāya purakkhatā parivāritā hutvā.

Bandhitoti luddena araṇṇe baddho saso viya parisappanti bhāyanti. **Samyojanasaṅgasattakāti** dasavidhena samyojanasaṅgena ceva sattavidhena rāgasāṅgādīnā ca sattā baddhā tasmim vā laggā hutvā. **Cirāyāti** ciram dīghamaddhānaṃ punappunam jātiādikaṃ dukkham upagacchantīti attho. **Tasmāti** yasmā tasiṇāya purakkhatā paliveṭhitā sattā, tasmā attano virāgam rāgādivigamaṃ nibbānaṃ patthento ākaṅkamāno bhikkhu arahattamaggenetaṃ tasiṇam vinodaye panuditvā nīharitvā chaḍḍeyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalaḍḍhāni pāpuṇiṃsu.

Sāpi kho sūkarapotikā tato cavitvā suvaṇṇabhūmiyaṃ rājakule nibbatti, tato cutā bārāṇasiyaṃ, tato cutā suppārakapaṭṭane assavāṇijagehe nibbatti, tato cutā kāvīrapaṭṭane nāvīkassa gehe nibbatti, tato cutā anurādhapure issarakulagehe nibbatti, tato cutā tasseva dakkhiṇadisāya bhokkantaḍḍhāme sumanassa nāma kuṭumbikassa dhītā nāmena sumanā eva hutvā nibbatti. Athassa pitā tasmim gāme chaḍḍite dīghavāpīraṭṭham gantvā mahāmuniḍḍhāme nāma vasi. Tattha naṃ duṭṭhagāmaṇiraṇṇo amacco lakaṇḍakaatimbaro nāma kenacideva karaṇīyena gato disvā mahantaṃ maṅgalaṃ katvā ādāya mahāpuṇṇagāmaṃ gato. Atha naṃ koṭipabbatamahāvīhāravāsī mahāanuruddhatthero nāma tattha piṇḍāya caritvā tassā gehadvāre ṭhito disvā bhikkhūhi saddhiṃ kathesi, “āvuso, sūkarapotikā nāma lakaṇḍakaatimbaramahāmattassa bhariyabhāvaṃ pattā, aho acchariya” nti. Sā taṃ kathaṃ sutvā atītabhave ugghāṭetvā jātiṣṣarañānaṃ paṭilabhi. Taṅkhaṇaṇṇeva uppannaṣaṃvegā sāmikaṃ yācitvā mahāsatipaṭṭhānasuttakathaṃ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhahi. Pacchā damiḷamaddane kate nātīnaṃ vasanaṭṭhānaṃ bhokkantaḍḍhāmeva gantvā tattha vasantī kallaṃmahāvīhāre āsīvisopamasuttantaṃ sutvā arahattaṃ pāpuṇi.

Sā parinibbānadivase bhikkhubhikkhunīhi pucchitā bhikkhunisaṅghassa sabbam imaṃ pavattiṃ nirantaram kathetvā sannipatitassa bhikkhusaṅghassa majjhe maṅḍalārāmaṇasīnā dhammapadabhāṇakamahātissattherena saddhiṃ saṃsanditvā “ahaṃ pubbe manussayoniyaṃ nibbattitvā tato cutā kukkuṭi hutvā tattha senassa santikā sīsacchedam patvā rājagehe nibbattā, paribbājikāsu pabbajitvā paṭhamajjhānabhūmiyaṃ nibbattitvā tato cutā seṭṭhikule nibbattā nacirasseva cavitvā sūkarayoniṃ gantvā tato cutā suvaṇṇabhūmiṃ, tato cutā bārāṇasiṃ, tato cutā suppārakapaṭṭanaṃ, tato cutā kāvīrapaṭṭanaṃ, tato cutā anurādhapuraṃ, tato cutā bhokkantaḍḍhāma” nti evam samavisame terasa attabhāve patvā “idāni ukkaṇṭhitvā pabbajitvā arahattaṃ pattā, sabbepi appamādena sampādetthā” ti vatvā catasso parisā saṃvejetvā parinibbāyīti.

Sūkarapotikāvattu dutiyaṃ.

3. Vibbhantabhikkhuvatthu

Yo nibbanathoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ vibbhantakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi.

Eko kira mahākassapattherassa saddhivihāriko hutvā cattāri jhānāni uppādetvāpi attano mātulassa suvaṇṇakārassa gehe visabhāgārammaṇaṃ disvā tattha paṭibaddhacitto vibbhāmi. Atha naṃ manussaḥ alasabhāvena kammaṃ kātuṃ anicchantāṃ gehā nīharimṣu. So pāpamittasamsaggena corakammaṇa jīvikāṃ kappento vicari. Atha naṃ ekadivasāṃ gahetvā pacchābāhaṃ gāḷhabandhanaṃ bandhitvā catukke catukke kasāhi tālentā āghātaṃ nayimṣu. Thero piṇḍāya carituṃ pavisanto taṃ dakkhiṇena dvārena nīhariyamānaṃ disvā bandhanaṃ sithilaṃ kāretvā “pubbe tayā paricitakammaṭṭhānaṃ puna āvajjehī”ti āha. So tena ovādena satuppādaṃ labhitvā puna catutthajjhānaṃ nibbatesi. Atha naṃ “āghātaṃ netvā ghātesāma”ti sūle uttāsesuṃ. So na bhāyati na santasati. Athassa tasmim tasmim disābhāge ṭhitā manussaḥ asisattitomarādīni āvudhāni ukkhipitvāpi taṃ asantasantameva disvā “passatha, bho, imaṃ purisaṃ, anekasātānaṃhi āvudhahatthānaṃ purisānaṃ majjhe neva chambhati na vedhati, aho acchariya”nti acchariyabbhutaṃ mahānādaṃ naditvā rañño taṃ pavattiṃ ārocesuṃ. Rājā taṃ kāraṇaṃ sutvā “vissajjetha na”nti āha. Satthu santikampi gantvā tamatthaṃ ārocayimṣu. Satthā obhāsaṃ pharivā tassa dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

344.

“Yo nibbanatho vanādhimutto,
Vanamutto vanameva dhāvati;
Taṃ puggalametha passatha,
Mutto bandhanameva dhāvati”ti.

Tassattho – yo puggalo gihibhāve ālayasaṅkhātaṃ vanathaṃ chaḍḍetvā pabbajitatāya nibbanatho dibbavīhārasaṅkhāte tapovane adhimutto gharāvāsabandhanasaṅkhātā taṇhāvanā mutto hutvā puna gharāvāsabandhanasaṅkhātaṃ taṇhāvanameva dhāvati, etha taṃ puggalaṃ passatha, eso gharāvāsabandhanato mutto gharāvāsabandhanameva dhāvati.

Imaṃ pana desanaṃ sutvā so rājapurisānaṃ antare sūlagge nisinnova udayabbayaṃ paṭṭhapetvā tilakkhaṇaṃ āropetvā saṅkhāre sammasanto sotāpattiphalāṃ patvā samāpattisukhaṃ anubhavanto vehāsaṃ uppatitvā ākāse neva satthu santikaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā sarājikāya parisāya majjheyeva arahattaṃ pāpuṇṭi.

Vibbhantabhikkhuvatthu tatiyaṃ.

4. Bandhanāgāravatthu

Na taṃ dalhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto bandhanāgāraṃ ārabba kathesi.

Ekasmim kira kāle bahū sandhicchedakapanthaghātakamanussaghātake core ānetvā kosalarañño dassayimṣu. Te rājā andubandhanarajjubandhanasaṅkhalikabandhanehi bandhāpesi. Tiṃsamattāpi kho jānapadā bhikkhū satthāraṃ datṭhukāma āgantvā disvā vanditvā punadivase sāvatthim piṇḍāya carantā bandhanāgāraṃ gantvā te core disvā piṇḍapātaṭikkantā sāyanhasamaye tathāgataṃ upasaṅkamitvā, “bhante, ajja amhehi piṇḍāya carantehi bandhanāgāre bahū corā andubandhanādīhi baddhā mahādukkhaṃ anubhavanta diṭṭhā, te tāni bandhanāni chinditvā palāyituṃ na sakkonti, atthi nu kho, bhante, tehi bandhanehi thirataṃ aññaṃ bandhanaṃ nāma”ti pucchimṣu. Satthā, “bhikkhave, kiṃ bandhanāni nāmetāni, yaṃ panetaṃ dhanadhaññaṃ puttadārādīsū taṇhāsaṅkhātaṃ kilesabandhanaṃ, etaṃ etehi satagūṇena sahasagūṇena satasahasagūṇena thirataṃ, evaṃ mahantampi panetaṃ ducchindaniyaṃ bandhanaṃ porāṇakapaṇḍitā chinditvā himavantaṃ pavisitvā pabbajimṣu”ti vatvā atītaṃ āhari –

Atīte bārānasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmim duggatagahapatikule nibbatti. Tassa vayappattassa piṭā kālamakāsi. So bhatim katvā mātaraṃ posesi. Athassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhītaṃ gehe katvā aparabhāge kālamakāsi. Bhariyāyapissa kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhahi. So gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ ajānantova, “bhadde, tvam bhatim katvā jīva, ahaṃ

pabbajissāmī”ti āha. “Sāmi, nanu gabbho me patiṭṭhito, mayi vijātāya dārakaṃ disvā pabbajissasī”ti āha. So “sādhū”ti sampaticchitvā tassā vijātakāle, “bhadde, tvaṃ sotthinā vijātā, idāni ahaṃ pabbajissāmī”ti āpucci. Atha naṃ sā “puttassa tāva thanapānato apagamanakālaṃ āgamehi”ti vatvā puna gabbhaṃ gaṇhi. So cintesi – “imaṃ sampaticchāpetvā gantuṃ na sakkā, imissā anācikkhitvāva palāyitvā pabbajissāmī”ti. So tassā anācikkhitvāva rattibhāge uṭṭhāya palāyi. Atha naṃ nagaraguttikā aggahesuṃ. So “ahaṃ, sāmi, mātuposako nāma, vissajjetha ma”nti attānaṃ vissajjāpetvā ekasmiṃ ṭhāne vasitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññāsamāpattiyo labhitvā jhānakīlaya kīlanto vihāsi. So tattha vasantoyeva “evarūpampi nāma me ducchindaniyaṃ puttadārabandhanaṃ kilesabandhanaṃ chinna”nti imaṃ udānaṃ udānesi.

Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā tena udānitaṃ udānaṃ pakāsento imā gāthā abhāsi –

345.

“Na taṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā,
Yadāyasam dārujapabbajañca;
Sārattarattā maṇikuṇḍalesu,
Puttesu dāresu ca yā apekkhā.

346.

“Etaṃ daḷhaṃ bandhanamāhu dhīrā,
Ohāriṇaṃ sithilaṃ duppamuñcaṃ;
Etampi chetvāna paribbajanti,
Anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **dhīrā**ti buddhādayo paṇḍitapurisā yaṃ saṅkhalikasāṅkhātāya ayasā nibbattaṃ āyasaṃ, andubandhanasaṅkhātāya dārujaṃ, yañca pabbajatiṇehi vā aññehi vā vākādīhi rajjuṃ katvā kataṃ rajjubandhanaṃ, taṃ asiādīhi chindituṃ sakkuṇeyyabhāvena thiranti na vadantīti attho. **Sārattarattā**ti sārattā hutvā rattā, bahalatararāgarattāti attho. **Maṇikuṇḍalesū**ti maṇisu ceva kuṇḍalesu ca, maṇivicittesu vā kuṇḍalesu. **Etaṃ daḷhanti** ye maṇikuṇḍalesu sārattarattā, tesam so rāgo ca yā puttadāresu apekkhā taṇhā, etaṃ kilesamayaṃ bandhanañca paṇḍitapurisā daḷhanti vadanti. **Ohāriṇanti** ākaḍḍhitvā catūsu apāyesu pātānato avaharati heṭṭhā haratīti ohāriṇaṃ. **Sithilanti** bandhanaṭṭhāne chavicammamaṃsāni na chindati, lohitaṃ na nīharati, bandhanabhāvampi ajānāpetvā thalapathajalapathādīsū kammāni kātuṃ detīti sithilaṃ. **Duppamuñcanti** lobhavasena hi ekavārampi uppannaṃ kilesabandhanaṃ daṭṭhaṭṭhānato kacchapo viya dummociyaṃ hotīti duppamuñcaṃ. **Etampi chetvānā**ti etaṃ daḷhampi kilesabandhanaṃ ñānakhaggena chinditvā anapekkhino hutvā kāmasukhaṃ pahāya paribbajanti, pakkamanti pabbajantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Bandhanāgāravatthu catutthaṃ.

5. Khemātherīvatthu

Ye rāgarattāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto khemaṃ nāma rañño bimbisārassa aggamaheṣiṃ ārabba kathesi.

Sā kira padumuttarapādamūle patthitapatthanā ativiya abhirūpā pāsādikā ahoṣi. “Satthā kira rūpassa dosaṃ kathetī”ti sutvā pana satthu santikaṃ gantuṃ na icchi. Rājā tassā rūpamadamaṭṭabhāvaṃ ñatvā veḷuvanavaṇṇanāpaṭisaṃyuttāni gītāni kāretvā naṭṭadīnaṃ dāpesi. Tesam tāni gāyantānaṃ saddaṃ sutvā tassā veḷuvanaṃ adiṭṭhapubbaṃ viya asutapubbaṃ viya ca ahoṣi. Sā “kataraṃ uyyānaṃ sandhāya gāyathā”ti pucchitvā, “devī, tumhākaṃ veḷuvanuyyānamevā”ti vutte uyyānaṃ gantukāmā ahoṣi. Satthā tassā āgamaṃ ñatvā parisamajjhe nisīditvā dhammaṃ desentova tālavaṇṇaṃ ādāya attano passe ṭhatvā bījamānaṃ abhirūpaṃ itthiṃ nimmini. Khemā, devīpi pavisaṃnāva taṃ itthiṃ disvā cintesi – “sammāsambuddho rūpassa dosaṃ kathetīti vadanti, ayañcassa santike itthī bījayamānā ṭhitā, nāhaṃ imissā kalabhāgampi upemi, na mayā īdisaṃ itthirūpaṃ diṭṭhapubbaṃ, satthāraṃ abhūtena abbhācikkhanti maññe”ti cintetvā tathāgatassa kathāsaddampi anisāmetvā tameva itthiṃ olokayamānā aṭṭhāsi. Satthā tassā tasmiṃ rūpe uppannabahumānataṃ ñatvā taṃ rūpaṃ paṭhamavayādivasena dassetvā heṭṭhā vuttanayeneva

pariyosāne aṭṭhimattāvasānaṃ katvā dassesi. Khemā taṃ disvā “evarūpampi nāmetam rūpaṃ muhutteneva khayavayaṃ sampattam, natthi vata imasmim rūpe sāro”ti cintesi. Sathā tassā cittācāraṃ oloketvā, “kheme, tvam ‘imasmim rūpe sāro atthi’ti cintesi, passa dānissa asārabhāva’nti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Āturaṃ asuciṃ pūtiṃ, passa kheme samussayaṃ;
Uggharantaṃ paggharantaṃ, bālānaṃ abhipatthita’nti. (apa. therī 2.2.354);

Sā gāthāpariyosāne sotāpattiphale patiṭṭhahi. Atha naṃ sathā, “kheme, ime sattā rāgarattā dosapaduṭṭhā mohamūlhā attano taṇhāsotaṃ samatikkamituṃ na sakkonti, tattheva lagganti’”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

347.

“Ye rāgarattānupatanti sotaṃ,
Sayam kataṃ makkaṭakova jālam;
Etampi chetvāna vajanti dhīrā,
Anapekkhino sabbadukkham pahāyā’”ti.

Tattha **makkaṭakova jālanti** yathā nāma makkaṭako suttajālam katvā majjhe ṭhāne nābhimaṇḍale nipanno pariyante patitaṃ paṭaṅgaṃ vā makkhikaṃ vā vegena gantvā vijjhivā tassa rasaṃ pivivā puna gantvā tasmimyeva ṭhāne nipajjati, evameva ye sattā rāgarattā dosapaduṭṭhā mohamūlhā sayamkataṃ taṇhāsotaṃ anupatanti, te taṃ samatikkamituṃ na sakkonti, evaṃ duratikkamaṃ. **Etampi chetvāna vajanti dhīrāti** paṇḍitā etaṃ bandhanaṃ chetvā anapekkhino nirālayā hutvā arahattamaggena sabbadukkham pahāya vajanti, gacchantīti attho.

Desanāvasāne khemā arahatte patiṭṭhahi, mahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahoṣi. Sathā rājānaṃ āha – “mahārāja, khemāya pabbajituṃ vā parinibbāyituṃ vā vaṭṭati’”ti. Bhante, pabbājetha naṃ, alaṃ parinibbānenāti. Sā pabbajivā aggasāvika ahoṣīti.

Khemātherīvatthu pañcamam.

6. Uggasenavatthu

Muñca pureti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto uggasenaṃ ārabba kathesi.

Pañcasatā kira naṭā samvacchare vā chamāse vā patte rājagahaṃ gantvā rañño sattāhaṃ samajjam katvā bahum hiraññasuvaṇṇaṃ labhanti, antarantare ukkhepadāyānaṃ pariyanto natthi. Mahājano mañcātimañcādīsu ṭhatvā samajjam olokesi. Athekā laṅghikadhītā vaṃsaṃ abhiruyha tassa upari parivattivā tassa pariyante ākāse caṅkamamānā naccati ceva gāyati ca. Tasmim samaye uggaseno nāma setthiputto sahāyakena saddhim mañcātimañce ṭhito taṃ oloketvā tassā hatthapādavikkhepadīsu uppannasineho gehaṃ gantvā “taṃ labhanto jīvissāmi, alabhantassa me idheva maraṇa’nti āhārūpacchedaṃ katvā mañcake nipajji. Mātāpitūhi, “tāta, kiṃ te rujjati’”ti pucchitopi “taṃ me naṭadhītaraṃ labhantassa jīvitaṃ atthi, alabhantassa me idheva maraṇa’nti vatvā, “tāta, mā evaṃ kari, aññaṃ te amhākaṃ kulassa ca bhogānañca anurūpaṃ kumārikaṃ ānessamā’”ti vuttepi tatheva vatvā nipajji. Athassa pitā bahum yācitvāpi taṃ saññāpetum asakkonto tassa sahāyaṃ pakkosāpetvā kahāpaṇasahassaṃ datvā “ime kahāpaṇe gahetvā attano dhītaraṃ mayham puttassa detū’”ti pahīni. So “nāham kahāpaṇe gahetvā demi, sace pana so imaṃ alabhivā jīvituṃ na sakkoti, tena hi amhehi saddhimyeva vicaratu, dassāmissa dhītara’nti āha. Mātāpitāro puttassa tamattham ārocesum. So “ahaṃ tehi saddhim vicarissāmī’”ti vatvā yācantānampi tesam kathaṃ anādiyivā nikkhamivā nātakassa santikaṃ agamāsi. So tassa dhītaraṃ datvā tena saddhimyeva gāmanigamarājadhānīsu sippam dassento vicari.

Sāpi tena saddhim samvāsamanvāya nacirasseva puttaṃ labhitvā kīlāpayamānā “sakaṭagopakassa putta, bhaṇḍahāraḥkassa putta, kiñci ajānakassa puttā’”ti vadati. Sopi nesaṃ sakaṭaparivattakaṃ katvā ṭhitaṭṭhāne goṇānaṃ tiṇaṃ āharati, sippadassanaṭṭhāne laddhabhaṇḍakaṃ ukkhipivā harati. Tadeva kira sandhāya sā itthi puttaṃ kīlāpayamānā tathā vadati. So attānaṃ ārabba tassā gāyanabhāvaṃ ṇatvā taṃ pucchi – “maṃ sandhāya kathesi’”ti? “Āma, taṃ sandhāyā’”ti. “Evaṃ sante aham palāyissāmī’”ti. Sā “kiṃ pana mayham tayā palāyitena vā āgatena vā’”ti punappunaṃ tadeva gītaṃ

gāyati. Sā kira attano rūpasampattiñceva dhanalābhañca nissāya taṃ kismiñci na maññati. So “kiṃ nu kho nissāya imissā ayaṃ māno”ti cinto “sippaṃ nissāyā”ti ñatvā “hotu, sippaṃ uggaṇhissāmī”ti sasuraṃ upasaṅkamitvā tassa jānanakasippaṃ uggaṇhitvā gāmanigamādīsu sippaṃ dassento anupubbena rājagahaṃ āgantvā “ito sattame divase uggaseno seṭṭhiputto nagaravāsīnaṃ sippaṃ dassessatī”ti ārocāpesi.

Nagaravāsino mañcātimañcādayo bandhāpetvā sattame divase sannipatiṃsu. Sopi saṭṭhihatthaṃ vaṃsaṃ abhiruyha tassa matthake aṭṭhāsi. Taṃ divasaṃ satthā paccūsakāle lokaṃ volokento taṃ attano ñāṇajālassa anto pavittṭhaṃ disvā “kiṃ nu kho bhavissatī”ti āvajjento “sve seṭṭhiputto sippaṃ dassessāmīti vaṃsamatthake ṭhassati, tassa dassanattṭhaṃ mahājano sannipatissati. Tatra ahaṃ catuppadikaṃ gāthaṃ desessāmi, taṃ sutvā caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo bhavissati, uggasenopi arahatte patiṭṭhahissatī”ti aññāsi. Satthā punadivase kālaṃ sallakkhetvā bhikkhusaṅghaparivuto rājagahaṃ piṇḍāya pāvīsi. Uggasenopi satthari antonagaraṃ apavittṭheyeva unnādanattṭhāya mahājanassa aṅgulisaññaṃ datvā vaṃsamatthake patiṭṭhāya ākāseyeva satta vāre parivattitvā oruyha vaṃsamatthake aṭṭhāsi. Tasmim̄ khāṇe satthā nagaraṃ pavisanto yathā taṃ parisā na oloketi, evaṃ katvā attānameva olokāpesi. Uggaseno parisā oloketvā “na maṃ parisā oloketī”ti domanassappatto “idaṃ mayā saṃvacchare kattabbaṃ sippaṃ, satthari nagaraṃ pavisante parisā maṃ anoloketvā satthārameva oloketi, moghaṃ vata me sippadassanaṃ jāta”nti cintesi.

Satthā tassa cittaṃ ñatvā mahāmogallānaṃ āmantetvā “gaccha, mogallāna, seṭṭhiputtaṃ vadehi ‘sippaṃ kira dassetū’”ti āha. Thero gantvā vaṃsassa hetthā ṭhito seṭṭhiputtaṃ āmantetvā imaṃ gāthamāha –

“Ingha passa naṭaputta, uggasena mahabbala;
Karohi raṅgaṃ parisāya, hāsayaṃsu mahājana”nti.

So therassa kathaṃ sutvā tuṭṭhamānaso hutvā “satthā maññe mama sippaṃ passitukāmo”ti vaṃsamatthake ṭhitakova imaṃ gāthamāha –

“Ingha passa mahāpañña, mogallāna mahiddhika;
Karomi raṅgaṃ parisāya, hāsayaṃmi mahājana”nti.

Evañca pana vatvā vaṃsamatthakato vehāsaṃ abbhuggantvā ākāseva cuddasakkhattuṃ parivattitvā oruyha vaṃsamatthakeva aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā, “uggasena, paṇḍitena nāma atītānāgatapaccuppannesu khandhesu ālayaṃ pahāya jātiādīhi mucchitū vaṭṭatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

348.

“Muñca pure muñca pacchato,
Majjhe muñca bhavassa pāragū;
Sabbattha vimuttamānaso,
Na punaṃ jātijaraṃ upehiṣī”ti.

Tattha **muñca pureti** atītesu khandhesu ālayaṃ nikantiṃ ajjhosānaṃ patthanaṃ pariyuṭṭhānaṃ gāhaṃ parāmāsaṃ taṇhaṃ muñca. **Pacchatoti** anāgatesupi khandhesu ālayādīni muñca. **Majjheti** paccuppannesupi tāni muñca. **Bhavassa pāragūti** evaṃ sante tividdhassāpi bhavassa abhiññāpariññāpahānabhāvanāsacchikiriyavasena pāragū pāraṅgato hutvā khandhadhātuāyatanādibhede sabbasaṅkhate vimuttamānaso viharanto puna jātijarāmaraṇāni na upagacchatīti attho.

Desanāvasāne caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Seṭṭhiputtopi vaṃsamatthake ṭhitakova saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā vaṃsato oruyha satthu santikaṃ āgantvā pañcapatiṭṭhitena satthāraṃ vanditvā pabbajjaṃ yāci. Atha naṃ satthā dakkhiṇahattaṃ pasāretvā “ehi bhikkhū”ti āha. So tāvadeva aṭṭhaparikkhāradharo saṭṭhivassikatthero viya ahoṣi. Atha naṃ bhikkhū, “āvuso uggasena, saṭṭhihatthassa te vaṃsassa matthakato otarantassa bhayaṃ nāma nāhoṣī”ti pucchitvā “natthi me, āvuso, bhaya”nti vutte satthu ārocesuṃ, “bhante, uggaseno ‘na bhāyāmī’ti vadati, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākarotī”ti. Satthā “na, bhikkhave, mama puttena

uggasenena sadisā chinnasaṃyojanā bhikkhū bhāyanti, na tasanti”ti vatvā brāhmaṇavagge imaṃ gāthamāha –

“Sabbasaṃyojanaṃ chetvā, yo ve na paritassati;
Saṅgātigamaṃ viasaṃyuttaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti. (dha. pa. 397; su. ni. 626);

Desanāvasāne bahūnaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Punekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “kiṃ nu kho, āvuso, evaṃ arahattūpanissayasampannassa bhikkhuno naṭadhītaṃ nissāya naṭehi saddhiṃ vicaraṇakāraṇaṃ, kiṃ arahattūpanissayakāraṇa”nti? Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, ubhayampetaṃ iminā eva kata”nti vatvā tamatthaṃ pakāsetuṃ atītaṃ āhari.

Atīte kira kassapadasabalassa suvaṇṇacetiye kariyamāne bārāṇasivāsino kulaputtā bahum khādanīyabhojanīyaṃ yānakesu āropetvā “hatthakammaṃ karissāmā”ti cetiyatṭhānaṃ gacchantā antarāmagge ekaṃ theram piṇḍāya pavisaṃtaṃ passimsu. Athekā kuladhīta theram oloketvā sāmikaṃ āha – “sāmi, ayyo, piṇḍāya pavisati, yānake ca no bahum khādanīyaṃ bhojanīyaṃ, pattamassa āhara, bhikkham dassāmā”ti. So taṃ pattam āharitvā khādanīyabhojanīyassa pūretvā therassa hatthe patiṭṭhapetvā ubhopi patthanam karimsu, “bhante, tumhehi diṭṭhadhammasseva bhāgino bhaveyyāmā”ti. Sopi thero khīṇāsavova, tasmā olokeno tesam patthanāya samijjanabhāvaṃ ṇatvā sitam akāsi. Tam disvā sā itthī sāmikaṃ āha – “amhākam, ayyo, sitam karoti, eko naṭakārako bhavissati”ti. Sāmikopissā “evaṃ bhavissati, bhadde”ti vatvā pakkāmi. Idam tesam pubbakammaṃ. Te tattha yāvātayukam ṭhatvā devaloke nibbattitvā tato cavitvā sā itthī naṭagehe nibbatti, puriso seṭṭhiḡe. So “evaṃ, bhadde, bhavissati”ti tassā paṭivacanassa dinnatā naṭehi saddhiṃ vicari. Khīṇāsavattherassa dinnapiṇḍapātam nissāya arahattam pāpuṇi. Sāpi naṭadhīta “yā me sāmikassa gati, mayhampi sā eva gati”ti pabbajitvā arahatte patiṭṭhahīti.

Uggasenavatthu chaṭṭham.

7. Cūladhanuggahapaṇḍitavatthu

Vitakkamathitassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cūladhanuggahapaṇḍitam ārabha kathesi.

Eko kira daharabhikkhu salākagge attano pattasalākam gahetvā salākayāguṃ ādāya āsanasālam gantvā pivi. Tattha udakam alabhitvā udakatthāya ekaṃ gharam agamāsi. Tattha taṃ ekā kumārikā disvāva uppannasinehā, “bhante, puna pānīyena atthe sati idheva āgaccheyyāthā”ti āha. So tato paṭṭhāya yadā pānīyam na labhati, tadā tattheva gacchati. Sāpissa pattam gahetvā pānīyam deti. Evaṃ gacchante kāle yāgumpi datvā punekadivasam tattheva nisīdāpetvā bhattam adāsi. Santike cassa nisīditvā, “bhante, imasmim gehe na kiñci natthi nāma, kevalam mayam vicaraṇakamanussameva na labhāmā”ti katham samuṭṭhāpesi. So kathipāheneva tassā katham sutvā ukkaṇṭhi. Atha nam ekadivasam āgantukā bhikkhū disvā “kasmā tvam, āvuso, kiso uppaṇḍupaṇḍukajātosī”ti pucchitvā “ukkaṇṭhitomhi, āvuso”ti vutte ācariyupajjhāyānam santikam nayimsu. Tepi nam satthu santikam netvā tamattham ārocesuṃ. Satthā “saccam kira tvam, bhikkhu, ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “sacca”nti vutte “kasmā tvam mādisassa āradhāvīriyassa buddhassa sāsane pabbajitvā ‘sotāpanno’ti vā ‘sakadāgāmi’ti vā attānam avadāpetvā ‘ukkaṇṭhito’ti vadāpesi, bhāriyam te kammaṃ kata”nti vatvā “kiṃ kāraṇā ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. “Bhante, ekā mam itthī evamāhā”ti vutte, “bhikkhu, anacchariyam etaṃ tassā kiriyam. Sā hi pubbe sakalajambudīpe aggadhanuggahapaṇḍitam pahāya tam muhuttadiṭṭhake ekasmim sineham uppādetvā tam jīvitakkhayam pāpesi”ti vatvā tassatthassa pakāsanattham bhikkhūhi yācito –

Atīte cūladhanuggahapaṇḍitakāle takkasilāyam disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippam uggahetvā tena tuṭṭhena dinnam dhītaṃ ādāya bārāṇasim gacchantassa ekasmim aṭavimukhe ekūnapaññāsāya kaṇḍehi ekūnapaññāsacore māretvā kaṇḍesu khīṇesu corajetṭhakaṃ gahetvā bhūmiyam pātetvā, “bhadde, asim āharā”ti vutte tāya taṅkhaṇam diṭṭhacore sineham katvā corassa hatthe asitharum ṭhapetvā corena dhanuggahapaṇḍitassa māritabhāvam āvikatvā corena ca taṃ ādāya gacchantena “mampi esā aññaṃ disvā attano sāmikaṃ viya mārāpessati, kiṃ me imāyā”ti ekaṃ nadim disvā orimatīre taṃ ṭhapetvā tassā bhaṇḍakam ādāya “tvam idheva hohi, yāvāham bhaṇḍikam uttāremī”ti tattheva taṃ pahāya gamanabhāvaṇca āvikatvā –

“Sabbam bhaṇḍam samādāya, pāram tiṇṇosi brāhmaṇa;
Paccāgaccha lahuṃ khippaṃ, mampi tārehi dānito.

“Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena,
Nimīni bhotī addhavaṃ dhuvena;
Mayāpi bhotī nimineyya aññaṃ,
Ito ahaṃ dūratarāṃ gamissaṃ.

“Kāyaṃ eḷagalāgumbe, karoti ahuhāsiyaṃ;
Nayīdha naccaṃ vā gītaṃ vā, tāḷaṃ vā susamāhitaṃ;
Anamhikāle susoṇi, kiṃ nu jagghasi sobhane.

“Siṅgāla bāla dummedha, appapaññosi jambuka;
Jīno macchañca pesiñca, kapaṇo viya jhāyasi.

“Sudassaṃ vajjamaññesaṃ, attano pana duddasaṃ;
Jīnā patiñca jārañca, maññe tvaññeva jhāyasi.

“Evametaṃ migarāja, yathā bhāsasi jambuka;
Sā nūnāhaṃ ito gantvā, bhattu hessaṃ vasānugā.

“Yo hare mattikaṃ thālaṃ, kaṃsathālampi so hare;
Katañceva tayā pāpaṃ, punapevaṃ karissasī”ti. (jā. 1.5.128-134) –

Imaṃ pañcakanipāte cūḷadhanuggahajātakāṃ vitthāretvā “tadā cūḷadhanuggahapaṇḍito tvaṃ ahosi, sā itthī etarahi ayaṃ kumārikā, siṅgālarūpena āgantvā tassā niggahakārako sakko devarājā ahamevā”ti vatvā “evaṃ sā itthī taṃmuhuttadiṭṭhake ekasmiṃ sinehena sakalajambudīpe aggapaṇḍitaṃ jīvītā voropesi, taṃ itthiṃ ārabha uppannaṃ tava taṇhaṃ chinditvā viharāhi bhikkhū”ti taṃ ovaditvā uttarimpi dhammaṃ desento imā dve gāthā abhāsi –

349.

“Vitakkamathitassa jantuno,
Tibbarāgassa subhānupassino;
Bhiyyo taṇhā pavaḍḍhati,
Esa kho daḷhaṃ karoti bandhanaṃ.

350.

“Vitakkūpasame ca yo rato,
Asubhaṃ bhāvayate sadā sato;
Esa kho byanti kāhiti,
Esa checchati mārabandhana”nti.

Tattha **vitakkamathitassā**ti kāmavitakkādīhi vitakkehi nimmathitassa. **Tibbarāgassā**ti bahalarāgassa. **Subhānupassinoti** iṭṭhārammaṇe subhanimittagāhādivasena vissaṭṭhamānasatāya subhanti anupassantassa. **Taṇhāti** evarūpassa jhānādīsu ekampi na vaḍḍhati, atha kho chadvārikā taṇhāyeva bhiyyo vaḍḍhati. **Esa khoti** eso puggalo taṇhābandhanaṃ daḷhaṃ suthiraṃ karoti. **Vitakkūpasameti** micchāvitakkādīnaṃ vūpasamasāṅkhāte dasasu asubhesu paṭhamajjhāne. **Sadā satoti** yo ettha abhirato hutvā niccaṃ upaṭṭhitasatitāya sato taṃ asubhajhānaṃ bhāveti. **Byanti kāhīti** esa bhikkhu tīsu bhavesu uppajjanakaṃ taṇhaṃ vigatantaṃ karissati. **Mārabandhananti** eso tebhūmakavaṭṭasaṅkhātāṃ mārabandhanampi chindissatīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadeśanā ahoṣīti.

Cūḷadhanuggahapaṇḍitavatthu sattamaṃ.

8. Māravatthu

Niṭṭhaṅgatoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto māraṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi vikāle sambahulā therā jetavanavihāraṃ pavisitvā rāhulatherassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā taṃ utthāpesuṃ. So aññattha vasanaṭṭhānaṃ apassanto tathāgatassa gandhakuṭiyā pamukhe nipajji. Tadā so āyasmā arahattaṃ patto avassikova hoti. Māro vasavattibhavane ṭhitoyeva taṃ āyasmantaṃ gandhakuṭipamukhe nipannaṃ disvā cintesi – “samaṇassa gotamassa rujanakaāṅgulī bahi nipanno, sayam antogandhakuṭiyam nipanno, āṅguliyā pīḷiyamānāya sayampi pīḷito bhavissati”’ti. So mahantaṃ hatthirājavaṇṇaṃ abhinimminivā āgamma soṇḍāya therassa matthakaṃ parikkhipitvā mahantena saddena koñcanaḍaṃ ravi. Satthā gandhakuṭiyam nisinnova tassa mārabhāvaṃ ñatvā, “māra, tādīsanaṃ satahasseṇāpi mama puttassa bhayaṃ uppādetuṃ na sakkā. Putto hi me asantāsī vītataṇho mahāvīriyo mahāpañño”’ti vatvā imā gāthā abhāsi –

351.

“Niṭṭhaṅgato asantāsī, vītataṇho anaṅgaṇo;
Acchindi bhavasallāni, antimoyaṃ samussayo.

352.

“Vītataṇho anādāno, niruttipadakovidō;
Akkharānaṃ sannipātaṃ, jaññā pubbāparāni ca;
Sa ve antimasārīro,
Mahāpañño mahāpurisoti vuccatī”’ti.

Tattha **niṭṭhaṅgato**ti imasmiṃ sāsane pabbajitānaṃ arahattaṃ niṭṭhaṃ nāma, taṃ gato pattoti attho. **Asantāsī**ti abbhantare rāgasantāsādīnaṃ abhāvena asantasanako. **Acchindi bhavasallānī**ti sabbānīpi bhavagāmīni sallāni acchindi. **Samussayoti** ayaṃ etassa antimo deho.

Anādānoti khandhādīsū niggahaṇo. **Niruttipadakovidoti** niruttīyañca sesapadesu cāti catūsūpi paṭisambhidāsū chekoti attho. **Akkharānaṃ sannipātaṃ, jaññā pubbāparāni cāti** akkharānaṃ sannipātasankhātāṃ akkharapaṇḍaṇca jānāti, pubbakkharena aparakkharaṃ, aparakkharena pubbakkharañca jānāti. Pubbakkharena aparakkharaṃ jānāti nāma – ādimhi paññāyamāne majjhapariyosānesu apaññāyamānesu “imesaṃ akkharānaṃ idaṃ majjhaṃ, idaṃ pariyosāna”’nti jānāti. Aparakkharena pubbakkharaṃ jānāti nāma – ante paññāyamāne ādimajjesu apaññāyamānesu “imesaṃ akkharānaṃ idaṃ majjhaṃ, ayaṃ ādī”’ti jānāti. Majjhe paññāyamānepi “imesaṃ akkharānaṃ ayaṃ ādī, ayaṃ anto”’ti jānāti. Evaṃ mahāpañño. **Sa ve antimasārīroti** esa koṭiyam ṭhitasārīro, mahantānaṃ atthadhammaniruttīpaṭibhānānaṃ sīlakkhandhādīnañca pariggāhikāya paññāya samannāgatattā mahāpañño, “vimuttacittatā khvāhaṃ, sārīputta, mahāpurisoti vadāmi”’ti (saṃ. ni. 5.377) vacanato vimuttacittatāya ca mahāpurisoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattīphalādīni pāpuṇṇisu. Māropi pāpimā “jānāti maṃ samaṇo gotamo”’ti tatthevantaradhāyīti.

Māravatthu aṭṭhamam.

9. Upakāḷivakavatthu

Sabbābhibhūti imaṃ dhammadesanaṃ satthā antarāmagge upakaṃ āḷivakaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye satthā pattasabbaññutaññāṇo bodhimaṇḍe sattaṣaṭṭhaṃ vītināmetvā attano pattacīvaramādāya dhammacakkapavattanaṭṭhaṃ bārāṇasiṃ sandhāya aṭṭhārasayojanamaggaṃ paṭipanno antarāmagge upakaṃ āḷivakaṃ addasa. Sopi satthāraṃ disvā “vipassannāni kho te, āvuso, indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṃsi tvaṃ, āvuso, uddissa pabbajito, ko vā te satthā, kassa vā tvaṃ dhammaṃ rocesī”’ti pucchi. Athassa satthā “mayhaṃ upajjhāyo vā ācariyo vā natthī”’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

353.

“Sabbābhibhū sabbavidūhamasmi,
Sabbesu dhammesu anūpalitto;
Sabbāñjaho taṇhakkhaye vimutto,

Sayaṃ abhiññāya kamuddiseyya’nti.

Tattha **sabbābhibhū**ti sabbesaṃ tebhūmakadhammānaṃ abhibhavanato sabbābhibhū.
Sabbavidūti viditasabbacatubhūmakadhammo. **Sabbesu dhammesū**ti sabbesupi
tebhūmakadhammesu taṇhādīṭṭhīhi anūpalitto. **Sabbañjaho**ti sabbe tebhūmakadhamme jahitvā ṭhito.
Taṇhakkhaye vimuttoti taṇhakkhayante uppādite taṇhakkhayasaṅkhāte arahatte asekhāya vimuttiyā
vimutto. **Sayaṃ abhiññāyā**ti abhiññeyyādibhede dhamme sayameva jānitvā. **Kamuddiseyyanti**
“ayaṃ me upajjhāyo vā ācariyo vā”ti kaṃ nāma uddiseyyanti.

Desanāvasāne upako ājīvako tathāgatassa vacanaṃ nevābhinandi, na paṭikkosi. Sīsaṃ pana
cāletvā jivhaṃ nillāletvā ekapadikamaggaṃ gahetvā aññataraṃ luddakanivāsanaṭṭhānaṃ agamāsīti.

Upakājīvakavatthu navamaṃ.

10. Sakkapañhavatthu

Sabbadānanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sakkam devarājānaṃ ārabha
kathesi.

Ekasmiñhi samaye tāvatimsadevaloke devatā sannipatitvā cattāro pañhe samuṭṭhāpesuṃ
“katarāṃ dānaṃ nu kho dānesu, kataro raso rasesu, katarā ratī ratīsu jetṭhakā, taṇhakkhayova kasmā
jetṭhakoti vuccatī”ti? Te pañhe ekā devatāpi vinicchitum nāsakkhi. Eko pana devo ekaṃ devaṃ, sopi
aparanti evaṃ aññamaññaṃ pucchantā dasasu cakkavālasahassesu dvādasa saṃvaccharāni vicarimsu.
Ettakenāpi kālena pañhānaṃ atthaṃ adisvā dasasahassacakkavāladevatā sannipatitvā catunnaṃ
mahārājānaṃ santikaṃ gantvā “kiṃ, tātā, mahādevatāsannipāto”ti vutte “cattāro pañhe
samuṭṭhāpetvā vinicchitum asakkontā tumhākaṃ santikaṃ āgatamhā”ti. “Kiṃ pañhaṃ nāmetam,
tātā”ti. “Dānarasaratīsu katamā dānarasaratī nu kho seṭṭhā, taṇhakkhayova kasmā seṭṭho”ti ime pañhe
vinicchitum asakkontā āgatamhāti. Tātā, mayampi imesaṃ atthe na jānāma, amhākaṃ pana rājā
janasahassena cintite atthe cintetvā taṅkhaṇeneva jānāti, so amhehi paññāya ca puññaena ca visiṭṭho,
etha, tassa santikaṃ gacchāmāti tameva devagaṇaṃ ādāya sakkassa devarañño santikaṃ gantvā tenāpi
“kiṃ, tātā, mahanto devasannipāto”ti vutte tamatthaṃ ārocesuṃ. “Tātā, imesaṃ pañhānaṃ atthaṃ
aññopi jānitum na sakkoti, buddhavisayā hete. Satthā panetarahi kahaṃ viharatī”ti pucchitvā
“jetavane”ti sutvā “etha, tassa santikaṃ gamissāmā”ti devagaṇena saddhiṃ rattibhāge sakalaṃ
jetavanaṃ obhāsetvā satthāraṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ ṭhito “kiṃ, mahārāja, mahatā
devasaṅghena āgatosī”ti vutte, “bhante, devagaṇena ime nāma pañhā samuṭṭhāpitā, añño imesaṃ
atthaṃ jānitum samattho nāma natthi, imesaṃ no atthaṃ pakāsethā”ti āha.

Satthā “sādhu mahārāja, mayā hi pāramiyo pūretvā mahāpariccāge pariccajitvā tumhādisānaṃ
kaṅkhacchedanattameva sabbaññūtaññaṃ paṭividdham, tayā pucchitapañhesu hi sabbadānaṃ
dhammadānaṃ seṭṭhaṃ, sabbarasānaṃ dhammaraso seṭṭho, sabbaratīnaṃ dhammarati seṭṭhā,
taṇhakkhayo pana arahattaṃ sampāpakattā seṭṭhoyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

354.

“Sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti,
Sabbarasaṃ dhammaraso jināti;
Sabbaratiṃ dhammarati jināti,
Taṇhakkhayo sabbadukkhāṃ jināti”ti.

Tattha **sabbadānaṃ dhammadānanti** sacepi hi cakkavālagabbhe yāva brahmalokā niraṇṭaraṃ
katvā sannisinnānaṃ buddhapaccekabuddhakhīṇāsavānaṃ kadaligabbhasadisāni cīvarāni dadeyya,
tasmiṃ samāgame catuppakāya gāthāya katānumodanāva seṭṭhā. Tañhi dānaṃ tassā gāthāya soḷasim
kalaṃ nāgghati. Evaṃ dhammassa desanāpi vācanampi savanampi mahantaṃ. Yena ca puggalena
bahūnaṃ taṃ dhammassavanaṃ kārītaṃ, tasseva ānisaṃso mahā. Tathārūpāya eva parisāya
pañitapaṇḍapātassa patte pūretvā dinnadānatopi sappitelādīnaṃ patte pūretvā dinnabhesajjadānatopi
mahāvihārasadisānaṃ vihārānaṃca lohapāsādasadisānaṃca pāsādānaṃ anekāni satasahassāni kāretvā
dinnasenāsanadānatopi anāthapaṇḍikādīhi vihāre ārabha katapariccāgatopi antamaso catuppakāya
gāthāya anumodanāvāsenāpi pavattitaṃ dhammadānameva varaṃ seṭṭhaṃ. Kiṃ kāraṇā? Evarūpāni hi
puññaṃ karontā dhammaṃ sutvāva karonti, no asutvā. Sace hi ime sattā dhammaṃ na suṇeyyūṃ,

uḷūṅkamattaṃ yāgumpi kaṭacchumattaṃ bhattampi na dadeyyuṃ. Iminā kāraṇena sabbadānehi dhammadānameva seṭṭhaṃ. Apica ṭhapetvā buddhe ca paccekabuddhe ca sakalakappaṃ deve vassante udakabindūni gaṇetuṃ samatthāya paññāya samannāgatā sārīputtādayopi attano dhammatāya sotāpattiphalādīni adhigantuṃ nāsakkhiṃsu, assajjītherādīhi kathitadhammaṃ sutvā sotāpattiphalam sacchikariṃsu, satthu dhammadesanāya sāvakaṃpāramīṇānaṃ sacchikariṃsu. Imināpi kāraṇena, mahārāja, dhammadānameva seṭṭhaṃ. Tena vuttaṃ – **“sabbadānaṃ dhammadānaṃ jināti”**ti.

Sabbe pana gandharasādayopi rasā ukkaṃsato devatānaṃ sudhābhōjanarasopi saṃsāraṇaṃ pāteṭvā dukkhānubhavanasseva paccayo. Yo panesa sattatiṃsabodhipakkhiyadhammasaṅkhāto ca navalokuttaradhammasaṅkhāto ca dhammaraso, ayameva sabbarasānaṃ seṭṭho. Tena vuttaṃ – **“sabbarasaṃ dhammaraso jināti”**ti. Yāpesā puttaratidhīturatidhanaratiitthiratinaccagītavādītādiratipabhedā ca anekappabhedā ratī, sāpi saṃsāraṇaṃ pāteṭvā dukkhānubhavanasseva paccayo. Yā panesā dhammaṃ kathentassa vā suṇantassa vā vācentassa vā anto uppajjamānā pīti udaggabhāvaṃ janeti, assūni pavatteti, lomahaṃsaṃ janeti, sāyaṃ saṃsāraṇaṃ antaṃ katvā arahattapariyosānā hoti. Tasmā sabbaratīnaṃ evarūpā dhammaratiyeva seṭṭhā. Tena vuttaṃ – **“sabbaratiṃ dhammarati jināti”**ti taṇhakkhayaṃ pana taṇhāya khayante uppannaṃ arahattaṃ sakalassapi vaṭṭadukkhassa abhibhavanato sabbasetṭhameva. Tena vuttaṃ – **“taṇhakkhayaṃ sabbadukkhaṃ jināti”**ti.

Evam satthari imissā gāthāya atthaṃ kathenteyeva caturāsītiyā pānasahassānaṃ dhammābhisamayo ahoṣi. Sakkopi satthu dhammakathaṃ sutvā satthāraṃ vanditvā evamāha – ‘bhante, evaṃjeṭṭhake nāma dhammadāne kimatthaṃ amhākaṃ pattiṃ na dāpetha, ito paṭṭhāya no bhikkhusaṅghassa kathetvā pattiṃ dāpetha, bhante’ti. Satthā tassa vacanaṃ sutvā bhikkhusaṅghaṃ sannipāteṭvā, ‘bhikkhave, ajjādiṃ katvā mahādhammassavanaṃ vā pākatikadhammassavanaṃ vā upanisinnakathaṃ vā antamaso anumodanampi kathetvā sabbasattānaṃ pattiṃ dadeyyāthā’ti āha.

Sakkapañhavatthu dasamaṃ.

11. Aputtakasetṭhivatthu

Hananti bhogāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aputtakasetṭhiṃ nāma ārabha kathesi.

Tassa kira kālakiriyaṃ sutvā rājā pasenadi kosalo “aputtakaṃ sāpateyyaṃ kassa pāpuṇātī”ti pucchitvā “rañño”ti sutvā sattahi divasehi tassa gehato dhanam rājakulaṃ abhiharāpetvā satthu santikaṃ upasaṅkamtivā “handa kuto nu tvam, mahārāja, āgacchasi divādivassā”ti vutte “idha, bhante, sāvatthiyaṃ seṭṭhi, gahapati, kālakato, tamahaṃ aputtakaṃ sāpateyyaṃ rājantepuraṃ abhiharitvā āgacchāmi”ti āha. Sabbam sutte (saṃ. ni. 1.130) āgatanayeneva veditabbaṃ.

So kira suvaṇṇapātiyā nānaggarasabhojane upanīte “evarūpaṃ nāma manussā bhuñjanti, kiṃ tumhe mayā saddhiṃ imasmim gehe keḷim karothā”ti bhojane upaṭṭhite leḍḍudaṇḍādīhi paharivā palāpetvā “idaṃ manussānaṃ bhojana”nti kaṇājakaṃ bhuñjati biḷaṅgadutiyaṃ. Vatthayānachattesupi manāpesu upaṭṭhāpitesu te manusse leḍḍudaṇḍādīhi paharanto palāpetvā sāṇāni dhāreti, jajjararathakena yāti paṇnachattakena dhāriyamānenāti evaṃ raññā ārocite satthā tassa pubbakammaṃ kathesi.

Bhūtapubbaṃ so, mahārāja, seṭṭhi, gahapati, tagarasikhim nāma paccekabuddham piṇḍapātena paṭipādesi. “Detha samaṇassa piṇḍa”nti vatvā so utṭhāyāsānā pakkāmi. Tasmim kira assaddhe bāle evaṃ vatvā pakkante tassa bhariyā saddhā pasannā “ciraṃsaṃ vata me imassa mukhato ‘dehī’ti vacanaṃ sutam, ajja mama manorathaṃ pūrentī piṇḍapātaṃ dassāmi”ti paccekabuddhassa pattaṃ gahetvā paṇṭabhojanaṃ pūretvā adāsi. Sopi nivattamāno taṃ disvā “kiṃ, samaṇa, kiñci te laddha”nti pattaṃ gahetvā paṇṭapīṇḍapātaṃ disvā vippaṭisārī hutvā evaṃ cintesi – “varametaṃ piṇḍapātaṃ dāsā vā kammakarā vā bhuñjeyyūṃ. Te hi imaṃ bhuñjitvā mayhaṃ kammaṃ karissanti, ayaṃ pana gantvā bhuñjitvā niddāyissati, naṭṭho me so piṇḍapāto”ti. So bhātu ca pana ekaputtakaṃ sāpateyyassa kāraṇā jīvītā voropesi. So kirassa aṅgulim gahetvā vicaranto “idaṃ mayhaṃ pitusantakaṃ yānakaṃ, ayaṃ tassa goṇo”tiādīni āha. Atha naṃ so seṭṭhi “idāni tāvesa evaṃ vadeti, imassa pana vuḍḍhippattakāle imasmim gehe bhoge ko rakkhissatī”ti taṃ araṇṇaṃ netvā ekasmim

gacchamūle gīvāya gahetvā mūlakandaṃ viya gīvaṃ phāletvā māretvā tattheva chaḍḍesi. Idamassa pubbakammaṃ. Tena vuttaṃ –

“Yaṃ kho so, mahārāja, seṭṭhi, gahapati, tagarasikhiṃ paccekabuddhaṃ piṇḍapātena paṭipādesi, tassa kammaṃ vipākena sattakkhattuṃ sugatiṃ saggam lokam upapajji, tasseva kammaṃ vipākāvasesena imissāyeva sāvatthiyā sattakkhattuṃ seṭṭhittam kāresi. Yaṃ kho so, mahārāja, seṭṭhi, gahapati, datvā pacchā vippaṭisārī ahoṣi ‘varametaṃ piṇḍapātam dāsā vā kammakarā vā bhuñjeyyu’nti, tassa kammaṃ vipākena nāssuḷārāya bhattabhogāya cittaṃ namati, nāssuḷārāya vatthabhogāya, nāssuḷārāya yānabhogāya, nāssuḷārānam pañcannaṃ kāmaguṇānam bhogāya cittaṃ namati. Yaṃ kho so, mahārāja, seṭṭhi, gahapati, bhātu ca pana ekaputtaṃ sāpateyyassa kāraṇā jīvitā voropesi, tassa kammaṃ vipākena bahūni vassasatāni bahūni vassasahassāni bahūni vassasatasahassāni niraye paccittha, tasseva kammaṃ vipākāvasesena idaṃ sattamaṃ aputtakaṃ sāpateyyaṃ rājakosaṃ paveseti. Tassa kho pana, mahārāja, seṭṭhissa gahapatissa purāṇaṇca puññaṃ parikkhāṇaṃ, navaṇca puññaṃ anupacitaṃ. Ajja pana, mahārāja, seṭṭhi, gahapati, mahārōruve niraye paccati’ ti (saṃ. ni. 1.131).

Rājā satthu vacanaṃ sutvā “aho, bhante, bhāriyaṃ kammaṃ, ettake nāma bhoge vijjamāne neva attanā paribhuñji, na tumhādise buddhe dhuravihāre viharante puññaṃ kammaṃ akāsi’ ti āha. Satthā “evametaṃ, mahārāja, dummedhapuggalā nāma bhoge labhitvā nibbānaṃ na gavesanti, bhoge nissāya uppannataṇhā panete dīgharattaṃ hanatī’ ti vatvā imaṃ gāthamāha –

355.

“Hananti bhogā dummedhaṃ, no ca pāragavesino;
Bhogataṇhāya dummedho, hanti aññeva attana’ nti.

Tattha **no ca pāragavesinoti** ye pana nibbānapāragavesino puggalā, na te bhogā hananti. **Aññeva attananti** bhoge nissāya uppannāya taṇhāya duppañño puggalo pare viya attānameva hanatīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Aputtakaseṭṭhivatthu ekādasamaṃ.

12. Aṅkuravatthu

Tiṇadosānīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā paṇḍukambalasilāyaṃ viharanto aṅkuraṃ ārabha kathesi. Vatthu “ye jhānappasutā dhīrā’ ti (dha. pa. 181) gāthāya vitthāritameva. Vuttañhetam tattha indakaṃ ārabha. So kira anuruddhattherassa antogāmaṃ piṇḍāya pavitṭhassa attano ābhatam kaṭacchumattakaṃ bhikkhaṃ dāpesi. Tadassa puññaṃ aṅkurena dasavassasahassāni dvādasayojanikaṃ uddhanapantiṃ katvā dinnadānato mahapphalataraṃ jātam. Tasmā evamāha. Evaṃ vutte satthā, “aṅkura, dānaṃ nāma viceyya dātuṃ vaṭṭati, evaṃ tam sukhetta suvuttabījaṃ viya mahapphalaṃ hoti. Tvaṃ pana tathā nākāsi, tena te dānaṃ na mahapphalaṃ jāta’ nti imamatthaṃ vibhāvento –

“Viceyya dānaṃ dātappaṃ, yattha dinnam mahapphalaṃ;
Viceyya dānaṃ sugatappasattham,
Ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke;
Etesu dinnāni mahapphalāni,
Bījāni vuttāni yathāsukhetta’ ti. (pe. va. 329) –

Vatvā uttarimpi dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

356.

“Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayaṃ pajā;
Tasmā hi vītarāgesu, dinnam hoti mahapphalaṃ.

357.

“Tiṇadosāni khettāni, dosadosā ayaṃ pajā;
Tasmā hi vītadosesu, dinnam hoti mahapphalaṃ.

358.

“Tiṇadosāni khettāni, mohadosā ayam pajā;
Tasmā hi vītamohesu, dinnam hoti mahapphalam.

359.

“Tiṇadosāni khettāni, icchādosā ayam pajā;
Tasmā hi vigaticchesu, dinnam hoti mahapphala”nti.

Tattha **tiṇadosānī**ti sāmākādīni tiṇāni utthahantāni pubbaṇṇāparaṇṇāni khettāni dūseti, tena tāni na bahuphalāni honti. Evaṃ sattānampi anto rāgo uppajjanto satte dūseti, tena tesu dinnam mahapphalam na hoti. Khīṇāsavesu dinnam pana mahapphalam hoti. Tena vuttam –

“Tiṇadosāni khettāni, rāgadosā ayam pajā;
Tasmā hi vītarāgesu, dinnam hoti mahapphala”nti. –

Sesagāthāsupi eseva nayo.

Desanāvasāne añkuro ca indako ca sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Añkuravatthu dvādasamam.

Taṇhāvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catuvīsatiṃ vago.

25. Bhikkhuvaggo

1. Pañcabhikkhuvatthu

Cakkhunā saṃvaroti imam dhammadesanam sathā jetavane viharanto pañca bhikkhū ārabha kathesi.

Tesu kira ekeko cakkhudvārādīsu pañcasu dvāresu ekekameva rakkhi. Athekadivasam sannipativā “aḥam durakkham rakkhāmi, aḥam durakkham rakkhāmī”ti vivadivā “sathāram pucchivā imamatham jānissāmā”ti sathāram upasaṅkavitvā, “bhante, mayam cakkhudvārādīni rakkhantā attano attano rakkhanadvārameva durakkhanti maññāma, ko nu kho amhesu durakkham rakkhatī”ti pucchimsu. Sathā ekaṃ bhikkhumpi anosādetvā, “bhikkhave, sabbāni petāni durakkhāneva, api ca kho pana tumhe na idāneva pañcasu ṭhānesu asaṃvutā, pubbepi asaṃvutā, asaṃvutattāyeva ca paṇḍitānam ovāde avattitvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇitthā”ti vatvā “kadā, bhante”ti tehi yācito atīte takkasilajātakassa vatthum vitthāretvā rakkhasīnam vasena rājakule jīvitakkhayaṃ patte pattābhisekena mahāsattena setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisinnena attano sirisampattim oloketvā “vīriyam nāmetam sattehi kattabbamevā”ti udānavasena udānitam –

“Kusalūpadese dhitiyā dalhāya ca,
Anivattitattābhayabhīrutāya ca;
Na rakkhasīnam vasamāgamimhase,
Sa sotthibhāvo mahatā bhayena me”ti. (jā. 1.1.132) –

Imam gātham dassetvā “tadāpi tumheva pañca janā takkasilāyam rajjagahaṇatthāya nikkhamam mahāsattam āvudhahatthā parivāretvā maggam gacchantā antarāmagge rakkhasīni cakkhudvārādivasena upanītesu rūpārammaṇādīsu asaṃvutā paṇḍitassa ovāde avattitvā olīyantā rakkhasīni khādītā jīvitakkhayaṃ pāpuṇittha. Tesu pana ārammaṇesu susaṃvuto piṭṭhito piṭṭhito anubandhanti devavaṇṇim yakkhimi anādiyitvā sotthinā takkasilam gantvā rajjam patto rājā ahamevā”ti jātakam samodhānetvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma sabbāni dvārāni saṃvaritabbāni. Etāni hi saṃvaranto eva sabbadukkhā pamuccati”ti vatvā dhammam desento imā gāthā abhāsi –

360.

“Cakkhunā saṃvaro sādhu, sādhu sotena saṃvaro;
Ghānena saṃvaro sādhu, sādhu jivhāya saṃvaro.

361.

“Kāyena saṃvaro sādhu, sādhu vācāya saṃvaro;
Manasā saṃvaro sādhu, sādhu sabbattha saṃvaro;
Sabbattha saṃvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccatī”ti.

Tattha **cakkhunā**ti yadā hi bhikkhuno cakkhudvāre rūpārammaṇaṃ āpāthamāgacchati, tadā iṭṭhārammaṇe arajjantassa aniṭṭhārammaṇe adussantassa asamapekkhanena mohamaṃ anuppādentassa tasmim dvāre saṃvaro thakanamaṃ pidahanamaṃ gutti katā nāma hoti. Tassa so evarūpo cakkhunā saṃvaro sādhu. Esa nayo sotadvārādīsūpi. Cakkhudvārādīsuyeva pana saṃvaro vā asaṃvaro vā nuppajjati, parato pana javanavīthiyamaṃ esa labbhati. Tadā hi asaṃvaro uppajjanto assaddhā akkhanti kosajjamaṃ muṭṭhasaccamaṃ aññānanti akusalavīthiyamaṃ ayamaṃ pañcavidho labbhati. Saṃvaro uppajjanto saddhā khanti vīriyamaṃ sati ñānanti kusalavīthiyamaṃ ayamaṃ pañcavidho labbhati.

Kāyena saṃvaroti ettha pana pasādakāyopi copanakāyopi labbhati. Ubhayampi panetaṃ kāyadvārameva. Tattha pasādadvāre saṃvarāsaṃvaro kathitova. Copanadvārepi taṃvatthukā pāṇātipātaadinnādānakāmesumicchācārā. Tehi pana saddhimaṃ akusalavīthiyamaṃ uppajjantehi taṃ dvāraṃ asaṃvutaṃ hoti, kusalavīthiyamaṃ uppajjantehi pāṇātipātāveramaṇiādīhi saṃvutaṃ. **Sādhu vācāyāti** etthāpi copanavācāpi vācā. Tāya saddhimaṃ uppajjantehi musāvādādīhi taṃ dvāraṃ asaṃvutaṃ hoti, musāvādāveramaṇiādīhi saṃvutaṃ. **Manasā saṃvaroti** etthāpi javanamanato aññena manena saddhimaṃ abhijjhādayo natthi. Manodvāre pana javanakkhāṇe uppajjamānehi abhijjhādīhi taṃ dvāraṃ asaṃvutaṃ hoti, anabhijjhādīhi saṃvutaṃ hoti. **Sādhu sabbatthāti** tesu cakkhudvārādīsū sabbesūpi saṃvaro sādhu. Ettāvataṃ hi aṭṭha saṃvaradvārāni aṭṭha ca asaṃvaradvārāni kathitāni. Tesu aṭṭhasu asaṃvaradvāresu ṭhito bhikkhu sakalavaṭṭamūlakadukkhato na muccati, saṃvaradvāresu pana ṭhito sabbasmāpi vaṭṭamūlakadukkhā muccati. Tena vuttaṃ – “sabbattha saṃvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccatī”ti.

Desanāvasāne te pañca bhikkhū sotāpattiphale patiṭṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcabhikkhuvatthu paṭhamamaṃ.

2. Haṃsaghātakabhikkhuvatthu

Hatthasaṃyatoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ haṃsaghātakamaṃ bhikkhumaṃ ārabba kathesi.

Sāvattvivāsino kira dve sahāyakā bhikkhūsu pabbajitvā laddhūpasampadā yebhuyyena ekato vicaranti. Te ekadivasamaṃ aciravatiṃ gantvā nhatvā ātape tappamānā sāraṇīyakathaṃ kathentā aṭṭhamsu. Tasmim khāṇe dve hamsā ākāsena gacchanti. Atheko daharabhikkhu sakkharam gahetvā “ekassa haṃsapotakassa akkhimaṃ paharissāmī”ti āha, itaro “na sakkhissāmī”ti āha. Tiṭṭhatu imasmim passe akkhi, parapasse akkhimaṃ paharissāmīti. Idampi na sakkhissasiyevāti. “Tena hi upadhārehī”ti dutiyamaṃ sakkharam gahetvā hamsassa pacchābhāge khipi, haṃso sakkharasaddamaṃ sutvā nivattitvā olokesi. Atha namaṃ itaram vaṭṭasakkharam gahetvā parapasse akkhimhi paharitvā orimakkhinā nikkhāmesi. Haṃso viravanto parivattitvā tesamaṃ pādāmūleyeva pati. Tattha tattha ṭhitā bhikkhū disvā, “āvuso, buddhasāsane pabbajitvā ananucchavikamaṃ vo kataṃ pāṇātipātaṃ karontehī”ti vatvā te ādāya gantvā tathāgatassa dassesumaṃ.

Satthā “saccamaṃ kira tayā bhikkhu pāṇātipāto kato”ti pucchitvā “saccamaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā evamakāsi, porāṇakapaṇḍitā anuppanne buddhe agāramajjhe vasamānā appamattakesūpi ṭhānesu kukkucamaṃ karimsu, tvamaṃ pana evarūpe buddhasāsane pabbajitvā kukkucamattampi na akāsi”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte kururaṭṭhe indapattanagare dhanañcaye rajjamaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimim paṭisandhimaṃ gahetvā anupubbena viññutaṃ patto takkasilāyamaṃ sippāni uggahetvā pitarā

uparajje patiṭṭhāpito aparabhāge pitu accayena rajjaṃ patvā dasa rājadhamme akopento kurudhamme vattittha. Kurudhammo nāma pañcasīlāni, tāni bodhisatto parisuddhāni katvā rakkhi. Yathā ca bodhisatto, evamassa mātā aggamaheṣī kaniṭṭhabhātā uparājā purohito brāhmaṇo rajjugāhako amacco sārathi seṭṭhi doṇamāpako mahāmatto dovāriko nagarasobhinī vaṇṇadāsīti evametesu ekādasasu janesu kurudhammaṃ rakkhantesu kaliṅgaratṭhe dantapurānagare kaliṅge rajjaṃ kārente tasmim̐ ratṭhe devo na vassi. Mahāsattassa pana añjanasannibho nāma maṅgalaṭṭhī mahāpuñño hoti. Ratṭhavāsino “tasmim̐ ānīte devo vassissatī”ti saññāya rañño ārocayim̐su. Rājā tassa hatthissa ānayanatthāya brāhmaṇe paṇi. Te gantvā mahāsattaṃ hatthim̐ yācim̐su. Satthā tesam̐ yācanakāraṇam̐ dassetuṃ āha

“Tava saddhañca sīlañca, veditvāna janādhipa;
Vaṇṇam̐ añjanavaṇṇena, kaliṅgasmim̐ nimimhase”ti. (jā. 1.3.76) –

Imaṃ tikanipāte jātakaṃ kathesi. Hatthimhi pana ānītepi deve avassante “so rājā kurudhammaṃ rakkhati, tenassa ratṭhe devo vassatī”ti saññāya “yaṃ so kurudhammaṃ rakkhati, taṃ suvaṇṇapaṭṭe likhitvā ānethā”ti puna kaliṅgo brāhmaṇe ca amacce ca pesesi. Tesu gantvā yācantesu rājānaṃ ādiṃ katvā sabbepi te attano attano sīlesu kiñci kukkucamattaṃ katvā “aparissuddham̐ no sīla”nti paṭikkhipitvāpi “na ettāvātā sīlabhedo hotī”ti tehi punappunam̐ yācitā attano attano sīlāni kathayim̐su. Kaliṅgo suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā ābhatam̐ kurudhammaṃ disvāva samādāya sādhuṃkaṃ pūresi. Tassa ratṭhe devo pāvassi, ratṭham̐ khemaṃ subhikkham̐ ahosi. Satthā imaṃ atītam̐ āharitvā –

“Gaṇikā uppalavaṇṇā, puṇṇo dovāriko tadā;
Rajjugāho ca kaccāno, doṇamāpako ca kolito.

“Sāriputto tadā seṭṭhī, anuruddho ca sārathī;
Brāhmaṇo kassapo thero, uparājānandapaṇḍito.

“Mahesī rāhulamātā, māyādevī janettikā;
Kururājā bodhisatto, evaṃ dhāretha jātaka”nti. –

Jātakaṃ samodhānetvā “bhikkhu evaṃ pubbepi paṇḍitā appamattakepi kukkuce uppanne attano sīlabhede āsaṅkaṃ karim̐su, tvaṃ pana mādisassa buddhassa sāsane pabbajitvā pāṇātipātam̐ karonto atibhāriyam̐ kammamakāsi, bhikkhunā nāma hatthehi pādehi vācāya ca saṃyatena bhavitabba”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

362.

“Hatthasaṃyato pādasam̐yato,
Vācāsam̐yato sam̐yatuttamo;
Ajjhattarato samāhito,
Eko santusito tamāhu bhikkhu”nti.

Tattha **hatthasaṃyato**ti hatthakīlāpanādīnaṃ vā hatthena paresaṃ paharaṇādīnaṃ vā abhāvena hatthasaṃyato. Dutiyapadepi eseva nayo. Vācāya pana musāvādādīnaṃ akaraṇato vācāya sam̐yato. **Sam̐yatuttamo**ti sam̐yatattabhāvo, kāyacalanasīsukkipanabhamukavikārādīnaṃ akārakoti attho. **Ajjhattarato**ti gocarajjhattasaṅkhātāya kammaṭṭhānabhāvanāya rato. **Samāhito**ti suṭṭhu ṭhapito. **Eko santusito**ti ekavihārī hutvā suṭṭhu tusito vipassanācārato paṭṭhāya attano adhiḡamena tuṭṭhamānaso. Puthujjanakalyāṇakañhi ādiṃ katvā sabbepi sekhā attano adhiḡamena santussantīti santusitā, arahā pana ekantasantusitova. Taṃ sandhāyetam̐ vuttam̐.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇim̐sūti.

Haṃsaghātakabhikkhuvatthu dutiyam̐.

3. Kokālikavatthu

Yo mukhasam̐yatoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabba kathesi. Vatthu “atha kho kokālika bhikkhu yena bhagavā tenupasaṅkamī”ti sutte (saṃ. ni. 1.181; su. ni. kokālikasutta; a. ni. 10.89) āgatameva. Atthopissa aṭṭhakathāya vuttanayeneva veditabbo.

Kokālike pana padumaniraye uppanne dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “aho kokāliko bhikkhu attano mukhaṃ nissāya vināsaṃ patto, dve aggasāvake akkosantasseva hissa pathavī vivaraṃ adāsī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi kokāliko bhikkhu attano mukhameva nissāya naṭṭho”ti vatvā tamatthaṃ sotukāmehi bhikkhūhi yācito tassa pakāsanatthaṃ atītaṃ āhari.

Atīte himavantapadese ekasmiṃ sare kacchapo vasati. Dve haṃsapotakā gocarāya carantā tena saddhiṃ vissāsaṃ katvā dalhavissāsikā hutvā ekadivasaṃ kacchapaṃ pucchimsu – “samma, amhākaṃ himavante cittakūṭapabbatatale kañcanaguhāya vasanaṭṭhānaṃ, ramaṇiyo padeso, gacchissasi amhehi saddhi”nti. “Samma, ahaṃ kathaṃ gamissāmi”ti? “Mayaṃ taṃ nessāma, sace mukhaṃ rakkhituṃ sakkhissāsi”ti. “Rakkhissāmi, sammā gahetvā maṃ gacchathā”ti. Te “sādhū”ti vatvā ekaṃ daṇḍakaṃ kacchapena ḍaṃsāpetvā sayāṃ tassa ubho koṭiyo ḍaṃsitvā ākāsaṃ pakkhandimsu. Taṃ tathā haṃsehi nīyamānaṃ gāmadārakā disvā “dve haṃsā kacchapaṃ daṇḍena harantī”ti āhaṃsu. Kacchapo “yadi maṃ sahāyakā nenti, tumhākaṃ ettha kiṃ hoti duṭṭhacetakā”ti vattukāmo haṃsānaṃ sīghavegatāya bārānasinagare rājanivesanassa uparibhāgaṃ sampattakāle daṭṭhaṭṭhānato daṇḍakaṃ vissajjetvā ākāsaṅgaṇe patitvā dvedhā bhijji. Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā –

“Avadhī vata attānaṃ, kacchapo byāharaṃ giram;
Suggahītasmiṃ kaṭṭhasmiṃ, vācāya sakiyāvadhī.

“Etampi disvā naravīriyasetṭha,
Vācaṃ pamuñce kusalaṃ nātielaṃ;
Passasi bahubhāṇena, kacchapaṃ byasanaṃ gata”nti. (jā. 1.2.129-130);

Imaṃ dukanipāte **bahubhāṇijātakaṃ** vitthāretvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma mukhasaṃyatenā samacārinā anuddhatena nibbutacittena bhavitabba”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

363.

“Yo mukhasaṃyato bhikkhu, mantabhāṇī anuddhato;
Atthaṃ dhammañca dīpeti, madhuraṃ tassa bhāsita”nti.

Tattha **mukhasaṃyato**ti dāsacaṇḍālādayopi “tvam dujjāto, tvam dussīlo”tiādīnaṃ avacanaṭṭhāya mukhena saṃyato. **Mantabhāṇī**ti mantā vuccati paññā, tāya bhaṇanasīlo. **Anuddhatoti** nibbutacitto. **Atthaṃ dhammañca dīpeti**ti bhāsitaṭṭhañceva desanādhammañca katheti. **Madhuranti** evarūpassa bhikkhuno bhāsitaṃ madhuraṃ nāma. Yo pana atthameva sampādeti, na pāḷiṃ, pāḷiṃyeva sampādeti, na atthaṃ, ubhayaṃ vā pana na sampādeti, tassa bhāsitaṃ madhuraṃ nāma na hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Kokālikavatthu tatiyaṃ.

4. Dhammārāmattheravatthu

Dhammārāmoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dhammārāmattheraṃ ārabha kathesi.

Satthārā kira “ito me catumāsaccayena parinibbānaṃ bhavissatī”ti ārocite anekasahassā bhikkhū satthāraṃ parivāretvā vicariṃsu. Tattha puthujjanā bhikkhū assūni sandhāretuṃ nāsakkhimsu, khīṇāsavānaṃ dhammasaṃvego uppajji. Sabbepi “kiṃ nu kho karissāmā”ti vaggabandhanena vicaranti. Eko pana dhammārāmo nāma bhikkhu bhikkhūnaṃ santikaṃ na upasaṅkamati. Bhikkhūhi “kiṃ, āvuso”ti vuccamāno paṭivacanampi adatvā “satthā kira catumāsaccayena parinibbāyissati, ahañcamhi avītarāgo, satthari dharamāneyeva vāyamitvā arahattaṃ pāpuṇissāmi”ti ekakova viharanto satthārā desitaṃ dhammaṃ āvajjeti cinteti anussarati. Bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ – “bhante, dhammārāmassa tumhesu sinehamattampi natthi, ‘satthā kira parinibbāyissati, kiṃ nu kho karissāmā’ti amhehi saddhiṃ sammantanamattampi na karotī”ti. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam evaṃ karosī”ti pucchi. “Saccaṃ, bhante”ti. “Kiṃ kārāṇā”ti? Tumhe kira catumāsaccayena parinibbāyissatha, ahañcamhi avītarāgo, tumhesu dharantesuyeva vāyamitvā arahattaṃ pāpuṇissāmi tumhehi desitaṃ dhammaṃ āvajjāmi cintemi anussarāmi.

Satthā “sādhu sādhu”ti tassa sādhu-kāraṃ datvā, “bhikkhave, aññenāpi mayi sinehavantena bhikkhunā nāma dhammārāmasadiseneva bhavitabbaṃ. Na hi mayhaṃ mālāgandhādīhi pūjaṃ karontā mama pūjaṃ karonti nāma, dhammānudhammaṃ paṭipajjantāyeva pana maṃ pūjenti nāmā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

364.

“Dhammārāmo dhammarato, dhammaṃ anuvicintayaṃ;
Dhammaṃ anussaraṃ bhikkhu, saddhammā na parihāyatī”ti.

Tattha nivāsanatthēna samathavipassanādhammo ārāmo assāti **dhammārāmo**. Tasmimyeva dhamme ratoti **dhammarato**. Tasseva dhammassa punappunaṃ vicintanatāya **dhammaṃ anuvicintayaṃ**, taṃ dhammaṃ āvajjento manasikarontoti attho. **Anussaranti** tameva dhammaṃ anussaranto. **Saddhammāti** evarūpo bhikkhu sattatimsabhedā bodhipakkhiyadhammā navavidhalokuttaradhammā ca na parihāyatīti attho.

Desanāvasāne so bhikkhu arahatte paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Dhammārāmattheravatthu catutthaṃ.

5. Vipakkhasevakabhikkhuvatthu

Salābhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto aññataraṃ vipakkhasevakaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi.

Tassa kireko devadattapakkhiko bhikkhu sahāyo ahoṣi. So taṃ bhikkhūhi saddhiṃ piṇḍāya caritvā katabhattakiccaṃ āgacchantaṃ disvā “kuhiṃ gatoṣī”ti pucchi. “Asukatthānaṃ nāma piṇḍāya caritu”nti. “Laddho te piṇḍapāto”ti? “Āma, laddho”ti. “Idha amhākaṃ mahālābhasakkāro, katipāhaṃ idheva hohī”ti. So tassa vacanena katipāhaṃ tattha vasitvā sakaṭṭhānameva agamāsi. Atha naṃ bhikkhū “ayaṃ, bhante, devadattassa uppānalābhasakkāraṃ paribhuñjati, devadattassa pakkhiko eso”ti tathāgatassa ārocesuṃ. Satthā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam evamakāsi”ti pucchi. “Āma, bhante, ahaṃ tattha ekaṃ daharaṃ nissāya katipāhaṃ vasiṃ, na ca pana devadattassa laddhiṃ rocemī”ti. Atha naṃ bhagavā “kiñcāpi tvam laddhiṃ na rocesi, diṭṭhadiṭṭhakānaṃyeva pana laddhiṃ rocento viya vicarasi. Na tvam idāneva evaṃ karosi, pubbepi evarūpoyevā”ti vatvā “idāni tāva, bhante, amhehi sāmaṃ diṭṭho, pubbe panesa kesam laddhiṃ rocento viya vicari, ācikkhatha no”ti bhikkhūhi yācito atītaṃ āharitvā –

“Purānacoraṇa vaco nisamma,
Mahiḷāmukho pothayamanvacārī;
Susaññatānañhi vaco nisamma,
Gajuttamo sabbaguṇesu atthā”ti. (jā. 1.1.26) –

Imaṃ **mahiḷāmukhajātakaṃ** vitthāretvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma sakalābheneva santuṭṭhena bhavitabbaṃ, paralābhaṃ patthetuṃ na vaṭṭati. Paralābhaṃ patthentassa hi jhānavipassanāmaggaḥalesu ekadhammopi nuppajjati, sakalābhasantuṭṭhasseva pana jhānādīni uppajjanti”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

365.

“Salābhaṃ nātimaññeyya, nāññesaṃ pihayaṃ care;
Aññesaṃ pihayaṃ bhikkhu, samādhim nādhigacchati.

366.

“Appalābhopi ce bhikkhu, salābhaṃ nātimaññati;
Taṃ ve devā pasamsanti, suddhājīviṃ atandita”nti.

Tattha **salābhanti** attano uppajjanakalābhaṃ. Sapadānacārañhi parivajjetvā anesanāya jīvikaṃ kappento salābhaṃ atimaññati hīleti jigucchati nāma. Tasmā evaṃ akaraṇena salābhaṃ nātimaññeyya. **Aññesaṃ pihayanti** aññesaṃ lābhaṃ patthento na careyyāti attho. **Samādhim nādhigacchatīti** aññesañhi lābhaṃ pihayanto tesam cīvarādikaraṇe ussukkaṃ āpanno bhikkhu appanāsamādhim vā

upacārasamādhiṃ vā nādhigacchati. **Salābhaṃ nātimaññatī**ti appalābhopi samāno uccanīcakule paṭipāṭiyā sapadānaṃ caranto bhikkhu salābhaṃ nātimaññati nāma. **Taṃ veti** taṃ evarūpaṃ bhikkhuṃ sārājīvatāya suddhājīviṃ jaṅghabalaṃ nissāya jīvitakappanena akusītatāya atanditaṃ devā pasamsanti thomentīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇṇimsūti.

Vipakkhasevakabhikkhuvatthu pañcamam.

6. Pañcaggadāyakabrāhmaṇavatthu

Sabbasoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pañcaggadāyakaṃ nāma brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira sasse khethe ṭhitakāleyeva khettaggaṃ nāma deti, khalakāle khalaggaṃ nāma deti, khalabhaṇḍakāle khalabhaṇḍaggaṃ nāma deti, ukkhalikakāle kumbhaggaṃ nāma deti, pāṭiyam vaḍḍhitakāle pātaggaṃ nāma detīti imāni pañca aggadānāni deti, sampattassa adatvā nāma na bhuñjati. Tenassa **pañcaggadāyakotveva** nāmaṃ ahoṣi. Satthā tassa ca brāhmaṇiyā cassa tiṇṇaṃ phalānaṃ upanissayaṃ disvā brāhmaṇassa bhojanavelāyaṃ gantvā dvāre aṭṭhāsi. Sopi dvārapamukhe antogehābhimukho nisīditvā bhuñjati, satthāraṃ dvāre ṭhitaṃ na passati. Brāhmaṇī pana taṃ parivisaṃānā satthāraṃ disvā cintesi – “ayaṃ brāhmaṇo pañcasu ṭhānesu aggaṃ datvā bhuñjati, idāni ca samaṇo gotamo āgantvā dvāre ṭhito. Sace brāhmaṇo etaṃ disvā attano bhattaṃ haritvā dassati, punapāhaṃ pacitum na sakkhissāmi”ti. Sā “evaṃ ayaṃ samaṇaṃ gotamaṃ na passissati”ti satthu piṭṭhiṃ datvā tassa pacchato taṃ paṭicchadentī onamitvā puññacandaṃ pañinā paṭicchadentī viya aṭṭhāsi. Tathā ṭhitā eva ca pana “gato nu kho no”ti satthāraṃ aḍḍhakkhikena olokesi. Satthā tattheva aṭṭhāsi. Brāhmaṇassa pana savanabhayena “aticchathā”ti na vadeti, osakkivā pana saṇikameva “aticchathā”ti āha. Satthā “na gamissāmi”ti sīsāṃ cālesi. Lokagarunā buddhena “na gamissāmi”ti sīsē cālīte sā sandhāretum asakkontī mahāhasitaṃ hasi. Tasmim̐ khaṇe satthā gehābhimukhaṃ obhāsaṃ muñci. Brāhmaṇopi piṭṭhiṃ datvā nisinnoyeva brāhmaṇiyā hasitasaddaṃ sutvā chabbaṇṇānaṃca rasmīnaṃ obhāsaṃ olokētvā satthāraṃ addasa. Buddhā hi nāma gāme vā araṇṇe vā hetusampannānaṃ attānaṃ adassetvā na pakkamanti. Brāhmaṇopi satthāraṃ disvā, “bhoti nāsitomhi tayā, rājaputtaṃ āgantvā dvāre ṭhitaṃ mayhaṃ anācikkhantiyā bhāriyaṃ te kammaṃ kata”nti vatvā aḍḍhabhuttaṃ bhojanapātiṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā, “bho gotama, ahaṃ pañcasu ṭhānesu aggaṃ datvāva bhuñjāmi, ito ca me majjhe bhinditvā ekova bhattakoṭṭhāso bhutto, eko koṭṭhāso avasiṭṭho, paṭiggaṇhissasi me idaṃ bhatta”nti. Satthā “na me tava ucchiṭṭhabhattena attho”ti avatvā, “brāhmaṇa, aggampi mayhameva anucchavikaṃ, majjhe bhinditvā aḍḍhabhuttabhattampi, carimakabhattapiṇḍopi mayhameva anucchaviko. Mayañhi, brāhmaṇa, paradattūpajīvipetasadisā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Yadaggato majjhato sesato vā,
Piṇḍaṃ labhetha paradattūpajīvī;
Nālaṃ thutuṃ nopi nipaccavādī,
Taṃ vāpi dhīrā muni vedayanti”ti. (su. ni. 219);

Brāhmaṇo taṃ sutvāva pasannacitto hutvā “aho acchariyaṃ, dīpasāmiko nāma rājaputto ‘na me tava ucchiṭṭhabhattena attho’ti avatvā evaṃ vakkhati”ti dvāre ṭhitakova satthāraṃ pañhaṃ pucchi – “bho gotama, tumhe attano sāvake bhikkhūti vadatha, kittāvatā bhikkhu nāma hotī”ti. Satthā “kathaṃrūpā nu kho imassa dhammadesanā sappāyā”ti upadhārento “ime dvepi janā kassapabuddhakāle ‘nāmarūpa’nti vadantānaṃ kathaṃ suṇṇimsu, nāmarūpaṃ avissajjitvāva nesam dhammaṃ desetum vaṭṭati”ti, “brāhmaṇa, nāme ca rūpe ca arajjanto asajjanto asocanto bhikkhu nāma hotī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

367.

“Sabbaso nāmarūpasmiṃ, yassa natthi mamāyitaṃ;
Asatā ca na socati, sa ve bhikkhūti vuccati”ti.

Tattha **sabbasoti** sabbasmimpi vedanādīnaṃ catunnaṃ, rūpakkhandhassa cāti pañcannaṃ khandhānaṃ vasena pavatte nāmarūpe. **Mamāyitanti** yassa ahanti vā mamanti vā gāho natthi. **Asatā**

ca na socatīti tasmiñca nāmarūpe khayavayaṃ patte “mama rūpaṃ khīṇaṃ...pe... mama viññāṇaṃ khīṇa”nti na socati na vihaññati, “khayavayadhammaṃ me khīṇa”nti passati. **Sa veti** so evarūpo vijjamānepi nāmarūpe mamāyitarahitopi asatāpi tena asocanto bhikkhūti vuccatīti attho.

Desanāvasāne ubhopi jayampatikā anāgāmiṃphale patitṭhahimsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Pañcaggadāyakaabrāhmaṇavattu chaṭṭhaṃ.

7. Sambahulabhikkhuvatthu

Mettāvihārīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye āyasmante mahākaccāne avantijanapade kuraragharaṃ nissāya pavattapabbate viharante soṇo nāma koṭikaṇṇo upāsako therassa dhammakathāya pasīditvā therassa santike pabbajitukāmo therena “dukkaraṃ kho, soṇa, yāvajjīvaṃ ekabhattaṃ ekaseyyaṃ brahmacariya”nti vatvā dve vāre paṭikkhittopi pabbajjāya ativiya ussāhajāto tatiyavāre theram yācivā pabbajitvā appabhikkhukattā dakkhiṇāpathe tinnaṃ vassānaṃ accayena laddhūpasampado satthāraṃ sammukhā datṭhukāmo hutvā upajjhāyaṃ āpucchitvā tena dinnaṃ sāsanaṃ gahetvā anupubbena jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā katapaṭisanthāro satthārā ekagandhakuṭiyaṃyeva anuññātasenāsano bahudeva rattim ajjhokāse vīthināmetvā rattibhāge gandhakuṭiṃ pavisitvā attano pattasenāsane taṃ rattibhāgaṃ vīthināmetvā paccūsasamaye satthārā ajjhiṭṭho soḷasa aṭṭhakavaggikāni (su. ni. 772 ādayo) sabbāneva sarabhañña abhani. Athassa bhagavā sarabhañña pariyosāne abbhānumodento – “sādhu sādhu, bhikkhū”ti sādhuṅkaraṃ adāsi. Satthārā dinnasādhuṅkaraṃ sutvā bhūmaṭṭhakadevā nāgā supaṇṇāti evaṃ yāva brahmalokā ekasādhuṅkaraṃyeva ahoṣīti.

Tasmiṃ khaṇe jetavanato vīsayojanasatamatthake kuraragharanagare therassa mātu mahāupāsikāya gehe adhivatthā devatāpi mahantena saddena sādhuṅkaramadāsi. Atha naṃ upāsikā āha – “ko esa sādhuṅkaraṃ detī”ti? Ahaṃ, bhaginīti. Kosi tvanti? Tava gehe adhivatthā, devatāti. Tvaṃ ito pubbe mayhaṃ sādhuṅkaraṃ adavā ajja kasmā desīti? Nāhaṃ tuyhaṃ sādhuṅkaraṃ dammīti. Atha kassa te sādhuṅkaro dinnoti? Tava puttassa koṭikaṇṇassa soṇattherassāti. Kiṃ me puttana katanti? Putto te ajja satthārā saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā dhammaṃ desesi, satthā tava puttassa dhammaṃ sutvā pasanno sādhuṅkaramadāsi. Tenassa mayāpi sādhuṅkaro dinno. Sammāsambuddhassa hi sādhuṅkaraṃ sampaṭicchitvā bhūmaṭṭhakadeve ādim katvā yāva brahmalokā ekasādhuṅkaraṃyeva jātanti. Kiṃ pana, sāmi, mama puttana satthu dhammo kathito, satthārā mama puttassa kathitoti? Tava puttana satthu kathitoti. Evaṃ devatāya kathentiyaṃyeva upāsikāya pañcavaṇṇā pīti uppajjitvā sakalasarīraṃ phari.

Athassā etadahosi – “sace me putto satthārā saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā satthu dhammaṃ kathetuṃ sakkhi, mayhampi kathetuṃ sakkhissatiyeva. Puttassa āgatakāle dhammassavanaṃ kāretvā dhammakathaṃ suñissāmi”ti. Soṇattheropi kho satthārā sādhuṅkare dinne “ayaṃ me upajjhāyena dinnasāsanaṃ ārocetuṃ kālo”ti bhagavantaṃ paccantimesu janapadesu vinayadharapañcamena gaṇena upasampadaṃ ādim katvā (mahāva. 259) pañca vare yācivā katipāhaṃ satthu santikeyeva vasitvā “upajjhāyaṃ passissāmi”ti satthāraṃ āpucchitvā jetavanā nikkhamitvā anupubbena upajjhāyassa santikaṃ agamāsi.

Thero punadivase taṃ ādāya piṇḍāya caranto mātu upāsikāya gehadvāraṃ agamāsi. Sāpi puttaṃ disvā tuṭṭhamānasā vanditvā sakkaccaṃ parivisitvā pucchi – “saccaṃ kira tvaṃ, tāta, satthārā saddhiṃ ekagandhakuṭiyaṃ vasitvā satthu dhammakathaṃ kathesi”ti. “Upāsike, tuyhaṃ kena idaṃ kathita”nti? “Tāta, imasmiṃ gehe adhivatthā devatā mahantena saddena sādhuṅkaraṃ datvā mayā ‘ko eso’ti vutte ‘aha’nti vatvā evañca evañca kathesi. Taṃ sutvā mayhaṃ etadahosi – ‘sace me putto satthu dhammakathaṃ kathesi, mayhampi kathetuṃ sakkhissati’ti. Atha naṃ āha – ‘tāta, yato tayā satthu sammukhā dhammo kathito, mayhampi kathetuṃ sakkhissasi eva. Asukadivase nāma dhammassavanaṃ kāretvā tava dhammaṃ suñissāmi, tāta’”ti. So adhivāsesi. Upāsikā bhikkhusaṅghassa dānaṃ datvā pūjaṃ katvā “puttassa me dhammakathaṃ suñissāmi”ti ekameva dāsiṃ geharakkhikaṃ ṭhapetvā sabbaṃ parijanaṃ ādāya antonagare dhammassavanatthāya kārite maṇḍape alaṅkatadhammāsanaṃ abhiruyha dhammaṃ desentassa puttassa dhammakathaṃ sotuṃ agamāsi.

Tasmiṃ pana kāle navasatā corā tassā upāsikāya gehe otāraṃ oloketā vicaranti. Tassā pana gehaṃ sattahi pākārehi parikkhittaṃ sattadvāraḷḷhakayuttaṃ, tattha tesu tesu ṭhānesu caṇḍasunakhe bandhitvā ṭhapayimṃsu. Antogehe chadanassa udakapātaṭṭhāne pana parikhaṃ khaṇitvā tipunā pūrayimṃsu. Taṃ divā ātapena vilīnaṃ pakkuthitaṃ viya tiṭṭhati, rattiṃ kaṭhinaṃ kakkhaḷaṃ hutvā tiṭṭhati. Tassānantarā mahantāni ayasaṅghāṭakāni nirantaraṃ bhūmiyaṃ odahimṃsu. Iti imaṅcārakkhaṃ upāsikāya ca antogehe ṭhitabhāvaṃ paṭicca te corā okāsaṃ alabhantā taṃ divasaṃ tassā gatabhāvaṃ ñatvā umaṅgaṃ bhinditvā tipuparikhāya ca ayasaṅghāṭakānañca heṭṭhābhāgeneva gehaṃ pavisitvā corajeṭṭhakaṃ tassā santikaṃ paṇiṃsu “sace sā amhākaṃ idha pavitṭhabhāvaṃ sutvā nivattitvā gehābhimukhī āgacchati, asinā naṃ paharivā mārethā”ti. So gantvā tassā santike aṭṭhāsi.

Corāpi antogehe dīpaṃ jāletvā kahāpaṇagabbhadvāraṃ vivarimṃsu. Sā dāsī core disvā upāsikāya santikaṃ gantvā, “ayye, bahū corā gehaṃ pavisitvā kahāpaṇagabbhadvāraṃ vivarimṃsū”ti ārocesi. “Corā attanā diṭṭhakahāpaṇe harantu, ahaṃ mama puttassa dhammakathaṃ suṇāmi, mā me dhammassa antarāyaṃ kari, gehaṃ gacchā”ti taṃ paṇiṃ. Corāpi kahāpaṇagabbhaṃ tucchaṃ katvā rajatagabbhaṃ vivarimṃsu. Sā punapi gantvā tamatthaṃ ārocesi. Upāsikāpi “corā attanā icchitaṃ harantu, mā me antarāyaṃ kari”ti puna taṃ paṇiṃ. Corā rajatagabbhampi tucchaṃ katvā suvaṇṇagabbhaṃ vivarimṃsu. Sā punapi gantvā upāsikāya tamatthaṃ ārocesi. Atha naṃ upāsikā āmantetvā, “bhoti je tvam anekavāraṃ mama santikaṃ āgatā, ‘corā yathārucitaṃ harantu, ahaṃ mama puttassa dhammakathaṃ suṇāmi, mā me antarāyaṃ kari’ti mayā vuttāpi mama kathaṃ anādiyitvā punappunaṃ āgacchasiyeva. Sace idāni tvam āgacchissasi, jānissāmi te kattabbaṃ, gehameva gacchā”ti paṇiṃ.

Corajeṭṭhako tassā kathaṃ sutvā “evarūpāya itthiyā santakaṃ harantānaṃ asani patitvā matthakaṃ bhindeyyā”ti corānaṃ santikaṃ gantvā “sīghaṃ upāsikāya santakaṃ paṭipākatikaṃ karoṭhā”ti āha. Te kahāpaṇehi kahāpaṇagabbhaṃ, rajatasuvaṇṇehi rajatasuvaṇṇagabbhe puna pūrayimṃsu. Dhammatā kiresā, yaṃ dhammo dhammacāriṇaṃ rakkhati. Tenevāha –

“Dhammo have rakkhati dhammacāriṃ,
Dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti;
Esānisamso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṃ gacchati dhammacāri”ti. (theragā. 303; jā. 1.10.102);

Corāpi gantvā dhammassavanaṭṭhāne aṭṭhaṃsu. Theropi dhammaṃ kathetvā vibhātāya rattiyā āsanā otari. Tasmiṃ khaṇe corajeṭṭhako upāsikāya pādamūle nipajjitvā “khamāhi me, ayye”ti āha. “Kiṃ idaṃ, tātā”ti? “Ahañhi tumhesu āghātaṃ katvā tumhe māretukāmo aṭṭhāsi”nti. “Tena hi te, tātā, khamāmī”ti. Sesacorāpi tatheva vatvā, “tātā, khamāmī”ti vutte āhaṃsu – “ayye, sace no khamatha, puttassa vo santike amhākaṃ pabbajjaṃ dāpethā”ti. Sā puttaṃ vanditvā āha – “tātā, ime corā mama guṇesu tumhākañca dhammakathāya pasannā pabbajjaṃ yācanti, pabbājetha ne”ti. Thero “sādhū”ti vatvā tehi nivatthavattānaṃ dasāni chindāpetvā tambamattikāya rajāpetvā te pabbājetvā sīlesu patiṭṭhāpesi. Upasampannakāle ca nesam ekekassa visum visum kammaṭṭhānamadāsi. Te navasatā bhikkhū visum visum navasatakammaṭṭhānāni gahetvā ekaṃ pabbataṃ abhiruyha tassa tassa rukkhassa chāyāya nisīditvā samaṇadhammaṃ kariṃsu.

Satthā vīsayojanasatamatthake jetavanamahāvihāre nisinnova te bhikkhū oloketvā tesam cariyavasena dhammadesanaṃ vavatthāpetvā obhāsaṃ pharitvā sammukhe nisīditvā kathento viya imā gāthā abhāsi –

368.

“Mettāvihārī yo bhikkhu, pasanno buddhasāsane;
Adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukhaṃ.

369.

“Siñca bhikkhu imaṃ nāvaṃ, sittā te lahumessati;
Chetvā rāgañca dosañca, tato nibbānamehisi.

370.

“Pañca chinde pañca jahe, pañca cuttari bhāvaye;
Pañcasāṅgātigo bhikkhu, oghatiṇṇoti vuccati.

371.

“Jhāya bhikkhu mā pamādo,
Mā te kāmagaṇe ramessu cittaṃ;
Mā lohagaḷaṃ gilī pamatto,
Mā kandī dukkhamidanti dayhamāno.

372.

“Natthi jhānaṃ apaññassa, paññā natthi ajhāyato;
Yamhi jhānañca paññā ca, sa ve nibbānasantike.

373.

“Suññāgāraṃ pavittassa, santacittassa bhikkhuno;
Amānusī ratī hoti, sammā dhammaṃ vipassato.

374.

“Yato yato sammasati, khandhānaṃ udayabbayaṃ;
Labhatī pītipāmojjaṃ, amataṃ taṃ vijānataṃ.

375.

“Tatrāyamādi bhavati, idha paññassa bhikkhuno;
Indriyagutti santuṭṭhi, pātimokkhe ca saṃvaro.

376.

“Mitte bhajassu kalyāṇe, suddhājīve atandite;
Paṭisanthāravutyassa, ācāraḷasalo siyā;
Tato pāmojjabahulo, dukkhasantaṃ karissatī’ ti.

Tattha **mettāvihārī**ti mettākammaṭṭhāne kammaṃ karontopi mettāvasena tikacatukkajjhāne nibbattetvā ṭhitopi mettāvihārīyeva nāma. **Pasannoti** yo pana buddhasāsane pasanno hoti, pasādaṃ roccetiyevāti attho. **Paḍaṃ santanti** nibbānassettaṃ nāmaṃ. Evarūpo hi bhikkhu santaṃ koṭṭhāsaṃ sabbasaṅkhārānaṃ upasantaṭāya saṅkhārūpasamaṃ, paramasukhatāya sukhanti laddhanāmaṃ nibbānaṃ adhigacchati, vindatiyevāti attho.

Siñca bhikkhu imaṃ nāvanti bhikkhu imaṃ atabhāvasaṅkhātāṃ nāvaṃ micchāvitakkodakaṃ chaḍḍento siñca. **Sittā te lahumessatī**ti yathā hi mahāsamudde udakasseva bharitā nāvā chiddāni pidahitvā udakassa sittaṭāya sittaṃ sallahukā hutvā mahāsamudde anosīditvā sīghaṃ supaṭṭanaṃ gacchati, evaṃ tavāpi ayaṃ micchāvitakkodakabharitā atabhāvanāvā cakkhudvārādicchiddāni saṃvarena pidahitvā uppanassa micchāvitakkodakassa sittaṭāya sittaṃ sallahukā saṃsāraṭṭe anosīditvā sīghaṃ nibbānaṃ gamissati. **Chetvā**ti rāgadosabandhanāni chinda. Etāni hi chinditvā arahattappatto tato aparabhāge anupādisesanibbānameva ehisi, gamissasīti attho.

Pañca chindeti heṭṭhāpāyasampāpakāni pañcorambhāgiyaṃyojanāni pāde baddharajjūṃ puriso satthena viya heṭṭhāmagattayena chindeyya. **Pañca jaheti** uparidevalokasampāpakāni pañcuddhambhāgiyaṃyojanāni puriso gīvāya baddharajjukaṃ viya arahattamaggena jaheyya pajaheyya, chindeyyāti attho. **Pañca cuttari bhāvayeti** uddhambhāgiyaṃyojanānaṃ pahānatthāya saddhādīni pañcindriyāni uttari bhāveyya. **Pañcasāṅgātigoti** evaṃ sante pañcannaṃ rāgadosamohamānadiṭṭhisāṅgānaṃ atikkamanena pañcasāṅgātigo bhikkhu **oghatīṇṇoti vuccati**, cattāro oghe tiṇṇoyevāti vuccatīti attho.

Jhāya bhikkhūti bhikkhu tvaṃ dvinnaṃ jhānaṃ vasena jhāya ceva, kāyakammādīsu ca appamattavīhārīṭāya mā pamajji. **Ramessūti** pañcavidhe ca kāmagaṇe te cittaṃ mā ramessu. **Mā lohagaḷanti** sativossaggaḷakkaṇena hi pamādena pamattā niraye tattaṃ lohagaḷaṃ gilanti, tena taṃ vadāmi “mā pamatto hutvā lohagaḷaṃ gilī, mā niraye ḍayhamāno ‘dukkhamida’nti kandī’ ti attho.

Natthi jhānanti jhānuppādikāya vāyāmapaññāya apaññassa jhānaṃ nāma natthi. **Paññā natthīti** ajhāyantassa “samāhito bhikkhu yathābhūtaṃ jānāti passatī’ ti vuttalakkaṇā paññā natthi. **Yamhi jhānañca paññā cāti** yamhi puggale idaṃ ubhayampi atthi, so nibbānassa santike ṭhitoyevāti attho.

Suññāgāraṃ pavitṭhassāti kismiñcīdeva vivittokāse kammaṭṭhānaṃ avijahitvā kammaṭṭhānāmanasikāreṇa nisinnassa. **Santacittassāti** nibbutacittassa. **Sammāti** hetunā kāraṇena dhammaṃ vipassantassa vipassanāsañkhātā amānusī rati aṭṭhasamāpattisañkhātā dibbāpi rati hoti uppajjatīti attho.

Yato yato sammasatīti aṭṭhatimsāya ārammaṇesu kammaṃ karonto yena yenākāreṇa, purebhattādīsu vā kālesu yasmim̐ yasmim̐ attanā abhirucite kāle, abhirucite vā kammaṭṭhāne kammaṃ karonto sammasati. **Udayabbayanti** pañcannaṃ khandhānaṃ pañcavīsatiyā lakkhaṇehi udayaṃ, pañcavīsatiyā eva ca lakkhaṇehi vayaṃ. **Pītipāmojjanti** evaṃ khandhānaṃ udayabbayaṃ sammasanto dhammapītiṃ dhammapāmojjañca labhati. **Amatanti** taṃ sappaccaye nāmarūpe pākaṭe hutvā upaṭṭhahante uppannaṃ pītipāmojjaṃ amatanibbānasampāpakattā vijānataṃ paṇḍitānaṃ amatamevāti attho.

Tatrāyamādi bhavatīti tatra ayaṃ ādi, idaṃ pubbaṭṭhānaṃ hoti. **Idha paññassāti** imasmim̐ sāsane paṇḍitabhikkhuno. Idāni “taṃ ādī”ti vuttaṃ pubbaṭṭhānaṃ dassento **indriyaguttīti** adimāha. Catupārisuddhisīlañhi pubbaṭṭhānaṃ nāma. Tattha **indriyaguttīti** indriyasamvaro. **Santuṭṭhīti** catupaccayasantoso. Tena ājīvapārisuddhi ceva paccayasannissitañca sīlaṃ kathitaṃ. **Pātimokkheti** pātimokkhasaṅkhāte jeṭṭhakasīle paripūrakāritā kathitā.

Mitte bhajassu kalyāṇeti vissatṭhakammante apatirūpasahāye vajjetvā sādhujīvitāya suddhājīve jaṅghabalaṃ nissāya jīvikakappanāya akusīte atandite kalyāṇamitte bhajassu, sevassūti attho. **Paṭisanthāravutyassāti** āmisapaṭisanthāreṇa ca dhammapaṭisanthāreṇa ca sampannavuttitāya paṭisanthāravutti assa, paṭisanthārassa kārakā bhavēyyāti attho. **Ācāraḥsaloti** sīlampi ācāro, vattapaṭivattampi ācāro. Tattha kusalo siyā, cheko bhavēyyāti attho. **Tato pāmojjabahuloti** tato paṭisanthāravuttito ca ācāraḥsalato ca uppanna dhammapāmojjena pāmojjabahulo hutvā taṃ sakalassāpi vaṭṭadukkhassa antaṃ karissatīti attho.

Evaṃ sathārā desitāsu imāsu gāthāsu ekamekissāya gāthāya pariyoṣāne ekamekaṃ bhikkhusataṃ nisinnanisinnaṭṭhāneyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā vehāsaṃ abbhuggantvā sabbepi te bhikkhū ākāseveva vīsayojanasatikaṃ kantāraṃ atikkamitvā tathāgatassa suvaṇṇavaṇṇaṃ sarīraṃ vaṇṇentā thomentā pāde vandim̐sūti.

Sambahulabhikkhuvatthu sattamaṃ.

8. Pañcasatabhikkhuvatthu

Vassikā viya pupphānīti imaṃ dhammadeśanaṃ sathā jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabha kathesi.

Te kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññe samaṇadhammaṃ karontā pātova pupphitāni vassikapupphāni sāyaṃ vaṇṭato muccantāni disvā “pupphānaṃ vaṇṭehi muccanato mayaṃ paṭhamataraṃ rāgādīhi muccissāmā”ti vāyamim̐su. Sathā te bhikkhū oloketvā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma vaṇṭato muccanapupphena viya dukkhato muccitum̐ vāyamitabbamevā”ti vatvā gandhakuṭiyāṃ nisinnova ālokaṃ pharivā imaṃ gāthamāha –

377.

“Vassikā viya pupphāni, maddavāni pamuñcati;
Evaṃ rāgañca dosañca, vippamuñcetha bhikkhavo”ti.

Tattha **vassikāti** sumanā. **Maddavānīti** milātāni. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā vassikā hiyyo pupphitapupphāni punadvase purāṇabhūtāni muñcati, vaṇṭato vissajjeti, evaṃ tumhepi rāgādayo dose vippamuñcethāti.

Desanāvasāne sabbepi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahim̐sūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu aṭṭhamaṃ.

9. Santakāyattheravatthu

Santakāyoti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto santakāyattheraṃ nāma ārabha kathesi.

Tassa kira hatthapādakukkucçaṃ nāma nāhosi, kāyavijambhanarahito santaattabhāvova ahosi. So kira sīhayonito āgato thero. Sīhā kira ekadivasam gocaraṃ gahetvā rajatasuvaṇṇamaṇipavālaguhānaṃ aññataraṃ pavisitvā manosilātale haritālacuṇṇesu sattāhaṃ nipajjitvā sattame divase utthāya nipannaṭṭhānaṃ oloketvā sace naṅgutthassa vā kaṇṇānaṃ vā hatthapādānaṃ vā calitattā manosilāharitālacuṇṇānaṃ vipparikkhataṃ passanti, “na te idaṃ jātiyā vā gottassa vā patirūpa”nti puna sattāhaṃ nirāhārā nipajjanti, cuṇṇānaṃ pana vipparikkhābhāve asati “idaṃ te jātigottānaṃ anucchavika”nti āsayā nikkhamitvā vijambhitvā disā anuviloketvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ naditvā gocarāya pakkamanti. Evarūpāya sīhayoniyā āgato ayaṃ bhikkhu. Tassa kāyasamācāraṃ disvā bhikkhū satthu ārocesuṃ – “na no, bhante, santakāyattherasadiṣo bhikkhu diṭṭhapubbo. Imassa hi nisinnaṭṭhāne hatthacalanam vā pādacalanam vā kāyavijambhitā vā natthī”ti. Taṃ sutvā sathā, “bhikkhave, bhikkhunā nāma santakāyattherena viya kāyādīhi upasanteneva bhavitabba”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

378.

“Santakāyo santavāco, santavā susamāhito;
Vantalokāmisso bhikkhu, upasantoti vuccatī”ti.

Tattha **santakāyoti** pāṇātipātādīnaṃ abhāvena santakāyo, musāvādādīnaṃ abhāvena **santavāco**, abhijjhādīnaṃ abhāvena **santavā**, kāyādīnaṃ tiṇṇampi sutṭhu samāhitattā **susamāhito**, catūhi maggehi lokāmisassa vantatāya **vantalokāmisso** bhikkhu abbhantare rāgādīnaṃ upasantatāya **upasantoti** vuccatīti attho.

Desanāvasāne so thero arahatte paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Santakāyattheravatthu navamaṃ.

10. Naṅgalakulattheravatthu

Attanā codayattānanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto naṅgalakulattheraṃ ārabha kathesi.

Eko kira duggatamanusso paresaṃ bhatim katvā jīvati, taṃ eko bhikkhu pilotikakhaṇḍanivatthaṃ naṅgalaṃ ukkhipitvā gacchantaṃ disvā evamāha – “kiṃ pana te evaṃ jīvanato pabbajitum na vara”nti. Ko maṃ, bhante, evaṃ jīvantaṃ pabbājessatīti? Sace pabbajissasi, ahaṃ taṃ pabbājessāmīti. Sādhu bhante, sace maṃ pabbājessatha, pabbājissāmīti. Atha maṃ so thero jetavanaṃ netvā sahatthēna, nhāpetvā mālake ṭhapetvā pabbājetvā nivatthapilotikakhaṇḍena saddhiṃ naṅgalaṃ mālakasīmāyameva rukkhasākhāyaṃ ṭhapāpesi. So upasampannakālepi **naṅgalakulatthero**veva paññāyi. So buddhānaṃ uppannālābhasakkāraṃ nissāya jīvanto ukkaṇṭhitvā ukkaṇṭhitaṃ vinodetum asakko “na dāni saddhādeyyāni kāsāyāni paridahitvā gamissāmī”ti taṃ rukkhamūlaṃ gantvā attanāva attānaṃ ovadi – “ahirika, nillajja, idaṃ nivāsetvā vibbhamitvā bhatim katvā jīvitukāmo jāto”ti. Tassevaṃ attānaṃ ovadantasseva cittaṃ tanukabhāvaṃ gataṃ. So nivattitvā puna katipāhaccayena ukkaṇṭhitvā tatheva attānaṃ ovadi, punassa cittaṃ nivatti. So imināva nīhārena ukkaṇṭhitaukkaṇṭhitakāle tattha gantvā attānaṃ ovadi. Atha maṃ bhikkhū tattha abhiṇṇaṃ gacchantaṃ disvā, “āvuso, naṅgalatthera kasmā ettha gacchasi”ti pucchimsu. So “ācariyassa santikaṃ gacchāmi, bhante”ti vatvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi.

Bhikkhū tena saddhiṃ keḷim karontā āhamsu – “āvuso naṅgalatthera, tava vicaraṇamaggo avaḷaṅjo viya jāto, ācariyassa santikaṃ na gacchasi maññe”ti. Āma, bhante, mayaṃ saṃsage sati agamimhā, idāni pana so saṃsaggo chinno, tena na gacchāmīti. Taṃ sutvā bhikkhū “esa abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti satthu tamatthaṃ ārocesuṃ. Sathā “āma, bhikkhave, mama putto attanāva attānaṃ codetvā pabbajitakiccasa matthakaṃ patto”ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

379.

“Attanā codayattānaṃ, paṭimamsetha attanā;
So attagutto satimā, sukhaṃ bhikkhu vihāhisi.

380.

“Attā hi attano nātho, ko hi nātho paro siyā;
Attā hi attano gati;
Tasmā saṃyamamattānaṃ, assaṃ bhadrava vāṇijo”ti.

Tattha **codayattānanti** attanāva attānaṃ codaya sārāya. **Paṭimamsethāti** attanāva attānaṃ parivīmaṃsatha. **Soti** so tvaṃ, bhikkhu, evaṃ sante attanāva guttatāya **attagutto**, upaṭṭhitasatitāya **satimā** hutvā sabbiriyāpathesu sukhaṃ viharissasīti attho.

Nāthoti avassayo patiṭṭhā. **Ko hi nātho paroti** yasmā parassa attabhāve patiṭṭhāya kusalaṃ vā katvā saggaparāyaṇena maggaṃ vā bhāvetvā sacchikataphalena bhavituṃ na sakkā, tasmā ko hi nāma paro nātho bhavyeyyāti attho. **Tasmāti** yasmā attāva attano gati patiṭṭhā saraṇaṃ, tasmā yathā bhadrava assājānīyaṃ nissāya lābhaṃ patthayanto vāṇijo tassa visamaṭṭhānacāraṃ pacchinditvā divasassa tikkhattuṃ nahāpento bhojento saṃyameti paṭijaggati, evaṃ tvampi anuppanassa akusalassa uppādaṃ nivārento satisammosena uppannaṃ akusalaṃ pajahanto attānaṃ saṃyama gopaya, evaṃ sante paṭhamajjhānaṃ ādiṃ katvā lokiyalokuttaravisesaṃ adhigamissasīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Naṅgalakulatheravatthu dasamaṃ.

11. Vakkalitheravatthu

Pāmojjabahuloti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto vakkalitheravaṃ ārabha kathesi.

So kirāyasmā sāvattiyavaṃ brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto piṇḍāya pavitṭhaṃ tathāgataṃ disvā satthu sarīrasampattiṃ oloketvā sarīrasampattidassanena atitto “evāhaṃ niccakālaṃ tathāgataṃ daṭṭhuṃ labhissāmi”ti satthu santike pabbajitvā yattha ṭhītena sakkā dasabalaṃ passituṃ, tattha ṭhīto sajjhāyakammaṭṭhānamanasikārādīni pahāya satthāraṃ oloketova vicarati. Satthā tassa nānaparipākaṃ āgamenta kiñci avatvā “idānissa nānaṃ paripākaṃ gata”nti nītvā “kiṃ te, vakkali, iminā pūtikāyena diṭṭhena, yo kho, vakkali, dhammaṃ passati, so maṃ passati. Yo maṃ passati, so dhammaṃ passatī”ti (saṃ. ni. 3.87) vatvā ovadi. So evaṃ ovaditopi satthu dassanaṃ pahāya neva aññattha gantuṃ sakkoti. Atha naṃ satthā “nāyaṃ bhikkhu saṃvegaṃ alabhivā bujjhissatī”ti upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya rājagahaṃ gantvā vassūpanāyikadivase “apehi, vakkali, apehi, vakkali”ti paṇāmesi. So “na maṃ satthā ālapatī”ti temāsaṃ satthu sammukhe ṭhātuṃ asakkonto “kiṃ mayhaṃ jīvitena, pabbatā attānaṃ pātesāmi”ti gijjhakūṭaṃ abhiruhi.

Satthā tassa kilamanabhāvaṃ nītvā “ayaṃ bhikkhu mama santikā assāsaṃ alabhanto maggaphalānaṃ upanissayaṃ nāseyyā”ti attānaṃ dassetuṃ obhāsaṃ muñci. Athassa satthu diṭṭhakālato paṭṭhāya tāvamahantopi soko pahīyi. Satthā sukkhataḷākaṃ oghena pūrento viya therassa balavapītipāmojjaṃ uppādetuṃ imaṃ gāthamāha –

381.

“Pāmojjabahulo bhikkhu, pasanno buddhasāsane;
Adhigacche padaṃ santaṃ, saṅkhārūpasamaṃ sukha”nti.

Tassattho – pakatiyāpi pāmojjabahulo bhikkhu buddhasāsane pasādaṃ roceti, so evaṃ pasanno buddhasāsane santaṃ padaṃ saṅkhārūpasamaṃ sukhanti laddhanāmaṃ nibbānaṃ adhigaccheyyāti. Imañca pana gāthaṃ vatvā satthā vakkalitherassa hatthaṃ pasāretvā –

“Ehi vakkali mā bhāyi, olokehi tathāgataṃ;
Ahaṃ taṃ uddharissāmi, pañke sannaṃva kuñjaraṃ.

“Ehi vakkali mā bhāyi, olokehi tathāgataṃ;
Ahaṃ taṃ mocayissāmi, rāhuggahaṃva sūriyaṃ.

“Ehi vakkali mā bhāyi, olokehi tathāgataṃ;

Ahaṃ taṃ mocayissāmi, rāhuggahaṃva candima’’nti. –

Imā gāthā abhāsi. So “dasabalo me diṭṭho, ehīti ca avhānampi laddha’’nti balavapītiṃ uppādetvā “kuto nu kho gantabba’’nti gamanamaggaṃ apassanto dasabalassa sammukhe ākāse uppattivā paṭhamapāde pabbate ṭhiteyeva satthārā vuttagāthā āvajjento ākāseyeva pītiṃ vikkhambhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā tathāgataṃ vandamānova otarivā satthu santike aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā aparabhāge saddhādhimuttānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapesīti.

Vakkalitheravatthu ekādasamaṃ.

12. Sumanasāmaṇeravatthu

Yo haveti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pubbārāme viharanto sumanasāmaṇeraṃ ārabba kathesi. Tatrāyaṃ anupubbī kathā –

Padumuttarabuddhakālasmiñhi eko kulaputto satthārā catuparisamajjhe ekaṃ bhikkhuṃ dibbacakkhukānaṃ aggaṭṭhāne ṭhapentaṃ disvā taṃ sampattiṃ patthayamāno satthāraṃ nimantevā sattāhaṃ buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa mahādānaṃ datvā, “bhante, ahampi anāgate ekassa buddhassa sāsane dibbacakkhukānaṃ aggo bhavēyya’’nti patthanaṃ ṭhapesi. Satthā kappasatasahassaṃ olokeno tassa patthanāya samijjhanabhāvaṃ viditvā “ito kappasatasahassamatthake gotamabuddhasāsane dibbacakkhukānaṃ aggo anuruddho nāma bhavissasī’’ti byākāsi. So taṃ byākaraṇaṃ sutvā sve pattabbaṃ viya taṃ sampattiṃ maññamāno parinibbute satthari bhikkhū dibbacakkhuparikammaṃ pucchitvā sattayojanikaṃ kañcanathūpaṃ parikkhipitvā anekāni dīparukkasahassāni kāretvā dīpapūjaṃ katvā tato cuto devaloke nibbattitvā devamanussesu kappasatasahassāni saṃsaritvā imasmim kappe bārāṇasiyaṃ daliddakule nibbato sumanasetṭhiṃ nissāya tassa tiṇahārako hutvā jīvikaṃ kappesi. **Annabhārotissa** nāmaṃ ahosi. Sumanasetṭhīpi tasmim nagare niccakālaṃ mahādānaṃ deti.

Athekadivasam upariṭṭho nāma paccekabuddho gandhamādane nirodhasamāpattito vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja anuggahaṃ karissāmi’’ti cintetvā “ajja mayā annabhārassa anuggahaṃ kātum vaṭṭati, idāni ca so aṭavito tiṇaṃ ādāya gehaṃ āgamissasī’’ti ṇatvā pattacīvaramādāya iddhiyā gantvā annabhārassa sammukhe paccuṭṭhāsi. Annabhāro taṃ tucchapattahattaṃ disvā “api, bhante, bhikkhaṃ labhitthā’’ti pucchitvā “labhissāma mahāpuññā’’ti vutte “tena hi, bhante, thokaṃ āgamethā’’ti tiṇakājaṃ chaḍḍetvā vegena gehaṃ gantvā, “bhadde, mayhaṃ ṭhapitabhāgabhattaṃ atthi, natthī’’ti bhariyaṃ pucchitvā “atthi, sāmī’’ti vutte vegena paccāgantvā paccekabuddhassa pattam ādāya “mayhaṃ dātukāmatāya sati deyyadhammo na hoti, deyyadhamme sati paṭiggāhakaṃ na labhāmi. Ajja pana me paṭiggāhako ca diṭṭho, deyyadhammo ca atthi, lābhā vata me’’ti gehaṃ gantvā bhattaṃ patte pakkhipāpetvā paccāharitvā paccekabuddhassa hatthe patiṭṭhapetvā –

“Iminā pana dānena, mā me dāliddiyaṃ ahu;
Natthīti vacanaṃ nāma, mā ahosi bhavābhave. –

Bhante evarūpā dujjīvitā mucceyyaṃ, natthīti padameva na suṇeyya’’nti patthanaṃ ṭhapesi. Paccekabuddho “evaṃ hotu mahāpuññā’’ti vatvā anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sumanasetṭhinopi chatte adhivatthā devatā “aho dānaṃ paramadānaṃ, upariṭṭhe supatiṭṭhita’’nti vatvā tikkhattuṃ sādhu-kāramadāsi. Atha naṃ setṭhi “kiṃ maṃ ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dadamānaṃ na passasī’’ti āha. Nāhaṃ tava dānaṃ ārabba sādhu-kāraṃ demi, annabhārena pana upariṭṭhassa dinnapiṇḍapāte pasīditvā mayā esa sādhu-kāro pavattitoti. So “acchariyaṃ vata, bho, ahaṃ ettakaṃ kālaṃ dānaṃ dadanto devataṃ sādhu-kāraṃ dāpetuṃ nāsakkhiṃ, annabhāro maṃ nissāya jīvanto ekapiṇḍapāteneva sādhu-kāraṃ dāpesi, tassa dāne anucchavikaṃ katvā taṃ piṇḍapātaṃ mama santakaṃ karissāmi’’ti cintetvā taṃ pakkosāpetvā “ajja tayā kassaci kiñci dinna’’nti pucchi. “Āma, sāmī, upariṭṭhapaccekabuddhassa me ajja bhāgabhattaṃ dinna’’nti. “Handa, bho, kahāpaṇaṃ gahetvā etaṃ mayhaṃ piṇḍapātaṃ dehi’’ti? “Na demi, sāmī’’ti. So yāva sahasaṃ vaḍḍhesi, itaro sahasenāpi nādāsi. Atha naṃ “hotu, bho, yadi piṇḍapātaṃ na desi, sahasaṃ gahetvā pattim me dehi’’ti āha. So “ayyena saddhiṃ mantetvā jānissāmi’’ti vegena paccekabuddhaṃ sampāpunitvā, “bhante sumanasetṭhi, sahasaṃ datvā tumhākaṃ piṇḍapāte pattim yācati, kiṃ karomī’’ti pucchi.

Athassa so upamaṃ āhari “seyyathāpi, paṇḍita, kulasatike gāme ekasmiṃ ghare dīpaṃ jāleyya, sesā attano telena vaṭṭiṃ temetvā jālapetvā gaṇheyyuṃ, purimapadīpassa pabhā atthīti vattabbā natthī”ti. Atirekatarā, bhante, pabhā hotīti. Evamevaṃ paṇḍita uḷunkayāgu vā hotu, kaṭacchubbhikkhā vā, attano piṇḍapāte paresaṃ pattiṃ dentassa yattakānaṃ deti, tattakaṃ vaḍḍhati. Tvañhi ekameva piṇḍapātaṃ adāsi, seṭṭhissa pana pattiyā dinnāya dve piṇḍapātā honti eko tava, eko tassāti.

So “sādhu, bhante”ti taṃ abhivādetvā seṭṭhissa santikaṃ gantvā “gaṇha, sāmi, patti”nti āha. Tena hi ime kahāpaṇe gaṇhāti. Nāhaṃ piṇḍapātaṃ vikkiṇāmi, saddhāya te pattiṃ dammīti. “Tvam saddhāya desī, ahampi tava guṇe pūjemi, gaṇha, tāta, ito paṭṭhāya ca pana mā sahatthā kammamakāsi, vīthiyaṃ gharaṃ māpetvā vasa. Yena ca te attho hoti, sabbaṃ mama santikā gaṇhāhī”ti āha. Nirodhā vuṭṭhitassa pana dinnapiṇḍapāto tadaheva vipākaṃ deti. Tasmā rājāpi taṃ pavattiṃ sutvā annabhāraṃ pakkosāpetvā pattiṃ gahetvā mahantaṃ bhogaṃ datvā tassa seṭṭhiṭṭhānaṃ dāpesi.

So sumanasetṭhissa sahāyako hutvā yāvajīvaṃ puññāni katvā tato cuto devaloke nibbattivā devamanussesu saṃsaranto imasmiṃ buddhuppāde kapilavatthunagare amitodanassa sakkassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, **anuruddhotissa** nāmaṃ akaṃsu. So mahānāmasakkassa kaniṭṭhabhātā, satthu cūḷapitu putto paramasukhumālo mahāpuñño ahoṣi. Ekadivasaṃ kira chasu khattiyesu pūve lakkhaṃ katvā guḷehi kīlantesu anuruddho parājito pūvānaṃ atthāya mātu santikaṃ paṇiṇi. Sā mahantaṃ suvaṇṇathālaṃ pūretvā pūve pesesi. Pūve khāditvā puna kīlanto parājito tatheva paṇiṇi. Evaṃ tikkhattuṃ pūvesu āhaṭesu catutthe vāre mātā “idāni pūvā natthī”ti paṇiṇi. Tassā vacanaṃ sutvā “natthī”ti padassa asutapubbatāya “natthipūvā nāma idāni bhavissanti”ti saññaṃ katvā “gaccha natthipūve āharā”ti pesesi. Athassa mātā “natthipūve kira, ayye, dethā”ti vutte “mama puttena natthīti padaṃ na sutapubbaṃ, kathaṃ nu kho natthibhāvaṃ jānāpeyya”nti suvaṇṇapātiṃ dhovitvā aparāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā “handā, tāta, imaṃ mama puttassa dehī”ti paṇiṇi. Tasmim̄ khāṇe nagarapariggāhikā devatā “amhākaṃ sāmīnā annabhāraḷe upariṭṭhassa paccekabuddhassa bhāgabhattaṃ datvā ‘natthīti padameva na suṇeyya’nti patthanā nāma ṭhapitā. Sace mayā tamatthaṃ ṇatvā ajjhupekkheyyāma, muddhāpi no sattadhā phaleyyā”ti cintevā dibbapūvehi pātiṃ pūrayiṃsu. So puriso pātiṃ āharitvā tassa santike ṭhapetvā vivari. Tesāṃ gandho sakalanagaraṃ phari. Pūvo pana mukhe ṭhapitamattova sattarasaharaṇisahassāni pharitvā atṭhāsi.

Anuruddhopi cintesi – “na maṃ maññe ito pubbe mātā piyāyati. Na hi me aññadā tāya natthipūvā nāma pakkapubbā”ti. So gantvā mātaraṃ evamāha – “amma, nāhaṃ tava piyo”ti. Tāta, kiṃ vadesi, mama akkhīhipi hadayamaṃsatopi tvam piyataroti. Sacāhaṃ, amma, tava piyo, kasmā mama pubbe evarūpe natthipūve nāma na adāsīti. Sā taṃ purisaṃ pucchi – “tāta, kiñci pātiyaṃ ahoṣī”ti. Āma, ayye, pūvānaṃ pāti paripuñña ahoṣi, na me evarūpā diṭṭhapubbāti. Sā cintesi – “putto me katapuñño, devatāhissa dibbapūvā pahitā bhavissanti”ti. Sopi mātaraṃ āha – “amma, na mayā evarūpā pūvā khāditapubbā, ito paṭṭhāya me natthipūvameva paceyyāsī”ti. Sā tato paṭṭhāya tena “pūve khāditukāmomhī”ti vuttakāle suvaṇṇapātiṃ dhovitvā aññāya pātiyā paṭikujjitvā paṇiṇati, devatā pātiṃ pūrenti. Evaṃ so agāramajjhe vasanto natthīti padassa atthaṃ ajānitvā dibbapūveveva paribhuñji.

Satthu pana parivāratthaṃ kulapaṭipātiyā sākiyakumāresu pabbajantesu mahānāmena sakkena, “tāta, amhākaṃ kulā koci pabbajito natthi, tayā vā pabbajitabbaṃ, mayā vā”ti vutte so āha – “ahaṃ atisukhumālo pabbajitūṃ na sakkhissāmi”ti. Tena hi kammantaṃ uggaṇha, ahaṃ pabbajissāmi. Ko esa kammanto nāmāti? So hi bhattassa utṭhānaṭṭhānampi na jānāti, kammantaṃ kimeva jānissati, tasmā evamāha. Ekadivasañhi anuruddho bhaddiyo kimiloti tayo janā “bhattaṃ nāma kahaṃ utṭhāti”ti mantayīṃsu. Tesu kimilo “koṭṭhesu utṭhāti”ti āha. So kirekadivasaṃ vīhī koṭṭhamhi pakkhipante addasa, tasmā “koṭṭhe bhattaṃ uppajjati”ti saññāya evamāha. Atha naṃ bhaddiyo “tvam na jānāsī”ti vatvā “bhattaṃ nāma ukkhaliyaṃ utṭhāti”ti āha. So kirekadivasaṃ ukkhalito bhattaṃ vaḍḍhente disvā “etthevetam̄ uppajjati”ti saññamakāsi, tasmā evamāha. Anuruddho te ubhopi “tumhe na jānāthā”ti vatvā “bhattaṃ nāma ratanubbedhamakuḷāya mahāsuvāṇṇapātiyaṃ utṭhāti”ti āha. Tena kira neva vīhiṃ koṭṭentā, na bhattaṃ pacantā diṭṭhapubbā, suvaṇṇapātiyaṃ vaḍḍhetvā purato ṭhapitabhattameva passati, tasmā “pātiyam̄evetaṃ uppajjati”ti saññamakāsi, tasmā evamāha. Evaṃ bhattuṭṭhānaṭṭhānampi ajānanto mahāpuñño kulaputto kammante kiṃ jānissati.

So “ehi kho te, anuruddha, gharāvāsattaṃ anusāsissāmi, paṭhamāṃ khettaṃ kasāpetabba”ntiadinā nayena bhātarā vuttānaṃ kammantānaṃ apariyantabhāvaṃ sutvā “na me gharāvāsena attho”ti mātaraṃ āpucchitvā bhaddiyapamukhehi pañcahi sākiyakumārehi saddhiṃ nikkhamitvā anupiyambavane sathāraṃ upasaṅkamitvā pabbaji. Pabbajitvā ca pana sammāpaṭipadaṃ

paṭipanno anupubbena tisso vijjā sacchikatvā dibbena cakkhunā ekāsane nisinnova hatthatale
ṭhapitaāmalakāni viya sahasalokadhātuyo olokanasamattho hutvā –

“Pubbenivāsaṃ jānāmi, dibbacakkhu visodhitam;
Tevijjo iddhipattomhi, kataṃ buddhassa sāsana”nti. (theragā. 332, 562) –

Udānaṃ udānetvā “kiṃ nu kho me katvā ayaṃ sampatti laddhā”ti olokeno “padumuttarapādamūle
patthanaṃ ṭhapesi”nti ñatvā puna “saṃsāre saṃsaranto asukasmim nāma kāle bārāṇasiyaṃ
sumanasetṭhim nissāya jīvanto annabhāro nāma ahoṣi”ntipi ñatvā –

“Annabhāro pure āsiṃ, daliddo tiṇahārako;
Piṇḍapāto mayā dinno, upariṭṭhassa tādino”ti. –

Āha. Athassa etadahosi – “yo so tadā mayā upariṭṭhassa dinnapiṇḍapātato kahāpane datvā pattim
aggahesi, mama sahāyako sumanasetṭhi kahaṃ nu kho so etarahi nibbato”ti. Atha naṃ
“viñjhātavīyaṃ pabbatapāde muṇḍanigamo nāma atthi, tattha mahāmuṇḍassa nāma upāsakassa
mahāsumano cūlasumanoti dve puttā, tesu so cūlasumano hutvā nibbato”ti addasa. Disvā ca pana
cintesi – “atthi nu kho tattha mayi gate upakāro, natthi”ti. So upadhārento idaṃ addasa “so tattha
mayi gate sattavassikova nikkhamitvā pabbajissati, khuraggeyeva ca arahattaṃ pāpuṇissati”ti. Disvā
ca pana upakaṭṭhe antovasse ākāseṇa gantvā gāmadvāre otari. Mahāmuṇḍo pana upāsako therassa
pubbepi viśāsiko eva. So theram piṇḍapātakāle cīvaraṃ pārupantaṃ disvā puttam mahāsumanaṃ āha
– “tāta, ayyo, me anuruddhatthero āgato, yāvassa añño koci pattaṃ na gaṇhāti, tāvassa gantvā pattaṃ
gaṇha, ahaṃ āsanaṃ paññāpessāmi”ti. So tathā akāsi. Upāsako theram antonivesane sakkaccaṃ
parivisitvā temāsaṃ vasanaṭṭhāya paṭiññaṃ gaṇhi, theropi adhivāsesi.

Atha naṃ ekadivasaṃ paṭijagganto viya temāsaṃ paṭijaggitvā mahāpavāraṇāya ticīvaraṇceva
guḷatelaṇḍulādīni ca āharitvā therassa pādamūle ṭhapetvā “gaṇhatha, bhante”ti āha. “Alaṃ,
upāsaka, na me iminā attho”ti. “Tena hi, bhante, vassāvāsikalābho nāmesa, gaṇhatha na”nti? “Na
gaṇhāmi, upāsakā”ti. “Kimatthaṃ na gaṇhatha, bhante”ti? “Mayhaṃ santike kappiyakārako
sāmaṇero pi natthi”ti. “Tena hi, bhante, mama putto mahāsumano sāmaṇero bhavissati”ti. “Na me,
upāsaka, mahāsumanenattho”ti. “Tena hi, bhante, cūlasumanam pabbājethā”ti. Thero “sādhū”ti
sampaṭicchitvā cūlasumanam pabbājesi. So khuraggeyeva arahattaṃ pāpuṇi. Thero tena saddhim
aḍḍhamāsamattaṃ tattheva vasitvā “satthāraṃ passissāmi”ti tassa ñātake āpucchitvā ākāseṇa
gantvā himavantapadesa araññakuṭikāya otari.

Thero pana pakatiyāpi āradhāvīriyo, tassa tattha pubbarattāpararattaṃ caṅkamantassa udaravāto
samuṭṭhahi. Atha naṃ kilantarūpaṃ disvā sāmaṇero pucchi – “bhante, kiṃ vo rujjati”ti? “Udaravāto
me samuṭṭhito”ti. “Aññadāpi samuṭṭhitapubbo, bhante”ti? “Āmāvuso”ti. “Kena phāsukaṃ hoti,
bhante”ti? “Anotattato pānīye laddhe phāsukaṃ hoti, āvuso”ti. “Tena hi, bhante, āharāmi”ti.
“Sakkhissasi sāmaṇerā”ti? “Āma, bhante”ti. Tena hi anotatte pannago nāma nāgarājā maṃ jānāti,
tassa ācikkhitvā bhesajjathāya ekaṃ pānīyavāraṃ āharāti. So sādhūti upajjhāyaṃ vanditvā vehāsaṃ
abbhuggantvā pañcayojanasataṃ ṭhānaṃ agamāsi. Taṃ divasaṃ pana nāgarājā nāganāṭakaparivuto
udakakīlaṃ kīlitukāmo hoti. So sāmaṇeraṃ āgacchantaṃ disvāva kujjhi, “ayaṃ muṇḍakasamaṇo
attano pādapaṃsumā mama matthake okiranto vicarati, anotatte pānīyathāya āgato bhavissati, na
dānissa pānīyaṃ dassāmi”ti paññāsayojanikaṃ anotattadahaṃ mahāpātiyā ukkhalim pidahanto viya
phaṇena pidahitvā nipajji. Sāmaṇero nāgarājassa ākāraṃ oloketvāva “kuddho aya”nti ñatvā imaṃ
gāthamāha –

“Suṇohi me nāgarāja, uggateja mahabbala;
Dehi me pānīyaghaṭam, bhesajjathamhi āgato”ti.

Taṃ sutvā nāgarājā imaṃ gāthamāha –

“Puratthimasmiṃ disābhāge, gaṅgā nāma mahānadī;
Mahāsamuddamappeti, tato tvam pānīyaṃ harā”ti.

Taṃ sutvā sāmaṇero “ayaṃ nāgarājā attano icchāya na dassati, ahaṃ balakkāraṃ katvā
ānubhāvaṃ jānāpetvā imaṃ abhibhavitvāva pānīyaṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā, “mahārāja, upajjhāyo

maṃ anotattatova pānīyaṃ āharāpeti, tenāhaṃ idameva harissāmi, apehi, mā maṃ vārehī’ ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Itova pānīyaṃ hāssaṃ, imināvamhi atthiko;
Yadi te thāmabalaṃ atthi, nāgarāja nivārayā” ti.

Atha naṃ nāgarājā āha –

“Sāmaṇera sace atthi, tava vikkama porisaṃ;
Abhinandāmi te vācaṃ, harassu pānīyaṃ mamā” ti.

Atha naṃ sāmaṇero “evaṃ, mahārāja, harāmī” ti vatvā “yadi sakkonto harāhī” ti vutte – “tena hi sutṭhu jānassū” ti tikkhattuṃ paṭiññaṃ gahetvā “buddhasāsanassa ānubhāvaṃ dassetvā mayā pānīyaṃ harituṃ vaṭṭatī” ti cintetvā ākāsaṭṭhadevatānaṃ tāva santikaṃ agamāsi. Tā āgantvā vanditvā “kiṃ, bhante” ti vatvā aṭṭhaṃsu. “Etasmiṃ anotattadahapiṭṭhe pannaganāgarājena saddhiṃ mama saṅgāmo bhavissati, tattha gantvā jayaparājayaṃ olokethā” ti āha. So eteneva nīhārena cattāro lokapāle sakkasuyāmasantusitaparanimmitavasavattī ca upasaṅkamtivā tamatthaṃ ārocesi. Tato paraṃ paṭipāṭiyā yāva brahmalokaṃ gantvā tattha tattha brahmehi āgantvā vanditvā thitehi “kiṃ, bhante” ti puṭṭho tamatthaṃ ārocesi. Evaṃ so asaṅṅhe ca arūpibrahmāno ca ṭhapetvā sabbattha muhutteneva āhiṇḍitvā ārocesi. Tassa vacanaṃ sutvā sabbāpi devatā anotattadahapiṭṭhe nāliyaṃ pakkhittāni piṭṭhacunṇāni viya ākāsaṃ niraṇṭaraṃ pūretvā sannipatiṃsu. Sannipatite devasaṅghe sāmaṇero ākāse thatvā nāgarājaṃ āha –

“Suṇohi me nāgarāja, uggateja mahabbala;
Dehi me pānīyaghaṭaṃ, bhesajjathamhi āgato” ti.

Atha naṃ nāgo āha –

“Sāmaṇera sace atthi, tava vikkama porisaṃ;
Abhinandāmi te vācaṃ, harassu pānīyaṃ mamā” ti.

So tikkhattuṃ nāgarājassa paṭiññaṃ gahetvā ākāse thitakova dvādasayojanikaṃ brahmattabhāvaṃ māpetvā ākāsaṭṭho oruyha nāgarājassa phaṇe akkamitvā adhomukhaṃ nippīlesi, tāvadeva balavatā purisena akkantaallacammaṃ viya nāgarājassa phaṇe akkantamatte ogalitvā dabbimattā phaṇapuṭakā ahesuṃ. Nāgarājassa phaṇehi muttamuttaṭṭhānato tālakkhandaḥapamāṇā udakavaṭṭiyo uggañchiṃsu. Sāmaṇero ākāseyeva pānīyavārakaṃ pūresi. Devasaṅgho sādhuḥkāramadāsi. Atha nāgarājā lajjitvā sāmaṇerassa kujjhi, jayakusumavaṇṇānissa akkhīni ahesuṃ. So “ayaṃ maṃ devasaṅghaṃ sannipātetvā pānīyaṃ gahetvā lajjāpesi, etaṃ gahetvā mukhe hatthaṃ pakkhipitvā hadayamaṃsaṃ vāssa maddāmi, pāde vā naṃ gahetvā pāragaṅgāyaṃ khipāmi” ti vegena anubandhi. Anubandhantopi naṃ pāpuṇituṃ nāsakkhiyeva. Sāmaṇero gantvā upajjhāyassa hatthe pānīyaṃ ṭhapetvā “pivatha, bhante” ti āha. Nāgarājāpi pacchato āgantvā, “bhante anuruddha, sāmaṇero mayā adinnameva pānīyaṃ gahetvā āgato, mā pivitthā” ti āha. Evaṃ kira sāmaṇerāti. “Pivatha, bhante, iminā me dinnaṃ pānīyaṃ āhaṭa” nti āha. Thero “khīṇāsavasāmaṇerassa musākathanaṃ nāma natthi” ti ñatvā pānīyaṃ pivi. Taṅkhaṇaṅṅevassa ābādho paṭipassambhi. Puna nāgo therāṃ āha – “bhante, sāmaṇerenamhi sabbam devagaṇaṃ sannipātetvā lajjāpito, ahamassa hadayaṃ vā phālessāmi, pāde vā naṃ gahetvā pāragaṅgāya khipissāmi” ti. Mahārāja, sāmaṇero mahānubhāvo, tumhe sāmaṇerena saddhiṃ saṅgāmetuṃ na sakkhissatha, khamāpetvā naṃ gacchathāti. So sayampi sāmaṇerassa ānubhāvaṃ jānātiyeva, lajjāya pana anubandhitvā āgato. Atha naṃ therassa vacanena khamāpetvā tena saddhiṃ mittasanthavaṃ katvā “ito paṭṭhāya anotattaudakena atthe satī tumhākaṃ āgamanakiccaṃ natthi, mayhaṃ paṇeṇyātha, ahameva āharitvā dassāmi” ti vatvā pakkāmi.

Theropi sāmaṇeraṃ ādāya pāyāsi. Sathā therassa āgamanabhāvaṃ ñatvā migāramātipāsāde therassa āgamaṃ olovento nisīdi. Bhikkhūpi therāṃ āgacchantaṃ disvā paccuggantvā pattacīvaraṃ paṭiggahesuṃ. Athekacce sāmaṇeraṃ sīsepi kaṇṇesupi bāhāyampi gahetvā saṅcāletvā “kiṃ, sāmaṇera cūlakaniṭṭha, na ukkaṇṭhitosī” ti āhaṃsu. Sathā tesam kiriyam disvā cintesi – “bhāriyaṃ vatimesaṃ bhikkhūnaṃ kammaṃ āsīvisam gīvāya gaṇhantā viya sāmaṇeraṃ gaṇhanti, nāssa ānubhāvaṃ jānanti, ajja mayā sumanasāmaṇerassa guṇaṃ pākāṭaṃ kātuṃ vaṭṭatī” ti. Theropi āgantvā sathāraṃ vanditvā

nisīdi. Sattā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā ānandattheraṃ āmantesi – “ānanda, anotattaudakenamhi pāde dhovitukāmo, sāmaṇeraṇaṃ ghaṭaṃ datvā pānīyaṃ āharāpehī”ti. Thero vihāre pañcamattāni sāmaṇerasatāni sannipātesi. Tesu sumanasāmaṇero sabbanavako ahosi. Thero sabbamahallakaṃ sāmaṇeraṃ āha – “sāmaṇera, sattā anokattadahaudakena pāde dhovitukāmo, ghaṭaṃ ādāya gantvā pānīyaṃ āharā”ti. So “na sakkomi, bhante”ti na icchi. Thero sesepi paṭipāṭiyā pucchi, tepi tatheva vatvā paṭikkhipiṃsu. “Kiṃ panettha khīṇāsavasāmaṇerā natthī”ti? Atthi, te pana “nāyaṃ amhākaṃ baddho mālāpuṭo, sumanasāmaṇerasseva baddho”ti na icchiṃsu, puthujjanā pana attano asamattatāyeva na icchiṃsu. Pariyosāne pana sumanassa vāre sampatte, “sāmaṇera, sattā anotattadahaudakena pāde dhovitukāmo, kuṭaṃ ādāya kira udakaṃ āharā”ti āha. So “sattari āharāpente āharissāmi”ti sattāraṃ vanditvā, “bhante, anotattato kira maṃ udakaṃ āharāpethā”ti āha. “Āma, sumanā”ti. So visākhāya kārītesu ghanasuvanṇakoṭṭimesu senāsanakūtesu ekaṃ saṭṭhikuṭaudakagaṇhanakaṃ mahāghaṭaṃ hatthena gahetvā “iminā me ukkhipitvā aṃsakūṭe ṭhapitena attho natthī”ti olambakaṃ katvā vehāsaṃ abhuggantvā himavantābhimukho pakkhandi.

Nāgarājā sāmaṇeraṃ dūratova āgacchantāṃ disvā paccuggantvā kuṭaṃ aṃsakūṭena ādāya, “bhante, tumhe mādisse dāse vijjamāne kasmā sayāṃ āgatā, udakenatthe sati kasmā sāsanamattampi na paṇiṇathā”ti kuṭena udakaṃ ādāya sayāṃ ukkhipitvā “purato hotha, bhante, ahameva āharissāmi”ti āha. “Tiṭṭhatha tumhe, mahārāja, ahameva sammāsambuddhena āṇatto”ti nāgarājānaṃ nivattāpetvā kuṭaṃ mukhavaṭṭiyaṃ hatthena gahetvā ākāsenāgañchi. Atha naṃ sattā āgacchantāṃ oloketvā bhikkhū āmantesi – “passatha, bhikkhave, sāmaṇerassa līlaṃ, ākāse haṃsarājā viya sobhati”ti āha. Sopi pānīyaghaṭaṃ ṭhapetvā sattāraṃ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ sattā āha – “kativassosi tvāṃ, sumanā”ti? “Sattavassomhi, bhanteti. “Tena hi, sumana, ajja paṭṭhāya bhikkhu hohī”ti vatvā dāyajjaupasadāṃ adāsi. Dveyeva kira sāmaṇerā sattavassikā upasampadaṃ labhiṃsu – ayañca sumano sopāko cāti.

Evaṃ tasmīṃ upasampanne dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “acchariyaṃ āvuso, evarūpo hi nāma daharasāmaṇerassa ānubhāvo hoti, na no ito pubbe evarūpo ānubhāvo diṭṭhapubbo”ti. Sattā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, mama sāsane daharopi sammā paṭipanno evarūpaṃ sampattiṃ labhatiyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

382.

“Yo have daharo bhikkhu, yuñjati buddhasāsane;
Somaṃ lokaṃ pabhāseti, abbhā muttova candimā”ti.

Tattha **yuñjatī**ti ghaṭati vāyamati. **Pabhāsetī**ti so bhikkhu attano arahattamaggañāṇena abbhādīhi mutto candimā viya lokaṃ khandhādibhedāṃ lokaṃ obhāseti, ekālokaṃ karotīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sumanasāmaṇeravatthu dvādasamaṃ.

Bhikkhuvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavīsatiso vaggo.

26. Brāhmaṇavaggo

1. Pasādabahulabrāhmaṇavatthu

Chinda sotanti imaṃ dhammadesanaṃ sattā jetavane viharanto pasādabahulaṃ brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira brāhmaṇo bhagavato dhammadesanaṃ sutvā pasannacitto attano gehe soḷasamattānaṃ bhikkhūnaṃ niccabhattaṃ paṭṭhapetvā bhikkhūnaṃ āgatavelāya pattaṃ gahetvā “āgacchantu bhonto arahanto, nisīdantu bhonto arahanto”ti yaṃkiñci vadanto arahantavādapaṭisaṃyuttameva vadati. Tesu puthujjanā “ayaṃ amhesu arahantasaññī”ti cintayiṃsu, khīṇāsavā “ayaṃ no khīṇāsavabhāvaṃ

jānātī”ti. Evaṃ te sabbepi kukkucāyantaṃ tassa gehaṃ nāgamiṃsu. So dukkhī dummano “kinnu kho, ayyā, nāgacchantī”ti vihāraṃ gantvā satthāraṃ vanditvā tamatthaṃ ārocesi. Satthā bhikkhū āmantetvā “kiṃ etaṃ, bhikkhave”ti pucchitvā tehi tasmim atthe ārocite “sādiyatha pana tumhe, bhikkhave, arahantavāda”nti āha. “Na sādiyāma mayaṃ, bhante”ti. “Evaṃ sante manussānaṃ etaṃ pasādabhaññaṃ, anāpatti, bhikkhave, pasādabhañṇe, api ca kho pana brāhmaṇassa arahantesu adhimattaṃ pemaṃ, tasmā tumhehipi taṇhāsotaṃ chetvā arahattameva pattuṃ yutta”nti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

383.

“Chinda sotaṃ parakkamma, kāme panuda brāhmaṇa;
Saṅkhārānaṃ khayāṃ ñatvā, akataññūsi brāhmaṇā”ti.

Tattha **parakkammā**ti taṇhāsotaṃ nāma na appamattakena vāyāmena chindituṃ sakkā, tasmā ñānasampayuttana mahantena parakkamena parakkamitvā taṃ sotaṃ chinda. Ubhopi **kāme panuda** nīhara. **Brāhmaṇā**ti khīṇāsavānaṃ ālapanametaṃ. **Saṅkhārāna**ti pañcannaṃ khandhānaṃ khayāṃ jānitvā. **Akataññū**ti evaṃ sante tvaṃ suvaṇṇādīsu kenaci akatassa nibbānassa jānanato akataññū nāma hosīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Pasādabahulabrāhmaṇavatthu paṭhamāṃ.

2. Sambahulabhikkhuvatthu

Yadā dvayesūti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sambahule bhikkhū ārabha kathesi.

Ekadivasañhi tiṃsamattā disāvāsikā bhikkhū āgantvā satthāraṃ vanditvā nisīdiṃsu. Sāriputtatthero tesāṃ arahattassa upanissayaṃ disvā satthāraṃ upasaṅkamitvā thitakova imaṃ pañhaṃ pucchi – “bhante, dve dhammāti vuccanti, katame nu kho dve dhammā”ti? Atha naṃ satthā “dve dhammāti kho, sāriputta, samathavipassanā vuccantī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

384.

“Yadā dvayesu dhammesu, pāragū hoti brāhmaṇo;
Athassa sabbe saṃyogā, atthaṃ gacchanti jānato”ti.

Tattha **yadā**ti yasmim kāle dvidhā thitesu samathavipassanādhammesu abhiññāpāragādivasena ayaṃ khīṇāsavo pāragū hoti, athassa vaṭṭasmim saṃyojanasamatthā sabbe kāmāyogādayo saṃyogā evaṃ jānantassa atthaṃ parikkhayaṃ gacchantīti attho.

Desanāvasāne sabbepi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahimsūti.

Sambahulabhikkhuvatthu dutiyaṃ.

3. Māravatthu

Yassa pāranti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto māraṃ ārabha kathesi.

So kirekasmim divase aññataro puriso viya hutvā satthāraṃ upasaṅkamitvā pucchi – “bhante, pāraṃ pāranti vuccati, kinnu kho etaṃ pāraṃ nāmā”ti. Satthā “māro aya”nti viditvā, “pāpima, kiṃ tava pārena, tañhi vītarāgehi pattabba”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

385.

“Yassa pāraṃ apāraṃ vā, pārāpāraṃ na vijjati;
Vītaddaraṃ viṣayuttāṃ, tamaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **pāranti** ajjhattikāni cha āyatanāni. **Apāranti** bāhirāni cha āyatanāni. **Pārāpāranti** tadubhayaṃ. **Na vijjati**ti yassa sabbampetaṃ “aha”nti vā “mama”nti vā gahaṇābhāvena natthi, taṃ

kilesadarathānaṃ vigamena **vītaddaraṃ** sabbakilesehi **visaṃyuttaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Māravatthu tatiyaṃ.

4. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Jhāyinti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataram brāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira cintesi – “satthā attano sāvake, ‘brāhmaṇā’ti vadati, ahañcamhi jātigottena brāhmaṇo, mampi nu kho evaṃ vattaṃ vaṭṭatī”ti. So satthāraṃ upasaṅkamtivā tamatthaṃ pucchi. Satthā “nāhaṃ jātigottamattena brāhmaṇaṃ vadāmi, uttamatthaṃ arahattaṃ anuppattameva panevaṃ vadāmī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

386.

“Jhāyiṃ virajamāsīnaṃ, katakiccamanāsavaṃ;
Uttamatthamanuppattaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **jhāyinti** duvidhena jhānena jhāyantaṃ kāmarajena **virajaṃ** vane ekakamāsīnaṃ catūhi maggehi soḷasanaṃ kiccānaṃ katattā **katakkiccam** āsavānaṃ abhāvena **anāsavaṃ uttamatthaṃ** arahattaṃ **anuppattaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patitṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu catutthaṃ.

5. Ānandattheravatthu

Divā tapatīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā migāramātupāsāde viharanto ānandattheraṃ ārabha kathesi.

Pasenadi kosalo kira mahāpavāraṇāya sabbābharaṇapaṭimaṇḍito gandhamālādīni ādāya vihāraṃ agamāsi. Tasmim̄ khāṇe kāludāyitthero jhānaṃ samāpajjivā parisapariyante nisinno hoti, nāameva panassetam, sarīraṃ suvaṇṇavaṇṇam. Tasmim̄ pana khāṇe cando uggacchati, sūriyo atthameti. Ānandatthero atthamentassa ca sūriyassa uggacchantassa ca candassa obhāsaṃ olokeno rañño sarīrobhāsaṃ therassa sarīrobhāsaṃ tathāgatassa ca sarīrobhāsaṃ olokesi. Tattha sabbobhāse atikkamivā satthāva virocāti. Thero satthāraṃ vandivā, “bhante, ajja mama ime obhāse oloketassa tumhākameva obhāso rucati. Tumhākañhi sarīraṃ sabbobhāse atikkamivā virocāti”ti āha. Atha naṃ satthā, “ānanda, sūriyo nāma divā virocāti, cando rattim̄, rājā alaṅkatakāleyeva, khīṇāsavo gaṇasaṅgaṇikaṃ pahāya antosamāpattiyam̄yeva virocāti, buddhā pana rattimpi divāpi pañcavidhena tejena virocantī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

387.

“Divā tapati ādicco, rattimābhāti candimā;
Sannaddho khattiyō tapati, jhāyī tapati brāhmaṇo;
Atha sabbamahorattim̄, buddho tapati tejasā”ti.

Tattha **divā tapatīti** divā virocāti, rattim̄ panassa gatamaggopi na paññāyati. **Candimāti** candopi abbhādīhi vimutto rattimeva virocāti, no divā. **Sannaddhoti** suvaṇṇamaṇivicittehi sabbābharaṇehi paṭimaṇḍito caturaṅginīyā senāya parikkhittova rājā virocāti, na aññātakavesena ṭhito. **Jhāyīti** khīṇāsavo pana gaṇaṃ vinodetvā jhāyantova virocāti. **Tejasāti** sammāsambuddho pana sīlatejena dussīlyatejaṃ, guṇatejena niggūṇatejaṃ, paññātejena duppaññatejaṃ, puññatejena apuññatejaṃ, dhammatejena adhammatejaṃ pariyaḍiyitvā iminā pañcavidhena tejasā niccakālameva virocātīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Ānandattheravatthu pañcamaṃ.

6. Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu

Bāhitapāpoti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇapabbajitaṃ ārabha kathesi.

Eko kira brāhmaṇo bāhirakapabbajjāya pabbajitvā “samaṇo gotamo attano sāvake ‘pabbajitā’ ti vadati, ahañcamhi pabbajito, mampi kho evaṃ vattum vaṭṭatī” ti cintevā satthāraṃ upasaṅkamitvā etamatthaṃ pucchi. Satthā “nāhaṃ ettakena ‘pabbajito’ ti vadāmi, kilesamalānaṃ pana pabbajitattā pabbajito nāma hotī” ti vatvā imaṃ gāthamāha –

388.

“Bāhitapāpoti brāhmaṇo, samacariyā samaṇoti vuccati;
Pabbājayamattano malaṃ, tasmā pabbajitoti vuccatī” ti.

Tattha **samacariyā**ti sabbākusalāni sametvā caraṇena. **Tasmā**ti yasmā bāhitapāpatāya brāhmaṇo, akusalāni sametvā caraṇena samaṇoti vuccati, tasmā yo attano rāgādimalaṃ pabbājayanto vinodento carati, sopi tena pabbājanena pabbajitoti vuccatīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇapabbajito sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇapabbajitavatthu chaṭṭhaṃ.

7. Sāriputtattheravatthu

Na brāhmaṇassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sāriputtattheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃ kira ṭhāne sambahulā manussā “aho amhākaṃ, ayyo, khantibalena samannāgato, aññesu akkosantesu vā paharantesu vā kopamattampi natthī” ti therassa guṇe kathayiṃsu. Atheko micchādīṭṭhiko brāhmaṇo “ko esa na kujjhatī” ti pucchi. “Amhākaṃ thero” ti. “Naṃ kujjhāpento na bhavissatī” ti? “Natthetaṃ, brāhmaṇā” ti. “Tena hi ahaṃ naṃ kujjhāpessāmi” ti? “Sace sakkosi, kujjhāpehī” ti. So “hotu, jānissāmiṃsa kattabba” nti therāṃ bhikkhāya pavīṭṭhaṃ disvā pacchābhāgena gantvā piṭṭhimajjhe mahantaṃ pāṇippahāramadāsi. Thero “kiṃ nāmeta” nti anoloketvāva gato. Brāhmaṇassa sakalasarīre dāho uppajji. So “aho guṇasampanno, ayyo” ti therassa pādāmūle nipajjitvā “khamatha me, bhante” ti vatvā “kiṃ eta” nti ca vutte “ahaṃ vīmaṃsanatthāya tumhe pahari” nti āha. “Hotu khamāmi te” ti. “Sace me, bhante, khamatha, mama geheyeva nisīditvā bhikkhaṃ gaṇhathā” ti therassa pattāṃ gaṇhi, theropi pattāṃ adāsi. Brāhmaṇo therāṃ gehaṃ netvā parivisi.

Manussā kujjhivā “iminā amhākaṃ niraparādho ayyo pahaṭo, daṇḍenapissa mokkho natthi, ettheva naṃ māressāmā” ti leḍḍudaṇḍādihathā brāhmaṇassa gehadvāre aṭṭhaṃsu. Thero utṭhāya gacchanto brāhmaṇassa hatthe pattāṃ adāsi. Manussā taṃ therena saddhiṃ gacchantāṃ disvā, “bhante, tumhākaṃ pattāṃ gahetvā brāhmaṇaṃ nivattethā” ti āhaṃsu. Kiṃ etaṃ upāsakāti? Brāhmaṇena tumhe pahaṭā, mayamassa kattabbaṃ jānissāmāti. Kiṃ pana tumhe iminā pahaṭā, udāhu ahanti? Tumhe, bhanteti. “Maṃ esa paharivā khamāpesi, gacchatha tumhe” ti manusse uyyojetvā brāhmaṇaṃ nivattāpetvā thero vihārameva gato. Bhikkhū ujjhāyīṃsu “kiṃ nāmetaṃ sāriputtatthero yena brāhmaṇena pahaṭo, tasseva gehe nisīditvā bhikkhaṃ gahetvā āgato. Therassa pahaṭakālato paṭṭhāya idāni so kassa lajjissati, avasese pothento vicarissatī” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte, “bhikkhave, brāhmaṇo brāhmaṇaṃ paharanto nāma natthi, gihibrāhmaṇena pana samaṇabrāhmaṇo pahaṭo bhavissati, kodho nāmesa anāgāmimaggena samugghātaṃ gacchatī” ti vatvā dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi –

389.

“Na brāhmaṇassa pahareyya, nāssa muñcetha brāhmaṇo;

Dhī brāhmaṇassa hantāraṃ, tato dhī yassa muñcati.

390.

“Na brāhmaṇassetadakiñci seyyo, yadā nisedho manaso piyehi;
Yato yato himsamano nivattati, tato tato sammatimeva dukkha”nti.

Tattha **pahareyyā**ti “khīṇāsavabrāhmaṇohamasmi”ti jānanto khīṇāsavassa vā aññatarassa vā jātibrāhmaṇassa na pahareyya. **Nāssa muñcethā**ti sopi pahaṭo khīṇāsavabrāhmaṇo assa paharivā ṭhitassa veraṃ na muñcetha, tasmim kopam na kareyyāti attho. **Dhī brāhmaṇassā**ti khīṇāsavabrāhmaṇassa hantāraṃ garahāmi. **Tato dhī**ti yo pana taṃ paharantaṃ paṭipaharanto tassa upari veraṃ muñcati, taṃ tatopi garahāmiyeva.

Etadakiñci seyyoti yaṃ khīṇāsavassa akkosantaṃ vā apaccakkosanaṃ, paharantaṃ vā appaṭipaharaṇaṃ, etaṃ tassa khīṇāsavabrāhmaṇassa na kiñci seyyo, appamattakaṃ seyyo na hoti, adhimattameva seyyoti attho. **Yadā nisedho manaso piyehī**ti kodhanassa hi kodhuppādova manaso piyo nāma. Kodho hi panesa mātāpitūsupi buddhādīsopi aparajjhāti. Tasmā yo assa tehi manaso nisedho kodhavasena uppajjamānassa cittassa niggaho, etaṃ na kiñci seyyoti attho. **Himsamanoti** kodhamano. So tassa yato yato vatthuto anāgāmimaggena samugghātaṃ gacchanta nivattati. **Tato tatoti** tato tato vatthuto sakalampi vaṭṭadukkhaṃ nivattatiyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sāriputtattheravatthu sattamaṃ.

8. Mahāpajāpatigotamīvattu

Yassa kāyena vācāyāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto mahāpajāpatiṃ gotamiṃ ārabha katesi.

Bhagavatā hi anuppanne vatthusmiṃ paññatte aṭṭha garudhamme maṇḍanakajātiyo puriso surabhipupphadāmaṃ viya sirasā sampaticchitvā saparivārā mahāpajāpati gotamī upasampadaṃ labhi, añño tassā upajjhāyo vā ācariyo vā natthi. Evaṃ laddhūpasampadaṃ therim ārabha aparena samayena kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “mahāpajāpatiyā gotamiyā ācariyupajjhāyā na paññāyanti, sahattheneva kāsāyāni gaṇhī”ti. Evañca pana vatvā bhikkhuniyo kukkuccāyantiyo tāya saddhim neva uposathaṃ na pavāraṇaṃ karonti, tā gantvā tathāgatassapi tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā tāsā kathaṃ sutvā “mayā mahāpajāpatiyā gotamiyā aṭṭha garudhammā dinnā, ahamevassācariyo, ahameva upajjhāyo. Kāyaduccaritādivirahitesu khīṇāsavesu kukkuccaṃ nāma na kātabba”nti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

391.

“Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ;
Saṃvutaṃ tīhi ṭhānehi, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **dukkāṭanti** sāvajjaṃ dukkhudrayaṃ apāyasamvattanikaṃ kammaṃ. **Tīhi ṭhānehī**ti etehi kāyādīhi tīhi kāraṇehi kāyaduccaritādivavesanivāraṇatthāya dvāraṃ pihitaṃ, taṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahāpajāpatigotamīvattu aṭṭhamaṃ.

9. Sāriputtattheravatthu

Yamhāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sāriputtattheraṃ ārabha katesi.

So kirāyasmā assajittherassa santike dhammaṃ sutvā sotāpattiphalam pattaḥkālato paṭṭhāya “yassaṃ disāyaṃ therō vasatī”ti suṇāti, tato añjaliṃ paggayha tatova sīsaṃ katvā nipajjati. Bhikkhū “micchādītṭhiko sāriputto, ajjāpi disā namassamāno vicarātī”ti tamatthaṃ tathāgatassa ārocesuṃ.

Satthā theram pakkosāpetvā “saccam kira tvam, sārīputta, disā namassanto vicarasi”ti pucchitvā, “bhante, mama disā namassanabhāvaṃ vā anamassanabhāvaṃ vā tumheva jānāthā”ti vutte “na, bhikkhave, sārīputto disā namassati, assajittherassa pana santikā dhammaṃ sutvā sotāpattiphalam pattatāya attano ācariyaṃ namassati. Yañhi ācariyaṃ nissāya bhikkhu dhammaṃ vijānāti, tena so brāhmaṇena aggi viya sakkaccaṃ namassitabboyevā”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

392.

“Yamhā dhammaṃ vijāneyya, sammāsambuddhadesitaṃ;
Sakkaccaṃ taṃ namasseyya, aggihuttaṃva brāhmaṇo”ti.

Tattha **aggihuttaṃvāti** yathā brāhmaṇo aggihuttaṃ sammā paricaraṇena ceva añjalikammādīhi ca sakkaccaṃ namassati, evaṃ yamhā ācariyā tathāgatapaveditaṃ dhammaṃ vijāneyya, taṃ sakkaccaṃ namasseyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sārīputtattheravatthu navamaṃ.

10. Jaṭilabrāhmaṇavatthu

Na jaṭāhīti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ jaṭilabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira “ahaṃ mātito ca pitito ca sujāto brāhmaṇakule nibbatto. Sace samaṇo gotamo attano sāvake brāhmaṇāti vadati, mampi nu kho tathā vattum vaṭṭatī”ti satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ pucchi. Atha naṃ satthā “nāhaṃ, brāhmaṇa, jaṭāmattena, na jātigottamattena brāhmaṇaṃ vadāmi, paṭividdhasaccameva panāhaṃ brāhmaṇoti vadāmi”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

393.

“Na jaṭāhi na gottena, na jaccā hoti brāhmaṇo;
Yamhi saccaṇca dhammo ca, so sucī so ca brāhmaṇo”ti.

Tattha **saccanti** yasmim puggale cattāri saccāni soḷasahākārehi paṭivijjhivā ṭhitam saccaññaṇceva navavidho ca lokuttaradhammo atthi, so sucī, so brāhmaṇo cāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Jaṭilabrāhmaṇavatthu dasamaṃ.

11. Kuhakabrāhmaṇavatthu

Kiṃ teti imaṃ dhammadesanaṃ satthā kūṭāgārasālāyaṃ viharanto ekaṃ vaggulivataṃ kuhakabrāhmaṇaṃ ārabha kathesi.

So kira vesālinagaradvāre ekaṃ kakudharukkhaṃ āruyha dvīhi pādehi rukkhasākhaṃ gaṇhitvā adhosiro olambanto “kapilānaṃ me satam detha, kahāpaṇe detha, paricārikaṃ detha, no ce dassatha, ito pativā maranto nagaram anagaram karissāmi”ti vadati. Tathāgatassa bhikkhusaṅghaparivutassa nagaram pavisanakāle bhikkhū taṃ brāhmaṇaṃ disvā nikkhamanakālepi naṃ tatheva olambantaṃ passimsu. Nāgarāpi “ayaṃ pātova paṭṭhāya evaṃ olambanto pativā maranto nagaram anagaram kareyyā”ti cintevā nagaravināsabhītā “yaṃ so yācati, sabbaṃ demā”ti paṭissuṇitvā adamsu. So otarivā sabbaṃ gahetvā agamāsi. Bhikkhū vihārūpacāre taṃ gāviṃ viya viravitvā gacchantaṃ disvā sañjānitvā “laddhaṃ te, brāhmaṇa, yathāpatthita”nti pucchitvā “āma, laddhaṃ me”ti sutvā antovihāraṃ gantvā tathāgatassa tamatthaṃ ārocesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva so kuhakacoro, pubbepi kuhakacoroyeva ahoṣi. Idāni panesa bālajanaṃ vañceti, tadā pana paṇḍite vañcetum nāsakkhī”ti vatvā tehi yācito atītamāhari.

Atīte ekaṃ kāsikagāmaṃ nissāya eko kuhakatāpaso vāsaṃ kappesi. Taṃ ekaṃ kulaṃ paṭijaggi. Divā uppannakhādanīyabhojanīyato attano puttānaṃ viya tassapi ekaṃ koṭṭhāsaṃ deti, sāyaṃ

uppannakotthāsaṃ ṭhapetvā dutiyadivase deti. Athekadivasaṃ sāyaṃ godhamamsaṃ labhitvā sādhukaṃ pacitvā tato koṭṭhāsaṃ ṭhapetvā dutiyadivase tassa adamsu. Tāpaso maṃsaṃ khāditvāva rasataṇhāya baddho “kiṃ maṃsaṃ nāmeta”nti pucchitvā “godhamamsa”nti sutvā bhikkhāya caritvā sappidadhikaṭukabhaṇḍādīni gahetvā paṇṇasālaṃ gantvā ekamantaṃ ṭhapesi. Paṇṇasālāya pana avidūre ekasmiṃ vammike godharājā viharati. So kālena kālaṃ tāpasaṃ vanditum āgacchati. Taṃdivasaṃ panesa “taṃ vadhissāmi”ti daṇḍaṃ paṭicchādetvā tassa vammikassa avidūre ṭhāne niddāyanto viya nisīdi. Godharājā vammikato nikkhamitvā tassa santikaṃ āgacchantova ākāraṃ sallakkhetvā “na me ajja ācariyassa ākāro rucati”ti tatova nivatti. Tāpaso tassa nivattanabhāvaṃ ñatvā tassa māraṇatthāya daṇḍaṃ khipi, daṇḍo virajjhivā gato. Godharājāpi dhammikaṃ pavisitvā tato sīsaṃ nīharitvā āgatamaggaṃ olokeno tāpasaṃ āha –

“Samaṇaṃ taṃ maññaṃāno, upagacchimasaññaṃ;
So maṃ daṇḍena pāhāsi, yathā asamaṇo tathā.

“Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā;
Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasī”ti. (jā. 1.4.97-98);

Atha naṃ tāpaso attano santakena palobhetum evamāha –

“Ehi godha nivattassu, bhuñja sālīnamodanaṃ;
Telaṃ loṇaṇca me atthi, pahūtaṃ mayha pippalī”ti. (jā. 1.4.99);

Taṃ sutvā godharājā “yathā yathā tvam kathesi, tathā tathā me palāyitukāmatāva hoti”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

“Esa bhiiyo pavekkhāmi, vammikaṃ sataporisaṃ;
Telaṃ loṇaṇca kittesi, ahitaṃ mayha pippalī”ti. (jā. 1.4.100);

Evaṇca pana vatvā “ahaṃ ettakaṃ kālaṃ tayi samaṇasaññaṃ akāsiṃ, idāni pana te maṃ paharitukāmatāya daṇḍo khitto, tassa khittakāleyeva asamaṇo jāto. Kiṃ tādisassa duppaññaṃsa puggalassa jaṭāhi, kiṃ sakhurena ajinacammaṇa. Abbhantarañhi te gahanaṃ, kevalaṃ bāhiraṃeva parimajjasī”ti āha. Satthā imaṃ atītaṃ āharitvā “tadā esa kuhako tāpaso ahosi, godharājā pana ahamevā”ti vatvā jātaṃ samodhānetvā tadā godhapaṇḍitena tassa niggahitakāraṇaṃ dassento imaṃ gāthamāha –

394.

“Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā;
Abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasī”ti. (jā. 1.4.98);

Tattha **kiṃ te jaṭāhi**ti ambho duppañña tava baddhāhipi imāhi jaṭāhi sakhurāya nivatthāyapi imāya ajinacammaṇasāṭikāya ca kimatthoti. **Abbhantaranti** abbhantarañhi te rāgādikilesagahanaṃ, kevalaṃ hatthilaṇḍaṃ assalaṇḍaṃ viya maṭṭhaṃ bāhiraṃ parimajjasīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Kuhakabrāhmaṇavatthu ekādasamaṃ.

12. Kisāgotamīvatthu

Paṃsukūladharanti imaṃ dhammadeśanaṃ satthā gijjhakūṭe pabbate viharanto kisāgotamiṃ ārabha kathesi.

Tadā kira sakko paṭhamayāmasāne devaparisāya saddhiṃ satthāraṃ upasaṅkamtivā vanditvā ekamante sāraṇīyadhammakathaṃ suṇanto nisīdi. Tasmim khāṇe kisāgotamī “satthāraṃ passissāmi”ti ākāsenāgantvā sakkamā disvā nivatti. So taṃ vanditvā nivattantiṃ disvā satthāraṃ pucchi – “kā nāmesā, bhante, āgacchamānāva tumhe disvā nivattati”ti? Satthā “kisāgotamī nāmesā, mahārāja, mama dhītā paṃsukūlikattherīnaṃ aggā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

395.

“Paṃsukūladharaṃ jantaṃ, kisaṃ dhamanisanthataṃ;
Ekaṃ vanasmim̐ jhāyantaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”’nti.

Tattha **kisanti** paṃsukūlikā hi attano anurūpaṃ paṭipadaṃ pūrentā appamaṃsalohitā ceva honti dhamanisanthatagattā ca, tasmā evamāha. **Ekaṃ vanasminti** vivittaṭṭhāne ekakaṃ vanasmim̐ jhāyantaṃ tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Kisāgotamīvattu dvādasamaṃ.

13. Ekabrāhmaṇavatthu

Na cāhanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto ekaṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

So kira “samaṇo gotamo attano sāvake brāhmaṇāti vadati ahañcamhi brāhmaṇayoniyam̐ nibbatto, mampi nu kho evaṃ vattam̐ vaṭṭati”’ti sathhāraṃ upasaṅkamitvā tamattham̐ pucchi. Atha naṃ sathhā “nāhaṃ, brāhmaṇa, brāhmaṇayoniyam̐ nibbattamattenevaṃ vadāmi, yo pana akiñcano agahaṇo, tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmī”’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

396.

“Na cāhaṃ brāhmaṇaṃ brūmi, yonijaṃ mattisambhavaṃ;
Bhovādi nāma so hoti, sace hoti sakiñcano;
Akiñcanaṃ anādānaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”’nti.

Tattha **yonijanti** yoniyam̐ jātaṃ. **Mattisambhavanti** brāhmaṇiyā mātu santake udarasim̐ sambhūtaṃ. **Bhovādīti** so pana āmantanādīsu “bho, bho”’ti vatvā vicaranto bhovādi nāma hoti, sace rāgādīhi kiñcanehi sakiñcano. Ahaṃ pana rāgādīhi **akiñcanaṃ** catūhi upādānehi **anādānaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale paṭiṭṭhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Ekabrāhmaṇavatthu terasamaṃ.

14. Uggasenasetṭhiputtavatthu

Sabbasaṃyojananti imaṃ dhammadesanaṃ sathhā veḷuvane viharanto uggasenaṃ nāma setṭhiputtaṃ ārabba kathesi. Vatthu “muñca pure muñca pacchato”’ti (dha. pa. 348) gāthavaṇṇanāya vitthāritameva.

Tadā hi sathhā, “bhante, uggaseno ‘na bhāyāmī’ti vadati, abhūtena maññe aññaṃ byākarotī”’ti bhikkhūhi vutte, “bhikkhave, mama puttasadisā chinnaṃsaṃyojanā na bhāyantiyevā”’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

397.

“Sabbasaṃyojanaṃ chetvā, yo ve na paritassati;
Saṅgātigaṃ visaṃyuttaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”’nti.

Tattha **sabbasaṃyojananti** dasavidhasaṃyojanaṃ. **Na paritassatīti** taṇhāya na bhāyati. **Tamahanti** taṃ ahaṃ rāgādīnaṃ saṅgānaṃ atītattā **saṅgātigaṃ**, catunnampi yogānaṃ abhāvena **visaṃyuttaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Uggasenasetṭhiputtavatthu cuddasamaṃ.

15. Dvebrāhmaṇavatthu

Chetvā naddhinti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto dve brāhmaṇe ārabha kathesi.

Tesu kirekassa cūlarohito nāma goṇo ahoṣi, ekassa mahārohito nāma. Te ekadivasam “tava goṇo balavā, mama goṇo balavā”ti vivaditvā “kiṃ no vivādena, pājetvā jānissāmā”ti aciravatītīre sakaṭaṃ vālukāya pūretvā goṇe yojayiṃsu. Tasmim̐ khaṇe bhikkhūpi nhāyituṃ tattha gatā honti. Brāhmaṇā goṇe pājesuṃ. Sakaṭaṃ niccalaṃ atthāsi, naddhivarattā pana chijjiṃsu. Bhikkhū disvā vihāraṃ gantvā tamatthaṃ satthu ārocayiṃsu. Satthā, “bhikkhave, bāhirā etā naddhivarattā, yo koci etā chindateva, bhikkhunā pana ajjhattikaṃ kodhanaddhiñceva taṇhāvarattaṇca chindituṃ vaṭṭati”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

398.

“Chetvā naddhiṃ varattaṇca, sandānaṃ sahanukkamaṃ;
Ukkhittapalighaṃ buddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **naddhinti** nayhanabhāvena pavattaṃ kodhaṃ. **Varattanti** bandhanabhāvena pavattaṃ taṇhaṃ. **Sandānaṃ sahanukkamanti** anusayānukkamasahitaṃ dvāsattḥiditthiṃsandānaṃ, idaṃ sabbampi chinditvā ṭhitaṃ avijjāpalighassa ukkhittattā **ukkhittapalighaṃ**, catunnaṃ saccānaṃ buddhattā **buddhaṃ** taṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmi attho.

Desanāvasāne pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsu, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Dvebrāhmaṇavatthu pannarasamaṃ.

16. Akkosakabhāradvājavatthu

Akkosanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto akkosakabhāradvājaṃ ārabha kathesi.

Tassa hi bhātu bhāradvājassa dhanañjānī nāma brāhmaṇī sotāpannā ahoṣi. Sā khīpitvāpi kāsivāpi pakkhalitvāpi “namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassā”ti imaṃ udānaṃ udānesi. Sā ekadivasam brāhmaṇaparivesanāya pavattamānāya pakkhalitvā tattheva mahāsaddena udānaṃ udānesi. Brāhmaṇo kujjhivā “evamevāyaṃ vasalī yattha vā tattha vā pakkhalitvā tassa muṇḍakassa samaṇakassa vaṇṇaṃ bhāsati”ti vatvā “idāni te, vasalī, gantvā tassa satthuno vādaṃ āropessāmi”ti āha. Atha naṃ sā “gaccha, brāhmaṇa, nāhaṃ taṃ passāmi, yo tassa bhagavato vādaṃ āropeyya, api ca gantvā taṃ bhagavantaṃ paṇhaṃ pucchassū”ti āha. So satthu santikaṃ gantvā avanditvāva ekamantaṃ ṭhito paṇhaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha –

“Kiṃsu chetvā sukhaṃ seti, kiṃsu chetvā na socati;
Kissassu ekadhammassa, vadhaṃ rocesi gotamā”ti. (saṃ. ni. 1.187);

Athassa paṇhaṃ byākaronto satthā imaṃ gāthamāha –

“Kodhaṃ chetvā sukhaṃ seti, kodhaṃ chetvā na socati;
Kodhassa visamūlassa, madhuraggassa brāhmaṇa;
Vadhaṃ ariyā pasamsanti, tañhi chetvā na socati”ti. (saṃ. ni. 1.187);

So satthari pasīditvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Athassa kaniṭṭho akkosakabhāradvājo “bhātā kira me pabbajito”ti sutvā kuddho āgantvā satthāraṃ asabbhāhi pharusāhi vācāhi akkosi. Sopi satthārā atithīnaṃ khādanīyādidānaopammaṇa saññatto satthari pasanno pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Aparepissa sundarikabhāradvājo biliṅgakabhāradvājoti dve kaniṭṭhabhātaro satthāraṃ akkosantāva satthārā vinīta pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇiṃsu.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, acchariyā vata buddhaguṇā, catūsu nāma bhātikesu akkosantesu satthā kiñci avatvā tesameva patiṭṭhā jāto”ti. Satthā āgantvā

“kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, ahaṃ mama khantibalena samannāgatattā duṭṭhesu adussanto mahājanassa patiṭṭhā homiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

399.

“Akkosaṃ vadhabandhañca, aduṭṭho yo titikkhati;
Khantibalaṃ balānikāṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **aduṭṭho**ti etaṃ dasahi akkosavattūhi akkosañca pāṇiādīhi pothanañca andubandhanādīhi bandhanañca yo akuddhamānaso hutvā adhivāseti, khantibalena samannāgatattā **khantibalaṃ**, punappunaṃ uppattiyā anīkabhūtena teneva khantibalena samannāgatattā **balānikāṃ taṃ** evarūpaṃ **ahaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Akkosakabhāradvājavatthu soḷasamaṃ.

17. Sāriputtattheravatthu

Akkodhananti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto sāriputtattheraṃ ārabba kathesi.

Tadā kira thero pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ piṇḍāya caranto nālakagāme mātu gharadvāraṃ agamāsi. Atha naṃ sā nisīdāpetvā parivisaṃmānā akkosi – “ambho, ucchiṭṭhakhādaka ucchiṭṭhakañjiyaṃ alabhitvā paragharesu ulūṅkapitṭhena ghaṭṭitakañjiyaṃ paribhuñjitaṃ asītikotiḍhanaṃ pahāya pabbajitosi, nāsitamhā tayā, bhuñjāhi dānī”ti. Bhikkhūnampi bhattaṃ dadamānā “tumhehi mama putto attano cūlupaṭṭhāko kato, idāni bhuñjathā”ti vadeti. Thero bhikkhaṃ gahetvā vihārameva agamāsi. Athāyasmā rāhulo sathhāraṃ piṇḍapātena āpucchi. Atha naṃ sathā āha – “rāhula, kahaṃ gamitthā”ti? “Ayyikāya gāmaṃ, bhante”ti. “Kiṃ pana te ayyikāya upajjhāyo vutto”ti? “Ayyikāya me, bhante, upajjhāyo akkuṭṭho”ti. “Kinti vatvā”ti? “Idaṃ nāma, bhante”ti. “Upajjhāyena pana te kiṃ vutta”nti? “Na kiñci, bhante”ti. Taṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, acchariyā vata sāriputtattherassa guṇā, evaṃnāmassa mātari akkosantiyā kodhamattampi nāhosī”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, khīṇāsavā nāma akkodhanāva honti”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

400.

“Akkodhanaṃ vatavantaṃ, sīlavantaṃ anussadaṃ;
Dantaṃ antimasārīraṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **vatavantanti** dhutavatena, samannāgataṃ catupārisuddhisīlena **sīlavantaṃ**, taṇhāussadābhāvena **anussadaṃ**, chaḷindriyadamanena **dantaṃ**, koṭiyaṃ ṭhitena attabhāvena **antimasārīraṃ tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sāriputtattheravatthu sattarasamaṃ.

18. Uppalavaṇṇātherivatthu

Vāri pokkharapattevāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto uppalavaṇṇatheriṃ ārabba kathesi. Vatthu “madhuvā maññati bālo”ti gāthāvaṇṇanāya (dha. pa. 69) vitthāritameva. Vuttañhi tattha (dha. pa. aṭṭha. 1.69) –

Aparena samayena mahājano dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesi “khīṇāsavāpi maññe kāmasukhaṃ sādiyanti, kāmaṃ sevanti, kiṃ na sevissanti. Na hete koḷāparukkā, na ca vammikā, allamaṃsasarīrāva, tasmā etepi kāmasukhaṃ sādiyanti”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, khīṇāsavā

kāmasukhaṃ sādīyanti, na kāmaṃ sevanti. Yathā hi padumapatte patitaṃ udakabindu na limpati na saṅṅhāti, vinivattitvā pana patateva. Yathā ca āragge sāsapo na upalimpati na saṅṅhāti, vinivattitvā patateva, evaṃ khīṅāsavassa citte duvidhopi kāmo na limpati na saṅṅhātī”ti anusandhiṃ ghaṭetvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

401.

“Vāri pokkharapatteva, āraggeriva sāsapo;
Yo na limpati kāmesu, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **yo na limpatī**ti evamevaṃ yo abbhantare duvidhepi kāme na upalimpati, tasmim kāme na saṅṅhāti, **tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṅimsūti.

Uppalavaṅṅātherīvatthu aṅṅhārasamaṃ.

19. Aññatarabrāhmaṇavatthu

Yo dukkhassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ brāhmaṇaṃ ārabba kathesi.

Tassa kireko dāso apaññatte sikkhāpade palāyitvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṅi. Brāhmaṇo taṃ olokento adisvā ekadivasanaṃ satthārā saddhiṃ piṅḍāya pavisantaṃ dvārantare disvā cīvaraṃ dalhaṃ aggahesi. Satthā nivattitvā “kiṃ idaṃ, brāhmaṇa”ti pucchi. Dāso me, bho gotamāti. Pannabhāro esa, brāhmaṇāti. “Pannabhāro”ti ca vutte brāhmaṇo “arahā”ti sallakkhesi. Tasmā punapi tena “evaṃ, bho gotamā”ti vutte satthā “āma, brāhmaṇa, pannabhāro”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

402.

“Yo dukkhassa pajānāti, idheva khayamattano;
Pannabhāraṃ viṣaṃyuttaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **dukkhassā**ti khandhadukkhassa. **Pannabhāraṃ**ti ohitakhandhabhāraṃ catūhi yogehi sabbakilesehi vā **viṣaṃyuttaṃ tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho. Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphale patiṅṅhahi, sampattānampi sātthikā dhammadesanā ahoṣīti.

Aññatarabrāhmaṇavatthu ekūnavīsatiṃ.

20. Khemābhikkhunīvatthu

Gambhīrapaññanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā giṅṅhakūṭe viharanto khemaṃ nāma bhikkhuniṃ ārabba kathesi.

Ekadivasañhi paṅṅhamayāmasamanantare sakko devarājā parisāya saddhiṃ āgantvā satthu santike saraṅṅiyadhammakathaṃ suṅṅanto nisīdi. Tasmim khaṅe khemā bhikkhunī “satthāraṃ passissāmī”ti āgantvā sakkaṃ disvā ākāse ṅṅhitāva satthāraṃ vanditvā nivatti. Sakko taṃ disvā “ko esā, bhante, āgacchamānā ākāse ṅṅhitāva satthāraṃ vanditvā nivatti”ti pucchi. Satthā “esā, mahārāja, mama dhītā khemā nāma mahāpaññā maggāmaggakovidā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

403.

“Gambhīrapaññaṃ medhāviṃ, maggāmaggassa kovidam;
Uttamatthamanuppattaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **gambhīrapaññanti** gambhīresu khandhādīsū pavattāya paññāya samannāgataṃ dhammojapaññāya samannāgataṃ **medhāviṃ** “ayaṃ duggatiyā maggo, ayaṃ sugatiyā maggo, ayaṃ nibbānassa maggo, ayaṃ amaggo”ti evaṃ magge ca amagge ca chekatāya **maggāmaggassa kovidam** arahattasaṅṅkhātāṃ **uttamattham anuppattaṃ tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ** vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṅimsūti.

Khemābhikkhunivattu vīsatiṃ.

21. Pabbhāravāsītissattheravatthu

Asaṃsaṭṭhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto pabbhāravāsītissattheraṃ ārabba kathesi.

So kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araṇṇaṃ pavisitvā sappāyaṃ senāsaṃ olokeno ekaṃ leṇapabbhāraṃ pāpuṇi, sampattakkhaṇeyevassa cittaṃ ekaggataṃ labhi. So “ahaṃ idha vasanto pabbajitakiccaṃ nipphādetuṃ sakkhissāmi”ti cintesi. Leṇepi adhivatthā devatā “sīlavā bhikkhu āgato, iminā saddhiṃ ekaṭṭhāne vasituṃ dukkhaṃ. Ayaṃ pana idha ekarattimeva vasitvā pakkamissati”ti cintetvā putte ādāya nikkhami. Thero punadivase pātova gocaragāmaṃ piṇḍāya pāvisi. Atha naṃ ekā upāsikā disvāva puttasiṇhaṃ paṭilabhivā gehe nisīdāpetvā bhojetvā attānaṃ nissāya temāsaṃ vasanattāya yāci. Sopi “sakkā mayā imaṃ nissāya bhavanissaraṇaṃ kātu”nti adhivāsetvā tameva leṇaṃ agamāsi. Devatā taṃ āgacchantāṃ disvā “addhā kenaci nimantito bhavissati, sve vā parasuve vā gamissati”ti cintesi.

Evam aḍḍhamāsamatte atikkante “ayaṃ idheva maññe antovassaṃ vasissati, sīlavatā pana saddhiṃ ekaṭṭhāne puttakehi saddhiṃ vasituṃ dukkaraṃ, imaṃca ‘nikkhamā’ti vattuṃ na sakkā, atthi nu kho imassa sīle khalita”nti dibbena cakkhunā oloketi upasampadamālakato paṭṭhāya tassa sīle khalitaṃ adisvā “parisuddhamassa sīlaṃ, kiñcīdevassa katvā ayasaṃ uppādessāmi”ti tassa upaṭṭhākakule upāsikāya jeṭṭhaputtassa sarīre adhimuccitvā gīvaṃ parivattesi. Tassa akkhīni nikkhamiṃsu, mukhato khelo pagghari. Upāsikā taṃ disvā “kiṃ ida”nti viravi. Atha naṃ devatā adissamānarūpā evamāha – “mayā esa gahito, balikammenapi me attho natthi, tumhākaṃ pana kulūpakaṃ therāṃ laṭṭhimadhukaṃ yācitvā tena telaṃ pacitvā imassa natthukammaṃ detha, evāhaṃ imaṃ muñcissāmi”ti. Nassatu vā esa maratu vā, na sakkhissāmaṃ ayyaṃ laṭṭhimadhukaṃ yācituṃ. Sace laṭṭhimadhukaṃ yācituṃ na sakkotha, nāsikāyassa hiṅgucunṇaṃ pakkhipituṃ vadethāti. Idampi vattuṃ na sakkomāti. Tena hissa pādadhovanaudakaṃ ādāya sīse āsiñcathāti. Upāsikā “sakkā idaṃ kātu”nti velāya āgataṃ therāṃ nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā antarabhatte nisinnassa pāde dhovitvā udakaṃ gahetvā, “bhante, idaṃ udakaṃ dāraḥassa sīse āsiñcāmā”ti āpucchitvā “tena hi āsiñcathā”ti vutte tathā akāsi. Sā devatā tāvadeva taṃ muñcivā gantvā leṇadvāre aṭṭhāsi.

Theropi bhattakiccāvasāne utṭhāyāsanaṃ avissaṭṭhakammaṭṭhānatāya dvattiṃsākāraṃ sajjhāyantova pakkāmi. Atha naṃ leṇadvāraṃ pattakāle sā devatā “mahāvejja mā idha pavisā”ti āha. So tattheva ṭhatvā “kāsi tva”nti āha. Ahaṃ idha adhivatthā devatāti. Thero “atthi nu kho mayā vejjakammaṃ kataṭṭhāna”nti upasampadamālakato paṭṭhāya olokeno attano sīle tilakaṃ vā kālakaṃ vā adisvā “ahaṃ mayā vejjakammaṃ kataṭṭhānaṃ na passāmi, kasmā evaṃ vadesi”ti āha. Na passasīti. Āma, na passāmīti? Ācikkhāmi teti. Āma, ācikkhāhīti. Tiṭṭhatu tāva dūre kataṃ, ajjeva tayā amanussagahitassa upaṭṭhākaputtassa pādadhovanaudakaṃ sīse āsittaṃ, nāsittanti? Āma, āsittanti. Kiṃ etaṃ na passasīti? Etaṃ sandhāya tvaṃ vadesīti? Āma, etaṃ sandhāya vadāmīti. Thero cintesi – “aho vata me sammā paṇihito attā, sāsanassa anurūpaṃ vata me caritaṃ, devatāpi mama catupārisuddhisīle tilakaṃ vā kālakaṃ vā adisvā dāraḥassa sīse āsittapādadhovanamattaṃ addasā”ti tassa sīlaṃ ārabba balavapīti uppajji. So taṃ vikkhambhetvā pādudhārampi akatvā tattheva arahattaṃ patvā “mādisaṃ parisuddhaṃ samaṇaṃ dūsetvā mā idha vanasaṇḍe vasi, tvameva nikkhamāhi”ti devataṃ ovdanto imaṃ udānaṃ udānesi –

“Visuddho vata me vāso, nimmalaṃ maṃ tapassinaṃ;
Mā tvaṃ visuddhaṃ dūsesi, nikkhama pavanaṃ tuva”nti.

So tattheva temāsaṃ vasitvā vutthavasso satthu santikaṃ gantvā bhikkhūhi “kiṃ, āvuso, pabbajitakiccaṃ te matthakaṃ pāpita”nti puṭṭho tasmim leṇe vassūpagamanaṃ paṭṭhāya sabbaṃ taṃ pavattiṃ bhikkhūnaṃ ārocetvā, “āvuso, tvaṃ devatāya evaṃ vuccamāno na kujjhi”ti vutte “na kujjhi”nti āha. Bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ, “bhante, ayaṃ bhikkhu aññaṃ byākaroti, devatāya idaṃ nāma vuccamānopi na kujjhinti vadati”ti. Satthā tesāṃ kathaṃ sutvā “neva, bhikkhave, mama putto kujjhati, etassa gihīhi vā pabbajitehi vā saṃsaggo nāma natthi, asaṃsaṭṭho esa appiccho santuṭṭho”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

“Asamsattham gahatthehi, anāgārehi cūbhayaṃ;
Anokasārimappiccham, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **asamsatthanti** dassanasavanasamullapanaparibhogakāyasamsaggānaṃ abhāvena asamsattham. **Ubhayanti** gihīhi ca anāgārehi cāti ubhayehipi asamsattham. **Anokasārinti** anālayacāriṃ tam evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Pabbhāravāsītissattheravatthu ekavīsatiṃ.

22. Aññatarabhikkhuvatthu

Nidhāya daṇḍanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aññataram bhikkhuṃ ārabha kathesi.

So kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā araññe vāyamanto arahattaṃ patvā “paṭiladdhaguṇaṃ satthu ārocesāmi”ti tato nikkhami. Atha naṃ ekasmiṃ gāme ekā itthī sāmikena saddhiṃ kalahaṃ katvā tasmim bahi nikkhante “kulagharaṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipannā antarāmagge disvā “imaṃ theram nissāya gamissāmi”ti piṭṭhito piṭṭhito anubandhi. Thero pana tam na passati. Athassā sāmiko gehaṃ āgato tam adisvā “kulagāmaṃ gatā bhavissatī”ti anubandhanto tam disvā “na sakkā imāya ekikāya imaṃ aṭaviṃ paṭipajjitum, kaṃ nu kho nissāya gacchatī”ti olokento theram disvā “ayaṃ imaṃ gaṇhitvā nikkhanto bhavissatī”ti cintetvā theram santajjesi. Atha naṃ sā itthī “neva maṃ esa bhadanto passati, na ālapati, mā naṃ kiñci avacā”ti āha. So “kiṃ pana tvam attānaṃ gahetvā gacchantam mama ācikkhissasi, tuyhameva anucchavikaṃ imassa karissāmi”ti uppannakodho itthiyā āghātena theram pothetvā tam ādāya nivatti. Therassa sakalasarīram sañjātagaṇḍaṃ ahoṣi. Athassa vihāraṃ gatakāle bhikkhū sarīraṃ sambāhantā gaṇḍe disvā “kiṃ ida”nti pucchimsu. So tesam tamattham ārocesi. Atha naṃ bhikkhū, “āvuso, tasmim purise evaṃ paharante tvam kiṃ avaca, kiṃ vā te kodho uppanno”ti. “Na me, āvuso, kodho uppajjī”ti vutte satthu santikaṃ gantvā tamattham ārocetvā, “bhante, esa bhikkhu ‘kodho te uppajjati’ti vuccamāno ‘na me, āvuso, kodho uppajjati’ti abhūtam vatvā aññaṃ byākaroti”ti ārocesum. Satthā tesam katham sutvā, “bhikkhave, khīṇāsava nāma nihitadaṇḍā, te paharantesupi kodham na karontiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

405.

“Nidhāya daṇḍam bhūtesu, tasesu thāvaresu ca;
Yo na hanti na ghātetī, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **nidhāyāti** nikkhipitvā oropetvā. **Tasesu thāvaresu cāti** taṇhātāsena tasesu, taṇhāabhāvena thiratāya thāvaresu ca. **Yo na hantīti** yo evaṃ sabbasattesu vigatapaṭighatāya nikkhittadaṇḍo neva kañci sayam hanati, na aññe ghātetī, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aññatarabhikkhuvatthu bāvīsatiṃ.

23. Sāmaṇeraṇaṃ vatthu

Aviruddhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto cattāro sāmaṇere ārabha kathesi.

Ekā kira brāhmaṇī catunnaṃ bhikkhūnaṃ uddesabhattaṃ sajjetvā brāhmaṇaṃ āha – “vihāraṃ gantvā cattāro mahallakabrāhmaṇe uddisāpetvā ānehi”ti. So vihāraṃ gantvā “cattāro me brāhmaṇe uddisitvā dethā”ti āha. Tassa saṃkicco paṇḍito sopāko revatoti sattavassikā cattāro khīṇāsavasāmaṇerā pāpuṇiṃsu. Brāhmaṇī mahārahāni āsanāni paññāpetvā thitā sāmaṇere disvāva kupitā uddhane pakkhittaloṇaṃ viya taṭataṭāyamānā “tvam vihāraṃ gantvā attano nattumattepi appahonte cattāro kumārake gahetvā āgatosī”ti vatvā tesam tesu āsanesu nisīditum adatvā nīcapīṭhakāni attharivā “etesu nisīdathā”ti vatvā “gaccha, brāhmaṇa, mahallake oloketvā ānehi”ti

āha. Brāhmaṇo vihāraṃ gantvā sārīputtattheraṃ disvā “etha, amhākaṃ geḥaṃ gamissāmā”ti ānesi. Thero āgantvā sāmaṇere disvā “imehi brāhmaṇehi bhattaṃ laddha”nti pucchitvā “na laddha”nti vutte catunnameva bhattassa paṭiyattabhāvaṃ ñatvā “āhara me patta”nti pattaṃ gahetvā pakkāmi. Brāhmaṇīpi “kiṃ iminā vutta”nti pucchitvā “etesaṃ nisinnānaṃ brāhmaṇānaṃ laddhuṃ vaṭṭati, āhara me patta”nti attano pattaṃ gahetvā gato, na bhuñjitukāmo bhavissati, sīghaṃ gantvā aññaṃ oloketvā ānehīti. Brāhmaṇo gantvā mahāmoggallānattheraṃ disvā tatheva vatvā ānesi. Sopi sāmaṇere disvā tatheva vatvā pattaṃ gahetvā pakkāmi. Atha naṃ brāhmaṇī āha – “ete na bhuñjitukāmā, brāhmaṇavādakaṃ gantvā ekaṃ mahallakabrāhmaṇaṃ ānehī”ti.

Sāmaṇerāpi pātova paṭṭhāya kiñci alabhamānā jighacchāya pīlitā nisīdimṣu. Atha nesam guṇatejena sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjento tesam pātova paṭṭhāya nisinnānaṃ kilantabhāvaṃ ñatvā “mayā tattha gantuṃ vaṭṭatī”ti jarājīṇṇo mahallakabrāhmaṇo hutvā tasmim brāhmaṇavādake brāhmaṇānaṃ aggāsane nisīdi. Brāhmaṇo taṃ disvā “idāni me brāhmaṇī attamanā bhavissatī”ti ehi geḥaṃ gamissāmā”ti taṃ ādāya geḥaṃ agamāsī. Brāhmaṇī taṃ disvāva tuṭṭhacittā dvīsu āsanesu attharaṇaṃ ekasmimyeva attharivā, “ayya, idha nisīdāhī”ti āha. Sakko geḥaṃ pavisitvā cattāro sāmaṇere pañcapaṭiṭṭhitena vanditvā tesam āsanapariyante bhūmiyaṃ pallaṅkena nisīdi. Atha naṃ disvā brāhmaṇī brāhmaṇaṃ āha – “aho te ānīto brāhmaṇo, etampi ummattakaṃ gahetvā āgatosi, attano nattumatte vandanto vicarati, kiṃ iminā, nīharāhi na”nti. So khandhepi hatthehi kacchāyapi gahetvā nikkadḍhiyamāno uṭṭhātumpi na icchati. Atha naṃ brāhmaṇī “ehi, brāhmaṇa, tvaṃ ekasmim hatthe gaṇha, ahaṃ ekasmim hatthe gaṇhissāmī”ti ubhopi dvīsu hatthesu gahetvā piṭṭhiyaṃ pothentā gehadvārato bahi akaṃsu. Sakkopi nisinnatṭhāneyeva nisinnō hatthaṃ parivattesi. Te nivattitvā taṃ nisinnaeva disvā bhītaravaṃ ravantā vissajjesuṃ. Tasmim khaṇe sakko attano sakkabhāvaṃ jānāpesi. Atha nesam āhāraṃ adaṃsu. Pañcapi janā āhāraṃ gahetvā eko kaṇṇikāmaṇḍalaṃ vinivijhitvā, eko chadanassa purimabhāgaṃ, eko pacchimabhāgaṃ, eko pathaviyaṃ nimujjitvā, sakkopi ekena ṭhānena nikkhamīti evaṃ pañcadhā agamaṃsu. Tato paṭṭhāya ca pana taṃ geḥaṃ pañcachiddageḥaṃ kira nāma jātaṃ.

Sāmaṇerepi vihāraṃ gatakāle bhikkhū, “āvuso, kīdisa”nti pucchimṣu. Mā no pucchittha, amhākaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya brāhmaṇī kodhābhībhitvā paññattāsanesu no nisīditumpi adatvā “sīghaṃ sīghaṃ mahallakabrāhmaṇaṃ ānehī”ti āha. Amhākaṃ upajjhāyo āgantvā amhe disvā “imesaṃ nisinnabrāhmaṇānaṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti pattaṃ āharāpetvā nikkhami. “Aññaṃ mahallakaṃ brāhmaṇaṃ ānesī”ti vutte brāhmaṇo mahāmoggallānattheraṃ ānesi, sopi amhe disvā tatheva vatvā pakkāmi. Atha brāhmaṇī “na ete bhuñjitukāmā, gaccha brāhmaṇavādakato ekaṃ mahallakabrāhmaṇaṃ ānehī”ti brāhmaṇaṃ paṇiṇi. So tattha gantvā brāhmaṇavesena āgataṃ sakkam ānesi, tassa āgatakāle amhākaṃ āhāraṃ adaṃsūti. Evaṃ karontānaṃ pana tesam tumhe na kujjhitthāti? Na kujjihimhāti. Bhikkhū taṃ sutvā satthu ārocesuṃ – “bhante, ime ‘na kujjihimhā’ti abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākarontī”ti. Satthā, “bhikkhave, khīṇāsavā nāma viruddhesupi na virujjhantiyevā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

406.

“Aviruddhaṃ viruddhesu, attadaṇḍesu nibbutaṃ;
Sādānesu anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **aviruddhanti** āghātavasena viruddhesupi lokiyamahājanesu āghātābhāvena aviruddhaṃ. Hatthagate daṇḍe vā satthe vā avijjamānēpi paresaṃ pahāradānato aviratattā attadaṇḍesu janēsu nibbutaṃ nikkhattadaṇḍaṃ, pañcannaṃ khandhānaṃ ahaṃ mamanti gahitattā sādānesu tassa gahaṇassa abhāvena anādānaṃ taṃ evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimṣūti.

Sāmaṇerānaṃ vatthu tevīsatiṃmaṃ.

24. Mahāpanthakattheravatthu

Yassa rāgo cāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto mahāpanthakaṃ ārabha kathesi.

So hāyasmā cūḷapanthakaṃ catūhi māsehi ekaṃ gātham paṇaṃ kātuṃ asakkontaṃ “tvam sāsane abhabbo, gihibhogāpi parihiṇo, kiṃ te idha vāsena, ito nikkhamā”ti viharā nikkadḍhitvā dvāraṃ thakesi. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, mahāpanthakattherena idaṃ nāma kataṃ, khīṇāsavānampi maññe kodho uppajjati”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, khīṇāsavānaṃ rāgādayo kilesā atthi, mama puttana atthapurekkhāratāya ceva dhammapurekkhāratāya ca kata”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

407.

“Yassa rāgo ca doso ca, māno makkho ca pātito;
Sāsaporiva āraggā, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **āraggā**ti yassete rāgādayo kilesā, ayañca paraṇamaṃkhanalakkhaṇo makkho āraggā sāsapo viya pātito, yathā sāsapo āragge na santiṭṭhati, evaṃ citte na santiṭṭhati, tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Mahāpanthakattheravatthu catuvīsatiṃ.

25. Pilindavacchattheravatthu

Akakkasanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā veḷuvane viharanto pilindavacchattheraṃ ārabha katesi.

So kirāyasmā “ehi, vasali, yāhi, vasali”tiādīni vadanto gihīpi pabbajitepi vasalivādeneva samudācarati. Athekadivasam sambahulā bhikkhū satthu ārocesuṃ – “āyasmā, bhante, pilindavaccho bhikkhū vasalivādena samudācarati”ti. Sathā taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvam pilindavaccha bhikkhū vasalivādena samudācarasi”ti pucchitvā “evaṃ, bhante”ti vutte tassāyasmato pubbenivāsaṃ manasikarivā “mā kho tumhe, bhikkhave, vacchassa bhikkhuno ujjhāyittha, na, bhikkhave, vaccho dosantaro bhikkhū vasalivādena samudācarati, vacchassa, bhikkhave, bhikkhuno pañca jātisatāni abbokiṇṇāni sabbāni tāni brāhmaṇakule paccājātāni, so tassa dīgharattaṃ vasalivādo samudāciṇṇo, khīṇāsavassa nāma kakkasaṃ pharusam paresam mammaghaṭṭanavacanameva natthi. Āciṇṇavasena hi mama putto evaṃ katheti”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

408.

“Akakkasaṃ viññāpaniṃ, giram saccamudīraye;
Yāya nābhisaṃ kañci, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **akakkasanti** aphaṇusaṃ. **Viññāpaninti** atthaviññāpaniṃ. **Saccanti** bhūtatthaṃ. **Nābhisaṃ** yāya girāya aññaṃ kujjhāpanavasena na laggāpeyya, khīṇāsavo nāma evarūpameva giram bhāseyya, tasmā tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Pilindavacchattheravatthu pañcavīsatiṃ.

26. Aññatarattheravatthu

Yodha dīghanti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto aññatarattheraṃ ārabha katesi.

Sāvattiyam kireko micchādīṭṭhiko brāhmaṇo sarāragandhagahaṇabhayena uttarasāṭakam apanetvā ekamante ṭhapetvā gehadvārābhimukho nisīdi. Atheko khīṇāsavo bhattakiccaṃ katvā viharāṃ gacchanta taṃ sāṭakam disvā ito cito ca oloketvā kañci apassanto “nissāmiko aya”nti paṃsukūlam adhiṭṭhahitvā gaṇhi. Atha naṃ brāhmaṇo disvā akkosanto upasaṅkamitvā “muṇḍaka, samaṇa, mama sāṭakam gaṇhasi”ti āha. Taveso, brāhmaṇāti. Āma, samaṇāti. “Mayā kañci apassantena paṃsukūlasaññāya gahito, gaṇha na”nti tassa datvā viharāṃ gantvā bhikkhūnaṃ tamatthaṃ ārocesi. Athassa vacanaṃ sutvā bhikkhū tena saddhiṃ keḷiṃ karontā “kiṃ nu kho, āvuso,

sāṭako dīgho rasso thūlo saṅho’’ti. Āvuso, dīgho vā hotu rasso vā thūlo vā saṅho vā, natthi mayhaṃ tasmim̃ ālayo, paṃsukūlasaññāya naṃ gaṇhanti. Taṃ sutvā bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ – ‘‘esa, bhante, bhikkhu abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti’’ti. Sathā ‘‘bhūtaṃ, bhikkhave, esa katheti, khīṇāsavā nāma paresaṃ santakaṃ na gaṇhanti’’ti vatvā imaṃ gāthamāha –

409.

‘‘Yodha dīghaṃ va rassaṃ vā, aṇuṃ thūlaṃ subhāsubhaṃ;
Loke adinnaṃ nādiyati, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa’’nti.

Tassattho – sāṭakābharaṇādīsu dīghaṃ vā rassaṃ vā maṇimuttādīsu aṇuṃ vā thūlaṃ vā mahaggaappagghavasena subhaṃ vā asubhaṃ vā yo puggalo imasmim̃ loke parapariggahitaṃ nādiyati, tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Aññatarattheravatthu chabbīsatiṃmaṃ.

27. Sāriputtattheravatthu

Āsā yassāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto sāriputtattheraṃ ārabha kathesi.

Thero kira pañcabhikkhusataparivāro janapade ekam̃ vihāraṃ gantvā vassaṃ upagañchi. Manussā theram̃ disvā bahuṃ vassāvāsikaṃ paṭissuṇiṃsu. Thero pavāretvā sabbasmim̃ vassāvāsike asampatteyeva sathu santikaṃ gacchanto bhikkhū āha – ‘‘dahaṇānañceva sāmaṇerānañca manussehi vassāvāsike āhaṭe gahetvā peseyyātha, ṭhapetvā vā sāsanaṃ paṇeyyāthā’’ti. Evaṃ vatvā ca pana sathu santikaṃ agamāsi. Bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ ‘‘ajjāpi maññe sāriputtattherassa taṇhā atthiyeva. Tathā hi manussehi vassāvāsike dinne attano saddhivihārikānaṃ ‘vassāvāsikaṃ peseyyātha, ṭhapetvā vā sāsanaṃ paṇeyyāthā’’ti bhikkhūnaṃ vatvā āgato’’ti. Sathā āgantvā ‘‘kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā’’ti pucchitvā ‘‘imāya nāmā’’ti vutte ‘‘na, bhikkhave, mama puttassa taṇhā atthi, manussānaṃ pana puññato daharasāmaṇerānañca dhammikalābhato pariḥāni mā ahoṣīti tenevaṃ kathita’’nti vatvā imaṃ gāthamāha –

410.

‘‘Āsā yassa na vijjanti, asmim̃ loke paramhi ca;
Nirāsāsaṃ viṣaṃyuttaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa’’nti.

Tattha āsāti taṇhā. Nirāsāsanti nittaṇhaṃ. Viṣaṃyuttanti sabbakilesehi viṣaṃyuttaṃ tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Sāriputtattheravatthu sattavīsatiṃmaṃ.

28. Mahāmoggallānattheravatthu

Yassālayāti imaṃ dhammadesanaṃ sathā jetavane viharanto mahāmoggallānattheraṃ ārabha kathesi. Vatthu purimasadisameva. Idha pana sathā moggallānattherassa nittaṇhabhāvaṃ vatvā imaṃ gāthamāha –

411.

‘‘Yassālayā na vijjanti, aññāya akathaṃkathī;
Amatogadhamanuppattaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa’’nti.

Tattha ālayāti taṇhā. Aññāya akathaṃkathīti atṭha vatthūni yathābhūtaṃ jānitvā atṭhavatthukāya vicikicchāya nibbicikicho. Amatogadhamanuppattanti amataṃ nibbānaṃ ogāhetvā anuppattaṃ tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Mahāmoggallānattheravatthu aṭṭhavīsatiṃ.

29. Revatatttheravatthu

Yodha puññañcāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā pubbārāme viharanto revatatttheraṃ ārabha kathesi. Vatthu “gāme vā yadi vāraññe”ti (dha. pa. 98) gāthavaṇṇanāya vitthāritameva. Vuttañhi tattha (dha. pa. aṭṭha. 1.98) –

Puna ekadivasaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho sāmaṇerassa lābho, aho puññaṃ, yena ekakena pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ pañcakūṭāgārasatāni katāni”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte, “bhikkhave, mayhaṃ puttassa neva puññaṃ atthi, na pāpaṃ, ubhayamassa pahīna”nti vatvā imaṃ gāthamāha –

412.

“Yodha puññañca pāpañca, ubho saṅgamupaccagā;
Asokaṃ virajaṃ suddhaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **ubhoti** dvepi puññaṇi ca pāpaṇi ca chaḍḍetvāti attho. **Saṅganti** rāgādibhedam saṅgam. **Upaccagāti** atikkanto. Vaṭṭamūlakasokābhāvena asokaṃ abbhantare rāgarajādīnaṃ abhāvena virajaṃ nirupakkilesatāya suddhaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Revatatttheravatthu ekūnatimsatiṃ.

30. Candābhattheravatthu

Candaṃ vāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto candābhattheraṃ ārabha kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbī kathā – atīte eko bārāṇasivāsī vāñijo “paccantaṃ gantvā candanaṃ āharissāmī”ti bahūni vatthābharaṇādīni gahetvā pañcahi sakaṭasatehi paccantaṃ gantvā gāmadvāre nivāsaṃ gahetvā aṭaviyaṃ gopāladārake pucchi – “imasmim gāme pabbatapādakammiko koci manusso atthi”ti? “Āma, atthi”ti. “Ko nāmeso”ti? “Asuko nāmā”ti. “Bharyāya panassa puttānaṃ vā kiṃnāma”nti? “Idañcidañcā”ti. “Kahaṃ panassa ṭhāne geha”nti? “Asukaṭṭhāne nāmā”ti. So tehi dinnasaññāya sukhayānake nisīditvā tassa gehadvāraṃ gantvā yānā oruyha gehaṃ pavisitvā “asukanāme”ti taṃ itthim pakkosi. Sā “eko no ñātako bhavissati”ti vegenāgantvā āsanaṃ paññāpesi. So tattha nisīditvā nāmaṃ vatvā “mama sahāyo kaha”nti pucchi. “Araññaṃ gato, sāmī”ti. “Mama putto asuko nāma, mama dhītā asukā nāma kaha”nti sabbesaṃ nāmaṃ kittentova pucchitvā “imāni nesaṃ vatthābharaṇāni dadeyyāsi, sahāyassāpi me aṭavito āgatakāle idaṃ vatthābharaṇaṃ dadeyyāsi”ti adāsi. Sā tassa ulāraṃ sakkāraṃ katvā sāmikassa āgatakāle “sāmī, iminā āgatakālato paṭṭhāya sabbesaṃ nāmaṃ vatvā idañcidañca dinna”nti āha. Sopissa kattabbayuttakaṃ kari.

Atha naṃ sāyaṃ sayane nisinno pucchi – “samma, pabbatapāde carantena te kiṃ bahuṃ diṭṭhapubba”nti? “Aññaṃ na passāmi, rattasākhā pana me bahū rukkhā diṭṭhā”ti. “Bahū rukkhā”ti? “Āma, bahū”ti. Tena hi te amhākaṃ dassēhīti tena saddhiṃ gantvā rattacandanarukkhe chinditvā pañca sakaṭasatāni pūretvā āgacchanto taṃ āha – “samma, bārāṇasiyaṃ asukaṭṭhāne nāma mama gehaṃ, kālena kālaṃ mama santikaṃ āgaccheyyāsi, aññaena ca me paññākārena attho natthi, rattasākhārukkhe eva āhareyyāsi”ti. So “sādhū”ti vatvā kālena kālaṃ tassa santikaṃ āgacchanto rattacandanaṃ eva āharati, sopissa bahudhanaṃ deti.

Tato aparena samayena parinibbute kassapadasabale patiṭṭhite kañcanathūpe so puriso bahuṃ candanaṃ ādāya bārāṇasiṃ agamāsi. Athassa so sahāyako vāñijo bahuṃ candanaṃ pisāpetvā pātim pūretvā “ehi, samma, yāva bhattaṃ pacati, tāva cetiyakaraṇaṭṭhānaṃ gantvā āgamissāmā”ti taṃ ādāya tattha gantvā candanaṃ pūjaṃ akāsi. Sopissa paccantavāsī sahāyako cetiyakucchiyaṃ candanena candamaṇḍalaṃ akāsi. Ettakamevassa pubbakammaṃ.

So tato cuto devaloke nibbattitvā ekaṃ buddhantaraṃ tattha khepetvā imasmim buddhuppāde rājagahanagare brāhmaṇamahāsālakule nibbatti. Tassa nābhimaṇḍalato candamaṇḍalasadisā pabhā

uṭṭhahi, tenassa **candābhot**veva nāmaṃ karimṣu. Cetiye kirassa candamaṇḍalakarāṇanissando esa. Brāhmaṇā cintayimṣu – “sakkā amhehi imaṃ gahetvā lokaṃ khāditu”nti. Taṃ yāne nisīdāpetvā “yo imassa sarīraṃ hatthena parāmasati, so evarūpaṃ nāma issariyasampattiṃ labhatī”ti vatvā vicarimṣu. Sataṃ vā sahasaṃ vā dadamānā eva tassa sarīraṃ hatthena phusituṃ labhanti. Te evaṃ anuvicarantā sāvattiṃ anuppattā nagarassa ca vihārassa ca antarā nivāsaṃ gaṇhimṣu. Sāvattihiyampi pañcakoṭimattā ariyasāvakaṃ purebhattaṃ dānaṃ datvā pacchābhattaṃ gandhamālavatthabhesajjādihattā dhammassavanāya gacchanti. Brāhmaṇā te disvā “kaham gacchathā”ti pucchimṣu. Satthu santikaṃ dhammassavanāyāti. Etha tattha gantvā kiṃ karissatha, amhākaṃ candābhassa brāhmaṇassa ānubhāvasadiso ānubhāvo natthi. Etassa hi sarīraṃ phusantā idaṃ nāma labhanti, etha passatha nanti. Tumhākaṃ candābhassa brāhmaṇassa ko ānubhāvo nāma, amhākaṃ satthāyeva mahānubhāvoti. Te aññamaññaṃ saññāpetuṃ asakkontā “vihāraṃ gantvā candābhassa vā amhākaṃ vā satthu ānubhāvaṃ jānissāmā”ti taṃ gahetvā vihāraṃ agamaṃsu.

Satthā tasmim attano santikaṃ upasaṅkamanteyeva candābhāya antaradhānaṃ akāsi. So satthu santike aṅgārapacchiyaṃ kāko viya ahoṣi. Atha naṃ ekamantaṃ nayimṣu, ābhā paṭipākatikā ahoṣi. Puna satthu santikaṃ ānayimṣu, ābhā tatheva antaradhāyi. Evaṃ tikkhattuṃ gantvā antaradhāyamānaṃ ābhaṃ disvā candābho cintesi – “ayaṃ ābhāya antaradhānamantaṃ jānāti maññe”ti. So satthāraṃ pucchi – “kiṃ nu kho ābhāya antaradhānamantaṃ jānāthā”ti? Āma, jānāmīti. Tena hi me dethāti. Na sakkā apabbajitassa dātunti. So brāhmaṇe āha – “etasmim mante gahite ahaṃ sakalajambudīpe jeṭṭhako bhavissāmi, tumhe ettheva hotha, ahaṃ pabbajitvā katipāheneva mantā gaṇhissāmi”ti. So satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā upasampajji. Athassa dvattiṃsākāraṃ ācikkhi. So “kiṃ ida”nti pucchi. Idaṃ mantassa parikammaṃ sajjhāyituṃ vaṭṭatīti. Brāhmaṇāpi antarantarā āgantvā “gahito te manto”ti pucchanti. Na tāva gaṇhāmīti. So katipāheneva arahattaṃ patvā brāhmaṇehi āgantvā pucchitakāle “yātha tumhe, idānaṃ anāgamanadhammo jāto”ti āha. Bhikkhū tathāgatassa ārocesuṃ – “ayaṃ, bhante, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “khīṇāsavo idāni, bhikkhave, mama putto candābho, bhūtamevesa katheti”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

413.

“Candaṃva vimalaṃ suddhaṃ, vippasannamanāvilaṃ;
Nandībhavaparikkhīṇaṃ, tamaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **vimalanti** abbhādimalarahitaṃ. **Suddhanti** nirupakkilesaṃ. **Vipprasannanti** pasannacittaṃ. **Anāvilaṃ** kilesāvilattarahitaṃ. **Nandībhavaparikkhīṇanti** tīsu bhavesu parikkhīṇataṇhaṃ tamaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimṣūti.

Candābhattheravatthu tiṃsatimaṃ.

31. Sīvalittheravatthu

Yo imanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā kuṇḍakoliyaṃ nissāya kuṇḍadhānavane viharanto sīvalittheraṃ ārabha kathesi.

Ekasmiṃhi samaye suppavāsā nāma kolyadhītā sattavassāni gabbhaṃ dhāretvā sattāhaṃ mūḷhagabbhā dukkhāhi tībāhi kaṭukāhi vedanāhi phuṭṭhā “sammāsambuddho vata so bhagavā, yo imassa evarūpassa dukkhassa pahānāya dhammaṃ deseti. Suppaṭipanno vata tassa bhagavato sāvakaṃsaṅgho, yo imassa evarūpassa dukkhassa pahānāya paṭipanno. Susukhaṃ vata taṃ nibbānaṃ, yathidaṃ evarūpaṃ dukkhaṃ na saṃvijjati”ti (udā. 18) imehi tīhi vitakkehi taṃ dukkhaṃ adhivāsentī sāmikaṃ satthu santikaṃ pesetvā tena tassā vacanena satthu vandanāya ārocitāya “sukhinī hotu suppavāsā kolyadhītā, arogā arogaṃ puttaṃ vijāyatū”ti satthārā vuttakkhaṇeyeva sukhinī arogā arogaṃ puttaṃ vijāyitvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā sattāhaṃ mahādānaṃ adāsi. Puttopissā jātadivasato paṭṭhāya dhammakaraṇaṃ ādāya saṅghassa udakaṃ parissāvesi. So aparabhāge nikkhamitvā pabbajito arahattaṃ pāpuṇi.

Athekadivasā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “passathāvuso, evarūpo nāma arahattassa upanissayasampanno bhikkhu ettakaṃ kālaṃ mātukucchismiṃ dukkhaṃ anubhosi, kimaṅgaṃ pana aññe, bahuṃ vata iminā dukkhaṃ nitthiṇṇa”nti. Satthā āgantvā “kāya nuttha,

bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “āma, bhikkhave, mama putto ettakā dukkhā muccitvā idāni nibbānaṃ sacchikatvā viharatī”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

414.

“Yomaṃ palipathaṃ duggaṃ, saṃsāraṃ mohamaccagā;
Tiṇṇo pāraṅgato jhāyī, anejo akathaṃkathī;
Anupādāya nibbuto, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tassattho – yo bhikkhu imaṃ rāgapalipathañceva kilesaduggaṇca saṃsāravatṭaṇca catunnaṃ ariyasaccānaṃ appaṭivijjhanakamohaṇca atīto, cattāro oghe tiṇṇo hutvā pāraṃ anuppatto, duvidhena jhānena jhāyī, taṇhāya abhāvena anejo, kathaṃkathāya abhāvena akathaṃkathī, upādānaṃ abhāvena anupādiyitvā kilesanibbānena nibbuto, tamaḥaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Sīvalittheravatthu ekatiṃsatimaṃ.

32. Sundarasamuddattheravatthu

Yodha kāmeti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto sundarasamuddattheraṃ ārabha kathesi.

Sāvattthiyaṃ kireko kulaputto sundarasamuddakumāro nāma cattālīsakoṭivibhave mahākule nibbato. So ekadivasaṃ pacchābhattaṃ gandhamālādihatthaṃ mahājanaṃ dhammassavanatthāya jetavanaṃ gacchantaṃ disvā “kahaṃ gacchathā”ti pucchitvā “satthu santikaṃ dhammassavanatthāyā”ti vutte “ahampi gamissāmī”ti vatvā tena saddhiṃ gantvā parisapariyante nisīdi. Satthā tassa āsayaṃ viditvā anupubbim kathaṃ kathesi. So “na sakkā agāraṃ ajjhāvasantena saṅkhalikhitaṃ brahmacariyaṃ caritu”nti satthu dhammakathaṃ nissāya pabbajjāya jātussāho parisāya pakkantāya satthāraṃ pabbajjaṃ yācitvā “mātāpitūhi ananuññātaṃ tathāgatā na pabbājentī”ti sutvā gehaṃ gantvā raṭṭhapālakulaputtādayo viya mahantena vāyāmena mātāpitāro anujānāpetvā satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado “kiṃ me idha vāsenā”ti tato nikkhamitvā rājagahaṃ gantvā piṇḍāya caranto vītināmesi.

Athekadivasaṃ sāvattthiyaṃ tassa mātāpitāro ekasmiṃ chaṇadivase mahantena sirisobhaggena tassa sahāyakakumārake kīlamāne disvā “amhākaṃ puttassa idaṃ dullabhaṃ jāta”nti parideviṃsu. Tasmim khaṇe ekā gaṇikā taṃ kulaṃ gantvā tassa mātāraṃ rodamaṇaṃ nisinnaṃ disvā “amma, kiṃ kāraṇā rodasī”ti pucchi. “Puttaṃ anussaritvā rodāmi”ti. “Kahaṃ pana so, amma”ti? “Bhikkhūsu pabbajito”ti. “Kiṃ uppabbājetuṃ na vaṭṭatī”ti? “Vaṭṭati, na pana icchati, ito nikkhamitvā rājagahaṃ gato”ti. “Sacāhaṃ taṃ uppabbājeyyaṃ, kiṃ me kareyyāthā”ti? “Imassa te kulassa kuṭumbasāminim kareyyāmā”ti. Tena hi me paribbayaṃ dethāti paribbayaṃ gahetvā mahantena parivārena rājagahaṃ gantvā tassa piṇḍāya caraṇavīthim sallakkhetvā tatthekaṃ nivāsagehaṃ gahetvā pātova paṇītaṃ āhāraṃ paṭiyādetvā therassa piṇḍāya pavīṭṭhakāle bhikkhaṃ datvā katipāhaccayena, “bhante, idheva nisīditvā bhattakiccaṃ karothā”ti pattam gaṇhi. So pattamadāsi.

Atha naṃ paṇītena āhārena parivisitvā, “bhante, idheva piṇḍāya carituṃ phāsuka”nti vatvā katipāhaṃ ālinde nisīdāpetvā bhojetvā dārake pūvehi saṅgaṇhitvā “etha tumhe therassa āgatakāle mayi vārentiyāpi idhāgantvā rajaṃ utthāpeyyāthā”ti āha. Te punadivase therassa bhojanavelāya tāya vāriyamānāpi rajaṃ utthāpesuṃ. Sā punadivase, “bhante, dārakā vāriyamānāpi mama vacanaṃ asuṇitvā idha rajaṃ utthāpentī, antogehe nisīdathā”ti anto nisīdāpetvā katipāhaṃ bhojesi. Puna dārake saṅgaṇhitvā “tumhe mayā vāriyamānāpi therassa bhojanakāle mahāsaddaṃ kareyyāthā”ti āha. Te tathā kariṃsu. Sā punadivase, “bhante, imasmim ṭhāne ativiya mahāsaddo hoti, dārakā mayā vāriyamānāpi vacanaṃ na gaṇhanti, uparipāsādeyeva nisīdathā”ti vatvā therena adhvāsīte theram purato katvā pāsādaṃ abhiruhantī dvārāni pidahamānāva pāsādaṃ abhiruhi. Thero ukkaṭṭhasapadānacāriko samānopi rasatanhāya baddho tassā vacanena sattabhūmikaṃ pāsādaṃ abhiruhi.

Sā theram nisīdāpetvā “cattālīsāya khalu, samma, puṇṇamukha ṭhānehi itthī purisaṃ accāvadati vijambhati vinamati gilasati vilajjati nakhena nakhaṃ ghaṭṭeti, pādena pādaṃ akkamati, kaṭṭhena

pathaviṃ vilikhati, dāraḥkaṃ ullaṅgheti olaṅgheti, kīḷati kīḷāpeti, cumbati cumbāpeti, bhuñjati bhuñjāpeti, dadāti āyāceti, katamanukaroti, uccaṃ bhāsati, nīcaṃ bhāsati, aviccaṃ bhāsati, viviccaṃ bhāsati, naccena gītena vādītena rodītena vilasītena vibhūsitena jagghati, pekkhati, kaṭṭhi cāleti, guyhabhaṅḍakaṃ cāleti, ūruṃ vivarati, ūruṃ pidahati, thanaṃ dasseti, kacchaṃ dasseti, nābhiṃ dasseti, akkhiṃ nikhaṇati, bhamukaṃ ukkhipati, oṭṭhaṃ palikhati, jivhaṃ nillāleti, dussaṃ muñcati, dussaṃ bandhati, sirasaṃ muñcati, sirasaṃ bandhati”ti (jā. 2.21.300) evaṃ āgataṃ itthikuttaṃ itthilīlaṃ dassetvā tassa purato ʔhitā imaṃ gāthamāha –

“Alattakakatā pādā, pādūkārūya vesiyā;
Tuvampi daharo mama, ahampi daharā tava;
Ubhopi pabbajissāma, jinnā daṇḍaparāyaṇā”ti. (theragā. 459, 462);

Therassa “aho vata me bhāriyaṃ anupadhāretvā katakamma”nti mahāsaṃvego udapādi. Tasmim khāṇe satthā pañcattālīsajojanamattake jetavane nisinnova taṃ kāraṇaṃ disvā sitaṃ pātvākāsi. Atha naṃ ānandatthero pucchi – “bhante, ko nu kho hetu, ko paccayo sitassa pātukammāyā”ti. Ānanda, rājagahanagare sattabhūmikapāsādāle sundarasamuddassa ca bhikkhuno gaṇikāya ca saṅgāmo vattatīti. Kassa nu kho, bhante, jayo bhavissati, kassa parājayoti? Satthā, “ānanda, sundarasamuddassa jayo bhavissati, gaṇikāya parājayo”ti therassa jayaṃ pakāsetvā tattha nisinnakova obhāsaṃ pharivā “bhikkhu ubhopi kāme nirapekkho pajahā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

415.

“Yodha kāme pahantvāna, anāgāro paribbaje;
Kāma bhavaparikkhīṇaṃ, tamaḥaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tassattho – yo puggalo idha loke ubhopi kāme hitvā anāgāro hutvā paribbajati, taṃ parikkhīṇakāmañceva parikkhīṇabhavañca ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne so thero arahattaṃ patvā iddhibalena vehāsaṃ abhuggantvā kaṇṇikāmaṇḍalaṃ vinivijjhivā satthu sarīraṃ thomentoyeva āgantvā satthāraṃ vandi. Dhammasabhāyampi kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ, “āvuso, jivhāviññeyyaṃ rasaṃ nissāya manāṃ nattho sundarasamuddatthero, satthā panassa avassayo jāto”ti. Satthā taṃ kathaṃ sutvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ etassa rasataṅhāya baddhamanassa avassayo jātoyevā”ti vatvā tehi yācīto tassatthassa pakāsanatthaṃ atītaṃ āharivā –

“Na kiratthi rasehi pāpiyo,
Āvāsehi vā santhavehi vā;
Vātamigaṃ gahananissitaṃ,
Vasamānesi rasehi sañjayo”ti. (jā. 1.1.14) –

Ekakanipāte imaṃ **vātamigajātakaṃ** vitthāretvā “tadā sundarasamuddo vātamigo ahosi, imaṃ pana gāthaṃ vatvā tassa vissajjāpetā rañño mahāmacco ahamevā”ti jātakaṃ samodhānesīti.

Sundarasamuddattheravatthu battiṃsatimaṃ.

33. Jaṭilattheravatthu

Yodha taṅhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto jaṭilattheraṃ ārabba kathesi.

Tatrāyaṃ anupubbī kathā – atīte kira bārānasiyaṃ dve bhātaro kuṭumbikā mahantaṃ ucchukhettaṃ kāresuṃ. Athekadivasaṃ kaniṭṭhabhātā ucchukhettaṃ gantvā “ekaṃ jetṭhabhātīkassa dassāmi, ekaṃ mayhaṃ bhavissatī”ti dve ucchuyatṭhiyo rasassa anikkhamaṇatthāya chinnaṭṭhāne bandhitvā gaṇhi. Tadā kira ucchūnaṃ yantena pīḷanakkiccaṃ natthi, agge vā mūle vā chinditvā ukkhittakāle dhammakaraṇato udakaṃ viya sayameva raso nikkhamati. Tassa pana khettato ucchuyatṭhiyo gahetvā āgamanakāle gandhamādane paccekabuddho samāpattito vuṭṭhāya “kassa nu kho ajja anuggahaṃ karissāmī”ti upadhārento taṃ attano nāṇajāle pavitṭhaṃ disvā saṅgahaṃ kātumaṃ samatṭhabhāvañca nītvā pattacīvaraṃ ādāya iddhiyā āgantvā tassa purato atṭhāsī. So taṃ disvāva pasannacitto uttarasāṭakaṃ uccatare bhūmipadesa attharivā, “bhante, idha nisīdathā”ti paccekabuddhaṃ nisīdāpetvā “pattaṃ upanāmethā”ti ucchuyatṭhiyā bandhanaṭṭhānaṃ mocetvā

pattassa upari akāsi, raso otarivā pattam pūresi. Paccekabuddhena tasmim rase pīte “sādhukam vata me ayyena raso pīto. Sace me jetṭhabhātiko mūlam āharāpessati, mūlam dassāmi. Sace pattim āharāpessati, pattim dassāmi”ti cintevā, “bhante, pattam me upanāmethā”ti dutiyampi ucchuyatṭhim mocetvā rasam adāsi. “Bhātā me ucchukhettato aññam ucchum āharitvā khādissatī”ti ettakampi kirassa vañcanacittam nāhosi. Paccekabuddho pana paṭhamam ucchurasassa pītattā tam ucchurasam aññehipi saddhim samvibhajitukāmo hutvā gahetvāva nisīdi. So tassa ākāram nātvā pañcapatitṭhitena vanditvā, “bhante, yo ayam mayā dinno aggaraso, imassa nissandena devamanussesu sampattim anubhavitvā pariyosāne tumhehi pattadhamameva pāpuneyya”nti patthanam paṭṭhapesi. Paccekabuddhopissa “evam hotū”ti vatvā “icchitam patthitam tuyha”nti dvīhi gāthāhi anumodanam katvā yathā so passati, evam adhiṭṭhahitvā ākāsenā gandhamādanam gantvā pañcannam paccekabuddhasatānam tam rasam adāsi.

So tam pātihāriyam disvā bhātu santikam gantvā “kham gatosī”ti vutte “ucchukhetam oloketum gatohī”ti. “Kim tādisena ucchukhetam gatena, nanu nāma ekam vā dve vā ucchuyatṭhiyo ādāya āgantabbam bhaveyyā”ti bhātārā vutto – “āma, bhātika, dve me ucchuyatṭhiyo gahitā, ekam pana paccekabuddham disvā mama ucchuyatṭhito rasam datvā ‘mūlam vā pattim vā dassāmi’ti tumhākampi me ucchuyatṭhito raso dinno, kim nu kho tassa mūlam gaṇhissatha, udāhu patti”nti āha. “Kim pana paccekabuddhena kata”nti? “Mama ucchuyatṭhito rasam pivitvā tumhākam ucchuyatṭhito rasam ādāya ākāsenā gandhamādanam gantvā pañcasatānam paccekabuddhānam adāsī”ti. So tasmim kathenteyeva nirantaram pītiyā phutṭhasarīro hutvā “tena me paccekabuddhena ditṭhadhammasseva adhigamo bhaveyyā”ti patthanam akāsi. Evam kaniṭṭhena tisso sampattiyo patthitā, jetṭhena pana ekapadeneva arahattam patthitanti idam tesam pubbakammaṃ.

Te yāvatāyukam ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattitvā ekam buddhantaram khepayimsu. Tesam devaloke ṭhitakāleyeva vipassī sammāsambuddho loke uppajji. Tepi devalokato cavitvā bandhumatiyā ekasmim kulagehe jetṭho jetṭhova, kaniṭṭho kaniṭṭhova hutvā paṭisandhim gaṇhimsu. Tesu jetṭhassa **senoti** nāmam akamsu, kaniṭṭhassa **aparājito**. Tesu vayappattakāle kuṭumbam saṅghāpetvā viharantesu “buddharatanam loke uppannam, dhammaratanam, saṅgharatanam, dānāni detha, puññāni karoṭha, ajja atṭhamī, ajja cātuddasī, ajja pannarasī, uposatham karoṭha, dhammam suṇāthā”ti dhammaghosakassa bandhumatīnagare ghosanam sutvā mahājanam purebhattam dānam datvā pacchābhattam dhammassavanāya gacchantam disvā senakuṭumbiko “kham gacchathā”ti pucchitvā “satthu santikam dhammassavanāyā”ti vutte “ahampi gamissāmi”ti tehi saddhimyeva gantvā parisapariyante nisīdi.

Satthā tassa ajjhāsayaṃ viditvā anupubbim katham kathesi. So satthu dhammam sutvā pabbajjāya ussāhajāto satthāram pabbajjam yāci. Atha nam satthā “atthi pana te apaloketabbā nātakā”ti pucchi. Atthi, bhanteti. Tena hi apaloketvā ehīti. So kaniṭṭhassa santikam gantvā “yam imasmim kule sāpateyyam, tam sabbam tava hotū”ti āha. Tumhe pana, sāmīti. Aham satthu santike pabbajissāmīti. Sāmi kim vadetha, aham mātari matāya mātaram viya, pitari mate pitaram viya tumhe alattam, idam kulam mahābhogam, gehe ṭhiteneva sakkā puññāni katum, mā evam karitṭhāti. Mayā satthu santike dhammo suto, na sakkā tam agāramajjhe ṭhitena pūretum, pabbajissāmevāham, tvam nivattāhīti. Evam so kaniṭṭham nivattāpetvā satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado na cirasseva arahattam pāpuṇi. Kaniṭṭhopi “bhātu pabbajitasakkāram karissāmi”ti sattāham buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa dānam datvā bhātaram vanditvā āha – “bhante, tumhehi attano bhavanissaraṇam katam, aham pana pañcahi kāmaguṇehi baddho nikkhamitvā pabbajitum na sakkomi, mayham gehe ṭhitasseva anucchavikam mahantam puññakammaṃ ācikkhathā”ti. Atha nam thero “sādhu sādhu, paṇḍita, satthu gandhakuṭim karohī”ti āha. So “sādhu”ti sampaṭicchitvā nānādārūni āharāpetvā thambhādīnam atthāya tacchāpetvā ekam suvaṇṇakhacitam, ekam rajatakhacitam, ekam maṇikhacitanti sabbāni sattaratanakhacitāni kāretvā tehi gandhakuṭim kāretvā sattaratanakhacitāheva chadaniṭṭhakāhi chādāpesi. Gandhakuṭiyā karaṇakāleyeva pana tam attanā samānanāmako aparājito yeva nāma bhāgineyyo upasaṅkamitvā “ahampi karissāmi, mayhampi pattim detha mātulā”ti āha. Na demi, tāta, aññehi asādhāraṇam karissāmīti. So bahumpi yācitvā pattim alabhamāno “gandhakuṭiyā purato kuñjarasālam laddhum vaṭṭatī”ti sattaratanamayam kuñjarasālam kāresi. So imasmim buddhuppāde **meṇḍakaseṭṭhi** hutvā nibbatti.

Gandhakuṭiyam pana sattaratanamayāni tīṇi mahāvātapānāni ahesum. Tesam abhimukhe heṭṭhā sudhāparikkamakātā tisso pokkharāṇiyo kāretvā catujjātikagandhodakassa pūretvā aparājito, gahapati, pañcavaṇṇāni kusumāni ropāpesi tathāgatassa anto nisinnakāle vātavegena samuṭṭhitāhi reṇuvattīhi

sarīrassa okiraṇattham. Gandhakuṭiṭhūpikāya kapallam rattasuvanṇamayam ahosi, pavālamayā sikharā, heṭṭhā maṇimayā chadaniṭṭhakā. Iti sā naccanto viya moro sobhamānā aṭṭhāsi. Sattasu pana ratanesu koṭṭetabbayuttakam koṭṭetvā itaram sakalameva gahetvā jaṇṇumattena odhinā gandhakuṭim parikkhipitvā pariveṇam pūresi.

Evam gandhakuṭim niṭṭhāpetvā aparājito, gahapati, bhātikattheram upasaṅkamitvā āha – “bhante, niṭṭhitā gandhakuṭi, paribhogamassā paccāsīsāmi, paribhogena kira mahantam puñṇam hoti”ti. So satthāram upasaṅkamitvā, “bhante, iminā kira vo kuṭumbikena gandhakuṭi kārītā, idāni pana paribhogam paccāsīsati”ti āha. Satthā uṭṭhāyāsānā gandhakuṭiabhimukham gantvā gandhakuṭim parikkhipitvā parikkhittaratanarāsīm olokento dvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Atha nam kuṭumbiko “pavisatha, bhante”ti āha. Satthā tattheva thatvā tatiyavāre tassa bhātikattheram olokesi. So olokitākāreneva ſiātvā kaniṭṭhabhātarām āha – “ehi, tāta, ‘mameva rakkhā bhavissati, tumhe yathāsukham vasathā’ti satthāram vadehī”ti. So tassa vacanam sutvā satthāram paṅcapatiṭṭhitena vanditvā, “bhante, yathā manussā rukkhamūle pavisitvā anapekkhā pakkamanti, yathā vā nadiṃ taritvā uḷumpam anapekkhā pariccajanti, evam anapekkhā hutvā tumhe vasathā”ti āha. Kimattham pana satthā aṭṭhāsi? Evam kirassa ahosi – “buddhānam santikam purebhattampi pacchābhattampi bahū āgacchanti, tesu ratanāni ādāya pakkamantesu na sakkā amhehi vāretum, pariveṇamhi ettake ratane vokiṇṇe attano upaṭṭhāke harantepi na vāretīti kuṭumbiko mayi āghātam katvā apāyūpago bhaveyyā”ti iminā kāraṇena aṭṭhāsi. Tena pana, “bhante, mameva rakkhā bhavissati, tumhe vasathā”ti vutte pāvisi.

Kuṭumbiko samantā rakkham ṭhapetvā manusse āha – “tātā, ucchaṅgena vā pacchipasibbakehi vā ādāya gacchante vāreyyātha, hatthena gahetvā gacchante pana mā vārayitthā”ti. Antonagarepi ārocāpesi “mayā gandhakuṭipariveṇe satta ratanāni okiṇṇāni, satthu santike dhammam sutvā gacchantā duggatamanussā ubho hatthe pūretvā gaṇhantu, sukhitāpi ekena gaṇhantū”ti. Evam kirassa ahosi “saddhā tāva dhammam sotukāmā gamissantiyeva, assaddhāpi pana dhanalobhena gantvā dhammam sutvā dukkhato muccissanti”ti. Tasmā janasaṅgahatthāya evam ārocāpesi. Mahājano tena vuttaniyāmeneva ratanāni gaṇhi. Sakiṃ okiṇṇaratanesu khīṇesu yāvatiyam jaṇṇumattena odhinā okirāpesiyeva. Satthu pana pādāmūle tipusamattam anaggham maṇiratanam ṭhapesi. Evam kirassa ahosi – “satthu sarīrato suvaṇṇavaṇṇāya pabhāya saddhiṃ maṇipabham oloketānam titti nāma na bhavissati”ti. Tasmā evamakāsi. Mahājanopi atittova olokesi.

Athekadivasam eko micchādiṭṭhikabrāhmaṇo “satthu kira pādāmūle mahaggham maṇiratanam nikkhitam, harissāmi na”nti vihāram gantvā satthāram vanditum āgatassa mahājanassa antarena pāvisi. Kuṭumbiko tassa pavisanākāreneva “maṇim gaṇhitukāmo”ti sallakkhetvā “aho vata na gaṇheyyā”ti cintesi. Sopi satthāram vandanto viya pādāmūle hattham upanāmetvā maṇim gahetvā ovaṭṭikāya katvā pakkāmi. Kuṭumbiko tasmim cittam pasādetum nāsakkhi. So dhammakathāvasāne satthāram upasaṅkamitvā āha – “bhante, mayā tikkhattum gandhakuṭim parikkhipitvā jaṇṇumattena odhinā satta ratanāni okiṇṇāni, tāni me gaṇhantesu āghāto nāma nāhosi, cittam bhiiyo bhiiyo pasīdiyeva. Ajja pana ‘aho vatāyam brāhmaṇo maṇim na gaṇheyyā’ti cintetvā tasmim maṇim ādāya gate cittam pasādetum nāsakkhi”nti. Satthā tassa vacanam sutvā “nanu, upāsaka, attano santakam parehi anāharaṇīyam katum sakkosi”ti nayam adāsi. So satthārā dinnanaye thatvā satthāram vanditvā “ajja ādim katvā mama santakam dasikasuttamattampi mam abhibhavitvā anekasatāpi rājāno vā corā vā gaṇhitum samatthā nāma mā hontu, aggināpi mama santakam mā ḍayhatu, udakenapi mā vuyhatū”ti patthanam akāsi. Satthāpissa “evam hotū”ti anumodanam akāsi. So gandhakuṭimham karonto aṭṭhasaṭṭhiyā bhikkhusatasahassānam antovihāreyeva nava māse mahādānam datvā dānapariyosāne sabbesam ticīvaram adāsi. Saṅghanavakassa cīvarasāṭakā sahasagghanakā ahesum.

So evam yāvatiyam puñṇāni karitvā tato cuto devaloke nibbattitvā ettakam kalam devamanussesu saṃsaritvā imasmim buddhuppāde rājagahe ekasmim seṭṭhikule paṭisandhim gahetvā aḍḍhamāsādhike nava māse mātukucchiyam vasi. Jātadivase panassa sakalanagare sabbāvudhāni pajjalimsu, sabbesam kāyarūlḥāni ābharaṇānipi pajjalitāni viya obhāsam muṅcimsu, nagaram ekapajjotam ahosi. Seṭṭhipi pātova rājūpaṭṭhānam agamāsi. Atha nam rājā pucchi – “ajja sabbāvudhāni pajjalimsu, nagaram ekapajjotam jātam, jānāsi nu kho ettha kāraṇa”nti? “Jānāmi, devā”ti. “Kim, seṭṭhī”ti? “Mama gehe tumhākam dāso jāto, tassa puñṇatejenevam ahosi”ti. “Kim nu kho coro bhavissati”ti? “Natthetam, deva, puñṇavā satto katābhinihāro”ti. “Tena hi nam sammā posetum vaṭṭati, idamassa khīramūlam hotū”ti devasikam sahasam paṭṭhapesi. Athassa nāmagahaṇadivase sakalanagarassa ekapajjotabhūtattā **jotikot**veva nāmam karimsu.

Athassa vayappattakāle gehakaraṇatthāya bhūmitale sodhiyamāne sakkassa bhavaṇaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “kiṃ nu kho ida”nti upadhārayamāno “jotikassa gehatthānaṃ gaṇhantī”ti ñatvā “nāyaṃ etehi katagehe vasissati, mayāpettha gantuṃ vaṭṭatī”ti vaḍḍhakīvesena tattha gantvā “kiṃ karoṭhā”ti āha. “Jotikassa gehatthānaṃ gaṇhāmā”ti. “Apetha, nāyaṃ tumhehi katagehe vasissati”ti vatvā soḷasakarīsamattaṃ bhūmipadesaṃ olokesi, so tāvadeva kasiṇamaṇḍalaṃ viya samo ahoṣi. Puna “imasmim̐ thāne pathaviṃ bhinditvā sattaratanamayo sattabhūmikapāsādo utthahatū”ti cintetvā olokesi, tāvadeva tathārūpo pāsādo utthahi. Puna “imam̐ parikkhipitvā sattaratanamayā satta pākārā utthahantū”ti cintetvā olokesi, tathārūpā pākārā utthahiṃsu. Atha “nesaṃ pariyante kapparukkḥā utthahantū”ti cintetvā olokesi, tathārūpā kapparukkḥā utthahiṃsu. “Pāsādassa catūsu kaṇṇesu catasso nidhikumbhiyo utthahantū”ti cintetvā olokesi, sabbaṃ tatheva ahoṣi. Nidhikumbhiṃsu pana ekā yojanikā ahoṣi, ekā tigāvutikā, ekā aḍḍhayaṇikā, ekā gāvutappamāṇā. Bodhisattassa nibbattanidhikumbhīnaṃ pana ekamukhappamāṇaṃ ahoṣi, heṭṭhā pathavīpariyantāva ahesuṃ. Jotikassa nibbattanidhikumbhīnaṃ mukhapaṇimāṇaṃ na kathitaṃ, sabbaṃ mukhachinnatālapalaṃ viya paripunnāva utthahiṃsu. Pāsādassa catūsu kaṇṇesu taruṇatālakkhandaḥappamāṇā catasso suvaṇṇamayā ucchuyatthiyo nibbattiṃsu. Tāsaṃ maṇimayāni pattāni, sovaṇṇamayāni khandhāni ahesuṃ. Pubbakammaṃ dassanattamaṃ kiretāni, nibbattiṃsu.

Sattasu dvāraḷakotthakesu satta yakkhā ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Paṭhame dvāraḷakotthake yamakoḷī nāma yakkho attano parivārena yakkhasahassena saddhiṃ ārakkhaṃ gaṇhi, dutiye uppalo nāma attano parivārayakkhānaṃ dvīhi sahassehi saddhiṃ, tatiye vajiro nāma tīhi sahassehi saddhiṃ, catutthe vajirabāhu nāma catūhi sahassehi saddhiṃ, pañcame kasakando nāma pañcahi sahassehi saddhiṃ, chaṭṭhe kaṭattho nāma chahi sahassehi saddhiṃ, sattame disāmukho nāma sattahi sahassehi saddhiṃ ārakkhaṃ gaṇhi. Evaṃ pāsādassa anto ca bahi ca gāḷharakkḥā ahoṣi. “Jotikassa kira sattaratanamayo sattabhūmikapāsādo utthito, satta pākārā sattadvāraḷakotthakā catasso nidhikumbhiyo utthitā”ti sutvā bimbisāro rājā seṭṭhicchattaṃ paṇiṇi. So jotikasetthi nāma ahoṣi.

Tena pana saddhiṃ katapuññakammā itthī uttarakurūsu nibbatti. Atha naṃ devatā tato ānetvā sirigabbhe nisīdāpesuṃ. Sā āgacchamānā ekaṃ taṇḍulanāliṃ tayo ca jotipāsāṇe gaṇhi. Tesam̐ yāvajīvaṃ tāyeva taṇḍulanāliyā bhattaṃ ahoṣi. Sace kira te sakataṣatampi taṇḍulānaṃ pūretukāmā honti, sā taṇḍulanāli nāliyeva hutvā tiṭṭhati. Bhattapacanaḷakāle taṇḍule ukkhaliyaṃ pakkhipitvā tesam̐ pāsāṇaṃ upari thapeti, pāsāṇā tāvadeva pajjalitvā bhatte pakkamatte nibbāyanti. Teneva saññāṇena bhattassa pakkabhāvaṃ jānanti. Sūpeyyāḍipacanaḷakālepi eseṃ nayo. Evaṃ tesam̐ jotipāsāṇehi āhāro paccati. Maṇiālokena ca vasanti, aggissa vā dīpassa vā obhāsaṃ neva jāniṃsu. “Jotikassa kira evarūpā sampattī”ti sakalajambudīpe pākāto ahoṣi. Mahājano yānādīni yojetvā dassanattāya āgacchati. Jotikasetthi āgatāgatānaṃ uttarakurutaṇḍulānaṃ bhattaṃ pacāpetvā dāpesi. “Kapparukkḥehi vatthāni gaṇhantu, ābharaṇāni gaṇhantū”ti āṇāpesi. “Gāvutikanidhikumbhiyā mukhaṃ vivarāpetvā yāpanamattaṃ dhaṇaṃ gaṇhantū”ti āṇāpesi. Sakalajambudīpavāsikesu dhaṇaṃ gahetvā gacchantesu nidhikumbhiyā aṅgulimattampi ūnaṃ nāhoṣi. Gandhakuṭipariveṇe vāluḷkaṃ katvā okiṇṇaratanānaṃ kirassa eso nissando.

Evaṃ mahājane vatthābharaṇāni ceṃa dhanaṇca yadicchakaṃ āḍāya gacchante bimbisāro tassa pāsādaṃ daṭṭhukāmoṃ mahājane āgacchante okāsaṃ nālattha. Aparabhāge yadicchakaṃ āḍāya gatattā manussesu maṇḍibhūtesu rājā jotikassa pitaraṃ āha – “tava puttassa pāsādaṃ daṭṭhukāmaṃhā”ti. So “sādhu, devā”ti vatvā gantvā puttassa kathesi – “tāta, rājā te pāsādaṃ daṭṭhukāmo”ti. “Sādhu, tāta, āgacchatū”ti. Rājā mahantena parivārena tattha agamāsi. Paṭhamadvāraḷakotthake sammajjitvā kacavarachāḍḍikā dāsī rañño hatthaṃ adāsi, rājā “seṭṭhiyāyā”ti saññāya lajjamāno tassā bāhāya hatthaṃ na thapesi. Evaṃ sesadvāraḷakotthakesu dāsīyo “seṭṭhibhariyāyo”ti maññamāno tāsaṃ bāhāya hatthaṃ na thapesi. Jotiko āgantvā rājānaṃ paccuggantvā vanditvā pacchato hutvā “purato yātha, devā”ti āha. Rañño maṇipathavī sataporisaṃpapāto viya hutvā upaṭṭhahi. So “iminā mama gahaṇatthāya opāto khaṇito”ti maññamāno pādaṃ nikkhipituṃ na visahi. Jotiko “nāyaṃ, deva, opāto, mama pacchato āgacchathā”ti purato ahoṣi. Rājā tena akkantaḷakāle bhūmiṃ akkamitvā heṭṭhimatalato paṭṭhāya pāsādaṃ olokeno vicari. Tadā ajātasattukumārōṃ pitu aṅgulim̐ gahetvā vicaranto cintesi – “aho andhabālo mama pitā, gahapatike nāma sattaratanamaye pāsāde vasante esa rājā hutvā dārumaye gehe vasati, ahaṃ dāni rājā hutvā imassa imasmim̐ pāsāde vasituṃ na dassāmi”ti.

Raññoṃ uparimatalāni abhiruhantasseṃa pātarāsaṃ velā jātā. So seṭṭhiṃ āmantetvā, “mahāseṭṭhi, idheva pātarāsaṃ bhūñjissāmā”ti. Jānāmi, deva, sajjito devassāhāroti. So soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhatvā ratanamaye seṭṭhissa nisīdanamaṇḍape paññatte tasseṃa nisīdanapallaṅke nisīdi. Athassa

hatthadhovanūdakaṃ datvā sataśahassagghanikāya suvaṇṇapāṭiyā kilinnapāyāsaṃ vaḍḍhetvā purato ṭhapayimsu. Rājā “bhojana”nti saññāya bhuñjitum ārabhi. Setṭhi “nayidaṃ, deva, bhojanaṃ, kilinnapāyāso eso”ti aññissā suvaṇṇapāṭiyā bhojanaṃ vaḍḍhetvā purimapāṭiyaṃ ṭhapayimsu. Tato uṭṭhitautunā kira taṃ bhuñjitum sukhaṃ hoti. Rājā madhurabhojanaṃ bhuñjanto pamāṇaṃ na aññāsi. Atha naṃ setṭhi vanditvā añjaliṃ paggayha “alaṃ, deva, ettakameva hotu, ito uttarim jirāpetum na sakkā”ti āha. Atha naṃ rājā āha – “kiṃ, gahapati, garukaṃ katvā kathesi attano bhatta”nti? Deva, natthetaṃ, tumhākaṃ sabbassāpi hi balakāyassa idameva bhattaṃ idaṃ supeyyaṃ. Api ca kho ahaṃ ayasassa bhāyāmīti. Kiṃ kāraṇāti? Sace devassa kāyālasiyamattaṃ bhavēyya, “hiyyo rañña setṭhissa gehe bhattaṃ bhuttaṃ, setṭhinā kiñci kataṃ bhavissati”ti vacanassa bhāyāmi, devāti. Tena hi bhattaṃ hara, udakaṃ āharāti. Rañño bhattakiccāvasāne sabbo rājaparivāro tadeva bhattaṃ paribhuñji.

Rājā sukhakathāya nisinno setṭhim āmantetvā, “kiṃ imasmim gehe setṭhibhariyā natthī”ti āha? “Āma atthi, deva”ti. “Kahaṃ sā”ti? “Sirigabbhe nisinnā, devassa āgatabhāvaṃ na jānāti”ti. Kiñcāpi hi pātova rājā saparivāro āgato, sā panassa āgatabhāvaṃ na jānāteva. Tato setṭhi “rājā me bhariyaṃ daṭṭhukāmo”ti tassā santikaṃ gantvā “rājā āgato, kiṃ tava rājānaṃ daṭṭhum na vaṭṭati”ti āha. Sā nipannakāva “ko esa, sāmi, rājā nāmā”ti vatvā “rājā nāma amhākaṃ issaro”ti vutte anattamanataṃ pavedentī “dukkaṭāni vata no puññakammāni, yesaṃ no issaropi atthi. Assaddhāya nāma puññakammāni katvā mayaṃ sampattiṃ pāpuṇitvā aññassa issariyaṭṭhāne nibbattamhā. Addhā amhehi asaddahitvā dānaṃ dinnāṃ bhavissati, tassetāṃ phala”nti vatvā “kiṃ dāni karomi, sāmi”ti āha. Tālavanṭaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ bījāhīti. Tassā tālavanṭaṃ ādāya āgantvā rājānaṃ bījentiyaṃ rañño veṭhanassa gandhavāto akkhīni pahari, athassa akkhīni assudhārā pavattiṃsu. Taṃ disvā rājā setṭhim āha – “mahāsetṭhi, mātugāmo nāma appabuddhiko, ‘rājā me sāmikassa sampattiṃ gaṇheyyā’ti bhayena rodati maññe, assāsehi naṃ ‘na me tava sampattiyā attho’”ti. Na esā, deva, rodattīti. Atha kiṃ etanti? Tumhākaṃ veṭhanagandhenassā assūni pavattiṃsu. Ayañhi dīpobhāsaṃ vā aggiobhāsaṃ vā adisvā maññalokeneva bhuñjati ca nisīdati ca nipajjati ca, devo pana dīpālokena nisinno bhavissattīti? Āma, setṭhīti. Tena hi, deva, ajja paṭṭhāya maññalokena nisīdathāti mahantaṃ tipusamattaṃ anagghaṃ maññiratanāṃ adāsī. Rājā geḥaṃ oloketvā “mahatī vata jotikassa sampatti”ti vatvā agamāsī. Ayaṃ tāva **jotikassa uppatti**.

Idāni jaṭilassa uppatti veditabbā – bārāṇasiyañhi ekā setṭhidhītā abhirūpā ahoṣi, taṃ pannarasasoḷasavassuddesikakāle rakkhaṇatthāya ekaṃ dāsiṃ datvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe vāsayaṃsu. Taṃ ekadivasaṃ vātapānaṃ vivarivā bahi olokayamānaṃ ākāseṇa gacchanto eko vijjādharo disvā uppannasineho vātapāneṇa pavisitvā tāya saddhim santhavamakāsi. Sā tena saddhim saṃvāsamanvāya na cirasseva gabbhaṃ paṭilabhi. Atha naṃ sā dāsī disvā, “amma, kiṃ ida”nti vatvā “hotu mā kassaci ācikkhī”ti tāya vuttā bhayena tuṅhī ahoṣi. Sāpi dasamāsaccayena puttaṃ vijāyitvā navabhājanaṃ āharāpetvā tattha taṃ dāraṃ nipajjāpetvā taṃ bhājanaṃ pidahitvā upari pupphadāmāni ṭhapetvā “imaṃ sīsena ukkhipitvā gaṅgāya vissajjehi, ‘kiṃ ida’nti ca puṭṭhā ‘ayyāya me balikamma’nti vadeyyāsī”ti dāsiṃ āṇāpesi. Sā tathā akāsi.

Heṭṭhāgaṅgāyampi dve itthiyo nhāyamānā taṃ bhājanaṃ udakenāhariyamānaṃ disvā ekā “mayhetaṃ bhājana”nti āha. Ekā “yaṃ etassa anto, taṃ mayha”nti vatvā bhājane sampatte taṃ ādāya thale ṭhapetvā vivarivā dāraṃ disvā ekā “mama bhājananti vuttatāya dāraṃ mameva hotī”ti āha. Ekā “yaṃ bhājanassa anto, taṃ mameva hotūti vuttatāya mama dāraṃ”ti āha. Tā vivadamānā vinicchayaṭṭhānaṃ gantvā tamatthaṃ ārocetvā amaccesu vinicchitum asakkontesu rañño santikaṃ agamaṃsu. Rājā tāsāṃ vacanaṃ sutvā “tvāṃ dāraṃ gaṇha, tvāṃ bhājanaṃ gaṇhā”ti āha. Yāya pana dāraṃ laddho, sā mahākaccānattherassa upaṭṭhāyikā ahoṣi. Tasmā sā dāraṃ “imaṃ therassa santike pabbājessāmī”ti posesi. Tassa jātadivase gabbhamalassa dhovitvā anapanītatāya kesā jaṭitā hutvā aṭṭhaṃsu, tenassa **jaṭilot**veva nāmaṃ kariṃsu. Tassa padasā vicaraṇakāle thero taṃ geḥaṃ piṇḍāya pāvisi. Upāsikā therāṃ nisīdāpetvā āhāramadāsī. Thero dāraṃ disvā “kiṃ upāsike dāraṃ laddho”ti pucchi. “Āma, bhante, imāhaṃ dāraṃ tumhākaṃ santike pabbājessāmīti posesim, pabbājetha na”nti adāsī. Thero “sādhū”ti ādāya taṃ gacchanto “atthi nu kho imassa gihisampattiṃ anubhavitum puññakamma”nti oloketvā “mahāpuñño satto mahāsampattiṃ anubhavissati, daharo esa tāva, ñāṇampissa paripākaṃ na gacchati”ti cintetvā taṃ ādāya takkasīlayaṃ ekassa upaṭṭhākassa geḥaṃ agamāsī.

So therāṃ vanditvā ṭhito taṃ dāraṃ disvā “dāraṃ vo, bhante, laddho”ti pucchi. Āma, upāsaka, pabbajissati, daharo tāva, taveva santike hotūti. So “sādhū, bhante”ti taṃ puttaṭṭhāne ṭhapetvā paṭijaggi. Tassa pana gehe dvādasa vassāni bhaṇḍakaṃ ussannaṃ hoti. So gāmantaraṃ

gacchanto sabbampi taṃ bhaṇḍaṃ āpaṇaṃ haritvā dāraḥkaṃ āpaṇe nisīdāpetvā tassa tassa bhaṇḍakassa mūlaṃ ācikkhitvā “idañca idañca ettakaṃ nāma dhaṇaṃ gahetvā dadeyyāsī”ti vatvā pakkāmi. Taṃdivasaṃ nagarapariggāhikā devatā antamaso maricajīrakamattenāpi atthike tasseva āpaṇābhīmukhe kariṃsu. So dvādasā vassāni ussannaṃ bhaṇḍakaṃ ekadivāseneva vikkiṇi. Kuṭumbiko āgantvā āpaṇe kiñci adisvā “sabbam te, tāta, bhaṇḍakaṃ nāsita”nti āha. Na nāsemi, sabbam tumhehi vuttanayeneva vikkiṇim, idaṃ asukassa mūlaṃ, idaṃ asukassāti. Kuṭumbiko pasīditvā “anaggho puriso, yattha katthaci jīvitum samattho”ti attano gehe vayappattaṃ dhītaraṃ tassa datvā “gehamassa karothā”ti purise āṇāpetvā niṭṭhite gehe “gacchatha, tumhe attano gehe vasathā”ti āha.

Athassa gehapavisanakāle ekena pādena ummāre akkantaṃmatte gehassa pacchimabhāge bhūmim bhinditvā asītihattho suvaṇṇapabbato utṭhahi. Rājā “jaṭilakumārassa kira gehe bhūmim bhinditvā suvaṇṇapabbato utṭhito”ti sutvāva tassa seṭṭhicchattaṃ pesesi. So **jaṭilaseṭṭhi** nāma ahosi. Tassa tayo puttā ahesum. So tesam vayappattakāle pabbajjāya cittaṃ uppādetvā “sace amhehi samānabhogaṃ seṭṭhikulam bhavissati, pabbajitum dassanti. No ce, na dassanti. Atthi nu kho jambudīpe amhehi samānabhogaṃ kula”nti vīmaṃsanatthāya suvaṇṇamayam iṭṭhakaṃ suvaṇṇamayam patodalaṭṭhim suvaṇṇamayam pādukañca kārapetvā purisānaṃ hatthe datvā “gacchatha, imāni ādāya kiñcideva olokayamānā viya jambudīpatale vicarivā amhehi samānabhogassa seṭṭhikulassa atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā ṇatvā āgacchathā”ti paṇiṇi.

Te cārikaṃ carantā bhaddiyanagaraṃ pāpuṇiṃsu. Atha ne meṇḍakaseṭṭhi disvā, “tātā, kiṃ karontā vicarathā”ti pucchitvā “ekaṃ oloketā vicarāmā”ti vutte “imesam imāni gahetvā kiñcideva oloketum vicaraṇakiccaṃ natthi, raṭṭhaṃ pariggaṇhamānā vicarantī”ti ṇatvā, “tātā, amhākaṃ pacchimagehaṃ pavisitvā oloketā”ti āha. Te tattha aṭṭhakarīsamatte ṭhāne hatthiassausabhappamāṇe piṭṭhiyā piṭṭhim āhacca pathaviṃ bhinditvā utṭhite hetṭhā vuttappakāre suvaṇṇameṇḍake disvā tesam antarantārā vicarivā nikkhamiṃsu. Atha ne seṭṭhi, “tātā, yaṃ oloketā vicaratha, diṭṭho vo so”ti pucchitvā “passāma, sāmī”ti vutte “tena hi gacchathā”ti uyyojesi. Te tatova gantvā attano seṭṭhinā “kiṃ, tātā, diṭṭhaṃ vo amhākaṃ samānabhogaṃ seṭṭhikula”nti vutte, “sāmī, tumhākaṃ kiṃ atthi, bhaddiyanagare meṇḍakaseṭṭhino evarūpo nāma vibhavo”ti sabbam taṃ pavattim ācikkhiṃsu. Taṃ sutvā seṭṭhi attamano hutvā “ekaṃ tāva seṭṭhikulam laddham, aparampi nu kho atthi”ti satahassagghanikaṃ kambalaṃ datvā “gacchatha, tātā, añṇampi. Seṭṭhikulam vicinathā”ti paṇiṇi.

Te rājagahaṃ gantvā jotikaseṭṭhissa gehato avidūre dāruṇāsiṃ katvā aggiṃ datvā aṭṭhaṃsu. “Kiṃ ida”nti puṭṭhakāle ca “ekaṃ no mahagghakambalaṃ vikkiṇantānaṃ kayiko natthi, gahetvā vicarantāpi corānaṃ bhāyāma, tena taṃ jhāpetvā gamissāmā”ti vadimṃsu. Atha ne jotikaseṭṭhi disvā “ime kiṃ karontī”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā pakkosāpetvā “kiṃ agghanako kambalo”ti pucchi. “Satahassagghanako”ti vutte satahassaṃ dāpetvā “dvārakoṭṭhakaṃ sammajjitvā kacavarachaddikāya dāsīyā dethā”ti tesameva hatthe paṇiṇi. Sā kambalaṃ gahetvā rodamānā sāmikassa santikaṃ āgantvā “kiṃ maṃ, sāmī, aparādhe sati paharitum na vaṭṭati, kasmā me evarūpaṃ thūlakambalaṃ paṇiṇittha, kathāhaṃ imaṃ nivāsessāmī vā pārūpissāmī vā”ti. Nāhaṃ tava etadatthāya paṇiṇim, etaṃ pana paliveṭhetvā tava sayanapādamūle ṭhapetvā nipajjanakāle gandhodakena dhotānaṃ pādānaṃ puñchanatthāya te paṇiṇim, kiṃ etaṃ kātum na sakkosīti. Sā “etaṃ pana kātum sakkhissāmī”ti gahetvā agamāsī. Te ca purisā taṃ kāraṇaṃ disvā attano seṭṭhissa santikaṃ gantvā “kiṃ, tātā, diṭṭhaṃ vo seṭṭhikula”nti vutte, “sāmī, kiṃ tumhākaṃ atthi, rājagahanagare jotikaseṭṭhissa evarūpā nāma sampattī”ti sabbam gehasampattim ārocetvā taṃ pavattim ācikkhiṃsu. Seṭṭhi tesam vacanaṃ sutvā tuṭṭhamānaso “idāni pabbajitum labhissāmī”ti rañño santikaṃ gantvā “pabbajitukāmomhi, devā”ti āha. Sādhu, mahāseṭṭhi, pabbajāhīti. So geham gantvā putte pakkosāpetvā suvaṇṇadaṇḍam vajirakuddālam jeṭṭhaputtassa hatthe ṭhapetvā, “tātā, pacchimagehe suvaṇṇapabbatato suvaṇṇapiṇḍam uddharāhī”ti āha. So kuddālam ādāya gantvā suvaṇṇapabbataṃ pahari, piṭṭhipāsāṇe pahaṭakālo viya ahosi. Tassa hatthato kuddālam gahetvā majjhimaputtassa hatthe datvā paṇiṇi, tassapi suvaṇṇapabbataṃ paharantassa piṭṭhipāsāṇe pahaṭakālo viya ahosi. Atha naṃ kaniṭṭhaputtassa hatthe datvā paṇiṇi, tassa taṃ gahetvā paharantassa koṭṭetvā rāsikatāya mattikāya pahaṭakālo viya ahosi. Atha naṃ seṭṭhi “ehi, tāta, alaṃ ettakenā”ti vatvā itare dve jeṭṭhabhātike pakkosāpetvā “ayaṃ suvaṇṇapabbato na tumhākaṃ nibbato, mayhañca kaniṭṭhassa ca nibbato, iminā saddhim ekato hutvā paribhuñjathā”ti āha. Kasmā pana so tesameva nibbattati, kasmā ca jaṭilo jātakāle uduke pātītoti? Attano katakammeneva.

Kassapasammāsambuddhassa hi cetiye kariyamāne eko khīṇāsavo cetiyatṭhānaṃ gantvā oloketvā, “tātā, kasmā cetiyassa uttarena mukhaṃ na utṭhahatī”ti pucchi. “Suvaṇṇam nappahoti”ti āhaṃsu.

Ahaṃ antogāmaṃ pavisitvā samādapessāmi, tumhe ādarena kammaṃ karothāti. So evaṃ vatvā nagaraṃ pavisitvā, “ammā, tātā, tumhākaṃ cetiyassa ekasmiṃ mukhe suvaṇṇaṃ nappahoti, suvaṇṇaṃ jānāthā”ti mahājānaṃ samādapento suvaṇṇakāraṅgulaṃ agamāsi. Suvaṇṇakāropi taṅkhaṇeyeva bhariyāya saddhiṃ kalahaṃ karonto nisinno hoti. Atha naṃ thero “cetiye tumhehi gahitamukhassa suvaṇṇaṃ nappahoti, taṃ jānitum vaṭṭatī”ti āha. So bhariyāya kopena “tava sathhāraṃ uduke khipitvā gacchā”ti āha. Atha naṃ sā “atisāhasikakammaṃ te kataṃ, mama kuddhena te ahameva akkositabbā vā paharitabbā vā, kasmā atītānāgatapaccuppannesu buddhesu veramakāsī”ti āha. Suvaṇṇakāro tāvadeva saṃvegappatto hutvā “khamatha me, bhante”ti vatvā therassa pādamaṃ nipajji. Tāta, ahaṃ tayā na kiñci vutto, sathhāraṃ khamāpehīti. Kinti katvā khamāpemi, bhanteti. Suvaṇṇapupphānaṃ tayo kumbhe katvā antodhātunidhāne pakkhipitvā allavatto allakeso hutvā khamāpehi, tātāti.

So “sādhu, bhante”ti vatvā suvaṇṇapupphāni karonto tīsu puttesu jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā “ehi, tāta, ahaṃ sathhāraṃ veravacanena avacaṃ, tasmā imāni pupphāni katvā dhātunidhāne pakkhipitvā khamāpessāmi, tvampi kho me sahāyo hohi”ti āha. So “na tvaṃ mayā veravacanāṃ vadāpito, tvaṃyeva karohi”ti kātum na icchi. Majjhimaṃputtaṃ pakkosivā tathevāha, sopi tatheva vatvā kātum na icchi. Kaniṭṭhaṃ pakkosivā tathevāha, so “pitu uppannakiccaṃ nāma puttassa bhāro”ti vatvā pitusahāyo hutvā pupphāni akāsī. Suvaṇṇakāro vidatthippamaṇānaṃ pupphānaṃ tayo kumbhe niṭṭhapetvā dhātunidhāne pakkhipitvā allavatto allakeso sathhāraṃ khamāpesi. Iti so sattakkhattum jātakāle uduke pātanaṃ labhi. Ayaṃ panassa koṭiyaṃ ṭhito atabhāvo. Idhāpi tasseva nissandena uduke pātito. Ye panassa dve jeṭṭhabhātikā puttā suvaṇṇapupphānaṃ karaṅgulaṃ sahāyā bhavitum na icchimsu, tesam tena kāraṇena suvaṇṇapabbato na nibbatti, jaṭilassa ceva kaniṭṭhaputtassa ca ekato katabhāvena nibbatti. Iti so putte anusāsivā saththu santike pabbajitvā katipāheneva arahattaṃ pāpuṇi. Sathhā aparena samayena pañcahi bhikkhusatehi saddhiṃ piṇḍāya caranto tassa puttānaṃ gehadvāraṃ agamāsi, te buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa aḍḍhamāsaṃ bhikkhādānaṃ adamsu.

Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “ajjāpi te, āvuso jaṭila, asītihatthe suvaṇṇapabbate ca puttesu ca taṅhā atthī”ti. “Na me, āvuso, etesu taṅhā vā māno vā atthī”ti. Te “ayaṃ jaṭilatthero abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākaroti”ti vadimsu. Sathhā tesam kathaṃ sutvā “na, bhikkhave, mama puttassa tesu taṅhā vā māno vā atthī”ti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

416.

“Yodha taṅhaṃ pahantvāna, anāgāro paribbaje;
Taṅhābhavaparikkhīnaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tassatto – yo idha loke chadvārikaṃ taṅhaṃ vā mānaṃ vā jahitvā gharāvāsena anathiko anāgāro hutvā paribbajati, taṅhāya ceva bhavassa ca parikkhīnattā taṅhābhavaparikkhīnaṃ tamahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Jaṭilattheravatthu tettiṃsatimam.

34. Jotikattheravatthu

Yodha taṅhanti puna imaṃ dhammadesanaṃ sathhā veḷuvane viharanto jotikattheraṃ ārabha kathesi.

Ajātasattukumāro hi devadattena saddhiṃ ekato hutvā pitaraṃ ghātetvā rajje patiṭṭhito “jotikasetṭhissa mahāpāsādaṃ gaṇhissāmi”ti yuddhasajjo nikkhamitvā maṇipākāre saparivārassa attano chāyaṃ disvā “gahapatiko yuddhasajjo hutvā balaṃ ādāya nikkhanto”ti sallakkhetvā upagantum na visahi. Setṭhipi taṃ divasaṃ uposathiko hutvā pātova bhuttapātarāso vihāraṃ gantvā saththu santike dhammaṃ suṇanto nisinno hoti. Paṭhame dvārakoṭṭhake ārakkhaṃ gahetvā ṭhito pana yamakoḷi nāma yakkho taṃ disvā “kahaṃ gacchasi”ti saparivāraṃ viddhamsetvā disāvidisāsu anubandhi. Rājā vihārameva agamāsi.

Atha naṃ setṭhi disvā “kiṃ, devā”ti vatvā utṭhāyāsanaṃ atṭhāsī. Gahapati, kiṃ tvaṃ tava purise “mayā saddhiṃ yujjathā”ti āṇāpetvā idhāgamma dhammaṃ suṇanto viya nisinnoti. Kiṃ pana devo mama gehaṃ gaṇhitum gatoti? Āma, gatomhīti. Mama anicchāya mama gehaṃ gaṇhitum

rājasahassampi na sakkoti, devāti. So “kiṃ pana tvaṃ rājā bhavissasi”ti kujjhi. Nāhaṃ rājā, mama santakaṃ pana dasikasuttampi mama anicchāya rājūhi vā corehi vā gahetuṃ na sakkāti. Kiṃ panāhaṃ tava ruciyaṃ gaṇhissāmīti? Tena hi, deva, imā me dasasu aṅgulīsu vīsati muddikā, imāhaṃ tumhākaṃ na demi. Sace sakkotha, gaṇhathāti. So pana rājā bhūmiyaṃ ukkuṭikaṃ nisīditvā ullaṅghanto aṭṭhārasahatthaṃ ṭhānaṃ abhiruhati, ṭhatvā ullaṅghanto asītihatthaṃ ṭhānaṃ abhiruhati. Evaṃmahābalo samānopi ito cito ca parivattento ekaṃ muddikampi kaḍḍhituṃ nāsakkhi. Atha naṃ seṭṭhi “sātaṃ patthara, devā”ti vatvā aṅguliyo ujukā akāsi, vīsati muddikā nikkhamiṃsu. Atha naṃ seṭṭhi “evaṃ, deva, mama santakaṃ mama anicchāya na sakkā gaṇhita”nti vatvā rañño kiriyāya uppannaṃvego “pabbajituṃ me anujāna, devā”ti āha. So “imasmim pabbajite sukhaṃ pāsādaṃ gaṇhissāmī”ti cintetvā ekavacaneneva “tvaṃ pabbajāhi”ti āha. So satthu santike pabbajitvā na cirasseva arahattaṃ patvā jotikatthero nāma ahosi. Tassa arahattaṃ pattakkaṇeyeva sabbāpi sā sampatti antaradhāyi, tampissa satulakāyim nāma bhariyaṃ devatā uttarakurumeva nayiṃsu.

Athekadivasam bhikkhū taṃ āmantetvā, “āvuso jotika, tasmim pana te pāsāde vā itthiyā vā taṇhā atthi”ti pucchitvā “natthāvuso”ti vutte satthu ārocesuṃ – “ayaṃ, bhante, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākarotī”ti. Satthā “nattheva, bhikkhave, mama puttassa tasmim taṇhā”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

416.

“Yodha taṇhaṃ pahantvāna, anāgāro paribbaje;
Taṇhābhavaparikkhīnaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Imissā gāthāyattho heṭṭhā jaṭilatheravatthumhi vuttanayeneva veditabbo.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Jotikattheravatthu catutiṃsatimaṃ.

35. Naṭaputtakattheravatthu

Hitvā imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ naṭaputtakaṃ ārabha kathesi.

So kira ekaṃ naṭakīlaṃ kīlayamāno vicaranto satthu dhammakathaṃ sutvā pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇi. Tasmim buddhappamukhena bhikkhusaṅghena saddhim piṇḍāya pavisante bhikkhū ekaṃ naṭaputtaṃ kīlantaṃ disvā, “āvuso, esa tayā kīlitakīlitaṃ kīlati, atthi nu kho te ettha sineho”ti pucchitvā “natthi”ti vutte “ayaṃ, bhante, abhūtaṃ vatvā aññaṃ byākarotī”ti āhaṃsu. Satthā tesam kathaṃ sutvā, “bhikkhave, mama putto sabbayoge atikkanto”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

417.

“Hitvā mānusaṃ yogaṃ, dibbaṃ yogaṃ upaccagā;
Sabbayogavisamuttam, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **mānusaṃ yogaṃ** yoganti mānusaṃ āyuñceva pañca kāmagaṇe ca. Dibbayogepi eseve nayo. **Upaccagā**ti yo mānusaṃ yogaṃ hitvā dibbaṃ yogaṃ atikkanto, taṃ sabbhehi catūhipi yogehi visamuttam ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Naṭaputtakattheravatthu pañcatimiṃsatimaṃ.

36. Naṭaputtakattheravatthu

Hitvā ratiñcāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ naṭaputtakaṃveva ārabha kathesi. Vatthu purimasadisameva. Idha pana satthā, “bhikkhave, mama putto ratiñca aratiñca pahāya ṭhito”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

418.

“Hitvā ratiñca aratiñca, sītibhūtaṃ nirūpadhim;
Sabbalokābhibhuṃ vīraṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **ratinti** pañcakāmaguṇaratiṃ. **Aratinti** araññavāse ukkaṇṭhitattam. **Sītibhūta**nti nibbutam. **Nirūpadhinti** nirupakkilesam. **Vīranti** tam evarūpaṃ sabbam khandhalokaṃ abhibhavitvā tthitam vīriyavantam aham brāhmaṇam vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇimsūti.

Naṭaputtakattheravatthu chattimsatimam.

37. Vaṅṅisattheravatthu

Cutiṃ yo vedīti imam dhammadesanam sathā jetavane viharanto vaṅṅisattheram ārabba kathesi.

Rājagahe kireko brāhmaṇo vaṅṅiso nāma matamanussānam sīsam ākoṭetvā “idam niraye nibbattassa sīsam, idam tiracchānayaniam, idam pettivisaye, idam manussaloke, idam devaloke nibbattassa sīsa”nti jānāti. Brāhmaṇā “sakkā imam nissāya lokam khāditu”nti cintetvā tam dve rattavatthāni paridahāpetvā ādāya janapadam carantā manusse vadanti “eso vaṅṅiso nāma brāhmaṇo matamanussānam sīsam ākoṭetvā nibbattaṭṭhānam jānāti, attano nātakānam nibbattaṭṭhānam pucchathā”ti. Manussā yathābalaṃ dasapī kahāpaṇe vīsatiṃ satampī datvā nātakānam nibbattaṭṭhānam pucchanti. Te anupubbena sāvattiṃ patvā jetavanassa avidūre nivāsam gaṇhimsu. Te bhuttapātarāsā mahājanam gandhamālādihattham dhammassavanāya gacchantam disvā “kham gacchathā”ti pucchitvā “vihāram dhammassavanāyā”ti vutte “tatha gantvā kiṃ karissatha, amhākam vaṅṅisabrāhmaṇena sadiso nāma natthi, matamanussānam sīsam ākoṭetvā nibbattaṭṭhānam jānāti, nātakānam nibbattaṭṭhānam pucchathā”ti āhamsu. Te “vaṅṅiso kiṃ jānāti, amhākam sathārā sadiso nāma natthi”ti vatvā itarehipi “vaṅṅisasadiso natthi”ti vutte katham vaḍḍhetvā “etha, dāni vo vaṅṅisassa vā amhākam vā satthu jānanabhāvam jānissāmā”ti te ādāya vihāram agamamsu. Sathā tesam āgamanabhāvam nātva niraye tiracchānayaniam manussaloke devaloketi catūsu thānesu nibbattānam cattāri sīsāni, khīṇāsavasīsañcāti pañca sīsāni āharāpetvā paṭipāṭiyā tthetvā āgatakāle vaṅṅisam pucchi – “tvam kira sīsam ākoṭetvā matakānam nibbattaṭṭhānam jānāsī”ti? “Āma, jānāmī”ti. “Idam kassa sīsa”nti? So tam ākoṭetvā “niraye nibbattassā”ti āha. Athassa sathā “sādhu sādhu”ti sādhukāram datvā itarānipi tīṇi sīsāni pucchitvā tena avirajjhivā vuttavuttakkhane tatheva tassa sādhukāram datvā pañcamam sīsam dassetvā “idam kassa sīsa”nti pucchi, so tampi ākoṭetvā nibbattaṭṭhānam na jānāti.

Atha nam sathā “kiṃ, vaṅṅisa, na jānāsī”ti vatvā, “āma, na jānāmī”ti vutte “aham jānāmī”ti āha. Atha nam vaṅṅiso yāci “detha me imam manta”nti. Na sakkā apabbajitassa dātunti. So “imasmim mante gahite sakalajambudīpe aham jetthako bhavissāmī”ti cintetvā te brāhmaṇe “tumhe tattheva katipāham vasatha, aham pabbajissāmī”ti uyyojetvā satthu santike pabbajitvā laddhūpasampado vaṅṅisatthero nāma ahosi. Athassa sathā dvattimsākārakammaṭṭhānam datvā “mantassa parikkammaṃ sajjhāyāhī”ti āha. So tam sajjhāyanto antarantarā brāhmaṇehi “gahito te manto”ti pucchiyamāno “āgametha tāva, gaṇhāmī”ti vatvā katipāheneva arahattam patvā puna brāhmaṇehi puṭṭho “abhabbo dānāham, āvuso, gantu”nti āha. Tam sutvā bhikkhū “ayam, bhante, abhūtena aññam byākaroti”ti satthu ārocesum. Sathā “mā, bhikkhave, evam avacuttha, idāni, bhikkhave, mama putto cutipaṭisandhikusalo jāto”ti vatvā imā gāthā abhāsi –

419.

“Cutiṃ yo vedi sattānam, upapattiñca sabbaso;
Asattam sugatam buddham, tamaham brūmi brāhmaṇam.

420.

“Yassa gatiṃ na jānanti, devā gandhabbamānusa;
Khīṇāsavam arahantam, tamaham brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **yo vedīti** yo sattānam sabbākārena cutiñca paṭisandhiñca pākaṭam katvā jānāti, tamaham alaggaṭāya **asattam**, paṭipattiyā suṭṭhu gatattā **sugatam**, catunnam saccānam buddhatāya **buddham** brāhmaṇam vadāmīti attho. **Yassāti** yassete devādayo gatiṃ na jānanti, tamaham āsavānam khīṇatāya **khīṇāsavam**, kilesehi ārakattā **arahantam** brāhmaṇam vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Vaṅgīsattheravatthu sattatiṃsatimaṃ.

38. Dhammadinnattherīvatthu

Yassāti imaṃ dhammadesanaṃ satthā veḷuvane viharanto dhammadinnaṃ nāma bhikkhuniṃ ārabha kathesi.

Ekadivasañhi tassā gihikāle sāmiko visākho upāsako satthu santike dhammaṃ sutvā anāgāmiṃphalaṃ patvā cintesi – “mayā sabbaṃ sāpateyyaṃ dhammadinnaṃ paṭicchāpetuṃ vaṭṭatī”ti. So tato pubbe āgacchanto dhammadinnaṃ vātapānena oloketiṃ disvā sitaṃ karoti. Taṃ divasaṃ pana vātapānena ṭhitaṃ anolokentova agamāsi. Sā “kiṃ nu kho ida”nti cintetvā “hotu, bhojanakāle jānissāmi”ti bhojanavelāya bhattaṃ upanāmesi. So aññesu divasesu “ehi, ekato bhuñjāma”ti vadati, taṃ divasaṃ pana tuṇhībhūtova bhuñji. Sā “kenacideva kāraṇena kupito bhavissatī”ti cintesi. Atha naṃ visākho sukhanisinnavelāya taṃ pakkosivā “dhammadinne imasmim gehe sabbaṃ sāpateyyaṃ paṭicchāhi”ti āha. Sā “kuddhā nāma sāpateyyaṃ na paṭicchāpentī, kiṃ nu kho eta”nti cintetvā “tumhe pana, sāmī”ti āha. Ahaṃ ito paṭṭhāya na kiñci vicāremīti. Tumhehi chaḍḍitaṃ kheḷaṃ ko paṭicchissati, evaṃ sante mama pabbajjaṃ anujānāthāti. So “sādhu, bhadde”ti sampatiṃchitvā mahantena sakkārena taṃ bhikkhuniṃpassayaṃ netvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā dhammadinnattherī nāma ahoṣi.

Sā pavivekakāmatāya bhikkhuniṃ saddhiṃ janapadaṃ gantvā tattha viharantī na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṃ patvā “idāni maṃ nissāya nātījanā puññāni karissanti”ti punadeva rājagahaṃ paccāgañchi. Upāsako tassā āgatabhāvaṃ sutvā “kena nu kho kāraṇena āgatā”ti bhikkhuniṃpassayaṃ gantvā therim vanditvā ekamantaṃ nisinno “ukkaṇṭhitā nu khosi, ayyeti vattuṃ appatirūpaṃ, pañhamekaṃ naṃ pucchissāmi”ti cintetvā sotāpattimagge pañhaṃ pucchi, sā taṃ vissajjesi. Upāsako teneva upāyena sesamaggesupi pañhaṃ pucchitvā atikkamma pañhassa puṭṭhakāle tāya “accayāsi, āvuso, visākhā”ti vatvā “ākaṅkhamāno satthāraṃ upasaṅkamtivā imaṃ pañhaṃ puccheyyāsi”ti vutte therim vanditvā utṭhāyāsanaṃ satthu santikaṃ gantvā taṃ kathāsallāpaṃ sabbaṃ bhagavato ārocesi. Satthā “sukathitaṃ mama dhītāya dhammadinnāya, ahampetaṃ pañhaṃ vissajjento evameva vissajjeyya”nti vatvā dhammaṃ desento imaṃ gāthamāha –

421.

“Yassa pure ca pacchā ca, majjhe ca natthi kiñcanaṃ;
Akiñcanaṃ anādānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa”nti.

Tattha **pureti** atītesu khandhesu. **Pacchāti** anāgatesu khandhesu. **Majjheti** paccuppannesu khandhesu. **Natthi kiñcanaṃ**ti yassetesu ṭhānesu taṇhāgāhasaṅkhātaṃ kiñcanaṃ natthi, tamahaṃ rāgakiñcanādīhi **akiñcanaṃ** kassaci gahaṇassa abhāvena **anādānaṃ** brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Dhammadinnattherīvatthu aṭṭhatīṃsatimaṃ.

39. Aṅgulimālattheravatthu

Usabhanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto aṅgulimālattheraṃ ārabha kathesi. Vatthu “na ve kadariyā devalokaṃ vajanti”ti (dha. pa. 177) gāthāvaṇṇanāya vuttameva. Vuttañhi tattha –

Bhikkhū aṅgulimālaṃ pucchimsu – “kiṃ nu kho, āvuso aṅgulimāla, duṭṭhahatthim chattaṃ dhāretvā ṭhitaṃ disvā bhāyī”ti? “Na bhāyim, āvuso”ti. Te satthāraṃ upasaṅkamtivā āhaṃsu – “aṅgulimālo, bhante, aññaṃ byākaroti”ti. Satthā “na, bhikkhave, mama putto aṅgulimālo bhāyati. Khīṇāsavausabhānañhi antare jetṭhakausabhā mama puttasadisā bhikkhū na bhāyanti”ti vatvā imaṃ gāthamāha –

422.

‘‘Usabham pavaram vīram, mahesiṃ vijitāvinam;
Anejaṃ nhātakam buddham, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa’’nti.

Tassattho – acchambhitatthena usabhasadisatāya **usabham** uttamattthena **pavaram** vīriyasampattiyā **vīram** mahantānaṃ sīlakkhandhādīnaṃ esitattā **mahesiṃ** tiṇṇaṃ mārānaṃ vijitattā **vijitāvinam** nhātakilesatāya **nhātakam** catusaccabuddhatāya **buddham** taṃ evarūpaṃ ahaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsūti.

Āṅgulimālattheravatthu ekūnacattālīsaṃ.

40. Devahitabrāhmaṇavatthu

Pubbenivāsanti imaṃ dhammadesanaṃ satthā jetavane viharanto devahitabrāhmaṇassa pañhaṃ ārabha kathesi.

Ekasmiñhi samaye bhagavā vātarogena ābādhiko hutvā upavāṇattheraṃ uṇhodakathāya devahitabrāhmaṇassa santikaṃ paṇiṇi. So gantvā satthu ābādhikabhāvaṃ ācikkhitvā uṇhodakam yāci, taṃ sutvā brāhmaṇo tuṭṭhamānaso hutvā ‘‘lābhā vata me, yaṃ mama santikaṃ sammāsambuddho uṇhodakassathāya sāvakaṃ paṇiṇī’’ti uṇhodakassa kājaṃ purisena gāhāpetvā phāṇitassa ca puṭaṃ upavāṇattherassa pādāsī. Thero taṃ gāhāpetvā vihāraṃ gantvā satthāraṃ uṇhodakena nhāpetvā uṇhodakena phāṇitaṃ āloḷetvā bhagavato pādāsī, tassa taṅkhaṇeyeva so ābādhō paṭipassambhi. Brāhmaṇo cintesi – ‘‘kassa nu kho deyyadhammo dinno mahapphalo hoti, satthāraṃ pucchissāmi’’ti so satthu santikaṃ gantvā tamatthaṃ pucchanto imaṃ gāthamāha –

‘‘Kattha dajjā deyyadhammaṃ, kattha dinnaṃ mahapphalaṃ;
Kathañhi yajamānassa, kathaṃ ijjhati dakkhiṇā’’ti. (saṃ. ni. 1.199);

Athassa satthā ‘‘evarūpassa brāhmaṇassa dinnaṃ mahapphalaṃ hoti’’ti vatvā brāhmaṇaṃ pakāsento imaṃ gāthamāha –

423.

‘‘Pubbenivāsaṃ yo vedi, saggāpāyañca passati;
Atha jātikkhayaṃ patto, abhiññāvosito muni; (Saṃ. ni. 1.199);
Sabbavositavosānaṃ, tamahaṃ brūmi brāhmaṇa’’nti.

Tassattho – yo pubbenivāsaṃ pākaṭaṃ katvā jānāti, chabbīsati devalokabhedam saggāñca catubbidham apāyañca dibbacakkhunā passati, atha jātikkhayasaṅkhātaṃ arahattaṃ patto, abhiññeyyaṃ dhammaṃ abhijānitvā pariññeyyaṃ parijānitvā pahātappaṃ pahāya sacchikātabbaṃ sacchikatvā vosiko niṭṭhānaṃ patto, vusitavosānaṃ vā patto, āsavakkhayapaññāya monabhāvaṃ pattattā muni, tamahaṃ sabbesaṃ kilesānaṃ vosānaṃ arahattamaggaññaṃ brahmacariyavāsaṃ vutthabhāvena sabbavositavosānaṃ brāhmaṇaṃ vadāmīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu. Brāhmaṇopi pasannamānaso saraṇesu paṭiṭṭhāya upāsakattaṃ pavedesīti.

Devahitabrāhmaṇavatthu cattālīsaṃ.

Brāhmaṇavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chabbīsatiṃ vaggio.

Nigamanakathā

Ettāvātā sabbapaṭhame yamakavagge cuddasa vatthūni, appamādavagge nava, cittavagge nava, pupphavagge dvādasa, bālavagge pannarasa, paṇḍitavagge ekādasa, arahantavagge dasa, sahasavagge cuddasa, pāvavagge dvādasa, daṇḍavagge ekādasa, jarāvagge nava, attavagge dasa, lokavagge ekādasa,

buddhavagge nava, sukhavagge aṭṭha, piyavagge nava, kodhavagge aṭṭha, malavagge dvādasa, dhammaṭṭhavagge dasa, maggavagge dvādasa, pakiṇṇakavagge nava, nirayavagge nava, nāgavagge aṭṭha, taṇhāvagge dvādasa, bhikkhuvagge dvādasa, brāhmaṇavagge cattālīsāti pañcādhikāni tīṇi vatthusatāni pakāsetvā nātisaṅkhepanātivitthāravasena uparacitā dvāsattatibhāṇavārapamāṇā **dhammapadassa atthavaṇṇanā** niṭṭhitāti.

Pattaṃ dhammapadaṃ yena, dhammarājenanuttaram;
Gāthā dhammapade tena, bhāsītā yā mahesinā.

Satevīsā catussatā, catusaccavibhāvinā;
Satattayaṇhi vatthūnaṃ, pañcādhikā samuṭṭhitā.

Vihāre adhirājena, kāritamhi kataññunā;
Pāsāde sirikūṭassa, rañño viharatā mayā.

Atthabyaṇjanasampannaṃ, atthāya ca hitāya ca;
Lokassa lokanāthassa, saddhammaṭṭhitikamyatā.

Tāsaṃ aṭṭhakathaṃ etaṃ, karontena sunimmalaṃ;
Dvāsattatipamāṇāya, bhāṇavārehi pāḷiyā.

Yaṃ pattaṃ kusalaṃ tena, kusalā sabbapāṇinaṃ;
Sabbe ijjhantu saṅkappā, labhantu madhuraṃ phalanti.

Paramavisuddhasaddhābuddhivīriyapaṭimaṇḍitena
sīlācārajjavamaddavādiguṇasamudayasamuditena
sakasamayasamayantaragahanajjhogāhaṇasamatthena paññāveyyattiyasamannāgatena
tipiṭakapariyattippabhede sāṭṭhakathe satthusāsane appaṭihatañāṇappabhāvena mahāveyyākaraṇena
karaṇasampattijanitasukhaviniggaṭamadhurodāravacanalāvaṇṇayuttana yuttamuttavādinā vādīvarena
mahākavinā pabhinnaṭṭhisambhidāparivāre chaḷabhiññāpaṭisambhidādippabhedaguṇapaṭimaṇḍite
uttarimanussadhamme suppatiṭṭhitabuddhīnaṃ theravaṃsappadīpānaṃ therānaṃ mahāvihāravāsīnaṃ
vaṃsālaṅkārahūtena vipulavisuddhabuddhinā **buddhaghosoti** garūhi gahitanāmadheyyena therena
katāyaṃ **dhammapadaṭṭhakathā** –

Tāva tiṭṭhatu lokasmim, lokanitharaṇesinaṃ;
Dassentī kulaputtānaṃ, nayaṃ saddhādibuddhiyā.

Yāva buddhoti nāmampi, suddhacittassa tādino;
Lokamhi lokajeṭṭhassa, pavattati mahesinoti.

Iti tevīsādhikacatusatagāthāpañcādhikatisatavatthupaṭimaṇḍitā

Chabbīsativaggasamannāgatā dhammapadavaṇṇanā samattā.

Dhammapada-aṭṭhakathā sabbākārena niṭṭhitā.